KOSZORÚ.

HETILAP

A SZÉPIRODALOM S ÁTALÁNOS MIVELTSÉG

KÖRÉBŐL.

SZERKESZTI

ARANY JÁNOS.

MÁSODIK ÉVFOLYAM.

MÁSODIK FÉLÉV.

PEST,
NYOMATOTT EMICH GUSZTÁV
MAGY. AKAD. NYOMDÁSZNÁL.

MDCCCLXIV.

3044911

M. ACADEMIA
KÖNYVTÁRA

TARTALOM.

(1864, második félév.)

lap.

I. ELŐCZIKKEK.

A nőről, különösen aesthetikai szempontból. *Madách Imre.* 1, 25, 49
A kézrajzok. *Ormós Zsigmond.* 73, 97
A tündérekről. *Deák Farkas.* 122, 145
A renaissance története. (Quinet.) *L. K.* . . 169, 193
A tájkertészet. 217, 241
A költészet rendeltetése. (Lamartine.) *Jánosi Gusztáv.* 265, 289, 313, 337, 361
Kleopatra. 385, 409, 433
Vörösmarty életéből. *Gyulai Pál.* 457, 481, 505, 529, 553
Az iró egyéniségének befolyása munkáira. *Vilmos.* 577
Életünk folyama és tévelyeink. *Kubínyi L.* . 601

II. VERSKÖLTEMÉNYEK.

A zalamegyeieknek. *Vörösmarty.* 4
„Csaba királyfi"-hoz. Előhang. *Arany János.* . 11
Ki a szabadba. *Tompa Mihály.* 28
Litván népdalok. *Lévay József.* 36
Hajnali harangszó, télen. *Szász Károly.* . . 53
Magyarósi Tamás. Közli *Kriza János.* . . . 61
A múlt képe. *Tóth Endre.* 77
Népdalok. I, II. Közli *Török Károly.* . . . 87
Az erdőben. *Tompa Mihály.* 101
Erdély határán. *Szász Béla.* 108
Tündérálom. (Drámai költ.) *Madách Imre.* . 123
A vadon szeretője. *Szemere Miklós.* . . . 148
Ellentétek. I—VI. *Greguss Ágost.* 159
Czédrus lombok. II. Marc Aurel. *Jámbor Pál.* 171
Fivérem sirján, I, II, III. *Zilahy Imre.* . . . 181
A szenvedőhöz. *Lévay József.* 195
Beszélj, beszélj csak. *Hajnalka.* 204
Két kérő. *Madách Imre.* 219
Oberon. I. Ének. (Wieland.) *Illésy György.* . 228
Kis leány románcza. *Zs. Lajos.* 243
Abrándozó gyermek. *Marczaly Károly.* . . 256
A hol ők laktak. *Szász Béla.* 267
Csalogass. . . . *Tamási Dénes.* 275
Sík mezőben. *Tóth Endre.* 292
Ábránd. *Komócsy József.* 300
Elátkozott kor. *Balogh Zoltán.* 315
A kis szobaleány. *Losonczy László.* . . . 324
A szegény vándorló legényről. *Tolnai Lajos.* . 340
Most és majd. *Torkos László.* 348
Intő szó. *Szemere Miklós.* 364
Őszi érzés. *Madách Imre.* 372
Az erdők titka. *Lévay József.* 388
Kapper szerb népdalaiból. I—V. *Erdélyi János.* 396
Őszszel. *Dalmady Győző.* 412
Rab dala. (Spanyol.) *Ács Zsigmond.* . . . 420
Byronhoz. *Hiador.* 437
Aesopi mese. *Losonczy László.* 445

lap.

Bérczek között. *Lévay József.* 461
Egy menyasszonyhoz. *Vilmos.* 467
Az idei bor. *Medgyes Lajos.* 486
Sülyedtvár asszonya. *Zilahy Imre.* 494
Út közben. *Szemere Miklós.* 510
Forgács Balázs. *Dobó László.* 517
Miklós napra. *Szász Károly.* 533
Elmaradt vers. *Csermelyi Sándor.* 541
Zilahy Károly emlékezete. *Dalmady Győző.* . 558
Köny és mosoly. *Benedek Aladár.* 566
Dunaparton. *Szász Béla.* 581
Oberon. (Wieland.) V. Ének. *Illésy György.* . 587, 611
Szász Károlyhoz. *Szemere Miklós.* 604

III. BESZÉLYNEMÜEK.

A szulioták. *Fáy András.* 5, 29, 54, 78
A segéd mérnök. —*r.* 12, 37
Az ezüst ember. *P. Szathmáry Károly.* . . 62, 87, 109
Egy dal. (Polko Eliz után.) —*ig.* 64
Ki lakik a sárga házban. *Tolnai Lajos.* . . 102, 125
Csak egyetlenegy napsugár. *Sóskúty.* . . . 134, 160
A boszu. *Tanács Márton.* 149
Változott elvek, *Major Béla.* . . 172, 196, 220, 244
A mi nótáink. (Mutatvány.) *Abonyi Lajos.* . 182, 204
A Kolozsiak. *Madách Imre.* 268, 292
Különös végrendelet. *Tóvölgyi Titusz.* 276, 301, 324, 348
Szerelmi eskük. *Udvardy Vincze.* 306
Mindennapi csalódások. *Győri Vilmos.* 316, 340, 365, 389, [413, 438, 461
Az arczképfestő. (Orosz.) *T. D.* 372, 397
A fekete fátyol alatt. (Amérikai.) *Solymossy Pál.* 421, 445
Egy szilfa története. (Amérikai.) *Dallos Gyula.* 467
A varázs-hegedü. *Báró Podmaniczky Frigyes.* 487, 510
A kerületi orvos. (Turghenew.) *Radvánszky Béla.* 495, 518
Matilda. *OV.* 534, 559, 582, 605
Egy mese, melynek nincsen czime. *Wohl Stephanie.* 541
Falusi történet. *Vilmos.* 566
A néger boszúja. (Angol.) *Solymossy Pál.* . . 591

IV. IRODALOM S MŰVÉSZET.

Vörösmarty Minden Munkái. 16
Zene. (Nemz. szinház.) *Bartalus István.* . . 19
Egy franczia utazó Németországról. . . . 20
Székely népköltemények. IV. *F. Szabó Sámuel.* 40
Budapesti Szemle. 43
Réboul és Hawthorn. 45
Budai népszinház. *Gy. P.* 68
Szalay László. Necrolog. 91
A komlókerti magyar daltársulat. *y. i.* . . 93
Régi magyar vitézi Énekek. *y. f.* 112, 138
Fáy András. Necrolog. 114
Zene. Ujabb műtermékeink. *Bartalus István.* 140
Apróságok. I. *Sz. I.* 141

	lap.
Nemzeti szinház. *Gy. P.*	163
Apróságok. II. *Sz. I.*	165
Önigazolásul. *Thaly Kálmán.*	186
Budai népszinház. —*i.* —*r.*	190
Szilágyi és Hagymási. *Szabó Károly.*	211
Skót és schweizi népköltészet. —*x.*	213
A pécsi dalünnepély. —*k.*	213
Budapesti Szemle.	234
Kúthy Lajos. Necrolog.	237
Hachette franczia könyvárus.	261
Scott Walter.	284
Thalès Bernard.	285
Párisi szinházak.	—
Nemzeti szinház. (A csapodár.) *Gy. P.*	308
Gróf Bethlen Miklós Emlékrajzai.	328
Nemz. szinház. (A Fösvény.) *Gy. P.*	331, 355
Reviczky Szevér. Necrolog. *	334
Zene. (Czigány verseny.) *Bartalus István.*	353
Bécsi levél. (A várszinházról.) *Vilmos.*	357
Waterloo. (Thiers.)	378
Madách Imre. Necrolog. —*U.*	381
Apróságok. III. *Sz. I.*	401
Magyar-orosz népdalok. *	402
Nemz. szinház. *Gy. P.*	405
Vörösmarty Minden Munkái.	426
Apróságok. IV. *Sz. I.*	427
Zene. (Ütenyszámlálás.) *Bartalus István.*	429
Kölcsey egy levele. *Dömötör János.*	451
Zene. (Fidelio.) *Bartalus István.*	452
Budai népszinház. —*i.*—*r.*	453
Thackeray életéből.	—
Nemz. szinház. (Nadányi.) *Gy. P*	475
A Zenészeti Lapoknak. *Bartalus István.*	476
Thierry és a magyar akadémia.	477
A „Fóti dal“ egyik soráról. *Gyulai Pál.*	498
Kazinczy Ferencz négy levele. *I. S.*	520
Budapesti Szemle.	522
Zene. (Ütenyszámlálás.) *Fogarasi János.*	525
Philharmoniai versenyek. *Bartalus István.*	526
Jósika emlékirata.	547
Nemz. szinház. (Áldozat.) *Gyulai Pál.*	549
Napoleon Lajos. (Herbert.)	569, 593
Még egyszer a „Fóti dal“ egy soráról. *Gyulai Pál.*	572
Zene. (Hangversenyek.) *Bartalus István.*	596
Zene. „ „ „ „	615
Nemzeti szinház. (Montjoye.) *Gy. P.*	616

V. ELEGYES TÁRCZACZIKKEK.

	lap.
Margit magyar királyleány ezüst házi oltára. *Dalmady Győző.*	15
Párisi naplómból. I. A photograph. *Hiador.*	137
A három ostoba. —*r.*	209
A nagymama. (Andersen.) —*r.*	234
Fürdői napok, Koritniczán. *L. J.*	256, 282
Cseh népmondák a Krisztusról.	260
A photographia nem uj találmány.	284
Kisfaludy-társaság.	334
Pályázat. (Abonyi casino.)	—
Párisi naplómból. II. (Béranger temetése.) *Hiador.*	377
Szamojéd népmesék. I. —*r.*	424
Lakodalmi szokások az alföldön. *Török Károly.*	449, 472
Szamojéd népmesék. II, III. —*r.*	471
Szamojéd népmesék. IV. —*r.*	496
A szepességiek két húa mondája. I, II. *Solcz Frigyes.*	546, 568
A jövő zenéjéről. —*p.*	597

VI. VEGYES. Minden számban.

VII. UJ KÖNYVEK. Minden számban.

M. T. AKADÉMIA KÖNYV-TÁRA

KOSZORÚ.

Megjelenik hetenkint vasárnap. Szerkesztő szállása, hová a dolgozatok, előfizetési pénzek, reclamatiók is küldhetők: Üllői-út 7 sz.

HETILAP
A SZÉPIRODALOM S ÁTALÁNOS MIVELTSÉG
KÖRÉBŐL.

Előfizetés: egész évre 12 frt, félévre 6 frt. Előfizetést elfogad s a lap szétküldését is kezeli Emich Gusztáv kiadó-hivatala: Barátok-tere 7. sz.

MÁSODIK ÉVFOLYAM. JULIUS 3. 1864. MÁSODIK FÉLÉV. 1. SZÁM.

A NŐRŐL,

KÜLÖNÖSEN AESTHETICAI SZEMPONTBÓL. *)

Az istenért! — kiált fel tán valaki — minek a nőről? — nem azt tárgyalja-e már ugyis tiz könyv közül kilencz; nem hallottunk-e már róla eleget prózában, versben, dicsőitve, káromolva, énekelve, gunymosolylyal; tudósan és tudatlanul? Mi újat adhatna még e tárgy? De szerintem ép e sokszerü felfogás, ez örökös visszatérés hozzá, mutatja, hogy a tárgy kimeríthetlen, mint a tavasz kelleme, mint a tenger mélye. S ha nekem nem sikerül belőle ujat s élvezetest előidézni, nem a tárgy meddőségében, de hivatlanságomban rejlik a hiány.

Az emberiségnek nagy osztályozása a két nem szerint sokkal mélyebben hat az ember akár physicai, akár erkölcsi lényébe, mint azt valami oly értelmes lény sejthetné, ki földi kötelékeink- s nemi viszonyainktól távol, azok ismeretéhez akár ridegokoskodás, akár az élő természet egyéb tüneményeiből vont inductio utján akarna jutni.

A nő nem egyszerüen csak ember, ki egyszersmind esetlegesen nőnemü is, mint azt a rideg logica dictálja, de utolsó ízeig egy sajátságos valami, — specifice nő.

S mig az analysis azt mutatja az egész élő természetben, hogy annak fokonkénti tökélesbülésével az ivar mindinkább háttérbe szorúl, mert pl. mig a növénynél mint virág fő szerepet játszik, a lét koronáját adván reá; addig a madárnak már csak hangicsálásában s tollazata ragyogásában nyilatkozik; a legfejlettebb állatokban pedig a két nem szinte egyenlővé lesz, s az okos vizslában, aczél izmú lóban, vérengző tigrisben az erőkülönbség némi árnyalatán kivül alig nyilatkozik egyébben: addig az ember, ki a sorozatban következik, mindjárt azon következetes következetlenségét mutatja fel a nagy természetnek, mely minden rideg rendszerbe-szoritás, minden lajstromozás ellen oly hathatósan tiltakozik, s a két nem közti különbség erősebben lép fel, hogy sem meg ne lepne.

A kaukazusi faj férfi agyának átlagos kerülete majdnem két hüvelykkel nagyobb, mint a nő agyáé. Nevezetes, hogy e különbséget, melyet csak az ujabb tudomány alapitott meg, már a régi müvészet is sejté, mely az eszményitésben oly utólérhetlen finom érzékkel birt, s minden jó-kori görög Vénus-szobron a rendes arányon túl kicsinyitett fejet találni. — A régi müvészet e szerencsés eszményitési érzékének

*) Olvastatott, mint székfoglaló értekezés, az Akadémia folyó évi april 18-diki ülésében, következő szavak előre bocsátása után: „Midőn a tekintetes Akadémia fényes körébe fogadott, ez — érdemben szükölködő öntudatomra — inkább ugy hatott, mint a jóakarat és buzgalomnak nyujtott előlegezés a jövő számára, mintsem tulgazdag jutalma a csekély napszámnak, melyet erőm az anyanyelv és aesthetica terén érvényesitenem eddig engedett. — De mégis az édes anyanyelv s az aesthetica müvelése volt azon kettős ok, mely e kedves becsületbeli tartozást reám háritá, s igy midőn az anyanyelvről — a nő, s az aestheticáról ennek szoros viszonyossága ismét a nővel jött eszembe, — nagyon természetes eszmelánczolat vezetett székfoglaló értekezésem tárgyához."

M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

számtalan példáját hozhatnám még fel, de szorosan értekezésemhez nem tartozván, csak kettőt akarok kiemelni. Ismét csak az újabb tudomány alapitotta meg, miként tágul az arczszeglet az egész állatvilágon keresztül, arányban az egyes faj értelmi állásával, mig az emberben az egyenszöget leginkább megközeliti. S im az ó szobrokon ott leljük az egyenszögü arczélt a legmerészebb szélsőségben, mely még egy vonallal túlozva monstruozitásra vezetne, de e vonalon őrködik a genius, melynek csak egyedül magának szabad ily merész játékot űzni.

Továbbá az emberi tagok aránya nem lehetett a régi müvészek előtt ismeretlen, s ha embereket ábrázoltak, szorosan meg is tartották; de álló istenszobraikban a lábszárat következetesen látjuk némileg meghosszabbitva s e kis szabadság az eszményités érdekében, nem téveszti kellő hatását.

De visszatérek tárgyamra.

Mely állatfaj csontvázából lehet annak ivarát meghatározni az emberén kivül? S e nagy különbség, mely a szervezet két legnevezetesebb részén, az agyon és csontvázon kezdődik, végig megy az egészen. A nő testének aránylag sokkal tetemesb része van nemi czélokra alkotva. Vére testsulyához képest több, keringése gyorsabb, hőmérséke magasabb, véralkata idegesebb.

Nagyon természetes, hogy e mélyen szervezetében rejlő különbség a nő egész lélekvilágát is áthatva, eszme-körét, tevékenységét különbözően határozza meg a férfiuétól. S igy korán sem üres phrasis, hogy a nő, szivén keresztül gondolkodik.

A nő korább fejlődik, de teljes férfiui érettségre soha sem jut; könnyebben felfog és tanul, de teremtő genius hiával az emberiség irányadó szellemei közé nem emelkedik. Ő mindig csak a szenvedő, sohanem a beható elemet képviseli, s innen mig a diletantismus legkedvesebb contingensét szolgáltatja, soha a müvészetet és tudományt lényegesen előre nem vitte. E czáfolhatatlan tényt nem tulajdonithatjuk ellenkező irányu nevelésének. Azon férfiaknak legnagyobb része, kiket a genius megszállt, szintén a legellenkezőbb irányu utakról törtek erőhatalommal hivatásuk felé — és győztek, mert a szellem erősebb minden földi akadálynál.

A szép és rendkivüli erősebben meghatja a nőt s igy jobban is lelkesül érte, mint a férfi. — Azért hol a percz hatalma dönt, ott a nő önfeláldozásra kész, — hol kitartó küzdés kivántatik: a férfiu áll helyt. Minden üldözött új vallás felekezetnek lelkesült nőmartyrjai, minden néplázadásnak asszony-tigrisei vannak. Minden borzasztó látványnál s kivégzésnél, izgatottságot keresve, feles számmal van jelen; de elmegy a pestises beteg ágyához is, honnan a meggondolt férfi visszaretten. Puszta kézzel döngeti meg a Bastille kapuját, de a fáradságos hadviselésnek, melynek tüzét az időjárás kedvetlen volta lehűti, költői zománczát a természetes akadályok s nélkülözések kellemetlenségei letörlik, csak férfiu felel meg. Az orleansi szüz is a lelkesedés elragadtatásával vitte szerepét a király koronázásaig, onnan dicse lefoszlott. Ritka nő adandja magát a missionarius törhetlen buzgalmu munkájára, jobban megijedvén az egyhangu pusztai vándorlás egy unalmas napjától, mint a szivét keresztül ütő szuronytól, a lelkesültség édes mámorának közepette.

A nő finomabb testalkatán, az erőtől meredő s szegletesebb férfi alakzatok ellentéteként, a kigyózó vagy Hogarth szerint bájvonás az uralkodó. Egész idoma kecset lehel. Azért hol a görög szobrászat akrobata nőket ábrázol, az erő csak alap, mely a báj kiemelésére szolgál, mig a férfi szobrokon a báj csak az erő nemes kisérőjeként van feltüntetve. Azért az ó épitész, hol a suly nagyságát akarja kiemelni, támogatására átlászokat alkalmaz, hol azt finomitani, mintegy légiesiteni akarja, cariatidákat.

A nő alárendelt testi és lelki ereje védelmet, ápolást keres, s az erősebb férfiu lelkében ép oly érzéseket költ, mint az elhagyott gyermek, a hervadó virág, megdermedt madár s mind az, mi mintegy esdekelve emeli hozzánk szemét, mintha mon-

daná: lásd, te hatalmas vagy — én gyönge, — gondjaid alatt feléled, mi nélküled elvész — s illat, dal, ima, zománcz, minden mi enyém: jutalmad lesz. S a felébredt öntudat jóakarattá vál, s ez a becsben-tartás lépcsőjén az eszményitės s nemesb aestheticai élv felé vezet, mig a szerelem egész teljévé fejlődik. — Igen, a nő a szerelem megtestesülése, s a legvadabb férfi meghajol rózsa-vesszejének; megszelidül, mint a vérengező vad a tehetetlen gyermeknél; hisz az utunkban nyiló virágot is kikerüljük, s le nem tapodjuk a fetrengő bogárkát. — Samson Delila ölébe hajtja fejét, Hercules guzsalyhoz ül, s e percznyi önmegfeledkezés annál kevésbbé szégyenletes, minél igazabban férfiu az, ki elköveti. Egy percz, s a férfi újra eszmél, mig a nő nemi viszonyainak tulsulya egész életkörének oly lényeges részévé teszi a szerelmet, hogy ez egész folyamát betölteni képes. Lehet nő, ki egész életében egyebet nem tett, mint szeretett: majd mint gyermek, majd mint nő, majd mint anya; mig a férfiu életében a szeretet vajmi csekély ürt tölthet csak be, s azon férfiu valóban sivár életre néz vissza, ki egyebet nem tett, mint szeretett. Még a női szépség is a nemi fejlődéssel tart nyomot s mindkettő virágzása össze-esik, mig a férfi szépség a tetterő és lelki-érettség idejében éri el teljét.

De ezekből önként következik, hogy a szépség és szeretetre való rendeltetés öntudatának minden aberratiója is kiválóan női tulajdon. A végletekig vitt hiuság csak egy Báthori Erzsébetben, az elvadult élvvágy csak egy Borgia Lucretiában nyilatkozhatik. — Csak egy Stuart Mária öltözhetett tükör előtt, midőn a vérpadra lépett.

Már az ó mythologia minden kecset s a szerelem minden bűbáját nőkben személyesité épen úgy, mint az e szentségeket levetkezett nő alakokban adta a sivárnak minta-képeit elénk. Ott találjuk Vénust, a Gratiákat, Horákat, — mig szemben velük a Bacchansnők, Furiák, Harpiák állnak.

Ismét nem valami conventionalis megállapodás, de nemi viszonyai okozzák, hogy a nő a család alkotója, a házi kör összetartója. — A természet nagy czéljainak utólérésére oly eszközöket használ, melyek erősebbek minden okoskodásnál. Ki elmélkedik azon, hogy a táplálék testünk feltartására szükséges? megéhezünk, az eledelt megragadjuk s eszünk. — A véroxidatióról évezredek után nyertünk fogalmat, mikor már az üde léget évezredeken át kéjérzettel szittuk volt tüdőnkbe. Ki elmélkedik a jövendő nemzedékről, midőn szerelme tárgyáért eseng? S midőn a természet az embert társas fejlődésre szánta, a nőt helyezte a család központjává, s reá bizta a házi oltár őrzését s mindezekhez sokkal erősebb kötelékekkel csatolta, mintsem azokat akármi fényes dialectica vagy philosophico-moralis okoskodás pótolhatná.

Egy hűtelen elpártolás női kötelességeitől, mennyivel nagyobb rombolást hoz az egész családi létre, mint a férfiu félreléptése. A szülői viszony gyermekével oly végtelen erősebb az apáénál, s az anyatej, anyanyelv s anyai oktatás szent háromsága által nemcsak a család alapjait rakja le, de az öntudatra ébredező ember lelkébe mindazon kegyelet, gyöngéd viszony s szent eszme csiráját ülteti, melynek természetes őrje a nő. És azon imák viszhangja, melyeket összekulcsolt kézzel, fél öntudatban hallánk anyánktól: végig kisér az életen, és szivünk érzi az eszméket, mert vele születtek, s annál szentebbek, mert nevök nincs, alapjuk homályos, — de annál erősebben hatnak, habár a rideg ész, mert bonczolni nem birja, előitéleteknek keresztelné. — És megmarad a nő képe is örökre előttünk, mint delej, mely a szabadon csapongó férfit mindannyiszor visszavonja a házi oltárhoz. S e hatás túl csap a családi körön a nemzeti lét legnemesb gyökéig, s azért a költő népe sülyedésének szemléletében méltán tört ki e fájdalom kiáltásban: „Korcs volt anyja vére!...“

Igy munkál a nő csendesen, zajtalanul szerény házi körében, s mégis roppant hatással az egészre nézve. Mint a korallt készitő bogár, mely világrészeket hoz létre; mint az árjadozó lég, melyet észre sem

veszünk, de hiánya egyszerre feltünnék pusztulásunkkal együtt.

A lánygyermek, alig mozog, babát ápol, gazdasszonyságot játszik, rendez és csinosit az egyenlitőtől a sarkakig; mig a fiu harczol és ront. A madár, a virág: a lány kedvencze; a kutya, a ló: a fiué.

És a nő e hivatásának elismerő apotheosisát megtaláljuk a legrégibb időkben. Rómában mint vesta-szüzek, az ujonan felfedezett Mexicóban mint nap-szüzek őrzik a házi oltár szentségét. Az északi népek Nealenniája oltáránál kapta kezébe a menyasszony a megszentelt guzsalyat, mint hivatása jelvényét. S a kegyeletek tiszta védelmét a régi tragicusok nem férfiúban, de egy Antigonéban dicsőiték.

A mohácsi gyász nap után is a férfiak folytatták ádáz munkájokat, pártszenvedélytől üzetve, egymás keblét tépve, marva. — Egy nő volt az, ki a holtakra is gondolt s eltakarittatá.

De ép mert ilyen, a virág zománczához hasonló gyöngédségü szentségek őre a nő, ha egyszer ki van ragadva kijelölt köréből, ha egyszer levetkezé a kegyelet érzéseit s túltévén magát a kedves előitéleteken — okoskodva akarja elemezni mind azt, mit csak érzenie kellene, sokkal mélyebben sülyed, s nehezebben — hogy ne mondjam soha sem — képes többé erkölcsileg felemelkedni, mint azt a férfiban számtalan esetben látjuk. — Kisebb lelki ereje s nagyobb szenvedélyessége közre müködnek ebben, s igy valamint az erkölcsi és aestheticai szépnek eszményképeit a nő szolgáltatja: úgy az erkölcsi s aestheticai rút netovábbját is csak a nő képes előállitani.

Nevezetes lélektani bizonysága ennek a boszorkányság hiedelme, mely nem csak közöttünk uralkodott, de otthon van Ázsia legészakibb részein a tunguzok közt úgy, mint Dél-Amerika pehuencse vad népeinél. Mindenütt csak a nőnek tulajdonitják, hogy az emberiség romlására a gonosz szellemekkel frigyre léphet, — talán ép azért, mert a boldogságot is csak a nő lophatja le számunkra az égből. A nő szemének tulajdonitják az erőt, melylyel ellenségét megronthatja — mert érzik varázsát, melylyel üdvösséget áraszt. Csak a nőről teszik fel, hogy az ördöggel czimborálhat, ki talán mint angyal szállt alá az égből.

(Folytatjuk.)

MADÁCH IMRE.

A ZALAMEGYEIEKNEK.*)

Nevet kerestek, jó ügynek baráti?
Van név: az egy, az osztatlan haza.
Ezzel betelnek szív és ész határi,
Ki hallott ennél szebbet valaha?
Csakhogy, ha név, őszinte név legyen,
Ki mely nevet hord, a szerint tegyen.

Viszály ne csapjon a jók táborába
Habár egy uj czim jobban tetszenék;
Nevet cseréljen a gaz és a kába,
Becsületesnek egy jó név elég.
S ha egy a czél is, Zala fiai!
Minek két név: legény és atyafi? **)

Egy név, egy elv, s Zalának büszkesége
Oly férfi, milyen ritkán születik;
Mi kell egyéb, mint a jók összesége?
S a vész hatalma rajtunk megtörik
És újra ember lessz a gáton ott,
Hol eddig a viszály uralkodott.

VÖRÖSMARTY.

*) Vörösmarty e még kiadatlan költeményét Minden Munkái kiadója szivességéből közöljük. *Szerk.*

**) A két részre szakadt ellenzék párt neve Zalában 1845-ben. Vörösmarty e költeményt kibékitésökre irta. *Szerk.*

A SZULIOTÁK.

(Történelmi beszély.)

Árva Szuli! sasfészke a szabadságnak! hová lettek hőseid? Mély csend váltotta fel bérczeid közt a riadozott hadi kürtöt, s ormaidról búsan pillognak le a völgyekbe az egykor oly hősiesen védett erődök romjai, melyeknek repedezett falai közt éji baglyok vijjognak; néma gyász nehezült pusztán hagyott vidékedre, gyász sirja felett egy hős nemzet-törzsnek, mely jobb sorsra lett volna érdemes! Lesz-e még, árva Szuli, valaha lakód, hős karú, nemes keblü bajnoka a szent szabadságnak, mint elődei valának, vagy örökre bús tanúi maradnak romjaid a földi mulandóságnak?

Albánia egyik szögletében, elzárva a többi világtól, fekszik egy körülbelül tiz négyszög-mértföldnyi földfalat, a teremtési chaósznak még eredeti maradványa. Száznál több hegycsúcs tornyosodik itt egymás fölébe, miket széditő mélységü szakadékok és keskeny sötét völgyek választnak el egymástól, a hegyekről lerohanó hózuhatagok szirteket, százados tölgyeket szaggatnak fel az oldalakban és rombolva ragadnak le a mélységbe; tavaszok olvadásaikor zugó viz-árak töltik meg a szük völgyeket, s tátongó szakadékokat képeznek rajtok. Szük tenyészetü fü itt-ott a szakadékok partjain és kopáras oldalokon, vagy erdőségek aljaiban; vad s különösen a szirthágó zerge, a vidék majd minden gazdagsága, saskesely és sólyom, bérczeinek uralgó lakója. Már a régi görögöknél is rémületes volt e vidék, melyet az alvilág földünkre felnyuló előpitvarának tartottak. Mert a hegyek gyomraiban folytonosan zúgó vizek moraja, amazok aljaiból kábitó zúgással kitörő Acheron folyója s ezen az egy szirt-boltozat által képzett Orcus hidja — mely nevezetek maig is fentartják magokat — s a vidéknek természettől összezilált vadsága — borzadálylyal töltöttek el minden közeledőt. Ujabb időben is, századokon át laktalan maradt e rémes vidék, s az utas messzire kikerülte azt.

De a szabadság szelleme nem riad vissza semmitől, csak a rablánez csörgésétől. A tizenhetedik század elején, néhány albániai görög család, kétségbeesésig zaklattatva a török zsarnokság által, és független szabadság után esengve — vándorolt ki áldottabb rónáiból e zord vidékre, lángoló gyülöletét hozván ki magával mindennek, mi török. Eleinte Szuli városkával csak négy falut, később más görög bevándorlottakkal szaporodván, hetvenet telepitettek; magok védelmére Szuli felett egy pár hegy-csúcson erődöket állitottak; a szorosokat sánczokkal, szakadékaikat felvonható hidakkal látták el; szükség esetében minden fegyver-foghatóikat harczra szólitották fel, s magok közt patriarchalis viszonyt és tanácskozásban egyenlő szavazatot állapitottak meg. Legvitézebb és erényesebb férfiakat főnöküknek és vezéröknek, mint nevezék patriárchjoknak választák meg, kinek, inkább tiszteletben állott tekintélyénél mint önkényes parancsainál fogva, engedelmeskedtek. Élelmöket sovány marha-legeltetés, vadászat, szük földfalatok termelései, de különösebben kicsapások török birtokokra s azoknak kizsákmányolása szolgáltatták nekik, eléggé mostohán ugyan, de a független szabadság ölében, elégedést árasztva el a keblekben. A sanyarú élet, vadászat és örökös csatázások foglalkozásai, rettenthetlen vitézekké, erős izmuakká, kitartókká, ügyesekké, de ezek mellett nagyobb erő ellenében ármányos ravaszokká is, a hegyek megszokott mászásai pedig bámulatos gyaloglókká edzették a szuliotákat, mely tulajdonaik egyesülvén a szabadsági szellem, vallásosság és török-gyülölet lángolásival, olykor túlbuzgóságaival, is rettegett elleneikké tevék őket nemcsak a szomszéd, hanem a távolabb eső muzulmánoknak is.

Majdnem két századon keresztül birta e maroknyi nép, az őt környező ellenséges roppant erők közt, épen tartani fenn függetlenségét, mely idő alatt ellenség nem volt képes a szulioták határain betörni. De a mult század vége felé, a csaknem határtalan parancsú janinai pasa, Tebelen Ali, szintoly vitéz mint hatalmas, szintoly hitetlen mint ármányos, szintoly hajthatlan akaratú mint vérengző, hatalom- és kincsvágyó török dynasta, sokképen váltogatott alakjaiban és czéljai eszközeiben az emberiség ördöge, érezve, hogy határtalan hatalmának Epirusban, egyedül csak a szulioták vetnek gátat, elhatározta ezeknek végkiirtását. Roppant erővel ment a maroknyi nép ellen; tizenhárom éven keresztüli csatázás, sok szenvedett vereség s jó negyven ezer harczosának feláldozása után is, csak éhséggel birhatta a szuliotákat 1803-ban tisztességes feladásra, melynek egyességénél fogva a védsereg nőstül, gyermekestül Cephaloniába költözött át, a makacsabb fiatalság pedig a hegyekbe vetette magát, azokból csapkodván olykor ki a török kirablására.

Ali 1820-ban utolsó felvonását játszotta élet-drámájának. Elárultatván a portánál, pártütőnek kiáltatott ki; s az ellene küldött török sereg által, Ismail pasa vezénylete alatt, Janinában és ennek erődeiben, összerabolt halmaz kincseivel együtt, bekerittetett.

Az élet viszonságai és vészei által megedzett nyolczvan éves Alit nem csüggeszté el a feje fölött lebegő veszély, az ellene küldött roppant erő és megmaradt hiveinek csekély száma. Annyiszor tanusitott vitézségén, makacs kitartásán és mintegy zsoldban birt szerencséjén felül, biztatták őt jól ellátott és megerősitett erődei, melyek húzamos ostromot valának kiállani képesek, megvesztegetésekre töméntelen kincsei, s ravasz ármányokra lelemény es esze, mik veszélyekben annyiszor tevének neki ohajtott szolgálatokat. Kincseivel török és albániai hűségeket vesztegetett meg, ármányaival pedig, fényes igéretek és muszka segély iránti remények villogtatása mellett, az elégületlenség fő fokáig csigázott görögöket lázitotta fel a porta ellen mindenfelé, s forradalmat idézett nálok elé, melynek a moldvai újabb események is kedvezni látszának. Nem feledkezett meg szorultságában régi elleneiről, a szuliótákról is, kiknek vitézségét, kötött frigyekben való hűségét és lángoló török-gyülöletét sajnos tapasztalásából ismerte. Cephaloniába hozzájok küldött követe őket segélyre szóllitotta fel, megajánlván nekik kedves Szulijoknak, melyet kezei közt tartott, azonnali visszadását.

Egyszerre lángba csapott a lelkes kis nemzet-törzsnél a honvágy és szabadság szelleme, a nyugtalan remény sebes szárnyakon robogott menhelyéből és hegyeiből elő, és miután Ismail már előbb kevélyen és durván utasitotta őt kérelmével vissza, örömmel kötötte meg Ali az egyességet, melynél fogva Ali átadta Szulit, a szulioták pedig hálából mellette harczolni ajánlkoztak. A kötés kölcsönös biztositására — minthogy egyik fél sem sokat bizott a másikában — elhatároztatott, hogy Ali unoka-öcscsét, Husszeint, a szulioták pedig főnökük családjaiból ötöt adnak kezesekül által. — „Ali mellett vagy ellen, mindegy! gondolták a török-gyülölő szulioták; igy is, ugy is török-vért fogunk ontani!“

Elérkezett a várva várt nap, mely tizenhét évi epedő sovárgás után újra megnyitotta a szuliotáknak a szeretett hazát. Tiszta, szelid légü téli nap volt ez. Fendobogó kebellel és öröm-riadozással pillantá meg már távolról a szuliota-nép a hazai bérczeket, mohóbb léptekkel haladt előre, s a mint kis hazája határát átlépte, zokogva borult arczra annak földén, csókjaival halmozva azt; majd feledve minden előbbi zsurlódásokat, egymást ölelgeté, zajgott, újjongott, zászlókat, kendőket lobogtatott s az öröm édes mámorában gyermekké lettek még öregei is. Oda érve, hol Veneranda erőd alatt a hajdan Sámuel köztiszteletü szerzetesök által emelt kereszt állott, de mely időközben pogány kéz által kidöntve földön hevert, ezt hevenyében újra felállitotta a visszavándorolt sereg, s nem lévén templom, szabad ég alatt e keresztnél mondott a vele jött pap hálaimát,

és a népnek kicsinje, nagyja mély buzgósággal rebegte azt utána.

Az átadási parancs már előbb megérkezvén az erődök parancsnokaihoz, takarodott ki azokból a török őrsereg, s be a szuliotáké. Élet szállt ismét a holt vidékbe. Az érkezteket nem idvezelte ebben rokon honfi-kebel, egyedül Hilarius atya, a hegyek több mint negyedszázados remetéje, kinek kietlen laka, a rideg vidéknek is legvadonabb részén, cserjés, szirtes hegyoldalon állott. A szulioták hajdani közszeretetü szerzetesöket és polemárchjokat, Sámuelt — kit serkentő jóslataiért közönségesen „utolsó itéletnek" neveztek, tisztelték az öreg Hilarius atyában; a törökök pedig eltürték őt, mert egykor az előttök is tiszteletben tartatott szent Athos hegynek szerzetese volt, s hirében állott az orvoslás tudományának. Gyakran használták őt a török parancsnokok az erődök betegei és sebesültjei körül, sőt távolabbról is kerestek olykor nála orvosi segélyt.

Számüzetett e nap kéjeitől minden gond és aggály, s vidor lakoma zárta azt be. Török zsákmányú ürük, kecskék vágattak le, és a szomszéd s rokonos pargaiak szivességéből néhány tömlő bor fokozta még felebb a kedélyek derüjét. Cervas Tódor, a lelkes és deli ifju, levette a társzekerek egyikéről tamburáját, megegyengette annak húrjait, s lelkesülve és lelkesitve, szép csengő hanggal dalolt előbb Chaidóról, a szép szuliota-hölgyről, majd Rhigas ismeretes harczi dalát kezdte rá, melyet százszoros torok kisért:

Fel, fel vitéz palikárok!
A szabadság harcza hiv!
Rabigában egy nap is sok,
Ha hős honért ver a sziv.
S szabad honért él a görög,
Mig melle végsőt nem hörög!

Hős bajnokok utódai,
Fel, fel a szent csatára!
Folyjanak vér patakjai!
Nincs szabadságnak ára;
S szabad honért él a görög,
Mig melle végsőt nem hörög!

Széles jó kedvében volt mindenki; csak a főnökök szivei körül borongott némi homályos sejtelem a vidám lakománál; mert alatta megérkezett Ali kezese Huszszein, s más napra követelte átküldetését a szulioták főnöki öt kezesének. Kikre fog esni a kinteljes választás? Kiket fog juttatni az áldz sors a hitetlen Ali körmei közé? ezen tünődtek az előkelőbbek s minden lelkesebbek; mert a maroknyi népből, melyet rokonság, bensőség, közsors és közösen kiállott veszélyek egy testté szőttek össze, miként testből kivont horgas nyilvessző, mély és kinos sebet vala szakitandó minden egyesnek föláldozása.

Másnap a kezesek kiválasztása végett tanácsot tartottak. Kinteljes volt ez, de dicső, s régi görög hősökhöz méltó. A nép, tán ismerve egy pár gyávábbját, tán némi ellenszenves eltolódását is követve, egy akarattal kiáltott fel egy pár nevet. — Varnakiotis menjen! hangzott Bozzaris Noti polemarch és elnök felé. Mindenki váró tekintetet vetett a kikiáltottra. — Engedelmetökkel, honfitársak! szólt ez halál-sápadtan és hosszú rőt bajusza alatt rángásos ajkakkal; tudjátok, hogy én nem vagyok született szuliota, kinek kezességét tehát a gyanuteljes Ali nem igen fogná elfogadhatónak találni. — Igaz, te csak sógor vagy, nem szuliota! mondá megvetőleg Noti, s a nép gúny-kaczajra fakadt szavaira. Varnakiotis, egy mélyen besülyedt s csalfán hunyorgató szemü, középkoru férfiu — ki mint előkelő albániai behizelegte volt magát a szuliotáknak, s Bozzaris Marko testvérét birta nőül — fojtott méreggel harapott ajakába, dühösen fúrta át magát a népen, s elrohant. Neje aléltan borult Marko testvérének mellére, s föld alá kivánta magát égető szégyenében. — Kutzonidas! kiáltott ismét a nép, és rája forditotta szemét. — Felejtitek, jó honfitársak, szólt az őgyelgő tekintetü kis férfiu, hogy Ali kötése főnökök családaiból követel kezeseket, és én nem vagyok szerencsés ezekhez tartozni. — Köszönöm a vér-tagadást! szólt gúnyos mosolylyal Tzavellas Photos, egyike a főnököknek, kivel közel-rokonságban állott a kikiáltott; köszönöm! Tehát már második sógor!" Zajos gúny-kaczaj ismét a nép közt, és Ku-

tzonidas lesütött szemekkel osontott ki a tanács-teremből.

Most Chryze, Bozzaris Markónak lelkes neje állott elő, és határozott hangon ekkép szólt a nép és főnökei előtt: „Vitéz férfiak! nehéz időket élünk, a szuliota ágyát nem vetették puhára, csatázás várja és kerüli őt mindenfelől, a férfi-karokra szüksége van népünknek és a hon szent ügyének, mig a nők nagyrészben csak jó akaratjokkal szolgálhatnak a hazának. Engedjétek nekünk nőknek a kezesség hazafiui áldozatát. Én megyek kezesül Alihoz! Barátnéim, nő-vérségeim! ki áll még közületek mellém?“ — És im azonnal melléje állt Moscho, Tzavellas neje, Drakos Anasztázia, s többen.

Felállt e lelkes jelenetre ültéből Noti, s ellágyúlva szoritotta meg a nők kezeit: „Nemes elhatározástok mutatja, igy szólt, hogy valódi szuliota véreink és nem sógorok vagytok; de ajánlkozástokat legfölebb is csak részben fogadhatjuk el. Ali nem elégszik meg női kezesekkel, s a vad oroszlán gyanuját és haragját nem tanácsos szítanunk. Ki állhat jót: nem békül-e ki minden órán a portával, és újolag ellenünk fordul majd egész erejével? Ám menjen közületek is egy, de a többi kezes legyen férfi.“ Noti javaslata elfogadtatott, és hosszas nemes tusa után Chryze választatott meg női kezesül. Nem csekélyebb és nem kevésbbé nemes volt a vetély és készség önfeláldozásra a férfiak között. Csoportosan álltak ajánlkozásaikkal elő, noha köz volt köztük a hit, hogy Ali kezesei nehezen látandják meg valaha Szuli határát. Nehéz volt a választás; rokonok, barátok, érdekek, viszonyok csatáztak a sokaság nyilatkozataiban és nem birtak ezek határozatra vergődni. — Bizzuk meg három vezérünket, Bozzaris Notit, Tzavellast és Drakost; határozzanak ők! kiáltá végre Bozzaris Marko, Notinak unoka-öcscse, s az egész nép megnyugodott az inditványban. Félre huzódott a sokaság, s a három vezér magára hagyatott a tizenhét évig pusztán állt tanácsteremben, mely alig nyilhatott volna meg újra szivnyomasztóbb munkálatra. Nehéznek és kinosnak kelle lenni a választás vitájának és eldöntésének, mert csaknem délre járt már az idő, midőn a terem ajtaja megnyilt és a vezérek élén az öreg Noti a nyugtalanul váró nép közé kilépett, s a határozatot kikiáltotta: „A nemesen ajánlkozók közül Chryzével, Marko öcsém nejével, sógora Constantin öcsém, továbbá Tzavellas Miklós, Drakos György és Cervas Tódor fognak Alihoz menni kezesekül! Minden szem egyszerre Cervas Irénre, a szuliota-hölgyek legbájosabbikára esett. A gyermek is tudta a népben, hogy őt szép szerelem köti Bozzaris Constantinhoz, Cervas Tódorhoz pedig szelid testvéri szeretet, ezért, a kettős vesztésre, részvevő szánalommal nyiltak feléje minden szivek. De ön személyeikért is különösen kedvelték a szuliotá a két ifjat. Tódornak ritka müveltségét és szellemi felsőbségét mintegy büszkeségöknek tartották. Constantin pedig nem birt ugyan kitünő szellemi tehetségekkel, sem társalgási simább tulajdonokkal, tudományos ismeretei jóformán korlátoltak valának, s társaságokban szótlan volt és tartozkodó; de tiszta fogalmú józan ész, szelid kedély, mindenkit megbecsülő és előzékeny jó sziv, jellem-szilárdság, s hon, nemzet, rokonok és kedves iránti mély érzelem, mindenkinél, ki őt közelebbről ismerte, becsülést és szeretetet vivtak ki számára. A lányka, a kikiáltásra halványan, mint siri rém, üveglő meredt szemekkel és reszkető ajakkal állt kis korig eszméletlenül, majd nem birván kinja nyomasztó sulyával, aléltan dőlt anyja ölébe. — Egy napon jegyest és testvért veszteni! suttogták szánakozva a körülállók. — Egy fészekből hármat áldozni fel! morogtak mások. — Családomat sujtja, honfitársak, leginkább a történt választás, mond Noti a panaszos zajgásra; csak fájó szivvel egyeztem belé; de meg kell nyugodnom, mert a kedves hazáért esik az áldozat. Mi is rokon kezest birunk Alitól, és ha a mieinken hitszegés és méltatlanság követtetnék el Ali táborában, él a vitéz szuliota faj, hogy megboszulja azt!

Constantin és Tódor vigasztaló szavakkal élesztgették az elalélt Irént. —

Menjetek! szólt ez, csakhamar megemberelve magát; én ugyan bánat kenyerét fogom enni mig megjöttök; de szuliota hölgy vagyok, kit csak gyalázat és hitszegés bir végkép lesújtani. Vezéreljen titeket isten és védasszonyunk a boldogságos szüz, hogy méltó fiai maradjatok, kisértetek közt is, nemzetünknek és kis honunknak!" Nem gördült ki többé köny a lányka szép szemeiből, és erőt véve mély bánatán, hősies nyugalommal vegyült a köz társalgásba.

Másnap csaknem egész népe Szulinak kisérte ki a határig a kezeseket. Forró ölelések közt, áldás-kivánásokkal eresztették őket további utjokra. Nem lévén még a tengeri oldalról bekeritve Janina, nem volt nehéz eljutniok Ali őrseregéhez, a várba.

Most, miként méhraj az új kasban, a tavasz enyhületében, munkásan zsong, tisztogat, tatorozgat benn, vidékkel és ennek virágival ismerkedik künn: akként rendezgetett visszanyert uj honában Szuli népe mindenfelé, forogva, nyüzsgve, járvakelve a félpusztulásnak eredt falak, lakok között. Kik még életben valának a régi lakosokból, felkeresték egykori lakaikat s kegyeletesen javitgatták ki azokat; majd az ujabb ivadékkal ismertették meg a kis haza nevezetesebb helyeit, történelmi adomákat, eseményeket regélvén azokról neki; kijelölgették számára az alkalmasabb hajlék-helyeket, segitvén kézzel és tanáccsal munkájokat. Egyszerre munkás forgalom szállt a sokáig parlagon és sir-csendű elhagyottságban hevert vidékbe, de a belrendezés gondjait csakhamar a nőknek és sühederségnek kelle átvenniök; mert a férfiak fegyvereiket tisztogatták, köszörülgették, töltéseket készitgettek, a gyermekek pedig rongyokat szaggattak tépéseknek seb-kötözésre; minthogy az Alival kötött szerződés — melynek hálás lelkiismeretességgel kivántak megfelelni — harczra szólitotta a fegyverfoghatókat.

Az alatt, a gyáva Ismail helyében, a tevékeny Churschid szeraszkier vette át Janina ostromát. Kiütött már többfelé a görög forradalom, a görögök csoportosan hagyták oda Churschid táborát, mi által tetemesen megcsökkent az ostromsereg száma. A szeraszkier Janinát keritette be, őt pedig a Janina alá érkezett szulioták. Ali, Janina oroszlánja, felhasznált minden rést, minden kedvező alkalmat, ki-kicsapott az ostromlókra, a szulioták hiven támogatták kicsapásait, és Churschid, nem kis veszteségeket szenvedve, hónapok multával sem boldogulhatott Janina ostromával.

A stambuli vérengzések, miket a török vakbuzgóság idézett elő, s melyeknek a stambuli legelőkelőbb görög fanarioták és papok s ezek közt a köztiszteletben állt Gregor patriárcha estek áldozataiul, később a chiosai és macedoniai öldöklések, mikre gyászt öltött az emberiség — dühös lángokra lobbantották a hellenek boszúját. Csaknem irtó háborúvá fajult el a forradalom. A görög kapitányok boszú- és disz-jelül tüzték fel köntöseikre Gregor patriárcha köntöseinek foltjait, s a hol tehették, mint Tripolitza bevételénél, nem kiméltek megtorlásul a török vért. Elkeseredéssel folytak a csatárázok, váltogatott szerencsével, mely azonban az elsőbb években túlnyomólag inkább a keresztnek, mint a félholdnak kedvezett. Szárazon a vitéz Kolokotroni, a tüzes Odysseus, a törökfaló Nikitás, a rettenthetlen szuliota vezérek Bozzaris Noti, Marko és Tzavellas, fényes győzelmeket vivtak ki a törökön; tengeren pedig a bátor szivű Miaulis s a gyujtó sajkák vakmerő mestere, Kanaris, nem egyszer riasztották a török roppant flottát a dardanellák közé vissza.

Azonban Ali janinai pasa csillagának elhomályosodása, s majdan kialvása, új fordulatot adott a dolgoknak. A lemenő napra már nem igen szoktunk számolni, inkább csak jóslatul használjuk azt a majdan feljövendő másnapra, és erre számitunk. Ali napja hanyatlóban állt, kegyelmi fermánhoz, vagy kedvező kiegyenlitéshez kilátás nem mutatkozott, Janina erődei közül kettőt már bevettek a törökök, s igy Ali frigye semmi előnynyel sem kecsegtetvén többé pártját, egymás után pártoltak el tőle hivei, s különösen az albániai számos zsoldosok hagyták cserben sere-

gét, s a hű szuliotákon kivül alig maradt embere.

Alit ily kétségbeesett helyzetében sem hagyta el edzett bátorsága; kincseivel és megmaradt kevés hiveivel még birtokában lévő legerősebb várába, Karystróba vonult, mely egy kősziklás hegy tetejében, sánczokkal, bástyákkal és szilárd keritésekkel ellátva, húzamosan daczolható állapotban állott. A vár alatt Ali egy mély barlangot völgyeltetett ki, s abba rakatta be halmozott kincseit, azok elébe, kádakban, nehány száz mázsa lőport helyezett el, leghűbb emberét, Szelimet, égő kanóczczal sétáltatta fel s alá a barlang szája előtt, s végsőre szánva el magát, nyitott alkudozást a szeraakiérral. Megérkeztek ennek követei; Ali hideg komoly udvariassággal fogadván őket, bevezette a kincses és lőporos barlangba. — Ha végsőre szorittok, szólt vérfagylaló hideg elszántsággal hozzájok, magamat, kincseimet, önmagatokkal együtt légbe röpitem! Mondjátok meg ezt uratoknak. Kegyelmi fermán, biztos szabad lakhatás a birodalomban, harmadrésze kincsemnek, vagy — légbe röpités!“ — Az alku-követek riadva törték magokat Churschid táborába vissza, nehogy Alinak eszébe jusson még válasz előtt teljesedésbe venni fenyegetését.

Churschid, mindent féltve, cselhez folyamodott; megizente pár nap mulva Alinak, hogy a szultán kegyelmi fermánja megérkezett; de annak átadására és elfogadására, Karystro erőd, a lőporos barlang remegtető közelsége miatt, méltatlan és illetlen hely, minthogy bizalmatlanságot árul el a hatalmas és kegyelmes nagyur irányában; s végre tehát Alinak egy közel fekvő szigetecskén álló mulatóját hozta jvaslatba, mely ha Ali által elfogadtatnék, kivánta egyszersmind Szelim égő kanóczának kioltatását is, ugymint a mely szintén gyalázó bizalmatlanság jelének fogna tekintetni Stambulban.

— Ne állj rá, inkább azonnal vettesd fel magadat! tanácslák Constantin és Tódor, s a többi szuliota kezesek Alinak, kik hozzá fogytig hivek maradtak; hitetlen volt és marad ez a faj mindig. De Ali, szorultságában nem vélvén tanácsosnak szitani a szultáni gyanút és boszut, oly kikötéssel, hogy egy-egy részről ne több mint tiz ember jelenjen meg a nyári mulatóban, elfogadta Churschid javaslatát, s ekként az ujoncz róka kelepczébe ejtette tanult mesterét. Csupán hű szuliotáitól kisérve ment ki Ali a sziget mulatójába, megparancsolván Szelimnek előbb égő kanócza kioltását. A hitetlen Churschid jó eleve megtette rendeléseit. Szelimet azonnal kanócza kioltása után torkon ragadták és kivégezték harczosai; Alit pedig a szigeten túlnyomó török csapat rohanta meg, s noha a vén oroszlán, még végperczeiben is rettenthetlenül védvén magát, nehányat kardjával és pisztolyaival leteritett közülök s a szulioták is vitézül harczoltak mellette, a sokaság megnyomta őt végre, s Tebelen Ali, az oly sokáig rettegett janinai pasa, Mehemed tőrétől átszurva, halva rogyott össze. A szuliota kezesek, nem könnyü védelem után, foglyúl hurczoltattak Churschid táborába.

Az alatt Szuli különös eseményeknek volt szinhelye. Élénk munkásság és hangya szorgalom nyüzsögvén itt mindenfelé, annak közepette egyedül Husszein, Ali unokaöcscse és kezese volt a henyélő here. Neki, a hárem neveltjének, feltünő és idegenszerü volt a szulioták sanyarúnak tetsző élete, s nem győzte csodálni azon közelégültséget, melyet ily sanyaru és viszályteljes élet mellett a szabadság ezen fiainál tapasztalt. Husszein a szebb ifjak egyikének mondható, ha szemeinek kis kancsalitása, és szája körül az olykori csalfa mosoly, keblében ármányos kétszint nem gyanittatnak. Ő kicsinyben valódi hasonmása volt nevelőjének, Alinak: bátor harczos, tele ármánynyal, s nem válogató az eszközökben, ha czélt tüzött ki maga elébe; vallási kegyeletre nem sokat adó, miként nagybátyja sem adott sokat se félholdra, se keresztre, s nem egyszer állott hirében annak, hogy keresztyénné lett. Azonban ennek fukarságát Husszein nem sajátitotta el, sőt inkább pazarlásra hajlott, mire gazdag öröksége módot is nyujtott neki.

Husszein jól érezte s fogta fel helyze-

te veszélyességét a szulioták között. Ismerte ő nagybátyjának könnyen változó hitetlenségét, gyülöletét a szuliota-faj irányában, mely minden órán méltatlan bánásra ingerelheti őt ezek kezesei iránt, s ez esetben őt fogná érni a megtorlási boszú. Ezen gondolat és aggály nyájassá, kedvkeresővé és beszinlelővé tette őt Szuliban; mi által pár hónap alatt sikerült neki teljesen eloszlatni minden maga iránti gyanút; kiséret nélkül járt-kelt a vidékben, lovagolt és vadászott a hegyekben. Még inkább megnyitotta előtte a szuliota sziveket az, hogy a remetével, az öreg Hilarius atyával is, biztosabb lábon állott. Tudniillik: keleten a természet buváraí könnyen jutnak azon tekintélyes hirnévhez, hogy bölcs megfejtői a természet titkos rejtelmeinek. Husszein babonás volt, és Szuliban még inkább, mint otthon, minélfogva sokat tartott az álom-fejtegetésre és annak tudományára. Ily czélból egy párszor elfordult Hilárius atyához; ki vagy maga is hivén beavatottságát, vagy elhitetvén azt, saját tekintélyének biztositása végett, a török főurral, hiven fejtegette ennek álmait; s annál több bizalmat támasztott az ifjuban, hogy fejtegetéseiért semmi jutalmat sem fogadott el.

(Folyt. köv.)

FÁY ANDRÁS.

„CSABA KIRÁLYFI"-HOZ *)

ELŐHANG.

Néztem a sötétbe, sötét éjszakába,
Régi elhunyt idők homályos titkába;
S a mint belenéztem, hosszasan, merevül:
A ködök országa, ím, megelevenül
És előttem járnak a hajdani képek,
Mint egykor, oly élők, mint egykor, oly épek:
Szög hunfiak, a mint súgár lovaikon
Ijat pödörintve futtatnak a sikon;
Vagy kancza tejétől, bornak ha megerjed,
Vidám lakomájok szilaj tüze gerjed,
Felhangzik az ének, a sziv ere pezsdül
S eléterem a mult, bústól, örömestül;
Vagy vadra csatázva, s népekre vadászva
Zendül az öreg kürt zúgó riadása,
A harczbika bömböl: az óriás tülök,
Nyeritnek a lovak, hegyezve kis fülök . . .
S elvágtat a falka szélnél sebesebben,
Utána fehér köd: a föld pora lebben.
Ott láttam a hősök ifjabb ivadékát, . . .
S feltünni borongó ETELE árnyékát,
Nagy-messze vetődni a hún temetőre,
Hogy már deli napjok hajlott lemenőre.
Ott barna *Csabát*, a szökébb *Aladárral*,
Etel nagy örökjét kisérteni vállal;
Mig harcz riad, íme, *Kelem* átkos földén,
Holdfogyton is áll még, mely támada töltén . . .
S a nemzeti vészből *egy* marad fenn: Csaba,
Csaba, e nagy éjnek bujdosó csillaga!

Merjem é futtatni gyönge, fáradt tollam?
Lesz-e erőm irni, a hogy elgondoltam?
Az élet hegyének már tetején állok:
Emelkedtem eddig, ezután csak szállok.
Belátom az ösvényt, melyen idejöttem,
Derült is, borúlt is a lejtő mögöttem:
De a mi elül van, azt boritja felleg,
Ki tudja veszélyit a lemenetelnek!
Ki tudja ha, lábam mélységre botolván,
Nem jutok e alyra mielőtt gondolnám
S nem lesz-e világi pályám köre csonka:
Bevégzetlen élet — bevégzetlen munka!
Kétséges az útad: *ha* fogsz lenni czélnál?
Szegény ember, addig hogy el ne alélnál?
Mi emel? mi tart fönn? mi sugall? mi biztat?
— Kebelem egy hangja. Követem is aztat.
Egy hang, mely csilingel az égi madárban,
Hogy lerombolt fészkét rakja *késő* nyárban;
Mely a pók fonalát százszor megfonatja,
Noha százszor menjen füstbe áldozatja;
S mely, hatalmasb szóval, a költőben riad:
„Ha későn, ha csonkán, ha *senkinek*: IRJAD!

ARANY JÁNOS.

*) „CSABA KIRÁLYFI", *három részben*: I. rész: *Buda halála*. II. rész: *Ildikó*. III. rész: *Csaba királyfi*.

A SEGÉD-MÉRNÖK.

Az ifju Parkes megbetegülése nem kis bajt okozott nekem. Mi különben is gyengén állottunk mérnökök dolgában az épülendő vasút-vonal lublini sectiojánál. Akkor még a vasút-épités Lengyelországban csak kezdetében volt, s a mérnök bizony nem szendergélt rózsa-párnán. Elég az hozzá, Parkes elbetegesedett s hazament Angliába, s jó darab időre az egész munka az én vállaimra nehezült. Szeretem a munkát, s tőlem telhetőleg munkálódtam is a déli lengyel vonalon; küldöim meg voltak elégedve velem: de a mi sok, mégis sok, s két szem meg két kéz, mégis csak két szem és két kéz. Napszámosaimmal, a lengyel parasztokkal, úgy kellett bánnom, mint megannyi gyermekekkel: biztatni és folytonosan szemmel tartani. Hagyományos naptáruk rettentő sok veres betüs napja, a számos lakodalom, meg a szerencsétlen napok, s a jó isten tudja még mi miatt, készpénzzel fizetett bérért se számithattam biztosan munkára. Az igaz, hogy nyájas, szelid, megnyerő modoru és udvariassággal teljes tenyeres-talpas ficzkók voltak, de ha egy perczre magokra hagyta az ember, tüstént letették az ásót s rágyujtottak a csempészett szivarra. Ugy de ki álljon mellettök? Shaw János, a polgári mérnök? Hisz ő a levelezést is alig győzte; a vonal egy résziben kormányi segélyezésből épült, s a császári hivatalok hatalmasan ostromoltak leveleikkel, melyekre rögtön válaszalnom kellett a tőlem telhető legjobb francziasággal. Ez irásos munkán kivül volt még elkerülhetlenül szükséges más munka is. A vonal kimérése is bajjal járt, mert napszámosaim tüstént keresztet vetettek magokra, mihelyt felszólitottam őket, hogy jöjön valamelyikök mérnöki szerszámaim mellé; kereken kimondták, hogy ők boszorkányságnak tartják azt az izét, következőleg legkisebb kedvök sincs belé ártani magukat. Ha egy házaló örmény nem lesz vala, a ki segitett némelykor, merőben fel akadtam volna, s igy is csak lassan haladhattam.

Nem kis örömömre volt hát, mikor a vasúti vállalkozóktól Lodonból egy levelet kaptam, melyben jelenték, hogy egy új segéd-mérnök van útban számomra, egyszersmind tudatták azt is, hogy O'Dwyer Patrick úr különösen van ajánlva ügyességéért és tapasztaltságáért. Egy vagy két nap mulva O'Dwyer úr meg is érkezett; tagbaszakadt, jó képü fiatal ficzkó volt, fekete haj és szem s jobb arczán egy kékes sebhely, mely nagyon hasonlitott kard-vágáshoz. Megérkezve Podlowitzba, ama nyomorult tanyára, a hol valának felütve kunyhóink, leszállott droski-járól, egyenesen abba a fabódéba jött, melyben akkor a napszámosok bérét fizettem, kezet nyujtott nekem, utazó sipkáját egyenesen és nyilt mosolylyal megemelitve. Ott volt az egyik út-felügyelő is, ez az ember mihelyt szemét az irhoni ifjura veté, elfojtott sikoltással előrohant s lábaihoz akart borulni.

„Hej hó! Tódor, mi a manó jutott eszedbe? kiálték elbámulva; a jövevény azonban hidegen megnézte a parasztot, a nélkül hogy arczának egyetlen izma megmozdult volna, s mondott valamit a föld népe sajátságos modorairól. A következő perczben, Tódor, a ki ugy rohant volt O'Dwyernek, mint valami régi ismerősének, viszont nyugodt és higgadt lőn mint előbb, s felindulását egész alázatossággal ayval mentette, hogy a lengyelek igy szokták üdözölni az idegent.

Az ifju O'Dwyer és én nagyon jól jöttünk ki egymással, Hogy a fiu — mert nem lehetett több huszonegy évesnél — épen oly jól tudott volna bánni a mérnöki szerszámokkal, mint a vasúti vállalkozók irták volt, azt nem állithatnám; de élénk felfogásu, erélyes és kiválólag kedvkereső tudott lenni. Semmi fáradságtól se irtódzott, semmi nehézség se csüggesztette el, sőt gyakran kénytelen voltam hibáztatni vekmerő bátorságát, melylyel életét nem egyszer koczkáztatta ama süppedékes mocsárok között és mély folyókon, melyeken át kelle vinnünk útvonalunkat. A napszámosokkal való bánásban az én segédem megbecsülhetlennek bizonyult. Ezek örömöstebb elmentek érette mérföldekre, mint érettem csak egy hajitásnyira, s csaknem irigylenem kelle azt a könnyüséget, melylyel velök társalgott most latinul, majd valami szláv tájnyelven; az ő anyja — ugymondá — magyar leány volt.

Podlovicznak egész érdeme abban állott, hogy vasúti munkálatainkra nézve központban feküdt; különben az egész helység nyomoru tanya volt, nyolcz vagy tiz kúnyhóval, mint annyi óriás méhkosárral, kerek fedelük a füsttől feketére a mohtól zöldre festve. A falu határa nehány sovány szántó földből állott, melyeken bő termés idején silány zab-vetés tengett; a földek téltul bebekeritve csenevész élőfákkal és magos seprű-fű foltokkal diszelegtek. A fél meztelen gyermekek őrzötte sovány marhák, a szomszéd erdőkből élődő disznók és a kertekben mivelt pityóka-bokrok mind mind szegénységre, hanyagsára mutattak. A mivelt föld tőszomszédjában fekete fenyves emelkedett, azután homoksivatag hanga-bokrokkal, azután hanga-bokrok, fenyves, azután homok több mértföldnyire, északra és délre.

A mi kunyhónk kettős volt, jó móddal készülve fából, egy pár berlini vas-fütő melegitette. E kivül volt egy ház a napszámosok fő igazgatója, egy ügyes zsidó számára, a ki meglehetős jártas volt a számitásban, de a lengyelekre kevés befolyással birt; és még négy hosszu fészer, mely-

ben a munkások háltak. Mérföldekre nem volt egyetlen bolt vagy postahivatal is; egy gombolyag fonalért vagy egy bicsakért egész Radomig vagy Lublinig kellett lovagolni. Érthető irott könyvet nem lehetett közelebb kapni Varsónál vagy Krakkónál.

E számüzetésben, a környék leverő hatása daczára se éreztük magunkat szerencsétleneknek. Sokkal több dolgunk volt, mintsem megúnhattuk volna magunkat; még akkor is, mikor a havazás elzárta az útakat s egy időre megakasztotta munkánkat, a körültünk levő vadonban találtunk elég időtöltést. Volt fegyverünk, s rendszint nyúlakkal és vad madarakkal megterhelve tértünk meg kunyhónkba. Tartottunk farkasvadászatokat is, ezekben az egész parasztság részt vett, és ezeket a hálók, lándzsák, ugató ebek, orditozó emberek a képzelhető legfestőibb barbár jelenetekké idomitották; mert a hajtókon látható volt a félig keleties öltözet minden változéka, abban a mértékben vadabb és rongyosabb kiadásban, a minőben a beleöltözött lakhelye távolabb esett a nagy országuttól.

Mikor a lengyelországi fenyvesek közötti telelésre elhatároztam magamat, leginkább a hosszu estéktől borzadtam. De O'Dwyer derék egy pajtás volt, olvasni, sakkozni, kártyázni jól is tudott, mindig is kész volt, mulattató adomáinak nem volt vége hossza, s ezen kivül nem közepesen fuvolázott. Mondhatni szenvedélyes zenész volt, kérésemre eljátszotta a német mesterek legbajosabb és legtudományosabb darabjait s a végin mindig áttért némi egyszerü bus dallamba, holmi régi ir-dalba, a mint ő mondá, midőn e tárgyról kérdezősködtem. Mindig jó kedvü volt, de sejtettem, hogy csak jelenlétemben erölteti magát; mert gyakran megesett, midőn váratlanul nyitottam bé a kunyhóba, Patrickot kezébe hajtott fővel találtam ülve, leverten és gondokba merülve nézve a tüzbe; egy alkalommal pedig bizonyos vagyok benne, hogy láttam a mint a kabátja oldalzsebébe dugott egy miniatura képet, mely egy fiatal hölgyet ábrázolt és a melyre bámult volt akkor, midőn a küszöbön kopogásomat meghallá.

Éltesebb és a világi dolgokban tapasztaltabb lévén, mint a minő segédem lehetett, örültem volna ha megnyerhettem volna bizodalmát, hogy jó tanácscsal szolgálhassak neki, mert nagyon megszerettem volt a fiut; de erre soha se' nyilott alkalmam. Azt láttam, hogy O'Dwyert bántja valami és nyugtalan, azonban segédemben volt valami, a mi lehetlenné tette, hogy akár segitségemet, akár tanácsomat ráeröltessem. Minden nyájassága, megnyerő modora mellett is némi nyugodt méltóság ömlött el a fiun, és ez ösztönszerüleg visszautasitott minden tolakodást. Kivéve azt az egy tényt, hogy anyja magyar leány, nagyon keveset vagy épen semmit se' tudhattam uj barátom előbbi életéről. Odavetett egyes szavaiból kivehettem annyit, hogy valamelyik külföldi egyetemen tanult — s tán e tény szolgált némi felvilágositásul arra, miért nem épen tiszta az ő angol kiejtése, s hol kapta azt a sebhelyet az orczájára, mi e szerint holmi német burschschal való párbajának lehetett maradványa.

A hosszu tél vége felé járt, s a kemény fagy és mély hó beálltával nagyon megapadt munkásaink viszont kezdettek gyülekezni. Észre vettem, hogy nagyobb részök, kik némelykor nagy távolságról jöttek, legörömestebb ahhoz a csapathoz csatlakozott, melynél Tódor, az a magas szál férfiu, volt a felvigyázó. Az O'Dwyer megjötte óta a Tódor magaviseletében semmi különöst nem vettem észre. Mint értelmes és megbizható egyén leghasznavehetőbb volt valamennyi honfiai között, annyival is inkább, mivel csodásan ment vala a földieinél szokásos tulzott élénkségtől s hatalmas felindulásoktól. Ő és az ő emberei, természet szerint, folytonos közlekedésben állottak O'Dwyerrel, s gyakran megtörtént, hogy ha valamelyik lengyel nem volt jelen egy pár napig, azt mondták róla: a segéd-mérnök küldte el valahová. Minthogy azonban a szökevény, visszatértekor, mindig helyes okát tudta adni kimaradásának, irópapirt, vas lánczot, uj ásót s több e félét mutatván fel, nem sokat törődtem miatta.

Ez idő tájt egy meglepő esemény adta elő magát: egyik napszámosunk, a kit egyetmásért küldtek Lublinba, megsebesitve s juhbőr bundáján hatalmas vérfoltokkal jött vissza tanyánkra. Szerencsére a vér csak egy könnyü sebből folyt a karján, melyet csakhamar bekötöztünk s a beteget egy jeles vén banya vette gondviselése alá, a ki falujában hires volt a marhákon és összevert embereken tett gyógyitásairól. De ez ember s története nyugtalanitott. Ugy látszik, hogy Lublin fele utján egy csapat orosz könnyü lovassággal találkozott, ezek kiáltottak neki, hogy megálljon, s mivel ő habozni látszott, neki vágtattak, vadul lövöldözve felé; egy golyó találta; de a sebesült, öztönszerüleg nem bizva a muszka irgalomba, a tüskés bozót közé menekült, hová még a kozákok sem tudták követni, s innen, nyögve és elerőtlenülve, honfiai kunyhóiba vonczolta magát.

Tudakozódásaim után értesültem arról, hogy a környékben orosz katonaság csatangol, az utazókat letartóztatja, a falvakat, kastélyokat, fegyver után kutatva, kimotozza, és tetemesen feldulja a gyanu alatt levők jószágait. Ennyit tudtak a parasztok saját osztályokbeli szemtanuk után; de kerengtek némi homályos és kósza hirek a városokban felfedezett összeesküvésekről, szélesen kiterjedt felkelési tervekről és a kormány ennek megfelelő kegyetlenségeiről.

Mind ez nagyon kellemetlen ujság volt rám nézve. Csendesség az éltető levegője a kereskedelmi sikernek, s a mi déli lengyel vasutvonalunk nagy mértékben függött a császári kormány biztositotta segélytől. Ha Lengyelországban kitörne a forradalom, nagyban kárositaná e vasut vállalkozóit s hihetőleg rögtön felfüggesztené az én

fizetésemet is. Még is, a mint O'Dwyernek mondám, nem volt annyi lelkem, hogy hibáztatni tudjam a népet, ha szintén eltökéli is magát, hogy minden áron megszabaduljon a muszka uralomtól. A Lengyelországban töltöttem tizenöt hó alatt a vak zsarnokság és kegyetlen üldözés annyi aljas tettét láttam azok ellenében, a kik szent Russia szokásaival ellenkezőleg merészlettek szólni vagy gondolkozni, hogy csaknem megvetettem a lengyeleket hosszas szolgaságokért.

„Lássa ön," jegyzém meg O'Dwyernek, a mint együtt kimentünk megvizsgálni egy hidat, melynek fa czöpöleit kidöntötte volt a hirtelen olvadás támasztotta vizár, „lássa ön, ezekben az emberekben hiányzik a John Bull megtörhetlen függetlensége. Bámulok rajta, mikép tudják türni e szürke kabátos vasgyurók erőszakoskodásait. Szép egy nép-fajta, bátor szivü, eleven eszü, ha csak egy kis józan eszök volna — de hagyják magokat, a czár meg ugy bánik velök mint akolba zárt marhákkal, ugy látszik, lelkök meg van törve. Oh ha angolok volnának!"

„Ugy van mint ön mondja, bárcsak angolok volnának!" kiálta fel O'Dwyer, oly szenvedélyesen, hogy hangja reszketett a felindulás miatt; „ha angolok volnának, nem akadna közöttük rabszolga, a ki féltékeny gyülölettel nézzen a nemességre, akkor valamennyien egyaránt szabad emberek lennének, élni halni hazájokért, és — ki lött?"

Mert hirtelen egy puska sült el közelünkben a bokorban, s a serét zsizsegve hordta el a száraz leveleket mellettem egy nyirfa setét-piros galyairól. Legelső gondolatunk az volt, hogy valami kósza kozák lött ránk zsákmányt remélve; de csak hamar egy magas szál embert látánk fekete kabátban és szines szemüveggel, felénk jöni a szeder bokrok között s mohón fölkapni egy madarat, melyet az ő lövése ejtett le.

„Passer rubicellus! veres torku veréb," kiáltá ujjongva, „és pedig hím s kiváló jeles példány."

Meglöktem az O'Dwyer könyökét, s azt sugám, hogy az idegen kétségkivül természetbuvár.

Prevoust ur, a puska tulajdonosa és a szerencsétlen veres nyaku veréb gyilkosa, rövid időn nagyon megbarátkozott velünk. Ez az uri ember valójában kellemes és mivelt egy franczia volt, s a tudománynak buzgóbb és tevékenyebb tisztelőjét nem igen láttam nálánál. A mint beszélgetései ből kivihettem, egy bordeauxi borkereskedésben első segéd volt; de egy kis örökséghez jutván, a kereskedést elhagyta, hogy minden idejét kedvencz tudományának szentelhesse. Pörölyével, puskájával és forrasztócsövével bebarangolta egész Európát, egyik vidéken geologizált, a másikon madarakat és hüllőket gyüjtött, a harmadikon pedig chemiai elemezéseket hajtott végre. A mint mondá, ő bizony örömest szerez egy pár forintot, alkalomszerüleg, bányák melletti próbákkal vagy oly földnemek elemzésével, melyek bizonyos ásványok jelenlétét sejtetik, hisz ugy is csak ezer nyolczszáz franknyi élethosszig járó jövedelme van, s az utazás, ha szintén gyalog is, költséges.

Nekem nagyon tetszett ez az ember az ő tudományával, vig és jó kedélyével, amaz egyszerü hévvel, melylyel hegyen völgyön keresztül folytatá kutatásait ásatagok és ritka gyikok után, oly életkorban, melyben sokunk örömestebb vesztegel a kályha mellett. O'Dwyer nem szivelhette annyira, mint magam, sőt nagyon is hidegen utasitotta vissza nyilt ajánlatát, hogy barátkozzanak meg, holott ez, noha esetlenül, de jóhiszemmel vala téve; mert a mi franczián ügyetlen, fecsegő és különösön minden tapintat nélküli teremtés volt. Gyönyörüség volt szemlélni geologiai kisded gyüjteményét, tarka faszekrénykéjét megczédulázott kömorzsáival, érczdarabkáival, vagy nézni azt a jó kézfogást, melylyel madarait tömte, s e közben hallgatni az ő szivélyes beszélgetését. Gyakori balfogásain és ferde kifejezésein senki se' nevetett jobb izüen, mint ő maga, a „Grandbouchon és fia" egykori segéde.

„Mit várhat ön tőlem?" monda e philosoph egész nyájassággal, tüiről és tömni való gyapotjáról feltekintve. „Engem megtanitottak olvasni, irni és számot vetni. Életem jobb részét a Grandbouchon főkönyvei mellett töltöttem el. Estéimet meg elloptam, hogy Audubont meg Cuviert tanuljam. A társas mulatságokhoz soha se' volt kedvem. Parbleu! Én nem vagyok se Richelieu se Lauzun; s hihetőleg mivel egy becsületes tökfilkó vagyok, azért fordit hátat nekem az ön honfitársa."

Ugy is volt, s én boszankodtam, hogy O'Dwyer a franczia irányában naponkint hidegebb és tartózkodóbb lön; tartani kezdtem tőle, hogy előbbkelő születésével vagy nevelésével való hiu büszkesége oka e magaviseletének.

Ez időtájt oly szerencsétlenség történt velünk, a mi munkánknak egy időre merőben félbeszakadásával fenyegetett. Egy szörnyü vizözön elsodorta félig bevégzett hidjainkat, felszaggatta a sineket, s nemcsak a czölöpöket, fekvő gerendákat, földtöltéseket, téglákat és más anyagokat elseperte, hanem még kovács- és ács-mühelyünket is nagyon megrongálta, a müszereket mélyen elboritotta iszappal és jéggel. Megfeszitett erővel dolgoztunk, hogy megmentsünk a mit lehet, s az átázás és izgatottság következtében O'Dwyer elkapta az ott járványos lázt és csakhamar ágyba esett.

Vagy a nyavalya nem volt dühös, vagy a beteg erős testalkata, segitve azoktól a füvektől, melyeket a lengyel vén banya adott be neki, sikerrel küzdött a betegség ellen, elég az hozzá, a szegény ficzkó rövid időn lábbadozni kezdett. Annyi önként vállalkozó betegápolója akadt, hogy nem kis bajba került a kunyhót tisztán tartani a lengyelségtől; ezek az egyszerü emberek hallat-

lan messzire bebarangolták az erdőket, holmi falusi csemegékért, melyek mint mondák, az „ánglius grófot“ rákapassák az ételre. Ha vagy egy verőfényes oldalon félénkül kidugta fejét nehány ibolya vagy hóvirág, ezeket a falusi gyermekek minden bizonynyal meglesték, a falusi leányok pedig bokrétákba kötözték a rendelkezésök alatti legviritóbb szalagokkal és elhozták hozzánk a beteg üditésére. Mig a láz tetőpontján volt, sokat virasztottam mellette, s Prevoust is örömest ajánlkozott, de O'Dwyer, beteges szeszélyében, még a szobában sem türhette meg a francziát.

(Vége köv.)

Angolból. —r.

MARGIT MAGYAR KIRÁLYLEÁNY EZÜST HÁZIOLTÁRA. *)

A középkorban, fejedelmeknél ugy mint polgároknál, uralkodó szokás volt, a házi ajtatosság végezésére kisded oltárokat emelni, vagy ilyekkel a templomokat és egyes kápolnákat különösen is megajándékozni. Az ó német művészet ránk maradott emlékeit legnagyobb részt e kegyes szokásnak köszönhetjük. Mert épen ezen oltárok, vagy oltárképek teszik Van Eyk János, Dürer Albert és egyéb mesterek legdicsőbb műveit, melyekben három összefüggő festett fal közt, hol a két szélső a középsőt, vagyis a főoltárképet mint két szárnyajtó zárta magába, minden kisrész fölhasználásával, eget, földet össze tudtak foglalni. Valódi mintaképei az utánozhatlan természetességnek és jámbor egyszerüségnek. Ily művek, hogy a sok közül csak nehányat emlitsünk, a három királyt ábrázoló hires oltárkép Kölnben, a német müvészet valamelyik ősatyjától, hihetőleg a kölni Vilmostól, a 14-ik század végéről; továbbá az „utolsó itélet“ Van Eyk Jánostól, vagy nem tudni melyik művésztől, ki e szép képet Danzigban festhette, és azon kitünő festvények, melyek a képcsarnokban az ó német gyüjtemények közt mindenütt feltalálhatók.

Örömest csügg a képzelődés azon magától felmerülő gondolaton, mily nagyban foglalkoztathatta ezen kegyes és messze elterjedt szokás azon idők müvészetét és müvészeit, mily keresettek lehettek, és mily bőkezüleg jutalmaztathattak azok! A nemes verseny, templomokat és csöndes magán lakokat az áhitat kiválólag kegyelt tárgyaival, ragyogó és hires festvényekkel diszesekké tenni, ép ugy lelkesitette a tanulni vágyó ifjaktól környezett mestereket, mint a müértő uralkodókat, előkelőket és vagyonosabb polgárokat. Igy a művészet akkoriban, midőn mintegy lelki szükséggé vált, keresett és hőn epedett volt, gazdag tenyészetnek örvendett, nem ugy, mint napjainkban, midőn inkább szépészeti működvelés tárgya, a helyett, hogy benső lényegével kapná meg a szíveket, és magasztos érzelmekkel töltené el.

Ezen oltárok, közönségesen a nagy templomoltárok modorában, olajba festett táblákon készültek, de készültek más anyagokból is, sokszor a legdrágábbakból. Szent Leopold házioltára, Klosterneuburgban, mely a 12-ik században készült, jaspisból és alabastromból áll, mások, még a 16-dik századbeliek is, diszesen faragott vagy szépen simitott elefántcsontból, vagy faragott és aranyozott fából alkottattak. Az, melyet itt ismertetünk, a mohácsi vész után (1526) Mária szigetéről (Nyulak szigete, Buda mellett) a menekülő apáczák által Posonyba vitetett, s ott 1784-ig a clarissák által őriztetett, mikor is e rend eltöröltetésével, Batthyány magyarországi herczeg primás kezeibe került, s maig is a gróf Batthyány család birtokában van.

Ezen oltár ezüstből van, csaknem mindenütt megaranyozva, s csak némely részében zománczczal ékesitve.

Az egész egy kicsi kápolnácska, ó német stilusban, 10 bécsi hüvelyk magassággal s nyitott ajtóit beletudva $15^1/_4$ hüvelyknyi szélességgel. A kápolna mélye 2 hüvelyknyi lehet.

Legnevezetesebb rajta a középrész architekturája, melyet valamely diszesebb templom vagy kápolna portáljának ezüstből vert mintája gyanánt tekinthetni. Az egész három részre van felosztva, mindegyikét csinos iv födi, tetejökben egyenesvonalu oromzatokkal, melyeknek közeit rózsák ékesitik, áttört munkában. A három iv közt karcsu oszlopok állanak, mint kis tornyok, s a mü két végén, mindkét oldalon, két szent, hüvelyk magasságu alakja, melyek azonban parányiságok miatt fölismerhetlenek. Az ormok mögött emelkedik a tető, könnyüd, átlyukgatott művü karózattal körülvéve. A csúcsok ugy, mint az oldaloszlopok, az ó német épületek modorában különféle alaku levelekkel vannak diszitve. Épen ily diszes, finoman faragott rózsák ölelik a három ivezetet. Az egész mü szekrényalaku alapon nyugszik, mely a ráalkalmazott üvegnégyszög után itélve, ereklye- vagy keresztartóul készülhetett, s melynek felülete zománczozott keresztekkel és csillagokkal van behintve.

*) Tisztelt szerkesztő úr! Ezen fölöttébb régi hazai műemlék ismertetését a b. Hormayrféle „Hazai történetek“ czimü 1824 évi német zsebkönyvben találtam. Megküldöm azt, részint hogy ezen igen érdekes hazai műkincs létezése iránt a tudalom ujra felébredjen, részint hogy nemzeti muzeumunk részéről annak megszerzése iránt lépések tétessenek. A nemzeti emlékek családkincsek, melyekről szépen mondja b. Kemény Zs. a „Zord idők“-ben: „egy-egy bünt elfeledünk körülök, s egy-egy jó szándék megfogamzik bennünk általok s minél régiebbek, hatásuk, mint a bornak ereje, annál inkább növekedik.“ A nemzet egy család, kincsei közkincsek, azok tára pedig egyedül a nemz. muzeum lehet.

D. GY.

Ennyit az oltár épitészetéről, szóljunk most magáról az oltárképről, mely az istenanyának lehetett szentelve. A középső ivezet alatt trónon vagy széken ül az istenanya, fényes aranyruhában, megkoronázva, a mint isteni gyermekét, ki hasonlókép aranyruhát visel, keblére öleli. Mellette, az oldalivek alatt, gazdagon redőzött aranyruhában két angyal áll, kik kezökben üvegajtókkal ellátott ereklyeszekrényeket tartanak. Ezen ezüstből vert, s az arczok kivételével, melyek szinezvék, egészen aranyozott alakok mögött, a háttérben hasonló anyagu szőnyeg tündököl, mely nagy vonalaival és leveleivel, mint valami aranyhimzetü szövet, az oltárnak ragyogó tekintetet ad.

A középrészt magukba záró szárnyajtók, mindkét oldalukon, kilencz diszes, zománczozott ábrázolatot tüntetnek elő, ugy hogy mindegyik 36 képet tartalmaz, melyek közt a legfelső sorban és itt-ott a mellékrészeken réztányérokkal, csöngetyükkel, kézidobokkal, czimbalmokkal, sipokkal, hegedükkel, tárogatókkal, cziterákkal és fuvolyákkal ellátott angyalok látszanak, mig a többi részeken, mintegy tiz apostolon és szenten kivül, bibliai jelenetek tünnek a szembe, milyenek az angyal üdvözlete, Jézus születése, a hiradás a bethlehemi mezőn, Jézus a templomban, az egyiptomi futás.

Bár a mű üvegzománcza több helyen megtörött, e kellemetlen körülmény mindazáltal módot nyújt e zománczművek műtani kezelésmódját megismerhetni. Az alakok laposan vannak ezüstbe foglalva, s ezen a sokszinü üvegfolyadék oly ügyesen alkalmazva, hogy a körvonalak, a nélkül, hogy mint látszik megbarnitva volnának, csupán mélyebb fekvésük által a riellorajz látszatát veszik fel, mit leginkább a csupa rácsozatból álló lég- és háttérek tüntetnek elő. Az öltönyök többnyire pirosak, zöldek, és aranyszinüek. A talaj zöld, a felhők barnás szinbe olvadók, legvakitóbb a légür kékje, melynek üde élénksége mindent elhomályosit. A szinek ilyetén összeválasztása, valamint a szögletek müvészileg körzött diszitései, azt látszanak bizonyitani, hogy a szellemdús művész tulajdonkép üvegfestvényt akart ezen ajtókkal utánozni, mi neki sikerült is. E mellett szól az egyes képek elrendezése, miknek szük térimeje nem engedett meg nagyobb alkotást, ugy hogy a művész némelyiket csak jelezni volt kénytelen p. o. három áldozó király helyett csak egyet állitani elő, de e szorultságban is mindent előállitott, mi szükséges volt arra, hogy tárgya érthető legyen.

E szép művet hihetőleg még a 13-ik század hozta létre, melynek műtani tökéletlenségeit magán hordozza. Egyszabásu ruhák, karok és kezek nehézkes tartása, semmi láttáv. Összehasonlitva e kis oltárt korábbi és későbbi idők müveivel, például a száz évvel idősebb verduni oltárral Klosterneuburgban, s a 14-ik század végéből fennmaradt pergamentművekkel, azonnal felismerhető a fejlődési irány, melyet a művészet, a verduni oltáron még egészen alkalmazott antik formákból, a német iskola sajátosságai felé lassankint vön.

A kis ezüst oltár épitészetén az akkoriban uralkodó német stil és a gazdag, de nem tulságos diszitmények közt a legszebb összeillőség van. Épen ily összeillőség uralkodik a stil és a mű szóhagyományilag ismert régisége közt, miről a német épitészet története eléggé meggyőz, mert habár a csucsivek, az épületek felső részein és bejáratain, már a 12-ik században jelenkeznek, s a 13-ik század első felében, de még körivekkel váltakozva, az ablakon és alárendelt részleteken is megtalálhatók, a csucsivek mindazáltal csak a 13-ik század vége féle jutottak általános uralomra, azon szép rózsákkal együtt az ablakmélyedésekben, melyeket oltárfülkéinkben szemlélünk, mint például a marburgi egyház, a tökéletes szép német modor ezen egyik legkorábbi műve, melyről Moller emlékrajzai 14-dik füzetében rajzokat közöl, valamint a naumburgi templomnak a 13-dik században keletkezett nyugati karzata, s több hasonló bizonyitja. Ezen messzeeső példákat csak azért idéztük, mert a bécsi sz. István templom némely részének kora nem határozható meg oly biztossággal, mint azoké.

Az oltár művészét nem ismerjük, valamint az országot és várost sem, melyben készült. Mindazáltal német aranyműves lehetett, mert annyira birta nemzetének épitészeti modorát. Lehetséges, hogy a mű Bécsben készült: legalább ugy látszik, hogy ott ezen mesterség akkor már virágzó fokon állott, mert 1320 körül bécsi aranyműves állitotta oly mesterileg helyre a klosterneuburgi szerzet ősrégi Verduni oltárát, mely egy borzasztó tüzvész által annyira megrongáltatott, hogy az adatok szerint az arany rajta a hőségtől megolvadt.

DALMADY GYŐZŐ.

IRODALOM.

Vörösmarty minden munkái. (Rendezte és jegyzetekkel kisérte Gyulai Pál. XII. köt. Pest, 1864. Kiadja Ráth Mór.) — Ez ujabban szétküldött kötet Vörösmarty vegyes prózai dolgozatainak folytatását és végét foglalja magában s egyszersmind ifjukori költői kisérleteit. Prózai dolgozatok: *Játékszini krónika* (1837—1842); *Élet és politika* (1838-1848), köztük Széchenyi ‚Kelet népének' terjedelmes birálata, mely Vörösmarty Minden Munkái első kiadásában hiányzik. Ifjukori kisérletei közt először lát napvilágot egy hexameterben és jambusban irt költői beszély, négy énekben, „A hüség diadalma" czim alatt, s nehány más kisebb költemény. Az e kötethez csatolt másfél ivnyi jegyzetekből ime egy pár: „Vörösmarty volt az első szinbiráló — mond Gyulai a játékszini krónikákat magyarázólag — ki, ha nem is

kimeritőleg, de rendszeresen és nyomosan szólott mind a szinművekről, mind az előadásokról. Előtte csak Kölcsey irt egyetlen egy kitünő szinbirálatot Körner Zrinyijéről, s Bajza egy pár, a dramaturgiába vágó czikket a Kritikai Lapokba, a Rajzolatok és Honművész szinbirálatai ellen. Tulajdonkép Vörösmarty a magyar szinkritika atyja; Toldy is irt ugyanekkor szinbirálatokat az Athenaeumba, de csak ritkán, Bajza pedig később lőn az Athenaeum rendes szinkritikusa, leginkább 1841-ben, midőn Vörösmarty ritkábban irt és lassanként egészen visszavonult. Vörösmarty szinbirálatait előbb saját neve, később *V* betü alatt irta, irt egy párt álnévvel s a szerkesztőség nevében is. Első ifjuságától fogva nagy előszeretettel viseltetett a drámai költészet és szinpad iránt. A mint maga irja, 1824-ben, Zádorhoz intézett önéletirati jegyzeteiben: Teslér biztatása és Kisfaludy Károly darabjainak előadatása kedveltették meg vele a szinjátékokat. Még harmadévi philosophus korában, 1821—22-ben, irta „Salamon" czimü szinművét. E hajlam a drámai költészet és szinpad iránt végnapjaig kisérte, s nem volt azt képes kioltani azon aránylag csekély siker sem, melyben drámái a szinpadon részesültek. Utolsó nagyobb munkája is Shakespeare „Lear királyá"-nak forditása volt. Mélyen érezte a szinpad fontosságát mind nemzetiségi, mind müvészeti szempontból. Egész lelkéből küzdött a drámairó koszorujáért, melyet ugy látszik többre becsült annál, melyet mint lyrikus és epikus már kivívott. Mint költő, kritikus és akadémiai tag élénk munkásságot fejtett ki a már emelkedni kezdő magyar szinpad ügyében. Egyik legmunkásabb tagja volt az akadémiai, 1833-ban kinevezett szinügyi bizottságnak, melyre a játékrenden levő szinművek nyelv tekintetében való kijavítása bizatott, s melynek 1835-ben az is kötelességévé tétetett, hogy az akadémia költségén gondoskodjék minél több eredeti és fordított jó szinművek beszerzéséről. Többször tagja volt az akadémia drámabiráló választmányának, valamint a nemzeti szinházénak is egész 1850-ig. Senki sem üdvözölte a pesti magyar szinház megnyiltát oly lelkesedve, mint ő „Árpád ébredésé"-vel. Mint szinkritikus az Athenaeumban lépett fel először, 1837-ben a megnyilt szinház első előadásáról irva. Bajza a részvényes társulat által szinház-igazgatónak választatván, nem irhatott birálatokat. Alkalmasint azért kellett Vörösmartynak elvállalni e rovatot, ki örömest foglalkozott ugyan dramaturgiával, de a kritikával járó kedvetlenségek között távolról se érezte magát oly jól, mint Bajza, ki ugy szólva kereste a zajt és harczot. Vörösmarty szorgalmas látogatója volt a szinháznak; az akadémia (6-ik számu) páholyában foglalt helyet. Játék után mint nőtelen ember rendesen valamelyik kis vendéglőben vacsorált egy pár iró barátjával. E vacsoráló kis társaság lassanként megnövekedett. A Pesten lakó fiatal irók, kik az Athenaeumban próbáltak szerencsét, örömest vacsoráltak ott, a hol Vörösmarty. Majd nehány főszinész, Egressy, Lendvay, Megyeri, Szentpétery, előadás után szintén oda siettek, hol kritikusok elnökölt. 1838 telétől fogva a Sebestyéntéren levő Csiga vendéglő volt tanyája ez irói és művészi körnek. Vörösmarty rendesen kevés szavu ember volt, de itt, a vidám kis társaságban, hamar beszédes lőn. A politikáról legörömestebb szeretett beszélni, kivált későbbi éveiben, de itt majd mindig az előadott szinmü s a szinészek játéka képezte a társalgás főtárgyát; sokat mondott meg és fejtett ki itt a szinészeknek, mit birálataiban elhallgatott vagy csak érintett. A dramaturgiai és irodalmi vitákat egy-egy adoma váltotta fel Megyeritől, ki müvészileg tudott adomákat elbeszélni. Vörösmarty is mondott néha adomát magyaros humorral, s mint Gál József beszélte nekem, előadása olynemü volt, minőt a „Kecskebőr" czimü humoros beszélyében olvashatni. Egressy olykor szavalt, s Lendvay egy-egy népdalt énekelt. Vörösmartynak is volt egy pár kedvencz népdala, melyet, ha épen valami rendkivüli jó kedve volt, eldalolt. Egressy három ily kedves népdalára emlékszik: „Micsoda falu ez, be fakó;" „Mikor még nőtelen voltam;" „Irigylik a bajuszomat." E kis társaságból nőtt ki később a Nemzeti Kör. Egressy, Vörösmartyról kérésemre összeirt jegyzeteiben, igy adja elő az alakulás folyamát. „Kis társaságunk, melynek középpontja Vörösmarty volt, a Csigában már annyira megszaporodott, hogy tágasb helyről kelle gondoskodnunk. Azért, Vörösmarty indítványára kibéreltük a Csigának első emeletét. Akkor kellő számra növekedett társulatunkat szabályok szerint szerveztük, „Kör"-nek neveztük s fenállását három-négy forintos tagdijak által biztositottuk. E Csigabeli körnek alapitó tagjai, ha jól emlékszem, ezek voltak: Vörösmarty, Bajza, Pulszky, Henszlmann, Gaal, Tóth Lőrincz, Érdy, Erdélyi, Garay, Bartay-, Stuller, Vahott Sándor és Imre, Szijj Sámuel, Zofcsák, Ecsedi, Megyeri, Szentpétery, Lendvay, László, Egressy Gábor. Ezen Körből nőtt ki később a hatalmas Nemzeti Kör. Azonban a régibb kis társaság koránsem oszlott szét a nagyobb Körben, hanem folyvást szorosan összetartott. Tagjai Pesten és vidéken, nehány vendégszerető háznál, azután is találkoztak; a többek közt Fáy András nevenapján és fóti szüretjein, özvegy Fáy Ferenczné, Bártfay, Bugát, Bajza házi körében, gróf Ráday Gedeonnál Ikladon és Péczelen, gróf Ráday Lászlónál Gyömrőn, a Zugligetben; az igazi és mesterséges (galamb) vadászatokon." E galambvadászatok egyikéről Gaál József egy érdekes tréfát beszélt el nekem, melyet nem fölösleges ide jegyeznem. Vörösmarty angyon szeretett vadászgatni. A kis kör némely tagja vadász volt s Vörösmartynak hü kisérője vadászatain, kivált Megyeri. Azonban a mesterséges galambvadászatokban az egész társaság részt szokott venni. Megvettek egy csoport galambot, zsákba kötötték, kivitték a Rá-

kosra, elbocsátották és lelövöldözték. Ilyenkor ott is ebédeltek; a társaság valamelyik ahhoz értő tagja gulyáshust készített. Ebéd után irodalmi és politikai dolgokról folyt a társalgás, melyet néha szavalás és éneklés váltott fel. Egy ily alkalommal valaki azt indítványozta, hogy Egressy szavalja el Garay Kontját s az egész társaság egy néma csoportozatban kisérje arcz- és tagjátékkal az előadást. Szigligeti volt Zsigmond király, kit felültettek egy improvisált trónra. Egressy szavalása alatt elölépett Kont s a harminczkét nemes arcz- és tagjátékkal kisérte a szót. Midőn a bakó botjával rendre érinté a nemeseket, mindnyájan a gyepre dültek, utoljára maga Kont is. Azonban e soroknál: „de a tömegnek ajkain kél lázadó moraj," zajongni kezdtek a földre hullott nemesek, felugrottak s kergetni kezdék Szigligeti ő felségét. E tréfa nagyon tetszett Vörösmartynak, ki mint a közönség és kritika képviselője vett részt e bohózatban.

Mindebből láthatni, hogy Vörösmarty, a viszonyokhoz képest elég szigoru szinkritikussága mellett is, barátságos lábon állott a jelesb színészekkel és drámairókkal. Mindig megirta, vagy megmondotta nekik, mi lelkén feküdt, s a kis kör tagjai, kik igen jól ismerték feddhetlen jellemét, s rendkivüli tisztelettel és szeretettel viseltettek hozzá, nem vették rosz néven neki még azt se, mit talán igazságtalan itéletnek hittek. Sokkal több baja volt a „Regélő", „Rajzolatok" és „Hirnök" czimü lapokkal, melyek szinbirálatainak mintegy ellenzékét képezték. Azonban nem igen bocsátkozott velök hosszasb polemiába, megelégedett nehány felvilágositó, czáfoló vagy visszatorló megjegyzéssel, melyeket alkalomszerün szinbirálataiba bele szött. Sokkal több baja volt, nemcsak neki, hanem társainak is, a lap censorával s a szinházi igazgató választmány elnökével, Földvári Gáborral. Bajza 1838. juniusában lemondván a szinház igazgatásáról, sürüen változtak az igazgatók: Bajzát Ilkey, ezt csakhamar Szentkirályi váltotta föl, 1839 elején kevés ideig gr. Ráday igazgatott, kire azonban nem soká Nyári Pál következett. Az Athenaeum meglehetős surlódásba jött nem annyira az igazgatókkal, mint a választmánynyal, mely nehezen türte a gáncsot. E surlódásokra leginkább az adott alkalmat, hogy a dráma ügye kezdett hanyatlani az opera kedvéért, s az első énekesnő, Schodelné, mindenhatósága a szinházi fegyelmet majdnem felbomlással fenyegette. Az Athaenaeum többször megtámadta ez irányt, bár általában elég mérséklettel. A lap censora, a maga fejétől-e, vagy a szinházi igazgató választmány sugalmazásai folytán, nem tudhatni, kezdé kihuzogatni az ily czikkeket. Ez volt aztán oka, hogy nemcsak Vörösmarty letette a szinbirálói tollat, hanem maga a lap sem közlött többé szinbirálatot 1839 april 28-tól 1841. jun. 1-ig. „Az idők ugy fordultak — mond a szerkesztőség nyilatkozata (*Athenaeum 1839. 1. félév 34. sz.*) — hogy krónikánk nem használhat, s igy birálatait bizonytalan időre felfüggesztjük, sorát jegyezve fel csupán az előadott daraboknak. Ezen puszta czimsorral a szini előadásoknak legalább fonalát akarjuk fenntartani. A szinházat azonban tovább is szemmel tartva, tán még jő ideje, midőn a közbe történtekre is visszatekinthetünk s félbeszakadt birálatainkat némileg kiegészitve ismét folytathatjuk. Addig is csak azt kivánjuk t. olvasóinknak tudtokra adni, hogy ezen változást nem hanyagság, nem buzgóságunk, nem szorgalmunk vagy akaratunk csökkenése, hanem az idő mostohasága okozta." Ide járult még egy sajtópör is, melyet az igazgató választmány elnöke, Földváry Gábor, kezdett az Athenaeum szerkesztői ellen. Talán az első magyar sajtópör, s azért érdekes volna az egésznek némi részletesb rajzát adnom. Azonban csak egy pár főbb adat nyomába juthattam Érdy (Luczenbacher) szivességéből, ki épen az Athenaeum ügyvéde volt, de már csak nagyjában emlékszik a perre s csak egyik replikája vázlatát találta meg iratai közt. Pestmegye levéltárában megvan ugyan az egész per, azonban se kikutatására, se elolvasására nem volt időm, mert csak e jegyzetek irása alatt nyertem felőle tudomást, s igy egy pár hétig vissza kellett volna tartanom e kötetet, mit a kiadó sürgetései miatt lehetlen vala tennem. Legyen hát elég csak egy pár fővonással rajzolnom e pert. Az 1839-ki Athenaeum első félévi 7-dik számában Bajza, Vörösmarty vagy más tollából, nem tudhatni, „Változások a pesti magyar szinháznál" czim alatt egy névtelen rövid közlemény jelent meg, mely szerint gróf Ráday Gedeon lemondott a szinház igazgatásáról s azt Nyári Pál vette át teljes hatalommal; megemliti az igazgatók gyakori változásainak káros voltát, s jelenti, hogy a főbb szinészek közül némelyek, mint Megyeri, Egressy, Szerdahelyi, kiket igen bajos lesz pótolni, elhagyni készülnek a szinházat. Lehet, hogy a tények akkor még nem voltak valók, bár később negvalósultak, s az Athenaeum csak szállongó hireket közölt. Azonban minthogy semminemü becsületsértés nem forgott fenn, a választmánynak be kell vala érnie a hirek czáfolatával, mit az Athenaeum szivesen kiadott volna. A helyett az igazgató-választmány elnöke, Földváry Gábor, Pestmegye első alispánja, vallató parancsot eszközölt ki a megyétől a *káros, hamis, rágalmazó* czikk irója nevének kikutatására. A szerkesztők közül egyik sem akart vallani, de mint szerkesztőség mindenik felelősnek nyilvánitotta magát a kérdéses czikkért, s ezt nemcsak a vallató parancscsal hozzájok küldött törvényes személynek jelentették ki, hanem lapjokban is, hol röviden érintve az ügyet, a sajtóügy körüli zavaros fogalmakat tisztázni igyekeztek. (*Nyilvánosság, névtelenség, feleletteher. Athenaeum 1839. I. félév 14. sz.*) A megyei törvényszék mind a hármukat, mint a vallató parancsnak nem engedelmeskedőket, beperelte, későbbre hagyva fel az

érdemleges rágalmi pert. Az Athenaeum szerkesztőinek Erdy volt ügyvéde, ki igen kemény és gúnyos replikákban ostromolta az ellenfelet; legfőbb erőssége az volt, hogy a másodalispán Simoncsics János, tagja levén a szinházi részvényes társaságnak, érdeklett fél s igy nem lehet biró. Mind hiában, az Athenaeum szerkesztői, mint vallani nem akarók, 32 frt birságban elmaraszaltattak, de Erdy megsemmisitő parancsot eszközölvén ki a királyi táblától ez itélet ellen, a per deponáltatott, s a felperesnek nem volt kedve azt más alapon ujra meginditani. E perre s a censurai önkényre céloz Vörösmarty némi leplezett általánosságban, midőn 1841 elején ujra felveszi birálói tollát s a szinházi ügyek másfél év alatti képét rajzolja. Ez időponttól fogva ismét számos birálatot ir, bár nem annyit, mint az előtt; nagyrészt Bajza pótolja helyét; 1842-ben egészen visszavonul s csak a szinházi drámajutalomról ir egyetlen czikket, mikor aztán a szinbirálat terhe, egész az Athenaeum megszüntéig, Bajza vállára nehezül."

A másik jegyzet, melyet még közölni akarunk olvasóinkkal, Vörösmarty „Atyám sirjához" czimü ifjukori költeményére vonatkozik. „A szeretö fiu — ugy mond — 1816-ban meghalt atyját siratja. Leginkább helyén lesz ide igtatnom Vörösmartynak Zádor kérésére 1824-ben összeirt autobiographiai jegyzeteit, melyek gyermek és ifjukorára, valamint költői kisérleteire némi világot vetnek. „Születésem történt nemes Fehérvármegye Nyék nevü helységében, 1800 dec. 1-sö napján. Atyám, Vörösmarty Mihál, méltóságos gróf Nádasdynak nyéki joszágában uradalmi tiszt volt tizenöt esztendeig, azután Velenczén árendása lett. Csekély tehetsége szerint elég gondosan nevelt s tanittatott Fehérvárott négy esztendeig, az ötödikben már tanitgatásból éltem s élek még mostan is. Öt esztendőt Fehérvárott töltöttem, hatodikban Pestre hozott atyám, hol öt azon esztendőben el is vesztettem. Nevezetesb változás az életem folytában, hogy 1818-ban Perczel Sándor ur házához jutottam. Itt három fiait tanitván, végeztem el a philosophiát három esztendő alatt, azután, hogy lement Börsönybe, tolnavármegyei jószágába, lakni, lementem én is, és fiait a második, harmadik és negyedik iskolai tudományokra tanitottam, s magam is tanultam az első évi törvényt. Ez volt a legvesződségesebb és szomorubb esztendőm. Még egy esztendőt töltöttem hasonló foglalatosságban, de kevesebb bajjal. Ezen két esztendő alatt elvégezvén a törvényt, törvénygyakorlásra mentem Csehfalvy Ferencz tolnavármegyei alispánhoz, ugyancsak Perczel Sándor ur ajánlásából. Lakásom Görbön volt. Onnan ismét Pestre jöttem Perczel Sándor ur fiával, s itt a királyi táblánál Szent-Márton óta hites jegyző vagyok. — Ez lenne röviden külső rende életemnek. Irói kezdetemre nézve azt kell megjegyeznem, hogy még kis deák koromban igen megkedveltem a római mértékü versek hangjait, s a puszta hang után már akkor kezdettem deák verseket irkálni. A negyedik Grammatikában rimes két soru verseket irtam egy barátom ellen; rhetor koromban pedig, minekutána Édes Gergely Keserveit olvasnám, Udvardi nevü barátommal kezdettem római mértékre magyar verseket irni. Nem tudtam még ekkor, hogy egyebek is vannak, egyedül Édes Gergelyt forgattam, s igen megörültem, hogy a magyar nyelv oly könnyen perdült római rend szerint. A hatodik iskolában már jobb könyveket olvastam. Baróti Aeneisét, Rajnis Eclogáit s Virág Horatiusi leveleit s némely ódáit, a mi kiváltképen megtetszett tisztasága s könnyüsége miatt. Olvastam nagy örömmel Révayt is. Ekkor minden gyakorlásom abban állott, hogy magyar elegiákat irtam s némely epigrammákat. Még ez többnyire száraz verselés volt. Később ismerkedtem meg Egyed és Teslér pap urakkal Bonyhádon. Ezek közölték velem az Erdélyi Muzeumot, Kazinczy munkáit és egyebeket. Lassanként érezni kezdettem a költés belső erejét s arra törekedtem munkáimmal. Most készültek némely ódáim s apróbb szinjátékaim, de egy sem elvégezve. Teslér biztatása és Kisfaludy Károly darabjainak előadatása megkedveltették velem a szinjátékokat. Harmadévi philosophus koromban kezdettem el *Salamon* nevü szinjátékomat, melyet Börsönyben, azon bajos esztendőben végeztem el. Azután irtam a *Hűség diadalmát* a Villi-rege szerint hexameterben és jambusokban. Görbői lakásomban irtam fél esztendő alatt *Zsigmond* nevü szinjátékomat ötös jambusokban. Ugyanott kezdettem el *Zalán futását* hexameterben, melyet nem egészen esztendő alatt el is végeztem. Irtam ezenkivül két vigjátékot, *Ypsilon háboru* és *Elbusult deák* nevek alatt. A Tudományos Gyüjteményben megjelent két levelem, egy Virághoz, a másik a Perczel ifjakhoz Görbőről, elég hibásan nyomtatva, és a redactortól emberül kiczifrázva. Ezeken kivül az Aurorában két ének. Most *Kontot* (később *Bujdosók*) készitem a játékszinre, ötös jambusokban."

ZENE.

Nemzeti szinház, jun. 23. Először a „A fehérnő" vig dalmü három felvonásban; szövegét irta Scribe; forditotta Böhm Gusztáv; zenéjét szerzette Boïeldieu Adorján. Mintegy czáfolatul azoknak, kik az igazgatóságot untalan erélytelenséggel s hanyagsággal vádolják, került szinre e régi ujdonság, még a beálló nagy szinházi szünet előtt, s a jövőre nézve nemhogy csüggedéssel fenyegetne, sőt a legszebb reményekre jogosit. Rég nem tapasztaltunk ennyi kedvet s iparkodást az előadók részéről; rég nem hallgattunk dalmü előadást oly édes örömest végig, mint épen a „Fehérnőt", Boïeldieu-nak e bizonyára legjobb, legsikerültebb szerzeményét, melynek minden izén meg-

ismerszik a dalmü szerkezetébe több egységet, a dallamokba több kifejező drámai tartalmat teremteni akaró nemes törekvés. — Volt a franczia zeneköltők közt mindig egy kis töredék, mely nemzeti önérzetét meg tudta óvni az idegen befolyástól, s ez évszáz elején is bátran szembe mert szállani az olasz zene tulterjeszkedő hatalmával, s erre bővséges bizonyságul szolgálnak: Mehul, Gretry, Boïeldieu stb. művei, melyekben oly sok a drámai elem, hogy egy cseppet sem lep meg az olasz irány felett kivivott elsőség, mely az észszerübb dalmüi elvek elismeréséből származik. Oly nagy ez elsőség, hogy mig régen a Párisba érkező olasz müvészek voltak a hóditók, jelenleg kénytelenek beérni a hódolás szerepével. — Ama nemzeti s drámai hajlammal megáldott zeneköltők közül volt Halevy is, s ennek szerencsés utóda Gounod, kik a nélkül, hogy a Wagner zenedrámai eszményéhez csak közel is járnának, minden esetre hatékonyan előbbre vitték a dalmü ügyét, mit német szomszédaink — ugy látszik — nem tudnak vagy nem akarnak eléggé méltányolni. — Boïeldieu „Fehér nője“ igen válságos időben jelent meg, mert 1852-ben Europaszerte csak Rossini volt a nap hőse, s mégis roppant hatást szült, főleg Franciaországban, hol nemzeties dallamai, daczára az olaszkórságnak, diadalmaskodtak a nemzet jobb hajlamának előnyére. A Fehér nőt a franczia büszkén mondja magáénak, s lelkesedése 40 év mulva sem csökkent, holott a kérdéses mü ma már ezernél több előadást ért. Zenéjét költői egyszerüség s megkapó elevenség jellemzi; a gondolatok sokasága s meglepő eredetisége, nagy jellemző erővel párosulva, mindenkor elismerést igényelhet; a hangszerelés átlátszó tisztasággal van kezelve s mindég érdekes. Minő gazdag költői szépségekben már csak az első felvonás románcza is, mely mystikus ódonszerüséggel adja elő a fehér asszony regéjét! mennyi tapintatosság s finom izlésre mutat az ének mesteri kezelése. A második felvonás árverési jelenetét pedig Mozart is bátran magáénak vallhatná, sőt nálla sem emlékszünk az egyes énekszólamok több önállóságára. B. még ifju korában, szülővárosában Rouenban megismerkedett a szinpad minden tényezőivel; ellenállhatlan vágy vonzotta őt a vándor-szinészek előadásaira, s itt sajátitotta el azt a szinpadi otthonosságot, melynek később oly nagy hasznát vette, mit a legelevenebb képzelődés sem pótolhat. A nemz. szinház, jelen előadásaival, B. fényes tulajdonait kellő érvényre juttatta, s egyuttal meggyőzött a felől, hogy az erők egyformasága a szinpadi egyensulynak nélkülözhetlen feltétele. A virtuózkodás fonákságairól már nagyban meggyőződött a világ, s nem soká egészen megtér. A könnyen érthető, természetes folyamu s minden hatáshajhászattól ment szöveg Scribenek abból a korából való, mikor még nem Meyerbeer hatalom-szavára furta faragta hihetlen történeti darabjait, hanem csupán józan esze után indult. — A második előadással a közönség már egészen megtöltötte a szinházat, mi szokatlan jelenség nyári időben, midőn Csokonai *égető kutyácskája* már az ajtó előtt kezdi kiölteni a nyelvét. Tehát még sem vagyunk oly romlottak, hogy talpra esett művekben gyönyörüségünk ne telnék s szükség lenne az erkölcsiség vészharangját idönap előtt kongatni! Minél több ily, s ha lehet eredeti művet!

Nem hagyhatjuk szó nélkül a harmadik felvonásban előjövő uj diszitményt, mely szintén szinházunk haladására mutat; mert ha meggondoljuk, minő egyhanguság s izléstelenség kapott volt lábra, részint az előbbi diszitő ügyetlensége, részint a pénzhiány miatt, a diszletszerekben, ugy kétszeres erővel üdvözöljük e baj jobbra fordultát. Még eddig jobb diszleteink egyike sem itthon készült, s vajon nem kiáltó szemrehányás-e ez a „képzőművészeti társulat“ müvész tagjaira s átalában a magyar festőkre nézve, föltéve hogy *rajtok* is mulik? Hol van gyakorlatibb terök a festészet buzditására, a nemzeti izlés kifejtésére, mint a szinpadon? hol juthat nagyobb nyilvánosságra, tömegesebb elismerésre müvészetök, mint épen itt? Ne kicsinyeljék észrevételünket; épen semmi megalázó nincs benne, s meggyőződésünk, hogy helyes diszitmény csak valódi festésztől telik. — Ám tekintsenek Franciaországra. Párisban már valóságos aesthetikai közvélemény létezik e részben, mi nem alakult volna, ha pl. Dore Gusztáv átallaná kezébe fogni a diszitmény-festő habarcsot. A diszitmény épen ugy alkotó része a drámának, mint a szavalat s zene.

BARTALUS ISTVÁN.

KÜLFÖLDI SZEMLE.

Egy franczia utazó Németországról. Duruy Viktor 1860-ban tett egy utazást Páristól Konstántinápolyig. Úti leirása részenként egy franczia folyóiratban, s most egészen megjelent, ily czim alatt: „Causeries de voyage de Paris à Bucharest.“ (Paris, Hachette, et Co.) Különösen érdekes, a mit a németekről és Németországról elmond. Német szomszédaink, kik gyakran ha Magyarországról van szó, oly hangon beszélnek, mintha az egész *Nyugatot* képviselnék, s az angolokkal és francziákkal képzelik magokat egyenlőknek, hogy annál souverainebb lenézéssel szólhassanak Magyarországról, melyet *Kelet*-ként állitanak szembe: Duruy útleirásában azt látják, hogy Németország is Kelet a Rajnántuli nemzethez képest, s némely megjegyzése és rajza a német civilisatióról koránsem hizelgő. A német sajtó nehezteltelhet megjegyzéseiért, egyes vonást tulzottnak tarthat, de nem tagadhatja, hogy van alapja mindezeknek s átalában sok igazat mond el a szellemdús franczia. Meg is adják neki, hogy szokottnál több készültséggel indult utnak.

Mig utazónknak egyszer egy gyors vonatra igen sokáig kell várakoznia, álmélkodásba bocsátkozik a németek lassusága felett, — s a mit mond, mintha csak egy németnek a magyarokra mondott megjegyzése volna: „A németeknek, ugymond, nincs igaz fogalmuk az idő becséről, melyet valódi *keleties* gondtalansággal engednek eltelni.“

Stuttgartban utasunk sok serfőző gyárat lát, s elmélkedésbe bocsátkozik, mily különféle hatással van az ital a különböző nemzetekre. „A bor beszédessé, közlékenynyé, víggá teszi az embert — ilyenek a francziák. Az angol egy sarokban meghúzza magát s egyedül iddogálja borát; arcza kivörösödik, szeme bizonytalanná, nyelve nehézzé lesz, s utoljára szó nélkül rogyik le. A német tele tölti gyomrát sörrel, elaltaja lelkét dohány füsttel. Úgy ül mint egy tuskó s nagy mennyiségű árpalevet emészt fel, hosszu nagy pipája „én“-jének egy része, fogába, ajkába, kezébe szoritja; s épen azért sokat nem beszélhet; de annál többet álmodozik, s komolyan és nehézkesen mulat, mig többé semmit se gondol, se fölfogni nem bir — valódi élőképe *Keletnek*, a *hadsisnak* és *opiumnak*. Sok igaz van abban, a mit Dumas mondott a németekről: a német oly ember, ki sört vesz magába s füstöt ád ki magából.“ (Un homme qui prend de la bière, et qui rend de la fumeé).

Duruynek nagyon feltünnek egy utjában a sokat ivó, sokat éneklő és kiabáló német diákok, s hogy zajgásukon és magaviseletükön a többi német utitárs meg nem botránkozott. Aztán hozzá teszi: „Négyen voltak, s hármuk pápaszemet viselt. Németországon a rövidlátás nagyon közönséges s korán beáll. Azt hinné az ember, hogy Germánia fiai az első könyvvel veszik az első pápaszemet.“

Egy másik német diákkal, egy heidelbergi tanulóval, találkozik az utazó sétaközben. Ennek fejében csodálatosan vegyült a francziák szeretete a francziák gyülöletével, ugy hogy az utazó nem tudott tisztába jöni. Végre azzal vigasztalta magát, hogy „ezeken a derék embereken ép oly gyakran megesik, hogy nincs világos érzésök, mint az, hogy nincs világos gondolatjok. Ennél fogva tán nem gyülölik komolyan a francziákat. Nekik tetszik a franczia szellem, s megkisérlik, hogy valamiképen elsajátitsák, mint Heine, a kinek sok tekintetben sikerült is. A franczia az első idegen nyelv, melyet megtanulnak, s az ember ezen nyelvvel Németországot széltében és hosszában beutazhatja, ha nem tud is németül. Hirlapjainkat, könyveinket olvassák, s ez van is hatással; harmincz év óta a mondat alkotásban annyira haladtak, hogy nem lehet már egy-egy lapot elfoglaló periodust találni könyveikben. Más részről nem szeretik modorunkat. Zavarba hozza őket, hogy mi a dolgoknak mindjárt alapjára s egyenesen a czélnak megyünk. Igen serények vagyunk az ő csendes természetök mellett; nem engedünk nekik elegendő időt napjában ötszöri ebédjök, sörük s theoriáik megemésztésére.“

A német tudományosságról szólván, nem tagadja elsőségét a metaphysicai szakokban; a német látja el Európát logikával és hamis okoskodással, mint Anglia pamut-kelmével. „Németország a systémák nagy gyára, melyek ily minőségben sehol sem kaphatók.“ Más helyen ugyanezen tárgyról igy szól:

„A németek már negyven év óta szenvednek egy betegségben, melyet Kosmos-kórságnak lehetne nevezni. Mindent meg akarnak ezek magyarázni, még a megfejthetetlent is, mindent kézzel foghatóvá tenni, még a fölfoghatlant is. Minden évben megjelen Lipcsében vagy tizenkét „világtörténet“, mig Francziországban egy sem. Az a számtalan különböző systema, melyet philosophjaik teremtenek, egymást rontja szét mig utoljára vigasztalan negatióban végződik. Először mindennek idealismusban kellett fölöszlania, hogy végre pantheismussá bomoljék föl.“

VEGYES.

— Hétfőn (jun. 28.), az akadémiai ülésben, *Hunfalvy* János l. tag mutatta be a „A magyar birodalom természeti viszonyai leirása“ czimü munkájának két első kötetét, s nehány térképet, magyarázó észrevételek kiséretében. Erre az ülés, mely a phil. tört. és törvénytudományi osztályoké vala, összessé változott, s *Toldy* Ferencz rendes tag olvasá fel az archaeologiai bizottság jelentését, vagyis inditványát a stambuli „Mátyás-Könyvtár“ maradványaira vonatkozólag. A javaslat három pontból áll: 1., egy corvinai pénztár alapitása, melyhez az akadémia évenkint 1000, az országos szükségekre rendelt pótadó pénztára szintén évenkint 1000, s a honfi buzgalom önkintes adakozással járulna; 2., e pénzerőn „Memorabilia Bibliothecae Corvinianae“ czimü folyó vállalat megindítása valami egyetemes európai nyelven (latin, franczia); 3., E végre állandó bizottság alakitása. — Elnök, alelnök távollétében, s a jelenlévő tagok nyárilag kevés száma mellett, az inditvány eleinte nem karoltatott fel oly hévvel, mint a javaslattevők várták vagy a tárgy fontossága érdemlette volna; történt ellene felszólalás gazdálkodási szempontból, kétségbe vonatott a jelenlevők határozat-képessége, ajánltatott egy heti halasztás, népesebb és hozzá készültebb összes ülésig, de az inditvány-tevők szerint a tárgy halasztást nem szenvedhetvén, a többség(mely első megszámláláskor kevesebbségnek volt kimondva) a rögtöni határozás mellett nyilatkozott, annyival inkább, mert a két első és fő pont iránt a végzés már elnökileg ki is volt mondva (s ezt meg a kisebbség némely tagja, ki halasztásról beszélt, nem tudta). Szóval az ülés egy kissé zavarosan folyt le; de

végre kivánt eredményre jutott, a mennyiben mind a három pont végzéssé lőn, Zsoldos Ignácz r. tag azon módositásával, hogy *magyar* nyelven történjék a kiadás. Hanem végül a győztes fél gúnyos kikelése azok ellen, kik nem fogva fel mindjárt a rögtöni határozás peremtorius szükségét, haboztak abba mindjárt belébocsátkozni, csakugyan elmaradhatott volna. Az állandó bizottság tagjai ugyanazok, kik a sztambuli útra voltak kinevezve: Kubinyi Ferencz, Ipolyi Arnold, Toldy Ferencz, Budencz József, Henszlmann Imre, és Rómer Floris urak. Az ülés többi tárgya kevés volt és nem nagy érdekü.

* A magyarországi statistikai hivatal fölállitása ügyében a m. kir. Helytartótanács elfogadta azon bizottmány javaslatát, mely Suhajda, Kautz, Weninger és Konek urakból állott. E szerint, a Helytartótanács mellett egy szakférfiakból álló igazgatótanács fog müködni; keblében pedig külön statistikai hivatal, élén igazgatóval. E hivatal — közvetlen hatalmában állván a legteljesebb adatok beszerzése — mintegy előmunkálóul tekintethetnék aztán az akadémia keblében működő statistikai bizottságra nézve, mely ekkor csak az anyagok tudományos feldolgozásával lenne kénytelen foglalkozni. Vajha mielőbb életbe lépne e tudományosságunkra nézve nagy fontosságú intézkedés.

* A m. k. tudomány-egyetem 11 rendbeli jutalomtételt hirdet ez évre. Ezek: A hittudományokban: egy száz forintos a 4 Evangeliom authenticitásának kimutatására, és egy 25 forintos a hit és tudás viszonyára, kath. szempontból; mindkettő latin nyelven megfejtendő. A jog- és államtudományokban: 180 forint azon irányelvek kimutatására, melyek törvényeinkben a közgazdasági elvekre és intézvényekre vonatkoznak, különösen a XVIII. évszáz kezdetétől, megfejthető latin, magyar, franczia vagy német nyelven is; egy 75 frtos a praetorok állására a római államban a törvénykezés terén; s ugyanannyi bányaviszonyaink előadására. Az orvosi tudományokban: két boncztani praeperatumra 50 frt.; a köthártyalob felőli értekezésre, és kórbonczi eljárásra szintén 50—50 frt. Végre a bölcsészeti tudományokban: Homéri lélektanra ötven frt, — összegyüjtetvén az Iliásból azon versek, melyekben a „lélek" szó hat különbözőképen van kifejezve s ezekből következtetve ki Homér nézletét az emberi lélekről; 50 frt. a hév kútforrásainak előadására; és valamely vidék leirására ásvány- és földtani tekintetben szintén 50 frt. A meg nem jelölt kérdések csak is magyar nyelven fejthetők meg, még pedig pesti egyetemi tanulók által, kivéve a közgazdasági kérdést, melyre bárki pályázhat. Határidő 1865 mart. 31-dike, dij odaitélés 1865. jun.25-ike. A jutalom a viszonylag legjobb munkának adatik ki, ha az magában is dijra méltónak itéltetik.

* Szerencsénk van e mai 1-sö számot Fáy András, köztiszteletben s kedvességben egy fél százados pályát megfutott irónk, történeti beszélyével nyitni meg, s egyszersmind alkalmat veszünk tudatni tisztelőivel (kik az egész haza), hogy minapi gyöngélkedése után ismét jobb egészségnek örvend.

* Egressy Gábor állapota — örömmel irhatjuk — folytonosan javul. Immár tud járni, jobb kezét is emelheti, s beszél majdnem egészen tisztán. Adja isten, hogy mielőbb teljes felgyógyulását jelenthessük.

* A csapások csak nem akarnak szünni mi magyar hazánkon! Most Erdélyből hangzanak panaszos jajhangok az árviz hullámai közül. Többhelyt jég semmisité meg a legszebb aratási kilátásokat. Megint van hol segitni, adakozni, áldozni, — s testvéreink segélykérése — hiszszük — nem fog süket fülekre találni itt köztünk sem.

* Rónay Jáczint, Londonban élő hazánkfia, két kis Shakespeare-emlékjegyet küldött Tóth Józsefnek és Radnótfáynak, amannak mint ki lapjaink Shakespeare-számait és az apr. 23-iki szinlapot a brit muzeum számára megküldte vala, s emennek mint ki a Szentiván-éji álom szinrehozásában buzgólkodott. A kis emlék-jegy kemény papiron Sh. dombornyomású arczképét tünteti elő, fehérre, zöld alappal, piros szegélyzettel és e körirattal: „He lived not for an age, but for all time." Ily emléket a londoni apr. 23-ki ünnepélyen számlant osztogattak ki a Sh. barátoknak.

* Thali Kálmán „Bottyán János, II. Rákóczy Ferencz vezénylő tábornoka" czimü történeti művét, melyből a fiatal tudós akadémiai székfoglalóját tartotta, Ráth Mór fogja jul. elején kiadni. A felolvasott mutatványból következtetve, a mü érdekes lesz ránk nem tudósokra nézve is. A kiadás, mint a „P. N." irja, diszes leend.

* Egy fiatal naturalista festészszel volt alkalmunk megismerkedni. Neve Kegyes József, születésére nézve bölcskei, földmives. Soha életében nem tanult, még csak nem is hallott jóformán, a festészetről — kis falujában nem is lehetett — s most már annyira vitte, hogy — különösen a másolásban bámulatos gyakorlottságot szerzett magának. Mindössze pár éve hogy megtudta, hogy olajfestékek is léteznek, s mint tőle halljuk: gróf Eszterházy, egy müvét látván, magához rendelte Sárosdra, munkát adandó számára. Emberünk különben ma is a legegyszerűbb rusticus, s aligha megtudja egy hamar, hogy neve ujságba került.

* Markovics István bécsi, és Szombathy Ignácz budai gyorsirás-tanitók: „Magyar gyorsirástant" adtak ki, Gabelsberg rendszerének elvei szerint, kiváltkép a magántanulásra alkalmazva. A könyv Budán, Bagó Mártonnál jelent meg, s ára 1 frt 50 kr.

* A „Fővárosi Lapok"-ban valaki interpellálja a szinház intendánsát, igaz-e az a „beszéd", hogy a szinháznak 7626 frtnyi deficitjén kivül

5000 frt fizetetlen kontója s 2000 frt tartozása van a nyugdij intézet részére?

* A nemzeti szinház immár csöndes, pihen. Most, a ki izzadni akar, már vagy Donato uramat bámulja a német szinpadon, vagy Budára gyalogol. S ez, ahhoz képest, most leginkább is megérdemli, mert a látványosságok helyett legalább operetteket adnak. Ezek amazoknál mégis többet érnek. A Pilulák Bécsben járják; Genovéva féligmeddig megbukott — nem kár érte — a „Georgiai nők" pedig még csak most festik magokat. Ezek helyett legalább Bognár Vilma szép dalaiban lehet gyönyörködni — — Dunananban és a többi. Hogy nekünk is Dunanant s az operetteket kell dicsérnünk!

* Heyse Páltól, az élő német novellairók legjelesebbjétől, most jelent meg egy kötet elbeszélés „Meraner Novellen" czim alatt. „Tick óta — mondja az „E." — nem volt senki, ki oly méltó lett volna az *első* névre, mint épen Heyse. A szenvedélyek festésében valódi virtuozitásig vitte, mely a leghidegebb olvasót is magával ragadja. Alakjait nem méltatlanul hasonlitják a csöndes tóhoz, melynek vulkáni medrében hév-források buzognak."

* A Lacroix-féle könyvkereskedés uj, teljes kiadást rendezett Lamartine minden politikára vonatkozó irataiból és beszédeiből. A kötet előbeszédét a hires költő és agg államférfi elismerő melegséggel és lehető igazságossággal irt életrajza képezi Ulbach Lajostól.

* Franczia lapok szerént Thiers Florencz történelmén dolgozik, melynek igen nagy becset fog kölcsönözni, hogy müvészet történelmi része is terjedelmes és kimeritő lesz. Oly toll, mint a Thiersé, oly tárgynál, mint Florencz müvészettörténelme, nem fog magához méltatlan lenni.

* Párisban egy kissé másként áll a lapirodalom, mint nálunk. Van összesen 705 lapjok. Ezek közül: 85 szépirodalmi; 68 divatlap; 66 szaklap; 65 szépmüvészeti; 55 a rom. kath. egyházzal foglalkozik; 43 a nemzetgazdasággal és kereskedelemmel; 41 a jogi tudományokkal; az épitészek, mérnökök, távirdászok 29 folyóiratból okulhatnak; 28 gazdasági; 24 természettudományi; 21 politikai, s ugyanannyi könyvészeti; a prot. egyház 18 czal van képviselve; a neveléstan 17-tel; a történelem és földirat 16 tal; a pénzügy 14-gyel; kertészeti lap van 13; hadügyi 10, tengerészeti ugyanannyi; szintennyi értekezik a vadászat, lótenyésztés, halászat és játékokról; aránylag szegényen van képviselve a gyógyászat és héber egyház, 4—4 lappal; a fönnmaradt 43 vegyestartalmú. S mind ennek kiállitása kerül 21 ezer 448 frankba, a mi bizony nem sok. Akadt olyan ember is, a ki azt is kiszámitotta, hogy e lapok évenként 116,554,400 sort röpitnek a közönség közé.

* A jó bécsi lapok (különben a mieink is csak oly *jók*) nem győzik eléggé dicsérni a „mi" Ördög piluláinkat. Elébe teszik az ő Schafhaxlijoknak, magas önmegtagadással fölülemelkedvén — müvészeti tekintetből bizonyosan — a nemzeti büszkeségen. Tegnap tőlünk is egy egész csoport Pilula bámuló rándult föl Bécsbe a mai előadásra, (magyar) hazafiságból a (német) nemzetiségért! Milyen szép és megnyugtató az ránk nézve, hogy ma is vannak (a szükség ez esztendejében) áldozni tudó honfiak, kikre nem illik a költő szava:

> Romlott sziv és romlott elme,
> Kit hazája hő szerelme
> Nagy tettekre nem hevít!

* Hogy született Donizetti „Borgia Lucretiá"-ja? — Cicconetti nevü olasz ügyvédtől, Bellini életrajz-irójától, Donizetti igen érdekes életirata is megjelent, melyből kitünik, hogy e rendkivül termékeny zeneszerző 66 operát irt, melyek közül a két utolsó: „Gabriela di Vergi" és „Alba herczeg" még meg sem jelent. 1822—28-ig minden évben négy, 1830-ban pedig épen öt opera készült. Borgia Lucretia története im ez: tulajdonképen Mercadantenak kellett volna ezt megirnia a Scala számára. Mercadante azidött Mailandban volt s veszélyes szembajban szenvedett, mely a szerencsétlen maestro végleges megvakulásával végződött. Szerencsétlenségére szerződésileg kötelezte magát, hogy a müvet egy bizonyos időre elkésziti. Már csak negyven nap volt hátra, s még egyetlen hangjegy sem volt megirva. Ekkor Donizetti, Majlandon átutazván, meglátogatja betegágyában fekvő barátját. Mercadante kértére az el sem kezdett munkát elvállalta, s tizenöt nappal a határidő előtt Borgia Lucretia készen volt; két hét mulva már adták is.

* Vörösmarty minden munkáinak 1-ső és 2-ik kötetei, az életirást és a jegyzeteket kivéve, már hosszabb idő óta ki vannak nyomtatva. Azon t. előfizetők tehát, kik az emlitett köteteket Gyulai ur jegyzetei és az életirás nélkül kivánják maguknak elküldetni, példányaikról azonnal rendelkezhetnek. Gyulai ur azonban ismételve megigérte, hogy az emlitett kéziratok átadásával ezután már nem fog késni, s a t. előfizetőket, velem együtt, kinek ezen, előre nem látott késedelem különben is nagy anyagi kárt okoz, még egy kevés türelemre kéri.

Ráth Mór.

UJ KÖNYVEK. *)

A VEGYELEMEK PARÁNYSULYÁRÓL. A magyar tud. Akadémia ülésében, april 20. 1863, előadta *Than* Károly, m. t. akad. l. tag. (A M. TUDOM. AKAD. ÉVKÖNYVEI. Tizenegyedik kötet. I. darab.) N8r. 12 l (Eggenberger, Pest.)

ADALÉK ESZAK-NYUGOTI DACIA FÖLD- és HELYIRATÁHOZ. Három táblával. *Torma* Károly lev. tagtól. Székfoglaló értekezés. Felolvastatott a m. tud. Akadémia ülésében, jun. 15-én 1864. Ára 1 ft. (A M. TUDOM. AKADÉMIA ÉVKÖNYVEI. Tizenegyedik kötet. 2. darab.) N8r. 40 l. (Eggenberger, Pest.)

EMLÉKIRAT a pestvárosi főreáltanoda ZÁSZLAJÁNAK „szentelési ünnepélyéről" 1864. jun. 12-én. A tekintetes városi tanács jóváhagyásával közrebocsátja *Ney* Ferencz, igazgató. N8r. 22 l. Kótás énekekkel s a zászló rajzával. (Fanda és társai, Pest.)

*) Hogy ez állandó rovatot minél teljesebbé tehessük, kéretnek a t. kiadó, illetőleg szerző urak, hogy az ujonnan megjelenő művekből egy-egy példányt, vagy legalább annak egész czimét, hozzánk beküldeni szíveskedjenek.

NYILT LEVELEZÉS.

Kolozsvár. —r. Kedves tudomásúl vettük és elvárjuk az igéret minél gyakoribb beváltását.

M. L. urhölgynek, Jász-Apáthi. Jó szivéről tanuskodó sorai kimentik a mulasztást.

Hanvára. Nem későn jött, de a véletlen máskép intézte most egyszer. A másikat „gyorsan, biztosan" átadtuk.

A. B. né urhölgynek, Kolozsvár. A válasz és mellékelete régecskén elindult.

Ny. I. urnak, Moravicza. Talán még egyetlen egy példánynyal szolgálhatunk.

Tiszt. példányaink közül nem mindenik indulhat meg az 1. számmal; kissé össze kell szedni magunkat, mielőtt a kellő arányt meghatározhatnók.

TARTALOM.

A nőről. Különösen aesthetikai szempontból. *Madách Imre.* — A zalamegyeieknek. *Vörösmarty.* — A szulioták. (Történelmi beszély.) *Fáy A.* — „Csaba királyfi"-hoz előhang. *Arany J.* — A segéd-mérnök. Angolból. —*r.* — Margit magyar királyleány ezüst háziolтára. *Dalmadi Gy.* — Irodalom. — Zene. *Bartalus I.* = Külföldi szemle. — Vegyes. — Uj könyvek. — Nyilt levelezés.

Előfizetési felhivás
A
KOSZORÚ
1864. második félévi folyamára.

A KOSZORU juliussal *negyedik félévi* pályafutását kezdte meg.

Sokkal magasb véleménynyel vagyunk tiszt. olvasóink itélete s izlése felől, egyszersmind józanabb önbecsüléssel magunk iránt, hogysem, a jövőre is, szépen hangzó czifra igéretekkel állni elé mind irányokban illetlennek, mind ránk nézve megalázónak ne vélnők. Inkább a lefolyt három félév eredményére utalunk, azt terjesztjük bírói itéletök alá: nem aggodalom nélkül, ha az előttünk lebegő eszményt, — de megnyugvással, ha irodalmunk jelen állását tekintjük.

Ez itélet, reméljük, el fog ismerni annyit, hogy a Koszoru, ez idő szerint, *irodalmi szinvonalon áll.*

A „Magyar költők arczképei" folytatása a t. közönség részvételétől függ.

Megjelenik a lap minden héten, vasárnapon, másfél tömött nagy 8-ad ívnyi tartalommal.

Előfizetés a julius—decemberi félévre, Pesten házhozhordással, vidékre postán, 6 frt. o. é. mely vagy a szerkesztőhöz (Üllői-út 7. sz.) vagy Emich Gusztáv kiadó-hivatalába (Barátok tere 7. sz.) küldhető.

Miután fölös példányokat nagy számmal nyomatni költséges, bátorkodunk *az előfizetések idejében beküldését* kérni, hogy már a félév elején tudhassuk, mennyi példányban szükség nyomatni lapunkat.

Kelt Pesten, junius 5. 1863.

Arany János,
a „Koszoru" felelős szerkesztője és kiadó-tulajdonosa.

Arany János felelős szerkesztő és kiadó.

Pest, 1864. Nyomatott Emich Gusztáv magy. akad. könyvnyomdásznál.

KOSZORÚ.

Megjelenik hetenkint vasárnap. Szerkesztő szállása, hová a dolgozatok, előfizetési pénzek, reclamatiók is küldhetők: Üllői-út 7 sz.

HETILAP
A SZÉPIRODALOM S ÁTALÁNOS MIVELTSÉG KÖRÉBŐL.

Előfizetés; egész évre 12 frt, félévre 6 frt. Előfizetést elfogad s a lap szétküldését is kezeli Emich Gusztáv kiadó-hivatala: Barátok-tere 7. sz.

MÁSODIK ÉVFOLYAM. JULIUS 10. 1864. MÁSODIK FÉLÉV. 2. SZÁM.

A NŐRŐL,

KÜLÖNÖSEN AESTHETICAI SZEMPONTBÓL.

(Folytatás.)

Mindezekből — ugy hiszem — következik, hogy azon bölcsész, ki az ember abstract fogalmából indulva, s a nemi különbséget csak igen alárendelt valaminek tekintve, a társadalomban a férfi és nő egyenlő állását — az ugynevezett nő-emancipatiót — hirdeti, nagyon tévesen cselekszik s aligha jó szolgálatot tesz azoknak, kiknek kedvezni akar. — Ki azzal be nem éri, hogy a rózsató ingó ága illatos virágot terem, de azt akarja, hogy egyúttal hatalmas gerendákat is szolgáltasson, — ki a büszke csertül követeli, hogy egyszersmind árjadozó virágillattal töltsön el: — az nem ismeri a természetet.

Igaz, mindennap jobban megerősül az elv, mely szerint a természetben merev szakadások, átmenet nélküli ellentétek nem léteznek. Még a legujabb geologia is folytonos lassú behatások s átmenetek lánczolata által magyaráz meg sok oly alakulást, mit eddig erőszakos, hirtelen beállt forradalmaknak tulajdonítottak.

Igy a férfi és nő közt is hiányzik e merev válaszfal. Vannak e két jellemnek lassú átmenetei, de ezeket se a társadalmi philosoph, se az aestheticus tanulmánya tárgyául nem veszi hol az ép egészről van szó, mint a természet-tudós nem veszi a hybrida növények tömkelegét vagy öszvér-állatokat, — legfeljebb regestrálja.

Ha pedig olykor fellobban egy meteor s oly nő születik, ki magas szellemtől ihletve túlemelkedik neme korlátain, az minden okoskodásunk daczára is egyenlővé teendi magát a férfiuval; és tegye is, elég drágán megvásárolta e helyet, mert érte minden bizonynyal neme mindazon előnyeiről lemondott, mik ezen irányban tették volna ragyogóvá és talán boldoggá. — Egy shakespearei genius felléptét sohasem gátolják Aristoteles szabályai. — Galiléi a földforgását hirdeté az ellenkező vallásczikkek daczára.

De nem is a vidor életet nem ismerő tudós halvány theoriája a nő-emancipatióról az, mi a nő természetes helyének helyes felfogását veszélyeztethetné a jövőben. Valamint azon fonák helyzete is a nőnek, mely az egész történeti múlton keresztül a nőre nézve oly sértően, az emberiségre oly kártékonyan uralkodott, egészen más forrásokból eredt.

Van az emberben bizonyos hajlam: minden csekélységet, mit a természet jelez, megfigyelni, fejleszteni, nagyítani. — E hajlam kútforrása minden szépnek és nagynak, de egyszersmind minden rosznak és rútnak, mit valaha ember létesített. Ez fürkészte ki a cerealék és házi állatok' alig használható eredeti alakjában azon fejlesztésre alkalmas csirát, mely azokat később leghasznosabb életeszközeinkké tette. — Ez tanitott a természeti erőket egyenkint szolgálatunkra hóditani. Ez anyja minden művészetnek: számára az eszményitès elvét a

nagyitásban felmutatva. — De másrészt alig van valami badar népszokás, fonák elv s bünös társadalmi viszony, melyet szintén nem e hajlam szült volna. Ez áll a rabszolgaságtól a törvényes ember-gyilkolásig, a tetovirozástól a krinolinig.

Az elsőbbek sokkal nagyobbszerü és komolyabb tárgyak, hogysem fejtegetésükbe egy más irányu értekezésben csak ugy mellesleg is bocsátkozhassam. Elég volt azokat megjelölnöm, a gondolkodó felismerendi bennök elvem alkalmazhatóságát.

Az utóbbi nemből nehányat felhozok, mert azok az emberi test s nemi viszonyok közvetlen, de félszeg észlelésének eredményei, s önként vezetendnek hasonló félszeg felfogások szélesebb alkalmazásának előadásához a nők állását illetőleg.

A vad nép férfia, kinél a lét és küzdés egy, nagyon természetesen a vitézségbe sokat helyez. A sebhely neki fődisze s azt láthatóbbá tenni festékkel ügyekszik. De bennünk van a művész-hajlam, mely az egyszerüet tetszőbbé teszi, czifrázattal látja el, s a czifrázat jelképpé válik. A vitézség jelképei az ellenség ijesztésére szolgálnak, — s ott van az indián bőrén egész egy hősköltemény. Ha aztán ez eleven képes krónikát neje szintén megkivánja, hogy ő is ily láthatóan mutassa körének erényeit, ki fog rajta csodálkozni? S a tetovirozás észszerü történet előttünk áll.

Egyik népnek fajvonása a hosszukás keskeny fej; egy másiké a széles orr vagy duzzadt ajak. — E nemzeti vonást mindenki mentül teljesebben szeretné birni; de birják ezren, s az ember, nagyitási hajlamánál fogva, be nem éri a közvagyonnal, ő kiválóat akar. A gyermek fejét deszkák közé szoritja, hogy még hosszabb s keskenyebb legyen, az ajkat, orrot mesterséges függőkkel szélesíti; de ez nem marad egynek titka, s e badar eljárás népszokássá vál.

Tudjuk, hogy a hajport egy őszülő kegyencznő tetszelgése, a krinolint egy nőnek anyai méltósága érzeténél erősebb hiusága teremtette, — s a „regum ad exemplum“ elve egy időre törvénynyé emelte. — A sínai izetlen bölcsészet a nő rendeltetésének csak azt az egy oldalát tekinté, mely őt a háztűz őrzőjének s a családi stabilitás képviselőjének teszi, s hogy ezt könnyebben teljesithesse, el nem kapatva a szabad mozoghatás kisértetétől: lábait elkorcsositá.

Ily elvek mellett aztán az az ország, melyben a férj akkor látja először nejét mikor házába hozzák; hol kétnejüség uralkodik s a gyermekeket kiteszik: bár egyharmadát foglalja magában az emberiségnek, nem jegyzett még fel soha egy női eszményképet; pang és tesped, mert önmaga kizárja körébül a szépség, lelkesedés és élet geniusait.

A régi Sparta, e nagyszerü kaszárnya, a nőt csak annyiban nézte, mennyiben szüksége volt rá hogy hőseit világra hozza, de már nevelésöket is elvonta tőle. A nőket megcserélni, a lány-gyermekeket kitenni meg volt engedve.

S e fonák felfogás itt is megboszulta magát. Soha Spartában valódi családélet, szelidebb erkölcs és magasitó müvészet meggyökerezni nem birt.

Athenében a nő sokoldalu hivatásából már többet vettek figyelembe, s mily meglepően ragyogó eredménynyel. Azonban a gynaeceon még itt is némi korlátokat vont körüle, — a női társalgás virágillatszerü báját elzárta a férfi világ elől, s ezen egy ür is, melyet a mily erősen érzünk, okokkal ép ugy nem tudunk megmagyarázni, mily csodálatos módon ügyekezett betelni a hetaerák sajátságos intézménye által.

S az eredmény ismét mily következetes. Legnagyobb része reánk maradt jeles hölgyeiknek, az Aspasiák és Sapphók, vagy e hetaerák osztályából valók, vagy azon fél-mesés hős körből vették át költőik, melyben még majdnem jelen felfogásunknak megfelelő szabadsággal mozgott a nő, az egyszerü erkölcsü társaság közepett.

Némely szittya népek leányaik jobb emlőjét kiégették, hogy az íj feszitésénél a tegeznek erősebb támpontja legyen. Ez egy szokás eléggé jellemzi egész helyzetét a a nőnek, kit erőszakkal férfiuvá alakitván csak annyit hagytak meg nőiségébül,

mennyi épen szükséges volt, hogy a faj tovább tenyészszen.

E népek hölgyei közül aztán nehány debella királynő minden, mi a feledéssel daczolt.

A zsidók a nőket nagyrészt anyaságuk szempontjából tekinték. — Tagadhatlanúl magasabb szempont s nemesebb eredményeket szült sok más nép felfogásánál, — de a meddő nő megvetése, az ágyasság gyakorlata, a férfiu egyoldalu joga házastársát eltaszíthatni, mindannyi szégyenletes lealázása a nőnek. Nem maradt hát a zsidóság se ment a keleti eszmék behatásától, de másrészt oly felfogások nyomaival is találkozunk, melyek a nők állásának mostani méltánylását lehelik. S az ó-szövetség könyveiből már oly jeles nő-alakok lépnek elénk, melyek a művészt és költőt ma is egyaránt lelkesítik.

A többi keleti országokban a nő sorsa valóban siralmas, majdnem állati volt — s fájdalom nagyrészt az maig.

Az érzékiebb férfi ottan a nőt csak élv-vágya eszközévé alacsonyitja. Adja és veszi, mint árucikket, melynek értekét csak anyagi kecsei határozzák. Csoportosan elzárva féltékenyen őrzi önbecsének elégtelensége érzetében, s a szabad léggel együtt minden tevékenységi kört s lelki magasulhatást távol tart tőle. Indiában magával viszi a sírba, mint kedves házi eszközeit. — Damaskusban ajtó elé téteti s szembe küldi a nyomorral: hisz neki nem szolgálhatnak kecsei többé.

Ez volt a nő állása a letünt nagy keleti birodalmakban ugy, mint a régi arabsnál, ki leány-gyermekét mindamellett a vadaknak tette ki inkább, semhogy a nyomor vagy gyalázat áldozatául essék. Mi különös fájdalom sikoltása ez a megsértett természetnek! Mily sajátságos jogfentartása a nő természetes körének, hogy azon lealjasitott, elzárt teremtések ép úgy foglalkoztak csecsebecséikkel, kendőzték arczukat, cziczomázták magokat, mint a hóditásra szabadon vadászó mai európai hölgy. Hogy neveik: Sobeiha (hajnal), Zahra (virág), Naziha (gyönyörü), Saida (szerencsés), Amida (hű) stb. voltak, mintha lehettek volna gyönyörüek, kelthettek volna hajnalt, lehettek volna hűtelenek vagy szerencsések. És ott találjuk mellettök a költőt is a Hafizok és Saadik *) hosszú sorában, ki ép oly érzelmes és igaz dalokat zengett a szerelemről, oly tisztán hódolt a nőnek, mintha létezhetett volna szerelem, — s lett volna ki hódolatát kiérdemelheté.

E szomoru képet Mahomet vallása is kevéssé változtathatá. — Ő is csak négy nőt juttat saját családja tagjaiból a férfiak paradicsomába; a többinek külön paradicsoma van, hol jutalmuk félakkora mint a rabszolgáké. A legtöbben pokolra szállnak. — A férfiaknak ellenben egyenkint száz ember erejök lesz, s a kéjöknek szolgáló hurik Allah külön, örökifju teremtményei.

Azonban itt-ott mégis helyesebb felfogása villan fel a koránban a nők helyzetének. A korlátlan soknejüséget négyre szoritja, mit ugyan a megengedett ágyasság újra leront.

Egy helyen igy szól: „Bármint erőlködtök, nem szerethetitek nejeiteket egyenlően; igyekezzetek legalább egynek sem adni különös előnyt.“

A VII-ik fejezetben pedig parancsolja szeretni a nőket s tekintettel lenni gyöngéik iránt.

Mindezek után nem csodálhatjuk, ha az az egész kelet, Semiramis és Rhodopétól kezdve a szultán-anyákig, egy nőt sem halhatatlanított nő erényekért. Mindazok, kik felmaradtak, vagy nemük ellen fellázadt s egy ideig jól-roszul férfi szerepet játszott kétes becsü teremtések, vagy szerájok cselszövényeit üző nyomorultak.

Nyugat felől mosolygóbb kép tárul elénk. A soknejüség mérge nem hervasztja gyökében a nő egész nemesebb létét. Minden előny, mit magának a férfi tulajdonít, erejének öntudatában áll, ki, mint a természet ura, neje felett is akar állni.

Rómában a házasság kezdettől szertartásos volt, s az erőszakos elrablást ábrázolá, mintha mondani akarná: a gyöngébb engedelmességgel tartozik. S valóban a férj gyámi hatalommal birt neje felett; de

*) Voltakép perzsa költő.

már az első rómaiak kötelezték magukat, hogy rablott sabini hölgyeiket se malomba, se más szolgai munkára nem fogják. Ha rabnőt vettek nőül, ez azonnal szabaddá is lett, s gyöngéd vonatkozással a házassági szertartások alatt a vőlegény arájának a gyűrűt — a rabság e jelvényét — negyedik ujjára húzta, melyből régi egyiptomi monda szerént egy erecske épen a szivbe vezet. A keresztyén szertartások használhatása csak Julianus alatt engedtetett meg. De a nő mindig teljes szabadsággal mozgott a társaságban, s gyermekeinek első nevelését ő vezette.

Igaz, hogy az ágyasság intézménye az egész római birodalomban létezett, — s keleti részében csak bölcs Leó, a nyugotiban a XI-ik század szüntette meg: de az ágyas oly törvényes állást foglalt mint a nő, csak némileg korlátoltabb jogokkal, s igy inkább hibás társadalmi viszonyok hozták létre, mint a nő lenézése.

Későbbi ideiben már a régi Rómának is, a nőhozomány mindinkább független állást szerzett a nőnek férje irányában, mit Cato censor s a vigjáték-irók el nem mulasztottak gúnynyal ostorozni. Végre Justinianus egyenjoguvá tette a nőt a férfival.

E kedvezőbb viszonyok következtével már a római történetben egész sora tünik fel a jeles anyák, hű nők, erényes leányok mintaképeinek, egész a közerkölcs romlása koráig, melyre később vetünk egy tekintetet.

A germán népfajoknak tulajdonitják közönségesen a mai nő-tisztelet behozatalát a régi fonák felfogás helyett; de aligha elég joggal. — Nejeiket szintúgy vásárolták azok is szülőiktől a morgengabium, mundium, faderfium különböző czime alatt, mint egyéb kortársaik. — Szintugy gyámi hatalmat gyakoroltak felettök. A hűtlenséget ép azon, csak a következést szem előtt tartó szempontból tekinték, mint minden népek a keresztyén moral kifejlődéseig; s mig a nőnek férje hütlensége miatt panaszt nem engedtek, ennek szabad volt nejét eltaszitani. Végre a nőt szintugy kevésre becsülték másért, kivéve anyaságáért. A germánoknál például egy anyává lenni képes nő megölését 600 solidival birságolták, s csak 200-zal egy még éretlenét vagy meddőét. A frankoknál egy anyaképes érett nő birsága 24 —, egy megáldotté 28 —, egy meddőé 8 ezer denárra rugott. De hát még mi csodás dolgokat találunk fenmaradt törvényeikben a nőkről! Valóban nem tudjuk, a törvényhozó korlátolt látkörén, vagy az olyan minden alap nélkül szűkölködő nőerényen sajnálkozzunk-e inkább, mely ily védelemre szorult. Im nehány példa. — A szabad longobard, ki szabad nő ujját megszoritja, fizet 600 denárt, — ha karját: mégannyit. Könyökön felül 1400-at; mellért 1800-at. — Bajor törvény szerint 12 soldát fizet, ki a nő füsüjét kirántja.

Temérdek fenmaradt hölgy-alakjaik többnyire már a nőbálványozás korába esnek s azzal kapcsolatban jövendnek elő. E szakba még leginkább a Niebelung monda hölgyei tartoznának; de megvallom semmi mintaszerü eszményképet se birok azok közt is találni, mi bármi félvad nép hölgyein felül állna aesthetikai érdekességben. Bővebb bonczolásába azonban nem bocsátkozom, más helyt s tüzetesebben kivánván a nevezett költeményt tárgyalni.

(Vége köv.)

MADÁCH IMRE.

KI A SZABADBA...

Ki a tágas, szellős szabadba!
— Az emberektől elszakadva, —
Föl a halomra, bérczre föl!
Hol a lélek szárnyát kibontja,
Enyhül az élet terhe, gondja,
S hévsége nem tikkaszt, nem öl.

Oh, láttam én gyakran ez ormot
Midőn lángolt, kéklett, borongott;
Ösmérem a zöld halmokat.
Mulattam a vén cser tövénél,
S bokor mellett, mit a kelő szél
Rezzentve, játsztva, hajtogat.

Im a viszhang, kit játszi gúnynyal
Egyik bércz a másikhoz útal,
Mig elhal a szük völgyeken.
Im a patak, mely lomb között jön, —
Elvész alóla medre rögtön
S lehull — tajtékba törve lenn.

Ah, mégis *új* mind e jelenség! —
Könnyed szabadság, büszke fennség
Veszen bübájával körül;
S mint a fördő madár a habba:
Az édes, a szent hangulatba
Én lelkem uj vágygyal merül.

Erdőcsendben dalok csatája;
Szines virág hímezve váltja
A harmatgyöngyös levelet;
Hüvös szellőt érzek fuvallni. . .
S igaz: mit a szó, csend sugall, mi
Borong, fénylik, — jajong, nevet.

Ha a fa, szomszédján erőt vész:
Magasságban, erőben ő lész
A táj csodája, disze majd;
A zuhogó ár szaggatásit
Gyorsan hegeszti gyenge pázsit;
Ha vész az ág, a törzs kihajt.

A tölgy mit a nyár lomboz, ágaz,
A kőszál, melynek homlokát, az
Ős, nagy idők korma lepi,
A kristály lég, a messze látkör,
A fény, mely a mennyből alátör:
— Mind, mind magasztos, ünnepi!

Oh isten szép, szabad világa,
Igazsággal, fénynyel megáldva,
Kútfejeid mily kiesek!
Hol égő homlokom kihülhet,
Szivemre száll vigasz s üdület:
Én kebeledre sietek!

Ezer csudával íme rakvák
Az ég, a föld, e kincses aknák;
S ha a lélek fenn, fenn ragad,
Vagy a mélység fölé borúlok:
Hogy látok, értek és okúlok,
Ugy boldogit e gondolat!

S mint a buvár, ki hab közé dől:
Él a fennről vitt tiszta légből,
Mig rá mélység s tenger borúl:
Erőt innen kölcsönzök, innen!
S mig lenn futok, küzdelmeimben,
Én lábam meg nem tántorúl.

TOMPA MIHALY.

A SZULIOTÁK.

(Történelmi beszély.)

(Folytatás.)

Végre ugy látszott, Husszein egészen be kivánta magát találni a szuliota életbe, segitett apró munkákban az öregeknek és nőknek, együtt étkezett velök, sőt hogy teljes legyen ámitása, felölté a szuliota világos szinü kaczagányt, s turbán helyett föltevé a kék bojtos vérszin posztó-sipkát. — Még megérjük, mondogaták elégült mosolylyal az öregek, hogy Husszeinban derék szuliota ujonczot nyerünk. — Csinos szuliota levente lett belőle! sugdosák a nők, a mint először szuliota mezben jelent meg köztök.

Azonban Husszein ezen szuliotáskodásának más rugója is volt, mint pusztán aggály. Már az első napokban feltünt neki Cervas Irén, a bájteljes szuliota-hölgy. A lyányka sugár termete, melyet a testhez simuló szuliota öltöny igézőleg emelt ki, őzi könnyüségü járása, ellentétben a török nők nehézkességével, természet-nevelte és edzette fris telisége tagjainak, deli arcza, melyre folytonos foglalkozás és a hegyi balzsamos lég rózsákat és liliomokat raktak fel, s melyet most gyöngéd epedés Constantin után még érdekesebbé varázsolt, könnyü, fesztelen, olykor élczes társalgása, s különösen nőiséggel párosult férfias szilárdsága, jelleme és külseje — Husszeinnak, ki a háremi üvegházak virágihoz volt szokva, meglepőleg szokatlan és csodálatra ragadó tünemények valának, melyek ingereinek egy huszonöt éves, gazdag, élet örömeihez és élvezeteihez igényt tartható ifjú alig lehete képes ellenállani. Husszein lángoló szerelemre gyúladt a lyányka

iránt; de nem ismervé még a szuliota hölgyeket a szerelmi hűség oldaláról, ravaszul zárkozott szenvedélyével, s csak halkan lépett fel azzal Irénnél. Ez nem tartotta illendőnek kikerülni a fő ifjat, ki oly kedvtelőleg simul fajához, s kit az öregek is becsülni látszanak; nyájasan felelt szavaira, s illemes enyelgéseit sem utasitotta vissza; de egyszerre komoly és hidegen eltartóztató lett, mihelyt legkisebb szerelmi czélzással állt a török úr elő; s egykor Husszein zsarolóbb szerelmi nyilatkozatára, határozott szilárdsággal tudatta ezzel, hogy jegyes, és hogy gyalázat bélyegét süti egész életére a szuliota-hölgy, ha adott frigy-szavát megszegi. — Ezt én szuliota ifju irányában nem lennék képes tenni, mondá Irén; annál kevésbbé pedig irányodban, uram, ki fajom sem vagy, sőt annak halálos ellenei közül való! — Ez nem gát, szép Irén! felelé lángolva Husszein; mibe kerül nekem, ki az albániaival rokonos nyelvetöket is meglehetősen értem, mint már meg is kezdém: szuliotává lennem? — Köntösben, szokásban, tán kevésbbé, szólt mosolyogva a lelkes hölgy; de jellemben, vallásban, hon és szabadság lángoló szeretetében; ez oly sok és nehéz áldozat, mit tőled, török főurtól várni, kivánni nem lehet.

Husszein a szerelem minden tüzével, minden ármányával folytatta ostromait. — Ne fáraszd magadat hasztalan szavakkal uram, szólt végre határozottan Irén; köszönöm szegény szuliota hölgy létemre főuri becsülésedet; de én szivem teljességéből, mint te is tudod, Constantinom jegyese vagyok, s másé nem lehetek soha!

Husszein megkisérté a lyányka hiuságát is ostromlani. Nagy birtoku atyjától és Alitól tetemes tartási összegeket kapván, Janinából értékes ékszert és persiai drága nyak-kendőt hozatott Irén számára. Felkaczagott kedveskedéseire a lyányka. — Mit kezdenék ezekkel uram, én szegény szuliota hölgy, kinek mezei virág és jó hire minden ékszere? ha felraknám piperéidet, ujjal mutatnának rám Szuliban, mint valami jós czigánynéra. Mi szuliota nők, hajadonok, magunk szőjjük, fonjuk, vagy zsákmánykelmékből varrogatjuk ruházatunkat. Köszönöm, uram, szivességeidet, de el nem fogadhatván azokat, szivesen kérlek: kiméld jó nevemet!

Husszein csodásan érezte magát a lyányka közelében, a mint annak szilárd jelleme s tiszta erénye mindinkább kitárult előtte. Mint török főurnak, nőknél ilyesmit tapasztalnia nem volt módja, alkalma. Akaratlanul is a becsülésnek némi szikráját érzette kelni keblében a szuliota lyányka iránt; mert a legmiveletlenebb s durvább kebelben is ritkán hiányzik, bár burokba rejtve, némi sejtelme a jónak, mely akaratlanul is hódol az erénynek és lélek erélyének. De Husszein ezen becsülése csak abban határozódott, hogy ezentul megkimélte Irént egyenes és sikeretlen ostromaival; továbbá, hogy Constantint magában a legboldogabb halandónak vallotta, kinek ha helyét a lyányka szivében elfoglalhatná, nem adná a nagyúr egész háremjeért, nem a paradicsom legszebb hourijainak egész seregéért; végre azon lángoló ohajtásban s majd szilárd elhatározásban, hogy a lyánykát, a tengerek legbecsesb gyöngyét, a föld legdrágább kövét, kincsét, bár mi áron, birnia kell.

Azonban most már őt látni is alig volt alkalma, magánosan találkozhatni vele pedig épen nem; mert a lyányka gondosan kikerülte őt, s az öt kutnál is, melyből egész Szuli nyerte vizét, s hová ezelőtt Irén is eljött vizért, most már vagy épen nem, vagy csak társaságban jelent meg.

Husszein látván, hogy egyenes uton nem boldogul Irén szilárd jellemével, görbéken jártatá elméjét. Bátorság nem hiányzott keblében a legveszélyesebb merényhez is, sem lelkében aljas hajlam hozzá, ezeket megszerezte volt Ali oskolájában; de korlátolt esze nem birt azzal az ügyességgel, mely tervet, annak részleteit és eszközeit, siker-biztositás végett, kellőleg összeállitni, rendezni képes; sem habozó jelleme azzal az erélylyel, melyet a merészebb vállalat kivitele igényel. Ő ingadozott, habozott, kétkedett, s a határozatlanság állapota rendesen gyötrőbb aggályú, a legveszélyesebb merényteljes és szilárd

elhatározásnál. Búsongás, komor merengés kezdte megszállni keblét, kerülte a vidorabb társalgást, nem lelte sehol helyét; egyedül vadászat a hegyek legvadonabb vidékeiben, nyujtott bajának némi szórakozást.

Egy estve alkonyán, ily vadászi bolyongásból tért haza felé. A mint a Szuli felett emelkedett hegy derekáról az alj erdejébe ereszkedett, a szűk ösvényen, legkedveltebb barátjával Szuliban, Varnakiotissal akadt szembe. Ezen előkelő s nem épen vagyontalan, de nagyravágyó s kitünő szerep-játszhatás után sovárgó albániai, ez előtt négy évvel, a szomszéd Pargában történt egy nász-lakoma alkalmával, meglátta Bozzaris Marko és Constantin bájos nővérét, s részint, mint vélé, szerelemből, részint azon reményből, hogy a tisztelt Bozzaris családba rokonúlás által, az egész Görögországban becsült és tekintélyben állott szuliota nép feje, ugynevezett polemarchja lehet, miután Albániában, számos ellenei miatt, kitüntetésre nem mutatkozott kilátás — megkérte a lyányka kezét, s annak hajlamánál fogva, daczára a testvérek ellenkezésének is — kik azt tarták, hogy albániaiak frigyével nem nyer se török, se görög, mert eladó szolgálatuak és hitszegők — megnyerte azt, s pénzzé tevén vagyonát Szuliba költözött át, hol legnagyobb házat épitett és vitt. Azóta a mézes hetek, hónapok és évek mámorai elpárologván, s a remélt főnökséghez sem mutatkozván kilátás, unottá lőn Varnakiotis előtt mind nősülése, mind kötött rokonsága, sőt tartózkodása is a természet azon durva fiai között, kiknek bizalmát nem birta megnyerni soha, s kiknek sanyarú életét folytonos viharok fenyegeték.

Varnakiotis mindgyárt Husszein megérkezésével Szuliba, különös figyelmet forditott rája, egészen alkalmasnak találván őt czéljaira, miket titok fátylával fedni még jónak látott. Ismerte ő Husszein fényes összeköttetéseit a törököknél, közel rokonságát a hatalmas és nagyúri kegyben álló szalonichi basával s egy pár főurral a divánban, atyjának szoros barátságát Omer Brionéval, Churschid alvezérével; fényes pályát igért ő a nagy birtoku és tekintélyes családu ifjunak, melyet nagybátyjának, Alinak eleste sem veszélyeztethetett, nem levén Varnakiotis előtt titok, hogy Husszeint atyja, Alinak, egyedül tőle lehető öröklés reményében engedte át, mely remény sok valószinüséget nyert az által, hogy Alitól mind két fia elpártolt s ellenséges lábon állt vele; végre biztos tudomása volt Varnakiotisnak arról is, hogy Husszein nem volt valódi hive Alinak soha, és sejtve a roszul fúdogáló szelet, álnokul jó eleve érintkezésbe tette magát Omer Brionéval, minélfogva Ali buktatával is nincs oka veszélytől tartania. Mindezen nézetek egykori becses eszközt és hévért reméltetének Husszeinban Varnakiotissal, macska-ravaszsággal simult hozzá, s előzgető kedvkeresésénél, illedékesb társalgásánál s kissé miveltebb modoránál fogva, mint milyennel a többi szuliota birt, csakhamar megnyerte bizalmát, barátságát a török ifjunak, kinek idegenek közt kétszeresen ohajtott volt oly férfiúnak társalgása s mintegy bevezetése, ki nyelvében és szokásában szintoly jártas, mint a szuliotákéban.

— Üres a vadász-táska! szólt, nyájasan nyujtván kezét Husszeinnak, Varnakiotis; szerencsétlen vagy uram a vadászatban!

— Ebben és mindenben! felelt, elfogadva a nyujtott kezet, Husszein.

— Ha nem csalatkozom, tán a szerelemben is?

Búsan vonitott vállat az ifju: nem csalatkoztál barátom!

— Egy régi költő azt tanácsolta egykor, szólt vontatva az albániai róka: ha az isteneket nem birod irgalomra hajlitani, viharozd fel az alvilág folyóját az Acheront is! És, uram! veté mosolyogva utána, ezen Acheron Szuli hegyeiből omlik ki.

— Nem értelek, barátom! szólt szemmeresztve Husszein.

— Mindjárt megértesz; előtted nincs okom rejtőzni. Én nem vagyok szuliota, szerencsétlen szenvedély sodort közéjök, de kiábrándulás után látom, hogy életem

köztük kilátás nélküli, szabadság mézével szűk-véknyan bekent viszályos nyomor. Idegen vagyok köztök folyvást, rokoni szivélyesség helyett sógor a nevezetem, s emlékezhetel: mindjárt megérkezésed után, mily gúnyosan verték fejemhez a sógorczimet. Ilyesmit nem egy könnyen felejt az ember. Én rövid időn elhagyom e gyülölt fajt, és mint voltam, hive leszek a fényes portának ismét, és neked, uram; de nyiltan lépnem fel, nem látom idejét addig, mig hűségem több tanuságaival bizalmat nem vivtam ki magamnak nálatok, és neked is, uram, lényegesebb szolgálatokat tennem nem nyilik alkalom, mi, sejtem, nincs immár messze. Igy teljesen bizhatol bennem és szavaimban. Régen sejtettem én forró szerelmedet Cervas Irén iránt, s megvallom, már égő boszúmból is örvendtem annak. De uram, ha azt kiszed, hogy a szuliota hölgyet bármi epedezésekkel, csábokkal, ingerekkel és fényes igéretekkel elvonhatod jegyesétől, vagy füleit részedre hajthatod, nagyon csalatkozol; kőszirt amaz fogadott hűségében, sziklák ezek a nélkülözés megszokásában. Előtted, uram, csak egy út áll nyitva —

— És ez? kérdé mohósággal Husszein.

— Az elrablás! felelt Varnakiotis röviden, de megnyomva a szót.

Husszeint nem lepte meg se az eszme ujdonsága, mert megfordult már az elméjében, se annak undoksága, mert keble nem irtózott ettől; sőt egész szivéből örvendett azon, hogy ohajtása s még burokban feküdt gondolatja Varnakiotiséval találkozott; egyszerre leszállt szivéről a bűntudatnak minden súlya, mely különben sem nagyon nyomta azt, midőn látta, hogy nála tapasztaltabb férfiu sem tud ajánlani más kisegitőt, mint mely ohajtásával annyira egyezik, és azt javallni is látszik. Azonban, részint némi neszéből a gyanúskodásnak — minthogy Varnakiotis rokonságát Constantinhoz ismerte — részint bővebb értesülést ohajtván nyerni a merény terve és kivitele részleteiről, jónak látta még a kétkedőt játszani barátja előtt. Legelébb is némi irtozását szinlelé a nőrablás undokságától.

— Csodálom, uram, szólt mosolyogva a ravasz albániai, hogy a mindenfelé dühöngő forradalom nagyszerü undokságai közt oly visszariasztónak találsz egy kisszerü hölgyrablást, melyet tisztességes szenvedély ment, s mely — jól fogván fel a dolgot — egy szeretett tárgyat bizonyos nyomorból emel ki, kényelmes, sőt fényes jövendőre. A hölgy előbb jajveszékelni és átkozódni, majd siránkozni fog, végre, mint szokott: feled és megadja jobb sorsának magát. Egyébiránt, ám te lásd uram! de ne feledd, hogy hosszas habozásra nincs idő. Janina török kézre került, Ali elesett, s a szuliota-kezesek nehány nap óta a török táborban tartatnak foglyúl, s ezek csere utján, vagy más módon, minden áron visszaérkezhetnek; a midőn neked is menned kellvén, szándékolt merényünknek egyszerre nyaka szakad.

Ezen utóbbi emlékeztetés elhatározó hatásu fogott volna Husszeinra nézve lenni még akkor is, ha már előbb nem határozott volna.

— Megadom magam! szólt kezet szoritva Varnakiotissal; s már csak a kivitel módja felett tanácskoztak.

— Veszélytől nem riadok vissza barátom! mond Husszein, de merényünk, ugy látszik, több mint veszélyes. A szuliota őrök mindenfelé elállva tartják az utakat, és szoros vizsgálatra bocsátnak minden be- és kimenőt.

— Csalódol, uram! a török tábor felé, igaz, elvannak állva minden bejárások és védelmi pontok; de az ellenkező oldal, a remete-lak vad tája felé, szabad; mert a szakadékok, vizmosások, folyók és magas szirtek közt kigyódzó szűk ösvényeken csak egyes, járást ismerő lovas vagy gyalog hatolhat nagy óvatosság mellett keresztül, szekér és ágyú épen nem; nappal a rónáról érkező ellenséget korán sejtenék a magaslatok erődei, e szerint e tájra csak veszélyes körülményekben, éjjelre szoktak a szulioták rendelni kém-őröket. A remete, mint tudjuk, időnként el-elfordul Janinába; én álhirt viszek Irénnek, hogy a

remete visszaérkezvén onnan, hirt hozott Constantinról és testvéréről, s csalatkoznám ha mindjárt holnap délután utnak nem indulna vagy egyedül, vagy anyjával, a remete-lak felé. Én egy lovas és három gyalog albániait, kiket, eshetőségekre, egy idő óta a hegyekben tartok készen, adok melléd, öten csak el fogtok bánhatni két nőcseléddel; te lovadra emeled Irént, s elszáguldasz vele a török tábor felé.

Husszein kész elfogadója volt a tervezés minden részletének, és miután Varnakiotis tőle igéretet biztositott magának a felől, hogy barátjáról, alkalomkor, rokoninál és nemzeténél megfeledkezni nem fog, elégülten váltak el egymástól.

A merény aggályai és kedélyi nyugtalanság nem bocsátottak egész éjjel álmot Husszein szemeire; korán szökött fel ágyáról, hogy a tavaszi derült hajnal szellőinél felfrisitse magát. Szokása szerint az öt kutnak vette sétáját, melyeknél meglepetésére Irént, tele korsókkal kezeiben, már visszatérőben találta. Soha sem tetszett neki a lyányka oly igézőnek, mint reggeli könnyü öltönyében ma, mikor a viz-meritès és járás hevülete, a hegyek megől feselő hajnal biborával vetélkedő kedves pirt leheltek arczája havára, s könnyü léptei alatt a fü is alig látszott hajladozni. — Ily korán az álom karjaiból, szép Irén? e szavakkal szólitá meg őt. — Igen, uram, felelt könnyü bólintással a hölgy; délelőtt kell megvinnem az esti vizet is, mert délutánra utam van. — Ezt menés közben, futólag ejtette Irén, átallván most is bővebb beszélgetésbe bocsátkozni a török úrral. Ez jól sejtette a délutáni utat, azonnal ráismert Varnakiotis ármányára, és némileg forrongó, de egyszersmind gyönyörrel tölt kebellel tekintette már a bájos lyánykát nehány óra mulva leendő sajátjának.

Délután Husszein korán felkészült, megnyergeltette lovát, és sietett a kitüzött nagy szakadék felé. Senkinek sem öttlött fel megszokott kilovaglása, és a zavaros időkben, biztalan, hegyes, erdős vidékben fölfegyverkezése. Paripája csak lassan s több helyütt horkolva a szakadékok mélységeinél, haladt előre, időt és szabad bolyongást engedve ülője gondolatainak.

A nagy szakadékhoz érve, Varnakiotis embereit, görögösen öltözve és kellőleg fölfegyverkezve, s már rája várva találta.

Egy pár hosszú óra telt el szorongtató várásban, mig Irén, édes anyja kiséretében, megérkezett.

— Állj meg, szép Irén! kiáltott, utjokba állva a nőknek Husszein, én nálad nélkül nem élhetek! ez mentse ki előtted tettemet, mely erőszakhoz nyúlni kényszerit.

E szavakra a nők éles segély-kiáltással igyekeztek menekülni, s a lyányka gondolatnál sebesebben repült egy a szakadékra fektetett faderekon keresztül, fel a hegy szirtjeire, melyekről, megszokott könnyü hegyi járásával, nagy valószinüséggel menekülhet vala. De édes anyját már megragadva tarták Husszein emberei, s mig egyike a gyalogoknak kezeit kötözte hátra és száját tömte be, másika — ki Varnakiotisnak urához méltó szolgája volt — kardja élét szegezvén a nő mellének: Irén, kiáltott fel a hegyre illanó hölgy után, anyádat kardom döfi át, ha vissza nem térsz, váltságára! — Irén visszafordult e szavakra, s elborzadván a szivrázó látványra, rémült sikoltással tért vissza, s térdre omolván Husszein lába előtt, magasra emelt kezekkel esdekelt anyja életéért. — Ugy áldjon meg tégedet Allah, Husszein, szólt könyörögve, a mint irgalommal bánsz velünk védetlen nőkkel, kik neked nem vétettünk soha!

Husszeint akaratlanul is megrázta lelkében a hü gyermek és angyal-tisztaságu lyányka esdeklése, de csak egy perczre, s mint rosz szellemeknél szokott, csak mulólag érzette, hogy mélyebben hágott már be a bün ösvényén, mintsem visszaléphessen; elfordult arczczal felelé: anyádnak, Irén, bántása nem leend; de téged birnom kell, ha ég és pokol szakadnának is rám!

Az alatt az előbbeni gaz szolga, hirtelen hátra kerülve, átfogá a lyányka karjait, s a többiek segélyével, miután neki is megkötözték kezeit és betömték száját, Husszein mellé lóra emelé fel a kétségbe

esett hölgyet. Husszein átkarolta az édes terhet, s az anyát sorsának hagyva, tova száguldott a másik lovassal, utána kullogván a rónáig gyalogjai.

Még nem értek ki a hegyalj sürűjéből, a mint egy nyilásnál két lovast pillantottak meg velök szemközt jőni. Megfordulni mind gyanus, mind veszélyes fogott volna lenni, kitéréshez pedig szűk volt a nyilás, tehát csak az idegenek mellett kivánt és remélt elsuhanni Huszszein. De Irén, segélyt sejtve, egyszerre összeszedé minden aléltságban zsibbadozott erejét, s oly éles sikoltással, mint csak tömött szája engedé, adta jelét veszélyben forgásának; mire a két idegen lovas fegyvert rántva: megálljatok! egy tapottat se tovább, bár ki czinkosai vagytok! kiáltának a hölgyrablókra, s egyenesen nekik hajtottak. Husszein felelet helyett rájok süté pisztolyát, de nem talált. Azonnal dühös csata fejlődött ki a találkozók között. Az idegenek, látván öt ellen hátrányukat, egy sziklafalnak vetették hátjokat, hogy be ne kerittessenek, s gyakorlott ügyességgel és bátorsággal csapkodtak jobbra-balra. Csakhamar fűbe harapott kettő Huszszein gyalogjai közűl, s maga is balkezén kapott sebéből vérezni kezdett; mire Irén, tágulni érezvén az őt szorítva tartott kezet, mohó tökélettel vetette le magát Husszein mellől a lóról, s egy oldalbokor mellé vánszorogva, szorongó kebellel várta a csata kimenetelét. Nem volt az többé kétes; a harmadik gyalog albániai az erdő sürűjének és hegyek szirtjeinek vette futását, Husszein lovas társa alól pedig több csapással sebesülten rogyott a ló össze, mire ez is hegyeknek futott. Husszein vesztve látván ügyét, nehogy gyalázat halálának essék martalékul, sarkantyúba vette megfordított paripáját, s átkozódások közt vágtatott el lóhalálában, a rónán, a török tábor felé. A két idegen nem űzte őt, mert jeles arab paripájával nem értek fáradt lovaik, s a megmentett hölgy is még további segélyöket látszott igényelni.

Ki irhatja le azon végtelen kéjt, mely a mentettnek és mentőknek kebleiket elárasztotta, midőn amaz az idegenekben, jegyesére Constantinra és testvérére Tódorra, ezek pedig a megmentett lyánykában Irénre ismertek! Váltogatva borúltak egymás nyakába, s kéjöket az édes ömledezések és értesitések a legfelsőbb fokig emelték. Útnak indultak hazafelé; de Irén nem volt egy lépést is tenni képes; mert a mint a lóról levetette kötött kezekkel magát, egy kiállott hegyes kőben sérülést kapott lábán. Tódor, lovára emelte őt, s óvatosan haladt vele Constantin után. Az anyát utjokban lelék, azon helyen, hol a rablók hagyták volt. Teljes volt minden részről az öröm, az anyáé annál kitörőbb, hogy végkép elvesztettnek hitt leányán felül szeretett fiát s leendő vejét is visszanyeré.

A hölgyrablás eseménye, már ujságánál fogva is, nagy zajt ütött Szuliban. Nagy és indokolt volt a gyanú, hogy abban keze játszott Varnakiotisnak is, mert az egyik elesett harczosban az ő albániai származásu szolgájára ismertek, s a megölt lovat is az ő tulajdonának ismerték fel. De Varnakiotis, noha a meghiusult merény után fojtott méreggel harapott ajakába, makacsul és szörnyüködve állitotta, hogy hűtelen szolgáját a török főur vesztegette meg s birta arra, hogy kedvelt lován segitse elő a megbocsáthatlan undokságu hölgyrablást. Igy egyelőre csak sugdosásnál maradt a gyanú.

A Bozzarik és Cervasok ohajtották volna azonnal egybekeletni szerelmeseiket, s mint gondolhatni, Constantin és Irén vágyaik sem voltak ellenére a szülék és rokonok óhajtásának. De Irén sebe, daczára Hilárius minden gyógyászi tudományának és szorgalmának, s szülék, testvér és jegyes gondos és gyöngéd ápolásainak, csak lassan gyógyult, s ezenkivül Szuli népét és határait nehéz, viharral terhes méhü fellegek fenyegették, melyek közt a szuliota levente árulási bűnnek tekinté egyébről gondolkodni, mint a hon és szabadság megmentéséről, s egyébben keresni örömet, mint nyert csatákban.

Irén lábfájdalmait és fekvési türelmetlenségét, mik egy különben eleven vérü, mozgó foglalkozásokhoz szokott lyánykánál megbocsáthatók, sokban enyhi-

tette a két ifju társalgása, kik, noha különböző érzelmek közt, röviditgették unalmát. Constantin, a jegybenjárás azon rózsás élet-szakában, melyben még birás által ki nem elégitett vágyak csak sejtenek, remélnek, előérzenek, s a kölcsönös szerelem által biztositottnak hitt jövendőt igézőleg szinezgeti a kellemes mámorú képzelet, a földi menny ezen előcsarnokában — lyánykája körül csupa kéj és boldogság volt, melyet még azon gondolat sem zavart meg, hogy a közelgő harcz-viharok őt ujra elszólitandják; Tódor osztozott ugyan szeretett testvére és barátja kéjeiben, de nem titkolható búsongás olykori jelenségeivel szemlélte a szerelmesek édelgéseit, s titkos sohajok keltek szive mélyéből fel.

Tódor, mióta kezesül ment Ali táborába, nagy változáson ment keresztül. Ali eleste után a szulioták foglyul vitetvén Churschid táborába, ennek, kinek különös czélja volt velök, eléggé kiméletes bánásában részesültek, s köztök Tódor különösebben lőn általa kitüntetve és naponként több-több foglalást tett bizalmában. Tódor, mig Szuli Ali kezén volt, Cephaloniában növekedvén, Corfu iskoláiban végezte kiképeztetését, szorgalom és szép lelki tehetségei által sok előnynyel tüntette ki azokban magát, minélfogva Corfu előkelőbb köreiben is több társalgási simaságot és ügyességet sajátitott el, mint milyennel rendesen nyomasztott nemzetének ifjusága birt, s ennél fogva előnyösen tünt ki közte. Értette a régi görög nyelvet, tisztán beszélte a francziát, és szuliota-jargon nélkül az ujabb görögöt; jártas volt hazája ó- és ujabb történelmében, mesterül verte a tamburát, s annak hangjait szép csengő tenor hangon kisérte; e mellett ritka ügyességü és bátorságú lovas és harczos volt. Mindezen tulajdonok, melyek békében és csatákban, komoly foglalkozásokban és vidor társalgásokban egyaránt előnyösen tüntették őt ki, nem valának képesek elfojtani benne a szuliota vér és jellem alapjait, a hon és szabadság lángoló szeretetét, és ha nemzetének, vagy saját személyének, barátjának, rokonának becsületét sértettnek gondolá: olykori hevenyes kitöréseit harag-fellobbanásainak, mik Corfuban is őt egy pár, később megbánt párbajba rántották. — Churschid érezte magában az ifjunak lelki felsőbbségét, és szivesen társalgott üres estvéin vele, kikerülvén beszélgetés tárgyául venni minden nemzetiségi viszonyokat.

Churschidnak biztos tudósitásai valának arról, hogy a görög felkelőket is megszállta már őseiknek átka, az egymásközti viszály és egyenetlenség. Nevezetesen tudta, hogy a görög vezérek és kapitányok legvitézebbje, a tisztelt erélyü, de nyerssége mellett legnagyravágyóbbja is, Kolokotroni, mióta Maurocordato intézgette a görög ügyeket, Ypsilonti Döme fővezérkedett, ő pedig a kormányzási tanácsból kihagyatott: elégületlen minden kormányi intézkedéssel, s el van határozva, saját kezére és saját kénye szerint intézni hadi működéseit; tudta, hogy Kolokotronival minden órán nyilt kitörésre kerül a dolog. Ily körülmények közt, miután jól ismerte ezen vezérnek a görög nemzet előtti tekintélyét, melyet számtalan nyert csatáival vivott ki magának, ismerte széles és szintén tekintélyes rokonságát, s pártjának nevezetes súlyát: czélszerűnek látta megragadni és lehetőleg felhasználni a fölmerült kedvező alkalmat. E czélból követeket küldött Kolokotronihoz, kik őt, a görög kormány és ügy ellenében, részére megnyerni iparkodjanak, biztatva őt mind az Aliféle kincs egy részével, mind a portától és angoloktól várható jutalmazásokkal és fényes kilátásokkal. Czélszerűnek látta továbbá, a török követekhez Tódort is csatlani, kiben, az ismert szuliota szavatartó jellemnél fogva — melynek az Ali irányában bizonyitott tántorithatlan hűségökkel is oly fényes tanuságát adták a szulioták — teljesen bizott, és kinek nyelvbeli jártasságától és kedveltető nyájas modorától sokat várt.

Kolokotroni, miután Tripolitzát bevette s annak kincseit legnagyobb részben sajátjaiul zsákmányolta el, úgy hogy maga a hon azokból csak a fegyverneműeket kapta, Patras alá ment, melynek ostromát a spezziai amazon, Bobelina is férfias erélylyel segitette elő. Bobelina, a már

hajlott koru görög matrona, egyike nemzete leggazdagabb asszonyainak, török kezek által vesztette volt el vérpadon férjét, csatában egyik fiát; boszút lihegve állitott ki a török ellen három hadi hajót, melynek kettejét fiai, harmadikát maga vezénylette, s azokon harczosokat szállitott a csata-térekre. Bosszú, török-gyülölet és honszeretet lángoltak ugyan a hősnő keblében, de ezek mellett nyugtalan hirszomj és nagyravágyás is. Három kitünőbb heroina szerepelt ekkor Görögországban: Zacharias Constantia, ki csaknem első kiáltotta ki a hon függetlenségét; Clodena Maurogenita, a bájos szépségü fiatal hajadon, ki fejedelmi vérből eredt származásáért, szilárd jellemeért és Mykénél a törökön vett szép győzelmeért mind nemzete, mind kormánya előtt tiszteletben tartatott; és Bobelina, a gazdag és hon ügyének sokat áldozott úrnő. Ezen utolsónak nagyravágyása, mely folyvást remegtette őt, hogy két vetély-társnéja által elhomályositttatik, örök munkásságban tartotta zaklatott kedélyét. Szövetkezése és barátsága a hirneves és gazdagságra, nagy tekintélyre jutott fővezérrel, Kolokotronival, szerfölött hizelgett Bobelina nagyravágyásának, melynél fogva nemzete felszabaditása munkájában, minden áron kitünő szerepet ohajtott játszani. E nézetből épen nem volt ellenére, hogy Kolokotroni egyik fia, Panos, udvarolni látszott Helena leányának, remélve, hogy a kötendő rokonság, még inkább egyesitendi köztök a kölcsönös érdekeket. Panos a legszebb ifjunak tartatott Görögországban, de noha a vitéz bátorságot tőle eltagadni nem lehetett, se ritka erélyével, se magasra törő szellemével, se szilárdságával nem birt atyja jellemének.

(Folytatása köv.)

FÁY ANDRÁS.

LITVÁN NÉPDALOK.

1.

Finom sert iszunk ma,
Holnap útra szállunk,
Szép Magyarországig
Mégcsak meg sem állunk.
Bor foly a folyóban
S kert ott minden erdő,
Minden almafája
Aranyalmát termő. —
Szép Magyarországban
Mit csinálunk már most?
Fényes drágakőből
Épitünk egy várost.
Ablakokat benne
Tiszta napsugárból. . .
S mikor térünk vissza
Szép Magyarországból?
Ha a kő virágzik
S a tengeren a fa
S a karó kizöldül:
Akkor térünk vissza!

2.

Kora reggel mentem
A falunkon végig,
Sólyommadár szavát
Hallám, de csak félig.
Nem sólyom szava volt,
Édes apám volt a;
Apácskám szomorú
S szomorúan szóla.
„Kicsiny még a fiam,
„Mégis lóra pattant,
„El is szakadt tőlem,
„Hogy forogna hadban.
„Magyarok városa
„Ki vagyon kövezve,
„Fiatal harczosok
„Ottan gyültek öszve.
„Fegyverök rakásban,
„S kardjaikra dőlve
„Törlik könyüiket
„Selyemkeszkenőbe.“

LÉVAY JOZSEF.

A SEGÉD-MÉRNÖK.

(Vége.)

Egyszer — nagyon jól emlékszem rá, reggel jó meleg volt és nem esett, — O'Dwyer karomba csipeszkedve egy rövidke sétát tett volt, hogy megpróbálja az erejét; én meghivtam a természetbuvárt, most már magányossá lett ebédemre. Prevoust, (előbb meg kellett volna mondanom) a főigazgató kunyhójában volt szállva; a becsületes zsidó örült rajta, hogy üres szobájaért kaphat nehány forintot, kivált egy oly könnyen kielégithető szállótól. Prevoust rózsaszin kedvében volt; gyermekies vidám kedélye különös ellentétet képezett ernyedetlen szorgalmával és kitartó türelmével a tudomány mellett. Szokása szerint össze-vissza beszélt mindent — a franczia átalában véve nagyon kellemesen tudott beszélni, egyet kivéve, mindenről — ez az egy a politika volt, melytől különösen iszonyodott. Más egyebekben, a mint mondá nevetve, bizhatik ő természetes józan eszében, hogy nem viszi zátonyra; de a politika elkábitja, összezavarja, igy hát az egykori kereskedősegéd e tiltott tárgyról egyátalában nem beszélt.

„Mi bajom nekem a királyokkal és császárokkal, nekem Jean Paul Prevoustnak? kérdé tréfás modorában. A kettős könyvvitelhez, tarához, rabatthoz csak értek valamit; de az államügyekhez mindössze is csak annyit, mint a szamár az abéczéhez. Parbleu! elég nekem madaraimat tömögetni s ásványaimat rendezgetni.“

Ezután szokott természetes modorában megjegyzéseket kezdett tenni a közelebb történt apró eseményekre. Bőröndje fenekén egy ócska könyvet talált volt, s a könyv nálunk ritkaság levén, tán mulattatná betegünket. Megköszöntem a jó szivü franciának; igazán becsületére válik — gondolám magamban — hogy oly gyöngéden gondoskodik arról, a ki gyülölségét irányában oly nyilván kimutatta. Prevoust, ugy látszék, lelkemben olvasott.

„Sapristi!“ monda, „kiki ura a maga vonzalmainak, nemde? Ha az ön fiatal honfitársa, a ki közbe legyen mondva, olyan szép egy ficzkó, hogy ritkitja párját, nem igen talál mulatságot egy magam szörü buta kereskedő-segéddel, azért csak nem lehetek olyan szamár, hogy sértésnek vegyem. Lelkemre, derék legénynek tartom, s ha barátja nem lehetek is, örömest oda adom neki azt a könyvet, melyről az imént beszélénk.“ Ekkor homlokára csapva, boszus képpel folytatá: „Milyen tökfilkó vagyok! feledém, hogy a könyv német, s igy kétségkivül ő is csak annyi hasznát veheti, mint én magam.“

„Ha csak az a baj“, mondám mosolyogva „O'Dwyer jól beszél németül. Ő sok nyelvet tud. Anyja magyar leány volt, és —“

Itt megállottam, mert az egykori kereskedősegéd bozontos szemöldjei hirtelen felhúzódtak, s nekem ugy tetszék — hihetőleg csak képzelődés volt az egész — mintha szemei tigris-szerüleg szikráznának kék szemüvege megett. Lázas borzadásként futott át rajtam a bizalmatlanság némi érzete egy pillanatra, de csak is egy pillanatra, mert még egy tekintetet veték a természetbuvár becsületes széles arczára s magam szégyellém gyanusitásomat.

„Még egy pohár bort!“ monda vigan. „Igyunk! igy la! Oh ez a ménesi eszembe juttatja szülötte földemet Girondeot! vajon meglátom-e valaha? Lelkemre! ha csak egy pár ezer — csupán négy ezer frank évi jövedelmem volna, haza mennék, megházasodnám, megtelepedném. Ugy van, a világhoz szabnám magam, s ott halnék meg, a hol születtem.“

Evvel hátra dölt székében s érzelgő mélázással szörpölte borocskáját; e közben a bizalmatlanság legkisebb árnyéka is eltünt lelkemből.

Pár nap mulva esetlegesen megemlitém, hogy holnap Lublinba kell mennem, mert egy rakás bizonyitványt, számadást, nyugtát, hivatalos levelet s több e félét kell Londonba küldenem átvizsgálás végett. E fontos csomagok postára tételét magamon kivül csak O'Dwyer-re bizhattam volna, mivel pedig ő még gyengélkedett, elhatároztam, hogy magam teszem meg ezt az utat. Ekkor elé állott Prevoust s a lehető legegyszerűbben kért, tegyek érette egy kis szivességet.

Egyik lengyel napszámosunk a napokban levelet hozott volt a franciának, egy régi jó ismerősétől, a prágai muzeum őrétől, a ki nehány napig Lublinban mulat, valamelyik meghalt nemes éremgyüjteménye árverezését várva. Épen ez az őr szokott Prevousttól, a muzeum számára, ennek üvegszekrényeibe illő példányokat vásárolni; a mi franciánk különös gonddal állitott össze e pártfogójának leendő eladás végett egy kis madár-gyüjteményt, téli mezben levő tollasokból.

„Annál is inkább,“ monda szokásos jó kedélyü nevetésével, „mivel erszényem csaknem üres, ezek a csinos kis pipiskék és ökörszemek pedig megérnek nehány pengő forintocskát. Itt van például egy sárga billegény. — De, bah! csak untatnám önt, ha felpattannék vessző paripámra. Lesz-e olyan szives, hogy elvigye ezt a katulyát — nem nagyon nehéz — Lublinba s meghozza nekem az árát? Magam mennék, de az utak csak lóháton járhatók, én pedig, mintsem ezekre a makranczos lengyel paripákra bizzam

az én becses nyakamat, inkább egyszerre leugranám a torony tetejéről — he! he! he!“

Én is kaczajra fakadtam. Még gondolatnak is nevetséges volt, elképzelni, miként ügetne ez a meglettkoru pohos franczia, a ki életében tán soha sem ült lovon, a mi hosszu serényü félvad paripáink hátán a végetlen pocsolyákon. A lengyel lovak hiresek tüzökről és bokrosságukról, s nem örömest láttam volna, hogy a mi vaskos francziánk az ő kegyelmükre bizza magát.

Igy hát, mikor másnap reggel Lublinba indultam, magammal vittem a nyeregben a Prevoust zöld katulyáját, tele nyalkán kitömött madarakkal. Ezt a kis katulyát kivéve semmi más podgyászom se volt, mert az iratok elfértek felsőkabátom oldalzsebében, s különben is még estére vissza szándékoztam. Tudtam hogy lovam könnyen győzi ezt az utat. — Legelőbb is a postára mentem, s leveleimet feladván, lovamat abba a nyomoruságos fogadóba kötöttem be, melyet nagy szavakkal királyi szállodának czimeztek; azután ebédet parancsoltam. Mig ebédem elkészülne, elindultam a prágai muzeum őre felkeresésére, hogy haladék nélkül eligazitsam az egykori kereskedő-segéd bizományát. A katulya gondosan vala czimezve: „Fischer urnak, Türkenstrasse, 18. szám.“

A megjelölt ház egy nagy épület volt, de nagyon elhanyagolva és megrongyolva; udvara kövezete közül fü verte ki magát, alacsony szemöldü bejárója felett még látszott nyoma a régi — hihetőleg lengyel nemesi s valamely orosz katonától összerombolt — czimernek. A mint a nehéz kaput megnyitám, magam se tudom miért, habozni kezdettem: be menjek-e vagy sem, a kapu azonban tompa dobbanással becsapódott megettem. A kapus lakában egy vén asszony kuczorgott füstölgő turfa tüz mellett, s némi veteményt tisztogatott. A banya szó nélkül bólintott fejével s száraz ujjával a lépcsőzetre mutatott, a mint Fischer úr után kérdezősködtem. Felmentem a poros lépcsőkön, s az első emeletben egy ajtón kopogtattam.

„Entrez!“ válaszolt egy mély torok-hang francziául.

Megforditám a kilincset s egy szükösen bútorzott, de könyvekkel és iratokkal rendetlenül beszórt nagy teremben találtam magam, szemben egy magas vállú, szürkés fejü, kerek sipkás és hálókabátos emberrel — kétségkivül a muzeumőrrel.

„Fischer urhoz van-e szerencsém?“ kérdém, magamat meghajtva.

A német, a mint igenlőleg felelt, egy viszszataszitó mosolylyal mutatá sárga fogait, azután kért, hogy üljek le, s átvevé az értékes katulyát a madarakkal, meg a Grandbouchon egykori segéde levelét. Mig a muzeumőr a levelet olvasta, rá értem őt közelebbről megszemlélni; nem mondhatom, hogy nagy szürke feje, gályarab módjára apróra nyirott haja, vastag bika nyaka, kiálló szemöldjei, setét arczkifejezése, valami különösen megnyerőleg hatottak volna rám. Azonban a tudományos embernek nem szükség apollói kecsekkel birnia, s én a durva hüvely alatt már többször találtam valódi jelességre, mintsem kedvem volna elhamarkodva itélni.

A muzeumőr nagyon hosszasan olvasta a levelet, miközben némi gúnymosoly rángatta durva szája izmait; de legkissebbé sem sietett a kitömött madarak megtekintésével. Azután zöld szemeit arczomra függesztette, s majdnem olyan — félig enyelgő, félig vad — kifejezéssel bámult rám, minővel a macska lesi a körmei közé került egeret. Unni kezdém e különcz elfogadást.

„Ha Fischer urnak érkezése volna,“ kezdém, „megtekinteni ezeket a példányokat, melyek —“

„Fogja be a száját!“ dördüle rám a tudomány embere. Én felugrottam, mert azt képzelém, hogy a muzeumőr hirtelenében megőrült; de a közelebbi perczben nehéz léptek dobogása, meg aczél kardcsörgés hallszott, s a terembe négy orosz zsandár sietett be, egy hivatalos feketébe öltözött irnok kiséretében.

„Fogjátok el ezt az embert!“ monda a prágai muzeum őre; s én két rendőr-katona körme között találám magam, mint fogoly.

„Itt valami tévedésnek kell lenni!“ kiálték, a zsandárok kezeiből magam kiszabaditani próbálva, „én e házban egy prágai embert, Fischer urat keresem, s kétségkivül máshová vetődtem —“

„Stronow ezredeshez, a minden oroszok czárja szolgálatában, a lengyelországi rendőrség főnökéhez, ön kész szolgájához,“ monda a képzelt német. „Hanem vigasztalódjék uram, ön hiven eljárt küldésében, s Gregovitch hadnagy úr minden bizonynyal meg fogja köszönni önnek, hogy drága madarainak oly jó gondját viselte.“

„Gregovitch!“ lihegém, a rémülés szédelgős érzetével.

„Ugy van, Gregovitch Alexis hadnagy, vagy ön előtt ismeretesebb mint Prevoust a borkereskedő-segéd,“ válaszolá hidegen a rendőrség rettegett főnöke; azután nyersen hozzátevé, „most már a vallatáshoz kezdünk. Irnok úr, jegyezze a feleleteket. Fogoly, figyelmeztetem önt, hogy bölcsebben nem tehet, mint ha mindent megvall a mit csak tud a herczeg S*** Á** terveiről és összeesküvéseiről.“

„Soha hirét se hallottam ennek az embernek!“ mondám méltatlankodva; az ön kémje, ha Prevoust csakugyan olyan gazember, minőnek ön festi, értesithette volna önt —“

„Hogy az ön segéd-mérnöke, Monsieur — Monsieur — ah! Monsieur O'Dwyer nem más mint az a vakmerő ifju lázitó és áruló, s hogy az ő jelenléte Lengyelországban kapcsolatban áll az én császári uram ellen intézendő átalános fölkelést

tervező összeesküvéssel. Ez az ifju korához mérve rendkivül merész és ravasz, annyira, hogy az ő felségárulása bebizonyitásával ön oly szolgálatot teend, a mely — Irnok úr, készen van-e ön?“

El valék kábulva és megzavarodva. A csalás minő légkörében éltem én hónapok óta; mikép lehettem olyan vak, „hogy fel nem fedeztem azok álczáját, a kik folytonosan társaságomban éltek. Most jutott eszembe az útfelvigyázó izgatottsága ujonnan érkezett segédem első meglátásakor — ezt az izgatottságot most könnyen megtudám fejteni, hisz az az ember épen a S*** jószágában született, mely csak nehány mértföldnyire fekszik Sandomirtól. Eszembe jutott, minő csodás befolyása volt O'Dwyernek a munkásokra, mily könnyedén beszélte nyelvöket, minő sokat társalgott velök, s több e féle. Őt nem tudtam hibáztatni, az ő czélja nemes, törekvése tiszta és szent vala az én angol szemeimben, de a csalfa természetbuvárt —

Itt azonban a kemény marku zsandárok hatalmas rázása véget vetett mélázásomnak, s ugy találtam, hogy az orosz rendőr-főnök dühös kérdéseket ordit felém s mérgében tajtékzik, hogy én mindezekre semmit se felelek.

Remélem, soha életemben nem töltök több olyan félórát, mint a milyen erre következett. Ezredes Stronow ő nagysága semmit se vehetett ki belőlem; lelkem mélyeig mérges ellentállásra valék felizgatva ily aljas rendszer és gyalázatos eszközök ellen; megtagadtam a legcsekélyebb értesitést is O'Dwyerre vagy helyesebben az ifju herczeg S*** Á***ra vonatkozólag. Merészen kimondtam, hogy én angol vagyok, semmi bünt se követtem el, és nemzetemnek, mind akaratja, mind hatalma van bosszút állani, ha mindjárt egy hozzám hasonló jelentéktelen tagján elkövetett méltatlanságért. Stronow fenyegetett, ijesztett és felváltva hizelgett, igért. Szidott, mocskolt, öklét orrom előtt rázta, esküdt, hogy megpálczáztat, vasba veret, börtönbe dugat, száraz kenyeren és vizen tart, Siberiába küld, agyon lövet. Nem kétlem, érvényesiti is e fenyegetéseit ha merészli vala, igy is félig-meddig tartottam tőle, hogy dühössége feljül kerekedik okosságán s drágán fizetem meg makacsságom bérét.

A dolog avval végződött, hogy engem kilökdöstek a teremből s bezártak egy más szobába; a főnök utolsó szavaival erősité, hogy az én átalkodottságom nem fogja megvédni az „én lengyel büntársamat,“ a kit még nap lemente előtt össze-vissza kötözve Lublinba fognak hozni, mert tudják, hogy közelebbi betegsége után gyengébb, mintsem megszökhessék vagy ellenszegülhessen.

„És neki,“ herregé Stronow, dühös ebkint vicsorogva — „neki legalább nem áll háta megett a britt kormány, szemtelenségе védelmére. Az ostrom-állapot ki van hirdetve, s a helyőrségi hadi törvényszéket egy óra alatt össze lehet hivni. Egy féltuczet töltényt ritkán használtak jobb czélra. Vigyétek el az angolt!“

Az a helyiség, melybe lökének, minden kényelem nélküli szoba volt a második emeleten, teljesen megfosztva minden butortól, szóval nyomoru egy lyuk. Menyezetéről a vakolás lehullva a nedvesség miatt, padlózata deszkái felszakadva, kikopva, a patkány rágta oldal deszkázat felhomorodva, megrothadva; de az ajtón hatalmas egy zár volt, s miután meggyőződtek róla, hogy az ablakon senki se ugorhatnék ki nyak- vagy lábtörés nélkül, a kiséret magamra hagyott gondolataimmal.

Elég szomoruak voltak biz ezek. Saját sorsomon, az igazat megvallva, nem sokat tünődtem. A hinár, melybe a gaz Gregovitch sodort, kellemetlen volt, de nem veszélyes. Kiszabadulásom bizonyos vala, noha fogságom alatt — mely a hatóságok szeszélye és eszélye szerint lehete nehány napig, de lehete nehány hétig tartó — hihetőleg szenvednem kellend sok méltatlanságot, sok aljas boszantást. De ama szegény ifju, a kit erőtlenülve és kornyadozva hagytam Podlowitzban, az enyémnél ezerszer nagyobb veszélyben forgott; az ő sorsa iránt aggódtam mindenek felett. Eszembe jutott, mennyi szivességgel volt irányomban O'Dwyer; az ő nagy lelke, nemes jelleme mily számtalanszor kitetszett ugy szavaiból, mint tetteiből. E rendőri bosszus kijelentés világánál sok oly dologgal jöttem tisztába, a miben ezelőtt megbotránkoztam volt; most tudtam már, hogy a derék ifju természetes nyiltsága mennyire ellenkezett a helyzete parancsolta titkolódzással, s hogy ő több izben már-már be akart engem avatni titkába.

És most, most midőn ott feküdt betegen, kimerülve, s oldala mellett ama lelkiismeret nélküli alattomos kém, ugyan mi várhatott a szegény számüzöttre, a ki vissza merészelt jőni és daczolni hazája uraival? Szivembe nyilallott, mikor eszembe jutott, hogy Stronow ezredes töltényekkel és hadi törvényszékkel való fenyegetései korán sem üres ijesztgetések. Az ily nemü orosz törvényszékek nem igen hajlandók az irgalomra, mert tudják, hogy vérengezésüket az udvaronczok és bureaucraták erélyes fellépésnek fogják elnevezni.

Hirtelen támadt lódobogás és nyeritès az ablakhoz csalt, s alant az utczán láttam egy csoport kozákot lóháton lassankint sorakozni az ajtó előtt, a trombitás gyülöt fútt. A kozákok szokott nyers modorukban csevegtek, nevetköztek, szikár lovaik hátán guggolva s közbe-közbe jelentékeny modorban meg-megrázva láncsáikat. Egy zsandár felkantározott erős paripát vezetgetett, e pillanatban Stronow ezredes, egyenruhában, de zöldposztója és fényes rendjelei felett szürke nagy kabátban, kijött és felült. Hihetőleg nem akarta idegen kezekre bizni a fiatal S***hoz hasonló nevezetes fogoly elcsipését. A trombita megharsant s

a vad lovagok elindultak egyenesen a Podlowicza felé vivő kapunak. Utánok néztem, mig csak az utolsó láncsa is el nem tünt a távolban, azután sohajtva fordultam el.

Pár percz mulva visszatértem az ablakhoz, s megpillantottam egy embert, a ki a ház előtt egy lovat vezetett fel s alá. A ló az enyém volt, az embert is jól ismertem, Karelnak hivták, egykor a mi kezünk alatt szolgált, most meg lovász volt a szállodában; ügyes egy ficzkó, sokszor küldöztük ide s tova O'Dwyerrel. Bizonyosan meghallotta, hogy én azt mondtam, megyek a Türkenstrasseba, s azért hozta ide a lovamat, mivel nem mentem vissza a fogadóba. Uj eszme és vele uj remény támadt lelkemben, óvatosan megnyitottam az ablakot.

„Karel!"

„Uram! —" a szegény fiu meghökkent a mint látá, hogy egy elhagyottnak látszó ház ablakán dugom ki a fejemet.

„Karel, én fogoly vagyok. De azon ne aggódjál. Másoknak még sokkal roszabbul áll a dolgok. A rendőrség és a kozákok épen most indultak el Podlowitzba, hogy O'Dwyert — herczeg S*** Á*** — oh látom már, tudod ki légyen ő."

Mert Karel, egy tüzes szemü nyulánk lengyel ifju, ez újság hallására mérgében és rémülésében elsáppadt, mintha villám sujtotta volna.

E közben kiszakasztottam egy levelet tárczámból, nehány szót irtam rá, a papirt összefacsartam s ledobtam Karelnek, a ki még mindig ugy állott, mintha álmodnék.

„Szaporán!" kiáltám, „pattanj fel a lóra. A mint te is tudod, gyors járásu. Indulj az erdei ösvényen s ha lehet előzd meg őket — figyelmeztesd O'Dwyert — figyelmeztesd a munkásokat. Prevoust, a franczia, muszka tiszt, ő árulta el —"

„Megyek, anglius gróf ur!" kiálta a lengyel, evvel felkapta a papir-darabot, a nyeregbe pattant, s elvágtatott, mintha szemét vették volna. Egy percz alatt ember és ló eltünt.

Sok hosszú órát töltöttem várakozva; Stronow ezredes és katonái csak éjfél után jöttek meg, boszusan, káromkodva s átkozva a balszerencsét, a mely elrabolta s zsákmányt a vadász elől.

Engem negyed napra bocsátottak szabadon, de a rendőrség kivitt az ország határaig s megtiltotta, hogy semmi nemü ürügy alatt vissza ne térjek az orosz földre. Igy hát állomásomat elvesztettem, de találtam munkát egyébütt s soha se bántam meg, hogy részt vettem a herczeg megszökésében; ez a gyanu keseritette volt el annyira a muszka hivatalnokokat irányomban.

Karel épen jókor érkezett, a munkások az útfelvigyázó vezérlete alatt magokkal vitték ifju főnöküket, a ki még nem állott volt annyira helyre, hogy lóra ülhessen, behúzódtak a mocsárok közé, hova még a kozák lovasság se mert utánnok nyomulni. Prevoust vagy Gregovitch futással menekült meg, de csak alig tudott menekülni a tőle elárult lengyelség haragja elől, mert ezek minden bizonynyal széttépték volna dühökben. A herczeg, kinek fejére jutalmat tettek volt, sok nyomoruság és veszély után, üldözött vadkint erdőkben bujkálva menekülhetett osztrák földre. Azután is láttam még, mikor ő török szolgálatban, én pedig a smyrnai és adeni vonalon mérnök voltam.

(Angolból.)

—r.

SZÉKELY NÉPKÖLTEMÉNYEK, IV.

EGYSZERSMIND

ADALÉK A „VADRÓZSA" HADJÁRATHOZ. *)

Előttem feküsznek: a Fővárosi Lapok öt száma május végéről és junius elejéről; a Pesti Napló 118 és 121, — a Koszorú I. 22—24. számai; a Budapesti Szemle IX-ik kötete és a Vadrózsák. Ezekből másolom lehetőségig szóról-szóra adataimat.

A Főv. L. 114. május 20-iki számában egy *Toma* czimü népballada jelent meg, egy pár székely vadrózsáról irt fölvilágositás kiséretében *Grozescu* Julián neve alatt, melyre *Arany* László válaszolt a P. N. 118. számában. A vita további folyama alatt *Tihany* a marosvásárhelyi ifjak népköltészeti gyüjteményére hivatkozván, melynek rendezője én vagyok, fölhivatva érzem magamat a dologhoz-szólásra.

Őszintén sajnálom a P. N. ujdonság irójával együtt, hogy a F. L. 119. száma nemzetiségi kérdést elegyitett ezen tisztán irodalmi vitába: úgy tüntetvén fel Gr. urat, mint egy társnemzet iróját, kinek megérdemlett rendreutasitása növeli, a szükséges rokonszenv rovására, a magyar és oláh nemzet közti idegenkedést. Sajnálom különösen azért, mert ha most az igazat kereken, magyarán szemébe mondjuk Gr. urnak: egyszeribe nagy férfiu, nemzeti vértanu lesz, kit egy idegen nemzet irói csupa ellenszenvből támadtak meg; pedig higye el Gr. úr, hogy ha magyar ifju csak annyi készültséggel oly nagy dolgokat és oly hangon mondott volna el mint ő: alábbi soraim sokkal kiméletlenebbül hangzanának.

*) E czikk irójának, mint ki a székely népköltészeti maradványokat szorgosan gyüjti, kissé bár elkésett, de méltó hozzászólása van a vadrózsa-perhez, melyet ugyan lapunk csak mellékesen érintett, de a „székely népköltemények" első III. száma itt folyt, s azokhoz e IV. szám, a „Kőmives Kelemenné" ujabb variánsa, nagyon is illő adalék. *Szerk.*

Gr. urnak a Föv. L. junius 10-iki számában megjelent „Válasza, a Vadrózsák védelmezőinek megtámadásaira“ többek közt ezeket tartalmazza:

„Ha megtámadóim kellő higgadtsággal fontolják meg az általam mondottakat, belátták volna hogy *talán* nagyon is merész felszólalásom rugói azon hiszemben keresendők, hogy a meggyőződés-szülte igazságnak kimondása az elfogulatlanokra nézve csakis üdvös lehet. — Vártam, hogy ha állításaim alaposságát kétségbevonják, bizonyitsák is be azoknak ferdeségét alaposabb okokkal; döntsék le az érvek elvitázhatatlan hatalmával, forgassák fel alapjokból, vagy módositsák ugy, a mint az igazság érdeke kivánja s én kész vagyok alaptalanoknak bizonyult állításaimat visszavonni;“ — azonban nem von vissza semmit, tehát most is mind igaznak tartja, mit első *fölvilágositásában* közlött, sőt következő mondattal toldja meg: „tekintetbe véve a kérdésben lévő székely és oláh balladák hasonlóságát, ez alkalommal nem találok más utat az eszmék elsajátithatására, mint a közönséges *átültetést*, és ezen meggyőződésben Kriza ur nyilatkozata után még inkább megerősbültem.“ — Ez az oka, hogy én öszveszedtem mindazt, mit Gr. urnak czáfolatul kerülő szókkal, elburkolva mondottak, s egyszerüen minden dolgot saját nevén nevezve, — még egyszer feltüntetem: milyenek Gr. ur állitásai s mi az, mit azokra felelni lehet?

— Rövidbe foglalva: Gr. ur közlései *nem hitelesek* és Gr. ur *illetékesen* ezen dologhoz nem szólhat, mert:

1) Fölvilágositásában ezt mondja: „sajnálattal megvallom, hogy Kriza Vadrózsái (mely szerinte *egy kötet* ó székely ballada) eddig nem voltak kezemnél. A Vadrózsák megjelentek 1863 január közepén s Gr. ur Pesten 1864 május közepén, 16 hónap mulva, irni kezd a székely balladákról a nélkül, hogy azt, a miről beszélni akar, kezébe venné.

2) Gyulai Molnár Annája megjelent 1860-ban a B. Szemle IX-ik kötetében s ezen értekezés végén egy jegyzésben részletesen öszvehasonlitja a magyar balladát Marienescu Tomájával. Gr. ur 1864 junius 10-iki válaszában ezt mondja: „én e pörről csak most értesültem, Gyulai Pál döntvényét azonban nem találtam oly alaposnak, hogy meg ne lehetne ingatni.“ Tehát irt a nélkül, hogy az előzményekről tudott volna valamit.

3) A Koszorú 1864 junius 5-iki számában megjelen Molnár Annának három változata azon negyedik mellé, mely ugyancsak a Koszorú január 3-iki számában olvasható. Gr. ur ott van helyben Pesten, s junius 10-iki válaszában tudomást sem vesz ez ujabb háromról, hanem terjedelmes öszvehasonlitásában csak a régibb negyediket teszi „tüzpróbára.“

4) A fölvilágositás végén ez áll: „a Koszorú f. é. első számában egy *Ajgó Márton* czimü ó székely ballada jelent meg“ s válaszában is ezen balladát mind per Ajgó Márton emlegeti, pedig a Koszorú idézett számában a ballada czime nagy betükkel nyomtatva: *Molnár Anna*. Ez magában véve nem lényeges dolog, de jelen esetben jellemző.

5) A B. Sz. IX-ik kötetének 300 és 301-dik lapjain Gyulai közli Marienescu gyüjteményéből Tomának terjedelmes kivonatát. Gr. ur is kiadja Tomát a Föv. L. 114. számában, de *hütlenül forditva*; mert épen azt, mi az egész ballada sarka, azt miért Janka vonakodik Tomával menni s a miért félve, aggódva hazakivánkozik, merőben kihagyja, t. i. hogy gyermekét *kereszteletlen* hagyta s fél hogy megveri a *szent kereszt*.“

6) A felvilágositásban következő curiosumok ülnek egymás hátán: „a magyar népnek nincsen *eredeti* epikai költészete; az epikai költészet nem minden nemzet *sajátsága*; a román nemzetkör *aligha* nem leghajlandóbb rá; a troubaudourok voltak *teremtői* és terjesztői az epikai költészetnek s különösen a balladáknak; az oláh nép testvéreitől (a spanyol, franczia és olasztól) *elsajátitván* e sajátságos német a költészetnek, önmaga lett *teremtője* számtalan nemzeti balladáinak; a román nemzetkörből nemsokára *átszivárgott* az epikai népköltészet a többi nem román europai nemzetek közé is; a keleti népek mutathatnak jeles lantos költeményeket, azonban *epikai népköltészetet*; *nem*, — igy a magyar sem a finnek, kik rokonai a magyaroknak, jeles mondakörrel s illetőleg epikai költészettel dicsekedhetnek, azonban ők a *skandináv* népekkel érintkezve *sajátitották* el az epikai költészetet.“

Ezek igazságát „alapos okoknál fogva merem kétségbe vonni.“ Ha valamely világhirü, elsőrangu tudós állitana ilyeneket, meghökkenénk rajta, mert hinnők, hogy roppant adathalmazra és ismereteire támaszkodva mondotta el évek hosszu során át szerzett tapasztalatait; — Gr. urtól pedig csak ezt kérdjük: beutazta-e az egész földet? ismerte-e azon minden nemzetet? ismeri-e mindezen nemzetek hajlamát, tehetségeit, irodalmát, népköltészetét? járt-e legközelebbről a skandináv népeknél és finneknél, hogy oly biztosan ki meri mondani az elsajátitást? Ilyen, — minden régibb adatot felforgató, senki által még be nem bizonyitott dolgokat nem elég csak „hinni, vélni, meggyőződve lenni róla“; nem elég csak egy kis bátorság, hogy ki merje mondani az ember; ezt *tudni* is kell, — s miután Gr. ur a rendreutasitások daczára sem vont vissza semmit, — azon csekély észrevételen kivül, hogy felszólalása *talán* nagyon is merész volt, — mindezeket, a nélkül hogy tudná, most is hiszi. Az ilyen hitet *fixa ideának* nevezik; az ilyen alapon nyugvó állitásokkal szemben nincsenek „alaposabb okok, elvitázhatatlan hatalmú érvek“; ennek orvossága egyedül csak *az idő*.

A fönnebbiek után felesleges a több szó, de

folytatnom kell elvállalt rendező tisztemet, tüzetesen a székely népballadák érdekében.

7) Az úgynevezett fölvilágositás még ezeket is mondja: „A magyar-székely birhat *egyes* népballadákat, a mi *könnyen* megmagyarázható az e tekintetben *felette gazdag* oláhokkal való közvetlen érintkezésből, de hogy mindazon balladák, melyeket Kriza ur eddig közlött, a magyar-székely nép száján forognának, alapos okoknál fogva merem kétségbe vonni. Kömives Kelemenné nem egyéb, mint az Árgesi zárda czimü oláh népballadának forditása; azt vélte a forditó, hogy e zsákmányolást a székely tájszólással s a nevek megmagyarositásával örökre elfedheti s elámithatja a magyar irodalom barátait, hogy e ballada nem forditott, hanem eredeti ó székely; *határozottan* kétségbe vonom, hogy a magyar-székely nép tudomással birna e balladáról, mert a nép soha sem szokott *szolgailag plagiátor* lenni; azon hiedelem, hogy minden nagyobbszerü épületben egy elkárhozott lélek vagyon stb., nincs meg a székely népnél“ (honnan tudja Gr. ur?). Utolsó nyilatkozatában, a válaszban is ismétlődnek a fönnebbi állitások következő alakban: „Plagizálással én a *forditókat* vádoltam, kiknek lelkiösmeretességét Kriza ur nem ellenörözhette (honnan tudja Gr. ur?) s mivel a hozzájutott balladák mindegyikét jó hiszemben eredetinek tartá, bátorkodtam figyelmeztetni, hogy szigorubb birálatot tartson az ezután közlendők felett.“ — Alább: „még is merem állitani, hogy ezen balladák eredetije (Molnár Anna és Kömives Kelemenné) az oláhban van, s tekintetbe véve a kérdésben levő székely és oláh balladák hasonlóságát, *ez alkalommal* én nem találok más utat az eszmék elsajátithatására, mint a közönséges *átültetést.*“

Az a ki a 6-ik pont alattiakat ki merte mondani, sokkal kevesebb hiterövel elitélhette a magyar-székely balladákat is; de annak, ki elmondotta a 6-ik pont alattiakat: nincs joga arra, hogy elfogultságról, alapos okokról beszélhessen s hogy valamit határozottan kétségbevonhasson.

Kriza ur megfelelt önmagáért, a gyüjtött darabok hitelességét illetőleg, de minthogy a forditási, vagyis — ez alkalommal kiigazitva, — átültetési vád közvetőleg rám, mint hasonlólag székely népköltemény-gyüjtőre is vonatkozhatik: egyszerüen kinyilatkoztatom, hogy a kezem közt levő, mintegy 900 darab székely népköltemény minden egyes darabjáról tudom, kinek *ajkáról* való; s ha Gr. urat sorsa erre vezetné, személyesen is előállithatom az illetőket élő ellenbizonyitékok gyanánt, kiknek nagyobb része irástudatlan (és oláh-nyelvtudatlan) egyszerü falusi ember s gyakran, — kivált a ballada nemüeknél, — azon ösükre is hivatkoznak, kitől a költeményt tanulták.

Ily *tényekkel* szemben milyen sértő Gr. urnak azon vissza nem vont *véleménye*, melyben vakmerően, a nélkül hogy egyetlen adat lenne keze közt, „forditásról, a forditók plagizálásáról, zsákmányolásról“ stb. oly könnyelmüleg beszél, mintha csak egy pipa dohányról lenne szó; sőt legujabban egy különös műszót fedezett fel, nevezvén *„ez alkalommal* a székely és oláh balladák hasonlóságát *átültetésnek*“ s azt hiszi, hogy ezzel a szóval megmagyarázott és jóvá tett mindent.

Gr. ur elmélete szerint minden balladánk oláh eredetü: „mert a magyarnak *nincs* eredeti epikai költészete és azt senki sem bizonyithatja, hogy az oláh sajátitotta el a székelyektől, kik az epikai népköltészet tekintetében *tagadhatatlanul szegények* s igy a kevésből nem adhattak sokat, értvén az oláh népballadák „sokaságát,“ és Gr. ur „*e szellemi hóditást* természetesnek találja.“

Különös, — ámbár a fennebbiek után mégsem különös, — hogy Gr. ur teljes határozottsággal „mer állitani“ oly dolgokat a székely balladák kútforrásáról, mit ez idő szerint még *senki sem tudhat.* Kriza urnál és nálam legalább még 15—20 eddigelé sehol sem közölt népballada várja a napfényre-jutást s hogy még több is lesz, azt is bizonyosan tudom. Miként lehet ezeket valakinek látatlanul elitélni? — Tihany ur is azt a gondatlanságot követte el az ő oláh-kúnjaival és oláh-székelyeivel, hogy Gr. urat a vélemények, gyanitások terére kisérte; nem is mulatja el aztán Gr. ur, hogy ezen birtokháboritást „az uj történelmi elnevezéseket“ nyomosan vissza ne utasitsa. — Kár a nyomdafestéket vesztegetni az ilyen puszta véleményekkel, elmefuttatásokkal, melyek egy hajszálnyit sem lenditenek a dolgon, ha még oly éles elmüleg lennének is kigondolva! — jobb szerényen bevallani, hogy azt biz egyikünk sem tudja s szorgalmasan gyüjteni, hogy valaha mi vagy utódink ne csak vélekedhessenek róla, hanem tudhassák is.

8) Gr. urnak még nincs kellő kritikai képzettsége arra, hogy a különböző népballadák „erőteljességét, eszmegazdagságát és költői szépségeit“ helyesen meg tudja itélni. — Midőn a népies nyelvet oly kevéssé ismeri s a valódi balladai szerkezet iránt oly csekély érzéke van, hogy Kömives Kelemennét „szolgailag *plagizáltnak,*“ Molnár Annát, Toma „gyengén sikerült s nagyon is szabad *forditásának*“ állitja, s midőn oly járatlanul hasonlitja öszve a „Föv. L.“ 131. számában Ajgó Mártont Tomával, ily alapon részletekbe bocsátkozni nem akarok s ezuttal átalánosan csak annyit jegyzek meg, hogy a magyar irodalom a világ legelső irodalma lenne, ha az idegen epikai költeményeket oly nyelven és szerkezettel tudná *átültetni*, miként ezt a székely balladákban, az állitólagos forrásokkal szemben találjuk; az ilyen átültetés nemhogy kisebbségünkre válnék, sőt a *legnagyobb dicséret:* akár egyesekre, akár a magyar nemzetre nézve!

És most az alábbi költeményre szállva, ámbár Gr. ur egy helyt ezt irja: „ha Kömives Kelemennét valóban a székely nép teremtette volna,

a többi között nem Dévavárát említené az esemény szinhelyéül, *minthogy az oly messze távolságban van*, hanem talált volna ott közelében is valamely hires várat," — ezen döntő bizonyitás daczára is bátorkodom közleni Kömives Kelemennének egy a Nyárádmentéről került változatát; sziveskedjék a t. olvasó a Vadrózsák 584-ik számával és az Árgesi zárdával összehasonlitani.

Ha Gr. ur, saját — Tihany urnak adott tanácsát követve „a (magyar) népköltészetet valólóban tanulmányozni akarja: keressen biztosabb utakat, hogy e gazdag bányához juthasson," — aztán „*szent a békesség!*"

KŐMIVES KELEMENNÉ.

XIV.

Ihol elindúla tizenkét kőmíves:
Úgy menyen, ugy menyen Déva vára felé.
Ők is rakni kezdik magas Déva várát.
A kit éjjel raktak: az nappal leomlott;
A kit nappal raktak: az éjjel leomlott! . . .

Azt a törvényt tette Kelemen kőmíves:
Melyik felesége hamarébb kihozza
Az ebéd vékáját,
Kő közé rakassék, ott megégettessék,
Magas Déva vára, halmára rakassék!

Ihol elindúla az ő felesége,
Az ebéd vékáját a fejire téve
S a kicsi gyermekit a karjára véve.
Őtet is meglátta az ő kedves társa:
„Istenem, istenem! támaszsz eleibe
Vagy két fenevadat: talán visszatérik."
Azt is elkerülte.
„Istenem, istenem!
Támaszsz eleibe egy fekete felhőt,
Hullass eleibe apró köves essőt;
Talán visszatérik!"
Azt is kikerülte . . . .

‚Jó napot, jó napot tizenkét kőmíves! . .
Istenem, istenem! mi dolog lehessen?
Háromszor köszönni, egyszer se fogadni! . .'
„Azt a törvényt tette a te kedves társad:
Melyik' felesége hamarébb kihozza
Az ebéd vékáját,
Kő közé rakassék s ott megégettessék,
Magas Déva vára, halmára rakassék."
‚Nem bánom, ha úgy is!
Ha úgy megútáltad velem életed is . . .'

Az ebéd vékáját fejéről levették,
Az ő kicsi fiát karjáról levették.
Mikor térdig rakták, csak tréfára vette;
Mikor övig rakták, bolondságra vette;
Mikor csecsig rakták, ő valóra vette:
‚Ne sirj kicsi fiam!
Vannak jó asszonyok, neked csicsit adnak;
Vannak jó gyermekek, téged elrengetnek;
Az égi madarak ágról-ágra szállnak,
Neked csirikolnak, téged elaltatnak! . . .'

‚Apám, édes apám! hol van édes anyám?'
„Ne sirj, kicsi fiam, mert haza jő öste!"
Őstét is elvárta, s nem volt édes anyja.
‚Apám, édes apám! hol van édes anyám?'
„Ne sirj, kicsi fiam, mert haza jő reggel!"
Reggelt is elvárta s nem volt édes anyja.
Mind a kettő meghót! . . . . .

F. SZABÓ SÁMUEL.

IRODALOM.

Budapesti Szemle. (Szerkeszti és kiadja Csengery Antal. LXIV és LXV füzet. Pest. 1864). — E kettős füzet becsét, számos jeles czikken kivül, az is emeli, hogy először találkozunk itt ujra egy oly iróval, kitől 15 év óta a magyar irodalomban semmi sem jelent meg. Ez iró Pulszky Ferencz. De lássuk a czikkeket sorban: I. *Báthory Gábor erdélyi fejedelemsége.* Második közlemény. *Szilágyi* Sándortól. — II. *Ausztralia.* Első közlemény. *Hunfalvy* Jánostól. — III. *A jelenkori német szinirodalom.* Második közlemény. *Kecskeméthy* Auréltól. — IV. *Az angol alkotmány története 1760—1860.* Erskin May után. Negyedik közlemény. *Barsi* Józseftől. — V. *Az irás eredete. Pataky* Ferencztől. — VI. *M. Tud. akadémia.* 1864. marcz.—máj. VII. *Irodalmi szemle*: Az „Alföld és Fiume", „Magyarország forgalmi szükségletei s a vasutügy ujabb kifejlődése." „A kapcsolt részek történelmi és jogviszonyai Magyarországhoz." „Fajkeletkezés." „Az ember helye a természetben és régisége" és „Pestmegye viránya" czimü munkák ismertetése. — Kecskeméthy czikkéből im átveszszük ez érdekes töredéket:

„A szapora irók — Iffland, Kotzebue, Raupach — sikere a szinpadon, mondhatni túlsúlya, szembetünővé teszi a szinpad és irodalom közti meghasonlást. Eddig kevés szinköltőt neveztünk, kinek müvei hasonló irodalmi becscsel birnának, a minő hatást tevének szinpadon, és viszont. A kritikai mérv s szinpadi hatás csaknem összeférhetlen dolgoknak látszottak, s még máig is gyakran ilyeknek tünnek föl. De nagy tévedés fogna lenni e meghasonlást elv gyanánt szentesiteni. Csak azt lehet mondani: hogy ritka az oly nagy szinköltői tehetség, mely e két elem meghasonlását kiegyenliteni, s mind a szini hatás külső, — mind az irodalmi becs belső követelményének egyaránt tudna megfelelni. Nem jó szinmü az, mely csak olvasható, de nem hat a szinpadon. Ez lehet igen magasztos dramatisált eposz, vagy rege, de nem szinmü. Viszont csak közepes szinmü az, s rövid életü bizonynyal, mely csak a szinpadon viv ki hatást, hol momentán benyomások alatt álló többség határoz; de a mivelt müizlés s a müitészet örök törvényeinek nem felel meg. Ezen igazság közérvényre jutott az e század negyedik tizedében élt ifju nemzedéknél, mely „ifju német" iskola neve alatt oly nagy hatást gyakorolt az összes irodalomra. Azon törekvés, az érintett meghasonlást kiegyenliteni, s mind a szinpad követelményeinek mind a magasb irodalmi mérvnek megfelelő szinmüveket alkotni, magában nagy haladást jelzett, ha mindjárt e törekvés nem minden

irónál ért is czélt; mert az elmélettől a gyakorlati kivitelig nem kisebb az ür, mint a posse ad esse. A mint hogy: a szinmü ezen regeneratiója, mint a német irodalom-történetirók nevezik — általok kissé túlbecsültetik. Tulajdonkép ezután is csak ott maradt az ügy, a hol előbb volt s mindig maradand; t. i. hogy lesznek egyes müvek, melyek e kettős mérvet megütik; s fognak teremni sokkal többen, melyek csak egy oldal követelményeinek felelnek meg. És ezt tapasztaljuk az ifju németek müvein, Gutzkovtól e mai napig, akár drámáikat, akár a polgári szinmüt, vagy vígjátékot vegyük szemlére. Különben meglehetős phalanxot képez ezen máig is termelő irók sora. Mi csak a kiválóbbaknál fogunk időzni; s ezek Grabbe, Hebbel, Gutzkov, Laube, Freitag, Meiszner, Birchpfeifer asszony, Töpfer, Bauernfeld, Benedix, Hackländer, s a legifjabbak Mautner és Schlesinger.“ ...

„Gutzkov mester mindenben, mi észtől s számitástól kitelik. Expositiója világos s érdeket gerjesztő; jelenetezése ügyes; a feszitő momentumokhoz, a hatásos fordulatokhoz s fogásokhoz ért; — és tárgyai rendesen a jelenkor valamely uralkodó vagy küzdelemben levő eszméjére vonatkoznak. Ezek hatásának eszközei. De a szenvedélyek tüzével nem bir; s a gyengéd bensőség és kedély mozzanataiban nem természetes. Mint regényei ugy drámái s vígjátékai is csináltak; s megérzeni rajtok a reflexiót, — a keresettséget; az önkénytelen költői sugallatnak, s ön-elragadtatásnak, mi Schillernek varázsa, hiányát. Első helyen említem a magyar fordításból is ismeretes *Savage Richard*-dot. A drámahős kedély betegségben szenved; *anyja* utáni vágyban, kit nem ismer. Ezen érzelgősség nem drámai; előbb mondható annak az anya, lady Macready, küzdelme a szeretet s becsület összeütközésében. A drámai központ e szerint két egyénre terjeszkedik ki. De a dráma igen hatásos; jellemei élesen rajzolvák; s az ujságiró *Steel* jellegzetes. A mü inkább mondható irodalmi gúnydarabnak, mint drámának. „Werner oder Herz und Welt“ (Szív és világ 1842), „Ein weisses Blatt“ (Egy tiszta lap 1844) és „Ottfried“ (1855) — három dráma, melyek mindenikében a hős régi és új szerelem közt haboz. — Az első kettő kevéssé ismeretes; az utóbbi mint legujabb — affectatióval teljes — müve, bejárta Németország valamennyi szinpadait, a nélkül hogy megközelitette volna azon hatást, melyet leghiresebb müve tön: ez „Uriel Acosta“ (1847). A darab hőse kissé túlságosan contemplativ; de a dráma eszmegazdagság s drámai fordulatok által tünik ki. Tartalma a gondolkozás szabadságának harcza a vallási község tevőleges szabványai s törvényei ellen; s más részt a családi kegyelettel való összeütközése. Az alapgondolat méltó tárgya egy modern drámának, s a kor szelleméletéből merített. A költő azt méltón vivé keresztül. Mindazonáltal Uriel Acosta sem erős jellem; a világfájdalom reá is lehellett; s ha gondolatai mélyek is, de nem mind egészségesek; — mert hisz ő a gondolkodást magát is tehernek, betegségnek tartja. — A szerelem e müben csak másodrendü drámai motivum. — Mind a mellett Gutzkov e drámáját, mind szellemi magaslata, irodalmi tökélyei, mind szini szerkezete, az új kor legkitünőbb szinmüvei közé emelik. Vígjátékaiban hiányzik a nedély, nem az élcz. Azok inkább jellemrajzoknak mondhatók, melyek az ugy nevezett „jellem előadó“ szinészek (Charakterdarsteller) kedvencz szerepei, de kevéssé mulatságosak. Igy a „Königsleutenant“, melyben Goethe, az ifju, játszsza a főszerepet. A leendő Goethenek benne még kevés nyomát födözzük föl; de azért igen csinos „nadrágszerep“ tetszvágyó soubretteknek. Az egész azonban meglehetős unalmas tréfa. Igy a „Lenz und Söhne“ (1855), melyet az ezen időtájt Németországot boszantó pietismus szült, — némi élcz mellett igen hosszadalmas. Sikerültebbek történeti vígjátékai, ámbár tárgyaiknál fogva Németországban költenek csak érdeket s tesznek nagyobb hatást. — Ilyen a „Zopf und Schwert“ (1844), mely a poroszoknál méltán élénk emlékü I. Frigyes Vilmos király udvarán játszik. Nemében legjobb müve „Das Urbild des Tartuffe“ — (Molière Tartuffejának eredetije). Lamoignon elnök itt ügyesen hozatik a szinre, midőn épen a Tartuffet adják a királyi szinházban. Az eredeti és ál Tartuffe egymást felváltó jelenései hatásosak. A darab élcz, érdekes bonyodalom s Molièrenek szép jellemzése által tünik ki. E müben a költő, dicsőitve a nagy költőt, ki a szineskedés s álszenteskedés ellen a szellem fegyverével merész harczot vivott, — önmagának is állandó emléket emelt.

Laube Henrik, a bécsi várszinháznak majdnem évtized óta igazgatója, figyelemre méltó jelenség a szinirodalomban. Ő valamennyi német iró közt a legkevésbbé elméleti; a legrealisticusabb — keresettség nélkül. Friss tüzzel kap föl egy hatásos tárgyat, s azt doctrinákra való félénk tekintetek nélkül élénken s nagy szinpadi müismerettel viszi keresztül.

Első helyen emlitjük, a keletkezése idejére nézve nem első művét: „Die Carlsschüler“ — (1847) melynek hőse Schiller. Kissé pedáns és zsarnokoskodó, de egészben véve eredeti derék fejedelem, Károly — würtembergi herczeg — alapitotta katonaiskola a dráma szinhelye; melyről a költő, ki épen „Rablóit“ irta meg, szökni vágyik, ideálja, a szabadság után. A tárgy szerencsésen van összeszőve a költő akkori kisebb nagyobb életeseményeivel. Előadásuk igen ügyes, Schiller jellemzése tökéletes, — mint az, oly rokonszenves meleg kedélytől minő Laubeé, várható volt; — s a hatás nagy. Tárgy és kidolgozás állandó sikert biztositanak e münek. Kétesebb értékűek Laube más művei, melyek azonban a szini hatást mintegy rohammal vették be. Laube előszeretettel viseltetik a magasb nemü kalandorok iránt, kik veszedelmes királyi szerelmekbe bo-

nyolodnak, s magasra hágva nagyot buknak. „Monaldeschi“ (1845), a lovászból lett királynői kegyencz, — s e különcz királynő, romantikai tárgy; kivitele még a kezdő irót árulja el. „Struensee“ — (1847), ki orvosból a királynő kedvese s utóbb hatalmas miniszter lesz. Az első ugyan történetileg teljesen bebizonyítva nincs; de az „erkölcsi“ meggyőződésre elegendők az indiciumok. Történeti, helyesebben politikai dráma, melyben azonban Struensee nem annyira mint államférfiu lép előtérbe, hanem főleg, érzelgős szerelmes minőségében. A dráma igy kivánja, hogy hatása legyen. És az volt is, s van még ma is. „Die Bernsteinhexe“ — (1847) boszorkánypört tárgyaz, középkori torturákkal s ádáz kegyetlenségekkel; miknek daczára, vagy miatta — sikeretlen maradt e dráma. Vígjátékai közül kiválik „Gottsched és Gellert“ melynek tárgya, e két költő lipcsei életéből merített, csak a németeket érdekli. De ezeket sem nagyon. „Prinz Friedrich“ (1854) — a nagy Frigyes ifjukorabeli élet eseményét tárgyalja. Tulajdonkép csúf esemény. T. i. Frigyes az atyjánál gyanuba jő, hogy kálvinista; barátja Katt kivégeztetik; a nő kit szeret, minden vétke nélkül a bitófán megvesszőztetik. A költő mind ennek daczára a korlátolt s vad királyt védi, tisztán állítja elénk! — A mü kevéssé hat, azért is, mert az ifju Frigyest érzelgős lágy jellemnek festi, kiben a leendő nagy Frigyes szelleme s gúnyoros erélyes lényének semmi nyoma. Mint e művek évszámaiból látjuk, Laube fejlődése nem folytonos; évek előtt irt sikerült műveket; újabb időben irt gyengébbeket, — felváltva stb.

KÜLFÖLDI SZEMLE.

Réboul és Hawthorne. Két jeles iró necrologját olvashatni a külföldi lapokban: egyik Réboul, a franczia lyricus, a másik Hawthorne, az amerikai regényiró. — Réboul Nîmesben született 1796-ban, jan. 23-án. Atyja lakatos volt, szegény sorsu, ki fiát nem igen tanittathatta, e mellett korán elhalt, özvegyet és négy gyermeket hagyva hátra. Réboul kénytelen volt búcsut mondani a szülői háznak, és pékinas lön. Mint pékmester élt, halt meg, mesterségétől szabad óráit azonban a költészetnek szentelte, s oly hirt vivott ki, hogy némi állást foglal el a franczia irodalom történetében. Először holmi satyricus és anekreoni dalokkal tett kisérletet, melyek nem sokat érnek. Azon költeményei, melyeket mélyebb kedély s gazdagabb phantasia tüntetnek ki, a későbbi korból valók. 1828-ban kapott hirre. A „Quotidienne“ czimü hirlapban jelent meg tőle egy költemény „L' ange et l' enfant“ czimü, egy meghalt gyermekét siratő anya vigasztalására; e müve mindenkit elragadott; Lamartine egy „Le Genie dans l' obscurité“ czimü ódában üdvölte. A nîmesi pék népszerü lön egész Franciaországban. Összes költeményei 1836-ban jelentek meg s azóta öt kiadást értek. Legszebbek köztök a „Consolation sur l' oubli, L' Aumône au Christ“ „Un soir d' hiver“ stb. 1839-ben meglátogatta Párist s mind az irodalmi mind a társasági körökben jól fogadtatott. 1840-ben egy bibliai költeményt irt „Le dernier jour“ czim alatt. 1848-ban departementja képviselőnek választotta az alkotmányozó gyülésre, hol a legitimista töredékhez csatlakozott. Később a dráma terén is megpróbálta erejét; 1850-ben az Odeonban „Le martyre de Vivien“ czimü müve nem minden tetszés nélkül adatott. Utolsó müve, költeményeinek uj gyüjteménye volt, „Les traditionelles“ czim alatt. Május végén halt meg. Szülővárosa saját költségén ünnepélyesen temettette el.— Nathaniel Hawthorne, mint Prescott, Massachusettsben született, Salemben 1810-ben. Együtt tanult Longfelowval egész 1825-ig; mindjárt a következő évben „The Trogen“ czimü regényt adott ki és számos czikket irt a hirlapokba. Beszélyei gyüjteménye 1837-ben jelent meg, melyet barátja, Longfellow, egy lelkesült birálatban ajánlott a közönségnek, de mind a mellett sem nagy sikert aratott; nem szerették benne a socialista álmodozásokat. Hawthorne egy darabig csakugyan testestül-lelkestül socialista volt, s tagja egy Fourriertársaságnak, mely Noxburgban alakult. Majd tökéletesen kigyógyulva ez ábrándból, megházasodott, s 1843-ban Concord mellett egy régi elhagyott tanyán vonta meg magát, hol azelőtt Emerson is lakott. Itt számos beszélyt irt, melyek között legnevezetesebb a „Mosses from an old manse“ czimü, 1846-ból. Ugyanazon évben bostoni vámfelügyelő lön, s már biztositva hitte jövőjét, midőn 1849-ben a whigek kormányra jutva, először is őt tették ki hivatalából. Ez esemény az amerikai journalistikában nagy zajt ütött, s Hawthornet ugy tekintették mint a szabadság áldozatját; ő maga azonban nem sokat búsult a dolgon, s azzal segitett szegénységén, hogy még inkább neki feküdt a szépirodalomnak. Egy nagy tetszésben részesült regényt irt (Scarlet Letter), melynek előszavában igen mulatságosan leirta a bostoni vámházat és lakosait. E regény jövedelméből egy kicsiny, de kedves fekvésü tanyácskát vásárolt Lenoxban. Itt irta 1851-ben másik legjelesb regényét: „House of the seven Gables“, tovább számos ifjusági iratot és életrajzot, a többek között Pierce barátjáét, ki őt, midőn a köztársaság elnökének választatott, liverpooli consullá nevezte ki. Legujabb munkái: „The Blithedale Romance“ és „Transformation.“ Plymouthban halt meg és hirtelen; szélütés érte. Máj. 18-án még semmi baja nem volt, 19-én reggel halva találták ágyában. — Ugyanazon költői iskolához tartozott, melyhez Longfellow és Fuller Margit; oly tehetsége volt, mely által az első rangu regényirók közé emelkedhetett volna, ha költői természete oly egészséges lett volna, mint a minő élénk és megáldott volt. Némiképp rokon volt Balsaccal és Sanddal, költőibb mint Balsac, élesb eszü mint Sand,

de mindkettő hibájában nyakig úszott: bonczolgató pestimista volt mint Balsac, s lágy idealista mint Sand.

VEGYES.

— Közelebb az akadémiában a mathem. és természettudományi osztályok üléseztek (jul. 4). Az utóbbi osztály l. tagja, dr. *Poor* Imre, székfoglaló értekezését tartotta ily czimmel: „Adatok a természet orvosi czélszerüségéről, vagy is: minden vidék megtermi az ott honos betegségek gyógyszereit.“ Ez igen vigasztaló czim a szenvedő emberiségre, még inkább a jeles értekezés, s reméljük, az orvosi tudomány egykor eljut oda, hogy *minden* nyavalyát meggyógyithasson. Utána *Balla* Károly tartott előadást: „a föld delejességéről s mikénti forgásáról, mint a légmozgalmak alapjáról.“ A tisztelt lev. tag pusztai observatoriuma elég tágas ugyan, de nem tudjuk mennyiben van fölszerelve oly észleletek pontos megtételére, minőt „a föld delejessége“ kiván. Azonban Newtonnak sem kellett observatorium, hogy hires törvényét kitalálja. — A mathem. osztály bizottsága inditványozza, hogy miután a nagy jutalom és Marczibányi dij kiadása az idén a nevezett osztályt illeti, a versenyzeni akarók szólitassanak fel hirlapok utján, hogy az 1858—63 évek alatt megjelent, e szakbeli munkáik jegyzékét folyó év nov. 1. napjáig küldjék be az akadémia titkári hivatalához. — Beadattak: Sáros megyének *Hazslinszky* l. tag által készült geologiai térképe, magyarázó szöveggel; meteorologiai észrevételek *Weszelovszky* Károlytól Árvából, és *Neumann* cs. k. távirásztól, Deézsről; *Schenzel* Guido tanárnak a pesti Rókus-kórházban tett szintén meteor. észleletei a mult évnegyedről, melyeket ezentul havonkint folytat. — *Hradszky* plebános urnak „A méhek boncz- és élettana“ czimü munkáját a birálók melegen ajánlják kiadásra; egy valaki ellenben a beadott művéről irt akad. birálatra czáfolatot küld be, melyet az akadémia nem vesz jegyzőkönyvre. Több rendbeli adakozás is lőn bejelentve az akadémia házára és tőkéjéhez. A corvina-bizottmány múltkor kinevezett tagjai közül három beadta lemondását: élénk vita után e tárgy elintézése az archaeologiai bizottsághoz utasittatott.

— *Kisfaludy-társaság.* A Kisfaludy-társaságnak a sz.-péter-páli ünnep miatt jun. 29-kéről 30-kára elhalasztott havi ülésében Abonyi Lajosnak „A mi nótáink“ czimü négykötetes regénye, a kinevezett birálók többségének ajánlatára, a pártolókat illető könyvilletménybe felvétetett és sajtó alá bocsáttatott. E regény mintegy 40—50 nyomtatott ivre fog terjedni, s körülbelől ugyanennyire tehetni azon két műfordität is, melyet a Kisfaludy-társaság az $186^4/_6$-diki folyamban kiadni szándékozik (Puskin „Onyégin“-ja Bérczy Károlytól s Camoens „Luziádá“-ja Greguss Gyulától): ugy hogy e három éves folyamnak már több mint fele fedezve van. (Egy-egy évre 60, három évre 180 iv jár). A nyomtatandó példányok pontosabb meghatározhatása s minél gyorsabb kibocsáthatása végett tehát igen óhajtandó, hogy a szépirodalom barátjai, kik a Kisfaludy-társaságot czéljaiban pártolni akarják, négyforintos évi járulékaikat sziveskedjenek mielőbb a társaság igazgatója, Arany János kezéhez juttatni (Pest, üllői út, 7. szám alatt). Shakespeare „Titus Andronicusa,“ Lévay József fordításában, ez ülésben végleg elfogadtatván, legközelebb szintén sajtó alá megy. Örvendetes tudomásul vette a társaság, hogy alapitványai is ujra gyarapodtak. Berenczei Kovács Eduard ur ugyanis a Kisfaludy-társaság alapitói közé állott. B. Eötvös József úrnak elnökké, Toldy Ferencz úrnak alelnökké s Arany János urnak igazgatóvá történt ujolagos megválasztását a nm. m. k. helytartótanács megerősitette. Kelt Pesten, jul. 2-dikán 1864. Greguss Ágost, titkár.

* Vámbéry Armin hazánkfia, közép-Azsia utazója, m. h. 14-kén tett jelentést a londoni geographiai társulat gyülésében hosszas, veszélyes és a világtudományra fontos utjáról. Előbb a társulat elnöke, Sir R. J. Murchison, mutatta be a hallgatóknak Vámbéryt, majd a titoknok olvasá fel „a kitünő magyar rendkivüli utjának rövid vázlatát“, végre V. szóbeli előadása után Rawlinson, a világhirü persista és ékiratfejtő, nyilatkozott a legnagyobb elismeréssel V. merész vállalatáról, melyben mint kolduló dervish utazott meg oly helyeket is, hol még az ideig europai soha sem járt. Vámbéry terjedelmes utleirását Murray, London legelső kiadója, fogja a közönség kezébe juttatni. Jellemző, hogy hazánkfia mint magyar lépett föl a londoni közönség előtt, s nyiltan bevallá, hogy törekvései főczélja a magyar nyelv kutatása volt.

* A veszprémi helv. hitv. egyházmegye és a magyarországi prot. status egyik legkitünőbb férfia, Pap István, esperes és vámosi lelkész, a gyakorlati és elméleti egyházi szónoklat egyként avatott bajnoka, a képviseleti rendszer és a vallási egyesülés lelkesült előharczosa, e hó elsején, élte 74-ik évében, jobb létre szenderült. Áldás emlékére!

* A magyar képzőmüvészeti társulat választmánya fölkéri a hazai müvészeket, hogy a legközelebbi kisorsolásra szánt műveiket e hó végeig beküldeni sziveskedjenek, mert az emlitett határidő letelte után beküldött müvek már csak a harmadik sorsolásra fognának bocsáttatni.

* Jó ideje már, hogy költőink önálló kötet költeménynyel nem léptek föl. Pedig a nap most is ragyog, a madarak még mindig dalolnak s a szivek dobogása sem szünt meg. S vers — az igaz — születik elég, de vagy az irók, vagy a közönség, vagy a kiadók józanultak ki — az előfizetési dühből. Ki most szándékszik egy kötet költeményt kiadni, annak — úgy hiszszük — jól szá-

mot kell vetni magával. — Mint halljuk, Tolnai Lajos, eddig megjelent költeményeiből egy kötetnyit válogatva, nyomás alá rendezi; kiadója vállalkozó fiatal nyomdászunk Kertész József. Tolnait a fiatal nemzedék méltán tartja elsejének, mert bár alig 4—5 éve lépett ki a nyilvánosság terére, már legelső költeményein meglátszott, hogy tanulmány előzte meg az első fellépést. — Tolnai — ugy hiszszük — számot vetett s vethetett is magával.

* A „M. S.“ irja s közli is utóbb a czikket: „A Sárospataki Füzetek legközelebb megjelenendő füzetében költészeti ős hagyományaink jeles buvára, Erdélyi János, kimutatja, hogy protestans eleink a magyar nemzeti dallamokat isteni tiszteletükbe is átvitték, mielőtt Szenczi Molnár Albert a szent énekeket franczia, nagy részben kemény dallamokkal megmerevitette volna.“ Ez adatokat ugy hiszszük, Bartalus is használhatja, ki most a magyar zene történelmén dolgozik.

* A Csukássy József által e hó elején „Magyar hölgyek lapja“ czimmel kiadatni szándékolt szépirodalmi félheti közlöny megindítása — az előfizetések begyülésére szánt rövid idő miatt — a jövő évnegyedre, october elejére halasztatott. Az előfizetési felhivás a lap-engedély megérkezte miatt késett el.

* Duka Tivadar hazánkfia, a „Kazinczy-alap“-ra 100 forintot ajándékozott.

* A „Pesther Bote“ czimü helybeli német lap Gyulai Pál lapunk első számaiban megjelent „A nők a tükör előtt“ czimü novelláját sikerült német forditásban közli tárczájában.

* Molnár ur örömmel jelenti, hogy szerencsés volt a Bécsben Donato után roppant sikerrel müködő egylábu tánczművészt: Corradini urat (négyszer aláhúzva) nehány vendég-előadásra megnyernie. Mi boldog pest-budaiak!

* Budán „Sárkány“ (Zmáj) czimü szerb humoristicus lap fog megjelenni; szerkesztője Joannovics János, ki a szerb irodalmi téren, ugy eredeti, mint forditott müveivel, elismerést vivott ki magának.

* A m. természettudósok ez idén Maros-Vásárhelyt tartják gyülésöket. A készülődés nemcsak a tartási helyen, hanem az utban is nagy; igy Nagy-Várad városa az átutazó tudósokat aug. 22-és 23 ikán magyar vendégszeretettel fogadja és látja el, egy egész vendéglőt adván rendelkezésökre. Ezenkivül a duna-gőzhajózási és déli vaspályatársulat feledijért szállitja ez utra az orvos urakat. Mindenesetre szép figyelem a tudomány iránt.

* Hiába van a szinház zárva, a lapok mégis tudnak szomoritót irni róla. Igy a „F. L.“ hallja: hogy „Markovics Ilkát az intendáns feloldozta volna szerződése alól, mely egész jövő aprilisig tartott. Ennélfogva a kedves fiatal énekesnő már oktoberben a bécsi dalszinházhoz készül.“ Elég baj biz' az, ha igaz, kivált ha a veszteség másképen nem pótolható.

* Lanner Kati bécsi tánczos társulata, mely most a német szinpadon szerepel, Budán is fel fog lépni s egy egészen uj, magyar tárgyu balletet is előadni. Azt hittük, hogy Molnár ur nem tér vissza megint a régi kerékvágásba s épen oly örömmel megelégszik Bognár Vilma vendégszereplésével, mint közönsége. A „Georgiai Nők“-et e hóra ismét hirdetik.

* Bécsben valami irodalmi congressus lehetett, mert az Arany Lakat fogadóban egyedül Pestről következő *szerkesztők* voltak szállva a „Fremden Blatt“ idegenek-jegyzéke szerént: Hr. P. v. Kulivar, Redacteur v. Pesth; Hr. F. v. Bulazs; J. v. Coukassi; J. v. Bulyoosky; A. v. Szabó, mindnyájan Redacteure aus Pesth. Vajh kik ők s merre van — lapjuk? Vagy tán ezek voltak a Pilulák megnézése végett fölrándult pestiek? Legalább ezt lehet gyanitani a „Látcső“-ből, és az ott megjelent nyilatkozatokból.

* A Théâtre Français a mult hetekben ülte Corneille 258-ik születésnapját „Heraclius“ előadásával. E darab már 50 év óta nem látott vala lámpafényt.

* Napoleon, a harmadik, igyekszik az első mulasztásait pótolgatni. Igy most Greuze Baptist emlékszobra felállitását rendelte el. Greuze pedig volt a mult század hires festésze, Maria Antoinette kegyencze, s hogy többet ne mondjunk, „A tört korsó“ ihletett szerzője. A müvész, ki egykor koronás fejeket fogadott mütermében, kolduskent halt meg. Halála napján szép napfényes idő járt. „Szép idő lesz utamra“, jegyzé meg egyetlen megmaradt barátjának, Barthelémynek. „Barthelémy, te lészsz temetésemen, folytatá, a szegény ember kutyája, mert egyedül leszesz“, — s ugy is lön. Mikor Napoleon meghallá, hogy halt meg Greuze, haraggal kiáltott fel: „Mért nem mondták nekem? Aranynyal telt sévresi-porczellán korsót küldtem volna neki, avval beválthatta volna minden tört-cserepét.“ Hanem persze akkor már késő volt: éhen halt mire egy császár ezt mondta róla. Most egy másik császár szobrot emeltet neki. . .

* Garrick kis villáját Hamptonban egy aestheticus érzelmü londoni szabó — Mr. Grove — 108 ezer forinton vette meg.

* Párisban Tasso kéziratát fedezték föl, melyet a Megszabaditott Jeruzsálem költője 26 éves korában irt. A pár sorból álló nyugta igy hangzik: „Én alólirt elösmerem, hogy Lewi Abraham urtól 25 lirát átvettem, melyért ő atyám kardját, 6 inget, 4 lepedőt és 2 abroszt kap zálogba. Marcius 2-ika 1570. Torquato Tasso.“ A poéták hát akkor is szegények voltak.

* A meghalt bajor király, II. Miksa, éltében is adott ki egy pár költeményt, most pedig végrendeletileg meghagyta, hogy hátramaradt verseit egy kötetben adják ki és árulják a szegények javára.

UJ KÖNYVEK. *)

EMLÉKIRAT a pestvárosi főreáltanoda ZÁSZLAJÁNAK szentelési ünnepélyéről 1864. jun. 12-én. A tekintetes városi tanács jóváhagyásával közrebocsátja *Ney* Ferencz, igazgató. N8r. 22 l. Kótás énekekkel s a zászló rajzával. (Fanda és társai, Pest.)

A VEGYELEMEK PARÁNYSULYÁRÓL. A magyar tud. Akadémia ülésében, april 20. 1863, előadta *Than* Károly, m. t. akad. l. tag. (A M. TUDOM. AKAD. ÉVKÖNYVEI. Tizenegyedik kötet. I. darab.) N8r. 12 l. (Eggenberger, Pest.)

SÁROSPATAKI FÜZETEK. Protestans tudományos folyóirat. Szerkeszti és kiadja *Erdélyi* János. Nyolczadik évfolyam vagy új folyam első éve. IV. szállitmány. 8r. 189—384 l. Ára a 60 ivnyi 10 szállitmánynak egész évre 6 ft. (Főiskola nyomd. Sáros-Patak.)

A RABSZOLGA-KERESKEDŐ, vagyis ÉSZ SZIV NÉLKÜL. Jellemrajzok Észak-Amerika déli államaiból. *Ambach* Ede után az érettebb ifjuság számára magyaritá *Rátzl* József. Kiadja a szent István társulat. 1864-ki tagilletmény. K8r. 166 l. Ára 60 kr (Emich nyomdája, Pest.)

A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT XV. közgyülésének JEGYZŐKÖNYVE 1864-re. Kiadja a Sz. István-társulat, K8r. 134 l. (Bartalics nyomdája, Pest.)

*) Hogy ez állandó rovatot minél teljesebbé tehessük, kéretnek a t. kiadó, illetőleg szerző urak, hogy az ujonnan megjelenő művekből egy-egy példányt, vagy legalább annak egész czimét, hozzánk beküldeni szíveskedjenek.

NYILT LEVELEZÉS.

Munkácsra, R. F. urnak. Méltóztassék megnyugodva lenni: a most küldött 4 ft. 1865-re iratott be, miután az 1864-ki (mint a Pesti Naplóban jelentve is volt) a 3 ft. 15 kr. fölösleggel majdnem egészen fedezve lőn, az utóbb küldött 1 frttal pedig már 15 kr. fölösleg is keletkezett. A beirásban nincs semmi hiba.

N. Enyedre G. J. urnak. A lap megindulása bizonyitja, hogy a küldött pénzeket kaptuk. Szives köszönet a buzgó fáradozásért.

TARTALOM.

A nőről, különösen aesthetikai szempontból. *Madách I.* — Ki a szabadba... *Tompa M.* — A szulioták. (Történelmi beszély.) *Fáy A.* — Litván népdalok. *Lévay J.* — A segéd-mérnök. Angolból. —*r.* — Székely népköltemények, IV. *F. Szabó S.* — Irodalom. — Külföldi szemle. — Vegyes. — Uj könyvek. — Nyilt levelezés.

Előfizetési felhivás
A
KOSZORÚ
1864. második félévi folyamára.

A KOSZORU juliussal *negyedik félévi* pályafutását kezdte meg.

Sokkal magasb véleménynyel vagyunk tiszt. olvasóink itélete s izlése felől, egyszersmind józanabb önbecsüléssel magunk iránt, hogysem, a jövőre is, szépen hangzó czifra igéretekkel állni elé mind irányokban illetlennek, mind ránk nézve megalázónak ne vélnők. Inkább a lefolyt három félév eredményére utalunk, azt terjesztjük birói itéletök alá: nem aggodalom nélkül, ha az előttünk lebegő eszményt, — de megnyugvással, ha irodalmunk jelen állását tekintjük.

Ez itélet, reméljük, el fog ismerni annyit, hogy a Koszoru, ez idő szerint, *irodalmi szinvonalon áll.*

A „Magyar költők arczképei" folytatása a t. közönség részvételétől függ.

Megjelenik a lap minden héten, vasárnapon, másfél tömött nagy 8-ad ívnyi tartalommal.

Előfizetés a julius—decemberi félévre, Pesten házhozhordással, vidékre postán, 6 frt. o. é. mely vagy a szerkesztőhöz (Üllői-út 7. sz.) vagy Emich Gusztáv kiadó-hivatalába (Barátok tere 7. sz.) küldhető.

Teljes példányokkal az 1-sö számtól kezdve folyvást szolgálhatunk, s ezutáni előfizetőinknek is a már megjelent számokat eggyszerre küldjük.

Kelt Pesten, junius 5. 1863.

Arany János,
a „Koszoru" felelős szerkesztője és kiadó-tulajdonosa.

Arany János felelős szerkesztő és kiadó.

Pest, 1864. Nyomatott Emich Gusztáv magy. akad. könyvnyomdásznál.

KOSZORÚ.

Megjelenik hetenkint vasárnap. Szerkesztő szállása, hová a dolgozatok, előfizetési pénzek, reclamatiók is küldhetők: Üllői-út 7 sz.

HETILAP
A SZÉPIRODALOM S ÁTALÁNOS MIVELTSÉG KÖRÉBŐL.

Előfizetés: egész évre 12 frt, félévre 6 frt. Előfizetést elfogad s a lap szétküldését is kezeli Emich Gusztáv kiadó-hivatala: Barátok-tere 7. sz.

MÁSODIK ÉVFOLYAM. JULIUS 17. 1864. MÁSODIK FÉLÉV. 3. SZÁM.

A NŐRŐL,
KÜLÖNÖSEN AESTHETICAI SZEMPONTBÓL.

(Vége.)

A magyar faj általi felfogásáról a nő állásának, ha egyebet nem tudnánk, büszkén hozhatnók fel ez egy elnevezést: feleség. — A férj neje felett soha sem gyakorolt gyámi hatalmat, sőt a lány épen férjhez menetele által lett önjoguvá; férje pedig csak természetes meghatalmazottjának tekintetett. Egész az Anjouk koráig, midőn a feudalismus hazánkba is bejött, a fiu és leány gyermek egyenlően osztozott. S azon méltó állás, mit törvényeink az özvegynek biztositanak, még férje politikai jogainak gyakorlását is reája ruházva, eléggé tanuskodik a lovagias nemzetnek kortársait sokban tulszárnyaló tiszta felfogásáról a nő nemesebb állása felől.

Fel is mutathat aztán a magyar történet oly sor jeles nőt, milyenre bármely nemzet büszke lehet. Nem kölcsönzött férfi tulajdonokkal, de valódi nőerényekkel ragyognak azok, mint vallás apostolok, tudomány pártolók, szerető anyák, hű nők. És ha egy-egy, mint Szécsi Mária, megpróbál is kitörni nemének köréből, kibékit magával a mint önként meghajol a szerelem rózsavesszejének.

Valóban nem tudom, hol magasitottak volna tisztán neme erényei nőt oly óriássá, mint Zrinyi Ilona. — Ha nemzetem férfiai nem volnának elég erősek a magyar név tiszteletét fentartani, e nő elég volna arra, hogy évezredeken fenmaradjon.

Nem akarom a különböző éghajlatok s századokból vett képeket szaporitani, ez csak ismétlésekre vezetne. Az emberiség oly változatlanul egy, — az emberi természet fő jellemvonásaiban minden századokon s polgári állásokon keresztül oly hasonló marad, hogy az egész múlt minden népeit ma is élő szemmel végig tanulmányozhatjuk a hasonló művelődési fokon álló s körülbelül hasonló befolyások alatt élő mai népekben.

Homer hősei és női, természetes, egyszerű világnézletükkel, fel fognak előttünk elevenedni a józan egészséges magyar faj közép osztályában. Ott fog állni előttünk Odysseus és Penelopéja talán egy jómódú pusztai bérlőben. Páris egy világot látott fiatalabb testvérben, ki a világ hiúságát átlátva, a gazdának maradt bátya védszárnyai alá vonta magát. És megtaláljuk Helenát is, ki szebb napokat látott, de most megnyugszik sorsában, a napi fáradalmak után csendes lelkiismerettel fekszik le férje oldalán; azonban nem bánja, ha Menelausa visszarabolja. És mellette lesz Andromache, a faluja tornyát még szeméből nem vesztett házias, kedves nő, — és ott lesz minden egyéb, csak Trója falai hiányoznak. Talán egy paraszt menyecske érteti meg velünk Ruth könyvét; egy becsületes gazda valamely patriarchát. A germán nép szokásait megtaláljuk valamely tatár népnél, — Sina és a Kelet ugyis majdnem mozdulatlanúl áll.

De hisz mind e képek tanusága ugyis

csak az, hogy mind e korok és népek a nő nagyszerü hivatásának csak egy-egy mozzanatát fogták fel, s azt fejlesztve, nagyítva, fonák s fájdalmas helyzeteket idéztek elő. Összetörték a tükröt, hogy egyes kikapott darabjai torz alakot vessenek vissza. Elrombolták a szobrot, hogy széthullt tagjaival undort költsenek az egészet megillető bámulat helyett.

S igy ment ez mindaddig, mig a keresztyénség a nő hivatását egész teljében felfogva, azt a tisztelet őt megillető helyére emelte.

Ne higye azonban senki, hogy a keresztyénség tisztult fogalmai a nő helyzetéről, mint Minerva Jupiter fejéből, készen, fegyveresen léptek volna elő. Ép ugy nem, mint minden egyéb a társadalmat átható nagy elvei, melyek csak lassan fejlődtek egész teljökre; sőt némelyikök még annyi évszázad után maig is vajudásban van, mint — csak hogy egyet emlitsek — a rabszolgaság megszüntetése.

A keresztyénség átalában nem egy compact, elzárt egészet lökött a világba, merőben ujból állót alphájától omegájáig, nehezen lett volna igy az a roppant életereje, mely utóbb a világot betölté. Nem. — A keresztyénség táborba gyüjtötte századok óta itt-ott elszigetelten és kevés sikerrel vérző harczosait az emberiségnek, s tábori szót adott számukra, hogy egymást megismerjék. Megfigyelte a jaj szavát, melyet tulrivallt a durva erőszak, s felszentelt zászlót adott az eszmének, hogy folytassa harczát. A nőtiszteletnek is már a legtávolabbi korokban s legkevésbbé polgárisult népeknél találjuk egy-egy példáját. Igy Amerika vad népeinél, hol a soknejüség sohasem dívott, s bár nejeiket vették mint a germánok, vagy a szegényebbek kiszolgálták mint a zsidó patriarchák, a nő mindig tisztességes, szabad állást foglalt. Jellemzetes különösen a következő. Amerika felfedezésekor a benszülöttek irtó harczokat folytattak egymás ellen, de régi idő óta szerződés állott közöttük, hogy a delavár nemzetséget nő gyanánt tekintik, ennek a viszályokba keverednie nem szabad, s minden rész tartozik iránta a legnagyobb tisztelet- s kimélettel viseltetni. Ha mi — ugy mondák — elpusztitjuk is egymást, maradjanak meg a delavárok, hogy fajunkat fentartsák.

De hasonló példák csak sporadice fordulnak elő, s a nő helyének méltánylását, mely mindenkor a nép müvelődésével tartott lépést, valóságos érvényre csakugyan a keresztyénség emelte. Ez tette a nőt egyenjoguvá a férfiuval, a hűtlenség s egyéb viszonyok megitélésében ez tett erkölcsi alapot a hasznosságiak helyébe, s a nőiség két legszebb virágának, a szüzesség-s anyaságnak, egyesítése által Máriában oly isteni eszményét alkotta meg a nőnek s magasitá mintaképül az égbe, milyet a büszke férfi is megirigyelhet tőle.

De jól van ez igy, jogban legyen a nő egyenlő a férfival, tiszteletben álljon felette. Ki is kivánná, hogy erőszakos korlátok tartsák természetes körében? Ez a rabság érzetét szülné, — de tartóztassa őt vissza azon névtelen valami, mi épen joga érzetében fogamzva szünetlen sugja fülébe: nem illenék jogaiddal a végletekig élned, e végletek feladása csak kedves viszonzása azon hódolatnak, melylyel a férfi maga fölébe emelt.

A legdemocraticusabb államok férfiai legkevésbbé gyakorolják szabadságukat a végletekig mások irányában. Visszatartóztatja őket az illem s kegyelet — a nő e két kiváló érzése. A legtiszteltebb emberek a legszerényebben igyekeznek a tömjénezést maguktól elhárítani, — s a szerénység ismét különös női erény.

Aztán a tisztelet sokban hasonlít a hitelhez, melyről egy tőzsér azt mondá barátjának ki őt korholta, mért nem zsákmányolja ki jobban, midőn oly végtelen mértékben birja: azért birom ily mértékben, mert keveset használom, venném csak erősen igénybe, megszünnék.

Igy a tiszteletadás- és követelésnek is megvannak korlátai. Ha ki kezet nyujt, hiszem szivből teszi, — ha némi szolgálatért lekötelezettemnek mondja magát, azt is elfogadhatom; de ha csekélységért vérét és életét, öröklétét és üdvességét igérkezik értem odadni, már akkor nincs bizalmam,

hogy egy jó szó ejtésének fáradságát elvállalja érdekemben. Mig a római császár emberi hódolatot kivánt, felfogása szerént kiérdemeltnek tarthatta; de midőn istennek kiáltatta magát, vagy őrjöngött, vagy gúnyolódott.

A keresztyén felfogásban is olyan csirája rejlett a nőtiszteletnek, mely a polgárisulni kezdő barbarok fogékony s romantismusra hajló kedélyében, a forrongó kor s ifjui erőtelj-érzet behatása alatt, óriási fejlődésnek indúlt. Azon időben minden nagyszerűet és rendkivülit a nőnek s szerelemnek tulajdonitottak. A meredek sziklafalon függő várat nő épité, feneketlen kutját a szerelem ásta. — Nő alkotta a dülelledező római vizvezeték merész iveit, s a hegyvidék szikla tömkelegét szerelmes ördög hányta össze-vissza. — A nőtisztelet bálványozássá vált, nem kisebb kárával a nőnek, mint a régibb durva felfogás volt. A nő ismét ki volt ragadva természetes köréből s hasonló lett a kuruzslóhoz, ki utóvégre maga is kényszerül, a megcsalt tömeg kedvéért, haszontalan gyógyszereiben hinni, s kényszerü patheticus szerepléseért titokban keres hajlamaihoz mért kárpótlást.

S valóban egy korból sem tartott fel a történet oly sok borzasztó nőalakot, mint épen a nőideálok ezen korszakából a german népek között, kiknek hosszú sorával nem akarok senkit fárasztani.

Eltünt e kor is, mint minden természetellenes; ama kor, melyben egyik nő színeivel a szent földre vándoroltak, egy másiknak harmincz évig nézett ablakára remetéskedő kedvese, vagy keztyüjeért leszállt az oroszlánok közé. De e kornak halvány kisértete, mely annál undoritóbb mert életmelege elfogyott, még sokáig járt, sőt részben maig is jár közöttünk.

A madrigálok és ritornellek, etiquettek és udvarlások komédiája, mely a szinfalak közt épen legkevésbre nézi azt a nőt ki előtt a szinpadon térdel, beteges, fonák világnézetével maig is foly közöttünk. Illetlennek tartjuk egyes ruha-darabot saját nevén megnevezni, visszaborzadunk Aristophanes vagy Shakespeare nyiltságától, melylyel humora minden dolgot egyenlően tárgyal, — mig kéjjel éldeljük a megczukrozott kétértelmüséget, leplezett vonatkozásokat mindazokra a tárgyakra, melyeket utálatosaknak vallunk, s észre sem veszszük, hogy ép ez a legundokabb trágárság. — Szerelmi vallomásainkban, dalainkban, oly óriásiakat mondunk, hogy ha a megszokás el nem koptatta volna élöket, valóban nőink kénytelenek lennének szemünkbe kaczagni. Egy pillantás árában oda igérjük üdvünket, de készpénzben alkalmasint tetemesen alább szállanánk. Halni akarunk a nem eléggé kegyes lánykáért; de ép akkor tán náthánkat gyógyitjuk. Nem gyönyörködtet — ugy mondjuk — többé semmi, s akkor küldünk jegyért a circusba. Szóval oly beteges világ-nézleteket, oly visszás társadalmi viszonyokat alkotunk műveinkben és saját lelki világunkban, melyek a férfi hivatásához se nem valók, se nem illők.

Minő határozatlan világfájdalom lép sokszor elénk oly ifju lelkéből, ki az életnek még csak küszöbén áll, — mily visszás küzdelem oly érzések között, melyeket a valódi életbölcseség elitél, — mily undoritó törekvés utólérhetlen czélok felé, azon csendes megnyugvás helyett, melyet az aesthetikai s moralis érzés egyaránt parancsol! — Ne csodáljuk aztán, ha az őrültek háza szerencsétlen lakóinak $^{9}/_{10}$ részét a szerelem és apokalypsis vitte oda. Mindkettőben olyat kerestek, mi abban nincsen.

Mi más a régi classicusok és nagy mesterek világnézlete, a nőket és szerelmet illetőleg, Pindartól Horatiusig, Homertől Shakespeareig. Mily egyszerüség a viszonyok felfogásában, a vágyak és óhajtások formulázásában s a másithatlan sorsban való megnyugvásban.

Mily más a mai közember felfogása is. S azért ne higyük, hogy talán nem is érez. Neki is meg van szivbeli baja, s ha el kell szakadnia kedvesétől, szintugy megszakad a szive, de kevesebb fitogtatással. És ha meglábolja a halálos bajt, megnyugszik sorsában, hüségesen teljesiti uj kötelességeit és hallgat.

A ki tehát igazi emberi érzést akar

dalolni, vagy valódi nőalakot festeni, s társasági viszonyainkból nem birja az egészségest a betegestől, a valódit a negélyezettől elválasztani, forduljon e tiszta forrásokhoz. Olvassa a népdalt s classicusokat, nézzen szét a nép élő hölgyei között s mindenütt egyenlő, mert valódi emberi, érzéseseket talál buzogni.

A biblia, Homer vagy Sophokles hölgyei épen ugy éreznek mint azok, kiket Shakespeare teremtett, s a mint érez a paraszt lány vagy főrangu urhölgy ki előttünk mozog; — s ha ez utóbbi mást vall: az vagy negély, vagy beteges kinövése viszonyainknak, miket a természet nem ismer.

Igy ismerkedhetünk csak meg a nő valódi körével s a specificus női jellemekkel. S műalkotásainkban nem esünk többé azon nagyon szokott hibába, hogy művünk minden hölgyét férfiuvá, minden férfiát hölgygyé keresztelhetnők, minden feltünő fogyatkozás nélkül.

Egy Eszter, egy Delila, egy Támár mily specificus nőjellemek, jóban, roszban egyaránt.

Antigone, Klitaemnestra, Dejaneira eszmemenetével képzelhetünk-e férfit?

Julia mily egészen máskép szeret mint Romeo.

Macbethné mily egészen más gyilkos mint férje.

Lady Percy, Cleopatra és Portia mily különböző s mégis minő tökéletes rajza az egységes nőnek.

Ma ugyan már odajutottunk, hogy Ruthot vagy lady Percyt nagyon közönséges asszonyoknak tekintsük, — Juliát nem találjuk eléggé szerelmesnek, — Antigonét vagy Desdemonát elég szenvedőnek. Nincsen mind ezekben az a lázas izgatottság, mely a Cameliás hölgy arczain ég, azon beteges idegesség, mely a társadalmi viszonyok kinpadára vont ujabb regényhősnek vonaglásaiban érdeket gerjeszt. De ott van a mindig ifju természet, mely ha kit már nem érdekel, valóban nem e mintaképekben rejlik a hiba.

Felállitottam a női hivatás s női jellem kaleidoskopját. Sok tarka, csillogó, részint phantasticus alak mozog benne, — kimerithetlen sorozattal tolakodik elénk s majdnem elkábit, megzavar. — De a vizsgáló szem felismerendi a nehány szines alap-alakot, melyből az egész káprázat módosul.

Ilyen a nő minden erényeivel és hibáival, ilyennek kell lennie. Ne akarjunk rajta javitani, — egy elvett tulajdona megrontaná az egésznek teljét. — Bolond volna, ki azt mondaná: jó a tüzben hogy melegit, csak ne égetne; kedves a borban hogy vidít, csak ne részegítene. Fogadjuk el hát a nőt is olyannak, minőnek isten számunkra alkotta, csak igy lehet aztán szerelme is olyan, minőnek Petőfi énekelte:

> Egy harmat-cseppnyi belőle édesebb,
> Mint egy mézzé vált tenger;
> De egy harmat-cseppnyi belőle gyilkosabb,
> Mint egy méreggé vált tenger.

Ne dicsőitsük érdemén túl s ne nézzük le, mindkettőt egyaránt követeli férfiméltóságunk önérzete. — Ha túlbecsüljük, magunkat alázzuk meg; pedig csak az érdemli meg a nőt, ki érzi, hogy férfi. A költő, a ki énekelte:

> Ehret die Frauen! sie flechten und weben
> Himmlische Rosen in's irdische Leben.

azt is mondta ám:

> Ich bin ein Mann! Wer ist es mehr?
> — — — — — — —
> Zu Gottes schönem Ebenbild
> Kann ich den Stempel zeigen.

Ha ellenben lenézzük, ismét magunkat kisebbitjük, mert mig férfiasságunkról le nem mondunk s nem akarunk fél emberekké válni, kénytelenek vagyunk bevallani, hogy a nő aesthetikai s költői világunknak mindig legkiválóbb s legjogosultabb tárgya fog maradni. — Azon viszonyok, melyeket ő sző sorsunkba, aranyozzák meg éltünk sivatagát, töltik be sovárgó lelkünk ürét; mint azt már a régi magyar poéta kifejezte:

> Egy kis szerelem, egy kis bor:
> Sok nagyravágyás — aztán por.

mint azt a modern Heine énekli:

> Und wäre nicht das bischen Liebe,
> So gäb' es nirgends einen Halt.

Mind ezt minden korok és éghajlatok dalnokai ezer alakban hirdetik.

S valóban, ha mind e bűbájak tündérét oly hitvány s lenézésünkre méltó teremtésnek tekintenők, saját nyomorúságunknak adnók legnagyobb tanújelét.

De ha valaki, ez alternativát kikerűlendő, a blasirtság, e divatkór betegének vallja magát, melyben se a nő, se egyéb nem lelkesit többé, — melyben hiuságok hiuságának nézünk bölcs Salamonnal mindent, s az öröm derültsége helyett guny ül ajkainkon azon jámborok felett, kik még valamit szépnek találnak: az ilyenekhez nincsen szavam; bajukon elmélkedés nem segit, mert mély erkölcsi romlásban rejlik, mit azon állati mohóság szült, melylyel az élvezetnek estek. — Sajnálatom sem őket illeti, de a kort melyben születtek: ha számukat tetemes növekedésben látnám; mert a blasirtság, cynismussal egyesülve, mint mérges kelés a megromlott szervezeten, csak oly időben tenyész, melynek társas viszonyai legmélyében valami rohad. — Ott volt az Augustus korában s az imperatorok alatt, midőn Horatius satirái keltek, Juvenalis ostorát pattogtatta és Martialis élczeit szórta. Cicero viszonya lányával hivőkre talált. Cató nejét elárusítá. Augustus lakomáira eljártak Róma előkelői. A circusokban folyó vér sem izgatott már eléggé. Juliának, Augustus leányának, egy brit nő, kinek szemére hányta, hogy több férfiuval köze van, azt válaszolhatá: Te tiltva teszed és titkon, mit én nyilván és szabadon. — Metellus Numidicus censor pedig a senatusban igy szólt: Ha az emberi nem nők nélkül fenmaradhatna, örömest megszabadulnánk e nagy bajtól, — — de igy kötelessége mindenkinek, hogy saját nyugalmát az állam jólétének feláldozza.

Egyes ily szerencsétlenek akadtak mindig. Bölcs Salamon is, miután 3000 nejét megunta s az énekek énekét, meg a bölcseség prédikátori könyvét megirta, ily kór hatása alatt szerzette utolsó munkáját, melyből fentebb idéztem. De a tömegnek jó gyomra van, elemészti az ily egyes kórgóczokat, s én egy nagy ember szavait hangoztatom utánuk, Luther Mártonét:

Der nicht liebt Weib, Wein und Gesang,
Der bleibt ein Narr sein lebenlang.

MADÁCH IMRE.

HAJNALI HARANGSZÓ, TÉLEN.

Ülök magamban, a setétes éjben,
Kezem fejére hajlott homlokom.
Lapozgatok múlt és jövő könyvében,
Vagy az órák verését hallgatom.

Meghallgatom, de nem számlálom őket,
Bambán tekintem, a hogy szállnak át,—
Mint őszi ködben, hogy úszszák a léget,
Szoktuk kisérni darvak csapatát.

Szállnak, röpülnek, lassu szárnyütéssel,
Fenn, nagy magasban!— S mérthogy idelenn
Szárnyuk csapása, jéghideg szelével
Szivemhez ér s bolygatja szüntelen?

A város alszik, nincs zaj az utczákon,
Benn kis szobában alszik a család.
Én nem lelem a nyugtot, mit az álom, —
Nem vigaszt, mit olykor a dal ád!

Ah! e merengés oly igen nyomasztó!
Halld — ércznyelvével szólal a torony.
Éjfélt üt-é? — Nem, hajnali harangszó,
Pedig setét van még, mint a korom.

Oh ne gúnyold, harang, ne, a nagy éjet;
Hiába mondod, nincs a hajnal itt.
A tegnapesti köd meg el se' széledt,
S csal-kép, a melybe hangod andalít.

Oh más, — s mi szép! — a rózsaszínü hajnal
Rétet, mezőt lágy borzongás fut át,
Mint a menyasszonyéj borzalma, halkal;
S az ég égni érzi arczúlatát;

És dala ébred lombnak és eresznek;
Nyilt ablakán az aranynap kinéz.
Virág föleszmél, szemén harmat reszket,
S ajkán gyönyörtül megcsorran a méz.

Oh, *az* a hajnal! Nem ez a setét, nem!
Mely súlyosan nyom s csak rémet idéz;
S köd kárpitát a virradatlan éjben —
Hogy föllebbentse, nem nyul égi kéz.

Csak csapd be, költő, csapd be azt a könyvet!
Feküdj' le, menj, az ágyban van helyed.
Ne várd a hajnalt, ne várj édes enyhet,
Próbálj alunni, — s álmodj és feledj!

SZÁSZ KÁROLY.

A SZULIOTÁK.

(Történelmi beszély.)

(Folytatás.)

A követek megérkeztek Patras alá. Bobelina épen azon estére mulatságot rendezett egy mezei lakban, részint Miaulis és Kanaris egyik nyert tengeri csatájok megünneplésére, részint a hosszas ostrom unalmának enyhitésére. A követek hivatalosok lettek. Itt látta Tódor először Helénát, Bobelina bájos leányát. Nem tartozott ez azon szépségek közé, melyek mindgyárt első látásra igéznek; de a nemes arczvonások, a lelkességet feltüntető pár kék szem, nemesebb testhordás, különösen pedig miveltebb és lelkesebb társalgás, mik a sokáig nyomasztott nemzet nőinél már ritkaságokká váltak, perczenkint bájolóbbá tevék őt. Heléna, ifjuságának egy részét Stambulban, a Fanal miveltebb köreiben töltötte, és elsajátitotta annak előnyeit, erényeit, pulyaságai nélkül. Tódor tisztelő illemmel közelitett hozzája, s feladatául tevé, maga részéről, telhetően mulattatni ez estvén a lelkes lyánykát. Rokon lelkek, szellemek hamar találkoznak. Tódor az ős görögök történelméből hordott fel érdekes eseményeket, majd a jóniai szigetek fekvését, állapotát, lakosainak, kik közt gyermek-éveit tölté, jellemét szokásait rajzolgatá; vagy a szuliota élet és forradalom némely eseményeivel ismertette meg az úri hölgyet, s s örült, hogy a többi társalgók üres fecsegései közt az szegzett figyelemmel csüggött ajakán. Helena, kedvesen lepetve meg, hallgatta az ifjúnak szép és érdekes előadásait s az újabb görög nyelvben válogatott kifejezéseit. Perczenkint mindinkább érdekelték egymás iránt magokat. Tódor csodálva vallotta meg magában, hogy Helena a legbájosabb hölgy kit valaha látott; és viszont Heléna érzette, hogy Tódor, nem csak udvarlója Panos felett, de az eddig ismert görög ifjak egész seregében is, legkitünőbb helyet foglal. Lakomázás után, megtudván Heléna Tódornak zenészeti jártasságát, fölkérte tambura-játszásra. Tódor, most még inkább lelkesülvén mint egyébkor, hallóit, különösen Helenát, ki maga is nem ügyetlenül verte azon hangszert és kitünőleg énekelt, elragadva, énekelt tamburája mellett egy pár honi dalt Rhigastól; majd Heléna játékát és énekét kisérte csengő hangjával. Köz lőn a tetszés, és Tódor minden oldalról kitüntetésben részesült; a fiatal sziveket pedig még közelebb hozta az egymáshoz, hogy ugyanazon müvészeti szenvedélyben is találkoztak.

Tódor csodálattal szemlélte Kolokotronit, a hirneves hadvezért, a szálas athlétai termetet, naptól barnult arczával, nagy torzonborz bajuszával, horgas sas-orrával, mélyen besülyedt szemeivel s átható meredt nézésével, kevély testtartással, nyeglett cynikusi egyszerüségével, klephtha süveggel fején, mely azt szobában sem hagyta el soha, szerte osztogatni parancsait, a melyek minden nesze nélkül az ellenszegülésnek teljesittettek, s vas akaratával határtalan uralmat gyakorolni más minden akaratok és kedélyek felett környezetében. Iránta még Bobelina is, a szintén parancsos, büszke rangkóros, és különben hajthatlan határozatu úr-amazon, ki már férfi-kort ért és vezérkedő fiait is folyvást kiskorúságban tartotta, szokatlanul engedékeny volt, meghajolt erélye és szellemi fensőbbsége előtt, s megelégedett azon dicsőséggel, hogy az átalánosan ünnepelt hadvezérnek szövetségese, barátja lehet. Kolokotroni szintén több simasággal és előzéssel viseltetett a gazdag és szellemdús matrona irányában, mint rendesen a másik nem iránt viseltetni szokott; mit a maga érdekei és kilátásai is javaslottak.

Kolokotroni sejtette a török küldöttség czélját; de minden nagyravágyása mellett sem férvén jelleméhez és forró honszeretetéhez a honárulás és ellenséggel szövetkezés, el volt határozva nem fogadni el

Churschid arany igéreteit és ajánlatait. Mindazáltal az ármányosnak érdekében fekvén Churschid általtása, nehogy bevételig Patras ostromában általa gátoltassék, s külön czélja lévén a szuliotákkal is, minden módon időt kivánt nyerni. Minélfogva, különféle ürügyek alatt, csak több nap elteltével hallgatta ki a küldöttséget, s ekkor még nehány napi határ-időt tüzött ki a teendő határozatra. Az alatt Tódor csaknem otthonos lett a hadvezér és Bobelina szállásában, és miután Heléna ohaját nyilvánitá oktatást vehetni a zenében Tódortól a tartozkodási napok alatt, s Tódor kész örömmel ajánlkozott erre, nem hiányzott az alkalom a két rokonsziv közeledéséhez. Bobelina, a gazdag és rangos delnő, nem látott leányára nézve veszélyt a szegény és tekintélytelen szuliota ifju közelitéseiben, annyival is kevésbbé, hogy a lyányka előtt sem vala titok már a szülék határozata, mely őt Panosnak szánta jegyesül. Sőt mind a hadvezér, mind Bobelina némi elégedéssel látták Tódor szerelemteljes figyelmeit Heléna körül és szivélyes szórakozásait a lyányka körében; mert tudták, hogy Tódor szoros rokonságban áll a szulioták főnökeivel, kiknek egyike atyja is; ismerték a szulioták tekintélyét Görögországban, s azok vitézségét és szilárd jellemét magok is becsülték. Őket, azon eshetőségre, mely több mint valószinű volt előttök, hogy köztük és a görög kormány közt kitörésre kerülhet az egyenetlenség, magok részére nyerhetni meg, kitűzött törekvéseik közé tartozott.

Azonban a megeresztett fonalon gyakran nem ott kötődik a csomó, hol vártuk, vagy hol azt a rövidlátó szülék megeresztéskor határozták. Tódor és Heléna rokon sziveik csakhamar megértették egymást, s az elválást megelőzött estvén, előbb zavarodott, majd szivélyesebb, végre forróbb nyilatkozatok után, szerelmet és örök hűséget fogadtak egymásnak.

Kolokotroni azzal a határozatlan válaszszal eresztette vissza a török küldöttséget, hogy még nem látja idejét a nyilt kijelentésnek; az események menete szülendi meg majd elhatározását. Tódorhoz pedig hat szem közt, igy szóltak a hadvezér és Bobelina: „nyerd meg részünkre, fiam, a vitéz szuliotákat, kiket becsülünk és szivesen köszöntünk, s hálánktól fényes jutalom fog reád várni.“

Villám-csapás valának ezen szavak Tódor szivének. Tehát nemzetének kormánya ellen szítsa rokonit, barátit, hogy Heléna kezét megnyerje? mert nem kétkedett, hogy csak erre czélozhatott a szemébe csillogtatott fényes jutalom. Ő, ki erős meggyőződéssel hitte, hogy csak egyetértés nyujthat idvet az elnyomott nemzetnek, hogy egyenetlenség hajtotta volt egykor Róma rabigájába ős hazáját, hogy csak ez lehet átka utódainak is, lelke megtörésével, jelleme sülyesztésével, hon-árulással, emberek és önbecsülése odadobásával vívja ki szerelmi boldogságát? Másfelől csábosan állott lelke előtt a nemes keblü hölgy, ki fénynek és bőségnek közepette is, feléje, a hegyek szegény nomádja felé hajlott szivével; s a hon iránti szent kötelesség és lángoló szerelem tusája pokol kinjaival gyötrötte keblét.

Nehány nap mulva, Maurocordato közbenjárására, kicseréltettek a szuliota foglyok Churschidnak elfogott háremjeért, s Constantin és Tódor, Churschidtól nyert lovakon — minthogy Tódor, Ali védelmében kapott könnyü sebére irt akart kérni a remetétől, ennek laka felé tértek hazájokba vissza, hová a többiek szekeren érkeztek meg.

Irén lábsebe gyógyulóban volt, s már elhagyhatá fekhelyét; de szivét ujabb seb vérezé. Az ifjakat ujabb csatába szólitották a hon viszályai. Vitéz elszántsággal csatázott többfelé a görög nemzet, s közte Constantin és Tódor, s mondhatni, hogy a legtöbb csaták derekát a szulioták képezék, sokaknak ők adák meg a győzelemre-dőlést.

Churschid, miként hajdan Ali, belátta végre, hogy Epirusban határtalan uralomra nem vergődhetik, mig a szuliotákat vagy ki nem irtja, vagy csaknem hozzáférhetlen hazájok elhagyására nem birja.

Követeket küldött a hegyek ezen sassaihoz. — Rakjátok le, szulioták, fegyve-

reitöket, volt az izenet; és hódoljatok meg a hatalmas padishának, ki szabad kiköltözést és birodalmában szabad lakást enged számotokra nagy kegyelmesen; különben kardra hányatom még nőiteket és csecsemőiteket is!“ — „Eleitől fogva halálos ellenei voltunk a töröknek és neked Churschid,“ lőn a hősök viszont válasza; „s azok maradunk fogytig; a szuliota még legyőzetés után sem adja ki fegyverét kezéből soha, jöjj érte ha tetszik, és szedd el ha birod; nőinket és gyermekeinket, ha védni tovább nem birjuk, mielőtt bakói kezetökre jutnának, magunk kezeivel fogjuk kiölni.“

Dühös lángokban csapkodtatta e válasz Churschid haragját, melyet már előbb jó fokig ingerelt volt fel a szulioták azon gúnyos elbizakodttsága, hogy török foglyaikat, némely török kegyetlenkedések megtorlásaúl, ekébe fogták és szántottak rajtok. Ezen megtorlásra különösebben Jussuf pasának, Churschid alvezérének, szintén gunyos parancsa adott alkalmat. Ő tudniillik dölyfösen tiltotta volt el a szuliotáknak a világos színű köntösök viselését, a szakáll-növesztést, felnyergelt lovon való ülést, és másféle mint bivalybőr sipkahordást. A szulioták felkaczagtak e parancs vételére, s azonnal elhatározák annak mindenben ellenkezőjét tenni; sőt bebizonyitásul, hogy a töröktől nem függnek s rájok semmit sem hajtanak, bántak oly kiméletlenül foglyaikkal, mi különben szokások nem volt.

Churschid azonnal egyik ügyes és vitéz alvezérét, Omer Brionét küldte húszezer harczossal s közte Husszeinnal, ki egy lovas csapatot vezénylett, a szulioták ellen. Ezek alig négyezer embert voltak képesek állitni ki ellenök, de kiknek hős szellemök nem csüggedezett. Fővezérök Bozzaris Noti alatt tartott gyülésökben: „Szabadság vagy halál!“ kiabálással határozták el, hogy kedves hazájokat végperczig védendik; az áruló vagy hátráló, vagy állását elhagyó, halállal fog büntettetni; ha pedig a túlerő által a megvédhetés minden reményétől megfosztatnának, kiölendik minden nejeiket és gyermekeiket, mielőtt rabságnak és gyalázatnak esnének martalékaiúl.

Alig repült ki e határozat hire a tanács-teremből, azonnal lelkesült elszántsággal rohantak elő és be a szuliota nők és hajadonok Moschoval, Tzavellas nejével és Chrysével, Bozzaris Marko nejével élökön. — „Vitéz férfiak! szólt magasztos lelkesedéssel a tanács ülnökeihez Moscho; mikor adtunk mi szuliota nők nektek okot arra, hogy gyáváknak tekintsetek bennünket, kiket a hon végveszélyében, mint hitvány baromfiakat, vagy kecske-gödölyéket le kellessen gyilkolni. Nincs-e két karunk nekünk is, mint nektek, melyek ha nem oly izmosak és fegyver-edzettek is mint a tieitek, de hon és szabadság védelmében kétkét török karral könnyen felérhetnek. Nem osztott-e meg nagyobb veszélyekben a szuliota nő veletek mindenkor fáradalmat, csatát és halált? S kihalt volna-e most végső időben kebléből végképen ezen szuliota vér, szuliota becsület? Adjatok fegyvert kezeinkbe, s mi nem fogunk tágítni mellőletek; megszokunk sebeket nemcsak kötözni, de osztani is, s tapasztalásból tudjátok, hogy mi, szuliota nők, a lőfegyver kezelésében sem vagyunk épen járatlanok, egyenes arczczal és szemmel sütjük el azokat és irányozva küldözgetjük az ellenre golyóinkat, mig a török és albániai harczosok elforditott arczczal sütik el puskáikat.

Fegyvert nekünk, vitéz férfiak! hadd bizonyítsuk be, hogy hozzátok és a szuliota-névhez méltók vagyunk! meghaláshoz csak egy percz kell s mindenkor marad idő! Fegyvert, fegyvert nekünk! kiálták egyhangulag a nők; s az ellágyult Bozzaris Notinak örömkönny szökött szemébe. — Igazatok van nemes keblü hölgyek! egyesüljünk veszélyben és halálban! szólt, és azonnal fegyvert osztatott ki a nők és hajadonok között.

Most az erődöket látták el őrseregekkel, majd állásokat foglaltak a hegyek közti szorosoknál, Orkos hidjánál, a malomnál stb. Folyt a csatázás, napokon, heteken, hónapokon keresztül, dühhel, melyet sikervesztések is fokoztak, a török részéről, hősies elszántsággal a szuliotákéról. Vad hié-

na volt amaz, nemes oroszlán ez. Csodákat tett a maroknyi szuliota sereg. Tzavellas Miklós, Cervas Sándor s alatta fia Tódor, és leányának jegyese, Constantin, minden megtámadt állomásnál, vitézül és nagy veszteséget okozva verték vissza a törököt, s minden napot uj győzelem jelölt meg; különösen a rettenthetlen Drakos György, a hegyek egyik szorosánál, két izben annyira megverte Omer Brione rohamoknak zúdított seregét, hogy maga is csak alig menekülhetett, s a szulioták drága és kedves paripáját is elfogták. A számos foglyokkal megtelvén hegyeiknek minden barlangja — mert más rekeszeik nem voltak — azokat részint gunyból, részint szükségből, szamarakért, kecskékért, juhokért cserélték be a törökökkel. A nők nem maradtak hátra sehol: vagy fegyvert, töltést hordtak a férfiaknak a csata tüzében, vagy utánok vizet és frisitő étkeket, nyájasan törölgették a forróságban izzadságukat, ápolva kötözgették sebeiket, vagy a csata közelében fogván állást, ha szükségét látták, részt vettek magában a csatában is; lőttek, sziklákat hengergettek az ellenségre, vagy egyes törököket zuhantattak le a szakadékok mélységeibe. Rendesen melegén forogván a csatának, közülök nem egy lelte abban hősies halálát.

Azalatt a szuliota népet mély gyász érte, mely közelebbről jellemzi azt. Vidékének szélén egy kis Regniossa nevü erőd állott, melyet, minthogy megtámadására egyközel kilátás nem volt, csak 53 főnyi szuliota őrsereg tartott megszállva. Azonban azt véletlenül négyezer török rohanta meg. A szulioták hősies elszántsággal védték az erődöt, két izben verték vissza nem kis veszteséggel az ellenséget, s ennek feladási sürgetéseire is az erőd felvettetésével fenyegetőztek. A török vezér tanácsosnak vélte tetemes pénzösszeg megajánlásával előzni meg az őrsereg kétségbeesett szándékát; emez, tudván mily szükségök van jelenleg a szuliotáknak mind pénzsegélyre mind harczosokra, s átlátván, hogy a roppant erő ellenében ugy sem tarthatja fenn magát és az erődöt, elfogadta az ajánlást. Ezt megtudván a szulioták, s gyalázatos árulásnak, vagy legalább gyáva nyulszivüségnek vevén az erőd feladását, a nők gyászban és leeresztett hajjal, a férfiak pedig leforditott fegyverrel fogadták a visszatérő őrcsapatot, gúnynevekkel illették és tömlöczbe hányták. Oly nagy volt ellenök az ingerültség, hogy nejeik elválásról gondolkoztak, s csak a mérsékeltebb Bozzaris Noti józanságának és tekintélyének vala köszönhető, hogy mindnyája kardra nem hányatott. Ő, ki mentségül hozta fel a kis csapat kitüntetett vitézségét, a roppant ellen-erőt s a pénzösszegnek nem megvesztegetésképen, hanem közhaszonra történt elfogadtatását, végre nagy nehezen kieszközölte a népnél azt, hogy a lesujtott és égető szégyenbe sülyedt harczosoknak feledés igértessék, oly feltétel alatt, hogy a legközelebbi csatákban előharczosokul álljanak, s kitünő vitézségökkel törjenek lemosni azon szennyet, melylyel szuliota nevöket bemocskolták; mit csaknem csodás vitézséggel teljesitettek is.

Rettenthetlen és kitartó bátorság, edzett vitézség, forró honszeretet, független szabadságért lángoló szellem, egész Görögország előtt kivívott hirnév és tekintély, s a szabadság végveszélye és kétségbeesése csodákat tétettek a maroknyi szuliota néppel, annyira, hogy siker nélkül lefolyt hónapok mulva, Churschid, elszörnyüködve a szenvedett roppant ember-, ló-, hadiszer- és podgyász-veszteségeken, fogat csikorva kiáltott fel: „már látom, hogy Allah elvette a muzulmánoktól a vitézséget, és a hitetlen gauroknak adta azt!“ — A szulioták egy állást sem vesztettek, s a törökök tavasz kezdetétől nyár közepéig egy talpalatnyit sem birtak a szuli területből elsajátitni.

De házi tolvaj ellenében nincs óvszer, belárulás ellenében nincs menekülés. A gaz Varnakiotis, árulási fogásai végett, folyvást tartott a hegyek közt zsoldjában egy pár albániai kémet görög öltözetben, kik a szuli hegyek csavargós járásait, barlangjait, szakadékait ugy ismerték, mint magok a szulioták. Varnakiotis ezen kémei által hirt adott Husszeinnak, kit azok kétszáz

harczossal, viharos éjjel, a hegyek járatlan ösvényein, a remetelak fedetlen oldala felől, nem épen ember-veszteség nélkül ugyan a szédítő mélységek és keskeny ösvények között, de mégis észrevétlenül csempésztek be Szuli közelébe. Rövid pihenés után, hajnal kétes szürkületében, megrohanta Husszein az Orkos-hid őrcsapatát, melyet egyszersmind hátulról, előre értesitett és megrendelt török harczosok is megtámadtak. Az álomból felriasztott és meglepetett szulioták vitézül védték állásukat; de a túlerő elnyomta őket, s alig nehány menekülhetett közülök a hegyek közé. Most a felszabaditott hidon özönlöttek be a török csordák, s noha a csatazajra magokat telhetően összített szulioták kétségbeesett pusztitást tettek bennök, nem voltak képesek feltartóztatni a mindig özönlött új-új csapatokat. A roppant török erő, elbizakodottan nagy számában, megkisérlette a két fő erődöt Kiaphát és Venerandát rohammal venni be; de mindkettőnek vitéz őrserege kudarczczal és tetemes veszteséggel verte a rohamokat vissza. Majd Szuli városkának rohant egész erejével, melyet meglepetésében, mig férfi-segély érkezhetett, nagy részben csak nők és öregek védtek. Folyt benne a csata és vér, házról házra ujult meg a harcz; több izben vette be a török a várost s több izben veretett ki abból ismét; mignem a mindig olvadó kis védsereg, jobbnak látta felhagyni a sikeretlen csatázással, elleneinek engedni át a már is nagyrészben lángemésztett várost, és döntőbb csapásokra tartani fenn magát. A férfiak, hát mögé fogván nejeiket és gyermekeiket, folyvást csatázva vonultak ki Szuliból, s egyenesen azon, végveszély esetére már előre meghatározott három szögben foglaltak állást, mely kétfelől Kiapha és Veneranda erődök, harmadik oldalról a rohamos hullámú Acheron által fedeztetett. Omer Brione, Szuli bevétele által feltüzelve, megrohanta ezen háromszöget; de Bozzaris Noti és Tzavellas, jól intézett kicsapásaikkal a két erődből, halott halmok hátrahagyásaival verték rohamát vissza.

A szulioták veszteségében különösen sajnos volt e kettő: hogy gondos előrelátással megtöltött élelmi táraik vagy elfoglaltattak az ellenség által vagy felégettettek, s csak az erődökéi maradtak a nép számára fenn, továbbá hogy Cervas Irén, a csatázások zajában, nyom nélkül eltünt s róla bizonyost senki mondani nem tudott. Constantin és Tódor lázadt kebellel kutattak ki minden zugot a hegyekben, hű embereik által kémleltették ki a török állomásokat, keresőket küldtek ki mindenfelé a vidékben; de a lyánykának nem volt se hire, se pora. Végre nem kétkedett senki, hogy őt Husszein ragadta el, kit az elsőbb csatákban többen láttak, de a későbbiekben nem. A szülék fájdalma s Constantin és Tódor dühe leirhatatlan volt.

Varnakiotist nem vették most a szuliátok oly súlyos gyanú alá mint előbb; minthogy ő Maurocordato seregében, Szulihoz közel, Peta alatt állott, ezen sereg pedig, a közben eső török állomások miatt, Szulival nem igen közlekedehetett. Varnakiotis azonban már rég török zsoldban állott, érintkezésben Omer Brionéval és Huszszeinnal, és fényes jutalom reményében új árulási csinyt követett el a szulioták ellen. Tudniillik Bozzaris Marko, ki egy csapat philhellént kisért volt Maurocordato táborához, nyolczszáz főnyi csapatot készült éjnek idején, Szuli kietlen oldalán, becsempészni szorongatott hazája segélyére. Varnakiotis sietett erről értesitni a törököt; ez túlerővel és kedvező állomáson várta s rohanta meg az érkezőket, s veszteséggel ugrasztotta őket szélyel.

Ily érdemek után, Varnakiotis nem látta továbbá szükségét az álarcz-viselésnek, s első alkalommal átment a törökhez az albániaikkal, kik mindenkor azon félhez szoktak volt szegődni, mely több zsoldot igér; felölté fejére a turbánt, lábszáraira a sárga bugyogót, s átvevé, bővebb megjutalmaztatás reményében, egy török csapat vezényletét. Szerencsétlen neje, Markónak testvére, nem tudván szégyen miatt hová rejteni arczát, azonnal elvált tőle a patrasi metropolita előtt. Varnakiotis maga helyett egy albániai születésü gaz czimborát hagyott hátra Maurocordato táborában, a hitetlen Bokolas Gogost, kinek árulása

idézte elő a forradalom egyik legdöntőbb csatájának, a petai ütközetnek, szerencsétlenségét, mely a görögök megveretésével s táboriszereik és podgyászaik elvesztésével végződött.

Szuli bevétele után a török roppant sereg fris csapatokkal s ujabb meg ujabb rohamokkal ostromolta a szulioták háromszögét, melyet férfiak és nők, élet és szabadság végvonaglásai között, kétségbeeséssel, elszántsággal és példátlan vitézséggel védelmeztek. Az erődök őrseregei ilyenkor alkalmas kirohanásokat intéztek az ostromlókra, s halmokba dőlt a török csapásaik és gólyóik által; a nők, hol kellett, versent csatáztak a férfiakkal, a gyermekek pedig ügyes parittyázást gyakorolván be, nem egy török arczán vagy szemén keltettek veszélyes daganatokat; a merészebb felhágókat megrohanásaikkal buktatták a szulioták az alanti mélységben hullámzó Acheronba. Ősz kezdett már hidegedni a törökökre, s mégsem boldogulhattak a három szöggel, mely már több ezer harczosukba került.

De a kis sereg hős sorai naponként gyérültek, fogytak a hosszu harcz alatt, s minden nap egy-két kedves rokonnak, barátnak, nőnek, gyermeknek elestével boritott gyászt rája; a még fenmaradottakat a veszélyek legborzadályosabbika — az éhenhalás veszélye fenyegette! Már csak nehány napi eleséggel birtak az erődök kamrái az egész nép számára, s a legszükebb adagokban osztották ki, melyek nem erőfrisitésre, csak tengetésre valának elegendők; s ezeknek is már fogyatékán valának. Már fölemésztették kevés lovaikat és vonó szamaraikat, gyökerekkel, fűvekkel, kevés liszttel kevert fahéjjal, fürész-porral, erdei vad gyümölcscsel és saru-talpak rágásával ámitgatták maró éhségöket, s ennek kínai közt oly undokságok megfalására is vetemedtek, miktől más körülmények közt szem és gyomor irtózik. Az éhség lankasztásai, a nappali csatázások kifárasztása, és a környező ellenhadak lehető megrohanásai ellenében szükséges éjjeli virasztások, szinte a szánalom-gerjesztésig csigázták el a szulioták; a hús leesett tagjaikról, az élet szine arczaikról, szemeik, kialudni készülő mécsek gyanánt, mélyen besülyedve üregeikbe bágyadoztak, s félő volt, hogy harczosaik kiejtik csatázás közben fegyvereiket erőt vesztett kezeikből. És ily inség közepett is, nem volt a kis hős népnek se harczosánál, se öregénél, aprajánál vagy nőinél zúgolódás hallható. — Hazáért, szabadságért halunk el! vigasztalák és edzék magokat, valahányszor egy-egy éhség és kimerülés miatt elhalt honfitársukat temették várva mindnyájan a nem sokára rája is következendő hason sorsot!

Végre egy reggel, fővezérök, az öreg Bozzaris Noti, könyező szemekkel jártatván meg tekintetét a lankadtan tántorgó népségen: „Elég. fiaim! igy kiáltott hozzá; megtettünk végperczig mindent, a mivel a honnak s ennek szent ügyének tartoztunk; tovább mennünk isten-kisértés fogna lenni, ki elláthatlan bölcsességéből ránk ereszté büntető karának sulyát. A petai szerencsétlen ütközettel füstbe mentek minden reményeink, a kapudán pasa, mint halljuk, uj török sereget szállitott Patras alá, eleségünk végfogyatékán van, s a roppant tulerő ellenébe csak maroknyi, kiéhezett harczost birunk állitni ki. Nincs kilátás és remény semmifelé! És atyafiak! birunk még nehány férfi-karral, melyeket a hazának jobb szolgálatra mint éhen halásra kell fentartanunk; vannak még gyermekeink, kiket boszura és a szabadság harczaira szükség fölnevelnünk. Fel fogjuk tehát magunkat adni, fiaim! de csak oly föltételek mellett, miket a szuliota elfogadhat; vagy egytől-egyig hegyeink alá temetkezünk!“

Fölélesztve hatottak mindnyájára Noti szavai; mert az élet mégis édes, s annak vágya kebleinkből nem könyen oltható ki. Noti azonnal elküldte járatlan utakon követét Maurocordatóhoz, tudósitván őt népe rémitő nyomoráról. A tántorithatlan és tevékeny hazafi azonnal értekezett a prevesai ángol consullal, s ennek közbenjárására megköttetett Omer Brionéval, ki maga is átallotta az ostrom késedelmét és nagy veszteségeit, de a szulioták szorultságát

nem tudta, a feladási egyesség. A szulioták kötelezték ebben magokat átadni minden erődjeiket, helységeiket, de oly tisztesség és jog fentartása mellett, hogy fegyvereikkel, sippal, dobbal s a kék-veres görög zászlókkal mehessenek ki a Szuli vidéke határiból; a fegyver-foghatók továbbra is harczolhassanak a görögök mellett, a nők és gyermekek pedig ángol hajókon költözhessenek ki az ángol véduralom alatt álló Cephaloniába.

Még egyszer látogatták meg, szegények, őseik és kedveseik sirjait; azután könyes szemekkel, és búcsút integetve kendőkkel, sipkákkal szeretett hazájoknak, eredtek kiköltözködési utjoknak; visszavissza tekintgetve szorult sohajok közt annak hegyeire, mignem kékes homályban tüntek el azok szemeik elől!

A férfiak annyira megfogytak a hosszu harcz alatt, hogy a kivándoroltak alig voltak többen mint három százan, azon nehány tüzesebb ifjakon kivül, kik a hegyekbe vették magokat. A nők, gyermekek kiséretét az ősz Noti vállalta el; a fegyverfoghatók pedig Bozzaris Marko vezérlete alatt maradván, továbbá is a görög ügy mellett harczoltak, a tulnyomó török erők ellenében is nem kis szerencsével. Különösen Marko bámulandó tevékenységet fejtett ki Missolunghiban, melyet mindenfelől igen megerősitett; majd Tzavellassal együtt seregéhez csatlakozván a hegyek közé menekült szulioták is, több izben verte meg Omer Brionét, ki e csatázásokban tizenhárom ezer embert vesztett; de a vitéz szulioták is igen megfogytak.

Mintegy három hónap mulva Szuli feladása után, egy reggel arról értesittetett Marko, hogy egy török csapat görög foglyokat kisér a petai uton a török tábor felé. Marko azonnal utnak inditja szuliota harczosit, s a Szuli-határhoz közel, egy cserjés domb oldalában, lest vet a csapatnak. Már felhaladt délen a nap, hogy a törökök a domb alatti szoros utra érkeztek, melyet tulnan folyó szoritott össze. Bátor rohammal támadták meg a szulioták a csapatot, melyből, alig óra negyed alatt, több felénél hullott el, a többi, megfutamodván, a cserje és hegyek közé menekült. Hasonlót kisértett meg a csapat vezére is; de Tódor utólérvén őt, mielőtt a cserjét elérte volna, maga megadására szólitotta fel. A török vezér megfordult, és felelet helyett, szótlanul és mérgesen vágott Tódor felé. Ez kikerülvén a vágást, szintén viszonozta néma feleletét, s jól intézett csapásával levágta a vezér jobb keze fejét, mely kardostul a földre esett. Már épen egy második halálos csapását szánta volt Tódor az ellen fejének, a mint ez felemelvén balját: irgalmazz Tódor! kiáltott fel esdő hangon, és szuliota nyelven. Tódor megütközéssel rántotta le arczáról a köteléket, melylyel, ugy látszik, ismeretlenné kivánta volt a csatában tenni magát, s visszariadva ismert a török vezérben — a gaz Varnakiotisra. — Ha! kézre kerültél valahára gaz róka! kiáltott fel Tódor; e fogásunk felér a tripolitzai gazdag zsákmánynyal! — Elvevén fegyverét a szulioták, a többi nehány török fogolylyal és felszabaditott görögökkel együtt utnak inditották a görög tábor felé.

— Álljatok meg, vitézek! kiált utközben egyszerre Marko, egy gondolat villanván meg agyában; látogassuk meg még egyszer kedves Szulinkat, ha csak nehány órára is; szomszédjában vagyunk. Tudtommal csak a két erődben van nehány török, kik nem fognak merni háborgatni bennünket.

Köztetszéssel fogadtatott a javaslat, s bekanyarodtak a hegyek közé, Szuli felé. Varnakiotist, nem mint hadi foglyot, hanem mint gonosztevőt, hátrakötött kezekkel, pórázon hajtották magok előtt. Helyre érve, Marko körbe állitotta embereit. — Szeretett szuliota földünkön vagyunk, vitézek! igy szólt hozzájok; tán most is birnók azt, ha egy gaz áruló nem csempészte volna be magát közünkbe. Varnakiotis az! tartsunk, ősi szokásunk szerént, törvényszéket fölötte! — Avarikói szirtre vele! kiáltott egyhangulag az egész szuliota sereg, s nem kelt az áruló védelmére senki. — Szulioták! szólt halk hangon s némi vegyületével a gúnynak Varnakiotis; ti magatok sem tartottatok engem szuliotának soha; miként kivántok most engem szuliota törvény és szokás szerint itélni el? —

Igaz! te csak gaz sógor voltál; de álszinnel becsempészted Szuliba magadat, hogy ellenünk annál biztosabban követhesd el árulásaidat.

Avarikói szirtre vele; hangzott ismét a sokaságban, s az határozottá lett. — Ám töltsétek rajtam boszutokat, ha kedvetek tartja, hitvány rabló-fajzat! szólt átalkodottsággal a gaz; balvégzetem hatalmatokba ejtett; de ne véljétek, hogy kegyelem- vagy bocsánat-kérésre fogom előttetek lealacsonyitni magamat; mit ellenetök tettem, nem volt egyéb, mint méltányos megtorlása az idegenszerü és gunyos sógor-nevezetnek, melylyel engem úton-útfélen gyaláztatok; de van köztetek egy, ki iránt mégis követtem el némi méltatlanságot, mert hozzám jobb volt a többinél — ez Constantin! Bocsáss meg, rokonim legjobbika! Irént Husszein ragadta el, noha én is segitettem elő némikép a rablást; de ne aggódjál, jegyesed a scutari pasa és fővezér táborában van, hol tiszta erkölcsét, a fővezér favoritájának, az erényes Szulejkának, ki maga is görög származásu, barátsága és uralma alatt, veszély nem fenyegetheti. Varnakiotis kérő tekintettel nyujtotta Constantinnak kezét, s ez érzelmei felzajlásában, félig eszméletlenül nyujtotta a magáét neki.

A szuli területen, egy hegynek oldalában, az avarikói kis, s most elhagyott erődöcske alatt, állt egy roppant nagyságu meredek kőszirt, melyre keskeny ösvényke vezetett föl; a kőszirt mintegy egyenesre vágott meredek oldala alatt pedig, mély mederben, hullámzott az Acheron. Néma csendben, szomoru füz-galyakkal kezeikben, vezették fel a szulioták Varnakiotist a kőszirtre, bekötötték szemeit, s a csúcs szélére állitva, izmos lökéssel zuhantották alá. — Igy veszszen minden honáruló! kiáltották egyhanggal, s visszaértek az aljba, hol borzadozva szemlélték: miként ragadták az árulónak hulláját a habok tova!

(Vége köv.)

FÁY ANDRÁS.

MAGYARÓSI TAMÁS.

Ó-székely ballada.

„Honnét házasodol, Magyarósi Tamás?“
„En is házasodom, ajh, bé Barassoból —
Vén Vajda Jánosné felnőtt szép leányát,
Vajda Ilonáját.“

Hindogál a hintó, sirdogál a leány,
Vissza-visszatekint Magyarósi Tamás:
„Mért sirsz, mért keseregsz, jegybeli szép mátkám?
Te tám azt gondolod, hogy énnekem nincsen
Jó tizenkét ökröm, jó vasas szekerem?“—
„Én azt nem gondolom, jól tudom, hogy vagyon.“
Szóval fel-feleli nagyobbik nyoszolyó:
„Add ide, add ide, Magyarósi Tamás
Gyönge gyócs ingedet al póka-ruhának!“—
„Nem adom, nem adom gyönge gyócs ingemet
Al póka-ruhának a beste kurának!“—

Hindogál a hintó, sirdogál a leány,
Vissza-visszatekint Magyarósi Tamás:
„Mért sirsz, mért keseregsz, jegybeli szép mátkám?
Te tám azt gondolod, hogy énnekem nincsen
Jó csata ménesem, jó esztena juhom?“—
„Én azt nem gondolom, jól tudom hogy vagyon.“
Szóval föl-feleli kisebbik nyoszolyó:
„Add ide, add ide Magyarosi Tamás,
Selyem sinór öved al póka kötőnek!“—
„Nem adom, nem adom selyem sinór övem
Al póka kötőnek, a beste kurának.“

„Kocsisom, kocsisom! forditsd meg a hintót,
'S mondd meg az anyjának az ördög adtának,
Ha igy nevelt leányt, igy is vegye hasznát.

Közli

KRIZA JÁNOS.

---

*) *Póka* = póla, kis gyermeket bepoláló rongy. **) *Csata* = csorda.

AZ EZÜST EMBER.*)

I.

RABLÓ ÉS HAZAFI.

Illatos és harmatos szép nyári reggel volt, midőn Podmanin, Márkus és Zdenkó kiséretében, a regényes Vág folyónak azon kiterült völgyrészére ért, hol a Dudvág beléjé ömlik, s melynek középpontján a vidék legnépesebb városa Nagy-Szombat fekszik.

E város még ekkor nem volt ugyan oly kedvencze Magyarország primásainak, mint később a XVII-ik században, midőn a magyar Róma nevet némely tekintetben igen is méltóan viselé: lakói vagyonossága, központi helyzete s védhető állapotban levő falai azonban már is fontos helylyé tették; elannyira, hogy a ki a vidéket uralni akarta, Nagy-Szombat birtokát elsőnek kellett tartania.

A reggeli széltől tenger habjaiként ringatott gazdag vetések közül a város ékes tornyai messzire kifénylettek s az útasok figyelmét méltán magokra vonták.

Mig Podmanin és kisérete e szép vidék szemléletébe merültek, — egyszerre jobbról és balról, a távol város vonalába eső láthatáron, kis felhőcskék szállottak fel, pillanat alatt születve és enyészve el a levegőben.

— Hollá! Ez ágyuzás! — kiáltja Zdenkó nyergében felemelkedve.

— Az nem lehet — mond Balázs — akkor a dördülés hangja is eljutna hozzánk. De sürübb is, hogysem ágyutüz lehetne. Ott puskáznak és pedig sürüen. Kik lehetnek? Csak nem a Szentgyörgyi grófok törtek be újra?

— Hátha épen a mieink? — kérdi Zdenkó.

— Képtelenség, hogy oly hamar végrehajtották volna. Bár nem lehetetlen, hogy számitottak távollétemre. Galgócz felett akartam átvágni; de már csak siessünk fel a legközelebbi magaslatra. Meg kell tudnunk, kik a támadók.

Most a város kebeléből emelkedett fel az előbbieknél hatalmasabb füstfelleg, s ezt hatalmas dördület követte, melyet a csesztbei hegyek többszörösen vertek vissza.

— Semmi kétség többé; a várost ostromolják! — kiáltja Podmanin. — Előre, fiuk; lássuk mi történik itt?

Ezzel sarkantyut adott a Rárónak s szélsebesen nyargalt a város tornyai irányában, árkon, bokron keresztül; kis csapatja mint nyári felleg repült utána.

A város előtti térre érve, azonnal tisztában volt a dolog felől.

Dzvela és Batoleczky voltak azok, a kosztolányi martalóczok öt hat ezerével s az alattomban már rég készitett ostromszerekkel.

Elől a létrások és kampósak közeledtek, beosztva a puskások sorai közé, kik nehéz lőfegyvereikből elég gyakorlottsággal lőttek a falak rovátkái közül tüzelő polgárokra.

Ez elősort, vagy inkább kört, két- három száz emberből álló roham csapatok követték, közeikben nehány taraczkkal és a Tapolcsánnál látott szekerekkel, melyek a falrontó szereket tartalmazák.

E csapatoknak a szombati vár falai közé rakott hosszu vascsövek, melyeket akkor ágyuknak is csufoltak, s a zsebrákokénál még nehezebben kezelhető kanóczos fegyverek igen keveset ártottak; úgy hogy a fegyverben kevésbbé gyakorlott polgárság, e rablásvágytól égő s kardlap- és korbácscsal fegyelmezett csapatokkal szemben, eléggé aggályos helyzetben érezhette magát.

Podmanin egyszerre kantárt rántott, s a mint Zdenkó utólérte, komolyan fordult ehhez.

Az öreg Márkus a kisérő csapattal kissé hátrább állott meg.

— Zdenkó! — mond Podmanin ünnepélyesen — a válságos percz, a szakitás órája elérkezett. Mit gondolsz, bizhatunk-e embereinkben?

— Ezek a leghivebb ficzkók; de kenyérszakitás esetére többen is lesznek kik hozzánk csatlakoznak... Hát közéjök fogunk vágni?

— Most még nem. Majd valami egyéb fog történni. Először arra gondoltam, hogy Kosztolányra siessünk az illetőket kiszabaditani. De hisz Anna biztos helyen van, s Agathát vagy magokkal hozták, vagy biztos helyre tették; itt pedig nincs helye a késedelemnek... Eredj és állitsd rendbe huszárainkat. Úgy intézd, hogy épen Dzvela és a keleti kapu közé vágtassanak be, — mielőtt a csapat egészen a kapu alá érne. Ez majd derék meglepetés lesz!... Csak utánam!

A Ráró zivatarként rohant előre, nyomában Zdenkó és Márkus vezetése alatt a csinos kis huszárcsapat.

A zsebrákok, a mint e fergetegként eléjök zúduló lovasságot megpillanták, páni félelemmel vonultak félre útjából; de annál meglepőbb volt reájok nézve, midőn a vezérben, a fehér hollószárnyról, egyszerre Podmaninra ismertek.

— Éljen Podmanin! Éljen Podmanin! — rivalgott az egész sereg, benne egy segélyre sietö csapat vezérét üdvözölvén.

*) Episod *P. Szathmáry Károly* „A Kosztolányi hölgyek“ czimü, nem sokára megjelenendő regényéből, mely Mátyás és a felső magyarországi rabló csehek korában játszik. Az itt közlött pár szakasz a II-dik kötet elejéről van, de magában is önálló részszé kerekedik.
Szerk.

E rivalgó „éljen“, mely futótüzként haladt odább-odább, előbb hatott el Dzvelához, mint maga Podmanin, s a zsebrák vezér, miután egy mérges pillanatot vetett az érkezőre, folytatá rohanását a kapu felé.

De Podmanin nem tágitott, s Dzvela midőn már alig lehetett tiz- tizenöt lépésnyire a főkaputól, őt és embereit egyszerre maga és a kapu között találta.

A városiak nem tudták mire vélni e huszár csapat megjelenését, s ez okozá, hogy a tüzelés ez oldalon megszünvén, egyidőre a meglepetés és figyelés csendje állott be.

— Megállj! — kiált Podmanin, roppant pallosát Dzvela elé tartva. E falakhoz csak testemen által juthatsz el.

—Ficzkó, megőrültél?—kérdi rekedtes hangján az. Ha csak elköltözni akarsz, az könnyen megtörténhetik, *áruló*. De kár volna, hogy az akasztófától egy tisztességes kardvágás megmentsen. Távozz' útamból, Podmanin. Rajtam már nagyobb emberek is átestek s nyakukat törték; nehéz tőke vagyok én.

— Nagy-szombatiak! — kiált a falakra Podmanin — ide hallgassatok; birákul szólitlak benneteket. Ez embernek itt esküvel vagyok elkötelezettje. Megesküvém, hogy zászlóját, mig ő fel nem ment, el nem hagyom. Nem akarok esküszegő lenni. De meg kell mondanom, hogy akkor még, midőn ez esküt tettem, gondolatomban sem lehetett, hogy hazám ellen vezessen. Csak kényszerüségből s boszuból követtem őt ide. De isten felvilágositá elmémet s én nem szégyenlem kimondani, hogy megtértem. Átkozott legyen e kar és e kard, ha valaha még Magyarország népe ellen fel lesz emelve... Az isten nevében, Dzvela, felszólitlak ünnepélyesen: oldj fel engem letett esküm alól!

— Mehetsz, áruló; állj félre útamból; én soha fel nem oldlak.

— Ám halljátok tehát, te sereg és ti polgárok! Én a brátrik vezérét, Dzvelát, alattomos csalónak nyilatkoztatom mindaddig, mig belé nem egyezik, hogy köztünk a fogadást isten itélje el, s ha van még egy legkisebb szikrája szivében a lovagi becsületnek, ez ügyben velem, mint katonához illik, megviv. Mossa le a vér a szennyet, mely akár az ő esküfogadásán, akár az én felmondásomon van.

— Éljen, éljen! — hangzott a falakról. Igaz hazafi vagy, Podmanin!

— Ám legyen hát, ha úgy kivánod — mondja sötéten Dzvela — s elszántad magadat, hogy épen az én kopjám küldjön másvilágra. De mielőtt hozzá fognánk, tudtodra akarom adni, hogy adott szavadon kivül még egyéb is van, mi tégedet hozzám és Kosztolányhoz köt. Im, tekintsd ez iratot!

S a ravasz zsebrák vezér átnyujtá a Rafael által kiállittatott bizonyitványt.

Podmanin arczán nehéz felleg vonult keresztül; az első érzelem rohama oly erős volt, hogy nyeregkápájába fogózott, félve a leeséstől.

De aztán megemberelte magát s az iratot szorgos figyelemmel át- meg átvizsgálta; mi közben lelkében a lehetőségek során végig futott.

Miután az irat minden kétségen kivül Rafaeltől származott, tisztán állott előtte, hogy nővére és kedvese Dzvela hatalmában vannak; mint az iratból látszik, ez ideig türhető állapotban.

Kimentésök erőszakos úton csak úgy lehet, ha Kosztolányt be lehetne venni; mire e pillanatban még sehol sincs kilátás.

Hajolván Dzvela kivánatára, ez talán megigérné kiadásukat; de lehet-e bizni a zsebrák vezér adott szavában? S minő ár lenne az, melyen e visszaváltásnak történnie kellene?

Feladása mindannak, mit annyi lelki küzdelem végre győzedelemre emelt; részvét hazája egy oly városának ostromában, melytől az ország egy negyedének jövője függ. Szóval a legiszonyubb bün: *hazaárulás!*

Lehet-e ily arczczal testvérei és kedvese előtt megjelennie? S mi jövője lenne azon családi életnek, mely a már győzelemre emelkedett elvek romjain épülne?

S legvégül a tegnap estvéli néma eskü, melyet imádott anyja szelleme előtt tett, nem kötelezőbb-e, mint az, melyet egykor boszu és elkeseredés toltak volt ajkaira?

Dzvela szürke szemei kiváncsian kancsalitottak a két tüz közé szoritott Podmaninra. A zsebrákok és városiak feszült figyelemmel várták a kimenetelt.

Dzvela, hogy a küzdelmet növelje, szokott ravaszságával épen a kellő időben vágott közbe:

— Gondold meg. Szeretőd ez ideig *vendég* volt Kosztolányon; azon perczen túl, a mint ellenkezel, *rabom* fog lenni!

— Mindegy! — mond Podmanin tompán. Az angyalok ördög körmei közé kerültek, s innen más egyéb, mint isteni segély ki nem mentheti őket... De te gyalázatos, nem fogsz örülni kinaikon... Helyet!... Készülj a viadalra!...

— A hogy tetszik! — mondja hetykén a zsebrák vezér. Mértem én már dárdámat különb legénynyel is össze.

— Polgárok! — kiáltja Podmanin — küldjetek ki egy koporsót az elesendő részére; innen csak egyikünk mehet el élve!

A zsebrákok tért nyitottak, s miután az ostrom minden oldalon megszünt, Dzvela csak arról intézkedett, nehogy valami hirtelen megrohanásnak legyenek kitéve.

Batoleczky be is ment, hogy a városiak és zsebrákok között pár órai fegyverszünetet kössön.

Nehány tisztes polgár küldöttképen jött Podmaninhoz, hogy fellépését a várúr részéről megköszönje s a viadalra bátoritsa. Megigérték azt is, hogy ha az ég az ország jóvoltára életének

kedvez, mit Nagy-Szombat városa teljes szivéből kiván, készek neki, mint jó vitéznek, a városi őrség védelmét átadni; ha pedig az történnék, „mit az Isten ő szent felsége ne adjon“, hogy el találna esni, biztositva lehet, hogy a nemes város a legtisztességesebben eltakarittatja.

A város főbirája még különös szóváltásra is kérte, melyben tudatta vele, hogy a királyi sereg már gyül Budára a zsebrákok megfékezésére s a város követei a királynak azon határozott igéretével tértek vissza, hogy csak pár napig tartsák fenn magokat s ő itt lesz a felmentő sereggel.

E hir némi reményt gerjesztett Podmanin szivében, s miután a városiak oly udvariasak voltak, hogy egy csomó kapást küldöttek ki, kik a viadal helyét kissé elegyengették s ez a rendelkezésre még nehány perczet hagyott fenn, Podmanin Zdenkóhoz fordult s útasitásul adá, hogy akármi legyen a viadal eredménye, lopózzék el a seregtől s kerülő útakon siessen Kosztolányba, hova — miután e változásokról nem értesülhettek — könnyen be fogják bocsátani; itt mondja el a történteket s történhetőket, s védje, a menynyire lehet, a szerencsétlen nőket a reájok következhető balsorstól.

Zdenkó annyival örömestebb vállalkozott, mert Agathához első pillanat óta erős vonzalom köté; de Dzvela szemessége miatt a távozást csak is úgy hitte lehetőnek, ha arra épen a viadal legválságosabb perczét fogja felhasználni.

Ezért úgy viselte magát, mintha Podmaninnal a legközönyösebb tárgyakról beszélt volna, s hogy hozzá tartozónak ne is tekintsék, a huszárok egy részével külön vált tőle s a zsebrákok sorai közé állott be.

Végre minden készen állott.

A tér ki volt egyengetve. Fekete posztóval bevont koporsó mellett elvitelre kész polgárok és zsebrákok állottak s a két halálos ellenség a tér két ellenkező oldalán foglalt helyet, a falakat s házak tetejét, sőt kéményeket is ellepő városiak s a zsebrákok ezrei között.

A városi nép Podmanin fegyvereire kérte Isten áldását; a zsebrákok pártra szakadtak; de felszámitás után itt is aligha több szavazata nem lett volna Podmaninnak.

A feszültség tetőpontját érte midőn a két fél lebocsátá sisakrostélyzatát s az összemért dárdákat kézbe véve, állásba helyezkedett.

Most villámsebesen futottak össze; a nézők lélekzete maradozott; de ügyes hajlás által ezúttal mindkét fél kikerülte a fénylő dárdahegyet, s mint két sötét felleg rohant el egymás mellett.

A tűzbe jött paripákat alig tudák megtartani a tömegek, a melyek a tér két végén zsebrák harczosokból verődtek.

Egy iszonyu zabla rántásra felágaskodott és sarkon fordult a Ráró, s lezökkenvén, kapálva állott meg a tér túl oldalán.

Dzvela nehezebb harczi lova pedig, a riogatásra felágaskodva, hátra esett, s gazdája csak sebes ugrással oltalmazta meg magát az eltemetés veszélyétől.

Ez esést a városiak gúnyhahotája követte; de a fürge kis ember, egy odasiető zsebrák segélyével, a következő pillanatban már újra lova hátán ült s öklét fenyegetve emelte a hahotázók felé.

Aztán látható dühvel vágta csillagos sarkantyuját lova oldalába; úgy hogy Podmaninnal jóval túl találkozott össze a vivótér közepén.

Kemény kettős koppanás volt hallható s a következő pillanatban mind a két ellenfél a téren hevert; mig lovaik gazdátlanul szaladtak tova.

A leesettek az életnek legkisebb jelét sem adták. Nehány városi polgár Podmaninhoz sietett, s ezek egyike — ugyanaz, ki vele korábban beszélgetésbe ereszkedett volt, felkiáltott:

— Ide, ide azzal a koporsóval! Podmanin megszünt élni!

S a polgárok nagy sietséggel fektették be Podmanint a hozott koporsóba, s szintoly sietséggel szálliták a városba, a szállitó csapat után gyorsan alábocsátva a kapu vasrostélyzatát.

Csak akkor emelteté fel Batoleczky az eszmélet nélküli Dzvelát is, kinek balkarja eltörve függött alá.

A zsebrákok körülözönlötték elesett vezéröket s kiváncsian vártak Batoleczky felvilágositására, ki most kapcsolá fel Dzvela fegyverzetét.

— A vezér lélegzete visszatért — mondá ez — Dzvela él. Csak vissza, vissza a táborba!

(Folyt. köv.)

P. SZATHMÁRY KÁROLY.

EGY DAL.

(Beszély Polko Elíztől.)

Késő őszszel, 1792-ben, zajgó vándorszinész társaság érkezett Normandia előbbi fővárosába, a vén és komor Rouenba, mely pompás székes egyháza-, büszke templomai és keskeny, homályos útczáival mintha nem is szivesen látná világias vendégeit. A szinigazgató jó drágán kibérelte a tágas, de nem kellemes városi szinházat, hogy benne hetenkint vagy öt előadást, jobbára dalművekből, rendezhessen. A zenekar meglehetős volt, a társaság is csak megjárta és igy a roueniaknak módjukban volt olcsó pénzen Méhul, Lulli, d'Alayrac kitünő honfiaik és Gretry a hires belga zenész jeles müveiben gyönyörködni. Hány szép szem könyezett, midőn a hüséges Blondel éneklé:

„Oh Richard, oh mon roi,
L'univers t'abandonne!

hány sohaj fakadt az egyiptomi József érzékeny

éneke hallatára, mekkora lelkesedést szült a viharnak meglepő eredetiséggel zenésitett zúgása Lulli „Isis“ dalművének harmadik felvonásában?! D'Alayrac „Gulistan“-jában a két savoyard fiú párdala rövididőn kedvencz nótája lett a közönségnek.

Egy esős, zordon, a tél közelségére emlékeztető octoberi napon, a szinpad mögötti öltöző hátsó bejáratának keskeny lépcsőzetén hallgatózva, egy 18 éves ifjú állott, kopott, szegényes öltözetben, de karcsú termete, nemes magatartása férfias önérzetet árultak el. A bejárás falára függesztett ócska, kormos lámpás tétova sugarai derült arcz élénk, barna szemeiben tükröződtek. Az ifjúság- és vidámságnál még egyéb is ékité az ifju sima, sötét hajfürtöktől körül folyt homlokát: mint verőfényt jósló hajnalnak hasadása volt olvasható le arról a lángész jövendő megdicsőülése. Épen D'Alayrac „Gulistán“-ját adták, melynek bár kivehető, de elhaló hangjai a magános hallgatódzó dalsovár lelkének mélyéig hatottak.

„Mindjárt kezdik a savoyardok párdalának a bevezetését —suttogá —; csakugyan.... néhány üteny mulva az énekre kerül a sor. Oh, beh boldogok, kiknek pénzök, sok pénzök van: minden estve jelen lehetnek az előadáson, láthatják, hallhatják!“

Sohaj osont el ajkain, de ő csak oda figyelt a honnét jöttek a bűvös hangok, melyeknek varázsa egész valóját fogva tartotta. Rögtön zuhanás és sikoltás hallszik, az ajtót sebesen kitárják, úgy hogy a szegény ifju ijedten, fájdalmát elfojtva hanyatlott vissza a lépcsőn.

„Mit keres itt? — orditá egy durva hang — jobb lesz ha azonnal egy markos hordárért fut, ki a kis Mariont haza czipelje, mert a sülyesztőben fölsértette a lábát. Az előadás nem maradhat félbe, egy savoyarddal is végig kell adnunk, itt senki sem érkezik, hogy ezzel a lánynyal bibelődjék.

„Majd haza viszem én“ — monda az ifju.

„Jöjjön hát gyorsan utánam“— volt a kedvetlen válasz. Az ifju engedelmeskedett és nemsokára tágas, roszul világitott terembe értek a szinpad tőszomszédságában, hol rosz széken savoyardnak öltözött leányka ült, kinek gyönyörü piczi lábát egy éltesebb asszony ápolgatá.

„Marion kisasszony, készüljön fel, hoztam valakit a ki haza vigye, az öreg Louison majd kalauzolja“ — monda a kérlelhetlen boszus férfiu.

A fiatal ember kiváló lovagiassággal közeledett és mintha csak fejedelemnő előtt állana, udvariasan hajtotta meg magát. Mire föltekintett, hajfürtökkel dúsan körülvett angyali arczra pillanta; oly kimondhatlan bájos, gyermekded szépek voltak e vonások, hogy az égszinkék szemek ártatlan tekintetét a meglepetés édes mosolyával üdvözölte. Ismét mosolygott, mit a legszebb ajkak viszonoztak.

„Nem tetemes a sérülés — szóla az öreg Louison — csak az egyik lába ficzamodott meg kissé, holnapra már meggyógyúl, azért csak siessünk haza.

Legott fekete köpenybe burkolta Marion tündéri termetét, és Adorján — így hivták az ifjut — gondos atyaként, gyöngéden emelte karjára az édes terhet, igy haladván át óvatosan, az öreg asszony köhécselve elől a lámpával, Rouen utczáin.

Az eső már elállt ugyan, de mindamellett hideg volt az éj. Marion szótlanul és bizalmasan hajolt védnöke vállaira és Adorján érezte lehelletének melegét, mig hajfürteit a szél untalan égő arczára hordta. Oly lassan haladt a mintegy álomba merült boldog fiatal ember, hogy az öreg asszony már több izben aggódva tudakozá: „Talán elfárodt, elhaltak karjai?“ „Oh dehogy!“ — felelt élénken s gyorsan az ifju. Nem sokára az öreg keskeny házikó előtt megállva mondá: „Na, megérkeztünk, itt lakik Marion nénje!“ Adorján megdöbbent, de hisz a lépcsőn fel még vihette a kedves kis lányt. Az emeleten szelid tekintetü koros nő aggodalmas meglepetéssel vette ki karjaiból Mariont, csókokkal halmozván el.

„Eljöhetek holnap tudakozni a kisasszony állapotját?“— kérdezősködék bátortalanul a csak vonakodva távozó ifju.

„Minden bizonynyal“—monda vigan Marion. „Köszönöm, szivemből köszönöm szolgálatát, szabad tudnom nevét?“

„Nevem Boïeldieu Adorján, Laroche-Foucauld bibornok ő eminenczijája titkárának a fia.“

„Boïeldieu! furcsa név.“

„Legalább nem felejti el egy hamar!“

„Meglehet!“

„Jó éjszakát!“

„Jó éjszakát!“

Ezt a jelenetet egy kis, mondhatnám érzékeny idyll követte. — Adorján és Marion ismét találkoztak, sokat együtt voltak, szerették egymást. E gyöngéd viszony oly szorossá füződött, hogy el sem birták képzelni a válás perczét, csak rá gondolni is kinos volt nekik. A 16 éves, árva és elhagyatott Marionnak igéző szépségén, annyi kedvességgel párosult csengő szaván kivül mije sem volt; hogyan került a szinigazgatóhoz, nem tudta; gyermekkori emlékeiből csupán egyet őrizhetett meg, egy mélabús szép scót dalt, melyet halvány szőke nőtöl hallott, kit ő anyjának szólitott. Adorján nem tudott eltelni a gyönyörü dal hangjaival, minden találkozásukkor kérte Mariont, énekelné el neki azt a kedves:

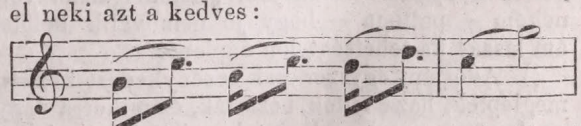

La la la la la

minthogy a szövegére már nem emlékezett. Ilyenkor Adorján behunyt szemmel, ifjú arczát tenyerébe rejtve hallgatott és mintha dicsőségről álmodnék, dúdolta kedvencz nótáját. Találkozásuk többnyire csak a szinházi probákon lehetett, ott a fes-

tett fák alatt, deszkából készült gyep ülőkén, olaj papiros hold világánál, rongyos diszitmények, tüstös lámpák, kötelek és poros lom között fejlődött, nőtt fel tiszta szerelmök szép virága, megnemesitvén a prózai környezetet. Csalogány éneke 's a patak csörgedezése nélkül is költöi volt nekik minden; keblökből fakadt a valódi költészet legtisztább forrása, gondtalan szerelmöknek pacsirta dal kellett, nem a mélaság panaszos hangjai.

Marion kieszközölte az igazgatónál, hogy Adorján mindig jelen lehetett a próbákon; „hiszen úgy ért ő a zenéhez — monda neki, kinek kedvencze volt, számtalanszor — minden estve Broche orgonászhoz jár tanulni, elénekli ő valamenynyi szerepeimet és azonnal észreveszi mikor az a szenvedhetlen Caraux úr hamisan hegedül, meg az öreg Martin kelleténél előbb fúj fagottjába. Belőle tmég hires zenész válik bizonyára."

Efféle magasztalásokkal rá birta az igazgatót, ki zenekarát is maga igazgatta, hogy egyszermásszor, próba alkalmával, a nyitány vagy sokszor egy egész felvonás vezényletét a fiatal Boïeldieure bizza, és ilyenkor oly tüzesen ment minden, hogy az öreg zenészek magok is elbámultak művészetükön. Adorján kimondhatlan boldog volt.

„Ládd — szólt Marionhoz, ki örült és büszke volt, valahányszor az ő parancsnoksága alatt énekelhetett — ládd, hogyan gyakorlom a röpülés mesterségét, talpra esett zenész akarok lenni a javából, teremteni, alkotni fogok sokat, végtelen sokat. Dalműveket irok számodra, te énekeled el; neveink együtt járják be a világot."

„Meggazdagodunk, lesznek szép ruháink, kocsin járunk, lesz nagy házunk — egészité ki Marion sejtelmes lelke.

„Igen, igen.... és Párisban fogunk lakni; Méhul és a dicső Grétry meg fognak látogatni, kezet szoritnak velem, barátságukra érdemesitenek."

„Kis nődben pedig gyönyörüségök fog telni, elmondják majd mindenfelé: mint szeretjük egymást, minő boldog Adorján az ő Marionjával!"

És Adorján mosolygott, hévvel szoritván ajkaihoz szép jósnője bársony kacsóit.

Ámde e fényes álom nem volt tartós, a kora örömnek szomorú lett a vége. A vén mogorva Broche orgonász véletlenül nyomába jött tanitványa mellékes foglalkozásainak, mérgesen sietett a fiatal Boïeldieu atyjához, hogy megmondja neki fiának könyelmű kalandjait. „Csak igazam volt nekem — pattoga — hogy jó nem válik belőle, ám lássa! fia tehetségtelen naplopó."

Adorjánt egyszer csak vezénykedése közben meglepték, haza vitték, bezárták, és mikorra vagy nyolcz nap mulva szabadon bocsátották, a szintársulatnak „hatósági parancs folytán" a városban nyoma sem volt többé. Nagy csapás volt ez rá nézve, de férfiasan türte kedves Marionja elvesztét, nem lett ő azért beteg, sokkal szivósabb természettel áldotta meg végzete, semhogy a fájdalom erőt vehetett volna rajta. Édes örjöngéssel veté magát zene szenvedélye karjaiba: játszott, alkotott, tanult, éjszakázott, csakhogy a dalműszerzést a hiresebb elméleti munkákból mielébb elsajátithassa. Egész lélekkel azon volt, hogy Párisba kész dalművel léphessen. Páris volt minden vágyódásinak tárgya, az élet eme zajgó tengerére sovárgott. Egy roueni alkalmi költőtől kapott rosz dalműszövegnek azonnal zenésitéséhez fogott.

Két évet töltött szakadatlan munka és kecsegtető remények közt, mire egy szép septemberi reggelen dalművének vezér könyvével hóna alatt és 30 franknyi útipénzzel ellátva, felkerekedett, s egyenesen nagy czéljának tartván: Párisba ment.

Alig érkezett az óriás székvárosba, már a roppant élet torlódó hullámai magukkal ragadták őt, hogy majd eszméletét veszté. Szerencséjére egy szánakozó hab a tengernyi tengerből, az öreg Erard, a hires hangszerkészitő házához vetette. Ennek müértő s vendégszerető termeiben sokat játszhatott, vagy inkább sokakat hallhatott játszani a drága s becses zongorákon, mert Erardnál minden nevezetesebb művész megfordult. Rövideden Boïeldieu nem annyira mesterséges mint finom játéka, költöi előadása, felfogása, átalános elismerésben részesült; bámulói közt ott volt Rode is Garat is.

Mindazonáltal jól érezte ő, hogy mielőtt művészetét kenyérkereset gyanánt üzhetné, főleg a jelesekben oly annyira gazdag s elkényeztetett izlésü Párisban, még sokat kell tanulnia. Ismét neki feküdt tehát kedvencz foglalkozásának, a zeneköltésnek, zongora hangolással keresvén ezalatt kenyerét. Keserves kenyér volt ez bizonyára, könnyei áztatták; de kifogyhatlan jó kedvén nem fogott ki semmi, jelleme ezen megbecsülhetlen sajátsága- s teste szivós természetének köszönheti leginkább megmaradását, hogy mostoha perczeiben mindannyiszor megemberelte magát.

Párisba érkezte után mintegy hat hónappal történt, hogy egy borongós, hideg februári nap délutánján, fáradtan s fagyosan, hideg padlás szobájába visszatérvén, Erardnak egy levelét kapta szállásán, mely értesité, hogy a Richelieu utczában a 30-ik számu ház második emeletén zongorahangolóra van szükség rögtön. Boïeldieu el is indult azonnal, ráakadt a nevezett házra, hol nem fölötte nagy, de igen gazdag és izléssel bútorzott szobába vezették, melynek közepén diszes zongora állt. A kandalló tüze vigan lobogott, a függönyök le voltak eresztve, a közepén lecsüngő csillár fakó világot árasztott a szobát szegélyző, kiváló izléssel rendezett, nagy választéku ritka virágokra. Mind ennek láttára leirhatlan boldog érzés édes ábrándai fogták el Adorján valóját, mozdulatlan ámulattal állott egy helyben, mintha ébren létében kétkednék. Rég el felejtette már jöttének czélját, ösztönszerüleg ült a zongorához, játszott, elébb erősen, aztán mind gyöngébben, halkabban; gondolatai messze kalandoztak, eszébe

jutott ifjuságának boldog de rövid álma és ujjai önkéntelenül a régi scot dal méla hangjaira tévedtek. Ekkor a gazdag bibor bársony függönyök megől fiatal hölgy lépett ki, angyali hangon, remegve s sejtelmesen viszhangozván: la-á, la-á, la-la. És Marion ráborult az ábrándozóra. Igen, ez az igéző alak, rózsaszin selyem ruhában, ez a tündéri teremtés szikrázó szemeivel, Marion volt, a roueni szintársulat kedves kis Marionja.

„Oh, ne neheztelj Adorjánom — monda ellenállhatlan kedvesen, pillanatnyi szótlanság után — oh, ne haragudjál, nekem férjem van, St. Aubin felesége vagyok. Az egész világ azt mondogatta, hogy rád ugyis hasztalan várok, késnem nem szabad, mert utólér a rútság és a vénség. Sokat sirtam, de hiába. Egy éve már, hogy az Opéra comique tagja vagyok, tetszem a párisiaknak és ők is nekem; St. Aubin igen jó ember, sokszor hetekig sem látom: sokat utazik."

Adorján néma csodálattal, fájdalmasan mosolyogván, hallgatta a fiatal nőt. — „Hidd el — folytatá kedvesen hízelegve Marion — én sokat, számtalanszor gondoltam rád, és tudom, hogy ezerszerte jobban illeném hozzád ..... emlékszel még, milyen vérmes reményekkel kecsegtettük magunkat?"

Dehogy feledé Adorján fényes álmait; kedvesét magához ölelvén, fehér nyakára hajtá sápadt arczát.

Négy hónappal később uj dalmüvet adtak az Opéra comique-ben, czime „Suzette hozománya" volt, és szerzőjét Boïeldieu Adorjánnak hivták. A főszerepet az ünnepelt St. Aubin asszony énekelte. A kecses kis szerzemény riadó hatást szült, a fásult, életunt párisiakat egészen felvillanyozta pezsgő s eredeti gondolatokban gazdag zenéje. Hát még St. Aubin asszony hogyan remekelt! ezer ajakról zugott az ő és a szerző neve, mindketten zajos kihivásokban részesültek az előadáskor.

Szinház után Marion szállásán vacsoráltak. „Ládd — szólitá meg kedvcsapongó vidámsággal a belépő Adorjánt — ládd, már egyik kivánságod teljesült: én éneklem el dalaidat és a közönség együtt emlegeti neveinket. Már hogy Méhul és Gretry meglátogassanak, azt kötve hiszem kedvesem; de tudok mégis valakit, a ki ismeretségedet keresi, épen tegnap szólitott meg e miatt, kezet akar szoritani veled. . . . Cherubininak hivják.

Alig végezte Marion, hogy egy szikár, vagy 32 éves férfi lépett a szobába, s megnyerő jósággal, szivélyesen szoritá keblére az örömittas fiatal zeneszerzőt.

Több év mulva Boïeldieu elsőrendü csillagként tündöklött a franczia zenemüvészet egén. „A bagdádi kalifa" s „Az uj földes ur" szerzeményei, még sok mással egyetemben, megalapitották hirnevét. A lángeszü zeneköltőt elébb a párisi „Conservatoir" nevezte ki zongora-tanári székére, később meg Sz. Pétervárról kapott igen megtisztelő meghivást az orosz császári szinház karnagyságára. De a zordon éghajlat alatt igen szenvedett egészsége, azért 1811-ben ismét Párisba tért, sok kész szerzeményt hozván magával, többek közt a Racine „Athalia"-jához szerzett énekkarokat. A visszaérkezés örömeitől lelkesitve, legott hozzá látott vidor dallamú „Párisi János"-ához, melyet nem sokára be is fejezett.

Voltak rosz napjai is. A fiatal Rossininek mind több hive akadt Franczia országban, lelkesedéssel fogadták dalműveit. Boïeldieu érezte a részvétlenség jeges fuvalmát, már kitünő „Párisi János"-a sem gyakorolt olyan hatást, minőt méltán megvárhatott. Vérzett szive; megfeszitett igyekezete sem volt képes uj alkotásra buzditani a beteg zeneköltőt. Veröfényre volt szüksége, hogy teremtő lelke végkép ki ne aludjék. De honnan!? Még mielőtt Pétervárra ment volna, Marion eltünt, és a világ kárörvendve azt mondogatta, hogy saját férje szöktette el; barátai sem tehettek érte semmit ez órában. Igy töltött ő négy szomorú esztendőt hivatal nélkül, testben lélekben megtörten; búskórság aggasztó jelei mutatkoztak a különben életerős férfiuban. Az orvosok Olaszországot ajánlották szenvedő egészsége helyreállitására; előzékeny barátai készséggel viselték a hosszú út és drága élet költségeit, mert hogyan is telt volna tőle, a szegény zenésztől! De Olaszország sem feledtetheté vele forrón szeretett Párisát, sokáig nem nélkülözheté a derék Cherubini barátságát: azért azon betegen, csekély erejét összeszedvén, vissza indult hazájába. Mikor Brüsselbe ért, annyira oda volt, hogy hasztalan igyekezett erőt venni magán: ágyban fekvő sulyos beteg lett. A zajos fogadóból nyugalmas magánházhoz szállásolták; az egész város őszinte részvéttel viseltetett iránta, jeles művészek igen gyakran tudakozódtak állapotja felől, mindegyikök készségesen ajánlá föl segitségét. Ezekről a betegnek persze sejtelme sem volt; heves lázában elmulhatlan babérok és örök dicsőségről álmodott.

Egyszer, kilenczed napra hogy betegen feküdt, az ápoló szolgát is elnyomta az álom s az éji mécs is kialvóban volt — felült ágyában s eszmélve körültekintett a homályos szobában, mert úgy vélte, hogy ábrándos látomásába valami régi emlék vegyül..... figyelt. Nem, ez nem csalódás: a mellék szobából ének hallszott, gyenge és tört hangon bár, de az ismeretes dal enyészetes elhalása kétes életének megtartó hajnala lett. És e dal..... kis Marionja gyönyörü scot dala volt. Kivehető tisztán látta lelki szemeivel kedvesét, azon virulón, bájosan, mint ifjukori emlékei képét megőrizték: Marion mosolygott, intett felé s énekelt, ő sem állhatta meg, hogy ne ismételje halkan: la-á, la-á, la-á, la-la. Ekkor gyönge sikoltás, mely bánat és öröm vegyülete volt egyaránt, szakitá félbe a lázas ábrándozót; azután minden elnémult, kisérteties csend lőn. Mire az ápoló szolga fölébredt, ura aléltan feküdt ágyában.

Több óráig tartott ájulása, észre sem vette az orvos megérkeztét és a körülötte forgolódók sürgését, mint járt szájról-szájra, hogy az éjjel a szomszéd szobában az „Opéra comique“ egykori hires énekesnője, St. Aubin asszony, szenderült jobb létre.

„Igazán jól járt szegény — veté oda foglalkozás közben az orvos — mert mióta hangját elvesztette s férje elhagyta, csak csupa kegyelet gyanánt, becsületből léptette föl néha-néha a szinigazgató. Már annyira el volt használódva, annyira fölöslegessé vált, hogy maga magának is terhire volt, csak emlékei csatolták még némileg ehhez a világhoz.“— Ilyen volt búcsuztatója ama kor legünnepeltebb művésznőjének.

Nyolcz nap mulva Boïeldieu veszélyen kivül volt, épülő egészségének első érzetében vette Párisból Méhul halálának hirét, egyúttal meghivatását a „Conservatoir“ részéről a megürült tanári állomásra. Kisütött tehát valahára napja, nagyra nevelvén ismét magasra törő lelkét.

Párisban roppant kitüntetéssel fogadták tisztelői, de főleg a nemes szivü Cherubini, és ünnepélyesen avatták föl uj hivatalában. — Vajon megtudta-e valaha Boïeldieu Marion halálát? senki sem mondhatja meg; ő egy szóval sem emlegette, de emelt neki olyan emléket ama kis scót dal talapzatán, mely nem fog elmulni soha..... ezen emlék: „*A fehér asszony.*“

Tudjuk, milyen lelkesedést szült ez nem csak Franczia-ország-, hanem az egész zenevilágban, ez emelte Boïeldieut a legnagyobb művészek halhatatlan sorába, ezen költött legtöbb kedvvel s ehhez foghatót később sem teremtett többé soha. Még halálakor is, 1834. October 9-én, mintha a végzetes dal, mely hirének megalapitója volt s szivét oly közelről érdekelte, lebegett volna ajkain, és halálos ágyát körül álló barátainak lelkében csodás viszhangként csengett a páratlan:

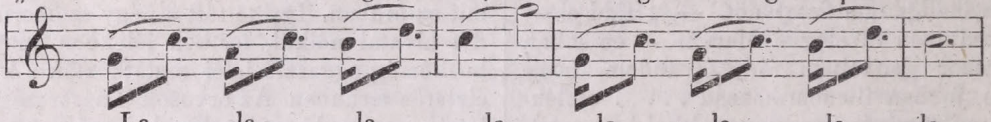

—ig.

BUDAI NÉPSZINHÁZ.

(jul. 11-én.)

II. Donato: Corradini, féllábu tánczos föllépte. — Dunanan apó és fia utazása. Vigoperette 3 felvonásban Offenbachtól, Siraudin és Meineaux után forditotta Tarnay Pál. — A nemzeti szinház zárva levén, megragadom az alkalmat, hogy a budai népszinházról is szólhassak valamit. Ezt eddig is örömest teszem vala, ha körülményeim engedik, mert elismerem a budai népszinház fontosságát, bár távolról sem tartozom azok közé, kik erőnek erejével nemzeti ügygyé kivánják varázsolni. Csodálatos, hogy a nagy közönség józan belátását néha épen a journalisták rontják meg. Midőn a budai népszinház épitése és megalapitása szóba jött, nehány lap oly hühót ütött, mintha egy nemzeti intézetről volna szó. Még csekélyebb ügynek is, mint a népszinházé, megvan a maga fontossága a magyar társadalmi életben, s a journalistika jól teszi, ha részvétet ébreszt iránta, de nemzeti nagy ügygyé emelni mindent, mi a nemzetiséggel többé-kevésbbé kapcsolatban van, éretlenség. Egy valóban nemzeti intézet virágzása vagy bukása mindig a nemzeti becsület kérdésébe vágó ügy; s mi lenne az, ha egyesek, társulatok, községek, városok mindennemü vállalatai a nemzeti becsület paizsa alá helyeztetnének? Küzdjön mindenki a maga becsületére, használjon hazájának a hogy tud s vegye figyelembe, mit Vörösmarty „Ősz bajnok“-jában Toldy mondott egy pár meggondolatlan ifju embernek, kik az ország czimerét koczkáztatták:

> Máskor — ugy mond — e szent jelnek,
> Ha erőtök nem felel meg,
> Béket hagyjatok.
> Küzdjön a ki mer, czimére,
> S türje — kit mily végzet ére. . .

E fogalomzavar nem hogy tisztult volna, hanem még nevekedett. A journalisták egy része szembe állitotta a budai szinházat a nemzeti szinházzal s a versenytárs szerepére unszolta, sőt még ma is találkoznak némelyek, kik ugy mutatják fel a budai népszinházat, mint példányt, hova a nemzeti szinháznak törekedni kellene. Soha sem olvastuk, hogy találkozott volna franczia journalista, ki valamely vaudville-szinházat a Theâtre Françaisval állitott volna szemben, ha mindjárt helyes oka volt is ez utóbbira neheztelni. De nálunk az ilyesmi nem ritkaság, csak bátorság kell hozzá, s ha valakinek ily gyönge itélő tehetsége van, nem csoda, ha tovább megy, s az anyagilag s szellemileg annyira sülyedt városi német szinházat is untalan dicsőiti a nemzeti szinház rovására. De hagyjuk ezt. Elég az hozzá, hogy Molnárnak csak annyi belátása volt, mint kritikusainak, elfogadta e nevetséges helyzetet s a drámai alsó nemek helyett, mi nélkül a népszinháznak nincs értelme, a drámai felsőbb nemekben próbált szerencsét, s ugy látszik azzal kecsegtette magát, hogy egymaga oly nemzeti szinházat alapit, minő egy egész országnak sem sikerült. Azonban csak hamar belát-

ta ez iránynak, ha nem is nevetségességét, de anyagilag káros voltát. Fölhagyott a tragédiával, felsőbb vigjátékkal, s leszállott a drámai alsóbb nemekhez: az operettehez, népszinműhöz, bohózathoz, kisebb vigjátékhoz s látványos szinművekhez. Ez volt a legörvendetesb fordulat a népszinház történetében, legalább öntudatára jutott hivatásának s oly tért foglalt el, melyen egyedül lehet jövője. Mi szükség is két nemzeti szinházra? Bár egyik tudna megfelelni feladatának. Oly számosak-e nálunk a drámai magasb nemek költői és színészei, hogy nem férnek meg egy házban? oly nagy-e a közönség, hogy egy második főszinházra is szüksége van? Oly gazdag-e a nemzet, hogy két szinházat dotálhasson? Vajon nem azt ohajtotta-e évek óta minden józan kritikus, hogy lassanként szoruljanak le a nemzeti szinpadról a drámai alsóbb nemek, s mint főszinház egészen csak a főnemeknek szentelje erejét? S mi különös! Midőn egy népszinház áll elő, nemzeti szinházzá akarjuk alakitani, s midőn némi balkisérlet után saját kerékvágásába zökken, fennyen hibáztatjuk. Valóban a népszinház emez örvendetes fordulata nehány journalistának tetszettlegkevésbbé. Előbb sajnálták, hogy elejti az ugynevezett dráma ügyét, azután abban nyugodtak meg, hogy ez csak átmeneti állapot s ha a szinház megerősödik anyagilag, ujra áttér a jó utra s a nemzeti szinház versenytársa lesz. Mindamellett az állitólagos átmeneti korszak operettei, bohózatai annyira megnyerték tetszésöket, hogy közülök némelyek az „Ördög piluái"-ért Bécsbe is felrándultak. A népszinház szembe állitása a nemzeti szinházzal később sem szünt meg; törik-szakad, igy is ugy is megkellett lenni a párhuzamnak, nemcsak véleményekben, hanem tényekben is. Tavaly nehány iró petitiót vitt fel Bécsbe a nemzeti szinház választmánya és igazgatója ellen; az idén se maradhatott el a bécsi ut, nehány irónak fel kellett oda rándulni, hogy a budai népszinház igazgatójának mintegy diadalmenetét képezze.

Azonban ez örvendetes fordulat bajt is idézett elő, még pedig két oly főbajt, melyeket az a képzelt és dicsőitett verseny a nemzeti szinházzal még inkább kiemel. Egyik az, hogy a népszinház semmi nemü lendületet nem adott a drámai alsóbb nemek eredeti irodalmának, másik az, hogy néha nagyon is könnyelmüen lábbal tapod minden izlést és erkölcsöt. Ez utóbbin sokkal könnyebb segiteni, mint az elsőn. Az a körülmény, hogy három év alatt a népszinház eredeti népszinművei, bohózatai, kisebb vigjátékai közül egy sem tett némi figyelemre méltó hatást, igen rosz jelenség. Ugy látszik a népszinháznak még nem születtek meg költői, pedig nélkülök nem fejlődhetik nemzeti alapon, s üvegházi növény marad. A népszinháznak tulajdonkép eredetibbnek a magyarabbnak kellene lenni a nemzetinél, a mennyiben a nép mindig állandóbb és sajátságosb izlésü, mint a szorosb értelemben vett nemzet, mely több oldalu miveltségénél fogva inkább kivan téve az izlés hullámzatának. E mellett egy népszinház jó részt nem csak a hazai népélet, hanem a specialis fővárosi élet viszonyaiból szívja éltető nedvét. Közönsége kedveli a mindennapi élet komikumát, mely őt közelről érdekli; oly viszonyok költői feldolgozását, melyeket átélt, tapasztalt; egy jó tréfát, mely talán holnap vele is megtörténhetik, egy találó dalt, melyet eltanulva holnap műhélyében elmormolhasson. S mit találunk népszinházunkban? A franczia operettek, vaudevillek és bluettek majdnem kizárólagos uralmát. Hol vannak a vidéki és fővárosi élet rajzai? Hol egyetlen eredeti komikai alak, mely a nép kedvenczévé válhatnék, mint a népszellem hü kifejezése? Sehol. Mind ezt nem vádkép mondom. Tudom, hogy senkinek sem áll hatalmában költőket teremteni; az sem ismeretlen előttem, hogy drámairóink megvetik a drámai alsóbb nemeket, még akkor is, ha több tehetségök van rá, mint a felsőbbekre; Pest vegyes lakossága sem csekély akadály egy önálló népszinház fejlődési folyamában; aztán elvégre a budai népszinház még fiatal intézet; mennyit küzdött nemzeti szinházunk is, mig nehány drámairóra tett szert s az eredeti drámairodalomnak némi lendületet adhatott. Igaz, várnunk és remélnünk kell, de egyszersmind szólanunk a dologról és folyvást szemünk előtt tartani a czélt, melyet előbb-utóbb elérni kellene. A kritikusnak épen oly kötelessége részvétet ébreszteni a drámairókban a drámai alsóbb nemek iránt, mint magának a népszinháznak inkább keresni és becsülni a drámairókat, mint eddig tevé. Évenként legalább egy pár kisérletet minden esetre lehetne koczkáztatni. Ott áll összegyüjtve egy csoport népmesénk; miért ne lehetne valamelyikből oly látványos szinművet szerkeszteni, mely aesthetikai becsre nézve felülmulja az „Ördög piluái"-t. A vidéki és pesti életnek egy pár oly jellemző sajátsága van, mely kivált alsóbb komikumra igen alkalmas; hozzá kell nyulni, ha ma nem sikerül, sikerül holnap. Van egy pár régibb, nem épen értéktelen bohózatunk, például a „Garabonczás deák"; ártana-e ha valaki ujra átdolgozná? E mellett hány oly franczia vaudevillet, bluettet olvashatni, melyekből, az alapeszmét s egy-két helyzetet átvéve egészen uj, a magyar és pesti viszonyokhoz alkalmazott müveket lehetne irni. Hát a zeneszerzők mit vétettek? Aránylag mily sok magyar zeneszerzemény jelen meg évenként Rózsavölgyinél. Nem lehetne-e a jobbakat hol ide, hol oda beszőni? Népdalaink gyüjteménye nem válhatnék-e a népszinház valódi kincsbányájává? S hogyan van az, hogy a magyar operette sehogy sem találja meg utját a népszinházhoz?

A mi a másik főbajt illeti, ezen segiteni magától a szinháztól függ, s ideje is, hogy segitsen. Nem a pietista, sem a salonember szempontjából indulok ki, s jól tudom, hogy az alsóbb komikumnak aesthetikai kiváltságlevele van a nagyon is

illedelmes és kényes izlés követelései ellen. De jegyezzük meg jól, hogy e kiváltság levél az aesthetikai érzésen alapszik s nincs semmi köze azon speculatióval, mely a nemtelen hajlamok hevületeinek hizeleg s pusztán csak az érzékiséget csiklándoztatja. Egy valódi komikai jelenetnek sokat megbocsáthatni, ha valamiben áthágja is az illedelmet, de a mi az aesthetikai gyönyörrel kapcsolatban sincs, annak épenséggel semmit. Ime példa reá „Dunanan apó és fia utazása“ a népszinháznak e már régi darabja, de a melyet most először néztem meg figyelemmel. Maga a mü ellen nem szólok, elég kedves zenéje van, cselekvénye, kidolgozása jobb és mulattatóbb lehetne, de igy is megjár. E mellett a szinészek épen nem játszottak roszul, dicsérnem kell az élénk, sebes és összevágó előadást, mely a magyar szinészetben nem mindennapi jelenség. Igaz, hogy e darabot már sokszor adták s ennyi próba után akaratlanul is összevágó játszáshoz kelle szokniok. De az reám nézve mindegy s nem csorbithatja méltánylatomat. Azonban mirevaló a mü végén az a nyomoruságos cancantáncz? Tulajdonkép nem is tartozik a darabhoz; nem hiszem, hogy az eredetiben ezzel végződjék, alkalmasint csak későbbi találmány. E tánczot Páris egyetlen szinházában sem járják, csak oly nem épen jó hírben álló mulató helyeken, minő a Mabille és Jardin d' Hiver, de itt is ott áll a tánczolók körül egy pár seargant, kik rendreutasitják az illetlenkedőket. S nekünk ezt a szinházban kell látnunk, s nálunk még találkoznak hirlapirók, kik védelmök alá veszik. Nincs kedvem erkölcsi predikácziót tartani; azt hiszem, hogy a közönség inkább csak kiváncsiságból s egy kis vásoltságból lel benne gyönyört, de azokban, bizonyára csekély az erkölcsi érzék, kik erre neki alkalmat adnak és ajánlgatják.

Corradini féllábu tánczos vendégszereplése szintén csak azt bizonyítja, hogy a budai népszinház néha épen oly keveset gondol erkölcsi mint aesthetikai érzésünkkel. S mindezt ugyanegy este. Kissé mégis sok. Részemről csak azért néztem végig Corradini tánczát, mert irnom kellett róla, de örömest odahagytam volna a szinházat, ha mindjárt kimenti dijt kellett volna is fizetni. Minő gondolat egy sánta, egy béna ember tánczától remélni aesthetikai gyönyört! Megteremtheti-e a mozdulatok plascitasát, könnyüségét, az öröm, jó kedv, vágy és szenvedély kifejezésének azt a báját, melyet egy szép táncz elővarázsol? Teljes lehetlen. Már megjelenésének le kell hangolnia a kedélyt s a nézők csak kiváncsiságot, csak sajnálkozást érezhetnek és egyebet semmit. Mi köze e kinzó curiosumnak az aesthetikával? E mellett minden érzőbb ember nem fog-e magában vádat érezni, hogy elég kegyetlen egy béna kinlódásain mulatni, mert ha még nem is kinlódik, képzeletünkre azt a hatást teszi. Valami kellemetlen érzés lepi meg az embert, melytől menekülni kiván, s még jó ha csak ez, mert ha kiváncsisága gyönyört lel az ily nemü látványban, az annak a jele, hogy aesthetikai érzéke eltompult s lassanként egy ember kivégzését is az izgalom gyönyörével nézné végig. A féllábú tánczmüvészet e divata és kedvelése az izlés némi hanyatlására mutat. Semmi sem árt inkább a müvészetnek, mint az, midőn a durvulni kezdő izlés aesthetikai gyönyör helyett, oly izgalmakhoz szokik, melyek inkább idegeire hatnak, mint kedélyére. A görög szinészet a gladiátorok játéka buktatta meg; a ki a római circus látványaiban gyönyört talált, többé nem indithatták meg Sophokles tragédiái. Vajon az összemarczangolt rabszolgák kinlódása nem hasonlít-e egy kissé egy szegény béna tánczához. Reám legalább ilynemü benyomást tett. Azért, ugy hiszem, fölmentenek olvasóim az alól, hogy Corradini tánczának részletesb rajzát adjam. De én s velem együtt alkalmasint többen, nem menthetjük fel a budai szinházat az erkölcs és izlés olynemü követelései alól, melyek valóban a szerényebbek közé tartoznak.

Gy. P.

VEGYES.

— E hó 11-én az akadémia phil. törv. és történet tudományi osztály ülésében *Salamon* Ferencz l. tag értekezett a magyar történelem egyik homályos, eddig kevéssé birált pontjáról, mely a társországok, különösen a magyar tengermellék történetére vonatkozik: „Zára ostroma 1311—1313.“ Salamonnak, ki a Zrinyi nemzetség történeti monographiáját megirandó, évek óta nyomozza a Zrinyiekkel s azok elődjeivel a Brebiri grófokkal kapcsolatos országrészek történelmeit, a tárgy épen kezeügyében esett, a brebiriek egyike, Mladen, fő-fő szerepet játszván a zárai ostromnál. Kik lapunkban Zrinyi a költő gyermekkorát méltánylattal olvasták Salamon tollából: elgondolhatják, mily becses „különirat“ lesz a Zrinyi-ház monographiája, melynek megvilágitására szolgál az akademiában felolvasott „Zára ostroma“ is. — Az archaeologiai bizottság új javaslata szerint a Corvina-ügy vezetése s különösen a mult hó 27-én ez ügyben hozott határozat foganatosítása, ugyan e bizottságra ruháztatott, ennek tagjai közé *Budencz* l. tag. és *Dethier* konstantinápolyi tudós is kineveztetvén. Szintén e bizottmány javallatára pécsi püspök ő mlgával közöltetnek a bizottsági jegyzőkönyv azon pontjai, melyekben foglaltatik *Henszelmann* l. tag. müértői tanácsa a pécsi egyházi régiségek czélszerü helyrehozása és megóvása iránt. Végre a titkári helyettes (ki mostan Csengery, a jegyző) egy adományt jelente be az akadémia palotájára, 1000 ftot *Waldstein-Worzenberg* Ernest gróf részéről, ki nem is magyar. Köszönő éljennel fogadtatott. —

* Vámbéri Ármin mult számunkban emlitett nyelvészeti értekezését Murray — és nem mint a

„Fővárosi Lapok“ irják Rawlinson, ki egyike a világ leghiresebb ékirat-fejtőinek — fogja kiadni. 2000 fontot igért érte, Rawlinson azonban még előnyösebb feltételek kieszközlésére ajánlkozott. Hazánkfiát egyátalán nagy kitüntetések érik Londonban, sőt a trónörökös is bemutattatta magának, hogy előadását hallja keleti útjáról.

* Annak idejében irtuk volt, hogy a Széchenyi szobor a lánczhídtérre van tervezve. Most a helytartótanács elvileg helyben hagyja ugyan e tervet, de figyelmezteti a városi előljáróságot, hogy a tért az esetben szabályozni kellene s ez igen sok költségbe kerülne; azt véli tehát, hogy a város e körülményt fontolja meg, s tanácsolja hogy a szobor az akadémia palotája előtti szabad téren állíttassék fel, a Lloyd épület előtti tér pedig más megfelelő diszitménynyel láttassék el. Ez ügyben most ujabb tárgyalások kezdődnek a városi hatóság és a Széchenyi-szobor-bizottság között. Úgy hiszszük, hogy ily ügynél nem lehet filléreskedni s a szoborhoz legillőbb hely lenne az először kijelölt tér, még pedig, a vizvezeték elkészültével— mint a párisi Place de la Concordeon az obeliszk — két nagyszerü viz-tükör közepett. A lánczhídtér elég tágas és épen alkalmas egy ily monumentum számára.

* Minap egy naturalista festészről emlékeztünk meg, most ismét egy kitünő tehetségü fiatal festészszel volt alkalmunk megismerkedni. Ez Brezina Sámuel nevü nagy-laki fi, ki a gymnasiumot Pozsonyban végezvén, ellenállhatlan vágyat érzett magában a festészethez, tanulását félbenhagyván most Pestre jött fel. Itt önerején készült müveit a képzőművészeti társulatnak bemutatván, ez pártfogásába vette s Than, Orlai és Telepi felügyelete alatt dolgozik és képzi magát. Másolt a muzeumban, most saját arczképét készíti olajba. Magunk is láttuk egy pár rajzolatát, melyek kiváló figyelemről, melegségről és igyekezetről tesznek tanuságot. Egész nap festő támlája előtt ül és sovány élelmét potom árért eladogatott rajzolatai dijából fedezi. A pártfogás ugyancsak reáfér.

* Dietze Sándort, a magyar költészeti müvek derék német fordítóját, a helybeli lutheranum gymnasiumnál német-nyelv és irodalom tanáráúl hivták meg. Mint tőle halljuk, nagyszámu forditmányait egyenként szándékszik közrebocsátani, mivel kiadó nem akad reá.

* A „Hölgyfutár“ mult csütörtöktől fogva hetenként csak kétszer jelenik meg, bővitett tartalommal. Nagy Ignáczné felszólitást intézett a közönséghez a lap pártolása érdekében, mert egyedüli jövedelem forrását — e férje által tizenöt éve alapitott közlöny képezi.

* A napokban érkezett meg muzeumunk számára Xantus János legujabb küldeménye. Különösen a madarak és kagylók vannak benne képviselve, de azért másnemü állatokban sem szenved hiányt. Pár nap mulva a küldőt is körünkben fogjuk üdvözölni.

* Egressy egészségi állapota már annyira javult, hogy képes szobájában járni s néha szerepeit is olvasgatja. Mihelyt annyira erősbül, hogy az utazást kiállhatja, valamelyik gyógyfürdőt fogja meglátogatni. Vigye és hozza isten!

* Vidéky hires festménye: „A keresztyének üldözése Pompéjiban“, a napokban szállitatik fővárosunkba Zágrábból, hol közszemlére volt kitéve. Itt is látni fogjuk.

* Rózsavölgyi hangjegykereskedésében egy ily czimü *népdal* nótáját árulják: „Te bájos szem, te fénysugár. . .“ Vajon melyik vidéken énekli ez édes szavakat a *nép*? (?)

* A „P. N.“ n.-körösi levelezője egy házalóra figyelmezteti az illetőket, ki Lauffer testvérek bizományosának adja ki magát. Közlő szemelátára tartott egy másfél forintos könyvet 3 frtra, s végre 2-ért tukmálta egy jóhiszemü uri emberre. (Miért nem figyelmeztette a levelező azt az urat?)

* A budai szinháznál forradalom ütött ki. Mig Molnár ur Bécsben igyekszik a magyar drámai müvészetnek méltó elismerést és saját zsebének bő jövedelmét szerezni: szinészei itthon összeesküsznek ellene és fizetési követelésök levén rajta, kérelmet nyujtanak be a helytartótanácshoz, hogy Molnártól elvétetvén az igazgatóság, köztök egyre — ha jól halljuk Szilágyi Bélára — ruháztassék mindaddig, mig az adósság le lesz róva. Ez speculatiónak nem rosz, de ha jól tudjuk, *) a szinészeknek van legkevesebb okuk a panaszra Molnár ellen. Aztán Molnárnak még három évig tart szerződése Buda városával a szinigazgatóságra nézve, s igy a szinészek a jogi téren sem nyerhetnek egyebet, mint hogy pénzbeli követeléseik kielégitessenek. Nagyobb baj az, hogy a föllépést — 4-5 kivételével — mind megtagadták, s csakugyan a héten ez egy pár hűből kellett a játszó személyzetnek kitelni. — A szinész urak meggondolhatnák, mily fontosságu a budai magyar szinház fönnállása, s ekkor bizonyára nem hagynák magokat egy ember nagyravágyásáért ily czélokra fölhasználtatni. Különben Molnár már uj tagok szerződésére hirdet pályázatot; jól teszi.

* Kaulbach, nagyhirü falfestményét, mely a világ reformatióját ábrázolja a berlini új muzeum lépcsőzetén, már befejezte. Német lapok nem győzik dicsérni a kiválóan sikerült müvet.

* A helybeli ref. főiskola nyilvános nyári vizsgái e hó 19-ikétől 28-ikáig tartatnak, a prot. papnöveldéé pedig az azt követő két napon, — mindnyája a reformatusok szénatéri templomában.

* *Hibaigazitás.* Mult számunk „Irodalom“ rovatában, a „Budapesti Szemle“ V-ik — Az irás eredete czimü — czikkének szerzőjeül, *Pulszky* Ferencz helyett, *Pataki* Ferencz szedetett. Kérjük igy kiigazitani.

*) Mi erről semmit sem mondhatunk, s az egészet a hihetőleg jobban értesült rovatiró magánvéleménye gyanánt kérjük tekintetni. *Szerk.*

UJ KÖNYVEK. *)

SZENT BIBLIA, azaz SZENT IRÁS, mely az egész ó- és új testamentomat foglalja magában, az apokryphus könyvekkel egyetemben. Közvetlen az eredeti szövegből fordította *Kámory* Sámuel, tanár. *Első kötet.* A kéziratból. A fordító költségén. N8r. IV és 311. Ára 1 fr. 20 kr. (Osterlamm bizománya, Pest.)

ÁLLAMFÉRFIAK és SZÓNOKOK KÖNYVE. *Szalay* László által. Második javitott, bövitett kiadás. I kötet. Fox. Mirabeau. Duport. Pitt. *Harmadik* füzet. 8r. 241—376. Ára 1 ft. (Osterlamm, Pest.)

NÉMET-MAGYAR KERESKEDELMI SZÓTÁR, a könyvvitel, váltóüzlet és levelezés körében. (Ugyan e czim németül is.) Kiadta a pesti p. *kereskedői testület.* 8r. 157 l. Ára 70 kr. (Khór és Wein könyvnyomdája, Pest.)

AZ ELORZOTT VÉGRENDELETEK. Eredeti regény. Irta L. Bodor László. (Két rész, egy kötetben.) K8r. 131,105 l. Szerző sajátja. (Ref. főtanoda betüi, Kolozsvár.)

*) Hogy ez állandó rovatot minél teljesebbé tehessük, kéretnek a t. kiadó, illetőleg szerző urak, hogy az ujonnan megjelenő művekből egy-egy példányt, vagy legalább annak egész czimét, hozzánk beküldeni szíveskedjenek.

NYILT LEVELEZÉS.

Orosházára Gy. V. urnak. Vettük a csomagot, de még bele is alig pillanthattunk. A *h* betüvel megbirkoznánk valahogy; az *r*-től egy cseppet sem félünk, de igen, ha egy odaillő *á*-t gondolunk eléje. Talányért talány. Vegye szives üdvözletünket!

Miskolcz, alias **Koritnicza.** A küldemény is megérkezett, a „spectaculum" is megtörtént. Hygiaea kisasszony változzék muzsává a fenyőberkek illatos árnyain!

A **hontmegyei Casino** pénzkezelőjét bátorkodunk figyelmeztetni, hogy a Koszorú fél évi előfizetése nem 5 hanem 6 ft.

T. cz. B. J. urat Küküllő-várott szintén kérjük a 6-ik forint utólagos beküldésére.

A Szathmári Casino pénztárnokát hasonlóan.

TARTALOM.

A nőről, különösen aesthetikai szempontból. *Madách I.* — Hajnali harangszó, télén. *Szász K.* — A szulioták. (Történelmi beszély.) *Fáy A.* — Magyarósi Tamás. Ó-székely ballada. Közli *Kriza J.* — Az ezüst ember. *P. Szathmáry K.* — Egy Dal. (Beszély Polko Elíztől). —*ig.*— Budai népszinház. *Gy. P.* — Vegyes. — Uj könyvek. — Nyilt levelezés.

Előfizetési felhivás
A
KOSZORÚ
1864. második félévi folyamára.

A KOSZORU juliussal *negyedik félévi* pályafutását kezdte meg.

Sokkal magasb véleménynyel vagyunk tiszt. olvasóink itélete s izlése felől, egyszersmind józanabb önbecsüléssel magunk iránt, hogysem, a jövőre is, szépen hangzó czifra igéretekkel állni elé mind irányokban illetlennek, mind ránk nézve megalázónak ne vélnők. Inkább a lefolyt három félév eredményére utalunk, azt terjesztjük birói itéletök alá: nem aggodalom nélkül, ha az előttünk lebegő eszményt, — de megnyugvással, ha irodalmunk jelen állását tekintjük.

Ez itélet, reméljük, el fog ismerni annyit, hogy a Koszoru, ez idő szerint, *irodalmi szinvonalon áll.*

A „Magyar költők arczképei" folytatása a t. közönség részvételétől függ.

Megjelenik a lap minden héten, vasárnapon, másfél tömött nagy 8-ad ívnyi tartalommal.

Előfizetés a julius—decemberi félévre, Pesten házhozhordással, vidékre postán, 6 frt. o. é. mely vagy a szerkesztőhöz (Üllői-út 7. sz.) vagy Emich Gusztáv kiadó-hivatalába (Barátok tere 7. sz.) küldhető.

Teljes példányokkal az 1-sö számtól kezdve folyvást szolgálhatunk, s ezutáni előfizetöinknek is a már megjelent számokat egyszerre küldjük.

Kelt Pesten, julius 15. 1864.

Arany János,
a „Koszoru" felelős szerkesztője és kiadó-tulajdonosa.

Arany János felelős szerkesztő és kiadó.

Pest, 1864. Nyomatott Emich Gusztáv magy. akad. könyvnyomdásznál.

KOSZORÚ.

Megjelenik hetenkint vasárnap. Szerkesztő szállása, hová a dolgozatok, előfizetési pénzek, reclamatiók is küldhetők: Üllői-út 7 sz.

HETILAP
A SZÉPIRODALOM S ÁTALÁNOS MIVELTSÉG KÖRÉBŐL.

Előfizetés; egész évre 12 frt, félévre 6 frt. Előfizetést elfogad s a lap szétküldését is kezeli Emich Gusztáv kiadó-hivatala: Barátok-tere 7. sz.

MÁSODIK ÉVFOLYAM. JULIUS 24. 1864. MÁSODIK FÉLÉV. 4. SZÁM.

A KÉZRAJZOK.

KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A HERCZEG ESTERHÁZY-KÉZRAJZ-GYÜJTEMÉNYÉRE.

Minél inkább közeledik az idő, melyben az ige testté fog válni, vagyis melyben az európai hirü Esterházy képtár fővárosunkba le fog szállittatni, hirlapjaink annál több érdekeltséget tüntetnek fel a tárgyban. Apróbb hireket és hosszasb értekezéseket nehány év óta sürübben olvasunk e képtárról mint azelőtt.

Mióta tudjuk, hogy a képtár műkincsekben szegény fővárosunkat gazdagítandja, azóta figyelmünk, vagy ha tetszik vonzalmunk növekedett, mint a családtaggá vált idegen iránt növekszik, kinek jeles tulajdonait azelőtt csak távolról és hirből, de most már közelről s mindinkább kiismerjük.

A dolog a hirlapi vitatást valóban megérdemli, s pedig nemcsak azért mivel magában nagy jelentőségü, hanem azért is, hogy a nemzet az esemény korszaki fontosságát belássa.

Lehet mondani: hogy Mátyás király ideje óta, midőn az előljáró Olaszország a renaissance kor müveltségét Európa több országaival együtt honunkra is kiterjesztette, s a körünkbe meghivott olasz tudósok és müvészek buzdítására a tudományok mezején szintugy mint a müvészetekén rendkivüli tevékenység uralgott, a müvészetek terén egy esemény sem merült fel, mely korszaki fontosságára nézve herczeg Esterházy Pál ur honfias felajánlásával mérközhetnék.

A müvészetekben való hátramaradásunknak legerősb bizonyitéka volt: hogy honunk nagy területén egyetlen mügyüjteményt sem birtunk felmutatni, mely nem mondom világhirü lett volna, hanem mely jelentőségére nézve például Olaszország tartományi vagy Németország kisfejedelmi városai valamelyikének másod rangu mügyüjteményével mérközhetett volna.

Ha a jeles képtár majd körünkben leend és csarnoka ajtói megnyilnak, büszke öntudattal felkiálthatjuk: Birunk mügyüjteményt, melynek Európában hitele van. — E képtár civilisatiónk czégét képezendi, mely által a müvelt nemzetek sorában hitelünk növekedni fog.

A szellemi s anyagi haszon, mely a mügyüjteményből a tanulni vágyó müvészekre, fővárosunkra, s az egész honra átszármazik, egyaránt nagy, s ezen hasznok egyenkénti elősorolása értekezésemet igen hosszura nyujtaná.

A herczegi képtár azon részéről, mely a németalföldi-, franczia-, spanyol-, olasz-, és német-iskolákra felosztott gazdag festménytárlatot magában foglalja, ezuttal nem szólok, miután a képtár ezen részét német müirók, mint Kugler, Förster és Waagen is figyelmükre méltatták, és róla ujabb időkben honi hirlapjaink is gyakrabban értekeztek.

Ez alkalommal a képtár azon részét vizsgálandom, mely a müirók és mübará-

tok figyelmét eddig kikerülte, s mely rendkivüli gazdagságánál s a művészet emelésére kiható nagy fontosságánál fogva mégis a legnagyobb figyelemre méltó. A képtár ezen része alatt a kézrajzok gyüjteményét értem.

Európában a legnevezetesb kézrajz gyüjtemények e következők:

Angolhonban a királyi magán-könyvtárnak és Sir Lawrence Tamásnak igen gazdag gyüjteményei, melyek közül az utóbbi a tulajdonos halála után 20,000 font sterlingért Woodburn műárus testvérek által megvásároltatván, részletekben lőn eladva.

Párisban a louvrei gyüjtemény, melynek száma 20,000 darabra felrug.

Olaszországban a Giuseppe Bossi hagyatékából származó gyüjteménye a velenczei műakadémiának, melyben Rafael vázlatrajz-könyve különösen nagy érdekü. Firenzében pedig az Uffizi-képtárnak még a Mediciek korából hátramaradt rajztárlata.

Bécsben Albrecht főherczeg rajzgyüjteménye, mely szász-teschení Albrecht főherczeg hagyatékából származik, s a világ leggazdagabbjai közé tartozik.

Ez utóbbi műgyüjtemény a birodalom székvárosában lévén, bennünket is közelebbről érdekel, s a tulajdonos engedélyéből idegenek előtt is nyitva van.

Förster e gazdag műgyüjteménynek szakavatott leirását megkezdé, s 1835-ik évben az eredeti rajzok kőnyomatu hasonmásait közzé tette. *) A fáradságos mű azonban mind eddig nincs befejezve, s a művészet érdekében kivánatos, hogy ez megtörténjék. Dürer Albrechttől 14 hires rajz van a gyüjteményben: János apostol, kinek arcza Luther vonásaihoz feltünően hasonló, — András, Tamás szentek, — az Urvacsora, — s Varnbuler arczképe Dürer rajzai; de ezeken kivül Van Dyck, Rembrandt, Rubens, Leonardo, s főkép Rafael rajzai szintén nevezetesek. Passavant mintegy 80-ra teszi Rafael önkezü rajzait, melyek ezen gyüjteményben tartatnak.

*) Ludvig Förster, Lithographirte Copien von Original-zeichnungen etc. aus der Sammlung Se. Kais. Hoheit des Erzherzog Karl von Oesterreich. Wien 1835.

Mint tudjuk, Dürer olaszországi műutazásait Rafael lakhelyéig, Rómáig ki nem terjesztette, s a német legnagyobb művész, habár az olasz művészek legnagyobbikának kortársa volt, ezt személyesen nem ismeré. Szeretett anyjának hosszu betegségre 1514 évben bekövetkezett halála után Dürer, a Rafaellal való szellemi összeköttetés szükségét még élénkebben óhajtotta mint azelőtt, és midőn értesült, hogy Rafael az ő metszéseit tetszéssel szemléli, gyapot szöveten vizfestékkel ecsetelt saját arczképét neki ajándokul küldé. Az urbinói nagy mester német társa gyöngéd figyelmét kézrajzokkal viszonozta, s Dürer, e megtiszteltetés feletti örömében, a rajzok egyikére, mely jelenben Albrecht főherczeg kézrajz-gyüjteményében tartatik, régi nyelvészeti tekintetben is nevezetes következő feliratot irta önkezüleg: 1515. Raphaell di Urbino der so hoch peim pobst geachtet ist gewest der hat dyse nakete Bild gemacht und hat sy dem albrecht durer gen Nornberg geschickt im seyn hand zu weisen.

Mindezt csak azért emlitem, hogy a figyelmet Albrecht főherczeg gazdag rajzgyüjteményére fölhivjam, melyet meglátogatni minden műbarátra nézve érdemes.

Kitérésem után visszamegyek a herczeg Esterházy rajz- és a vele egyesült metszés-gyüjteményre. E két gyüjtemény együtt véve a leggazdagabbak közé tartozik.

A műcsarnoknak a mostani igazgató, történelmi festész Kratzmann ur kezeihez történt átadásakor készitett okiratokat és jegyzőkönyveket, melyek 1859. évi márczius havában irattak alá, megtekinteni alkalmam volt.

Altenkopf József, előbbeni igazgató, napfényre jött csalásai s sikkasztásai miatt az egész műcsarnok átvizsgálása s ujra fölvétele az érintett időben szükségessé lőn. A hűtelen igazgató azon festményekre, melyek nyilván kifüggesztve vannak, és melyek utánzására ügyességgel nem birt, sikkasztásait ki nem terjesztette, a rajz- és metszés-gyüjtemények láthatlan és nem ellenőrözhető karton-foliánsai, s a darabok

tömérdek nagy száma azonban bányái voltak, melyekből a gondviselésére bizott műkincseket titkon eladogatta, hogy a bündíjjal magán szenvedélyeit kielégítse.

Az elidegenités körüli nyomozások, s az uj rendezés ezután hosszabb időbe kerültek, mely alatt a műcsarnok termei a közönség látogatásai előtt el voltak zárva.

Az összeirási s átadási okiratok és lajstromok szerint a herczeg Esterházy képtárban 3545 darab eredeti rajz, és 53,917 darab metszés van, s igy a két gyüjtemény összesen 57,462 darabból áll.

Ez oly nagy szám, hogy az egyes daraboknak csak futólagos átvizsgálása is igen hosszas időbe telnék, s ezért még szenvedélyes műbuvár sem igen határozza el magát a dologra.

A lapok a tárczák táblái közt elzárva tartatnak. A nyert szomoru tapasztalás után ez óvatosság menthető ugyan, de közérdek szempontjából óhajtandó, hogy a velenczei műakadémia gazdag rajzgyüjteményében divatozó szokás szerint, a rajzok az elidegenités és megcsonkitás ellen védve, üveges keretekben nyilván kifüggesztessenek.

A lapok nagy száma s elzárt helyzete okozta tán azt, hogy a műirók a gyüjtemény gazdagságát csak átalánosan emlitik, a nélkül hogy részletes leirásába bocsátkoznának. Passavant a rafaeli rajzokról értekezve panaszosan fölemliti, hogy az Esterházy-gyüjtemény rajzait nem láthatá *), s a közelebb Bécsben megnyilt osztrák művészeti s műipar-muzeumról egy német napilapban adott ismertetés is csak átalánosan említi, hogy a herczeg Esterházy gyüjteményből Michel Angelo, Fra Bartolomeo, Jordaens, Ostade, Giulio Romano, Rafael és Tizian nagybecsü rajzai közszemléletre ki vannak téve, a nélkül hogy ábrázolásaikat különleg és névszerint fölhordaná.

Semmi sem hat az ember szellemére s szivére jótékonyabban mint a műalkotások. E jótékony hatást azonban csak hosszasb ismeretség, felfogás és bizonyos meghittség, nem pedig futó megpillantás, vagy a műtermek sebes bejárása által lehet elérni, s a rajz- és metszés-gyüjteményeket csak ugy tanulmányozni szükséges, mint egyéb műgyüjteményeket, ha körülményes leirásaikat adni akarjuk.

A rajzok a képzőművészetekre igen fontosak. Főbecsük abból áll, hogy az első hév, melylyel a művész a gondolatok chaosából az eszmét felkarolja s megalkotja, a rajzban leghívebben tükrözi magát, s a sebes gondatlansággal papirra tett rajzok, könnyüségüknél fogva, csalódásig vitt hasonlatossággal nehezebben utánozhatók, mint a nagy szorgalommal bevégzett festmények.

A rajz csak előmunkálat, nem egyéb mint az iró jegyzete, melyet tárczájába beir, hogy el ne feledje. Ezért távol van tőlem, hogy a művészek előmunkálatait, melyek sorába a vázlatok, előrajzok, körvonalozások és kartonok tartoznak, a nagy gonddal bevégzett munkáknak elibe tegyem. Ezt téve, a felröppent elmeszikrát a költői szabályok szerint készült eposznál többre becsülném, a készületlenséget az alapos tudásnál nagyobbra tartanám.

A pemecs és festék segélyével bevégzett mű a festészet legszebb és legtökéletesb nyilvánulása; de azért a rajzok még is a műkedvelők s a tanuló művészek figyelmét a legnagyobb mértékben megérdemlik. Pongyolán megjelenő kecses nőkhöz lehet őket hasonlítani, kik szépségüket akkor tüntetik leplezetlenül szemeinkbe, midőn a cziczoma s pipere segéd szereit nélkülözik. A szinek pompája, az aláfestés, meg a lazura, mely alatt a rajz s a körvonalok gyöngéd megjelölései elenyésznek, a pipere segéd szereivel egyenlő eredményt idéznek elő. Tetszősbbé, látszólag szebbé teszik az alakot; de meg is fosztják eredeti egyszerüségétől.

A halhatlan művek keletkezésének első stadiumát szemlélni, melyben az eszme a művész elméjében megfogamzott, melyben azt futólagosan körvonalozva maga előtt állandósitá, s melyben a nevezetes

*) J. D. Passavant: Rafael von Urbino stb. 2-ter Theil 525. lap. Ez alkalmasint azon időben történt, midőn Altenkopfnak napfényre jött sikkasztásai után a jeles gyüjtemény tartósb ideig elzárva volt; mert különben a jelentkező idegenek számára nemcsak a teremek, de a rajzok foliánsai is mindenkor készséggel felnyiltak.

műhöz tanulmányait végezé, érdekes és tanulságos, és mind ezt csak a művészek kézrajzaiból nyerhetjük.

Az anyag, melylyel a művész rajzol, a toll, kréta, irón, szepia, szén alárendelt dolog. Ez nem jő tekintetbe. A művészek rendesen változtatva, majd az egyik, majd pedig a másik anyagot használják. Rafael, azon időben midőn Peruginonál volt, tervrajzait többnyire irótollal és barnás tentával, tanulmányait pedig fekete krétával készité. A velenczei műakadémiában látható vázlatkönyve az első, a Mária koronáztatását ábrázoló festményéhez készitett tanulmányai pedig a második modort tüntetik fel. Árnyékoláshoz szepiát használt.

Leonardo da Vinci a papirt alapozta — grundirozta — hogy azután ezüst rudacscsal — Silberstift — árnyazzon és fehérrel magasitson. Rafael, midőn ezt Firenzében létekor meglátta, önmaga is utánozta.

A Vatikán első termében festett freskói számára előrajzait és tanulmányait felváltva tolluval, ezüst rudacscsal, vagy fekete krétával készité. Bevégzettebb műveit tolluval rajzolta, szepiával tusirozta, s fehéren magasitotta; kartonjai ellenben, miket festményei számára készíte, mindig szénnel és fekete krétával rajzolvák, és gyönge törléssel fehérrel magasitvák.

Mind ezt csak azért hozom fel, hogy a legnagyobb festész példájával bebizonyitva legyen, miszerint a művészek az anyagot a rajzolásnál gyakran változtatják.

Azonban ez csak külsőség, a diónak csak héja. Anyag nem lehet lényege a szellemi alkotásnak.

Leonardo da Vinci s Michel Angelo rajzai a tökélynek oly magas fokán állanak, hogy Rafael művei ezeket gyakran föl nem érik. Rafael rajzai ellenben, a tanulmány darabokon gyakran feltünő javitások daczára, a körvonalok élénksége s biztossága, valamint a szépérzület magassága által még is kitünnek. Passavant szerint a legegyszerűbb eszközzel czélt érni törekvék, s ezért rajzai kevés rézsutos metsző vonalakból állanak, melyek olykor az erősb árnyrészekben szélesen keresztezéseket mutatnak.

Rafael rajzait nem azért készité, hogy alkotandó műve egész tervezetét s a kivitel minden részleteit birja, hanem, mintha csak jelelő szavakra szorult volna, rajzainak azon részeit, a melyekben tanulmányra szüksége nem volt, gyakran elhanyagolta.

Mind ez a szellemi részhez tartozik, mire a rajzok értékének s a művész tehetségének megitélésénél ügyelni kell.

Sajátos jelenet a német festészetben, hogy legnagyobb két mestere, a multban Dürer s a jelenben Cornelius, nagyobb rajzoló mint festő. Dürernek fametszésü nagy és kis Passióit és Mária életét, valamint Cornelius kartonrajzait, miket a berlini Campo Santo számára készíte, többi művei föl nem érik; következésképp annak, ki e két nagy művészt tökéletesen ismerni óhajtja, festett műveiket vizsgálni nem elég, hanem rajzaikat is tanulmányozni szükséges.

A mióta Cornelius műveivel szemben azon tapasztalást tették, hogy festményei kevésbbé tetszősek mint vázlatrajzai, a rajzgyüjtemények művészi jelentősége kétségtelenül növekedett, s most ily művekre nagyobb figyelem fordittatik.

Waagen kézi könyve *), melyet a németalföldi festész-iskolákról kiadott, ez irányban eleven példát nyujt. Waagen az illető művészek rovatánál a metszéseket és kartonokat már fölemlíti, Förster pedig a sokszorozó művészetet külön fejezetekben és korszakonkint vizsgálja. Mind ez, Kugler szokásával szemben, ki a rajzokat és a sokszorozó művészetet mellőzi, előre haladás.

Némelyiknek, mint például Schön vagy mikép nevezni szokták Schongauer Márton, festett művei ritkasága miatt, valódi jelentősége és feltaláló tehetségének egész fénye csak részmetszéseiben és karczaiban ismertethetik fel.

Mások, kiknél a szinérzület hiányzott, mint Swanevelt Herman, Weirotter, Kobell Ferdinand, Gauermann Jakab és többen, karczaikban sokkal előnyösb színben tűnnek fel, mint festményeikben, melyek egyébként is ritkábbak. És mások megint

*) Handbuch der deutschen und niederländischen Malerschulen G. F. Waagen. Stuttgart 1862.

azon tapasztalást nyujtják, hogy festményeikben külön, és metszéseikben megint külön szakmával voltak elfoglalva. Igy de Vlieger Simon festményeiből tenger-, karczaiból pedig tájfestész minőségében ismeretes.

Rembrandt, Callot és mások, bár menynyire kitüntek festményeik által, művészi nagyságuk nevezetes részét még is elveszítenék, ha rajzaik, metszéseik és karczaik figyelem nélkül hagyatnának.

Rembrandt mint rajzoló s rézmetsző eredeti s csodálásra méltó, Callot pedig a gondolatnak szabad és szellemdús rajzok vagy karczok által közvetlenül láthatóvá tételét a tökély oly magas fokára felvitte honában, a melyen az se előtte, se pedig utána soha sem volt.

A felhozottak által a rajzok s ezekre alapuló metszések és karczok művészi jelentősége, ugy hiszem, eléggé ki van tüntetve.

A herczeg Esterházy rajzgyüjtemény valamennyi mesterét, s ezeknek összesen 3545-re rugó rajzait egyenként elősorolni, mivel a sok jeles művész mellett természetesen elég selejtes is találkozik, az olvasóra nézve száraz és meddő olvasmányt nyujtana, mitől meg akarom kimélni.

Burgkmair, ifj. Cranach Lukács, ifj. Holbein János, Lajdai máskép Huygens és van Damecz Lukács, Schön vagy Schongauer Márton, Wohlgemuth és Zaisinger német, — valamint Fra Bartolomeo, Andrea Vannucchi máskép del Sarto olasz, — Jordaens s Ostade németalföldi művészeket, kiktől a gyüjteményben igen érdekes rajzok találtatnak, ez alkalommal, a műbarátok számára, csak futólag megemlíteni elég volt.

(Vége köv.)

ORMÓS ZSIGMOND.

A MULT KÉPE.

Mint éji csendbe' mély tengerfenéken
Vél hangokat, ki rajta andalog;
Mint lombja-hullott néma erdőmélyen
Ha a letünt tavaszra gondolok:
A tájon még — bár hangja veszve régen —
Meg-megzendülnek halkal a dalok . . .
És hallom, óh mult! ujra hő igédet,
Varázs alakkal festve, hozva, képed.

Dicsőségben, szent lángra gyulva égett
Kebled fölött a szellem, szabadon;
Bár sas szedé szét a fájó veséket,
Láncz nem maradt a Prometheuson . .
Ropogva ért a szikla földi véget
Mely szent kinokbul nött ki magason.
S hősök cserága hinte nyájas árnyat
A nyugalomra térő lázas árnak.

Szint váltva kelt ki ódonat nyügébül
Uj élet a megifjult föld felett;
Hol az anyaggal a szellem kibékül
És napvilágol fenn a szeretet
S torzulva futnak vissza délszinébül
Agyrém, ámitás, hamis istenek . . .
Előttük a setétre égi fény süt —
A végtelenbe van csak menekvésük.

Hangos patakkint áramlott az élet
Verőfényedbe' rengő lomb alatt;
Édes fuvalmat hagyva földnek, égnek,
Öltött a hir zöngelmes szárnyakat.
Illat lehelte át a bájvidéket
Hol ihletettek dalva jártanak.
Fenkölt világ! valóvá bűvölt álom,
Oh mért lebegsz a csalfa tünde tájon?!

Zokogva láttam én szép fáklyafényed
Önön hamvába összeomlani!
Véglobbanásán a legszebb remények,
Legjobb tündérek árnyát szállani,
Miknek tünése, mint egy méla ének,
Elhunyt egedbe vissza, vissza hí.
S min elmém fárad itt az érzelemmel:
Az írt, sebemre, oh csak ott lelem fel!

Mint puszta tüzhely, melyet, mig világlék,
Körülfogának nyájas alakok,
Áll életünk, körötte rom, sivár lég,
Tünödő magány, búsan elhagyott;
Mély csend, mit elfed sürü rémes árnyék,
Mi átborzaszt, mit mégis hallgatok . . .
S átzsong nyüzsgése rajta a jelennek —
Botránya, kínja a reménytelennek!

De nem, de nem! A szivnek éjelében
Egy csillag ég, habár minden setét,
Mint istenszem, ragyogva mindig ébren,
Gyámolván a kétségesek hitét
S a lankadónak, éje ellenében,
Egy biztató fényt ösvényére vét.
A letünt hajnal, bár a fény halála:
Méhében van a fölkelendő szála.

Letüntél, mint a puszták álvizérül
Egy lengéssel a kép leköltözött!..
De lelkünk mélyén csak te égsz vezérül,
Tüzoszlopkint a vándornép között;
S bár a hivőknek száma, hullva, gyérül:
Uram! nem csügged utaid fölött.
Egy hangján épült város Amphionnak;
Te hoztad vissza népét a Sionnak!

TÓTH ENDRE.

A SZULIOTÁK.

(Történelmi beszély.)

(Vége.)

Az imént nyert török zsákmányból telhető nemzeti lakomát csapatott Marko a maga vitézeinek; még egyszer hangoztatta Tódor a kedves szülőföldön Rhigas harczi dalát, még egyszer merengtek vissza hazájok multjába az öregebbek, még egyszer eresztették meg otthonos jó kedvöket a fiatalabbak; s aztán szedkőzést parancsolt Marko, s kiindultak, búcsút mondva keblökhöz nőtt kedves hazájok határinak. — Vezér! igy szólitá meg, kiindulás előtt, egy pezsgő vérü, tüzesebb ifju Markót: mi tilt bennünket, hogy most egyuttal meg ne rohanjuk a két erődöt, melynek csekély számu védjeivel könnyen elbánnánk, s ujra elfoglaljuk szeretett hazánkat? — Mi tilt, fiam? felelt a vezér; a becsület és szerződés szentsége, melyet ezelőtt három hónappal irtunk volt alá, s melyet szuliota meg nem tört soha. — Búsan intettek javallást a vitézek.

Bozzaris Markót nyugati Görögország fővezérévé nevezte ki a görög kormány. Ő most különösebben Missolonghira fordította figyelmét, érezvén annak súlyát a görög ügyre nézve; azonban megragadott más minden alkalmat is, hol az ellenségen előnyöket vélt kivívhatóknak.

De most, miként tavaszi hó-olvadáskor a lapály folyója a hegyekről leszakadó patakokból medrén felül áradoz: akként árasztották el Musztai scutari pasa és fővezér táborát a mindenfelől, különösen Ázsiából és Egyiptomból, előözönlött népfajok harczosai. Szorongni kezdett a görög honfi kebele, s balsejtelmekkel tekintett honja jövőjébe. Kevés reményt ápolt, noha nem csüggedezett, Marko is, ki számban alig negyedrésznyi sereggel Karpenitzánál állt Musztai ellenében. Nem várhatván sehonnan erősödést, átlátta, hogy csak kétségbeesett merény foghat, ha sikerülhet, segitni Epirusban, nyomasztott s ellentől elárasztott hazáján, s nagyszerü elszánt hős tetten jártatta elméjét, s e czélból maga körül állitotta fel seregét.

— Vitézek! igy szólt mély, szilárd hangon hozzá; rendkivüli körülmények és veszélyek, menekülhetésre rendkivüli eszközöket, s ezekhez merész elhatározást és hősies elszántságot követelnek. El vagyunk árasztva törökökkel, ők számban erősek, mi vitézségben és mindent feláldozni kész honszeretetben. Ez utóbbiba vetem én nálatok végreményemet. Rendes csatában, körül fogná keritni számos lovasaival kis seregünket az ellenség, vagy kartácsaival, mikkel bőven van ellátva, tenne pusztitásokat bennünk, s elvesztenők a csatát. Mást gondoltam én, mi sikert igér, de mi férfiakat kiván a gátra, hős halálra kész bátor sziveket a nem mindennapi merényhez. Ki köztetek a honért, szabadságért és szent ügyünkért dicső halálra szánja el magát és bennem bizik, álljon mellém!

S im a szulioták egytől egyig mind, és többen a harczosabb görög népfajok közül is kivállalkozván, melléje álltak tisztelt és szeretett vezéröknek. Számban alig

nyolczszázból állott a kis hős sereg. Ekkor Marko megáldatta a tábori pappal magát és választottait; szuliota szokás szerint fegyvert cseréltek ezek egymással, s a pap Markót, ez egyik vitézét, s a vitézek egymást arczon csókolták, s e szavakkal: „győzelem vagy halál!“ kezet szorítottak egymással. Megköttetvén igy a szent frigy, Marko Gregor patriarcha ruha-darabját tűzte fel köntösére, s magasztos nyugalommal igy szólt öcscséhez, Constantinhoz: „Öcsém! tudod, hogy a török táborban jegyesed; alkalmad lesz megmenteni őt; a hon ügye mellett, lelkesitsen saját ügyed is. Ha elesem, te vedd által a vezérséget, és fejezd be merényemet.“

Közeledett az éjfél, s a török táborban elcsendesedett minden zaj, minden nesz. A törökök, elbizakodottan roppant számukban, biztosítottaknak hitték magokat minden megtámadás ellen s mély álomnak eredtek. Marko csapatja, kerülve minden csörtetést, minden zajt, merész elszántsággal csapott az ellen táborára, s lekonczolván az előőröket mielőtt zajt üthettek volna, a tábor derekának rohant. Nagy része ennek ez éji álmát örök álommal cserélte fel; más része félálom félébredés kábult mámorában kapkodott fegyveréhez, s mielőtt használhatta volna azt, lett halál martaléka; számosan eszméletet vesztve futostak ide s tova, s tömör csapatokba verve össze magokat, egymástól nem harczolhattak; legtöbben rémülten fordítottak hátat, s miként ölyvtől riasztott baromfiak, szétfutásban kerestek menekülést. Holt testek halmain haladtak Marko szentelt vitézei előre; s Constantin és Tódor, egymás oldala mellett, halált osztó csapásokkal nyomúltak a pasa sátrai felé. Tábor-közepett álltak ezek, kitüntetve a többi közt nagyságuk és a feltűzött ezüst félholdak csillogásai által. Ezek egyikéig törve, melyből nőveszéklések hatottak füleikbe, Constantin, áthatólag a harczi zajon, kiáltá Irén nevét. — Itt vagyok! kiáltott ez ki a sátorból, és a két ifjú mohón rohant be abba. Szulejka és Irén léptek fáklya-világnál elejökbe. — Irgalom, vitézek! esdekelt görögül Szulejka. — Semmitől se tarts, asszonyom! Irén kegyasszonyát tisztelni fogjuk! szóltak az ifjak. Irén csak most ismert vér-, por- és füstlepte jegyesére, s örömsikoltással borult keblére. — Menjünk! eszmélteté őket Tódor; a csata még tart, sőt élénkül!

Constantin, Tódorra bizván a nők biztositását, maga ismét testvérét, Markót kereste fel, s együtt ellenállhatlan vitézséggel rohanták meg a pasa másik sátorát, melyben Musztai maga szállásolt. E körül sűrűbb és makacsabb volt a harcz; a muzulmánok elszánt átalkodottsággal védték vezéröket és sátora félholdját. Övedzve lőn török hullákkal a sátor, s végre betört ebbe is a két Bozzaris; de midőn Marko épen foglyul készül ragadni a már lefegyverzett pasát, egy piszoly-lövés durran be a sátorba, s — Bozzaris Marko, ujabb Görögország ezen hős Leonidása, halálosan sebzetten rogy a földre! Elrémülve szökik fölemelésére és ápolására Constantin; de a hős haldokló hangon szól hozzá: „hagyj engem, jó testvér; halhat-e meg szuliota szebb halállal, mint én; te csak arra gondolj hogy fejezd be a mai győzelmet“. Constantin bús szivvel vitette ki a haldoklót a csata-térből és zajból egy dombocska oldalába, hol kivánsága szerint, ellen és csata felé forditott arczczal, adta ki hős lelkét.

Constantin, miként fogadá, s miként bátyja megboszulása is sarkalá, virradtig tartó csatázásban, a török sereg sok ezereinek halálával, fejezte be a görögök győzelmét, mely által a nyomasztott hon egy időre fel lőn szabaditva a török dúlások alól.

Most Constantint uj gond aggasztotta, az, hogy mi tevő legyen a nőkkel? Szulejkát, kinek kegyéről és barátságáról Irén nem győzte magasztalásaival kibeszélni magát, minden váltság-dij nélkül szolgáltatta Musztainak vissza. De mit tegyen jegyesével? A török seregek megverve és szétugrasztva, s támadó állásból védőre szoritva valának ugyan, de mégis tulnyomó számban szállongván mindenfelé, bátortalanná tették a környezetet, mi miatt Irént Notihoz, Cephaloniába küldeni, merő veszély fogott volna lenni, annyival inkább, hogy ez utban más török erő is állott; erődbe helyez-

ni el őt, miután erődi őrsereget nem nélkülözhetett a görög kis erő, szintén nem lehetett; valamint a seregnél tartani sem, minthogy ez sátrak nélkül, csak szabadban táborozott és folytonos csatázásnak nézett elébe. — Bizd rám húgomat! kiált végre fel hosszas tanakodás után Tódor; a szuli határ legzordonabb része a remetelak felé ember is alig jár, s hiszem, most is alig egy-két megugratott és kétségbeesett török menekült arra felé. Adj mellém minden eshetőségre négy jól felfegyverzett szuliotát, s én az öreg Hilárius atyához viendem a leányt, kinél — mert hű kötelezettje családainknak — oly teljes bátorságban leend, mintha édes anyjánál volna. Majd a csatázás első tágultával Cephalóniába viszszük húgomat, ott összekelsz vele, és nődet végre véreinknél bátorságba helyezzük!

Megegyeztek a javaslatban; Tódor közbevette a hölgyet, és ló-háton telhető sietséggel haladtak a szuli határ felé, mind en jártasabb utat kikerülve. Akadtak ugyan a lovasok egy-két török szállongóval ö ssze; de kik inkább előlök elvonulni, mint őket háborgatni valának hajlók.

Hilárius atya szivesen fogadta az érkezőket, átvevé a hozott élelmiszereket és költséget, s megajánlván lelkiismeretes gondviselését, a lovasok visszatértek a táborba.

Bozzaris Marko tetemei nagy pompa és bánat közt tétettek Missolonghiban örök nyugalomra. Huszonegy napi gyászszal tisztelték meg a görögök a dicső hadvezért, és fiát, tisztelő angolok fogadták örökbe; miként később, a szintén Missolonghiban elhalt nagy görög-barátnak és költőnek, Byron lordnak leányát, hálából, Göröghon.

Alig volt a görög seregnek egy napi pihenése. Folytak a csatázások, s görög részről oly szerencsével, hogy az 1823-ik évben huszezer török vesztette életét a görög földön, és azon év végével a szultán minden törököt, tizenöt korévtől kezdve hatvanig, fegyver alá szólitott a győzelmes görögök ellen.

Azalatt a szuli remete-laknál sulyos események adták elő magokat. Az öreg Hilárius atya azonnal szintén remete-gunyába öltöztette Irént, álszakállal állán és remete-kalappal fején, meghagyva neki, hogy jövők menők előtt némának tettesse magát, attól tartván, hogy a lyányka női hangja könnyen elárulhatná őt. De csakhamar átlátta a jámbor férfiu, hogy ezen ovakodás sem elegendő védencze biztositására. A karpenitzai ütközet után megtelt török sebesültekkel nemcsak Szuli két erődje, hanem a petai szomszéd erőd is, mint melyek elvonultságokban nyugalmasabb ápoldát igértek a többinél; s ezen utóbbiban feküdt, jobb karján kapott igen veszélyes sebével, Husszein is. Ezen körülménynél fogva az orvosló remeténck nem volt se éjjele se nappala, gyakran huzamosabban kelle időznie távol a remete-laktól, mi alatt csak az ég ótalma virasztott a lyányka felett. Nem remegett ugyan a bátor szuliota hölgy, rémes magányában is; de a jó öreget nem nyugtathatták meg annak bizakodásai.

Egy éjjel igy szólt Hilárius a lyánykához: bátor szivü hölgynek ismerlek ugyan leányom, de megbocsáss, hogy előre látó aggályom kényszerit, még nagyobb mérvben venni igénybe bátor elszántságodat; hiszen az isten és szent angyalai mindenütt veled lesznek. Jer velem!

Az öreg előlmenve, a remete-laktól alig száz lépésnyire, egy sűrű bokrokkal benőtt szirt aljánál megállapodott, két kezének nem kis megfeszitésével szűk nyilást eszközölt a bokrokon keresztül, s a lyányka borzadozó szemei előtt egy barlang keskeny nyilása tárult fel. — Itt vagyunk, édes leányom! szólt a remete halk hangon; ez lesz menhelyed; borzadályos ugyan, de biztos; e barlangot rajtam kivül halandó nem ismeri. Bízzál istenben, hogy nem soká fogod lakni e vad helyet.

Az agg remete, hársfából hasitott lapot gyujtván meg világitó fáklyául, beindult a nyiláson. — Fogódzkodjál leányom e kötélbe, melyet biztosságod végett vontam ki, szólt az utána lépő lyánykához; s nagy ovatossággal ejtsd lefelé lépteidet, mert a barlang csepegése síkosokká

MAGYAR KÖNYVTÁRA

teszi a hágások nyomait, és csak egy kis félrelépés, vagy megcsúszás, halállal határos! Irén, a kivont kötél és a másik kezébe fogott remete-bot segélyével, borzadállyal telve hágdosott alá, s csaknem eszméletét veszté a mint lábai alatt, nagy meredek mélységben, Acheron folyónak oly rémitő zúgása hallatszott fel hozzájok, hogy attól egymás szavait is csak kiáltozva birták kivenni. — Rettenetes ez isten-hagyott zuga a világnak, atyám! kiáltott fel borzadozva Irén. — Rettenetes, lyányom, vigasztalta őt az öreg; de nem isten-hagyott, ki mindenütt jelen van az árva erény segélyére!

Nehány hágcsó lehágása után, az első barlang oldalában, egy szoba-nagyságú és magasságú üreg nyilt meg előttök, mely szárazabbnak látszott az első barlangnál, és melynek bejárását, nagyobb biztosság végett, keresztül tett deszkával látta el az öreg.

—Ezen üreg lesz menhelyed, leányom, sorsod jobb fordulatáig. Elkészitettem benne mindent, mire egyelőre szükséged lehet, s mi nyomasztott körülmények közt tőlem telt. Im meleg gúnyád, itt almod! itt sajt, gyümölcs és kétszersült kenyér, melyet a kapudán pasa hajósitól szereztem be; itt egy tiszta cserép edény, italod számára. Vizedhez ugy fogsz juthatni, lyányom, hogy két erős zsinórra kötözött szivacsot adok neked által, miket, hogy bemerülhessenek, vas nehezékekkel láttam el; ezen szivacsokat fogod leeresztgetni az alant folyó Acheronba, s felvonván azokat, edényedbe facsarni ki. Meleg étellel, mint remetei konyhámról telni fog, s más élelmi szerekkel, ha nem mindennap, bizonyosan minden más nap el foglak látni. Isten kegyelme és Constantin szerelme erősitsenek, édes leányom; ne csüggedezzél a tán rövid megpróbáltatás keserü óráiban!

E szavakkal magára hagyta az öreg a lyánykát, martalékul magánya borzadályának, munkás képzelete rémitgetéseinek és kibékülni nem akaró sorsa epekedéseinek. Nevelte gyötrödéseit és unalmi kinjait, a magányon kivül, az üreg sötétsége is, mert a szük és bokrokkal fedett nyilás alig eresztett be a barlangba annyi világot, hogy sejtetni engedje: nappal van-e künn vagy éj, — és a folyó kábitó zuhogása. Irén helyzete és kedély hangulata az első napokban csaknem elviselhetlenül kinos volt, s lelkének minden erejét, a remetének minden vigasztalásait elő kelle vennie, hogy el ne aléljon nyomasztó sulyaik alatt. A jó öreg megjelent naponként sovány levesével, s olykor egyéb meleg élelmi szerrel is, s unott magányában őt a lyányka mindenkor ég angyala gyanánt fogadta; mert a kitürésre mindenkor új erőt és vigaszt öntött keblébe.

Azonban Hiláriusz atya egyszerre két nap egymás után maradt ki, s Irént nyugtalan aggály fogta el. Epedve várta őt harmad, negyed, ötöd, hatod napokon keresztül, s az öreg — nem jelent meg! Az alatt Irén csupán hideg eledelével és szivacsai vizével tengette magát, s kétségbeesve már azon jártatta elméjét, hogy a remete tilalma ellenére, s daczára a törököktől hemzsegő vidéknek, kimerje magát rejtekéből — a mint a hetedik nap alkonyában fáklyavilágot vesz észre a barlang nyilásánál, s nem sokára láb-kopogást hall le a hágcsókon. Fendobog ezekre örömtől kebele. — Ön az jó atyám? kiált az érkező elébe. — Ez úttal más, kedves Irén! szól ez az üreghez érve; s a lyányka éles sikoltással riad vissza, az érkezőben — Husszeint ismerve fel. — Én vagyok, Irén! szólt ez; ismerd meg abból is szerelmem ellenállhatlan hatalmát, hogy jobb karom veszélyes sebével is, mely ezen karom elvesztésével fenyeget, nem gondolva, szállok le megmentésedre e borzasztó helyre. De esküszöm Alláhra és nagy prófétájára, hogy most már enyémnek kell lenned, ha a pokol minden elkárhozottjai ellenem esküsznek is! — Husszein! felelt kétségbeeséssel a lyányka; birni kivánsz, szerelem nélkül is? — Szerelemmel, vagy a nélkül, szép Irén! az idő és szerelem ostromló hatalma legyőznek mindent!

Irén szótlanul merengett kis ideig, majd elmélethez és határozathoz térve, jobbját nyujtja a török unrak.

— Igazad van, Husszein! szólt nyu-

godt hangon; irántami szerelmed nemzetednél nem mindennapi tünemény, s méltatást érdemel. Nézd: im ujjamon a záros gyűrű, melyet Szulejka kegyéből vég-eshetőségekre nyertem volt, s mely halálos mérget rejt zárában; ez egy nyeléssel megmenthetne tőled s a szuliota hölgy nem remeg a haláltól; de az ég végzésének, melyet senki sem kerülhet ki, nem akarok tovább ellenállani. Én tied vagyok, Husszein; de csak azon egy föltétel alatt, hogy kivülöttem egész háremedet bocsásd el; mert a görög s különösen a szuliota hölgy borzad a több feleség-tartástól! — Ezer örömmel, szép Irén! kiáltott fel örvendezve Husszein, ki is birna melletted, angyal, szivet, szerelmet osztani meg? Menjünk, kedvesem, hagyjuk el e borzadályos helyet, melyet gondom lesz fényes termekkel és fényes jövővel váltani fel számodra!

Irén, remete-botját fogván egyik kezébe, melylyel lépteit támogatta, másikkal a kivont kötelet fogva, indult elől kifelé. Követte őt Husszein, égő fáklyát tartva baljában, sebesült jobbjával pedig, mint teheté, a kötélbe fogódzva. Már közel volt Irén a barlang nyilásához, a mint villámnál sebesebben megfordul, s baljával erősen fogva meg a kötelet, a jobb kezébe szoritott remete-bottal, teljes erejéből, a hátul kinosan lépdelő Husszein mellének döf. Ez, ki sebesült kezével a kötelet csak gyöngén szorithatá, a véletlen döfésre megtántorodik, suly-egyent veszt, s elorditva magát, zuhan a sikos hágcsókon le a mélységben zuhogó Acheronba. — Igy áldozik hű szerelmének a szuliota hölgy, Husszein! kiált utána Irén, s kilép a nyiláson a szabadra. Husszein hulláját alant, a malomnál fogta ki a molnár.

Irén egyenesen a remete-laknak tartott. Azt nyitva találta ugyan — mert zsákmányra-valót nem tartalmazott — de benne egy lelket sem. Leült egy durva faragásu karszékre, s bús gondolatokba merülve jártatta elméjét, képzeletét áldáz sorsának eseményein. — Áruló volt volna-e irántam az öreg? gondolá magában, hogy hitemet veszitni kényszeritsen az emberiség iránt? Ő oly jónak, szivélyesnek, kegyesnek mutatkozott irányomban mindig! Nem, nem; ő árulóm nem lehetett!

S nem is volt ő az, jó lyányka! legalább akarva nem. Egy estve veszélyes sebet kapott, tekintélyes török agát hoztak volt a petai erődbe. Sürgetős segélyt kivánt a seb veszélyessége, s miután az élemedett Hilarius atyát a folytonos ide-oda zaklattatásban igen kimerültnek tudták, öszvért küldtek alája, oly izenettel, hogy telhetőleg siessen. A remete gyönge és szokatlan lovas volt ugyan, de az öszvér eléggé biztos hordozó a meredek és szirtes oldalakon. Már nem volt kisérőjével messze az erődtől, a mint egy domb szirtes és meredekebb leereszkedőjén, közel a keskeny ösvényhez, vad riadt ki fekhelyéből. Az öszvér a robajra félreszökött, s szöktében megbotolván, ülőjével együtt zuhant alá. Eszméletlenül vitték be a keményen megzúzott öreget az erődbe. Nehány nap mulva érezvén vége közelitését, sulyosan nyomta szivét Irénnek sorsa, melyen már előbb is nem kevéssé aggódott, s minthogy az erődbe mással ismeretsége nem volt mint Husszeinnal, hogy a lyánykát megmentse, sok kinos tusakodás után föl-fedezte ennek titkát s a barlang fekvését. Nem volt ugyan előtte egészen titok Husszein szerelme és elkövetett merénye, de azzal nyugtatgatta a jámbor gyötrő aggodalmát, hogy egy kényelmes török háremi élet mindenesetre választhatóbb sors, mint éhenhalás, vagy fogság és folytonos üldözései a szerencsének. Alláh nevére tett ugyan fogadást Husszein, hogy a görög táborba kisérteti Irént; de őt szenvedélyei kielégitéseiben vallási kegyelet nem gátolta soha.

Irén, remete gúnyában és álszakállal, botjára támaszkodva, tettetett roskadtsággal bolyongott csak találomra, mert hirei nem voltak, éhség, szomjuság, folytonos veszély és fáradság között napokig, mig végre eljutott a görögök táborába. Ki volt merülve testében és lelkében; de Constantin ölelő karjai közt, miként hervadozott virág a harmatra, uj erőre, kedvderűre éledezett.

Constantin, megsokalva már szerelme viszályait, nem bizta azt tovább áldáz sor-

sának kényére: egy kibérelt hydrai hajóra ült arájával, s nagybátyjához evezett Cephaloniába, hol azonnal szent frigy egyesité őt kiszenvedett Irénjével. Néhány boldog hetet töltött családi körében, kibékült szerelme szelid mámoru kéjeiben; mignem szeretett hazájának ügye ujabb csatákra szólitotta őt vissza.

Nehány napra Constantin elutazása után Cephaloniába, követ érkezett Tódorhoz, Bobelina, a spezziai amazon levelével. — „Kedves Tódor! szólt a levél előttem és Helena lányom előtt örökre feledhetlenek maradnak azon kellemes és szivélyes órák, miket körünkben töltöttél. Ezek emlékezete bátorit fel bennünket arra, hogy nagy szorultságunkban hozzád, mint barátunkhoz folyamodjunk. A görög bitor kormánynak zsarnoki gázlásait minden jogon, igazságon és átalánosan elismert honfi-érdemen, a hős Kolokotroni, fia Panos, én és többen a kapitányok közül tovább nem türhetvén, kénytelenittettünk ferde parancsainak felmondani az engedelmességet. A kormány, méltányos kiegyenlités helyett, Gouras vezérét küldi ellenünk, mint pártütők ellen, s minden órán tarthatunk ennek elérkezésétől. Kolokotroni másfelé lévén elfoglalva, helyzetünk Tripolitzában aggasztóvá vált. Seregünk száma, Gouras erejéhez képest csekély, s ennek is egyrészét felfogadott zsoldosok teszik. Ily nyomasztó körülményeinkben, igaz ügyünkön kivül, egyedül benned és a vitéz szuliotákban, kiket mindenkor tisztelünk, vetjük reményünket. Ha előtted némi becscsel bir emlékünk és barátságunk, kérünk tégedet, kit hálánk becses jutalommal várand, siess segélyünkre szuliotáiddal együtt, kiknek kétszeres zsoldot ajánlunk. Helena szivesen köszöntet és vár. Bobelina.“

Leirhatlan volt zavara azon érzelmeknek, melyek e levél olvasása után Tódor keblét ostromolták, dúlták. Ő eleitől fogva kárhoztatta azon egyenetlenség-szitást, melylyel Kolokotroni és pártja a hazát megosztani törtek; azt úgy tekintette mindig, mint oly árulási merényt, mely a hon javát magán érdekeknek készül feláldozni; s im most őt ezen pártos merény védelmére szólitották fel! De mily csábitó varázsu e felszólitás! Helenájának neve, szives köszöntésével, nyájas megemlékezésével, kétszer fordul elő a levélben, s anyja becses jutalommal várja őt, mely mi lehetne egyéb, mint imádott leányának keze? És a lekötelező szép bizalom s lovagiasság engedjék-e őt hidegen tagadni meg segélyét a veszélyben forgó hölgyektől, kik a szerelem rokonságánál fogva oly közel állnak szivéhez? Eltaszitsa-e magától végkép azon földi mennyet, melylyel őt a szerelem kinálja, s melyet a hála készül biztositni számára? Ily küzdelmek, aggályok és kétségek árjaiban, melyek közt fel-feltünedezett lelke előtt Heléna bájos alakja, szerelmének varázsa és birhatásának boldog kéje, sokáig nem birt Tódor határozathoz jutni, mignem végre egy kibékitő remény-sugárka villant meg agyában, mely hánykodó keblét megnyugtatá. — Gouras barátom nekem, szóla magában, sőt kötelezettem, mert egy csatában én mentettem ki török kezekből, tán szerencsés lehetek nála kibékülést eszközölni ki a pártok között.

Felkészült azonnal, s egy csapat önkéntes szuliotát vevén magához, hogy általok több sulyt adhasson a kiegyezkedésnek, telhető sietséggel indult Tripolitza felé.

Épen akkor érkezett meg seregével Gouras is, midőn Tódor, Tripolitza alá; mi miatt ennek meg kelle kerülnie a várost, hogy a várba juthasson. Bobelina és Panos előzékeny nyájassággal fogadták őt, s az amazon, miután Panos a védelmi rendeléseket megtenni távozott, sietett értesiteni őt szorult helyzete részletesb körülményeiről, melyek meggyőzték Tódort arról, hogy a pártosok részére sikerhez kevés a remény. Tódor előadta szándékát és reményét a kiegyezkedés lehetősége felől; s Bobelina arcza látszólag derült fel a nyújtott reményre. Őt inkább Kolokotroni szövetsége és tekintélye, mint saját győződése és hajlama sodrotta be a kormány-elleni pártoskodásba, s tartott attól, hogy e félrelépése homályt vet minden ed-

dig kivivott érdemére s tetemes áldozataira, mik által lelkes és hős honleányi nevet szerzett a hazában magának. Szivesen beleegyezett Tódor szándékába, s ez, a nélkül hogy Helenáját láthatta volna, azonnal átment Gouras táborába.

Itt már csata- és ostrom-készületekkel foglalkozva és sürögve találta a sereget. Gouras komoly nyájassággal fogadta Tódort s végig kihallgatta kiegyezkedési követségét. —„Neked Tódor, barátod, és megmentésemért adósod vagyok, lőn határozott válasza; érted megteszem azt, mi hatalmamban áll; mert a kormánynak teljes meghatalmazottja nem vagyok. Hódoljanak meg a kormánynak Panos és Bobelina; rakják le a sereggel együtt kezembe fegyvereiket, addig, mig fölöttük a kormány határoz; s én nemcsak ellenség nem leszek többé, hanem arra is ajánlkozom, hogy a kormányt a pártosok részére lehetőleg kedvezőn értesitem, és befolyásommal megnyerni igyekezem. Ez határozatom. Egy órai időt engedek nekik az elhatározásra, melynek elteltével rohamot fuvatok!“

Tódor szorongó kebellel tért vissza, aggódva a föltételek mikénti fogadtatása iránt. Bobelina hajlandónak mutatkozott azok elfogadására; de Panos egyszerre vihartól felzaklatott tenger lőn. — Mit? én szabad kényére bizzam magamat a kormánynak, melynek bitor tagjai majd egytől egyig elleneim? Soha! Még egy Kolokotroni sem adta meg ellene szabad kényére magát soha; s én sem teszem! Ám legyen! hódolok, mert gyöngébb vagyok; de csak azonnali teljes amnestia mellett, vagy a vár falai közé temetem magamat!

Ezzel kirohant, megküldeni határozatát Gourasnak, s az óra elteltével megriadt ennek harcz-rohami trombitája.

Tódor! szólt némi jeleivel a szorongatásnak, ennek behatott harsogására, Bobelina az ifjuhoz, kezét nyújtván neki; reménylem nem hagyod el vég ügyfogyottságukban azon nőket, kik hálások kivánnak lenni irányodban? — Nem, aszszonyom! kiáltott fel Tódor, feledve magát és minden aggályait, csak kedves női veszélyét és szerelmét forgatva felzajlott lelke előtt, s megfogván a nyújtott kezet, másikat esküre emelte föl: úgy áldjon meg istenem, kiáltott, mint hivetek maradok végperczig!

E szavak után kirohant a szobából és várból, a már megindult csatazaj felé. A vár előtt felállva találta szuliota csapatját. — Tódor! kiálták elébe ennek vitézei; mi csalódtunk, itt görög csatáz görög ellen; a szuliota, tudod, nem emel kart és kardot honfi-társa ellen soha. Térjünk vissza!

Tódor összeborzadt e szavakra lelkében, miknek sulyára csak most eszmélt, egyszerre elébe dobbant tett esküjének iszonyatossága, s nem merte tartóztatni a csapatot. — Menjetek, barátim, szólt hozzája, merre jobb szellemetek és sorsotok vezet, s hagyjatok veszni engemet!

A szulioták, kik szerették, tisztelték Tódort, nem értve őt, bús megütközéssel távoztak; Tódor pedig átadva magát áldáz végzetének, rohant a csatázók közé. Vitéz elszántsága, erélye és lelkesitései sokáig kétségessé tették, daczára a pártos had csekélyebb számának, Gouras győzelmét, de harcz derekán megfutamodván a gyáva, nagy részben albániai zsoldosok, egészen feléje hajlott az.

Látva a vesztett csatát Tódor, melyet már csak Panos s néhány hive tartott még fenn, felsietett a várba, hogy biztos és rablási aljasságoktól ment helyre vihesse a nőket. A mint a vár folyósójára ért, a remegő Helénával akadt szembe. — Vesztve minden, kedves lyányka! kiáltott elébe, kövess, siessünk anyáddal ki a várból, a még szabad keleti oldalon, az erdős hegyek felé. — Előbb férjemet kell bevárnom, édes Tódorom! felelt Heléna. — Mit beszélsz, jó leány? szólt ütközten Tódor, tán bajod van? az ijedés zavart meg? ki volna férjed, szegény! — Tódor! az egekért! nem tudod, hogy hetek óta Panos neje vagyok? de isten bizonyságom, nem jó szántamból. — Panos neje? kiált kétségbeesetten Tódor, bőszülten ütvén homlokba magát, s mintegy ébredést éreztetve gonosz játéku álmából; hetek óta Panos neje? s magán kivül rohan be Bobelinához.

— Helena Panos neje, asszonyom? kérdi tőle zajos hevenynyel.

— Igen! felel zavarodással az amazon.

— S te még is jutalmamul csillogtatád kezét szemembe?

— Csalatkozol, jó Tódor! az úri hölgy idegen s üvegházi növény fogott volna lenni Szuli zord hegyei közt. En becses jutalmat igértem neked; im hűségedért, noha rajtunk nem segithetett, fogd e nem épen csekély tartalmú erszényt!

— Ha! paradicsom álnok kigyója! ordit fel Tódor, megvetéssel dobva el az erszényt, tehát ravasz ámitással, és jámbor hitemmel játszva, fosztottál meg földi és mennyei boldogságomtól, jó nevemtől, s örökre lelkem nyugalmától! Veszve vagyok, asszony, légy veszve te is! — E szavakkal, bősz dühében magát feledve, rántja ki fegyverét, s csapására vérben fetrengve rogy le Bobelina! Felsikoltására Heléna rohant be, Tódor pedig mellette ki a vár udvarára, melyre épen most vágtatott fel Panos. — Veszve minden! kiáltotta ez Tódornak; mindgyárt nyomunkban Gouras; mentsük, barátom, a nőket! — Előbb magadat, gaz ármány-koholó, boszúm ellenében! felelt még tartó dühében ez; és Paros ütközten, habozásban állt pár perczig. — Gyáva vagy-e, vagy ujabb árményt koholsz? kiáltott rá zaklatólag Tódor. — Oh nem, Szuli pór ficzkója! nem! Kolokotroni-vér nem tér ki csatának soha! mond Panos, s leszállván paripájáról s futtában megkötvén azt, gondolatnál sebesebben robban Tódor elébe.

Dühösen csap össze a két ritka ügyességü bajnok, s már Tódor balkeze vérzett, a mint ez, félreszökve vett állásából, boszút lihegő kettőztetett dühhel csap Panos felé, s ez élet nélkül omol össze. Tódor Panos paripájára veti magát, s mielőtt a csatazaj a vár udvarába ért volna fel, miként gonosz lelkektől üzetett, vágtat vissza a görög tábor felé, Titius tépő saskeselyűjét vive szivében!

A táborban hátrariadt mindenki, dúlt arcza, lénye látására. Sáppadt arczán, meredező szemei mélyen sülyedtek be gödreikbe; szótlanul tért ki a részvevő kérdéseknek, s került ismerőst és barátot.

Gouras tripolitzai győzelme után, egyesült a táborral.

— Tódor! szólt ez az ifjuhoz: te életemet, vagy legalább szabadságomat mentéd meg; én pedig bocsánatot eszközlék ki a kormánynál számodra; mert a pártosok mellett harczolván, bünökben részes valál. Mentségedre szolgált, hogy a pártütők fejei kezed által estek el. Igy kölcsönös tartozásunk ki van egyenlitve. Nem titkok előttem, Tódor, ádáz sorsod üldözései, szived mély gyötrelmei, és azon erős kisértések, melyek alatt szellemed megtántorodott. Fogadd baráti szives részvétemet, jó fiú, s hidd, hogy szivem inkább menteni, mint kárhoztatni kész botlásodot. Helénától jövök, Tódor, fogd e levelkét tőle!

Tódor reszkető kézzel törte fel a levelet, s ezt olvasta belőle: „Szerencsétlen barátom! Az életnek rám nehezült terhét még súlyosabbá teszi nekem azon gondolat, hogy én tán hitszegés gyanújában állok előtted s átkos neked emlékezetem. Tudd meg, boldogtalan ifju, hogy én sem sürgető anyám, sem a sarkaló Panos előtt nem csináltam titkot szerelemből; de Panos, czéljaihoz képest, csak kezemre vágyott, nem szivemre is; s én, ki önakarathoz nem voltam szokva soha, eszméletlenül hurczoltattam az oltárhoz. Szivem tied volt mindig, s marad örökre; de most már több mint sors zsarnoksága, most már kettős bűnsúly vetett közünkbe áthághatlan válasz-falat. Anyám és férjem gyilkosa birhatásomra ez életben többé számot nem tarthat! Bocsássa meg az ég ezen tetteit bőszült kétségbeesésednek, miként vérző szivem olykor kész mentegetni azokat! Mikorra e levelemet veszed, én már az athoshegyi szent-Katalin klastrom apáczája vagyok; s imádkozom roncsolt lelkedért, hányatott hazámért és magamért. Isten veled, szerencsétlen barátom! gondold: két hajó valánk vészes tengeren, melyeket csak azért ragadott a vihar egymás közelébe, hogy összeütődve zúzzák szét egymást! Vigasztaljon bennünket az, hogy

az élet rövid, és szivünk végdobbanásával megszünnek kinjai is! Heléna.“

Búnak, kinnak egész szirt-hegye nehezedett e levél olvasása után Tódor szivére. — Hon-áruló lettem! kiáltott fel, kezeit törve; kettős gyilkosság fekszik szivemen, s a jó lelket, legdrágább kincsemet, számüztem a világból! Ki szabadit meg önmagamtól engemet?! Kétségbeesett szavait fásult meredezés váltotta fel; kietlen pusztaság lett előtte élet és világ, s keblének minden vágya csak halál után esengett!

Gouras barátsága, ki e világon csak maga értette őt, s volt képes felfogni kinait, némileg enyhitette fásulását, azon reményt csillogtatván lelke elébe, hogy a hon szabadsága melletti csatázásokban ha csak egy részét is leróvhatja szive és boszú-fellobanása botlásainak. Mohó vággyal ragadta meg Tódor e remény-sugarat, mely lelke éjébe oly nyájasan hatott; minden csatában a legveszélyesebb helyeket szemelte ki magának, kereste a halált; bámulatos vitézséggel osztotta azt, de a magáét nem találta meg sokáig; mig nem Missolonghi europaszerte nevezetes, hosszas és véres ostrománál feltalálta végét kinteljes életének.

Bozzaris Notit nem hagyván Cephaloniában vesztegelni harcz-edzettsége és hon iránti lángolásai, hajlott kora daczára is, a csatatérre ragadták vissza. A görög kormány nyugati Görögország fővezérévé nevezte őt ki, és Tzavellast alvezérré alatta. Ezek oly vitézséggel védték Missolonghit, Peloponnez ezen elő- és Göröghon szabadsága ezen végbástyáját, hogy magát az ellenséget is bámulatra ragadták. Nyár vége felé megérkezvén Miaulis a vár alá hajóival, ettől támogattatva, kiütött Noti a kis védsereggel Reschid roppant táborába s kilencz ezeret pusztitott el az ellenségből, és szétverte azt. De most Ibrahim, az egyiptomi alkirály fia, miután Tripolitzát bevette, jött roppant hadával Missolonghi alá. Őt is, noha franczia tüzérekkel lövette a várost, és begyakorolt rendes katonáit franczia tisztek vezényelték, négy ezer ember veszteséggel verték vissza a szuliota vezérek; s ez uttal már ötödször szabaditották fel ostrom alól Missolonghit. De a mindvégig hű szulioták is szörnyen megfogytak a hosszas és véres harczok alatt, úgy hogy a védsereg már csak két ezerre olvadt le. Ibrahim friss csapatokkal szaporodott hadát ujabb meg újabb ostromokkal rohantatta a kis védseregre, s végre sok vérontás és szenvedett veszteség után bevette a várost. A szulioták, drágán adván el életöket, majd egytől egyig elestek e végcsatában, s köztök sebbel rakottan Tódor is. Bozzaris Noti és Tzavellas, nehányad magokkal, keresztül vágták magokat Nauplia alá; a többi védseregi maradvány lóporral vetette fel magát. Betelni látszott Maurocordato jövendölése, hogy Missolonghinál veszni fog a görög erő, veszni a görög szabadság! De a könyörületes ég mást végezett. Végvonaglásai közt a görög ügynek, közbevetették magokat az europai egyesült fejedelmek, Navarinnál tönkre veretett a török flotta, szárazon is nevezetes csatákat vesztett a török, s a porta, 1830-ik év tavaszán, tiz évi viszályos és véres küzdelmek után, elismerte Görögország függetlenségét. Constantin, ki mindvégig hűn és dicsőségesen csatázott mellette, megérte e dicső és epedve várt napot.

Göröghon szabad lett; de a hős szuliota néptörzs, mely maroknyi számával, másfél századon keresztül birta megvédni és fentartani független szabadságát, s mely méltó lett volna ős Spárta mellett állani — nincs többé! Néma gyász csend üli Szulinak ormait, elhagyottan meredező erődeinek falai között éji baglyok vijjognak! Alig van már a fogytig hű és hős szuliota fajnak egyes elszórt, árva családokban nyoma; de a történelem arany betükkel jegyezte fel nevét el nem avulható lapjaiba!

FÁY ANDRÁS.

NÉPDALOK. *)

I.

Gyenge a nád, lehajlik a földre,
Síró szavam hallik messze földre,
Még akkor is sírok keservesen,
Mikor ágyamban fekszem csendesen.

Őszszel szokott a fecske elmenni,
De tavaszszal vissza szokott jönni;
Most kezdtem én egy barnát szeretni,
Jaj de sokat kell érte szenvedni!

Szeged alatt kaszálják a zabot,
Kedves rózsám rakja az asztagot;
Ha megrakja beköti kötéllel —
Engem pedig holtig szerelmével!

II.

Isten hozzád Veniczia városa!
Már én többet nem leszek a lakosa;
Elbúcsúzom hires, erős váradtól,
A tengernek rettenetes habjától.

Rettenetes a tengernek a habja,
Hej, sok magyar fiu utazik rajta;
Tenger habja hányja, veti a gályát,
Sok magyar lány siratja a babáját.

Hegyes, völgyes országokat bejártam,
Párját az én hazámnak nem találtam;
Isten hozzád Olaszország határa!
Már én többé nem leszek a lakosa.

Szépen hangzik a gőzkocsi zörgése,
Mikor megyen a nagy Németországon,
Magyar legény tartja rajta a kórmányt,
Magyar honnak igazitja az utját.

Kedves rózsám, már én haza érkeztem,
Külföldeken sok bujdosást végeztem,
Bujdosója voltam a nagy világnak,
De most leszek honfija a hazámnak.

Közli:
TÖRÖK KÁROLY.

AZ EZÜST EMBER.

(Folytatás.)

II.

A VÉDANGYAL.

Nagy-Szombat városa, legalább e napra, meg volt mentve s a város népe szabadon adhatta át magát azon érdek hatásának, melyet Podmanin, bátor fellépése és szerencsétlen sorsa által költött.

Mindenki úgy tekinté őt, mint a város védangyalát s mindenki a halottnak hirdetett körébe tolongott, hogy bár egy perczre arczába tekinthessen.

A jó nagy-szombati polgárok kifogyhatlanok voltak ma a jó tanácsban és kegyes ajánlatokban.

— A város házához kell vinni s ott kiteriteni. Ő mindnyájunk közös halottja; a városért halt meg! — kiáltja egy szenátor.

— Az asztalos czéh ingyen fog neki koporsót készitени — kiáltja egy lelkesült asztalosmester.

— S mi szűcsök fogjuk a szemfedelét kiczifrázni — mondja egy szűcsmester, ki kövérsége miatt csak alig tudta követni a haladó tömeg rohanását.

— A halotti köntös kiállitását én egyedül magamra vállalom — mondja egy hórihorgas szabómester diadalmas arczczal.

— És én a csizmát — mond egy törpe csizmadia, királyi büszkeséggel ágaskodva sarkaira.

— Minden czéhládát meg kell adóztatni. Egynehány dénárba egyik sem szakad belé — kiáltja egy tagbaszakadt ács, ki a temetési szertartások között az ácsoknak nem tudott foglalkozást találni.

— A doktor! A doktor! Helyet a doktornak! — hangzott most minden oldalról. Tegyétek le a koporsót!

A tömeg megállt s nagy küzdelemmel sort nyitott egy feketébe öltözött tisztes férfiunak, ki selyem harisnyába és csatos topánkába szoritott lábait kellő méltósággal rakta egymás elé, gombos pálczájával most is tekintélyes orrát nyomogatván, mely, hihetőleg ezen műtétel gyakori ismétlése által, már egészen laposra volt idomulva.

Az orvos a letett koporsóhoz ért, s miután szőrrel be vont füleit a beteg orra alá tartá s Pod-

*) Mutatványúl egy nagyobb népköltési gyüjteményből. T.

manin üterét hosszasan szorongatá, hivatalához illő komolysággal monda:

— E férfiu nincs meghalva. . . Ez csak lethárgia, mely az agyvelőnek nagy mértékben való megrázkodtatásából származott; e férfiu él.

— Éljen! Éljen! — kiáltja a néptömeg.

— Vitessék be valamely emberi lakba — mondja az orvos, — hol kellő ellátásban és ápolásban részesittessék.

— De kihez? — kérdi a hordárok egyike, — itt az utczán nem nagy ápolásban részesül.

Most a legközelebbi úrilak erkélyén gyászos fiatal nő jelent meg s csengő hangon szólt alá a polgárokhoz:

— Hozzátok udvaromba, jó emberek; én majd hiven gondoskodni fogok róla.

— Ez leghelyesebb — mond *Vázsonyi* uram, ugyanazon polgár, ki Podmanint legelőször halottnak nyilvánitá. Vigyük be Drugethné asszonyomhoz. Jobb helyet keresve sem találhatnánk egész Nagy-Szombatban számára.

A tömeg egész a palota ajtajáig kisérte az elesett bajnokot vivő polgárokat.

Itt azonban a derék doktor, ki magát Szives Tamás helyett a kor szokása szerint Thomas Misericordiánussá keresztelte, botját keresztbe tévén a népség előtt, fontos orrhangon megszólalt:

— Odi profanum vulgus et arceo. Vagy más szavakkal: takarodjatok innen.

S Podmanint bevitetvén, a kapukat bezáratni parancsolá.

* * *

Szives Tamás uram nem ok nélkül járt a hires bolognai egyetemen; mert annyit, mennyire addigelő az orvosi tudomány haladni birt, Podmanin helyreállitására meg tudott tenni.

Az orvosi vizsgálat eredménye csakugyan az volt, hogy Podmanin, párviadala következtében, más sérelmet nem szenvedett azon kivül, mit a lováról leesés és saját fegyverzetének sulya és rázkodása okozott.

Drugeth Miklósné, azon fiatal özvegy, kihez Podmanint szállitották, egy igen szép s élte virágjában levő nő volt. Férjét még házasságuk első évében elveszté, s gyermektelenül maradt dúsgazdag férje és saját terjedelmes jószágaiban.

Nagy-Szombatban mint kegyes és a városban legtehetősebb nő volt ismerve, s a hol pénzzel kellett segiteni valamely dologban, ott Drugethnét fel is keresték; mi több, mindannyiszor meg is találták.

Csak egy neme volt az embereknek, mely nem talált utat a szép és kegyes özvegy szivéhez: az a minden korban előforduló szerencse-vadászcsapat, mely a könnyü úton szerezhető vagyont, mondhatni a ragadozó madarakéhoz hasonló érzéke által, azonnal felfedezi, s azokéhoz hasonló birvágygyal rohan a martalékra.

Drugethnét a természet élesebb látással ruházta fel, hogysem a salakot a szinaranytól meg ne tudja különböztetni; azért ezen uraknak mézesmázos beszédeit nyom nélkül hagyta elsiklani fülei mellett. Ezért a vidéken átalában a kőszivüség, az életről teljesen lemondás s több efféle hirében állott.

És pedig ez nem volt igy. *Orsy Ilonát* szülei tekintély és parancsszó vezette a már idős és beteges *Drugeth Miklós* karjai közé.

Ő e szövetségnél nem érzett se rokon-, se ellenszenvet; férje második atyja volt felette, ki a fiatal nő szülei gondját magára vette, s Ilona hálás volt ezért: a megholtat elsiratta s meggyászolá.

Mélyen a sziv fenekén aludt még a fel nem serkent oroszlán, a hosszas álom után annál pihentebb erővel felkelendő, ha majd a felkelés órája ütni fog.

Hosszabb idő óta először történt, hogy Ilona özvegyi nyugalma ily véletlenül felzavartaték; s azon percztől fogva, midőn az ájult Podmanint először megpillantá, ugy tetszék neki, mintha háza felett a vészmadár megszólalt volna.

Megfejthetetlen, csodás vonzalom tartá a lábbadozó beteg körében; oly kinos aggálylyal járó, mely midőn maraszt, egyszersmind menekvésre készt, — hasonlóan a tenger örvényéhez.

Sokan mondják s talán magunk is mondottuk, hogy a szerelemnek nincsen története; születik néha ok nélkül, él a mig akar, s meghal épen oly ok nélkül.

Ez lehet elmés mondás, de sokkal kevésbbé igaz.

A szerelemnek megvan története, gyorsabban vagy lassabban lejáró; csakhogy betüi oly nehezen olvashatók, hogy gyakran az sem tudja még egyszer végig betüzni, ki az egészet átélte.

Hire jő, hogy az ország átka: egy rettentő rabló csapat jelent meg a város előtt, melynél semmi szent iránt nincs irgalom. A város népe pinczéibe ássa becsesebb holmiát; a férfi fegyverkezik, a nemesebb érzésü nő halni készül, hogy a reá váró gyalázat elől meneküljön.

Már közelg az iszonyu martalócz csapat a falakhoz, s Ilona, ki maga is megjelen az egyik kapu ablakánál, jól látja, hogy a kevés számu gyakorlatlan fegyverfogható polgárság nem lesz képes a várost megvédeni.

De épen a válság pillanatában egy ifju hös jelen meg, ki a már-már berontó iszonyú népet nehány vitézével fenntartja s hazája- és városáért annak vezére ellen halálos tusát viv.

Kinek érzelmei ne olvadtak volna be a közrészvétbe azon éljenek alkalmával, melyeket a mentségét töle váró nép hőse bátoritására rivall?

Mind hasztalan! Az ifju hős bátor és vitéz ugyan; ellenét vitézül tova löki nyergéből; de

ő maga is elhull s a következő perczben halálhire kél.

Azonban az áldozat nem történt ingyen. Az ellenséges tábor vezére megsebesült s a rabló had visszavonul. A város legalább ezuttal mentve van.

Most a gyászoló néptömeg egész lakásaig kiséri a halottnak tartott ifju hőst, s midőn a közsajnálkozás az ő szemeiből is épen egy pár könyüt sajtol, egyszerre felkiáltják, hogy a közbámulat és részvét tárgya él, él. . . S ápolót, védő fedelet keresnek számára.

Van-e érező női sziv, mely háza kapuit egy ily vendég előtt csukva tartsa? . . .

Az eszméletlent, a segélyre szorultat házába hozzák. Ő megtekinti s a nemes vonások szemléletébe órákig elmerül, várva a perczet, melyben az ájulat-lecsukott szempillák végre megnyilnak.

Ez is megtörténik, s a szemek, melyekhez hasonlót ő még, hite szerint, eddig nem látott, — először is hálával függenek a kedves ápolónén s a sokáig zárva állott ajak, mielőtt megnyilnék, az ápoló kezecskére tapad. . .

Ime ily hosszu Ilona szerelmének keletkezési története; a rosz világ mégis azt mondaná, hogy ime a könnyelmü nő képes volt egyetlen nap alatt halálosan beleszeretni egy idegen férfiuba! Ilyen igaztalan a világ.

Podmanin másnap már elhagyhatta fekhelyét, s bár szédelegve és gyámolitva, sétát tehetett szép háziasszonya viritó kertében.

Ilona ide is elkisérte betegét s a szép virágoknak nem volt kegyelem! meg kellett halniok szép kezek által, hogy a város megmentőjének mellére tüzessenek, s az ezen érdemjellel jelenjen meg nemes Nagy-Szombat városa küldöttsége előtt, mely üdvözölni s megköszönni jött a nemes önfeláldozást.

Podmanin keblében egy uj húr rezzent meg, melynek rég nem hallott hangja oly jól esett a vészszel fenyegetett szivnek. A méltó közbecsültetés által érzett nemes öntudat volt ez.

Kedvese, testvérei veszélyben s lehet, épen általa okozott veszélyben; önmaga egy fenyegetett, talán veszendő városban: s mégis e percz feledteté vele a vészt, mely saját és kedvesei feje felett tornyosul, s érzi, hogy ujra kezdhetve, ujra akként végezne.

A nap nyájas beszélgetésben tölt el, melynek folyamában háziasszonya előtt sorsának nagy részét le kellett lepleznie. A bekövetkezett éj már erejét teljesen visszaadta s reggelre kelve, érezte, hogy tovább nem maradhat; sietnie kell kedvesei védelmére; habár e perczig még nem volt tisztában az iránt, mit fog és mit kelljen tennie?

A király megindulásáról hallott Kosztolány s átalában a zsebrákok ellen. Megjelenjen-e ott s fog-e a király előtt hitelre találni? Vagy nem elég-e egyetlen sértő szó, hogy őt ujra a hegyekbe kergesse? Erre nem tudott felelni.

Végre abban állapodott meg, hogy minden előleges terv nélkül Kosztolány körébe lopódzik s azon kis csapat segélyével, mely Márkussal együtt Nagy-Szombatban maradt, felhasználván a hü Zdenkó közreműködését is, kedveseit a Dzvela körmeiből ki fogja szabadítani.

Hirtelen felöltözött s sietett háziasszonyától búcsut venni.

Ez a kifejlett és üde szépség teljes virágzatában várta őt.

Közönséges gyászruháját először ma cserélte fel egy sötét violaszin bársony öltözettel, mely elég alkalmas volt arra, hogy tölt vállai havát még jobban kiemelje. Szögfürtei közé sötét amethyst ékszert rakott s ennek eleven violaszinétől ragyogott a láncz, azon kebleket érintő, melyek láttára elvakult a szem s a pereczek, melyek gömbölyü karjait ékiték.

Ajkai oly frissen pirosak, mintha ma nyiltak volna meg először, s szemei szokatlan fénytől égők, szinte félelmesek az óvtalan kebelnek.

E szokatlan szépség láttára maga Podmanin is megdöbbent s pillanatra ajkán fagyott a szó.

— Búcsuzni jöttem, asszonyom — mond végre fölemberkedve — és megköszönni azt a meg nem köszönhető kegyességet, mit velem a halál révében uszóval éreztetél. A sors eddig is hányt vetett s bizonyosan ezentul sem lesz sokkal kegyesebb irántam; de arról légy meggyőződve, hogy ezt a sok jóságot és hü ápolást, melynek második életemet köszönhetem, soha sem fogom elfelejteni.

A szép Ilona márvány homlokára felleg borult; az előbb ragyogó szemeket egy pár előtörő könycsepp homályositá.

— Hogyan, Podmanin — mondá, az ifju kezét önfeledten megragadva — már el akar hagyni bennünket? . . . Hiszen még oly halvány; még alig lábadott fel. . . Oh ily könnyen kegyelmed innen meg nem szabadul — mond tréfásan s szemeivel könyüin át mosolyogva, mi közben az önfeledtében megragadott kezet arczpirulva elbocsátá.

— Erőm visszatért, s halaszthatatlan, sürgető kötelességek hivnak, asszonyom... Igazad van; hálátlan vagyok fölgyógyulásom után annyi időt sem véve, hogy háladatosságomat bár szavakban illendően kimutathassam: de magad is jól hallád, hogy a király Kosztolányra indul, s nekem nem szabad az ostromból elmaradnom.

— E város is fenyegetve van, Podmanin — mond Drugetné a felindulás reszketeg hangján — s oly nagy szükségét érzi egy oly hősnek, mint kegyelmed! . . . Igaz, hogy kegyelmedet ide semmisem köti, mond alig hallható hangon, de hogy legyen mi kösse, fogadja el kegyelmed tőlem, a város hálája gyanánt, e lakot, és mindazt, mivel csak Drugeth Miklósné rendelkezhetik.

Látszott, hog a szép Ilonának e nyilatkozat sokba került; lesütött szemmel s mélyen elpirulva

fogózkodott egy karosszék magas támlájához. Kín volt nézni, hogy pergenek végig forró könyük a szerelemtől és szeméremtől égő legszebb arczon, minőt csak természet és művész képzete teremthet.

Podmanin, bár ifjusága óta keveset forgott magasabb miveltségü női társaságban, ez igen is könnyen érthető nyilatkozatot teljes mélységében felfogta.

Talán nagyitanók és emelnők őt nyájas olvasónk képzeletében, ha ugy tüntetnők fel, mint a ki ily nagy mértékü kisértéssel szemben, minő egy Drugethné személyisége, rangja, vagyoni állása, rendületlenül maradt: de — nem mondanánk igazat.

Amott egy eszménykép, mely igaz az első szerelem erős kötelékeivel lánczol, de talán félig, talán egészen el van veszve: itt amannál még nagyobb szépség, fény, rang és gazdagság, mely után csak kezét kell kinyujtania! . . .

Több lenne embernél Podmanin, ha harczot nem kellett volna vívnia.

Ez töltötte be azt a nem hosszú, de kínos szünetet, mely alatt Ilona szivét a remény és félelem hullámai hányták.

Elégedjünk meg, hogy Podmanin a küzdelemből diadalmasan tért meg.

— Asszonyom! — szólt, a mint lelke a kellő egyensulyt visszanyerte — ajánlatod annyival inkább meglepett, mennyivel kevésbbé tartom magamat arra méltónak. Ily nemes ajánlat csak a tiédhez hasonló nemes szivből származhatik. . . De az én maradásom erkölcsi lehetetlenség. . . A gaz Dzvela *jegyesemet* Kosztolányba ragadta; Annám megmentésére kell sietnem!

Elég tapintat volt ez oly lovagtól, ki csak pár nap óta lépett át a martalóczok sorából a lovagok nemes rendébe. Nem volt szabad mutatnia, hogy Ilona nyilatkozatát egész mélységében felfogta, s mégis akként kellett nyilatkoznia, hogy e nemes nő érzelmeivel történhető további játéknak elejét vegye.

E czél el lett érve. Ilona összeszedte magát. A pir eltünt s helyét az első perczben halotthalványság foglalta el, mely csak lassanként engedett helyet ujra a visszatérő vér rendesebb szinezetének.

— Sajnálom Podmanin — mond kissé hálózott hangon, — hogy szives ajánlatomat oly könnyen elutasitod; igaz honleányi buzgalomból s a hősi erény elismeréseül tettem azt. . . Ám menj; kövesd szerencséd vezércsillagát tehát; de ez óra emlékére fogadj el legalább egy csekély emléket, melyet még tegnap Nagy-Szombat megmentőjének szántam.

Ezzel a palotáról be egy kisebb terembe nyitott, mely két fegyver-termet képezett, rakva a Drugethek és Orsyak mindennemü véd- és támadó fegyvereivel.

A szoba közepén biborral bevont asztalra rakva, pompás fegyverzet feküdt. Belül puha biborral bélelt aczél öltözet, melyet kivül felséges mivü ezüst lapok boritottak el, domboruan verve s aranyvirágokkal ékitve.

A mellvéd alól, melyen az Orsyak czimere volt látható, művészien készitve ezüst láncz-szoknya folyt alá; ugyan ilyenek voltak a kar- és láblapok s a legfelségesebb mindannyi között a gyönyörü ezüst sisak, mely a fegyverzethalom diszéül, annak tetejére volt állitva, félöles kócsagával csaknem a fegyverszekrények magasáig érve.

— Vedd e fegyverzetet, lovag. Hősi atyám, ez ágon az utolsó, viselte azt utoljára, mint győztes csapatok vezére a nagy Hunyadi alatt a belgrádi ütközetben. . . Méltóbb viselőt nem tudnék reá találni, a király után, a magyar hazában... Te ugy is feltámadott vagy; támadj fel ez uj alakban s légy rettenete a haza ellenségeinek s védője a megtámadott igazságnak és ártatlan gyöngébbeknek! Mindig győzedelmesen térj meg benne kedveseid közé!

Podmanin meghatottan hallgatá a szép nő szavait.

— Valóban, asszonyom — mond végre — semmi okot nem tudok reá találni, hogy e mindent saját szive után becsülő kegyesség ajándékát el ne fogadjam. Legfölebb érdemtelenségemmel menthetném magamat. . . Én tudom és érzem legjobban, hogy új ember támadt fel bennem s örülök, hogy a régi Podmanin elesett Nagy-Szombat kapuja előtt. De ha ez nem történt volna is, e mai nap ujjá teremtene; mert nincs nagyobb jutalom, mint ha a jó törekvés méltánylattal találkozik. E pompás fegyverzetet elfogadom; de hogy helye üresen ne maradjon, emlékül fegyvertárad számára felajánlom a Podmaninok azon hősi fegyverzetét, melyben e néven az utolsó elesett. . . Felöltve ez uj fegyvert, nevet is mást öltök asszonyom; nevem nem *Podmanin* többé, hanem *Podmaniczky* s remélem, ez uj névhez egyetlen átka sem tapad a hazának!

* * *

(Vége köv.)

P. SZATHMÁRY KÁROLY.

Szalay László.

Szalay László nincs többé, csak a nemzet gyászában él, csak érdemei emlékében fog élni, a meddig a négy folyam partján lelkesüléssel gondol az unoka Magyarország Történelme ujabb korszakára, melynek az elhunyt egyik kiváló hőse volt. Szalay kitünő s a maga nemében csaknem egyetlen állást foglalt el a magyar közéletben és irodalomban. Oly ellentétek egyesültek benne egy öszhangzó egészszé, melyeket nagy részt különválva s egymással küzdelemben látunk fejlődésünk folyamában. Tudós volt s egyszersmind államférfiú; hatásos szónok s nagy készültségü szakember; jogphilosoph és történelmi kutató, s egyszersmind az izlés embere, ki müvészi formákra törekedett; az europai uj eszmék bajnoka s a történelmi fejlődés mély ismerője, a polgári osztály első valódi szónoka, de a mint maga mondá, nem azért, hogy ez osztály mindenné váljék, hanem hogy az országgyülés az egész nemzet képviselője lehessen, ez az uj elem lesimitsa a többiek szögletességét s felolvaszszon bennök mindent, mi nem korunkba való. Szilárd és lelkesült hazafinak ismerte mindenki, de szilárdságának nem dacz és ambitio adtak erőt, hanem lelkiismeretesség, tudomány és tapasztalat, melyek egyszersmind mindig megóvták a túlzás veszélyeitől. Nem vadászta a tömeg tetszését, nem vállain emelkedett még akkor sem, midőn eszméi győzelmet ünnepeltek. Nem kedvezett neki sem születés, sem szerencse; részvétlenség, sőt gúny fogadta irodalmi és politikai pályáján, de egy bölcs nyugalmával, a hazafi kötelességérzetével küzdött, s megérte azt a ritka elégtételt, hogy egy nagy napon ellenfelei elfogadták eszméit, irányához szegődtek. Nem kért részt a dicsőségből, de tovább áldozott a haza dicsőségére. Tapasztalat-, tanúlmány- és utazásból épen ugy ismerte a külföldi viszonyokat mint a hazaiakat, s még itthon termékenyitőleg hatott pályatársaira, a külföld nevezetesb tudósaival való összeköttetése folytán mintegy képviselője volt külföld előtt a magyar tudományosságnak. Hiven ragaszkodott egyházához, de szóval tettel védte a más vallásfelekezetek százados jogait és természetes fejlődését, s mint történetiró nem vallásos vagy politikai párt szempontjából itélte meg a nagy események napjait, a hazai és emberi érdemeket. S mint ember szerénységet önérzettel, komolyságot szellemdúsággal, szigort emberszeretettel, udvariasságot őszinteséggel egyesitett, de mindenek felett jellemzé őt, mint embert, irót, publicistát és törvényhozót az a törekvés, hogy a magyar nemzetiség, alkotmány és irodalom minél bensőbb és fejlesztőbb kapcsolatba jőjön az europai civilisatio nagy eszméivel. Ennek áldozta egész életét, azt hagyta szent örökségkép nemzetének. Ime a férfiu, kit elvesztettünk. Valóban illenek reá Shakespeare e szavai:

> Szelid volt élte, s ugy vegyültenek
> Az elemek benne, hogy fölkelhete
> A természet s világnak mondhatá:
> Ez férfi volt.

Szalay fejlődése sokáig egy szakadatlan küzdelem volt; a különböző s néha ellentétes elemek, szellemének és sokoldalu miveltségének e sajátságai, egymást keltve, kifejtve és mérsékelve küzdöttek, mig öszhangzó arányban és egyszerü méltóságban állott előttünk az iró és államférfiu nemes alakja. 1813-ban april 18-án született Budán, hol atyja helytartósági titkár volt. Már gyermekségében s első ifjuságában némi ellentétes hatások alatt fejlődött. Előbb szülővárosában tanult, de atyja attól tartván, hogy fia nemzetiség dolgában nem nagy haladást tesz, Székes-Fehérvárra küldötte, hol két évet töltött, s igy a magyar és német miveltség vegyülete volt szellemének első tápláléka. Első ifjuságában is hasonló tüneményt látunk. Horváth István korlátolt tulzó, de akkor még tévedéseiben is jótékony magyar iránya épen oly lelkesitőleg hatott reá, mint Kazinczy törekvése, ki az europai szellemnek gyujtott oltárt. S valóban alig van iróink és államférfiaink közt valaki, kiben a specificus magyar és specificus europai miveltség oly öszhangzón olvadt volna össze, mint Szalayban. Ugy látszik, hogy a gyermekkor és első ifjuság e benyomásai mintegy előre képezték benne a bátor reformert, ki a jövő nevében hadat izen a magyar alkotmány korhadt intézményeinek, s a történetirót, ki ismét a jövő nevében a nemzeti nagyság képeit, a multak tanulságait tárja föl hamar csüggedő vagy túlvérmes nemzetének. Kazinczy és Szemere barátságokra méltatták a még iskoláit alig végzett ifjut, kit a szép cultusa költői kisérletekre buzditott. Nehány költeménye és kritikai czikke jelent meg az akkori lapokban és zsebkönyvekben, majd egy pár önálló füzetkével lépett föl szintén a szépirodalom terén *(Bimbók. 1831. Alphonse levelei 1832; Fridrik es Katt 1833)*. Azonban nem sokára egészen felhagyott a költészettel; érezte, hogy nem költőnek született, de mind végig az izlés embere maradt, s költői kisérletei nagy befolyással voltak stilusa fejlődésére. E kisérletek avatták őt be a megújitott magyar nyelv titkaiba s adtak prózájának fordulatosságot és emelkedettséget. Ide járult klasszikai tanulmánya; sikerrel tanulta el az ó-világ iróitól a nyugalmas méltóságot és erőteljes hangzatosságot. Philosophiai miveltsége szabatosságot és mélységet kölcsönzött előadásainak; journalistikai pályája könnyedséghez szoktatta s a finom ironia sajátságos bájával ruházta fel, mig később történelmi tanulmányai folytán a régi magyar nyelv szépségei mintegy önkénytelen szövődtek be stilusába. Nem csak egy nemben gazdagitotta a magyar prózát: a szónoki, értekező s

a történelmi elbeszélő nemben. E mellett leginkább tanulta és értette hazánkban a törvényszerkesztést. Találón és szépen jegyzi meg Csengery róla: „Törvényeinek nyelve aesthetikai tekintetben is kielégitő: tiszta, egyszerü, szabatos, méltóságosan tartalmas; illő köntöse egy nemzet akarata kifejezésének.“ Szalay, végezvén tanulmányait, mint majd minden sorsabeli magyar ifju, juratus lett, majd titkár a helytartó-tanácsnál s végre ügyvéd, de nem maradt az. A kora-érett és komoly ifju mélyen tekintett a magyar közéletbe, s üresnek találta. Mélyebb hazafi-fájdalmat érzett mint bárki, de nem azon eszméktől várta a jövőt, melyeket szónokaink a megyei és országgyülési termekben hirdettek. Mint egyik hirlapi czikkében maga bevallja, csak egyetlen ember, egyetlen könyv volt hatással reá: Széchenyi „Hitel“-e. A reform, az átalakulás bajnokának esküdt föl, de nem lépett se a megyei termekbe, se az izgatók közé, hanem dolgozószobájába vonult, hogy részletesen és tudományosan tanulja az europai civilisatio nagy eszméit; több izben külföldre utazott, hogy közelebbről ismerhesse az ujabb államélet intézményeit. Mint jogphilosoph lépett föl, s ez években majdnem kizárólag ily nemü munkákat irt. (*Themis. Értekezések a jog és közgazdaság körében. 1837—39. Budapesti Szemle. 1840. A büntető eljárásról különös tekintettel az esküdtszékekre. 1840.*) A Budapesti Szemle Bacóból vett jeligéje, tudniillik, hogy semmit se próbáljunk meg addig gyakorlatilag, mig meg nem alakul némi tana és elmélete, tisztán mutatja Szalay irányát. Szorosan vett tudományos jogi és politikai irodalmat kivánt megalapitani s egyszersmind magasabb szempontból megvitatni az átalakulás nagy kérdéseit. Ugyszólva egészen uj téren lépett föl s oly hézagot törekedett betölteni, mely maig sincs eléggé betöltve. A közönség azonban részvétlenül fogadta, vállalatai elakadtak. Magyarország legkitünőbb jogphilosophja, kit később sem mult felül senki, népszerütlen és hir nélküli iró maradt, mint szokott történni az oly nagy tehetségü irókkal, kik uj eszméket hirdetve a tudomány körében maradnak s nem hivatkoznak a napi szenvedélyekre, kik nem szállanak le a közönséghez, hanem magokhoz akarják emelni. Szalay neve csak lassanként lőn tisztelt és hires. Először nem a közönség tüntette ki, hanem az akadémia, mely 1836-ban levelező, 1838-ban rendes tagjává választotta, s az 1840-i országgyüléstől kiküldött büntetőjogi országos választmány, mely egyik tollvivőjévé nevezte ki, pedig még ekkor nem volt az országgyülés tagja.

Az 1843—48-i évek közt nyilt meg Szalay pályájának legnevezetesb korszaka. Őt mint történetirót ismeri leginkább a közönség. Lehet, hogy mint iró e téren legnagyobb, de a nemzeti életre mint journalista, mint egy politikai uj párt legelhatározottabb képviselője, sőt vezére gyakorolt legnagyobb befolyást. Sajátságos tünemény. Az 1843—44-i országgyülésen mint Korpona követe lépett föl; figyelemmel hallgatták, de nem tartozott a befolyásosabb szónokok közé. 1845-ben a „Pesti Hirlapot“ vette át, előfizetői 500-ra olvadtak le; Csengerynek adta át a lapot, de tovább is dolgozó-társa maradt s eszméit folyvást hirdette. Pályatársai gunynyal fogadták, mint tudóst, ki a politikába elegyedik, és gyanusitással, mint a ki meg akarja oszlatni az ellenzéket. Nehány barátjából állott tulajdonkép pártja, de mélyen hitt jövőjében; s im alig tölt el négy év, s az egész ország elfogadta, törvénykönyvébe igtatta eszméit, az alkotmányos központositás, vagy jobban mondva a képviseleti parlamentaris kormány rendszerét. Az izgatók a kigunyolt tudós eszméiből meritették tudományokat, a vezérek a lenézett pártocska jeligéjét irták zászlójukra. Szalay eszméi népszerüek lettek, de maga kevésbbé. A részrehajlatlan történelemnek lesz feladata teljes fényében feltüntetni azt a nagy hatást, melyet Szalay a magyar politikai eszmék fejlődésére, a magyar alkotmány átalakulására gyakorolt, zaj nélkül, majdnem észrevétlen, de annál tartósabban. E hatást csak kevesen ismerik, de érzi az egész nemzet, bár alig ismeri a forrást, honnan kiindult. Pályája e szakában két munka jelent meg tőle. (*Publicistai dolgozatok. 1857*; *Szónokok és statusférfiak könyve. 1856—7*). Az első hirlapi czikkei gyüjteménye, mely politikai tanait foglalja magában, a másik e tanoknak mintegy gyakorlati magyarázója. Hirlapi czikkei formai tekintetében is nevezetesek. Ő volt az első, ki divatos vezérczikkeink virágos szónokiasságával szemben, az europai journalistikai formák átültetésével, némi ellenhatást igyekezett felkölteni.

Az 1848-i év a diplomatiai pályára sodorta s kitünő tehetségének uj oldalát fejtette ki. Frankfurtba ment, mint a kormány küldötte a német központi hatalomhoz. 1849-ben Schweizba vonult s a magyar történelem tanulmányába merült. A reformer a mult poros okleveleit és évkönyveit forgatta, a jogphilosoph a történelmi fejlődés nagy tanulságait vizsgálta. Látszólag mi sem lehet ennél ellenkezőbb, s mégis épen ez adja meg Szalay történelmi munkáinak becsét s emeli legnagyobb történetirónkká. Ő tekintett először magasb szempontból e nemzet történetére; jogphilosophi és politikai ismeretei és tapasztalatai rejtélyeket nyitottak meg előtte, melyeket eddig nem ismertünk; müvészi izlése életet öntött a holt anyagba, jellemszilárdsága megőrizte attól, hogy hizelegjen a pártok vagy a nemzet előitéleteinek. „Magyarország története“ első kötetei Lipcsében jelentek meg 1851—53-ban, visszatérvén hazájába, itt folytatta. Mint vigasztaló, bölcs, itélőbiró és müvész állott előttünk, kiben a philosoph és történetiró egyesülése az államférfiu nagyságára mutatott. Megjelenése a történelmi téren a történelmi tanulmány- és kutatásnak egészen uj lendületet adott. Folyvást az első sorban állott, s a

legszorgalmasb volt, mit bizonyitanak a közelebbi tiz év alatt megjelent számos történelmi dolgozatai és kiadványai: (*Magyar történelmi emlékek. 1856—60; Adalékok a magyar nemzet történetéhez a XVI. században 1859*; *Véranesics Antal minden munkái 1857—60; A magyar történelemhez. Erdély és a porta. 1861*; *II. Rákóczy bujdosása. 1862*; *Gr. Eszterházy Miklós. 1863.*). — 1861-ben ismét a politikai és publicistai pályára lépett. Az országgyülésen mint Pest város egyik követe jelent meg; beszédei és hirlapi czikkei ez időszak legkitünőbbjei közé tartoznak. Ugyanekkor három röpiratot is irt, melyekben nehány fenforgó kérdést a történelmi kritika világánál igyekezett tisztába hozni. (*A horvát kérdéshez. 1861; Fiume és a magyar országgyülés. 1861*; *A magyarországi szerbtelepek jogviszonya az államhoz. 1862.*) E fáradhatlan munkásság, s az akadémia titkári hivatalának gondjai egészen elgyöngitették a különben is beteges férfiut. Orvosai a wildbadi fürdőt ajánlották, hova a mult hóban el is utazott, de alig használta s roszabbul lőn. Haza indult, de Salzburgnál nem jöhetett tovább, hol e hó 17-kén délután két órakor elhunyt. Tetemei Pestre hozatván, temetése 22-én délután 5 órakor ment véghez, a tisztelet, részvét és fájdalom őszinte és megható nyilvánulásai közt, roppant néptömeg kiséretében.

A veszteség és gyász nagy, mély, az egész nemzeté, de nagy és nemzeti a kincs is, melyet az elhunyt maga után hagyott. Emléke élni fog közöttünk, mint a magyar ujabb történelem egyik legnevezesb alakjáé, szelleme a mult és jövő, az örök jog és történeti fejlődés, a nemzetiség és europaiság, a tudomány és élet szoros kapcsolatára inti az uj nemzedéket, azon eszmény felé, a hová ő tört, s melytől Magyarország jövője függ.

A komlókerti magyar daltársulat.

Irnom kellene valamit e társulatról, de ugyan mit, mikor a napi lapok mindent elmondtak már szépen, ékesen, értelmesen, a mi az én fejemben kóválygog, s ha ezt ismétlem, csak kinevetnek vele. Nincs keserűbb sors, mintha az effélékről kell irni, mikor már más elkapta az ember orra elől a legszebb phrasisokat. Itt van la! Én csak úgy láttam a daltársulat legelső előadását mint más; csak úgy elgondoltam magamban: milyen derék dolog ez, a nemzetiséget itt és igy is terjeszteni, Kwapill et comp. visszaszoritani ős fészkébe a „Kék macskába“; csak úgy feltünt nekem is mint másnak, hogy ezek valahogy sokkal tisztességesebbek mint a sógorok Volkssängerjei; — de szintúgy hallom már a gúnyhahotát a mi támadna, ha ezeket most elmondanám, „no a vén Mathusalem, a Cunctator, az öreg Koszorú is elmondja már ujságképen, a mit más rég elfelejtett.“ Lássa a kegyes olvasó, igy kapják ki az ember szájából a friss eszméket. — A mi az előadást illeti, az, a helyzethez, a személyzethez mérve, nem csak türhető, de jó volt. Shakespeare korába képzeli magát az ember; az evő-ivó közönség, az elő-utó-oldal-függöny nélküli szinpad, csak a fölirat hiányzott: „a room, — a wood of birchen.“ Ily szinpadon aztán sokkal jobban magára van hagyva a játszó; nincs sugó, nincsenek coulissák, a zenében minden kisérete csak egy felhangolatlan zongora, ügyetlen zongorázóval, és még is, ennyi hiány daczára is, voltak eléggé sikerült részletek. Bakonyi István sok könnyüséggel játszotta a „Házaló zsidót“, „A Lámpagyujtogatót“ és Molière „Botcsinálta doktorát“ — mely utóbbi elég ügyesen van magyar bőrbe bújtatva. Eredeti hiányában ily átültetéseket kellene tenni a budai népszinháznak; ezzel a magyar közönség mindig egy-egy mulattató darabot nyerne, s az eredetinek sem válnék semmi hátrányára, — én nem hiszem, hogy boszankodnék Molière — ki mint tudjuk valamelyik német városkában nem régiben feltámadt *) — ha erre vetődve meglátná az ő teremtményét piros magyar nadrágban, magyar kulacscsal oldalán. — Másfelől nem ártana régibb és ujabb költőinket is felkutatni, nem csak a szinműirókat, hanem a lyrikusokat is; Csokonay- és Vörösmartytól egy pár alkalmas darabot lehetne kiszemelni, például ez utóbbitól a „Tót deák dalát“ és „Gábor deákot.“ Petőfi költeményei közül még több ajánlkozik e czélra, kivált „Pál mester“, mely egy ügyes játszó kezében nagy hatást tenne. A nők jelenetei közül a két veszekedő paraszt asszony (szintén megmagyaritva Offenbach „Eljegyzés lámpafénynél“ operettjéből), ha nem Markovics Ilka berzenkedő veszekedése és Huber Ida kedves csattogása volt is, mindenesetre elég jól sikerült, kivált a tagjártatásban sok ügyességet mutatott a *termetre kisebb* színésznő. — A „Párisi divat“ játszója is otthonosan forgott, s általában (a prológgal szólva):

„Adja isten tralálom — tralálom,
Hogy a magyar daltársulat megálljon.“

y—i.

VEGYES.

* A magyar akadémia mult hétfői ülése szomoru ülés volt; az ablakban lengő fekete lobogó elhomályositotta a termet, s a tagok arczáról le lehetett olvasni, hogy a haza vesztesége, az akadémia vesztesége is. A jegyző — Csengery Antal — megilletődve jelenté, hogy az akadémia titoknoka, az első magyar történetiró, a szó nemes ér-

*) Pár hónapja lehet, hogy egy német városban Tartuffe-et játszották. Egyszer egy ember be akar menni a szinházba. „Jegyet“ — szól a jegyszedő. „Én nem adok jegyet — felel amaz — mert én a darab szerzője vagyok.“ — „Méltóztassék“ — mond a jegyszedő, alázattal ajtót tárva.

telmében jó hazafi: *Szalay László*, Salzburgban, jul. 17-ikén, megszünt élni. A lesujtó jelentés után inditványozta, hogy az ülés — a tagok ugysem levén képesek reá — az átalános megdöbbenés miatt ne tartassék meg; az inditvány egyhangulag elfogadtatott. Ezután Toldy Ferencz, a helyettes elnök, tolmácsolván az akadémia abbeli közóhaját, vajha elhunyt titoknoka arczképét mielőbb tisztelhetné termében: az ülés szomoruan oszlott szét. A dicsőült arczképére az aláirás már foly a tagok között.

* Nagy halottunk földi része mult szerdán érkezett a vasuton közénk, hogy a haza földében lelje utolsó nyughelyét, a hol legjobb nyugodni. Hadd legyen teste is miköztünk, lelke ugy is itt lebeg fölöttünk, őrizni, biztatni bennünket. . . Temetése pénteken d. u. 5 órakor, (lapunk bezárta után), ment véghez, az engesztelő szent mise szombaton délelőtt 10-kor.

* A portugall király — irja a „P. N.“ — magyar nyelven üdvözlé fogadása alkalmával Kovács Mihály festész hazánkfiát. A király, kihez művész hazánkfia ajánló-levelet nyert, maga is művészettel foglalkozik, s épen akkor, midőn Kovács nála udvarolt, egy izléssel és művészi ügyességgel készült öntött macska véselésével foglalkozott. Kitüntető szivességgel fogadta Kovács Mihályt, s miután vele hosszas ideig nyájasan és szép magyarsággal társalgott, egyik segédtisztjét utasitá, vezesse el őt a királyi kert egyik pontjára, melyről gyönyörü kilátás nyilik, s átalában ismertesse meg művészünkkel a palota nevezetességeit. Kovács ügyét a spanyolok átalában felkarolták, még meg se érkezett Lissabonból, Madridban már levél várta, mely megrendeléssel bizta meg. Magával vitt és Sevillában készitett műveit mind elkapkodták. Magyar ruhája, melyet folytonosan visel, átalános tetszésben részesül. „Minő boldogok önök magyarok, minő szép nemzeti viseletök van! mondá saját franczia nadrágjára tekintve egy spanyol színész, kivel a hajón találkozott; bár nálunk is bejőne nemzeti ruháink viselése.“ Hátha még Pestre jöne az az ur s meglátná mily nagy a kegyelet itt nálunk nemzeti viseletünk iránt, akkor lehetnénk csak büszkék!

* Gr. Beleznay Árpád előfizetést hirdet leánya, Luiza, költeményeire, — a ki 14 éves és vak. A „Nefelejcs“ a minap elég csinos mutatványt közölt belőlök. A kötetre, mely szerző arczképével jelenik meg, idősb Poldini Ede nyomdája fogadja el az előfizetést, 1 frtjával. A szerencsétlen leány szemvilága visszanyeréséhez, gondos ápolás mellett, még van remény, s ez ápolás egy részéhez járul az, ki előfizet.

* Az „Eger“ 6 darab aranyat tűz ki a folyó 2-ik félévben hasábjain megjelenendő legjobb történeti beszélyre. Birálókúl Szworényi József, Mindszenti Gedeon és Szabó Ignácz kérettek fel.

* Kugler Adolf előfizetést hirdet a „Gombostü“ czimü hölgynaptár jövő — harmadik — évi folyamára 1 frt 30 krjával. Három arczkép — hg. Odescalchi Gyuláné, gr. Károlyi Gyuláné, gr. Széchenyi Ödönné — fogja diszitni; szépirodalmi része pedig ismertebb iróink műveiből lesz összeállitva. Szerkeszti Rózsaági Antal.

* Gr. Esterházy Mór ő excja 4000 forintot ajándékozott a m. akadémia palotájára. Az épités napról napra közeledik befejezéséhez; már a belső ékitésekhez is hozzá fogtak.

* A „M. S.“ párisi levelezője szerént Gardinet Gyula egy, a chalonsi csatasíkon talált rézgyűrű birtokában van, melynek malachit kövén két mellkép van, alattok Attila neve. Ugy látszik, hogy az egyik Attila képe, a másik talán ministereé, Edekoné, s valószinüleg irodai pecsétnyomó volt. Attila alakja kucsmás, alacsony homloku, hosszu orru, kiálló pofacsonttal s hosszúdad szakállal, szeme kicsiny, tekintete parancsoló, átható. Ez érdekes régiségnek ifju Balogh Ferencz hazánkfia jött nyomába, ki önképzés végett utazik külföldön. Gardinet a gyűrűt ugyan 100,000 frankért sem, de lenyomatát szivesen elküldi a nemzeti muzeumnak vagy akadémiának, felvilágositással együtt, ha meg fog kerestetni. Akkor a régészek hozzászólhatnak, hogy csakugyan azé volt-e a gyűrű, kinek tulajdonitatik, miután nem ritkaság, hogy az ily szenvedélyes gyüjtőket a legfurfangosabb útakon rászedi az iparlovagi speculatio. Előttünk gyanús a latin felirat, s az Attila-kép, mely ama régi zászlós, sasorru költött alak után idomítva látszik lenni.

* A pesti kegyes tanitórendi nagy gymnasiummal kapcsolatban álló rajztanodáról, annak tulajdonosa *Engerth* Vilmos, k. József műegyetemi nyilv. rendes tanár, értesiti a közönséget, hogy e rajztanodában három szak tanittatik: 1., Táj-, virág-, állat- és alakrajzok. 2., Diszművészeti, épitészeti, helyzeti és géprajzok. 3., Távrajzok az illető szakban. A tanitásban *magántanulók* is részt vehetnek, kik magokat a képzőművészetre vagy valamely műtani szakra akarják kiképzeni. A rajzolás mindennap — iskolai szünidő alatt is — d. e. 10—12, d. u. 2—4 órák alatt tanittatik, mérsékelt dijért. — Beiratás a k. rendiek épületében.

* A bazar-albumot, az orosz czáron kivül — kinek példánya már elküldetett — I. Lipót, a portugal király ő felsége is megrendelé. Schrecker, a kiállitó fényképész, a toscánai nagyherczeg ő fenségétől és a magyar k. főkanczellár ő nmgától egy-egy köszönő levelet kapott az általa megküldött albumért, melyekben a vállalat érdekessége ki van emelve.

* Heckenast Gusztáv számos érdekes és tanulságos ifjusági iratot ajándékozott a helybeli ref. gymnasiumnak, a szegényebb sorsú jó tanulók számára. A jutalomkönyvek a mult héten lefolyt vizsgák alkalmával osztattak ki az illetők között.

* Mi is megnéztük a Komlóbeli magyar daltársulatot. Örömmel irhatjuk, hogy nem bántuk meg, — noha kissé sok a 30 kr. beléptidij, mert a német sängerek olcsóbban énekelnek, erre pedig, legalább eleinte, ügyelni kell. A társulat 9 tagból áll, s egy pár igazán ügyes van köztük. Még most meglátszik rajtok a kezdet nehézsége, de a kedv és igyekezet meglevén, a haladás sem fog elmaradni. Csak a dalok szövegének szerkesztését bizhatnák egykissé ügyesebb kezekre.

* Lamartine, a nemrég elhalt pék-költő — Réboul — emlékére Nimesben felállitandó sirkőre, az „Opinion du Midi“ szerkesztőjéhez, következő szavak kiséretében küldött 100 francot: „Legyen oly jó s tegye filléremet az emlék'talapzatára; nagyon büszke leszek reá, ha én is járulhatok hozzá valamicskével; ez szivem elismerő szózata egy oly férfiu iránt, kinek elvesztését sajnálom, s kinek jellemét és tehetségét mindig magasztalni fogom.“

* Trautman Ferencz Münchenben a „Divina Commedia“ travestatióján dolgozik, a jelen viszonyokhoz alkalmazva. No a jelenben ha sok divinum nincs is, de annál több a komédia.

* Dr. Görling Adolf Lipcsében az irók és kiadók könnyebbségére „Német irodalmi irodát“ nyitott. Ez izé feladata, hogy az iróknak müveikért hamar bő honoráriumot, a törekvő kiadók és szerkesztőknek pedig pénzükért jó és kivánatuk szerinti dolgozatokat szerezzen. Mit mindent ki nem találnak a jó sógorok.

* Berlinben az udvari dalszinháznál „Turán csillaga“ ezimü operára készülnek, Wuerstől; szövegét Heyse Pál, a kitünő novellista, irta „A két testvér“ czimü chinai elbeszélés után. Igen sok dicséretest mondanak róla.

* Az ugy nevezett „fejedelmi irodalom“ mostanában elég kiterjedt. Napoleon császár már régóta fúr-farag Julius Caesar életén; Plon herczeg a Napoleon-család iróinak történetét fogja kiadni 15 kötetben — melyből az első füzet a jövő hóban jelenik meg; a svéd trónörökös költeményeinek uj folyamát rendezi sajtó alá; a Münchenben most meghalt Miksa király hátrahagyott verseit már emlitők; végre pedig az angol királynő nagyban izzad egy czáfiraton Renan ellen.

* Bécsben Barthelemusnál autograph-album jelenik meg; már első füzete is sok érdekest tartalmaz; igy: I. Ferencz József, Erzsébet császárné, Kaunitz, Savoyai Jenő, Mária Theresia, Lascy, Laudon, Dann, Humboldt Sándor, Rokitansky, Wallenstein, II. Ferdinánd, I. Napoleon, Hofer András, II. Frigyes kézirataikat.

* Meyerbeer életiratát már emlitők, melyet két német — Truhn Hieronymus és Reymond Vilmos — fog egyszerre német és franczia nyelven megjelentetni; most ismét egy uj biographiát jelzenek a lapok, s ezt Kastren György készíti Párisban, hü képét akarván adni a mester életének és munkálódásának.

* Ama bizonyos abbé ellen, ki a katholica egyház keblében oly nagy botránkozást okozott „Le Maudit“ és „La Religuieuse“ czimü regényeket irá, a párisi „Pays“ „Egy házas pap“ czimü elbeszélést közöl, melynek eszméje bizonyosan az orthodox elmékben született. Az *inspirált* szerző neve Barbey.

* Az augsburgi dómban négy igen jó karban levő kép látható egy darab idő óta, az idősb Holbeintól. Eredetileg a weingarteni templomban őriztettek, mint egy oltár-szekrény szárny-képei: a templom secularisatiója után magánkézbe, s onnan az augsburgi püspök birtokába jutottak, ki 6000 forinton szerezte meg.

* A gieszeni egyetem Levin Schukkingnak, egyik tehetségesebb német regényirónak, *honoris causa*, doctori czimet küldött, és pedig, mint az okirat megjegyzi: „mivel a regény körül, a mint az a német szellemnek és német erkölcsöknek megfelel, kitünőleg érdemesitette magát.“

* Miss Braddon, a „Lady Audley's secret“ hamar elhiresedett szerzője, ismét egy regényt adott ki „Dunbar Henry“ czim alatt, s könyve pár *hét* alatt négy kiadást ért. Ha az ember meggondolja, hogy ez már a „London Journal“-ban is megjelent volt, s mégis minden uj kiadás ezer fontot hozott a tisztelt miss konyhájára: az angol regényiróságot bátran a földi üdvösséghez lehet számitni, — mondja egy külföldi lap, és nem mi. — Beszélik, hogy az utolérhetlen jellemfestő, Elliot — Bede Ádám szerzője — is egy új regényt végzett be.

* Kaulbach, nagyhirü falfestényét, mely a világ reformatióját ábrázolja, a berlini uj muzeum lépcsőzetén már befejezte. Német lapok nem győzik dicsérni a kiválóan sikerült müvet.

* Eugenia császárné a minap Bonheur Rózát, a hires festésznőt, thoméryi lakában lepte meg, Fontainebleauhoz közel. A meglepett művésznő műtermébe vezeté a magas látogatót s több elkezdett festményét mutatá meg neki. A császárné egy egész óráig mulatott a szebbnél szebb képek közt, egyet kiválasztott magának, s megigértette Bonheur kisasszonynyal, hogy látogatását visszaadja Fontainebleauban.

* A hetven felé járó Dejazet kisasszony egy Auriol nevü clownhoz ment férjhez, állitják és czáfolják a külföldi lapok.

UJ KÖNYVEK. *)

BALMES. *A gyakorlati ész.* Arany könyvecske mindenki számára. Kiadja a *Szent-István-Társulat.* (1864-ik évi tagilletmény.) K8r. VI és 102 l. Ára 40 kr. (Emich nyomdája, Pest.)

BUDAPESTI SZEMLE. Szerkeszti és kiadja *Csengery* Antal. 64—65 füzet. N8r. Ára az egész évi folyamnak 10 ft. (Emich nyomdája, Pest).

Lengyelhon vészangyala vagy a VARSÓI SZOMORÚJÁTÉKOK. Irta gróf *Oginsky*, forditotta *Gothard* Endre, 1-sö füzet 1—48 lap 8r. Az egész munka 16—17 füzetből fog állni, ára egy-egy füzetnek 40 kr. (Eger. Jentsch Gy.)

SÁROSPATAKI FÜZETEK. Protestans tudományos folyóirat. Szerkeszti és kiadja *Erdélyi* János. Nyolczadik évfolyam vagy új folyam első éve. V. szállitmány. 8r. Ára egész évre 6 ft. (Sárospatak. A ref. főiskola betüivel.)

LATIN NYELVTAN. Második rész. MONDATTAN. (Syntaxis). Gymnasiumok számára. Irta *Szénássy* Sándor, a pesti ág. hitv. evang. gymnasiumban a latin nyelv tanára. 8r. 117 l. Ára 50 kr. (Osterlamm. Pest.)

*) Hogy ez állandó rovatot minél teljesebbé tehessük, kéretnek a t. kiadó, illetőleg szerző urak, hogy az ujonnan megjelenő művekből egy-egy példányt, vagy legalább annak egész czimét, hozzánk beküldeni szíveskedjenek.

NYILT LEVELEZÉS.

Hanvára. Vettük a levelet, a benne valóval együtt, s rögtön intézkedtünk. Az illető 21-kére biztatott, hogy kész lesz; talán mire lapunk megjelenik, az is ott lehet. De azt a másik *firmát* nem találni többé Pesten, igy hát csak az elsőhöz fordultunk.

Diósgyör. Bajos az ilyet nyilt levélben magyarázni. Annyit mondhatunk, hogy szomoru dolog volna, ha csupán rimért kellene tenni olyat. Az előszóban e szó „ódon“ némileg megfejti: más részben pedig az: miért különbözik Virgil nyelve a Ciceróétól, sőt a Sallustiusé is. Magasb oka van az ilyennek. Fogadja üdvözlésünket szives figyelmeért.

L. L. N. Körös. Gazdálkodási szempont korlátozott bennünket: de segitünk rajta, ha lehet. Mert itt mégcsak most kezdődik az „inség.“

K. A. urnak, a Sürgöny szerkesztőségébe. Azon uton küldöttük vissza, melyen a levelet kaptuk. — Reméljük, nem tévedt el.

TARTALOM.

A kézrajzok. Különös tekintettel a herczeg Esterházy kézrajz-gyüjteményre. *Ormos Zs.* — A mult képe. *Tóth E.* — A szulioták. (Történelmi beszély.) *Fáy A.* — Népdalok. *Török K.*— Az ezüst ember. *P. Szathmáry K.*— Szalay László. Necrolog.— A komlókerti magyar daltársulat. *y—i.* — Vegyes. — Uj könyvek. — Nyilt levelezés.

Előfizetési felhivás
A
KOSZORÚ
1864. második félévi folyamára.

A KOSZORU juliussal *negyedik félévi* pályafutását kezdte meg.

Sokkal magasb véleménynyel vagyunk tiszt. olvasóink itélete s izlése felől, egyszersmind józanabb önbecsüléssel magunk iránt, hogysem, a jövőre is, szépen hangzó czifra igéretekkel állni elé mind irányokban illetlennek, mind ránk nézve megalázónak ne vélnők. Inkább a lefolyt három félév eredményére utalunk, azt terjesztjük birói itéletök alá: nem aggodalom nélkül, ha az előttünk lebegő eszményt, — de megnyugvással, ha irodalmunk jelen állását tekintjük.

Ez itélet, reméljük, el fog ismerni annyit, hogy a Koszoru, ez idő szerint, *irodalmi szinvonalon áll.*

A „Magyar költők arczképei“ folytatása a t. közönség részvételétől függ.

Megjelenik a lap minden héten, vasárnapon, másfél tömött nagy 8-ad ívnyi tartalommal.

Előfizetés a julius—decemberi félévre, Pesten házhozhordással, vidékre postán, 6 frt. o. é. mely vagy a szerkesztőhöz (Üllői-út 7. sz.) vagy Emich Gusztáv kiadó-hivatalába (Barátok tere 7. sz.) küldhető.

Teljes példányokkal az 1-sö számtól kezdve folyvást szolgálhatunk, s ezutáni előfizetöinknek is a már megjelent számokat egyszerre küldjük.

Kelt Pesten, julius 15. 1864.

Arany János,
a „Koszoru“ felelős szerkesztője és kiadó-tulajdonosa.

Arany János felelős szerkesztő és kiadó.

Pest, 1864. Nyomatott Emich Gusztáv magy. akad. könyvnyomdásznál.

KOSZORÚ.

Megjelenik hetenkint vasárnap. Szerkesztő szállása, hová a dolgozatok, előfizetési pénzek, reclamatiók is küldhetők: Üllői-út 7 sz.

HETILAP
A SZÉPIRODALOM S ÁTALÁNOS MIVELTSÉG KÖRÉBŐL.

Előfizetés: egész évre 12 frt, félévre 6 frt. Előfizetést elfogad s a lap szétküldését is kezeli Emich Gusztáv kiadó-hivatala: Barátok-tere 7. sz.

MÁSODIK ÉVFOLYAM. JULIUS 31. 1864. MÁSODIK FÉLÉV. 5. SZÁM.

A KÉZRAJZOK.

KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A HERCZEG ESTERHÁZY KÉZRAJZ-GYÜJTEMÉNYÉRE.

(Vége).

Leonardo da Vinci kezétől, nyitott szájjal, két fő látható a gyüjteményben, veres és fekete irónnal rajzolva, melyek ritkaságuknál fogva is igen becsesek.

Hetedik Kelemen pápa, az 1532-ik évben, Buonarotti Michel Angelót, szülővárosából Firenzéből, hol a Mediciek siremlékeinek készitésével volt elfoglalva, Rómába hivta meg, hogy a szent Sixtus kápolna főfalát a „végitéleti képpel“ ékesítse, miután a fölepet II. Gyula rendeléséből már előbb, és pedig csodálatosan rövid 22 hónap alatt, a genesis történetének frescoival kifestette volt.

Szülőföldének kedvezőtlen politikai viszonyai miatt levert kedélylyel, de különben is a munkában való nagy megerőltetése miatt, Michel Angelo egészsége azon időben annyira alászállott, hogy meghitt barátai életét is féltették.

Michel Angelo ennek ellenére útra kelt, és Rómában a munkához hozzá fogott. A rajzok és kartonok magát a festményt szükségkép megelőzték, és Michel Angelo, ez előmunkái mellett, második Gyula pápa siremlékén is dolgozott titkon, mi azután a Sixtus kápolna festményét annyira akadályozta, hogy ez a megrendelő pápa utódja III. Pál idejében lőn csak bevégezve.

A művész nagy szelleméhez illő festmény, 60′ magasságban, felszámithatlan sok alakkal és nagyszerü csoportozataival, óriás mérvben kivive, Michel Angelónak a festészet terén legnevezetesb alkotását képezi, mely szintúgy mint Corneliusnak hasonló ábrázolása — a gáncsok és birálatok egész legióit idézte elő.

A herczegi műcsarnok Michel Angelo kezétől e nevezetes műalkotásra vonatkozó érdekes rajzok birtokában van. A „végitéleti kép“ felső részének vázlata tintarajzban, valamint több tanulmány- és vázlat-rajz ugyanezen festményhez láthatók, miknek figyelmes átvizsgálása után Michel Angelónak nemcsak túlmerész fogamzatáról némi fogalmat nyerünk, hanem azt is belátjuk, hogy az ő modorát s eszméit utánzói, s ezek közt főkép Tintoretto, jóformán kiaknázták.

Rafael kézrajzai, szintúgy mint festményei, a legnagyobb figyelemre méltók, mert a körvonalok nemessége ezeket mindég kitünteti. Ha Leonardo da Vinci s Michel Angelo a rajz tökélyében olykor őt felül mulják is, szépérzületben és a körvonalok nemességében bizonyára utána vannak.

Passavant, Rafaelre vonatkozó hires munkájában, öt rafaeli rajzot emlit. Részemről, a kérdéses rajzok figyelmesb átvizsgálása után, e következő rajzokat tulajdonitom neki:

Gyermek-gyilkolás Bethlehemben,

mely eredetének bélyegét nemessége által feltünteti.

Első Ferencz franczia király, de Paula Ferencznek az 1519-ik évben Rómában szentté avatása emlékezetére, Krisztus életére vonatkozó ábrázolásokkal, 12 araszi szőnyeget ajándékozott a pápának, melyekhez a rajzokat Rafael által készitteté. E szőnyegek jelenben az V. Pius neve alatt ismeretes vatikáni termekben tartatnak. Három keskeny szőnyeg a bethlehemi gyermekgyilkolásnak vala szánva, s habár Passavant állitása szerint nagyon valószinü, hogy az eredetileg Rafael által egy szőnyegre készitett fogamzatot tanitványai szétkülönitették, annyi bizonyos, hogy ez Rafael műve, s hogy a bethlehemi gyermekgyilkolásra vonatkozó több tanulmányrajz létezik Rafaeltől. Marc Antonio ezen rajzok után igen érdekes metszést készite. A Passavant által elősorolt öt rafaeli rajz közül a kérdésben forgó gyermekgyilkolási jelenetet azon rajzzal azonositom, melyet Passavant negyedik helyen emlit, és melyen egy térdelő, csaknem hátulról látszó nő, a félelem kifejezésével, eleven mozgásu gyermeket tart. Finom tolltervezet, s a papir hátlapján egy fekvő férfiú rajzának nyomai vehetők ki.

A szent szüz négy angyal körében.

Meglepő szépségü rajz, kétségtelenül az, melyet Passavant első helyen emlit. E rajz az 1503-ik évben készült Mária koronáztatásának felső részéhez — tervezet. A szent szüz egy mandorlatában áll, kezeit összvekulcsolva, s föltekint, az oldalokon angyalok környezik s angyalfők láthatók. Félkörben finomul kivitt tollrajz.

Ezután egy másik rajzon férfiu alak, és tőle balra egy talapzaton Ámor tünnek szembe. Ez egy mez nélküli férfiuhoz tanulmány és testének ismételése. A rafaeli rajzok jellege feltünik rajta, s valószinüleg Passavant harmadik rajzával azonos, melyet, a mezitelen, szakállas és hóna alatt könyvet tartó férfiúval, szent Jeromos alakjához tanulmánynak tart.

A szentségek feletti Disputa rajzát szemlélve, bátran el lehet mondani: a rajzok közt ez a legjobb. Minden vonás valódi. Utánzás a tökély ily magas fokát fel nem mutatja. Ez kétségtelenül rafaeli mű. Passavant a 2-ik sz. a. ezt irja felőle: a római Vatikan Disputa fresco-képe balodali alsó részéhez előrész, tőle kissé eltérő. A húsz alakot feltüntető szellemdús rajz tollal van kivive s szepiával árnyékolva.

Erre Ámort, és Máriát a Jézus gyermekkel szemléljük fekete krétarajzon. Az egész nehány vonás, de annyira meglepő, szellemdús és szép, hogy Rafael valódi rajzai közé habozás nélkül befoglalható. Madonnát ily magasztos kecscsel s ily kevés vonással más művész nem rajzolt.

Végre egy hölgy mellképe. Ezt Passavant 5-ik sz. a. Rafael rajzának állitja. A nőfej erősen balra van fordulva, mig a test iránya jobbra tart. A fejtetőn elől a haj csokorba szövődött. A fekete kréta karton-töredék, Rafael modorában, igen szép.

Ezek kétségtelen rajzai Rafaelnak; ellenben a férfiu találkozását egy nővel, több rokona társaságában, a körvonalok közönséges voltánál fogva — Krisztus levételét a keresztfáról, mely a velenczei Manfrin galleriában hibásan Rafaelnek tulajdonitott kisded képecske után készülhete, — a Medici Venus alakja után készült rajzot, s a Veronese modorát feltüntető Venust és Ámort, — és a harmadik Venust fehér kivájásu kréta-rajzban, — továbbá a veres alapon rajzolt, földön ülő hölgyet, mely inkább a vezérmester iskolájából származott, — és a szent családot veres rajzban, mely a Canigiani házból származó ismert mű másolata lehet, kifogástalanul Rafael műveinek nem tarthatom.

Rafaelnak a rajzgyüjteményben levő művei után vizsgáljuk meg Dürernek ugyanezen gyüjteményben levő rajzait.

Dürer Albrecht kezdőkori rajzaiból, midőn életirói szerint 1489 ben mestere Wohlgemuth „gonosz legényeitől“ sokat kelle szenvednie, szintén van rajz a gyüjteményben.

Nagy számu vázlatai s tollrajzai, s ezek közt zenélő angyal, emberfők, fantazia darabok, porázon tartott kutyákkal szarvast üző vadász — bizonyára mind tanulmányrajzai.

A német császárság jelvényeit: a koronát, birodalmi almát a kereszttel, a kardot s a keztyüt — szinezett tollrajzokban valószínüleg nem tanuló éveiben, midőn ily tárgyakkal nem sokat törődött, hanem később, az 1515-ik év után, készítheté, midőn Miksa császár imádságos könyve számára végzett rajzai a császár kegyenczévé felavaták, és 100 frt. évi fizetés mellett a császár udvari festészévé lőn.

Dürer császári ura iránti kegyeletének több bizonyitványai maradtak fenn.

A császárné halála emlékéül ecsetelt festményén, mely a gyászos esetre vonatkozva Mária halálát ábrázolja, a haldokló szent szűzben a császárnét, a körülte álló apostolok egyikében pedig magát a császárt arczképezte.

A császár nagy győzelmi szekere rajzait, melyek azután nyolcz lapon Dürer nevezetes munkái közé számittattak, Pirkheimer állítása szerint, 1518-ban készitette, s a német császári jelvények fentebb érintett szinezett tollrajzai valószinűleg e nevezetes műve előrajzaiul szolgáltak.

Dürer életében igen sokat rajzolt, és mondható, hogy művészi tevékenységének nagyobb része rajzaiban meg van örökitve, azért ne csodáljuk, ha a herczegi rajzgyüjteményben még több rajzával találkozunk.

Krisztus keresztfa-vitele, tájképi részeiben is, annyira tökélyes, hogy nem kézrajznak, hanem inkább metszésnek látszik. — Ezután egy Madonna, s Ecce Homo következnek. — A Megváltó egész alakja, kezében vesszőcsomót s ostort tartva, előtte olvasóval térdelő nő, bizonyosan fogadalmi kép rajza volt. — Egy lovag 1502. évszámmal s a művész ismert monogrammjával, Dürer rajzai közt szintén előfordul. A lajstrom ez alakot szent Györgynek nevezi, de komikus jellege miatt ennek nem tarthatom. — Továbbá szent Kristóf szinezett rajza, a Jézus gyermekkel, látható. E rajz, ha Rafael rajzainak nemességétől távol van is, a rajzban nagy otthonosságot mutat. Egy remete a rajzon, jó távolságban, a vizet gázoló Kristófnak lámpával világit.

Correggiotól vereskő rajzban nehány darab fen van tartva a gyüjteményben. Mária a Jézus gyermekkel, — egy emberalak, — két hölgy — és két ülő alak, a pármai hires művésznek ugyanannyi tanulmány darabjai.

Rembrandt van Ryn Pál genialitása, nagyszámu rajzaiban, metszéseiben és karczaiban szintugy mint festményeiben, eléggé ki van tüntetve. Gyüjteményünk Rembrandt féle rajzokban igen gazdag, melyek a történelem, az élet-, táj-, s az arczképek sorába tartoznak.

Történelmi rajzai e következők: Krisztus a kórosokat gyógyítja. Ez száz forintos lap nevezete alatt ismeretes, ez volt t. i. az utánzások ára. A rajz árnyrészeiben tusolva van. — Zsuzsána s a két öreg kéjvadász két darabon. Hágár s a vigasztaló angyal a rengetegben. Trónuson ülő király s előtte térdelő férfiu. — Egy angyal Krisztus koporsója előtt. — Ábrahám elüzi Hágárt. — Menekülés Egyiptomba. — Krisztus és a samaritánnő. — Egy szent előtt térdelő harczos. — Jákób megérkezése Lábánhoz, mely 1689 évszámmal van jelölve. A rajz remek, s a sebtén, nehány tollvonással kijelölt juh nyáj meglepő. — Végre az előljárók gyülése.

Következnek az életkép rajzok, melyek közt a keleti öltözék gyakrabban előfordul. Ez igazolja azon állitást, hogy Rembrandt, lomtárában, a keleti öltözetek egész ruhatárát birta. Az előttünk levő rajzok közt a keleti uralkodó, két nejével, gazdag teritékü asztalnál ül, — azon török, ki beszédbe merült egy férfiuval, — s a parancsoló török, mind keleties öltözékben vannak.

Ezenkivül az éltes előolvasó — az iróasztala mellett ülő tudós, — a nő s a kutyával játszó gyermek, — a nő a kiabáló gyermekkel, — három koros férfiu állva, — az ablaknál ülő nő, — egy férfiu köpenyben, — egy agg — és külön megint két éltes férfiu — két evező, — egy agg férfiu menve, — s a párnán ülő mez nélküli ifju — Rembrandt életkép rajzai közé tartoznak, melyeknek némelyike, mint például a nyomorék, koldus, és rongyos emberek, a

Rembrandt- és Callot-féle rajzok közti rokonságot eléggé feltüntetik.

Tájképei közül az országut melletti kocsma — a falu — a paraszt udvar, kétszer — s a szélmalom azt igazolják, hogy Rembrandt genialitása a mindennapias tájképi részleteket is érdekesekké tudta tenni a felfogás költőisége s a kivitel könnyüsége által.

Az ember holtteteme felett álló oroszlán, — s azután a fekvő him- és nő-oroszlánok az állatdarabok közé tartoznak.

Cromwell egész alakja kicsinyben — Rembrandt neje — s egy éltes férfiu feje végre, arczképek.

Rembrandt 20 éves korában már csodálatos ügyességgel használta a karcztűt. Waagen állitása szerint a szépérzület, mely Rafaelnél magasztositva megvolt, nála hiányzott, s igy a hollandus nagy művész az olasz nagy művésznek ellentéte volt, miben voltakép a két ellenkező irány jellege áll. Mindez Rembrandt rajzaiból is megfoghatólag feltünik. Rembrandt a szépséget mellőzte, ő igazságot s a festői hatást választá elvéül, s ez elvet a hollandi festésziskola lényegéül avatá fel. A rút vonásu fők, az aljas kifejezésü alakok, ferde testalkotás, szögletes mozdulat, a hagyományként fenálló szokásos jelmez mellőzése: Rembrandt eredetiségének ugyanannyi jelei, melyekre festett, rajzolt, metszett vagy karczolt művein egyaránt ráakadunk. A kezelés könnyüsége, a világitás hatásossága s a szinezés remeksége ellenben fényoldalai közé tartoznak.

A kézrajzok 3-ik kötetének 245 darabból álló gyüjteménye, mely a Rembrandtféle eredeti vagy utánzott karczokat magában foglalja, igen érdekes. Ezeken felül a metszések is kétszázon felül vannak, melyeket Schmidt, Hess, Suntach, Catelain, Marcenay, Wood, Will, Fillaul, Carlom, Houston, Ardell, Geenmord, Bartsch az ő művei után metszettek. Harminczhat társalgási darab különböző művésztől, az ugynevezett fekete művészetben, utánozva van.

Mindez együtt véve egymaga egész gyüjtemény!

Giulio Romano kezétől, az ő aláirásával meghitelesitett négy alak genialis kivitellel szemlélhető, melyeket az 1553-ik évben Rómában készite. — Azután egy gygas, s a mantovai T. palota frescoinak több részlet-rajza. Mig Giulio Romano, mestere Rafael hatalmas szellemének befolyása alatt állott, addig ez a tanitvány heves fellobbanását mérsékelte, de a mester halála után Giulio tüze, a korlátot lerombolva, vadságában kitört.

Ez állítás valódisága kitünik e gyüjteményben levő rajzainak egybehasonlitása után. Ezen rajzok egyik részét Rómában, Rafael elhunyta után ugyan, de fenállott műveinek hatása alatt, másik részét pedig Mantovában Frederico Gonzaga udvarában készité.

Tizian rajzai e következők: Három lovas, szepia rajz, — Krisztus a keresztfát Golgota hegyre czipeli, fekete krétarajz. — Két fő, pasztell és fekete-fehér krétarajz. — Igen érdekes három tájkép tollrajzban, s ezek közt az aratók déli étkezése. A velenczei remek szinezőre a rajzokon is ráismerünk; noha ezek a festékek hatását nélkülözik. A fekete-fehér krétával rajzolt fő feltünteti Tizian szinezésének hatását.

Rubens hatalmas szelleme nehány érdekes tollrajzban előnyösen ötlik szembe. Krisztus és a bérgarasos farizeus, tollrajz — Ecce Homo, fekete krétarajz. — Az atya s fiu által megkoronázott Mária, tollrajz. — A bukott angyalok, kiket Mihály arkangyal kardjával a pokolba sujt. — Egy lovag az oroszlánnal küzdve. — Két basrelief. — Ámor és Psyche, tollrajz. — Egy gyermek-fő, szinezve. Ezek azon rajzok, melyek Rubens nevére irvák.

A spanyolok közül Murillót emlitem, kinek a szent család Egyiptomba menekülését feltüntető érdekes rajzán a Krisztus gyermek különösen kedves alak, — és Velasquezt, ki az őt kegyelő Fülöp spanyol király alakját becses tollrajzban utánozta.

Paolo Veronese, máskép Caliari, a gazdag kolostorok refectorium termei számára nagy terjedelmü lakomákat festett,

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

melyekben csillogó nagyszerüségre törekvő jelleme magát eléggé feltünteti. Veronese ezen müveiben, a történelmi békókat megvetve, csoporzatait szabadon alkotja, s ezek fesztelen jó kedvvel izlelik a világ örömeit. Ily művei bizonyitják, hogy a magányba zárkozott szerzetesek, szentes álcza alatt, legalább szemlélni szeretik a világ örömeit. Paolo Veronese 1570—1575 években a velenczei szervita szerzetesek refectoriumába Krisztust Simon farizeus házánál ecsetelte, a midőn szent Magdolna fölkeni lábait. A fők jellemzően szépek, s Krisztus előkelő s nemes e festményen, melyet kitünősége miatt a signoria az 1665-dik évben XIV. Lajos franczia királynak ajándékozott.

Rajza ezen festménynek, mely a mű előtervezete lehete, a herczegi gyüjteményben látható, s a hires lakoma-festészt művészete fényes szakmájában tünteti fel.

Guido Reni ecsetétől a müncheni pinákothekában Mária mennybemenetele szemlélhető, mely a művész későbbkori művei közé tartozik, és mely a szent szüz szende szépsége miatt nagybecsü. Itt ez ábrázolás rajzát szemléljük, mely Guidonak a művészet ezen ágában való nagy tökélyét láthatóvá teszi.

Az olvasó közleményeimben a herczeg Esterházy műcsarnok több oldalu s rendkivüli gazdagságának uj bizonyitékait fogja találni. E bizonyitékokat időszakonkint fölemliteni csak azért szükséges, hogy a körünkbe leszállitandó műkincseket ne ismeretlen, hanem óhajtott, ismert vendégekként fogadhassuk. *)

ORMÓS ZSIGMOND.

*) A jeles műcsarnok körülményes leirását magában foglaló mü következő czim alatt: „A herczeg Esterházy képtár műtörténelmi leirása“ rövid idő alatt a sajtót elhagyja, melyre a szerző Ormós Zsigmond, lakhelyén Buziáson, megrendeléseket postai utánvét mellett is elfogad.

AZ ERDŐBEN.

Mi bajod van, kis madárkám,
Hogy elnémult bájdalod?
Éled a táj zengzetére s reszket érte,
És te mégse' hallatod!

A fagyos lég alig enyhült,
Alig tölgyelt a fa még;
És az élet nem buzogva, kincset ontva,
Csak reményben láttaték:

S nagy váratlan íme megnyilt
Ajkad a kikircs előtt;
Vesszőszálon, mely fenn hintál, hangjaidnál
Töltéd könnyen az időt!

Pedig, hangos szódra akkor
Felelet se' jött vala,
Mint a szellőt átbocsátván szaggatásán
A ligetnek tört fala.

Most jelenj meg: lombos, árnyas
Az erdőség mely fogad!
Hogy zöld barlangos sürüje, újra szülje
Csengve-bongva hangodat!

Most fakadj énekre! diszben,
Virágban áll völgy, liget;
Élni a nyájas napoknak, mig ragyognak,
Minden úgy buzg, úgy siet.

Hisz maholnap szürke pir fut
A setétzöld lombokon . . .
Mit reájok az év, halvány szinbe mártott
Ecsetével, futva von.

Oh siess hát! Vagy lakod már
Szebb táj, hűtlen énekes?!
„Ah, nem! a szín bárha vádol: messze máshol
Szárnyam, vágyam nem repes!

Csak itt kedves lég, sugár s ha
Fenn a lomb közt dallhatok;
Az öröm- s kéjt, mely körülfoly áradatként:
Érzem én, bár — hallgatok!

Egykor, édes tépelődzés
Csalt belőlem éneket;
Rejtve nálam sejtett üdvem, kéjes álmam
Titka meg nem férhetett.

Most a fényes pára megszállt,
Hü valóság vesz körül;
Ez a kedves, gyenge háznép . . . mily varázskép . . .!
S ki igy boldog: zajt kerül.

Titkon birva, titkom édes,
Hogy tanu, kém nem zavar;
Ajkam mért csevegne róla, melyet óva
Szárnyam, szívem bétakar!?

E bokorban, melynek ága
Öszvehajlik fészkemen:
Hagyd e teljes, e sovárgott boldogságot,
Némán, titkon érzenem!!"

TOMPA MIHÁLY.

KI LAKIK A SÁRGA HÁZBAN?

— Elbeszélés. —

I.

Igazán, a kávéház mostanában olyan mint a templom, minden embernek be szabad menni, szegénynek úgy, mint a gazdagnak, s mindenki megtalálja benne a maga helyét épen úgy, mint az isten házában. A szegény, rongyosabb ruháju egy kicsit közelebb valamivel az ajtóhoz — a gazdag, tisztességesebb öltözetü bemehet egész a kávés kisasszony trónusáig. Oh itt az emberek közt nem igen nagy különbség van; az asztalnok legfölebb olyan forma kis osztályozást tehetne köztök, mint az egyházfi a hiveknél: a pénzesebb, illedelmesebb magaviseletüek előtt épen nem fösvénykedik szives hajlongásaival — a szegényebbek — mit? ezek úgy sincsenek ahhoz szokva.

A kávéház az ujkori civilisatio temploma, hova a legutolsó, éhséggel küszködő mesterember is elhozza legalább vasárnaponkint áldozni valóját s felteszi a billiard-asztalra, vagy a czukros-szelenczébe. S ha ekkép a szegények is betérnek ide áldozgatni: a jobb módú, de nem első rangu háziurak ugyan miért kerülnék el. E vádat nem is foghatnám rájuk. Reggelenként, és pedig nagyon hajnalos reggelen, már itt ülnek mind; kalapjukat, mintha otthon volnának — leteszik az asztalra; a fekete selmeczi pipát előhuzzák, a papirosba takart szerény trafikot kibontogatják, kezükbe veszik a lapokat, kávécskájukat útnak eresztik, s mulatnak az ő egyszerü erkölcseik szerént.

Sok különös ritkaságot lehet köztük látni, de olyat azt hiszem keveset, mint a milyen az én . . . i ismerősöm volt (él még most is). Nem mondhatnám én őt — kivált már most, hogy ismerem — valami haragos mord embernek, de akkor, hogy először beszéltem vele: tökéletes goromba ficzkónak tartottam. Már csupán tekintete is igazolta állitásomat. Feje olyan forma volt, mint egy furkó, melynek az alja vastagabb, a hegye csúcsos, sűrű deres haja vén létére is mindegyre beakarta nőni horpadt homlokát; bajusza a mi volt — mert nem igen sok volt — a helyett, hogy ügyesen lesimult volna szájára: még fölfelé meredt, a mi a duzzadt ajaknak még keményebb kifejezést adott. S csodálatos, még is alig láttam valaha barátságosabb, kedvesebb mosolyt, mint e vad arczon, ha valami tetszetős dolog megnevettette.

Mindig egy ugyanazon asztalhoz ült, nem messze a kávés kisasszony diszes emelvényéhez — de teljeséggel nem a nők iránti szives tiszteletből: hanem, mert a pontosság, a régi kedves szokás ezt úgy kivánta. Alkalmasint jó korán beülhetett ő is, mert akármikor mentem: már ott találtam. Összeszedte a friss lapokat, széles karimáju kalapjával lenyomtatta, erre nagyobb igazság okáért rátett két vastag kulcsot; fölállt, hüvelyk ujjával rendesen állát dörzsölgette, s olvasott.

— Hm, hm! — mégis csak katona a katona — ha a pokolban volna is, hátha még tiszt — mondogatá egyszer elfeledkezve magáról s kedélyesen keresgélte bajuszát.

Ekkor tájt épen erős háborus idők jártak.

— Bizonyosan uraságodnak katona-

tiszt fia van — kérdém tagadhatlan kíváncsisággal, egyszersmind örvendve, hogy két esztendei néma ismeretség után végre alkalmam van megszólítani.

— Nincs — válaszolt élesen rám szegzett sötét szemekkel.

— De közel rokona vagy valami igen kedves barátja? — folytatám, a mennyire lehetett szelid, szivélyes, megnyerni akaró hangon.

Letette a lapot, a kulcsokat zsebébe rakta s kalapja szélét megbillentve a kávéskisasszonynak — kiment.

— Valóságos vad medve ám az — mondá felém fordulva a kisasszony — s kaczagott. Az, mióta ide jár, még nem beszélt senkivel. Nem tudom én miféle ember lehet.

— Meg fogom tudni, kicsoda.

— S ha megtudná is, nem fog vele beszélhetni. Ezelőtt egy kapitánynyal jártak ide, — egy asztalnál — annál ültek mindig. A kapitány igen szivesen köszönt legalább, de ez még azt se' teszi. Egy pár éve lehet, hogy elmaradtak egymástól.

Teljességgel nem hajtott valami nagy kutatási vágy, de e goromba szürke emberről még is szerettem volna tudni valamit. Nehány napig nem jött, s már azt hivém, végkép elmarad, midőn egy korareggel régi helyén látám.

Kedvetlen volt nagyon, nézett rám, — de nem mertem megszólítani, pedig mintha most épen várta volna. Barátságosabbnak tapasztaltam magam iránt. Azt hiszem, restelte, hogy oly nyersen bánt velem.

A lapokat kétszer háromszor felvette, meg félredobá; kulcsait nem tudta hová tenni, — végre egy kicsit köhécselt, kalapját, félig akarva, tán félig nem is akarva, megemelé s kemény nehéz lépésekkel kiindult.

Óvatosan utána mentem, hogy vajon hova tér be. Ez, tudom, hogy nem volt szép tőlem, — de akkor erre nem is gondoltam. A Józsefváros egyik külső utczájában, hol a kertek egész üde falusias vagy kis városi szint kölcsönöznek a mocskos, poros kőhalmaznak — egy földszinti, elég csinos kis sárga házba fordult be.

Ki lehet?

Nem valami gazdag vidéki ur-e, ki a leélt viszontagságos politikai idők után félig meddig menekültképen vonulhatott e félreeső utczába. Meglehet családja is van, szép leányai — legalább egy, de igen szép. S mért ne lehetne? Például olyan, mint anyja, ki bizonyosan igen szép volt; nagy kékszemü, magas, nyulánk termetü, sűrű gesztenye haju. Tekintete méla lehet, arczának egész kifejezése költői és igy merőben ellentéte apjának. Vagy nem lehetett-e a kapitány leánya?

Lelkemben édes gyönyörrel váltakoztak e különös kérdések.

Az ablakokra sűrű függönyök voltak eresztve, semmit se láthattam. A ház egyszerü magánlak lehetett; kapuja, — mint erre az efféle kisebb épületeknél rendesen szokás: zárva. De mit akarok én itt, mi jogom van nekem ahhoz, hogy valakinek családi viszonyait kutassam — tünődém magamban és pirulva indultam haza felé.

Körülményeimnél fogva a következő napokon falura kellett utaznom. A dunamenti erdős, hegyes, szép vidék, a gyönyörü puszta, hol egy kedves családnál időztem — nagyon elegendők voltak arra, hogy egykissé megfeledkezzem Pesten hagyott komor ismerősömről, s a b . . utczai csinos kis sárga házról. Annál inkább meglepett, hogy a mint haza érkeztem s a rendes kávéházban találkoztam vele: nyájasan köszöntött s szivélyesen nyujtá kezét.

— Azt hiszem — szólt kérő hangon — hogy ön multkori helytelen magamviseleteért annyira megneheztelt rám, hogy többet már el se jön. Lássa, én teljes életemben nehéz természetü ember voltam, nem szerettem az ismerkedést, de ha vakit megszoktam: nehezen esett tőle megválnom. Ön sohasem kivánta, hogy beszédbe keveredjünk, s azért becsültem, megvoltunk itt szomszédságban, mint jó ismerősök. Az én kedves barátom után a sok ember közül egyedül ön volt az, kit jól esett hogy végre megszoktam, s most iga-

zán resteltem, hogy isten tudja miért, elidegenitettem magamtól. Ugy-e nincs semmi baj? — kérdé szeretetreméltó őszinteséggel, — s erősen megrázta kezemet. —

— Ellenkezőleg, nekem kell bocsánatot kérnem multkori tolakodásomért: de önnek a katonák iránt tett szivélyes nyilatkozatára teljesen megfeledkeztem azon viszonyról, mely köztünk létezett. Tekintetbe kellett volna vennem, hogy ön nemcsak velem, de mással sem szokott beszélgetni, — szóval nem lett volna szabad alkalmatlankodnom észrevételemmel.

— Nem úgy van; — vágott szavamba jó kedvvel — nem úgy van, én nem értettem a dolgot, másra magyaráztam, elgondolkoztam — mért ne lett volna szabad? Hátha én most egyenesen azt mondanám, hogy látogasson meg egyszer, ha a b . . . utczában lenne valami járója. A 25. szám alatt lakom.

Mosolyogtam készséges fölfedezésein, s örvendtem, hogy nem sokára megtudom a kis sárga ház titkát, az örökké lezárt függönyök rejtelme föl fog tárulni, s a kis tündér — mert, hogy leánya van, arról tökéletesen biztos valék — nem lesz előttem többé elzárt apácza.

A legnagyobb szivélyességgel váltunk el egymástól.

Épen három óra mult egy szép májusi délután, midőn pálczámat kezembe véve édes gondolatok közt haladtam a b . . . utczán végig. Csudálkoztam, mikép hanyagolhattam én el eddig ily idylli szépségü helyet mint e városrész; egyik oldalról alacsony, diszes földszinti házak kellemes kertekkel, a másik oldalról — igaz, azon csakugyan patkányos faraktárak vannak most is.

A kis sárga ház alá értem. Midőn a kaput egy sovány öreg asszony kinyitotta — meg kell vallanom: szivem erősen dobogott.

— Baráth János ur. . .

— Itthon van.

— Erre menjek? — kérdém az ismert függönyös rész felé tartva.

— Nem arra — felelt, a kert felé hegyezve bütykös ujját.

Bizonyosan a kertben lesznek. Vajon mit olvashat a kis szőke angyal, mert ily kellemes délután, ily kies kertben, okvetlen olvasnia kell.

— Nem ott — kiáltott az asszony — ott a!

Hogyan? — tünődém, itt a fészerben? — mert a hely nem volt más, mint egy falusias kamra vagy kocsiszin.

Az ajtó nyitva volt.

Miféle ember ez az én rejtélyes ismerősöm, csak nem bodnár vagy esztergályos? már pedig azok az eszközök ott olyan forma műhely istrumentumai.

— Jó napot — mondám nem annyira üdvözléskép, mint inkább, hogy hátrafordúljon s bizonyos lehessek benne, vajon ő-e az a kit keresek.

— No — dörmögött, minden legkisebb látszata nélkül annak, hogy hátra akarna tekinteni. Egyet köhécselt s vonókésével még nagyobbakat rántott.

— Kérem, bátorkodtam uraságodat meglátogatni.

Hátra fordult.

— Ejnye, ejnye, isten hozta — kiáltott derülten szökve fel. Lássa, lássa, ezt jól cselekedte, mindjárt bemegyünk — ejnye no — s jó kedvvel veregette le kötényéről, hajáról a forgács hulladékot.

— Hogyan? ön efféléhez is ért? — Nagyobb embernek gondoltam rejtélyes ismerősömöt — a kit, közbe legyen mondva, rejtélyesnek csak magam láttam bizonyosan — de a kérdés még is kiszökött ajkamon.

— A kedves barátomtól tanultam, ő is nagyon szeretett üres idejében furni-faragni — a kedvéért aztán megtanultam magam is.

— Gyönyörü, szép kis lakás, egészen egy családnak való, nem is gondoltam volna, hogy erre-ki ilyen kedves hely is lehessen. Bizonyosan uraságod csak maga lakik itt családjával — folytatám tovább, mint az, kit a gyarló kiváncsiság egyre hajt.

— Családom nincs — szólt komoran — tessék. S beléptünk a függönyös szobák egyikébe.

A fal egyik részén kardok, vítőrök, más fegyvernemek s a víváshoz szükséges kellékek voltak — még pedig kitünő gonddal elhelyezve.

Vívó-mester lesz, vagy ilyen volt — gondolám.

— Azonkivül nem is én laknám itt — vevé fel a szót emberem — itt az én kedves barátom, az én kedves kapitányom lakik.

Az öreg deres haju ember mindegyre szomorubb lőn, szemei elborultak, rövid haját sűrűn dörzsölgette, köhécselt s tekintete ide oda tétovázott.

Hallgattunk.

— E finom himzés itt — szólék, hogy a beszédnek más fordulatot adjak — bizonyosan uraságod leányának készitménye.

Az öreg zavarodva nézett reám — s ekkor vettem észre, hogy hiszen az imént mondá, hogy nincs családja, és én most bizonyosan fájdalmas visszaemlékezést okoztam.

— Leányomé — kiáltott majdnem egész hörögve — leányom nincs, nem is volt, de nem is lesz soha.

— Tehát ön nőtelen?

— Az vagyok, de legyek inkább egy megvetett vén legény, mintsem egy nyomorult, megcsalt férj. A házasság nem becsületes embernek, de egy olyannak való, a ki rafinirozottabb, mint a legravaszabb asszony a világon. A ki igaz szivet, hűséget keres, az csak menjen inkább a Dunának; hanem a ki megelégszik a pénzzel: az jól teszi ha megházasodik, vállalatát kamatosithatja.

— Ön nagyon elitéli a nőket.

— Én nem itélem, elitélik maguk magukat.

— Egy rosz nő még nem jogosit fel bennünket arra, hogy a jókat is kárhoztassuk.

— Jókat is — kiáltott fuldokló kaczagással — hát kik azok a jók?

— Bocsánat — de ha nőtestvérei — —

— Nem voltak, nem voltak.

— Anyja — —

— Nem tudom; nem tartotta szükségesnek bevárni, hogy teljes ismeretet szerezhessek róla: meghalt jókor.

— De uram, csak még se' hiheti ön, hogy ne lehetne jó asszony is a világon?

— A kiket én ismertem, azok roszak voltak mind. Látja ön azt a képet?

Egy fekete fátyollal bevont képre mutatott.

— Igen.

— No lássa, de nézze meg jól.

Megnéztem, elég csinos katona-tiszt lehetett.

— Az a legnemesebb sziv volt a földön, s azt hiszi, ő is nem ugy gondolkozott a nőkről mint ön? — de ugy; angyaloknak tartotta. S szeretett-e ön is?

A kérdés egyenes volt, felelnem kellett.

— Szerettem.

— Azt hiszi, ő nem szeretett? de nagyon is szeretett, s azt hiszi, nem csalták meg őt mint önt — mert önt is okvetlen megcsalták vagy meg fogják csalni; — de megcsalták rútul, gyalázatosan.

A felingerült ember vastag öklével iszonyut vágott az asztalra.

— Szegény barátom, kedves kapitányom — folytatá, könybe lábadt szemekkel tekintve a fátyolos képre — mit szólasz te mindezekre?

Elfordult, fölkelt, egyet járkált, s azután leült a mellettem lévő székre, erősen reám tekintett mintha kérdésre várakozott volna.

— Ki volt az a kapitány? kérdém inkább magamban mint fenhangon.

— Ki volt? válaszolt mosolyogva, vállamra tevén kezét — bizonyosan nem olyan mint a mostani emberek, hanem azért mégis szerencsétlenebb mint a legutolsó gazember.

Az öreg jó barát belejött a beszédbe, beszélt sebesen, tüzzel, indulattal, szakadatlanul, mint a ki drága tárgyhoz jutott.

II.

— Akkor én is Pesten laktam, — a vármegyeházán voltam valami nem nagy módu hivatalnok, cancellista, — nem; an-

nál még is több; betáblázó voltam az adóhivatalnál. Olyan magam-fajta szegény legény, — a kinek apja anyja még koldusabb volt: ezzel is beérhette. Be is értem, csak egy bajom volt: sohasem tudtam jóravaló lakást találni, mindenkivel összevesztem hamar. Katona regulához voltam szokva, — mert fiatalabb koromban, mig a ló le nem vetett, s bal karomat össze nem törte: katonáskodtam. Ott megtanultam a rendet, pontosságot, ezt pedig, akárhova mentem is lakni — nem találtam föl sehol. Asszony kormányozta a házat mindenütt, de ez még nem lett volna olyan nagy baj, csak a férfiak ne lettek volna oly ostobák. A ki katona nem volt, az semmi sem volt. — Utoljára ez az örökös vándorlás egész vérembe vette magát, szállásadóim azon vették észre magukat, hogy már megint szedem veszem sátorfámat s megyek odább. Akkor is hogy boldogult jó barátommal — mert aztán később egészen azok lettünk — megismerkedtem: hozzám ütött a csavargási düh, és indultam lakást vadászni. Megnéztem minden kaput, bementem mindenhová. Végre kopogtatok egy helyt: nem szólnak; kopogtatok ismét: nem szólnak; kopogtatok ismét meg ismét — de semmi szabad. Csöndesen benyitok — látom hogy egy magas termetü ur sétálgat hátratett kezekkel, közbe-közbe megáll, nagyokat néz a falra s hangosakat nevet. Ez szép, gondolám — s nem vesz észre. Vajon mi lesz ebből? Várok. Nevet. Megindul, tovább sétál, egyre kaczag; hiába csiszolom a talpamat: sehogy sem akar észrevenni — kiveszi zsebkendőjét, végig törülgeti arczát, könyes szemeit, picziny kis fésüjével keményen összefésüli őszülő tömött hajját, meg-megcsóválja fejét s beszédbe ered.

— Hogy én nem értek hozzá, én, — a ki elolvastam a világnak minden valamire való regényét! hogy ő jobban tudja mint én, s ebben engedjek neki. Már megbocsásson — — s itt oly élesen tekintett felém, hogy azt kellett hinnem: a kérdés énhozzám szól.

— Nincs miért — válaszolám.

— Ne álljon nekem elő azzal, ha grófi társalkodóné volt is, hogy egy katonatisztnél több műveltsége van. Egy asszony tud kötni, varrni, hímezni, főzni is, — és még mit tudom én mit, de azt nem érti hogy mit tesz a compositio. Nos — —

— Nem tudom kérem alássan — feleltem, mert most is elég bolond voltam a kérdést hozzám intézettnek tartani.

Szavamra nem felelt; sétált tovább, én pedig nem tudtam mitevő legyek. Ismeretlenem szörnyü-mód tetszett. Végre leült az ablak mellé, nézett-nézett sokáig, s egy hosszu tohászkodás után — mert akkorra már nagyon is betaláltam sompolyogni — észrevett. Egész szelid nyájassággal jött elém; köszönt, s kérdezte mit akarok.

— Itt volna egy szoba kiadandó?

— Igen, uram, itt ez a kisebbik. Tessék, mindjárt megmutatom — s mintha mi sem történt volna: ment szives szolgálatkészséggel előre. Bevezetett a kiadandó szobába, a mely nagynak is bátran megjárta, mert tiszta üres volt — s leirta hogy minő csöndes, alkalmas hely ez, egy becsületes, pontosság szerető embernek.

— De butor — kérdém, az — —

— Oh a butor, a butor! ugy-e butor is kellene? az ám! Elhiszem. Például egy csinos szekrény, ugyanolyan szinü ágy kemény fából, mert a puha fa nem ér semmit, azt nem is tartanék; tiszta ágynemü, mint odabent nálam; csinos kinyiló mosdó asztal, porczellán edényekkel, mint a katonatiszteknél szokás; egy kényelmes, de egyszerü diván, legalább nehány szék s egy iróasztal zöld posztóval bevonva, mint az enyém — egy pár jóféle kép a falon és még — még némely apróság. Igen de az nincs.

— Nincs?

— Nincs, édes ur! és ha én mondom elhiheti, szólt — sajnálkozva, simogatva szép állásu haját. — Erre az egyre sokat adott.

— Máskép mit csinálok a szobával?

— A mit akar.

— De igy nem vehetem ki.

— Miért nem? — kérdé fesztelen

könnyedséggel, hozzá ártatlanul mosolyogva s fehér kezeit tördelve.

— Mert nekem semmim sincs.

— S pedig, ugy-e, különben szeretné a szobát. Elhiszem; igen tiszta, világos; itt semmiféle féreg nincs, én igen kényes ember vagyok. Ezek a kis madarak itt a konyhában — igaz, csintalanok, lármáznak egy kicsit: de ha ön szeret korán fölkelni — még jó. Mit szól ön rá, szeret korán fölkelni?

— Megszoktam katona koromtól fogva, most meg mint hivatalnoknak sem igen lehetne commodizálnom.

Lássa, ez derék, — s olyan nyájasan fogott velem kezet — ön is katona volt, én is az voltam — kapitány.

— Én csak káplár lehettem — jegyzém meg, restelve a dolgot — de hisz alig voltam ott két évig.

— Az nem tesz semmit. Ön is szeret korán felkelni, én is. Mindig tehetünk egy fris sétát, az nagyon egészséges. Nappal ön a hivatalba megy, én peres dolgaim után járok; estve fuvolázni fogok önnek, ha szereti a zenét, — én igen szeretem. Valamikor az ének és fuvola igen szépen összehangzott.

Itt, akkor nem tudtam miért, elkomorodott, — de aztán megint folytatta:

— Igen, igen, ha szereti: fuvolázni fogok.

Elhallgatott, kezeit hátra tette, egy kicsit sétált, kis fésüjével állát vakargatta — majd ismét vidor lett. Felém fordult, s mosolyogva várta szándékomat.

— De hogy tehetnék szert butorra, ha ide jönnék is — kérdém tréfásan, mert én bolondfővel az egészet csak tréfának véltem.

— Hogy? Csak költözzék ide bátran ha szereti a helyet, reménylem, megleszünk egymással elégedve. Egy katonatiszt mindig tudja mi az illem, mit tesz valamit rendbe hozni.

Kezet fogott velem, meghajtotta magát — s én eltávoztam. Harmad napra oda költözködtem.

Már három hónapja lehetett annak, hogy együtt laktunk, s én különös emberemet mind inkább kezdtem megszeretni. Eleven, derült kedélye, széles ismeretei, mert ő nagyon sokat olvasott — talán minden valamire való könyvet a világon — hamar megérlelték bennem azt a hitet, hogy én a legbecsületesebb, legokosabb emberrel lakom egy fedél alatt. Nem is tudom magamnak megbocsátani soha, hogy ilyen embert félbolondnak tartottam csak egy óráig is. De az a jelenet, melyben legelőször láttam: hiába, furcsa volt. Egyszerü volt biz az, felette egyszerü, csakhogy nem találtam el a nyitját. Igen mély érzésü lehetett mindig, a kit szeretett, nagyon tudta szeretni, s ezt nem birta eltitkolni még álmában se. Ez volt az egész. Most tudom: de akkor mennyi minden ostobaságot össze-vissza gondoltam.

Az idő egyre haladt, de az a különös jelenet, hála az istennek, többé nem ismétlődött. Vívtunk, beszélgettünk, ő sokszor olvasott, mégpedig az én kedvemért fenszóval; én meg a mi kis üres időm maradt a kedvéért elsétáltam. Ilyenkor beszélt utazásairól, barátjairól, a kik közt aligha több nem volt a gróf, herczeg, mint az efféle közönséges ember mint magam. Szerették, de szerethették is. Szép ember is volt. Magas, karcsu, egy kicsit száraz; horgas erős orrán egy kis vékony forradás látszott — nem kérdeztem hol kapta, de azt hiszem nem azzal született. A homlokán — nem, a homlokán nem volt semmiféle vágás, mással zavarom össze — az fehér volt, tiszta, nagy, széles.

Már az egész furcsaság jóformán kiment a fejemből: mikor egyszer éjszaka fölver ám valami zaj. Szétnéztem, az én szobámban nem volt semmi; hallgatóztam — hm, hm — gondolám magamban — mi ez? Csöndesen kinyitom az ajtót, oda megyek a kapitány ajtajához és — és bizony uram, sirt. Nem tudtam miért sir, hanem a szivem majd megszakadt. Ott álltam, nem tudtam tovább menni. Gondoltam: benyitok, — de mi jussom van nekem egy embert megkérdeni, hogy miért sir. Még is benyitottam, pedig tudtam hogy ostoba dolgot cselekszem — de ha féltettem nagyon.

Ott ült az ágyán, — feje mellére hajlott, és zokogott csöndesen; pisztolya vánkosán hevert, — azt szerettem volna onnan elkapni. Valami kép volt a kezében — eltaláltam mindjárt, hogy annak a rosz asszonynak a képe lesz. Mód nélkül szerette, pedig bizony bizony — ez is volt egyedüli hibája.

— Nem! tanakodám, s most is azt hiszem, okosan — ebbe nem illik beavatkoznom. Én ugyan szintén szerettem még katona koromban egy stájer boltosleányt, de én csak úgy szerettem, hogy érte bizony soha sem tudtam volna megbolondulni. Kár is lett volna! az őrmesterem jó hamar elcsapta a kezemről. Hanem a kapitány máskép szeretett. Nem csodálom! a tiszt urak ezt a nagy szerelmet jobban is megtanulhatják, gazdagabbak, s azonfelül van rá idejük, alkalmuk.

A mint jöttem, szépen, észrevétlenül vissza is mentem, — természetes, hogy a reggelt alig várhattam. Még se' mertem otthon maradni; azt hiszem, hogy ilyen esetben más se' tette volna. Arczátlankodás más dolga után leselkedni. — Mentem, összevissza jártam a várost, a hivatalban is rég benn ültem már: eszem mégis csak mind azon az éjjeli síráson tünődött. Délutánra haza vetődtem, előbb resteltem, pedig lett volna dolgom. A kapitány ur bejött a szobámba, barátságosan megpirongatott, hogy elszöktem, s kimentünk együtt a városerdőbe.

Egész uton nehezen ment a beszéd, — az én kedves kapitányom most sehogy sem tudott a kerékvágásba igazodni; valami — a miről pedig bizonyos voltam hogy megtudom, csakhogy arról nem, vajon most-e vagy máskor — nagyon megülte a beszéd nyitját. Már a kápolnán is túl járhattunk, mikor boldogult barátom szelid, szeretetreméltó arczával reám tekint, kezemet megfogja s megszólit:

— Édes Baráth úr — vagy hadd mondjam *kedves barátom*, ugy is régóta annak tartom már: sokszor el akartam önnek valamit beszélni — mert talán megkönnyebbedtem volna általa, de egy tisztnek, egy katonatisztnek nem szabad gyengének lenni semmi esetben se. Azonban ön annyit tud, annyit látott, — irántam, a jó ég tudja miért, oly meleg részvéttel viseltetik: hogy se tolakodóvá, se nevetségessé nem teszem magamat — de egyszerüen a baráti őszinteségnek teszek eleget — ha elbeszélem, hogy mikép lettem én ily szánandóvá, a milyen vagyok.

— Ne mosolyogjon rajtam — szólt kitérve a beszéd folyamából az öreg jó barát — ha ilyen asszonyos dolgot cselekszem (szemeit törülgette), de a mi jól esik az embernek: jól esik — s addig van.

Mentünk. Most is emlékszem rá jól, milyen idő volt, — nem is felejtem el soha. September végén lehettünk; a földön már több volt a levél, mint a fán. Egy kicsinyt hűvös szél lengedezett, a járó kelő nép betakarodott a vendéglőkbe — szépen magunkban maradtunk. Az a szembe jövő egy-két kőbányai sörös fuvaros sváb mit tudott arról, hogy mi most miről akarunk beszélni.

— Azon a keskeny hosszu uton menjünk, arra most épen nem járnak — szólt szomoru arczczal a kapitány — s még egyszer rám tekintett. Én erősen a szeme közé néztem, mert szóval nem mondhattam, hogy: kezdheti bátran.

(Vége köv.)

TOLNAY LAJOS.

ERDÉLY HATÁRÁN.

(Izidóra emlékkönyvébe.)

Innen még egyszer visszanézek,
Valami úgy hiv, ugy maraszt!
Elbüvölő, csodás igézet,
Mely költi s menti a panaszt . . .

S panaszszal nézek vissza ismét,
Nem sorsom ellen — hasztalan!
Csak vágynám sirni, hogyha birnék,
Hogy megsirassam enmagam.

Két jó anyát hagyok mögöttem:
Egyik bölcsőmet ringatá,
Másik — ha tán majd visszajöttem,
Nyugodni hív a hant alá . .

Az ritkuló fehér hajával
Aggódva küld sohajt felém;
Ezt hótakart bércz-homlokával
Örök-aggódva nézem én!

Azt ott hagyom ágyában nyögve,
Ezt ott hagyom mély gyászolón,
Vajh! elröpült-e már örökre
A jobb idő, vigasztalóm?

Egy van csupán mi biztatást ád:
A dal enyhitő vígasza, —
Jól ismered te is varázsát,
S benned e bérczes, szép haza.

— Előttem gond, mögöttem kétely,
Körültem hűs szél lengedez —
Úgy enyhit langy lehelletével . . .
— Tán lelked biztatása ez?

SZÁSZ BÉLA.

AZ EZÜST EMBER.

(Vége.)

Podmanin felölté az újan kapott fegyverzetet s a magáét annak helyére raká; csupán az emlékezetes fehér holló-szárnyat tüzte a magas kócsagtoll mellé.

Igy átöltözve jelent meg ujra a házi nő előtt, kit már újra előbbeni gyászában talált.

— A fegyvercsere megtörtént, asszonyom. Csupán e holló-szárnyat tartottam meg, mint a melyhez életemnek nevezetes eseményei füződnek. És most az ég áldása legyen veled! Podmaniczky Balázs soha sem fog feledni, mig él.

Alatt az udvaron Márkus huszárai toporzékoltaták lovaikat; a Ráró kapálva és nyeritve hivta gazdáját.

Drugethné minden lelkierejét összeszedte, hogy vendégétől, mélyebb felindulás elárulása nélkül búcsut vehessen.

Már a lépcsőn haladtak le, midőn egyszerre zavart kiáltások, félrevert harangok s egyes lövések lőnek hallhatók, s a kapun nehány megfélemlett polgár törtetett Podmanin, vagy most már Podmaniczky elébe, élökön Vázsonyi urammal, a városnak már ismert birájával.

— Uram! — kiált ez — a zsebrákok visszatértek; istenre kérjük kegyelmedet, ne hagyjon itt e szükségben bennünket. A nemes tanács nagy örömmel teszi a város kapitányi buzogányát a kegyelmed kezeibe.

Ezzel egy ékes kövekkel rakott szárnyas botot nyujtott át Podmaniczkynak.

— Találnak kegyelmetek e diszes tisztre magok közül alkalmasabb embert is — mond Balázs mentegetőzve.

— Nem, nem, nem! — mond sürgetőleg a főbiró. — A közbizodalom kegyelmedet ruházta fel. Istenre kérjük, ne hagyjon el ez inségünkben!

— Elhagyásról szó sincs — mond Podmaniczky — mint egyszerü vitéz úgy is kegyelmetek soraiban harczoltam volna. Azonban legyen meg isten és kegyelmetek akaratja . . . Csak bátran! Fel mindenki a falakra! Isten után, még ma mi fogyasztjuk el a zsebrákok tábori ebédjét . . . Siessenek kendtek s fegyverezzenek fel minden fegyverfoghatót; az asszonyok szurkot, ólmot s vizet melegitsenek; gyermek hordjon követ s kössön szalmakoszorút . . . A veszély nem közönséges; én ismerem ez ördögi ficzkókat; minden erőnket ki kell fejtenünk, hogy a veszedelmet elhárinthassuk. Magam is azonnal a hely szinén leszek, csak pár szót intézek huszáraimhoz.

— Ha fegyver kell — kiáltja Drugethné a lépcsőzetről — itt az én fegyvertáram; két fegyverzeten kivül, készen áll a város szolgálatára.

— Az bizony jó lesz, — mondja élénken a főbiró; — fegyveresünk több, mint jó fegyverünk; siessünk és oszszuk ki a fegyvertelenek között.

Drugethné szobáiba vezeté a betolongó polgárokat, s nehány percz alatt ki volt üritve a fegyvertár, a Podmaninok ös fegyverzetén s egy másik — hihetőleg egykor valami gyermek Orsy számára készült — kék tollas sisakon kivül, melyeket Ilona nem hagyott elvitetni.

Ez alatt Podmanin Rárójára kanyarodott s megállott az öreg Márkus által vezényelt kis huszár csapat előtt.

— Fiuk! — kiáltja — mától kezdve eddigi czimboráitok ellen fogunk harczolni; készek vagytok-e engem a zsebrákok ellen való harczban is hűségesen követni?

— A halálba is uram! — mond egy idősebb huszár; — mert hisz nem jó akarat, hanem kit egy kit más kénytelenség vitt a zsebrákok táboraba. Már hogy magamról vegyek példát: én egy pár szarvasbogarat ragasztottam volt magamnak a nagy szécsényi vásárban, s a nemes vármegye elől kellett Kosztolányra menekülnöm.

— Én meg egy pár pej csikóért jutottam oda — mondja egy fiatal barna legény.

— Mi ketten Estvánnal csak azért szöktünk el, mert egy pár juh elveszett volt a kezünk alól a galgóczi határon.

— De hát az a kérdés, nagy jó uram, — veszi fel a szót az előbbi öreg huszár — ha a zsebrákokra fordulunk s elverhetjük ökemöket, befogad-e kegyelmébe a király ő felsége, vagy pedig a két pad között a háromágú fán maradunk?

— A ti éltetek sem drágább mint az enyém — mondja Podmaniczky — s a hol én megyek elől, ti is utánam mászhattok. Arról az egyről biztositlak, hogy midőn titeket akasztanak, én akkor már függeni fogok. Álljon elő, a kinek a bőre drágább!

E nehány szó megtette hatását.

— Követünk a merre vezetsz! — kiálták mindannyian — tüzbe, vizbe, halálba! Éljen Podmanin!

— Jól van, fiuk — mond ez — de mától kezdve nem vagyok többé Podmanin. Hivjatok Podmaniczkynak. Tinektek is más emberekké kell válnotok.

— Jó lesz biz az — mondja az öreg huszár. — Cseréljünk mi is nevet mindnyájan! Te Ferkó, légy te ezentul Palkó, én meg mától kezdve Ferkó leszek!

Podmaniczky nem állhatta meg, hogy e huszártréfán a közel veszély daczára is el ne mosolyodjék.

— És hogy kivülről is más alakot öltsetek fel — kiált egy csengő hang a folyósóról — ime ez uj huszáröltözetek. Bátran felölthetitek, szegény férjem csináltatta kevéssel halála előtt huszárai számára.

S Drugethné szép kezei fehér forgós kalpagokat, cselédei diszesen kiállitott mentéket dobtak alá az udvarra.

Nehány percz alatt az egész csapat uj öltözetben s a fekete helyett fehér forgós csalmákban robogott ki a kapun, vezetője után.

Podmaniczky és lovas csapata megjelenése lelkesedést öntött a nagy-szombati polgárokba.

A falakon keményen dolgoztak. A lezúditott kövek s forró szurok és viz miatt még egy létrát sem sikerült a falhoz támasztaniok a zsebrákoknak.

Azonban a keleti kapunál tömött hadcsapatok falrontó s rácsszakitó kosokat állitottak fel, mi Podmaniczky figyelmét el nem kerülte.

Azonnal rajta volt, hogy segitsen a fenyegető veszély elhárításában.

Épen a kapu alatt kötözték szalmakoszoruikat a veszély nagyságát felfogni nem tudó gyermekek.

Ezekre rivallt most, s koszoruikat a közel fekvő szurokba mártatván, mintegy ötvent közüsök két-két koszoruval a toronyba vitt, utasitásul adván, hogy midön alant a taraczk lövését hallják, a meggyujtott tüzkoszorukat egyszerre bocsássák az alant müködő ellenség fejére.

Ugyanakkor a kapusnak is fel kellett vonni a kapu rácsozatát.

A csel ügyesen sikerült. Midőn minden készen volt s a faltörő állványaikat felállitó zsebrákok a legsürübb tömegben foglalkoznának a kapu előtt: egyszerre megdördül a kapu vasrácsa mellett a kis ágyu, száz meg száz szegdarabot szórva a zsebrákokra; ugyanakkor, mint lángpillangók szállnak a gyermekek tüzkoszorui az ostromlók fejére, s a kettős vész által zavarba hozattakra, — hogy két baj után a harmadik se hiányozzék — egyszerre felvonul a rács, s Podmaniczky huszárai, ez a zsebrákok tudatában nem is létező csapat, mint szélvész rohant ki, jobbra és balra osztva halálhozó csapásait.

Rémület jár előttök a merre fordulnak.

— Az ezüst ember! Az ezüst ember! — kiált a megrémült zsebrák, s a város egész keleti oldala pusztán áll; létrát és ostromszereket ott hagy a megfutamodott martalócz sereg.

Podmaniczky nem akart ezúttal többet elérni, s miután a létrákat és szekereket nagy sebességgel a városba takarittatta, legényeivel visszavonul s a rácskaput leereszteti.

Most sietett, hogy a meglepetést a nyugati oldalon ismételje, melyet maga Dzvela ostromolt, ki Batoleczky kudarczáról még semmit sem tudott.

Egyszerre azonban ott is hangzott a rémült kiáltás: — Az ezüst ember! Az ezüst ember! S midőn körül tekintene, hogy honnan e név s e vész, megdördül a kapu szakállas ágyuja; hullanak az égő kévék és koszoruk; ég a vivók köntöse s a kapu rácsozata alatt megjelen a rémület tárgya: az ezüst ember. . .

— Ki vagy? — kiáltja a zsebrák vezér, krokodil-szemeit a felséges tüneményre szegezve.

De az ezüst ember szó helyett oly csapással felelt, mely Dzvela sisakját közepén ketté szakitotta.

A rabló vezér nem várta be a második vágást, mint szélvész röpült szaladó emberei után.

— Most már nyugodtan ebédelhetünk — mondja Podmaniczky *Vázsonyi* uramnak, a mint a kapu rácsozata a behozott szekerek után lecsukódott; de ne tartson soká az ebéd. Dzvela nem az a ficzkó, ki ily könnyen tova fusson a szenvedett kudarczczal. Egy rövid óra mulva ujra a falak alatt lesz a martalócz had!

* * *

Balázsnak igaza volt.

Egy rövid óra mulva ujra ott volt a zsebrákhad s minden ostromkészletét a keleti kapuhoz vonta.

Podmaniczky azonnal a hely szinén termett, s a mint a gerendák döngetni kezdék a kapuzat melletti falat, ujra felállitá rohamcsapatát, hogy a reggeli kisérletet ismételje.

E kirohanás közben egyszer csak azt vette észre, hogy oldala mellett, hófehér ménen, egy termetére nézve csaknem gyermek ifju lovagol, kinek kezében a könnyü magyar kard inkább játéknak látszott, mint komoly szándéku fegyvernek. Lovát elég ügyesen kormányozá; de kardja csakugyan nem forgott biztosan kezében. Az ifju sisakáról gazdag kék tollak lengettek fénylő vasvérttel fedett vállaira.

— Ki vagy te, gyermek? — kérdi érdekkel Podmaniczky. — Itt nehéz és véres játék folyik, nem gyermekek számára való.

Az ifju nem szólott, hanem annál sebesebben nógatta a nemes állatot, mely szélvészként ragadta ki a tágöblü kapu alatt.

A zsebrákok ezúttal is tágitottak; ordítva szalad az egész csapat a közeli magaslatok felé, — ujra kiáltva az „ezüst ember"-nevét.

De a megfutamodás ezuttal csak csel volt. A ravasz Dzvela alig várta, hogy az „ezüst ember" lovascsapata mintegy száz lépésnyire távozzék, midőn egy erős osztálylyal, mely a közelálló szekerek háta megé volt bujtatva, egyszerre a nyitva hagyott kapura rohant, mely iszonyu orditás közben egy pillanat alatt el volt foglalva.

Podmaniczky csak a várfalon álló polgárok vészkiáltására fordult vissza; de ekkor már a kapu Dzvela hatalmában volt, s ez, miután a rácsot — nehogy csapatát az ugyancsak ezen helyre utalt főseregtől elvágja, — le nem bocsáthatá, annak üregében egy egész sor lövészt állitott, kik az ezüst ember s csapatát rejtett sortüzzel fogadják.

Ez ugy is történt, s az első golyó, mely a csapattal szembe fütyölt, a szegény Rárót terité le, mig a rablók közül nehányan, egészen a leeső Podmaniczky mellé lépve, fegyvereiket reászegezték.

Azonban, mielőtt a reá szegzett csövek elsültek volna, az emlitett gyermek-lovag egyszerre Balázs elébe ugratott, s az annak szánt golyókat felfogva, élettelenül hullt alá lováról a megmentett lovag lábaihoz.

— E gyermek és Ráróm halálát megkeserülitek! — kiáltja Podmaniczky a gazdátlanul maradt ménre ugorva, s a következő perczben a legközelebb álló zsebrák, buzogánya egyetlen ütésére, összeomlott.

— Ide, ide huszárok! — kiáltja hátra s nehány pillanat mulva a kapu alatt iszonyu küzdelem támadt Dzvela zsebrákjai s Podmaniczky huszárai között, mely mindkét fél részéről több áldozatot követelt.

— Le kell bocsátani a kapurostélyt! — kiáltja Podmaniczky, midőn látja, hogy huszárai egyig belől vívnak már.

E kiáltás Dzvelát is figyelmezteté a veszélyre, mely a többi csapatok késedelme miatt őt is érheti; azért azon volt, hogy embereivel oly kanyarodást tegyen, mely őket a rostélyzaton kivül juttassa, hogyha az netalán lecsapódik, embereivel a kapun kivül maradjon.

Midőn e czélját elérte, az utána nyomuló Podmaniczkyhez csalfa orvvágást intézett, mely annak karlapját megoldá. Podmaniczky némán közeledett feléje s buzogányával olyat ütött a rabló fejére, hogy uj sisakja messze gurult tőle; s már a második ütésre emelte karját, mely Dzvelára nézve bizonynyal halálos leendett: de e pillanatban lehullt a kapu óriási rácsozata s Dzvela káromolva ügetett tova.

Még látták a falról, mint vágta fejbe buzogányával a fiatal Wladiszlávot, ki a segélylyel megkésett; aztán miat vihartól zaklatott jühnyáj vonult tova az egész martalócz-had, az utjában felgyujtott falvak lángja mutatá a megmenekült derék nagy-szombatiaknak, hogy merre?

Ez irány a visszaútat jelelte Kosztolány felé.

* * *

Vázsonyi uram, a főbiró, egy szóra kérte a diadalmas vezért, kit a nagy-szombatiak hálája annyira körülvett volt, hogy alig tudott módot lelni, magát a tömegből kiszabaditani.

Podmaniczky szótlanul követte *Vázsonyi* uramat a város belseje felé; meg nem tudta fejteni az öreg ur szomoruságát és szótlanságát e közfelszabadulás és öröm idején.

— Igaz, — szakitja meg Balázs a hallgatást — nem tud valamit Vázsonyi uram arról a szerencsétlen gyermekről, ki magát érettem oly megfoghatatlan bátorsággal feláldozta? . . . A csata után azonnal néztem utána, de már sehol sem találtam.

— Épen hozzá sietünk — mondja szomorúan a főbiró — ha még életben találnók. Tudtam, hogy meg fog kegyelmed emlékezni a szerencsétlenről s ezért vettem magamnak e bátorságot.

— Oh köszönöm, igen köszönöm. Sohasem tudnám megbocsátani magamnak azt a hálátlanságot, hogy annak, ki élte árán mentett meg, habár gyermek is, legalább háládatos köszönettel ne adózzam, miután egyebet ugy sem adhatok. Sebei, mint kegyelmed mondja, veszélyesek?

— Halálosak uram. Jó lesz, ha még életben találjuk.

— Oh akkor siessünk, az istenre kérem kegyelmedet, vezessen hamar!

— Már itt vagyunk! — mondja Vázsonyi uram a Drugsthné háza előtt megállva.

— Hogyan? — kiált Balázs uj paripájáról hirtelen leugorva — hát őt is ide hozták?

— Ide — mondja Vázsonyi uram fájdalomtól sujtott hangon és elötörő könyüit törölve. — Legyen készen kegyelmed a legfájdalmasabb meglepetésre.

Podmaniczky előtt egy kinos előérzet sötét rémalakja kezdett felemelkedni.

— Ő lett volna? — kiáltja, inkább rohanva mint menve a lépcsőzeten.

Siró cselédekkel s zavart arczu polgárokkal találkozott, kik némán mutattak az ajtóra, hol a a sebesültet feltalálandja.

Balázs örült gyorsasággal haladt belebb-belebb, mig végre egy elhomályositott szobába ért, hol Szives Tamás uramat s a sebesültet találta.

— Nagy isten! Tehát csakugyan ő!? — kiáltja, a halotthalvány sebesültben a reggel még oly életteljesen viritó Drugethnére ismerve.

— Én vagyok, Podmaniczky — mond Ilona alig hallható hangon. — Köszönöm, hogy sietett kegyelmed. Pár pillanat múlva már késő lett volna!

— Oh, ne mondja asszonyom! mond Podmaniczky térdre hullva; — az ég nem lehet oly kegyetlen, hogy ily nemes lélektől e földet megrabolja.

Ilona intett az orvosnak és Vázsonyi uramnak, hogy távozzanak.

— Ugy van, Balázs — mond a haldokló, Podmaniczky kezeit megragadva. — Ugy sem élhettem éretted; a sors megengedte, hogy meghalhassak miattad és melletted . . . irigyled-e tőlem e boldogságot? . . .

— Ne beszélj igy, ne szaggasd szét szivemet asszonyom . . . Oh ha tudtam volna, hogy te vagy az —

— Nem engedted volna meg . . . Oh tudom, az emberek önzők még a halálban is . . . Én is az vagyok Podmaniczky . . . Erőm elhagy . . . Boldogságomnak mindjárt vége . . . De igérd meg nekem . . . nem; esküdjél meg, hogy azt, mit a szekrényben irva hagytam, teljesíted.

— Te nem halsz meg, asszonyom. Nem lesz szükség az esküre.

— Az élet fogy . . . — mond szakadozva az áldozat — esküdjél!

Ez erőszakosan kiejtett szó kényszerité Podmaniczkyt.

— Esküszöm! — mond ünnepélyesen.

— S most add kezedet — mond elhaló hangon Drugethné.

S a lovagnak mindkét kezét egy görcsös ránditással ajkaihoz vonván, lelkét egy csókban azokra lehelte.

Podmaniczky elkiáltá magát; orvos és cselédség berohantak.

Az orvos a halott szivére tette kezét.

— Ugy van, — mond szomoruan — Drugethné asszony kiszenvedett.

Podmaniczky felnyitá azon iratot tartalmazó szekrényt, melynek végrehajtására megesküdött.

Ebben az életét érette feláldozott nő, némely kegyeleti megemlékezéseken kivül, összes vagyona örököséül őt nevezé.

Alig fedé el az anyaföld szegény Drugethné tetemeit, midőn már hire jött, hogy a király, Dzvela és zsebrákjai üldözésére, személyesen megindult Kosztolány felé.

Podmaniczky a polgárság áldásai között, de egy érette domboruló sir szomorú emlékével hagyta el Nagy-Szombatot, hogy kedvesei kiszabaditására ő maga is Kosztolány alá siessen.

P. SZATHMÁRY KÁROLY.

IRODALOM.

Régi magyar vitézi énekek és elegyes dalok. Egybegyüjté s jegyzetekkel ellátta Thaly Kálmán. Két kötet. Pest. 1864. Kiadja Lauffer Vilmos.

Régi magyar versezetek két jó kötetben, melyek mindenike haladja a 400 lapot. Vágyakozó lélekkel veszi kezébe az olvasó, s előre örvend, hogy ily terjedelmes szállitmányt élvezhet költészetünk hajdankorából. Neveli a várakozást a czimlap azon jelentése, hogy ez énekeket és dalokat: „*a 16-dik, 17-dik és 18-dik századbeli eredeti kéziratokból és régi nyomtatványokból*“ gyüjté össze a szorgalmas kiadó. Azonban lassan az élvezet és öröm előkészületeivel, szives olvasó! Ne fokozd föl rendén túl igényeidet, hogy ne kelljen csalódnod. S mindenesetre vess előbb egy nyúgodt pillantást költészetünk fejlődésének körülményeire s ama sokáig tartó jámbor együgyüségre, melynek nyügeitől csak az ujabb időkben birt megmenekülni alak és tartalom. Kétségtelen, hogy költészetünk a mohácsi vészt megelőzött korban is kifejezője volt a nemzeti élet bizonyos irányainak. Énekben ömöltek ki a szivnek akkor oly túlsulylyal biró vallásos érzései, énekben szóltak hadseregünk és egyes bajnokaink vitéz tettei. A költészet ugyszólván magának a népéletnek gyökeréről fakadt: annak jelenségeiből vette tárgyait, annak hagyományos érzéke — főleg zenei érzéke — után alkalmazta formáit. Ikertestvérek voltak dal és versezet, s előadójok, terjesztőjök maga a költő, a népdalnok vagy hegedűs.

E vándordalnokság azonban a 16-ik század különnemü küzdelmeiben elveszté jelentőségét. Ha őrizte is még annak egyes alkotásait a néphagyomány, lassankint elkoptatták azokat az emlékezetből a folyton megújuló vallási és politikai harczok, s a költészet, az irodalom terére vitetvén által, vesziteni kezdé naiv üdeségét, eredetisé-

gét és közvetlen hatását. Minő értékkel birhattak ama letünt dalnokvilág költői conceptiói, tanúskodó emlékek hiányában nem lehet róla biztos tudomásunk. De ha meggondoljuk, hogy 16-ik századi költőiség nélküli historiás énekeink sok tekintetben ama régibb népies költészet alapján vagy utmutatása szerint készültek, nem vagyunk hajlandók rendkivül magas becset tulajdonitani annak. Mert habár kicsinyléssel nyilatkoznak s idegenséget mutatnak a 16 ik század énekesei a régibb „csacsogó" hegedősök iránt: lehetetlen lett volna az előttök divatozott költészet hatásától anynyira menekülniök, hogy annak erényeit s kitüntetőbb tulajdonait önkénytelen is föl ne vegyék tudóskodó verses szakaikba. Ilynemü fényes tulajdonokkal pedig az ő historiás énekeik bizony nem dicsekesznek. — De kik voltak, vagy kik lehettek magok ama hegedős dalnokok is? Hihetőleg iskolázott férfiak, kik *habár* — vagy talán *mivel* kenyerök volt a dalnokság, magok is elhagyák az egyszerü népies költés mezejét s tudós mesterséggel alkotgaták verseiket. Fogunk-e utánok valaha oly erős benső szervezettel biró történeti balladákat felmutathatni, mint minőkkel legujabban *Kriza Vadrózsái* megajándékoztak: kötve hiszem. A tisztán népi szellem productuma s a miveltebb kezek mesterséges alkotása mindig és mindenütt igen különböző jellemvonásokkal bir.

Az előttünk levő két kötet régi magyar vers, nagyon csekély kivétellel, szintén csak a tudósabb rendek irogatásának eredménye. Ezt bizonyitják gyakran magok a szerzők itt-ott nyilvánitott nevei, ezt a versezetek külső és belső mivolta, s iróikat legalább is dilettans müköltőknek mondhatni a nép ellenében. Csalódik azért a gyüjtő, midőn tájékozásul irott előszavában azt látszik hinni, mintha egyébkint becses gyüjteménye a régi népköltészet hagyományait foglalná magában. S legyen szabad itt előlegesen mindjárt ez előszó némely helyeire tenni egykét észrevételt. A népszellem bizonynyal minden korban nálunk is csak ugy élénken tartá költészetének csörgedező forrását, mint más nemzeteknél: de hogy nálunk a különböző szabadságháborúk s a „törökkel vitt több százados harczok" sem a „*Cid el Campeador*" sem a „*szebbnél szebb mór spanyol románczokat meg nem teremhették*", azon nem csodálkozhatunk, ha különleges viszonyainkat higgadtan fontolóra veszszük. — Ily régi népdalokat kutatván, nem tudni, mily összefüggésben hozza föl az előszó irodalmunk s müköltészetünk ujraébredésének azon stadiumát, midőn a régi classicismus tanulmányozása adott annak észrevehető lendületet alak és tartalom tekintetében. „Az volt a legderekabb költő — ugymond — a ki minden versét legalább tiz-husz görög istennel ékesitette föl, a ki Horácz és Sappho idegen verskaptáira legjobban ránczigálta árva nyelvünket. A magyar nemzeti rhythmus tökéletesen elhanyagoltatott, s a szegény *Csokonait* parasztköltőnek csufolták, mivel *Csikóbőrös kulacsát* népies szellemben s magyar mértékben merte irni." Nem gondolom, hogy „a nyelv ránczigálásának" nevezhetnők méltányosan régibb iróink azon törekvését, mely szerint diadalmasan bebizonyiták, hogy a magyar nyelv teljes erő- és könnyüséggel bir simulni a klasszikai alakok fölvételéhez. S nagy kérdés, vajon az emlegetett „magyar rhythmus" formáinak czége alatt üzött formátlanság ad-e költői irodalmuknak annyi valódi értéket, mennyit egykor a classicismus meleg fölkarolása adott vala. És Csokonai? Nagy tehetség volt minden bizonynyal, de nem foltok nélkül. S ő sem „népies szelleme és magyar mértéke" által vonta magára Kölcsey vagy Kazinczy kárhoztatását: itt-ott elnézett póriassága volt az, mi tetszést nem nyerhetett. — Ama korszak különben igen fényes tehetségü bajnokai — az előszó szerint — sokat haladtak, de nem a helyes, mert nem nemzeti irányban. „A tévedést (t. i. a classicismus tévedését) Vörösmarty látta át s megkezdé az uj utat, melyre Petőfi egész erejével tört és a melyet Arany, Tompa stb. kiegyengetének." De hiszen Vörösmarty maga is ugyancsak pompásan „ránczigálta árva nyelvünket" Horácz és Sappho, Virgil és Homér idegen verskaptáira s a sürgetett magyar rhythmus nem hiszem hogy az ő költeményeiből volna legtöbb szerencsével tanulmányozható, valamint, hogy e részben Arany, Petőfi és Tompa egy téren állanának Vörösmartyval. Melyik tehát azon „uj út?" Azt feleli, hogy ez „a Rákóczy forradalom után elhanyatlott nemzeti szellem által félbenhagyottnak folytatása s ha költészetünket tovább is ezen ujra megkezdett nemzeti helyes irányban akarjuk fejteni: feladatunk, a fonalat ott venni fel, hol azt a szathmári béke 1711-ben ketté vágta s elejtette." Homályos magyarázat! a mennyiben se azt nem tudjuk tisztán, a müköltészet forog-e az iró szeme előtt vagy a népköltészet; se azt, minő jellemvonásokkal birt szerinte azon költői fejlődés, melynek folytatása feladatunk s melynek fonalát a szathmári béke ketté vágta. „A magyar szellem ekkor *elhaldoklott (?)*, a hegedősök elhallgattak, kihalának" — de hiszen „elhaldoklott" már az a 17-ik század utolsó felén is, — elhallgattak azok még a 16 ik században. Ugy sejthetni azért, hogy a gyüjtő maga sincs talán teljesen tisztában a dolog mivolta iránt, midőn ismételve szivünkre köti előbeszéde végén, hogy „a szathmári békekötés előtt élt *régi költőinkhez* kell visszatérnünk, ha valódi magyar rhythmussal akarunk s élni rhythmicánkat tovább fejteni, müvelni; mert tőlük tanulhatunk ősi magyar dalméretet, ősi magyar nyelvet és ősi magyar szellemet." Ez „*ősmagyarság*" ellen semmi kifogásunk. A tanulásra nézve véleményünk az, hogy tanulnunk minden korban és mindenből kötelesség. De hogy a magyar nyelvre és magyar rhythmicára még e „vitézi énekek és elegyes dalok" sem correct példányok minden kivétel nélkül: felmutatjuk a 2-ik kötet 373 dik lap-

tán levő „*Pitypalattyének*“ czimű verset, mely a régi német keringők nótáján halad s olvasásakor egyszerre fülünkbe csendült a gyermekéveinkben oly gyakran énekelt waltzer: „Édes álom fogta Fannim szép szemeit“ stb.

Távol legyen, hogy elszórva heverő ilyes nyelv- vagy költői maradványainknak több tekintetben fontos voltát megtagadjuk: de ellenkező tulságba sem szeretnénk tévedni, hogy t. i. ezen igénytelen darabokra bármi részben is kelletinél több sulyt helyezzünk s aláirjuk a kiadó azon nagy előszeretet-sugallta megjegyzését, hogy csak akkor virágozhatik teljes pompájában nemzeti költészetünk, s csak akkor fejlődhetik tökélyre a magyar rhythmus, ha minden ilyes ereklyék napfényre kerülnek.“ Az ily ereklyék mellett hatalmas utmutató nekünk az élő népköltészet s az élő népzene, és örök tanulmányunk forrása a nép jelleme, a nemzet szelleme.

Kétszáz öt éneket tartalmaz összesen a gyüjtemény, melyeknek felénél többet (119 darabot) a nemzeti muzeumban levő *Szencsey György* féle dalos könyv és a *Mátray codex* szolgáltatott. Nem tudhatjuk, minő készlet volt rendelkezésére a gyüjtőnek e két kötet egybeállításánál: de az egésznek gondos áttekintése után ugy vélekedünk, hogy sokat vagy épen nem, vagy máskép togtunk volna adni. Elhagytuk volna a tisztes egyházi énekeket; nem adtunk volna töredéket a hol egészet közölni módunkban volt; szigorubban megtartottuk volna a tárgy szerinti osztályozást, s habár az *elegyes dalok* czime alá sok különféle sorozható, nem vegyitettünk volna oda objectiv-jellemüeket; végre minden egyes darabot külön számmal jegyeztünk volna, a helyett hogy fölibe czimet találjunk. — Sajátságos — hogy ne mondjuk, gyermekies felfogása a gyüjtőnek, hogy a börtönben szenvedő vagy haláhra itélt régi magyarok dalban szoktak elbucsuzni a világtól, ha ez előtt soha verset nem irtak is. E szokás — ugy mond — a szegény legényeknél még ma is él, de hajdanában legelőkelőbbjeink által is üzetett. Igy például gróf *Kohárу István* több egész kötet verset irt munkácsi rabsága alatt stb. Nem csudálnánk ily felfogást és bizonyitást egy felületes touristánál: de gyüjtőnél, ki komolyan akar a dologhoz látni, nem mosolyra hanem boszankodásra gerjeszt. Kohárу hirneves költője volt korának, s nem egy kalap alá tartozik a „szegény legényekkel.“ Ama bucsuztatóféle verseket pedig, melyek egy vagy más végzetes személy nevében szólnak, könnyü átlátni hogy nem magok a szerencsétlenek, hanem mások készitették. Csak nem lehetett minden elitélt egy egy haldokló hattyú, melynek a halálperczében jő meg hangja az éneklésre. Ily versek volnának az első kötetben „a hires nagy nemzetes *Zólyomi Dávid* és *Rákóczy László* börtönénekei: *Nagy Péter*, *Rabi István* és *Rimanóczi* éneke.“ Az elsőre megjegyzi végül a gyüjtő, hogy „a hires *Zólyomi Dávid* ez éneket Kővárban irhatta, a hol őt sokáig rabságban tartá Rákóczy György fejedelem; azonban elfeledé visszafelé megtekinteni a versfők betüit, melyekből kijő, hogy: *fecit Diószegi*. Ex uno disce omnes! — Jegyzetekkel is kiséri az egyes darabokat a gyüjtő, részint a szöveg folytán csillag alatt, részint a versezetek végén. Azonban — őszintén szólván — e jegyzetek, egyet-kettőt kivéve, bátran elmaradhattak volna, az értelem csonkitása vagy a felfogás könnyüségének koczkáztatása nélkül. Azok sokszor feleslegesek, hibások vagy semmit mondók, többször együgyüek, s a dolog mélyére vagy lényegére sohasem hatók. Az sem helyeselhető, hogy a versezetek czimei alá, gyakran csupa hozzávetés után, bizonyos évszám tétetik a darab keletkezési korául, s ez is sokszor csak tétovázva, igy: a 16-ik század végéről vagy a 17-ik elejéről; — vagy: a 17-ik század közepe tájáról. Majd ugy mutattatnak be némely darabok, mintha „hegedős“ énekelné, a gyüjtő szerint: „gajdolná“ p. o. protestans hegedős panaszló éneke; hegedős ének a kenyérmezei diadalról (Temesvári Istvántól); csúfos gajd a tótról, hegedős ének a 17 ik századból, s jegyzetben utána vetve: ugy látszik, valami kóbor hegedős éneklé a magyar vitézek mulattatására. — Ily hozzávetések s magyarázatok nem tudni mivel segitik elő a gyüjtemény érdekességét: komoly olvasó szemében bizonynyal fölöslegesek, vagy értéktelenek azok.

(Vége köv.)

y. f.

Fáy András.

1864-ben, julius 26-ikán, a legszebb életek egyike ért véget. — Fáy András elhunyt élete hetvenkilenczedik évében.

És e hosszú élet a legteljesebb hasznos és sikeres munkálkodásban, fényes és boldogitó azon közbecsülés- és szeretetben, melyet ifjusága óta késő vénségeig lankadatlanul szerzett érdemei, és rokonszenves, emberszerető és tiszta jelleme kivivtak.

Első ifjusága óta mindenik kornak legkitünőbb és nemesebb férfiai tisztelték őt s vallák barátjoknak. És az a félszáz év, melyet közönségesen két embernyom élet-idejére szoktak számitni, a sors könyvében négy embernyomnak is beszámittatott: jeles iróink és a közélet más terén Fáyval együtt müködött férfiaink sajnos kora halála által.

Midőn a férfi és agg egymás után látta kidőlni köréből azokat, kikkel együtt küzdött, kikhez ő méltó s kik méltók valának hozzá, nem mélyen érezhette-e az ürt, s nem egyedül, magára

hagyatva állott-e? nem kivánkozott-e maga is oda, hol kortársai, sőt a nálánál jóval fiatalabb jelesek sirja oly régóta fölhantolva és koszorúzva áll? Oh, az ily bajtárstalanul maradott aggastyánoknál oly természetes az átszenderülésre gondolni, s előre intézkedniök örök nyugalmat adó sirjokról! De Fáy aggkorában sem érezhette magát elhagyatva, korától meg nem értve és az élet teréről leszoritva. Érdemei nagyobbak, egyénisége tiszteltebb volt, hogysem az egymást követett munkás nemzedék folyton ugyanazon tisztelettel ne volt volna iránta mint az előbbi; az a franczia aggastyán, ki első Napoleon nagy korában nyerte érdemjeleit, elcserélné-e az iránta mutatott köztiszteletet bármely ujonnan szerzett kitüntetéssel? — Fáy a hazának mult fél száz évében szerepet játszott a haza történeteiben, s e történetet tudni kötelessége volt mindenkinek, s alig lehetett nem tudnia, oly sok téren s oly nagy érdemeket szerzett magának a kitünő férfiu. De Fáy nem is érte be aggkorában is a csupa traditiókkal. Uj érdemeket szerezni s aggság miatti elgyengülése daczára munkálkodni, hatni — meg nem szünt. Mint philosoph megnyugvással gondolhatott a sirboltra, mely fáradt szemeinek pihenést ád; de mint philosoph élénk részvéttel tekinté a rajta kivüli életet, mely lelkének tápott adott, s látott munkához, a mi életét nemcsak belértékben, hanem tartósságban is öregbiteni látszott.

Utolsó időkben testi erőtlensége nem engedé meg a köz- és egyesületi életben személyesen résztvennie; de irodalmi munkássága csaknem folytonos volt, szemei elgyöngülése daczára — a mint a „Koszorú“ olvasói tudják, kik a jelen és mult évfolyam második felének elején ezen veterán irónktól, a magyar beszély és regény ezen megalapitójától, vettek egy-egy uj beszélyt — utolsó müveit a jeles irónak.

Nem tartozott ő azok közé, kik magokat tulélik. Szellemi tulajdonai, mint a tiszta ezüst, kelendők minden korban. Hányféle szabásu és szellemü ember lépett föl a közéletben e század eleje óta, hányféle irodalmi divat váltá föl egymást! Fáy megmaradt a maga egyéniségében, soha sem kapott a divaton, s mégsem maradt el egyik kortól is, még sem váltak munkái avultakká.

Fáy András, ki II-ik József császár uralkodása alatt, 1786-ban született, tulajdonkép a mult évszáz gyermeke volt. Korán fejlödött lelke és jelleme itt nyeré meg azon alapot, melyen magasra emelkedve oly messze bevilágitott a XIX-ik századba, s azon eredeti bélyeget, mely elejétől végig megkülönbözteté. A mult évszáz vége és a mostaninak eleje nem volt dicső kornak nevezhető, a nemzet tömegét tekintve. Aristocratiánk külföldivé volt szakadva, s a tömeg annál szükebb látkörü, anyagi és szellemi ügyefogyottságában. De az értelmiség felsőbb csúcsain, tudományban és irodalomban, uj világosság önt el fris szinezetet. Az akkori értelmiség generatiója egészen nemesebb fajnak tünik fel. Két elem szerencsés vegyülete adott elevenséget az uj szellemi mozgalomnak, mely bármi hathatós volt, egymást mérsékelé s ellensulyozá: egyik a hazafiasan nemzeti szellem, másik azon humanisticus koreszme, mely Europa-szerte a régi elavult rendszerből ujat, a szokás és irott törvények helyett az ész- és természetjog alapján emelkedőt akart teremteni. Mig utóbbi eszmék hő forrongása a Rajnán tul explosiót okozott, nálunk csak jótékony melege sütött. A reform szelleme fölébredt, de békés hangulatu kedélyekben, kik a csak békés uton elintézhetőknek oly roppant halmazát látták magok előtt, s közte egy nemzeti irodalom teremtéséét.

Azon kor szülötteinek jobbjai már első fiatalságokban magokban hordák mind a hazafias lelkesedés, mind az ujítás iránti hajlamok csiráit, s Fáy eleven s fogékony lelke tán nagyobb mértékben, mint sok más akkori jeleseinké. — A társadalmi és politikai fejlés egy nagyon előhaladott szakában is, 1830-tól 1840, tájáig a legelső sorokban találjuk őt, mig némely azelőtti haladó maradónak neveztetett. Csak azután, a szenvedélyesb korban, osztozott a közélet férfiainak azon sorában, hogy mozgalmas korokban egyszerre tulszárnyalva látják magokat a közvélemény által, nem elvre és a czélra, hanem az eszközökre nézve. A mult században föléledett humanisticus eszmék nagy befolyással lehettek már az ifju kedélyre, s ezekben mindvégig senki sem szárnyalta tul. Még ugy szólván kezdő iró, midőn könyvet ád ki az akkori nevelés „két nevezetes fogyatkozásáról“, — ő, ki a külföldön nem járta az egyetemeket: nagyanyja házánál, aztán Sáros-Patakon, s német szó tanulás végett Pozsonyban járván iskoláit. Volt kétségkivül nemcsak két nevezetes fogyatkozása a magyar nevelés akkori rendszerének; de hogy oly valódi embert növelt, mint Fáy, nem csekély dicsőségére válik. Ő, mint életirói mondják, kitünő tanuló volt — tehetség és szorgalom egyaránt fölül emelték társain. Hasonló buzgalom és tehetség egy német rendszerü intézetben szobatudóssá, s legjobb esetben szakférfiuvá tette volna őt. Ez utóbbi nagyérdemü, hasznos, sőt dicső pálya lehet, de nem mindenki születik rá, s nem csupán ilyenekre van szükség.

Fáynak, bármi különböző téreken müködött, szintén volt egy szaktudománya, mely semminemü oskolában se tantárgy, s legalkalmasabb rá oly tanintézet, mely legtöbb szabadságot enged önerőnkön való tanulásra. Az ő tanulmánya, az ő kedvencz tankönyve az *élet* volt. Az irott könyveket később is annyiban tanulá, a mennyiben az élet szükségeire segédtudományul szolgálnak. Hazafias és humanisticus lelki irányának elég tápot adott ezen tanulmány, melyet semmi más nem pótolhat vala. Köz és társadalmi életünkben a specialis bajokat saját szemével látni s orvosszereit adott viszonyokból kikutatni, oly tanulmány volt, mely bármi nevezetes és magasztos, meg nem szerez-

hető másként, mint az élet közvetlen szemlélete és önálló gondolkodás által, habár nagyon szükséges segédeszköz erre az oskolai tudomány is, mi szintén nem hiányzott nála.

Még nagyon fiatal korában ösztönszerűleg megérzé, mi az, a megszerezhető ismeretek közt, mire az életben szüksége lesz, s tehetsége és hajlama képesíthetik, s az önállóság s saját erején való munkálkodás élveit már az oskolában megismeré. — Ugy látszik már első gyermekkorában sem volt pórázon vezetett gyermek nagyanyja gálszécsi kastélyában, s lelki függetlenségének érzetét nem vette el az oskolai rendszer.

Akkor, midőn sok más gyermek még kettős vonalak közt tanul vastagított betűket vetni, ő már eredeti költeménynyel tesz kisérletet; midőn más alig jutott oda, hogy az oskolai kézikönyvön kivül más müveket olvasson szünóráiban, Fáy már saját szorgalmából jegyzeteket készít az olvasott könyvekből. A gyermek a mohón olvasott magyar könyvekből kijegyzi magának a különösebb és tetsző kifejezéseket és szavakat, s már is szolgálatot tesz vele az irodalomnak; Márton József, a szótár készítő, felszólítja őt jegyzetei közlésére és hasznát veszi már azoknak. Tizenhat éves korában, 1802-ben meglepte az éltesebbeket az országgyülési szónoklatok pontos ismeretével, s Pozsonyban töltött négy évét sokkal hasznosabbá tette magára nézve, mint a német nyelv magában nyujta. — 1803 ban jogra visszatérvén Sáros-Patakra, itt is jeleit adá, hogy a közélet az, melynek számára tanulmányait folytatja. — Különösen kitünt az egyházi jogban: mint protestans ember érzé, hogy a szabad s mintegy alkotmányos egyházi szervezetben is, fontos hivatás vár reá. A világi jogban nem érte be a kézikönyvekkel. A tanulók egymásközt társulatot alakitnak, melyben a hazai köz- és magánjog gyakorlatát tanulják: a társulat a megye mintájára volt szervezve, s földadott esetekben mint birák, ügyvédek, megyei tisztviselők szerepeltek tagjai.

Az a maga körül szemlélődő, hasznosan és gyakorlatilag munkálni szerető egyéniség, minőnek Fáyt ismerjük, már fiatal korában meg volt alakulva. A leendő megyei tisztviselő, politikai vezérszónok, országgyülési képviselő, az egyházi és oskolaügy buzgó előmozditója, a takarékpénztárak, jótékonysági egyletek, tudományok alapitója vagy előmozditója, már egyénileg készen volt — csak idő és alkalom kellett rá, hogy üdvös tettekben fejezze ki magát és fejtse ki tehetségeit. És az időt megadta neki a sors, habár nem mindig az alkalmat is. Némely, inkább társadalmi mint közvetlenül politikai természetü reformjavaslatának az egész hosszú élet nem adá meg a kellő alkalmat. Egyszer a nagy politika kérdése, máskor az elfásult közhangulat állának utjában akadályul. Mindemellett élete egyik boldogsága s aggkorának fővigasztalása volt, hogy számos kedvencz eszméit megvalósulva, élve és üdvösen munkálva láthatá. A takarékpénztáraknak Magyarországon meghonositója egyszersmind nagy részt vett a nemzeti szinház fölállitásában is, s a nemzeti szinház nemcsak mint vigjátékiró, hanem mint az intézet egyik alapitója iránti kegyeletből ülte meg minden évben András napját, veterán jelesünk egy-egy müvének előadásával.

A nemes és hazafias szív, a számos siker által magának rég emléket emelt férfiu egyszersmind jelesebb iróink sorában foglalt helyet, s a nemzeti irodalomban szerzé először országos hirnevét.

1820 óta a legnépszerübb és becsültebb irók közé tartozott. Ekkor jelentek meg először meséi és aphorismái, mikben kitünt, s mikben ma is versenytárs nélkül áll.

Irói jelleme ezekben van legvilágosabban kifejezve. A magyar kedélyesség, a moralizáló irány, mely a szép müvészetben is a hasznos felé hajlik, az élet szemlélete és ismerete, s a nyelvnek nem idegentől vagy könyvből tanult, hanem az életből vett bája, eredetisége és ereje látszik meg rajtok.

Fáy mint iró is a mult század gyermeke s az élet figyelmes és szorgalmas vizsgálója. Mult században egész költészetünk kiváló hajlamot mutat a moralizálásra és elmélkedésre, — legkedveltebb formája a tanköltemény, mely egyes esetekben, mint Gvadányinál és Dugonicsnál, szeret könnyedebb, szeliden humoros hangokban nyilvánulni, vagy Péczelinél a mese álarcza alatt mulattatva oktatni a közönséget, és Fáy ifju korában a nála tizenhárom évvel idősebb Csokonay Vitéz Mihálynál gyakran a bohózatos comicumig vidámul.

Mindezek nagy hatással lehettek Fáyra, ki a külföldi irodalomban is hamar föllelé azokat, kiknek szellemét legtermészetesebben assimilálta irói hajlama. Koczebue, Rabelais, Lesage, az elmés Lichtenberg, s az ezeknél tartalmasabb angol humoristák tevék kedvencz olvasmányait még oskolai tanulmányai közben. Még igen fiatal, midőn egyes comicai vagy burleszk müvei, kéziratban nagy elterjedést nyernek.

Fáy a moralista irók közé tartozott, de nem a hideg szigor homlok ránczaival, hanem a bizalmas, jóakaró kedélyesség mosolyával osztá tanitásait a közönségnek, mely mindig lelki örömmel fogadá.

Meséi és aphorismái, irói jellemének eme legbübb képei, a két fő lelki hajlamnak hü tükrei. Nyilván nem mulattatás a fő czélja. Már kiindulásuk elárulja valódi czéljokat. Az élet tüneményei, a nemzet szükségei és fogyatkozásai mélyen érdekelték az oskoláit odahagyott s a leggyakorlatiabb közélet foglalkozásai közt elfoglalt férfiut, ki 1811-

től 17-ig Pestmegye alszolgabirája volt. Észleletei a sajtó mai állapotjában is vezérczikk alakot öltenének. 1820 előtt nem volt politikai journalistikánk, a politikai közügyek felett sajtó utján tanácskozni tilos volt. Fáy tehát az életben tett észleleteit, hazafias és humanisticus *irányeszméit* allegoricus képekben, állatok közötti beszélgetések alakjában bocsátá közönség elé, mely nemcsak a leleményességben, kedélyben és előadásban lelte örömét, hanem meglelé a mesék moraljában a legkorszerübb eszmék magvait. — Irodalmunk Fáy meséit nyerte a nevezett kénytelenség által. Ezekben a próza emelkedett kerek és költői müformává, mig a mult század iróinak nagy részénél a költészet vált prózává szélesített reflexiókká.

Ezen használási irány, s az élet közvetlen szemléletéből meritett ismeret és ép magyar kedély teszik beszélyei, regényei és vigjátékai egyik becsét is. Meglátszik ezeken is mind a mult század érintett vonása, mind lelkének kiemelt iránya. És mégis mindezekben a XIX-ik század egyik újitója, kezdeményezője. A magyar beszély, magyar regény csak munkáival kezdődik tulajdonkép, sőt a vigjátékban is egykorú s közös uttörő volt Kisfaludy Károlylyal, kire nagy hatással kellett lennie. Legalább a vigbeszélyben Kisfaludy kétségtelen nyomait mutatja, hogy Fáy szellemének hatása alatt állott.

Kedvesekké tette elbeszéléseit és vigjátékait az az eredeti magyar háziasság, mely rajzaiban egész cselekvényein, hátterén, az előadáson, nyelven, sőt életphilosophiáján is elömlött. Nagyatyáinak szellemét, szokásait és társadalmát egy könyvből sem tanulhatja jobban ismerni az ifju nemzedék, mint Fáy elbeszéléseiből.

Az életismeret, jó kedély és helyes moral tevé, hogy az oly sokat irt Fáy, kinek csak szépirodalmi müvei 1844 ben nyolcz kötetben jelentek meg, s akkor sem teljesen, s ki azóta több kötettel szaporitá költői müveinek sorát, üres és tartalmatlan müvet nem irt, s a közönség mindig egyik bizalmas és nagyrabecsült ismerősét köszönté müvei megjelenésekor.

Nyelv dolgában is az élet és a magyar élet embere volt. Bár Kazinczy barátja és buzditója volt, feltünő eltérés látszik hajlamaikban. Fáy nem volt barátja az idegen minták utáni nyelvképezésnek, s igy nem is nagy kedve telt a forditásokban sem. Bár elfogadá az ujító oskola uj hóditmányait; de már fiatal korában irt müvei mutatják, hogy már nagy kedve volt e részben is az életet fogadni mesteréül. Nemcsak szavakat, hanem szójárásokat szeretett az élő nyelvből venni egész friseségökben. Ezen hajlama okozá, hogy néha a kifejezés csinjára és a külformák szabatosságára nem ügyelt eléggé. Első kisérleteiben, melyek 1807-ben jelentek meg, Kazinczy fölfedezé a hivatást, de egyszersmind nagy kifogásai voltak a nyelv és technika ellen. Oly gyógymódot ajánlott hát az ifjunak, mely úgy látszik, egy időre elkedvtelenité. De mintegy tiz év mulva eleven lelke uj buzditást nyert, — a valódi hivatás érzete buzditá a megkezdett uton való haladást, — mégpedig a szembetünőbb fiatalkori hibák kerülésével. Az idegen és a mindennapi életben használt, de irodalomban prózailag hangzó kifejezések elmaradtak s a stil tisztábbá és nemesebbé lett, — ugy hogy, 1830 táján, még a finnyásabb iskola is őt legjelesebb prózairóként magasztalta.

Nem szándékunk teljes életrajzot irni az elhunyt jelesről. Elégnek véltük szellemi arczképét bemutatni egy-két fő- és jellemző vonásban. Ő oly egyéniség volt, kinek ha müvei nem olvastatnának is, s hasznos életbeli alkotásai nem lennének is maradandó emlékszobrai, mint csupán jellem, oly mellszobor, mely megérdemli, hogy a legjelesebb honfiak pantheonjában, mint buzditó példa, állandó helyet foglaljon el. Legyen áldott és örökéletü a valódi ember és valódi honpolgár emlékezete!

VEGYES.

— Hétfőn (jul. 25.) az akadémia ülésében, mely az e nyári szünidő előtt utolsó vala, *Thaly* Kálmán l. tag értekezett az 1708 ban történt trencséni, illetőleg turnai csatáról, hol II. Rákóczy Ferencz fejedelem szerencséje visszafelé fordult. Ezután az ülés összessé alakulván, Csengery, mint helyettes titkár, jelentést tesz az akadémia elnöke gr. *Dessewffy* azon távirati sürgönyéről, melyben *Szalay* László elhunyta fölötti mély fájdalmát tolmácsolja. Szintén a h. titkár előterjeszti a m. k. helytartó tanács leiratát, melyben a cancellár ő exc. határozata folytán tudatja az akadémiával, hogy a Corvina ügyében Konstantinápolyba menendő akadémiai küldöttség úti költségeihez a kormány semmivel sem járulhat, pártfogását azonban igéri a saját költségükön odautazóknak. Olvastatott még *Girk* püspök ő mlga válasza a pécsi müemlékek dolgában; gróf *Teleki* Domokos mint alelnök meghivó levele a magyar orvosok és természetvizsgálók maros-vásárhelyi nagy gyülésére; Petzvall és Stotzek r. tagok kedvező itélete *Vész* J. Á. lev. tag leirati műtanáról. *Pap* Ignácz, Veszprémből „A teremtés remeke az ember alkotásában" czimü munkát terjeszt az akadémia birálata alá, s annak szabályszerü benyujtására utasittatik; *Stojân* István, kinek az eddig ismert mech. erők nélkül müködő gépét minap emlitettük, most e gép rajzait küldi be, melyek Petzvall r. tag vizsgálata alá bocsáttatnak; *Héja* Endre Szabadkáról légtüneti észletekkel kedveskedik; *Pászthory* Endre, Philippopolisból, mutatványnyal franczia-olasz-magyar zsebszótárából, egyszersmind a magyar s török nyelv rokonságáról szóló értekezése folytatasát is beküldvén. Ujabb ado-

mányok is jelentettek be: gróf *Esterházy* Móricz 4000 ft ajánlott fel az akadémia palotájára; *Ferenczy* N. pedig, Fehérvár egykori polgármestere 100 ftot hagyott végrendeletileg az akadémia részére. A bold. titkár *Szalay* László arczképére a tagok közt szép sikerrel folyván adakozás: b. *Eötvös* József másodelnök kéretik fel az arczkép elkészittetése iránti intézkedésre.

* Tehát Fáy András koporsóját is kikisérik Halála nem volt váratlan, mert a zsoltárirótól engedett 80 évből még csak egy volt hátra — és mégis fájt, mert egyszerre, rövid időközökben látjuk jeleseinket kidölni, a nélkül, hogy ujak jönének. . . A temetés mult csütörtökön indult az elhunyt házától, d. u. 5 órakor. A koporsót 18 fáklyás körité, kik az akadémia tagjaiból és a takarékpénztár hivatalnokaiból teltek ki. A menet a kesergőkön kivül a Pesten székelő két prot. superintendensből és pár esperestből, az akadémia tagjaiból — élükön az alelnökkel —; a Pesten mulató prot. és kath. iskolák tanáraiból; irókból, müvészekből; a kath. clerus több tagjából és a meghalt számos tisztelőiből állott, és a váczi utczán kerülve, gyászlobogós házak és bezárt boltok közt, az akadémia és takarékpénztár előtt haladt — mindkét épületnél pár percznyi szünetet tartva — a reformátusok szénatéri templomába. A diszes közönség minden zugában megtölté a tágas templomot ésáhitattal hallgatá végig — a főiskolai ifjuság megindító gyászdala után — Török Pál velős gyászbeszédét és Székács ragyogó szónoklatát. — A haza mondja utánunk: Nyugodjanak csöndesen az érdemekben gazdag hazafi porai!

* Alig végezzük be egyik gyászjelentésünket, immár a második és harmadik következik. Mult vasárnap temettük el fiatal történeti festészünket: Vizkeleti Bélát. A művészet barátai kisérék ki babérral diszitett egyszerű koporsóját, de a legnagyobb fájdalom a fiatal nőé, ki alig pár hónapja esküdt meg feledhetlen férjével, a többé vissza nem jövendővel. Vizkeletit az egész országban ismerik nagy történelmi műlapjairól, melyek az egykori „Napkelet" mellett jöttek volt ki. Nyugodjék csendesen!

* A londoni Athaeneum terjedelmes czikksorozatot indított meg „A magyar költészetről." Nagy elismeréssel és melegséggel szól az uj-népies-oskola fejeiről, mig Vörösmartyban csak rhetorikai tehetséget lát. A czikk — mint külföldi lapokban rendesen szokás — névtelen, de itt minálunk beszélik, hogy szerzője egyik jelesebb nőirónk lenne (?). Akárki irta legyen is, de Vörösmartyra nézve itélete hibás.

* A bécsi müegyetem magyar hallgatói által az alföldi szükölködők javára rendezett hangverseny jövedelme, a „P. N."-ban közzétett számadás szerént, 3057 frt 45 kr és 5 db arany.

* A bazar albumból legujabban Erzsébet császárné és királyné Ő Felsége is egy példányt kegyeskedett megrendelni, ugy szintén József cs. k. főherczeg ő fensége is megrendelt példányát kegyesen fogadta.

* Dr. Reisinger, a m. k. egyetem történelem tanára, nyugalmazásért folyamodván, helyét — mint hallatszik — Kerékgyártó Árpáddal szándékoznak betölteni, ki már ismeretes név a történelmi irodalom terén.

* Kertész József immár kiadta előfizetési íveit Tolnai költeményeire. A 17—18 ívre terjedő kötet, a legdiszesebb kiállitással, oct. elején jelenik meg, a meddig az előfizetések — füzve 1 frt 50 kr., diszpéldány 2 frt — a kiadó könyvnyomdájában (feldunasor 13-ik szám) folyvást elfogadtatnak. Mondandónkat a minap elmondtuk, most csak egyszerüen ajánljuk.

* Szalay László fölött — ugy halljuk — b. Eötvös József fog emlékbeszédet tartani, az akadémia legközelebbi közgyülésén.

* Szliácson, e hó 19-ikén, tánczvigalmat rendeztek a magyar irói segélyegylet javára, s a tiszta jövedelem megközelíti a 400 frtot.

* A „P. N." azt tanácsolja a városi tanácsnak, hogy a leégett német szinházépületet engedje át a magyar szinháznak, melynek ugy is köteles telket adni; a dunapartra tervezett szinháztelket pedig eladhatja jó pénzért. Igy a kecske is jóllaknék, a káposzta is megmaradna. (De a *német* szinészet kecskéje éhen maradna. *Szerk.*)

* Az akadémia nagyszótárából az 1. és 2. kötet (A—H) immár teljesen megjelenvén, minden hiteles könyvárusnál kapható, fekete angolvászonba csinosan és tartósan bekötve is. Ára a két kötetnek — kötve — 12 frt, s a kiadó igéri, hogy az ezután megjelenendő kötetek is ép ilyen kötésben lesznek kaphatók.

A „L." Meyerbeer emlék-ünnep tartását inditványozza a nemzeti szinházban, a berlini és bécsi opera-házak példájára.

* Holnap nyilik meg ismét a szinház, az egyhavi pihenés után. S ugy látszik jól használták a szünidőt, mert el tudtak készülni: Ilkára — ha jól halljuk. Rosz nyelvek azt mondják, hogy a második előadás ballet lesz, a harmadik operette, a negyedik franczia vigjáték és igy tovább. Szép kilátás; a bezárás is operával, a megnyitás is operával.

* A pesti főreáltanoda folyó évi „Dijosztási zárünnepélye", szavalási és müéneklési előadásokkal, ma d. e. 10 órakor fog tartatni, a tanodai épület II. emeletén levő rajzteremben, szabad bemenettel.

* A budai szinháznál az ügyek uj stadiumba léptek. Molnár ellen a szinészek egyrésze és hitelezői csődöt kértek s azt meg is kapták, s az

igazgatósággal ideiglenesen — ki által? nem tudjuk — Szilágyi bizatott meg, legalább a szinlap az ő nevével diszeleg. A „Zw.“ azt mondja, hogy a népszinházat Gundy (*német* szinész) fogja átvenni, miután folyamodására, Pesten uj német szinház épitése tárgyában, a tanácstól tagadó választ kapott. Szomorú kilátások ez alig meglépesedett magyar intézetre nézve. Az idő el fogja dönteni, helyesen cselekedtek e a budai szinészek (vagy Molnár) hogy adolgokat a végletekig fokozták.

* A mi pedig Blondint illeti, mult csütörtökön végzé be nyaktörő mutatványait, magával vivén vagy 6000 forintunkat. Arra van pénzünk, hogy ily kegyetlen, állatias, demoralisáló gyönyöröket szerezzünk magunknak. Mert Szemere a 43-iki országgyülésen lélektanilag és tényekkel bebizonyitotta, hogy a nyilvános kivégzés gyilkos monomaniát kelt, s mért ne állithatnók mi, hogy az ily — legnagyobb életveszélylyel járó — mutatványok élentuntságot, blasirtságot öntenek a nézőkbe? Ott vagyunk mulatságainkkal, a hol Róma legaljasabb korában. S a mi legszebb az egészben az, hogy migraines delhölgyeink, kik egy ajtó becsapástól is elájulnak, mintha a legnagyobb gyönyörrel lesték volna a perczet, melyben Blondin 90 láb magasról le fog bukni. — S miért néztük meg hát mi? kérdi egy Blondin-bámuló, ki másodikúl fogná be magát ló helyett a Niagara hősének kocsijába, ha első akadna. Azért, hogy joggal megirhassuk e pár sort — önnek boszantására. (Ej! a t. rovatiró nagyon is komolyan veszi a dolgot. Mi szeretjük, ha a kötéltánczos *minél jobb* kötéltánczos: csak azt nem szeretjük, ha például a *szinész* a kötéltánczos babérjai után eseng. *Szerk.*)

* Az emsi fürdőben Hugó Károly előadásokat tart ily czim alatt: *Representation extraordinaire d'automimique.* „A hallgatók között“, irja egy ottani levelező, „ott volt *György*, királyi porosz herczeg ő fensége, *Talleyrand* bárónő, a franczia követ neje, s több kitünő hölgy és férfiu. Mindenek fölött páratlan emlékező tehetségét bámulák, s ugy testi mint szellemi eszközeinek erélyes voltát, melyek lehetővé tették, hogy oly terjedelmes s drámai erőkifejtést igénylő költeményt mint az „*Iliade finie*“, fennakadás nélkül elszavaljon, mi több *eljátszszék*. Egy második előadásnak nézünk eléje, melyben, mint közösen ohajtják, Hugo ur jelmezben fog föllépni.“

* Vidéky János „A keresztények üldözése Pompéjiben“ czimü nagy olajfestvénye, mely Olaszországban nagy méltánylásban részesült, megérkezett, és tulajdonosa signor D. Fabbro által a nemzeti muzeum kerekterme mellett jul. 29-től fogva közszemlére kiállittatott. (Belépti dij 30 kr.). A tiszta jövedelem egy része a muzeumi park fentartására van szentelve.

* Bonfili, római festő, a napokban váratlan és gyászos véget ért Perugeriben. Bonfili egy darab idő óta az emlitett helyen mulatott, nehány képet másolván Pietro Perugino iskolájából. Egy kávéházból kiléptekor hirtelen megrohanták, leszurták, ugyhogy rögtön szörnyet halt. Gyilkosa — mint mondják — boszut állott rajta, hogy miért? nem tudni, de már el van fogva.

* Neuillyben a napokban halt meg Cherubini özvegye, 91 éves korában, s a Père Lachaisebe férje mellé temettetett. Auber, a nagy mester legtehetségesebb tanitványa, sirjáig kisérte koporsóját. Az özvegy 22 évvel élte tul férjét és szorgosan őrizte Cherubini kiadatlan müveit, melyek most gyermekeire — két lány és egy fiu — maradván, remélhető, hogy sok rejtegetett gyöngy fog belőlök a közönség elé jutni.

* Rogerból, az egykor világhirü tenoristából, baritonista lett, azaz a felső hangokat már nem birván, most Tell Vilmosban Arnold helyett Tellt énekli.

* Párisban a közbámulat tárgya most Felu Károly, a kezetlen — festész. Müveit kiváló csin, finomság és hűség különböztetik meg, s mintegy megerősitik azon állitást, hogy ha Rafael kéz nélkül született volna is, csak oly fesztész lesz vala belőle. Leginkább dicsérik egy másolatát — Greuse „Tört korsója“ után, melyet a minap emliténk, és a Théâtre Français egyik müvésznője, M. Victoria Lafontaine arczképét. A kecs és báj, mely e szinésznőt az életben ékiti, művészi tökélylyel van a képen a vászonra lehelve.

* Balfe uj operát végzett be, melyet Londonban fognak először adni. Czime: „The Sleeping Queen“, (az alvó királyné.) — A Baden-Badenben mulató Rubinstein is uj dalmüvön dolgozik, melyhez a szöveget Hartmann Mór, tehetséges német iró, készíti.

* Benedict ez évben is megtartá Londonban rendes óriási hangversenyét, melyben 48 zenedarabot adtak elő. Arditi is adott a Her Majestyben zenészeti „reggélyt“, mely oly soká tartott, hogy a hallgatóknak el sem kellett helyeiket hagyniok, hogy az esteli operai előadást is végig — gyönyörködhessék. Nem irigylendő élvezet.

* A Napoleon császár által Páris szépitésére tett rombolásoknak megint egy szinházra van szükségük, s ez a Vaudeville szinház. 1791-ben készült volt. A forradalomban „A szüz Zsuzsánna“ czimü darab miatt, melyben vonatkozást véltek felfedezni Mária Antoinette pörére, bezárták, s az igazgatót és szinészeket börtönbe vetették. Csakhamar az egész leégett, s a társaság a Café des Boulevards Bonne-Nouvellebe költözött, hol 1827-ig játsztak. Akkorra készült el ismét a régi szinház — most pedig örökre lerontják.

UJ KÖNYVEK. *)

A GYÓGYSZERÉSZETI TUDOMÁNYOK ALAPVONALAI. Tankönyv pályakezdő gyógyszerészek használatára, egyszersmind hasznos segédkönyv az orvosi, gyógyszerészi szigorlatok és sebészi vizsgákhozi elökészületekre. Irták *Felletár* Emil gyógyszerészet-tudor stb. és *Kátai* Gábor orvostudor stb. Kiadja a pesti gyógyszerész testület. A szerzők sajátja. N8r. 408. l. Ára ? (Trattner-Károlyi nyomd. Pest.)

MAGYAR-ALFÖLDI KÉPES KÖNYVTÁR. Több nevelésügy-barát megbizásából szerkesztik *Csaplár* Benedek és *Szabó* Mihály tanárok. 1. füzet. K8r. IV. és 126. lap. Ára ? (Bába I. Szeged.)

GYERMEK-SZINHÁZ. Szivnemesitő vigjátékok gyermekek számára. Szerkeszti *egy szegedi tanár*. I. II. füzetke. 16 r. Ára egynek 10 kr. 32, 38 l. (Bába, Szeged.)

A HEIDELBERGI KÁTÉ ÉRTELMEZÉSE. Tanitványai számára és magánhasználatra irta *Zombori* Gedő, tanár. 8r. VI. és 50. (Stein, Kolozsvár.)

*) Hogy ez állandó rovatot minél teljesebbé tehessük, kéretnek a t. kiadó, illetőleg szerző urak, hogy az ujonnan megjelenő művekből egy-egy példányt, vagy legalább annak egész czimét, hozzánk beküldeni szíveskedjenek.

NYILT LEVELEZÉS.

Vatta. A válasz megérkezett. Szíves jókivánatot a gyógyulásra.

Orosháza. Szintén kaptuk a levelet, s azon leszünk, hogy minél hamarabb eleget tehessünk a becses bizalomnak, minden részben.

Hanva. Közelebbi nyiltpostánk csak olyan *ráklevél*nek maradt, de reméljük azóta a *rák* is ott lesz.

A. Ferencz urnak, Rétyen. A ránkbizottakat elvégeztük: de a F. V. L. előfizetése egy évnegyedre csak 4 ft: mit tegyünk az *ötödikkel*? Ujabb rendeletig nálunk marad, miután visszaküldeni nem fizetné ki magát: vagyis magát nagy részben odafizetné.

TARTALOM.

A kézrajzok. Különös tekintettel a herczeg Esterházy kézrajz-gyüjteményre. *Ormos Zs.* — Az erdőben. *Tompa M.* — Ki lakik a sárga házban? (Elbeszélés.) *Tolnai L.* — Erdély határán. (Izidóra emlékönyvébe.) *Szász B.* — Az ezüst ember. *P. Szathmáry K.* — Irodalom. — Fáy András Necrolog. — Vegyes — Uj könyvek. — Nyilt levelezés.

Előfizetési felhivás
A
KOSZORÚ
1864. második félévi folyamára.

A KOSZORU juliussal *negyedik félévi* pályafutását kezdte meg.

Sokkal magasb véleménynyel vagyunk tiszt. olvasóink itélete s izlése felől, egyszersmind józanabb önbecsüléssel magunk iránt, hogysem, a jövőre is, szépen hangzó czifra igéretekkel állni elé mind irányokban illetlennek, mind ránk nézve megalázónak ne vélnők. Inkább a lefolyt három félév eredményére utalunk, azt terjesztjük birói itéletök alá: nem aggodalom nélkül, ha az előttünk lebegő eszményt, — de megnyugvással, ha irodalmunk jelen állását tekintjük.

Ez itélet, reméljük, el fog ismerni annyit, hogy a Koszoru, ez idő szerint, *irodalmi szinvonalon áll.*

A „Magyar költők arczképei" folytatása a t. közönség részvételétől függ.

Megjelenik a lap minden héten, vasárnapon, másfél tömött nagy 8-ad ívnyi tartalommal.

Előfizetés a julius—decemberi félévre, Pesten házhozhordással, vidékre postán, 6 frt. o. é. mely vagy a szerkesztőhöz (Üllői-út 7. sz.) vagy Emich Gusztáv kiadó-hivatalába (Barátok tere 7. sz.) küldhető.

Teljes példányokkal az 1-sö számtól kezdve folyvást szolgálhatunk, s ezutáni előfizetöinknek is a már megjelent számokat egyszerre küldjük.

Kelt Pesten, julius 15. 1864.

Arany János,
a „Koszoru" felelős szerkesztője és kiadó-tulajdonosa.

Arany János felelős szerkesztő és kiadó.

Pest, 1864. Nyomatott Emich Gusztáv magy. akad. könyvnyomdásznál.

KOSZORÚ.

HETILAP
A SZÉPIRODALOM S ÁTALÁNOS MIVELTSÉG
KÖRÉBŐL.

Megjelenik hetenkint vasárnap. Szerkesztő szállása, hová a dolgozatok, előfizetési pénzek, reclamatiók is küldhetők: Üllői-út 7 sz.

Előfizetés; egész évre 12 frt, félévre 6 frt. Előfizetést elfogad s a lap szétküldését is kezeli Emich Gusztáv kiadó-hivatala: Barátok-tere 7. sz.

MÁSODIK ÉVFOLYAM. AUGUSTUS 7. 1864. MÁSODIK FÉLÉV. 6. SZÁM.

A TÜNDÉREKRŐL.

I.

A képzelődés világának épen ugy megvannak saját szomorúságai, keserüségei és csalódásai, mint a szivnek vagy léleknek; mert tehetségeink mindenike egy sajátságos külön életnek gócza, hol kalandok, forradalmak és viharok vonulnak el, melyek lételünk más világában ismeretlen maradnak; épen mint egy nagy birodalomban egyik falu vagy vidék bármily érdekes eseményei sohasem jutnak a főváros vagy más vidék tudomására. Ki az, ki valaha élt a képzelődés világában — hogy ne érezte volna azt a sajátságos fájdalmat, miről én beszélek? Tündér bánatát, ki hervadva találta a virágot, melyen pihenni akart? Éjjeli rém kétségbeesését, ki bezárva lelte a barlangot, melynek ragyogó fényében gyönyörködni szeretett? Bűvész zavarát, ki hirtelen elfeledé a varázs-igét, mely fölnyitá előtte a csodák országát? A bennünk lakozó Ariel *) is elszomorodik, midőn észreveszi, hogy az a bohó szerelem, mely *egykor* gyönyörben reszketteté szárnyait, most nyugodtan hagyja azokat; és még a lélekre nézve sem üdvös: ha nem elégedve meg azzal, hogy emlékeiben keresse fel az élet egykor átnyargalt ösvényeit, az egykori édes-kedvesek nyomait — a mult idők valódiságait a jelenben is fel akarja találni. Hányszor megtörténik, hogy a kiváncsi Ariel kegyetlen csalódással bünhödik e kisérletért. Hasztalan törekszik visszaidézni a vidám napokat, midőn boldog volt; a bokor, mely mellett szeretett leskelődni, elsatnyult s többé a legkisebb tündért sem tudná elrejteni; a forrás, melyben fürdeni szokott, kiszáradt, s a kert, hol rózsák és violák illatát élvezé, el van hagyatva s pusztulásnak indult. És ime, ez sorsa azoknak az öreg meséknek, agg regéknek s régi költeményeknek is, melyek egykor meghatának, bámulatra ragadának s kimerithetlen gyönyört látszottak reánk árasztani. Gyakran okoz szomoruságot, ha sok évi elválás után ujra látjuk egymást, s szerelmesek közt talán oktalanság is; jobb lenne tán az emlékkel maradni, melyet egymásnál hagytunk s mely legalább annyit mindig bizonyit, hogy volt egy óra életünkben, midőn boldogok valánk. És ez története azon gyermekkori vén könyveknek is, melyeket oly hivékeny bizalommal, annyi jó indulatu képzelgéssel s félénk kiváncsiságtól annyira reszkető szivvel olvasánk, hogy ahhoz hasonló csak a szeméremtől piruló s ingadozó szüz első szerelme lehet.

E szerint tehát Arielnek is megvannak csalódásai és keserü fájdalmai, s a bölcseséget ő is csak könyei — s bohó szivének keserü tapasztalásai árán szerezheti meg.

Igy szerzi meg röptének fényes szabadságát, hogy kijátszhassa a véletlen és alkalomszerüség istennőinek csalfaságait, melyeknek eddig tőrei közt élt; s hogy

*) Ariel a képzelődés tündére.

többé ne legyen játékszer azon boszorkányok kezében, kik oly ürügy alatt, hogy lelkének egy-egy titkát fogják felfejteni, zsarnokilag erőszakolák rá szolgálatukat. Gondoljátok meg csak, hány meghidegült bámulás, roszul alkalmazott jó indulat-, tévelygés, őszinte, de kevéssé igazolható előszeretet, s a művel, mely gerjeszté, semmiképen össze nem hangzó elragadtatás szüleménye-képen áll elő az izlésnek azon biztossága s a képzelő erőnek azon tisztasága, mely az irodalomban egy valódi jó itészt jellemez. Édes a bölcseség, mely ily könnyü s gyönyörködtető sebek árán vásárolható — mondjátok. Nem mindig! A képzelő lény, mely bennünk van, másképen szenved ugyan, mint a szenvedélyek lénye vagy a vallásos lény — de még is szenved, s én részemről nem ismerek érzékenyebb fájdalmat, mint a mit a képzelődés okoz. Ez a fájdalom azonban oly sajátságos, hogy nagyon nehéz megértetni azzal, ki nem érezte; mind a mellett én meg kisértem egy példával felvilágosítani.

Sok éven át a legnagyobb emlék, mit gyermekkori olvasmányainkból megőriztünk, egy tündérrege emléke, melynek ugyan nevét, szerzőjét s némi részben még tárgyát is elfeledtük, s minden a mit mondhatunk: hogy minden olvasmányaink közt legélénkebb hatást ez gyakorolt reánk, még pedig komoly, drámai, költői és majdnem vallásos hatást. Oly mese volt, mely nem csak képzelődésünkre, hanem gyermeki lelkiismeretünkre is hatott. Az esemény helye, a mennyire emlékezni tudunk, kristály sziget volt, átlátszó birodalom, hol senki sem titkolhatá el tetteit. A regében egy ifju herczeg fordult elő, kit pokoli trombiták rémitő harsogása üldözött, s láthatlan kezek üveg harangokat pengettek az egész birodalomban; gondoljátok oda még a kiátkozás szomoru szertartásait, melyeket a sziget tündérei végeztek, s képzelhetitek a mély benyomást. Azoknak az üveg harangoknak kongása, százszorozva a sziget zengésétől, mily fájdalmasan hangzott vissza a szivben, s a trombiták harsogása mily kegyetlenül hatott a lélekre, gyötörvén a hallérzékeket, s elbénitván a gondolást! Hányszor igyekeztünk feltalálni e kis regét, melynek nyomait is elvesztettük, de a mely emlékeink közt nyugpontot képezett, s mely elválhatlanul össze volt kötve az erkölcsi életre való első ébredésünkkel, midőn a lélek még az ösztön póláiba göngyölve s a bábok álmait szunyadozva, fél álomban, fél ébrenlétben érezni kezdi, hogy más dolgok is vannak a világon, mint a mit szemeinkkel láthatunk. Végre sok haszontalan keresés után, a boldogtalan véletlen kezeinkbe játszsza a ronda külsejü kis könyvet. Oh mily csalódás! szerzője az együgyü s érzékenykedő N. N., s maga a mese egy unalmas, kiállhatatlan erkölcsi oktatás. Sokat adnánk ilyenkor, hogy bárcsak soha meg ne találtuk volna e könyvet! mert a mi örökre szétomlott lelkünkben, az nem a mű irodalmi becse — hanem az emlékezésnek azon erkölcsi hatása, mely soha többé fel nem éled, s azon helyet, hol emlékezetünkben tündöklő palota állott, most száraz fövény halom boritja el. Ime Ariel sebei és csalódásai, midőn azon helyeket akarja látni, hol egykor életét töltötte.

Én magam is voltam azon helyzetben, hogy régi olvasmányaimat akartam ismételni, és nálam sem maradott ki a keserü csalódás. Hogy tudtam volna élvezni Tündér Ilona meséjét, midőn már a „Nyári éji álom“ szellemeivel társalogtam; hogy nyujthatott volna időtöltést a „hétfejü sárkány“ története, midőn már a Niebelungok harczait olvastam; s hogy ohajtottam volna vissza a dajka meséket, midőn már Puck és Caliban eljátszották előttem bűvös szerepeiket! de azt még sem tagadhatom, hogy azok a gyermekkori mesék, regék, egyszerü könyvecskék — előkészitőül szolgáltak, hogy megérthessem s eljuthassak a tündérek valódi országába, mely nem más, mint a nagyköltők művei.

Sohajtva tekintünk tehát az örökre eltünő, soha vissza nem térő gyermekkor képzelgő napjaira — de még is ugy találjuk, hogy a kezdetleges kisérletektől a költészet legtökéletesebb műveiig szakadatlan lánczolat vonul, melyben bizonyos

erkölcsi tanulság foglaltatik; s hogy a képzelődés teremtményeiben — a tündérekben — az ember mindig önmagát tükrözi vissza.

Midőn tehát a tündérek jelleméről fogunk szólani, bizonyos tekintetben magát az embert fogjuk bemutatni.

(Vége köv.)

A „Revue d. d. Mondes“ után DEÁK FARKAS.

TÜNDÉRÁLOM.

(Drámai költemény.)

ELSŐ SZIN.

Tündérország. Tündér szép Ilona trónon nyugszik. Tündérek.

Tündérek kara.

Lágy rezgése nyári légnek,
Gyors felhöknek tünde árnya;
Mely hajnalban zsong, az ének,
Szín, melytől ég pille szárnya, —
Szüz mosolya hő ajaknak,
A szemérem pirulása;
Semmik ti, mik elragadnak, —
Ember lelkesítő álma, —
Jöjjetek mind, jöjjetek mind!
Hogyha a tündér-parancs int,
A minek kéj földön árnya
Testet öltsön itt magára.

Másik kar.

Minden édes bűvölet,
Mely a föld rideg porára
Fúval érzést, életet
S elreppen mint égi pára, —
Melyet sejt csak, s kincse bár
A vágyó ember kebelnek:
Durva kart ha rája tár:
Csak rideg valót ölel meg, —
Jöjjetek mind, jöjjetek
Szép nyáréji képletek;
Fergetegnek orgonája,
Harmat csepp, csillag sugára.

Ilona.

Elég, elég! ne is boszantsatok.
Lelkem mind evvel régen jól lakott.

Dalár (dal tündére).

Nem vonz-e hát többé tündér-zene,
Küzdő érzések zajgó tengere,
Mely majd csillámló habgyöngygyé törik,
Majd bömböl és zúg rémes mélyeig?
S épen mivel nincs megfagyott szava,
Kimondhatlan érzés szól általa.

Tünde (báj tündére).

Nem nyugtat-é meg többé a varázs,
Melyet kivülünk nem bir semmi más,
Hogy a mi lelkesitő s szép vagyon,
Tündér csókjának égni kell azon:
A lány arczán, duló villámokon,
A rózsa kelyhén, ostromló habon,
És minden a ki ebben kéjeleg
Az minket áld, minket tündéreket.

Csilla (szeszély tündére).

Nem vídit-é fel a játszó szeszély,
Mely tükröt ingat, a hol árja mély;
Virágocskát teremt a sir felett
S odáig is mosolygással vezet.
A rózsafán maró tövist terem,
Virága hogy még igézőbb legyen,
De a tövisre is virányt lehel,
Hogy elviselje a tépett kebel.

Délibáb (képzelet tündére).

Mi az, mi az, mire vágyad lehet,
Midőn szolgál a gazdag képzelet, —
Mely bűvös báját ott terjeszti szét,
Hol istennek világa megszünék,
Csak egy göröngy — s alapja megvagyon
Egy uj csillagnak. . . .

Ilona.

Ah, unatkozom!

(**Tündérek.**)

Unatkozol?! Mi szó tündér-ajakról!

Ilona.

Tündér-ajaknak egy nősziv parancsol.
Mig a földön vala honos tanyánk,
Ah addig szép világ volt! Illatos
Berek rezgő árnyában, holdvilág
Hullámain táncz és dal oly zajos;
Majd a szikrázó tó gyűrűzetén
Bolintozó nád suttogása közt
Merengtünk, mint nap utja közepén,
A pusztán, melyet délibáb füröszt. —
Mi szép mulatság volt enyelgeni
A föld fiával, — áldást szórva itt,
Amott gyötrelmet; s tünde, képzeti
Ajándok volt mindkettő, melybe' hitt.
A földi lánynyal versenyezheténk
S ha meggyőzhettük, milyen élvezet!

Mert bár a dics mindenkor a miénk,
Előnyben ő van a tündér felett.

Csilla.

Miért királyné?

Ilona.

Oh ne kérdd, ne kérdd!
Egy kis tündéri van mindannyiban,
Mig a föld gyengeségét, mely megért, —
Melegjét, mely vonz — vágynunk hasztalan.
No de azért nem volt panaszra ok:
Ifjú természet, ifjabb érzelem,
Mindenfelé még hatni, tenni sok. . .
Megértett olykor egy-egy emberem.
S az a sok, sok dicsőséges kaland!
Majd egy királyfi, egy kóbor lovag,
Halvány dalnok, kezében játszi lant,
Szerelmes pásztor, ádáz várurak.
Elmult mind. — Most hogy a vasut robog,
Távirda játszik, gőzkazán fütyül,
Papirral ölnek a napilapok,
Légszesz lámpák közt a hold elcsücsül,
Várat, zárdát dönt villám, rág a szú,
Csak a moslékos gyár büszkélkedik:
Mint teknős béka önmagába bú
A meghült ember s ottan vénhedik.
Döngetheti tajkát *) a szép, — ha vak!
A nagy, — ha más világ neki — nem ő!
Hogy érzené meg a tündérujjak
Villanyát? hisz nem tőzsde hir, mi jő.
Hiába volna szállanunk közéjek!
Nem sejtve tündért, meg sem értenének.

Csilla.

Bájos királyném, hirtelenkedel.
Akad még most is egy-egy hőbb kebel.
Ismérek olyat, a ki értene
És sejtésünkkel van már is tele.
Haszontalannak tartja a világ,
Kedvesnek én, — s midőn a gyepre dőlve
Néz megvetőn az ember küzdelemre:
Ugy érzi, néki nyil minden virág;
Azé, kinek terem — csupán a baj.
Mind néki hangicsál a sok madárka;
Majd ráijeszt a népek zsarnokára, —
Boldog világ lesz és megszünt a jaj.
S mind e nagy dolgot fekve végzi el.
Mellette ülök homlokát legyezve
S mosolyogva oly furcsát súgok fülébe,
Hogy szinte önmagából is kikel.

Ilona.

Mely ország rejti őt? Ez drága kincs!
Nevezd, s hálámnak, tudd, határa nincs.

Csilla.

Talán csak inkább megtartom magamnak.

Ilona.

Hűtlen jobbágyok hát itt is akadnak?

Csilla.

Zsarnok királynék hogyha fosztogatnak. . .

Ilona.

Csitt, ez pór bűn, ne mondjad a nagyoknak.
Én csak parancsolhatnék, ámde kérek.

Csilla.

Hát én, a gyönge, mindig csak kitérjek?
Hadd őt nekem, a hóbortos fiút.
Enyelgve, játszva kisérendem én
Ábránd s káprázat közt az életút
Jól elfátyolozott kietlenén.
S ha nem lel is dusgazdag kincs-eret,
De tönkre sem jut érzékeny szive,
Melyet, — ha utján egy kis rög mered, —
Vad hang-sikoj — halálig sértene.
Talán nem ismerend fel sírjaig, —
Mindegy, azért körében lenghetek
S boldog vagyok, ha látom: boldogít
A rá lehelt szeszélyes képzelet.

Ilona.

Ah ah! van is dicsekvésedre ok;
Én ily balgán szerény már nem vagyok.
Kivánom ismerjen fel s tudja azt,
Ki küld reá vészt és mosolyg tavaszt.
Fáradjon értem őrülten, vadon
Szeressen és az édes fájdalom
Egész mennyét és poklát élje át. . .

Csilla.

Mig eltaszítod majd — ha megunád.

Ilona.

Nos aztán, — ember mit kivánna még?
Elég: egy perczig volt övé az ég.
De jó, ne mondd honát, ugyis tudom:
Mi volna más mint a magyar haza?
Onnan került utolsó bajnokom
János vitéz is, a szép dalia. —
Csak ott találni még egy-egy zugot,
Hol pásztor tüznél rólunk szól a dal;
A mult viszhangja most is suttog ott
Gyermek regéknek hímes szárnyival;
A honfiszivből tündérálmokat
Repit felénk egy-egy rejtett sohaj. —
S hahogy szeret, vagy bútól megszakad,
Még hisznek benne s nem veri kaczaj. —
Ah a kőszén-civilisatio
Illatja a virág-lehelletet
El nem riaszthatá még. Ámde jó,
Ne mondd, azt is tudom, ki embered:

*) *Tajok*, Ballagi szerint, paizsteknő (eredetileg tekenősbéka héja). *Szerk.*

Költő. Ki volna más? Nagy léptei
Soh'sem tartnak mértéket a tömeggel,
S vagy az útat bolondul ő töri,
Vagy elkórász, ha holmi limlomot lel.

Csilla.

Jól van tehát, költő, azt is tudod;
De hát hol rímeket ezrek faragnak
S szárnyas lovak oly bőviben akadnak,
A keresést százszor megátkozod.
Ez jó szerencsének tekint ha jösz, —
De illőbb — ugy hiszi — ha tart subrosa;
Amaz kilesz veled s kiír — mi próza! —
Rangodból a mit azt ha felfödöz.
Egyik Maecenasnak késztetve tesz
S olyan kötet költészetet adand be,
Hogy halhatlan tündér-természeted se'
Emészti el mig a földön leszesz.
Akkor botolsz majd kedvesemre, s fáradt
Kedélyre, testre már öröm nem árad.

Ilona.

Igaz, igaz, kérlek hát add nekem.

Csilla.

Elrontanád őt. Százszor ujra: nem!

Ilona.

Ah Csilla, Csilla!

Tündérek.

Hallgasd meg királynénk!

Ilona.

Mi uj érzés! Eddig nem ismerém még
Az akadályok édes mérgeit;
Ha eddig vágytam: mostan égve égek.
Egész világot érte, Csilla, néked!

Csilla.

Nem, nem!

Amor (boszúsan fellép).

Mi felfordult világ ez itt?!

Tündérek.

Ah Ámor, a hatalmas! béke, csend.

Amor.

Ilon, az ifju a tiéd leend.
Kis Csilla, no' s mit duzzogsz? Látom én jól:
Az ős Olympon mily gazdálkodás foly.
Az asszonynép fellázad untalan.
Alig lopózkodott be hízelegve,
Már pusztulás jött az ős istenekre;
Csak én maradtam írmagúl magam.
Meghagytak, mert lenézték gyermek arczom.
Miattok itt akár szünetlen alszom,
Munkát ugyan csak nem hagynak nekem.
A földön? Arról ah mért is beszélek!
Telekkönyv-pajzsok, szerződési vértek
Felfogják legkeményebb fegyverem.
Helyembe léptek hirlap-hirdetések,
Nénék, banyák, kozmétikek, üzérek.
Itt meg szeszély, pajzánság, képzelet.
De sok, mi sok, a játékot meguntam;
Alattvalóim lesztek, mint a multban,
S törvényt teszek mindnyájatok felett.
Ilon, az a fiú legyen tiéd;
De élvezvén majd egy tündér kegyét,
Ha üdvét gőgje nem birandja el
S dicsekszik véle a rosz porkebel:
Dicsedben többé meg nem lát soha,
Mig érdemesnek nem tartod reá,
Hogy egykor hitvány mezben lépj elé
S ő benned a tündért felismeré.
Ha ellenben te játszanál vele,
Kebledről lábadhoz taszitva le,
S szolgát nem kedvest óhajtasz csupán,
Gyalázatot hozván ekkép reám,
Áldásom átokká ferdítve el:
Bünöd legádázabb boszumra lel.
S mind addig ver kérlelhetlen vezeklés,
Mig híveim közt a leg-is hivebb léssz.
S most kis mosolygó Csilla, menj, vezesd
Ilont. No fel se vedd e kicsi bajt!
Hidd el, te vagy, ki legkevesbet veszt,
Kisérjen jó kedv, mig más tán sohajt. — *)

MADÁCH IMRE.

*) E töredék egy készülőben levő mű darabja, melyet hogy a szerző bevégezzen, a t. olvasók épen ugy óhajtani fogják, mint alulirt *Szerkesztő.*

KI LAKIK A SÁRGA HÁZBAN?

— Elbeszélés. —

(Vége).

III.

Apám — igy kezdé — mert hiszen ha ő nem lett volna oly könnyü vérü, most minden máskép van — bajor katona tiszt volt. Szerette a vidám életet, a nagy urakkal való társalkodást; gyermekkorától fogva köztük élt, forgott, — természetüket eltanulta, de eltanulta egyszersmind elkölteni azt a kis összeget is, a mi atyjáról

maradt. Bejött Magyarországba, megismerkedett egy előkelő nemes családdal — de mert ő kártyás, pazarló volt: hamar — talán ezt nem is kellene mondanom — igen! hamar meghasonlott vele. Mit csinált? Elszöktette, nem is szöktette, hanem ellopta anyámat, a legnemesebb szivű anyát a világon.

Ugy-e, mikor az ember a szülei háznál a női szivet oly magasztosnak ismeri: nem az-e első gondja, hogy mihelyest oly kellemes helyzetbe juthat hogy megnősülhet — egy jó feleség után néz? Én is igy gondolkoztam.

Apám nem engedte, hogy közpályára készüljek mint anyám testvérének fiai: nekem katonának kellett lennem, a mint ez a bajor nagykereskedő házaknál szokásban van. Szelid, ügyetlen fiu voltam, a milyen kis korában anyám lehetett. Vívás, fegyvergyakorlat, katonai szokások, élvezetek helyett jobban szerettem olvasgatni regényeket, útazásokat, mulattató könyveket — szóval, nem oda való voltam. Apám egyre kártyázott, egyszer annyit vesztett — hogy többet sohase láttuk. Isten tudja hova lett! Édesanyám megmaradt kis jószágával, melyhez később egyik nagybátyjától az én kedves Tusculanumomat örökölte — falura vonult, s egyedül nekem élt. Haza hívott, pedig akkorra már körülbelül meg is szerettem a katona életet. Tisztté neveztettem ki — boldog voltam, s csak egy pár esztendei várakozást kértem. Az alatt anyám meghalt, s én mint főhadnagy, kapitányi ranggal visszajöttem oda, hol épen ugy alkalmatlan voltam mindenre, mint eleinte a seregnél. Ugy látszik mindig későn jártam. Huszonnyolcz éves lehettem, tele vágygyal, reménységgel. Kifestettem magamnak jövendő életem boldogságát, ábrándoztam egy olyan nőről, a ki megértsen, a ki fel tudja fogni ama nagy eszméket, miket olvasmányaimból merítettem. Nem kivántam én, hogy valami gazdag legyen vagy igen szép, magas születésü: de legyen müvelt, tudjon jól zongorázni, egy kicsit énekelni; tudjon olaszul, értsen a költészethez, hogy a mit olvasok együtt elemezhessük, egyszóval megértsen engem.

Mikor hazajöttem, mindent a legjobb rendben találtam; gazdatisztem nem csalt meg; jószágom olyan volt mint a paradicsom. Mindig szerettem az erdőt: volt erdőm, vadászhattam benne akár egész nap; — szerettem a hegyes vidéket: jószágom épen ilyen helyen feküdt, egyik része a Dunára nyilt, másik egy magas hegy oldalához támaszkodott. Itt volt, egy emelkedett dombon, az én kedves mezei lakásom, az én kis Tusculanumom. Napjaimat itt töltöttem legörömestebb, olvasgatva, vadászva, néha egy-egy keveset lovagolva. A szomszédok nem igen kerestek fel, — igaz! én sem mentem még hozzájok. Kezdtem magamat egyedül érezni, valami után vágytam, egy hü barátra, ki éjjel nappal együtt legyen velem, kinek kibeszélhessem magamat, ki megoszsza örömeimet — vágytam egy kedves — feleség után. Mit csináljak? Fölkerestem rokonaimat — mivel azonban egy kicsit a félénkségig szerény lehettem: elmentem a legszegényebbhez. Ez egy baromorvosból lett félig nevelő, félig rektor, félig gazdatiszt, félig tudós, félig ostoba, félig minden — csak tolvaj, gazember volt egészen, feleségével együtt. Akkor csak én vélekedtem máskép felőlük. Egy nyomorult pusztán laktak a Sió mellett. A férj árendált valami bozótot, más ember meghalt volna rajta éhen: neki az isten, nem tudom miért, itt is kedvezett. Átjárt a szomszéd tisztekhez, tanitgatta fiaikat, — festett nekik vászonra, papirosra. Egy jó ebédért mindenkor bolonddá hagyta magát tenni, — s egy jó ebéd alatt, mig a többiek az ő rovására mulattak, az ő rovásukra egy rosz ebédet takarított meg. A sok rosz ebéd sokra ment; — meggazdagodott.

A felesége? a felesége hatalmas egy asszony volt; az okos emberek előtt ostobának mutatta magát, hogy tanulhasson tőlük, — az együgyüek előtt pedig, — s ilyenek nagyon sokan vannak — fen hordta az orrát; adta a bölcset, a naivot, a tudóst, a mélybelátót a mint jött — s végül megkritizálta az egész világot.

De mit beszélem én ezeket? mit használok vele magamnak, változtat-e ez a dol-

gon? Most ők gazdag, tekintélyes emberek, tudós emberek, hires emberek — én? én egy nyomorult vagyok. Hogy fogadtak! ha ha ha! Erre mindig megemlékszem! — életemben ekkor voltam legbolondabb.

A férj, ki egy alacsony, törpe ember volt — dicsérte szép termetemet, megtapogatta ruháimat; megkérdezte hogy volt, hol vettem, mibe kerülhetett rőfe; ő soha életében nem látott ilyen kelmét, még az Esterházy herczegen sem, már pedig az hires volt ruhájáról, — ilyenben csak egy finom gavallér katonatiszt járhat. Nyakába akasztotta zsebórámat, de olyan vigyorgással, hogy neki kellett adnom. Botomat, utitáskámat széthordták gyermekei, ez apró tolvajok, s mire visszakaphattam tőlök: akkorra már azt sem tudtam, hol vagyok, — az a túdós asszony egészen bekötötte a szememet.

Nagyon hamar kitanultak, kedvök szerént bánhattak velem. Elhalmoztak minden szivességgel — tudták, hogy százszorosan visszacsikarják — hanem én nem tudtam. Azt gondoltam, e különös szivesség az egyszerü természetes sziv nyilatkozata; nem győztem eléggé hálákat adni, hogy jó sorsom e kedves rokonok közé vezetett.

Ebéd után boldog kedélylyel adám elő, hogy meg akarok nősülni.

— Megnősül? — vágott egyszerre mindkettő szavamba, inkább bámulva mint örvendve. Akkor nem is sejthettem miért!

— Igen, bátyám! mit szól hozzá kedves néném?

— Oh, mit szólnék én hozzá mást, kedves kapitány, mint irigylem annak a szerencsés nőnek sorsát, kit a kedves kapitány boldogítani fog.

Megjegyzem, hogy ámbár többször kijelentém, miszerént a kapitány czim ily kedves rokonaim közt terhemre van: a nő, kire most undorral gondolok, de kit akkor kedves nénémnek neveztem — folyvást megmaradt e hizelgő czim mellett, sőt minden harmadik szava ez volt.

— Igen, meg akarok nősülni — folytatám boldog sejtésekkel, — paradicsommá akarom változtatni kis Tusculánumomat, legyen neki egy asszonya, de ki annak öröme, boldogsága, angyala, istene — mindene legyen. — És ez a minden legyen az enyém!

A legjobb bort tették elémbe mit valaha ittam, — de a pokolból is kellett lopniok, mert egy pokolnak lett teremtője.

Itattak; ittam. Oh istenem, hogy el tudták venni az eszemet.

— És ki az a szerencsés — kérdé édes suttogással az a pokolbeli szörny — ki lehet az, kinek szép arczán az én kedves kapitányom szemei megakadhattak?

— Még senki, édes néném.

— Senki? s még mélyebben tekintett szemembe, s szorítá kezemet, mintha féltené az áldozatot.

— Ajánljon valakit.

— De kit ajánlanék én, oh istenem! — s nem átallott rongyos, vörös képű, szeplős leányára tekinteni, kinek oly vastag dereka volt, a milyen vastag csak lehet egy idomtalanul fejlődő leánynak.

Egy kicsit elgondolkozott, mialatt a férj gondoskodott, hogy poharam üresen ne maradjon.

— Kit ajánlhatnék én, — szólt édes mosolygással, hol reám, hol férjére, hol ismét leányára tekintve — nem tudok én kedves kapitány hamarjában senkit se ajánlani. Nagyon szegény ám kedves kapitány ez a mi vidékünk. Itt a Boldizsár tiszttartónak volna ugyan öt leánya, eladó mind, de — s a keze legyintéséből már tudtam, hogy körülbelül hova fog kiütni a beszéd — tudja isten, mit szólsz hozzájuk öregem? Az asszony azonban ugy tekintett az öregre, hogy a törpe tolvaj azonnal észrevette, miszerint a felelet is a kérdezőé. — Szépnek szépek — folytatá arczfintorítva a kedves néni — egyik sovány mint egy mosóteknő — — (meg kell jegyeznem, hogy kiszámított ravaszság volt az egész beszéd) — másik vastag mint egy kemencze, a harmadik hosszu mint egy dióverő pózna, a negyedik — oh ennek legnagyobb orra van az egész vidéken, valóságos anyja; az ötödik, a kis Mathild a kis bandzsal, a kis örökké nevető szentem, — ez még a legszebb, 16 éves mint az én Lidikém; varrni,

kötni szépen tud, leányommal együtt tanultak, én tanitottam őket; termetre is elég szép, egy kicsit alacsonyabb mint az én Lidikém, de azért a ruhája még is bő volna az én leányomnak; haja elég tömött, de szintelen (az ő leányáé vörös volt), szeme kék mint a Lidikámé, hanem mit ér ha szegények.

— Az nem tenne édes néném semmit — de más az, a mit én kivánok.

— Ugy-e, jó gazdasszonyságot?

— Nem épen.

— Magas születést?

— Épen nem.

— De hisz akkor, — s itt ismét édes vigyorgással tekintett a néni majd férjére, majd szeplős leányára.

Akkor nem igy vettem én az egész ravaszságot, csak később, csak később, mikor már nagyon is sok időm volt gondolkozni a történtek felett, jutottak ezek eszembe. Akkor! akkor eszemben más volt!

— Más az, a mit keresek, édes néni.

— Ugy-e? — s hosszu képpel várta a rejtelmes feleletet.

— Lehet nem épen rendkivüli szép, de okvetlen csinos, magas termetü (tehát leányával ellenkező), ha lehet — mivel én inkább szőkés vagyok: egészen barna; születésére nézve sem kivánok mást, csak hogy tisztességes jó házból való legyen, — hanem tudjon kitünően zongorázni, mert a roszat ki nem állhatom, — tudjon egy kicsit énekelni, de mindenesetre tiszta hanggal, mert a zenét s éneket rendkivül szeretem; legyen olvasottsága mind az angol, mind a franczia, mind a német irodalomban, s nagyon szeretném, ha az olaszhoz is értene, ez bizonyosan fölötte előnyére válnék. Ha irodalomról, költészetről, művészetről beszélek: értsen engem, szóval legyen olyan, hogy egy katonatiszt bárhol felléphessen vele. Ha ilyet tudna valahol, kedves néném?

— Ilyet, ilyet, kedves kapitány! de hol találok én ilyet! — Várjon. — Megvan! tudok, — pattant fel egyszerre csillogó arczczal.

— Tudom kit gondolsz, — vágott örvendező szavába a mély belátású férj, s a két egymásnak teremtett lélek azonnal megértette egymást.

— Tudok, tudok, — ujjongott a gonosz lélek, s előre ragyogott arcza a nyereségtől, melyhez a jó alku utján jutni reménylett; — épen, épen olyan, épen a kedves kapitánynak való; magas is, vékony is, barna is, szép is; hozzá elég jó házból való lehet, mert rendkivül müvelt nő. Zongorázni, énekelni! oh istenem, azt már gyönyörűbben nem is lehetne. Tud az mindent az ég alatt, az egy kész grófné, mindig is azok mellett élt. Zeréndi grófné társalkodónéja, annál nevekedett, nem is hiszem, hogy valami rokonságban nem állana vele, mert az a nagy szeretet, a melylyel egymás iránt vannak, lehetetlen volna másként. És minő áldott, szelid teremtés! Oh kedves kapitány, hogy megérdemelné ez az angyali lélek ezt a nagy szerencsét, de nem is érdemelné más, mert olyan szív nincs több a világon.

S dicsérte torka szakadtából, hogy ha már a magáét nem adhatja el: ezen legalább annál többet nyerjen.

Nem! nem akkor gondoltam ezeket!

Egy szép, derült, kellemes májusi nap volt, midőn másodszor látogattam meg e kigyófészket. A természet oly magasztos, oly fölemelő fenséges volt, mintha ez is csak azért tárta volna ki ma egész pompáját, hogy annál könnyebben elkábulhassak. A mint leszálltam a kocsiról: az ablakon keresztül egy nőt pillantottam meg, ha csak addig láttam volna is — nem tudtam volna elfeledni soha

Szivem végtelen erősen vert, éreztem, hogy fogva vagyok. Csodálatos, de valami reszketés, láz ugy elfogott, hogy a szobába csak ugy tántorogtam be.

Előttem állott a legszebb, legdelibb nő; olyan termet, olyan szem, olyan száj, olyan haj, olyan mosoly, olyan hang, a melynél elragadóbbat soha se képzeltem.

Beszélt, beszélt — s én mit tehettem volna mást, mint hallgattam. Ez volt életemben a leggyönyörűbb napom!

Egy hétre rá ezt a levelet kaptam. Olvassa el édes barátom s itélje meg.

IV.

Baráth egy mesterművü csontszekrényt nyitott fel, melyből néhány finom szines papíru levelet vőn ki.

Az első átnyujtott levél zöld papirra volt irva, betüi szépek, de kissé túl is éles formájuak.

Az öreg ur lekönyökölt az ablakba, bámulta a járókelőket, mintha az egész őt már nem is érdekelné. Nem, — csak átallotta lelesni arczomról ama hatást, melyet a régen irt illatos sorok bizonyára kelteni fognak.

Olvastam.

Zerénd május 14. 18**

„Nagyon tisztelt kapitány ur!

A jó ég az édes meglepetéseket mindig a tiszta szivüek számára tartja fön. Én boldognak, véghetetlen szerencsésnek érzem magamat, hogy e kegyben, — egy megbecsülhetlen levél által, melyet legdrágább ereklyéim közt fogok őrizni: én is részesültem.

Május 10-kén, midőn a nap bibor sugarai még csak a legmagasabb hegyek csúcsait érintheték, ez elragadó fél reggel fél hajnalon, lelkemet szokatlan édes sejtelem, valami megmagyarázhatlan vágy, mely szebb, boldogabb óráimban néha ellebbent előttem — ragadta meg.

Alig merengék néhány gyönyörteljes perczig illatos hársfáim lombjai alatt, midőn szobaleányom egy levelet nyujt át. Rögtön felszakítom, és ime benne egy másikat lelek. Nem tudtam miért, — de ujjaim csak eme bűvös levél felé hajlottak. Észre sem vettem, hogy mig ennek lelkes sorain zokogok: addig a másik a földre hull és én ott felejtem. Oh istenem, de ki is gondolna a cseréppel, melyből a drága virágot szakitottuk!

— — — — —

Igen is édes néném, szeretett rokonom — Áldott legyen az a percz, mely engem önök vendégszerető szives hajlékába vezetett, áldott a pillanat, hol őt először láttam.

Benedetto sia 'l giorno, e 'l mese, e 'l anno,
E la staggione, e 'l tempo, e 'l ora, e 'l punto,
E 'l bel paese, e 'l loco ov' io fü giunto
Da duo begli occhi che legato m'hanno. —*)

Oh, miért nem lehetek Petrarca, az isteni költő, hogy amaz angyalt én is igy dicsőithetném! Egy magas, emelkedett érzésü lelket kerestem, ki megértsen, kivel nagy költőimet olvashassam, kivel édes ábrándjaimról beszélhessek, ki tudjon követni az égi költészet magasba szálló szárnyain! és — ime — —

Egy nemesen érző ritka sziv szavai ezek kapitány ur, egy oly férfié, ki a választott lelkek közé tartozik.

Oh hányszor ohajtottam már régtől fogva megismerkedni én is egy oly ifjuval, egy oly müvelt lélekkel, kivel kedvencz iróimról, költőimről beszélhessek. Oh de mikor egy nőnek, egy tiszta érzésü nőnek oly szerencsétlen helyzete van. Szóljon egy szót, mely szive mélyéből fakad, és legyen bár ez tisztább az angyalok beszédénél: el van itélve; tekintsen valakire mélyebb részvéttel mint a közlelkek szoktak: és a napnál mocsoktalanabb lelket felhővel borítja be az irigy világ. Oh mi mélyebb érzésü nők véghetetlen boldogtalanok vagyunk! Jól mondja önök egyik költője:

Magasb elmék, mélyebb szivek,
Jaj tinéktek a földön!

Igen! mintha csak rólunk irta volna! Mily édes lenne néha egy hüvös árnyu tölgy alatt kibeszélni lelkünket egy megértő léleknek, föltárni azon megnevezhetlen csodás érzelmeket, melyeket egy Goethe vagy Petrarca bűvös dalai, egy isteni Dante borzalmas árnyai költének bennünk, — vagy egy Byron csapongó szilajsága, egy Milton szédítő magasságu fönséges alakjai.

Oh ti nagy költőim! hányszor hullattam könyeimet értetek, hányszor siratam meg a busongó Petrarcát, hányszor jajgattam a boldogtalan Byronnal s kerestem vele a magányban egy alakot, egy szivet, mely megértsen — és ime — —

*) Áldott legyen a nap, a hónap, év,
Az évszak, idő, óra, pillanat,
A szép vidék, a hely hol általad
És érted két szem kötve epedék.
T.

Oh kapitány ur! ön kimondhatlan szerencséssé és egyszersmind képzelhetlen boldogtalanná tesz egy tapasztalatlan szivet, midőn azt mondja, hogy azon nőt, kiben ideálját megteremtve látja — bennem találta fel.

Mi vagyok én? egy szegény, elhagyatott teremtés, kinek se szülői, se rokona a földön. Szüleim gazdagok voltak valaha, előkelő állásuak. Anyám franczia, atyám olasz származásu. Zeréndi grófné férje atyámnak testi lelki barátja, — mindketten tisztek voltak az olasz hadseregben. Ott ismerkedett meg szegény atyám egy gazdag franczia bankár leányával — boldog anyámmal. — Alig keltek össze: anyám szüleit nagy csapás sujtá. Egy párisi gazdag bankárház megbukása után — kivel atyám összeköttetésben volt — minden vagyonunk semmivé lett. Atyám Magyarországba jött, szüleim itt korán elhaltak, s én mint a Zeréndi család — mondhatom, s pedig édes boldogsággal — örökbe fogadott tagja, Zeréndi grófné oldala mellett növekedtem. Legfőbb örömömet a művészetben, zenében, költészetben találtam. Boldog, elégedett voltam — mig a végzet — — oh kapitány úr! isten, isten önnel — — Corázó Izidóra.“

A mint az elolvasott levélről föltekinték: Baráth összefont karokkal, gúnyos, mosolygó arczczal állott előttem.

— Várjon egy kevéssé, ne bántsa addig a többit, — mig erről az első levélről, a kapitány szavai szerint, valamit el nem beszélek.

Boldogult barátom a levél vétele után édes érzések közt küldé el a megkérő levelet. A válasz — természetesen kedvező volt. Mit gondol uram, ez az asszony csak ugyan olyan magas rangu nő volt-e? Olyan távol állott a magas rangtól, mint én; olyan fogadott tagja volt a Zeréndi családnak, mint én; gouvernante volt, egyéb semmi. Az apja strázsamesterből lett utibiztos volt, Kárászó Péternek hivták, az anyja pedig szobaleány a Zeréndi grófoknál. Ilyen világban élünk most! — Itt van ez a másik rózsaszinü levél.

Olvasni kezdtem. .

— Megálljon! vágott közbe az öreg — rémitő hosszú lirum-lárom ám az, — csak innen olvassa ezt ni, idáig, ezt a féloldalt — s vastag tompa körmével erőset huzott a finom papiron.

— — — — —

„Nincs édesebb vágyam, mint boldoggá tenni önnek minden perczét, megosztani bánatát, és növelni örömemmel az önét. Nincs egyéb követelésem az ég alatt, mint hogy szeressen ön engem, ugy mint szeretem én önt; oktasson, vezéreljen, magas müveltségével emeljen fel magához. -- —“

— Hagyja el kérem, ebből a hangból megy a többi is; de van, igaz, még egy levél, ez a sárgás, gyürődött, czitromszinü. Ez tán a hetedik vagy tizedik. Oh sirni az asszonyok nagyon könyen tudnak; a kezük is gyorsabb, nem csak az eszük, mint a mienk; a mit mi csak egy hét, egy hónap vagy egy év mulva látunk meg: azt ők észreveszik ma.

A gyürt czitromszinü levélben ezek voltak.

Zerénd Jul. 5. 18**

Édes angyalom!

Röviden irok kedvesem. Az öröm, a boldogság, hogy néhány hét mulva már karjaid közt lehetek: egész kábulttá tesz. Oh istenem! mikor a boldogság olyan szótalan.

A grófné, az én Zinca angyalom, — gondold csak édesem, meg fog bennünket látogatni — és pedig az első hetekben. Nem találod-e ezt véghetetlen szerencsének? oh én látom arczodon. Kérlek édes jó angyalom, a salont, s az én szobáimat, s azt, melyet a grófné fog elfoglalni, szeretném ha egyszerüen bár, de minél nagyobb elegantiával butoroztatnád be. Ez az úr — igen derék ember — ki levelemet kézbesiti — épen a grófi család butorosa. Bizd reá egészen magadat.

Lovaid, hallom, igen szépek; a hintód egészen uj párisi divatu. A grófot, ki nejét elkisérendi, — reménylem, igen kellemesen fogja meglepni mindez. Tudod-e szerelmem, hogy lovagolni is tudok, és pedig — no de majd meglátod. Vigyázz, hogy le ne győzzünk.

Megengedj, édes szerelmem, hogy csak ily röviden irok: a többit majd együtt fogjuk elcsevegni.

Százszor, ezerszer csókol

a sirig hű

Izidorád.

— És tudja, mibe került ez a rövid levél? ez az első, egyszerü rövid kivánság? hát csak annyiba, hogy ezen az uton aztán nagyon könnyen oda jutott szegény barátom, a minek szomszédja a sir volt. A kapitány birtokai szépnek elég szépek lehettek ugyan, de épen nem valami jövedelmezők. Azonban mit törődött ő ezzel, ő boldog volt, hogy mátkája oly bizodalmas vala iránta. Még bizodalmasabb is lett.

A mint ezeket akkor átolvastam: a kapitány ur rám nézett, mosolygott, de hogy a könyei is peregtek; a levelet zsebébe dugta s szeliden folytatá tovább.

— — — — —

„Nagyon, nagyon boldognak éreztem magamat, — talán az is az oka, hogy oly szerencsétlen lettem; nem láttam semmit csak az ő elbüvölő arczát, fekete szemeit, nem gondoltam semmivel: örökké ő volt eszemben. Akkor voltam életemben először szerelmes, addig az isten elfelejtett megverni! Minden ügyemet azokra a kigyókra biztam, gazdaságomat az a czigány gazember kezelte vagy is rabolta. Szobáimat az a jó lelkü néni butoroztatta: ott laktak nálam mindnyájan.

Nem is vettem észre, hogy pénzre is van szükségem, legfelebb néha hoztak elém egy-egy kötelezvényt több vagy kevesebb összegről. Minek néztem volna mennyi, elhittem, hogy kell: hiszen legjobb rokonaim mondták.

A várva várt nap elközelgetett, a boldog óra végre ütött. Fényes, igen fényes társaság gyült össze nálam. Ott volt Zeréndi gróf nejével, K. báró, egy fiatal uhlánus tiszt; H. gróf, M. gróf, S. gróf — magam sem tudtam, hogy kik. Nőm szerént mint a Zeréndi grófi rokonság. Örvendtem, mert menyasszonyomat igen boldognak láttam. A vendégek lassanként kezdtek visszatérni s mi — magunk maradtunk.

Oh mennyi szép tervem, mennyi ábrándom volt! Az első hónap zavartalan boldogságban folyt le — kivéve, hogy nőmet többször megzavartam sürű levélirásában. Az is igaz, hogy az első napokban találtam egy két keserü perczet, órát: de nőmnek egy édes szava, vidám mosolya azonnal feledtették velem az egészet, és én ismét boldog valék.

Őneki egészen másnemü müveltsége volt, mint nekem; ő a franczia regényeket a franczia irodalmat szerette: én inkább az angolt vagy olaszt; nem vitatkozhattunk. Eleinte ugyan nem: de később szeliden, majd erősen, végre gúnyosan is kimondá, szemem közé dobta, hogy nézeteim félszegek, helytelenek, hogy lelkem igen is az alantjárót szereti, hogy — hogy én, egy katonatiszt, nem értem, mi a müvészet a zenében, költészetben, — mi a compositio, hogy nincs izlésem, nekem, egy katonatisztnek! Magamon kivül voltam. Ekkor neki állt felebb, ő adta a megsértett félt, sirt, — panaszkodott, hogy feláldozta magát érettem s én meghültem iránta. Mit csinálhattam volna mást: átöleltem, s ismét boldog valék.

Nagyon szeszélyes természetü volt; néha zongorázott, énekelt egész nap, — s ha oda mentem, hogy fuvolázok: lecsapta a kótákat, indulatosan tekintett felém, hogy zavarom játékát. Ha látta, hogy ez sért: ő maga szólitott fel, hogy játszszam, s énekelni fog. Mit tehettem volna mást — fuvoláztam.

Ilyenkor tudtam, hogy nem lehet kérése, melyet azonnal ne teljesitenék. S kérése mindig volt. Először tettem szivesörömest, bármibe került volna is az; később azonban kénytelen valék egyet-mást megtagadni, mert hitelezőm ritkábban és kevesebbet kölcsönzött.

Ajánlottam neki, hogy keressük fel rokonainkat, anyám testvéreit: visszautasitotta, kicsinylette őket. Fürdőkre vágyott, s addig kért, addig betegeskedett, hogy szükségesnek láttam áldozattal is elfogadni ohajtását.

Dolgaim, anyagi körülményeim nagyon zavaros fordulatot kezdtek venni.

Igen, igen! erre tisztán emlékezem —

egy tavaszi szép délután nőm kimondhatlan örömmel fut az udvarra s kiáltja: — Arthur, Arthur!

V.

A kapitány ur — jegyzé meg Baráth — itt elhalványodott, erőtlenül fogódzott karjaimba — s szótlanul haladtunk egy jó darabig — s később folytatá.

— Nem! ezt, istenre mondom, nem hittem volna soha! A kocsi begördült, s róla egy vékony, nyulánk termetű, erősen barna szép férfi ugrott le.

— Báró Grell Arthur, cousinom; Lenner Kristóf kapitány, férjem.

Meghajtottuk magunkat egymásnak, ő kezét is nyujtá s homlokon csókolt. Megborzadtam, pedig szerettem volna a legszivélyesebben fogadni.

Nőmnek kimondhatlan kedve volt: mióta egybekeltünk, ily vidornak, elevennek még nem láttam. Énekelt, zongorázott, kaczagott; szellemét — mert azt meg kell adnom neki, hogy igen szellemdús volt — egész fényében ragyogtatta. Az előtt ritkán ölelt meg: most egyre kedveskedett; napjában százszor megfésülte hajamat, szakállamat elsimogatta — s szemérmes pajkossággal mondá:

— Lásd, édes Arthurom! én ilyen bohó vagyok ám. Ugy-e pedig egy nőnek mindig el kellene titkolnia férje iránti szerelmét, csak hogy szerettesse, kéresse magát? Nem, — én ezt nem tudom tenni, én tapasztalatlan vagyok. Nem bánom, szeret vagy nem szeret érte! Tudom, hogy ha hűtelennek találnám irántam Kristófomat — közbe kell szólnom, hogy ezt az ostoba kemény Kristóf nevet, mely hihetőleg valamely szentes ősömről maradt rám, sohasem tudta oly bájjal ejteni ki, mint ezt: Arthur! Hiába, sokat tesz a név is egy asszonynál! — tehát a szive repedne meg, a mint mondá, ha hűtelen lennék iránta.

Rám hajolt, összecsókolt, — és mit gondol barátom? mit gondolna mást: sirt. Én egy kicsit, az igaz, mindig gyengébb szivü voltam, mint hozzám illett volna: de most alig is tudtam, mit csináljak.

Nőm a következő napokban feltünően kereste kedvemet; kért, hogy fuvolázzak s ő énekelni fog. Énekelt, s mindketten dicséretekkel halmozták el finom játékomat; tudja isten, még se birtam igazi kedvemhez jönni.

— Édes angyalom — szólt egyszer bejőve szobámba s átölelve tartva — te nagyon szomoru vagy, oh te nem szeretsz többé. Tudod-e, ha csak ketten volnánk, nem bántanálak panaszommal, félre vonulnék, bezárkoznám szobámba és sirnék egész nap, mig a jó ég — — és sirt ismét.

Gonosz könyen tudott sirni!

— Kristófom, Kristófom, ne tégy szerencsétlenné, boldogtalanná, — az égre kérlek!

És mit gondol barátom? mit gondolna mást: letérdelt előttem; összetette kezeit, könyörgött, hogy legyek vig, nem az ő — de Arthur kedveért. Mit szólna ez szüleinek! (közbe legyen mondva, olyan bolond még se voltam, hogy az ő báróságát egészen elhigyem). Oh meghalnék szégyenletemben! ha a grófné (értette alatta Zeréndi grófnét, de megütköztem egyszersmind, hogy mért nem ugy mondja, hogy Zinca angyalom) megtudná, hogy mi nem vagyunk boldogok. Hát ezt igérte ön nekem, ez egy lovagias férfi szava, szerelme?

Nem birtam felfogni, mire való mind e kétségbeesés, — nagyon ostoba voltam hozzá!

— Hagyjon engem nyugodtan asszonyom — kiálték, elfeledkezve magamról.

— Igen! szólt fölemelkedve s gúnyosan mérve végig villogó szemeivel — hát ezt érdemeltem én, ki föláldoztam magamat, hogy egy érdemetlent boldogitsak? Az a müveltség, az a ritka magas lélek, melynek ah én boldogtalan teremtmény! rabja lettem — igy gyötör-e? Mi tartja vissza önt, hogy eltaszitson? hisz meggyülölt; mi tartja vissza, hogy keresztül döfjön? hisz bünös vagyok — mert elég őrült vagyok még most is szeretni, ah — s karjaimba rogyott s görcsös fuldoklással zokogott keblemen.

Fölemeltem, vigasztaltam. Lelkemből

elenyészett minden aggodalom, talán ah! már már gyanú — s én ismét boldog valék. Az ég kiderült, csak a ragyogó napot láttam ismét.

Boldogságom egész egy napig tartott.

Most meg az az idegen báró — Arthur ur kezdett nagyon szomoru lenni; se hozzám, se nőmhöz nem szólt napokon keresztül. Nőm sirt, sirt, és ismét csak sirt; jött-ment, de ugy, hogy mindig kellett vele találkoznom.

Mily könnyü lett volna pedig: de én nem birtam elgondolni az okot.

Szép tavaszi idő volt; egész nap szakadt a zápor, — este felé elállt, a lég megenyhült, a virágok s fák illata kimondhatlan édesen hatottak rám.

Nőm elzárkozott, a báró folyvást búsult: mi maradt tehát számomra, mint az, hogy vigasztaljam magam a hogy tudom. Sétálgattam a kertben.

Lakásom ablakai a kertre nyiltak.

Ugy megszoktam már a sirást, hogy ha csöndes volt, fel se vettem; de a mit most hallék, az még is aggodalomba ejtett. Az ablak felé mentem, honnan a jajgatás hallatszott.

— Ne öld meg magad, Arthur — engem is megölsz —

Hogy, hogy? mi ez? — tünődém.

— Te voltál legjobb rokonom, te vigasztaltál bús napjaimban, s most hagynál-e el, midőn látod, hogy legtöbb szükségem van a vigaszra.

Különös!

— Te elhagysz, férjem nem szeret, oh istenem, ki marad akkor nekem!

Mi ez — gondolám — és közelebb menék. Nagyon furcsa. Reszkettem.

— Vigasztald magad Dórám, hogy hű voltál; — férjed iránti esküdet meg nem szegted soha. Az ég előtt ártatlanul állasz, s az ártatlanokra az istennek gondja van mindig. Nem! nekem nem lehet tovább élnem! Ha mátkám, — kit rajongó szeretettel szeretek, ki életem minden reménye, megtudná, hogy semmivé lettem, — hogy ha 10 nap mulva Z. gróf barátomért, kiért jót állottam, ki nem fizetem a husz ezer forintot: birtokaimat lefoglalják, s én a tékozló hirébe jutok — nem, nem ezt nem élhetem túl. Ti éljetek boldogul, isten veletek — —

— Jaj ég! — a pisztolyt — sikoltott nőm.

Rögtön felszaladtam, ijedten törtem be a szobába, és mit gondol barátom? szerettem, véghetetlen szerettem; nehány nap mulva az összeget elő teremtém, s a következő napon nőm a báró urral megszökött.

— A kapitány is — folytatá könyes tekintettel az öreg jó barát — félre fordult, pedig ugy se néztem volna arczába, — tudtam, hogy még tán most is szereti feleségét.

Jó ideig szótlanul haladtunk, de jobban is szerettem volna, ha abba hagyja, mert éreztem, hogy nehezére esik minden szó. Leültünk egy nagy akáczfa alá, a merre senki sem járt — s folytatta.

— Azt hiszem, nem érdemeltem meg, de az isten nehéz napokat bocsátott rám. — — Soha sem hallottam róla semmit — — jobb is! Talán megőrültem volna, ha a sors sokáig magamra hágy kétségbeesésemmel; nem igen kellett várakoznom, jött a sok hitelező, s jött utánuk nem sokára egy levél. — Aztán nem is jött több.

Az a kedves rokon szemtelen alázatossággal kéri, hogy pár hét alatt hagyjam el Tusculanumomat, mert maga fogja átvenni.

Átvenni? kérdém bámulva — hogy-hogy, miért?

Azon szerződvény erejénél fogva, melyben lekötöm magam, hogy két év mulva az ekkor s ekkor átvett összeg értékében a nevezett jószágot kezére eresztem.

Futottam, perlekedtem, égre földre bizonyitottam, hogy e szerződésről nem tudok semmit. Előmutatták, — saját kezem aláirása volt, a tanuk hosszu sorban következtek. — — A törvény itélt: oda lett mindenem; irgalomból tán meghagyták ezt a kis rongyos házat, a hol lakom, hogy legyen, a hol kiörjönghessem magamat.

— Kedves kapitányom! szólt töredezett hangon, omló könyek közt tekintve a

fátyolos képre a hű barát — pereltél, pereltél, pedig a te jó szived dehogy értett ahhoz: végre a jó isten magához szólitott pereiddel együtt!

— — — — —

A kedves kis sárga házat sokszor meglátogatom most is: de arra a dunamenti kies fekvésü pusztára, ahhoz a szives vendégszerető családhoz nem tudnék többet elmenni!

TOLNAY LAJOS.

CSAK EGYETLEN-EGY NAPSUGÁR!

Hideg és csipős őszi szél verdeste az öreg Coombe Dávid, londoni csizmafoltozó, szegényes szobácskájának ablakait; és az öreg, többször boszusan félbenhagyva munkáját, dörzsölte és melegitette szurtos kezeit a kis kemenczéjében pislogó parázson.

Rideg idő volt az benn a házakban, valamint künn a szabadban is. Az emberek lehajtott fővel siettek az utczákon végig, a szélnek inkább fövegeiket tevén ki, mint orrukat. Durva kabátu férfiak görcsösen összeszoritott kezeiket zsebjeikbe szorították, és csak akkor vonták elő, mikor az utcza szögletére érve a gorombáskodó szél kalapjokat akarta elragadni, mely fövegmentő mütétet rendesen egy erőteljes káromlással kisértek.

Hát még a szegény nők! dideregve haladtak tovább, és kettőnél több kéznek is munkát adott volna rendben tartani shawljokat, kalapjokat és szoknyáikat, melyek nem csekély akadályul szolgáltak a tovább haladásban.

Az utcza mindegyik oldalán mezitlábos koldusok majd futva, majd csoszogva követték az ügyes bajos járó kelőket, kegyességükhöz ily szavakkal folyamodván: „oh nagyon fázom és ehetném!“ s nyöszörgő hangjok a szél süvöltése által még kellemetlenebbé vált.

Ennél még borzasztóbb látvány volt némely utcza sarkán, rongyokba burkolt és a hideg kövezeten ülő koldus, kinek mellén csüngő fatáblácskára szembetünő betükkel e szó van irva: „Starving“ (éhen haló); de mind hiába, — nagyon hideg volt arra, hogy valaki megálljon és elővegye erszényét; nagyon hideg, hogy kezét kimozditsa a meleg karmantyúból vagy zsebből; és igy délfelé, miután elfáradt már a sükertelen alamizsna kérésben, az éhenhaló haza megy — ebédre.

De a szegény öreg Coombe Dávidnak se ebédje, se meleg szobája nincs, csak egy kis sötét lyuk az ő hajléka; de azért mégsem mondja a könyörületes közönségnek, hogy ő éhen haló; mert igy szokta magát vigasztalni: „Nem vagyok én éhen haló, még egy kis kenyerem és sajtom van; sőt néha, egy-egy szeletke szalonna is. Ámbár nehezemre esik mindig dolgozni minden látat nélkül; aztán ez a rideg barlang itt; nem lakás ez, lelkemre mondom, nem. — Oh istenem!“

Szegény Dávid, mindig „oh istenem“-mel végezte panaszát, és ugy látszik, hogy e két szót használta évek óta, kétségbeesése tetőpontjának kifejezéseül.

Mindig szegény ember volt az öreg Dávid, és valószinü, hogy az is fog maradni. Fogalma sem volt arról, hogy saját munkássága által sorsát jobbithatná, hanem azt képzelte, hogy a gazdagok kötelessége volna őt kényelembe helyezni, és valóban hitte, hogy bekövetkezik egy nap, a mikor egy tehetős ember megszabaditja nyomoruságától, és majd jobb, derültebb napokat lát.

Ő egyenes lelkü ember volt, ki soha sem hazudott, de sorsát szerette elpanaszolni mindenkinek ki közelébe jött, mig utoljára senkinek sem volt kedve őt vigasztalni, s igy magára maradt; és folytatta munkáját, szomszédai csizmáit foltozgatva azon csekély fizetésért, mi őt napról napra táplálta, de gazdaggá ugyan nem tette.

E zord és szeles nap estéjén, elvégezvén napi munkáját az öreg Dávid, pipára gyujtott, s egészen elmerült szokott merengéseibe, — rozzant támlaszékébe dőlve, kinyújtott lábakkal sokáig füstölt, s néha-néha szájából kivevén pipáját, felsohajtott: „Oh istenem!“ — mintegy gondolatainak feleletet adva, — mert Dávid gondolatai mindig búskomorak voltak.

„Mily sötét ez a barlang! A sötétség pedig komorrá teszi az embert. — Egyetlen egy napsugár sem hatol ide, se télen, se nyáron!“ Nehéz volna megmondani, vajon nem azt gondota-e, hogy nincs is talán hajlékában oly hely, melyen csak egy napsugár is behatolhatna; az bizonyos, hogy körültekintett a szobában, és szemeit a por- és sár lepte kis ablakra szegezé. „Hiszen ablakom volna; — de az utcza olyan setét! Mikor haza viszem az elkészitett munkát, másutt oly szépen süt a nap és a meleg verőfény oly jól hat reám, oly derültté tesz; de az én lakásom! — „Oh istenem.“

Mind setétebb és setétebb lett. „Pipám elaludt — folytatá Dávid magánbeszédét — most egy kevés theát fogok inni: igen, a theát nagyon szeretem.“

S meggyujtva kis lámpáját, gyürödött, elbarnult papirosból theát vett elő, vizet melegitett egy kis czin katlauban s elkészité a theát, melyet czukor és tej nélkül ivott meg, mire aztán ujra pipára gyujtott. A pislogó lámpa kisértetes árnyat vetett a szurtos szobára. Az öreg Dávid még sokáig pipálgathatott, mig mégegyszer felsohajtva: „oh istenem“ ülőhelyében elszunnyadt.

Álmában kitünő szépségü tündér jelent meg előtte. Finom, átlátszó, szalmaszinü fátyolszövet ruháján sok szép kis rovar csillogott, hosszú haja mint arany köpeny simult vállaira, ékesitve illatozó virágokkal. Arcza ugy fénylett, hogy a megdöbbent öreg nem nézhetvén rája, eltakará képét kezeivel.

Hozzá közeledvén igy szólalt meg a bájos tündér:

„Halandó, miért ijedsz meg ennyire? Nem azért jöttem, hogy bántalmadra legyek, hanem hogy kivánságodat teljesitve megvilágositsam komor lakodat.“

Mi többen vagyunk testvérek. Életünk kedélyes, gyönyörteljes; mert e földön minden lény szeret bennünket, eljövetelünkön örvendez minden teremtmény: az apró rovarok vidoran repkednek körülöttünk, a virágok diszesebben nyilnak megjelenésünkön; a patak örvendve csörgedez mosolyunk fényénél; az állatok is szeretnek bennünket, — mindenütt szivesen látott vendégek vagyunk; és derültséget hagyunk magunk után.

De mind a mellett, hogy leginkább a virágokat és a mezőket szeretjük, felkeressük mi a szük, homályba burkolt utczákat is.

A legsetétebb börtönbe is behatolunk, ha a bünös megbánja tetteit és bocsánatért esdekel a mindenhatóhoz; — igen, eljövünk, hogy őt vigasztaljuk. A betegeket is meglátogatjuk, meg mind azokat, kik az égre emelt szemmel keresnek bennünket; mert csak ott találhatnak minket. S ha néha mogorva felhők elhomályositanak is bennünket, eloszlásukra annál fénylőbben tününk fel ismét.

De vannak, kik bennünket nehezen találnak, a többek közt te is örökké teli vagy panasszal; mondod, hogy se télen, se nyáron nem viditjuk fel lakásodat fényünk által. Szivesen látsz e minket, Dávid? Tudd meg, mi szeretjük a tiszta helyeket és a tiszta szivü embereket: de mindenek felett a háladatosakat, a kik imádják és szeretik az atyát ki mindnyájunkat teremtett.

Az ilyen szivekben mindig van egy napsugár, bár szegények vagy nyomorultak legyenek is.

Ha ohajtasz napsugarat, mely felviditja szivedet és lakodat, megmondom mikép szerezhetsz.

Tiszta lelkü és tiszta szivü légy; erényeid pedig ezek legyenek: erély, kitartás, szorgalom, jótékonyság, hit, remény és elégültség. Ha ezeket megszerezted Coombe Dávid, soha nem fogod többé mondani, hogy egyetlenegy napsugár sem ékesiti lakodat s nem vidítja fel öreg napjaidat. Addig isten veled!

Ezt mondva a tündér eltünt. — Dávid, felriadva álmából, körülnézett, de csak maga volt a szobában. — Oh! milyen furcsa álom volt ez, sohajtott fel.

Erélyesség? Mi haszna, ha gőzerő pótolja majd mindenben a munkás kezét.

Kitartás? Szorgalom? Hát nem vagyok én kitartó és szorgalmas; husz éve hogy csizmát foltozok.

Jótékonyság? mit tesz ez: gondolom pénzt osztani a szegények közt. — Hisz épen az a bajom, hogy pénzem nincs, hát miből adakozzam.

Hit? Valaha tudtam mit tesz ez. Szegény anyám beszélt nekem erről egy nagy képes bibliából; de annak jó ideje már, kedves anyám, régen elfelejtettem én azt, a mire te tanitottál.

Hová is lett az a biblia? — megkeresem holnap, talán az megtanit hitre!

Remény? Ez az, a mi leginkább éltetett, de a mint látszik, nem sokat segitett rajtam.

Elégültség? — Nem tudom, mivel legyek elégült; — evvel a sötét szobával? — „Oh istenem!“

Szegény Dávid elégedetlenebb volt most sorsával, mint valaha. Rávetette magát szalmazsákjára, de aludni nem birt többé; mert maga előtt látta még most is a ragyogó tündért.

Eszébe jutott, hogy a tündér követelései közül legalább a tisztaságot illetőt mindjárt teljesithetné, s kora reggel bátorságot vett magának és felment az emeletbe, ahhoz az asszonyhoz, kitől szobáját bérelte, hogy megkérje idősb leányát, segitene neki összetakaritani szobáját.

Több év óta bérelte ő Dennis asszonytól kis szobáját; de nála soha sem volt. Nagy erőlködésébe került mig elhatározta, hogy valóban felmegy. Sokáig habozott, meg-megindult és ismét visszatért; mig végre erőt vett magán, és sebes léptekkel sietett fel a lépcsőn.

Dennis asszony ajtaja előtt megállt, és lassan kopogtatott. Egy tiszta és kedélyes kinézésü nő nyitá meg az ajtót; de mikor meglátta, hogy az öreg Coombe áll előtte, csudálkozva szólitá meg: „Sohasem hittem, hogy önt itt lássam; talán valami baja van? Jőjjön be, itt egy szék, üljön le, s mondja mivel szolgálhatok.“ — Leült az öreg Dávid a kandalló mellé, és körültekintett. A szoba közepén egy teritett asztal állott, rajta a kész reggeli. Az ablakban egy pár virág volt veres cserépben. Az egész szobában kellemes tisztaság és rend uralkodott, a padlón egy kövér kis gyermek játszadozott, kis szőke fejére rásütött a nap.

„Minek köszönhetjük e látogatást, Coombe ur?“ — kérdé a házi asszony, szives hangon.

„Bocsánat, asszonyom! egy kérésem volna; legyen szives megengedni, hogy leánya segitsen szobámat egy kissé feltakaritani.“

Takaritani szobáját! — gondolta magában Dennis asszony, régen ohajtottam én azt megtétetni. Az a szoba igazán eddig csak szégyent hozott házamra.

„Bizonynyal megengedem, leküldöm leányomat, a mint elvégezte itt fenn a dolgát, ön pedig maradjon nálam egy kis reggelire.“

„Köszönettel fogadom szives meghivását.“

Édes Betsym — mondá Dennisné jóképü leányának, — siess a reggelivel és dolgoddal, és aztán menj le Coombe urhoz, és segits neki szobáját kitisztani.

A leány egyre csudálkozva nézett a vendégre, mintha kérése nagyon furcsának tetszett volna előtte.

Hamar készen volt a thea; a kis szökehaju gyermeket felvették a padlóról, egy székbe ültették, és egy kanalat adtak kezébe, hogy legyen mivel játszani mig enni adhatnak neki. Dennis asszony felmetszette a kenyeret és vajat tett az asztalra, aztán oda nyujtá az öreg Dávidnak, ki félénken fogadá el; mert feltünt előtte a különbség az ő szurtos és a háziasszony barna, de tiszta kezei közt. A reggeli folytán sokkal otthonosabban érezte ugyan magát, de némi elfogultságot mégis lehetett észrevenni rajta; mert életében most volt legelőször ily kényelemben.

„Mily fölségesen besüt ide a nap! — jegyzé meg az öreg Dávid — igen érezhetik hiányát, ha nedves, ködös idő van.“

Oh nem, legkevésbbé sem, az idő mindig derült nálunk. Az idővel nem sokat gondolunk. — Te vagy az én napom úgy-e bár, mondá Dennisné gyöngéd hangon, s avval karjai közé szoritá a kis gyermeket és elhalmozá csókjaival.

Dávidot nagyon meghatotta ez a családi jelenet; és ugy tetszett neki, mintha az álmában látott tündér azt sugná fülébe: „Ime, ezeknek szivében mindig van napsugár.“

Betsy mindent helyre rakott a reggeli után, kötényt kötött, és készült lemenni Dávid szobájába takaritani.

„Mr. Coombe, van-e odalent egy kis szappan?“

„Bizony nincs, nem rég fogyott el az utolja, — oh istenem!“

„Nem tesz semmit, mondá Dennis asszony, vigy magaddal szappant, kefét, vizet és mindent a mire szükséged van.“

Betsy lement a szobát tisztitani, az öreg Dávid azalatt haza vitt egy pár kifoldozott csizmát, de előbb megigértette vele Dennis asszony, hogy ha szobája délig nem lesz kitisztitva, velök fog ebédelni. Mentében rá gondolt az öreg, mennyire fogja szeretni szobáját ha tiszta lesz, — és a tündér vajon megjelenik-e még egyszer neki, melegitő fényt deritve szobájára és lelkére.

Ilyen gondolatokba merülve ballagott, mig valamely szük utczába érve, egy alacsony házba ment be; hol elkészitett munkájaért egy kis pénzt remélt kapni.

Egy szegényes udvari szoba rozzant ajtaján többször kopogtatott, végre belülről töredezett gyönge hangon kérdezé valaki:

„Ki az?“

Én vagyok Miffin ur, az öreg Coombe.

Csak jöjjön be, az ajtó nyitva van, beteg vagyok, s nem tudok felkelni.

Piszkosabb és nyomorultabb szoba volt ez a Dávidénál, ugy hogy összeborzadt a hidegtől.

„Jaj Coombe barátom, haza hozta a csizmákat? Én ugyan nem nagy hasznukat veszem már, sopánkodott a beteg ember; mert nagyon roszul vagyok.“

„Nagyon sajnálom önt,“ sohajtott fel az öreg Dávid, „úgy tetszik, mintha most minden ember beteg, sinlődő volna! oh istenem!“

Reggel óta magam vagyok; feleségem kiment, hogy valami ennivalót szerezzen; már tegnap sem volt ebédünk. Önnek sem tudok most fizetni; egy fillérünk sincs, folytatá a beteg panaszát szivrázó hangon.

Dávid arczán a legnagyobb részvét látszott visszatükrődzve, és kis szünet mulva megnyugtató hangon mondá:

Azon ne aggódjék, Miffin barátom, hogy engem nem elégithet ki, csak gyógyuljon fel mielőbb és viselje csizmáját egészségben; ha kell, még egyszer megfoltozom édes örömmel.

A beteg rászegezé beesett szemeit a szurkos öregre, aztán oda nyujtván sovány lázas kezét, mondá gyenge hangon:

„A jó isten áldja meg, ez igazi jótékonyság!“

E perczben egy napsugár hatott be a sötét szobába, és megvilágitá a beteg arczát, melyen tisztán észrevehető volt a háladatosság kifejezése.

Kevés idő mulva Dávidot ismét az utczán látjuk hazafelé, hanem egy furcsa, eddig előtte idegen jótékony érzés lepte meg szivét. Derültebbnek látszik; lépése sebesebb és biztosabb, sokáig fülébe hangzottak e szavak: „ez igazi jótékonyság!“

Merengéséből egy éles kiáltás riasztá fel: sebesen vágtatva jött feléje egy ló, magával ragadva lovasát: egy szép leányt.

„Milyen szerencsétlenség, — oh istenem! gondolja Dávid; — hát nincs senki, a ki megfogná e lovat? — Senki? megfogom én.“

S meg is tette. Erősen megragadta a ló kantárját és az ájuldozó leány feje lehajlott az öreg czizmafoltozó piszkos vállára.

Nagy néptömeg gyült össze körülöttük, bámészkodva a történt eseményen; mire egy urlovas is vágtatva ért oda, ki nagy ijedten kérdé,

hogy nem történt-e valami baja a szerencsétlen leánynak.

„Nincs semmi baja, csak megijedt és elájult; ez az ember mentette meg, ez itt, uram,“ de Dávid már akkor másoknak engedte át szép terhét és észrevétlenül ellopódzott.

A megrémült lovas annyira el volt foglalva a szegény leánynyal, hogy az öreg Dávid eltávozását észre sem vette; mire a tömegben ilyen megjegyzéseket lehetett hallani:

„Ez ugyan nem uri modor, semmit sem adni annak a szegény embernek, ki életét koczkáztatta,“ — de kevés idő mulva megjelent két rendőr, és felszólitá a tömeget, hogy oszoljanak szét.“

„Oh istenem! szólt Dávid, miután egy darabig ment, talán bizony ez az, a mit közönségesen erélyességnek neveznek.“

Utjában egy kis pénzt kapott munkájaért, és ugy látszék, hogy a metsző északi szél is irányában most kevésbbé volt kegyetlen, mint máskor. Mintha régi fásultságából felébredt volna, szive is sebesebben dobogott, eszébe jutott csudálatos álma: hátha mégis egy melegitő napsugár lopódzik szivébe.

Dennis asszony épen szomszédnéjával az ajtóban beszélgetett, mikor Dávid haza érkezett.

„Nézze meg a szobáját, ugyancsak tiszta már; de azért reménylem, hogy nálunk marad ebédre.“ Dávid egy kis zavarodás után elfogadta az ismételt meghivást és követte a jószivü asszonyt a nappali szobába, melyben teritett asztal várt reájok.

Ez alkalommal Dennisné férje is otthon volt, és mondhatjuk, hogy ilyen kedélyes ebédje Dávidnak még soha sem volt.

Ebéd közben a szives házigazda karácson napjára is meghivta.

(Vége köv.)

Angolból SÓSKUTY.

PÁRISI NAPLÓMBÓL.

I. A PHOTOGRAPH.

Minden tizedik ház ötödik emeletén egy óriás üvegtábla látható e felirattal: itt photograph lakik! — A passage Panorama, a Bazar, minden két udvaru ház, az omnibusok ragaszai, ez mind photographot hirdet.

Ha Carlier azt mondhatá: minden harmadik ember enyém; ma bátran mondhatjuk: minden tizedik ember a photographia bajnoka.

Gyönyörü pálya!

Mig más téren az ember izzad, viraszt, fejét töri, lelkét aknázza: itt égre tekint az ember és keresztbe font karokkal várja a — napot.

A nap minden.

Ez a munkás, az ihlet, a teremtő erő, a gondolat — a kivitel.

Mig a photograph szivaroz — a nap dolgozik.

Ha nehéz festőnek születni, bezzeg könnyü photographnak.

Háromszáz frankos gép, egy kevés ezüstös viz, vászon vagy papirszeletek, öt percznyi türelem — egy rakás vizitkártya: megvan a művészi hir!

Mert mi valóban a photographia? Oly valami, mi a nap kezéből jö. Tetszhalottnak mondanám, ha nem félteném milliók kenyerét.

Hol az élet?

Sehol.

Rafael és a nap! itt először történik, hol a halandó legyőzi a természet legnagyobb csodáját.

Mindegy. Elég, hogy ez kenyeret ad, elég hogy a müvészet Californiája, elég hogy egy pályával több van a világon, és pedig előnyös, mert nem kell hozzá mély tanulmány, és tiszteletre méltó, mert pénzt szerez.

Ügyvédek! hajtsátok össze okleveleiteket, nincs rá több szükség; tanárok! zárjátok be iskoláitokat, lépjetek le a tanszékről, itt nem kell vizsga, és még is megvan — a kenyér és borostyán.

Valóban, a photographok sokasodnak a földön, mint a nap sugarai, és nem sokára, többé nem kenyeret, hanem *milliót* ád ez ipar.

Ez koránsem merész állitás. Mert hisz mi kell hozzá? egy millió napsugár; mi, hála égnek, nem hiányzik az ötödik emeleten.

Akartok tehát könnyü uton millióhoz jutni? vegyetek photograph gépet.

Taval egy barátom Asnieresbe hivott meg csolnakázni; elfogadván a meghivást: naplómat uj adatokkal bővitém.

Az indóháznál a legérdekesebb és legzajosabb társaságot találtam.

— Kik ezek?

— Photographok.

A vaggonban a legérdekesebb vita fejlödött ki; egyik azt állitá: a photographia müvészet, mig a másik kenyérkeresettnek gúnyolta.

Képzelhetni a heves harczot! — tüzeltek, ostromoltak, fogadtak, párbajra hitták egymást, de a müvészek nem hajoltak meg.

A nagy többség a müvészet felé hajlott.

Végre egy tüzesebb csatár e szavakra fakadt:

— A photographia nem egyéb, mint egy nagy „Puff,“ azért feltalálóját ma is Puffendorfnak nevezik.

Kaczaj.

— Tovább megyek, e mesterség végtelen veszélyes, mert fenyeget minden nagy embert,

nem maradhat ismeretlen; fenyegeti az eget, mert a nap, mióta annyi ezren várják, elköltözött az égről — a valódi müvészek hajlékába.

— Hol vannak a valódi müvészek? vága közbe egy megsértett hang.

— Az ötödik emeletben szinte, de nem az utcza felé: izzadva, görnyedve, hir és kenyér nélkül, mig önök, uraim, jólétben usznak, hirrel dicsekszenek s az ihlett nagy szellemek kenyerét elrabolják.

— Ez mégis sok!

— Hát mi van, mondja meg ön, valami élő önök müvészetében? — mely vonás? mely izom? mely tekintet? Előbb azt mondá valaki: a nap kezéből jött lény; tagadom, ép az árnyék kezéből jött valami ez, mi nem él, nem mozog, mi halva született. Uraim, *lélek* nélkül, nincs semmi!

A társaság fellázadt.

Szerencsére Asnieresbe értünk.

Itt minden ember a Szajna felé tarta, hol néhány percz alatt valamennyi csolnak elindult a parttól.

Valódi csolnak-verseny lőn. A nap gyönyörűn ragyogott, a vitorlák lágyan lengedeztek a szellő csókjai alatt, futott a csolnak, mint a nyil.

El lőn feledve a vita.

Nincs szebb látvány, mint a könnyü vitorlás csolnak!

Ha könnyü a madár szárnya, a gymnasta ugrásai, a nyil a levegőben: egy van ezeknél még könnyebb: a Szajna közepén egy vitorla!

A mint e csolnakok egymással, zajongva, rózsakedvvel versenyzének: egy éles sikoj metszé át a levegőt.

Egy fiatal lányka, Alice, ujoncz müvésznő, épen a hid alatt kifordult a csolnakból.

A photographok becsületére meg kell jegyeznem, hogy hárman egyszerre ugrottak a folyamba.

Tudjuk, hogy hid alatt mindig van örvény, honnan csak a legügyesebb úszónak sikerül néha kimenekülni.

Sodorja az embert vissza, mig elnyeli.

A csolnakok azonban hamar ott teremtek, csak a lányka nem tünt fel a viz szinén.

A buvárok ujra meg ujra lebuktak, hogy felhozzák az elveszett gyöngyöt.

A kiváncsiak serege nőtten nőtt a parton, honnan csáklyákkal néhány hajós is elindult.

Öt perczig tarthatott a közrémület, midőn egyszerre egy halotti alak föllebbent — utána egy bátor férfi alakja.

A megmentett hölgyet azonnal csolnakba helyezék.

Ott feküdt ő élettelen, de oly angyali nyugodt vonásokkal, volt rajta valami a tulvilági szellemek égi szépségéből.

A mint partra tették, mindenki némán bámulá gazdag hajfürteit, márványhomlokát, fehér hótagjait.

Semmi életjel nem volt arczában.

A mint igy a parton feküdt, megmentője melléje térdepelt, s imádkozó lelkével életet akart lehelni a szép márványtetembe: de ő mozdulatlan maradt.

Rövid sajnálkozás után, a társaság a közeleső vendéglőbe vonult, mig a búvár egyedül a lányka mellett maradt mint őrangyal.

Midőn egyedül látá magát, táskájából ecsetet vön elő, és gyorsan, csak nem egy lélekzet alatt, vászonra lehelé a szép halottat.

Mi gyönyörü festmény volt! Szép lélek ihletett teremtménye!

A valódi alak nem mozdult — de a vászon *élt!*

A sir partján találkoztak lelkeik.

Midőn nehány pillanat mulva a lányka magához tért, első tekintete — arczképére esett, és mosolygott testvérének.

Álomnak hitte az egészet.

Nem tudta, hogy megmentőjének müve, de a művész pirulása később mindent megmondott.

— Szabad öntől e nap emlékeül ez arczképet kérnem? szólt esdeklő hangon Alice, a fiatal festőhöz fordulva.

— Egy föltét alatt, ha ön viszont e szép kezet nekem adja?

Alice zavarba jött.

Majd az ifjura, majd arczképére tekinte; szivébe szükségtelen volt néznie, ott már egy kis vihar uralkodott.

Égő tekinteteik találkoztak.

Hirtelen egy gondolat kapta meg.

— Uram, ön életem menté meg, mond, ön joggal kéri kezem.

A festő egy heves csókot nyoma az odanyujtott kézre.

Midőn a vendéglőbe értek, a photographok erősebb vitában valának mint az előtt; mind világhires müvészek valának, de megpillantva Alice *arczképét*: mind — elnémultak.

— Uraim! a valódi müvészet még a halottba is életet lehel . . . szólt egy veterán.

A photographok nem győzék bámulni az ihlet eme remekét.

Im, hogy születnek a mesterművek! nem gép nyomása alatt, nem vegytani készletekkel, hanem a *szivben* és *fejben*.

Jacobi kettőt nyert e nap: nevet és egy szivet.

Az ember egy életet szabaditott meg; a művész egy mesterművet teremtett.

HIADOR.

IRODALOM.

Régi magyar vitézi énekek és elegyes dalok. Egybegyüjté s jegyzetekkel ellátta Thaly

Kálmán. Két kötet. Pest. 1864. Kiadja Lauffer Vilmos.

(Vége.)

A mi már a gyüjtemény általános jellemvonását s költői értékét illeti: meg kell vallanunk, hogy több tekintetben megérdemli az régibb irodalmunk barátinak vizsgáló figyelmét. Egészben véve csekély nyomait találjuk ugyan itt a népi naiv alkotásnak; legszámosabb ilyenféle darab fordul elő az elegyes dalok között, kivált a 2-ik kötetben: *Amott kerekedik* (334 lap), *Megégett Ráczország* (312), *Igacs Ruzsiról* (389), *Barna Péterről* (393) stb.: azonban, habár a miveltebb rendek, az ugynevezett deákos emberek elme szülményei is azok nagyrészint, teljes méltánylattal togadjuk e versezeteket, mint jeleit a magyar szellem különböző irányu mozgásának s mint nyilván bevallott birtokát régibb költői irodalmunknak. Feltünő vonása e daraboknak átalában a vallásos érzelem, mely még a tisztán világias tárgyú versekben is többé kevésbbé nyilatkozik. A 16-ik és 17-ik század vallási és politikai küzdelmeiből ered régibb költészetünk e sajátsága, midőn a folytonos zaklatások között istenhez fordul s tőle remél segélyt és szabadulást a megfáradott szív. E hatás vehető észre amaz idők irodalmi müvein is majdnem kivétel nélkül. Balassa és Rimai, Beniczky és Koháry egykép elnyomhatlan jeleit adják iratiakban istenes érzelmeiknek. — Ide járul még bizonyos borongó szinezet s örömtelen hangulat, mely a korviszonyokban lelve magyarázatát, e gyüjtemény sorozatán is jellemzőleg vonul keresztül. A mi szökellést mutat itt-ott a humor és a jó kedv, az többnyire nehány feddő vagy gúnyos költeményben történik, mely a kor egy vagy más csekélyebb jelentőségü visszaéléseit veszi tárgyúl. Leggyakoribb a szerelem különböző vonatkozásinak pajzán s olykor dévaj vonásokkal való csapkodása, a házasság és nők hibáinak éles gúnyolása, sőt van két ének a tótok csúfolásáról. — Költői értékeiket tekintve, a gyüjtemény darabjai igen különböző becsüek: vannak tartalmosak, vannak kitünő részletekkel birók, sőt a rövidebbek között teljesen kerekded compositiók, kivált azok, melyek a népi származás jelét viselik magokon. Balgaság lenne azonban a régi kor ezen költői maradványait mai korunk igényeinek mértékével mérni. Tudjuk, hogy költészetünkbe is csak azon ujabb idők hoztak müvésziesb technikát, melyek magát az irodalmi nyelvet is jelen fejlettségi fokára emelni segiték. Keressük föl ez igénytelen versezetekben azt, mi valódi értéköket alkotja: magát az eszmét, a kifejezés eredetiségét, a szellemet, mely azokat sugallotta, a vonásokat, melyek amaz idők egy vagy más oldalára világot vetnek. De találhatni azok között valóban nehány oly csinos versalakot is, mely régibb magyar nemzeti rhythmusunknak ösztönszerü vagy talán öntudatos figyelemmel kisérését mutatja s melyet igazol a néphagyomány s maga az élő népköltészet.

Legyen szabad az előttünk egy vagy más tekintetben feltünőbb darabokat pár szóval érinteni. Az első kötetben: *Thúry György* rövid éneke erő és tiszta forma által vonja magára figyelmünket. Mintha az Arany hún regéjének, a Buda halálának gördülő alexandrinjei szenderegnének az efféle sorok lendülésében:

∪∪ — ⏑ — — | ∪ — ∪∪ — ∪

Deli Kortván béget kezünkbe kerítsük,
Délczeg Mehemetet lováról ökleljük.
Hiszem, az magyarok mikoron kiütnek
Pogányellenségnek bátran szembe mennek,
Kik hamar előttök futnak vagy elesnek,
Magyar fegyverétől terítve feküsznek.

Az 1550-diki *intő ének a magyarokhoz* csak töredékesen van közölve. Kár hogy az egésznek legalább ismertetése nem adatik. Szerzőjeül *Kádas György* emlittetik; de a közlött versfejek kezdő betüiből még ez is kijő: a meo per Dominum Jesum Kristum. Említésre méltó versalakot mutat a *Szegedi veszedelem* czim alatt adott eme daltöredék:

— ∪ ∪ — | ⏑ ∪ ∪ — | ∪ — ⏑

Boldog vala az az idő Tamásin
Mikor voltunk az köveknek hányásin,
Örvendett ott kiki fegyverfogásin
De még jobban az vadaknak fogásin.
Ettünk, ittunk, csak danoltunk
Vigadtunk.

ugy szintén a *Sárkány István halálát* éneklő versezet, im ily alakja:

— ∪ ∪ — | — ∪ ∪— | — ∪ ∪ — | ⏑

Tartson isten békességben téged kis Komár,
Ki olyan vagy mint jég hátán épittetett vár;
Hozzon nektek kedves tavaszt az fecskemadár,
Hogy kifogyjon környékedből török, mind tatár.

Átalában a lengedező és toborzéki lábaknak használása, vagy legalább az a felé való törekvés, számos különböző s magyaros szabásu versalakot mutat elő a gyüjteményben. A *nagy kunság romlásáról* irott s 1698-ban nyomatott versezet strophakezdő betüi ezt mutatják: *Harsányi Ferencz bujdosó tanitó.* — A *megöltek egy legényt*, vagy mint a gyüjtemény közli: *egy huszárt*, czimü gyöngyörü ismeretes népballadácska azon hozzátoldással adatik, hogy a holt legény, galambja ébresztő szavát meghallja s igy felel:

Fölkelek én rózsám!
Nem vagyok meghalva.
A szerelem, hü szerelem
Szivemet elfogta.

A hozzátoldás, mint a gyüjtő értesit, a nép ajkáról van véve s általa e szép költemény kerekdedebbé vált, valamint a kérdés és felelet váltakozása által balladaibb menetüvé. De azon érv, hogy a „réz sarkantyús sárga csizma“ incidenséből a költemény keletkezési korát a mult század közepére kell tennünk, minthogy akkor sárga csizmát viselt volna a magyar lovasság, kissé gyengének

tünik fel s ellenmondani látszik a következő egyik dal, az 1809-ből való „*Sárga csizmás Miska.*“ — Meglepő erőteljesség és verselési ügyesség nyilatkozik egy feddő költeményben, mely az irigyeket és rágalmazókat ostorozza. Nyelve és szinei élénkek, — formája szabályos. Álljon itt egy pár strophája s azok közt a legvégső:

Életedben ki voltál ily ravasz,
Förgeteget hajtson rád a tavasz,
Házad alól kidőljön a támasz,
Valahol jársz ugasson az kuvasz,
Mint az tőke megaszsz
Mert hamisat mondasz,
Ej ej! az mit nem tudsz, azzal is rágalmazsz.

Ez éneket homályosan irám,
Haragomat még egyszer megbirám,
Ugyan sokat tudtál hazudni rám,
Melyért szemeimet majd kisirám,
De szólást elhagyd rám,
Mert nem szenvedem ám
Ej ej! ha rád költöm is egynehány gyirám!

A második kötetben megkapja figyelmünket a „*Cantio de amore 1660*-ból“ meleg érzése- és költői dictiojával; a *Hallod-e ifju* czimü a 17-ik századból nemcsak élesen jellemző vonásai, hanem versformája által is, mely a *kis kacsa fördik fekete tóba* czimü régi játékdal mintájára megy:

Hogyha kivánod, majd hegedülök
Avvagy cziterát verve örülök
Lantot pönditek, öledben ülök.

Ugyan ily vonások tüntetik ki az *Isten áldjon meg* czimü házassági feddő verset; az érzelem elevensége s némi verselési szabatoság az *Árva* czimü szerelmi darabkát. Csinosak az: *Oh kedves fülemülécske*, az *Ám ugy légyen* czimüek és *Siralom a szabadságnak elvesztésén*, melyet kár volt egészen nem közölni; a *Nevezz már most életednek* czimü érzelmesb szerelmi dal, melynek kezdő betüiből *Nemes János*, valamint a *Siralmas volt nekem* czimüéből: *Stephanus Dobai* név tünik elő. — Általában mondhatni, hogy az elegyes dalok között, kivált szerelmi tárgyuakat, eléggé számos feltünő darabot találunk, melyeket mind a tartalom bensősége, mind az alak csinja egyformán ajánl. — A kötet végén közlött két költemény *Balassa Bálintnak* tulajdonittatik a gyüjtő által. Azonban azon érvek, hogy Balassa használta először ama költemény versalakját, — hogy ebben is oly borongás nyilatkozik mint Balassa más fenmaradott énekeiben, — hogy Balassa ép ugy bujdosni ment mint a közölt költemény szerzője irja magáról, — mindezek nem teszik kétségtelenné Balassára nézve a szerzői authenticitást. Tudva van s a gyüjtemény is több példáját hozza, hogy régibb versirók gyakran szerzettek ily búcsúzó verseket, és hogy sokszor elég csinnal is verselgettek magánhasználatra, a nélkül hogy az irodalom nyilván bevallott hivei lettek volna. Mindenesetre egy kissé a képzelődés felé vág a gyüjtő azon kikerekitett véleménye, hogy „Balassa e verset, midőn 1589-ben (tehát még az év is tudva van) megirta, elküldé kedvesének, és a szerető lélek megőrizé a szép költői kincset az utókor számára“ stb.

Mindamellett őszinte méltánylattal s elismeréssel vagyunk a buzgóság iránt, melylyel T. K. régibb költői maradványaink összeszedése körül fáradozik. Mindenesetre sok becses darab, sok érdekes részlet jut napfényre ilynemü törekvések által, melyek részint költői, részint nyelvtörténeti, vagy korismertetési tekintetben fontossággal birnak. S multunk szellemi fejlődésének teljes képét csak akkor ismerhetjük a maga egész mivoltában, ha annak nyilatkozatait minden oldalról felbuvároljuk és napfényre hozzuk. Szivesen várjuk azért a *kuruczvilág dal-ereklyéinek* gyüjteményét is, melynek kiadását T. K. az előszóban igéri. Közölje a közölhetőket; de az egészet ne halaszsza a bizonytalan jövendőjü „*alkalmasabb időviszonyokra.*“ Ohajtjuk, hogy ne hagyja el a kitartás a gyüjtésben, — a kellő gond és rendszeresség a darabok csoportositása- és osztályozásában, ne a minden oldalu vizsgálat és józan megitélés az ismertető és kritikai jegyzetekben!

y.—f.

ZENE.

Ujabb műtermékeink.

Salut de l'Italie a la Hongrie, (Olaszhon köszöntése Magyarhonhoz,) irta Suppé; zongorára alkalmazta Berecz Ede; kiadta Stein János Kolozsvárt; ára 90 kr. — Az olvasót kétségkivül meglepi, hogy Italia nem anyanyelvén, nem ömledező olasz dallamokkal, hanem magyarul üdvözli Magyarországot; s e feletti örömében tán hajlandó lenne meleg kézszoritással olasz nyelven felelni; de minden kedvét el fogja veszteni, ha tudja, hogy a nagy Olaszországnak, sőt a nagy Olaszország legkisebb zeneköltőjének sincs tudomása e nemzeti üdvözletről, s Suppé ur, egy német Bécsben, kire az olaszok épen nem bizták az ország dolgát, hanem csak a bécsi bóhozatok számát akarta egygyel szaporitni, számitva irodalmunk egy részének lelkesedésére, mely mindenből nemzeti kérdést csinál, s a minek folytán végre a nemzeti kérdések közönségessé válnak. — Nem lehet tagadni: a politikának a zenére, s a zenének a politikára kölcsönös hatása van. Beethoven kénytelen volt egy zeneművében illustrálni Napoleon bukását. Ez politika a zenében. Ismerjük a Marseillaise s más ilynemü forradalmi szülöttek hatását. Ez zene a politikában. De e két nemen kivül — midőn vagy a kormányok ragadnak lantot, vagy ezekkel szemben a nép: van egy harmadik is, mely nem a kormányférfiak tollából, se a nép szájából, hanem bizonyos — legelőször német álom szülte — kosmopolitikai téren üzérkedők gyárából kerül, kik ma változatokat irnak Rákóczy indulójához, holnap Radecz-

kyéhez, holnapután olasz, s azután lengyel miatyánkot faragnak, keveset törődve azzal, ha vajon az imádság szavai égbe mennek-e? csak hogy meg legyenek fizetve. — Nemrég ugyanegy kéz irta *Souvenir de Pologne* és *Un Jour glorieux en Schleswig-Holstein* czimü zongora darabokat, s igy származott *Olaszhon köszöntése* is *Magyarhonhoz*, melynek azonban átirójáról s kiadójáról megjegyzem, hogy egyiket sem a czimlap csábitotta e vállalatra, hanem maga a mü, magyaros jelleme, hangzatossága, melynek nem kellett volna a politika köpenyébe burkolózni, s irodalmunk jelen helyzetében, zene-közönségünk fejlettségével szemben, mint névtelen magyar zenemü is jó utra fogott volna találni. — Suppé ur termékeny karmester, hatalmában állanak a müformák, tudja miként kell modulálni, költői tehetsége is van, de ennek nem veszi annyi hasznát, mint karmesteri tapasztalatinak. Jelen müve, alakjára nézve, többet ér, mint az idegen ajkuak zenénken tett kisérletei, melyek idomtalan frázisok, s virtuoz arabeszkek halmazai. — Suppé ur is csak távolról ismervén zenénket, azt az elemet karolja fel, a mi legbiztosabb, s e szerint egy halom tremolo annyi, mint lassu magyar. A magyar az efféléket mind készpénz gyanánt fogadja ugyan, de isten óvjon, hogy zenénk csak tremolóból s üres sallangozásból álljon. Továbbá Suppé ur is abba a hibába esik a nyugpontok vagy koronák használásával, a mibe a puszta utánzással lehet esni. Nyugpontok s más ily nemei az időváltoztatásnak minden zenében vannak, s részint ezek eszközlik, hogy a zene nem egy unalmas óragép; de sehol annyira vissza nem élnek ezekkel, mint a magyar zenében. Suppé ur nem tudja, hogy az ilynemü zene a népéletben, s itt is a csárdák falai közt uralkodik. Nem tagadhatni, hogy napjainkban részint a zenei civilisatorok, részint az opera énekesek s az ezek kedvében járó zeneköltők meghonositották az ily dithyramb hangot palotáinkban, azaz keletkező müköltészetünkben is; sőt ma már sokan nem is tartják magyar zenének, a mely tele nincs e féle rakonczátlansággal; de szolgáljon vigasztalásunkra, hogy mind ezt az utánzó idegen ajkuak teszik, kik idővel — honunkban is fejlődvén a jó izlés — illő helyökre lesznek terelve. — Mind e mellett nem mulasztom el Suppé ur magyar zenemüvét a zongoraközönségnek ajánlani, s elismerőleg kell szólanom Berecz urról, ki a kérdéses müvet csinosan alkalmazta zongorára. B. urral már találkoztam a zeneköltői téren, s meg kell vallanom, hogy ekkor, habár nem mérközhetett Suppé ur jelen müvével, sokkal inkább örvendettem egy uj magyar zeneköltő ismeretségének, mint most *Olaszhon köszöntésének*. Mert többször mondtam, s többször fogom mondani, hogy nemzeti müköltészetünk mindaddig nem lehet, mig maga a nemzet nem teremti, s ha jó akaró szomszédainkra bizzuk, valamint eddig, ugy ezután sem lesz benne köszönet. Tanuljunk zenét a külföldtől; de ne tanuljunk magyar zenét.

BARTALUS ISTVÁN.

APRÓSÁGOK.

....., a ki várakat épit,
A legapróbb szegn ek tudja mi haszna vagyon.
Kazinczy F.

I.

RONTÓ PÁL.

A Koszoru 1863. évi folyamának 25. 26. számai Gvadányi Józsefről hozván egy kis monographiát, ebben a 602. lapon következő állitás olvasható: *Hasonlóan igyekszik* (Gvadányi) *Rontó Pált is élő személynek bizonyitani, elannyira, hogy maig sem tudjuk, létezett e valósággal ily egyén, vagy Gvadányi állitotta elő merőben, mint typust az előtte oly ismeretes huszár életből.*"

A máramarosi kir. kamarának Szigeten létező levéltárában fenn volt még ez előtt nehány évvel az ez elbeszélés huszti episodjára vonatkozó hivatalos jelentés. Ez nincs többé meg: de megvan egy kivonata gyüjteményemben, mely hitelesen igazolja, hogy ama Rontó Pálnak nevezett huszár csakugyan *élő személy* volt, hogy legalább a máramarosi események nem Gvadányi költeményei; költemény csupán az, hogy *igaz néven Rontó Pál*nak hitták volna Gvadányi hősét.

Az emlitett kivonatos jegyzet magyarra forditva igy van:

Mielőtt *Neusold* János kam. biztos Máramarosba megérkezett volna: felsőbb helyen azt az eszmét penditették meg, hogy jó volna e bizottságnak az öt korona városban létező inscriptionalis javak visszaváltását is megpróbálni, mely czélra az udvari kamara elnöke gr. Grassalkovics Tokajban e czélra külön 10,000 ftot utalványozott. E pénzt, az ugyancsak Tokajból lehozandó 24.000 fthoz csatolva, két szállitó tisztre, Kirchmajerre és Kreutzmajerre s egy napdijnokra Balázsra bizták lehozás végett. Éjjeli állomásra Husztra érkezvén, az ottani kir. vendéglőben szállottak meg, s a pénzes szekeret az udvarra beállitván, magok az ugyanott szállásoló harminczadi ellenőr Trójer látogatására mentek, a hova betért később a bustyaházi ellenőr Bőz is és egy lakatos a várból. Hatan épen vacsoránál ülnek, midőn egy *közkatona a Török huszár ezrednek akkor Huszton állomásozó csapatából, Erdei Mihály*, muzsikáló czigányoktól kisérve, az utczáról épen abba a szobába, nagy lárma, kurjongatás- és káromkodással belépett. Trójer szólitotta meg először szépen, hogy a beszélgetést és csendességet ne zavarja, s mikor ennek eredménye nem volt, a többiek megfogták, kitaszitották s utána az ajtót bezárták. Alig mult egy óra: a katona az udvar felől egy más zárlatlan ajtón egészen fölfegyver-

kezve belép, pisztolyt süt a lakatosra, kinek nyakát furta át a golyó; másik lövése nem talált. Ekkor kardot ránt, s bár a gyertya már el volt oltva, a többiekre ront, Bözt homlokon, Kirchmajert képen megsebesiti, Balázst pedig, ki az ágy alá bujt volt, többször utána döfvén, meg is öli. A katona még azon éjjel fegyverestől, lovastól megszökött s nem is fogták meg soha.

Eddig a kivonat.

Gróf Gvadányi József, akkor Máramarosban állomásozó alezredes, közvetlen kutfőből értesült tehát az eseményről, ismerte a huszárt, s hogy még is Rontó Pál néven nevezi költeményében, valószinüen a Tököli Rontójára való visszaemlékezés folytán cselekedte, ki alkalmasint csinjai által érdemesitette magát arra, hogy az ily vásott fiuk azután is Rontóknak neveztessenek. Lehet, hogy *Erdei*-nek is ez volt köznépi neve, legalább Huszton az idősbek ma is emlegetik a Rontó Pál nevet, *hagyományból* inkább, mint sem Gvadányi után. Én azt hiszem.

Történt ez esemény 1768. Sz. I.

VEGYES.

* A Kisfaludy-társaságnak jul. 27-kén tartott rendes havi ülésében a tanácskozás egyik főtárgyát a társaságnak rövid idő alatt elhunyt három jeles tagja, *Kazinczy Gábor*, *Szalay László* és *Fáy András* emlékezetének méltó megülése képezte. Kik és mikor fognak emlékbeszédeket mondani felettök a Kisfaludy-társaságban, még nincs végleg megállapitva. Erről a közönség annak idején hivatalosan értesíttetni fog. —Camoensnak *Greguss Gyula* forditotta „Luziádá"-ja ez ülésben végleg elfogadtatván, a pártolóknak járó kiadványok között fog megjelenni. Minthogy a munka teljesen kész, azonnal sajtó alá megy, s bizton remélhető, hogy az uj pártolók még ez idén több mint egy évi könyvilletményben fognak részesülni. (A „Luziáda" mintegy 25, *Abonyi Lajos* „A mi nótáink" czimü regénye pedig, mely már szintén sajtó alatt van, mintegy 50 ivre fog terjedni). A társaság pénz- és gazdasági ügyeinek vitelére *állandó gazdasági bizottság* állíttatott föl, melynek elnöke *Csengery Antal*, tagjai pedig a társaság ügyésze és pénztárnoka, *Hinka József* és *Szathmáry Lajos* urak, továbbá a társaság tagjai közül *Hunfalvy Pál*, *Kis Károly*, *Tóth Lőrincz*. A társaság legközelebbi havi ülése nem augustusban, hanem septemberben fog tartatni. Kelt Pesten, jul. 30-kán 1864. *Greguss Ágost*, titoknok.

* A boldogult Szalay László elvesztése fölötti mély fájdalom, a hazában, s a hazán kivül is több helyen mutatkozik. Gyászmisék tartatnak, s az özvegyhez részvét-nyilatkozatok érkeznek városoktól, casinóktól, testületektől. — Aradon még a temetés napján jelenték a város zúgó harangjai a veszteséget, Kecskemét, Szeged, Székesfehérvár stb. az özvegyet keresték föl vigaszaikkal, a hazában Koritnicza, Füred, Szliács, a hazán kivül Gleichenberg, Hall (Tirolban) vendégei és magyar lakosai rendeztek gyászmiséket. A „Napló"-ban „Egy pesti polgár és kereskedő" aláirással egy ‚Szózat a kereskedőkhöz' jelent meg; el vannak benne sorolva az érdemek, melyeket Szalay különösen a lipótvárosi polgárság,a kereskedők ügyének védelmében szerzett, hogy e városrésznek követe volt, hogy az emancipatióért küzdött, s felszólíttatnak benne a kereskedők, szobrot emelni a nagy férfiunak, szemben a Széchenyi szobrával, mely az akadémia palotája előtt álland, — a kereskedelmi testület épülete elébe, — és ez által mutatni ki a hálát, melylyel e testület Szalaynak tartozik. Ennyi a gyász, a részvét a hálanyilatkozat, de hajh mindez csak a fájdalom nagyságát, a veszteség kipótolhatlanságát tünteti elénk.

* A helybeli helv. hitv. egyház Fáy András szobrát sirja fölé határozta állíttatni. E szobrot pár évvel ezelőtt készité jeles fiatal szobrászunk Izsó Miklós és gypsz öntetben is megrendelhető nála.

* Izsó Miklósról jut eszünkbe, hogy ennek gyönyörü „Juhász"-át, mely a m. képző művészeti társulat birálata szerint „hazánk művészetének eddigelé egyik legszebb terméke, sőt a külföld jeleseivel is kiállja a versenyt", — Gschwindt ur, ki pörben megnyeré, közelebb a nemzeti muzeumnak ajándékozta. „Éljen a derék adományozó!" kiáltanak föl lapjaink, éljen! kiáltunk velök mi is, hisz' értékes művet adott a hazai intézetnek, s az aztán nem tartozik reánk, ha vajon a törvényszékileg eldöntött s igy kétségbe s birálat alá nem vonható jogon felül, nem lett volna-e méltányos, önkint némi kárpótlást nyujtania még az ifju művésznek, kinek két évi munkája fáradságos eredménye, s büszkesége volt e szobor.

* Barabás Miklós derék festőnk immár elkészült nagy művével, mely a lánczhid alapkövének letételét ábrázolja, az ott jelenvoltak hű arczképével. E festményt báró Sina rendelte meg nála, 6000 frt tiszteletdijat ajánlva érte.

* Molnár György ellen a budavárosi törvényszék hivatalosan kihirdette a csődöt. Igazgatóul helyébe Szilágyi Bélát nevezte ki ideiglenesen a *helytartótanács*. Igy kérjük kiigazíttatni a mult számunkban feltett kételyt: (ki által, nem tudjuk.)

* A nemzeti szinház e hétre a következő darabokat tüzte ki előkészületre : Vasárn. 7-kén Rab. Jövő héti előkészületre kijelöltetnek : Hétfő 8. Egyik sír másik nevet. Kedd 9. Észak csillaga. Szerda 10. Medicis Mária 1-ször. Csüt. 11. A fehér nő. Pént. 12. Divatos beteg. Szomb. 13. Macbeth. További előkészületre kitüzetnek: Fösvény. Szent-iván-éji álom. Makranczos hölgy.

* A „Vadrózsák" nagyérdemü szerkesztőjét Kriza János unitárius püspököt közelebbi egyházmegyei körutjában az a kedves megtiszteltetés ér-

te, hogy midőn Korondra ért, nem csak saját felekezete, hanem a r. kath. lelkész is üdvözlő beszéddel várta és fogadta. Szép jele a felekezeti türelmességnek.

* Herczeg primás ő eminentiája rendeletének, mely szerint Renan műve mindenütt tiltandó, közelebb végrehajtója akadt. A borsodmegyei főispáni helyettes a miskolczi könyvkereskedésben minden példányát lefoglaltatá, s most, miután a fővárosban tényleg csakugyan megvan engedve árulása, nagy feszültséggel várják, hova fog dőlni a dolog? *(M. S.)*

* Két képre figyelmeztetjük fővárosi olvasóinkat. Egyik „A keresztények üldözése Pompéjiban.“ A nemzeti muzeum kis termében van kiállitva közszemlére 30 kr. belépti dij mellett. Élénk szinezés, fényes világitás a Vezuv lángjai és a nap sugaraitól, plastikai állásu alakok, gyönyörü compositio dicsérik benne alkotójokat Vidéky Jánost, mig a M. S. tárczájában egy biráló nagyon kedvezőtlenül nyilatkozik róla, kiről pedig okunk van feltenni, hogy a szakértők közül való. — A másik kép — tulajdonképen kettő — Treichlinger műárus kirakatában van. Két aczél metszet, egy angol lord birtokában levő eredeti olajfestmények után. Egyik egy család búcsuját, másik „Hajnaltól alkonyig“ — (From dawn to sunset) egy polgári család szobáját tünteti elénk. Különösen ez utóbbi vonja magára a figyelmet: benn a szoba hátuljában egy haldokló ágya, előtte a család törzse, az erős férfi, busongva, odább a szomorkodó nő, körültök gyermekek, s az élénk világitásu ablaknál egy csecsemő, mind ez a legszebb harmoniában olvadva össze.

* A m. k. tud. egyetem ez évi rectorává ft. Schopper György theologiai tanárt választák.

* A magyar „zsiványok“ hire csak nem akar kiveszni a német irodalomból. A lipcsei „Európa“ mely „Rajzok Magyarországból“ czim alatt sok jó akarattal, de szinte annyi tévedéssel irt czikksort ada közelebb, most „Rablóélet Magyarországon“ czimü fejezetben emlékezik meg rólunk. Azzal menti különösen ez állapotot, hogy a zsiványélet némileg a magyar nép *historiai jogaihoz*, vagy legalább félig jognak elismert szokásaihoz tartozik. Köszönjük az ily prókátorkodást!

* Mühlbach Luiza egyre irja történelmi regényeit. Alig végezte be a „János főherczeg és kora“ — „Jenő herczeg és kora“ czimüeket, már új jelenik meg tőle: „A nagy választó fejedelem és kora.“ Boldog német közönség!

* Chamissót, a nálunk kevéssé ismert, kevéssé emlegetett költőt, még folyvást szeretik a németek: közelebb is uj kiadása jelenik meg munkáinak. Mi a régiebbekkel nem igen törődünk s 20—30 év untig elég arra, hogy a maguk kora *legjelesbjeit* se olvassa többé a közönség.

* Luzernben, a Corrazzioni ház régi falburkolatának lebontásakor, fresco festményeket találtak, melyek *Holbein* János ecsetjétől származtak volna. Következő ábrázolatok vannak ottan: az angyali üdvözlés, a feltámadás, a mennybemenetel, keresztelő János, szent Beatus; meg egy püspök ki poharat szentel. Holbeinnak azért tulajdonitják, mert 1523. évszám van rajtok, midőn a nevezett képiró, mint történetileg bizonyos, több házat diszitett Luzernben.

* A porosz trónörökösné olajfestményei Berlinben nagy figyelmet ébresztenek. Négy belőlük a poroszok düppeli dicsőségét ábrázolja, s közszemlére van kitéve Berlinben.

* Eugenia franczia császárné roppant Columbus-szobrot rendelt meg *Vela* szobrásznál, mely Páris egyik terét fogja disziteni.

* „Milton *drámai* költeményei“ most jelentek meg dr. Schmidt magyarázatával. „Comus“ és „Simson“ az Elveszett paradicsom költőjének két drámai műve. Az első költői pályája kezdetéről való, másik a végéről: amabban az élet nehéz harczaira készülő ifju érzülete, ebben az élet harczait odahagyó férfié nyilatkozik. E műveket eddig csupán drámai szempontból szokták megitélni, s igen alárendelt helyre utalák Milton nagy eposzához képest, miután se a cselekvény se a jellemzés nem erős oldaluk. Simson előszavában maga a szerző is tiltakozik, hogy művét valaha megkisértsék szinpadra vinni; alig is ha megtörtént valaha. Mert nem is annyira dráma, mint lyrai utóhangja az angol forradalom történeti nagy tragédiájának, melyben maga a költő is kitünő szerepet vitt. Mindkét darabot, a Comust és Simsont, bölcselmi, erkölcsi és politikai irányuk szerint kell felfogni, ha méltányolni akarjuk őket.

* Tanférfiainkat és ifjusági iróinkat figyelmeztetjük ily czimü könyvre: „Hellén történelem, életrajzokban“, mely *Henneberger* Ágosttól most jelent meg Meiningenben. — Czélja az, hogy a görög hősök, államférfiak és bölcsek képeit azon szinek- s vonásokkal tükrözze vissza, a mint a régiek tudatában éltek, az újabb kritika sokhelyt törlő, átalakitó, kiegészitő változtatásait teljesen mellőzve. A rajz nemcsak a tényeket veszi át a régi classicus iróktól, hanem a nyelvet, előadást is: ugyhogy majd Herodot egyszerü naiv előadását használja, majd Thukidides tartalmas rövidségét s Plutarch szökelletes irályát. Ha ez sikerült: igen kellemes könyv lehet; de vajon sikerült-e a német irónak ily chameleoni szinjátszás?

* Hildebrandt képiró bejárta széles e világot, hogy vázlatokat gyüjtsön albumába. Három évig tartó utazásán, tizezer tallér költséggel, bekóborolta Egyiptomot, Indiát, Chinát, Californiát, s mintegy 300 aquarellt és temérdek vázlatot vitt haza Berlinbe. — Ma már ez is „nagyban megy.“ A művész csupa tárgyakért világutra kél, hogy nagykereskedést üzzön velök. Rafael, Tizián idejében a festő tudott teremteni saját lelkéből, s szük körü tapasztalásaiból nagyot: ma nagyszerü anyaglom mellett is többnyire kicsiség kerül ki.

UJ KÖNYVEK. *)

ÁGNES. Társadalmi regény. Irta *Homorod J.* Két kötet. 146, 221. l. 8r. A tiszta jövedelem az alföldi szükölködők segélyezésére fordíttatik. Ára? (Burger Zs. Szeged.)

ALKALMI KÖSZÖNTÉSEK. Szerkesztette egy *szegedi tanár.* 175. lap. 16-r. (Bába I. Szeged.)

EGY BOLDOG EMBER NAPLÓJA. A franczia akadémia által pályadijra méltatott mű. Irta Souvestre Emil. Francziából fordította *Egy szegedi.* Ára 50 kr. A műből befolyó tiszta jövedelem az alföldi inség enyhitésére fordittatik. 8r. 190 lap. (Bába I. Szeged.)

AZ UTOLSÓ PONT. Elbeszélés. Egy kötetben. Irta *Kazár* Emil. 8r. 189 l. Ára 1 ft. (Bartalits I. Pest.)

TELJES MAGYAR-LATIN SZÓTÁR. Földrajzi nevekkel szaporítva. Szerkesztették *Bartl* Antal és *Veress* Ignácz a pesti k. főgymnasium tanárai. N8r. III. füzet. 193—288 lap. IV. füz. 289—384. l. *Fül — megkárosit.* Ára? (Kugler Adolf, Pest.)

A MAGYAR KÉPZŐMŰVÉSZETI TÁRSULAT ÉVKÖNYVE. 1863. Kiadta az igazgató választmány. (Nyomatott Kertésznél, Pest.)

*) Hogy ez állandó rovatot minél teljesebbé tehessük, kéretnek a t. kiadó, illetőleg szerző urak, hogy az ujonnan megjelenő művekből egy-egy példányt, vagy legalább annak egész czimét, hozzánk beküldeni szíveskedjenek.

NYILT LEVELEZÉS.

Sz. K.-nak, Kolozsvár. „Egy emberben se bizzatok, kiben segitség nincsen.“ Nem olyan világ van itt. Nekünk fáj *jobban* ez a szó.

Drezda. J. . . . Valóban sajnáljuk hogy ennyire kellett késnünk, de nem feledkeztünk meg 's rövid id'n magánlevelünk indul. Addig is üdvözlő tiszteletünket!

A. L. Abony. Reméljük már vette magánsorainkat.

Hanvára. Meg lehet-e elégedni a küldeménynyel? Itt nem igen láttunk különbséget.

B. A. urnak, Kecskéd. A 26-ik számot küldjük, más reclamatiót *mi* nem kaptunk (hacsak a kiadó hivatal nem). De a 26-ik számhoz nem volt arczkép, Radayé már előbb, a 24-ikkel megjelenvén. Ha ez eltévedt, kipótoljuk.

TARTALOM.

A tündérekről. *Deák F.* — Tündérálom. *Madách I.* — Ki lakik a sárga házban? (Elbeszélés.) *Tolnai L.* — Csak egyetlen-egy napsugár. Angol. *Sóskuty.* — Párisi naplómból. *Hiador.* — Irodalom. *y.—f.* — Zene. *Bartalus I.* — Apróságok. — Vegyes. — Uj könyvek. — Nyilt levelezés.

Előfizetési felhivás
A
KOSZORÚ
1864. második félévi folyamára.

A KOSZORU juliussal *negyedik félévi* pályafutását kezdte meg.

Sokkal magasb véleménynyel vagyunk tiszt. olvasóink itélete s izlése felől, egyszersmind józanabb önbecsüléssel magunk iránt, hogysem, a jövőre is, szépen hangzó czifra igéretekkel állni elé mind irányokban illetlennek, mind ránk nézve megalázónak ne vélnők. Inkább a lefolyt három félév eredményére utalunk, azt terjesztjük birói itéletök alá: nem aggodalom nélkül, ha az előttünk lebegő eszményt, — de megnyugvással, ha irodalmunk jelen állását tekintjük.

Ez itélet, reméljük, el fog ismerni annyit, hogy a Koszoru, ez idő szerint, *irodalmi szinvonalon áll.*

A „Magyar költők arczképei“ folytatása a t. közönség részvételétől függ.

Megjelenik a lap minden héten, vasárnapon, másfél tömött nagy 8-ad ívnyi tartalommal.

Előfizetés a julius—decemberi félévre, Pesten házhozhordással, vidékre postán, 6 frt. o. é. mely vagy a szerkesztőhöz (Üllői-út 7. sz.) vagy Emich Gusztáv kiadó-hivatalába (Barátok tere 7. sz.) küldhető.

Teljes példányokkal az 1-sö számtól kezdve folyvást szolgálhatunk, s ezutáni előfizetöinknek is a már megjelent számokat egyszerre küldjük.

Kelt Pesten, julius 15. 1864.

Arany János,
a „Koszoru“ felelős szerkesztője és kiadó-tulajdonosa.

Arany János felelős szerkesztő és kiadó.

Pest, 1864. Nyomatott Emich Gusztáv magy. akad. könyvnyomdásznál.

KOSZORÚ.

Megjelenik hetenkint vasárnap. Szerkesztő szállása, hová a dolgozatok, előfizetési pénzek, reclamatiók is küldhetők: Üllői-út 7 sz.

HETILAP
A SZÉPIRODALOM S ÁTALÁNOS MIVELTSÉG
KÖRÉBŐL.

Előfizetés: egész évre 12 frt, félévre 6 frt. Előfizetést elfogad s a lap szétküldését is kezeli Emich Gusztáv kiadó-hivatala: Barátok-tere 7. sz.

MÁSODIK ÉVFOLYAM. AUGUSTUS 14. 1864. MÁSODIK FÉLÉV. 7. SZÁM.

A TÜNDÉREKRŐL.

(Vége.)

II.

Helyén volna, hogy a tündérekről szólva minden ország és minden nép tündéreiről említést tegyünk, s különösen, hogy honunk és népeink rege-hőseiről emlékezzünk; de mig egy felől ezt avatottabb kezekre: egy Kriza, Erdélyi, Ipolyi, Gyulai kezeire bizzuk, másfelől az egésznek felkarolása szélesebb kört foglalna el, mintsem azt e lap terjedelme befoglalhatná. Követve tehát a szellemdús „Montégut“ értekezését, Francziaország tündéreiről fogunk beszélni. Francziaországról nem lehet határozottan állitani, hogy szülőföldje lenne a *csodálatosnak*. Nehány kiváltságolt vagy elátkozott helyet kivéve, nem igen látogatják a láthatatlan kis lények sergei, melyek más országokban mondhatni nyüzsögnek; nincsenek eléggé elhagyatott pusztái, hol biztosan vigadozhatnának, sem eléggé áthatlan és eléggé sötét őserdei, hol csendes menhelyet találhatnának, a milyen nékik tetszenék. Némi átvándorlásuk volt ugyan e titokteljes lényeknek, különböző korszakokban, s különböző vidékein az országnak, de állandó gyarmatot soha sem tudtak telepíteni; a szegény idegen szellemek nem sokára unalmukban elhaltak, vagy őseiktől elfajultak s oly prózai lényekké lettek, mint az egyszerű halandók. Itt-ott találhatni még e népesitések némi romjaira, de szomorúak, némák, mintha ők magok is meg volnának bűvölve, s inkább csak a nép jellemét kutató tudósokra nézve érdekesek, de semmi ingerrel sem látszanak birni költő vagy művész előtt.

Néha egy-egy megkésett szántóvető találkozik valami borju vagy juh képébe bujt kóbor lélekkel, melytől megszeppen; vagy szemébe ötlik a sötétben valami sánta, törpe vagy púpos, mely hasonlít a szomszéd falusi szabóhoz; s a rém s az ember nézik egymást s aztán hirtelen eltávoznak, mert bajos volna megmondani, melyik ijedt meg jobban a másiktól. Megtörténik ugyan egy-egy vadászszal, hogy hasztalan lődöz valami bűvös nyul után, mert ez csak neveti; vagy hogy a mély rengetegekben, hová a pásztorok sem tudnak eljutni soha, repülő kopók hajtását hallja feje fölött, melyek a keresztség nélkül elhalt gyermekek lelkeit üldözik; s mondják azt is, hogy halászok néha csodálatos lényeket kapnak rajta a mint a parton a nap sugárain sütkéreznek s közeledtükre a viz alá buknak, — s hogy hálóikban néha addig soha nem látott halakat fognak: mindamellett ezek a kalandok s véletlenek oly ritkák, hogy az effélék emléke egész hagyománynyá válik a falusi családokban s száz paraszt között alig találkozik egy, kivel ilyen esemény történt volna. Egyetlen babona, mely a franczia népnél átalános s mely nagyon is kevéssé csodaszerű — a kisértetek hivése, vagyis az a hit, hogy a megholtak lelkei haza járnak s a hátra maradott élőkkel jó vagy rosz viszonyba lépnek.

Ha tehát rémek, törpék, kis kóbor szellemkék nem lakták is sürűen Franciaország vidékeit, annál inkább feltünő, hogy az úgynevezett *tündérek* mindig szivesen mulatoztak a francziák közt, s e földet fogadott hazájoknak tekinték. Oka pedig az, hogy mindezen láthatlan lények közt a tündérek a legbarátságosabbak, s a társaságot leginkább keresik, legemberiebbek s ennélfogva legérdekesebbek, és a képzelődésnek gyöngéden hizelegnek, a nélkül hogy az illemet és jó izlést sértenék. Megérdemlik, hogy az ember felkeresse társaságukat, holott a többi efféle lényeket sokkal tanácsosabb kerülni.

Mik tehát a tündérek, és milyen jellemük?

A rosz szellemekről s ördögökről tanitó és a magiában jártas tudósok azt mondják, hogy ezek pogány eredetü természeti lények, halhatatlanok, a nélkül hogy istenek lennének; igen légiesek a föld — s igen földiesek az ég számára; de a titkos tudományoknak e parókás hősei itéletökben igen szigoruak sőt igazságtalanok, mert voltak tündérek, kik megkeresztelkedtek s őszinte keresztyénekké lettek, sőt olyanok is, kik könnyelműségeiket megbánva, kiérdemelték, hogy szent férfiak vigasztalták és áldották meg. Ezek azonban csak kivételek, mert azt bizton állíthatni, hogy a vallásos érzések tökéletesen hiányoznak náluk, s hogy egyetlen vallásuk a szeszély és költészet. Lehet tehát őket néha az angyalok és szentek társaságában látni, de sohase az elkárhozott gonosz lelkek vagy boszorkányok közt. Ereklyék, drágakövek, lánczok, övek, gyürűk, bűvös fegyverek vannak birtokukban, melyeket át is adnak kedvenczeiknek, de soha sem adnak seprüt a boszorkányoknak vagy csodaírt a kuruzslóknak. A nélkül hogy vallásosak lennének, sokkal jobb izlésük van, hogysem visszafelé mondással kigunyolnák a misét (mint az ördög teszi); s ha nem imádkoznak is, de káromlást se szólnak soha piros ajkaik, és csak udvarias igéreteket vagy költői bátoritásokat hallhatni tőlük. Nem imádják az éj királynéját (a sötétség aszszonyát) s nem szoktak légyottot adni szomoru, baljóslatu helyeken vagy temetőkben, s irtóznak a baglyok és denevérek társaságától. Megvetik a sötét éjeket, s ünnepeiket és vigalmaikat világos, fényes, vidám éjszakákon tartják. Nem félnek a nap világától s gyakran épen fényes délben teszik látogatásaikat, de leginkább az esti alkony órákat szeretik, mikor még más rokonaikkal is találkozhatnak. Légyottjaik helyét mindig izléssel választják: tiszta források mellett, virágos réteken, erdők lombos fái alatt, hol a növényzet, a gyepszőnyeg legbujább, leggazdagabb. Erkölcseik ha nem példányszerüek is, de vétekkel sem szennyezvék; hamisak, a nélkül hogy gonoszok, s hűtlenek, a nélkül hogy elvetemültek lennének; szeszélyesek, önzők, s hibáik rendszerént azon tulajdonaikból származnak, hogy társulékonyok, s szerelmeteskedők, ki nem állhatják az egyedüliséget, melyet néha tűrni kénytelenek; mindig szeretni s szerettetni akarnak, s ez forrása egy-egy rosz következésnek a mit szemökre vetnek. Történt ugyanis, hogy egy szép lovagot elraboltak s élvezetben hervaszták el; máskor kötelességében járó vitézt vagy dalnokot tartóztattak le, vagy ifju hősök előtt eltitkolták éveik számát, vagy a szerelem titkainak első tanaira oktaták, vagy — mert az ármánykodásban néha kedvök telik — bájitalt adtak ifju kedveseiknek; mind e hibákat azonban nem kellene oly szigoruan szemökre vetni, hiszen köztünk is gyakran előfordúlnak.

Megjegyzendő, hogy a tündérek nem képeznek valami zárt osztályt (kasztot) mint a többi ilynemü lények, hanem szabad társulatot, melynek aristocratiáját csak a szellemi és természeti adományokban való kitűnés képezi; különböző állásúak, s csak szellemök-, jó izlésök- s varázshatalmuknál fogva egyenlők. Vannak köztük fejdelemnők, kik gazdagon szórják az aranyat, gyémántot; mások egyszerü polgárlények, kik csak jó tanácsot tudnak adni; vannak köztök falusi lények mezei virágokkal cziczomázva, sőt végre grisetteféle, türelmes, szerény, háladatos lények,

és haj! vannak gonosz varázslók hatalmának alávetett szenvedők, mely bűvhatalom alól csak hosszas küzdelmek után szabadulnak fel.

És ez a democratico-aristocratia, vagy ha tetszik aristocratico-democratia csakis a tündéreknél lelhető fel. A többi láthatatlan lények kasztja határozottan zártkörű. Vizi, hegyi, erdei rémek, egyik a másikkal összve nem zavarható. A kaszt rendszer eme hiánya legbiztosabb bizonysága a tündérek emberiességének, társulékonyságának; s ezért is voltak mindig kedvesek a franczíák előtt, mig a többiek közöny, sőt megvetés tárgyai valának.

A föld, mely bölcsőjök volt, eléggé mutatja a tündérek jellemét és hajlamait. Valami néprajziró tudós azt mondaná, hogy az indo-germánok nagy törzséhez tartoznak, én pedig azt mondom, hogy Persiában születtek, Ázsiának e finom, szellemdús, gyönyört hajhászó népénél, kiket kelet franczíáinak neveznek. Ugyanazon szellemi rajból születtek, mely a dualismus tanát adta a világnak, s ott állottak elő a varázslók és magusok idézésére. Ott töltötték el szép gyermekségüket, sokáig játszadozva a festett paloták és könnyű kioszkok illatos árnyaiban, s aztán vidám csapatokban röppentek szét mint a vándormadarak, s ugy lepték el a szomszéd országokat; vagy pedig láthatlanul vándoroltak az idegenekkel és utazókkal, kik, a nélkül hogy tudták volna, magokkal vitték ruhájok egy ránczában, vagy turbánjok tekercsében, s a hol megállottak, az Iránból hozott porral rázták le magokról. Kelet minden képzelgő népeitől szeretve, tűzhelyeik körül és sátraikban szivesen fogadva, a türelmes Izlámtól pártfogolva, ők is hálásak voltak e népekhez. Kincsekkel, adományokkal, boldog álmokkal s szerencsés álomlátásokkal ajándékozzák meg azokat a kik őket tisztelik, szeszélyeiknek hódolnak, vagy velök jót tesznek.

Vajon tévedünk-e, ha azt állítjuk, hogy Görögország mezei istennői és nymphái — ha nem is magok a tündérek — legalább testvéreik valának? Bármiként nevezték is őket, bámulatos, hogy mivé lettek, érintkezvén a föld e legszabadabb és legtársulékonyabb népével. Mint a tündérek, ugy a nymphák a természet titkos erőit képezték, de a hellen istenek pártfogása s az ifju görög hősök társasága és vonzalma gyakran felszabaditá őket a végzet terhe alól, mely lekötve tartá. Gyakran kiszálltak vizi börtönükből s lerázták lánczaikat, hogy szenvedélyesen szerető halandók lehessenek, s ők, a halhatlanok, kik néha még az istenekkel is daczoltak, csak arra vágytak, hogy egy vitézül küzdő szép hősnek, vagy dalos ifjú pásztornak életét széppé s beldoggá tehessék. De társulékony szellemök a celta faj körében s különösen a franczíák között mutatkozott a maga teljességében. Itt nemcsak szerették az embert, hanem annyira sorsához kötötték magokat, hogy időnként annak történelmi viszontagságai szerént át is alakultak. Mig például a német tündérek ma is oly természetűek mint hajdan: a franczia tündérek öt-hat izben változtatták jellemüket. Az idők folyása szerint láttuk őket mint jósnőket és druidanőket, mint kastélyok, várak és szép vidékek urnőit, s végre mint udvarhölgyeket; de e különböző jelmezek alatt mindig ugyanazon érzékeny, emberi sziv dobogott. Változtatták ugyan e szerint állásaikat, de hatalmuk se nem növekedett, se nem kissebbült, mindig földfeletti lények maradtak, kiknek a szerencse és az idő semmit sem adhatott. Kezdetben komoly, tudós lények voltak, és a celták erdőségeiben tanyáztak, mint jósnők és látnokok. Ismerték az aranyfüvet, a bűvös háromlevelű füvet, a drágakövek bűverejét s azon italt, mely halhatatlanságot és bölcseséget ad. Az átalános szegénység és miveletlenség e kezdetleges korszakában egyedül ők voltak gazdagok, kik arany pohárból ittak s drágakövektől csillogó palotákban laktak. Azután pedig, változván az idők, herczegnők s kastélyok és várak úrnői lettek. Néha váratlanul egy-egy erdő szögletén lehete őket látni, fényes éjeken, mint ragyogó amazonokat, körültök kecsteljes udvarhölgyek. Meglátogatták a palotákat, társalogtak a királyokkal, kiket tanácsaikkal s adományaik-

kal tiszteltek meg. Néha szerelemre gyuladtak egy-egy lovag iránt, s ekkor a szerelem minden édelgéseit átélvezték s minden keserüségeit átszenvedték, mint a leggyöngébb asszony. Mindent feláldoztak szerelmüknek — varázshatalmukat, sőt halhatlanságukat is. Szivesen lemondanak nemük előnyeiről, testvéreik társaságáról, csakhogy avval élhessenek kit szeretnek. És hogyha csalódnak, szivök megtörik, elhervadnak s elhalnak. Mennyi jótettet köszönhetnek nékik atyáink, s mennyit mi magunk is! Vidámmá teszik előttünk a szilaj és komor feudál korszakot, midőn a költészet ragyogó mezében állítják elő. A lovagok, kiknek sebeit kötözék, az apródok, kiket a szerelemre tanitottak, a szegény fegyverhordók, kiknek szerencséjét előmozditák, régóta eltüntek szemeink elől: de a szójátékok, miket talismánul adtak, a képletek miket a kövekbe véstek, a dalok, mikre a költőket tanitották: még mind léteznek s édes ábrándokra gerjesztik képzelődésünket. S e pogányoknak tartott lények még az erkölcsök szelidítésére is befolytak azon vad korban; két bűn levén a mitől irtóztak: *a gyávaság* és *a hazugság*. Megtörtént, hogy szeszélyeskedésökben pártfogolták a hamisat, de a gyávát és hazugot soha. És végre nem feledhetjük azon emlékezetes történelmi időpontot, midőn Francziaország sorsát kezökben tarták. Sokkal előbb, mintsem szent Mihály főangyal D' Arc Johannának megjelent, e lények voltak kik e nemes hölgyet a vitézség és hősiesség álmaiban ringaták s magasabb hivatására lelkesitették, s e jótettük nem csupán költői vagy hagyományos, hanem történelmi tény. A Tündérek forrása*) örökre feledhetlen emlék lesz Francziaország történetében.

Ime története, jelleme és szokásai a tündéreknek, kiket a francziák csodás világa teremtett; mert miéink a költészet és fény csillogó gyermekei. Minden országnak vannak tündérei, de az igazi tündérek celta és frank szülöttek, miként az igazi nymphák görögök valának. Más országokban kötve maradtak a természethez, az erdőkhöz, fákhoz, forrásokhoz, náluk a tökélesedés jótéteményében részesülve, a természet erői személyekké lettek s emberi jellemet öltöttek. Ha csodás lényeit minden nép a maga képére teremti: nincs tükör mely a francziák szabadságra törő, társulékony s mivelt szellemét hivebben mutassa, mint kellemdus, bájos tündérei. **)

A „Revue d. d. Mondes“ után

DEÁK FARKAS.

---

*) Azon hely, hol D' Arc Johanna sokszor mulatozott magános óráiban.

**) Fölösleges az olvasót figyelmeztetnünk, mily nagy rokonság van e részben a franczia és magyar népszellem között. Hisz nálunk is, meséinkben, a tündérek ama fényes, pompás, barátságos, épen nem félelmes faja uralkodik, melyet Montégut dicsér; az ijesztő törpék, gnómok, vizi csodák, koboldféle ármányos szellemek annyira megritkúltak, hogy nevökön sem nevezhetjük őket többé, s ujabb meséink ez ártó lényeket, ha olykor előjönnek, már most az „*ördög*“ átalános nevezet alá foglalják, de nem félnek tőlök, hanem comicus szerepekre használják föl, s egy-egy obsitosnak, szabólegénynek stb. hetvenhét ördög ellenében is győzedelmet adnak. Látnivaló tehát, hogy itt se az indogerman eredet, se a társalgásbeli finomodási nagy hajlam nem döntő: de igenis a nép bátor, szabad, félelemtől ment képzelődése, melyet vampirok nem gyötörnek, melyen *incubus* nem ül, szellemi lényeit inkább játszságból mint babonás rettegésből alakitja, s szembe mer szállni „egy süveg ördöggel is“ ha egyszer neki tüzesedett. *Szerk.*

A VADON SZERETŐJE.

Ama bércz szivem bölcseje,
Fölsarjadt benn' vad szelleme,
S mint tengerzaj kagyló üréből,
Erdőmoraj zúg föl mélyéből;
Ama bércz szivem bölcseje.

Keblemből hányszor kirepül
Titokban, észrevétlenül!
Lábam, nyügözve, csak magában
Bolyong az erdők vadonában;
Keblemből hányszor kirepül!

Üdvözli minden falevél,
A zúgva-zúgó völgyi ér,
S mit híd gyanánt döntött habjára
A vész, partszéle agg cserfája;
Üdvözli minden falevél.

Bejárja a bércz oldalát,
Hol, szederlomb árnyában, állt
Gazdája oly szük szirtodúja,
Ha volt sem fért, ürén be — búja;
Bejárja a bércz oldalát.

A rengeteg oltárinál:
Mohos köveknél, meg-megáll;
Kis hangya ott az oltár papja,
Hangyatömjén vig áldozatja, —
Mohos köveknél meg-megáll.

A lágy viszhangra felfigyel,
Mely az erdőtől dalt les el,
Mint búg a búgó vadgalambbal!
Sir a gerlével, csörg a habbal! —
A lágy viszhangra felfigyel.

Elnézi majd a bércz tavát,
Min üzött szarvas evez át,
Négy körme: evező lapátja,
Bogas nagy szarva: vitorlája.
Elnézi majd a bércz tavát.

Varázslat lakja erdejét,
A vízzúgón ha alkony ég
S lábát himbálva ül csöppjére
A szivárvány, e lég tündére.
Varázslat lakja erdejét.

S a bérczre már ha éj hajolt,
Tengerszem alján bolyg a hold,
S körött' száz csillag, játszi kéjben
Mint gyöngybuvár mereng, a mélyben;
Tengerszem alján bolyg a hold...

Gyönyör fogad a merre szállsz
Szivem! — csak egyet nem találsz:
Lábam nyomát! mélyen takarja
Már azt a bércz torlott avarja;
Gyönyör fogad a merre szállsz.

De rám, a hányszor visszatérsz,
Oly édes enyhet küld a bércz!
Mintha üdítő leblet, árnyat
S erdőillatot hozna szárnyad;
Oly édes enyhet küld a bércz.

Szállj kebelembe halkan, szállj!
Miként a bércz galambja száll,
Midőn a légből lágy-suhogva
Ereszkedik a cserfalombra;
Szállj kebelembe halkan, szállj!

SZEMERE MIKLÓS.

A BOSZÚ.

— Novelletta. —

I.

Milanóba valék utazandó.

Utam Valleggión vezetett keresztül. A nap alkonyodófélben vala, s a vidék regényes szépsége is megragadván lelkemet, elhatároztam az éjt Valleggióban tölteni el.

Valleggio a többi olasz városok jellegét viseli magán. Sötét, omladékos épületek, a mult nagyszerü emlékeivel s a közelebbi idők véres csatáinak megdöbbentő nyomaival. E kisded város kétszer volt szinhelye a legrettentőbb küzdelemnek Olaszhon — koronájaért: I. Napoleon és Carlo Alberto alatt.

Az utazás fáradságát némileg kipihenve, a közel halmokra mentem, hogy áttekintsem a vidéket, melynek minden porszeme egy-egy elvérzett és elfeledett hősnek szivvérével van megtermékenyitve . . . Egy oszlopfejezetre ültem — mely egykor valami római palota diszcsarnokát képezhette, most összetört emlek a multból, — s a táj szemléletébe merültem. A táj strategiai fekvése s az ahhoz kapcsolt nagy események emlékei felheviték képzelmemet, s lelkem előtt feltüntek a véres harczok képei: a küzködő hadosztályok, a futó paripák, a szurony csata irtózatos jelenetei; a léget ágyúk gomolygó füstje töltè be, a szellő széttépett zászlók dicsőséges rongyait lebegteté, mig a távol és alkony köde egyaránt eltemette előlem a futó és üldöző sereget.

De ez csak felizgatott képzelmem ábrándképe vala. A természet szebb, vidámabb szemlét nyujtott. A hanyatló nap zöld mezőkön s viruló fügefa berkeken mosolyga végig; a Mincio ezüst szalag gyanánt kigyózott végig a dús tenyészeten, kaczéran tükrözve vissza a tiszta eget s a város ódon tornyait; a virágos halmokon kövér nyájak egyhangu kolompja s a hazatérő munkások vidám éneke hangzék. Oh, a természet igen jótékony! Zöld pázsittal vonja be az sírjait az elvérzetteknek, a kiömlött vérből uj virágokat fakaszt, s a leégett és összeágyuzott mezei lakok rom-

jait zöld mohval fedi be, hogy eltakarja a szem elől a komor képet, hol ezrek gyilkolják le egymást a nélkül, hogy a legtöbb tudná — miért??

A helységbe visszatérve, az ut a templom mellett vezetett el. Az ajtó nyitva vala, s én beléptem. Oly jól esék lelkemnek, távol a szülőföld édes tüzhelyétől, egy gondolatot emelni ahhoz, kinek kezében nemcsak egyes emberek, hanem egész nemzetek, sőt világok sorsa nyugszik . . .

A templom üres vala. A szentelt ívek alatt bágyadt homály s egy nem rég végzett isteni tisztelet tömjény füstje lebegett. Az áldozó nap megtört sugarai aranyfényü dicskört rajzolának a szobrok és festmények mozdulatlan alakjai köré, melyeknek hosszú, kisértetes árnyképei sötéten fekvének a mozaik padolaton, mig az öröklámpa rubin fénye, mint egy tulvilági lény szeme, őrködve árasztá szét az egészen magicus fényét.

Egy mellékkápolnába huzódtam. Körülem ünnepélyes csend lebegett, csak a madonna képe előtt égő lámpa perczent olykor-olykor, s a fellobbant láng kétes fényt vetett a környezet mozdulatlan tárgyaira.

E magános elvonultság csendét egyszerre sajátszerü nesz zavarta meg. Csendes, óvatos léptek valának azok, kisérve női selyemöltöny szelid suhogásától. A léptek a kápolna felé közeledének. A következő perczben egy nyulánk, gyászöltönyü hölgy lépte át a küszöböt, s gondos körültekintés után az oltár hideg lépcsőjére térdelt s imádkozni kezdett.

Észrevétlenül maradtam. Az oltár árnyat vetett a helyre hol ülék, s szabadon vizsgálhattam a késő ájtatoskodót.

A hölgy, gazdag ruhái után itélve, magasabb osztályba tartozott; arczát ugyan sürü fátyol födé, de termetének nemes finomsága s mozdulatainak könnyü, fesztelen lebegése elárulta, hogy fiatal és szép.

A kápolnában oly mély csend uralkodott, hogy a hölgy szelid lehelete s szivének minden dobbanása hallatszék. Én elfojtottam lélekzetemet, hogy ne zavarjam az ismeretlen hölgy elmélkedéseit.

Nehány percz mulva uj nesz keletkezett a templomban. Könnyü, ruganyos férfi léptek okozták azt, melyek szinte a kápolna felé tartának.

A hölgy összerezzent e léptek zajára, de mozdulatlan maradt.

A következő perczben köpenybe burkolt férfialak jelent meg a kápolna küszöbén, de a mint a hölgyet megpillantá, csendesen visszalépett, s szerényen várakozék.

A hölgy felkelt, s fölemelte fátyolát.

A lámpafény arczára esett s bevilágitá a szép fiatal hölgy vonásait, melyeknek mindegyike egy önnönmagával küzdő szív mély fájdalmát fejezé ki.

Az ifju félredobta köpenyét, s a hölgyhez lépett.

Nem nagy éleselmüség kivántatott annak belátására, hogy e pár találkozási helyül tüzte ki e kápolnát. Jobb érzésem visszariadt a gondolat elől, hogy jelenlétem könnyen illetlen kémkedés gyanúját vonhatja maga után; de másrészről azt is beláttam, hogy távozni e pillanatban épen annyi volna, mint bebizonyítani előttük, hogy szándékukat ha nem tudom is, de — gyanitom . . .

A hölgy az ifjura emelte nagy, fekete szemét, s mintha valami mély álomból ébredt volna fel, gondolkozó hangon kérdé:

— Te vagy, Angelo?

— Én vagyok, Julia . . . felelé imádattal az ifju.

— Egyedül vagyunk?

— Csak az isten van fölöttünk, szólt az ifju körültekintve.

— Tudod, mért hivtalak e helyre, Angelo?

— Tudom. Te kétkedel szerelmemben, s isten szent szine előtt akarod hallani tőlem eskümet, hogy — szeretlek . . . Én esküszöm, Julia, itt a büntető és jutalmazó isten oltára előtt, én — szeretlek! . .

— Nem azért hivtalak ide, Angelo; ellenveté a hölgy szelid fájdalommal. — A hazug, az áruló előtt nincs hely, mely szent volna . . . Hányan esküsznek örök hűséget isten oltára előtt, mig szivöket kincs, rang s egyéb érdekek bálványistenei töltik

be? . . Én soha sem kételkedtem szerelmedben, hanem — —

— Hanem? ismétlé az ifju remegő hangon.

— Te kezemet kérted meg, Angelo. Mig pusztán szerelemről volt szó közöttünk, szivesen átengedém szivemet a boldogitó érzelemnek; de midőn arról lőn szó közöttünk, hogy nőd legyek, akkor — —

— Akkor, Julia?

— Akkor hallgatni valék kénytelen. Te kérelmekkel ostromlál engemet, te kételkedél szerelmemben, te vádolád szivemet. Én e kápolnába rendeltelek, Angelo; e kápolna rejti hallgatásom titkát. Itt e szent helyen, a madonna oltára előtt vallom be neked, hogy szeretlek, de nőd . . . nőd soha sem lehetek . . .

— Julia! kiáltá az ifju félig vádlólag, félig kétségbeesetten.

— Ne vádolj, Angelo! szólt a hölgy szomoru hangon. — Én szeretlek téged, jobban, mint a mennyire te képes vagy felfogni, igazán, önzetlenül . . . de kezem — — — Midőn a hölgy valakinek oda igéri kezét, szakit a multtal, bevégzi leánykora számadásait, az ő élete a — jövő . . . Kinek le nem fizetett kötelezettségei vannak a mult iránt, az szerencsés nő lehet, de boldog — soha! . . . Engemet egy szent eskü köt a multhoz, Angelo.

— Eskü? kérdé az ifju ámulattal.

— Igen! nézz ide, Angelo. E kápolna falába egy siremlék van illesztve. E halott birja eskümet . . .

Az ifju a siremlékhez lépett, s csendes hangon olvasni kezdé: Paula Grimani.

— Ki volt ez, Julia? kérdé az ifju csudálkozó hangon.

— Legjobb barátném. E sir kéri tőlem a jövőt. Én nem adhatom azt néked egészen.

— Te rejtélyekben beszélsz . . .

— Igazad van, de nem tartalak tovább kétségben. Halld tehát. De üljünk ez imapadba. Lábaim reszketnek, . . . a mult egész terhe nehezedik szivemre . . .

A szerelmes pár az imapadban foglalt helyet; a lámpa rubinfénye tévetegen világitott a két arczra, melyek egyikén egy mélyen rejtett titoknak szomorusága, a másikán a kétes jövő aggálya vala olvasható.

II.

— Két évvel ezelőtt egy velenczei patricius özvegy telepedett le egyetlen leányával Vallegióban, — kezdé elbeszélését a gyászoló hölgy szomoru hangon, halavány arczczal. A nő egyike vala ama büszke, hajlithatlan jellemeknek, mi a velenczei nemesség vonása, kik a multban élnek, annak dicső emlékei és szomoru omladékai közt, feledve a jelent, mely zúgva vonul át fölöttük, remélve a jövőtől, mely csak álomképeket teremt . . . Az özvegy ősei egykor a doge-palotában laktak, s vaskézzel kormányozták a félelmes köztársaságot. A Grimani család mesés kincsekkel birt egykor, márványpalotáik a fény és pompa, a hatalom és müvészet csarnokai valának, maguk elsői a szigetállamnak. De az idő és szellem rontó ereje elsülyesztette a büszke köztársaságot, s a hatalmas családok egész jövője romok alá temettetett. A hajdan dúsgazdag Grimani család elszegényedett, s az utolsó nő, ki e fényes nevet viselé, elhagyta a szigethont, hogy egyetlen leányát elvonja a nagy emlékek közől, melyek oly rettentően lesujtó határvonalat képezének a mult és jelen között. Ők Vallegióba jöttek lakni, a vidéki élet csendébe, a magános elvonultság gyászos egyedüliségébe. Az özvegy elzártan élt, egyedüli látogatói mi valánk. Anyám fiatalkori barátnéja vala Grimaninénak. Csak előttünk tárta fel szégyen nélkül szegénységét, csak mi valánk meghitt tanúi büszkén elfojtott fájdalmának. A két anya és özvegy baráti érzését szent hagyomány gyanánt táplálgattuk mi is gyermekek és árvák. Grimani Paula és én a legmeghittebb barátnők lettünk, s a találkozás első perczétől fogva a legrajongóbb költői vonzalommal tapadtunk egymáshoz. Paula szép, nagyon szép volt, arczán az ősi büszkeség szeliden olvadt össze a fejlő szüz szemérmével, a paloták büszke királynője nemes lemondással ereszkedett le a mezei

élet szerény körébe. Mi szép, boldog napokat éltünk együtt, aranyvilágunkat az együttlét, legdrágább kincsünket a mezők virágai tették. Az idő tetemesb részét együtt töltöttük el. Zenéltünk, rajzoltunk, kirándulásokat tettünk a vidék szebb pontjaira, ama gyermekes boldogsággal, mely azon hölgyek sajátja, kiket a mult nem szomorit, s a jövő reménye illetetlenül hagyott. — Paula szépsége azonban nem sokára figyelmet gerjesztett a vidéken. Tehetős földbirtokosok gyermekei törekedtek Paula szive után, de az anya, ki a mult dicsőségének emlékeiben élt, s nem feledte, hogy ősei egykor a doge-palota tündértermeiben laktak, hidegen zárt el mindenkit leánya köréből. Grimani özvegye a mult aranyos foszlányaival takarta be szegénységét, s a hódolókat grófi koronája csillogásával törekedett elvakitani. Paula csak örvendezett anyja szigora fölött. Mi annyira elég valánk egymásnak, hogy egy harmadik személynek jelenléte csak zavarta volna gyermeki boldogságunkat. E lelki nyugalom nem sokáig tartott. Paula szunyadó szive lángra gyult, s a mennyire visszavonuló volt eddig, annál nagyobb szenvedélylyel rohant feltalált eszményképe után. Egy fiatal veronai nemes jött hozzájuk látogatóba, szép, gazdag, előkelő családból való. Grimaniné tárt karokkal fogadta őt, Paula pedig — — ő elvakítatott, ő halálosan szeretni kezdé. Az ifju sokkal jobban ismerte a nőket, hogysem észre ne vette volna a hatást, mit a szép, fiatal leányra tett. Ő élvezni akarta diadala gyümölcsét. A leány rangja csak arra szolgált neki, hogy biztos bejárása legyen a házhoz, szépsége pedig — — — szegény Paula! . . De mért rajzoljam tovább e történetet? Az ifju megcsalta Paulát, . . . Paula pedig — — — E sirkő fedi szerelme titkát. . . Méreggel vetett véget életének...

A hölgy elnémult, fejét lehajtá, a mult emlékei ónsulylyal nehezedének reá.

Az ifju átrendülve bámult a gyászoló hölgyre, s kevés percz mulva tompa hangon kérdé:

— S hogy hivták a nemtelent?

— Gróf Viviani; felelé a hölgy elfojtódva.

Az ifju megdöbbent.

— Viviani? ismétlé meglepetve. — Ő legjobb barátom. . .

— Legjobb barátod? kérdé a hölgy szomoru hangon. — Mily különös szövevényei vannak a sorsnak! . . s mint metszik át gyakran boldogságunk utját legjobb, legkedvesebb embereink! . .

— Mit akarsz ezzel mondani, Julia? kérdé az ifju aggódó hangon.

— Semmi különöset; csak egy eszme lebbent át lelkemen, mint egy rosz álom... De halld tovább. Paula esete rettentő benyomást gyakorolt lelkemre. Ily szépen, ily fiatalon, s ily módon válni meg az élettől! . . A világ elsötétült előttem, s az emberek — — — Angelo! én elvesztettem hitemet bennök. . .

— Értelek; te nem hiszesz szivemben.

— Igen; én elvesztettem hitemet bennök; de e hit ujra feléledt bennem, a mint megismertelek. Egész eszmevilágom kifényesült első tekinteted előtt. Az első pillantás, mit rám vetettél, az első szó, mely ajkaidról ellebbent, azt sugta nekem, hogy te jobb vagy a többinél. . .

— Julia!

— Ilyenek vagyunk mi hölgyek! . . A világ tanusága s a tapasztalatok sötét képe hitetlenekké tesznek bennünket, s mi a szerelem első lehe alatt ujra hiszünk, hogy ujra csalódjunk. . .

— Bennem nem csalódol soha, Julia!

— Én hiszek benned, mert szeretlek...

— Mi gátol tehát, hogy enyim légy örökre? . .

— Esküm! felelé a hölgy sötéten. — Paula végzetes esete s a világ romlottsága őrültté tett fájdalmamban, s én fiatal barátném sirja fölött megesküvém — — — Ne kivánd hallani ez esküt, Angelo. . . Ez eskü egyértelmű boldogtalanságunkkal. . .

— Kérlek, Julia! . .

— Ám legyen. Én megesküdtem, Angelo, hogy csak az birandja kezemet, ki Paulát — megboszúlja. . .

— Én megboszulom őt, Julia; kiáltá az ifju hevesen.

— Ne ismételd e szavat, Angelo; esengett a hölgy szomoru hangon. — Midőn e végzetes esküt tevém, nem tudtam, mily irtózatosan fog felém fordulni éle; . . de most, midőn szeretlek, érzem, hogy esküm beváltása egyenlő életemmel. . . Én azért hivtalak ide, hogy e szent helyen, barátném sirja fölött, ismerd meg fogadásomat, s bocsáss meg, ha eskümet többre tartom boldogságomnál. . . Maradjon szerelmünk egy édes álom . . .

— Én a valót akarom birni. Julia, a legszebb valót, kezedet . . .

— Ily nehéz föltétel mellett is?

— Minden áron!

— Legjobb barátod vére árán is? . .

— Ő e pillanattól legnagyobb ellenségem, mert boldogságom utjába lépett.

— S mi lenne belőlem, ha e boszunak te lennél áldozata? . .

— S mi lenne belőlünk, Julia, ha válnunk kell?! A mi sorsunkat egy rettentő démon vette kezébe. Jövőnk szálai annyira összekuszálvák, hogy azokat csak átmetszeni lehet, de kibontani soha . . . Én átmetszem azokat, Julia!

— Ne beszélj igy, Angelo. A szenvedély rosz tanácsadó. Én megtartom fogadásomat; de a te életedet sem tehetem koczkára miatta. A sors akarta igy. Legyen szerelmünk egy édes, de rövid álom...

E jelenet, de leginkább az eskü, mit egy szenvedélyes sziv azon hitben ejtett ki ajkain, hogy azzal a barátságnak áldozik, annyira megragadta lelkemet, hogy akaratlanul megmozdultam, s mozdulatom észrevehető neszt keltett.

— Itt hallgatózik valaki, szólt a hölgy összerezzenve, s hirtelen arczára vonta a fátyolt.

Az ifju előbbre lépett, s a következő pillanatban két éles sugár villant át a homályban, az ifju szemének s egy magasra emelt tőrnek fénye.

El valék árulva, előléptem.

— Mit keres ön itt? kérdé az ifju fenyegető hangon.

— E kérdés jogát, legalább e helyen, mely mindenki előtt nyitva áll, el nem ismerem; felelém komolyan. — Azonban önnek megnyugtatására, de leginkább, nehogy szándékos kandiságnak vélje itt létemet, ünnepélyesen nyilvánitom, hogy a szenvedők enyhét s a vallás vigaszát jöttem keresni e kápolnába. Önök itt leptek meg engemet . . .

— Hallotta ön beszélgetésünket?

— Betűig, uram.

— S mit szándékozik ön tenni?

— Szépen szállásomra ballagni s kialudni a nap fáradalmát.

— De ön árulónkká lehet . .

— Uram! viszonzám sértett hangon, — oly nevet ejtett ki, mely a nemzet előtt, melynek én is fia vagyok, a legundorítóbb . . . Imént mondám, hogy a véletlen hozott össze e kápolnában. A kémkedés gyanuját visszautasítom . . . Ki valaha kardot viselt oldalán, az az árulkodás szenynyes szerepét azon csuszó férgekre bizza, kik mások véréből táplálkoznak . . . Én utas vagyok, nekem semmi közöm önök magánügyéhez. Önök isten szine előtt esküdtek boszút, önök sorsa felett itéljen az ég maga . . . Ha ön azt hiszi, hogy önnek magasra emelt tőre előtt nyilatkozom igy, szúrjon le, nem védem magamat; . . . de ha gondolja, hogy bennem is van annyi érzék, mely a viszonyok hatalmát érteni tudja: akkor váljunk el egymástól, mintha soha sem találkoztunk volna ez életben . . .

— Távozhatik; mondá a hölgy félig beléegyező, félig parancsoló hangon.

Az ifju elrejté tőrét, s utat nyitott számomra.

A kiengesztelődésnek e meleg pillanatát arra akartam felhasználni, hogy a két szerető szivet visszatartsam oly lépéstől, melynek alapja vak szenvedély, eredménye pedig a szenvedély gyászos igazságszolgáltatása lehet.

— Köszönöm e jó véleményt; mondám szelid hangon. — Azonban, mielőtt távoznám, engedjék meg nekem, hogy egy nagy erkölcsi igazságra emlékeztessem önöket. Jegyezzék meg kérem, hogy *a boszú mindig két élü fegyver*, s hogy a legtöbb esetben a boszuló esik áldozatul . . .

A gyászos hölgy összeborzadt.

— Vészjós! . . sziszegé fojtott lélekzettel.

— Kérem, távozzék; szólt az ifju sötéten.

— Az Ur keze őrködjék önök fölött; mondám, szeliden, s futólag üdvözölve őket, elhagytam a kápolnát.

A templom hajója homályba vala burkolva. A búcsuzó nap épen utolsó sugarát huzta vissza a szines ablakokról, s a márványszobrok mozdulatlan alakjai az est szürke leplébe burkolva bámultak utánam.

Visszapillanték. A szentelt ivek ünnepélyes méltóságban emelkedtek fel, s a hangtalan ürben érezhető vala még a tömjény illata, mig fenn a toronyban estimára kondult meg a harang, a béke, áldás és szeretet szent törvényeit hirdetve ég és föld között. . .

Ah, hogy e szent törvények épen az emberi szívben találnak legkeveseb helyet! . .

III.

Milanóban valék.

A lombard főváros nagyszerüsége, történeti multja s gazdag műkincsei annyira elfoglalták lelkemet, hogy a valleggioi kápolnajelenet egészen elhalványult emlékemben, végre a feledés boritotta rá fekete fátyolát.

Egy kellemes őszi nap alkonyán a „corso"-ra mentem. A népkert fasorai árnyában ezer meg ezer ember tolongott, a porondos uton fényes fogatok s elegans lovagok robogtak végig; a zenekarok a legkedvesebb operák szebb részeit játszák, minden arczon öröm és élv sugárzék, csak a nap halvány fényében vala észrevehető az ősz, s a fasorok lombjairól leváló s a fényes delnőkre hulló nagy sárga levelek figyelmeztettek a mulandóságra, az enyészetre. . .

Egy kávéház előtt foglaltam helyet, s bámultam a gyönyörü hölgyeket, kik teljesen igazolták a közvéleményt, hogy Milano hölgyei Olaszország legszebb hölgyeit képezik.

A néphullám közt azonban egyszerre Angelót pillantám meg, a valleggioi kápolnajelenet hősét. Hevesen és izgatottan jött, szemét keresve jártatta végig a tömegen, szenvedélyes felindulás zaklathatta vérét.

Az ifju észrevett, egy pillanatig merően rám bámult, aztán barátságos arczczal közeledett hozzám.

— Üdvözlöm önt; szólt kezet nyujtva. — E találkozásnak szivemből örvendek. . . Önt az ég vezette utamba. . . Talán még emlékezik reám? . .

— A legélénkebben; felelém megszorítva a felém nyujtott jobbot.

Angelo helyet foglalt mellettem, s frissitőt rendelt.

Arczába tekintettem. A valleggioi kápolna rubinfénye mellett jól kivettem nemes termetét, szabályos arczát s tüzes szemeinek égető fényét; de a halaványság, e e feldult vonások, e szórakozottság tekintetében, ezek valami nehéz esetnek viharairól beszéltek.

— Mit mivel Milanóban? kérdé könynyedén.

— Tanulmányozom önök szép történetét, . . . önök multját. . .

— Az idegenek csak a multat keresik nálunk. szólt közbe bizonyos lehangoltsággal — a jelent — — — Igaza van önnek. A mi jelenünk egyértelmü a jajjal, a fájdalommal, mely az Adriától egész az alpesekig betölt minden szivet. . . Nem kellemes mások bánatával foglalkozni. Nekünk csak multunk van, fényes, dicső; de e fény holdsugár mely hideg, s csak kisértetesebbé teszi az emlékeket, melyek őseink hamvai vagy nemzetünk nagy tettei fölött emelkednek. . .

— A mult záloga a jövőnek is; mondám vigasztalva.

— Jövő? . . mily boldog, ki még a jövőről beszélhet . . . ellenveté mélabús lemondással. — A jövő csak a nemzeteké, az egyén — — —

— Egyének képezik a nemzetet. Minden polgár egy-egy lánczszem, mely az államot összefüzi, hogy éljen dicsően, örökké.

— Ez nagy szó, uram! . .

Észrevettem, hogy búskomor hangu-

lattal állok szemben, azért könnyedén más térre vezettem a társalgást.

— E viszontlátást álmodni sem mertem volna, fordulék hozzá, futó érdekkel.

— Három hónapja, hogy üldöző fúria gyanánt útazom keresztül-kasul Olaszországban; jegyzé meg elmélyedve. — Se éjjelem, se nappalom nem volt. Egy eskü — — de hisz ön tud mindent.

— És ön nem állt el feltételétől? kérdém meglepetve.

— Az annyi volna, mint megválni az élettől. Pedig az élet mindaddig kedves, mig van egy czél előttünk, mit elérni akarunk, s mig nem szakadt el a remény utolsó szála, mely czélunk elérhetésével kecsegtet.

— Ön tehát minden áron birni akarja a hölgyet?

— Szeretem. Önnek nincs fogalma arról, mi a szerelem, ha tekintetbe veszi az akadályokat. . . A sors rettentő próbára tette szivemet; de én e próbát vagy kiállom, vagy összeroskadok alatta. Középutat nem ismerek. E kétes helyzet iszonyu gyötrelme azonban csak néhány óráig tart még. Én feltaláltam Vivianit.

— S mit tesz ön vele? kérdém megborzadva.

— Holnap megverekszünk.

— Legjobb barátjával? . .

— Mindegy! Esküm, szerelmem kivánja. Azt jól tudom, hogy a szenvedély az embert elfogulttá, sőt igaztalanná is teszi, de ez mit sem nyom a mérlegben. A koczka el van vetve. Három hónapig kerestem. Olaszország minden városát felkutattam, végre ma feltaláltam őt. . . Sajatságos volt e találkozás. Viviani a régi barátság melegével rohant karjaim közé, nem is álmodva, hogy a szivben, melyre fejét hajtá, már készen vala a tőr, mely élete ellen vala irányozva. A multról beszélgegeténk, az ifjukor dőre álmairól, s a gyermekidők paránvi boldogságairól. Végre előhoztam — Paulát. Ő elsápadt e név felemlitésénél. Azután kijelentettem előtte, hogy — megölöm őt. . . Viviani felkaczagott, s hóbortos holdkórosnak nevezett. Én elbeszéltem előtte szerelmem történetét, s ő komorrá lőn. A barátság melegét az ellenségeskedés jéghidege váltotta fel bennünk, szavaink rövidek, kimértek lettek, s végre csak annyit jegyzett meg, hogy isten legyen biró fölöttünk.

— Önök a gondviselés törvényeibe avatkoztak.

— Tudom. El vagyok készülve mindenre. Viviani kitünő vivó. . . Fölöttünk isten fog itélni.

— Nem tanácsos a gondviselés törvényeibe avatkozni; jegyzém meg komolyan.

Angelo arczát sötét felhők boriták be. Érzé megjegyzésem igazságát, de szenvedélye erősebb vala, mint az igazság szava.

— Önt az ég vezette utamba, szólt rövid sötét elmélyedés után, — hogy egy nagy, végzetes perczben tanúm legyen.

— Uram!

— Ne utasitsa vissza bizalmamat. A bizalom mindig lélekben járó, mindig szent . . . A szenvedély nem csak birót, hanem méltányos szivet is kiván . . . Különben önnek semmi teendője sem lesz, mint azon esetben, ha — elesem . . . .

— Önnek sötét előérzetei vannak . .

— A párbaj mindig bizonytalan kimenetelü. Tanuim vannak, de azok nem meghittjeim egyszersmind. Önt a véletlen sorsom részesévé tette, én önt akarom megbizni azon küldetéssel, hogy az esetben, ha elesem, ön vigye meg e hirt Juliának . . .

— Ön a legnehezebb s a legszomorubb feladatot bizza reám . . .

— A haldokló végkivánata lesz az. . . . Elfogadja? . .

Nem lehetett visszalépnem; különben is annyi érdek kötött e szomoru viszonyhoz, hogy annak kimenetelét is ohajtottam bevárni.

— Tehát remélhetem? sürgeté lázasan.

Kezemet nyujtám néma beleegyezésül.

Angelo görcsösen szoritotta meg kezemet.

— Legyen nyugodt; szólt fölkelve. — Önnek nincs más teendője, mint holnap reggeli öt órakor a dóm előtt várakozni

rám. Én önt orvosom gyanánt fogom bemutatni barátimnak. A többire nézve a helyzet lesz irányadó. Tehát megigéri?

— Ott leszek.

Még egyszer kezet szoritott s eltávozott.

Hosszan, bánatosan néztem utána.

A „corso"-n még hullámzott a néptenger, de a közélet elvesztette előttem érdekét, s szomoru elmélkedések közt ballagtam vissza szállásomra.

IV.

Álmatlanul virrasztottam át az éjszakát. A szerencsétlen szerelmesek sorsa ezer rémképet rajzolt elém, s a legkülönösebb képzelmi alakok szövődtek felhevült gondolataim közé.

Az ablakok szürkülni kezdettek. Fölkeltem. Málháimat sietve rendbe szedém, hogy készen legyek az elutazásra. Tevőleges szerepem ugyan nem leendett a párbajnál, de mint tanu sem akartam kitenni magamat a törvényszék bekövetkezhető vizsgálatainak.

Háromnegyedkor ötre elhagytam a szállodát, s mélyen köpenyembe burkolva mentem a dóm terére. Az utczák még néptelenek valának, a házsorok közt vékony őszi köd párázata uszott, csak a világhirü dóm legfelsőbb márványtornyai csillogtak a hajnal növekedő biborában.

A dóm előtti tér üres vala, csak a főőrhelyen járó katona léptei kongottak a járdán, egyhangu zajjal verve fel a szunnyadó csendet.

Az óra ötöt vert. A hang még el sem enyészett, midőn a keleti ut felől sebesen vágtató kocsik robaja keletkezett, mindig közelebb érkezve a helyhez, hol mozdulatlan automat gyanánt várakozám.

Percz mulva két bérkocsi állt meg a dóm előtt.

Az egyik kocsi ajtaja megnyilt s Angelo szökött ki belőle.

— Köszönöm e pontosságot, mondá, kezemet megszoritva. — Készen van minden . . . Ha ugy tetszik . . . folytatá a bérkocsira mutatva.

Helyet foglaltunk a bérkocsiban, s az vágtatva rohant tovább.

A reggeli szürkület bevilágitotta a hintót, s én az ifju arczára tekintettem. Halvány és idegzetes vala az, szemeit mély gondolatok közt szegzé egy pontra, lelkét zsibbasztó eszmék látszának elfoglalni.

Nincs valami fárasztóbb, kellemetlenebb idő, mint a mely a párviadalt megelőzi. A legbátrabb és leghatározottabb ember is magába száll ilyenkor, s érzi, hogy az emberiség legszentebb kötelékeit lesz szétmetszendő.

Sokkal jobban felfogtam Angelo helyzetét, semhogy csendes magábavonultságát megzavarhatám vala. Csendesen ültem tehát mellette, s a szabadba bámultam ki.

A kocsi sebesen haladt a turini uton. A kelő napot sürű esős felhők boriták be, a vékony őszi köd esővé képződött, s csendesen permetezni kezdett. A fasorok nagy levelei sárgultan hullottak alá, mélabús jelképeül a mulandóságnak.

Mintegy jó órai sebes hajtás után a kocsi megállapodott.

Kiszálltunk.

A másik bérkocsiból két ifju lépett ki, az egyik fegyverszekrényt emelt ki a kocsiból.

— Segédeim; mutatá be Angelo őket röviden. — Orvosom; mutatott be engem.

Néma szertartással üdvözlők egymást.

Az út bal oldalán egy omladékos kőfallal keritett kert terült el. A kapu fölött régi istenek mohos szobrai bámultak, befeketitve az idő és elhagyatottság keze által.

Angelo megnyitá a kert kapuját, mely csak be vala téve, s beléptünk. Komor, elpusztult kert vala ez, a hanyatló ősz szomoru jeleneteivel gazdagitva. Az utakat magas, nedves fű nőtte be, a sárguló fák lombjai vad szeszélylyel szövődtek egymásba, az itt-ott emelkedő nymphák és druidok szobrai zöld penészszel valának bevonva, egykor ékességei egy tündérkertnek, most szomoru emlékei az elhagyatottságnak . . .

A kert közepén szellős nyaraló emel-

kedék, oszlopzatos tornáczczal, puszta, kietlen külsővel.

A tornáczon négy férfi várakozott, mindnyájan fekete köpenybe burkolva.

A ködös lég, a romladékos kert s e hallgatag fekete alakok csak emelték a szomoru behatást, mit az egész jelenet kedélyemre gyakorolt.

— Ők már itt vannak, mondá Angelo, s megkettőzteté lépteit.

A tornáczra érkezve, rövid, hideg bemutatás következett. Valami fásító érzés ónsulya nehezült mindannyia kedélyére, mely a helyzetet baljóslatúvá tette.

A hely ki van jelölve; szólt Viviani segéde, — ha ugy tetszik . . .

Megindultunk. A kert hátterét erős kőfal képezé, mellette nyilt pálya terült, mig a nyaraló felé sürü bokrok alkottak határfalat, mintegy fedezetet.

A hely igen alkalmas vala. A földet apró, harmatos fü födé, a szabad kilátást nem zavarta semmi.

A segédek a pisztolyokat tölték. Én a helyzet szokatlansága s egyéb gyöngédebb tekintetek által meghatva, izgatottan jártam fel s alá a nedves füben.

— Készen vagyunk, szóltak a segédek. A pisztolyok kicseréltettek, az ellenfelek kijelölt álláspontukat foglalták el.

A távol tizenöt lépés vala. A lövésnek egyszerre kellett történnie.

A segédek félrevonultak.

Elfordultam a jelenettől. Nem volt erőm szabadon szembe nézni egy oly képpel, hol a sors oly irtózatos szerepet nyujtott két barátnak.

Pár pillanatig mély csend állt be; azután egyik segéd tiszta, érczszava hangzott fel, ünnepélyes komolysággal számlálva:

— Egy . . . kettő . . . három!

A két pisztoly eldördült.

Oda tekintettem. A nedves lég füstfelhővel vala betöltve, de egy szellő elkapta a füstöt, s a két barátot vagy ellenséget összerogyni láttam a földön.

Angelóhoz futottam.

Az ifju hanyatt feküdt a nedves füben, melle erősen vérzett, szemei zárva valának, arczát halotti sápadtság födé.

Segédei mellé térdeltek, s kendővel fogták be vérző sebét.

E pillanatban Viviani sebésze jött hozzánk.

— Ott semmi teendőm többé; mondá elfogultan. — Mentsük meg Angelot.

Angelo felemelte fejét, s zavart szemét a sebészre szegzé:

— Tehát meghalt? kérdé görcsösen.

— A golyó homlokban találta.

— Hah! . . Paula meg van boszulva! lihegé visszaesve. Julia . . . szerelmem . . . sohajtá alig hallhatólag, s szemére fátyol borult.

A sebészre néztem,

— Ön idegen; szólt az felém; — meneküljön. Itt nincs többé se segély, se remény . . . Vegye az egyik bérkocsit, s hagyja el Milanót.

— Hisz még él . . . mondám felindulva.

— Ő már halott; lőn a szomoru válasz.

A kert felfordult velem, lépteim alatt a föld inogni látszott, csaknem eszméletlenül rohantam ki a kertből, s a bérkocsit előparancsolva, vágtatva rohantam vissza a városba.

V.

Pár óra mulva Brescia felé haladtam a vasuti meneten.

A párbaj iszonyu hatást gyakorolt lelkemre. Nem a kiontott vér látása izgatott fel, mert hisz a legöldöklőbb harczok képei nem voltak ismeretlenek előttem, hanem az ok, melyért a két barát megverekedett, s a végzet rettenetes igazságszolgáltatása renditette meg lelkemet.

Szomoru elmélkedésekbe sülyedve vontam magamat a vaggon egyik szögletébe. A természet csak növelte bánatos hangulatomat szomoru képeivel. Az eget ködös, szürke felhők borították, az őszi szél bubánatos sohajtozással zugott végig az eperfák sárguló lombjain, sürü, átható eső permetezett. Az elvonuló helységek tornyaiban itt-ott megkondult a harang, s a gyászos hang akként zugott fülemben,

mint temetéses kiséret szegény Angelo fölött . . .

Bresciában elhagytam a vaspályát, s egyszerü mezei kocsit fogadtam. Még az nap Valleggioba akartam jutni. Egész uton azon töprenkedém: miként adjam Juliának tudtára e gyász esetet legkiméletesebben. Mindegy! bármily édessé tegyük is a tőr hegyét, s bár mily szép virágok alá rejtsük is a kigyót: a szúrás mindkét esetben halálos! . .

Alkonyat felé derülni kezdett az idő. A nap kibontakozott szürke palástjából. A vékony ködpárázatok szétfoszlottak, távol a Mincio tükre csillogott, mögötte a tálparton Valleggio tornyai fehérlének.

Csak most jutott eszembe, hogy a hölgyet, kihez oly szomoru követségben valék menendő, csak keresztnevén ismerem. Azon gondolat azonban, hogy kisvárosokban nagyon könnyü némi külső ismertető jelek után eligazodni, megnyugtatott, s a vendéglőbe hajtattam.

Némileg rendezém magamat, s mielőtt kérdezősködtem volna Julia felől, jónak láttam előre is a kápolnába menni, hol először találkoztam a szerencsétlenekkel. A hely, hol egykor nagy eseményeket vagy kedves személyeket vezetett elénk a végzet, sajátszerü varázskötelékkel van szivünkhez kapcsolva, s a képzelődés elhiteti velünk, hogy csak azon helyen fogjuk ismét átélni azokat, vagy találkozni velük.

Csaknem ösztönszerüleg vezettek lépteim a kápolna felé. Az ajtó nyitva volt. Beléptem a templomba. A festett üvegablakokon át épen oly alkonyi világitás nyomult a templomba, mint pár hónappal azelőtt, a szobrok mozdulatlan alakjai épen oly komoly méltóságban bámultak rám, a boltozatok alatt most is érezhető vala a tömjényillat, egy nem rég bevégzett egyházi szertartás áldozat-illata . . .

A mellék kápolna felé irányzám lépteimet. Előérzetem nem csalt meg. A madonna oltára előtt egy gyászba öltözött hölgy imádkozék; szivem hangos dobogása sugá, hogy e hölgy — Julia.

Lépteim zaja fölverte az imádkozó hölgyet elmélyedéséből, s felkelt, hogy távozzék. A mint rám tekintett, összerendült s kérdő tekintetet vetett reám.

Lesütém szememet ez igéző pillantás alatt.

— Önt másodszor látom itt, mondá csaknem szemrehányó hangon. — Mi sors vezeti önt utamba?

— Először a véletlen, most pedig egy szomoru megbizatás; felelém fátyolos hangon.

— Kitől? kérdé sejtelmes összeborzadással.

— Angelótól.

— Angelótól? kérdé hévvel, — hol találkozott vele?

— Milanóban.

— S mit üzent?

A szó elakadt ajkamon. Nem volt erőm kiejteni a megsemmisítő szavat.

— Ön hallgat . . . ön gyászos hir hozója; mondá rettentő felindulással. — Szóljon! Én elég erővel birok meghallgatni mindent.

— Kisasszony, mondám fojtott hangon, — Angelo beváltotta fogadását. Ő megboszulta Paulát.

— Hah! riadt fel a hölgy a kielégitett boszú kéjes érzetével; de ez csak pillanatnyi volt. A következő perczben a rémület kifejezése ült arczán.

— Agyonlőtte Vivianit; folytatám elfogultan.

— De ő . . . hát ő . . . ő — lihegé feszült szivvel.

— Őt pedig . . . őt pedig saját végzete boszúlta meg.

— Talán megsebesült?

— Elesett.

Julia felsikoltott, térdei megtörtek, összerogyott.

Segitségére akartam sietni, de ő emberfeletti erővel szedte össze magát, s fél térdre emelkedve, tiltólag nyujtá ki felém kezét.

Kinos fásultság lepett meg. Mozdulatlanul állék, mint szobor. A kápolna rubin lámpafénye nem volt képes szint lehelni a hölgy halottsápadtságára.

Pár perczig tartott e rettentő helyzet, azután felkelt a hölgy, homlokát végig si-

mitotta, sápadt arczára a kétségbeesés rideg nyugalma terült.

— Igaza volt önnek: a boszú kétélű fegyver, mondá dermedt nyugalommal. — Szóljon, hogy történt az egész? . .

Elbeszéltem az eseményt.

— Ő engem bizott meg — végzém be szomoru hangon — hogy e gyászos hirt önnek meghozzam . . Utolsó szava ön neve volt, kisasszony . . .

— Ah Angelo . . . szivem . . . nyögé a hölgy összezúzva, aztán eltakarta arczát s keservesen zokogott.

Dult érzéssel néztem e jelenetet.

— Köszönöm fáradságát és részvétét; mondá végre megtörölve szemeit. — A végzet keserü szerepet hagyott önnek is. Én nem panaszkodom a sors ellen. A boszú kétélü fegyver . . . E fegyver ketté tört, s fele szivembe furódott . . . Szegény Paula, te meg vagy boszulva . . . de meg vagyok boszúlva én is! . . Isten önnel, uram, hagyjon imádkoznom . . .

Némán hajtám meg magamat a hölgy fájdalma előtt, s elhagytam a kápolnát.

A templom hajójából visszapillantottam. Julia az oltár lépcsőjén térdelt, lehajtott fővel, mozdulatlanul, mint hideg szobra a fájdalomnak, mint élő emlék két kedves halottnak sirja fölött.

Szegény Julia! . .

VI.

Néhány nap mulva e szomoru jelenet után egy családi körbe valék hivatalos Velenczében.

A társalgás főtárgyát a milanoi párbaj képezé.

Az esemény hiven vala előterjesztve indokaival és eredményével együtt.

Én némán hallgattam végig. A társaságban senki sem gyanitá, mily szomoru szerep jutott nekem is e véres történetben.

Azonban Julia sorsa iránti érdekeltségem megtörte hallgatagságomat, s kérdőleg fordultam a házi nőhöz:

— S mi történt a szegény Juliával?

— Kolostorba vonult.

— Szegény Julia! sohajtám fájdalmasan. — Szebb sorsra volt érdemes! . .

A boszú kétélü fegyver, s jaj annak, ki a gondviselés kezéből ki akarja csikarni az örök igazság büntető fegyverét! . .

TANÁCS MÁRTON.

ELLENTÉTEK.

I.

„A tudomány hatalom!“ mondják a béke baráti,
„Földet, eget hódit ember uralma alá.“
„A hatalom tudomány!“ viszonozzák harcz kegyelői,
„Országok sorsát dönti, vezérli szava.“
A tudomány s hatalom mindkettő hódit; azonban
Életet osztva egyik, másika osztva halált.
A tudomány földjén kél üdv, és béke, virágzás,
A hatalom földjén dúl a viszály, a nyomor.
Óvd magad' a hatalom kislelkü tudósaitól te,
S hallgasd a tudomány lelki hatalmasait.

II.

Szivet nem szeretek, szabadon tévelygve csapongót,
Melyet a részvétnek láncza le nem kötelez.
Elmét nem szeretek, rabul ejti ha bármi tekintély
S tiszta önállóság bélyege nincs müvein.
Bün utjára terel sivár szivbéli szabadság,
A haladás utját zárja el a fogoly ész.
Rab legyen a mi szivünk, szeretetnek rabja örökké,
Ámde az elmének röpte örökre szabad!

III.

Férfit emel s indít a szabadság vágya, veszélye;
Édes rabságot élvez is, ád is a nő.

IV.

Ifju vagy, a vágyak heviben nem birva magaddal:
Es a világgal akarsz birni dicsőn, botorúl!.
Férfi vagy: és látod, hogy nem birhatsz a világgal,
S üdv, ha magaddal birsz teljesen és igazán.

V.

„Nincs lélek, nincs én!“ mond büszke pofával az álbölcs.
Hát gondolni lehet; de a mi gondol, a nincs.
Ő igy szól: „Én nem vagyok én“, s kivánja, hogy elhidd.
Nincs, és szól! A mi nincs, mondhat-e az valamit?

VI.

„Hisz' nem is én szólok“, mond ismét öntagadólag:
„A mit belőlem szól: egy darab agy, nem egyéb.“
Agy hiszi hát (e test), hogy nem test; test hiszi, hogy hit
S más testetlenség — testi sajátja neki.

GREGUSS ÁGOST.

CSAK EGYETLEN-EGY NAPSUGÁR!

(Vége.)

Dávid lekullogott most szobájába, és bámészkodva állott meg a küszöbön. A padló oly tiszta, a milyen évek óta nem volt; a különben füstös kályha most csillogott feléje, benne meg jót üz rakva, a kis ablak, a theaedények, minden fénylett a tisztaságtól; a kis asztalka fehér kendővel leteritve, s a rég elveszettnek hitt biblia rajta, és mi több mindezeknél, a tisztára mosott kis ablakon át *az első napsugár* hatolt be, mely varázsfényt árasztott az öreg Dávid ujjá alakitott hajlékára.

Az öreg Dávid előtt ez az egész eleinte ismét álomképnek tetszett; de feleszmélvén oda ment a kis asztalhoz, s kezébe vevé a kedves emlékezetü bibliát, és egyenkint eszébe jutának azok a helyek, melyeket édes anyja szokott vele olvastatni. Oh istenem; sohajta fel, milyen furcsa érzés fogja el szivemet! és válaszul az éji tündér hangját vélte hallani, ki azt mondá neki: „ilyen helyeken szeretünk mi tartózkodni; ne félj, öreg, ezentul el nem hagyunk soha!

Mihelyt az öreg Dávid feleszmélt merengéséből, felsietett a jó házi asszonyhoz, hogy megköszönje iránta tanusitott szivességét.

„Oh asszonyom, mondá mélyen megindulva, mivel hálálam meg önnek ezt a nagy jótéteményt. En szegény ember vagyok, — oh istenem!“

„Csekélység az egész; hallgasson ön, Coombe ur, a fizetésről; Betsy igen örül, hogy jól kitudta tisztitni szobáját; de még inkább fog örülni, ha megtudja, hogy ön meg van vele elégedve, ez neki elég jutalom. Neki ez igen hasznos, mert nem sokára ugy is valami szolgálatba kell szegődnie, legjobb lesz, ha mindennap lemegy önhöz takaritani.“

„Igen köszönöm ezen nagy jóságát, melylyel elhalmoz; én nem vagyok olyan ember, hogy önnek ezt czifra beszéddel megköszönhetném, mert én nem tudok mást mondani, mint a mit érzek, azért, ha meg nem bántanám, legalább fogadja őszinte kézszoritásomat,“ — és evvel Dennis asszony felé nyujtá kezét, miközben egy zavart tekintetet vetett arra, mert szégyellette barnás szinét.

„Nem ijedek én meg barna izmos kezeitől; mert az munkássága jele.“

A szegény öreg csizmafoltozó oly jól és nyugodtan aludt azon éjjel, hogy bármi herczeg is megirigyelhette volna.

Midőn kora reggel felébredt, legelőször is az ablakhoz futott; — igen, az ablakhoz, mert tisztán kiláthatott már rajta. Éjjel hó esett; de a felhők szakadozni kezdtek; itt-ott láthatott már egy kis tiszta kék eget, és látta, hogy szép derült idő lesz, épen oly derült, mint saját lelke. Régóta nem izlett neki a reggeli oly jól, mint e napon;

azután leült dolgozni. A munka is sokkal jobban haladt mint máskor, s kevés idő mulva ajkai rebegni kezdtek: — az öreg Dávid énekelt!

Eszébe jutott gyermekkora, melyet szüléi és testvérei körében töltött, és szemei elteltek könynyel arra a gondolatra, hogy azok mindnyájan hideg sirban nyugszanak már!

Dolgozott mindaddig, a mig Betsy lejött takaritani, mit a kis leánynak bensőleg megköszönt, és hogy utjában ne legyen, kiment valami kész munkával. A hó ujra esni kezdett és szokatlanul zord idő volt Londonban. Dávid alig haladt el egy pár utczán, midőn egy sarokkövön két- vagy hároméves gyermeket talált ülve, ki keservesen sirt, mellette pedig egy péklegény állott nagy kosár süteménynyel a hátán.

„Nem ismeri ezt a porontyot? — kérdé a péklegény Dávidtól — szegény nagyon éhes lehet, fázik is, bizonyosan eltévedt.“

„Nem ismerem, felele Dávid; mit csináljunk vele?“

„Adjuk át valamely rendőrnek, felelé a péklegény borzasztó közönyösséggel.

„Nem, azt nem teszszük; nagyon durva emberek azok a rendőrök; nem oda való ez a kis pondró; haza viszem magammal, még is csak jobb lesz ott neki, mint itt a hóban. El leszünk mi együtt; no s jösz-e?“

S evvel kezét oda nyujtá a gyermeknek, ki azt tüstént meg is ragadta, és ösztönszerüleg felnézett könytelt kis szemeivel az öregre, mondva neki: „papa ehetném!“

„Oh istenem! milyen gyönyörü teremtés,“ kiáltott fel Dávid, midőn a gyermeket karjai közé vette. Az egész uton gagyogott vele; igérvén neki ennivalót és hogy — kit a gyermek egyre emlegetett — nem sokára eljön a mamája.

A mint haza ért, leültette a gyermeket a tüz elé, kezébe nagy darab kenyeret nyomott, lehuzta nedves czipőit és harisnyáit, és dörzsölve melegité piczi hideg lábait a tüznél.

A hó elállott, a felhőket csipős északi szél oszlatá el, és a nap is, bár halványan, kisütött s egy sugara a gyermekre vetődött.

De ennek, miután megette kenyerét és az öreg megszárogatta lábait, ismét eszébe jutott mamája, és elkezdett sirni keservesen.

Az öreg Dávidnak nagyon zokon esett a gyermek sirása, és zavarodottan vakarta fejét, mikép találjon módot a gyermek csillapitására; és ki hinné, egy napsugár, egy ragyogó napsugár, mely a réz viztartóra esett, segité ki bajából. A rivó gyermek, még könnyes szemmel, de mosolygó arczczal a fényes tárgy után kapkodván, elhagyta a sirást, és feledé az anyját.

Igéző látvány volt, hogy forgatta kezében a jó öreg a napsugártól ragyogó edényt, mire a kis gyermek gyönyörködve tapsolt kis kezeivel s elnevette magát. Jó kedve oly hatással volt Dávidra, hogy maga is kaczagott. Oh mily régen nem nevetett Coombe Dávid, és mily különböző lehetett az ő nevetése a kis gyermekétől!

Kis idő mulva az idegen gyermek egész otthonosnak kezdé magát érezni, ide-oda járkált a szobában, és mindent megnézegetett. Dávid pedig munkához fogott.

Az öreg Dávid megosztá vele szegényes ebédjét, de ugy, hogy felénél több jutott kis védenczének. — S mi boldog volt, midőn látta, hogy jóizüen és mohón eszi a szegény kis gyermek a vele megosztott falatot, és ebédje most magának is sokkal jobban izlett, mint máskor.

S midőn este felé elálmosodott a gyermek, Dávid karjai közé vette, fel s alá sétált vele, és egy régi dalt dúdolva ringatta, mig a gyermek nagy szemei bucsukódtak, és szendén aludt.

Az öreg gyengéden fekteté ágyára; és gyertyát gyujtva nagy szorgalommal folytatá munkáját, néha-néha egy megelégedett, mosolygó tekintetet vetve a gyermekre.

Egyszerre hangos beszédet hallott az udvarban, melynek értelmét nem tudta ugyan kivenni, de azért mégis felkelt, mert a zaj mindinkább az ő szobája felé közeledett. Most erős kopogás hallatszik a külső ajtón. Talán tüz van a házban, kiáltott fel ijedten, és gyorsan odasietett az ágyhoz.

Talán pénzt rejtett oda? Nem! Dávidnak pénze soha sem volt; de ott volt a pénznél drágább kincs, az alvó gyermek! Melléje állott, hogy veszély esetére annál hamarább karjai közé ragadhassa.

De nehány percz mulva Dennis asszony bekiáltott, „Coombe ur, kérem nyissa ki az ajtaját! keresi valaki.“

„Engem? Ki lehet, oly későn? gondolta magában Dávid, talán valami csizma- vagy czipőfoltozás végett, annál jobb, lesz egy kis keresetem.“

„Asszonyom, itt lakik a kit ön keres; de nagyon félek, hogy félreértés az egész, mert nekem egy szóval sem emlitette“, mondá Dennisné kivül, egy idegen nőhöz, kinek arczán a legnagyobb aggodalom látszott.

„Oh uram, mondá ez a küszöbön, nem látott ön egy gyermeket; az én egyetlen fiamat; mondja meg hamar, kérem, igazán nem látta, kétségbeesem ha meg nem találom.“

Coombe Dávidot semmiben sem nem lehetett siettetni; ő mindig és mindenkor kimért lassusággal fogott mindenhez.

Most is csendesen közeledett, gyertyával kezében, az ágyhoz, és rámutatván a gyermekre, mondá:

„Nem tudom, az ön fia-e ez vagy nem; de egy pillantás elég volt, hogy a kétségbeesett anya megismerje egyetlen gyermekét, és fölkapva az ágyról anyai szivéhez szoritsa. A gyermek kinyitá álmos szemeit, s ráismervén anyjára, kövér husos kis karjaival körülfonta nyakát, s ismét elaludt.

Az idegen nő, örömében könnyezve, monda Dávidnak: „Uram, mi gazdagok nem vagyunk, de a legnagyobb örömmel megteszünk mindent önért a mi csak tőlünk telik, hogy egyetlen gyermekünk iránt tanusitott jóságát némileg viszonozzuk, jöjjön vasárnap hozzánk ebédre, hogy férjem is láthassa és megköszönje önnek e nemes tettét.“

„Említést sem érdemel, felelé Dávid bánatos szivvel; igen sajnálom, hogy oly hamar el kell válnom a kedves gyermektől; de a mi a szives meghivást illeti . . . folytatá, mindig jobban akadozó hangon s kopott ruhájára egy pillantást vetve, mialatt barna arczát szégyenpir borítá el; mig végre szive mélyéből a szokott sóhajtására fakadt „oh istenem!“ Az idegen nő észrevette jóltevője nagy zavarának okát, és a legszivesebb hangon megnyugtatta. „Oh sohse gondoljon semmivel, mi nem adunk a külsőre semmit, csak jőjjön el, minden bizonynyal elvárom“; s többször bensőleg megszoritva a jó öreg izmos kezeit, és lakását megmondva, hazasietett a megtalált gyermekkel karján.

Az öreg Dávid mégis nagyon meg volt akadva öltözetének szegénysége miatt. Mit tegyen, hogyan menjen ő oly kopott ruhában tiszteséges családhoz ebédre? Elhatározta, hogy a jó Dennisnével közli e nagy baját is.

Másnap reggel meg is leste, midőn a piaczra ment, mert e végett nem mert külön látogatást tenni. S elkisérve őt, utközben elpanaszolta baját, melyet szokás szerint egy szive mélyéből fakadó „oh istenemmel“ végzett.

„Nem mehet! Az isten áldja meg, miért ne mehetne? Tegye ki estére ruháját az ajtó elibe, majd én kiporolom, kitisztitom: férjem pedig ad egy inget és nyakkendőt használni, a csizmáit meg ön maga kijavitja s kifényesíti; istenemre mondom, olyan csinos lesz, mint egy arszlán! De kezeiről se feledkezzék meg, édes barátom, jegyzé meg a jó asszony kötekedő vidor hangon, majd gondoskodom egy kis szappanról is; ugy-e bár, nem haragszik őszinteségemért?

Dávid érzékeny, mély megindulást elárulo hangon felelt: „köszönöm. — Oh istenem!“

Erre aztán hazament, és kettős szorgalommal folytatta munkáját.

Elérkezett végre a nehezen várt vasárnap. Az öreg Coombe gyermekes kivánsággal nyitá ki reggel ajtaját, hogy bevegye az igért tiszta ruhát, bizonyos levén benne, hogy szives háziasszonya teljesiti igéretét. Ott volt minden rendbe hozva és kitisztitva. A jó asszony a szokottnál sokkal később feküdt le, csakhogy igéretét teljesithesse. Ott volt a tiszta ing, a kék s fehér koczkás nyakkendő, de a mi több, még egy tiszta veres zsebkendő, s a ruha közt egy jókora darab fehér szappan is.

Dávid magánkivül volt örömében; szobájában egyenként megnézegette; és a mint a fehér inget kezébe vette, szemébe ötlött a két tárgy közti szinkülönbség, s hamarjában egy kis tüzet rakva, melynél a viz kevés idő alatt megmelegedett, nemsokára Dávid ajkán némi hiu mosoly játszott, mert alig lehete ráismerni az öreg csizma-foltozóra.

A napsugarak is sokkal vigabban szökdeltek ide-s tova a szobában! Most még csak egy új kalapra lett volna szüksége, mert a mostani, összehasonlitva a többi ruhával, valóban nem arravaló volt hogy feltegye.

E nagy bajban is jóltevőjére, Dennisnére gondolt; talán ő ebben is segithetné. Nem is csalódott. A mint a hiveket a templomba szólító harangok megkondultak, bekopogott Dennisné, leányával együtt, a mostan tiszta kis szobába. „Jó reggelt, Coombe ur, üdvözlé nyájas hangon. Ejnye, beh takaros legény ma, folytatá: most még fogadja el ezt a kalapot is, férjem küldi. Igy ni, most már egész arszlán, Coombe ur. Még egy kérésem van hozzá; ugy-e bár lesz oly szives, elkisér engem és leányomat a templomba“, és azzal, a nélkül, hogy az öreg feleletét bevárja, odanyujtá karját, melyet Coombe Dávid nagy zavartan elfogadott.

Lehetetlen volna leirni Dávid érzelmeit, melyek elfogták keblét a mint a szent épületbe belépett, hol annyi év óta nem volt.

Miután az isteni szolgálat és egyházi beszéd be volt végezve, a lelkész ráadá hiveire az áldást, melynek hallatára Dávid nagyon elérzékenyedett, eszébe jutván gyermekkora minden emlékei. Templomból kijövet érzékenyen vált el Dennisnétől, és az uj ismerősök lakása felé tartott, kik már lesték s a mint megpillanták elébe jöttek. A kis gyermek mindjárt kezébe csimpeszkedett, és befelé vonszolta, folytonosan csevegve, a mire Dávid „igen“, és „nemmel“ felelt, mert egy szót sem értett abból, a mit a gyermek az ebédről beszélt neki.

Ez időtől fogva minden vasárnap uj barátainál ebédelt az öreg Dávid; s az általa megmentett gyermek mindig „Dávid bácsinak“ szólitá.

Évek multak, de Coombe Dávid sohasem panaszkodott többé, hogy szobája sötét és komor; Dennisné és Betsy leánya folytonosan tisztán tartották, s a napsugarak se kerülték már.

Dennis asszony egyszer avval a hirrel lepte meg, hogy rögtön siessen fel az emeletbe, mert ott két idegen urhölgy vár reá. Felkullogott tehát Dávid oly gyorsan, a mint tőle kitelt, és mennyire megdöbbent, midőn két rendkivül elegáns és szép nő állott elébe, kik közül az ifjabbik jó ideig vizsgálólag szegzé rá szép kék szemeit, s akkor lelkesülten kiáltott fel: „igen, ez az!“

A szegény Dávid mintegy megigézve, mozdulatlanul nézte az egészet, semmit sem értett belőle.

„Bocsánatot, jó uram, ugy-e nem csalódom, szólitá meg a bájos leány, ugy-e ön az, ki nem rég

bátorsága által megmentett egy nőt, mikor lova elragadta?

Dávid már nem is gondolt arra a hős tettére; most hogy eszébe jutatták, igennel felelt.

„Oh mint örülök, hogy valahára megtaláltam! én vagyok az a fiatal nő, kinek életét megmenté, nem is volt nyugtom, mig fel nem találtam; egy nő utasitott ide, ki hozzám jár dolgozni, s kinek a fiával szintén szépen és gyöngéden bánt: a mint látszik ön nem tesz egyebet jónál", s erre oly mosolyt vetett az öreg Dávidra, melyet egy nábob is megirigyelte volna a szegény öreg csizmafoltozót. „Most pedig mondja meg, mivel segithetek?"

Dávid, egy kissé összeszedvén magát bámulatából, gyermeki naivsággal felelt „oh istenem! hisz csak kötelességem teljesitém; de ha mégis valami jót akar velem tenni asszonyom, foltoztassa minden czipőjét általam."

Egy bájos mosoly lebbent a feleletre a szép hölgy ajakára, s felelt:

„No jól van, hanem igérje meg, hogy személyesen fog hozzám jöni a munkáért," és átadván jegyét az öreg Coombenak, miután a legszivélyesebben elbúcsúzott, monda: „Jer Adél, siessünk haza atyámhoz; mennyire fog örülni, hogy megtaláltuk, a kit oly régóta keresünk."

Szegény öreg Dávid! egészen magán kivül volt, sokáig utánok nézett; eszébe jutottak az álmában megjelent tündérek, és midőn szobájába visszatért, igy szólt magában:

„Ezek, a mint látszik, gazdag emberek, ha az egész családnak a czipőit én foltozom, akkor csak szerzek annyit, hogy öreg napjaimra maradjon egypár garasom; — oh istenem."!

Sokáig ült Coombe Dávid tiszta, vidor kinézésü szobájában, pipájából nagyokat füstölve; végre elszenderült, és álmában fényesen megvilágitva látta szobáját, s megzendült neki a tündér hangja: Emlékezzél, Dávid, első megjelenésemre; ugy-e igazam volt, midőn azt mondtam, hogy pusztán henyéléssel nem szerez az ember jó barátokat, hanem munkásság és jótékonyság által?"

„Bizony igazad volt" mondá magában az öreg Dávid.— Nem is panazkodom többé, hogy a napsugarak nem viditják fel kis lakásomat. Köszönöm, kegyes tündér, jó tanácsodat, számtalanszor hálás szivvel gondoltam már reád.

Coombe Dávid végre ily egyszerü erényei által elérte, a mi után sovárgott. Barátjai, kikkel ő, a szegény csizmafoltozó, jól tett, öreg napjaiban kényelembe helyezték. Dennisné gondoskodott szobájáról, hogy mindig tiszta legyen; az a nő, kinek veszélyben forgó életét bátorsága által megmentette, — ellátta annyi munkával, hogy mellette nemcsak gondnélkül megélt, hanem néhány fillért még félre is tehetett, időnként pedig más apró ajándékokkal is meglepte, melyek közül legkedvesebb volt előtte egy szép karszék, melyben aztán estéit pipálgatva töltötte. Vasárnap pedig rendesen azon család szivesen látott vendége volt, melynek nemes lelkülete által visszaadá egyetlen gyermekét; és midőn földi pályáját szendén bevégzé, sirját számos barátjai könnyetelt szemekkel állották körül, és sirkövén, melyet neki emlékül emeltek, nevén kivül e szavakat lehetett olvasni:

„Erélyesség, kitartás, szorgalom, jótékonyság,
Hit, remény és megelégedés!"

Angolból

SÓSKUTY.

NEMZETI SZINHÁZ.

(Aug. 8-án.)

Egyik sir, másik nevet. Szinmü 4 felv. Irták Dumanoir és Keraniou. Fordította Radnótfáy. — E mü nem ma került először szinpadra, egy párszor már adták s a közönség elég jól fogadta. En ma láttam először, unalom nélkül néztem végig, sőt jól mulattam, oly jól, mint akármely társaságban, hol tisztességes emberek mulatnak, élénken, helyenként szellemdúsan, beszélgetnek a napi eseményekről s egy-egy találó reflexióval, egy-egy sikerült élczczel füszerezik társalgásukat. Ki unatkoznék ilyenkor? Hanem az is igaz, hogy az ember minden erősb benyomás nélkül tér haza, s midőn másnap fölkel, csak arra emlékszik, hogy tegnap itt s itt volt, elég jól mulatott és egyébre semmire. Valóban sok franczia ujabb szinmü hatása ily nemü. Semmi nemü ügyesség, találékonyság, mesterkedés nem pótolhat bizonyos varázst, a költészet varázsát, mely még némely nagyon hibás művekben is ellenállhatlan hat lelkünkre.

A Hugó és Dumasféle romanticismus szilaj, féktelen, de mégis költői s néha megrázó vagy legalább megdöbbentő teremtményeit, önmérséklő, csendes, szelid, mondhatnám közönyös szinművek váltották föl a franczia szinpadon. Nem találkozunk többé nagy szenvedélylyel, vagy a nagy szenvedély affectatiójával; a phantasia nagy tévedései eltüntek, de magát a phantasiát is hiába keresed; nem panaszkodhatni többé a bonyolult, megriadt cselekvényen, mely szinpadi csinyekkel vadászsza a hatást, azonban a dráma nem akar már több lenni, mint egy hosszu beszély; regényi tárgyakat és motivumokat vesz föl s keveset gondol a dráma formájával. A történelem nagy tényei, alakjai többé senkit sem lelkesitenek, a dráma muzsája csak a jelenben él, utczai pletykákkal táplálkozik, mint egy grisette, vagy salonfecsegésbe merül, mint egy unatkozó urhölgy. A költők irtóznak a nagy felindulástól, nem keresik az erősb összeütközést, a mélyebb tragicumot, ha mindjárt kétes uton, groteszkkel vegyitve, dissonnans benyomást hagyva is hátra, mint ezelőtt 20—25 évvel; megelégszenek a mindennapi élet szenvedéseivel és gondjaival, oly bukással, melyet elviselhet az ember, oly diadallal, melynek nem mindig örülhetni. A szenvedély nyelve kiveszett a franczia szinpad-

ról, helyét szellemdús vagy elmés társalgás foglalta el vagy épen közönséges fecsegés, az idealismus realismussá változott át, vagy a mi megmaradt, nincsenek nagy eszméi, eloszokott vagy fél a lelkesüléstől, nehogy nevetségessé váljék.

A franczia dráma ez ujabb irányának, bár különböző oldalról, a fiatal Dumas és Feuillet a képviselői. Mindkettő tehetséges ember, de az a drámai genre, melyet mivelnek, nem nagy értékü. A fiatal Dumas vastag realista és cynikus, ki egyébiránt néha szeret az erkölcscsel kaczérkodni. Büszkesége, hogy a valódi életet másolja és fölmenti magát a phantasia, találékonyság és gondolkozás terhétől. Azt hiszem, nincs is elég ereje hozzá. Kikap valamit a mindennapi életből, a mit látott, hallott, tapasztalt, rendesen holmi botrányt, s leirja szélesen és hosszan, nem viseltetik alakjai iránt benső részvéttel, másolói szerepéhez hiven közönyös hozzájok; cselekvényeit ritkán emeli eszmeiségig, vagy ha igen, az nem egyéb mint paradoxon; a legtöbbször egy pár adomai fordulat minden leleményessége, bon mot az alapeszméje s holmi cynikus irónia egész bölcsesége. Ügyesen és elevenen másolja a való életet, tudniillik az ugynevezett demimonde titkait, s azt hiszi, hogy az mindenkit épen ugy érdekel, mint őt; nem tartja magát erkölcsbirónak, költőnek sem, ő csak rajzol, fecseg s néha szellemdúsan, egyébre nincs gondja, lássa a közönség mit csinál, itéljen; óvakodik éreztetni meggyőződését, világ nézletét, mely talán nincs is. S mégis művei, drámai szegénységök mellett is, nagy részt feltünő sikert vivtak ki a párisi szinpadokon. Rajzbeli tehetségének, elmésségének tulajdonitsuk-e ezt, vagy tárgyai botrányos ujdonságának? itéljék el a franczia műbirák. Annyi igaz, hogy kevesb specificus drámai tehetséggel ritka költő vivott ki ily drámairói nagy hirt.

Feuillet egészen más ember. Távolról sem oly realista, mint a fiatal Dumas, s egészen más körben mozog, azonban idealismusa nem fennszárnyaló. Ő is őrizkedik a nagy felindulástól, a nagy szenvedély rajzától, de gyöngéd kedélye, választékos, finom izlése jó hatást tesznek a lélekre, ha nem is mélyet és maradandót. Ő is inkább csak a mindennapi élettel foglalkozik, de nem a demimonde, hanem a valódi salonélet körében. Nem veti meg ugy a phantasiát, mint Dumas, vagy jobban mondva több phanthasiája van, de sem széles körü, sem erős. A romantikai iskola némi maradványa még megvan benne, de féktelenségéből semmi. Annyira önmérséklő, illemes, választékos, hogy néha mesterkélt és erőtlen. Csak a kecseshez, az érzelmeshez van érzéke; erkölcsi világnézetei elég józanok, de igen kitünteti őket. Költészetének jó oldalai egyébiránt beszélyeiben és regényeiben tünnek ki, melyek a franczia ujabb regényirodalomban kitünő helyet foglalnak el; drámáiban nagy részt árnyoldalait látjuk, mit különösen akkor vehetni észre, midőn regényeit és beszélyeit dramatizálja. Mily különbség a dráma és beszély között! Bár sokban különbözik Dumastól, de abban egyezik vele, hogy a világos és biztos expositióhoz keveset ért, erősb drámai helyzeteket nem tud teremteni, formája drámai szempontból laza, s cselekvénye, bár érdekesen, de vontatva halad; a specificus drámai erő épen ugy hiányzik benne, mint Dumasban.

Dumanoir és Keraniou urak e drámája a Feuillet iskolájához tartozik, ha ugyan iskolának nevezhetni Feuillet kisérleteit. Nincs benne semmi botrányos. Feuillet jóakaratteljes, gyöngéd szellemének, választékos izlésének némi halvány viszfénye sugárzik rajta. Nem bajlódik heves szenvedélylyel, erős összeütközéssel — a franczia ujabb drámák egészen odahagyták e tért — nincsenek benne hatásos, megrázó helyzetek, a szenvedély nyelvét se halljuk sehol, de hallunk élénk, elmés társalgást, látunk egy pár érdekes jelenetet és fordulatot s némi könnyed kellemet, mely az egészen átvonul. Egyébiránt alapeszméje nem annyira meglett embernek, mint növendék lyánynak vagy ifjunak való. Az van benne kifejezve, hogy ne higyünk a külszinnek, nem az a nő szereti férjét igazán, ki csak ruhával és bánatos arczczal gyászolja, hanem az, ki szivével, s ha kell, önfeláldozásában mosolyogni is tud. Ennyiért kár volt drámát irni s kivált oly gyönge alapon, mint Rey Jeanette historiája.

Két Jeanette áll előttünk, Rey és Vanneau Jeanette. Emez gyászolja, siratja férjét, de örömest férjhez menne, sőt gyásza, nagy bánatja tulajdonkép nem egyéb, mint kaczérság. Nem tudjuk ugyan kire számit, de csak akad valaki, a minthogy akad is, mindjárt az első felvonásban, Borel Móricz orvos és törzstiszt, ki épen Algirből jő haza, s kivel a fiatal özvegynek még lyánykorában némi viszonya volt. Hát a másik Jeanette? Ez épen nem gyászolja Algirban elesett ezredes férjét, mindig nevet s férje testvérével, Laurence kisasszonynyal, minden mulatságban részt vesz s kivált a bálban majd halálra tánczolja magát. Vajon miért teszi mindezt? Bizonyára se kitalálni, se megérteni nem fogja az olvasó. Kissé kivételes helyzete van, de a melyet a szerzők minden mesterkedésök mellett sem indokoltak eléggé. A nevető Jeanette férjének tudniillik egy vak és idegességben szenvedő anyja van, ki előtt titkolja fia halálát, minden héten költött leveleket olvas föl neki fiától. Tehát Jeanette ezért nem gyászol, ezért nevet, jár bálba, s veszi magára az egész világ rágalmát. Ez mind jó, csak az a kis baj van, melyet akármely növendéklyány vagy ifju kritikája is észre vesz, hogy mi szüksége a Rey Jeanettenek *vak* napa előtt nem gyász[illegible]em világos szinü ruhát fölvenni, mi szükség napa körén kivül is vignak lennie s annyira bálozni csak azért, hogy napa fia halálát meg ne tudja, melyet az egész világ tud? Vajon nem jobb volna-e otthon ülni, nehogy valaki idegen látogassa

meg az öreget, s beszédközben kipattanjon a titok? Szóval a szükség vagy is szükölködés nem a viszonyokban rejlik, hanem az irók leleményességében. Nem tudták tovább szöni drámájokat, azért volt szükségök Rey Jeanette vigságára, bálozására a házon kivül is. Ugyan is Borel orvos ur, meghallván az ő elesett kedves ezredese nejének bálozását, szörnyen megbotránkozik, hamar belé esik a másik Jeanette hálójába s nem akar semmit tudni ezredese végső ohajtásáról, hogy tudniillik vegye nőül testvérét Laurenceot s legyen védje családjának. Azonban látogatása alkalmával történetesen tanuja lesz Rey Jeanette vigsága és bálozása okának, látja, hogyan titkolják az anya előtt fia halálát, hogyan olvasnak neki a levegőből Algirban kelt leveleket. A hályog leesik szeméről, tisztelni kezdi e nevetve gyászoló nőket, örömest elvenné Laurenceot, de már minden késő, mert a másik Jeanettenek, a gyászoló özvegynek, szavát adta. A bús Jeanette sietteti is a házasságot; szerencsére férje halálát nem tudja hitelesen bebizonyitani, sőt a mint Bidaut jegyző urtól halljuk, az meg sem halt, csak a hajó sülyedt el, melyen elvitorlázott, de nem egyszersmind ő is. Borel föl van mentve szava alól. Ha már az egyik holtnak vett férj megkerült, miért ne kerülne meg a másik is? Rey ezredes csakugyan levelet ir, hogy, hála istennek, kiszabadult az arabok fogságából s mint tábornok tér haza. Képzelhetni az anya, nő és testvér örömét. Borel eljegyzi Laurenceot s a dráma azzal végződik, hogy Rey Jeanette belépő férje karjaiba omlik, ki az egész darabban most jelen meg először, de nem hallhatjuk szavát, mert a függöny hirtelen legördül.

Istenem, ha csak ennyi baj és ily szenvedés volna az életben, ha az emberi tettek szigoru nemesisét ily jóakaratu véletlen váltaná föl? Istenem, ha ily drámai rajz mélyebben fel tudná inditani a szivet, mi könnyü volna költőkké válnunk! De nem panaszolok, a darab teljességgel nem unalmas, ügyesen van irva, elég jól mulattam, oly jól, mint akármely theaestélyben, hol sok mindent kellemesen összefecseg az ember; igaz, reggel midőn irni akartam róla, alig emlékeztem már reá s épen nem merném részletesen megbirálni. Mindegy: nem unatkoztam, s várjunk-e többet a franczia drámairodalom ujabb irányától?

Gy. P.

APRÓSÁGOK.

II.

A KÁDÁR ISTVÁNRÓL IRT ÉNEK IDEJE.

Thaly Kálmán: „*Régi Magyar Vitézi Énekek*“ stb. czimü gyüjteményében az I. kötet 161. lapján egy éneket közöl: *Régi magyar vitéz Kádárról emlékezet. 1660.* felirattal. A végihez ezt a jegyzetet ragasztja: E költeményről *bizton hiszem, hogy 1660-ból származik.* Ekkor történt ugyanis II. Rákóczy György erdélyi fejedelem veszedelme, s a hozzá hiven ragaszkodó hajdu- és nyirségi városok fölégetése a törökök és tatárok által . . . . . A szinhely tehát az alföld . . . . . Még jobban tájékoz bennünket a *Szakó* (Szakoly), a mely Szabolcs megyében fekvő hely. Ujfalu, hol Kádár elesett, *vagy* a Szabolcs megyében fekvő ily nevü helységek egyike, *vagy* a szintén közeli Berettyó-Ujfalu . . . . . A Hajduságot, Nyirséget, ugy Szakoly és Berettyó-Ujfalu vidékét pedig tatár s török had az erdélyi fejedelmek közül csak II. Rákóczi György alatt rohaná meg. *Teljes bizton merem tehát e költemény fölé az 1660-ik évszámot irni.*“

Thaly felfogása az, hogy e költemény az első hatás melegének köszöni szülemlését; s ezen alapitva következteti, hogy mivel az esemény 1660-ban történt: a vers is akkor irathatott s iratott is.

Legyen a combinatio elfogadva.

S most előadom, mikorra jegyzették fel a történetirók Kádár István hős halálát.

Szalárdi, krónikájának 397. hasábján *), az *1658.* év folytára irja a következőket: A csaták a *Tóczó* mellől járton járnak vala; de valamely felé fordulnának, mindenütt, hol hiában járnak, hol megveretnek vala. Mint Berettyó-Ujfalunál is Kádár István hires neves, az alföldre csatázással járó, abban hires neves legény is a török ellen; ki is a fejedelemtől vagy két század magával csatára bocsájtatván, hogy az Berettyónak az ujfalvi malomgátnál általjárója volna, azt Kádár jó alkalmatossággal, de boldogtalan kimenetellel megállotta vala . . . a sürű nyilas pogányság ugy rajtok lett vala, hogy életben bennek nem sok szabadulhatott vala. Kádár Istvánt magát is főben lőtték vala, ugy hogy a csata után eltakarittatásakor az agya koponyájából a nyilvasat ki sem vonhatták volna.“

Az *évet* igy, de a *hónapot*, a mikor e csata történt pontosabban meghatározza *Barta* Boldizsár *Rövid Krónikája* (1666). **)

Előadása igy van.

1658 . . . A fejedelem hadaival a Berettyón által jön, a tatárok előtt Ujfalunál és több helyei között száll Dorogra . . . Az időközben a tatárságnak holmi szállingói a Berettyón által ütvén, felgyujtják Esztárt, Konyárt stb. *die 21. sept.* . . . Ekkor a fejedelemnek egy hadnagyság alatt való népét, kiket vigyázásnak s oltalomnak okáért *oda* (Ujfaluhoz) bocsátott volt, a tatárok igen megvesztegették. *Kádár István ott veszett.* A városban ez hirt hallván, lőn nagy félelem . . . A mikor szintén a legnagyobb félelemnek habjai közt

*) Pest, 1853.

**) Kéziratban fekszik előttem, azért nem hivatkozom lapra.

hanyattatnék a város: érkezik mint egy véleletlen a fejedelem a város alá minden hadaival, megszállnak hatvan-utczán kivül a *Tóczó* szélben a kertek között *die 24. sept.*" stb. stb.

Ez előadások nyilván mondják, hogy az ujfalusi csata 1658. september 21—24. között történt, s ha áll Thaly feltevése, mit fentebb emliték, a mű is *nem 1660, hanem 1658. évben készült.*

Még egy pár szót.

Az előadottak szerént *Szakó* nem lehet *Szakoly*, mely Debreczentől északkeletre fekszik, mig az ő kiküldetése épen a dél felé eső B. Ujfaluhoz történt. De meg az iró nem lehetvén igen természetes oknál fogva más, mint Debreczen vidéki, a mit egyébiránt nyelve is mutat, ez nem irhatott oly dialectussal, mely az *oly*-t *ó*-nak hangoztatja. A szó egyébiránt e formában nem magyarázható; az bizonyára romolva van. — A felhozott adatok egyszersmind azt is eldöntik, hogy a kérdéses Ujfalu nem a szabolcsiak egyike, hanem Berettyó-Ujfalu Biharban. Sz. I.

VEGYES.

* A magyar orvosok és természetvizsgálók Maros-Vásárhelyt, aug. 24-től sept. 2 ig, tartandó nagygyülésére élénk előkészületeket tesznek. Az oda utazni akarókat mind a Dunagőzhajózási társulat, mind a vasutak fele áron szállítják. Nagy-Váradon a város vendégei lesznek, s az egész „Sas" szálloda számukra lesz fönntartva. Váradtól Kolozsvárig a gyülés tartama alatt háromszoros gyorskocsi-közlekedés. — Benn Erdélyben pedig a testvér haza vendégszerető fiai várják őket tárt karokkal: mennyi a már előre megállapított terv, s mennyi mindent fognak még azonkivül tenni a látogató rokonok gyönyörködtetésére. Maros-Vásárhelyt az elszállásolásról már gondoskodva van; az „ismerkedő estély" az „Apolló" teremben fog tartatni, melyet Gr. Teleky Sámuel saját költségén diszíttetett föl. A gyülés napjaira kirándulások vannak tervben Parajdra és Szovátára. — De az utba nem eső városok is erősen csalogatják az utazókat, hogy kedvökért egy kis kitérést tegyenek. Igy Tordán bizottság alakult az elfogadásra, mely már hirdeti, hogy a tordai hires hasadékhoz, a régi sóbányák-, sósfördőkhöz teendő kirándulásokról gondoskodni fog. Szóval az egész kis Erdély a megtestesült vendégszeretet, pedig bizony ez idén megnehezedett fölötte is „az idők *viharos* járása."

* Elhunyt Szalaynk elvesztése fölötti fájdalom nyilatkozatok hirei még folyvást érkeznek a lapokhoz. Graefenberg, Lindewiese, Freiwaldau, Erdélyben Előpatak fördő vendégei tartottak újabban gyászmiséket.

* Széchenyi tiszteletére az alsó szabolcsi tisza-szabályozó társulat emlékszobrot akar állitani Tisza-Dob alatt, hol a szabályozás kezdődött. Hir szerint már hozzá is fogtak.

* A magyar tudományos akadémia palotájának homlokzatát ékesitendő szobrok: Leibnitzé, Newtoné, Descartesé, Galileié, Rafaelé — egy porosz lap szerint — már munka alatt vannak berlini szobrászok kezeiben. Mi igaz e hirben, s vajon csakugyan fogják-e a palotát diszíteni a tudomány és művészet nevezett férfiainak szobrai — nem tudjuk, de azt tudjuk, hogy például Izsó nehány órát mindennap dolgozik a palotában, s reméljük hogy csak őreá sem kőmives munkát biztak.

* A nemzeti szinház körül, melyet szünideje után operával nyitottak meg, folyvást csak operai hirek szállongnak. Erkel „Dózsa György" czimü uj operája már kész, s őszre szinre kerül. Beethoven „Fideliójának" szerepei már ki vannak osztva. Meyerbeer ünnepére pedig egy nagy egyveleget tartanak a nagy zeneszerző müveiből válogatva, csak Carina kisasszony megérkezését várják. Bécsben ez ünnepélyre a „Hugenottákat" játszották augustus 6-án, teljes fénynyel; az udvari opera-szinház minden magántagja részt vett benne, s a legkisebb szerep is erős kezekben volt a művészeti kegyelet ez ünnepélyén.

* A budai népszinház mostanság zárva van, a „Georgiai nők"-re készülés miatt. Mire e sorok olvasóink kezébe jutnak, talán már szinre kerül a nagy látványos mű — az első Molnár visszavonulta s az uj igazgatóság uralkodása óta. Molnár pedig a M. S.-ban egy magát igazoló hosszabb czikket közöl. „Csupán erőszakoskodás kifolyása, ugy mond — melyet Szilágyi idézett elő szintársulata nagyobb számu (nem összes) tagjaival, s egy lakatos mesterrel, meg egy kereskedővel — hogy csőd alájutott. Kitárja terveit: hogy várt ő vetéseiből az őszi idényre bő aratást; Berlinben 100, Hamburgban 60 előadásra volt szerződtetve az „Ördög pilulái"-val. Mindebből bátran remélhette, ugymond, hogy az adósságból kimenekül. Végül körülményesen megismerteti a viszonynyal, melyben ő a népszinház tagjaival, épitő, felügyelő stb. bizottságával állott. — És most, szállongó hirek szerint, a komlókerti daltársulat vezetését veszi át, megnagyobbitott helyiségben, megszaporitva a tagokat, mig más hirek azt mondják, hogy meg van az ellene kihirdetett csőd szüntetve, a mennyiben Buda város itéletét a pesti váltó-feltörvényszék nem hagyta helyben.

* Pozsonyban, a magyar országgyülések, a koronázás régi szinhelyén, végre csakugyan támad egy magyar lap. Hir szerint octoberben fog megindulni „Pozsonyi Értesitő" czimmel.

* A román kormány által régiségi kutatásokra kiküldött Poparoglu, Kis Oláhországban, Resca mellett, egy régi érczkoporsóra akadt. A benne talált tárgyak következők: Egy gyermekcsontváz, 16 levelü tiszta arany koszoru, mely a gyermek halántékát övezte, a miből gyanithatni, hogy a gyermek magas rangu szülőktől szárma-

zott; két arany gyürü, melyek egyikében smaragd kö van. E tárgyak a bukaresti muzeumba helyeztettek. Poparoglu, mint hirlik, egy érczből vert római sast és más régiségi tárgyakat is talált, melyeket illető tudósitásával nemsokára a tanügyminiszternek fog átnyujtani.

* A m. k. tud. egyetemi dalegylet közzé tette ez évi számadását. Bevétele 330 ft. 39 kr., kiadása 326 ft 15 kr. volt. Egyszersmind a bizottság köszönetet szavaz a nemes szivü pártfogóknak.

* Moyses István, beszterczebányai püspök, Szent-Mártonban f. hó 2-án nyitá meg a tavaly alapitott „Slovenska Matica“ közgyülését. Elolvasta ama küldöttség jegyzőkönyvét, mely tavaly Bécsbe ment, hogy ő Felségének e szláv akadémia alapitásáért s az 1000 frtnyi legf. ajándokért l. a. köszönetet mondjon. Az ezen alkalomkor mondott császári válasz felolvastatása hangos szlávákkal fogadtatott. A tárgyalásokból azon határozat emlitendő meg, hogy szláv-német és szláv-magyar szótár fog szerkesztetni, melyre 200 darab arany tüzetik ki.

* Sasku Károly „Élet bölcsészet“ czimü munkácskára hirdet előfizetést 1 frtjával.

* A pesti vakok intézetében f. h. 8-án tartották meg az évi közvizsgát. Ügyesség, zenében pontosság, értelmes feleletek által felejteték a gyermekek a jelenvoltakkal a sorstól rájok mért csapást s váltak becsületére tanitóik szorgalmának.

* A „Hon“-nak irják M. Szigetről, hogy ott az iskolai vizsgák jul. 28—30-án tartattak meg, Tisza Kálmán, mint az egyház kerület által kiküldött állandó választmány elnökének jelenlétében. Már Ugocsa határán tisztelgő követség várta, Szigeten pedig Szilágyi István fogadta üdvözlő beszéddel. Tisza az elmenete előtti utolsó órában 500 ftot alapitott a szegény tanulók fölsegélésére és 150-et adott egy légszivattyúra. Augustus 1-én távozott el — irja a levelező — a „Tisza bölcsőjéből“ az „alföldi Tisza“ — vivén magával ezer áldást és köszönetet.

* Kubinyi Ferencz és Henszlmann Imre tudós archeologjaink a napokban meglátogatták Egerben Ipolyi Arnoldot. Tudományos kirándulást tettek a XII. században épült szent-marjai román egyház — s a f. debrői XIII. századi oszlopzatos altemplomhoz. Mindkettőt rajzokba vették, s kivált ez utóbbinál vonta magára figyelmöket a nevezetes falfestmény maradványa, melyből azonban már alig vehetni ki valamit.

* A tudományos nagy Németországban egy bizottság alakult, mely megirja a „Tudományok történetét.“ A nagyszerü vállalat az elhunyt Miksa király által életbeléptetett történelmi bizottság kezdeménye, és már tényleg meg is van inditva; a tudományok egyetemes történelméből Németországon, az első két kötet megjelenvén. Az ó-kort időszak szerént akarták dolgozni, de már ettől elállottak egyelőre, s az uj kort dolgozzák egyes tudomány-szakok szerint. A közreműködők névsorában a ma élő legjelesb német tudósok neveivel találkozunk. Ára a 40—45 ivnyi köteteknek, a szerint, a mint fametszet szükség hozzá vagy nem, 2 tallér s 2 tallér $7\frac{1}{2}$ garas közt változik, s egyes kötetek is megvehetők.

* Boldogult *Fáynk* halálát a külföldi lapok némelyike is jelenti. Igy, olvassuk egy lipcsei folyóiratban. Érdemei közt felhozza, hogy mig egyrészt a takarékpénztárak, más részről a magyar *szinköltészet* alapitója volt. Különben egész méltánylattal emlékszik róla.

* Miksa mexicoi császár még új honába lett indulása előtt összeállitá különböző irodalmi és költői müveit, hogy bizonyos számu diszpéldányban kinyomassa, melyek természetesen nem adatnak könyvkereskedésbe, hanem a magas szerző környezetében leendő szétosztásra szánvák.

* A párisi „művészetek akadémiája“ következő pályakérdést tüzött ki: „Mik azon okok, melyek az ujjászületés (renaissance) kezdetétől ezen haladási szak végeig a művészet folyamára hatással voltak, s mik azon okok, melyek megforditott értelemben, a müvészet ama második hanyatlását előidézték, mely a 18. század közepéig tartott?“ A jutalom egy 2900 frank értékü arany emlékpénz, beadási határidő 1865 junius 15-ke.

* Karlsruhében az idei nagy zene gyülés e hó utolsó előtti hetében tartatik. A megjelenendő hirességek közt Liszt és a „Violinvirtuoz Reményi“ nevét is olvassuk.

* Emlitették a lapok, és mi is velök, hogy Bécsben, concert- és szini előadások alkalmával minő intézkedést tettek a *későn* jövők által okozható zavar elháritására, hogy t. i. a ki későn jön, várja meg a felvonás végét. De ez mind nem használ, mert a szabályhoz senkisem tartja magát. Most ujabb javaslatok kerülnek szőnyegre. Ilyen az, hogy a zárt székeket törüljék el, csak padok legyenek, s a ki legelőbb jő, üljön a pad közepére, a többi sorba mellé, két felől. Aztán, hogy a későn jövőkről vigyenek listát, s másnap tegyék ki az ujságba: későn jöttek N. N. ur, — N. N. asszonyság stb. De találólag jegyzi rá meg a másik, hogy némely hölgy csak azért is későn menne. Legjobb tolongani.

* *Berangern*ek Párisban szobrot akarnak emelni (még csak most?) s erre egy irodalmi s müvészi nevezetességekből álló bizottság alakult. Elnöke báró Taylor, alelnöke Legouvé.

— Miután a lapunkhoz melléklendő arczképeket nagyszámú fölös példányban nem nyomathatjuk, előbbi t. előfizetőink közül azokat, kik nem mondtak le végkép lapunkról, csak körülményeik gátolták eddig az előfizetés megujitásában, tisztelettel figyelmeztetjük, méltóztassanak rendelésöket megtenni, nehogy később a legjobb akarat mellett se szolgálhassunk arczképpel. *A szerkesztőség.*

UJ KÖNYVEK. *)

ALKALMI KÖSZÖNTÉSEK. Szerkesztette egy *szegedi tanár*. 175. lap. 16-r. (Bába I. Szeged.)

EGY BOLDOG EMBER NAPLÓJA. A franczia akadémia által pályadijra méltatott mü. Irta Souvestre Emil. Franczióból forditotta *Egy szegedi*. Ára 50 kr. A müből befolyó tiszta jövedelem az alföldi inség enyhitésére fordittatik. 8r. 190 lap. (Bába I. Szeged.)

AZ UTOLSÓ PONT. Elbeszélés. Egy kötetben. Irta *Kazár* Emil. 8r. 189 l. Ára 1 ft. (Bartalits I. Pest.)

TELJES MAGYAR-LATIN SZÓTÁR. Földrajzi nevekkel szaporitva. Szerkesztették *Bartl* Antal és *Veress* Ignácz a pesti k. főgymnasium tanárai. N8r. III. füzet. 193—288 lap. IV. füz. 289—384. l. *Fül — megkárosit*. Ára? (Kugler Adolf, Pest.)

A MAGYAR KÉPZŐMŰVÉSZETI TÁRSULAT ÉVKÖNYVE. 1863. Kiadta az igazgató választmány. (Nyomatott Kertésznél, Pest.)

SHAKSPEARE MINDEN MUNKÁI. Forditják többen. Kiadja a *Kisfaludy-társaság*. *Tomori* Anasztáz költségén. (Ily czimmel is SHAKSPERE SZINMŰVEI. — Második kötet. Julius Caesar. Forditotta *Vörösmarty*; Téli rege. Forditotta *Szász* K. 8r. 239 lap. Ára 1 ft. (Pest, Emich.)

TIZENKÉT RÓMAI FELIRAT Dáciából. *Torma Károlytól*. (Külön nyomat az Erdélyi Muzeum-Egylet-Évkönyvei II-ik kötetéből) 16r. 25 lap. Ára? (Kolozsvár, Ev. ref. tanoda betüivel.)

*) Hogy ez állandó rovatot minél teljesebbé tehessük, kéretnek a t. kiadó, illetőleg szerző urak, hogy az ujonnan megjelenő művekből egy-egy példányt, vagy legalább annak egész czimét, hozzánk beküldeni szíveskedjenek.

NYILT LEVELEZÉS.

Munkács. P. Sz. K. Az ajánlatot szivesen fogadjuk. A mű mellékletben némi chronologiai rendet kell tartanunk, legalább ugy kezdtük, s most egyszerre nem lehet megtörni. De azért jó lesz a nélkül is.

A Sajó mellé. Megkaptuk és köszönet a szép vigasztalásért. De mégis jobb volna nem vigasztalkozni ilyen módon. Deus providebit.

TARTALOM.

A tündérekről. *Deák F.* — A vadon szeretője. *Szemere M.* — A boszú. (Novelleta.) *Tanács M.* — Ellentétek. *Greguss Á.* — Csak egyetlen-egy napsugár. Angol. *Sóskuty.* — Nemzeti szinház. — Apróságok. — Vegyes. — Uj könyvek. — Nyilt levelezés.

Előfizetési felhivás
A
KOSZORÚ
1864. második félévi folyamára.

A KOSZORU juliussal *negyedik félévi* pályafutását kezdte meg.

Sokkal magasb véleménynyel vagyunk tiszt. olvasóink itélete s izlése felől, egyszersmind józanabb önbecsüléssel magunk iránt, hogysem, a jövőre is, szépen hangzó czifra igéretekkel állni elé mind irányokban illetlennek, mind ránk nézve megalázónak ne vélnők. Inkább a lefolyt három félév eredményére utalunk, azt terjesztjük birói itéletök alá: nem aggodalom nélkül, ha az előttünk lebegő eszményt, — de megnyugvással, ha irodalmunk jelen állását tekintjük.

Ez itélet, reméljük, el fog ismerni annyit, hogy a Koszoru, ez idő szerint, *irodalmi szinvonalon áll.*

A „Magyar költők arczképei“ folytatása a t. közönség részvételétől függ.

Megjelenik a lap minden héten, vasárnapon, másfél tömött nagy 8-ad ívnyi tartalommal.

Előfizetés a julius—decemberi félévre, Pesten házhozhordással, vidékre postán, 6 frt. o. é. mely vagy a szerkesztőhöz (Üllői-út 7. sz.) vagy Emich Gusztáv kiadó-hivatalába (Barátok tere 7. sz.) küldhető.

Teljes példányokkal az 1-sö számtól kezdve folyvást szolgálhatunk, s ezutáni előfizetőinknek is a már megjelent számokat egyszerre küldjük.

Kelt Pesten, julius 15. 1864.

Arany János,
a „Koszoru“ felelős szerkesztője és kiadó-tulajdonosa.

Arany János felelős szerkesztő és kiadó.

Pest, 1864. Nyomatott Emich Gusztáv magy. akad. könyvnyomdásznál.

KOSZORÚ.

Megjelenik hetenkint vasárnap. Szerkesztő szállása, hová a dolgozatok, előfizetési pénzek, reclamatiók is küldhetők: Üllöi-út 7 sz.

HETILAP
A SZÉPIRODALOM S ÁTALÁNOS MIVELTSÉG KÖRÉBŐL.

Előfizetés; egész évre 12 frt, félévre 6 frt. Előfizetést elfogad s a lap szétküldését is kezeli Emich Gusztáv kiadó-hivatala: Barátok-tere 7. sz.

MÁSODIK ÉVFOLYAM. AUGUSTUS 21. 1864. MÁSODIK FÉLÉV. 8. SZÁM.

A RENAISSANCE TÖRTÉNETE
ÉS A BROU-I TEMPLOM.

A középkor haldoklik, állva mulik ki. Igaz, nem hiányzott egy kő se falán, egy szem se pánczélán, egy tövis se koronáján. Kardja éles volt hüvelyében, vadász sólyma sivított, hársfája virágzott udvarán, csataméne nyerített küszöbén, az ős várak erkélyein még hölgyek állottak, nem egy szív dobogott magasztos szerelemben. A felvonó hidak le voltak eresztve, a láncdzsák élesek, zászlók lobogtak a vár-falakon, a termek örömzajtól hangzának. A lakomák tölt serlege állott még a bárók, királyok, császárok asztalán. A tornyok tetején az őrök nem láttak közeledni se gyalog, se lovas csapatot: és mégis mindezek pár óra mulva nincsenek többé; pár óra mulva egy láthatatlan lovag leveri e falakat, pánczélokat, bárókat, királyokat, császárokat. Készül szétzúzni, mint porrá tört pánczél pikkelyeit, egy egész világ álmait, emlékeit és hitét. Mert a XVI. század közeledik, már a lépcsőkön jő. Sulyos léptei hangzanak, zörget az ajtón; jött mint a sirásó, levenni a halottat diszágyáról.

Ekkor már nyilt tengeren volt Columbus Kristóf hajója. Vele együtt az emberiség elhagyta régi partját. A föld elsikamlott lábai alól: uj szenvedélyeknek, uj ohajtásoknak más eget keresett. Egy ismeretlen szél emelte az emberi ész vitorláját; a tenger hallgatott, a szigetek mosolyogtak. Ezer meg ezer csillag, melyeket emberi szem még nem látott, jött fel és ment le az árboczok felett. Nagy sohaj emelkedett az oceánból. Egy mindenünnen viszhangzó szózat azt kiáltá: föld! föld!

Luther Wittenbergában volt, vagy Rómába zarándokolt. A meghasonlás, melyet Európában elvetett, ekkor szivében volt zárva. Magánosan küzdött czellájában a középkor szellemével. Hallotta azt beszélni nyughelye felett, felült ágyában éjfélkor, üzte a kisértetet hajnal hasadtáig. Ez volt azon vérverejték órája, melyről szól leveleiben, mert ő akkor arra készült, hogy egy világot döntsön meg.

Ezen várakozásban, mely minden szivet elfogott, a gót épitészet félbeszakasztá munkáját. Elérte volt tetőpontját, a társasággal együtt, melyet képviselt. Nem volt többé ereje magasabbra haladni. Az emberiség nem merte a félben levő tornyokra az átlátszó sugár csúcsokat rárakni. Nagyobb része a főtemplomoknak bevégzetlen maradt, hideg szél érte ezen mennyei növényeket s lehervasztá tetejöket. A gót művészet nemcsak hogy elpusztult, de szemben vele egy uj művészet támadt, melynek hosszas ideig mindent magához kellett vonnia. Azon bábel, melyet a középkor szelleme bevégezni nem tudott, a renaissance művészete által leend folytatva, és a XVI. század kúpjai már domborodtak a gót és byzanti romok felett. Mindenütt, északon, Angliában, Franczia- és Németországban megszünt a főtemplomok, tornyok vetélkedése. Az ember, kételytől

megszállva, nem törekedett többé hitének örökös hajlékot emelni.

Az új század fejlődése tulajdonkép csak Olaszországban mutatkozott. Túl az alpokon az északi müvészet soha se honosult meg, és könnyü volna felmutatni a gót épitészet módosulásait, a mint közeledünk Rómához, hol az végkép eltünik. Velencze, épitészeti emlékeiben, kelet szellemét halmozza össze, az arabot, északit és a byzanti görögöt. Milano, Pisa, Firenze és Orvieto vegyitették a dél és az észak müvészetét, a római kerek ivet és a german csúcs-ivet, valamint Dante a Virgil pogányságát vegyité a keresztyén pokollal és paradicsommal. De ekkor ez az egész ország, a platonismus iránti lelkesedésétől elkapatva, örökre elhagyá a középkor hagyományát. A müvészet nem képviseli többé a multak buzgó eszméit, hanem egy philosophiai elvont ideált. A festők nem borulnak többé térdre, mint Fiesole, mielőtt ecsethez nyulnának. A hittől és vallástól eltérve, világivá teszik a müvészetet. Michel Angelo volt az, ki leginkább készült arra, hogy a hagyományt megszegje; ő azt teszi a müvészetben, a mit Luther tesz a dogmára nézve. A multnak idomtalan anyagából oly alakokat teremt, minőket az emberiség soha nem látott. Az átalános roskadozás zürzavarából óriások világát idézi elő, mely megnyitja a jövő küszöbét. Az ő szobrai, melyek a napot, az éjt, az alkonyatot és a korányt ábrázolják — egy más világ teremtményei. Se az ókor, se a középkor, se a pogányság, se a keresztyénség nem vallhatnák magokénak ezen alakokat; és az igazat kimondva, Michel Angelo az ujabb kor profétája. Mint Ezsaiás, képekkel bir az eszmék kifejezésére, és birodalmakkal, melyek még a gondviselés keblében nyugosznak. Kezének mindenik műve egy-egy néma jövendölés, egy-egy isteni jel, mely örökösen ismételtetik a népek utain; szent látványa volt, nem csak egy törzsre vonatkozólag, hanem az egész világ egyetemre, és vésőjével örökiti ezen márvány apocalypsist. Ki fogja ezen sibyllák nyelvét megoldani, mielőtt könyveik porrá lesznek? Három százada, hogy a népek az ő balthazari lakomájánál ülnek; és a Michel Angelo keze irja, a lakomázókkal szemben levő falra, a jövőnek óriási betűit.

Más felől Rafael, az egész középkort hősies szellemében összefoglalva, szintén annak eltörlésére szolgált. A XIII. század fresco képeitől kezdve a Rafael koráig, az alakok észrevétlen fokozatonként elérték az eszményi tökélyt. Ő halhatatlan mezt adott a középkor összes álmainak és azoknak a müvészet mennyében örök létet szerzett. A Cimabue antik szüzei, minden században egy lépcsővel emelkedve, tőle nyerték meg a változatlan szépség jellegét. A müvészetnek ezen fejlődését a lelkek emelkedésével lehetne összehasonlitni, kik sphaeráról sphaerára menve jutnak el a boldogok országába. A byzanti fresco festmények személyei lassanként ébredezni kezdtek földöntúli elragadtatásukból, és ujabb meg ujabb mennyekbe szálltak fel; a régi bazilikákban búsan lesütött szemeik sugárzani kezdének a Fiesole egén és ragyogni a Masaccioéban. De mosolyuk végkép csak akkor nyilt meg, midőn elérték a Rafael lángeszének eszményi körét, és nyughatának mindörökre azon zsámolyon, melyet kezével alkota nekik. Ekkor végződött be valódilag a középkor, feljutván gondolatának végső tetőpontjára. Ekkor minden földi leplek, melyek a régi festők szent szüzeit és alakjait elboriták, lehullottak és elenyésztek, beléptek a változhatlan szépség mennyébe; küszöbén levetették az eddigi halandóságot, lerázták lábaikról a dicső port, mit Giotto és Orcagna ecsete rájok hintett. Ekkor kezdődött örökös hozsánnájok, midőn a mult be volt végezve, s ők mosolyogva gyülének össze a keresztyén müvészet paradicsomában.

Ugyanazon időben, mikor ezen csodák minden szemet magokra vontak, és midőn a harmadszor felébredt Olaszország a világ bámulatát idézte elő — a középkornak elhagyatott és haldokló müvészete, utolsó erejének megfeszitésével, önmagának emelé sirját a brou-i templomban. Ott tevé le franczia földön utolsó gondolatát, és fekteté önmagát koporsójába. Oh! ne

szárítsátok le könyeiteket, ti a Margit sirját könnyező márvány siratónők! mert ezen koporsóban nem csak Savoya herczege és herczegnője alusznak, — ez egy ezredéves mult; ez a régi hit, ez a régi szeretet, ez az összes megdöntött vélemények pora, ez az elveszett szóhagyomány, ez az utolsó minstrel dala, ez a király utolsó mosolya koronája alatt, a vár asszonyának erkelyén, az aristocratiának mennyezete alatt, ez a régi intézmények, a költészet és a mult reményeinek rémképe, miket a XVI. század trónra lépte semmivé tett.

(Vége köv.)

Quinet Edgard után

L. K.

CZÉDRUS LOMBOK.

II.

MARK AUREL.

1.

Látánk Caesarokat
A Forum csarnokában,
Kiket tapsolt a nép,
Mint istent, mámorában:
Neked nem kelle taps,
Szerény, mint nép fia. . .
Kér-e díjt, szólsz, midőn
Gyümölcsöt ád a fa?

2.

Szinpad volt Róma ekkor,
— Lázító látomány! —
Tigris torkába hajlott
A hős, babér után.
Neked nem kell e harcz,
Csak a szellemtusa:
A féreg örvend a hol
Gyümölcsöt ejt a fa.

3.

Látánk több remetét,
Kinek ma híre szent,
Ki, hogy magába szálljon,
Sötét erdőkbe ment.
A legjobb rejtek, igy szólsz,
A lélek önmaga;
Ki rejthet annyi szót, mint
Rejt lombja közt a fa?

4.

A polgár pártütő volt,
Az egyház: kéjterem;
Kalóz-sereg hajózott
Csak, a rab tengeren.
Caesar te megjelentél,
S dús a part, mint vala. . .
De nála koszorúsabb
Gyümölcsétől a fa!

5.

Fogyott már Róma népe
Mint kiszáradt folyam;
A tenger ujra tenger
S kétannyi réve van.
Ő földön, tengeren, jár,
Mint népe csillaga;
És mindenütt gyümölcsöt
Népének hajt a fa.

6.

Si fractus illabatur . . .
Ez volt a jelszavad. . .
Egyet máglyára visznek:
Ő rá — palástot ad.
Kihallgatá a szellőt,
A kéméket soha;
Nem hajlott lelke meg:
Csak terhétől a fa!

7.

Midőn Rómára támadt
A vad gyarmatcsoport:
Eladta serlegét is,
Hol szörpölé a bort.
És elment népe élén
Mint első katona. . .
Szép, ágad, oh dicsőség!
Szebb a hűs árnyu fa.

8.

Pókháló fog legyet,
A bajnok egy — nyulat;
Agyrém minden dicsőség
Mit harczmező mutat.
Egy szép van itt: a kék ég;
A béke csillaga. . .
Ne öljetek! midőn friss
Gyümölcsöt ád a fa! —

9.

Kiáradt a Tiber,
Dühöng a döghalál,
Koldussá lőn a nép
Mely csak csontot talál.
Eladja mindenét most,
Dúsabb mint valaha;
Mert kétszer több gyümölcsöt
Hoz a királyi fa.

10.

Borongva, mint Timon,
Magán, mint Lear király,
Mig Jupiternek irják —
Ő fejlehajtva áll
A lény előtt, ki fönn van,
Világok pharosa,
Ki adja, hogy gyümölcsöt
Hajt évenkint a fa.

11.

A Nil és ős Dunánk
Hordozta zászlaját;
Mindig hallá dobogni
A föld e paripát.
Ha teste megpihent is:
Nagy lelke nem, soha.
Gyümölcsözzék örökké
A népekért a fa! —

12.

O Caesar! szellemed nagy,
Mert kardod volt: a toll;
Kinek szük a világ —
Szük volt a Capitol:
Nem érte téged a kor —
Bár Mark Aurel kora;
Kaczagták a midőn
Gyümölcsöt szórt a fa.

13.

A szép Faustina meghalt,
Elárult Cassius;
S te megbocsátva, igy szólsz:
Itt jobbom . . . és ne fuss! —
S fehér szép köntösében
Nagyobb lőn mint vala;
Ha rázza fergeteg: több
Gyümölcsöt szór a fa.

14.

Caesar, bölcsész, iró,
Pallos nélkül, király!
Ha Róma porszemet bír
Csak, abból mit birál:
Mi volna most e nemzet?
A föld mi volna ma?
Levél helyett a fáról
Gyümölcs, az hullana! —

15.

De élő könyved itt van,
Szép emlékszobrod itt!
Elvesztek birodalmak,
Nem fényes lapjaid.
Neved mélyen bevágta
A győztes paripa:
Mark Aurel! Róma nincs;
De szobrod áll — a fa!

16.

Ha sírból mind kikelne
Mit Róma birt nagyot,
Fölépitné a kor
A sok tört oszlopot:
Ki legnemesb gyümölcsöt
Hozott mindig, a fa:
Nem volna nagy, valóban,
Csak Mark Aurel, maga! —

JÁMBOR PÁL.

VÁLTOZOTT ELVEK.

(Beszély.)

Mikor Szerőnyi tanácsos meghalt, alig hagyott nejének és egyetlen leányának egyebet hátra, mint a költséges háztartást, fényes bútorzatot, egy kis adósságot, kevés készpénzt és bizonytalan kilátást valami szegény nyugdijra.

Hivatalnokoknál ez igy szokott lenni. Évi fizetéseikből élnek, s ez rendesen fölmegy a rangjuk által megkivánt fényes életmódra. Mikor aztán a kenyérkereső kidől, egyszerre igazán árva marad a család, s ha idejekorán nem gondoskodott a családfő, még anyagi nélkülözéseknek is ki lehet téve.

Itt is az az eset állott be. Szerőnyiné igen kegyes jó asszonyság volt, csakhogy egy kissé aristocraticus hajlamu, s a pénzt, mikor bőviben volt, nem becsülte. No, nem

is igen lehetett; az élet, kivált ha egy kissé tisztességesen akarunk élni, mint ő magát kifejezte, sokba kerül a fővárosban. A háztartás sok készpénzt emésztett föl; a háznál semmi, mindent a piaczról kellett venni. Ez már maga nagy szó.

Hát még aztán a kiadások többi rovatai! Lakbér, cselédség, öltözet, s Berta kisasszony mestereinek és mesternőinek fizetése; azonkivül meg néha egy-egy kis mulatság, melyet az ember csak mégsem vonhat meg magától, egy kis szinház, télen át egy-két soireé. Bizony jól ki kell számítani az embernek, hogy nemhogy maradjon valami, de csak kifussa a költség.

Szerőnyiné teljes életében nem tudott számítani. Sajnálta most nagyon, mikor férje hirtelen halála folytán egyszerre segedelem nélkül látta magát. Belátta, hogy nem a legjobban gazdálkodott s a mulatság rovata alá hónaponkint több is jutott, mint a mennyi talán épen szükséges lett volna. Az alatt a rövid idő alatt, hogy az életről komolyan gondolkozni kezdett, elgondolta, hogy mennyivel másképen rendezkednék most. Már későn volt minden; a töprenkedés hasztalan. . .

A megmaradt pénz fölment a temetés költségeire s az apró adósságokra, melyeket a mindig aggódó kis hitelezők: boltosok, mészárosok, szabók mik, a kik apróceprő pénzeikért mindig nyugtalankodnak s nem igen gondolnak a kegyelettel ha érdekeiket veszélyeztetve látják, nem késtek illedelmesen megkérni a „nagyságos“ asszonytól. Ha kifizetni méltóztatnék!

Szerőnyiné annyira meg volt törve, hogy nem tartóztathatta szánó mosolyát vissza, midőn e kapzsi emberek önzését látta. Pedig hát azoknak igazuk volt. Az ember szereti megkapni, a mire rászolgált.

A hitelezők mind ki voltak fizetve, de a háztartás folytonosan pénzt szükségelt. Szerőnyiné elbocsátotta az inast és szobaleányt; csak a szakácsnőt tartotta meg, a kis összeg mégis mindegyre fogyott.

Szemmel látható volt, hogy ezt sokáig vinni nem lehet. Jobb tisztességesen és idejekorán visszavonulni, mint világ csúfjává lenni.

A nyugdij ügye még kérdésben állott. Fenforgott a felső fórumokon; az ügyvéd eleget járt utána, de bizony azt még sokáig elhúzták-halaszthatták. Addig igy folytatni az életet nem lehet. Bevétel semmi sincs, s a kiadások, minden visszavonultság és megvonás mellett is, még is csak megmaradnak.

Szerőnyiné szégyellt kimenni az utczára s alig mert egy-egy látogatót elfogadni. Még arra is rávette a lelke, hogy eltagadtatta magát, ha valami távolabbi ismerős akarta részvétteljes tiszteletét tenni. A ki azelőtt oly nagyon szerette a világot, most félni kezdett tőle. Futni akart a tömeg elől, melyről azt hitte, hogy az gyámoltalanságában, kinjaiban gyönyörködik. Azt hitte, hogy az egész város róla beszél, feszegetik, hogy miből él, s a kik meglátogatják, bármily édeskedő beszéddel közelitsenek is, csak azért jőnek, hogy kifürkészszék állapotát, aztán széltére kárörömmel hirdessék, hogy Szerőnyiné „ő nagyságának“, a ki nemrégiben az egész világ irigységét fölkeltette, most alig van a legszükségesebbre pénze, előbb-utóbb meg épen nem lesz.

Gúnynak vett minden érdekeltséget maga iránt, s egy pár kegyes barátnője, a kik álszivességgel el-eljöttek hozzá, mig viseletükből kirítt a gőgös leereszkedés, melylyel iránta — iránta! — viseltetnek, végkép meggyülöltette vele a fővárosi világot.

Futni akart a világ és mindig sulyosbodó állapota elől. Töprenkedett, hogy hova meneküljön?

Nagykésőre jutott egy jó gondolat eszébe. Csudálkozott, hogy legelőször is nem ahhoz folyamodott.

Hanem igy vagyunk vele. A jólét napjaiban megfeledkezünk némely emberekről, s mikor a szükség idején rájuk ötlik emlékezetünk, meg nem foghatjuk, hogyan tudtunk róluk megfeledkezni.

Szerőnyiné valóban legvégére hagyta a határozatot. Ideje volt, hogy tettel segitsen magán, ne csak elmélkedéssel. Hozzá is látott legottan.

Leült iróasztala mellé. Irt egy hosszu levelet. S a mig irta, szemeibe könnyek gyülekeztek, ajkain pedig mosoly jelent meg.

— Szegény néném; — sohajtott fel, s könnyezve és mosolyogva egyszerre, pecsételte be a levelet. Kivül ráirta a czimet, mely is hangzott: „Tekintetes Faragó Andrásné asszonyságnak, rokoni szeretettel, a fűzparti pusztán.“

Abban a levélben bocsánatot kért egy kedves jó nénikétől hosszas hallgatásáért; biztositotta a kedves jó nénikét, hogy nem azért történt hallgatása, mintha elfeledkezett volna a kedves nénikéről, hanem mert igen el volt foglalva, kivált utóbbi időben. Hosszasan, körülményesen megirta, hogy férje meghalt, megirta szorongatott helyzetét (ezért sírt!) és végül kérte az édes jó nénikét, hogy csak hozzá van reménysége e sanyaruságai közben; ha ki tudná eszközölni a bácsitól, tegye meg, könyörüljön rajta s fogadja be őt házához leányával együtt, mig a nyugdij kérdése eldől, vagy sorsuk valamiképen változik. Kérte a kedves jó nénikét, hogy legyen kegyes iránt uk, a kik gyámoltalanok s megmentésüket tőle várják, tőle egyedül; lássa olyan szivesen, mint egykor, régen, mikor még kis leány volt. Emlékszik-e még a kedves jó néni? (Ezért mosolygott!) Berta még nem tud semmit a dologról; meg akarja vele lepni; tudja, hogy nagy örömet fog neki okozni. Legyen szives a kedves néni, és válaszoljon rögtön; meg van győződve, hogy a válasz kedvező lesz, de mégsem akar addig rendelkezni, kéri tehát — s a többi. Egyébiránt csókolja kezeit a kedves néninek, Faragó bácsit meg tiszteli — s a többi. Végül, egy utóiratban, meg volt irva jelenlegi lakása körülményesen, s a választ sürgető kérés ismételve.

Mikor ezt a levelét elküldte a szakácsnő által a postára, lelkére kötve erősen, hogy retour-recepisse mellett adja fel, egészen nyugodtnak érezte magát.

Zsebkendőjével megtörülgette szemeit.

— Öreg bohó, sirok; pedig örülnöm kellene, hogy megszabadulok!

Három-négy napig lázas izgatottsággal várta a válasz érkezését. Berta kisasszony nem értette, hogy mi lelte anyját? Ha a szakácsnő a konyhában zörög valami faedénynyel, felugrik és akadozó hangon kérdi, hogy nem a levélhordó jött-e. Aztán, mikor mondják neki, hogy nem; elneveti magát, és mondogatja: hiszen még nincs is ideje!

Berta kisasszony azt sem tudta megérteni, hogy miért mosolyog néha olyan titokteljesen reá, micsoda oka lehet az örömre és mosolygásra? Kiváncsi volt nagyon, nem lett volna nő, ha nem lett volna kiváncsi; hanem visszatartóztatta magát. Az utóbbi időben ugy le voltak verve, s annyira hangtalanok szoktak lenni, hogy nem akarta anyját haszontalan kérdezősködéssel faggatni. Ugy tett tehát, mintha nem vette volna anyja mosolyait észre, s lehajolt kézimunkájára, mikor érezte, hogy anyja mosolyog reá, csakhogy igazán állithassa, miszerint a mosoly kikerülte figyelmét.

Ötödnapon végre meg lőn fejtve Berta kisasszony előtt a rejtély. Megérkezett a rég-ohajtott válasz.

A szakácsnő birt annyi tapasztaltsággal, hogy tálczára tegye és ugy hozza be a szobába.

Szerőnyiné eléje futott az ajtóig s ott ragadta el a levelet. Aztán szemei megteltek könnyel s tántorogva haladt egy székig, abba leült, különben talán összeroskadt volna, annyira izgatott volt.

Berta kisasszony megijedve sietett segélyére.

— Anyám, az istenért!

— Semmi, gyermekem, semmi. Azaz hogy: az öröm!

— Csak most tekintette meg a levelet közelebbről.

— Igen, igen. A Julis néni irása, az ő áldott kezevonása.

És összecsókolta a levelet mielőtt felbontotta volna.

Berta kisasszony hideg meglepetéssel tekintett anyjára. Valószinüleg sértette kényes fülét a parasztos név, melyet épen hallott tőle.

— Ki az a Julis néni? — kérdezte,

és valóban, hangjában volt valami fitymáló, kicsinylő, a mi nagyon visszatetsző volt.

— Hogy ki az a Julis néni? — szólt anyja kegyeletes hangnyomattal. — Hát Julis néni! András bácsinak, a fűzparti tisztartónak a felesége. Hát nem emlékszel rá? Gondolom, ez előtt hét évvel voltunk ott. Nem emlékszel a vén mogorva kastélyra a folyó partján? Körüle tágas kert van. No, az igaz, nagyon kis leány voltál még akkor, de mégis emlékezned kell. A jó öreg nénire, a ki mindig olyan tiszta fehér kötőt hord s olyan szépen tud mosolyogni. Ő nagyon megszeretett akkor téged.

Berta kisasszony unottan, vontatva mondá, gyászruhája bodraival játszogatva:

— Ah igen! Emlékszem. Olyan csudálatos fejkötője volt, nagy bodros, sokat nevettem rajta.

Anyja szigoruan tekintett reá.

— Ejnye Berta, ezt nem lett volna szabad mondanod. Az agg kort tisztelni kell, s ő nénéd, a ki oly jó és most nekünk az utolsó menedéket adja. Ezt fáj tőled hallanom.

Berta kisasszonynak jó szive volt. Csak el volt egykissé kapatva, mint a hogy a kényeztetett egyetlen gyermekek, kivált lányok, szoktak lenni.

Most is, a mint meglátta anyja komolyan neheztelő, sértődést elárulo arczát, egyszerre sirva fakadt.

— Bocsánat, — szólt karjait anyja nyaka köré füzve, — de lássa, nem tudtam, hogy ez roszul esik. Azt sem tudtam, hogy oly közel rokon Julis néni. Hiszen mióta láttuk, soha sem volt róla körünkben szó, és levelezésben sem állottunk vele.

Az anya szomorúan felsohajtott. Gyermeke szavai keserü büntetés voltak rá nézve, mert igazak voltak. Hogy el tudtak feledkezni Julis néniről! Igaz, nem volt róla szó soha. Hogy tanulhatott volna kegyeletet iránta a gyermek, midőn nem tanitották reá.

Szegény asszony, nem ez az első eset, mióta férje meghalt s az ő gondolkozás módja oly rögtönösen megváltozott, hogy ily fájdalmat kellett éreznie. Már egy párszor sajnosan vette észre, hogy Berta kisasszony nevelése, legalább sorsuk uj fordulatára, egy kissé alkalmatlan. Kicsinységekben nyilvánult az.

A leány nem tudott megváltozni mint az anya, és Szerőnyinének már egy párszor visszatetszett leánya viseletében valami, a mit azelőtt nem vett észre. Egy kissé gőgösnek, túlfinomnak, követelőnek találta.

Mennyi baj volt a szobaleány elküldésével! Berta kisasszony nem tudott felöltözni, megfüsölködni. Szegény Szerőnyiné, a „nagyságos“ asszony, maga segitett neki, csak hogy ne lásson durczás arczot.

Ha valami csekély kivánni valója volt a ház körül, keze önkénytelenül a csengetyű után nyult, a miről anyja egy nap alatt végkép leszokott. Aztán, ha eszébe jutott, hogy nincs inas, a ki a csengetyű hangjára megjelenjen, nem tudott egy kis kedvetlenséget elrejteni, akárhogy akarta is. Szerőnyinét ez végtelenül ingerelte; fájt neki.

Az egyszerü ételekkel is csak nagy nehezen tudott megbarátkozni, melyek egy idő óta az asztalon megfordultak, s midőn a délutáni kávé elmaradt, valósággal lázadást ütött, mig anyja okokkal el nem csillapitotta. Akkor természetesen nagyon szégyelte magát, sirt és kifogyhatlan volt a hizelgésben, de a fulánk azért benmaradt az anya szivében.

S volt ilyen kicsinység több is, egyszer szinházba kivánkozott, mert hallotta, hogy valami nagyon szép darabot adnak. Majd felsohajtott, hogy mennyire elvonultan élnek, alig látnak embert, nem ugy, mint egykor, apja életében. Ha ilyenkor szomoru lett, anyja meg nem állhatta, hogy szemére ne vesse: hogy hát csak ezért sajnálja atyját? és ismét kész volt a „jelenet,“ sirás és elégületlenség.

Ha valami uj könyvről vagy zeneműről hallott, mely megjelent, önfeledten sohajtott fel: ah, csak megszerezhetném! és sokáig bús volt, midőn be kellett látnia, hogy nem lehet. Az a „nem lehet“ oly nagy szó, a mely ellen nem lehet kifogást tenni.

Szegény Szerőnyiné sokat szenvedet

e miatt. De hát ki tehet róla? A gyermek-e az oka, vagy pedig ő? Bizonyára ő. Bertát csak sajnálni lehet, de őt vádolni, hogy miért nevelte ugy!

Hajh, ha mindezt elképzelte volna, nevelte volna-e igy? De mikor minden bőségben volt s a jövőn nem aggódtak soha. Hiba, nagy hiba, és szegény asszony sok kínos könnyet hullatott e hiba következményeül.

Berta kisasszony rossz tulajdonságait, melyek tagadhatlanul ujabb állásuk világitása miatt látszottak oly erősen jellemében, majd eloszlatja az élet. Hanem addig sokat kell szenvednie neki is. Sok hiuságot, gőgöt, félszeg eszmét meg kell addig törnie, melyeket, ha minden a régiben marad, talán senkisem vett volna észre.

Mig beletörődik uj helyzetébe! Ez fájt az anyának, valahányszor látta, mennyire nem illik és mily hosszu idő alatt fog belétörődni leánya az uj helyzetbe.

A kegyeletlenség Julis néni irányában, ime, milyen nagy akadály, hogy helyzetébe beletalálja magát. Egy jó, kedves néni iránt tiszteletlen volt. Ez talán fel sem tűnt volna előbbi életmódjukban, talán már mások irányában meg is történt és talán még nevettek is rajta és ime, a *szegény* leányról hogy lerí, a mi az *elökelő* hölgynél egy kis piquantságnak járja meg. Szegény leánynak szerénynek, jónak kell lenni; az elmésség és hamis negély csak előkelő hölgynek lehet tulajdona.

Ezt belátni nehezére esett Berta kisasszonynak; de belátta. És mert szive jó volt, igyekezett is magát megjavitani, hanem biz az nehezen ment egy kissé.

Most is sirva csókolgatta meg anyja kezeit.

— Na, ne haragudjék rám. Ezután nem mondom többet. Ezután jó leszek, de igazán. No, csak szeressen hát megint, édes mama!

Szerőnyiné könnyein keresztül mosolygott reá. Nem lehet rá haragudni. Érzékenykedve csókolta meg homlokát.

— Először és utóljára hát megbocsátok. Hanem többet ne legyen ám panaszra okom.

— Nem lesz, soha sem lesz! — mondá Berta kisasszony, s hogy megjavultságát kimutassa, előkeresett egy zsámolyt, oda vitte anyja lábaihoz, leült rá, és érdekelten kérdé:

— Lássuk tehát, mit ir az a jó Julis néni, a kinek bodros fejkötőit én ezután tisztelni fogom?

Szerőnyiné rátekintett, ha vajon nem tréfál-e megint. Nagyon, és igazán megharagudott volna a tréfáért. Hanem Berta kisasszony komolyan mondta. Látszott egész arczán, hogy nincs akarata tréfálkozni.

Szerőnyiné felbontotta a levelet, aztán koronként megszakitva sirása által, olvasta, a mint következik:

„Édes Róza hugom:

A milyen megilletődéssel, épen olyan meglepetéssel értesültünk kedves leveledből férjed elhalálozásáról. — Az ispán ur ugyan mondott olyas valamit, mintha ő olvasott volna affélét az ujságból, hanem hát nem mertük ráfogni, hogy ő légyen, a kit derék, egészséges embernek ismertünk mindenha.

Nem haragszom én hosszas hallgatásodért, édes gyermekem. Dehogy haragszom! De meg ha haragudnám is, meg kellene bocsátanom azon nagy öröm miatt, melyet az által okozasz mindnyájunknak, hogy leigérkezel közénk.“

— Szegény néni, kértem, hogy fogadjanak be, és ő jóságában hogy változtatja a dolgot! — szakitá meg az olvasást Szerőnyiné, és ujra könnyekben tört ki. — Szegény jó Julis néni!

Berta kisasszonynak egy eszme kapta meg figyelmét. Nagy szemeket meresztve, kérdé:

— Hát le fogunk menni Füzpartra?

— Le. Hanem hallgasd tovább.

„Csak minél hamarább, kedves hugom, és minél hosszabb időre! Tudom én azt, hogy mostani gyászodban egy kis szórakozás nem fog ártani.“

— Szórakozásnak nevezi! — szakitá meg ismét az olvasást Szerőnyiné, pedig tudja, hogy rá vagyunk szorulva.

— Ugyan ne sirjon, mama! — mondá Berta kisasszony, a kinek szép arczán előbbi

kérdése óta valami uj tépelődés látszott meg, melylyel foglalkozott.

Szerőnyiné folytatta az olvasást:

„Adja isten, hogy közöttünk megnyugvást lelj. Mi minden erőnkből rajta leszünk; én is, de meg az öregem is, meg még az ispán is, a ki igen derék ember, majd meglátod. Oh, édes hugom, kimondhatlan az én szivem részvétele szomoruságod iránt és öröme a fölött, hogy lejösz hozzánk. Nem hiába szerettelek én téged mindig oly nagyon; ime, te mily jó vagy, hogy meghálálod szeretetemet! Készen tartom a szobákat; csak jer minél hamarább. Oh lelkem kis Bertám, mint vágyom őt látni! Nagy-e, szép-e? No, de majd meglátom, ha lent lesztek. Csak már itt volnátok. A kastélyban most nem lakik más, mint mi, meg az ispán. Annak van egy szobája. Adhatok nektek akár öt szobát. Annyit adok, a mennyit csak kivántok, mindenek fölött pedig nagy szeretetemet, melylyel elétek repes az én lelkem. Az öregem tiszteltet, ő is nagyon vár, most épen kint van az ispánnal a legelő elkülönzésen. Sok bajuk van a parasztokkal. Az ispán tud velök bánni nagyon. Csókollak ezerszer édesem, Bertát is, és alig várom az időt, hogy valósággal is csókolhassalak.

Füzparton, augustus 3-án.

Mindig szerető néném,
Faragó Andrásné.

Utóirat. Majd elfelejtem! Ha terhetekre nem esik, és ezt a levelemet, a mint számitom, 5-ére megkapjátok, pakolózzatok össze 6-ikán, aztán 7-én jertek a reggeli vonattal a kis-éri állomásig. Ott majd várni fog a kocsi. Egyébiránt beküldöm én másnap is.“

Eddig tartott a levél. Szerző bocsánatot kér, hogy nem az eredeti orthographiával adta, s kijavitotta a hibákat, melyek tagadhatlanul voltak benne; viszont elismeri, hogy nem tudta előtüntetni azt a nagy szeretetet, szivességet, mely az eredetiből elősugárzott. Igy van ez minden ilyen jó nénike levelével: ha kijavitjuk az orthographiát, mintha a büvszer az irashibákban állana, elvettük az egésznek zamatját.

Az aláirás eredetiségéről jót állunk. Jellemző különbség mutatkozik az aláirásban az akkori és mostani nők között; a régi jó időkből megmaradt nők, megelégesznek egyszerűen a férj nevével: a „né“ szócska mindent kifejez. Most, mintha nem volna az elégséges, és nem is tartanák megtiszteltetésnek, hogy a férfi nevét adja nekik, odafüggesztik mellé a maguk vezeték- és keresztneveit is, ha van: predikátumostul, még pedig oly szép renddel, hogy az ember ritkán tudja: asszony irta e a levelet, vagy leány.

Csak egy aláirás van, mely mindig egyforma marad. Az az aláirás, mely szerelmes leveleken előfordul. Itt mindig csak *egy* név szerepel, s a különbség legföljebb az, hogy néha a Linkából Charlotte lett.

E kis ártatlan értekezés után térjünk vissza tárgyunkra.

Anya és leány sokáig ültek szótlanul egymás mellett. Az anyának gondolatait egyes „szegény néni!“ féle sohajai, melyeket elmosódottan hallatott, eléggé elárulják; a leányéi felől sem maradunk sokáig kétségben, mert miután jó ideig magába fojtotta, végre is e kérdésben törtek ki:

— Hát csakugyan lemegyünk Füzpartra, anyám?

A hang olyan szepegős volt, mint a nyűgös gyermeké, mikor mindjárt elfakad sirva.

E hangból megitélhette Szerőnyiné, hogy erős harczot kell küzdenie. Berta fél a pusztától, mely iránt rokonszenvét elfelejtették fölébreszteni; nagyon szereti a fővárost és sajnálja itt hagyni. De ha kell! Szerőnyiné el volt határozva, hogy nem enged egy tapodtat sem.

— Igen, gyermekem, — szólt szeliden, de oly arczczal, mely tántoríthatlan akaratról tanuskodott, — lemegyünk.

— S meddig maradunk ott?

— Nem tudom. Mig nyugdijunkhoz juthatunk, a melyből aztán szerényen bárhol megélünk.

Berta kisasszony nem kérdezett többet. Hosszan anyjára tekintett, fölállott és elfordult.

— Bizony, bizony sirsz! — dorgálá

anyja tréfás gunynyal, — nem szégyelled magad, mindjárt megitatni az egereket?

— Hát mama hányszor megitatta az imént! — csattant vissza Berta kisasszony, csaknem sirva fakadva.

Ez nem haragitotta Szerőnyinét. Hozzá volt szokva. Még most is csak az tünt fel a jó anyának, ha Berta kisasszony mások, vagy épen saját maga irányában nem viselte jól magát.

— Az egészen más! mondá komolyan. — De teneked nincs okod. Hát mondj hát valami okot, no! Hát mért nem szereted te a pusztát. Hadd halljuk. Mi nem tetszik ott neked.

Berta kisasszony gondolkodott egy darabig. Aztán hirtelen mondá:

— Az ispán!

— Az ispán? — kérdé csudálkozva Szerőnyiné. — Hát mi kivetőt találsz te az ispánban? Hisz nem is ismered.

— Azt gondolja a mama, hogy nem ki lehet a Julis néni leveléből ismerni eléggé? Hiszen ötször is előfordul abban a levélben! Julis néni ugy emlékezik róla, mint valami kis istenről. Szinte képzelem, hogy milyen lehet. Nagy borzas fiatal ember, nagy lábbal és kézzel, ügyetlen, tudatlan, betyáros, a ki az egész házon uralkodik, zsarnokoskodik, a mint a levélből ki lehet venni. Egy szóval, én gyülölöm, mielőtt láttam volna.

Szerőnyiné jó izüen elnevette magát.

— Na, mondhatom, hogy te ügyes kombináló vagy. Hanem ne hidd, hogy engem tévutra vezess. Julis néni megemlékezése az ispánról csak esetleges, alkalmi. Más fúrja a te fejedet, nem az ispán. Félsz a pusztától, mert unalmasnak hiszed és sajnálod itt hagyni Pestet, a hol eddig annyi gyönyörüséget leltél. Ugy-e eltaláltuk? Hanem édes gyermekem, ha szükséges, ha nem lehet másként. Hidd meg hogy a fővárosban sem lenne ezután valami sok gyönyörüséged, mert nagyon szegények vagyunk, s itt csak a gazdag embereknek áll a világ. Lásd, ne keserítsd anyádat. Mondtam már, hogy igy kell lenni, ezen nem lehet változtatni.

Berta kisasszony vállait rángatva és ajk bigyesztve mondta: — Hiszen jól van. Én nem szólok ellene semmit. De majd meglássák a kedves rokonok s az a szépséges ispán, a kit én nem szenvedhetek, hogy milyen ördögöt fogadtak a házba.

— Már mi ez megint? Csak az imént fogadtad, hogy jó leszesz, s ime, megint miket beszélsz össze-vissza. Pedig tudom, hogy te nem tudnál oly hálátlan lenni e jó emberek iránt. Értettem, Berta, gyermekem.

Ugy bánt leányával, mint egy kényeztetett kis babával.

Berta kisasszony engedett makacságából.

— Hát nem teszem. Jól van. Még azt sem teszem.

— De ne ilyen hangon mondd. Másképen! Jó kedvvel! Na, próbáld szépen. Nem tudnál egy kissé mosolyogni is?

Már ekkor Berta kisasszony feje ott volt anyja keblén, a ki fényes fekete fürteit simogatta.

Felmosolygott anyja szemei közé.

— Igy, lásd. Most már rendben van minden. Most magadra hagylak. Rendezz addig is holmit az utra, mert holnapután megyünk. Én az ügyvédet keresem fel. Mióta szegények lettünk, nekem kell az ügyvédet fölkeresnem; azelőtt óraszámra itt állt az előszobában, ha akartam.

Nem lehetne-e az anyát is jogosan megpirongatni? Már mirevaló volt ezt elmondani. Azt nyerte vele, hogy mikor távozott, Berta kisasszony leült egy karszékbe és a világon semmit sem csinált, csak szomorgott magában, s mikor anyja visszajött is, alig tudott egy kis kedvre szert tenni.

Szerőnyiné felhatalmazást adott az ügyvédnek, itt hagyandó lakását felmondani, s a butorokat — néhány megjelölt darab kivételével — eladni. A pénzt és a megjelölt kisebb holmit majd utána fogja küldeni.

Augustus hetedikén reggel anya és leánya uti-öltözetben álltak egy nagy halom láda és skatulya között és nézték, mint viszi azokat a bérkocsis egyenkint a lenn-várók ocsiba.

Mikor minden pogyász le volt hordva,

belépett a szakácsnő, a két tagra leolvadt családnak utolsó cselédje, és sirva csókolta meg Szerőnyiné kezeit.

— Nagyságos asszonyom, kérem, vigyen engem is magával!

Szerőnyiné szánakozva nézett rá.

— Nem lehet, Náni, — mondá. — Hanem azért ne búsuljon, csak járjon el szorgalmasan Bibicz fiskálishoz a rikkanó utczában, tőle majd hall felőlünk valamit. Talán nemsokára visszajövünk, s akkor aztán megint hozzánk jöhet.

— Ha akármilyen helyre állanék is, eljőnék akkor. El is jövök, hiszem istenem. Isten áldja meg kedves, nagyságos asszony; isten áldja meg, kisasszonykám!

És sirva követte le a lépcsőn urnőit. (Nem tudjuk, mit mondana ez esethez valamelyik jó nagygazdasszony, a ki fenhangon hirdeti, hogy a cselédek átkozottul roszak, s különösen a szakácsnőkkel bármilyen bánásmód mellett sem lehet boldogulni. Mi igaz érzés jeleinek veszszük könyeit, s meg vagyunk magunkkal elégedve.)

A kulcsot átadták a házmesternek azon biztositással, hogy még délelőtt egy ur jő majd el, a ki intézkedni fog mindenről.

A házmester „a glüklige Raiz"-ot kivánt a nyujtott borravalóért, és mélyen meghajolt a „gnédige Frau" előtt. Ha ez a szerencsekivánat nem fogja meg őket, az öreg Cerberus nem tehet róla.

A kocsiból még egyszer kihajoltak, hogy a még mindig siró szakácsnőnek utoljára búcsut intsenek, aztán elrobogott a kocsi. A vén házmester, hosszú kávészin kabátjából kinyujtva nyakát, sokáig bámult utánuk, aztán szétszimatolva a levegőben, melyet a jóságos isten az ilyen embernek is bőségesen szokott nyujtani, megtekinté a markába gyürt bankót, és szürke szemöldökeit összevonva, alsó szájszélét pedig felrántva, mintha okvetlenül le akarná azokat a diszes szemeldököket harapni, mormogá magában:

— Csak egy forint? Hm. Ismerjük az ilyen gnédige Fraukat. Hanem nem hagyok kivinni semmit a házból, mig a lakbér az utolsó krajczárig ki nem lesz fizetve.

A szakácsnő könyeit törülgetve távozott el, a házmester pedig még mindig morogva akasztá be a kulcsot szobájába, aztán leült a kapu alatt és ásitozva kezdé betüzgetni a „Localblatt"-ot.

Utasainkkal alig történt a vasuton valami emlitésre méltó. Legfőlebb Szerőnyiné haragudgatott egy kissé és győződött meg mind jobban és jobban, hogy Berta kisasszony elvei jelen körülményeik között nagyon czélirányatalanok.

Nagynehezen volt rábeszélhető, hogy az egyik kalapskatulyát vigye. Duzzogott és daczoskodott magában, hogy anyjának egy párszor könybe lábadtak a szemei.

A kis-éri vasuti állomáson szokás szerint sok ember nyüzsgött. Zaj, kiáltozás és zavar volt. Alig szállottak le a coupeé-ból, a vonat azonnal dübörögve, zizzegve indult, a konduktorok méltóságosan sétáltak le-föl, emberek szaladgáltak, árusnők és leánykák árultak nagyhangon gyümölcsöt és vizet, csengettek, fütyöltek és tülköltek.

Szerőnyinéék idegenül tekintettek szét.

A fuvarosok ajánlkozva vették őket körül.

— A városba tetszik?

— Vagy valahová a vidékre?

— Tessék fölülni. Itt a kocsim. Ugy elröpitem, mint a szél.

— Eh, hallgass. Velem tessék jönni. Nekem három lovam van.

És mindenképen birtokába akartak jutni a kézitáskáknak és kalapskatulyáknak, hogy maguknak a passasérokat biztositsák. Hallatlan ez emberek tolakodása. Az ipar kifejti az üzleti szellemet; a régentén komoly, szótalan parasztemberek lassankint ékesszolóbbak lesznek a vasutak mentében mint akármelyik pesti virslis, vagy virágárus leány, a ki áruit kinálja. Talán csak a sorsjegy-áruló házalókon nem fognak túl tenni; máson mindenkin.

— Nincs itt a füzparti kocsis? — kérdé egészen zavarodtan Szerőnyiné.

A fuvarosok meghidegülten tekintettek reá. Á, tehát kocsija van? Nem volt érdemes ugy fáradozni.

— Füzparti? — kérdék viszont düny-

nyögve és húzódozva. — Nem tudjuk, nem láttuk.

Részvétlen fajzat, mihelyt haszonra nincs kilátás.

Ez utóbbi indok a vasuti szolgát nem feszélyezé. Ő még számithatott borravalóra, ha a skatulyákat és bőröndöket kihordja a kocsira.

— Itt van az, nagyságos asszonyom! — szólt előlépve és Berta kiasszonyt egyszer valahára megszabaditva a nagyon nehéz kalapskatulya terhétől. — Itt biz a! Az öreg Péter van itt.

Szerőnyiné is, Berta is felsohajtottak, hogy: no hála istennek!

Ezentúl aztán sokkal biztosabbnak érezték magukat. Ha a kocsisok, a kiket ugy a pusztáról a vasuthoz küldenek, hogy várjanak valakit a ki jön, tudnák, hogy mily fontos személyek ők, bizonyára nagyon elbiznák magukat.

Itt volt biz az. Az öreg Péter!

Könnyü hintó állott az indóház elején levő tisztáson, melynek a fuvarosok csak a széleit merték rosz kocsijaikkal elfoglalni. Négy szép pej ló volt eléje fogva, egyszerü, de csinos szerszámzattal. Istrángjaik le voltak hányva, s a kocsis rájuk-rájuk ütve tenyerével, járkált körülöttük.

A hordár kiáltására előbukkant a lovak mellől, és látható örömmel sietett az érkezők elé.

— Jó napot kivánok, kérem alásan, jó napot kivánok. No, csak hogy megjöttek, édes nagyságos asszony! No!

Öröme nem tudott másképen nyilvánulni; de elég volt ez Szerőnyinének, hogy jól essék neki.

— Kend az Péter? — kérdé a kocsistól, mintha még kételkednék.

— Én vagyok, kérem alásan. Hát emlékezik még rám a nagyságos asszony? Pedig régen nem látott, ugy-e. Jó régen! Ejnye, ejnye, hogy megismert, no! Én vagyok a Péter, instálom alásan.

Öreg legényke volt Péter, valószinüleg régi urasági cseléd. Alacsony sovány ember, hogy az egyszerü kék-fehér zsinóros liberia csak ugy fityegett tagjain. Folytonosan kék köténytviselt, mert a lovaglástól lábai nagyon kétfelé jártak s restelte a dolgot; csak akkor látszott kajszaságuk, ha megfordult. Csontos ránczos öreg képe közepében nagy hegyes orr kajláskodott, mely veres volt isten jóvoltából; szakála soha sem nőtt, bajusza látszott egy pár szál, s az mindenben egyezett az orrával, azaz hosszu volt és veres. Szürke szemeiből jókedv csillogott, a mint félrecsúszott betyáros bokrétás kalapjával megállott a nagyságos asszony előtt, mondva, hogy ő az, már tudniillik: a Péter.

Szerőnyiné mosolygott reá. Emlékezett reá nagyon jól, és néha egy rég-látott arcz látása, mely máskülönben tán figyelemre sem érdekes, kedves, jóleső emlékezetet idéz fel a lélek előtt.

Berta kisasszony is emlékezett az öreg Péterre; de nem tulajdonitott neki semmi fontosságot.

Egy darabig vállvonva nézte, aztán elfordult tőle, s a vidékre bámult. Péter együgyü természetes eszével rögtön belátta, hogy a kisasszony nem a legjobb kedvében lehet, s ezután nem is igen tolakodott körülötte az udvariaskodásaival. Széthúzta vörös-deres bajuszát, s nem szólt semmit.

A bérszolga felrakta a pakkot a kocsira, szépen megköszönte a borravalót, Péter pedig felhányta az istrángokat, aztán belévágta magát czifra szürébe a bakon, melyet széltére kiteritett az ülésben, csettentett nyelvével és megereszté a gyeplőket.

A négyes fogat szépen kanyarodott meg az indóház előtt levő ritkás kis liget körül, aztán a széles, egyenes gátra vágott, mely Kis-Érbe vezetett be.

A város alatt letért az út a gátról, aztán végtelennek látszó sikon futott, messze, kacskaringósan.

Váltogatva terült az út mellett érő kukoricza-tábla, vagy learatott tarló, melyről némely helyen hosszú ökrös szekereken „hordták“ a kereszteket befelé a távolabb eső szérüs kertekbe. A vasvillák villogtak az emberek kezeiben, koronkint hallatszott a béres terelése, a mint a himbálózó szekéren haladt a hajigálós baráz-dák közt. Közbe-közbe egy-egy jármos

ökör kolompja szólalt meg, a mint nyakát félreszegte, vagy a nagy béres ostor durranása hangzott. Néhol a villás emberek fütyültek vagy daloltak, mindenütt élet és elevenség látszott a földeken.

(Folyt. köv.)

FIVÉREM SIRJÁN.

I.

Eszembe jut, hogy ifju volnék,
És hogy mindent el kell felednem . . .
Szerelmi kéj, vidámság jertek!
Leljek gyönyört a természetben.
Hadd sugárzzék öröm szememből,
A mint sugárzott régen, régen!
Oh, mert kár volna elfelednem:
Jobb napjaim is voltak nékem.

Bár irtózom rájuk gondolni,
S fáj, hogy mind, mind keservvé váltak,
S mely alatt édes álmom eltünt —
Elszáradt lombja ákáczfánknak.
Nem, nem száradt! sőt dúsan zöldel,
S hah! mily némán hajlik le lombja
(Mintha csak itt keblemben volna!)
Fehér kőre, sötét halomra!

Fehér kőre, sötét halomra!
Nehéz könycsepp omlott szememre.
Oh, hát hiába minden, minden!
Miért is nézek én a mennyre?
Ott is pokoli hangok zengnek,
E kín lelkem ott is szoritja.
Ime az egész nagy világot
Sürü halottfátyol boritja.

S mint a kit az emberek néznek
Borus arczom fordítom félre,
Ott is mind az előbbi képek:
Hiénák — temetői éjbe'!
Körömbe jő minden halottam,
S oh! bár szivemet marczangolnák!
Nem, nem! meredten, némán néznek
Sápadt ajkak és sárga orczák . . . .

S enyéim tán még sápadtabbak.
Kihalt szemem kinos világa.
S im! félek téged megcsókolni
Szivem letört, porló virága.
És tégedet, szomoru füznek
Egykor gazdag, ékes gyökérje! . .
Kiké minden érzésem, eszmém —
Rátok nézek én, rátok félve!! . .

Fölkeltek? ah! tovalebegtek!?
Megálljatok, megálljatok!
Nem hagylak el, én is követlek!
Hiszen én is halott vagyok!
De mi az? ki tart éngem vissza?
Hát mért nem lehet nekem menni?
Ki tart vissza ily vasmarokkal?
— A levegő! — a puszta semmi!

II.

Mily szép lehet más ifju élte,
Csupa vidámság, szerelem.
Agyvelejük helyett is érzés . . .
Ah! érzés, s minő szertelen!
Gyülölni mindent, a ki büszke,
S a kinek nagy fájdalma van.
Ha csapás éri — nagyot sirni,
Aztán feledni! . . . Ugy is hasztalan!

Tréfálni és hosszan nevetni,
Nevetni életet, halált . . .
Lám, minő bölcsek a bolondok!
A nyitjára mind rátalált.
Mért menni a folyam-fenékre?
Lenn meghalsz, fönn uszni lehet!
— Mégsem kivánok olyan lenni,
Nem dobom el keservemet.

Hadd éljenek az öröm keblén,
Én a bánatnál maradok.
Mert az emlék drágább szivemben,
S keservem több fénynyel ragyog
Mint az ő boldog ifjuságok,
Mint a bor és a szerelem!
Hadd éljenek az öröm keblén,
Oh búbánat! maradj velem!

III.

Oh, nincs, sehol sincs már nyugalmam,
Elvágyom innen messze, messze!
Aztán átfutok a világon,
Vágyam tárgyát másutt keresve.
De sehol egy perczig sem állok,
Egy rémkép üldöz: önnön árnyam!
Lázadt folyam mélyéről vészes
Viharfelhőbe röpit szárnyam.

A nagy költők bűvös világa
Néha-néha betölti lelkem.
Gyönyör fog el, hogy íme mégis
Az illatot s füszert fölleltem.
Sőt lázas, késő éjszakákon
Tündérkertet magam teremtek.
Kivül a fény mindent belángol,
Benn akkor is szörnyek pihennek.

Oh, mint szeretnék derült lenni,
Reszketek s ah! mulatni kezdek!
Feszül, feszül az élet húrja,
Emlékeim semmivé lesznek.
Csodálják lelkem könnyüségét,
S a kint, mit dallok keseregve.
Feszül, feszül az élet hurja,
És aztán elpattan rezegve.

ZILAHY IMRE.

A MI NÓTÁINK. *)

I.

LACZI BÁCSI.

Laczi bácsi nem hagyott békét a fiúknak. Azt mondta nekik: addig is, mig az ebéd ideje eljön, menjünk ki egy kicsit foglyászni. Semmi sincs előttem unalmasabb mint a várakozás, kivált az olyan várakozás mint a mai. Egy olyan ebéd, mely után még azon estve családi ünnepély következik, mindég soká várakoztat magára. A háziasszony minden pillanatban még egy kedves vendég megérkeztét várja. Hátha jön még valaki, várjunk még egy kicsit az ebéddel. — Most még csak tíz óra, és becsületemre merem állítani, hogy daczára annak, hogy pontban egy órakor meg lesz terítve, még három órakor is kocsi zörgés után figyelünk. Nem egyszer történt velem már ilyesmi, Ködermesen is ilyenformán jártam, minden készen állott, konyhában, asztalon, — a két órát ütötte, csengetnek, én sietek, hogy ebéd előtt még egy kis papramorgót beönthessek gyomromat helyre hozni, — puff, hát gondold csak öcsém, nem nekünk csengettek, hanem a külső cselédségnek; két negyed háromra megint csengetnek, no még egy pohárkával abból a jó régi silvoriumból; leteszem a pipámat, pedig még felin égett, kiverem, no persze ilyen tenyérrel nem mehettem az ebédhez, megmosdom, s midőn ezen fáradságokat veszem magamnak, akkor mondják, hogy a belső cselédségnek csengettek. — Mit tehettem egyebet, ujra rá kellett gyujtanom. Még három pipával szittam ki ebédig, pedig nem is evvel, hanem avval a nagy czímeressel, a melyet Szilvásy gróf ajándékozott, ismered, tudod szép pipa, Köncsögi Pista a nyerges lováért kérte. No de végtére is, hogy elmondjam, — hát gondold édes öcsém, öt órakor ültünk ebédhez, s majd hogy ebédtől nem mentünk a vacsorához. Most jön a consequentia. Legjobb lesz, ha kimegyünk foglyászni az Ollósba, jó foglyászó hely, ifju korom óta ismerem; az igaz, tizenhat esztendeje, hogy legutóbb voltam ott, Cserney Gyurival voltam, épen akkor járt jegybe szegény Etelkával, — sok fogoly volt — még akkor nagyon fiatal legény voltam, megmondhatná Gyuri azt is, hogy igen jól löttem, löttem az nap tizenhatot, Gyuri nem lőtt csak ötöt, én még többet is löttem volna, de épen a csőszházhoz vetődtünk, a csőszne szép fiatal tizennyolcz esztendős leánya volt; ráfogtam a puskámra, hogy a piramidlijébe bele szorult valami, szét kell szedni, ott maradtam a csőszháznál. Fiatalság, bolondság, édes öcsém. — Jó! tehát menjünk, hidd el, sokkal jobban szeretem, ha veletek telik el az időm, mint ezekkel az öregekkel, — apátok mindég a vármegye bajaival mulattat bennünket, Szilárdy meg örökké franczia háborujával öli az embert. Most még csak tiz óra mult, s fogadom, hogy kettőre itthon leszünk, s még korán érkezünk az ebédhez.

Béla jól tudta, hogy abból a két órából négy is lesz, de azért mosolygva helyeselni látszott Laczi bácsi indítványát, egy-részt azért, mert maga is unalmasnak találta az öreg urak száraz társalgását, másrészt pedig, mert tartott tőle, hogy ha Laczi bácsi ez inditványa megbukik, az másik időölő inditványnyal fog fellépni: egy gyenge Szapáryczikk parthieval. Béla ugy találta, hogy egy ily szép enyhe őszi napon egy kis foglyászat az ábrándos szabad természetben, még a legérdekesebb kártyamulatságnál is kellemesebb.

— Jól van Laczi bácsi, tehát menjünk!

— Jó-e a kutyád? ha nem csalódom, Diánának hivják, nem rosznak látszik, nézek ki belőle valamit. Még fiatal! Valóban szép kutya, fürge! Ejnye! pompás kutya biz ez öcsém! Ni! hogy hegyezi füleit, a mint a puskát a kezembe veszem; hogy szüköl, hogy ugrál! Mennél inkább nézem, annál többet fedezek fel benne. Ne! ne! várj csak. Nem az öreg Júnó ivadéka ez?

— Eltalálta Laczi bácsi.

— Hja, öcsém, ez azt mutatja, hogy még értek egy kicsit hozzá. Az öreg Junó ivadéka? Hm! hm! Az öreg Junó, az áldott jó Junó ivadé-

*) Mutatvány szerzőnek ily czimü, sajtóalatti eredeti regényéből, melyet a *Kisfaludy-társaság* kiadásra elfogadott, s 1864-ki pártolói illetménybe fog szétküldeni.

ka? Már ugy hatalmas jó kutyának kell lennie, mert az öreg Junó hires volt a maga idejében. Nekem is van egy jó kutyám, az Aktaeon, pompás eb, vízen szárazon. Sajnálom, hogy el nem hoztam, legalább megláttad volna mit tud. Köncsögi Pista még most is haragszik rám, hogy nem akartam elcserélni rózsadamaszk duplájáért. No de csak nem adhattam, az istenért. Jó fegyver, jó fegyver, de egy jó eb mégis csak többet ér egy jó fegyvernél. Csak egy példát mondok Aktaeonról —

— Igen, igen, Laczi bácsi, de ha csak így készülődünk, ugy soha ki nem érünk az Ollósba.

— Megyünk, édes öcsém, megyünk; látod hogy készen vagyok, látod hogy énrajtam nem múlik. Épen ugy vagy velem, mint szegény megboldogult Lőrincz bátyám, az is, midőn Egerbe a megyegyülésre készültünk —

Béla mosolygó bosszusággal csóválta fejét.

— De hát mi se készülgessünk soká, Laczi bácsi.

— Jól van, jól van, édes öcsém, én csak Aladárt nézegetem hova lett, azelébb volt itt épen, meg nem foghatom hova lett ily hirtelen.

— De hiszen Aladár miatt nem fogunk késni, ő csak oly szenvedélyes vadász mint bácsi, ő már akkor kiment befogatni a csikait, midőn bátyám nekem azt beszélte el, hogy Ködermesen oly soká várt az ebédre.

— Nem vettem észre!

— A nagy tűzben, édes bácsi. Hiába is mondaná hogy öregszik, mert még, fiatali tüzéről itélve, senki sem hinné el.

— Nem is mondom én azt, édes öcsém!

— Még vannak mindég, a kik epednek bácsi után. Példát tudnék mondani. Hej Laczi bácsi, tudok ám én valamit. Hanem majd csak a kocsin.

— Laczi bácsi mosolygva huzott egyet deresülő bajuszán, mintha Béla szavai által valami frisitő erőt nyert volna, sietve kiosont az ajtón, s még ő vonta Bélát karjánál fogva a kocsihoz. Laczi bácsinak valami tetsző szó ütötte meg fülét.

— Menjünk, menjünk, hanem majd elmondd a kocsin, a mit megigértél. Ha engemet érdekel a dolog, úgy nem szép volna tőled ha előttem titkot csinálnál belőle.

Épen jókor jöttek ki, Aladár már épen le akart szállni a kocsiról, hogy megnézze vajon mit csinálnak oly soká, bizonyos volt benne, hogy Laczi bácsi valamely vele történt esemény elbeszélésébe kezdett s nem akarja félbeszakitani.

Laczi bácsit azonban többé nem kellett tuszkolni, elevenen felugrott a kocsiba. Aladár egyet suhintott és a csikók sebes iramlással vitték a kocsit az Ollós felé.

Aladár hátra sem nézett többé, egészen a lóhajtás örömének látszott átadni magát. Ő is a minél előbbi megérkezés vágyától volt hevülve; csak néha-néha mosolygott magában, azért-e hogy kitalálta, és csakugyan Laczi bácsi elbeszélései voltak a késelem okai, vagy pedig olyan gondolaton mosolygott magában, melylyel nem annyira az ész, mint a szív szokott foglalkozni. Tudja isten! meglehet Aladárnak is voltak ilyen ábrándjai, melyek gyönyörködteték s annyira elfoglalák őt, hogy nemcsak kisebb gondja is nagyobb volt a vadászat vágyánál, mely most jó ürügy volt neki, hanem elmélyedve a szív hullámzó érzelmeibe, csak ugy gépiesen tartá még a gyeplőt is kezében, csak ugy gépiesen suhintott a lovak felé. A csikók jók voltak, nem is kellett hajtani őket, magoktól mentek.

Hogy Laczi bácsit gyenge oldaláról jól ismerte Aladár, azt Laczi bácsi minden lépten-nyomon maga bebizonyitotta. Laczi bácsi, hogy mindenhez ért, mindenhez tud, mindent tapasztalt, azt sehogysem szerette eltitkolni. Nem fordulhatott elő valamely tárgy, melyhez ő szakavatottan ne igyekezett volna szólani. Ha valami esemény került szőnyegre, ő rögtön utána alkalmazott egy épen olyat, mely vele történt. A világért el nem mulasztott egy kinálkozó alkalmat is, a hol elbeszélhesse, hát ő hogy járt egyszer, itt meg itt, ekkor meg ekkor. Hogy ily sok mindenféle esemény történt vele, az a csudával volt határos, és legalább százévesnek kellett volna lennie, hogy mindezek megtörténhettek légyen.

Laczi bácsi azonban még csak ötven éves volt, jól megtartott egészségü és eleven lelkü. Hogy Laczi bácsi annyit meg annyit tudott magáról beszélni, az onnan volt, mert alig volt hely Magyarországon, a hol meg nem fordult, s alig volt valamely nevezetes alkalom, a melyben részt nem vett volna. Sokszor azigazát-nem-mondás szinezetébe látszott átvágni az a tulajdona, hogy minden alkalomra, minden pillanatban kész volt egy esemény odamelléklésével. Erős képzeletü lélek' nem annyira költő, mint koholó tehetségéről látszott ez tanuságot tenni. Nagyitott, toldott, bővitett az igaz; hanem mindég volt valami kis való abban, a mit elbeszélt, — sok ugyan nem volt soha.

Laczi bácsi most nem valami uj esemény kigondolásával volt elfoglalva, sőt most még Bélának is nyilt alkalma tőle beszélni, mert Laczi bácsinak egy más tehetsége — kiváncsisága volt felingerelve, az bántotta, s annak kielégitését már többször sugdosva sürgeté. Béla mindannyiszor tréfásan másfelé fordità a beszédet, Laczi bácsi pedig még csak nem is gondolt arra, hogy Béla csak játszik az öreg legény hiuságával.

Béla többször hunyorított szemével, azt akarva jelenteni, hogy beszélgetésüknek, mely a titok szinét igényli magának, egy harmadik tanuja is van. Aladárra czélzott, mint a ki még ifjusága első éveit éli, s tizennyolcz éves korban még majd csaknem gyermeknek tekinthető, pedig a gyermekek előtt nem tanácsos mindent beszélni. Ha tudta volna Béla, mennyire gyermek Aladár a szív dolgaiban!

— No de nézd öcsém, sürgeté Laczi bácsi suttogó hangon, Aladár nem figyel ránk; mi az?

mit akartál nekem mondani? beszélt valaki felölem valamit? az nem lehetetlen — fiatalabb éveimben — megmondhatná Gyuri.

— No jól van, Laczi bácsi, szólt Béla mosolyogva, elmondom, hanem az ég nevére, mindenre a mi szent, igérje meg, hogy a mit elmondok, soha egy szóval sem fogja elárulni hogy tőlem hallotta.

— Ösmersz, édes öcsém. Gyuri megmondhatná, hogy a baráti titok. . .

— Legelébb is azt kérdem tehát bácsitól, hányszor készült életében megházasodni?

— Ugy elbohóskodtam, a számát sem tudom mennyiszer, komoly szándékom is volt gyakran, de csak egyszer álltam azon a ponton, hogy majd az oltárhoz léptem, hiszen tudhatod édes öcsém.

— Tudom, s épen arról akarok beszélni.

Laczi bácsi e szavakra türelmetlenül fészkelődött.

— Hanem mondja csak, Laczi bácsi, min mult el a maguk házassága?

— Összevesztünk, összekoczódtunk, szólt félboszusan Laczi bácsi.

— Nem mond valót, Laczi bácsi; lássa, én tudom az igazi okát, de igérje meg, hogy nem haragszik érte.

— No, csak mondjad.

— Hát én ugy tudom, hogy bácsi nem akart lemondani jegyese kedviért a pipáról.

Laczi bácsi arczát pír futá el, az indignáczió pirossága, hogy ily csekélységet, de mégis igazat, a szemére vetnek.

— Eb az inge, ezt *maga* mondhatta, ugy-e maga mondta az a . . . az a . . hogy rosszat ne mondjak.

— Lássa, pedig ő most is forrón érez bácsi iránt, oly forrón, mint ezelőtt husz évvel. — Hallaná csak, hogy sohajt maga után. Szegény Czenczi néni.

Laczi bácsi egyszerre mérgesnek mutatá magát.

— A patvarba, ne beszélj nekem arról a vén leányról. Hú, vén egy leány már az a Czenczi, megcsunyulhatott azóta hogy nem láttam.

— Hát mióta nem látta?

— Húsz éve, öcsém! Kerültem, nem mertem szeme elé kerülni. Hú! még most is borsódzom a haragtól, ha arra gondolok, hogy ő az oka, hogy ő bontotta el viszonyunkat.

— No most hát megmondok mindent. — Ő ott lesz estére az apám nevenapján, s ő maga bizott meg, hogy bácsit mindenesetre rábirjam, ne kerülje többé társaságát, a régi harag elmult, ideje hogy szebb jövő reményében megbéküljenek.

— Ejnye! majd mit mondok, szólt förmedve Laczi bácsi, pernahájder vén banyája! még mer rám számitani szürke czoffjával, a kin fiatal korában kiadott, azaz, a kit . . igen, a kivel fiatal korában oly rútul bánt. Kell is nekem!

— Édes Laczi bácsi, hát igy emlékszik egykori imádottjáról? Különben nem is hiszem, szive mélyében máskint érez, tudom én, hogy . . .

— Béla öcsém, szólt hirtelen Laczi bácsi nagyon elkomolyodva, ha azt akarod, hogy jó barátok maradjunk, elő se hozd többé azt a vén párkát. Te se' vennéd jó néven, ha neked is oly dolgaidat, a mik bántanak . . . teszem, ha én is feszegetném. . .

— Nekem, bácsi? nekem bátran elő lehetne hozni, felelt Béla, elértve, hogy Laczi bácsi a kölcsönt akarja visszaadni oly tárgy feszegetésével, mely Béla szivét közelről érdekli.

Béla a világért sem akarta mutatni, hogy az fájna neki. Meglehet a czélzás nem is volt reá ily hatással.

— Tudom, tudom, folytatá Béla közönyös, sőt vidor hangon, tudom hogy Gizellát értette.

— Nos? hát nem fájó sebeket szaggatok fel e névvel?. .

— Épen nem! felelt Béla nevetve.

— Nem sajnálod, hogy elütötték a kezedről?

— De már ezt kikérem, bácsi, Gizellát nem ütötték el a kezemről, talán ha én. .

— Hiszen máshoz ment.

— Igen, szólt Béla, ha ő ugy látta jobbnak. Ezután egy mosolylyal, melyben mégis volt egy kis keserüség, folytatá: különben ez az ő dolga.

— Kedves öcsém, szólt Laczi bácsi, igy van ez a világban, igaz okod van egy cseppet sem búsúlni. — Sok példát mondhatnék rá, hát én köztem meg Ágnes közt, Ágnes is, — hiába beszélt neki Cserneyné az Etelka, hogy hát én milyen jó férj leszek, inkább kapott a Hajnain, mert fiatalabb volt mint én. Hja, hja ugy van az.

— Ne sohajtozzék, Laczi bácsi, higye meg, nem érünk egy fa kovát se, ha olyan vigak nem leszünk, mint a hogy elindultunk.

— Te vagy az oka, öcsém, ha a kedvem elrontottad.

— Majd helyre hozom.

— Azt ugy teszed, ha azt . . . azt a Czenczit elő nem hozod többé nekem, mert én, én, ki nem állhatom, gyülölöm, utálom testemből lelkemből.

Azután boszusan dömörgé magában:

— Még rám mer számitani!

— Itt vagyunk, szólt Aladár, egy gyeplőrántással a lovakat megállítva. Evvel könnyedén leugrott az ülésből, s a kalaplevéve közelgő csősznek kezébe adá a gyeplőt.

A csőszház előtt álltak meg, egy kisded házikó előtt, mely egy kis bereknek épen tövében huzta meg magát, bodor füst oszlopot eresztve a légbe; s oly vígnak, oly szabadnak mutatá magát az által, hogy semmi kerítés nem zárta el a független természettől.

Laczi bácsi is mosolyogva tekintett a házikóra, a mely ifjukorának egy pajkosabb perczét juttatá eszébe. Szemeit kiváncsian mereszté be a

saraglyás pitvarajtón, melyen belől egy épen nem csinos, már hervadó menyecske küszködött az idegenek láttára sirva fakadt gyermekével. Az éltes menyecske hiába bámult, mégsem fedezte fel az öreg urban azt a csintalan ifiurat, a ki ezelőtt számos évvel a konyhában fegyverét tisztogatta. Laczi bácsi is ösmeretlen arczot láta maga előtt. Hiszen egy szép leány vélt itt ujra látni. Igen, de sok víz lefolyt azóta a Dunán.

— No hát rendezzük el magunkat, szólt Béla Laczi bácsihoz.

— Legjobb lesz ugy, szólt Aladár, hogy menjetek ti ketten Laczi bácsival cserjézve, én elviszem Diánát magammal, azután majd meglátjuk, ki lő többet.

Aladár még most szólt először, de azon hévből, melyet szavaiba öntött, a lángoló vágy látszott ki, mely ez ohajtásra nagy súlyt fektet, s meg lett volna ütődve az ellenmondáson.

Béla fejbólintással helyeslé. Egyedül Laczi bácsi nem állhatta meg, hogy valami csintalanságot ne mondjon Aladárnak.

— Ugy, hát te külön uton akarsz haladni? talán valami nemesebb vad rejtekhelyét ösmered itt, melyet csak magad számára akarsz fentartani? Én is, midőn Sárosban voltam —

Aladár fülig elpirult e szavakra — s ha akart se birt volna felelni. A sziv ártatlan érzelmei akaratlanul elárulják magukat.

— Csak menj, szólt Aladárnak Béla nevetve, Laczi bácsi tréfál, mert minden mai ifjuban saját multbeli hasonmását látja, az erdők nimfáinak üldözőjét.

Aladár nem várta be a második biztató szót, felvonta puskáját, magához füttyentè Diánát, s a jobb kézre eső gyaloguton besietett a kis berekbe, s midőn legelőször hátra nézett, elégült nyugodtsággal látta, hogy Laczi bácsi és Béla épen ellenkező irányban haladnak az Ollósban, s minden percz nagyobb-nagyobb távolságot húz közéjök.

Midőn igy fontolgatva meggyőződött, hogy egész órai szabad ideje van, mintha nem is vadászni jött volna, leereszté fegyvere zárkányát, a puskát vállra veté, mint a kinek egészen más czélja van, gyorsan, kettőztetett léptekkel megindult a kis gyalogúton, mely az Ollós mélyébe vezet. S hogy utján kellemes czél biztatá, mutatta az, hogy elkezdett vidoran fütyölni.

Szép hely volt a merre haladt, fiatal cser növendékek, apró galagonya bokrok lepték a szép zöld pázsitot, melyen itt-ott még virágok is voltak láthatók, miket az őszi nap tavaszt hazudó sugarai csaltak elő.

A gyalogút, pár száz ölnyi hosszuság után, szélesbedni kezdett, a fák, bokrok ritkultak, egy nagy nyilássá terült a kis gyalog ut, a hol jobbrabalra erdő maradt el, szemközt pedig, alig félóra járásra, egy szerény falucska kis tornya kandikált ki az egymásba hajló gyümölcsfák sürü tömege mögül.

Aladár arcza fellángolt az első pillantásra, mely vele a kisded tornyocskát megláttatta.

Megállt, s igy a távolból édelegve meredt lelkével szivével a kis falucska felé. — Ha valaki látná most, s szivét is értené, elmosolyodnék a bohón, a ki ábrándjainak, a hold helyett, nappal szintén ábrándképeket keres, s megelégszik távolba epedő sohajokkal, melyeket azon falucska felé pazarol, a hol az imádott leányka lakik. Hogy kinevette volna Laczi bácsi is, ha látta volna, hogy az, kire pajkos kalandot akart fogni, talán épen valami holdkóros szerelmi költeményen töri a fejét.

Ezalatt távolból egyre hangzottak a puskalövések. Aladár ismét órájához nyult, s epedő szemmel meredt a falu felé. A falucska csendesen pihent, mozdulatlanul, mosolyogva, mint egy vászonra ecsetelt szelid tájkép, itt-ott emelkedék csak fel egy-egy füstloszlop, mely megannyi barátságos tüzhelyet jegyzett. Oh! Aladárnak is vezérlő oszlop volt ezek egyike, őneki is megmutatá a házat, melyet gyakorlott szeme most már első pillanatra feltalál, hogy rajta feledje magát.

De most egyszerre elszorulni érezte szivét. Mi ez? mintha az ő füstoszlopát mindinkább szélesedni látná, mintha láng is jelenne meg olykor a füst között. Jól hallott-e, mintha a kis falucska harangja megkondult volna, siralmas csengetyü hangjával.

A min eddig habozva gondolkozott, most hirtelen erős, ellenállhatlan akarattá vált keblében. Menni kell. Rohanni kell. Látni őt! Tüz! Tüz van Szomotorban. Az az ő házok! Mintha megérzettem volna előre. Oh most már megyek. Gyorsan! Gyorsan! Oh istenem, miért nem tud az ember repülni.

Aladár nem hallott, nem látott többé semmit, futott, rohant a bozótos mezőkön végig, nem törődött vele, hogy lábai minduntalan megbotlanak. A kis falucska harangja siralmasan kongott. Az ő lelke még ezenkivül más hangot is hallott: egy halvány megrémült leányka sikoltó hangját, mely minduntalan az ő nevét kiáltja segélyül.

Az Ollósberek pedig egyre hangzott lövésektől. S midőn ezek elnémultak, hangos hahók hallatszának, sürgetni Aladárt a visszatérésre. Ez is tartott vagy félóráig. Beleuntak ebbe is, mivel Aladár nem felelt. —

A csősz nem tudott felőle mondani semmit.

— Mindjárt három óra, szólt Béla; már mindegy, nem várhatjuk estig, magának köszönje, ha gyalog jön haza.

Aladár pedig ezalatt puskáját is eldobá, hogy könnyebben futhasson, kalapját elfútta a a szél és szemébe csapdosta fürteit. Oh az a szél, az a szél! Amott meg a kis faluban a lángokat csapkodja s visítva fenyeget, hogy porrá éget mindent.

(Vége köv.)

ABONYI LAJOS.

IRODALOM.

Önigazolásul.

E becses lapok jelen félévi 5 és 6-ik számaiban „—y.—f.“ aláirással ismertetés vagy birálat közöltetik az általam gyüjtött és szerkesztett „*Régi magyar vitézi énekek és elegyes dalok*“-ról. Miután a gyüjteményt több részben helytelen világításban tünteti föl, és számos ferde s elferditett állitást tartalmaz: engedje meg t. szerkesztő ur, hogy önigazolásomra nehány észrevételt tehessek reá, — hadd hallja az olvasó a másik fél szavát is.

Eltekintve attól, hogy az ismertetés alólirt irányában némi malitiával [1]) van irva, a mi különösen az előbeszédből vagy jegyzetekből kikapott idézetekből tünik ki, midőn —y—f. ur csakhogy ferde értelmet kerekithessen ki, a gyüjtő eljárását igazoló pontokat elhagyogatja — a mint egy két helyütt idézni is fogjuk — eltekintve, mondjuk ettől, a czikknek két főhibája van. Első: hogy gyakorta ellenkezik önmagával; második: hogy egyoldalu.

Mindgyárt eleinten inti az olvasót, hogy „lassan az élvezet és öröm előkészületeivel (t. i. munkám olvasásánál), ne fokozd föl rendén tul igényeidet, hogy ne kelljen csalódnod!“ Alább mégis azt mondja: hogy „a gyüjtemény általános jellemvonását és költői értékét tekintve, megérdemli régibb irodalmunk barátainak vizsgáló figyelmét,“ hogy „teljes méltánylattal fogadja e versezeteket“ a melyek közt költői értékeiket tekintve „vannak tartalmasok, vannak kitünő részletekkel birók, sőt a rövidebbek közt teljesen kerekded compositiók.“ Majd magyarnemzeti rhythmusunk figyelemmel kisérését tanusitó versalakjaik csinosságát, „erejét és tiszta formáját,“ a gyüjteményben előforduló „számos különböző s magyaros szabásu versalakokat,“ egyik versnek „meglepő erőteljességét, verselési ügyességét, nyelvének és rimeinek élénkségét, formájának szabályosságát,“ másiknak „meleg érzését és költői dictióját,“ melyek a „figyelmet megkapják,“ harmadiknak „élesen jellemző vonásait“ és kitünő versalakját, negyediknek „érzelmi elevenségét s verselési szabatosságát“ stb. stb. dicséri; egy csomót mint kiválót, csinosat, czimeikkel jelölve idéz; „Thury György énekét“ erő és tiszta forma tekintetében Arany oly kitünő hún regéjéhez („Buda halála“) hasonlitja; a „Megöltek egy huszárt . . .“ balladát „*gyönyörü*nek mondja, s még megjegyzi, hogy: „általában az elegyes dalok között kivált szerelmi tárgyuakat *eléggé számos feltünő darabot találunk, melyeket mind a tartalom bensősége, mind az alak csinja egyformán ajánl.*“ Kérdezzük: nem áll-e ellentétben a dicséretek ezen hosszu sora az elöl idézett megrovásfélével, s a hirdetett „csalódással?“ Sőt nem tanuskodik-e — talán akaratlanul is — a gyüjtemény költői becséről? Egyébiránt én a mult századok költői ereklyéit jobbakká nem tehetem, mint a milyenek. Nekem is nagyobb öröm volna *Cid*-eket és *Nibelungen*-t födözhetni fel, de ha ilyen nincs: ójjuk meg az elveszéstől azokat a melyek vannak, kivált midőn ezek között is oly sok a szép.

Egy helyütt megtámadja —y—f. ur abbeli törekvésemet és állitásomat, hogy ilynemü költői ereklyéink a magyar nemzeti rhythmus teljes kifejlődhetése szempontjából bár mind napfényre kerülnének: s végül mégis „őszinte méltánylatot s elismerést“ szavaz gyüjtői buzgóságom iránt, elismeri, hogy „sok becses darab“ kerül igy napfényre, melyek „részint *költői*, részint nyelvtörténeti, részint korismertetési tekintetben *fontossággal* birnak.“ Sőt melegen buzdit a további gyüjtésre, ohajtja „hogy a kitartás ne hagyjon el.“ stb. stb. Kérdezzük: nem állanak-e ezek ellentétben a fönebbi kárhoztatással? Valójában jól tette a t. szerkesztő ur, hogy ez ismertetést — melynek két része általában oly különböző hangulatu egymástól — két számban adta: igy legalább nem annyira látszik szembetünni maga magával ellenkezése.

Térjünk az *egyoldaluságra*. Egyoldalu —y—f. ur czikke, mert — a nélkül, hogy megemlitené, miszerint gyüjteményemet csak is *költészeti*, még pedig, a mint látszik, *népköltészeti* szempontból birálja — pusztán ily szempontból indul ki, s a mü *történeti*, *korismereti* és *nyelvészeti* fontosságát egészen mellőzi. Holott a gyüjtemény ez utóbbi tekintetekben hasonló becsü, sőt még tán becsesebb mint költői tekintetben, kivált ha ez utóbbinál tisztán a tartalmat veszszük számba, nem pedig a magyar rhythmust.

A mi szerény munkám nyelvészeti becsét illeti: arról a magy. tud. akadémia Nagy Szótárának legujabb kötete tanuskodik legjobban, mint a mely telve van a „Régi magy. vit. énekek és elegy. dalok“-ból vett minta-idézetekkel.

A történeti s korismereti becset tekintve: hazánk legnagyobb történetirója b. e. *Szalay László* ur élénk és nyilvános jelét adta volt ebbeli méltánylatának.

[1]) Thaly K. ur örülhet, hogy ily korban, midőn csaknem minden uj könyvet „agyon hallgatnak“, gyüjteménye annyi figyelmet ébresztett. Ime y—f. után már ismét Sz. I., az „Apróságok“ irója lapunkban, bizonyitja érdekeltségét iránta, habár szintén hibát fedez is fel. Mind y—f., mind Sz. I. alatt oly irodalmi név lappang, kiknek competentiája ellen Thaly ur sem tenne kifogást, se rosz akarattal nem volna oka gyanusitni; sőt egy harmadik *tudósunk* is ajánlkozott már a gyüjtemény birálatára. De mikép merjük közleni, miután előre nem tudhatjuk, *csupa dicséret lesz-e*, vagy hibáztatás is fordul elő benne: s akkor gyüjtő elöáll s ily hangon, hogy *malitia, nem való* stb.? Ily hangra y—f. modora sem jogositá fel Thalyt. Mikor tanuljuk már türni a véleményeket!

Szerk.

Ezeket nem világi hiuságból hozzuk fel, hanem csak annak bizonyitására, hogy művem talán megérdemlette volna az ezen szempontokbóli ismertetést is, s hogy —y—f. ur birálata egyoldalú.

Mi Erdélyi János különben korszakot alkotó becsü népdalgyüjteményénél hibának tartjuk, hogy mig — ha jól emlékszünk *a II-ik kötet* végén álló — terjedelmesb értekezés által költői, széptani tekintetben ismertetve vannak a közlött dalok: historiai jegyzet vagy ismertetés — még a történeti énekekre vonatkozólag is — az egész gyüjteményben nincs.

Gyüjteményem méginkább történeti érdekü lévén Erdélyiénél: jegyzeteimben főleg *ezért* igyekeztem a sulyt a *történeti* részre fektetni, mint ezt pl. a „*Régi magyar vitéz Kádárról emlékezet,*“ a *Rákóczi Lászlóról* irt három rendbeli ének, a „*Hunyadi Mátyás király billikoma,*“ a „*Thúry György éneke,*“ a „*Szegedi Veszedelem,*“ a „*Végbeli vitézek éneke*“ a *Kisfaludy Lászlóról, Oláh Gecziről, Buga Jakabról, a Nagykunság romlásáról* irt, a „*Generális Insurrectio,*“ „*Nemes Jászság hires Kunság,*“ „*A bor, majd a viz dicséreti,*“ „*Az alföldi csikós,*“ a „*Zöld Marcziról,*“ a „*Tatár rabságban lévő erdélyiekről,*“ „*Bucqoi*“-ról, „*Kátay Mihályról*“ stb. stb. továbbá a vallásüldözés korából származott több énekhez csatolt történeti jegyzeteim tanusitják. Miután ezek több helyütt a költemény keletkezését, korát, alkalmát, a szereplő egyéniségek kilétét, viszonyait, a cselekvény történeti minemüségét stb. határozzák meg: mégis csak birhatnak tán némi becscsel, s emelhetik a gyüjtemény érdekét. Hivatkozom e tekintetben különösen a Kádárról és Rákóczi Lászlóról szóló énekekben irt terjedelmesb jegyzeteimre. Hány krónikát kell össze-visszaforgatni ily jegyzetek irásánál: mig csak ennyi adatot is összeszedhet az ember a homályos énekek földeritésére, — csak az képes megitélni, a ki próbálta. Könyvem előszava is inkább a történeti fejlődést tárgyalja. Azért ha —y—f. ur művemet nem csupán *költői szempontból* — az az a jelen esetben nagyon is egyoldalulag birálja — aligha fogja azt irhatni jegyzeteimről — legalább történeti szempontból bizonyára nem, — hogy azok „a dolog mélyére vagy lényegére *sohasem* hatók.“

A gyüjteményben igen gyakran előforduló elavult szavak, ódon szójárások stb. megvilágositását czélzó jegyzetekről az mondatik, hogy „egyet-kettőt kivéve bátran elmaradhattak volna az értelem csonkitása, vagy a felfogása könnyüségének koczkáztatása nélkül. Azok sokszor fölöslegesek, hibások, vagy semmit mondók, többször együgyüek.“ Erre is van megjegyzésem. Gyüjteményem a régi magyar költészeti maradványoknak nemcsak megóvását, föleleventését, hanem a nagy közönséggel való megismertetését is czélozza, — a minthogy a kiadók bizonyságtétele szerint szép kelendőségnak örvend már eddig is. Tapas talásból tudom: mennyire járatlan a közönség legnagyobb része a régi irodalomban, ismeretlen az avult szavak, szófüzések jelentésével. Jegyzeteimnek jó részét tehát ezen okból irván, a kevésbbé kétes eseteket is megcsillagoztam, a mi az ó irodalom buvárai számára természetesen fölösleges; — ezt előre jól tudám, de a többség kedvéért mégis kellett tennem. Elhagyásukkal csak fáradságom kevesbedett volna. — Innét némely felvilágositó jegyzetek állitólagos „fölöslegessége“ „semmit-mondósága.“ A mi azoknak többszöri „*együgyüségé*“-t illeti: hivatkozván szintén az iménti okra, e szó ellen, ha régi értelmében (együgyü = *egyszerü, igénytelen*) vétetik, — nincsen kifogásom, a mint hogy *régi* énekekről lévén szó, okom van a *régi értelmet* föltenni.

Az mondatik még, hogy jegyzeteim „sokszor *hibások.*“ Errare humanum. Senki sincs hiba nélkül, s én hibáimat nemcsak hogy bevallom, sőt ha valaki figyelmeztet reájok, meg is köszönöm. A mint hogy örvendek az alkalomnak most is, a melyet —y—f. ur nyujtott, jelen munkám hibáit ezennel enmagamnak előszámlálhatnom. Gyüjteményem megjelentével szives volt azt a m. t. akademiának egyik nagyérdemü r. tagja, a ki régi irodalmunkkal nagyon sokat foglalkozott, a végből figyelemmel átvizsgálni, hogy a jegyzetekben netalán elkövetett hibákat velem közölje. A mint hogy a következő három vétségre figyelmeztetett: 1) a *sólya* szót (solea latin szóból = saru) egyhelyütt dr. *Ballagi* Mór nagy szótára után *karóczölöp* értelemmel magyarázom. Ugyde itt Ballagi a hibás, nem én; ő feleljen róla, hol vette karóját, czölöpjét. 2) A II. k. 66. l. álló költeményben a „henker“ szóból az énekiró „hengér“-t csinált, s mindjárt ezután „*csincsér*“ szó áll; én ezt hasonló módon a „sintér“ szóból származottnak vélém, holott az „dzsindzser“ török szóból eredett, és Szenczi Molnár Albert szótára szerint = nyakvas, nyakkaloda. Más, de rokonfogalom. 3) A Kisfaludy Lászlóról irt éneknél a „Kisasszonyhavát“ augustus helyett septemberrel adám vissza. E kalendáriomi tévedésre az vitt, hogy Kisasszonynapja jelenleg sept. hóban esik, persze hajdanában az ó naptár szerint még augustusban volt.

Negyedik hibául elfogadom —y—f. ur abbeli észrevételét, hogy a „*Cantio de Zólyomi*“-nál a versfejeket csak elülről hátra felé kisértém megfejteni, s visszáról előre elfeledtem. Ime ezek 800 lapnál többre terjedő munkám hibái; — hála isten, nem igen lényegesek.

Birálónak azon állitása, hogy a kóbor hegedősök, lantosok, még a XVI-ik században elhallgattak volna: nem való. [2]) Csak jelentőségükből — mely egyébiránt nálunk ugy látszik sohasem volt nagy — vesztettek idők folytán, de létezének egész a nemzeti szellem elhanyatlásaig, mely

[2]) Lásd az 1. számu jegyzetünket. *Szerk.*

II. Rákóczi Ferencz kibujdosásával vagyis a szathmári békével egyidejü. Gyüjteményemben is vannak énekek, melyek a hegedősöknek vagy vándordalnokoknak még a XVII-ik században is létezését bizonyitják, pl. az 1648-iki „*Végbeli vitézek éneke:*“

„Az, ki ezt hallgatja s vitéz akar lenni:
Az énekmondónak kész legyen pénzt adni.“

Az „*Uj hirt mondok*“ kezdetü 1636-iki lakodalmi ének pedig, melyet a vándordalnok („hegedős“ vagy „deák“) a lakodalmas népnek mond, épen részletesen s világosan tanuskodik, hogy költője s éneklője pénzért s étel-italért éneklő hegedős vala:

„Uj hirt mondok, minden reá hallgasson,
Illik beszédemnek hogy hitelt adjon,
Az italnak bátor most békét hagyjon —
Azután meglehet bár itton-igyon.“

„Hozok elő mostan egy históriát,
Hogyha meglölhetném annak nótáját,
És ha megtudhatnám rövid summáját:
Azért kiki hagyja most boritalát!“

„Egy szegény emberrül lészen beszédem,
Ha szóm jól szolgálna mastan énnékem,
De száraz az torkom, azért nincs kedvem, —
Köszönd reám az bort, ne tiltsd meg tülem!“

Továbbá az ének végén, ismét magáról beszélve:

„Bánom, hogy ennyi tál étket elvisznek
Ennekem nem adnak benne, szegénynek.“

„Azért rántsd keresztül rosz hegedüdet,
Hüvelyében tegyed rozsdás késedet,
Ne áztasd jó borral hitvány tüdődet —
Hogy ne vedd hiában fizetésedet.“

„Hogyha jámbor volna az jó vőlegény,
Nékem innom adna, ne lenne fösvény . . .“

„Agg eb volna a ki ezt megmásolná:
Hogy az énekesnek ő pénzt nem adna:
Mert lám ő is szegény sokat kiálta,
Az szegény deák is csak pénzt kivánna.“

Kóbor hegedős énekelte a XVII-ik századi tót-csufoló egyik dalt is:

„Magyar vitézek hogyha tetszenék,
Egy énekecskét néktek mondanék;
En elhiszem énekemnek ha örülnétek
Nevetnétek, — örülnétek, sőt eldülnétek,“

„Valjon nincsen-e tót közöttetek?
Hogyha pedig van: megjelentsétek!
Mert ha volna: nem tarthatnám azt jövevénnek,
Félre dülnék, — sőt elülnék, inkább hallgatnék.“

Sőt történeti kútfők bizonyitják, hogy ily *) kóbor énekesek még a Tököli és Rákóczi táboraiban is járkáltak. Igy például a majdnem egykoru Kolinovics *) irja, hogy 1708-ban Bercsényi, a trencsényi ütközetből menekülvén, Ocskay László brigadérost Isztriczán vacsoránál találta, a midőn előtte *két énekes ifju zengedezett volna.*

1708-tól a szathmári béke csak 3 év (1711), joggal mondhatám tehát, hogy a hegedősök az ezen békekötés után bekövetkezett elnemzetietlenedés s a magyar szellem szomoru „*elhaldoklása*“ után hallgattak el végkép. Az „elhaldoklás“ szót —y—f. ur nem érti? En a Bakonyalján szivtam magamba, s azt hittem, hazaszerte használtatik. Az *elhanyatlás*nál több, az *elhalásnál* kevesebb.

Biráló nem hiszi, hogy „Vörösmarty költeményeiből a legtöbb szerencsével volna tanulmányozható a magyar rhythmus.“ Ezt mi nem is állitottuk, csak oda ezélozánk, hogy már V. is irt vala sikerült magyar méretü verseket, pl. „*Ez a csárda nevezetes . . .*“ stb. „Hogy a magyar rhythmicára még e „vitézi énekek és elegyes dalok“ sem correct példányok *minden kivétel nélkül*“: az bizonyos. Hol nincs kivétel? Csakhogy gyüjteményemben — mely a magyar versalakoknak biráló szerint is oly sok kitünő példáit mutatja föl — a kivétel annyira kevés, miszerint ő is csak az egy „*Pittypalattyének*“-et tudja felhozni. De nem emliti meg, hogy ez ének a *jelen század elejéről való*, a minthogy a II-ik kötet végére is van téve.

A hegedősöket a régi irók sohasem nevezik „csacsogó“-nak, hanem „*csácsogó*“-nak.

Kohárynt illetőleg biráló „touristai felületességgel“ vádol, s ugyancsak megleczkéz. A leczkézést visszautasitjuk, mert mi Kohárynak nemcsak hogy életét — kivált a mennyiben ez a Tököli és Rákóczi-féle mozgalmakkal összefügg, pedig nagyon is összefügg — részletesen tanulmányoztuk, s nemcsak hogy kiadva lévő müveit ismerjük: sőt még a nemz. muzeum könyvtárában őrzött *kézirati munkáit* is gondosan átolvastuk. — A „touristai felületesség“-et pedig —y—f. urra kell visszavetnünk: miután ő állit valótlant. Kohárynak ugyanis *csak* munkácsi rabsága *után* lett „kora hirneves költőjévé.“

A börtön magánya, bánata avatta őt a lant fiává. Semmi nyoma, hogy azelőtt, füleki főkapitány korában, irt volna. *Legelső* versei a „*Keserves rabságban Munkács kővárában szerzett versek.*“ Majd „a meggyükerezett *rabságos bánatnak* keserves busulással elterjedett ágain kinőtt füzfaversek.“ „*Keseredett rabnak* ébrenalva látott álma“ stb. stb. Ujra mondjuk: Kohárynt a börtön tette költővé; rabságában irt *először*, rabságában irt *legtöbbet*. Kit illet tehát a touristai felületesség?!

Hogy börtönökben sanyargott s halálra itélt régi magyarjaink gyakorta dalban bucsuztak el a világtól: e felfogásom nem gyermekes, mivel *történeti kutfők* bizonyitják.

*) Ezen idézett versszakokból meggyőződhetik a biráló: miért tulajdonitom én ez éneket hegedőstől származhatottnak („*ugy látszik*“ kifejezéssel); ha ezt figyelembe akarta volna venni: idevonatkozó észrevételét bizonyára elhagyja.

*) „Gabr. Kolinovics Senkviczіensis Commentariorum de Rebus Ungar. Libri XIII.“ Kézirat a nemzeti muzeumban. *T. K.*

Nem állítom, hogy minden ilyféle éneket a szerencsétlenek magok irtak volna, mert hisz Rákóczi László első énekénél magam megjegyzém, hogy ő „midőn a jelen verset irta, *vagy irták nevében*;“ — hanem igenis, hogy több esetben *kétségtelenül* magok voltak az érdeklettek a versszerzők, bizonyos. Igy Bezerédy Imre, az 1708-ban Sáros-Patakon lefejezett híres kurucz brigadéros, tömlöczében, halála napján, *maga irta meg* — bár azelőtt soha verset nem szerzett is — szép bucsú-énekét:

„Boldogtalan fejem
Mire jutott ügyem.“

s azt kérte ki kegyül, hogy a vérpadra föllépve, elénekelhesse. A mi megtörténvén, a bucsúéneket a vérpadot környülálló nép eltanulta, s igy terjedt el országszerte. És ez történelmi adatok *) által bebizonyitott tény. Ime most én mondhatom: „*ex uno disce omnes!*“

A Temesváry István neve után —y—f. ur, csakhogy erőszakolt állitását igazolhassa, önkényesen elhagyja a „*deák*“ epithetont, (= dalnok, hegedős, pl. Tinódy gyakran irja magát „*Sebők deák*“-nak), mely nekem ad igazat, s a melyet maga Temesváry használ. („Temesváry *István deák* az ő neve.“)

Hogy némely darabnak a nagyon száraz és pedans számokkal-jelölés helyett, eredeti czim hiányában, vagy a hosszú latin czimek helyett magunk adtunk czimet: a könnyebben föltalálhatás kedvéért tettük. Egyébiránt az eredeti czimek, a hol lehet, meg vannak tartva, s idéző jegyekkel jelöltetnek. Az általunk adott egy-két czimet, a kinek nem tetszik, elhagyhatja.

Biráló maga bevallja, hogy XVI. és XVII. századi költészetünk főeleme a *vallás*, főtermékei az u. n. „istenes énekek“ s a bibliaiak. És czikke elején mégis azt mondja, hogy ő ezeket egyszerüen — *kihagyta volna a gyüjteményből!* Nem kirivó ellenmondás-e ez ismét? Miként képviseltessem én a mondott századok költészetét *hiven*: ha főelemét, a *vallást*, kirekesztem? Gyüjteményem ezen esetben nagyon csonka, s benyomása hibás leendett.

Hogy némely éneket csak *töredékesen* közölhettem, s ez leginkább a szerfölött hosszú *bibliai énekeknél* történt: ezeknek gyüjteményemhez képest aránytalanul nagy terjedelme okozta. Különben az ily énekek tanulságát, reánk magyarokra alkalmazott részét, az énekes intését stb. mindig egészen közöltem, s csak az egyébként is ismert bibliai történeteket hosszasan előadó részeket hagytam el. Példa az „Intő ének a magyarokhoz,“ a „Feddő és serkentő ének,“ stb. A „Siralom a szabadságnak elvesztésén“-t szintén nagy terjedelme miatt nem lehetett adnom.

A „*Szegedi veszedelem*“ czimü daltöredéknél biráló, csakhogy engem a czim-adásért compromittáljon, elhallgatja ezen főstrophát:

„Menj el tehát Benedek szomorú császárhoz,
Mondd szolgálatunkat, borulj lábaihoz,
Hogy küldjön követet *Szolimán császárhoz*,
Küldjön segitséget *bús Szeged várához!*“

Holott a ki a magyar történelemben jártas: a homályos daltöredék ezen versszak által azonnal földerül előtte, s kitünik az ének történeti ideje, az 1552-ik év, — a mint ez gyüjteményemben ezen vers után bővebben elé van adva.

A „*Megöltek egy huszárt . . .*“ népballadánál ezen sorokból:

„Réz-sarkantyús *sárga csizmám*
Lábamra van fagyva.“

vont abbeli következtetésem, hogy a költemény keletkezési kora legalább is a mult század közepéig felvág, minthogy akkoráig viselt a magyar huszárság sárga csizmákat: biráló szerint „kissé gyengének“ tünik föl, s ellenmondani látszik a következő egyik dal, az 1809-ből való „*Sárga csizmás Miska.*“ Biráló ujra téved; ezen „Miska“ ugyanis a versben csak szeretőt tartó nyalka legénynek mondatik s nem huszárnak, — tehát viselhetett sárga csizmát 1809-ben is, mint viseljük pompák alkalmával ma is, és mint viselé a magyar testőrség egész fennálltáig. Azután meg e dalt nem huszárok, hanem „Hevesmegye *fölkelő nemesi gyalog seregei*“ énekelték. — Ellenben az bizonyos, hogy a magyar huszárságnál a sárga és piros csizmákat Mária Terézia halála után II. József császár cassálta. Következtetésem tehát nem sántit.

Az általam napfényre hozott s Balassának tulajdonitott két szép költeményt 1862-ben fölfedezvén, azonnal közzé tettem az akkori legtekintélyesb kritikai s szépirodalmi lapban: *Arany* Jánosnak a „Koszorút“ megelőzött közlönyében, azon állitásommal együtt, hogy e versek szerintem Balassa Bálintéi, s ezt igazoló értekezésemmel. Arany minden észrevétel nélkül, *) még pedig főczikk gyanánt, a lap homlokán közölte értekezésemet. Azóta két év telt el: és állitásomat senkisem támadta meg, pedig az alkalmat a közzététel által készakarva megadtam erre. Kérdem: nem volt-e tehát még nagyobb okom e költeményeket gyüjteményemben mint Balassáéit mutatni be? mindazonáltal ezt az igazoló értekezéssel tettem, melyet azóta a XVII-ik századi Szencsey György dalkönyve is támogat. Biráló vagy ne kételkedjék, vagy birja állitásaimat megczáfolni. Készakarva hibásan, elferdítve pedig ne idézzen, mint ezuttal tevé, igy irván:

„Mindenesetre egy kissé a képzelődés felé vág a gyüjtő azon kikerekitett véleménye, hogy

*) Kolinovics, és dr. Wenzel G. tört jegyzetei. *T. K.*

*) A szerkesztői felelőség nem terjed annyira, hogy a lapba irók minden hypothesisét is magáévá tegye azáltal, ha nem kiséri jegyzetekkel. Különben hogy igazodnánk el a mostani polemiában, melyik legyen a szerkesztő véleménye. *Szerk.*

Balassa e verset, midőn 1589-ben (tehát még az év is tudva van) megirta, elküldé kedvesének, és a szerető lélek megőrizé a szép költői kincset az utókor számára" stb.

Ezen sorok gyüjteményemben (II. k. 413 l.) eredetileg igy állanak:

„*Véleményemhez képest*, midőn a jelen verset Balassa 1589-ben — *ez volt kibujdosási éve* — megirta, *minden hihetőség szerint* (tehát nem positive) elküldé kedvesének is, *a kitől benne elbucsúzék*, és a szerető lélek megőrzé a szép költői kincset az utókor számára, hogy megmeneküljön az elhamvadás szomorú sorsától, a melyet a kegyetlen költő többi testvéreire mért vala." (Balassa, mint tudjuk, kibujdosásakor verseit megégeté).

Nemde t. olvasó: egészen más ekkép az idézet? Azon gunyolódni akaró észrevételre: „tehát még az év is tudva van?" megfelel maga Balassa.

„Én édes hazámból való kimentemben
Az másfélezerben és nyolczvankilenczben
Szerzém ezt ily énekben."

(Bujdosóknak való ének. *)

Hogy a kérdéses két vers is ekkor, t. i. a költő bujdosásra indultakor iratott: egész tartalma nyilván bizonyitja. A keletkezés éve tehát világos.

Végezetre azon tanácsot, hogy a kuruczvilágnak általam egybegyüjtött dal-ereklyéimből mielébb „közöljem a közölhetőket, de az egészet ne halaszszam a bizonytalan jövendőjü *„alkalmasabb időviszonyokra"* — ezen tanácsot, mondjuk, mert az ó költészetünk iránti érdekeltség sugallotta," — köszönjük, de nem követhetjük. Azon gyüjtemény ily módon igen csonka és hiányos lenne, legszebb gyöngyeitől leendvén kénytelenek megfosztanunk. Különben is a kuruczvilági énekekhez irandó történeti jegyzeteim — s ilyen majd minden egyes vers után szükséges — még nincsenek készen, s megirásukat akkorra kell halasztanom, a midőn majd megkezdett történelmi müveimet legalább jó részben befejeztem. Talán akkorára az idők is kedvezőbbek lesznek, és *az egész* érdekes gyüjteményt közrebocsáthatom.

THALY KÁLMÁN.

BUDAI NÉPSZINHÁZ.

A georgiai nők. Operette 3 felv. Irta Moineaux, ford. Tarnay. Zenéjét szerzette Offenbach, hangszerelte Böhm.

Ez volt az első látványos darab, mely az uj igazgatóság alatt szinre került. Alkalmasint a szükség kényszeritheté az illetőket, hogy azzal augustus hóban lépjenek a közönség elé, midőn a legjobb darab s a legszebb kiállitás sem képes a szinházakba nagy közönséget vonzani. Nem lehet tehát csudálkozni, hogy e müvet — mely az őszi vagy téli idényben többször zsúfolásig töltötte volna meg a szinházat — nehány sor zártszék előtt játszták el. Az operette tárgya semmi becscsel sem bir s jóval alantabb áll a „Fecsegők"-énél, mert mint a „M. S." helyesen megjegyzi: annak semmi értelme sincs, ha oly néptörzset, mely hősiesen küzd önfentartásáért, nevetségessé igyekszünk tenni. Legfeljebb a franczia irók könnyelmüségét lehetne tán némi mentségül felhozni, melylyel ők a tárgyak megválasztásában eljárnak, meg hogy az ilynemü darabokhoz festői s ragyogó jelmezek szükségeltetnek, milyeket csupán keleten lehet találni. Ha ezen fogyatkozást leszámitjuk: mind a darabbal, mind pedig az előadással meg lehetünk elégedve s bizton mondhatjuk, hogy a ki megnézi, nem bánja meg. Mit is kivánhatunk egyebet egy ilynemü operettetől, mint hogy mulattasson? Ha e lapok nemz. szinházi referense egy legközelebb eléadott *szinmüről* (mely iránt mégis csak magasabb igényeink vannak) azt irhatá, hogy meg volt azzal elégedve *), mert nem unatkozott s estélyét ép oly kellemesen tölté el, mintha valamely szellemdús társaságban vagy theaestélyen lett volna jelen: mennyivel inkább megbocsáthatjuk ily bohózatos darab apróbb büneit, ha jó izlésünk megsértése nélkül élvezetes estére nyujt kilátást. Zenéje elejétől végig kedves és behizelgő, s a sok dallam közül csak Rhododendron basa első couplet-jét, a beteg férjek karát, Nani romanzát, Feroza duettjét férjével, végre az őrcsapat s a czigányok chorusát emlitem meg, melyek a kedély, játsziság s komikum eléggé sikerült szüleményei. Az előadók — különösen a férfiak — a legszebb igyekezetet tanusiták, hogy a közönséget minden tekintetben kielégitsék. Játékuk összevágó volt s az előforduló dalokat szabatosan adták elő. Atalán véve alig láttunk darabot a népszinházban, mely ennyire be lett volna tanulva. El nem hallgathatjuk azonban ama kellemetlen hatást, melyet a női szereplők nyelvünk körüli ignorantiája ujra okozott. Magyar szinházban, melynek egyik főczélja, hogy a nyelv és kiejtés correctségét előmozditsa — roszul esik oly tönkretett beszédet hallanunk. Nem lehetne-e ezen már valaha segiteni? A kiállitás eléggé fényes volt s a világitás jól sikerült. Kiváncsian vártuk ama függönyt is, melynek használata ellen Vogel ur a lapokban tiltakozott, mert — mint mondá — még nem kész s ugy a hogy van: müvészi hirnevét compromittálná. Alkalmasint vissza is vette a népszinháztól, mert a darab alatt csak közönségesen mázolt függönyök voltak láthatók, melyek semmiféle hirnévre nem tarthatnak igényt.

—*i.* —*r.*

VEGYES.

* Az irói segélyegylet ügyét, — mely háttérbe szorult az országos inség idején, midőn ugy

*) Nem *mint szinmüvel* volt megelégedve, hanem mint *theaestélyi csevegéssel*, s az egészen más. Mi ugy *halljuk*, a „Georgiai nők" sem mérkőzhetnek Offenbach előbbi operettejeivel. *Szerk.*

a gazdag adakozási készségét, mint a szegény filléreit az éhhalál eltávolitása vette igénybe, — ismét kezdik a haza különböző részeiben felkarolni. Hosszas szünet után a következő adakozások folytak be: Szliácsi bál tiszta jövedelme 359 ft 49 kr: „Szliácsi fürdői alapitvány" czime alatt *Hasenfeld* M., *Szmercsányi* János és *Jurkovics* Ferencz bálrendező uraktól beküldve; *Deckner* Sarolta kolozsvári hangversenyének jövedelme: 55 ft; egy névtelen drámairó irói százaléka, a nemzeti szinház igazgatóságától beküldve 13 ft 12 kr; a nagyenyedi működvelők színelőadásának jövedelme *P. Szathmáry* Károly ur által beküldve 100 ft. Boldogult *Gáspár* Vilmos hagyatékából is befizettetett 200 ft alapitvány, *Szigethy* Antal végrendeleti végrehajtó által. Ezenkivül az évdijas tagok sorába léptek: *Vargics* Imre, *Sulyok* Mór és *Gyika* György urak Temesmegyéből. Nem fölösleges fölelevenitenünk, azok számára, kik netalán a kegyeletes intézet pártfogói sorába akarnak lépni, hogy egy alapitvány 200 ft; évdijas tag pedig az, ki hat évre évenként 12 frtot fölajánl.

* Kölcsey Ferencz szobra, melyet Szathmár városában emelnek az elhunyt nagy férfiunak, — a napokban készült el, Gerenday pesti emlék-készitő intézetében. A mellszobor carrarai márványból van, s életnagyságúnál jóval nagyobb. A talapzat kemény szürke márvány, 3 ölnél magasabb, egészen kerek, a párisi Vendôme szobor mintájára. Az egész már utnak is indult Szathmár felé.

* A „P.N."-ban valaki egy badacsonyi kirándulást irva le, inditványba hoz egy eszmét: Kisfaludy Sándor pajtáját, a 800□ ölnyi szőlőt a nagy diófával, s alatta a nagy „rózsa kövel" nemzeti tulajdonná kellene tenni. Az egész — úgy hiszi — nem kerülne 250 ftnál többe (?) s ha az akadémia vagy a Kisfaludy-társaság megvenné, sokkal szebb lenne ez emlék annál, melyet Kisfaludy Sándornak Balaton-Füreden emeltek a művészet valódi iróniájaul. De feledé inditványozó, hogy különösen a Kisfaludy-társaság, melynek talán épen nevénél fogva is kötelessége volna erről gondoskodni, épen nincs oly anyagi helyzetben, hogy e csekélységnek látszó (de aligha többre nem rúgó) összegről is könnyen rendelkezhetnék, alaptőkéje sérelme nélkül.

* Párisban tartozkodó — legnagyobb részben iparüző — hazánkfiai „Magyar Egylet" czimmel egy oly társaságot szándékoznak létre hozni, hol a nap fáradalmai után összegyülve, lelkük nemes élvezetet találjon. Az alapszabályok már készen vannak, s pár nap alatt a hatóság elébe terjesztetnek. Ez ifjak már régebb idő óta összetartottak: egy kávéházba jártak mindnyájan, melybe lapokat járatva, a hazai eseményeket folyvást figyelemmel kisérték. — F. hó 13-án a Nôtre-Dame székes egyház egyik kápolnájában Szalayért tartottak gyászmisét, az épen ott időző Sterne Ferdinand győri kanonok ajánlkozván az isteni tisztelet szertartásainak elvégzésére. Jelen volt a requiemen többek közt Apraxin Julia és több honfitársunk — köztük Thaisz Elek a pestvárosi volt tevékeny kapitány — kik a bécsi kéjvonattal aznap érkezvén, siettek a kegyeletben osztozkodni külföldi hazánkfiaival.

* Debreczenben Telegdynél Csatáry Ottótól utazási kézikönyv jelenik meg, a nyugoti Európában utazni szándékozók számára. A mű három kötetes lesz: az első Németország különböző vidékeit, a második Angliát, a harmadik Francziaországot és az europai utazók Mekkáját a kis Schweizot tárgyazza.

* Szent István napját Magyorországszerte különbözőképen szándékozának megünnepelni. Pesten többféle népünnep, Temesvárról pedig kéjvonat Pestre. Aradon szintén népünnepre készültek a Szalaynak állitandó szobor javára. Hát az a szózat, melyet alig pár hete egy kereskedő intézett a pesti kereskedőkhöz és lipótvárosi polgárokhoz ama szobor ügyében, csak pusztában elhangzó szó volt, hogy viszhangja sehonnan nem érkezik? Azóta hallgat róla fáma, pedig szép jele lett volna kereskedőink honfi érzületének.

* Kazinczy Ferencz leánya Thalia, Hrabovszky Sándorné, augustus 7-én meghalt.

* A m. kir. müegyetemi segélyegylet vagyoni állapotáról és segélyzési működéséről szóló kimutatás szerint, a lefolyt évben az összes bevétel 1735 ft. 65 kr., az összes kiadás pedig 782 ft. 32 kr. volt, s igy az egylet vagyona jelenleg 1053 ft. 80 kr. tesz. Segélyben 16 egyén részesült, összesen 605 frt 50 krral. A könyvtár a lefolyt évben négy kötettel gyarapodott, s jelenleg 71 kötetből áll.

* Pest diszesebbé, egészségesebbé, gazdagabbá tételére sok terv került mostanában szőnyegre. A váczi út hosszában boulevardot szándékoznak készitteni, a mennyiben a széles, egyenes utczát fákkal akarják beültetni. — A rákosi csatorna eszméje, mely a várost szigetté tenné, mostanában szintén felelevenült. — Aztán a sokneműlóvasút terv! Pest és Uj-Pest, Buda és Tétény s ez utóbbi és Kőbánya közt; képzeletben már mindenütt vasúton járunk. Csak mindez olyan ne legyen mint a budai alagút karfája vagy a vizvezetés, mely utóbbi ügyben közelebb is olyanforma eredményü gyülést tartottak mint Fáy meséjének varjai.

* Hanem az állatkert igazán — ha lassan is — halad. A mult héten két medve-bocsot, e héten pedig egy farkas kölyköt kapott.

* Eredeti orvosi operatiót vitt közelebb végbez saját becses szájában egy szabolcsi erdőkerülő. Fájt egy zápfoga, s kapta lelkét, jó erős zsineggel egy lyukas golyóhoz köté, s a lyukas golyót puskájából, s vele a fogat szájából kilőni „egy pillanat müve volt." Dördülést — azt mondja — nem hallott, csak azt érezte, hogy feje a puskához ütődött.

UJ KÖNYVEK. *)

A MAGYAR KÉPZŐMŰVÉSZETI TÁRSULAT ÉVKÖNYVE. 1863. Kiadta az igazgató választmány. (Nyomatott Kertésznél, Pest.)

SHAKSPEARE MINDEN MUNKÁI. Fordítják többen. Kiadja a *Kisfaludy-társaság*. *Tomori* Anasztáz költségén. (Ily czimmel is SHAKSPERE SZINMŰVEI. — Második kötet. Julius Caesar. Forditotta *Vörösmarty*; Téli rege. Forditotta *Szász* K. 8r. 239 lap. Ára 1 ft. (Pest, Emich.)

KÉT KIS SZINMŰ. *Wiseman* Miklós westminsteri bibornok-érsek után, a magas szerző engedélyével, forditotta *Csiky* Gergely. (A fm. esztergami egyházi hatóság jóváhagyásával.) 12r. 54 l. Ára 30 kr. (Pfeifer, Pest.)

EGYHÁZI EMLÉKBESZÉD, melyet a nagy reformator KALVIN János háromszázados emlékünnepén a mocsai ev. ref. sz. gyülekezet templomában, 1864 máj. 20-án elmondott *Pereszlényi* János r. ndes lelkész. (A jövedelem fele a moldvaországi missio, fele a Pápán állítandó tanitóképezde alapjára forditatik.) 8r. 10. l. Ára 10 kr. (Nyom. Szigler, Komárom.)

IZIDORA DALAIBÓL. A koloszvári jótékony nőegylet javára. 16r. 80. l. (Stein, Kolozsvár.)

*) Hogy ez állandó rovatot minél teljesebbé tehessük, kéretnek a t. kiadó, illetőleg szerző urak, hogy az ujonnan megjelenő művekből egy-egy példányt, vágy legalább annak egész czimét, hozzánk beküldeni szíveskedjenek.

NYILT LEVELEZÉS.

Mürzzuschlag, B. I. urnőnek. Nagyságod bizonynyal nem tudja, hogy az előfizetési pénzt rendesen hiánosan küldi be. A Koszorú ¼ évi előfizetése nem 2 ft. 50 kr, hanem 3 ft, mint ez mindenik számán elolvasható. A mult félévben is kevesebbet kaptunk.

Szeged, F. J. urnak. A f. évi első félévről teljes példánynyal nem szolgálhatunk. Évnegyedes előfizetést *mindig* elfogadtunk, csupán a lap bezárása iránt nem tarthatjuk magunkat az évnegyedhez, hogy t. i. semmi mű folytatása át ne menjen egyik negyedből a másikba. Ezért tanácsoltuk a féléves előfizetést.

TARTALOM.

A renaissance története és a brou-i templom. Quinet Edgard után *L. K.* — Czédrus lombok. *Jámbor P.* — Változott elvek. (Beszély.) — Fivérem sirján. *Zilahy I.* — A mi nótáink. *Abonyi L.* — Irodalom. Önigazolásul. *Thaly K.* — Budai népszinház. —*i*—*r.* Vegyes. — Uj könyvek. — Nyilt levelezés.

Előfizetési felhivás
A
KOSZORÚ
1864. második félévi folyamára.

A KOSZORU juliussal *negyedik félévi* pályafutását kezdte meg.

Sokkal magasb véleménynyel vagyunk tiszt. olvasóink itélete s izlése felől, egyszersmind józanabb önbecsüléssel magunk iránt, hogysem, a jövőre is, szépen hangzó czifra igéretekkel állni elé mind irányokban illetlennek, mind ránk nézve megalázónak ne vélnők. Inkább a lefolyt három félév eredményére utalunk, azt terjesztjük birói itéletök alá: nem aggodalom nélkül, ha az előttünk lebegő eszményt, — de megnyugvással, ha irodalmunk jelen állását tekintjük.

Ez itélet, reméljük, el fog ismerni annyit, hogy a Koszoru, ez idő szerint, *irodalmi szinvonalon áll.*

A „Magyar költők arczképei“ folytatása a t. közönség részvételétől függ.

Megjelenik a lap minden héten, vasárnapon, másfél tömött nagy 8-ad ívnyi tartalommal.

Előfizetés a julius—decemberi félévre, Pesten házhozhordással, vidékre postán, 6 frt. o. é. mely vagy a szerkesztőhöz (Üllői-út 7. sz.) vagy Emich Gusztáv kiadó-hivatalába (Barátok tere 7. sz.) küldhető.

Teljes példányokkal az 1-sö számtól kezdve folyvást szolgálhatunk, s ezutáni előfizetőinknek is a már megjelent számokat egyszerre küldjük.

Kelt Pesten, julius 15. 1864.

Arany János,
a „Koszoru“ felelős szerkesztője és kiadó-tulajdonosa.

Arany János felelős szerkesztő és kiadó.

Pest, 1864. Nyomatott Emich Gusztáv magy. akad. könyvnyomdásznál.

KOSZORÚ.

Megjelenik hetenkint vasárnap. Szerkesztő szállása, hová a dolgozatok, előfizetési pénzek, reclamatiók is küldhetők: Üllői-út 7 sz.

HETILAP
A SZÉPIRODALOM S ÁTALÁNOS MIVELTSÉG
KÖRÉBŐL.

Előfizetés; egész évre 12 frt, félévre 6 frt. Előfizetést elfogad s a lap szétküldését is kezeli Emich Gusztáv kiadó-hivatala: Barátok-tere 7. sz.

MÁSODIK ÉVFOLYAM. AUGUSTUS 28. 1864. MÁSODIK FÉLÉV. 9. SZÁM.

A RENAISSANCE TÖRTÉNETE
ÉS A BROU-I TEMPLOM.

(Vége.)

Ezen utolsó emléke egy haldokló építészetnek nem a századról századra megujúló nemzedékek ohajtásának volt eredménye, mint a mult korszak emlékei. Egy magános, elszigetelt gondolatnak volt szülöttje. Nem egy összes népnek erőteljes keze emelte ezt a hit alapján; egy nőnek keze szövé, mint Magdolna, e hosszú márvány szemfedelet, melybe, a nélkül hogy tudta volna, egy világot temetett el. Az utolsó gót egyház nem is emelkedhetett nagy városok ünnepélyei s a sokaság zaja közepett: Kölnben, Canterburyben vagy Strassburgban. Mint a hűbéri vadászaton megsebesitett szarvasnak, rengeteg erdő közepett, a remetelak küszöbén, kelle meghalnia az ó századnak. Akkor még létezett Frankhon határán, Italia felé, egy ország, eredeti vadságában, a mely magán hordja mostanig a lakatlan helyek bús szinezetét. — Végnélküli erdők boríták el. Ezen erdők mélyében mocsárok, nagy tavak, melyek a fák gyökereit mossák és áthatlan árnyaktól környezvék, csillogának halovány fénynyel. Néha-néha ezen sűrű vizekből egy-egy zokogás emelkedett, mint vizbe haló emberé. De soha utas nem látogatá meg, csak a kócsag s a vadkacsák falkái, melyek néha-néha zajosan ereszkedtek le homályos partjaira. E mocsárok kigőzölgése a léget sűrűvé és egészségtelenné tette. Reggel és estve bolygó tüzek lobbantak fel és szaladtak a gyopár közt. Néha a villám felgyujtá a száraz tőzeget, és a föld alatti tűz meg nem szünt, mig a mocsárokat el nem érte. Mai napig sincs Franciaországban komolyabb, hallgatagabb és búsabb valami, mint ez a láthatár. Tavasz kezdetén e kesergő természet erővel mosolyogni igyekszik. Ezer meg ezer vizi növény virúl. Ekkor fehérlenek a vizi liliomok, mint megannyi apró hattyú, mely tollait rázva, a tavakat pelyheivel elboritja. Ilyenkor e vidéken kimondhatlan báj ömlik el. A lég, mely nedves és nehéz volt, egyszerre kéjjel és epedéssel telik meg: ez olyan, mint Piának sohaja Dantenál, a Maremmák tornyában. Az iszapba sülyedt agg várnak termeit csalogányok, czinegék, pintyek népesítik meg. De ez a báj alig tart nehány hétig. Egy nap fú a déli szél e mulékony örömre: és a lapály, az erdő, a torony, a mocsár visszasülyednek a szokott búba és hallgatagságba.

Itt, e nyögő harmoniák között, keresett magának a középkor utolsó hajlékot a brou-i egyházban. Ez épületen minden elárulja a fáradságot és roskadozást. A csúcsiv, mely még egy századdal azelőtt merészen nyult ég felé, saját sulya alatt legörnyed, mint a vizek virága, melyet a nyár elhervaszt. Meghajlik és kerek ivvé alakul. Maga a kő is lankad. Itt minden bolthajtásra egy bomladozó társaság nehezedik, és az ó világ sulya alatt leszakad a magas csarnok ív oszlopzata. És hogy ez emlék-

nek tökéletesebb és europaibb jellege legyen, mindenki hozzájárul építéséhez. Jőnek munkások Toscanából, Nürnbergből, Angliából és Helvécziából. A német magával hozza a jelkép és mysterium szellemét; az olasz a renaissance diszitményeit; a németalföldi a házi benső élet izlését; Helvéczia hegyi lakosa a részletek szorgalmát és az ő vésüvel himzett alabástrom szikláját. Mind ezek egy oly összes művet alkotnak, mely semmi rendhez, semmi korhoz nem tartozik, melyben az észak és a dél egymásba olvadnak, egyik a másikat magába foglalja: haldokló épitészet, mely hanyatlásában, mysticus elgyöngülésében megtartja magán az élet kifejezését, a régi ünnepélyek diszét, s mosolyog legszebb mosolyával, mint valamely özvegy utolsó perczében. Itt bánat nélkül fekhetik koporsójába a régi társaság! nem találhatna ennél szebben vésettet, gyászához illőbbet. Ezen ivezetek alatt sülyednek el örökre a középkor álmai; szunnyadhatnak örök álmot ezen kemény márvány párnán, éjjel nappal az emlékek sulyával terhelve. Lábainál fekvő hű agara nem fog felébredni többé. Kő sarkantyúja nem érinti többé lovát Roncevaux völgyében, se a keresztes hadak utján. Lovag kezetyűje nem fogja többé a hűbériség kardját szoritni. Ariosto és Petrarca szellem világára nem fogja többé felemelni sisakját. Keze nem merit többé a mélységek fris forrásaiból. Mindennek vége. Egy világ meghalt; bezárva a sir, és amott lent zúg az erdő, remeg a fű, zokog a tó.

Ez egyik értelme ez épitészi emléknek, és ez egyik szempont, mely azt az átalános történelemhez kapcsolja. De van még egy más, ettől egészen különböző, mely azonban tőle el nem választható. Az tudniillik, hogy ez eszményi sir egyszersmind valódi is; hogy itt az átalános történetben egy családi történet rejlik, hogy itt a világ eposza egy magán hőskölteményt foglal magába, és hogy ezen sirkő alatt nemcsak eltünt eszmék, hanem szivek nyugosznak, melyek egykor valóban emberi kebelben dobogtak; ugy hogy itt a legátalánosabbat és a legbensőbbet látjuk magunk előtt, és hogy benne a földi élet költeményét a legtökéletesebben látjuk bevégezve. Azt állithatjuk, hogy a vallási épitészet sehol sem engedé magát igy felhasználtatni magán érzelmek kifejezésére. Sükerült neki a Petrarca sonettjei nyelvét lefordítni, a középkori szerelem legdallamosabb részének márvány mezt adni. Ez nem a XIII. század szigoru katholicismusának jelképe többé, nem is a kölni, strassburgi, reimsi főtemplomok félelmes istene. Az uj kor embereinek győzelmes egyénisége érvényesité magát: czimerét, esküit, jelszavát az örökké-valóság kövére véste. A szenthely sohajokkal, könnyekkel, álmokkal telék el, melyek nem istenhez valának irányozva. A szentély öblében Héloise imáját rebegék ajkai, ezer szerelmi gondolattal és földi vágyakkal, melyek a kőben és márványban testté váltak. Kivetkeztetve szigoruságából, az egyház hűtlen lett mennyei férjéhez. Halandó férj jelszavaival s nevével diszité falait. Egy oly név betüit foná össze, mely a magasság urának neve előtt el nem homályosult. Talaját vésett virágokkal hintette el, melyek illatukat megtartották a mysticus rózsa és az evangeliomi venyige mellett. A mennyek magasságában szentesitette a földet; halhatatlanná tette a halottat, örökitette az időt. Ez már nem a sötét és komor főtemplom, melyet a vihar szünet nélkül sujt halmain. Ez egy Beatrice vagy Laura, ki a mennyek utja mellett földi szerelmének illatára gondol.

Kép nélkül szólva, a brou-i egyház épitészete kifejezése a szentségnek, a szerelemnek és házasságnak, ugy, a mint ezeket a költészet és a vallás egyesiték a középkorban; az akkori kor egész magán élete benne van foglalva, mint egy családi hőskölteméný. Két savoyai herczeg öletett meg vadászaton a környező erdőkben. Az elsőnek özvegye fogadást tesz, melyet menye tőle örököl; és ezentúl a két asszonynak csak egy gondolata van, és csak azért élnek, hogy nagyszerü sirt emeljenek magoknak, mely házas társaikkal ismét egyesítse őket. Ausztriai Margit, a középkori asszonyok valódi typusa, egyetlen-egy na-

pot sem mulaszt el, a nélkül hogy ne szőné és himezné oly módon sirjának márványát, a hogy egy menyasszony készíti fátyolát s esküvő ruháját. Kő hajlék szükséges szive ábrándjainak, nem nélkülözheti azt, valamint télben hó és zivatar ellen a menhelyet. Reményeinek, örökös bánatának fedelet emel, mint jó gazdasszony jószágainak. Lelkének épit házat, fehér és ékesen faragott kőből. Ő maga vezeti öreg, világtalan építészének kezét. Langy könyekkel melengeti a középkor elhaló művészetét. Könyekkel áztatott fátyolként teszi hajlékonynyá a XV. század szobrászatát. Meg kell hogy hajoljanak a főtemplom merev alakjai, fájdalmának és női lelkének gondolata előtt. És midőn éltének estéje eljő, és ő maga mindent a legjobban elrendezett — Krisztus kertjében a hervadhatlan márvány virágokat, és a halottakat a sirban: jő és kegyes alázattal lefekszik férje mellé, az eszméje szerinti siremlékbe. Ez órában kezdődik számára a valódi házasság örökkévaló fejdelemségében, midőn a vadász kürtök nem riadoznak többé, midőn férje tajtékzó paripáján nem űzi többé a vadkant az erdőben, és ő többé nem várja hiába éjjelig, zokogva tornya ablakán.

El van készitve minden a szellemi házasságra. A menyasszonyi szobát kőredőzet zárja el. A házastársak letették magokról földi testöket, mely a kövezeten nyugszik. Mennyezetök alatt magokra öltötték az új életet. Ime, márvány álmukat alusszák. Kimondhatná el alabástromnál fehérebb álmaikat! Midőn hideg szemeiket felnyitják, fejök felett látják az ivezetet, a színes ablakok átalakult világát, az istenanyát és a szenteket mozdulatlan helyeiken, és azt gondolják magokban: Ez itten az örökkévalóság. Nem hallják künn a vihart, mely a hitet alapjában megingatja; kemény párnájok daczára fejedelemségekről, vazallokról, fénylő czimerekről és márvány gyöngyikékről álmodnak, melyeket márvány ujaikkal szétszednek, és midőn a szél nyög az ajtón át, egymástól suttogva kérdik: Mi bajod, lelkem, hogy ily mélyen sohajtasz? és midőn az eső zuhog fejök felett a fedelen, azt mondják egymásnak: hallod te is fejed felett az örökös szeretet esőjét?

Ilyen álmok, és még ezer más, lehetségesek voltak ekkor, mivel a halál titkai ismertebbek voltak, mint az életéi . . . Mindenki nyugodtan feküdt sirjába, mint jövő életének bölcsőjébe . . . Nem volt oly kicsiny, bemohosult sir, melynek meg nem volt volna saját tündöklő ege és hajnalcsillaga. . . Az időnél jobban ismerték az örökkévalóságot.

Quinet Edgard után

L. K.

A SZENVEDŐHÖZ.

Hiába titkolod a keserü harczot;
Némán is eléggé beszél arról arczod,
Mert feltör a mélyből az üdvtelen érzet
S vallomást tesz róla az egész természet:

A csillag, mely néha éber éjszakáid
Őreül szobádba titkon bevilágit,
A szellő, mely lopva sohajoddal lebben,
Egy virág a kézben, egy könyü a szemben! —

Tenger a fájdalmad, be nem látni végit;
A jövő nem biztat, a mult ki nem békit
S megtiport mezőin a borús jelennek
Előtted mindenütt csak tüskék teremnek.

Tekintesz az égre, midőn napja ébred,
Sugarát, felhőit esdekelve kéred:
De bús pillantásod, mint tévedt madárka,
Fáradtan hull vissza a tarolt határra.

Keservid zajában elvesztéd a földet;
S a menny ajtaja még nem nyilik előtted.
Itt megúnott vándor, amott ismeretlen;
Sorsod oly keserű, útad oly kietlen!

Ah! szünjék kebeled lázongó viharja,
Vond félre a fátyolt, mely sebed takarja
S az emberben ujra keresd fel az embert,
Hogy megáldjon a kéz, mely könyörtelen vert.

Épitsd fel hitednek összedőlt oltárit,
Ismét régi öröm, régi remény vár itt
S békés partja felett a kitombolt vésznek
Rád az égiek is nyájasabban néznek!

LÉVAY JÓZSEF.

VÁLTOZOTT ELVEK.

(Beszély.)

(Folytatás.)

Egy-egy helyt a tanya épen az ut mellett volt. Nagy asztagok körül terültek a szérűk. Folyt a nyomtatás javában. A száraz törek zörgött a lovak lábai alatt; az ostoros fiuk kiabálva kergették lovaikat s a villások takaros karikákat forditottak, meg-megrázva a poros szalmát. A szérűpásztor komoly tekintettel járkált körül, némely helyen fiatal urfi volt, pörge tollas kalappal, pitykés dolmányban, valami irnok-féle, a kinek tekintélye kétszerte nagyobb volt, mint holmi egyszerü csőszé.

Feltünő volt, hogy az emberek, a hol csak szemügyre kaphatták a hintót, megbámulták, mintha soha sem láttak volna olyasmit, és köszöntek kalapjokkal a benülő hölgyeknek, mintha ismerősek volnának.

Berta kisasszony azt hitte, a kocsisnak szólnak a köszöntések, a kit valószinűleg ismernek, és meg nem foghatta, hogy anyja miért fogadja. Azt azonban csakhamar látta, hogy Péter egyszer sem viszonozza az üdvözletet; a vén kocsis jól tudta, hogy nem őt illetik, s a kocsisoknak megvan az a szokásuk, hogy nem köszönnek soha semmiféle szembejövőnek, ha uraságot visznek.

Utóvégre is kénytelen volt megelégedni Berta kisasszony azzal, hogy csakugyan őket üdvözlik. Ekkor még jobban csudálkozott. Pesten csak az ismerősek üdvözlik egymást.

A mint a gátról lefordultak s Péter kiereszté suhogóját, hogy a lovak csak ugy repültek az egyenes uton, Szerőnyiné megszólitá az öreg kocsist, a ki összehúzott nyakkal, hallgatagul ült eddig, mióta megindultak.

— Hát hogy vannak otthon, Péter?

Csak ez kellett a vén legénynek, hogy neheztelése, melyet a kisasszony megvető modora előidézett, rögtön elmuljon. Letűzte ostorát a tartóba s félig hátrafordult, jóságos, jókedvűvé vált arczczal.

— Csak megvagyunk, kérem alásan.

A régi cseléd beszámitá magát is a kérdezettek közé. Joga volt hozzá.

— Nincsen valami baj?

— Nincs ott egy makula mákszemnyi sem. Héj, várnak ám ránk nagyon!

Most meg már ide számitá magát. Mintha ő is hosszú idő után most érkeznék.

— Mikor reggel befogtam, hát erősen lelkemre kötötte a nemzetes asszonyom, hogy haza ne merjek menni vendég nélkül.

(— Nemzetes asszony? milyen kevés tisztelet a cselédek részéről! — gondolta magában Berta kisasszony, s ez által is nem a legkedvezőbb elővéleményt nyerte a kedves rokonok felől.)

— A nemzetes ur is nagyon rám parancsolt. „Ugy hozd őket, mondá, mint a tojást, mert kényes portékák ám azok.“

(— Pfuj, milyen bizalmaskodás. Köszönöm, kedves András bácsi! — gondolta Berta kisasszony.)

— Pedig hát tudja kend, Péter, hogy én nem vagyok olyan nagyon kényes, — szólt Szerőnyiné mosolyogva.

— Hiszen nem is a nagyságos asszony! — nyöszörögte Péter. — Egyébiránt hiszen nem lesz hiba!

S egy pártfogói tekintetet vetett a kisasszonyra a magas bakról. Ne féljen nem haragszik ám ő és nem rázatja meg,

mint a hogy tehetné, azért hogy a kisasszony nem is veszi semmibe.

Aztán, hogy a beszédet másfelé terelje, tovább folytatá:

— Be akart jőni az ispán ur is, hanem az irnoknak valami nyavalyája lett, hát a helyett kellett a gazdaság körül maradnia.

Szerőnyiné mosolyogva nézett leányára. Berta kisasszony felvetette ajkait és nem is látszott figyelni a beszélgetésre.

— Be akart jőni? Hát mondja csak, Péter, milyen ember az ispán ur?

Erre a szóra Péter még hátrább fordítá a fejét, hogy a nyaka majd kitört. Jele, hogy fontosat akart mondani.

— Nagyon fáin ember az, kérem alásan. Áldott derék fiatal ur. Nincs olyan az egész környékben, tessék elhinni. Egy sincs. Én mondom azt.

— Már ha kend mondja, Péter, akkor el kell hinni! — szólt nevetve Szerőnyiné és alattomban megrántotta leánya ruháját. Meg nem állhatta, hogy ezt a kis boszantást el ne kövesse vele.

Berta kisasszony helyreigazgatta ruháit és durczásan felelt francziául, hogy a kocsis meg ne értse:

— Bizonyosan valami nagy lóbarát. Azokat szeretni szokták a kocsisok. Egyformák egyformákkal!

Szerőnyiné kedvetlenül fordult el a javíthatlantól s folytatni akarta a társalgást Péterrel.

De Péter ur most már igazán aprehendált. Érezte, tudta, hogy a kisasszony valami nem jót mondott az ő szavaira; azért mondta idegen nyelven, a melyen ő nem értette meg. És ez nagyon bántotta őt.

— Majd meg fogja a nagyságos asszony látni, ha épen hinni nem akarja! — mondá, és ezen méltóságos szavak által, melyek egyedül a nagyságos asszonyra vonatkoztak, kimutatva, hogy a kisasszonyhoz semmi köze, kiöntötte magas haragját.

Szerőnyiné más tárgyakra tért át, s az öreg kocsis megint bizalmasabb lett, de a kisasszony iránt nem tudott elfojtani egy kis boszúságot. Berta kisasszony nem sokat gondolt vele; talán nem is vette észre. Egy kocsis! mi az? Eddig nem is szokta meglátni az ilyen embereket; most anyja kedveért meglátja, hanem bizony nem sokat törődik a benyomással, melyet rájuk tesz.

Szerőnyiné jóizűen elbeszélgetett a vén cseléddel. Szinte jól esett füleinek az igazi magyaros szó, melyet az beszélt, a fővárosi kitekert nyaku, zagyva magyarság után.

S az öreg Péter nem is volt valami tökkel ütött fő. Az istállóban is megtanulhat az ember gondolkozni, ha épen akar. Azonkivül meg, régi szolgálata hosszú ideje alatt, megismerkedett urasága minden körülményével. Előtte nem volt titka az öreg tiszttartónak, s átalában ugy tekintették, mint valami családtagot. Nélküle nem is volt szokás a házhoz tartozó dolgot, mely csak egy parányit bejátszott szakmájába, elintézni. A nemzetes ur sokszor a családi ügyekbe is be hagyta pillantani.

Nem hiszszük, hogy tudta, de valószinüleg sejtette az özvegyasszonyék jövetelének okát is. Tapasztalt, gondolkozó embernek egyes szavakból sokat össze lehet kombinálni.

Annyi világos, hogy a vén kocsis kitünő részvétet tanusított az özvegy iránt. A kisasszonyra is csak ugy haragudott, mint a hogy valami gyermekre haragudott volna. Az utazás alatt, a nélkül hogy beszéltek volna egymással, kiismerte természetét. Egyes kis jelek elegendők voltak arra, hogy megismerje, és a mint megismerte, belátta rögtön, hogy nem lehet rá haragudni. Szokatlan a szegény teremtés; hanem legyen csak itt egy kis ideig, majd megváltozik.

Már majdnem három óra hosszat haladtak folyton változó és mégis mindig egyforma táj között, midőn az öreg Péter ernyőt formált tenyerével szemei fölé, s hosszan bámult az utra előre?

— Talán közel vagyunk már Fűzparthoz, Péter, — kérdé Szerőnyiné, — hogy olyan nagyon néz maga elé?

— Ott, a hol az erdők látszanak, ott van. Hanem nem azt nézem én, kérem alásan. Ugy tudom már én azt, merre

fekszik, hogy akár vakon is oda találnék. Más az, a mit én nézek. A biz' a! Ni, biz' az ám!

Szerőnyiné nem értett semmit. Az öreg kocsis még egypárszor megerőltette szemeit, aztán diadalmasan felkiáltott:

— De már az! Mindjárt gondoltam.

Azzal ujolag megereszté suhogóját, nagyokat pattogtatva vele a levegőben. A tűzvérü állatok ragadták a könnyű kocsit, délczegen hajigálva fejüket, mig zabláikról fehér foszlányokban szakadt a tajték.

Szerőnyiné nem tudott semmit kivenni az út hosszában, akárhogy megfeszitette szemeit. Nem volt látcsöve, hogy segithetett volna rövidlátásán.

— Hát mit lát, Péter, vagy tulajdonképen: kit? — kérdé, majdnem nyugtalankodva.

Péter az út hosszába mutatott az ostornyéllel.

— Épen most ugrat át az árkon. Szokása neki. Erre tart; már meglátott bennünket.

— De hát ki? Szóljon már! Látja, hogy tűn ülök.

— Hogy ki? Hát az ispán ur, kérem alásan.

— Ah, az ispán ur! — szólt megkönnyebbülve Szerőnyiné. Azt hitte a homályos beszédből, hogy valami rablóról van szó. — Hol?

Péter még egyszer türelmesen kinyujtotta ostornyelét.

— Ott, a mellett a magánosan álló széna-kazal mellett. Trappba ereszti a lovát. Mindjárt összeérünk.

Szerőnyiné nagynehezen ki tudta venni a szénakazlat; de lovas embert sehogy sem tudott fölfedezni.

— Én nem látom sehol. Nézd csak Berta, te tán szerencsésebb leszesz.

— No ugyan nagy szerencse! — veté oda Berta kisasszony.

De anyja szavai teljesen fölöslegesek voltak, mert a mint meghallotta, hogy kiről van a szó, kihajolt a hintóból és hosszasan kémlelte az utat.

Nem voltak olyan éles szemei, mint Péternek, de azért látta a lovas alakot, határozatlanul, de szemlátomást közeledve. Kis idő mulva jobban kibontakozott a körrajz s nem sokára Szerőnyiné is fel tudta fedezni.

Egy pörge kalapos fiatal ember volt az, a ki futtatva közeledett a hintó felé, aztán meglassúdott és igen gavallérosan köszöntve a hölgyeket, megállitotta lovát az utszélen, a mint Szerőnyiné intésére a hintó is megállott.

Péter nem maradt hűtlen hagyományos szokásához. Nem köszönt az ispánnak, nem is szólt hozzá; csak a szemeivel nézett rá, hogy majd elnyelte. Abból a nézésből látszott, hogy nagyon kell szeretnie.

Anya és leány egyforma érdekeltséggel nézték meg a fiatal embert. Az érdekeltség indoka különbözött; de az első gondolat egy volt: ez az a hires ispán, a kit Julis néni meg az öreg Péter ugy szeretnek?

Meg is érdemelte a fiatal ember az érdekeltséget. Egy tekintetre legalább bizonynyal méltó volt, a mint lóháton ott állott az utat szegélyező árok partján.

Öltözetében egy cseppet sem különbözött azoktól a szérü-pásztor ifju uraktól, a kiket a hölgyek az ut mellett láttak; de minden darab ruhája ugy illet rá, mint ha össze lett volna vele nőve.

Pitykés dolmányt viselt, bőrös, nagy széles rézgombos lovaglónadrágot és tollas kalapot. Ha ezekkel nem igen rokonszenvezett Berta kisasszony, ki nem kerülhette figyelmét a hibátlanul fehér inggallér és a csinosan csokorba hajtott nyakkendő.

A nyakkendő, a mint már hitelesen meg van állapitva, nagy szerepet szokott játszani a nőhóditások történetében. Ismertünk kis lányokat, a kik egy nyakkendő csokorba lettek szerelmesek.

A lovag barnapiros, egészséges arczú volt. Két tüzes, fekete szeme és kis hegyesre „kivágott" bajusza határozottságot adtak tekintetének. Ha haragudott, nagyon szigorúan tudhatott nézni fekete szemeivel és a bajusza hegyeivel. Az erőteljet kissé mérséklék finom piros ajkai s magas, széles homloka, mely — midőn kalapját a kö-

szöntéskor leemelte, — fehérségével élénk ellentétet képezett az arcz többi napsütött részéhez.

Egész külső megjelenése kedvező véleményt vivott ki számára. Még Berta kisasszony is, a ki pedig elfogultsággal volt iránta, elismerte magában, hogy csinos, nyalka gyerek, bár ezt a világért el nem árulta volna, a mint hogy nem is illett volna.

Modora ellen se lehetett semmi kifogást tenni. A köszöntést és bemutatást a legtökéletesebben vitte véghez, elmondván egy szuszszal, hogy ő Petri Bálint, füzparti ispán, a ki nagyon örül a szerencsének, tiszttartó főnöke vendégeit tisztelhetni, a kiket oly nagyon várnak odabent. Az egész szaloniasság nagy ügyességet és jártasságot kivánt lóhátról; egyik kézzel folyton csititgatva a tüzes állatot, mely a sebes jövetel miatt egészen kimelegedett és nem akart egy helyben állani.

Szerőnyiné ugy mosolygott az ifjura, mintha régóta ismerte volna. Az első látásra teljes rokonszenvét megnyerte. Arcza és egész lénye olyan jó magyaros volt, a milyent rég nem látott a főváros szalonjainak és kávéházainak mindenféle tekintetben kicsiszolt ifjusága közt.

— Üljön be ide hozzánk a hintóba, ha a kastélyba szándékozik, — szólt hozzá kegyesen. — Utközben bővebben megismerkedünk.

— Sajnálom, hogy el kell halasztanom e szerencsét, — szólt az ifju, meghajolva nyergében. — Még dolgom van, s csak a szénakazalig kisérhetem vissza nagyságtokat. Talán sejtettem e találkozást, de meg kell vallanom, hogy másfelé indultam, s csak midőn megismertem a hintót, tértem erre, hogy először üdvözölhessem a kedves vendégeket s egyúttal magamat bemutassam.

Péter megindítá a fogatot; az ifju megfordítá lovát és kiséretet képezett a hintó mellett.

A beszélgetés természetesen megszakadt, de a két hölgy el nem fordítá tekintetét az ifjuról, a ki elég szerény volt csak ritkán nézni vissza. Ilyenkor a fiatalabb hölgy mindig elforditá szemeit, s mintegy megszégyenülve, a másik oldalon nézegetett ki.

Meg kellett adni, hogy az ifju jó lovas volt. Berta kisasszony még nem látott ilyen lovaglást. A fővárosi lovagok, a kikkel néha a városligeti fasoraiban találkozott, nem igy ültek a lovon. Ez nem rázódott a nyeregben egy cseppet sem, s azonkivül a kis sárga ló is oly taktusra szedegette a lábait, hogy szinte dobverésnek hallatszott a göröngyös utszélen. Nevezik ezt a járást műnyelven poroszkálásnak, a minek természetesen Berta kisasszony hirét sem hallotta.

A széna-kazal mellett az ifju megemelte kalapját, átkiáltott, hogy majd estefelé találkozni fognak odabent, és egy sebes kanyarulattal félrekapva lova száját, mint a szellő lebbent át az árkon, aztán a mezőn megereszté a kantárt és könnyü iramlással robogott el. Kalapja mellett a fehér toll uszott a sebes futástól.

Szerőnyiné el nem fojthatott egy sikolyt, a mint az ugratást látta.

Péter jóakaratulag rendre utasitotta érte.

— Ne tessék azt félteni. Nem történik annak baja. Aztán meg a sárgának olyan könnyü lába van mint egy madárnak.

— De mégis vakmerőség igy koczkáztatni magát! — nyugtalankodék a jó asszonyság. — Könnyen megeshetik a szerencsétlenség.

Berta kisasszony, a kit az egész jelenet nem lepett meg, szokásosan fölveté ajkait.

— Bah, — szólt, — akármelyik bajazzó megteszi. Ha az embernek ideje van rá, tökéletességre viheti a gymnastika e nemes mesterségét.

Ugy látszott, Berta kisasszony elvből kicsinyel mindent, a mit anyja jónak talált. Rosz szokása volt, folytonosan ellenzéket képezni anyjával szemközt.

A jelen esetben más is ösztönözte. Az ispán iránti elfogultsága, melyben következetes akart maradni. Nem akarta elitélni, az isteni fővárossal szemközt, az unalmas pusztát egész átalánosságban, nehogy any-

ját keseritse, a mit tudtával és akarattal soha sem tett; egy részletet választott tehát ki, a melyre kimondta, hogy nem tetszik. Az ispánt, kiről Julis néni – szerencsétlenségre — oly elismeréssel nyilatkozott. Kimondta rá még Pesten, hogy neki nem tetszik; bizonyosan valami műveletlen, tudatlan, betyáros fiatal ember, mint a miyenek átalában a pusztai gavallérok.

Nem akart kimondott véleményétől távozni, s igy igaztalan volt iránta már előre, elitélte őt, mielőtt ismerte volna. Most csak mentegette itéletét. Hisz lovagolni tudhat, azt tudják a paraszt suhanczok is!

Anyja védelmére kelt a szerencsétlen ispánnak:

— De nem csak lovagolni tud. Láthattad, hogy jó modora van.

— Az öltözete betyáros.

— Magyaros, akartad mondani.

— Azt akartam mondani, hogy épen olyan, mint egy pandur-hadnagy.

— Tehát épen a betyárság legnagyobb ellensége. Jó. Hát komolyan mondod, hogy most is ellenszenvvel vagy iránta?

— Komolyan. Nem szenvedhetem.

— Mert el vagy vakitva. Hasonlitsd csak össze a fővárosi fiatalokkal.

— Épen ez válik hátrányára.

A lányok sokszor a legcsekélyebb dolgokon fennakadnak. Kérdezte volna csak Szerőnyiné, hogy nyakkendője és fehér galléra tetszik-e? Berta kisasszony nem tudott volna felelni.

Hanem az anyák más szemmel néznek mint leányaik. Szerőnyiné igen meddőnek találta a vitát; nem is folytatta tovább. Hátradőlt a kocsi párnájára s nem is szólalt meg addig, mig a hintó, rengeteg ostorpattogatások segedelmével, az emeletes kastély elé nem fordult. Ez csakhamar megtörtént; ekkor szólalt föl, az utas emberek rendes szokása szerint:

— Megérkeztünk!

A grófi kastély, mely tiszti lakul szolgált, nagy mogorva ódon épület volt, az első emeleten fent erkélylyel, mely egyszersmind előszobául szolgált, mert a ház falához ragasztott fedett lépcső épen bele vezetett, s belőle nyilt két ajtó egymás mellett, az első emelet két elkülönzött osztályához.

Jobb felől nyilt a terjedelmes házikert zöldrácsos ajtaja, melyen át üde virágokat lehetett látni.

Az udvar közepén, a kastély és a tulnan levő istállók és gazdasági épületek között, szintén zöld léczes körben, esernyőalaku ákáczok pompáztak, s alattok tarka virágok diszelegtek cserepekben, álványokon, vagy kiültetve.

Az udvar elejéről tág kilátás nyilt a folyóra, mely közvetlen a kert alján hömpölygötte el habjait, nagy örömére egy nagy rikácsoló csoport kácsának, mely benne lubiczkolt s egy szintén nagy csoport lúdnak, mely gágogva csapódott le szinére.

Túl a folyón sik legelő terült el, melyen messzire fehérlett a gulya; csendes időben még a kolomp hangja is idehallatszott. Ez vizjárta hely volt, nagyon jó legelő. Most kicsiny a folyam, de néha haragos árjával hosszan elboritja a földet, ugy tünve fel, mint egy tenger.

Túl a vizjárta részen látszik a part, a meddig áradáskor a viz kicsapni szokott. A part felett falu emelkedik; „sugár tornya kilátszik a pusztára.“

A kastély környéke tisztaságszerető, gondos gazdasszony közellétét árulja el. Az udvari és kerti fák, virágok üde illatot lehelnek.

Minden ugy van, a mint az özvegy oly jól, leánya homályosan emlékeznek.

Még le sem kászolódtak a kocsiról, midőn már az erkélyen fenn egy tisztes öreg asszonyság jelent meg, a ki aztán lesietett a lépcsőn, már messziről kiáltozva az érkezettek elé szives örvendezéssel:

— Hozott isten, édes galambjaim, hozott isten. Csakhogy megjöttetek!

Ekkorra közelükbe ért, s össze-vissza ölelte, csókolta őket, mindig mondogatva:

— Isten hozott. Csakhogy megjöttetek.

Tiszteletre méltó matrona volt, a milyeneknek már alig kerül egy-egy példányuk mutatóra. Igazi magyar „nemzetes asszony.“ Minden öregsége mellett is fürge, jókedvü és takaros. Bocsánatot kérünk

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

Berta kisasszonytól, hanem az igazság érdekében ki kell jelentenünk, hogy az a fehér fejkötő, mely szép ősz fürteit fedi, egy cseppet sem nevetséges, s igen kegyeletes dolog volt tőle, megfogadni, hogy azt a fejkötőt tisztelni fogja.

Szerőnyiné elérzékenyedett öreg nénje keblén:

— Édes Julis néném, édes jó Julis néném! — mondogatá, és többet nem tudott mondani.

De elég is volt az tökéletesen. A jó öreg nemzetes asszony megértette.

— No, ne bolondoskodjék lelkem húgom, — szólt vigasztalólag. — Hanem gyertek már be. Jaj, eszem a szentedet, Bertácskám, de megnőttél, megszépültél, hajh. Hisz már egészen eladó. Mit csináltatok ezzel lánynyal.

A tréfás hang az anyára megtette hatását. Mosolygott és a szokásos mondást felelte:

— Megnő a lány, ha az ágy alá dugják is.

Berta kisasszony félhideg, félmeleg volt. Nem tudta magát helyzetébe belétalálni.

— Panni! — kiáltott a nemzetes asszony, — szedj le erről a kocsiról mindent; kend meg, Péter, hozza fel a koffereket a kék szobába.

A veres arczú és veres kendős mezitlábas szolgáló megjelent, leszedte a shawlokat, napernyőket, táskákat és kalapskatulyákat. Mikor minden lenn volt, Péter elhajtott az istáló felé, a vendégek pedig, vezetve a tisztes matrónától, felhaladtak a lépcsőn.

— Erre, erre! Igy ni. No, hát most már vessétek le a mi alkalmatlan, most már itthon vagytok. Csak tedd ide az ágyra, galambom, azt a kalapot. Majd később jobban elrendezkedünk! — szólt sürögveforogva Julis néni, alig találva helyét örömében.

— Hát András bácsi hol van? — kérdé Szerőnyiné, a mint helyet foglaltak a nagy zöld bőrpamlagon.

— Hja lelkem, — felelt Julis néni, — kinn van a földeken. Tudod, nem tud a szobában maradni egy félnapig sem, ugy hozzá van már szokva a szabad levegőhöz. Szinte beteg, ha néha, mikor rosz idő van, nem eresztem ki. Könnyebb a lelkének, ha kinn lehet, pedig alig van rá szükség, mert az ispán mindent elvégez. Héj, áldott derék fiatal ember az!

Anya és leány összenéztek. Ime, már itt van az ispán! Ördöngös fiatal ember lehet az.

— Találkoztunk vele az uton, — mondá Szerőnyiné.

— Láttátok? — szólt az öreg asszony, kapva az alkalmon, hogy kedvenczéről beszélhet. — Ugy-e hogy derék fiu?

Szerőnyiné szive szerint felelt, midőn dicsérte. Meg is dicsérte nagyon. Az öreg nemzetes asszony alig tudott hova lenni örömében.

— Mindenki igy van vele, a ki csak meglátja. Mindenki megszereti.

Berta kisasszony hátra dőlt a székben. Ő részéről mondhatja, hogy nem szerette meg.

Jól esett gonoszkodásának az a gondolat, hogy ez a hirhedett ispán bizonyosan uj ember a háznál, azért tett olyan nagy hóditást; szerinte azért vannak olyan nagyra vele.

— Mennyi ideje van már itt? — kérdé, hogy ebbeli hitét megerősitve lássa.

— Megállj csak, galambom. Egy kissé hosszú idő az. Nem tudom pontosan kiszámitani hogy mennyi, hanem van vagy öt esztendeje. Igen, olyanformán van.

Berta kisasszony megszégyenülten hallgatott el. Még sem valami felkapott semmi embernek kell lennie!

A két asszonyság örült, hogy a beszédet semleges téren folytathatják. Mindketten érezték, hogy a közelebbi családi ügyekről nincs most alkalom beszélgetni. Először hadd pihenje ki magát a vendég.

Julis néni nem is késett jóságosan megmaradni e tárgynál.

— Nincs abban a fiatal emberben semmi kivetni való. Mindenütt megállja az a helyét. Az öregemnek több a jobb kezénél, ugy hogy félve gondol arra az időre, mikor elszakadnak egymástól. Pedig

már körülbelül csak egy év van hátra, hogy Bálint nagykorú legyen. Az apja jómódú ember; akkor kiadja neki a részjószágot, hogy gazdálkodjék rajta, a hogy tud. No, tudni fog, azt meghiszem. Kicsi az egész, a mi ő rá jut, mert sok testvére van; hanem olyan fiu az, hogy megél a jég hátán is. Szorgalom és takarékosság által már itt is szép pénzt gyüjtött össze, ugy hogy, ha elmegy, vehet annyi földet, a mennyit az apja ad neki. Nagyon derék fiú, mi ugy tekintjük, mint ha édes fiunk volna.

Szerőnyinét nagyon érdekelte a beszélgetés. Nem tartjuk valószinütlennek hogy csak azért, mert Julis néni olyan lelkesedve beszélt.

Berta kisasszony szerfölött unalmasnak találta az egészet. Julis néni nem mutatta hogy észrevette, hanem rögtön félbenhagyta és felkiáltott.

— De ti talán át akarnátok öltözködni? Nagy por volt az uton. Magatokra hagylak egy kissé.

Mire a vendégek átöltöztek, izletes uzsonnára hivta őket a másik osztályba.

Azután a két asszonyság ujra összeült, Berta kisasszony meg fogta legyezőjét s azt hanyagul csóválva, lesétált a kertbe, Julis néni biztatta rá.

A mint leért a lépcsőn, egy gyönyörü fehér-fekete tarka vadászkutya szökellt eléje nagy barátságosan, farkát csóválva, mintha régi ismerősök volnának.

Berta kisasszony először megijedt tőle.

A mezitlábas szolgáló künn állt a konyhaajtóban.

— Csiba Nimród! — kiáltott a kutyára. — Istállóba.

Berta kisasszony csakhamar belátta félelme alaptalan voltát. Megszánta a szegény állatot, mely megszontyolodva akart elhátrálni, szörnyü lefőzetést érezvén állati érzelmével hogy kedveskedését igy nem méltányolják. Visszapisszegette a kutyát, s midőn az uj kedvre kapva, hizelegve ugrott eléje, lehajolt hozzá és megsimogatta okos fejét.

— Kié ez a szép kutya? — kérdezte a szolgálótól.

— Az ispán uré.

Berta kisasszony egyszerre változott indulattal tekintett az ebre. Ellökte fejét és elsietett a kertbe.

Panni és Nimród egyforma bámulattal néztek utána. Egyikök sem értette a dolgot.

Fenn a két asszony belémelegedett a társalgásba, a kertben pedig Berta kisasszony virágot szedve elkezdett ábrándozni.

Költői alkonyat volt, s a láthatár gyönyörü. A nap, lefelé hajolva, törött sugaraival rózsaszinüre festé a folyó hátát. Olyan időpont volt, midőn a csend beszél.

Berta kisasszony sétált a kert utjain és elmerengett. Emlékezett, és összehasonlitá a multat a jelennel. Ez összehasonlitás fájdalmas lehetett, mert arcza szomoru lett.

Sokáig járkált fel s alá a kert tiszta ösvényén. Egykor a szerencse kedvencz gyermeke, most elhagyatott árva, kinek más tüzhelyéhez kellett menekülnie.

— Meg kell nyugodni a sorsban! — suttogá és megnyugodott e fölött, és a hogy szivében ez az eszme felmerült, kezdte magát vádolni, hogy mily elfogultsággal jött ő ez emberek hajlékába, a kik igaz rokoni szeretettel fogadták be őt, az elhagyatott árvát. Julis nénit milyen balul itélte meg. Lehet talán, hogy egyszerü, de nagyon jó asszony.

Az első óra, melyet a pusztán töltött, mintha a levegő tette volna, nagy haladást vitt véghez megtéritése munkájában. Merengése közben belátta hálátlan voltát. Belsőleg volt hálátlan és szégyelte magát miatta nagyon. Különösen Julis nénit sajnálta, a kit merengése közben kezdett megszeretni.

Meg fogja magát javítani, és tisztelni fogja e jó nénit, a ki vele jót tesz érdeme nélkül.

Szerencse, hogy tépelődése közben az ispánra nem gondolt, a ki iránt elvből viseltetett ellenszenvvel, mert bizonyára nem haladt volna ennyire.

Épen befejezte tervezgetéseit, hogy miképen fog ezután érezni és alkalmazkodni Julis néni irányában, midőn hátulról hirtelen kérges tenyerek takarták be szemeit.

Megrettentve sikoltott fel, aztán elkaczagta magát.

— András bácsi!

— Én vagyok biz az, kis hugom. No, fránya lánya, hát egy csókot, egy ölelést szaporán. Félre bajusz, ha csók kell. Igy ni! — szólt az öreg tiszttartó, kétfelől megcsókolva Berta kisasszonyt, minden teketóriázás nélkül, miközben hiába parancsolt tüskés bajuszának, mert az szinte pirosra festé a lányka két orczáját.

— Ejnye, ejnye, nagy leány, — folytatta enyelgését, két kezével tartva magától távol Berta kisasszonyt, hogy annál jobban gyönyörködjék benne. — Ejnye, de szép vagy. Forgós adtát, nagyon szép vagy.

Berta kisasszony fülig elpirult. Sokszor hallotta már ezt, de más szavakkal. Nem ilyen egyenesen és őszintén. Aztán meg az öreg ur háta megett ott állott — az ispán!

— Hát anyádék merre vannak? — kérdé az öreg Faragó, széttekintve a kertben, hogy tán fölfedezi őket valahol.

— Fen vannak a szobában, — szólt Berta kisasszony.

— No, megyek hát. Alig várom, hogy szegény anyádat ölelhessem.

Azzal megindult előre a kertből. Sarkantyúja pengett erőteljes lépteinél.

Berta kisasszony szótlanul haladt mellette. Ispán ur hátul követte őket. A fele uton hátraszólt hozzá az öreg:

— Be szomorú maga, Bálint. Tán az orra vére foly, vagy mi?

— Nem vagyok én szomoru! — felelt Bálint, s hogy állitását igazolja, mosolyogni igyekezett; azonközben verdeste lovagló ostorával a sövény lyceum-leveleit, mely mellett haladtak.

Berta kisasszony hátrapillantott s mindjárt észrevette, hogy nem annyira szomoru ispán ur, mint inkább haragos. Egy perczre lelkiismereti furdalást érzett, hogy talán ő a kedvetlenség oka. A vén kocsis bizonyosan beszélt már valamit az ut felől.

Nem tagadhatta, hogy az első perczben megdöbbent egy kissé. Hanem aztán fölvetette ajkait, s a rosz gyermekek közönséges mondását alkalmazta:

— Bánom is én!

Bánja is ő, akármit gondol ispán ur felőle.

A kert ajtónál megállott az öreg Faragó.

— Megálljatok csak! Majd lecsalom őket. Nem lehet ezt a szép estét a szobában tölteniök.

Ezzel fölsietett a lépcsőkön, a két fiatalt egyedül hagyva lenn.

Berta kisasszony zavarba jött. Az ispán nem szólt egy szót sem. Igy csak nem maradhatnak, szótalanul. Berta kisasszonyt titkos kivánesiság is gyötörte, hogy vajon csakugyan neheztel-e rá az ispán.

Péter épen ott vezette el előttük a hátas lovakat, jártatgatva a léczkör körül az udvarban.

Berta kisasszony azt hitte, hogy nagyon leköteleziaz ifjat, ha arról beszél vele, a mihez valószinüleg legjobban ért. Az alkalom kedvezőleg szolgált rá.

— Szép lova van önnek! — szólt érdeket szinlőleg, a kis sárgára tekintve.

Ispán ur kénytelen volt megszólalni. Hideg udvariassággal felelt:

— Örülök, ha megnyerte a nagysád tetszését.

Hm. Ugy látszik valósággal neheztel.

Berta kisasszony nem hagyta magát visszariasztatni.

— Én nagyon szeretem a lovakat! — szólt, nem épen a legtökéletesebb igazsággal. — Nagyon szép állatok.

Ezzel annyira vetemedett, hogy a sárga elé lépett s fehér kezével megsimitá homlokát.

A ló értelmesen tekintett reá, de a mint hirtelen felkapta fejét, Berta kisasszony ijedten rettent vissza.

— Harap! — szólt egészen elhalványodva.

Az ispán kiállott kedvencz jószága védelmére.

— Oh nem. Ne féljen nagysád! Nagyon szelid. Akár egy bárány. Azonkivül igen tiszteli a hölgyeket. Ha szabadon van, sokszor hosszu ideig elkiséri a szolgálót

egy darab kenyérért. Na kis lovacskám, mutasd meg még mit is tudsz. Ereszsze el kend csak a kantárt, Péter. No, kis lovacskám, hajtsd meg a fejed a kisasszony előtt.

A mint a vén kocsis elereszteté a kantárszárat, a kis sárga valóban elkezdte a fejét hajtogatni Berta kisasszony felé. Bálint látszólag gondtalanul suhogott lovagló-ostorával. Berta kisasszony nem vette észre, hogy az volt a tanitói jel.

(Folyt. köv.)

BESZÉLJ, BESZÉLJ CSAK . . . .

Beszélj, beszélj csak, játszszál csak velem,
Mondd százszor ujra, hogy gyermek vagyok.
Derüljön arczod, mint az ég szine
Ha tiszta boltján fényes nap ragyog.

Beszélj, beszélj csak, enyelegj velem,
Tudom hogy akkor elfelejted itt,
Mi néha bánt, a régen mult időt,
S ha voltak egykor fájó perczeid.

Szeress, szeress, mienk a szép jelen,
Élvezd gyönyörrel mit az óra ád,
Égjen szived, és égjen ajkad is,
Ha forró csókját ajkam hinti rád.

Oh, majd ha el mul', el mul' sok idő,
Ha nem vágyódunk árnyas helyre már;
Ha majd azt nézzük, hol van melegebb,
És azt keressük, hol a napsugár;

Ha dérlepetten álland majd a fő,
És átmerengünk hosszú éveket . . . .
„Mi régen volt, — sohajtjuk fájva majd, —
Hogy játszadoztunk mint a gyermekek!“

HAJNALKA.

A MI NÓTÁINK.

(Vége.)

II.

AZ ISTEN INTÉSE.

Szomotor egy falu kinézésü közbirtokossági puszta volt, melyet kilencz tizedrészben Szentmiklósy báró birt, egy tizedrészében pedig a Szomotory család tizenkilencz fiu és leány ivadékai viszálkodtak egymással. — Nagyobbára ezen tartós és kérlelhetlen családi viszályok, a táblai levéltárban mázsás csomagokra nőtt jogperek, repositiók, oppositiók, vérségi sérelmek, hatalmaskodások, örökös birói végrehajtások okozák azt, hogy a megyének hajdan egyik tekintélyesebb családa végtére csak azon egyszerü állapotra jutott, melyet bocskoros nemességnek szoktak nevezni, s meg kelle elégednie köz ügyekre befolyásánál azon kisded előnynyel, hogy szavazáskor nem volt kénytelen nemességét igazolni. A birtokok a zálogjog czimén apródonként a Szentmiklósyak fiatal hét águ koronáját gazdagiták, a Szomotoryak pedig, minden ujabb zálogvételnél, a megye levéltárát egy ujabb elsőségi, megintési perrel. A gazdag Szentmiklósyaknak mérföldekre terjedő birtokai nem okoztak annyi bajt, annyi fáradságot, mint egy-egy darabka föld, melylyel koronként szomotori birtokaikat szaporiták. Zentay, a Szentmiklósyak ügyvéde, a leghiresebb, legfogásosabb táblai ügyvéd volt akkoriban, de ő maga is bevallotta, hogy szövevényesebb, bonyolodottabb, s annyi ügygyel-bajjal járó pereket nem ismer, mint a Szomotoryakkal való perlekedés. Ezen jó emberek, mintha csak ők csinálták volna a Tripartitumot, a Corpus jurist, ugy felkutatnak, ugy felhajhásznak mindent a peres fél elleni kapczáskodásra, s tüzes, elkeseredett harczot vínak; nem bánják ha ezer forintjokka kerül is, csakhogy egy forintot megnyerjenek, kigondolják a legkikeresettebb gáncsoskodásokat, s midőn már az ellenfél a per megnyeréséről bizonyos, akkor állnak elő boszantásul egy nem is várt kifogással. Sokszor még rágalmazó, becstelen gyanusitástól sem irtóznak, beidézik csalásért az ellenfélt, egy kézre játszásért tulajdon ügyvédöket, silentiumot kérve rá, a bíróságot részre hajlásért. Egy szóval, elkeseredett élet-halál harczot vínak kisded birtokaikért, mintha sejtelmök ösztönzené őket, hogy

talpalatnyi kis földjökből még temetkezési helyök sem marad.

Báró Szentmiklósy csak olyba vette őket, mint oroszlánnal ingerkedő legyeket. Nem ugy Zentay, az ügyvéd: öt ezen perek boszantásai a szegény nyomorultaknak esküdt ellenségévé tevék, s felfogadtaták vele, hogy üldözni fogja öket nyiltan, titokban, alattomosan, mindenféleképen, majd mint ellenség, majd mint szinlett jóakaró; de tehetetlenekké fogja öket tenni, s szegényekké, hogy nem marad egyebök mint szőrtarisznyájokban a nemesi oklevél, s azon szégyenitő helyzet, hogy votumukat annak adják el, a ki öt forint helyett tizet fizet érte. Egyedül ezt a jövedelemforrást szándékozott meghagyni nálok, mert ettől megfosztani nem állott hatalmában. Előre dörzsölte kezeit e fölötti károrömében. Tervet tervre főzött magában. És mosolygott a mint gondolatain végig futott, hogy az egészszel, s minden eshetőségre, készen van. E terveit leginkább azon örökös viszálkodásra fekteté, melyben a Szomotory kúriák birtokosai éltek egymással, kiknek helyzetét, állapotját, családi viszonyait a hosszas perbeli összeköttetésből pontosan megismerni alkalma volt.

A Szomotoryak, az igaz, nagyon összetartottak ott, a hol közös ellenfélről volt szó, de azért oly meghasonlásban, oly szeretetlenségben éltek egymás közt, mint ha mindenik halálos ellensége lett volna a másiknak. Ők közöttök is megvolt a rangnak és gazdagságnak büszkesége, a jobbmóduak lenézték a szegényebbeket, s a szegényebb irigy szemmel nézett az iparkodó gyarapodására. Örömet leltek egymás bosszantásában és károsításában, s midőn perszünetök volt a Szentmiklósyakkal, előkeresték a láda fenekéről a régi osztálylevéleket, és igaztalan pert akasztottak vérrokonuk nyakába.

Leginkább Menyus bácsit érte e megtisztelés, kinél nemcsak a család irományai, hanem még az eredeti adománylevelek is voltak, a Szomotory család koszorúzott kardos kar czimerével.

Főképen az öreg Menyus bácsi volt az, a kit irigységök czéltáblájává tűztek. Legiparkodóbb volt ez mindnyája között, és annyira elütő a többi családtagoktól, hogy még a családi perekben is, csupán, mert el nem kerülhette, nevével vett részt. Minden figyelmét, igyekezetét vagyona, kis gazdasága gyarapitására fordità, mely fáradalmait meglehetős siker jutalmazta. Menyus bácsit jómódúnak lehetett nevezni, ő a tizedrésznek egyik legnagyobb birtokosa volt. Nem költötte, nem pazarolta pénzét a pereskedésre mint a többiek, és épen azért tisztességes rókamál bekecset is volt képes magának csináltatni, sujtásos nadrágra s még ezüst sarkantyús csizmára is jutott neki, mig a többiek foltot varrtak foltra, sokszor pedig a ruhahiány miatt szégyellettek elmenni a restorácziórа. Menyus bácsi magát módosan tartotta, ugyhogy akárki megnézhette a csínos öreg magyar nemest: őszülő bajsza mindég kifenve, rojtos nyakravalója fiatalalosan bokorra kötve, kordován csizmája gavalléros, s egész öltözékében mindég oly egyenlően tiszta volt, mintha mindennap ünnepet tartott volna. Mindenkinek, a ki látta, az a gondolatja támadt, hogy szép legény lehetett fiatal korában. — Meglehet, ez a rend és csinosság nem egyedül magának Menyus bácsinak az érdeme, meglehet még volt egy valaki a háznál, a ki Menyus bácsit mindég jóra ösztönözte. De ez a valaki olyan volt, a kit a világ tekintetbe sem vesz, vagy ha tekintetbe vesz is olykor-olykor, koránsem tartja méltónak arra, egyrangunak veszi a cseléddel, érdemeit szolgálati kötelességül rójva fel; egy oly egyén, kit a rokonság átall atyafiul elvállalni, kinek nincs joga vendégek jelenlétében leülni az asztalhoz melyet ő terített, melyre az ő ügyessége készité az izletes étkeket, s mely mellett másszor bizalmas családi körben boldogan foglal helyet; oly egyén, kit nemzetes asszony helyett, leányasszonynak, ifiasszonynak, Eszter asszonynak czímeznek. Pedig ez a jó asszony volt a ház lelke, ez a fő oka annak, hogy Menyus bácsi oly rendes, oly pontos vala s oly szépen gyarapitá gazdaságát, hogy minden apró szükségre saját erszényéből telt, s nemcsak maga volt tetőtől talpig csinos, hanem még Mariskát is oly csinosan járatta, oly szépen öltöztette, hogy akárkinek a szeme megakadhatott azon a szép felserdült leánykán, ki az a láncszem volt, mely Menyus bácsit Eszter asszonyhoz kötötte.

Eszter asszony még szebb éveit élte, jóval fiatalabb volt Menyus bácsinál, arcza még nem vala redős, szemei még elevenek voltak, szépsége még tartotta magát, még menyecskésen öltözött, s egész külsőjében egy ritka szépség hervadni még csak most készülő ékeit mutatta. Még szép leánya is ugy tünt fel mellette, mintha nem leánya, hanem csak testvére volna.

Mariska hasonmása volt anyjának, mint egy rózsatőn nyilt bimbó, mely apránként virágzó elődének bájoló hasonmásává növi magát.

Egy ily szép leány, a ki a mellett is csinosan, kisasszonyosan is öltözik, még több tápot adott azon gyülölségnek, melylyel az atyafiság Menyus bácsira agyarkodott. Minden lehető alkalmat felhasználtak, hogy öt a legérzékenyebb oldalról bántsák meg. Eszter asszonynak minden lehető alkalommal szemére igyekeztek vetni paraszt születését, a mit ez ugyan békén tűrt, de mégis restelte hogy szegény Menyus bácsinak boszuságot okoznak. Nyelvök bántó nyilai még a szegény ártatlan Mariskára is repültek, oly szégyenitő névvel czimezve öt, mely születését érdekelte, bármily nemtelen gúny és sértés vala megbántani öt ily dologgal, melyben ő egészen büntelen, s melynek már elég büntetése az, hogy e gondolattól arczát elboritá a pir. Sokszor könnyezett anya és leány egyszerre. Ezek voltak Menyus bácsinak legkeserübb perczei. És ezen perczek igen gyakoriak voltak.

Eszter asszony volt az, kit legelébb kiho-

zott türelméből helyzetének ez a szégyenteljessége. Mit még eddig soha nem mert, mire még nem is gondolt soha életében, a miről mint szerető nem is gondolkozott, azzal most mint anya, mint egy felnőtt leány anyja, követelőn lépett fel: nevet követelt leányának.

Menyus bácsi, minden jó szive mellett is, nemcsak ember volt, hanem egyszersmind magyar nemes is. Mint magyar nemes, születésére büszke. Arcza lángra gyult Eszter asszony szavain, keblét harag futotta el; két érzelem dúlt benne: szeretet és büszkeség. A nemes ember büszkesége, mely szégyennek, meggyalázásnak tartaná a paraszt rokonságot. A büszkeség győzött. Menyus bácsi rettentő lett haragjában; ő, kit ezelőtt Eszter asszony mosolyával birt kormányozni, most dörgő hangon adá ennek tudtára, hogy többet szót se erről, ha a házánál meg akar maradni. Eszter asszony, ha csak magáról lett volna szó, ily háládatlan megalázásért rögtön oda hagyta volna, de Eszter asszony Mariskára gondolt, keserüségét magába fojtá és hallgatott.

De e percztől fogva megszületett az egyenetlenség. Eszter asszony nem felejthette a megbánást. Menyus bácsi hidegebb, visszatartózkodóbb lett napról napra, hogy még csak távolról is kikerülje a legkisebb követelés alkalmát. Eszter asszony pár hónap alatt ismét azon igénytelen helyzetbe esett vissza, melyet ezelőtt tizennyolcz évvel rendes évi bérért töltött be.

Mariska mindezekről nem tudott semmit, az ily dolgok négy fal közt történtek. Mariska még vidorabb, mosolygóbb volt egy pár nap óta; néha el-elpirult magában egy gondolatra, sohajtozott majd érzelgően dalolgatott, épen mint a madár midőn a kikelet közeledtét érzi. Nemcsak a ház szerény köre kezdé érdekelni; ki-kipillantott a serompós kerités mögül ha csengős lovakat hallott arra vágtatni, sőt meg is ismert bizonyos csengetyüt; érdekeltsége annyira ment, hogy még azon lövésekre is figyelt, melyeket az Ollósban némely vadászok tettek. Ilyenkor pirulva gondolta magában Mariska: most ott vadász az Ollósban, ki tudja nem jön-e be a kasznárjokhoz.

Mig Mariska keblében a tiszta első szerelem titkos boldogsága kezdett fejleni, melyről még talán az sem tudott a ki fellobbantá, azalatt szülei között a tizennyolcz éven keresztül tartott és sok házassági viszonynál erősebb szivlánczolat mindinkább gyengülni kezdett, s az egymás iránt növekvő keseredettséggel a felbomláshoz közelgett.

Menyus bácsi most már alig szólt többé Eszter asszonyhoz, s a mit ezelőtt nem tett, a háztól most már napokig távol volt; gyakran lehete együtt látni az ellenfél prókátorával, tekintetes Zentay urral, a miért az atyafiak őt gyanusitva még jobban nehezteltek rá. Pedig a Zentay urral folyt tanácskozások egyedül az ő belső családi ügyeit illették, melyek iránti bizalmasságra nem ő kérte fel a tisztelt urat, hanem az maga tolta fel magát.

Egyszer csak olyan hirt lehetett hallani, hogy Menyus bácsi házasodik.

A Szentmiklósy báróknak van egy távoli rokonuk, egy otthon felejtett vén leány, a Czenczi néni, azt akarja elvenni.

Mindjárt lehete gondolni, hogy itt a furfangos prókátor keze van a játékban. A Szomotory atyafiak rendkivül kiváncsiak voltak rá, vajon mit akarhat ezzel. Arról azonban egy sem álmodott, hogy a prókátornak két keze van, s a másik kéz is mozog titokban, s a mit egyik csinál, elrontja a másik.

Zentay furfangos ember volt, mindenre telt neki ideje, még ott is megfordult, a hol nem látta senki, a hol nem is merte volna hinni senki. Ki gondolna volna azt, hogy ő Eszter asszonyra is nagyon számit e dologban?

Az események sora csak történt egymásután; a kiket érdekelt, abban a jó hiszemben voltak, hogy magától történik, s ők mint részvevők csupán megtörténését segitik elő; arra egy sem gondolt, hogy minden cselekvényt furfangos ember kezei rendeznek, igazgatnak, — ki lassan bár, de mégis czéljához akar érni.

Azt mondják, nem zörög a falevél ha szél nem fújja; — kellett tehát mégis valami igaznak lenni a dologban, s annyival is hihetőbb volt, mert a Menyus bácsi kuriája mindinkább ünnepies szint kezde ölteni: a nádfedél zsindelyszegélyzete megujitatott, a falak ujra meszeltettek; Menyus bácsi uj öltöző ruhát csináltatott, uj kocsit vett. Ezek nem maradhattak titokban, s mind e készületek arra mutattak, hogy a háznál rövid időn valami fog történni.

Eszter asszony ugy tett, mintha őt legkevésbbé érdekelné a dolog, mindent a maga rendjén hagyott menni, mintha tekintetbe sem venné a körülötte történőket. Nem akarta azt az elégtételt adni az atyafiságnak, hogy sorsa fölött gunyolódjék.

Haladt a maga rendes házi foglalkozásai utján, titkolt figyelmével azonban folyvást leste a válság perczét, mely fölöttük határozni fog.

Menyus bácsi egy reggel azt jelenté, hogy ma korán akar ebédelni, mivel ebéd után utja van, egyszersmind uj ünneplő ruháit is parancsolá előadni.

Eszter asszony a legjobb szivvel engedelmeskedett.

Eljött az ebéd ideje, s az ebéd a darab idő óta megszokott csendben folyt le. Eszter asszony nem hitte alkalmasnak a perczet hogy szóljon, még mindig arra várt, hogy az első szót erre Menyus bácsi adja, a kit meg ettől a Mariska jelenléte tartóztatott vissza.

Lehajtott fővel gondolkoztak mind a ketten, úgy látszott mindketten azon törték eszöket, mimódon lehetne Mariskát eltávoztatni. Egyet értettek, a nélkül hogy egymással az iránt értekez-

tek volna, mert ugy hitték, szükség van egy ily perczre, mely mindent megmagyarázzon.

— Mariska, szólt végre türelmetlenül Menyus bácsi, menj csak a kasznár urhoz, ott feledtem a dohányzacskómat, ha ott nem találnád eredj a jegyzőékhez, bizonyosan ott lesz, de elhozd mindenesetre.

Mariska alig várta hogy kiosonhasson, mert távolról puskalövéseket hallott, és épen nagy örömére szolgált, hogy a kasznárékhoz küldik.

Mariska távozása után nagy csend állt be, az egyedül maradottak még csak pillantani sem mertek egymásra, egy pár sohaj tolmácsolá csak azon szorongást, melyet különös helyzetökben éreztek. Menyus bácsi érezte bűne erkölcsi sulyát, Eszter asszonyt pedig megalázott helyzetének kényszerüsége tartá vissza.

— Elküldtem Mariskát, szólt végre hosszu idő után Menyus bácsi, mert szólani ohajtottam magával.

— Gondoltam, felelt Eszter asszony el nem titkolható bánattal, de beszédünk ugy sem lett volna rövid, már elébb is hozzá lehetett volna kezdeni, mert Mariska azóta bizonyosan utban van visszafelé.

— Mariska nem jön oly hamar vissza, szólt Menyus bácsi, zsebéből elővonva a dohányzacskót, el fogják keresni a kasznárék az egész házban, Mariska legalább félóráig oda marad.

— Ugy hát tessék beszélni, ugyis tudom, gondolom ... nem kell félni, készen vagyok mindenre.

— Annál jobb, felelt hidegen Menyus bácsi. Ugy hát tudja, hogy szándékom megmondani, hogy .. hogy ... már más helyről .. hogy .. hogy is mondjam.

— Tessék kimondani bátran, szólt Eszter asszony gúnyosan, azt akarta mondani, hogy más helyről gondolkozzam.

Menyus bácsi lesüté fejét és nagyot sohajtott.

— Igen! azt akartam mondani! szólt elfojtott hangon.

— Tudtam! felelt Eszter asszony komolyan, és már gondolkoztam.

— Mariskát — szólt Menyus bácsi reszkető hangon, miközben szemeibe könyek tolultak — Mariskát sajnálom, de sokkal jobb lesz ha elviszi magával.

Eszter asszony fájdalmasan nyult szivéhez, s keserüen rebegé magában:

— Szivtelen!

— Ne féljen, folytatá Menyus bácsi, gondoldolkoztam magukról, ebben a tárczában pár száz forintot fog találni, melyből becsületesen megélhetnek.

Eszter asszony ajkába harapott s visszanyujtá a tárczát, arczát a szégyen s megbántás lángja boritá, s megvetően felelt vissza:

— Nem szorultunk rá, tegye el.

Menyus bácsi nem birt felelni, ő is megszégyellé magát.

Eszter asszony összefoná keblén karjait s ugy nézett reá, a háládatlanra, a ki e tekintettől megsemmisülve ült előtte. Tudta jól, hogy Eszter asszony még csak most fog szólani.

— Tehát megházasodik? kezdé Eszter asszony. És azt gondolta, ugy-e, hogy nem tudom? tudom én azt régen, azért hogy nem szólottam. Most sem szólanék, ha a leányom iránti szeretet nem váratta volna velem ez alkalmas perczet. De vártam, vártam magam is. Tehát megházasodik! Ne féljen! Nem teszek semmi szemrehányást, hiszen nekem nem igért soha házasságot. Én nem azért szerettem, hogy elvegyen. Szerettem azért, mert szivem parancsolta, szerettem tizennyolcz éven át, hiven, forróan, mint akármely hites feleség se, oly becsülettel.

— Hisz az jó, az igaz, nem is mondom! hiszen semmi panaszom, szólt Menyus bácsi türelmetlenül.

— Ezt, ezt érdemlem én, folytatá Eszter asszony elkeseredett hangon, hogy tizennyolcz évi forró szeretetemért koldus alamizsnával kináljanak meg! Háládatlan ember! kiért éltem, haltam. A ki elvette ifjuságom szebb óráit, a ki miatt elhagytam férjemet, a ki miatt lemondtam az istenes, vallás szerinti életről; ezt érdemlem én! .. Tehát megházasodik? Hát? nem meglehetett volna igy haláláig? most jut eszébe?

— De lássa, szólt Menyus bácsi, nekem más tartozó kötelességeim is vannak, nemzetségem iránt, nekem más, törvényes utódokról kell gondolkoznom, kik a becsült Szomotory nevet fenntartsák. Ha én nem törödöm nevünk ujra fölvirágzásával, a többi szegény bolondtól bizony utoljára még a nevöket is elperlik.

— Szegény ember! maga akar a familiáján segiteni? maga, a kit egy kanál vizben elölne a többi? Törvényes gyermek? hát a szivnek nincs törvénye, a mely diktálná, hogy azt a gyermeket is csak ugy szeressük, kivel a szerelem ajándékozott meg? Szivtelen ember! Nem sajnálja eldobni magától gyermekét? Ugy! ugy! nem magamért beszélek, hanem gyermekemért. Nem sajnálja eltaszitani ezt a kedves leányt, a kire más apa gyönyörüséggel tekintene? .. Nem! Nem! Magának nincs szive. Megházasodik csak azért, hogy engemet, ez ártatlan leánynyal együtt, megbecstelenitsen.

Menyus bácsi szivéhez nyult, ugy érezte fáj ott valami, azután meg szeméhez, azokon meg azt érezte, hogy homályosulnak a könyektől, azután gyöngéd hangon szólt:

— Ne gondolja, Eszter asszony; én nem akarom magokat megbecsteleniteni, de mikor ugy kell lenni, s a mint mondtam én gondolkozni fogok magokról jövendőben is.

Eszter asszony keserüen mosolygott, ajkain már ismét gunyos felelet lebegett, de mégis visz-

szafojtá, erőt vett magán, igyekezett, mint előbb, ügyét higgadtsággal nyerni meg, ismét leült, azon meggyőződéssel, hogy Menyus bácsi, el lévén érzékenyitve, egy pár okos szóra hallgatni fog.

Székét közel huzá Menyus bácsihoz, s igyekezett azon bizalmas szerepet visszafoglalni, melyet azelőtt viselt. Az első lépés nyerve volt, Menyus bácsi nem húzta vissza a székét.

— Szabad-e még egy pár szót szólanom? monda csüggedt hangon.

— Miért ne, Eszter? felelt Menyus bácsi, azért hogy elválunk, ne higye, hogy haragom fogja kisérni.

— Csak azt kérdem hát, szereti-e az én szegény szerencsétlen leányomat?

Menyus bácsi az ég felé emelte kezét és szemeit.

— Eszter! Az isten látja mennyországból, mily nagy erőt veszek szivemen, hogy el kell válnom tőle.

— De mikor csak magán áll, hogy el ne váljon tőle.

Menyus bácsi gondolkozott, azután csüggedten felelt.

— Jól van, én nem bánom ha itt marad is, tudom nem lesz jó vége.

Eszter asszony tovább csúsztatta székét s rábeszélőleg folytatá:

— Miért ne lenne? hátha, hátha! hiszen azért, ha épen akarná ... de, de, oh istenem! én nem tudok megválni leányomtól; hátha ... én is itt maradnék a háznál.

— Nem, nem! az nem lehet; szólt Menyus bácsi fölugorva.

Eszter asszony esdekelve emelte felé kezeit.

— Hadd maradjunk itt, hol oly boldogul éltem!

— Nem, nem! felelt durczásan Menyus bácsi; mondtam már, hogy az lehetetlen, már lépéseket is tettem.

— Nem! nem lehetetlen, szólt Eszter asszony, még mindent meg lehet változtatni.

Eszter asszony rimánkodva tevé össze kezeit s elállta Menyus bácsi utját, ki inkább távozni akart, mintsem tovább hallgassa.

— Nem, nem! ön nem oly szivtelen, hogy ne hallgasson rám, a ki ugy szereti, a ki leányának anyja.

Menyus bácsi nem akart elérzékenyedni, s minden áron távozni készült.

Eszter asszony ekkor térdre rogyott, kulcsolva nyujtá felé kezeit, mig szeméből könyzápor omlott arczára, s rimánkodó hangon rebegé:

— Ha hisz istent maga fölött az égben, ne üzzön el magától bennünket, — meghalok, megreped a szivem ha innen távoznom kell. — Egy szavába, egy kis szavába kerül, hogy boldogságunk ujra visszatérjen. Igérje meg. Mondja! Az istenre! Isten megváltó fiára! Annak szenvedéseire kérem, mondja, mondja, hogy nem házasodik meg.

Menyus bácsi holt haloványan állott, de akaratbeli szilárd határozottságban, melyet a könyek le nem győztek. Csak szive lágyult meg, s kiméletesen nyujtá Eszter felé kezét hogy felemelje. Eszter megragadta a kezet és könyeivel, csókjaival boritá. Mint egy láz-beteg, őrült szenvedélylyel folytatá esdő szavait, rettegve minden kis percz elvesztése miatt, s rimánkodva, kétségbeesetten, mint áldozat a halál perczeiben.

— Oh! csak ezt a szót, ezt az igéretet, különben meg kell őrülnöm, meg kell halnom a fájdalom miatt.

Menyus bácsi szeliden elvoná kezét, szemei telve voltak könynyel, szive elszorulva, de akarata szilárd volt, s ez akarat vezérlé szavait, melyek hangját érzelem tette reszketővé.

— Nem lehet, Eszter! nem lehet. A koczka el van vetve. Ez utolsó szavam.

— A koczka el van vetve. Ez utolsó szava! sikoltott az asszony fölugorva ... úgy jól van, jól van; legyen hát elvetve a koczka ...

E szavak után őrülten rohant ki a szobából. A kesergő asszonyt a kétségbeesés vaddá, elszántá tette.

Menyus bácsinak még csak most szabadultak meg érzelmei lekötő lánczukról, gyengeségének akarta mutatni az asszony előtt, de most, mit dön maga volt, lehanyatlott ujra székére, tenyerébe csüggeszté fejét és szabad folyást engede könyeinek.

Egy hirtelen ajtó nyitásra ujra felveté szemeit, és sietett könyeit letörölni.

Eszter jött vissza, dúlt arczczal és fenyegető szemekkel, melyek a kétségbeesés boszujától villogtak.

Menyus bácsi még csak most látá, hogy az asszony égő gyertyát tart kezében.

Valami rémeset kezde sejteni. Oh! egy megbántott asszony rettentő is tud lenni.

— Mit akarsz? mit akarsz? szólott a gúnyosan nevető asszonynak.

— Már meg van a mit akartam, felelt az asszony, a koczka el van vetve.

— Mit tettél asszony! kiáltá Menyus bácsi, rémülve tekintvén reá s kezeit görcsösen megragadva.

— Meggyujtottam a házat! szólt az asszony hidegen, mintha valami nagyon közönyös dolgot mondana.

— Megőrültél! megőrültél! szólt Menyus bácsi az ajtó felé igyekezve.

— Nem! nem vagyok őrült ... hanem szeretlek ... csak téged egyedül a világon! kiáltott szenvedélylyel, — szeretlek, nagyon szeretlek, mint istenemet. Ha enyim nem lehetsz többé, ne légy másé se.

Ekkor karjait kitárta, s lázasan szoritá keblére.

— Együtt . . . együtt fogunk meghalni.

— De, az istenért, Eszter! bocsáss . . . meneküljünk . . . fussunk . . . mentsük meg magunkat . . .

— Nem lehet, felelt az asszony nyugodtan, a kulcsokat kidobtam az ablakon . . .

— Oh istenem! istenem! jajgata a rémült férfi, kezeit összecsapva. Oh istenem! most te büntetsz engemet.

Fejét lecsüggeszté és egészen magába látszott térni, s békésen hagyá magát ölelni Esztertől, kinek keble volt most egyedüli menedék számára.

— Oh istenem! istenem! rebegé ujra, rettentően büntetsz engem. De hallod, Eszter! figyelj csak, odakint mentésünkre sietnek, hallom a kiáltozást.

— Hasztalan; felelt az asszony nyugodtan, az ajtókat nem képesek befeszíteni, a vasrudakat is feltettem belülről, nincs egyéb hátra, imádkozzunk s azután haljunk meg egymás kebelén, egymásnak megbocsátva.

— Igazad van, imádkozzunk, szólt a férfi reszkető hangon, térdeire ereszkedve. Miatyánk! . . Oh istenem, imádkozni sem tudok már. De igen, igen, tudok . . bocsásd meg az én vétkeimet, mint én is megbocsátok az ellenem vétetteknek. Istenem! hallgass meg, istenem, ments meg, ments meg, és én nem fogom magamtól eldobni gyermekemet, nevet adok neki, nevet adok anyjának. Eszter, hallod Eszter mit igérek. Segits, segits imádkozni. Megmenekülünk Eszter, én bizom istenben, és akkor együtt fogunk térdelni az oltár előtt mint férj és feleség. Hallgass meg istenem, nézd el gyarlóságomat, ne büntess haragoddal.

E perczben egy roppanás hallatszott, az ajtó engedett a feszitő karoknak, egy zuhanás ismét, az ajtó volt a mi bezuhant.

Meg voltak mentve.

Kinn pedig az udvaron egy halvány, zilált haju ifju állott, öszvekulcsolt kezekkel, egy elalélt leányka fölött, kit gondos nők ápolgattak. Izgatottságában nem tudta elrejteni érdekeltségét, s oly szavakat mondott, melyek elárulák érzelmeit.

A szomotori nénék egyetértőleg bólintottak egymásnak.

— Hm! hm! az ifju báró! Lám, ki gondolta volna.

ABONYI LAJOS.

A HÁROM OSTOBA.

(Keleti népmese.)

A következő mesét mostani elbeszélője Ceylon szigetén hallotta:

Mikor Ceylon szigetén kandyai királyok uralkodtak, egy kellemes és hives decemberi estén Kandy városában három izmos férfi ült egy nyug-eresz — azaz némi szabad fészer alatt, melyet valami kegyes lélek épittetett volt az utasok kényelmére, mivel a Buddha-mondák szerint az istenek megjutalmazzák a szeretet ilynemü munkáit.

Mig ez a három férfi ott ült az alkony fényében, elment mellettök egy közép idejü özvegy asszony, mély gyászban. A három férfi felállott s meghajtá magát az özvegynek. Az özvegy is meghajtotta magát nekik.

„Ez a köszöntés engem illetett," monda az egyik férfi. „Dehogy," monda a másik, „a biz' engem illetett." „Nem," monda a harmadik, „az özvegy nekem hajtotta meg magát." Egy darabig mind a hárman vitatkoztak felette, végre abban állapodtak meg, jobb lesz utána futni az özvegynek, s önmagától kérdezni meg, hogy melyiköknek köszönt hát voltaképen. Ugy is tőnek, nagy lihegve utolérték a nőt, elrebegték kérdésöket, de mindössze is csak ezt a feleletet nyerhették: „a legostobábbnak."

Evvel szép lassan visszaczammogtak a nyug-eresz alá, de csak azért, hogy ujra kezdjék a czivódást.

„Nem megmondtam nektek," szólt az egyik, „hogy nekem köszönt? Itt én vagyok a legostobább." „Hogy is ne!" belévágott a más kettő, „én ostobább vagyok, mint ti." Igy vitáztak egy darabig, mig végre a szóból ütlegekre kerülvén a dolog, a rendőrség választotta el őket s éjszakára mind a hármat külön börtönbe csukta, másnap pedig a biró eleibe állitotta. A biró értesülvén a veszekedés okáról, felhivta az első férfit, bizonyitsa be, hogy neki méltó joga van a legostobább czimhez.

„Uram," monda ez, „mintegy tizennyolcz éves lehettem, mikor apám s anyám egy fiatal leányt kinézett számomra feleségül. Az öregek ugy vélték, hogy hű, szorgalmas és takarékos nő válik belőle; ezenkivül még egy kis örökség is nézett rá. Ez a leány velünk azon egy kászthoz tartozott s jó családból való volt. Megkérték hát számomra, s ide is igérték; ezután rövid időn, a nálunk való szokás szerint, meg kelle látogatnom leendő anyósomat, a kinek házánál, noha a társadalom szoros szabályai meg nem engednék, mégis akadni fogna alkalom, hogy megpillanthassam jövendőbelimet. Messzire kelle mennem, s csak este későn érkeztem meg; nagyon szivesen fogadtak, marasztottak éjjeli szállásra, hogy csak másnap induljak haza. Ebbe én bele is egyeztem, természetesen sok fogadkozás után, noha utamnak ez volt egyedüli czélja, s én is meg voltam győződve

arról, hogy jövendőbeli nőmet jobb lesz a reggel hivesében megpillantanom, mint az est homályában. Derék egy ebédet tálaltak elömbe, s én jó izüen aludtam az alatt a fedél alatt, melyet már sajátomnak néztem. Reggel megfrisülve ébredtem fel s kimentem a házból, hogy szokás szerint megmosdjam. Természetesen ott várt már egy réz fazék, tele vizzel, arczom, kezeim és lábaim számára, meg egy darab fa-szén, hogy fogaimat megtisztitsam vele. Mosódásaimat csakhamar elvégeztem, s hátra tekintve megpillanték egy fiatal szép leányt, ki némi távolságra ott ült és rizst mosott reggelinkre. Zavarodása, meg az a nehány mosoly, mely akaratja ellenére arczára lopódzott, könynyen értésemre adta, hogy ez az én mátkám; én pedig, szokásainkkal daczolva, szép csendesen közelitettem hozzá, s mivel senkit se láttam, meg is szólitottam. A leány nem volt olyan vad, hogy dolgát félbehagyja s elszaladjon, hanem ott maradt és röviden, szerényen felelt kérdéseimre. Végre hozzá léptem, meglapogattam a vállát s az ömosta rizsből enyelegve kivettem egy maroknyit s épen akkor tettem a számba, mikor mindkettönk nagy zavarodására a leány anyja megjelent. Én tüstént visszavonultam illő távolságra, de nem lévén annyi időm, hogy a rizst megrágjam és lenyeljem, benyomtam az inyem és pofám közé. Azonban arczámat jóformán felpuffasztotta, s ezt anyósom nagy szerencsétlenségemre foghus daganatnak vélte.

„Oh, hogy van ön ma reggel?“ kérdé, „a mint látom megdagadt az orczája.“ „Meg biz' a,“ mondám, „de most már legkevésbbé sem fáj, ugyanazért mentire hagyom, meggyógyul magától.“ „Azt ne tegye édes fiam,“ folytatá anyósom; „én tüstént meggyógyitom.“ „Ne,“ mondám, „ne bántsuk, van nálunk a faluban egy nagyon derék orvos, mihelyt haza érek, mindjárt a keze alá adom magam.“ De kitéréseim, mentegetődzéseim, nem tudták lecsillapitni anyósom jó akaratját. Elküldött az orvos után, s megjöttéig hathatós leczkét tartott arról, milyen veszélyes elhanyagolni bár miféle betegséget, s e közben meg-megtapogatta daganatomat. Végre megjött az orvos s ő is megtapogatta. Nagyon veszélyes természetü, de gyógyitható daganatnak nyilvánitá. Mind ez idő alatt az én sürgő anyósom egy pillanatra sem vette le szemét az orczámról, én pedig már annyira belé mentem volt a hinárba, hogy fel nem világosithattam őt. Szégyelltem is megvallani, hogy hazudtam, de féltem is kiadni, hogy leányával szemben áthágtam az illem határait; elég az hozzá, én bizony hallgattam. Ott ültem s némán bámultam magamban, hogy mily kényes helyezetbe hoztam magamat; e közben az orvos, a ki a konyhában sürgött volt, hirtelen bejött s mielőtt utjából kiállhattam volna, egy izzó vas-horgot beledöfött az én dagadt orczámba. Elorditottam magam s felugrottam, de már késő volt, mély sebet sütött a pofámba s rajta kijött a benne levő rizs. Ekkor a jelen levők mindnyájan megtudták az igazságot s az orvos felszedvén a rizst, reám kiáltott: „Oh te nagy ostoba, ha csak rizs volt az orczádba dugva, miért nem mondtad hát meg előbb?“ En nem válaszoltam, hanem sarkon fordultam s haza futottam. Igy vesztettem el egy jó feleséget, kilátást szép vagyonra és az óta a világon legostobább embernek tartom magam.“

Miután ez elbeszélésen jó izüt nevetett a biró, a másik férfiuhoz fordult s azt kérdezte: „hát ön, uram, mit tud felhozni ama köszöntéshez való joga mellett, melyet sajátjának követel?“

„Az én történetem rövid,“ felelt ez, „de kitünik belőle, hogy nekem több jogom van ama köszöntéshez, mint bárki fiának. En korán megházasodtam, s igyekeztem rajta, hogy boldogul éljünk, azonban csakhamar ugy találtam, hogy nőm nem birja el egyedül a ház dolgait; ez okból egy másik nőt is vettem — minálunk szabados levén a soknejüség — ugy gondolám, kettecskén majd rendben tartják otthon a házat s én nyughatom, mikor este hazatérek a mezőről. De jaj! csalódtam. Nem vala többé nyugtom otthon. Ha pár perczig az egyik nőmhöz találtam szólni, a másik mindjárt panaszkodott, hogy rá sem nézek. Tettel, szóval, sőt még egy tekintettel sem mutathattam egyik nőm iránt legkisebb figyelmet vagy gyöngédséget, a nélkül hogy ne szenvedjek a másik féltékenységétől. E szerint vége lön házi békességemnek; mikor a rosz idő vagy más egyéb ok miatt otthon kellett maradnom, már oda voltam, s még éjjel sem alhattam. Annyira zaklatva valék, hogy utoljára béketürésemet elvesztettem s azt mondtam nekik, e dolgon nem segithetünk máskép, hanem az egyik fogja meg az egyik lábomat, a másik a másikat s addig huzzák két felé, mig ketté nem szakasztanak. Mihelyt ezt a szót kiszalasztám, az asszonyok mindjárt szavamon fogtak. Mindegyikök megragadta egy-egy lábomat s teljes erejökből el kezdtek ránczigálni, mindegyik magához akarván rántani a másikat. Ily szomoruságos állapotomban segitségért kiáltoztam. A szomszédok berohantak s kiszabaditottak nejeim kezeiből; de bezeg kaczagták és gúnyolták is ám azt az ostobát, a ki igy feladta magát nejeinek, annyira hogy pusztulnom kelle falumból, s most itt vagyok, mint koldus. A falumbeliek ez óta mind e mai napig a legnagyobb ostobának hivtak.“

Ez elbeszélés után a harmadik férfi a biró felhivására következőleg mondta el történetét:

„Húsz éves koromban nőül vettem egy tehetős leányt, de a helyett, hogy kereskedés vagy más üzlet által gyarapitottam volna nőm hozományát, én bizony semmit se miveltem, mig el nem fogyott minden pénzünk. Ekkor, kényszeritve az éhségtől és meginditva nőm helyzete és kérései által, napszámra mentem. Egész nap dolgoztam egy gazdag ember kertjében, s napi béremen egy kevés rizst vásárolván, haza mentem. Nőm a rizsből három pogácsát sütött s mi leültünk, hogy

megegyük; de a felett teljességgel nem tudtunk megegyezni, hogy melyiknek jusson két pogácsa. En azt mondtam, mivel egész nap dolgoztam és mind a hármat én kerestem, igazság szerint engem illett belőle kettő: a nőm meg azt vitatta, hogy őt illeti a két pogácsa, mert ő sok pénzt hozott a házhoz s engem hosszasan tartott belőle, s ezen kivül még azért is, mivel ő sütötte a pogácsákat. Mind ketten annyira megmakacsitottuk magunkat, hogy teljességgel nem akartunk beleegyezni a harmadik pogácsának két egyenlő részre osztásába. Végre nőmnek egy megoldás ötlött eszébe. Azt inditványozta, hogy üljünk ott a pogácsák mellett s a ki közülünk elébb megszólal, az csak egyet kapjon belőlök. Beléegyeztem, s mi ott ültünk egész éjjel szótlanul. Hajnal felé, egészen ki levén merülve, elszunnyadtam, nőm is ugy tőn; de rövid időn felébredtünk, a pogácsákra néztünk, s hallgattunk. Azonban nem igen sokáig ültünk ilyeténképen, mert mindketten elájultunk. Idő telve szomszédaink látták, hogy ajtónk be van zárva és semmi hang, nesz vagy mozgás nem hallszik szobánkból, odajöttek s kopogtattak az ajtón. Minthogy senki sem válaszolt, ránk törték az ajtót s ott találtak bennünket, látszólag meghalva, de még melegen. Azt képzelve hogy valósággal meghaltunk, máglyát raktak s reá tettek bennünket. A máglya alá tüzet tettek, és pedig szerencsétlenségemre épen alattam gyujtották meg. A láng felkapott a máglya felőlem való oldalán, még pedig nagyon hamar; a meleg rögtön eszméletre hozott. Felugrottam s elkiáltottam magam: „Oh!“ Utánam mindjárt felpattant a nőm is és igy kiáltott: „te csak egy pogácsát kapsz!“ Szomszédaink meg valának lepve a halottak e műtételein; de miután nőm magas kedvében dicsekedve az egész dolgot elbeszélte, mindnyájan hahotával lekaczagtak bennünket s azt mondták, hogy mi ketten legostobábbak vagyunk az egész világon.“

A biró következő itéletet mondott a három ostoba perében:

„Ti mind a hárman igen nagy ostobák vagytok, annyira, hogy nem igen könnyen lehet meghatározni, melyikötöket illette voltaképen az a köszöntés. Az első azonban nemcsak saját ostobasága, hanem szerelme miatt és azért is szenvedett, mivel nem vette észre az izzó vassal hozzá közeledő orvost. A második azért szenvedett, mivel gyáva volt, s nejei nagyon is felhasználták gyengéjét. De a harmadik, csupán makacssága miatt, csaknem éhen halt, következőleg ez a legostobább. A fenforgó perben azonban mind a hárman egyaránt ostobák voltak, mikor össze tudtak veszni a felett, hogy melyiköknek köszönt egy elmenő idegen.

(Angolból.)

—r.

IRODALOM.

SZILÁGYI ÉS HAGYMÁSI.

Ó-székely ballada.

(Töredékben.)

Midőn fogván estek két magyar úrfiak,
Császár tömlecziben két gerezd szőllőért,
Már hét esztendeig elfelejtve voltak
Császár tömlecziben két magyar urfiak.
Kin megkeseredvén éneket kezdének,
Az ők fogságukról igy énekelének:
„Istenem! istenem! szerelmes istenem!
Ne hagyj münket tovább e setét tömleczben,
Mer' hét esztendeje hogy mü itten vagyunk,
Azután világról semmit mü nem tudunk,
Nem tudjuk, nem tudjuk a napnak járását
És a csillagoknak változó forgását.“

Ezt ajtón hallgatván császár szép leánya
Két magyar úrfinak ilyenképpen szóla:
„Halljátok szavaim két magyar úrfiak,
Atyám tömleczében rég lakó ifiak!
Felfogadjátok-é, ha innen kiviszlek,
Hogy Magyarországba engemet levisztek?“
Felelnek e szóra két magyar urfiak:
„Császár szép leánya! bizony felfogadjuk.“

Onnan elindula császár szép leánya,
Felmene nagy gyorsan a maga házába,
Kevés költő pénzét magához is vevé,
Három száz aranyát a zsebjében tevé.
Onnan felméne az atyjának házába,
Kezét reá tevé tömlecznek kolcsára.
Feljárá azonnal lovaknak pajtáit,
Megnézéli atyja jobbik paripáit.
Kivezete onnan három nyerges lovot,
Az háromra feltőn három éles pallost.
Nézéli azonnal tömlecznek ajtaját,
Felnyitá szaporán csattogó zárjait.*)
Felszóval igy kiált: „Két magyar urfiak!
Jertek ki, lássátok szinét a világnak,
A szép fényes napnak ragyogó járását
És a csillagoknak változó forgását“.

Felülének hárman három paripára
S ők elindulának egy nagy régi utra.
Midőn mennek vala, az hajnal feltetszék,
Császár szép leánya akkor visszateként.
Lássa még messzüre sok sereg katonát
Jöni az atyjának kegyetlen táborát.
Felszóval igy kiált két magyar urfinak:
„Ne hol jön az atyám kegyetlen tábora,
Titeket elvágnak, engem vissza visznek,
Piros véretekkel itten földet festnek.“

*) Hihető, hogy az eredeti szerkezetben „závárját“ állott.

Azonnal érkezék császár szép tábora,
Két magyar urfinak ilyenképpen szóla:
„Jó napot, jó napot, két magyar urfiak,
Császár tömleczéből szökevény ifiak!“
Felelnek e szóra két magyar urfiak:
„Isten hozott tüktök császár szép tábora!“
Szóval ismét felel császár katonája:
„Jöttünk tü hozzátok egy vagdalkozásra.“
Felele e szóra nagy Szilágyi Miklós:
„Nem bánom, nem bánom, ha megvagdalkozónk.“

Azonnal elkezdik a nagy viaskodást,
Nagy Szilágyi Miklós tőn egy vagdalkozást;
Egy elmentére — gyalogösvenyt vága,
Visszajöttére — szekérútat csapa.
A nagy tábor között csak egyet meghagya,
A ki a császárnak e nagy hirt megmondja.
(A többi hiányzik.)

Kaptam e töredéket Csik-Szent-Mártonból Csík-Szent-Mártoni Becze Józseftől, több érdektelen vagy csekély érdekü másolatokkal együtt, melyek hozzávetőleg mind e század elején, ezelőtt 40—50 évvel lehettek leirogatva. Maga e balladatöredék egy külön féliv durva papirra van irva e czimmel: „Világi ének.“ Az irás a leggyakorlatlanabb kezet árulja el; a ballada verssorai nincsenek kikezdve, mintha az egész prózában volna irva; magyar helyesirása oly gyenge, hogy első pillanatra meg lehetünk győződve, hogy a leiró, ki e világi éneket hihetőleg emlékezetéből jegyzette papirra, csekély iskolázottságú közrendü székely volt. Hihető, hogy ő e ballada végét, miután a féliv papir betelt, más darab papirra leirta; e folytatás azonban a velem közlött diríb-darab iratok közt nem volt található; de nem lehetetlen, hogy gondos nyomozás után Csíkból még előkerülhet.

Hogy e ballada tisztán székely eredetü, bizonyitja az a körülmény, hogy tartalmát Gegő Elek moldvai utjában Kománfalván, oláhul Komanesten, a Tatros balpartján eső faluban, a székely eredetü öreg Csákitól hallotta, kinek, mint maga mondá, nagyapja bujdosott volt be Moldvába. *) Ennek elbeszélése után közlötte röviden e népmondát Gegő Elek, kinek tudósitása ez egyetlen magyar népmondáról, melyet Moldvában hallott, következő.

„Figyelemre méltó népmondák és dalok itt is (t. i. Moldvában) ugy nincsenek, mint az e szempontból szegény Erdélyben. **) Minden nyomozásom s kutatásom után, a számtalan „*Egyszer volt, hogy nem volt*“ összefüggetlen mesék közt, még olyat sem találtam, mint a kunfalvi öreg Csákié, ki elbeszélé, miképen esett török rabságba két kenyeres pajtás — nagy Szilágyi Miklós és nagy Hagymási László — *két gerezd szőlőért*; mint szabaditotta ki a császár leánya, *aranyokkal, költő pénzzel* és *zabos lovakkal* ellátván, velök szép Magyarországba szökendő. Folytatta, hogyan küldött vitézeket utánok a császár, s mint védték a szökevények azok ellen magokat, főleg *nagy Szilágyi Miklós* ugy vagdalkozván hogy *egy elmenésében gyalogösvényt, visszajövetében szekér-utat vágna*. Elvégre, midőn a határhoz értek, mint akart *a két magyar úrfi* karddal osztozni a császár leányán: kinek esengésére Szilágyi nem markola kardot, megvallván, hogy neki is van otthon *gyürüse*— jegyese. (Lásd versezetben t.t. Vörösmartytól, 1829. Aurorában.)“ *)

Ha összehasonlitjuk a csiki másolatból most napfényre jött ó-székely balladát e Gegő által közlött moldvai népmondával, — melyről nagyon helyesen jegyzette meg Toldy Ferencz: „Igen sajnálhatni, hogy Gegő e mondát egész terjedelmében s az elbeszélő saját szavaival nem közlötte, nemcsak a variánsok és pótlások szorosb ismertetése s a népies zamat kedvéért, mely már e rövid vázlatot is érdekesiti helyenként, hanem a történet korának biztosabbb meghatározhatása végett is. Feltünő a Szilágyi keresztneve, mely itt Miklós“ **) — a kettőnek azonságáról, vagyis helyesebben a moldvai népmondának az ó-székely balladából eredtéről teljességgel nem kételkedhetünk. Mert nemcsak az elbeszélés menetele egy és ugyanaz, hanem a monda jellemző szavait és sorait is feltaláljuk a balladában; csak a „*zabos* lovak“ kifejezés van emebben „*nyerges*“-re változtatva. Mindegyikben a hős neve „nagy Szilágyi *Miklós*“ eltérőleg az 1571-ben egy szendrei névtelen által irt költeménytől, — melynek alapján irta halhatatlan Vörösmartynk ismert balladáját, — hol e név: Szilágyi *Mihály*.

Mily régi eredetü e népballadánk, kitetszik onnan, hogy annak tárgyát már 1571-ben Szendrő várában egy névtelen ifju, mint költeménye végsorában irja, „egy poetának ő verseiből“ vette s dolgozta át. ***) E költemény, melynek meséje

*) *Gegő Elek. A moldvai magyar telepekről. Budán. 1838. 15. l.*

**) Nem kell felednünk, hogy Gegő ezt 1836-ban irta, mikor Erdély népköltészeti kincsei, melyekből a közelebbi évek oly sok szépet hoztak, még figyelemre méltatva s ismertetve nem voltak.

*) *Gegő Elek e. h. 80. 81. l.*

**) *Toldy Ferencz, A magyar nyelv és irodalom Kézikönyve. Pest. 1855. I. köt. 144. l.*

***) Közlötte e költeményt, mely a m. tud. akadémia könyvtárában lévő Csoma-codexben maradt fen, *Toldy Ferencz, A magyar nyelv és irodalom Kézikönyve I. köt. 114—118. hasábjain*, hol azon gyanitását mondja ki, hogy e költemény „egy eddig elhangzott vagy legalább köz ismeretre nem jutott szerb nép-ének után készült; a hova az előadás menetele, a hely hol a magyar szerző azt készitette, s a kratastroph scénája, melyet hihetőséggel a magyar-szerb határra tehetünk, mutatni látszanak.“— E véleményt, kivált a székely ballada napfényre jötte után, melynek szerb nép-énekkel bizonyosan semmi köze, nem merném elfogadni; mert a mese helyszine a költemény szerb eredetére nem bizonyság; a hely pedig, hol a szerző költeményét irta, t. i. „Szöndörő vára,“ kétes; miután Szendrő vára nemcsak Ráczországban, ha-

balladánkéval összevág, szerkezetre s műbecsre nézve semmivel sem áll fentebb XVI-dik századi verses historiáinknál, melyeket latin iskolákban növekedett poétáink irtak. Mint azokban, ugy ebben is a népies felfogás elevensége s naivitása el van veszve, az eredeti magyar népnyelv varázsa meg van törve, a népies előadás zománcza el van halványodva; ugy hogy nézetem szerint a szendrei névtelen művét költői értékre nézve eredeti népballadánkkal hasonlítni sem lehet.

Fájdalom, hogy balladánk vége, melyet csak a moldvai mondából következtethetünk, t. i. a jelenet, midőn a két magyar urfi a császár leányáért meg akar vivni, de Szilágyi nem markol kardot, mert neki otthon gyürüse van — hiányzik, s igy e népköltemény egész szépségének élvezetétől meg vagyunk fosztva; de igy is méltónak tartottam közölni e töredéket, mint a székely régi népköltészet egykori dús virágzásához képest most már csekély ereklyéink egyikét, melyet aligha nem csak az emlitett másolat mentett meg az enyészettől. Bár csalatkozhatnám sejtelmemben; bár Csikból, mely még oly kevéssel járult a székely „vadrózsák“ koszorújához, e költeményt mint egészet megnyernünk sikerülhetne.

SZABÓ KÁROLY.

KÜLIRODALOM.

Skót és schweizi népköltészet. Egy érdekes és kenettel irott értekezésben a schweizi pásztordalról, az ugynevezett *Kuhreihen*-ről, Rodenberg Gyula alkalmalig éleselmüen és meggyőzőleg kimutatja, miért különbözik oly lényegesen a skót felföld népköltészete a schweizitől. Mindkét nép egyezik ugyan bizonyos jellemző alapvonásokban, mindkettőnek, hatalmas honvágy és beteges honszenv mellett, egészséges honszerelme van; s e hasonlóság a két nép jellemét sok tekintetben rokonná tette: hanem azért az őket elválasztó különbségek még nagyobbak.

Mint a schweizinak alpesei, ép ugy megvan a skótnak felföldje; de ez utóbbinak csúcsait az örökös köd végtelenné nagyitja a képzelődés előtt, és a határtalannak s az ebben rejlő démoninak sejtelme egészen máskép hat a képzeletre, mint a 10—12 ezer láb bizonyossága. Továbbá a skót felföldhöz ott közel a tenger, szirtjei, öblei, szigetei; hallja a vész-sirályok üvöltését s a habverés moraját, s igy a skót jellemébe a kalandosság némi árnyalata vegyült; a sötét, nagyszerü, táplálva a köd és tenger látása által, a vizeken lebegő szellem egyhangú méltósága, párosult szellemével és szive nem minden feszültség nélkül figyeli meg a tengeri vész zúgását. Aztán meg a felföld kopár kietlenjei, sötét mocsárjai, melyek vékony növényzete a baromtenyésztést ha nem is lehetlenné, de sükeretlenné teszi s más kereset módok találására szoritja őket, melyek hajdan némi lovagias rablórendszerből állottak, s a szomszéd alvidékeket örökösen adóztatták. És a mi legtöbb, megvannak a skót felföldnek emlékezései a régmult időkre, a clánok tarka romantikájára, a nagy úrra és vendégszerető csarnokára, hadra és lázadásra, a Campbellekre és nagy Argyle-okra, Rob Royra és a Stuartokra és Macdonald Flórára stb. s mind ez befolyt népköltészetére s szint adott a nemzeti éneknek. Bárhol járjon az utas, a tavaknál, a hegyek között, bizonyára meghallja egyikét ama daloknak, melyek viharosak mint a Hebridák körül hömpölygő tenger, sötétek mint a Ben Cruachan felett lebegő köd, búskomolyak, mint a szél, mely Glenfinnan kisértetes bokraiban és Culloden sivatagjain sohajt. Semmi nép költészete által felül nem mulva, utol sem érve, igy áll egyedül a skót népköltészet, tárgyai sokféleségében, szavai szenvedélyes tüzével, s hangjainak elragadó bájával.

Ellenben a schweiziak élete a legjámborabb, legjózanabb otthonsült próza bélyegét viselte magán mindenkor, viseli most is. Egy költői tehetség sem támadt köztük, s még nemzeti hőseik dicsőitését is idegen költőkre kellett hagyniok. Magok a régi schweizi hősök tettei — a Grütli éje, a szövetségre és szabadságra összeesküvés — gazdák és családapák becsületes, bátor tettei ugyan, de hiányzik belőlük a szenvedély érverése és szivlüktetése. Tell Vilmosuk, Stauffacher Wernerök, sempachi és murteni napjok a köztársasági erény bajnokai és harczai ugyan: de nem feladatai a népköltésnek, mely a sötétet, borzasztót, regényest kedveli, mely az elesett hős, a vesztett ügy megsiratását elébe teszi oly *pater familias* győzelmének s magasztalásának, ki nyert csata után megint pásztori ostorát veszi kezébe s visszatér — a tejes kamrába. Igy hát, a világon legköltőibb természeti sceneriája s a nagyszerüt s bájosat egyesitő tájkép látványai közepett, a schweizi mégis csak a józan realitás földjén marad; a nyájak kolompjai, a virágok és füvek illata, a sötét szirtpárkányok alatt varázsan sillámló uti karfák — mind ez egy schweizi ember eszmelánczolatában alig vezet egyébüvé, mint egy — havasi tanyához. A schweizi népköltészet egy pásztornép dala, mely munka alatt s a munkából terem és lesz pásztori dallá, s melyben a schweizi csupán évszázadok óta változatlan egyformaságban folyó pásztorélete apró örömeit és gyötrelmeit zengi. Im ez a *Kuhreihen*: eredete, története s értelme.

(Németből.)

—x.

A PÉCSI DALÜNNEPÉLY.

Pécs, aug. 17.

A pécsi dalünnepély, mint ilyen, első mely országos részvétnek örvendhetett, ma érte vé-

---

nem Borsod vármegyében is volt, melyet 1571-ben, a török-magyar világban, — őseink a török ellen vég-várnak használtak.

gét. Programmja lényeges változásokat szenvedett, de nem ám a rendezők szándékából, hanem oly okokból, melyek minden számításon kivül esnek. Az erős zápor ugyanis valamint meghiusította a Pécsre gyült nagyszámu vendégek ünnepélyes fogadtatását, ugy megrontója volt a szentelepekbe tervezett, különben oly igen élvezetes kirándulásnak is, mely befejezése lett volna a vendégek mulattatására szánt vigalmaknak. Mindezt bármennyire fájlalják a pécsi dalárda buzgó tagjai s az élvezetének egy részétől megfosztott vendégsereg, a főfeladat mégis sikerült, a zeneművészet, s mondhatjuk a hazai zene ügye, győzelmei közé sorozhatja méltán e népünnepet, mely nemcsak művészeti szempontból igen örvendetes, a mennyiben a zene iránt mindinkább fokozódó érdeklésnek egyik bizonyságául szolgál s terjesztőjekint szerepel, de azért is, mert az ily példa termékenyitő erővel hat a jövőre, mert találkozót nyujt az ország legtávolabb fekvő vidékeinek, hol a dalszülte lelkesedés jótékony melege egybe forrasztja a kedélyeket, széttéphetlen lánczokat alkot, — mint meg annyi biztositékát a nemzeti egységnek. Nemcsak az ország szivéből Budapestről, hanem széleiről és távolabb fekvő vidékekről is megjelentek a dalárdák képviselői, husz külön városból, s e körülménynél fogva nem szabad csekélylenünk a működött dalárok számát, mely különben 150—160-nál nem igen tehetett többet. E hó 15-ke volt az ünnepély legérdekesb napja. Reggeli nyolczadfélre az összes dalárok egybegyültek a pécsi dalárda diszes helyiségeiben s átalános próba után tizenegyedfélre mozsárlövések között megindult, a városok betüsora szerint és lobogó zászlók alatt, a diszes menet a székesegyházfelé, hol ünnepélyes isteni tisztelet tartatott, s az összes dalárdák közre működése mellett Volkmann Robert egyik miséje adatott elő. A mise végével a pécsi dalárda zászlója volt felavatandó. E czélra emelvény készült a Széchenyitéren, zászlók és koszorukkal, czimerek- és zöld lombbal gazdagon diszitve. A zászlóanya tisztét *Majláth Györgyné*, született báró *Prandau Stephanie* urhölgy ő nagyméltósága végezte, mialatt a pécsi dalárda Beethovennek „Isten dicsősége“ czimü megragadó népénekét hangoztatá. E szertartást az ég is pártfogás alá vette, az idő kiderült, s visszatért a jókedv, mindamellett nem szabad ég alatt, mint tervezve volt, hanem a hattyuteremben teritettek a diszebédre, melyben 300 vendégnél több vett részt. A pohárköszöntések sorát Csima helybeli ügyvéd nyitotta meg, Császár ő Felsége egészségére üritvén poharát; utána *Angyal Pál*, a pécsi dalárda és kaszinó elnöke, Majláth György ő nagyméltósága, majd *Ábrányi Kornél*, a Zenészeti lapok szerkesztője, *Spiesz* helybeli székesegyházi káplán, s a vendégdalárdák képviselői közül többen mondtak lelkes toasztokat, melyek java-része a dalárdák, dal és zene lenditésére czélzott s ennek segélyével a szivélyes egyetértés és nemzetiségi testvérülés iránti hő ohajtásoknak volt kifejezése, mert dalkedvelő más ajku honfitársaink is, kivált a horvát határszélekről, jelentékeny számban valának képviselve. Délután a dalárok, vendégek és városbeliek nagy része a Tetye nevü gyönyörü mulatóhelyre rándultak ki, hol a hüvös levegő daczára ének és zeneszó mellett naplenyugtáig folyt a mulatság, mely sikerült tüzijátékkal végződött. A nap élveit a hattyu- és kaszinótermekben rendezett fényes tánczvigalom zárta be, mely majd reggelig tartott, de a fáradt szemek alig csukódtak le, már is ujra szólt a zene a Dunán lefelé távozó vendégek bucsútiszteletére. A hátramaradt többség, a dalárda termében, 9 órakor még értekezletet tartott az iránt, vajon jövő évre hol tartassék meg az országos dalünnepély — s hosszasabban folyt eszmecsere után ős Buda tüzetett ki találkozóul.

Déltájban a pesti hajóra készülő vendégek is utnak indultak Üszög és Mohács felé — szivélyes bucsút mondva a lelkes városnak, mely nemcsak a zene érdekében kifejtett buzgalmában fényes példát adott az ország többi városainak, hanem ősmagyar vendégszeretete által is hálás elismerésre késztė a távozókat.

—k.

VEGYES.

* A magyar képzőművészeti társulat aug. 16-kán tartott gyülésében az elnök bejelenté Vizkeleti Béla végrendelkezésének azon részét, mely szerint a művészet körébe tartozó és a régi viseletekről szóló érdekes kéziratait a társulatnak hagyományozta. A társulat ezt az által vélte némileg viszonozni, hogy az elhunytnak egész könyvgyüjteményét megvette a gyászoló özvegytől. Az albumok részére hirdetett verseny határnapja letelvén aug. 15-kén, — a titkár összesen 11 pályázót (9 rajz 2 festmény) jelentett be. — Felolvastatott gr. Desewffy Emil hivatalos levele, mely szerint az Esterházy-képtárnak kijelölt termekben üresen maradó hely a társaságnak kiállitási helyül átengedtetik. — Újházy Ferencz olaj festményét, melyet ezelőtt két évvel a nyugdijintézet alaptőkéjére fölajánlott, most a társaság birtokába bocsátá. Uj alapitó tagok: Jablonszky Vincze, Herczeg Mór urak.

* A pécsi dalárda-ünnepély nagy vigassággal ment végbe. „Ittak jó borokat, zengtek vig dalokat“ — felköszönték egymást, s a távol levőket és aztán, elhatározva, hogy a jövő ünnepélyt Budán tartják meg, szétoszlottak. Az aradi dalárda hazatérő utjában Pesten pár napra megállapodott s két zeneestélyt rendezett a Beleznay kertben, a magyar irók segélyegylete s a szinházi nyugdijintézet javára.

* Idősb gróf Teleki Domokostól közelebb „A Hóra-támadás története“ czimű nagy mü ke-

rül sajtó alá. Ráth Mór kiadásában fog megjelenni, s a nagy érdemű szerző az egész — szép összeget tevő — tiszteletdijat a magyar irók segélyegylete tőkéjének gyarapitására ajánlta föl. Örvendetes jelenség, hogy e nemes czélú egylet ügyét ismét ily hőn kezdik fölkarolni.

* A „Látcső", mint kiadója Heckenast G. jelenti, augustus végével *ideiglenesen* meg fog szünni. Kár volt ily hamar visszaijednie. E lapnak épen az lett volna rendeltetése, hogy lassanként hóditson magának közönséget a főváros különböző elemei közt, s ime pár hónapi működés után csüggedve visszalép.

* Szalay holttestét, a kerepesi temető azon félrébb eső helyéről, hova először temettetett, a Vörösmarty sirja mellett készitett sirboltba tették át.

* Gróf Trautmannsdorf Ferdinánd, magyar birtokos, az akadémia palotájára 2000 frtot adományozott.

* Már szinre, vizre és légbe kerültek ama különféle látványosságok kül- és belföldön, melyeknek előkészületeiről mi is szóltunk annak idején. Párisban a Gymnaseban csak most adták elő „Don Quixote-ot" Sardou kidolgozása szerint. A képletek azon rajzok után készültek, melyeket a mű egy ujabb kiadásához Doré csatolt. A gépezet jó volt: a szélmalmokkal veszekedés, a nevető és siró holdvilág, fényesen sikerültek, — de Sardou nem sok dicsőséget aratott mindebből, a franczia lapok közönséges férczknek mondják a művet, mely a csillogó jelenetek nélkül teljesen megbukott volna. A közönség gyakran hangos tetszésben tört ki, de mindannyiszor Doré felé fordult, ki egy páholyban szintén jelen volt. — A bécsi népünnep látványosságai is sikerültek, még Stuver tüzijátékát sem verte el az eső. — De bezzeg van panasz a Budán tartott „Velenczei éj" ellen. A ki teheti, eltagadja, hogy nem volt ott, ugy rászedték a jelenvoltakat. Sz. Márk terét nehány fagygyú gyertya, a gondola serget egy molnár ladik, a syreneket a békaifjak, a villiket cserebogarak képviselték. Most aztán a rendes bálrendező bizottmány nyilatkozik, hogy neki csak két tagja bünös; a „Velenczei éj" rendezői pedig szintén nyilatkoznak, hogy ők sem okai, megvolt bennök a jó szándék, csak Mayer pyrotechnikus szedte rá őket. Most még csak Mayer adjon ki egy nyilatkozatot, kenje a dolgot inasára, s minden rendén lesz. — (De a rendezők az egész tiszta bevételt a lipótvárosi templomra adták, s igy ha rendén nincs is, némileg jóvá van téve a dolog. Szerk.)

* A nemzeti szinháznál e hétre a következő darabok vannak kitüzve: 28-kán „Lelencz" irta Szigligeti, 29-én „Szentivánéji álom" — Shakespeare. 30-án „Álarczos bál" — opera. 31-én „Elkényeztetett férj", „Zongora mellett", „Reggel négy órakor" uj kis vigjátékok, ez utóbbi először. Sept. 1-én „Windsori vig nők" Nikolai dalmüve; sept. 2-án „Stuart Mária" Schillertől; sept. 3-án „Hugenották" Meyerbeertől. Ily változatos és érdekes játékrendet ritkán közölhetünk, csak az a kérdés: „közbejött események" nem zavarják-e meg?

* Kvassay Ede előfizetést hirdet „Rövid éjek, rövid álmak" czimü beszélyfüzérre, „hogy itéletet halljon: eddigi működései után érdemes-e haszonnal kertészkednie szivének e virágos mezején? részint azért, hogy rövid éjek rövid álmak beálltával parányi gyógyszert nyujtson az olvasni szerető közönségnek — az unalom elüzésére, vagy tán hosszú éjek, hosszu álmak előidézésére." — *Haszonnal* kertészkedni a szív virágos mezején mindig érdemes; reméljük a szerző sem kertészkedett haszon nélkül; azt azonban, mit alább mond, s mely szerint a *hány előfizető, annyi bizonyitvány* munkája becséről, már csak azért sem fogadhatni el criterionnak, mert az előfizető *előre fizet*, tehát hogy bizonyitna mielőtt a művet ismeri? A könyv october elején „okvetlenül" szétküldetik, ára 1 ft, beküldési hely Pest, Kristóftér 2 szám.

* A losonczi helv. hitvallásuak uj temploma f. h. september 18-án fog fölszenteltetni, mely ünnepre a meghivók már szétküldettek (mi is kaptunk egyet köszönettel). Az egyház gondoka és jegyzője, Szilassy Ferencz és Szentpétery József urak, mint a meghivás aláirói „a nem remélt s csupán a legyőzhetlen körülmények által előidézhető meg nem jelenhetésről magokat folyó évi sept. 1-éig értesittetni kérik." (A mi akadályunk nem épen „legyőzhetetlen", de mégis elég arra nézve, hogy egyszerüen csak a köszönetnél maradjunk.)

* A lapjainkból is egy forditott beszélye után dicséretesen ismeretes *Kalocsa Róza*, itt a fővárosban, aldunasor 2. szám, leánynevelő intézet nyitására tett lépéseket. Különösen a vallásra nézve megemlitjük, hogy minden felekezethez tartozó növendék saját lelkésze által nyer ugyan oktatást vallásában: de a nevelőnő maga helv. hitvallású, s ez érdekelni fogja az utóbbi felekezethez tartozó szüléket, minthogy több helv. hitvallásu nőnövelde a fővárosban még eddig nincs. — Mihelyt a városi hatóság végleges engedélyét megnyerte, azonnal megnyitja növeldéjét. Kalocsa Róza eddig is a leánynövelés pályáján fáradozott.

* Beküldettek hozzánk a következő iskolai progammok:

„*A pestvárosi* nyilvános *főreáltanoda* tizedik tudósitványa az 1863—4-diki tanév végén. Szerkeszti Ney Ferencz, igazgató. (Pest, Egyleti nyomda.) 4r. 22 lap, 1 kottás ének és I. kőnyomatu tábla. Van benne I. Adatok a pesti reáltanoda történetéhez. A többi fejezet az intézet jelen évi statistikáját adja. Volt a hat osztályban az év végén 450 tanuló, átalános szaporodás a mult-évhez mérve 50. A tudósitványhoz van ragasztva: „Emlékirat a zászlószentelési ünnepélyről", mely könyvrovatunkban már volt emlitve.

„A jászóvári prémontrei kanonokrend *kassai főgymnasiumának* tudósitványa az 1863—4. tanévről.“ 4r. 21. l. (Werfer, Kassa.) Értekezés benne nincs, csupán az intézet statistikáját hozza a lefolyt iskolai évről. A tanulók száma nyolcz osztályban 450. — Érettségi vizsgán sikerrel átment 25, visszautasittatott 7.

„*A pesti ágostai* hitv. evang. *gymnasium* Értesitője 1863—4. 4r. 26 l. (Hornyánszky és Hummel, Pest.) Értekezés V. Horváth Zsigmondtól: „A görög dialectus rövid ismertetése nyelvtörténeti szempontból. Azután jö: Értekezés az 1863—4. tanévről. Tanulók száma öt osztályban 182, s folytonos szaporodást mutat.

„Tudósitvány a *pesti kegyes tanitórendi nagy gymnasiumról* 1863—4-ki tanévben.“ 4r. 46 l. (Emich, Pest.) Értekezik benne Szepesi Imre: Socrates életrajza (folytatólag). A többi az intézet statistikája. Az összes tanuló ifjuság száma 604.

„Tudósitás a *nagy-körösi* helv. hitvallású *fő- és elemi* iskolákról az 1863—4. évben. Szerkesztették Losonczy László lyceumi és Nagy László tanitóképezdei igazgató tanárok. 4r. 19. l. (Szilády, Kecskemét.) Van benne „igazgatói beszéd“ Losonczytól; történeti jegyzetek mind a két intézetre vonatkozólag, és az intézetek statistikája. Növendékek száma a lyceumban, kilencz osztályban 327, a tanitó képezdében, három osztályban, 51. — Népiskolákban, fiu: 1013, leány 931, vasárnapi 112.

„Érdemsorozat a csorna-prémontréi szerzetes kanonok *keszthelyi algymnasiumában*. 1863—4. II. félév.“ — Tanulók száma négy osztályban 123.

* A magyarországi müegylet jul.—aug. tárlatán 60 mü volt kiállitva, közölök egy szobor, az idei mülap, a többi olajfestmény. Hazai készitmény: Komlósy Ferencztől Temesvárról 2, Keleti Gusztávtól Pesten 1 („Váczi tájkép“); a többi mind külföldi városok neveivel van jegyezve. Hát a magyar ecset pihen? vagy a beküldők mind „külföldön tartózkodó hazánkfiai?“ Egykissé kedvezőbb arányt szeretnénk magyar mütárlaton.

* Németországon is tudnak ám szinlapot csinálni. Egyikről idézve olvastuk e verset, melyet csak meghagyunk az eredeti nyelven:

Für Karl Exler, Benefiz.

Kommt her von Plesdorf, Naundorf, Lettewitz,
Von Rothenburg, Domnitz, Bebitz, Eddewitz,
Trebitz, Trebnitz, Ihlewitz und Zellewitz,
Heut' giebt es manchen guten Witz.

* Gounodról, a Faust opera szerzőjéről, valami jóakarója azt a hirt terjesztette volt, hogy megháborodott. Most a maestro e hirt maga czáfolja meg Németországba küldött leveleiben.

— Mai számunkhoz van mellékelve *Virág Benedek* költő arczképe.

UJ KÖNYVEK. *)

MAGYAR AKADÉMIAI ÉRTESITŐ. A mathematikai és természettudományi osztályok közlönye. Az akadémia rendeletéből szerkeszti *Győry* Sándor rendes tag. IV. kötet. Második füzet. 8r. 147—208 l. (Eggenberger, Pest.)

NYELVTUDOMÁNYI KÖZLEMÉNYEK. Kiadja a magyar tud. akadémia nyelvtudományi bizottsága. Szerkeszti *Hunfalvy* Pál. Harmadik kötet. Második füzet. 8r. 161—320 l. Ára kötetenkint 3 ft. Postán 3 f. 10 kr. (Eggenberger, Pest.)

A budapesti SEBÉSZI ÉS ORTHOPAEDIAI MAGÁN GYÓGYINTÉZET ötödik évi müködésének eredménye. Közli *Batizfalvy* Samu, orvos, sebésztudor stb. Tiz fametszvénynyel. 8r. 87. l. (Khór és Wein nyomd. Pest.)

NYILT LEVELEZÉS.

Miskolczra, L. A kérdezett könyvnek még csak első füzete jelent meg. A külön példány meglesz, van elég, tán sok is. A „zsibbasztóra“ csak azt lehet mondani, mindenütt az a. — Probatum est.

Vatta, T. E. A küldemény szerencsésen megérkezett, de nem tudom, képes leszek-e hamarjában „emberre vinni.“ E szeretetre méltó germanismus azt fejezi ki, hogy a kinek pénze van, az most mind beteg és falun vagy fürdőn lakik, csak a szegény ember *egészséges*.

Egy valakinek. Teljes igaza van. A székely népköltemények XIII-ka Petőfié. De a gyüjtő nem szándékos oka, mert bona fide küldötte fel, sőt, *mielőtt megjelent volna*, levélben figyelmeztetett is bennünket a tévedésre. De mi a levelet akkor nem olvastuk el pontosan, azóta kerestük fel. A mi a kérdést illeti: „lehet-e népköltemény az, melynek szerzőjét ismerjük?“ egyenes válasz: *nem*, ha a szerző ismert nevü iró (mert például „Fábján Pista nótája“ népköltemény, bár szerzőjét ismerjük). Csak az esetben válna népköltemènynyé, ha a nép az eredetit a maga izlése szerint annyira átalakitná, hogy egészen különbözővé lenne. De figyelmes gyüjtőnek és kiadónak akkor is meg kellene jegyezni, micsoda mü népi variánsa. Hogy ez a mi figyelmünket elfutotta, sajnos, de már nem tehetünk róla.

Debreczen, I. Gy. Vettük köszönettel, s használni fogjuk, vagy az egyiket vagy mindkettőt.

*) Hogy ez állandó rovatot minél teljesebbé tehessük, kéretnek a t. kiadó, illetőleg szerző urak, hogy az ujonnan megjelenő müvekből egy-egy példányt, vagy legalább annak egész czimét, hozzánk beküldeni szíveskedjenek.

TARTALOM.

A renaissance története és a brou-i templom. Quinet Edgard után *L. K.* — A szenvedőhöz. *Lévay J.* — Változott elvek. (Beszély.) — Beszélj, beszélj csak.... *Hajnalka.* — A mi nótáink. *Abonyi L.* — A három ostoba. (Keleti népmese.) Angolból —*r.* — Irodalom. *Szabó K.* — Külirodalom. Németből. —*x.* — A pécsi dalünnepély. —*k.* Vegyes. — Uj könyvek. — Nyilt levelezés.

Arany János felelős szerkesztő és kiadó.

Pest, 1864. Nyomatott Emich Gusztáv magy. akad. könyvnyomdásznál.

KOSZORÚ.

Megjelenik hetenkint vasárnap. Szerkesztő szállása, hová a dolgozatok, előfizetési pénzek, reclamatiók is küldhetők: Üllői-út 7 sz.

HETILAP
A SZÉPIRODALOM S ÁTALÁNOS MIVELTSÉG
KÖRÉBŐL.

Előfizetés: egész évre 12 frt, félévre 6 frt. Előfizetést elfogad s a lap szétküldését is kezeli Emich Gusztáv kiadó-hivatala: Barátok-tere 7. sz.

MÁSODIK ÉVFOLYAM. SEPTEMBER 4. 1864. MÁSODIK FÉLÉV. 10. SZÁM.

A TÁJKERTÉSZET.

A kert alakitás mai, ugynevezett *angol* módját helyesen nevezik táj- vagy tájkép-kertészetnek, minthogy czélja: az adott körülményekhez képest, minél szebb tájat varázslani az emberi lakások köré, ugy mintha nem is a mesterség, hanem a természet alkotta volna. E tárgy nem esik kivül egy aesthetikai lap körén, bár nálunk még oly kevéssé van müvelve a széptan és műtörténet ez ága, hogy idegen forráshoz kell folyamodnunk. Igy is, „az égető kutyácska“ e forró napjaiban *) ugy hiszszük kellemes, hűsitő olvasmányul fog hatni a képzeletre s közöljük a Revue Contemporaine után, a következő kivonatos czikket.

Ama szép kerteket, melyek az uraságí épületeket övedzeni szokták, „a mezei gazdaság luxusának“ nevezik. Szintugy meg van azoknak a polgárisodás haladtával szorosan egybefüggő története. Másszor csak az aristocrata régiókra voltak szoritva, most a középosztályoknak is hozzáférhetőkké váltak. Még a szerényebb hajlék is tarthat már igényt e nemü ékesitésre. Egy kisebb terjedelmü kertnek, csak izléssel legyen berendezve, az az előnye lehet a legtágasabb kéjligetek fölött, a mi egy kisded, ugynevezett kabinet-festménynek valamely nagy, de középszerü kép fölött, vagy elegans egyszerü köntösnek a dús toilette pazar fényü csillogásai ellenében. Az a mesterség tehát, mely a kis birtokost ily ártatlan győzelemre segíti, s oly sokszorosan össze van nőve a leghasznosb ismeretekkel s a költői érzülettel, minden figyelemre méltó. De átalános részvétnek is örvend, és kivált a legujabb korban számos angol, franczia és német munka jelent meg, melyek vagy átalában a tájkertészetről, vagy a legszebb fákról és bokrokról tanitnak, melyek más országból meghonosithatók. E művészet-ágnak történeti áttekintését adja most *Ernouf* báró a Revue Contemporaine legujabb füzetében (Les Parcs et Jardins Paysagers.)

A tájkertészet első kisérleteiről a régieknél némi fogalmat nyujt Alcinous kertjeinek hires leirása Homérnál. Természetesen az ember legelébb a szükségesre gondolt, s vetemény- és gyümölcs-kerteket alakitott. Az istenek templomait s a nagyok palotáit környező ligeteknek szabályos jellemet adtak. Senki sem jött oly gondolatra, hogy ez ültetésekben a természethez kellene tartani magát, s annak szépségeit tükrözni vissza a korlátolt téren. A kertészet mestersége, a mint a régiek felfogták, csak a római köztársaság utolsó ideiben jutott jelentékenyebb kifejlésre. Italia, mely az örök városnak lett mintegy képmássa, valódi átalakuláson ment keresztül. Legtermékenyebb vidékein a gabona földeket gyepes terek, fasorok, márványszobrok, villák szoríták ki. Egy Atticus, Cicero, Horatius, sőt még egy Catullus és Lucullus nyári lakásait is, elhomályositák később a Caesarok pompás épitményei, kivált a Bajae tengeri fürdőváros partjait boritó mezei

*) No ugyan! *Szerk.*

lakok. Trajan és Hadrian uralkodási alatt érte el tetőpontját az a mesterség, hogyan kell oly mezei lakásokat épitni, melyeknek fele növény, fele márvány. Mennyire hasonlitott a régiek kert-stilusa a francziához, meglepően kitetszik az ifjabb Plinius leirásaiból. Gyertyánfa fedett utak, zsinórra nyesett hosszú fa-falak, közöttök gyepes tér, ollóval nyirt bokrokkal, fordulnak ott elő. Több diszitmény, melyeket Trajan e kegyencze részletez, már a kertművészet hanyatlását bizonyitja. A mit ő leginkább bámul, a mesterkeltségek; például a lombozatban a kertész által nyirott nevek, s „egymást fenyegető, ragadozó állat alakú“ bokrok. A római kertekben, valamint az ó-francziában, a viz, parancsnokának szeszélyes jármát vala kénytelen viselni. Sohasem mutatkozott szabadon, mindig csak mesterséges csövekbe, medenczékbe, szökőkutakba bebörtönözve. Az e fajta készitmények egyik legkülönczebbike mindenesetre az a hydraulicai orgona lehetett, melynek bámulása még Neróval is felejtette nehány órára trónusa vesztét és közelgő halálát.

Mindezen kertek, egy henye és elfajult aristocratia művei, vele együtt eltüntek a népvándorlás, a barbarság lábai alatt. Emlékük azonban még a középkor legsötétebb szakaiban sem veszett ki egészen. Akadni nyomaikra a Merovingok mezei lakásai körül is, hol a frank királyok abban helyezték büszkeségöket, hogy a római civilisatio némely formáit fentartsák; — továbbá a középkori várurak virágos kerteiben, s a kolostorok gyepüi közt. Számos oklevél bizonyitja, hogy a kertészet a benczés-rendüek olasz-, német-, francziaországi nagy apátságaiban nemcsak felmaradt, hanem a tökély magas fokára fejlesztetett. A jámbor atyák ép oly jól értettek a gyümölcsfa neveléshez, kivált a rács (spalier) mellett, mint mai legügyesebb kertészeink, s e szerint előkelő vendégeiket a legjobb fajta gyümölcsökkel kinálhatták meg, a miről gyakran is van említés a krónikákban. A virágok melegházi ápolása sem volt ismeretlen a szerzeteseknél.

Mint a polgárosodás szerény, de hű kisérője, a renaissance korában a kertészet is ujabb virágzásnak indult, főleg Olaszországban. Ama kor nagy épitészei, midőn a régi monumentumok stilját utánozák, mint egy ösztönszerüleg fordultak azoknak márványszobros, nyirt lugasú, szökőkutas kertjeihez is. Igy Montaigne, meglátogatván egy olaszországi utjában a ferrarai biboronok Tivoli melletti hires kertjét, többi között olyan vizmüi orgonát látott ottan, mely szerkezetre ugy látszik egy volt a Nero orgonájával.

E szabályos kert-rendszer, mely kétségkivül a római korból ered, csak a versaillesi nap sugarai alatt fejlődött ki dicsősége teljes fényében. *Lenotre*, kit hajdan ép ugy többre becsültek, mint ma kevesebbre, a kelletinél, roppant műveket hajtott végre, melyek által az uj stil cosmopolita jellemet ölte fel. Angol- és Olaszország vetélkedve hivták meg a nagy kertészt; Ausztria és Spanyolország sem maradhatott egy-egy Versailles nélkül, igy állt elő amott Schönbrunn, itt Aranjuez. E franczia stiltól, bármit mondjanak ellene, nem tagadhatni meg bizonyos nagyszerüséget, sőt fenséget. Nem mindennapi gondolat volt, fejedelmi székhelyeket a természet költségén messze kinyújtani, s roppant zöld paloták közé foglalni be, hol pompás lépcsők, *tereszek* (terasse), tavak, mind benépitesitve szoborral, egész a tetőig torony és boltozat alakúra nyirott fák, óriás szőnyeghez hasonló gyeptérségek, dús mozaikszerü virágágyak tükrözék vissza s nyujták a végtelenbe valamely nagy monarcha udvari pompáját. E stilt azonban csak terjedelmes sikokon lehet alkalmazni, hol a kertész nagy távolságról veheti perspectiváit, s húzhatja egyenes vonalait. Továbbá az a nagy hátránya is van, hogy exoticus fákat és bokrokat, valamint a honos növények nagy számát is, ha galyazatuk daczol a szabályozó ollóval, majdnem egészen kizár.

Lenotre és iskolája működésének meg volt az a jó következménye, hogy egész Európában fölébredt a kertek iránti izlés, s a főnemességtől a középosztályokra is elterjedt. Hanem ez elterjedés nem sokára maga ellen ama szabályos stil ellen fordult,

mire a tulzások is sokat tőnek. Mert valahol franczia kertet görbe földön vagy szük téren akartak létesitni, nem lett belőle torzműnél egyéb. Az ifjabb Plinius állatalakú bokraira való emlékezés bizarr phantasiákat szült. Egy hollandi kertész gyertyán, puszpáng és leány-som bokrokból egész vadász jelenetet ábrázolt ki, nevezetesen egy vadászt, ki épen egy medve szájába döfi láncsáját, mig hű ebe segélyére siet. Lenotre, főleg nagy vonalait tartva szem előtt, az afféle játékokra kevés figyelmet fordita, de utódai épen ezeket vették mivelés alá. Egy angol, Wise nevü, állat-rekeszekké alakitá parkjait, hol az állatok mindenféle helyzetben előfordultak, óriások levén őrzőik. Nehány nagy ligetben ma is láthatók még e növény-szobrászat nyomai. Az elvaston-castlei kertben ma is mutogatnak egy bokorral keritett facsoportot, melynek fái és bokrai ugy vannak nyesve, hogy egy antik templom szétszórt romjait ábrázolják. Ugyane rakonczátlan képzelet uralkodott a vizművek fölszerelésében is, hol csupa oroszlán, tigris, krokodil stb. vetélkedett a tehénnel s más békeszerető állatokkal, melyik tud magasabb vizsugárt lövelleni. Egyik legkedvesebb tárgy volt az effélék közül sz. György viadala a sárkánynyal. Brooke, nem rég megjelent ivrétü munkájában, melynek czime: „Gardens of England“ (Anglia kertjei), e „Saint Georges fountains“ (Sz. György kutak) közül többet lerajzolt.

E féktelenség egyszersmind forradalomnak volt előjele, melynek első szinhelye Anglia lőn, honnan aztán a *meröföldre* (continens) is elterjedt. Az egyetemes lángész, Bacon, már sokkal ezelőtt ez uj kertművészet szabályait is felállitotta. Egy 1644-ben megjelent munkájában azt ajánlja, hogy a kertnek három része legyen. Az első legyen pázsitos tér a ház előtt, a másik erdős bokros hely, a ház megett. A gyeptér és bokros hely közt, a lakhely közvetlen környezetéül, fekügyék a tulajdonképeni kert. Mind a három részt oly fasorok és sikátorok választszák egymástól, melyek a nap minden szakában árnyat adnak. E fasorok symmetriai rendezését tiltja Bacon, mint pedans dolgot; s még könyörületlenebb az idegen alakokra nyesett fák és mozaikszerü virágágyak iránt. Azokat, ugymond, a czukrásznak kell hagyni, süteményei diszitésére. Szintugy kárhoztatja az álló-viz-medenczéket, s követeli, hogy minden viz folyjon. A kéjligetnek hullámos földje, s ha lehet egy házikóval koronázott orma legyen, honnan az egészet be lehessen látni. *) Minden bokorzatban és facsoportban — igy hangzik főszabálya, a természetet kell utánozni; sehol semmi czélzatos, mesterkélt, ne legyen látható.

(Vége köv.)

*) Erre jut eszünkbe, hogy tavaly nem tudták mit csináljanak a városligeti tóból kiásott földdel. Egész télen rothasztották vele a fák törzseit és a pázsitot, mig végre nagy nehezen el tudták hordani. Mennyivel jobb volna az ily földből *egy nagy halmot emelni*, honnan az egész liget, a város, a Duna, a budai hegyek belátszanának, mig most nincs egy pont, honnan e porfészekből egy kissé szélyelebb is lehetne látni mint a bimbós háztól a nagy korcsmáig és — vissza.

KÉT KÉRŐ.

Ősi vára kerti lugosában
Szép Ilonka énekelve jár,
Két kérő van a leány nyomában,
Mindkettő élet-halálra vár.

Tihamér az első. Kardvasán még
Megvert ellen vére párolog,
Homlokán még szörnyü boszúláng ég, —
De szemén a szerelem ragyog.

Lány, szeretlek, mond, de hallga, hallga...
Uj csatára hív a harczi kürt,
Hogyha szebb nap kél majd a hazára,
Kél-e arra is, ki érte türt?

A leányka némán, szemlesütve,
Másik kérőjének int legott,
Mintha mondaná: kinek szerelme
Méltóabb lesz, én azé vagyok.

A világ nemtője volt a másik,
Most visel hímes tavasz-ruhát,
Illatajkán napsugára játszik;
Érzésének szót madárdal ád.

Lányka! véres kard nincs birtokomban,
Engem áld csak, s nem fél senkisem;
Frigyemben csak egy szent bűverő van,
S minden lépted rózsákat terem.

Mond a nemtő — s ujra várva-várnak.
A hősben kél száz nagy gondolat, —
Mig a nemtő a kedves leánynak
Lábához szór bájvirágokat.

Ilka felvesz a bűvös virágból, —
A nemtő már-már kéjtől remeg;
A leány füzért köt, ajka nem szól:
Ámde a hőst koszorúzza meg.

* * *

Ujra felgyúlt a nemzet csatája, —
Kétségbesve Tihamér is ott,
Füzéréért harczol-é, ki tudja
Jobban, avagy védve népjogot? —

E közt, megvetés sebével üzve,
A nemtő is hervadozni kezd,
Minden nappal egy-egy bája tün le,
Egy-egy sugárt minden óra veszt.

És midőn a harczmező porára
Együtt hull alá hős és füzér:
A nemtő is halvány őszre vála,
S elhalt dalja csak zokogva él.

* * *

Ősi várnak ablakán ül Ilka,
Arcza halvány, fátyla oly sötét, —
Hullámzó kebelre húllni hagyja
Bánatának eredő könyét.

Nézve-néz a távol messzeségbe, —
Nem jő, mindhiába, Tihamér.
Ellenség rivalg a győzelemre, —
S tudja, hőse hogy többé nem él.

Látja kinját a nemtő s legottan
Küld feléje őszi szelletet,
Hogy könyét törülje le s titokban
Nyujtson át egy sárga levelet.

Fellebbenté fátyolát a szellő
S olyan édesen zokogva sírt,
Hogy részvéttel vette tőle a nő
S olvasá a mit nemtője irt.

S meghallgatta hervadó barátját,
Kit nem hallgatott meg szebb napon,
És a szellő, mint az ősz aráját,
Megcsókolta a lányt homlokon.

Hervadt a lány, mint uj vőlegénye, —
Mig az őszből tél viharja lett,
S mátka ágyat, csillogó fehérre,
Megfagyott, merev keblén vetett.

Ott nyugosznak. — A jövőbe' vár, hisz
A nemtő, — de hajh! csalatkozik,
Mert az ágyon, melyet ő vetett is,
Ilka csak hőséről álmodik.

MADÁCH IMRE.

VÁLTOZOTT ELVEK.

(Beszély.)

(Folytatás.)

Bámult, és nem értette magát, hogy miként juthat ekkora elragadtatásba.

— Milyen okos! — kiáltott fel igazi méltánylattal.

Anyja és Faragóék ekkor jöttek lefelé a lépcsőn.

— Szereti-e a czukrot? — kérdé az ispántól, gyermekes együgyüséggel, a mi mindjárt elárulta az e tekintetben járatlan fővárosi hölgyet.

— De nem is fél ám tőle! — nevetett föl az öreg Péter. — Próbálja meg csak a kisasszony.

Berta kisasszony ugrálva szaladt fel a lépcsőn Julis néni elébe.

— Jaj lelkem, Julis néném, az isten áldja meg, — kiáltott, anyja előtt feltünő, szokatlan élénkséggel, — adjon nekem egy darab czukrot.

— Szivesen galambom, de minek?

Berta kisasszony szinte restelkedve mondá:

— A sárgának!

Anyja hangosan elnevette magát. Berta kisasszony hallatlan zavarban volt; hanem már mindegy, már adni kell a sárgának egy darab czukrot.

Julis néni készséggel tipegett vissza a pár lépcsőn, be az ebédlőbe.

— Kár ugyan a gyomrába a dögének! — mondá katonásan; de azért hozott négy darabot is, és jóságosan tevé hozzá: — Adj a villámnak is egy darabot. Annak örülni fog az öreg.

Berta kisasszony nem érté a kabalisztikus szavakat. Hogy a villámnak is adjon egy darabot, annak majd örülni fog az öreg.

Lesietett a még mindig ott ácsorgó ember- és lócsoportozathoz.

— Itt a czukor, — mondá egész diadallal.

De aztán nem tudta, hogy hogyan adja át a megérdemlett jutalmat sárga ő lóságának. Félt, hogy megharapja a kezét.

Az ispán tanitgatta szakavatottan:

— Terjeszsze ki a kezét nagysád, s ne az ujjai közé fogja a czukrot, hanem tegye a tenyerére. Igy. Most nem haraphatja meg, mig amugy szándéktalanul is beléeshetnék e szerencsétlenségbe.

Berta kisasszony követte az utasitást, s kifeszitett tenyerén tartotta a sárga elé a czukrot. A sárga valószinüleg megsejtette, hogy számára valami ínyencz csemege kinálkozik; barátságosan felnyihogott s ovatosan vette be a finom tenyérről az nyujtott édességet, kedélyes fejcsóválgatások közt ropogtatva meg szájában.

A másik hátasló kiváncsian dugta közbe a fejét, műértőleg szimatolva, hogy vajon mit majszol a sárga.

Berta kisasszony örült, hogy oly hősiesen átesett a nehéz feladaton. Nem kapta el kezét, midőn a ló meleg lehellete és sima orrának érintése csiklandozá tenyerét. Már a második adagot sokkal több nyugalommal nyujtotta át.

Akkor jutott eszébe Julis néni mondása.

— Julis néni azt mondta, hogy adjak a villámnak is, majd annak örülni fog az öreg. Magyarázza meg ezt, kérem, nekem.

Csakugyan ugy kellett neki megmagyarázni, mint egy kis gyermeknek.

— Villámnak hiják a tiszttartó ur lovát, — mondá nagy béketüréssel és komolysággal az ispán, — az öreg alatt pedig tiszttartó urat értette a nemzetes asszony.

Berta kisasszony, mintha valami idegen világban volna, bámult reá.

— Hogyan? — kérdé, — hát a lovaknak is van nevük?

— Szoktak azoknak is adni.

Berta kisasszony szörnyen szégyenlette járatlanságát. De ezt, mindig a fővárosban növekedve, tanulás és finomult szokások mulatságai közt, valóban nem tudta. Pedig ez az életben majdnem oly szükséges, mint Beethoven és Schuman szonátái.

A másik két darab czukor aztán a Villámnak járt ki, a mit az öreg valóban jóneven is vett, mert az egészet figyelemmel kisérte a kert keritésén át, hol mindhárman egy kerti lóczán letelepedve voltak.

Péter elvezeté a lovakat. Ő is csóválgatta a fejét, épen mint azok. Hanem ő valószinüleg gondolkodott is a fejcsóválás mellé.

— Hát a kis sárgát minek hivják? — kérdé Berta kisasszony, a beszélgetést tovább folytatva.

— Rózsinak.

— Rózsinak? Hisz a leánynév!

— Igen. Története van annak. Ha megigéri kegyed, hogy nem unja meg, elmondom.

— Előbb engedje kifejeznem még egyszer csudálkozásomat a fölött, hogy mint hajtogatta fejét, mikor parancsolta neki.

— Ha viaszos parketten állanánk, azt felelném rá: mert az oktalan állat is hódolni kénytelen a szépség bűbájának. Igy azonban nem mondom. Tudom ugyis, hogy nagysád eléggé beleunt a szellemtelen bókokba a fővárosban.

Ez kényes tárgy volt. Az ispán a fő-

városi bókokat szellemteleneknek mondta. No no, ez nagy elbizakodottság!

Berta kisasszony, felelet nélkül hagyva a nem méltányos szavakat, szólt kisérőjéhez, a mint a kertajtón beléptek:

— Kérem a Rózsi történetét. Igérem, hogy nem fogom unalmasnak találni.

Az ifju erősen megnézte a hölgyet, hogy nem sarcasmust mond-e, s csak aztán felelt:

— Én hiszem, hogy nem is fogja unni. Hisz nagysádban van *még* kedély.

Vakmerő ember ez az ispán. Ez a „még“ valóságos impertinentia volt.

Berta kisasszony nem mutatta, hogy veszi valamibe, hanem még egyszer kérte a történetet.

A nap épen leáldozott. Égő félkaréja látszott ki a földből; a viszfény a vizen, mely azelőtt rózsaszinü volt, haragos pirossá lett.

Az öregek el voltak merülve beszélgetésükbe. Berta kisasszony és Bálint a főuton járkáltak előttük, s az ispán elkezdte a Rózsi történetét:

— Az öreg Marczi csikóstól vettem én ezt a lovat, a kinek legény fia ezelőtt három évvel a Tiszába fult. Sokan azt mondják, véletlenül fult bele, de némelyek azt állitják, hogy búbánatában beléugrott és szándékosan ölte el magát. A valót nem tudja bizonyossággal senki; az öngyilkosok indokait csak az isten látja. Azé a legényé volt a Rózsi még kis csikó korában; redves kis csikó volt, az öreg csikós ugy adta ajándékba bojtár fiának, mikor az anyja megdöglött, hogy nevelje föl, ha tudja. A bojtár aztán fölnevelte; tejjel táplálta és ezer kényeztetéssel ápolta, mig a csikó „megemberedett.“ Más csikó három éves korában is alig van kifejlődve, ezen, mikor két esztendős volt, a faluba járt be a legény. Izmos csikó volt, a mellett tüzes és könnyü, mint a madár. Nem volt ember a környéken, a ki lovat is tudott volna melléje állitani. E miatt, mert hogy a bojtár majdnem a tenyeréből nevelte föl, elnevezte „kezes“-nek. Már majdnem megtanulta szegény pára, midőn egyszerre uj nevet hallott, melyet aztán később annyiszor ismételtek előtte, hogy kénytelen volt nevének fogadni. E név volt a Rózsi. A bojtár addig járt be a faluba a *kezesen*, mig egyszer *Rózsin* jött ki a pusztára. Azóta aztán meg is maradt Rózsinak. A névcsere okát csak az öreg számadó, a legény apja, tudta; rajta kivül senki. A szerelem volt annak oka. Ne csudálkozzék kegyed; a szerelem igy is nyilvánulhat. A legény meglátott egy szép leányt a faluban, a kit Rózsinak hittak, megszerette s mert a tuláradó érzelem nem fért szokatlan kebelébe, utat nyitott magának egy névben. Én igen költőinek találom. Hogy az ember a kedves nevet, melynek kimondásakor a tulajdonosra gondol, átadja egy kényeztetett jószágra, melylyel egész nap foglalkozik, melyet talán csak ugy szeret, mint a név eredeti tulajdonosát. Napközben, a nélkül hogy valaki értené a tulajdonképeni értelmet, kiáltozhatni azt az édes nevet, hizelgő elnevezések közt suttoghatni egy okos állatnak, mely fejét lehajtja hozzánk a puszta füvén, midőn ábrándozva heverészünk. A ló és bojtár mindig együtt voltak, s az öreg Marczi beszéli, hogy beszélgettek is együtt. A bojtár édelegve kiáltott a lóra: ‚Rózsi, édes Rózsikám, gyere ide!‘ s a föld dobogott a kedvencz állat rohanásától, a mint *gazdája* szavára elősietett. ‚Én vagyok-e a gazdád?‘ kérdé a bojtár tőle. A ló hajtogatta a fejét, ránézett okos szemeivel a bojtárra s abból látszott, mennyire ragaszkodik hozzá. „Gazdá“-nak hivják a paraszt menyecskék férjeiket. Sok titkos érzelem, összefüggés volt az ily kérdezősködésekben; a bojtár lova nyakát veregette, de gondolatai messze elszállongtak a pusztáról, be a faluba, egy takaros kis lányhoz, a kit Rózsinak hittak s a kitől valósággal szerette volna a legény megérteni, hogy elfogadja-e gazdájának.

Berta kisasszony nem tagadhatta, hogy a történet érdekes. Legalább szokatlan. Ilyet nem olvasott a franczia regényekben, pedig azoknak szerzői majd ketté repesztik a fejüket, hogy valami szokatlant adjanak az olvasók kezébe.

— Aztán tovább? — szólt, midőn lát-

ta, hogy az ispán elmélyedve, hosszú pauzát tart.

— Ez sokáig szépen ment igy, — folytatá Bálint. — De a vége szomoru. Az öreg Marczi el tudja mondani a fokozatokat, melyeken a történet keresztül ment. Az egész szerelmi történet ki volt fejezve a hangban, szavakban és bolondoskodásban, melylyel a bojtár lovával, a képzelt Rózsival, értekezett. Eleinte kedveskedés volt az egész együttlétel; akkor szerette meg a leányt s bizonyára attól is szerelmet nyert. Azután egyszerre szomoru lett a legény s lovát megtanitotta, hogy arra a kérdésre, hogy én vagyok-e a gazdád: fejével ne igenlőleg, hanem tagadólag intsen. Nagy nehezen megtanulta a ló. Ugy látszik, nehezebben mint a lány, a ki valószinüleg nagyon hamar rázta a fejét tagadólag. A bojtár kétségbeesve nézte, hogy miként csóválja a ló fejét, hogy nem ő a gazdája. Nyakába borult a kegyetlen jószágnak és sirva kérdezgette tőle suttogó szóval: hát miért nem, miért nem? Arra a ló nem tudott megfelelni; a lány valószinűleg tudott, mert a bojtár apránként két uj kérdésre szoktatta rá a lovát, a melyre mindkettőre igenelve kellett felelni. ‚Mert szegény vagyok?' volt az első kérdés. ‚Hát a gazdag Piros Pista lesz a gazdád?' a második. A ló igenelte fejével mind a kettőt. A legény ráborult fájdalmasan és kétségbeesve suttogá: ‚Lásd, én azt nem engedhetem. Rózsi, én téged nem hagyhatlak. Ugy nem szeret senki mint én. S te is azt mondtad, hogy szeretsz!' A bojtárok hülyén bámulva hallgatták a furcsa beszédeket. Nem értették a dolgot. Hát miért tanitotta meg Rózsit, hogy hogyan intsen, ha roszul esik! Hajh, az igazi Rózsit nem tanitotta ő, hogy hogyan intsen!

— Az ön novellája nagyon a nők ellen beszél, — szólt Berta kisasszony, nem állhatva meg, hogy közbe ne szóljon. — Látszik az elfogultság.

— Nem novella ez, nagysáo. Ez igaz történet.

— Hát aztán? Mi lett a vége?

— A vége az lett, hogy a mint a bojtár mind szomorgóbbá, búsabbá vált, s a kis sárga mind jobban tudta a fejét rázni kérdéseire, egy sötét éjtszaka ellovagolt a ménes mellől. S másnap Piros Pistát, a falu leggazdagabb legényét halva, agyonütve találták a korcsma körül, a bojtár pedig elveszett. Három nap mulva visszakerült a sárga egyedül. Aztán csakhamar egy holt embert vetett ki a Tisza vize, melyben mindenki az eltünt bojtárra ismert. Senki sem kételkedett, hogy ő ütötte agyon Piros Pistát, s csak azt nem tudták elhatározni, hogy szándékosan ölte-e magát a vizbe vagy pedig véletlenül fult belé. Némelyek gyanitják, hogy a mint menekedett, usztatva a Tiszán, a hab lekaphatta lováról s ugy veszett el. Az öreg Marczi azonban esküdött, hogy a milyen csendes, jó gyerek volt a fia, mikor annyira felingerült, hogy a Piros Pistát agyonüsse, a hirtelen megbánás miatt ment neki a viznek szegény. Kétségbeesésében ölte el magát.

— Hát a lánynyal mi történt? — kérdé Berta kisasszony, a ki minden mesét egésznek szeretett tudni.

— Nyomorult lett, a falu bolondja. Szegény sajnálatra méltó teremtés. Mikor meghallotta két szeretője halálát, a kik közül az egyiket bizonyosan igazán szerette, elkezdett fogyni, betegeskedni, mig végre nagy lázas betegség vett erőt rajta, mely ágynak fektette. Az ágyból csak érzelme világának örök elvesztésével kelhetett föl. Mondják, hogy az anyja volt oka mindennek, a ki nagyon kevély, felfuvalkodott asszony volt s nem akarta, hogy egyetlen leánya cselédember felesége legyen, mikor szépségével különb szerencsét is csinálhat; a leányt is elkapatta a nagyravágyásra. De meglakolt büneért; minden vagyonkája, a mi utóvégre sem volt valami sok, fölment leánya gyógyíttatására. Ő nem vesztette el az eszét, s igy százszorta kinosabban esik neki a nyomoruság, mint a szerencsétlen tébolyodottnak, a ki nem érez semmit, összefüggéstelen dalokat énekelve jár ki a Tisza partjára. Nótái között egy van, a melyet tud a nép is, és melynek van értelme, az, hogy: „nem bánom én, ha befagy is a Tisza, csak az én szeretőmet adja vissza." A többit nem érti senki.

Berta kisasszony nem titkolhatta el elérzékenyülését.

— Megható történet. Én nem is hittem hogy a népben ilyen érzések lehetnek.

Az ispán benne volt a lelkesedésben.

— Itt van a legősibb, legtisztább, legvalódibb érzés, kisasszony. Sőt elfogulatlanul merem mondani, hogy csak is itt van. Nem elfinnyásodott, beteges, üvegkerti növény itt az érzés, hanem vadvirág, mely szabadon és erőteljesen nő fel, nem korlátozva semmitől növésében. Csak is ez az előnye van a népnek. Más tekintetben nagyon hátrább áll mindenképen az ugynevezett művelt osztályoknál, de érzés dolgában legelül van. Jobban tud érezni, mert izmai nincsenek elgyengülve a civilisatió százféle kóros behatása által, s az ős-erőben erősebben nyilvánul az érzés; boldogabb, ha boldogságra van ok; az igaz, hogy szerencsétlenebb is, ha sorsa ugy fordul, mint a salonok sima fiai és hölgyei. Azért szeretem én a népet. Azért lettem gazda, hogy közelebb legyek hozzá; bár apám, — a nemes apák szokása szerint, — más pályára akart szánni. Nem leszek tudós, gondolám, hagyom azt másoknak, hanem elmegyek a néphez, érezni, s azt hiszem, igy boldogabb vagyok. A földben minden egyesül; itt van az igaz tudomány és az igaz költészet; mert az ember érezve jut legközelebb az isten eszméjéhez, s az a legfőbb tudomány, legmagasabb költészet.

Berta kisasszony nem tudott magával tisztába jőni. Mi ez? Hisz ő egészen megbarátkozva néz erre az emberre, a ki iránt elvből ellenszenvet kell éreznie.

Fölrázta magát elfeledkezéséből, és kissé hevesen vetett véget a társalgásnak, mintegy magát akarván dorgálni:

— Mi itt beszélünk, és Julis néniék már, ugy látom, bekészülnek.

Sebesen haladt anyja felé. Az ispán elgondolkozva nézett utána; aztán szánó mosolylyal, a melyért Berta kisasszony bátran meggyülölhette volna, vonta föl vállait.

— Szegény leány, ugy látszik, te sem tudsz érezni, vagy annál roszabb, ha tudsz, de szégyenled!

Estebéd fölött más dolgokra tért át a beszéd. A fiatalok nem szóltak egymáshoz. Bálint Szerőnyinének, Berta kisasszony pedig András bácsinak feleltek egy pár kérdésére.

Vacsora után rögtön következett a lefekvés. András bácsi és Julis néni igy szokták meg, s valóban látszott is rajtuk, hogy álmosak.

Jóéjszakát kivántak egymásnak s mindenki hálószobájába vonult.

— Mit beszélt neked oly hosszasan az ispán? — kérdé Szerőnyiné vetközés közben leányától.

Berta kisasszony már magasra dagadó dunyha rengetegben feküdt. Csak szép komoly feje látszott ki a párnán.

— Egy ostoba érzékeny történetet! — felelt vontatottan, és ásitott, mintha a világon legálmosabb volna.

Szerőnyiné szeretettel tekintett leányára.

— Milyennek találod az uj környezetet? — kérdé tőle.

Jobbnak, mint gondoltam, — felelt Berta kisasszony. — De azért az ispánnál mégis különbek a fővárosi fiatal emberek.

Most már nem mondta, hogy szenvedhetlen.

Szerőnyiné nem mondta ki ez észrevételét. Látta, hogy mekkorát haladt leánya egy nap alatt, de nem akarta elárulni, hogy figyelmét nem kerülte ki.

Megcsókolta Berta kisasszony homlokát, s elfúva a gyertyát, lefeküdt.

Berta kisasszony hasztalanul ásitott; nem egyhamar birt elaludni. Erőszakkal kellett gondolatait egy tárgyról elforditani, a melyről nem akart gondolkozni.

S mikor végre mégis meglepte szemeit az álom, a délczeg csikósbojtár felől álmodott, a ki lovát szeretője nevére nevezte el s oly nagyon érzett, hogy ölt és meghalt szerelme miatt; a szegény őrült leány felől, ki virágot tépve és énekelve halad a Tisza partjához; s — a miért legjobban haragudott másnap, — az ispán felől, a ki beszélt neki az érzés boldogitásáról. Az ispán felől, a kit szenvedhetlennek akart tartani. Álmában még nagyobb odaengedés-

sel hallgatta szavait, mint azelőtt ébren. Másnap restelte a dolgot, szemrehányásokat tett magának, s csak az vigasztalta némileg, hogy az érzés álomban önkénytelen, s az álmok nem szoktak hű tükrei lenni a léleknek.

Nagyon önkényes állitás, kedves Berta kisasszony. A psychologia legalább azt mondja, hogy az álomban csak oly érzelem nyilvánulhat, mely ébren, legalább egy perczre, megfordult szivünkben. Aztán meg az érzés ébren is önkénytelen, tessék elhinni.

Álmosan dörzsölte szép szemeit, midőn anyja teljesen felöltözve fölébreszté.

— Már? kérdé húzódozva. — Hát hány óra?

— Nyolcz felé jár.

— Még nyolcz sincs, és már fölkeljünk?

— Bertácskám, itt korán szokás kelni. A szokásnak pedig alá kell magunkat vetnünk. Aztán meg a nyolcz óra nagy idő. Otthon sem igen aludtál tovább, legfölebb egy félórácskával. No, kelj föl, ne resteskedjél.

— Igen, de mit csinálunk egész nap?

— Majd csak csinálunk valamit. Hát Julis néni mit csinál, pedig ő már négy órakor fölkelt.

— Na csakugyan nem értem, mit tud csinálni!

A mint ben nesz és beszélgetés hallatszott, az öreg nemzetes asszony illedelmes kopogtatás után belépett a szobába, mosolygó jóságos arczával és tiszta fehér kötényével.

— Jó reggelt, galambkáim, — szólt anyát és leányt megölelve, megcsókolva.

Berta kisasszony corsettkéjében állott előtte.

— Na, mit álmodtál, nagy leány? — kérdé a jó asszonyság, szokásos mosolyával. — Megolvastad-e a gerendákat, mert a hol az ember először hál s a gerendákat megolvassa, a mit akkor álmodik, beteljesedik.

Berta kisasszony örvendezve gondolta magában, hogy nem számlálta meg a gerendákat. A miről álmodott, nem teljesedik be; nem fog rokonszenvet érezni az ispán iránt, a hogy álmában tette.

Az ebédlőben készen várt a párolgó reggeli.

— Hát András bácsi? kérdezte tudatlanul Berta kisasszony, a mint látta, hogy nem igen akarnak várni senkire, hanem mindjárt letelepednek.

— Haháj, lelkem, régen kin van már az a pusztában, ispán urral együtt. Négy órakor ki szoktak menni. Hát még igy dolog idején?! Aztán meg ők nem is isznak kávét.

— Hát mit reggeliznek?

— Egy kis szilvóriumot hajtanak föl, mellé harapnak egy darab kenyeret, meg valami hideg sültet, télen paprikás szalonnát, a mi épen akad. A kávé nagyon hig reggeli volna az olyan sokat szaladgáló embereknek. Ma kenyeret süttettem, hát lángost kaptak az istenadták.

Berta kisasszony kiváncsian kérdezte, hogy: mi az a lángos? Soha életében nem hallotta hirét. Miféle vad eledel lehet az?

Julis néni mindjárt hozott neki egy tányérral.

— Ez az, ni. Kóstold meg csak. Nem rosz ám.

— Legalább nem káromkodik! — mondá Szerőnyiné, e tréfás szóval könnyitvén magán, mert mód nélkül restelte leánya járatlanságát, s annak minden egyes kis jelénél furdalást érzett, hogy erre mind meg kellett volna tanitania és nem tette. Hanem hát a Beethovenek Schumannok, Gounodok el is foglalták Berta kisasszony minden idejét; az ilyen hiábavalóságra nem jutott belőle.

Berta kisasszony kiváncsian izlelte a jó lúdzsirral bekent, erősen megsózott lángost. Nem oly rosznak találta, mint a milyen lehetett volna; hanem egész nap megfeküdte a gyomrát, ugy, hogy az ebéd sem esett jól miatta.

Reggeli után részt akart venni Julis néni munkáiban. Egy pár izmos vászoncseléd épen lebbencset csinált.

Julis néni jóizüen nevetgélt Berta kisasszony naiv kérdésein. Hanem nem itélte meg.

— Bizony, kedves cziczuskám, — szólt hozzá, megsimogatva arczocskáját öreg ránczos kezével, — te is olyan gazdasszony lennél, mint az egyszeri, a ki midőn a szakácsné pénzt kért tőle kására a kis csirkéknek, csudálkozva kiáltott fel: én istenem, hát mért nem szoptatja őket az anyjuk? Hahaha. De ne búsulj. Nem tesz semmit. Majd beleokulsz, csak egy darabig nálunk légy. Tudod, ragad ez az emberre, ha egyszer benne van.

Berta kisasszony jóakaratulag igyekezetet igért. Csak tanitsa őt Julis néni.

Legjobb akarata mellett is azonban szerfölött hosszúnak találta a délelőttet.

— Julis néném, — szólt, midőn a szobák ki voltak takaritva s a lebbencskészités nézésébe beleunt, — nincsen itt valami olvasnivaló könyv? Nagyon ráéheztem, s mi mind otthon hagytuk a miénket a nagy pakkal, melyet majd az ügyvéd fog leküldeni.

A Julis néni szobájában csak egy öreg kapcsos imádságos könyvet látott. Előre kijelenté, hogy nem azt az olvasókönyvet értette.

— Jó jó, lelkem, értem, — szólt a a kedélyes asszonyság, — valami mulattató könyvet gondolsz, olyan kalendárium félét, melyben ékes anekdotumok vannak.

Most meg már Berta kisasszony érezte fölényét. Hanem annyira már megjavult, hogy nem árulta el diadalát.

— Nem én, édes néném, szólt szerény mosolygással, — hanem valami regényt.

— Regényt? Bizon fiam, az nehezen lesz. Hanem gyere, nézzük meg, hátha akad a kanczelláriában. Kanczellária az öregem szobája. Ezt is meg kell tanulnod.

Felmentek a kanczelláriába, mely az ebédlőből nyilt. Berta kisasszony keresztül kutatta az üveges könyvszekrényt. Abban bizony hire-hamva sem volt regénynek. Gazdászati szakmunkák, ujabb-régibb, nagy csomóval hevertek a szekrény polczain; de ezeken kivül csak irományok, egy pár régi naptár, és rubrikás, tabellás, nagy jegyzőkönyvek voltak találhatók.

Az iróasztalon az uj naptár volt, ismét gazdászati könyvek és egy politikai lap, számról-számra egymásra gyüjtve szépen és lenyomva egy kőnyomtatékkal. E lap tárczájában folyt egy regény, s Berta kisasszony elhatározta, hogy végső esetben azt olvassa keresztül.

— Hát nincs? — kérdezte Julis néni jóságos türelmetlenkedéssel. — Baj. Nekem bizony kisebb gondom is nagyobb a fránya könyveinél. Hanem, te Berta, gondoltam valamit.

— Mit, édes néném?

— Hogy hátha az ispán ur könyvei közt találnánk neked valót. Neki több könyve van, mint az öregemnek.

— Igen, de csak nem fogunk a szobájába menni kutatni?

— Hát miért ne? nem rejteget az semmit, hogy ne lehetne bemenni a szobájába. Aztán meg nem hányunk össze semmit.

Berta kisasszony hamar megegyezett s a szót rögtön tett követte. Lehaladtak a lépcsőn s beléptek az ispán ur ajtaján, mely a földszinten, a lépcső és kertajtó között nyilt, s az épület egyik sarkát képezte. Előtte egy kis előszoba forma volt, mely világosságát az ajtó fölött levő kis ablakon át nyerte s mely valószinüleg a „mindenes“ csizma- és ruhatisztitási működésének helyiségeül szolgált, ha nem akarta e czélra a határozottan alkalmasabb ház-előtti padkát választani. A csizma- és ruhatisztitás eszközeinek raktárául legalább bizonyosan szolgált, mert Berta kisasszony az egyik szögletben egy csomó mindenféle alaku csizmát látott s többféle kefét.

A másik szögletben, három nagy szegen, lószerszámok s egy kétcsövü lőfegyver mellett vadászszerek csüngtek, aztán a lovaglóostorok, karikások minden nemei.

Berta kisasszony ugy gondolta, hogy e kedves jószágait, nyerget, kantárokat, lőfegyvert és lovaglóostorokat ispán ur szobája legbecsesebb helyén őrzi, s ime, látta, hogy az ispán elválasztja magától. Az előszobában tartja. Mivel lehet hát szobája tele, hogy e drága jószágai ide szorultak.

Berta kisasszony azon természetes ki-

váncsisággal lépett be az ispán szobájába, melylyel minden fiatal leány egy fiatal ember szobájába lépne. A mint belépett, meglepetten tekintett körül.

Ah, ez hát a hires ispán szobája, a kit vad, pusztai, parlagi betyárnak képzelt, a mely véleményében még ekkorig sem sokat változtatott még a csikós-történet sem. E szoba nagyon megtámadta e véleményt. Berta kisasszony alig hihette, hogy e szoba az ispáné legyen.

Barátságos, vidám tekintetü, kedves helyiség volt az; tágas, szellős, tiszta és világos. Két ablaka volt; egyik az udvarra, a másik a kertre nyilott, a mint a szoba sarkot képezett az épületben.

Benn a legpéldásabb rend, csin, izlés és tisztaság volt látható; minden tárgy helyén állott, hová legjobban illett, s ha már ez meglepte Berta kisasszonyt, még jobban meglepték a tárgyak magok, melyeket akárhol inkább vélt volna találni, mint egy pusztai ispán szobájában.

A szükséges, csinos butorzaton kivül első tekintetre feltünt a könyvállvány, több elkülönzött alkalmas rekeszszel, mely a legczélszerübben fel volt használva könyvek és folyóiratok elhelyezésére. Mellette, a kertre nyiló ablak előtt állt, az iróasztal, rajta túlbőséggel, de szép rendben irószerek és a papiros-tékán egy nyitott könyv. Az iróasztal mellett egy pipatartó állt, gondosan megrakva ragyogó tisztaságu tajtékpipákkal, dohánydöbözzel és gyujtószerrel. Túl rajta egy hegedü, felakasztva a falra, alatta kótatartó, melyen egész csomag hangjegy hevert. A hegedü szerfölötti nagy tisztaságából látható volt, hogy nem ritkán van használatban s nem csak parádénak csüng a falon.

Aztán egy másik asztal következett, arczképalbummal és egy rajzoló könyvtokkal, melyen félig elkészült kréta-rajz feküdt. Az asztalon tul volt a finom fehér takaróval fedett ágy, két ruhaszekrény egymás mellett, aztán a lezárt mosdó-asztal.

A szoba többi részét egy nagy bőrpamlag és székek foglalták el.

A falakon körül, nagyobbára egyszerü keretekben, csinos festmények s aczélmetszetek függtek, izletes változatossággal rendezve össze.

Az egész szobának a legjobb benyomást kellett előidéznie a szemlélőre. Berta kisasszony el nem titkolhatta meglepetését.

— Itt lakik? — kérdezte Julis nénitől.

Julis néni mosolygott rá kegyesen.

— Ugy-e hogy kedves kis lakás? — kérdé viszont.

— Valóban! — mondá Berta kisasszony ellenállhatlan őszinteséggel. — De hát szokott olvasni, rajzolni, hegedülni?

— Szokott bizony, lelkem. Gyönyörüség látni, a mit rajzol, s hallani, mikor hegedül. Tud az mindent, aztán meg mindene van. Én nem tudom magam sem, hogy hogy' szerez meg mindent, hanem annyit mondhatok, hogy például az én öregem a spanyolviaszt font számra veszi, ha bemegy a városba és eszébe jut, hanem azért sokszor megesik, hogy nem tudja mivel lepecsételni a levelet. Ilyenkor csak leküld az ispán urhoz, s annak mindig van. De mindennel igy van, mert az mindent meg tud szerezni, a mire csak egyszermásszor szüksége lehet.

Berta érdekelten nézte meg az iróasztalon levő nyitott könyvet. Egyik elismert irónk legujabb műve volt. Szépirodalmi könyv. A hol el volt hagyva az olvasás, csinos himzett jegyzék hevert a lapok közt, széles piros aranyrojtos selyem-szalagra varrva, művészi czirádák közt: „Eddig.“ Berta kisasszony bámulva nézegette.

— Nem tudja Julis néni, hogy ki csinálta ezt neki? — kérdé közönyösen.

— Testvére! — mondá Julis néni. — Van neki egy nagyon szép testvére. A tavaszszal itt volt atyjával, meglátogatták. Olyan az, lelkem, akár egy angyal. Aztán nagyon jó is; mondom, olyan, mint egy valóságos angyal.

Berta kisasszonynak — maga sem tudta, miért? — jól esett, hogy azt a kis csecsebecsét testvér csinálta az ispánnak. Nem tudott magának számot adni felőle, de örült neki.

— De hát keress már magadnak egy könyvet! — unszolá kissé türelmetlenked-

ve Julis néni. — Bizony itt lesz a dél s te nem fogsz olvashatni, akárhogy ráéheztél is.

Berta kisasszony húzódozva közeledett a könyvállványhoz. Egyszerre megállott.

— Nem merek én, édes néni! — szólt megzavarodva.

Azt mondá, hogy nem mer, pedig más tartá vissza. Az a gondolat tartá vissza, hogy ime, ő egy ellenszenves fiatal embertől, a kit elitélt mielőtt ismert volna, könyvet vesz kölcsön; belép szobájába és kiveszi a könyvet helyéről. Belső szégyene pirosra festé arczát; megállott és még egyszer elmondta: hogy nem mer könyvet választani.

— Bohó gyerek, — biztatá Julis néni, — ha én mondom, csak megteheted. Jót állok róla, hogy örülni fog. Mindig örül, ha valaki hozzá folyamodik.

Nem lehetett felötlés nélkül visszavonulni. Ha már ennyire haladt Berta kisasszony, tovább is kellett mennie. Elhatározottan lépett az állvány mellé s vizsgálni kezdte a könyveket. Rekeszenkint voltak felosztva a gazdasági, tudományos és szépirodalmi művek. Ez utóbbiak közül találomra kivett egyet, aztán, mintha bűnt követett volna el, sietve haladt ki az ajtón.

Julis néni mosolyogva követte.

(Vége köv.)

OBERON. *)

ELSŐ ÉNEK.

1.

Hagyjátok, oh Musák! felszárnyalt paripátok
Velem bolyongani, regényes tájakon. . .
Mi bájos örültség az, melyet íme látok?
Micsoda tündéröv köríti homlokom? . . .
Foszlik szemem elől a multak sürü gőze,
Feloldozott lábam tündérvidékre lép,
Zajgó csoport között, most nyerve, majd legyőzve,
Ott látom a bajnok ragyogó fegyverét. . .

2.

Hiába tör elő egész erdőnyi láncsa,
Hiába fenyeget, dühösködvén, a kán.
Ni! hogy kerekedik mindenki őrült tánczra,
A kürtben támadó bájhangok hallatán.
Lélekzet fogytáig kerengel a sok kába. . .
Győztól, vitéz, győztél; a szultánlány tied.
Vitorláid a szél dagasztja. El, Romába!
Hol majd a szent atya megszenteli frigyed.

3.

De azt a gyümölcsöt, jaj! meg ne izleljétek,
Idő előtt, a mely édes, de tiltatott.
A szép Hespéria közelről int felétek.
Jó szél fu. — Két nap csak, s a czélnál állotok. . .
Siess, hű szolga; jöjj segitni uraidnak!
Hiába! sem vihart se' szót nem hallanak.
Hát ily gyöngék vagyunk, Ámor hatalma ily nagy,
És ilyen vészhozó egy vétkes pillanat? . . .

4.

Milyen fájdalmaknak rohantok tengerébe!
Haragszik a piczi tündérfejedelem.
Ah! testök a hullám minő mohón nyelé be!
Együtt lehetnek hát a síri éjjelen!
Egyikök a másik kezét kezébe fogja,
'S alább, mindig alább, szív sziven, kar karon . . .
Ah! ne reméljetek! — a kit üldöz haragja,
Annak még halni is megtiltja Oberon . . . .

5.

Uj szenvedéseket szab a tündér eléjök.
Kietlenben látom a két le-lerogyót.
Száraz füszálakon virasztják által éjök.
Lakóhelyök barlang, élelmök vad bogyók,
Melyek egy-egy bokor lombatlan ágán asznak.
Egyetlenegy kunyhó füstét nem nézhetik.
Semember, sem csólnak. Reménye sincs vigasznak.
Ég, föld és természet, mind ellenség nekik.

6.

De még itt meg nem áll a tündér boszús lelke.
Még nincsen bánatuk a legmagasb fokon.
Az eddigi csupán szivök lángját növelte;
Hogy együtt hordhaták, nem vették oly zokon.
Elválni egymástól, mint a midőn a villám
Vihar között lecsap, s hajónk kettéhasad, —
Elveszteni, ha van reményből még egy csillám
Szivök mélyén. Ez lesz nekik legsúlyosabb.

---

*) Wieland Oberonjának e fordításából a Kisfaludy-társaság ülésén is olvastatott föl egy rész, s a jelenlevők helyeslésével találkozott. A társaság, fordító azon kérdésére, folytassa és bevégezze-é e mű áttételét, igennel és serkentőleg felelt, s reméljük, e mutatvány olvasója is egy értelemben lesz a társasággal.

Szerk.

7.

Ki egykor gondosan vezérléd földi léptek':
Mérthogy szived most ily kegyetlenül birál
Szerelmi tévedés fölött? . . . Jaj! jaj tinéktek
Hüon és Rézia!" sir a tündérkirály. — —
De meddig tart, Musám, ez égi röpkedés itt?
Sas szárnyad lelkemet hová emelgeti?
Nem látod olvasónk méltó megdöbbenésit?
A mit mi ott látunk, látatlan az neki.

8.

Hiába mámorogsz: ezt látom és azt látom,
Ha nem láthatja más, magas látmányaid.
Jobb lesz szép rendiben elmondanod, barátom:
Mi történt, hogy történt. — Ülj e diványra itt.
Nézd: hallgatóinknak figyelmez szeme, szája.
Ha kell, akár esküt tétethetsz általok,
Hogy állitásidat mind helyesnek találja.
Jer, mondjuk el tehát: hogy történt a dolog.

9.

A bajnok, a kinek mi most történetével
Mulattatjuk, a ki szereti az ilyet,
Lovagszavát adá, ezelőtt sok, sok évvel,
Hogy haladék nélkül Babylonig siet.
Nagy munka várt reá, ha e városba érhet.
Már akkor is, minden nagynak nevezni kész.
Ma a világ minden babérát eligérhedd,
Még sem találkozik reá ifju vitéz.

10.

„Fiam!" — Romában igy szólott hozzá a pápa,
Neki különben is közel atyjafia,
Kinél, mint keresztyén, illendőnek találta,
Elindulás előtt, bünét meggyónnia:
„Eredj, édes fiam. Elindulhatsz nyugodtan,
A nagy próbát, hiszem, hogy jól megállhatod.
Ha a szent sirhoz érsz, kissé pihenj meg ottan."
És átadá neki a bünbocsánatot.

11.

A bajnok csókokat halmoz a szent papucsra,
'S ama látogatást fogadva elmegyen,
Hogy a nehéz pályát minél előbb lefussa,
Nem fél, csak szent Kristóf s Isten vele legyen.
Reméli, a miért elindult, az övé lesz.
Hamar a partra száll és a szent sirhoz ott
Elérve, keblében uj bátorságot érez,
Hogy vállalatjaért egy jót imádkozott.

12.

Azzal sarkantyut ad, hogy vágtasson, lovának.
Gyakran elmondja: „Már nincs messze, gondolom."
Pedig mindannyiszor ismét előtte támad
Most puszta, majd erdő; itt völgy, amott halom.
De legtöbb az, hogy e pogány országban a nép
Nem értett, tán nem is hallott még franciát.
Bár „jól visz ez az ut Bagdádba? messze van még?"
Effélét majd minden kapunál bekiált.

13.

A többi közt, egyszer egy erdő állt előtte,
Majd jobb, majd balfelé nyargaltatá lovát.
Széles kardját vevé, hol összenőtt fölötte,
S igy vágott ösvenyén haladt ismét tovább.
A zápor egyre hull, a szél mindig növekszik
Egy dombra felmegyen, hogy ott nézzen körül.
Jaj néki! az erdő végnélkülinek tetszik,
Minél messzebbre néz, annál tovább terül.

14.

Felizgatott lelke igézetet talál ott,
Hol nem találna más, csupán természetest.
Hát még midőn a nap egész homályba szállott,
'S köröskörül az éj mindent sötétre fest!
Együtt nő a sürü sötéttel borzadálya,
S hogy még a csillagok sem csilloghatnak át:
Kétségbeesve bolyg, — utána paripája, —
Folyvást odavervén a fákba homlokát.

15.

Az idegenszerü e rengeteg vadonban,
A mennyet elfedő, áthathatlan homály,
A szörnyü orditás, nem tudni: merre, honnan,
A melylyel menydörög kevély állatkirály,
Erős viszhang, mely e halotti csendességben
Kétszerte borzasztón veri a bérczeket:
Meg-megremegtetik azon embert, szivében,
Ki még ez ideig soha nem reszketett.

16.

Vitézünknek, ki a félelmet sohse' látta,
Ez a hang, az első félelmet szerzi meg.
Ugy érzi, mintha jég futosna rajta, háta.
Megtágul térdein s karjában az ideg.
Mindegy! — Bagdád várost, fejét ha rávetette,
Fel is keresi, ez kötelessége lett.
Kivont karddal megyen, lovát karján vezetve,
Egy tisztás ösvenyen, magas bérczek felett.

17.

Ez ujabb ösvénynek még végeig nem ére,
Midőn a távolban tüzet lát meg szeme.
Azonnal visszatér arczába minden vére.
Félig kételkedik, félig remélene.
Ekkép halad tovább, az élő lényt keresvén,
Mely ama tüz mellett található talán.
Mig, — a mint fel s alá kanyarodik az ösvény, —
Elvész, meg feltünik a tüz, hegy oldalán.

18.

Egyszerre rá egy mély barlangnak öble ásit,
Magas bércz aljában, recsegő tüz megett,
Melynek visszaverik terjengő ragyogásit
Csodás alakzatú, világitott kövek.
A hasadékokban egy-egy gyarló fü él itt,
A viszfényben, miként zöld tüz függvén alá.
Félig gyönyörködön, és elborzadva félig,
Áll a barlang előtt hősünk, bámulva rá.

19.

Egyszerre menydörgő „megállj!" rivall reája,
'S a barlang szájánál egy férfiú terem.
Vadmacska bőréből van ijesztő ruhája,
Hosszan, csaknem térdén alul, végződve lenn,
Kissé szürkülni kezd széles göndör szakálla,
Melylyel gyomráig van takarva kebele.
Hatalmas fütyösül egy czédrus ág van nála,
A melylyel egy bikát egyszerre ütne le.

20.

Bátorságát hősünk már ekkor visszanyervén,
— Embertől, fütyköstől, szakálltól nem remeg, —
Elmondja, — nem tud mást: — saját anyai nyelvén,
Hogy utjában milyen balsorssal küzde meg.
„Mit hallok!“ — igy kiált a meglepett apóka.
„Hisz e nyelven beszél a szép Garonne vidék.
Tizenhat esztendő haladt el már azóta,
E hangokban lelkem hogy nem gyönyörködék.

21.

Isten hozott, uram! a büszke Libanonra.
Légy üdvözölve itt. Bár nem képzelhetem,
Hogy vándorútadat érettem tetted volna
E sárkányfészekhez, a sziklabérczeken.
Adj kurta pihenést eltikkadt tagjaidnak,
S ebédelj, a többit majd szóval pótolom.
Szemed megélénkül, s véred, tudom, lehiggad
A friss forrásvizen, mely énnekem borom!“

22.

Vitézünk nem kissé örül meg e szavakra,
Sok tétova nekül a sziklaürbe lép,
'S ottbenn, bizalmasan, egy durva kőre rakja
A sisakot, páncélt és minden fegyverét.
Igy állva ott, ifju félistenhez hasonlit.
A vén barlanglakót ámulat hatja át,
Midőn megoldatván a sisakszij lebomlik,
S meglátja a vitéz szép, szőke, nagy haját.

23.

„Csodálatos! — kiált. — A szem, a száj, a homlok,
Legkisebb része is hasonlatos.“ — „Kihez?“
„Megengedj, jó vitéz! csak álmodott hasonlat.
Hisz hogy lehetne, csak el is képzelni, ezt!
Pedig én nem tudom, de hát, akárki lássa,
Hogy kiadá hajad' a lecsatolt sisak,
Mintha neki volnál tetétől talpig mása;
Csak hogy te szökébb vagy, s ő kissé vállasabb.

24.

Szülőföldünk közös, beszédedből itélve.
S tán nem hiába van hozzá hasonlatod
A kinek elhunytán, e vadon közepébe',
Hazámtól, népemtől oly messze jajgatok.
Tizenhat éve már, hogy e kéz sirba tette.
Oh istenem! mért nem követhetém oda!
Hány keserü könyüt hullattam már felette!
S most, mintha ujra itt látnám őt. Mily csoda!“

25.

„Én itt a véletlen játszó kezét találom“
Viszonza az ifju. — „No jó! nem vitatom.
Hanem, derék ifju! az aztán még sem álom,
Hogy hozzád vonzatik minden indulatom.
A vén Serazminnak ha érdeme van innet:
Akkor szabad legyen neved megtudnia.“
„Az én nevem Hüon! a hősi Szigevinnek,
Guyennei herczegnek örököse, fia.“

26.

„Nagy ég!“ kiált az agg, letérdepelve nyomba',
— Meglepetésében elállt lélekzete. —
„Tehát nem csalt szivem. E rengeteg vadonba
Hős gazdámnak tévedt szerette gyermeke.
Kegyes, vitéz ur volt, kivel — most már vén — szol-
Nem egy hadat, nem egy kalandot éle le. [gád,
Uram bocsá'! te még a piczi szoknyát hordád,
Midőn Serazmin a szent földre ment vele.

27.

Ki hitte volna ezt! ugyan ki hitte volna,
Hogy itt találkozzunk tizennyolcz év után.
Hogy ide jöjj, hozzám, a bérczes Libanonra.
Oh! senki se essék kétségbe, hogyha tán
Reménye csillaga homályosulni látszik.
De sokat is fecseg szolgád, örömibe'.
Ne vedd ezt rosz neven, s mondd meg neki: hol
És sorsodnak minő vihara hányt ide? [jársz itt?

28.

Hüon vitéz leül a szives gazda mellett.
Szép-nyájasan süt rá a jó tüz lángja itt;
Forrásvizből, a mely bérczoldalból szökellett,
Kissé felfrissiti lelankadt tagjait,
Vacsorát is nyujtván vadméhek lépesmézi,
Viszontagságteljes történetébe kezd.
Volt s uj ura között, a mint Serazmin nézi,
Folyvást talál ujabb hasonlót, azt meg ezt.

29.

Elmondja hát Hüon, kissé tán bő szavakkal,
Hisz ifju ember szót sajnálni nem szokott,
Belőle mint nevelt, fejdelmi urfiakkal,
Jó anyja kis tudóst s leendő bajnokot.
Hogy gyermekálmai gyorsan elröppenének.
S királyi hirnökök, bordeauxi vár falán,
Őt hirdeték a vár urának, herczegének,
Midőn még állain pehely sem volt talán.

30.

Lett is zaj a várban. Vadászat-, bajvivással,
Dinomdánom között két év gyorsan telék.
De addig, hát megett, czudar árulkodással,
Nehány gaz ellenség császár elébe lép.
Kivált Amórynak lerakta csunya nyelve.
Addig mesterkedék ez a császár előtt,
Mig egy levél, — szinlelt kegyelmi szókkal telve, —
A magas ur elé parancsolá fel őt.

31.

Amóry és Sarlot titokban elvégezték,
— Emez Nagy Károlynak volt második fia,
Ki azért ohajtá az ifju Hüon vesztét
Mert rég szemet vetett urodalmaira, —
„Elvégezék tehát, fel is fogadva hittel,
Hogy a levél nyomán mihelyt elutazom,
A montlenyi erdőn várnak bérenczeikkel,
S véletlen támadást intéznek rám azon.

32.

Öcsém Gerard együtt tevé velem az utat.
— Történetét Hüon igy folytatá tovább. —
A gondtalan fiú sorunkból ki-kifuttat,
Egy-egy sürű felé sarkantyúzván lovát
El-eltünik, irányt adván gyors röptü solyma.
Mi csak mentünk, szabad játszást hagyván nek i
Hiszen csak egynek is eszébe jutott volna,
Hogy e gyereket itt veszély is érheti!

33.

Egyszerre füleink közel jajszó üté meg.
A helyre nyargalunk, hangot követve, mi,
És mit találunk ott? szegény Gerard öcsémet,
A vérétől nedves földön fetrengeni.
Egy apród, — nem tudá, ki légyen, egyikünk se,
Csak később tudtuk meg, hogy az Sarlot vala, —
Emelt karokkal állt öcsém felett, hogy üsse.
Egy törpe karján volt a gyermek madara.

34.

„Te durva! — orditék, nem birva haragommal, —
Mit véthetett neked ez ártatlan gyerek?
Goromba testedet felnyársalom azonnal,
Ha csak egy ujjal is érinteni mered.
Hát igy rohansz te a fegyvertelenre, gyáva?“
„Hah! te vagy itt? — kiált amaz fel ellenem, —
Jer, véredet ugy is rég szomjazom hiába,
Csakhogy megadaték azt most kiöntenem!

35.

Tudd meg, ha nem tudod: én vagyok örököse
Ardennei Ditriknek, kitől egykor szülöd
— Hogy itéletnapig pokoli tüz égesse! —
Nagy bajvivás közben, nyilt sorompók előtt,
Alattomos csellel a pályadijt elnyerte.
Akkor kardunk elől gyorsan futott el ő.
De most gazságaért, bizony megbünhödöl te.
Szivem boszút liheg, azért hát állj elő.

36.

Ezen szavak után, láncsáját megfeszitve,
Reám, ki erre elkészülve nem valék,
Gyors vágtatást jövén, erős döfést készíte.
Ezer szerencse, hogy időm még volt elég
Felfogni a döfést, mit oldalomra mére,
Köpenyt tekergetvén a balkarom körül.
Kapott is azután egyet, jobb vakszemére,
Kardommal, a ficzkó, hogy menten elterül.

37.

Egy szóval elbukott s nem is kele fel többet.
Csak ekkor láttam én, hogy fegyverben, lovon,
Sokan állnak körül. Azt hittem: víni jönnek,
És tettemért a had gyors számadásra von.
Nem. Némán álltak ott, nem kérve harczra, szóra,
Mig a szegény Gerard sebére irt lelünk.
Aztán Sarlot testét felhelyezvén egy lóra
A főváros felé versenyt futnak velünk.

38.

Elébb megérkezénk mi a kihallgatásra.
Nem sejtve milyen rosz fordulást vett ügyem,
Egy nagybátyámat, — Szent Dénesnek volt abbá-
Kértem: császár előtt hogy szószólóm legyen. [sa, —
Az agg bölcs jól beszélt. Nagy volt Károly kegyel-
Hűbérem ügye már a legjobban mene, [me,
Midőn, — a társaság épen asztalhoz üle, —
Im! oda érkezik Sarlot hült teteme.

39.

Hat fegyveres hozá fel a vár kapujától.
Rémült népek között halad fel a menet.
Ijesztőkké teszi amazokat a fátyol:
Elborzadnak ezek, látván a tetemet.
Az ajtó feltárul, s hogy a terembe hoznak
Egy véres ravatalt a hű fegyvernökök:
Megdöbben a császár, a többi mind elborzad,
Én meg ugy állok ott, mint a villám-ütött.

40.

Im! a ravatalról a gyászlepel lefordul.
„Nézd,“ — szól Amóry s a császárhoz férkezik, —
„Nézd, oh kegyelmes ur! fiadat; s a ki orvul
E mély sebet üté mindönkön, im, ez itt.
Ah! ha elérte is halála, mért nem érte
Becsületes vitéz kezétől, nyilt mezőn!
Mért lett orgyilkosnak zsákmánya drága élte!
Jaj! százszor jaj nekem, hogy későn érkezém.“

41.

Bár sok boszúságot csinált a jó öregnek:
Csak nem tagadhatá meg önvérét, fiát.
Előbb némán áll, majd könyüi megerednek.
„Jaj! Sarlot, jaj fiam!“ fájdalmasan kiált.
Kétségbeestében végtére kimerülten
A ravatalra rogy. Engem levertenek
E hangok, s a holtért — az isten látja lelkem! —
Odaadám vala e perczben éltemet.“

42.

„Engedj, — mondék, — uram, e szókra megfelel-
Másnak mondá magát, nem tudtam, hogy fiad, [nem:
S a mit tett, — nem csoda, hogy elveszett türel-
Még a szent is dühös lett volna a miatt. [mem, —
Mi nem bántottuk őt, ő verte meg öcsémet,
Rutúl megtámadá apám becsületét.
A csel sem volt enyém, sőt inkább ő veté meg.
Ennyi gyalázatot csak még sem türheték.

43.

„Gyilkos! gyilkos!“ — kiált nekem ugorva Károly.
Az oroszláni düh szemébe felsiet.
Egy kardot leszakit egy apród oldaláról,
S ha vissza nem tartják kezét a többiek:
Bizonyosan engem vert volna ott keresztül.
De a főúri rend érettem közbelép.
Méltó fellobbanás keblökben haragot szül,
S száz kar villogtatja kihúzott fegyverét.

44.

Dörgő kiáltástól viszhangozik a csarnok,
Megrendül padlata s az ablak mind rezeg.
Fegyverzörejt és szót egymás közzé zavarnak.
Haragtól ránganak a fegyveres kezek.
„Árulás! vér! halál!“ mind, mind ezt kiabálja.
Mind addig, mig bátyám — utat csinál neki
S megvédi bánástól szent Benedek ruhája, —
A felizgult hadat lecsendesítheti.

45.

„Tiszteljétek — ugymond — az istent, tiszteljétek
Nevében állok itt, mint a ki küldetett,
Hogy türelmet s békét parancsoljon tinéktek.
Azért hát csend legyen és béke köztetek.“
Volt ajkain oly hang s szemében oly tekintet,
Mely a pogányra is mélyen behat vala.
A másik pillanat csendben találá minket,
S letette a fegyvert mindegyikünk kara.

46.

Nagybátyám a dolgot, a mint volt, elbeszélte.
Elmondott sok nyájas, szép szót, hogy általok
Megengesztelje a császárt. Hanem mit ért e?
Mellette bosszut kért apjától a halott.
„Nézd, nézd! — kiált Károly, — s ki ezt tevé, az
Hozz, vallás embere, igaz itéletet. [ellen
Itt áll a gyilkos. Oh! légy nyugodt, égi szellem:
Az omlott vér után vért küldök én neked.“

47.

De erre már a szó szivem szélén kicsordul.
„Saját ügyében nem itélhet az igaz.
Én gyilkos nem vagyok, én nem támadtam orvul;
Ki ezt mondá: hazug! tetétől talpig az.
Amóry, te vagy ez. Ezt a te csunya nyelved
Tevé. Becsületem miattad éri vád.
Menjünk, hogy nyilt csatán méltó jutalmad elvedd,
S az áldott levegőt ne mérgezzed tovább.

48.

E ficzkót uroknak ismerik az Ardennek.
De az én vérem sem kevésbbé herczegi.
Magad, felséges ur, sem tilthatod nekem meg,
Párbajra hivnom őt, kéztyüt dobván neki.
Engedd: legyen biró közöttünk a nagy Isten.
Melyikőnk kárhozzék el? ő itélje meg.
Én tiszta lelkemben bátorságot kerestem,
És e vér átkától, uram! nem rettegek.“

49.

A birodalomnak egész főuri rendit
Erősen megsérté az, a mi engem ért.
Mind, mind engesztelik, a kit szó meg nem rendit.
Zugnak, könyörgenek, morognak ügyemért.
De hasztalan. Folyvást meggyilkolt gyermekére
Néz a császár s folyvást csak rázza bus fejét.
Bár, ifju testemet könnyü prédának vélve,
Maga Hohenblat is, uránál közbelép.

50.

„Felséges ur! — ugymond — hogy bérét megfi-
Engedj e ficzkóval engem kiszállani.“ [zessem,
„Rettegj! — kiálték én, mint a láng, oly veressen, —
Nem mindég alszanak az ég villámai.“
„Ne félj, gyilkos! — viszonz Hohenblat, — ősz-
Karom fejed felett ama villámokat.“ [szegyüjtr
Károlyt az én tüzem csak jobban keseríti:
Az örökhöz fordul, s int, hogy elfogjanak.

51.

Uj lángra lobbannak fel nemzetem vitézi.
A már lecsendesült zaj feltámad megint.
Magát ama szóval mindenki sértve érzi;
S hogy a császár ismét a bérenczeknek int:
Egyszerre mind oda tolakodik elébem,
Haragot hirdetvén kezökben az aczél.
Ott van az abbás, a tolongás közepében,
S Rómát, anathémát, mind hasztalan beszél.

52.

A hajszálon függő veszélyt szivökre véve,
Térden esengenek az ősz tanácsosak.
Lovagtörvényeink' buzgón adják elébe
A császárnak. Mind ez dühét fokozza csak.
Mig végre Nayms herczeg, — nem egy jobb gon-
Ennek köszönheté a heves fejdelem, — [dolatját
Fülébe sug, s aztán hogy mindnyájan hallhatják,
Szól ellenségemnek, hogy megvihat velem.“

53.

Elmondja azután Hüon a jó öregnek:
Hogy ez egy szóra csend lett minden oldalon.
A megnyugodt urak előle szélyelmennek,
S Károly, — bár dulja még szivét a fájdalom, —
Belizgatottságát külsőleg eltakarva,
Kitüzi a párbaj helyét, meg idejét.
Mind a két fél roppant készületet tesz arra,
De Hohenblat kivált, fennen hordván fejét.

54.

Ez a kevély ember, bár mind bujkál, s hiába
Bujkál rosz lelke, a benső biró előtt,
Tulságig elbizá magát erős karába,
Melynek vas izmain sok láncsa megtörött.
Élet-halál harczban nem ismert ijedelmet,
Örömet érezett az ellenség előtt.
Hanem hiszen most majd neki is megfelelnek.
E harcz kisérli meg az oroszlán erőt.

55.

„Felvirradt végre az istenitélet napja.
Ezüstfényü paizs takarta mellemet.
Sorompókon kivül, bajtársaim csapatja
S az ott ácsorgó nép, szivből köszöntenek,
Vádlóm középen áll. A császár egy erkélyen.
Nagyszámu főurak a fejedelem körül.
Láttam: mily örömest s bizton várá veszélyem,
Láttam: halálomnak előre mint örül.

56.

A tér kiméretik. A birák rendbe vannak.
Türelmetlenkedik Hohenblat. Kürt riad,
És a bajvivók oly roppant dühvel rohannak
Egymásra, hogy a föld megrendül e miatt.
Mind a két csata-ló lerogyik a porondra.
S alattok nem lévén már biztos a nyereg,
Lábát a kengyelből mind a két fél kibontja,
S kezökben felvillan kirántott fegyverek.

57.

Hogyan vivtunk aztán karddal, gyalog, mi ketten:
Annak képét tőlem ne várd. Ellenfelem
Gyakorlottság- s dühben magasan állt felettem.
De az ártatlanság hatalma volt velem.
Ez adta az áldást erőm- s akaratomra.
A viadal soká kétes volt és kemény.
De Hohenblat vére már több nyilt sebből omla.
S még mind sértetlenül s jó kedvvel vívtam én.

58.

Amóry, érezvén, hogy ki-kibuggyan vére
S befesti pánczélát, — növekedett dühvel
Akkép rohan reám, ifju ellenfelére,
Mint a szélvész, a mely mindent feldönt, lever.
Ütés ütést követ. Mint a felhők villámi,
Akkép ragyognak és csattognak fegyverink,
S ez uj Roland dühét már nem birván kiállni,
Egy ujabb rohanás hátrálni kényszerit.

59.

A győzelemre már, mint bizonyosra számit
Amóry. Pallosát kétkézre fogva meg,
A legvégső csapást irányozá reám itt.
De egy oldaltlépés megmente engemet.
S mielőtt lábai meglelnék az egyensulyt,
A hol galléra a sisak tövéhez ért
E helyre, pallosom olyan hatalmasat sujt,
Hogy megcsendül füle és elveti kezét.

60.

A büszke ellenség ott fekszik a porondon.
Én, még folyvást kivont karddal, hozzá megyek.
„Ha becses nyomorult élted, Amóry,— mondom,—
Jer és könnyebbitsd meg lelkismeretedet:
Valld meg nyilvánosan a tiszta igazságot.“
De összeszedve végerejét hirtelen,
A bőszült ellenség még egyszer hozzám vágott.
„Zsivány, ne! — ugymond — jer pokolba hát ve-

61. [lem.“

Ez a csapás ugyan, melynek gyors fordulással
Kitértem, — gyöngén jött a földről felfelé, —
Csak balkaromhoz ért egy könnyü karczolással:
De minden véremet arczomba felveré.
Ez uj galádsággal epémet felzavarja,
S feledve, mennyire kell egy-két pillanat
Hogy a császár előtt igazságom bevallja:
Dühösen bédöföm torkába kardomat.

62.

Véres tajték között aztán, hamar kiadta
Fekete lelkét az árúló becstelen.
Én büszkén álltam ott győzelmemnek miatta.
Megsemmisité a vádat e győzelem.
Ártatlanságomat hirül adják a népnek,
Az éljennel fogad, kiáltva szertelen;
Bajtársim, véremet lemosva, körbe lépnek,
S Károly császár elé együtt állnak velem.

63.

„De a császár dühe, — igy folytatá a bajnok
A bérczlakó előtt gyászos történetét, —
Nem ismer nyúgovást. — „Feltámadott-e Sarlot,
Mivelhogy ismét egy szolgám megölhetéd?
Bebizonyult-e már Hüon ártatlansága?“
Vissza egy hangot is Amóry nem vona.
El, szemeim elől! örökre, a világba.
Minden jószágodnak ura a korona.“

64.

A fejdelem bármily kegyetlenül itéle
Felettem, nékünk más teendő nem maradt
Mint megkisérleni, ha kérés birna véle.
Sokáig kérlelénk, én és a főurak.
Ugy látszik, nem mozdit kérlelgetésünk rajta,
Hiába térdelnénk lábunkra nyilt sebet.
Elvégre is önkényt nyilik e szóra ajka:
„Jól van tehát, urak, vitézek, engedek.

65.

De nem másitja meg e föld minden hatalma
A föltételt, melylyel kegyelmem elnyeréd.“
Igy szól, a trónuson kissé előhajolva
S fejem fölé tartván fejedelmi vesszejét.
„Nem lészen örökös száműzetésed innét:
De nagy vándorláshoz készitsed lábadat,
A melyről, mielőtt parancsom végbevinnéd,
Ha élted szereted, megtérned nem szabad.

66.

Azonnal indulj el Babylon városába,
Babylonban keresd fel a szultánlakot,
S midőn a kalifa s emíri társasága
Fejdelmi lakomán vigan mulatnak ott:
A ki a kalifa balján ül, azt fejezd le,
S szétfecscsenván a vér, mig a fő elgurul,
Szultán leányától, öt mátkádnak nevezve,
Három csókot rabolj védetlen ajkirul.

67.

Aztán, mig a szultán, nagy meglepetésében
Elmult eszméletét lassan visszanyeré,
— Mert elbámul, tudom, e ritka merészségen, —
Alázattal borulj az aranytrón elé.
S mondd, császárodnak ez megbizatása nálad:
Jelül, hogy engemet barátjának fogad,
Küldjön tőled nekem egy fél marok szakállat,
Felséges inyéből pedig négy zápfogat.

68.

Eredj; de hogyha elmulasztani találod
A mit parancsolunk, s országunkban magad
Mégis mutatnád, tudd meg, bizonyos halálod.
Egyébiránt magas kegyelmünket fogadd.“
Szólván elhallgatott. — Vajon ki irhatná le
Mint estek e szavak barátimnak s nekem?
Beláttuk mindnyájan hogy a ki igy itéle,
Az már elkészité halálitéletem.

69.

Halk zúgolódással morogtak a vitézek.
„Szent Györgyre mondhatom — közülök igy beszélt
Egy, a ki nem kevés kalandnak szembe nézett
S mindig becsülettel forgatta az aczélt, —
Magam sem ijedek meg mindenik bolondtól
S a hol másé nem, az én szivem sem remeg,
De a mit a császár Hüonnak itt parancsol,
Azt még a hős Gavin sem tette volna meg.

70.

De mit beszéljek még. Világos volt előttem
Hogy életemre tör a nagy fejedelem.
Azonban, nem tudom oly vakmerő hogy lettem,
Kétségb'esés tevé, vagy dacz, vagy sejtelem,
Hogy bátran igy szólék, benső bizodalommal:
„Lehet vagy nem lehet, nem kérdem, oh uram!
Hanem, a mit kivánsz hogy megtegyem azonnal,
Ezen tanúk előtt magamra vállalom.“

71.

Nos, jó Serazminom, e fogadás hajt engem,
Babylon városig e végett utazom.
Ha ismersz kurta jó ösvényt e rengetegben
Ama város felé és elvezetsz azon,
Úgy köszönet neked; ha nem, megyek magamba'.“
„Oh jó uram, — viszonz a sziklák embere, —
Uj életet hozott szavad minden tagomba.“
Ezt mondván, két szeme könnyekkel fut tele.

72.

Im esküszöm neked, s hogy nem mondom hiába
Itt van reá öreg, de még erős karom,
Hogy gazdám gyermekét életbe és halálba
Kisérni, védeni mint híve, akarom.
A munka nem könnyű, de már válladra vetted,
Dicsőség követi némelykor az ilyet.
Elég az hozzá, hogy én téged elvezetlek,
S ezentúl mindenik csepp vérem a tied."

73.

Az ifju herczegvér szive hálára lágyul.
Buzgón megöleli a nagy hüségü őszt.
Aztán egy-egy zsupot vesznek magoknak ágyul,
S ugy alszik ott Hüon, mint puha párna közt.
Az ébredő nap már indulni készen látja,
Ellátva fegyverrel s megujult kedvvel öt.
Serazminnak is kész fütyköse és iszákja,
S frisen, mint egy ifjú, megy a vitéz előtt.

ILLÉSY GYÖRGY.

NAGYMAMA.

(Andersen után.)

Nagymama erősen vén; arcza merő ráncz, haja hófejér, de szemei fényesek és szelidek; a legszebb meséket mondja nekünk; nagy virágu selyem köntöst visel, a mely hatalmasan suhog mikor a falhoz ér. Nagymama nagyon sokat tud, a mi onnan van, hogy régóta él a világon; sokkal de sokkal régebben papánál és mamánál is; a már egyszer szent igaz. Nagymamának van egy ezüst kapcsos énekeskönyve. A kötet közepén a levelek között egy összenyomott száraz rózsa fekszik; ez a rózsa koránsem olyan szép mint amazok ott a pohárban; de nagymama mégis mindig édesen mosolyg valahányszor e rózsára pillant, s a szeme megtelik könynyel. Ugyan miért nézegeti nagymama azt a száritott rózsát az énekes könyvében?

Szeretnéd tudni, ugy-e? Mikor nagymamának egy könyüje arra a virágra hull, a rózsa szára mindig felelevenedik, virága visszanyeri ragyogó szinezetét s betölti a szobát illatjával; a szoba falai pedig szétfoszlanak mintha csak lebegő fellegek volnának, és nagymama körül egy pompás zöld erdő terül el, a lombokon keresztül napsugarak furják át magokat. Ilyenkor nagymama egészen megifjodik, átalakul egy világos barna haju, fris orczájú kecses leánykává; oh beh gyönyörü, oh beh szép; nincs szebb virág mint ő. Oldala mellett egy sugár termetü deli ifju ül; az ifju egy rózsát nyujt neki és nagymama mosolyg. Nagymama nem mosolyog többet igy — pedig mosolygása most is ugyanaz. — A deli ifju eltünt. Ezer látomás és ezer gondolat foglalja el helyét. A deli ifju oda van; a rózsa az énekes könyvbe van téve; nagymama hátrahanyatlik karszékében; nézi a hervadt rózsát a könyvben. Nagymama meghalt.

Fejér lepelbe burkolva betették egy fekete koporsóba. Milyen szép volt! Szemei behunyva, de arczán egy ráncz sincs. Ott feküdt hanyatt, diszitve a mosolylyal ajkain és ezüst fürteivel. Senki sem irtózott eljöni s megnézni a halottat; ő akkor is az a drága jó, az a szeretett nagymama volt. Az énekes könyvet oda tették a koporsóba a feje alá; ugy hagyta volt. A rózsa is ott volt a könyvben. Azután eltemették nagymamát. Sirjára, közel a templom falához, egy rózsatőt ültettek, ennek rózsái hintáztak a szellőben s igy szóltak: „jól esik fürödni a harmatban és a napsugarakban. Ha mi leszünk a legszebb virág, majd eljön egy barátságos kéz s leszakit a legszebb leány számára. Nosza szedjük össze hát minden szépségünket, minden illatunkat."

A fülmile meghallotta mit mondanak a rózsák; ő is énekelt annak a rózsának tiszteletére, melyet énekes könyvébe tett az ifju leány s hiven megőrzött, mig hajdan fris orczái összeránczosodtak. — Olyan szép élni a mult emlékeiben! — Mig a fülmile énekelt, megszólalt az orgona a templomban s rákezdett arra a zengzetes zsoltárra, mely a halott feje alatt levő könyvben volt, a hold pedig teljes fénynyel sugárzott.

—r.

IRODALOM.

Budapesti Szemle (szerkeszti és kiadja Csengery Antal. LXVI. és LXVII. füzet. Pest, Emich, 1864.) — E kettős füzet változatos és érdekes tartalma a következő: *Ausztralia.* Második közlemény. *Hunfalvy* Jánostól; *Két epósz.* Shah Name. Első közlemény. *Szász* Károlytól; *A magyar zene története.* Második közlemény. Középkor. *Bartalus* Istvántól; *Füvész és kertész. Brassaitól; de Vigny. G. Á.*-tól; *Irodalmi szemle: Késmárki Tököli Imre naplója 1693—94 évekből.* Ismerteti *Garády. Franszia választó törvények és szokások.* Lefévre-Portalis után *Bártfay* Kálmán.

A mint a tartalom mutatja, e füzetben egy pár oly czikket veszünk, melyek irodalmunkban majdnem egészen uj dolgokat tárgyaznak. Ilyen a Hunfalvy, Szász és Bartalus czikke. Minket két czikk érdekel kiválóan, a Szász Károlyé és a Sainte-Beuveé, melyet G. Á csinos szabatossággal ültetett át irodalmunkba. Szász Károly, igéretéhez hiven, a Niebelungenlied birálatos ismertetése után, Firdusi óriás epószát, a Shah Namét ismerteti e jelen tanulmányában. Az első közlemény leginkább a költő életét, a persa mondákat s az epósz első részét, a tulajdonképi iráni mondát tárgyalja. Nagy köszönetet érdemel Szász Károly, hogy e két remekművet, a Niebelungenliedet és Shah Namét, melyekről oly kevés szó volt irodal-

munkban, a magyar közönséggel megismertette. Vajha nem sokára azon örvendetes hirrel lephetnők meg olvasóinkat, hogy Szász a Niebelungenlied fordításához is hozzá fogott. A Shah Name fordításával kitünő orientalistánk, Szilády Áron foglalkozik. Legalább egy pár kitünő episodot már leforditott; egyikből sikerült mutatványokat is közlött az „Uj Magyar Muzeum“ valamelyik évfolyamában. Sajnáljuk, hogy ezt Szász Károly tanulmányában nem említi meg, egy kis méltánylást vagy legalább megemlitést minden esetre megérdemelt volna oly iró, ki először forditá közönségünk figyelmet e remek epószra.

Sainte-Beuvenek De Vignyről rajzolt arczképe példány arra, hogyan kell egy kitünő irót néhány biztos vonással hiven és szépen feltüntetni. E czikket különösen ajánljuk olvasóink figyelmébe. Azonban egy pontra nézve nem nyomhatjuk el megjegyzésünket. Sainte-Beuve „Eloa“ alapeszméje birálatában, ugy hiszszük hibát követett el. Eloa egy angyal, ki Jézus könyéből született, melyet ez akkor ejtett, midőn Lázárt halva látta. Eloa a szeretet és sajnálat szüleménye; e könyből született lélek szükségét érzi, hogy valami bánkodót szeressen, valami megvigasztalhatlant vigasztaljon s ösztöne valamennyi angyal közül épen azt választja ki, a melyik bukott, a kit a mennyekben emliteni sem mernek, Lucifert. Eloa a sátáné lesz, s meg nem bánva tettét, örökre vele marad a kárhozatban. Sainte-Beuve azt kérdi, mit bizonyit ez? Azt-e hogy kisebb nagyobb mértékben minden nőnek hamis a lelke. Nem. Mi czélja volt hát Vignynek ez uj mysteriummal. „Semmi más — ugy mond — csak hogy magasztos költeményt irjon. Mily szépek képei, mily csodálatra méltók hasonlatai, mily fölségesek, majd meg mily kecsesek versszakai!“ Először is bajos magasztos költeményt irni mindennemü alapeszme nélkül. Eloa alapeszméjét lehet bizarrnak, merésznek nevezni, sőt elitélni is, de tagadni nem. A költő e művében sem többet, sem kevesebbet nem akart kifejezni, mint azt, hogy a részvétre, a szeretet vigasztalására a nagyon bünösnek, a vigasztalhatlannak van legtöbb szüksége.

De Vigny költői pályáját halálakor e lap is rajzolni igyekezett, bár nem oly kitünő kalauz után, mint Sainte-Beuve. Csak halála után megjelent munkáiról nem szólhattunk, melyeket Saint-Beuve szintén birálat alá vesz. Mintegy kiegészitésül legyen szabad átvennünk a czikk erre vonatkozó részét a Szemléből; itt következik:

„De Vigny hátrahagyott müveinek gyüjteménye, „A Végzetek“ (Les Destinées) czimü, oly darabokat foglal magában, melyek — egy-kettő kivételével — koránsem érnek föl régibb költeményeivel, de nem is válnak szégyenökre, hozzájok illenek s méltók a költőhöz.

Az első darab, melytől az egész kötet czimét vette, jóslatos és rejtélyes, mint az oraculumok. Hajdan a Végzetek, a régi istennők, láthatólag uralkodtak a világon, vas-kezök alá szoritván a fajokat és népeket; de a föld megrezzent, megszülte megváltóját, Krisztus született. A végzet leányai, kiüzetve s meggyőzetve hivén magokat, visszatérnek a mennyekbe az uj parancsért, a jövő törvényeért; de csakhamar visszaszállnak új név alatt: a *Kegyelem* visszaküldi s újra fölhatalmazza őket. A mit a keresztyén ember kegyelemnek nevez, csakugyan nem egyéb, mint az új névvel keresztelt végzetesség. A Végzetek tehát újra uralkodnak, s kérdés, vajon az ember a kegyelem törvénye alatt is szabadabb s inkább maga ura-e, mint az előtt.

Oh! még mindnyájunknak kétségb'esése nagy!
Lánczoló nyakvasunk tágabbra van eresztve,
De ki a lánczlartó? — Igaz Isten, te vagy?

Semmi válasz. A költő, az egész kötetben, vigasztaló feleletet nem kap kérdéseire. — A költemény a legmagasabb stilban van irva s a régi hitregékre emlékeztet, a mint Aeschylusban, Hesiodusban olvassuk, a mint az orphicus költészetet, a Musaeusok, Liniusok költészetét képzeljük. A mű egyszersmind ellenképe Virgil eclogájának Polliohoz: Virgil az eget megnyitja a földnek, De Vigny bezárja.

Ugyanazon félelmetes kérdések merülnek föl az „Olajfák hegye“ czimü költeményben, mely Krisztus haldoklását rajzolja. Krisztus földrejötte diját kéri atyjától: fölállitja a jó meg a rosz, az igazság meg a kétely, az élet meg a halál, a gondviselés meg a véletlen örök kérdéseit, a természetbölcselet, az erkölcsi bölcselet, a politika valamennyi miértjét. Alapeszme tekintetében egyik legszebb költemény. Jézus nem kap feleletet az atyjától egyetlen egy kérdésére sem, s a némaságot csak a már oda lopózkodó Judás szakitja meg. A miből a költő azt következteti, hogy mivel az ég válasz nélkül hagyta az ember fiát, ezen túl

A jelen nem levőt nem tisztelheti többé,
S az istenség iránt, mely hallgat mindörökké,
Az igaz maga is hidegen hallgatag.

E művet De Vigny 1862-ben, másfél évvel halála előtt irta, s némileg bölcseleti végrendeletét irta meg benne. A rideg hallgatást maga is gyakorolta szenvedése s haldoklása utolsó évében. Még másutt, ugyanazon kötetben, mondja:

Nagy csak a hallgatás, mind gyöngeség a többi.

Az ókor nagy iróinál három szép hallgatás fordul elő: Ajaxé, az „Odysseá“-ban, midőn dühében Achilles fegyvereinek elvesztett öröksége miatt, a kihivó Ulyssest nem méltatja feleletre; Euyridiceé, Sophokles „Antigoné“-jában, midőn megtudván fia halálát, egy szót sem szólva távozik, hogy megölje magát; végre Didóé Virgil elysiumában, midőn Aeneas késő nyájaskodásait egy néma megvető pillantással viszonozza. Mind a három fenséges jelenetben ugyanazon hatást idézi elő majd a hős büszke gyülölsége, majd az anya tébolyodott fájdalma, majd a kedves kiengesztel-

hetlen haragja. De Vignynek egy negyedik és szintoly magasztos hallgatása van: a költőé.

Utolsó éveiben keletkezett müveit átalában mind nagy kétségbeesés sugallta, bizonyos lemondás érzete, mely ellen egy más érzet küzd, azt mondva a költőnek, hogy reméljen a szellemben, a szellem jövőjében, minden reménység ellenére is. „A palaczk a tengerben“ (La bouteille à la mer“) meghatólag fejezi ki e stoicus és gyászos elszántságot. Nagy hajótörés közepett vagyunk: bárki légy, útas vagy kapitány, küzdj váltig, tedd meg kötelességedet; ki tudja? . . . hátha!

„A farkas halála“ (La mort du loup) hasonló hangulatu, s igen érezteti a szándékot, hogy a költő mindenben bölcselkedő s elmélkedő költészet tárgyait keresi. A szózat a „fenséges állatok“-hoz kissé különösen hangzik szemben e fenevaddal, melyet ennyire még sohasem eszményesitettek.

„A vadember“ (Le sauvage), a kezdetleges bolygó életet tünteti föl ellentétben a legmüveltebb telepitvénynyel. Mind fölfogás, mind ellenzet tekintetében sikerültebb mü: az angol családot, angol kényelmet, angol bibliai vallást magasztalja. De a kivitel nem felel meg az eszmének: a költemény hosszassá lesz s helylyel-közzel unalmas. Egy nagy botlást is találunk benne: Kain földmivelőül szerepel, helyesen; de Ábel, a pásztor Ábel, vadászúl van feltüntetve, a mi nincs helyén.

„A furulyás“-ban (Je joueur de Flûte) a bizalmas költészet húrjait pengeti; az alázatosság és testvériség, nála elég szokatlan, érzelme ihleti. A furulya képe alatt a lelki és müvészeti alkotásban előforduló egyenetlenségeket, hibákat és ügyetlenségeket magyarázza. A tökéletlenségekért átalában inkább a furulyát okolja, mintsem a furulyást. Legsikerültebbek az utolsó versek: a szegény koldus, biztató szavak által teljesen megvigasztalva és fölbátoritva, ismét elöveszi furulyáját s oly szépen fújja, mint még soha.

Szemében ihletet gyújtott megindulása,
Helyesebb lett a hang és biztosabb fuvása.

„A pásztor háza“ (La maison du berger), Évának ajánlva, azon kezdődik, hogy a kit az élet terhe nyom, a ki megúnta a világot, a ki szenved, hagyja el a városokat, meneküljön a természet csendjébe s magányába. S a pásztor kerekenjáró viskóját ajánlja föl a szép és halvány vándorhölgynek. Itt kel ki a vasutak ellen s dicséri a régi, lassúbb, barátságos, kedélyes utazást: a mi különösen szép hely. A természetet is megszólaltatja, közönyös lenézést fejeztetvén ki általa az emberi hangyaboly iránt:

Anyának mondanak, pedig én sír vagyok!

Végül visszatér pásztori házába, s igéri Évának, hogy költeményeit fogja neki olvasni, midőn majd kettecskén a kunyhó küszöbére ki ülnek. A képek — úgy mond, melyeket egy tiszta szellem sugall nekem, meg fognak számodra elevenedni, midőn ajtónk előtt

A néma nagy hazák elnyúlnak hosszasan.
(Les grands pays muets longuement s' étendront.)

Ime, ismét oly vers, mely méltó társa Virgil „Pontum adspectabant flentes“ sorának, vagy Homér hosszú „szent völgyei“-nek, melyek az elhagyott vidékeken oly gyakran tárulnak a bújdosó Ulysses szeme elé. A vers maga is szinte megmérhetetlen.

De a gyüjtemény legszebb müve, s a mely régibb költeményei közül is bármelyikkel fölér, „Sámson haragja“ (La colére de Samson), melyet 1839-ben irt, mely azonban mindeddig kiadatlan maradt. A költőt megcsalta a nő; elárulta és eladta, vagy legalább megtréfálta; s ő ezt elpanaszolja, elpanaszolja a maga módja szerint, valami egyszerü, héber, személytelen álarcz alatt: a régi Sámsont beszélteti maga helyett. Sámson ül sátrában, Dalila pedig, fejét a hatalmas ember térdére támasztva, fesztelenül pihen. Az óra, a pillanat, a helyzet oly ecsettel vannak festve, melybe a költő minden fiatalkori ereje visszaköltözött. Sámson gyönyörködve ringatja szép rableányát, s egy gyászdalt énekel neki héberül, melynek értelmét ez nem fogja föl. Nem érti az idegen szót, de a dal álomba andalitja szép fejét. Sámson pedig e perczben, midőn oly szelid és nyájas, már mindent tud: tudja a nő cselét, álnok árulkodásait ellene, czimborálását az ellenséggel, tudja, hogy e nő Dalila s az is marad mindig. Már háromszor megtudott mindent, s háromszor megbocsátott a rimánkodónak. E játékban a legerősebb egyszersmind a leggyöngébb. Dalila pedig, ez a Dalila, ki térdén alszik, ki kegyetlenül visszaélt vele, többek között azzal dicsekedett, hogy mindenre ráveszi s nem érez iránta semmit, hogy szeretteti magát tőle, maga meg nem szereti őt; csak a gyönyört szereti, ugymond, ezt pedig a durva férfi csak fogadja, de nem képes nyujtani. Fényes és megdöbbentő áldozatra készül, hogy szépségét, melylyel már annyi csodadolgot mivelt, pajtásnői előtt annál inkább kitüntesse. Szóval, Dalila büszke Sámsonra, mert becsületét, hirét növeli a világ előtt; de nem szereti őt, mert nincs vele mulatsága. Ez a filiszteusok Dalilája, — csak úgy, mint akármely párisi Dalila — megmondhatja jó barátnéjának a bizalmas szót, mely csakugyan mondva is volt és valamennyi Dalilát jellemez: „Látod, kedvesem, minél többet tapasztalok, annál inkább érzem, hogy igazán csak azt szerethetjük, a kit nem becsülünk.“

Sámson tehát kimerült, nem bocsánatban, hanem bátorságban; mindent megutált; életét odaadná semmiért; nem méltatja többé arra, hogy őrizze vagy védelmezze, s ezt ki is mondja fölséges keserüséggel, a mi megint a költő „Mózes“-ére s gyötrelmes unottságára emlékeztet.

De már kifáradtam. Hajh, lelkem oly nehéz,
Hogy e hatalmas fő s ez óriási kéz,

A mely ércz oszlopok súlyától meg se rendül,
Aztat nem bírja el a tenger gyötrelemtől.

Az aranyos kigyó mindig szemem előtt,
Mely sárba bújs hiszi, hogy ott nem látni őt;
E társ, kinek szivét nem őrzi semmi védszer:
A nő, beteg gyermek s tisztátlan tizenkétszer! ...

Michelet megirigyelheti ez utolsó verset. Aristophanes már régente „semmi épek"-nek nevezte a nőket.

Danton azt mondta: „Jóllaktam az emberekkel." Sámson, a maga módja szerint, ugyanezt mondja különösen a nőkről; neki a nő „keserűbb, mint a halál." Megúnván a harczot, sorsára hagyj a magát, s Dalila elárulja. De bár Izrael védjének s hatalmas óriásának pályája bezárult, bár szemevilága örökre kialudt, haja újra megnőtt, ereje újra megjött: egyszer csak ledönti a Dagon templomát, egy csapással megsemmisiti három ezer ellenségét s meg van boszúlva.

„Samson" De Vigny művei közt „Mózes"-hez járul; s ha legszebb, legtökéletesb három költeményét kellene megneveznünk, azt mondanók: "Eloa„ „Mózes" és „Samson haragja." Ez utóbbit tüze és keserüsége előbbé teszi a két előbbinél; különben e kettőnek kiegészitője. Sámson Mózesnek mellékképe, Dalila Eloának ellenképe.

De Vigny ez utolsó kötete, a művészeti szempontot kivül, egyéb tekintetben is figyelmet érdemel. Ő itt korunk több nagy kérdését fogta és állitotta föl egész nagyságában. Az „Olajfák hegye" czimü költemény e kérdéseket összefoglalja s mintegy fellegben fölénk függeszti. De Vigny azon válogatott költők közül való, kik Minervához méltó dolgokat mondottak. Plato hivei nem fogják őt jövendőbeli köztársaságokból elüzni. Megérdemelte, hogy Littré az ő, egyik szép mondatával kezdje Comte Ágost életrajzát: „Melyik a nagy élet? Az ifjuságnak gondolata, melyet az érett kor valósitott."

A kiváltságos halandóknál az élet közönséges szikráját egy sajátságos szent láng kiséri és növeli; csak kár, hogy ez az isteni tüz nem tart ki az egész életen át. Némelyeknél csak az ifjuságban lobban eleven lángra s csak egy pillanatig ragyog. A legtöbbnél hamar kialszik, korán elhomályosodik és sötét köd burkolja körül. Ha vége az első, oly fényes és szép órának: mintha elhomályosodnék, megsürüdnék valami bennünk. Igen kevesekben világol az isteni tüz egész egy hosszú pályán keresztül, sőt igen kevesekben változik és oszlik az legalább egyenlő s jótékony meleggé, hogy minden külön-külön emberkor részesüljön a maga aratásában. De már az is szerencse, ha valaki csak bizonyos órára nyerte is meg e sugárt, ha csak egyszer-kétszer emelkedett is a csillagos gömbökig s lángbetükkel irhatta nevét, a legmagasabbak közé, a művészet eszményi kupolájára. De Vigny ezek közül való, s ő is elmondhatta végórájában: „Homlokom a csillagokat érte."

Kuthy Lajos.

Ismét egy magyar iró szállott sirjába: Kuthy Lajos nincs többé. Ne csodálkozzunk, ha e gyászhirt se a közönség, se az irodalom nem kiséri oly élénk részvéttel, minőhöz szokva vagyunk valahányszor egy-egy kitünő tehetségü iró dül ki sorainkból. Kuthy az irodalomra nézve már régóta halott. Nem csak irótársaival, irodalmi pályával hasonlott meg, hanem egész multjával. A közönség egy évtizednél több idő óta alig olvasott tőle valamit. Észrevette, sajnálta, hogy hiányzik sorainkból, s nem emlékezett többé reá. Az egykor ünnepelt beszélyiró túlélte magát és feledségben halt meg. Álljon itt nehány sorban pályája emlékezete.

Kuthy Lajos született 1813-ban Biharmegyében, hol atyja reform. lelkész volt. A kiváló miveltségü atya fiának kiképzésére sok gondot fordított. Elébb maga tanitotta, majd Debreczenbe küldte. Az élénk képzelődésü és izgékony idegzetü gyermek korán elárulta költői hajlamát s már tanuló korában irt egyet-mást. Végezve iskoláit előbb a megyén gyakornokoskodott, majd 1834-ben a pozsonyi országgyülésre ment. Itt tagja levén a szabadelmü ifjak kasinójának, az ügyvédi vizsgálattól több társaival együtt eltiltatott. Visszament megyéjébe s egy ideig aljegyzősködött, majd jegyese meghalván, Pestre jött uj pályát törni tehetségeinek. Folyamodott ügyvédi vizsgálatra bocsáttatásért, de siker nélkül, majd Erdélybe utazott, hol országgyülési hirlapot akart szerkeszteni. E lépése még inkább bezárta előtte az ügyvédi pályát. Ekkor egészen az irodalomra adta magát. Beszélyeket és drámákat kezdett irni. Drámái (Ariadne, Fehér és Fekete, ez utóbbi nyomtatásban is megjelent a Nagy Ignácz szinmütárában) nem igen tetszettek; annál inkább beszélyei, melyekkel 1839-ben az Athenaeumban lépett föl. Csakhamar a magyar közönség legkedveltebb beszélyirójává emelkedett. Beszélyei összegyüjtve öt kötetben jelentek meg (1841—51). E gyüjtemény majd minden beszélyét magában foglalja, csak mintegy három-négy hiányzik belőlök, melyeket 1851 és 52-ben irt. 1843-ban az akadémia levelező tagjává választatott, 1845-ben a Kisfaludy-társaság fogadta kebelébe. A politikai irodalom terén is megkisérlé erejét, de kevés szerencsével. „Polgári szózat"-a, melylyel a Kossuth és Széchenyi közti polemiába bele szólott, figyelem nélkül maradt. Az 1843-ki országgyülésen gr. Batthyány Lajos titoknoka lőn s az ezt követő évben a gyáralapitó társaság jegyzője. 1846-ban a „Hazai rejtelmek" czimü terjedelmes regényét adta ki. 1848—49-ki években Pesten és Debreczenben a belügyministeriumban szolgált, Szemere alatt. 1850-ben Pesten egy darabig mint iró élt;

1852-ben hivatalt vállalt s csakhamar aradmegyei első biztos lőn. 1859-ben Pestre tétetett át a kormánylaphoz, melynek tárczája egy regényt kezdett meg tőle. 1862-ben a biharmegyei bünfenyitő törvényszékhez neveztetett ki ülnöknek. 1853 óta egészen visszavonult az irodalmi pályától. 1859-ben ugy látszott, mintha ismét mint iró akarna szerepelni. De csak látszott. Megkezdett regényét be sem végezte. Ismét felhagyott az irodalommal, csak az Akadémia és Kisfaludy-társaság üléseit látogatta néha, de nem vett részt semmiben. Néma s magános szemlélője volt az üléseknek s majdnem ugy tünt föl, mint emlékének árnya. Már ekkor betegeskedni kezdett; hosszas vizi betegség következtében, életének 53-dik évében aug. 27-én déli 1 órakor elhunyt Nagy-Váradon; aug. 29-én ugyanott temettetett el a köz-sirkertben.

Kuthy nem mint regényiró volt nevezetes jelenség irodalmunkban. Igaz „Hazai rejtelmei" egy pár genre- és tájkép oly kitünő és eredeti, hogy irodalmunknak e nemben legjelesbjeivel versenyzik, de az egész nem sikerült mü. A nagyobb compositiohoz nem volt elég ereje; a társadalmi problemák megfejtéséhez hiányzottak ismeretei, s az egész meglehetős mesterkélt utánzása Sue Párisi rejtelmeinek. Beszélyei voltak mindig legsikerültebb dolgozatai, itt is leginkább azok, melyeket pályája első korszakában irt. Az egyszerü elbeszélést később rhetori dagály, bár sajátságos és csillogó, de mégis dagály váltotta föl, s a szenvedélyek élénk ecsetlését bizonyos erőszakosság és betegesség. A franczia romanticismus jó és rosz oldalainak legkiválóbb képviselője Kuthy volt köztünk. Phantasiája gazdag volt, de a gazdagság jó részét a kinövések alkották. Nyelve eredetiségét, erejét, szépségét is a különczködés, túlterheltség és erőszakosság rontották meg, de irt szép lapokat is s némi varázs még akkor is volt benne, midőn visszatetszett. Azonban bár hogyan itéljünk irói pályájáról, annyi bizonyos, hogy beszélyirodalmunkba tárgyban és formában sok uj elemet hozott be, s egy pár sikerült müve fenn fogja tartani nevét irodalmunk történetében. Ohajtjuk, hogy válogatott beszélyei uj kiadásban jelenjenek meg; az ujabb közönség alig ismer belőlök valamit, pedig megérdemlik, hogy olvastassanak.

VEGYES.

* A természettudósok marosvásárhelyi gyülésére utazóknak fő zöme, mintegy 60 utazó, augustus 22-én ért Váradra. A város rendelkezett teljes és bőséges ellátásukról: Grosz orvos ur Püspök-Ladányig ment eléjök, a váradi indóháztól kényelmesen szálliták őket szállásaikra. Az nap a „Fekete Sas" vendéglőben estély, másnap Szaniszló püspök által rendezve nagy ebéd volt tiszteletökre. 24-én indultak tovább, s délben Élesden fogadták őket, különösen az odavaló gyógyszerész Horváth Mihály úr, nagy ebéddel, s a mi kedvesebb, őszinte szivességgel. Aztán siettek át a Királyhágón. Mindenütt tárt karok, mindenütt szivesség, vendégszeretet. Kolozsvárt leginkább magánosokhoz szálltak; s aztán — sürget az idő — menniök kellett volna gyorsan. Igen, de még Torda városa is ott volt, az sem hagyott túl tenni magán: 140 utast vendégelt meg, s helyezett el egy éjszakára, teljes kényelemmel. Valóságos diadalút. — Vásárhelyt a gyülés folyama alatt hét számban egy kis lapot szerkeszt Mentovich Ferencz „Napi Közlöny" czimmel, a napi tárgyakról. Ez irja, hogy 26-án fényesen ütött ki az „ismerkedő estély." 27-én volt az első ülés. Tárgyai a rendes elnöki megnyitás stbin kivül két emlékbeszéd Sauer fölött és Schmidt, Láng, Zipser fölött. 28—29 én kirándulás Korondra. — S mindezek közben mindig, mindenüttt „magnum aldomas."

* Győrött orvos-egylet van alakulóban.

* A nemzeti szinház játékrendje e hétre: sept. 4-kén Szentiványéji álom. Sept. 5-kén Lecouvreur Adrienne. Sept. 6-kén Don Juan. Sept. 7-kén Sardounak egy ujabb vigjátéka, *először:* Csapodár. Sept. 8-án szünnap. Sept. 9-én Elkényeztetett férj, Zongora mellett, Reggel négy órakor, — három kis vigjáték. Sept. 10-kén Faust. stb. — Nehány ujdonság is forog szóban. Például az intendáns ur felszólitotta Liszt Ferenczet, hogy az őszszel rendezzen egy pár hangversenyt szerzeményeiből.

* A budai népszinháznál megint két látványosságról beszélnek. Egyik „Blondin és embere" *történeti* szinmü. (Igaz, valóságos történeti esemény ez a Blondin, a német szinpadon is dicsőitik Donatóval egybe foglalva). A másik „János vitéz" — de ez már nagyobb igényü, szerzője Baltás Ferencz csak úgy adja oda a szinháznak, ha megint Molnár lesz az igazgató.

* Megjelent a „Budapesti Szemle" LXVI- és LXVII-dik kettős füzete. Ismertetését fennebb közöljük, im itt átvesszük (s osztjuk) a legnagyobb magyar lap a „P. N." véleményét e folyóiratról: Ez egyetlen ilynemü vállalat hazánkban, melyet tulajdonosa eddig nagy áldozattal tartott fenn, hogy legyen a magyar nemzetnek oly közlönye, mely értelmiségét tájékozza az europai tudomány és magasabb eszmék mozzanatairól, nemkülönben a hazai tudományos munkálatok közlésének tért nyisson s ezekről általános szemlét nyujtson. Hiszszük, hogy rövid időn hazánkban minden mivelt egyén maga és a nemzeti tudományos irodalom emelkedése iránti kötelességének tartja a „Budapesti Szemle" megszerzését, melyet a legjelesebb irók közreműködésével magas nézpont tágkörü belátásával szerkesztett köztiszteletben álló szerkesztője. Hazánk borús fellege elvonult, az inség elmult, reméljük, nem engedi a magyar nemzet, hogy most e vállalat jusson inségre.

* A hires angol „Bagoly" (The Owl) élcz-

lap, a parliament egyik pártjának élcz-közlönye, mely nem régiben megszünt, a napokban feltámadt „The arrow“ (a nyil) czimmel, s folytatja müködését és csipkedéseit.

* A nálunk is aránylag meglehetősen elterjedt angol Athenaeum tulajdonosa, Charles Wenthworth Dilke, augustus 10-én egy mezei jószágán meghalt.

* A „P. N.“ tárczájában Vadnay Lajos ur „Egy kis nyelvészeti figyelmeztetés“-ben nehány igehatározó, kötszó s ige fölött helyes taglalásokat közöl. De legyen szabad pár szónak, melyet ő kárhoztat, pártját fognunk. 1-ör, *mekkora:* e szót V. ur mi-ez-kora — mi ennek kora — szavakból származtatja, s úgy véli, hogy idő határozásra ha lehetne használni, de nagyságra nem. — Pedig e szó az *akkora, ekkora* szóval egy eredetü, a kérdő *m* (mely?) hozzátételével módositva, e szavak pedig — bár a *kor* bennük van — nagykiterjedésü vidéken egyenesen csak nagyságot jeleznek.. 2-or *bennünket.* Ez eldobandó szót — úgymond — kifejezi teljesen a *minket* szó mindenütt; kik ezt igy irják, miért nem irják azt is, hogy *bennemet?* Felelet: mert nincs rá szükség. A *bennünket* többnyire 1-sö és 2-ik személyü tárgy- (a régebben ugynevezett *tégető* formai) viszony jelölésére használtatik a többes meghatározása végett, mig az egyesben a személyes névmás teljesen elmarad. P. loptam, s megvertek (*engem* elmarad); többes: loptunk s megvertek bennünket. Eredj, megütlek (*téged* elmarad). Menjetek, megütlek (többes) *benneteket.* Kit ne sértene ez, igy mondva: Loptunk, s megvertek *minket*? Menjetek, megütlek *titeket*? — stb. Egyébiránt e *bennünket* harcz már lefolyt egyszer s a „bennünket“ előnyére dölt el. Terünk nem engedi, hogy több szóhoz hozzá szóljunk. Csak arra bátorkodunk figyelmeztetni átalában némely grammatizáló urakat, kik majd e majd ama tös gyökeres szólásmódot ki akarják küszöbölni nyelvünkből, hogy az igazi nyelvész nem törvény*hozója,* hanem törvény*fejtője* az élő nyelvnek.

* Az egykor oly nagy zajt ütött *Junius leveleinek* szerzője, ki mindeddig bizonytalan, közelebb világosságra derült volna. Ugyanis, egy angol ügyvéd (Coleby nevü) lord Chatamnek következő sorait találta fel és tette közre: „London, január 3. 1772. Lord Chatam ezennel kötelezi magát, hogy dr. *Wilmot* Jakabot minden kár és veszély ellen biztositja, mely a mondott dr. Wilmot Jakabot az ő „Junius levelei“ folytatásáért érhetné. Rendelem, hogy 170 font fizettessék ki W. J.-nak a nyomdai kiadványok terhére. stb. Chatam.“ Azonban kötve kell hinni ennek is, s nem kell feledni, hogy Chatam (az idősb Pitt) maga is a Junius-levelek szerzősége gyanújában állt.

* Polko Elizától egy háromkötetes regény jelent meg, mely az angol ismeretes „the beggars opera“ czimét viseli: „Die Bettleroper.“ — Másik ujdonság a német regényirodalomban Mevert Erneszt társadalmi regénye: „Az uj Nibelungok“ — s Hahn-Hahn Ida grófnőé „a Zarándok“ (Peregrin); ámbár az utóbbitól nem sok érdekességet várnak, miután az egykori nagyvilági hölgy sokkal vonzóbban tudott irni, mint a mostani bünbánó Magdolna. A grófnő, tudjuk, katholizált, s ajtatos gyakorlatokban keresi lelki üdvét.

* Kaulbach *műhelye* (lehet-e ennél szebb szó az *atelier*re? *művésznél, műhely*? A német Werkstatt = *munka* v. *dolgozó* hely.) több érdekes ujdonsággal gazdagodott. Egyik a nagy Frigyes trónon ülő, életnagyságú képe; továbbá „Hermann és Dorothea“ goethei jelenet, s végre egy humoros kép: „Az uj Hercules midőn Augias ólát tisztitja.“ Az isten-alakokban, melyek a csoportozatban előfordúlnak, mostani élő nagyságok arczképeire ismerhetni: igy Hercules: Liebig; Zeus és Junó: Bischoff és neje; Neptun: Pettenkoffer; Mercur: maga Kaulbach stb. A múzsa kisasszonyok pedig Geibel, Bodenstedt stb. *Furcsa* lehet.

* A berlini kir. muzeum Hadrián császárnak egy drágakőből metszett régi mellszobrával gazdagult. Az antik szobornak csak az orra hegye van egy kissé megcsorbulva.

* A pesti Lipót-egyház — irja az Europa — mely colossalis mérveinél fogva figyelemre méltó — közelg a befejezéshez. Aztán előadja, mennyire haladt már az épités.

* A párizsi nagy operaházban eltörölték a krinolint. Első augustustól fogva nem szabad a szinésznőknek, hacsak szerepök nem kivánja, krinolint vinni a szinpadra. Öt kardalnoknő ellen akart szegülni: a „Kegyenczné“ előadásakor az első felvonást még aczélabroncsban énekelték: de a másodikra le kellett tenniök. Oh kegyetlen fátum!

* A hires három Patti kisasszonyhoz, (Etelka, Sarlotta és Amália,) nem sokára egy negyedik, de fiu testvérök is föllép a világ elébe. Carlo Patti, hegedü-müvész, akarja most Németországot átkoncertezni.

* A mindeddig meg nem jelent „Afrikai nő“ operára egy parodia készült, s nem sokára elő akarják adni Párisban. Amerika őserdeiben játszik a darab, hova az Afrikai nő a szinházigazgatók s a zeneműárusok üldözése elől menekült.

UJ KÖNYVEK. *)

ELADÓ LEÁNYOK. Regény. Irta *Vadnai* Károly. 1—IV. rész. (E czím alatt is: MAGYAR EREDETI REGÉNYTÁR. 3—6 kötet.) K8r. 219, 171, 163, 159 ll. Ára a 4 kötetnek 3 ft. 50 kr. (Hartleben, Pest.)

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA JEGYZŐKÖNYVE. MDCCCLXIV. A magyar tud. Akadémia rendeletéből közzéteszi *Csengery* Antal akad. jegyző. *Második* kötet. I. füzet. K8r. 69 l. (Eggenberger, Pest.)

EMLÉKKÖNYV. 1864. Szépirodalmi gyüjtemény. Kiadja a *kecskeméti* ref. főiskolai *Önképző-társulat*. 12r. 236 l. (Burger nyomd. Szeged.)

Gróf BETHLEN MIKLÓS TÖRTÉNETI EMLÉKRAJZAI. Francziából *Toldy* István. Két rész egy kötetben. K8r. XVI és 303 l. Ára 2 ft. (Emich, Pest.)

A BOULEVARD GYERMEKEI. Irta *Kock* Pál. Francziából fordította *Rózsaági* Antal. (Egy czímképpel.) K8r. 256 l. Ára 1 ft. 40 kr. (Emich, Pest.)

HUSZÁRDOLGOK. Rajzok és humoristicus elbeszélések a huszáréletből, az ősmagyar harczmodor ismertetésével. Irta *Petheő* Dénes. K8r. 294 l. Ára 1 ft 40 kr. (Emich, Pest.)

GYŐRI TÖRTÉNELMI és RÉGÉSZETI FÜZETEK. Simor János győri püspök ő méltósága pártolása mellett kiadják *Ráth* Károly és *Römer* Flóris, a magyar tudományos akadémia tagjai. III. kötet. III. füzet. (Az egésznek 11-dik füzete.) N8r. 193—288 l. Előfiz. ára kötetenkint 2 f. 40 kr. (Sauervein nyomd. Győr.)

BUDAPESTI SZEMLE. Szerkeszti és kiadja *Csengery* Antal. LXVII és LXVII füzet. N8r. 289—512 l. Ára Ára egész évre 10, félévre 6 ft. (Emich nyomd. Pest.)

*) Hogy ez állandó rovatot minél teljesebbé tehessük, kéretnek a t. kiadó, illetőleg szerző urak, hogy az ujonnan megjelenő művekből egy-egy példányt, vagy legalább annak egész czimét, hozzánk beküldeni szíveskedjenek.

NYILT LEVELEZÉS.

M. Sziget. A mostani levél és küldemény megjött szerencsésen. Az előbbit nem „nyilt-leveleztük“ volna ? Tehát vettük a 12 forintot is. Szives viszonti üdvözlet!

TARTALOM.

A tájkertészet. — Két kérő. *Madách I.* — Változott elvek. (Beszély.) — Oberon. Első ének. *Illésy Gy.* — Nagymama. (Andersen után.) —*r.* — Irodalom. — Kuthy Lajos. (Necrolog.) — Vegyes. — Uj könyvek. — Nyilt levelezés.

Előfizetési felhivás

A

KOSZORÚ

1864. második félévi folyamára.

A KOSZORU juliussal *negyedik félévi* pályafutását kezdte meg.

Sokkal magasb véleménynyel vagyunk tiszt. olvasóink itélete s izlése felől, egyszersmind józanabb önbecsüléssel magunk iránt, hogysem, a jövőre is, szépen hangzó czifra igéretekkel állni elé mind irányokban illetlennek, mind ránk nézve megalázónak ne vélnők. Inkább a lefolyt három félév eredményére utalunk, azt terjesztjük birói itéletök alá: nem aggodalom nélkül, ha az előttünk lebegő eszményt, — de megnyugvással, ha irodalmunk jelen állását tekintjük.

Ez itélet, reméljük, el fog ismerni annyit, hogy a Koszoru, ez idő szerint, *irodalmi szinvonalon áll.*

A „Magyar költők arczképei“ folytatása a t. közönség részvételétől függ.

Megjelenik a lap minden héten, vasárnapon, másfél tömött nagy 8-ad ívnyi tartalommal.

Előfizetés a julius—decemberi félévre, Pesten házhozhordással, vidékre postán, 6 frt. o. é. mely vagy a szerkesztőhöz (Üllői-út 7. sz.) vagy Emich Gusztáv kiadó-hivatalába (Barátok tere 7. sz.) küldhető.

Teljes példányokkal az 1-sö számtól kezdve folyvást szolgálhatunk, s ezutáni előfizetöinknek is a már megjelent számokat egyszerre küldjük.

Kelt Pesten, julius 15. 1864.

Arany János,
a „Koszoru“ felelős szerkesztője és kiadó-tulajdonosa.

Arany János felelős szerkesztő és kiadó.

Pest, 1864. Nyomatott Emich Gusztáv magy. akad. könyvnyomdásznál.

KOSZORÚ.

Megjelenik hetenkint vasárnap. Szerkesztő szállása, hová a dolgozatok, előfizetési pénzek, reclamatiók is küldhetők: Üllői-út 7 sz.

HETILAP
A SZÉPIRODALOM S ÁTALÁNOS MIVELTSÉG
KÖRÉBŐL.

Előfizetés; egész évre 12 frt, félévre 6 frt. Előfizetést elfogad s a lap szétküldését is kezeli Emich Gusztáv kiadó-hivatala: Barátok-tere 7. sz.

MÁSODIK ÉVFOLYAM. SEPTEMBER 11. 1864. MÁSODIK FÉLÉV. 11. SZÁM.

A TÁJKERTÉSZET.

(Vége.)

Az édenkert leirására is Miltonnál úgy látszik, befolyással voltak Bacon eszméi. De mind a bölcsész, mind a költő sokáig egyedül maradt eszméjével saját hazájában; hanem Francziaországban csatlakozott hozzájok egy harmadik, s a mi különös, épen XIV. Lajos udvaránál. *Dufresny*, vigjátékiró, élete végszakában csupa kert-tervekkel foglalkozott. Maga számára két kertet állitott fel az Anton-külvárosban, s mások számára is működött Poissy és Vincennes körül. XIV. Lajos, ki őt nagyon szerette és becsülte érdemeit, „a királyi kertek felügyelője“ czimmel ruházta föl. Ő két tervet nyujtott be Lajosnak a versaillesi kertek átalakitása iránt, melyek szerint mai értelemben vett parkokká változtak volna. De terve foganatositása elmaradt, csupán mivel roppant költségbe került volna.

Az első, ki Lenotre rendszerét abbahagyta, az angol *Kent* volt, 1710-ben. Ő alkotta Pelham ministernek az esher-i tájképligetet, s ő rendezte be a claremonti hires parkot. A zsinórra vont fasorokat kivágták, az egyenes vonalakat görbékké változtatták, a síkot halmokkal szaggaták meg, a vizeknek visszaadák természetes folyásukat. Hanem az új stil csupán Angliára szoritkozott, mig követői, 1750-ben, egész váratlanul támogatást nem nyertek. Már Duhalde páter beszélte volt, hogy a chinaiak „erdőkkel, tavakkal váltogatják kerteiket, s oly nagyra csinálják, hogy egész dámvad és szarvas falkáknak elég téres legyen.“ Hasonló hirt hozott Kämpfer is Japánból. 1773-ban páter Attiret kimeritő leirását küldé Francziaországba a császári nagy kertnek, melyet „kertek kertjének“ hivtak. Magasztalva szólt e kertnek mezeies szépségéről. Mesterséges halmok voltak hányva benne, melyek pázsitos lejtőin bokrok virultak; a halmok közötti völgyeken patakok folytak le egy közép tóba, melynek félóra járás volt az átmérője. E „középtengerben“ mikép a chinaiak nevezték, egy kéjpalotával koszorúzott szikla-sziget emelkedék, honnan kilátás nyilt az egész parkra, s a szem halmok, völgyek, erdők, bokrok, virágágyak, épületek, pavillonok, hidak és grották bájos összevisszáján gyönyörködhetett. E leirás hitelességét sokszor kétségbe vonták, mignem az angol-franczia csapatok 1860-diki látogatása „a kertek kertjébe“ visszaállitá a jámbor Attiret becsületes hirnevét. Hanem ez alkalommal a park, egyike a mai műkertészet mintáinak, gyökeresen el is pusztúlt.

Chambersé, III. György angol király hires épitőmesteréé az érdem, hogy a chinaiak kert-stilját átalánosan megismertette. Ő maga is volt Chinában, s a mennyei birodalom kertjeinek általa (1757—1772) kiadott leirása minden nyelvre lefordíttatott. Az e könyv előidézte munkák közül kettő érdemel különös megemlítést. Egyik Sir Thomas Whately műve, s Observations (észrevételek) egyszerü czime alatt oly sza-

bályokat állít fel, melyek még ma is teljes érvényüek. A másikat Hirschfeld kieli tanár irta: A kertművészet elmélete, öt 4r. kötet, 1779—1785. E munka is sok tekintetben máig használható s az akkori leghiresebb angol és német kertek becses leirásaival gazdag, és parktervekkel, melyek a legügyesb rajzolók, többnyire Brandt, készítményei.

Angol- és Németországban a mondottak, Franciaországban Rousseau által ajánlva, rendkivül gyorsan elterjedt a természetes stil, de egyszersmind két irányban kezdett káros tulságba esni. Egyfelől sokszor nagyon is természetes lett. Ernouf báró egy furcsa adomát beszél erről, melynek hiteléről kezeskedik. Egy ligetkertész valamely aristocrata birtokon oly hiven másolta a természetet, s parkját a mögötte fekvő fenyvessel oly szorosan összekapcsolta, hogy egy napon egy medve, hihetőleg azt gondolván hogy a park is az ő birodalmához tartozik, egész a nagyteremig kiterjeszté reggeli sétáját s véletlenül csak bebukkant az üveges ajtón. Másfelől a legfurcsább eltérések történtek a természetességtől, s a chinai kertet utánozták mindenféle pogány templommal, pagodával, grottával és feliratokkal. Az efféle diszítések koszorúját lord Grenville stowei kertje nyerte el, hol a látogató háromszáz ötven holdnyi téren húsz—harmincz első rendű épületet olvashatott meg, egyiptomi, görög, római, vagy épen semmi stilban, számtalan aprók mellett. Bacchus templomától valami remetelakhoz vitt az ösvény, innét kijőve táncoló dryádok közé került az ember. A „nagy férfiak“ temploma mellett egy agár siremléke állott; s Dido barlangján túl, mely a szerelmesek életnagyságú szobraival vala ékesitve, mindjárt ott volt az antik nőerény temploma. Ha ettől a mai nőerény templomához akart menni valaki, csak egy romban fekvő épületet látott, vagy inkább *nem* látott a reáfolyó növényektől. Radziwill herczegnő kertjében, hogy egy husz lépésnyi patakon átkelhessen, az embernek oly kompra kellett szállni, melynek egyik vége egy sphinxhez, másik a Remény templomához volt erősítve. Azután szent berek következett, a Remény, Szerelem, Barátság, Hála, Emlékezet oltáraival, s tiz percz alatt szemügyre lehete venni egy gót bástyát, a Melancholia asylumát, egy görög templomot, a Szerelem, Titoktartás meg a Vestaszüzek szobraival s mellé egy orgonával; egy lovagsátrat, egy acajou-fa ajtós keleti termet, egy régiségek cabinetjét s a herczegnő siremlékét. Pagoda, templom, híd, gót romok, siremlék, titkos barlang, leskődő Ámor és remete nélkül nem is volt park a park.

E régi parkokra ma már csak nehány emlékeztet, mint egyebek közt a wörtlitzi, Dessau mellett. A többieket vagy magok a birtokosok eltörülték, vagy a forradalmi szabadságharczok szétrombolták. A mai park-kertészet, mely tájkertészetté változott, azaz lehető nagy stilban s mindig az egész táj jelleméhez simulva épit, művészet gyanánt kezeltetik, s számos kitünő férfiaktól nyerte állandó szabályait. Említhetjük Pückler-Muskau herczeget („Andeutungen über Landschaftsgärtnerei“) Siebecket („Elemente der Gartenbaukunst“ és „Praktischer Führer des Landschaftgärtners“) végre Fuhlkét („Mitheilungen über einige Gärten des österreichischen Reichs“). Hogy ismeretes dolgokat ne emlegessünk, a műszabályokat illetőleg ama szerzőkhöz utasitjuk az olvasót, s elégnek tartjuk nehány első rendű tájkertészt s műveiket felhozni.

Angliában a Repton testvérek, Kennedy, London és Nash a leghiresebbek. Blenheim, már a mult században hires, továbbá Cobham és Virginiawater, Windsor mellett, tekinthetők az angol tájkertészet remekei gyanánt. Németországban, a veteran Pückler-Muskau herczegen kivül, a szintén ősz Lenné s Meyer a legelsők. Lenné legszebb kertjei a Havel partja hosszában nyúlnak, a Páva szigettől Werder kisvárosig. Mily leleményesen tudja Lenné ligetterveit öszhangzásba hozni a környező épületekkel, megmutatta több városi sétatéren, kivált Lipcsében, hol tanitványai legderekabbika most is az ő szellemében működik. Austriában, Lichtenstein herczeg birtokán, *Eisgrub* a legkitünőbb. A park leg-

nagyobb része két folyam deltáján fekszik, melynek kiszárítása érdekes műtétel után sikerült. Tiz nagy és hat kis sziget tartozik a kerthez, melyek egyike csupa rózsával van beültetve. Eisgrub növényházairól is nevezetes, melyek a sydenhami kristálypalota mintáiúl szolgáltak, és szép külföldi fáiról, kivált észak-amérikai tölgyeiről, melyek lombja őszszel szintoly szép de sokkal tartósb színeket ölt, mint a mi bükkjeinké. Prága, Kinsky herczeg birtokán, a létező tájkertek egyik legszebbjét mutatja fel; Bécs mellett a hietzingi szép kis kertek, Salzburgnál az érseki kert, Zágráb mellett a jurjavesi park tünnek ki a tájkertészetben.*) Franczia ország tehetséges tájkertészekkel bir, minők: Alphand, Buhler, Varée és gróf Choulot. Nagyszerű művek Páris mellett a boulognei és vincennesi ligetek, Lyon mellett a Tête d'Or. Sokat várnak a tervezett s már el is kezdett nizzai tájligetből. A Var folyam balpartján, a des Anglais sétány közelében, elragadó szép fekvése van, s az éghajlat megtűri az aloe, yucca, braziliai araucariák stb. ültetését, melyek más kertekben elfagynának. Említésre méltók még Franczia országban az armainvilliersi parkok (a Pereire család tulajdona) Lonray és Dangu. Ez utóbbiról azt mondja Ernouf báró, hogy benne sikerült megoldani a feladatot, mikép lehessen egy ó-franczia kertet egy mai parkba beléilleszteni.

Tájkerteink növény gazdagsága a közelebbi évek alatt tetemesen gyarapodott. De leginkább a tűlevelüek fajtái szaporodtak. Csaknem minden földövi szélesség elküldé hozzánk képviselőit: Irland és Svéczia, Spanyol- és Oroszország, Afrika és Patagonia. A legkisebb törpétől kezdve a legóriásibb wellingtonia és araucariáig temérdek tűlevelű honosúlt meg. A példát erre Angliában az elhunyt herczegférj adta. Lawsonnak a királynő meghagyására kiadott s csak 100 példányban nyomott „Pinetum Britannicum"-jában le vannak irva s rajzolva az Albert herczeg által bevitt fák. Fortune ázsiai, főleg chinai növényekkel gazdagitott bennünket, Roezl mexicoi tűleveles fákkal, Kőtschy pompás ázsiai tölgyekkel. E haladás képessé teszi a kertészt, hogy még mostoha földben s szoros téren is megadja minden évszaknak a maga diszét. Kora tavaszra fái és bokrai vannak, melyek elébb virágzanak mint levelet hajtanának: a mahonia és corchoras bokrok, s az illatos lilák minden fajtája, melyek szinei a legsötétebb pirostól a legtisztább fehérig minden árnyalaton keresztül mennek. Ez ifju de muló viránya erősebb jóillat és lombozat következik. A lilát jázminok, ébenfák, boroszlánok váltják fel; junius és juliusban a csere sokféle bokrai tárják ki dús színeiket; a nagy fák kiterítik összhangzóan lépcsőzetes lombjaikat, s a crataegus, a gesztenyék és akáczok virágai fehér és piros fürtökkel ékesítik a zöld lombozatot. De a tájkertészet legszebb évszaka az ősz. Septemberben felül kerekedik a rózsa, s visszafoglalja régi bájos uralmát. A yucca, egy igazán disznövény, kihajtja hosszu nyelét, mely csüngő fehér tulipánokkal rakodik meg. Sok más virág, a georginaktól kezdve a peremérig, növeli ez utolsó szép napok virágzó szakát. Az a fő, hogy tájkép-kertjeink minden évszakon át változatos szinü lombozattal ékeskedjenek. Még télben sincs már a parknak oly rideg ábrázatja mint régen, mivel a kert, számos fenyvei, aucubái, borostyánai és pálmai által, megtartja egy részben zöld szinezetét.

*) Fájdalom, a magyar tájkertekről — ha tudnánk is egy párt említeni — nem szólhatunk. A műkertészetnek nincs magyar nyelven irodalma: kertészeink többnyire idegenek. Az aristocratia nemes büszkeségét helyezhetné abban, hogy ne csak élvezze szép kertjeit, hanem teremtse is meg a *magyar műkertészet irodalmát*. Ki más, ha ők nem? . . .

KIS LEÁNY ROMÁNCZA.

Rózsa nyilott ablakomban,
S én elgondolom magamban:
Kedvesem, ha most itt volnál,
Én mit szólnék, te mit szólnál?

Én azt: „Nézz e rózsatőre,
Szára esdve kér: ‚ne törj le!'
Szárán szép a rózsa fodra,
Illatozzék *ott* számodra!"

Te felelnél: „Hadd töröm le,
Kebelemre, szebb örömre;
Leszakítva szebb a rózsa:
Hervadás a virág sorsa.“

S ellenállni gyönge, félve
Nézne rád; s te letörnéd, le,
— Szinte látom zord kezedben —
Mint a hogy letörtél engem.

ZS. LAJOS.

VÁLTOZOTT ELVEK.

(Beszély.)

(Vége.)

— No bizony, — mondogatá, — van okod a félelemre! Nem olyan gyermek az, hogy ilyen kicsinységet csak észre is akarjon venni.

Berta kisasszony a kertbe ment; ott leült a lugosba, s hogy ne gondolhasson az egész dologgal, olvasni kezdett.

A kivett könyv egy könnyed franczia regény volt, kissé nehézkes magyar fordításban. Az ujabb franczia iskola egy példánya. Elmélyedt a „nagyon érdekfeszitő“ olvasásba, midőn lódobogást hallott az udvar felől. Az ispán tért haza.

Mint a csinyen kapott gyermek, ujra zavarba jött s ujjával az olvasott helynél összefogva a könyvet, eléje ment az ispánnak, a mint az épen be akart lépni szobájába. Ugy látszott, hogy siet. Valószinüleg vissza fog még menni, mert a sárgát egy lovászgyerek kézen tartja, a nélkül hogy a nyerget megeresztené rajta. Meglehet, valami szükséges oda kinn, a miért személyesen kellett belovagolnia, mert más talán nem lelné meg. Köszönt a hölgynek, és be akart menni a szobába.

— Büntessen meg! — szólt hozzá Berta kisasszony egy kissé affektált vidámsággal, eléje tartva a könyvet. — Megraboltam önt. De biztositom, hogy Julis néni a hibás; ő bátoritott.

Bálint egy futó pillantást vetett a könyvre, s rögtön megismerte.

— Már megbünteté nagysád magát, ha ugyan büntetésre érdemes, a mit én kétségbe vonok.

— Hogy-hogy? — kérdé Berta kisasszony, nem értve az ifju szavait.

— Az idő vesztegetése által, melyet az olvasásra pazarlott. A könyv nem méltó elolvasásának fáradságára.

— De nagyon érdekes! — szólt Berta kisasszony védelmezőleg.

Már erre a szóra az ifju csak megállott, akárhogy sietett is. Ez érdekes kérdés volt. Ugy látszik, örült, hogy e tekintetben véleményét elmondhatja valakinek, melynek előhozására különben alig volna alkalma. Hitte, hogy Berta kisasszony megérti, ha nem osztja is nézetét; mások ellenmondás nélkül hajtogatnák szavaira fejöket, de nem értenék meg.

— Lássa, kisasszony, — szólt egy kissé hevesen, — épen ez a baj. Bocsánat; nem kegyedről szólok, hanem egész általánosságban. Tapasztalatlan ifjak és leánykák, kiknek alig van valami fogalmuk az életről, kikben a sziv virága most hajtja bimbóit, s egész lényök csupa kedély, csupa hajlithatóság, mohón kapják a könyveket, mert azok iránytalan képzeletök előtt „nagyon érdekesek“, és nagy vágyakodással mérget szivnak magukba, melytől képzelmök neki-vadul, világ nézletök nem fejlődhetik ki, mert balul itélnek meg világot és szellemet. Kárhozatos harmat az ily olvasás, kisasszony, melytől a sziv egyszerü bimbóiból csudálatos, fantasztikus virágok nőnek ki, melyekre az éghajlat az élet viszonyaiban nem kedvező, s e miatt előbbutóbb a tő maga szenved. A regényiró szörnyü leleményességgel, melyben valóban méltánylandó az ész, de nem a sziv, rettenetes mesét kovácsol össze, végigláthatlan bonyodalmakkal és ezernyi képzelem-in-

gerlő borzalmassággal; a fiatal olvasó aztán kezébe veszi a könyvet, az ifju beleképzeli magát a hős, a leányka a hősnő helyzetébe, és együtt gyötrődik prototypjával, a meddig a regényirónak tetszik, talán a meddig az kiadójával alkudott, és nem is veszik észre, mint romlik a kedély; álérzés, vak ábrándozás lopózik be a szivbe, egészen más világban képzeljük magunkat s csak azt az ábrándokban levőt ismerjük, a valódit nem. Mennyi hátránya van aztán ennek, kisasszony! A kik lelküket jól választott olvasmánynyal mívelték ki, s a tapasztalat hiányát tanultság által pótolják, azoknak lelki kin az ily férczművek olvasása. Azért mondtam, hogy nagyságod megbüntette magát a könyv elrablásáért, épen a könyv olvasása által.

A finom bók nem tudta elűzni Berta kisasszony zavarát, melybe az ispán értekezése ejté. El kellett ismernie, hogy igaza van, pedig szavainak nagy részét magára alkalmazhatta, és épen a miatt zavarodott meg, hogy hátha a tudós értekező is ráértette.

— Csak időtöltésből vettem elő! — mondá, hogy szóljon valamit.

— Igy van értelme, — mondá az ispán sokkal higadtabban, de látszott, hogy csak kénytetésből mondta ezt.

Berta kisasszony érezte, hogy szigorúbbat mondhatott volna, s igy a hatás megvolt, ha az ispán ur nem mondta is ki, a mit talán gondolt.

— Bocsánatot kérek, hogy tovább nem időzhetek, — szólt leemelve kalapját a hölgy előtt, — de vissza kell sietnem. Egy pár jegyzetért jöttem haza kukoricza-földek kiosztása felől, mert nehány feles megjelent s pár hét mulva törni akarják.

Berta kisasszony hidegen meghajtá fejét. Az ispán bement szobájába; csakhamar visszatért, fölveté magát a sárgára és elrobogott.

Berta kisasszony nem is fogadta utolsó üdvözletét, melyet a lóról intett. Andalogva fordult meg és tért vissza a kertbe.

Itt indulatosan tekintett a könyvre és eldobta magától; pedig az imént még ujját tette a lap közé, hogy az érdekes helyet, melynél az olvasást elhagyta, valamiképen el ne téveszsze.

Két kezére támasztá fejét és hosszan elgondolkozott.

Ime, az a nehány komoly szó menynyi hitet döntött meg. Berta kisasszony kénytelen volt elismerni, hogy sok homályt is eloszlatott lelkében, vagy legalább kimutatta a homályt.

El kellett ismernie, hogy ő még e tárgy felől soha sem gondolkozott. Sokat, nagyon sokat olvasott össze-vissza, de soha sem jutott eszébe, hogy a szépirodalmi művek másra valók is volnának, mint élvezetre. Mindig a mesét kereste mohón, és nem észlelt, nem gondolkozott mig olvasott, hanem csak élvezett.

Még igy is érzé némelykor, de csak homályos sejtésképen, hogy némely könyv egészen más hatást idézett elő lelkében, mint a másik. De nem tudta magának megfejteni a különbséget, mely a két könyvben van. Legfölebb arra fogta a hatást, hogy az egyikben vig a mese, a másikban szomorú. E dolgok felől soha sem elmélkedett.

És ime, egy vadoncz, egy parlagi gavallér, egy ispán teszi őt erre figyelmessé épen alkalmilag, prózai, gondolkozás nélküli foglalkozás közben, midőn a kukoricza-földek jegyzékeiért jött be — és őt teszi figyelmessé, a ki az életre alkalmas tanulmányok elhanyagolásáért azzal vélte magát mindekkorig mentegethetni, hogy: igen ám, azt nem tudja, de a lelkét kimüvelte, szellemi kamrája meg van rakva, ha a gazdasszonyit nem tudná is elrendezni.

Most látja, hogy a fenkölt, igazi szellemmüveltségnek ábéczéjét sem tudta!

Ah, ez keserű volt! S kis gyermekek szokása szerint, a kik megharagusznak azokra, kik hibáikra figyelmeztetik őket, ő is neheztelt Bálintra. Udvariatlan ember, goromba ember, kiméletlen szavaiban félreismerhetlen czélzás lappangott, s ez világos sértés.

Legboszantóbb volt a dologban, hogy sajátmagával sem hitethette el, hogy igazságosan haragszik.

Hanem azért hideg, szótalan, durczás maradt egész nap.

A franczia regényt bedobta Bálint ablakán.

— Itt van, süsse meg, ha sajnálja!

Mintha Bálint azért mondta volna szavait, mert a könyvet sajnálta!

Aztán elpirult heveskedésén. Mennyire nevetne most az ispán, ha látná, hát még ha hallotta volna. Ezt gondolta magában és nem is maradt többé a kertben; fölment a vendégszobába s ott ledőlve a pamlagra, annak vánkosába rejté arczát, s ugy gondolkodott tovább.

Szüntelen fülébe csengtek a kiméletlen szavak, és akárhogy rejtette szemeit a pamlagvánkosba, mindig látta az ifju férfias arczát, határozott szemeivel, a mint oly bátran mondja azokat a szavakat.

Anyja csudálkozva tekintett rá, a mint épen belépett az ajtón.

— Hát te mit csinálsz? — kérdé.

— Egy könyvet olvastam az imént, — szólt Berta kisasszony. — *Arról gondolkozom.*

Ezt most mondta először, és most sem igazán mondta. De az akarat meglátszott, s remény volt, hogy közelebb igazán fogja mondani. Az ispán kéretlenül adott tanitása nem hullt rosz földbe. Az eredmény meg volt.

— — — — —

Az ebéd hallgatagon, renddel folyt le. Az öregek vitték a szót. Bálint és Berta kisasszony csak ritkán szóltak, egymáshoz egyszer sem.

Bálint nem látszott figyelembe venni, hogy Berta kisasszony haragszik reá! Pedig eléggé tudtára akarták adni.

Komolyan ült az asztalnál, s ebéd után mindjárt felállott. Dolgai voltak, mennie kellett; a sárgáról még csak le sem volt véve a nyereg.

Ajánlotta magát és ment. Berta kisasszony haragudott, hogy nem éreztethette vele neheztelését. Mégis rettenetes, hogy az embernek dolga van, mikor veszekedni akarnak vele.

A délután sokkal jobban telt el Berta kisasszonynak, mint a délelőtt. Együtt maradt anyjával és Julis nénivel és beszélgettek.

És Berta kisasszony apránkint akarata ellenére be kezdé látni, a miről rég meg lehetett volna győződve, hogy a jó öreg asszonyságban van szellem, daczára annak, hogy nem művelte ki regényolvasás által és nem tudta czifra uj szavakkal fejezni ki. Beszélgetése, midőn ugy komolyan belemélyedt, tanulság volt, nem pusztán időtöltés végett nyujtott élvezet, mint a városi léha köröké nagyobbrészt, válogatott, de üres bókjaikkal és keresett kifejezéseikkel.

Berta kisasszony gondolkozni kezdett. És rövid idő alatt nagyot haladt a gondolkozásban. Tud az ember, ha akar; csak hibás elvek elfogultságba ne vezessék.

Gondolkozott Berta kisasszony, és összefüggéssel mai leczkéjére, mely tagadhatlanul leczke volt, azt gondolta, hogy ha az emberek könyvek volnának, mily osztályba sorozná Julis nénit?

Eleget tanult ma, hogy bevallja magának: Julis nénit a hasznos, tanulságos, mulattatva oktató könyvek közé kellene számitani. Nincs sokat igérő czimlapja, nagyon egyszerü, de jó.

Az eszmekötés könnyen ment, hogy hát azok a fővárosi köröknek emberei, a kikkel olyan öröm az együttlétel s a kiket Berta kisasszony eddig oly pártolással állitott a falusi és pusztai — szerinte együgyü — emberekkel szemközt, hova számithatók? Berta kisasszony nagy jelét adta gondolkozási haladottságának, hogy habozás nélkül a franczia s átalában a könnyed regények sorába osztályozta őket. Czimlapjuk ékes, stilusok elragadó, hanem üresek, nem hatnak a szivre s a kedélyt nagyobbára elrontják.

Hát az ispánt?

Berta kisasszony izgultan dobta félre himzését. Haragudott gondolatáért. Mit? Az ispán! Hisz még nem is ismeri!

Bevallotta, hogy nem ismeri, és már nem itélte el. Ez nagy haladás volt.

— A nap heve megszünt! — mondá, — lemegyek a kertbe.

Álbüszkesége fel volt lázadva. Korholta magát, hogy elve ellen cselekedett.

Csak most volna itt az ispán, majd megmondogatná neki. Hisz az is csak ember; benne is van valami, a mi hibás, csakhogy még eddig nem fedezte föl.

Lehaladt a lépcsőn, s nem gondolva Nimród hizelgéseivel, mely ismét eléje futott, be akart menni a kertbe.

Az ispán udvar felőli ablaka nyitva volt. Meg nem állhatta, hogy be ne tekintsen rajta, a mint arra ment el.

Szinte megdöbbent, mikor látta, hogy az ispán itthon van. Nem hallotta a lódobogást, nem értesült megérkeztéről, s épen e perczben mondta, hogy bárcsak most volna itt. Valóságos ördöngösség!

Itt van! Tessék vele szóba állani. Nyugodtan ült az iróasztalnál és irt sebesen, alkalmasint valami levelet. Közbe-közbe bodor füstöket eresztett pipájából, melyet szájában tartott; balkezével néha homlokát törülgette, mely még most is izzadt volt.

A füst egész felhőt képezett a szobában, a mint az ifju sebes betűhányása közben talán öntudatlanul növelte.

— Ime, egy rosz tulajdonság! — gondolta magában Berta kisasszony teljes diadalérzettel. — Már a pipázás még is csak betyárság, s a solid ispán is beleesett.

Házuknál megfordult finyás delnők, kávénénikék sokszor beszéltek előtte, hogy a pipázás a férfiaknak valóságos gemein szokása; tisztességes férfi nem is teszi. A nóbel gavallér legfölebb szivart szí, s azt is a legfinomabb sortét. Az ily beszédek vége rendesen egy-egy „fi donc“ volt.

Berta kisasszony meg nem állhatta, hogy ezt az észrevételét ne közölje az ispán urral. Tromfra tromfot kell adni, s Berta kisasszony még adósnak érezte magát.

— Jó napot, Petri ur! — szólt be az ablakon, — hát ön itthon van?

Ispán ur, valószinüleg a mondat közepén, félbenhagyta az irást; felállott és az ablak felé közeledett. De a tollat füle mellé dugta, jelképileg tudatni akarva, hogy nem sok ideje van.

— Igen! — szólt és (scandalum) ujra egy kacskaringós füstfelhőt eresztett ki száján. Még szinte furcsán tudta kibocsátani: karikára.

— Miféle rettenetes füst az szobájában? — kérdé Berta kisasszony, egyenesen a tárgyra térve át.

Az ispán körülnézett, hogy hol lát itt a kisasszony olyan rettenetes füstöt? és kegyesen elmosolyodott.

— Dohányfüst! — mondá azután teljes nyugalommal. Még csak zavarba sem jött!

— Hát ön pipázni szokott?

— Rosz szokás talán, de már hiába: szoktam! Nem tapasztalom hátrányát, aztán nagyon megszoktam barátságos társamnak tekinteni a pipát. Tudja nagysád, az ember nincs egyedül, ha pipázik; mindig azt hiszi, hogy valami élőlény van közelében, a ki részt vesz munkáiban, könnyiti fáradalmait s néha gondolkozni segit. Átalában sokat lehet felhozni a pipa védelmére. Én, részemről, jól tudok gondolkozni a füstgomolyokat bámulva.

— De mikor az csunya, s a szaga nagyon kellemetlen.

— Nem látok benne semmi csunyát, s a szagát könnyen meglehet szokni. A magyar embert pipázva képzelem, nem azért, mintha ez valami kiegészitő nemzeti jelleg volna, hanem mert már szokás.

— Én sok magyar embert ismerek, a ki nem pipázik. Itt van például András bácsi. Azt hiszem, elég jó magyar ember s még sem pipázik. És. . .

Másodiknak boldogult édes atyját akarta felhozni, de hirtelen ketté harapta szavát. Eszébe jutott, hogy atyja igen derék, finom ur volt, de nagy magyarságát még fenn Pesten is nem egyszer kétségbe hallotta vonatni.

— Egy szóval, — szólt, elsimitni akarva megakadását, — itt van András bácsi. Ő nem pipázik.

— András bácsi nagyon nagy pipás ember volt egy időben, — szólt az ispán, — hanem jött egyszer egy korszak, a mikor az embernek nem volt szabad olyan dohányt színi, a milyent akart. Akkor elhagyta a pipázást. A mint maga mondja, beteg volt bele két hétig, de elhagyta, mert

nagyon akarta. Ha nagyon akarjuk, el lehet hagyni mindent. Mikor aztán elhagyta, nem tudott hozzászokni megint, mert nem akart.

— Hát ön miért nem hagyta el?

— Én még akkor nem éltem vele, most meg már, ha nem szabad is, de lehet válogatni a dohányban s nincs okom, hogy elszokjam.

E perczben egy kis szellő a lányka arczához hajtotta a füstöt. Kiváncsian szagolta meg.

— Hisz ez nem oly nagyon kellemetlen! — szólt őszintén. — Én emlékszem, hogy szegény megboldogult atyám életében, mikor néha soirée volt nálunk, s betévedtem a pipázó szobába, majd elájultam, olyan fojtó volt a füst.

— Bizonyosan török dohányt szíttak. Annak van olyan fojtó füstje.

— Hát a mit ön szí, miféle nemzetiségű?

— Ez? csetneki. Nagyon könnyű dohány.

A mint látjuk, a társalgás nagyon barátságosan folyt. Berta kisasszony, a dohány felőli érdekes felvilágositások közben, egészen elfeledkezett czéljáról, a melylyel az ifjut megszólitotta.

Szerencsétlen Nimród, neked kellett azt a czélt eszébe juttatnod! Nimród ott settenkedett mindig az ablak körül, most felugrott az ablakra két első lábával s ugy tekintett be urára.

Az ifju megsimogatta az eb fejét, mely örvendezve csóválta farkát, verve vele a falat.

Berta kisasszonynak eszébe jutott a tegnapi ló-historia, s elég gonosz volt, gúnynyal kérdezni az ispántól.

— Szép kutyája van. Nem tudna ön a kutyájáról is egy szép mesét?

Bálint sértődötten tekintett rá a kiszámitott gúny miatt.

— Nem, kisasszony, — mondá hidegen, egészen más hangon mint a dohánymagyarázgatást folytatta, — a kutyámról nem tudok mesét. Különben, ha tudnék is, dolgom van, nem szolgálhatok vele.

Azzal — az igaz, nagyon udvariatlanul — ott hagyta a sértőt az ablaknál, és nem gondolt többé vele. Leült az asztal mellé és irt tovább.

Berta kisasszony nagyon haragos lett a tán túlságosan érzett leláztatás miatt. Beszítta ajkait, ellökte Nimródot utjából s duzzogva ment a kertbe.

Sokáig sétált haragosan, utóbb azonban lecsillapult, sőt annyira haladt, hogy elismerte a saját hibás-voltát. Ő adta az ifju udvariatlanságára az alkalmat.

Petri Bálint ur pedig az ablakon át epedő szemekkel leste minden lépését.

— Nagyon szigoru voltam a rosz gyermek iránt, mondá, ámbár megérdemli. Na, megyek és megengesztelem.

Ugy tett, a miként beszéle. Gondosan kiverve és elhelyezve a pipát, föltette kalapját s kiment Berta kisasszony után a kertbe.

— Bocsánatot akarok kérni! — mondá, a mint találkoztak.

Berta kisasszony még habozott, hanem csakhamar teljes határozottsággal mondá:

— Nekem kell bocsánatot kérnem.

Ez nagy szó volt. Ispán ur elérté teljes jelentőségét. Különben ugy látszott, jól ismerte Berta kisasszonyt.

— Ne alázza meg magát nagysád. A férfinak illik ilyenkor a megalázkodás, mert legkisebb vétsége az udvariasság ellen nagyobb bűn, mint a nők legnagyobb bűnei.

— Ön hizeleg a nőknek.

— Korántsem; mert ezzel azt mondtam ki, hogy a férfi erős, a nő gyönge. A szálfa legkisebb mozdulata életeket olthat ki; a virág érintése csak simogatás lehet.

Egy darabig hallgattak. A csendet ujra az ispán szakitá meg.

— Azért fájt az iménti kegyeletlenség, mert azt hittem, hogy nincs szive. Hanem most látom, hogy van, mert bocsánatot kért. Saját magától és az eszmétől kért bocsánatot, melyet megsértett. Ha ugyan vissza nem akarja vonni a bocsánatkérést.

— Nem akarom visszavonni! — szólt Berta kisasszony.

— Illő is, hogy állhatatosak legyünk

a jóban! — mondá tréfás komolysággal Bálint.

— De hát önnek nincs ma semmi dolga? — kérdé Berta kisasszony hirtelen.

A félbeszakitás hasonlitott a tegnapestihez; de egészen más modorban, teljes jósággal történt.

— Mindjárt megyek. A szérűk betakaritásánál dolgom van. Csak egyet akarok még kérdezni. Ne vegye rosz neven és feleljen őszintén. Sokkal többre becsüli kegyed a fővárost, mint a falut, vagy épen pusztát?

Berta kisasszony a változás krizisén állott. A kérdés, ily egyenesen és nyiltan kimondva, egy kissé még korán volt.

A fiatal ember kérő arcza, szelid hangja azonban mégis kivivott annyit, hogy nem válaszolt hiszetlenül, mint a hogy először akart.

— Az udvariasság nem engedi, hogy hátrányosan nyilatkozzam. Engedjen „még“ hallgatnom.

Ez a „még“ emlékeztette egy más „még“-re, s azt most nem találta olyan gorombának.

— Hát gondolkozni fog e tárgyról?

— Igen.

— S fog-e nekem felelni?

Berta kisasszony kis vártatva komolyan felelt:

— Igen.

Olyan nagy küzdelmébe került e kis szócska, mintha az ifju legalább is azt kérdezte volna, hogy szereti-e őt? Talán gondoltak is e hasonlóságra.

— S mikor? — kérdé az ispán ur, majdnem oly hangon, mintha valóban ama másik végzetes igen-ről lenne szó.

— Még ma este.

Bálint köszönt és távozott. Kis idő mulva hallatszottak a kis sárgának sajátságos dobverésszerü léptei.

Berta kisasszony gondolkozott. Gondolkozott a föltett kérdésről, mint a hogy megigérte.

S gondolkozásában megdöbbenve vette észre, hogy itélete meg van vesztegetve. Nem úgy gondolkozott, a mint akart, a hogy az *elvek* kivánták.

Nem értette magát. Valami titkos húr kezdett csengni szivében, s attól a csengéstől csudálatos harmonia támadt annak a makacs, daczos szivnek rejtett kamráiban. Kimondhatatlan nyugodtnak, boldognak érezte magát. Hanem tudta, hogy nem az a világ terjed körüle, a mely azelőtt; valami uj, eddig nem ismert fény gyuladt meg keblében. Az a fény volt: az első igaz érzés. Hogy következik egymásután: helyes gondolkozás és érzés.

És annál a fénynél kezdte Berta kisasszony a tárgyakat mind más világitásban látni, mintha eddig valami bűv homályossá tette volna látását. Érezte, tudta, hogy az az igazi szin, melyben most tünnek föl e tárgyak előtte.

Oh, első szerelemnek félénk, rezgő világa! Mennyire tisztán látóvá teszed az embert.

Berta kisasszony elmélkedve tekintett körül. Szende délutáni nap volt; még ilyent soha sem látott. Az ünnepélyes csendet költőien zavarta meg a távolról hangzó kolompszó, egy szomorú melódia hangjai is hallatszottak nagy elmosódva. Talán valami ábrándos juhász énekelget a kerten túl. Az egész természetben nagy, megható harmónia uralkodott, a fákon nem mozdult egy levél se; ép oly harmónia volt az ábrándozó hölgy szivében is, a mely egészen el volt halva titkos boldogságában az első, szent szerelemnek.

Nem tudott hasonlitást tenni, de ismerte a fővárost jól, a pusztát pedig most ismerte meg s egy perez alatt, nem hosszas fontolgatás után, suttogá:

— A pusztán, a pusztán szeretek lenni. Mert itt vagyok boldog!

De hát az elvek? Egy perczre, arra a kis önfeledt időre, eltüntek. Hanem csakhamar visszatértek ismét s trónjukat visszakövetelték.

A mint Berta kisasszony sejtelmére jutott, hogy mi az oka annak az uj világnak, melybe önkénytelen sodorva lőn, megrázta büszke szép fejét és daczosan sétálni indult a fák lombjai alatt.

Megijedt attól a sejtelemtől s el akarta magától üzni; hanem az is visszatolako-

dott szünetlenül s Berta kisasszony csak azon vette magát észre, hogy nagyon nevetséges helyzetbe jutott önmaga előtt. Felkaczagott és egy fáról leszakitott levelet tépegetett ujjai között.

Arra gondolt, hogy csak azért becsüli többre a pusztát a fővárosnál, mert megszerette az ispánt. Ezt sugták az elvek.

Bah! Ő szerette meg? Nevetséges! Ki meri azt mondani?

Tagadta maga előtt és sokszor felkaczagott. De az a kaczaj nagyon erőltetett volt s szájacskája alkalmasabbnak látszott a sirásra, mint a nevetésre.

Sokáig járkált ilyen módon, mig végre sikerült magát lecsillapitani a lázitó gondolat izgalmai után, s nyugodtan tudott eléje menni a megérkező ispánnak, a ki sováran sietett feléje.

— Megkapom a választ? — kérdé Bálint már messziről.

— Hát hogyan is hangzott a kérdés? Ismételje csak.

— Hogy sokkal többre becsüli-e a fővárost a falunál, vagy épen pusztánál?

— Nem sokkal, mert egy cseppel sem becsülöm többre.

— S ha az embereket tekinti?

— Akkor meg a pusztát sokkal többre becsülöm.

Az elvek változni kezdtek, de még nem voltak mindnyájan megváltozva. Berta kisasszony hidegen, minden legkisebb árnyalat nélkül mondta e szavakat. Bálint a hang miatt, melylyel mondva voltak, nem merte megköszönni értelmüket. Ez még nem volt elég; az az: elég volt, de nem igy volt elég.

— — — — —

Három hét mult el. A pusztán is csak telik az idő, mint akárhol; sőt a dolgos ember jogosabban mondhatja el a pusztán, hogy: be rövid a nap, mint a henye naplopó a fővárosban.

Berta kisasszony sokat tanult e három hét alatt. Tanult szellemileg, de tanult anyagilag is. Kérte Julis nénit, hogy alkalmazza őt dolgai közben, s aztán apránkint érezni kezdé a gazdasszonykodás aprócseprő bajoskodásainak élvét. Egész nap elfoglalta magát; korán kelt és nem kérdezte anyjától, hogy mivel fogják elölni az időt? Még szinte hamar is telt az.

A nyugdij ügyében még mindig nem érkezett határozott tudósitás. Az ügyvéd irt ugyan háromszor is azóta, hogy a hátra hagyott holmikat és az eladott bútorok árát leküldte, hanem csak annyit, hogy az ügy még mindig élénk viták tárgyát képezi, mert némi lényegtelen körülmények fordulnak elő, melyek valamelyik nyilt parancs értelmében nagyon akadályozzák a nyugdij megállapitását. Nem sokára el fog dőlni. A „nem sokára“, ime, három hétre terjedt.

Hanem se az anya, se a leány nem találták ezt hosszu időnek. Még kevésbbé találta András bácsi, Julis néni, és talán — ispán ur.

Ez a jámbor fiatal ember nagyon el volt foglalva. Összetolult a sok munka: kukoriczatörés, szántatás, szénahordás, aztán jön a szüretre való előkészülés — mind az ő nyakán volt. Ritkán lehetett látni, naponkint legföljebb kétszer; akkor is mindig sietett, keveset beszélt, s legkevesebbet Berta kisasszonynyal.

Ha nem volna olyan sok dolga, azt lehetne hinni, hogy kerüli őt, annyira kevésszer láttatja magát. Berta kisasszony kezdett haragudni arra a sok dologra, mely elvonja a fiatal embert; hanem most már nem a miatt, hogy nem veszekedhetett vele.

Egészen az ellenkező miatt! Mert hát utóvégre is eljutottunk szerény elbeszélésünk cziméhez, a melyet fönt odabigygyesztettünk. Berta kisasszony elvei egészen meg voltak változva; nem szégyellte most már bevallani magának, hogy szereti az ispánt. Nem kaczagott fel és nem vetette föl ajkait, ha elgondolta, hogy az ispán . . . stb. hanem el-elmerengett és nagyon boldognak érezte magát édes titka őrzésében.

Azt még elmondjuk, hogy jutott ez a titok tudomásra, aztán befejezzük az egész egyszerü történetet. Minek folytatni tovább? Hiszen lehetne beszélni Berta kisasszonyról mint öreg asszonyról is; hanem akkor nem jó czim volna: „változott elvek.“ Mert

már mikor Berta kisasszony nem volt kisasszony többé, hanem kis asszony, akkor többé nem változtak elvei.

Három héttel megérkeztük után Szerőnyinét és leányát álmukból zaj, futkosás, zürzavaros hangok riasztották fel. A rejtelmes, s épen azért kétszeresen nyugtalanító zsibongás az udvar felől hallatszott. Mintha az udvaron emberek járkálnának összevissza, a kik csendesen akartak lenni, de épen, mert nagyon akartak, nem tudtak teljesen csendesen lenni.

Éjjel az óvatos, titkos beszéd az ablak alatt, a gyengébb szivüeknek félelmesebb, mint a hangos kiáltás.

— Hallod? — kérdé Szerőnyiné ijedt suttogással leányától.

— Hallom! — felelt Berta kisasszony, nem kevésbbé ijedt hangon.

— Valami nagy baj lehet. Meg kellene nézni.

— Bizony. De hogy nézzük meg?

— Hát az ablakon.

— De hátha tolvajok.

— Az is igaz. De mégis csak meg kell nézni.

Nagy nehezen bátorságot vettek maguknak. A kiváncsiság is csak nyom valamit a latban. Egymást biztatva, támogatva és koronkint vissza-visszarettentve, elért a két hölgy az ablakig. Apránkint arra is rávetemedtek, hogy kinyissák az ablakot.

Valóban bajnak kellett lenni. Az udvaron, a mint a sötétben ki lehetett venni, nehány lovas ember állott; mások gyalog jártak-keltek nagy sürgősen, suttogva, rohamosan beszélve egymáshoz, s egymást csendre intve rejtélyesen.

Az istállók felől épen ekkor közeledett valaki lámpással, kantárszáron egy nyergelt lovat vezetve. Kajsza lábairól meg lehetett ismerni. Az öreg Péter volt.

A ház felől egy sötét alak sietett feléje. A mint a lámpás világa elé ért, fehér tollát látni lehetett pörge kalapja mellett. Az meg Petri Bálint ur volt, az ispán.

Kivette a vén cseléd kezéből a kantárt, fölvetette a ló nyakába, aztán könynyedén ugrott föl a nyeregbe.

— Aztán vigyázzon kendtek, Péter. Akár le se feküdjenek már; hisz nemsokára pitymallik. A nemzetes urat nem szükséges fölébreszteni! — mondá elég érthetőleg, hogy a hölgyek tisztán hallhatták; aztán végig vágott a ló szügyén lovagostorával és elrohant, mint a villám. A lovas emberek intés nélkül nyomakodtak utána. Egy-egy ló patkója fényes szikrát vágott valami kőből.

— Nagy baj lehet, — szólt még jobban megrémülve Berta kisasszony, — mikor az ispán lovagostorával ugy megüti a sárgát.

Mennyire ismerte már ispán ur szokásait. Anyja még nagy ijedelme közepett sem állhatta meg, hogy gyanakodva ne tekintsen reá.

Nem állhatták tovább a bizonytalanság kinját, leszóltak a még mindig ott ácsorgó vén kocsishoz:

— Mi a baj, Péter?

Péter föltekintett.

— Hát a nagyságos asszonyék is fölébredtek? — kérdé oly hangon, mely morgásnak is beillett, mintha nem volna megelégedve, hogy oly csendesen akartak lenni s mégis fölverték a vendéghölgyeket. Aztán magyarázni kezdte a dolgot: — Hát tűz van a szomszéd faluban, kérem alásan. Tetszik látni azt a veres csíkot az égen? Arról lehet tudni. De ni, most már még jobban látszik; már a földön is látszik. Régóta vizsgáljuk már, mert a kanászgyerek, a ki szegény nyavalyás létére nem tud aludni, már jó ideje észrevette, hogy mindig nagyobb lett a vereség az égen, hát mondok: fölkeltem ispán urat. Az meg aztán *persze* mindjárt elment vagy négy béressel oltani segiteni.

A „persze“ ugy volt hangoztatva, mintha az ispán tette természetes volna, a mi nem is lehet másként. Az öreg Péter megelégedetten nyomta meg azt a szót. Kedvenczéről volt a szó, a kiről ime, mindig csak dicséretest mondhat.

A hölgyek dideregve húzták össze éji pongyoláikat, és szerfölött méltányolták az ispán nemes jószivüségét, hogy éjnek idején felzaklatva lóra ül és elmegy a szomszéd faluba, hogy oltani segitsen. Derék

ember az nagyon. Fontolgatták, hogy ők mennyiért tennék ezt meg, s a dijt nagyon magasra találták szabni. Még a gondolatától is összereszkettek. Nem is asszonyoknak való mulatság, az igaz.

Az öreg kocsis még mindig lent állott a lámpással kezében, mintha még akart volna valamit mondani, hanem resteli, a nélkül, hogy kezére adják; nem akart à propos nélkül szólani, mint a hogy művelt köreinkben mondanák.

— Megint tönkre teszik a lovainkat! — mormogá, mintegy folytatásul s szinte megérzett a szaván, hogy várja, miszerint megjegyzést tegyenek rá.

— Megint? Hát történt már ilyes valami? — kérdé Szerőnyiné.

Csak ez kellett Péternek, hogy megeredjen a beszélőkéje.

— Nem egyszer, kérem alásan, nem egyszer! — szólt bizalmas közlékenységgel, épen az ablak alá lépdelve. — Mert olyan ez a „paraszt“, instálom, hogy nem tud ez vigyázni. Olyan könnyen megesik rajta a szerencsétlenség, mint a hogy egy gomb leszakad. Igy nyáron meg kivált, hogy kint tanyázgat a nép az ég alatt, aztán pipázik hogy a szúnyogot elkergesse, hát olyan szépen elejtenek egy-egy szikrát, mintha parancsolnák. Akkor aztán uczczu, kiüt a tüzi-veszedelem. Ilyenkor meg nincs élhetetlenebb nép ennél, „a mi parasztunknál“, mert nem tud ez magán segiteni; mindjárt elveszti a fejét nyomban. Hát ilyenkor nagy istenáldás egy ember, a ki tud valamit a dologhoz, tesz is, meg a többinek is parancsol. Ilyen ember az ispán ur. Öt esztendeje, hogy „idekerült“ s azóta legalább husz tüzi-veszedelemnél volt jelen, a mik mind itt estek a szomszédságban. Haj, mikor ő azután ott van, akkor ne féljen senki; vége lesz ott a tüznek. Ugy tudja a módját az ilyen dolognak, kérem alásan, hogy csuda a'. Egyszer vele voltam vén bolond létemre, hanem a mit ott láttam, nem felejtem el soha. A sok tömérdek ember jajgat, neki van dühösödve az ijedtségtől, asszonyok, gyermekek sirnak s bódultan fut mindenki, csak gondolva, hogy menteni akar valamit, de nem mentve semmit csekély vagyonkájából; sokszor a legértéktelenebb holmit viszik magukkal, a bölcső párnáját a gyermek helyett, vagy az adókönyvecskét valami fontos irások helyében. Láttam olyat is. Mikor aztán ispán ur közbelép, kissé mégis csillapul a nagy zürzavar; nemcsak mondja ő, mit kell tenni, hanem példával meg is mutatja, hogy: hogy kell. Lassankint az elmék kezdenek hülni, szépen szót fogadnak az okosabbnak; aztán, ha egyátalában lehet, végét vetik a tüznek. Ispán ur mindig ott van elül, biztatva, buzditva; se lát, se hall mást, mint a veszedelmet s dolgozik hat helyett. Nincs az a nagy dézsa viz, melyet könnyedén föl ne tudna önteni a vizi puska hordójába s mikor sokáig piszmog egy-egy káddal három-négy ember, ő egymaga többet emel rajta, mint a többi összesen, hogy a víz ki ne fogyjon. Ha ő tartja a kezében a csövet, nincs a világon az a pipalövő vadász, a ki jobban tudjon czélozni a puskájával, mint ő a vizzel; ha egy szál égő masinát el akar oltani, ötven lépésnyiről egyszeriben eltalálja.

Valószinüleg régen nem beszélt az öreg ilyen hosszasan, ilyen melegen. Egészen kihevült bele. A hölgyek érdekkel hallgatták az egyszerü beszédet.

Az égen egyszerre kétfelől kezdett a hajnal pirja látszani. Az egyik az igazi hajnalé volt keleten, a másik a tüzé nyugaton, mely utóbbi azonban a terjedő világosságban apránkint mind halványabb lett.

— Mondom, kérem alásan, hogy el nem felejtem, a mit akkor láttam, hogy bolond fejemmel elkisértem. Azóta nem is megyek vele. Igaz, hogy ő sem ereszt magával, de meg nekem nincs kedvem megpörköltetni magam. Akkor is épen Csaliban volt a tüz. ‚No, Péter gazda, mondá, — mert hogy még akkoriban uj ember volt, — van-e kendnek bátorsága?‘ Csak van valamelyes! — mondám én, s igy elmentünk. Hát ott legalább is harmincz ház égett, mert olyan szerencsétlen helység ez. Itt az ispán ur, mint afféle legényember, leugrik a lóról, leveti a dolmányát s neki a dolognak. Azt csináltam én is, a mit ő;

dolgoztam, hogy csak ugy nyikorgott a derekam. A szomszéd falukból nagy késő re egyenkint megérkeztek a vizi puskák, mi ketten elláttunk egyet, hol én szivattyúztam, hol ő, mert tetszik tudni, én is eltalálom a vizsugárral, a mit jól megnézek. Hát a mint igy munkálkodunk, már egészen közre szoritva a tüzet vagy öt fecskendővel, egyszer csak elkezd sírni egy asszony, hogy: kegyelmes Ur-Jézus, itt a párna a kezében, de nincsen benne a gyerek; ijedtében a bölcsőről kapta le a vánkost, holott éjtszaka az ágyba vette a gyermeket magához, mert nyűgös volt. Na, látni való, hogy milyen nagyon kiabált a szegény asszony! Ispán ur hát elővett egy vizes pokróczot, magára teritette, aztán odaállitva engem a cső mellé, mert épen ő rajta volt a sor, megmutattatá magának a házat és biztatva engem, hogy csak mindig elébe lőjek, beugrott a lángok közé.

Berta kisasszony szorongva elsikoltá magát. Anyja a derengő világosságban tisztán látta, milyen nyugtalanság, kín festekezik arczán. Szemei el nem fordultak volna a vén kocsisról.

— Nincs nehezebb, kérem alásan, mint egy szál viz-sugárral egy egész embert védelmezni, — folytatá Péter. — Az ember nem tudja jóformán, hogy merről fordítsa a vizet. Én csak megtettem a magamét, tetszik tudni, hanem a szivattyuzó dolgozott roszul, egyszerre elakadt a viz. A többi fecskendő távolabb volt, aztán meg nem is látták a dolgot. A mint a viz elakadt, az ispán urat sem láttam abban a perczben. Addig csak ki tudtam venni az égő ablakon keresztül, hogy hogy' mozog a füstben-gőzben az alacsony házban, hanem akkor eltűnt. Ezt, mondék magamban, igy nem lehet hagyni; vele jöttem, hát nélküle vagy a holtteste nélkül haza nem megyek, mert a lelkiismeret ölne el. Rápparancsoltam a szivattyúzóra, hogy húzza jobban, a mint épen uj káddal öntöttek a hordóba, aztán én is magamra kaptam egy vizes pokróczot s megmagyarázva egy bőrkötős embernek, a ki készséggel állt a cső mellé, hogy mit csináljon, én is beugrottam az égő házba. Soha se voltam még olyan tűz közt. A födél égett; a láng helyenkint lenyaldosott vörös nyelvével az ereszről, végig-végig futva a meztelen falon, aztán gyujtogatva a szalmaszálakat a földön. Még nem égett be, hanem azért bent fojtó füst volt és gőz. Az én rosz öreg mellem mindjárt elszorult, nem is igen tudtam a pitarnál tovább menni, hanem ott elszédültem, hogy már épen össze akartam rogyni, elgondolva, hogy végső órám jelen van s feleségem özvegyen marad, a gyermekem meg árván, mikor egyszerre felragadott valaki a derekamnál fogva, megcsóvált a levegőben és kiszaladt velem az utczára. A fecskendő mellett letett a homokra, egy ember végig öntött egy rocska vizzel, attól magamhoz tértem. Jó volt, hogy leöntöttek, mert a mint kifelé jöttünk, hát az egyik lábam odavágódott az égő ajtófélfához, s a gúnya mindjárt meggyuladt rajtam. Igy is két hétig feküdtem a sebek miatt, hanem az nem tesz semmit, a gyereket mégis megmentettük.

— Kend bizony nem sokat segített! — mondá nevetni akarva, de egészen érzékenyen Szerőnyiné.

— Már a jó szándék nálam is megvolt! — bizonykolá a vén kocsis, elfúva a lámpásban a gyertyát, melynek világára innen-onnan nem volt szükség. — Hanem hát persze ő százszor erősebb nálam. Ámbár akkor kicsi hijja volt, hogy mind nem használt volna az ő erőssége sem.

— Hogy-hogy?

— Ugy, hogy alig értünk ki a házból, hát leszakadt a fedél, végig borítva az eresz alját zsarátnokkal. Ha az ott kap, olyan bizonyosan elvesztünk volna, mint annak a rendje. Azóta hát soha sem ereszt magával. Azt mondja, hogy nem akarja lelkére venni a feleségem, meg gyerekeim árvaságát. Őérte nem kár; neki nincsen valami közelebbi hozzátartozója, mint az apja, meg a testvérei. Hát az nem elég? Aztán meg én mi vagyok? Hanem nem féltem én azért; nem vesz az el soha!

Több mondani valója nem volt Péternek, a nagyságos asszony sem szólt hozzá többet, igy hát lassan elballagott az istálló felé.

Szerőnyiné aggódva nézett leányára.

— Te reszketsz? — szólt hozzá gondoskodó hangon, — fázol?

— Nem én, anyám! — felelt Berta kisasszony s fogai hallhatólag verődtek egymáshoz izgatottsága miatt. — Hanem nagyon féltem. . .

— Kit?

— Az ispánt!

— Miért? — kérdezte Szerőnyiné.

Berta kisasszony egyszerre sirva veté magát anyja kebelére, fuldokolva:

— Mert nagyon, de nagyon szeretem!

Anyja mosolyogva simogatá meg haját kis fehér hálófejkötője alatt.

— Ez baj, édes gyermekem, nagyon nagy baj! — szólt jóságosan. Aztán hozzá tevé: — hanem hát nem tehetünk róla.

E perczben keltek föl András bácsi és Julis néni. Nem tudtak az egész éjszakai dologról semmit. Mikor Szerőnyiné elbeszélte, hogy miként ment el az ispán, — nem látszottak megütődni rajta.

— Mindig ugy szokta! — mondák, és abbahagyva ezt a dolgot, inkább azon csudálkoztak, hogy hogy' nem hallottak ők az egészből semmit.

Berta kisasszony kimondhatlan kinokat állott ki. Egymásután számlálta az órákat, a mint elteltek, s nyugtalansága mind nagyobb lőn. Nem találta helyét s szüntelen az ablakhoz futott.

Mind hasztalan, az ispán nem tért haza délelőtt.

Délben lódobogás hallatszott. Berta kisasszony rohamosan sietett az ablakhoz. Csak András bácsi jött meg délelőtti dolgaiból.

Kérdezősködött, hogy nincs-e még itthon ispán ur? s midőn mondták, hogy nincs, meghagyta, hogy ne várjanak az ebéddel, hanem tálaljanak, mert ő nagyon éhes.

Berta kisasszony indulatosan kérdezte magában, hogy van-e ennek az embernek szive?

Az elitéltnek a siralomházban különb étvágya lehet, mint Berta kisasszonynak volt az ebéd alatt. Nem tudott egy falatot se leerőszakolni torkán. Sápadtan, izgatottan ült székén.

Talán az utolsó tál étel volt feladva, melyből Berta kisasszony szintén nem evett egy falatot sem, midőn a lépcsőn egyszerre sarkantyú hang pendült meg. Oh, mily kedves zene volt ez most Berta kisasszony előtt, pedig egykor nagyon csúnyának, sértőnek találta, a sarkantyú viselését pedig izléstelennek, betyárosnak. Lám, milyen jó pedig a sarkantyú, hogy tudtára adja a szerető szivnek a szeretett érkezését. Megismerte róla az ispán lépteit s lassan fölemelkedett székéről, a mint az ajtó tárult fölfelé.

Valóban ispán ur jött, de milyen kiállitásban!

Öltözete sáros, vizes, szennyes, helylyel-közzel megszakadozva; haja borzasan összecsapzott, meg-megpörkölődve, bajusza rendezetlen, arcza s még kezei is kormosak.

Ugy lépett be nagy fáradtan. Látszott rajta, hogy egészen el van csigázva. Mire belépett, Berta kisasszony eléje futott. Az előkelő hölgy a rongyos, piszkos embernek? Nem! A szegény leány az imádott, derék embernek!

Elragadtatva nyujtotta kezét. Mennyi minden volt kimondva e kéznyujtásban! Az elvek megváltozása, gyökeres megváltozása!

Valóságos szerelem vallomás volt. Az ispán elég okos volt, hogy megértse s elég szerelmes, hogy felhasználja.

— Szabad ezt a kis fehér kezecskét örökre magaménak mondanom? — kérdé hirtelen, a mint azt a kis fehér kezet kormos markában tartá.

Berta kisasszony majd meghalt ijedtében és zavarában; de nem állhatta meg, hogy azzal a kis fehér kézzel meg ne szoritsa a kormos kezet. Ez elég magyarázat volt, s az ifju jónak látta minden lehető visszavonulásnak elejét venni idejében.

El nem eresztve Berta kiszsszony kezét, odajárult Szerőnyiné elé és mondá érzésteljes, komoly szóval:

— Nagyságos asszonyom! Én, igy piszkosan, rongyosan, a mint vagyok, nem

akarok kevesebbet, mint Berta kisasszony kezét megkérni,

Mindnyájan meg voltak lepve, de mindnyájan kellemesen, s épen a meglepetés okozta, hogy nem gondolkozhattak sokáig. Szerőnyiné András bácsiékra nézett s a mint látta, hogy azok mosolyogva integetnek fejükkel, megfogta a két különböző kezet, a mint egymásba voltak téve:

— Ha az isten ugy rendelte, — mondá könyes szemekkel, elérzékenyülve, — én nem ellenzem. Legyetek boldogok!

Berta kisasszony anyja kebléről a fiatal emberére veté magát. Igazán boldog volt.

Szerőnyiné és Julis néni könyezve csókolták meg egymást, András bácsi jókedvűleg mosolygott a gyerekekre, s mindnyájan igen jól érezték magukat.

— És most, — szólt az ispán az érzékenykedés után, — kérek valamit enni, mert nagyon éhes vagyok. Nem ettem tegnap este óta.

Igy ölelkezik az emberben poézis és próza!

— — — — —

Ki kell elégítenem olvasónőim kiváncsiságát, pedig a többit akár képzeletükre is bizhatnám.

Hat hónapig jártak a fiatalok jegyben. Akkor lett Bálint nagykorú.

Akkor nagy lakodalmat csaptak a tiszttartói lakban. Megérkezett arra Bálintnak minden rokona.

Olyan vigság nem volt a környékben egyhamar.

Bálint beszélt apjával, akkor azt mondta leendő anyósának:

— Valami gazdag nem vagyok, még talán jó módú sem. De isten segedelmével, és a saját szorgalmam után, mindig lesz annyim, hogy a feleségemet eltarthatom, meg tán egy egész családot is, mert a földet fogom túrni, a mely leghálásabb.

Az özvegyasszony mosolyogva hallgatá.

— Én pedig felajánlom nyugdíjamat, — mondá. — A mezei gazdálkodásban jól esik néha az ily kevés, de kész pénz is. Aztán meg nem esik ingyen. Azt kivánom érte, gyermekeim, hogy tartsatok el egy öreg asszonyt holta napjáig.

Érzékenykedve csókolóztak össze hárman.

Az öreg Péter mind e vigalom között is gyakran búnak eresztette fejét. Nagyon sokat gondolkozott. Egyszer végre külön kapta Bálintot.

— Megkövetem, ispán uram, — mondá félnevető, félsiró képpel, — ugy látom, hogy elszakadunk egymástól. Csak valamivel fiatalabb volnék s ne ilyen vén mihaszna, a kinek már félig-meddig kegyelem-kenyér a szolgálata, azt mondanám: fogadjon meg engem. Hanem igy, látom, hogy nem lehet. Dolgozni nem tudok, parádés kocsisra meg nincs ispán urnak szüksége.

— Bizony arra nincsen! — szólt nevetve, de érzéssel, Bálint, — hanem ha valamikor lesz, hát kendre gondolok!

Azzal megszoritotta az öregnek kérges kezét.

A menyegző után következő napon uj könnyű kis kocsi, két tűzvérű pejjel, szállitotta az uj párt s az özvegyasszonyt a kis birtokra, melyet Bálint atyja már szépen berendezett fia számára. Az egyik kocsis-ló mellé kötőfékszárnál fogva volt kötve a kis sárga, a kocsi körül egy szép vadászkutya ugrált.

A volt Berta kisasszony könnyező mosolygással nézett a két kedvencz állatra:

— Rózsi, Nimród! — kiáltott rájuk, és ló és kutya megértették hangját. Amaz fejét hányta, emez ugatott fel nagyvidáman a kocsira.

Mikor elbucsúztak András bácsiéktól, Berta kisasszony sirva csókolgatta meg őket, s egyenkint kezet fogott minden cseléddel. Hat hónapi itt-léte után mind megismerte őket és megtanulta, hogy nem öltönye és állása után kell az embereket becsülni.

Igy változnak az elvek!

Az öreg Péter lehajolt kezéhez és megcsókolta. Első eset talán, hogy ilyen fiatal fehérszemélynek kezet csókolt.

— Tudtam én, hogy meg fog változni, még mikor Pestről hoztam! — mondo-

gatá cselédtársainak; aztán sokat beszélt akkorról, a miket Berta kisasszony nem is sejtett volna, hogy tud.

Az uj birtokon leélték a mézes heteket, aztán rendes, közönséges, munkás, de boldog élet kezdődött. A három levelű lóher minden egyes levele kimondhatlanul jól érezte magát.

Berta kisasszony (nem tudunk s itt a végén már nem is akarunk róla elszokni, hogy kisasszonynak szólitsuk) áldva emlékezett az időre, midőn elvei megváltoztak; midőn többre kezdé becsülni a pusztát a fővárosnál, a pusztai embereket a fővárosiaknál; midőn megtanult gondolkodni, érezni és gazdasszonykodni; midőn a dohányfüsttel megbarátkozott s midőn elhagyta a daczosságot, gőgösséget, követelőzést, elfogultságot, müveltségében való elbizakodást és sok fővárosi hölgynek egyéb jeles tulajdonságait, melyek benne nagyobbrészt megvoltak, s melyeknek mindegyikét megfigyelni: nem volt ügyességünk, leirni: tehetségünk.

Hegedűszóban szép mese. Jutalmunk meglesz, ha kedves olvasónőink gondolkoznak fölötte, mikor olvasás után leteszik a könyvet, s nem dobják félre, mint egykor Berta kisasszony a franczia regényt.

MAJOR BÉLA.

ÁBRÁNDOZÓ GYERMEK.

Ábrándozó gyermek néma vágygyal,
Mért oly halvány, szótlan ajakad?
Oh hová lön régi vidámságod,
Mit tünödöl, epeszted magad?!..
Hagyd az álmot — körötted ezernyi
Boldogsággal kínálgat a lét...
Jer, jer, a tavaszban üdvözülni:
Hallgassuk a dalos fülmilét!

A tavasznak ábrándos szellője
Fölvidítja fájó lelkedet;
A virágok édes illatától
Szerelemre hevül kebeled.
És az ábránd helyett, a természet
Valóságban üdvet tár eléd...
Jer, jer, a tavaszban enyhet lelni —
Hallgassuk a dalos fülmilét!

Dal a völgyön — dal a bérczek ormán;
Minden éled, örömtől repes!
Csak te volnál régi bánatoddal,
A ki eltünt álmokat keres!?..
Hagyd az álmot — helyette cserébe
Fogadd be az öröm érzetét...
Jer, jer, a szép tavaszt üdvözölni,
Hallgassuk a dalos fülmilét.

Téli gyászát a vidék letette;
Te is hát a régi gyászt, a bút!
A természet édes anyakeblén
Az örömhez oly közel az út!
Testvéreid: a nyiló virágok,
Oly biztatón mosolygnak feléd...
Jer, jer velök örülni, szeretni,
S hallgatni a dalos fülmilét!

MARCZALI KÁROLY.

FÜRDŐI NAPOK.

Koritniczán 1864. juliusban.

Itt vagyok tehát, a sürű fenyveserdők rengetegében. Messze maradtak utánam a város zaja és pora s a köznapi élet zsibbasztó küzdelmei; a gondok közül csak az követett, mely késő éjtszakán is ébren viraszt felettünk s „ott ül a nyeregben a lovag után.“ Az egyszerü fa portále, mely a kellemes völgykebel nyilatánál *aegrotis salutem**) üdvözlő felirattal fogadja az érkezőt s benső oldalán *sanis laetitiam* **) bucsúszóval bocsátja a távozót, szivesebben látszék most felém inteni, mint valaha. Másodizben léptem át küszöbét ez alkalommal. Taval egyedül és hives napon; most baráti vidám társaságban s ragyogó napfény mellett. Kedvező előjelnek tekintém, hogy mindjárt a bejáraton jóval innen, sétáló csinos hölgysereg jött velünk szemközt, virágai a fürdő vendégek koszorujának. Eszembe jutott, hogy csaknem egész utunk folytán feltünő nagy számmal repdestek kocsink előtt a vadgalambok. Ha nem csalódom, Aeneást is galambok vezették azon titkos aranygalyhoz, melynek érintésére megnyilt előtte a tulvilág kapuja. Mennyországnak hideg ugyan egy kissé e rejtett völgymedencze, hol a „rózsaujjú“

*) Egészséget a kórosoknak! **) Örömet az épeknek.

hajnal, melyet a muzsák barátjának neveznek, de melyet én gyakran szemlélgetni sohsem törekedtem — nyár derekán is három-négy fokra süllyeszti a légmérsékletet, ugy hogy a lombok és virágok szinte remegnek a csillogó fagyos harmat terhe alatt. De lassankint megenyhül az idő haragja, s kivált julius vége felé derülten mosolyog az ég e kedves magány fölött. A köröskörül őrt álló magas bérczek megtörik a napsugár égető fulánkját, s hűs szellővel mérséklik a déli hőséget. Az illatos fenyvek édes árnyat boritnak reád, — a patakok szabad csörgése, a sürű lomb titkos suhogása oly ábrándosan szólnak kedélyedhez. Vagy nem bánják, ha rájok nem figyelsz is, csak látogasd hív szorgalommal emez igénytelenül felbuzgó jéghideg forrásokat, — élvezd pontosan azoknak csudatevő érczes habjait, s járjad minduntalan e többé-kevésbbé idomitott ösvényeket és utakat, hegyeket és völgyeket, sziklákat és erdőket!

A társaság korán reggel hagyja el nyughelyét, siet élvezni, a tulságosan éles levegőt-e, vagy az *Albrecht* és *Sofia*-forrás erős hideg savanyuvizét — magam sem tudom eldönteni. Némelyek épen versenyeznek a kora fölkelésben, s van egy pár hű látogatója e vonzó magánynak, kiket mindig sétányon üdvözöl már a hajnalszürkület, s kiket maga a kifogyhatlan jó kedélyü öreg őrnagy sem bir megelőzni soha, a mi az ő katonás egyéniségét aztán izgalomba is hozza. „Nem kelhetek — ugymond — oly korán, hogy midőn kitekintek stockházam ablakán (igy gunyolja piczi kényelmetlen szobáját) előttem ne sétáljon, mintegy Schildwach, az öreg B. s távol a felső sétányon, mint egy Vorpost, az öreg C.“ — A hölgyek valamivel később tünnek elő; de 6 óra után, midőn a losonczi *Rudi* kitünő zenebandája megzendül az *Albrecht*-forrás pavillonkája alatt, csaknem mindnyájan kezdik gyógy-poharazással egybekötött sétájokat. Élénk társalgás, fesztelen vidor beszélgetés, a délutánt illető apró tervezgetések stb. gyorsan röpítik az egy pár órát, mely alatt 4—8 pohár vizét mindenki elfogyasztá. Megrovogatjuk a sétaútak keskeny voltát, mely egy közép termetü krinolint s egy magános férfit sem fogadhat egymás mellett kényelmesen, — a pázsit-szegély bő harmatát, mely szép hölgyeink reggeli öltönyének alját oly kényelmetlenül fürösztgeti, — a források közvetlen környékét, mely inkább sárfészek mint kényelmes megállapodási hely, és sok egyebet, mik e még folyvást csak kezdődő fürdőintézet tagadhatlan hiányai közé tartoznak, s a mikről való erélyes gondoskodást — mint látszik — egyik év a másikra bizza.

Nyolcz óra után a hölgyek szobáikba vonulnak, a férfiak pedig nagyrészint a *Pompéji* czimü vendégház barátságos tekintetü verandáján gyülnek össze, bizalmas patriarchalis körben költendők el a gyakran kivétel nélkül jó kávéból álló reggelit. Természetes, hogy olykor aztán el nem maradnak az élénk vitatkozások különböző társadalmi és politikai kérdéseink felett. Mert hiszen a magyar ember levetkezhetlenül viszi magával mindenhová alkotmányos életének s nemzeti mivoltának eleven érzelmeit, s nem csoda, ha most, midőn a nyilvános közreszólhatás alkalmai hiányzanak, nyelve olykor a fenyvesek árnyában is meg-megered. A hol szlávnő van, dal is van, igy szól egy szlávközmondás. Mellé tehetjük: a hol magyar ember van, dictio is van; de isten óvjon attól, mit a lengyel példabeszéd e szerencsétlen nemzet jellemzéseül igy fejez ki: két lengyel = három párt. Pedig mind köz, mind magán vitáink folyama mily gyakran mutatja, hogy egyéniségünk heve felülkerekedik az objectiv megitélés mértékén, s majomszeretettel agyonszoritjuk az ügyet, a fürdővel együtt kiöntjük a gyermeket!

Taval hallám, nem tudom mely oldalról, a megjegyzést, hogy Koritnicza az ultra-magyar érzelmüek gyülekezési helye. Semmi sem könnyebb napjainkban, mint efféle mázt kenni bizonyos körre azoknak, kiknek malmára ép ily mázolás hajtja legjobban a vizet. De elfogulatlan szemlélő nem egy magán álló, kivételes jelenetből von következtetést egész nagy közönség jellemére, — nem indul el homályosan látók nyomain s nem fog rémeket festeni a falon minden csekély árnyék feltünéséből. Azon férfias komolyság, mely jelenleg eme fürdői kört jellemzi, azon gyöngéd — mondhatnám — családias öszhangzás, mely e mivelt társaságban kivétel nélkül uralkodik, szóvalezen egész idény folyama, bizony nemcsak ajánlatossá, ha nem páratlanná teszi e fenyvesek közé rejtett kedves magányt. Pedig közfürdő intézetnek keresetté s vonzalmassá tételére, a természettől kapott előnyökön s a mesterség és szorgalom által nyujtott kényelmeken kivül, vajmi nagy hatással van az ott megfordulni szokott társaság szellemi légköre, hangulata, miveltsége stb. S ily helyeken is, mennyire sok függ a józan intelligentia tapintatos szereplésétől!

Ime azonban a nap délpontra hágott felettünk, vagy meg is haladta. Éles csengetyüszó zúgja keresztül több izben a hévségtől illatozó fenyves vidéket. A férfitársaság egymásután huzódik elő különböző irányokból a hegylejtőn levő *Pompeji* felé. Terített asztalok várnak ott bennünket, s nehány percz mulva oly magyaros, erős társas ebéd, melyhez a világ bármely egészséges belszervezetü polgára csak szerencsét kivánhat önmagának. A hölgyek, egy-kettő kivételével, ez alkalommal is szobáikban maradnak, s hü megadással néznek eléje *Péterné* asszony kegyelmes jóakaratának és szeszélyének. *Péterné* asszony! vajon ki ő, hogy kegyelme is van, szeszélye is van?.. *Péterné* fontos egyéniség e rengeteg erdőben, a fürdői élet lényeges alkotó eszköze, — az egészség élő vehiculuma, a konyhai kormányzat felelősség nélküli ministerelnöke és monarchája, a vendéglősök azon fajából, mely rosz kedvében

a fáradt utas azon kérdésére: van-e, vagy lesz-e valami enni s inni való? dérrel-dúrral feleli: van menykő, lesz menydörgős menykő, — s midőn készit, mit jónak lát, azt hiszi, hogy ezzel megkönyörült s kegyelmet gyakorolt. Végzi kötelességét saját belátása szerint, tisztán, pontosan; hogy valaki gyöngélkedő vagy egészséges, válogatós vagy fölsemvevő, hölgy vagy férfi, öreg vagy fiatal — mit tartozik mindez őreá? Ő megy évek óta azon kerékvágásban, melyen egykor a patriarchális fürdőigazgatóság a konyhaügyeket kezére bizta, jól tudván, hogy az ő törvényszékétől ez idő szerint nincs fölebbvitel. És ez talán sokunk izlésének eléggé is megfelelne a társas asztal mellett, ámde a hölgyek, a szeretetre méltó hölgyek, hány titkos sohajt ejtenek, hány boszús pillantást lövelnek, hány tüzes dorga-szóra fakadnak a Péterné asszony által ímmel-ámmal hazaküldözgetett csészék felett!? Sehol az ételek mivolta, mennyisége, minőségéről annyit beszélni nem hallék, mint Koritniczán. Ha fölveszem, hogy ez áldott érczes viz és üde illatos levegő már magában is csodásan felfokozza étvágyunkat, — ha látom, mily példátlan és jobb czélra méltó buzgalommal igyekszik e derék társaság a tálak és tányérok körül; — ha meghallgatom őrnagy urunk azon erős kritikáját, mely szerint egyik vidor czimboránk 12 darab palacsintát kiszedvén, üres táltól félő szomszédja e látványon sírva fakadt: ha mindezt tekintetbe veszem, ép annyi okom van bámulni ez étel théma erős varialása, mint volna annak teljes fölsemvevése fölött. Csoda-e, ha ilyes légkörben a széptevő ifju, jámbor önfeledéssel, átadja magát a gastronomia titkairól s élveiről való magyarázatnak, s imádottja tetszését is azzal vágyik meghóditani, hogy előtte a mai étlap sorozatát birálgatja, saját izlését s szellemdús combinatióit az ételekről jó hiszemben rajzolgatja, — nem sejtve, hogy ép ez által veszti el azt, mit megnyerni akart azon kedves hölgynél, ki szive eszményképét valamivel magasabb regiókban keresi, mint hol a pecsenyés tálak állani szoktak!..

Bármint van a dolog, erős határozatu férfi, ki nemcsak beszélt, hanem cselekedett is, ki rohamléptekkel áttörte a korlátokat, csak egy találkozott közöttünk. Őrnagy ur csordultig telve látta türelme poharát, fél bal-t commendírozott önmagának s gyakran ruminált társas ebédünket alantabb rendüvel váltotta fel. Közlegényi vendéglőre degradáltam magamat — igy kiálthatott fel — de megnyertem az arany szabadságot.

Délutáni óráinkat távolabbi séták- vagy kirándulásokkal töltjük. E sétákat nemcsak egészségi tekintet s igy a fürdőzés legközvetlenebb czélja teszi szükségessé, hanem egyéb mulatságok hiánya is. Köztudomásu, hogy Koritnicza nem a sybarita kényelem és elfinomult polgárosultság kéjfürdője. Itt még türelemre is van szükség, hogy a természet által nyujtott előnyök édességét élvezhessük. Várnod kell, míg az ég gyakori boruja elszéled s állandó fénynyel ragyog reád az éltető nap, — várnod kell, mig a téli öltönyre utasító időjárás szigora megenyhül, — fáradoznod föl és alá, mig a közelvidék szépségeit fölfedezed, szóval faggatnod a természetet, mint egy szemérmes hajadont, mig gyönyöreinek egész gazdagságával reád mosolyog. Fölmegyünk az ugynevezett *nyeregre*, azon középmagasságú hegyre, mely a fürdői völgymedencze déli oldalán, két magas bérez között, nem nagy fáradságot igényel a kirándulásra. Hölgytársaság is örömmel vesz részt az expeditióban. Nem sejtik, hogy a fölvezető ösvények csak a természet kezének darabos alkotásai, hogy a sürű bokrok majd pajzán vágygyal fognak ragaszkodni a női öltönyök bő uszályába, — hogy a lesietö viz-erek süppedékein bizonytalan helyzetű kődarabok képezik az átjárást, s hogy végre a meghágott hegytető csak mérsékelt látkörü panorámával jutalmazza a kedves társaság törekvését... Mindegy! e fáradság, e hasonlithatlan erdei lég, s a pihenés az ég közelében, e tisztás halom tetején, már maga nem elég jutalom-e? s nekünk, kik szépeinket pár órai sétájokban kisérhetők s utjok akadályosabb pontjainál a föl-, le- és átsegités örömeiben s társaságuk gyönyörében részesülheténk stb. lehet e ébren álmodnunk még dúsabb kárpótlásról? Mein Herz, was willst du mehr?

Kevesebb törődéssel, s ép annyi ha nem több élvezettel van összekötve az északnyugoti hegyoldalban kigyózó vágott sétaut, mely mérsékelt esésü csavargással csalja meg a különben jókora magasságu hegy meredekét. Évek előtt, mint mondják, a szepesi püspökök költségén készittették e sétaut, mely itt-ott terepély bükk fákkal vegyes sürü fenyvek között halad, de melynek javitására vagy csak conserválására is oly felette kevés történt ez ideig, hogy ily föl sem vevő gazdálkodás mellett pár év mulva az egész ösvény romokká válik és elvadúl. Általában nem kedvez e különben szép jövőjü fürdőintézet teljes fölvirágozásának az a körülmény, hogy a tulajdonos kamara sok tennivalót — talán épen mindent — a bérlőre, a bérlő pedig a tulajdonosra hárit. Igy mind az épületek szaporitása, mind a meglévők kényelmesebb berendezése csigaléptekkel halad. Csak kevés az, mit a kamara, a fürdő első erélyes fölkarolója *Koch* pénzügyi tanácsos ideje óta, e részben cselekedett; a bérlő óvakodik tetemesebb költséget forditni a szükséges javitásokra, még ha módjában volna is, mivel a bérletévek száma csekély s a nagyobb siker bizonytalan, — azon magánosok, kik annak idejében a kamarától telkeket vásároltak,(a telek eladása később megszüntetvén,) már csaknem mindnyájan beépiték fundusaikat, s igy a haladás többé ez oldalról sem várható. Nem ohajtjuk ugyan, hogy a tulajdonos magán kezekre bocsássa e fürdőintézet örökjogát, mint évek előtt Szliácscsal történt vala: azonban mind a kamara, mind a közönség érdekében felette kivánatos,

hogy vagy a bérletföltételekben fordittassék kellő figyelem a fürdő folytonos emelésére, vagy a tulajdonos önmaga ragadja meg e részben a vezérletet, s eszélyes intézkedései által nyisson a szenvedő emberiségnek e helyen minél vonzóbb alkalmat, magának pedig minél bővebb jövedelemforrásokat. Az egy helyben maradás utoljára annyi, mint elmaradás, s nem lenne kedvező birálata e különben kellemes völgyecskének, ha azon vendégek, kik azt már több évben látogatták egymás után, lassankint magok is elmaradozni kezdenének. Pedig, ha nem csalódom, jelenleg majdnem olyasmit veszek észre, ha társaim között figyelmesen széttekintek.

Bármily igen rejtve vagyunk is e bérczek és fenyvesek között a nagy világ hullámzásától: nem kerülhetjük, hogy föl ne keressenek bennünket a humanitas és dilettantismus száz meg száz ürügy alatt járó-kelő alakjai, üzlet-apostolai, ívei stb. Sorsjáték egy szegény család fölsegélésére, aláirási ív egy szegény iskolamester javára, supplicans diák ez s ez tanintézet számára, photographképek a fürdő kitünőbb részleteiről, s tudj' a mindentudó, mi minden! Sőt mi több, szinészek is ajánlkoztak néhány előadásra, nem tudván, hogy a szerény, csendes Koritnicza mily kevéssé vágyik változatos élvek után s mennyire jól érzi magát a hüs fenyvesek alatt, egyszerű fahajlékaiban. — *Nagy Jakab*, a tilinkós, mégis ada egy hangversenyt. Üdülni jött, mint mondá, de elhozta tilinkóit s igy el a hangversenyt is. „A két (?) magyar haza első (?) tilinkóművésze (?)" mint magát nevezé, ugyanazon darabokat fujta, miket már tőlè annyiszor, sőt egyedül, hallánk: Repülj fecském, Carneval, Oláh stb. Kicsiny levén teremünk, nagyon közel esett az előadás egész mechanismusa, s könnyen megfogható egy kedves hölgy azon ohajtása: „bár távol bokorban fujta volna, hogy ne lássuk arcza kinlódásából, mint küzd egy roppant szál ember egy piczi kis darab fával!" Különben saját methodusa szerint készittetett tilinkókból nagy mennyiséget hoza magával s darabját csak öt forintért adogatá: de azt a kis bodzasípot, melyet nem t'om hány tokban hordoz, világért sem bocsátja áruba; az alapitotta meg — ugy mond — Nagy Jakab világhirét, (hohó!) azt a nemzeti muzeumnak hagyományozza! Pedig hát „silvestrem tenui musam meditaris avena!"

Legközelebb, egy veröfényes délután, egész társaságunk a bejárati nagy úton sétálgatott lefelé. Két oldalt a dús tenyészetü fü zöld pázsitja szegélyzé ösvényünket, gyönyörködtető tarka vegyületben kinálván a szokatlanul élénk virulatú vad virágokat. S a mi főleg szemedbe ötlik, az a kéklő arvácskák nagy száma, melyek itt a természet kezétől hintve pompáznak, az illatos kakukfü, harangvirág, gyopár és szarkaláb testvéri társaságában. A lejtő közepén bő vizü patak harsog végig, még hangjával is üditőleg hatván idegeidre. Vidáman beszélgetve haladtunk lefelé a könnyü lejtőn, s a nem rég épült erdőszlaknál elhagyva egyenes utunkat, baloldalt kanyarodtunk föl a szük bérczes völgyben. Félórai kényelmes séta után elértük a leégett vadásztanyát s annak romjai körül letelepedénk. A férfiak közöl nehányan a zugóval felszoritott patak esésénél maradtak el, horgokat vetettek a jéghideg viz mélyére, leselkedvén a csalétket, fájdalom! mohón kapni nem sietö pisztrangok után. Mosolyogva declamáltuk feléjök a Goethe halászát:

Das Wasser rauscht', das Wasser schwoll,
Ein Fischer sass daran,
Sah nach dem Angel ruhevoll,
Kühl bis an's Herz hinan.

Tudtuk, hogy a patak tündére, a „feuchtes Weib" nem fog előttök feltünni; kedvtelésökre hagytuk őket, míg mi többiek a kölcsönös beszélgetés folyamában keresgettük a pisztrángnál becsesebb „arany halat!" A beszélgetésben egy sajátságos szellemi szervezetü hölgy lőn társammá nehány pillanatra. Szememet eddig öltönye vonta leginkább magára; most alkalmam volt megismerkedni azon nemesb tartalommal is, mit e káprázatos öltöny fedezett. Az olvasmányokra fordult beszédünk.

— Szokott maga olvasgatni? kérdé tőlem több mint naiv jámborsággal s oly gyorsan perditve, hogy értelmét alig vehetém ki. Feleletet sem várva, egy lélegzetre rögtön tovább kérdezett: „szereti maga a hideg vizet?

— A hideg vizet szeretem. Olvasgatni szoktam, ép ugy, mint tiszta levegőt szívni. S most már én iparkodtam hirtelen kérdezni: „S mik a nagysád olvasmányai, otthon a házi körben?"

— Hát, holmi hirlapok, meg holmi könyvek. . . Ismeri maga az édes gyökeret? — Én már az édes gyökeret nem akartam ismerni, hanem maradtam csak a hirlapok és a könyvek mellett.

— S miféle hirlapok, ha kérdeznem szabad?

— Eddig hordattam a „Nefelejtset", de az nem jó volt, aztán a „Koszorút", az se jó volt, most van az Emiliáé, de az se jó, s jövőre maradok a „Bazár" mellett.

— A „Koszorút?" s mi oknál fogva esett ki nagysád kegyéből a „Koszorú"?

— Hát, tudja, igen komoly, igen tudós; még a verse is, még a novellája is csupa komoly, — meg aztán divatképe sincs, ruhakelme-mintája sincs, rebusa sincs, formája sincs, boritéka sincs, aztán tudja én mulatni akarok, nem tanulni.

Lábam önkénytelenül készen állott, hogy megoldom a kereket egy jó lélegzetvétel után s szaladok társaimhoz a zúgó partjára, itt hagyván a képzelt „arany halat" egy piczi kis élő pisztrángért. Azonban egy éles látásu derék nő közelemben megsejté gonosz szándékomat, s társalgása kedves fonalával ujra lekötött.

— Látja ön, — igy szóla csendes hangon, — mily kedvtelve mulat e szeretetre méltó kisded kör! Valóban öröm szemlélni e különbözőleg fog-

lalkozó csoportkákat. Nézzen ön végig rajtok; nem vesz észre körültök valami bűvösebb léghullámzást.

— Talán a villanyosság az, mely annyi szép szemből sugárzik felém?

— Lehet hogy ugy van. Hanem mondja csak, tud ön olvasni a szemekből?

— Talán. Legalább volt egykor benne némi gyakorlatom. Ha élénk betükkel irja ki magát bennök a lélek, most is minden bizonynyal. S nagysád?

— Én pedig azt jóslom, hogy ha ez igy halad, a koritniczai lég rövid idő mulva nagyobb hirű lesz mint a smekszi.

— S miért?

— Mert a smekszi, mint sok évi gyakorlat bizonyitja, csak a *széptevésig* fokoz, de a koritniczai a *szerelemig*!

Mely oldalra vágott jóshölgyem fürkésző pillantása, nem kérdezgetém. Örültem ez uj fölfedezésnek s ámént mondtam teljesülésére.

(Vége köv.) L. J.

KÜLFÖLDI SZEMLE.

Cseh népmondák a Krisztusról. A német irodalomban még folyvást tart a mese- és mondagyüjtés, bár nem oly fényes eredménynyel, mint a Grimmtestvérek korszakában. Nincs év, melyben ne jelenjék meg egy-egy ujabb mese vagy mondagyüjtemény, sőt a szomszéd vagy távolabb lakó nemzetek néphagyományai iránt is élénk részvét nyilatkozik. Waldau Alfréd a szláv, különösen a cseh néphagyományokat tette tanulmánya tárgyává s nem sokára egy egész kötet cseh népmondát bocsát közre a Krisztusról. A sajtó alatti munkából egy berlini lap egy pár érdekes mutatványt közöl, melyeket már csak azért sem árt átvennünk, hogy az ilynemü magyar mondák iránt némi figyelmet ébreszszünk. Itt következnek:

I.

Volt egyszer egy parasztasszony, olyan fösvény és kemény szivü, hogy még egyetlen egy gyermekét is éheztette. Egyszer épen kenyérsütéssel bajlódott, a mikor egy vén koldus a szobába lépett s egy darab kenyeret kért tőle. „Csak menj tovább jó ember — mondá neki az asszony — magamnak sincs, én is szegény vagyok.“ A koldus szomoruan rázta fejét, s még szivrehatóbban könyörgött egy darab kenyérért. Akkor az asszony képmutató jósággal igy szólott: „Menj máshova a mig a kenyér kisül, gyere vissza aztán egy óra mulva s akkor adok egy darabocskát.“ A koldus megköszönte a jóakaratot és elment. Mikor a kenyér kisült, az asszony bekiáltotta gyermekét és igy szólott hozzá: „Nézz ide: mikor a koldus visszajö, én elbuvok a tekenö alá, te pedig azt mondod neki, hogy hirtelen egy beteg szomszédasszonyhoz hittak, nem tudod, mikor jövök haza, azért ne várjon, hanem isten nevében menjen tovább.“ A fösvény asszony csakugyan el is bujt a tekenő alá, s mikor a koldus visszajött a megigért kenyérért, a gyermek azt mondotta neki, a mire anyja betanitotta. A koldus nem tágitott, meg sem mozdult az ajtóból. „Anyám nincs itthon — mondá ujra a gyermek — egy beteg szomszédasszonyhoz hitták, menj el hát, jó öreg, isten nevében!“ „Hazudsz — kiálta a koldus haragosan — anyád itthon van, a tekenö alá bujt, s mivel ezt fösvénységből tette, egy éhező koldust sem tudott megszánni, maradjon örökké a tekenő alatt, kinos-nehezen vándoroljon egyik helyről másikra, a mig az egész földet megkerüli.“ Ezzel a koldus hirtelen eltünt. Vajon ki volt a ki a fösvény asszonyt igy megátkozta? Maga a Jézus Krisztus. A mit mondott mindjárt is beteljesedett. A szegény gyermek többé nem láthatta anyját, mert tekenősbéka lett belőle. Azóta a tekenősbéka folyvást kinosan csúsz-mász a széles világon, s nem is nyugszik meg elébb, mint az itélet napján, mikor a Megváltó megbocsátja neki a fösvénység bünét.

II.

Volt egyszer egy szegény özvegyasszony, volt annak hat neveletlen árvája; szerette öket s éjjel-nappal törte értök magát. Szegény még sem tudott nekik minden nap kenyeret adni; ezen ugy elbúslakodott, hogy halálos beteg lett belé. Mikor eljött utólsó órája, Jézus mennyei arany trónja elébe parancsolt egy angyalt s igy szólott hozzá: „Szállj le a földre s annak a szegény asszonynak lelkét vezesd az üdvösség hazájába.“ Az isten követje a földre szállott, de a mikor meglátta a hat árvát haldokló anyjok ágya előtt sirni, nagyon megszánta öket s egyedül tért vissza Jézushoz az arany mennyországba. Térdre borult ura előtt és kérte, szánná meg a hat árvát s engedje élni jó anyjokat, a mig felnevelheti gyermekeit. Akkor az isten fia igy szólott az angyalhoz: „Térj vissza a földre, szállj le a tengerbe a hol legmélyebb, s hozz fel ide egy nagy darab sziklát.“ Az angyal tüsténi teljesitette a parancsolatot s a mély tengerből egy nagy darab sziklát vitt fel a mennyországba. A Megváltó kezébe vette a követ, ketté törte mintha kenyér volna, s oh csoda, ezer meg ezer állatocska nyüzsgött benne mindkét felöl. „Lásd — mondá Jézus a bámuló angyalnak — ezer meg ezer állatocska örvend az életnek e szikladarabban s én nem hagyom öket elpusztúlni. Arra a hat árvára is lesz gondom, ha anyjok többé nem gondoskodhatik is rólok. Ezzel összeillesztette a ketté tört szikladarabot s visszaadta az angyalnak. Ennek a tengerben épen arra a helyre kellett visszatenni a követ, honnan elhozta. És mivel oly gyönge hite volt Megváltónk hatalmába és jóságába, büntetésből három évig kellett a

földön maradnia és szolgálnia az embereket. Csak akkor térhetett ismét vissza a mennyországba, mikor a három év kitelt.

III.

Jézus Krisztus egyszer egyedül sétált egy erdőben s egy leánykával találkozott, ki épen epret szedett kosarába. „Mit szedsz itt, jó leány? — kérdé a Megváltó. „Hát semmit — felelt a leány morgolódva, mert attól félt, hogy a Krisztus majd kérni fog epréből. Erre a Jézus Krisztus azt mondá a leánynak: „Ha te semmit se szedsz, hát legyen valósággal semmi.“ Ettől fogva az eper elevesztette tápláló erejét; akármennyit eszik belőle az ember, mégis éhes marad.

IV.

Gyümölcsoltó boldogasszony napja nagy ünnep, mert Megváltónk nemcsak ezen a napon fogantatott, hanem ekkor is halt meg. (Igy!) Szokás volt eleitől fogva oly szorosan megünnepelni ezt a napot, hogy még a madaraknak is nyugodniok kellett s nem volt szabad nekik semmi ennivalót bevinni fészkökbe. Csak a kakuk madár volt oly istentől elrugaszkodott, hogy nem adta meg Jézusnak az illő tiszteletet s egész nap az erdőn kószált élelmet keresni. Ezért Jézus megátkozta, hogy sohase nyugodjék, még fészke se legyen s pár nélkül éljen.*) Maig is igy van s igy is marad örökké.

V.

Mikor Jézus Krisztus koldusnak öltözve a földön vándorolt megpróbálni az embereket, beszólott egy parasztasszonyhoz is, ki épen kenyeret akart sütni. Egy kis kenyeret kért tőle. „Bizony, földi — felelt az asszony — mig ki nem sül egy falat sincs; a tészta még nem kelt meg; hanem jöj majd később, majd sütök neked is egy kenyérkét.“ Jézus Krisztust meginditotta az asszony jószivűsége, megáldotta magában a kelő tésztát, ugy hogy a kenyérkék rendkivül nagyra dagadtak. Legnagyobb lett a legkisebb kenyér, épen az, melyet az asszony Jézusnak igért. Egy pár óra mulva visszatért Jézus és kérte a megigért kenyeret. De ekkor az asszony bezzeg más hangon beszélt. Kidugta fejét az ajtón s elkezdett nyelvelni: „Épen bizony — nem adok semmit — a kis kenyérkéből nagy kenyér lett — magunk is megeszszük — elmehet kend.“ Ezzel keményen becsapta az ajtót. Jézus Krisztus annyira megharagudott reá azért, mert fösvénységből szavát nem tartotta meg, hogy jónak látta megbüntetni. A fösvény és nyelves asszonyt tüstént szarkává változtatta, el is kezdett ökelme mindjárt cseregni és kirepült a kéményen, de ugy hozzá dörgölőzött kormos oldalához, hogy félig fekete lett. Azóta hol ide, hol amoda repül, most is fösvény s a nyelvelésről maig sem szokott le.

*) A kakuk minden szláv nyelvben nőnemü.

A magyar népnek is vannak ily mondái. Nem ártana, ha azok, kik a nép között élnek, összegyüjtenék és beküldenék a Kisfaludy-társasághoz. A társaságnak még ez évben sajtó alá menendő népköltési gyüjteményében már is van egy pár ily monda s még több társra várakozik. Egyet közülök ide igtatunk, mely hogy eredeti, mutatja az a körülmény is, hogy magyar hangutánzó szójátékon alapszik. Szép monda s minden tekintetben felülmulja a fenn költötteket. Itt következik:

„Mikor Jézus Krisztust el akarták fogni, hogy keresztre feszitsék, bujkált üldözői elől egy erdőben. Az üldözők keresték, a kis pacsirta másfelé akarta őket vezetni, hogy meg ne találják Jézus Krisztust, de a fürj elkezdett kiabálni: *Itt szalad — itt szalad — itt szalad* — rá meg a bibicz, hogy: *búvik — búvik — búvik* — legutoljára meg a galamb: *a bukorba — a bukorba — a bukorba.* Igy az üldözők megfogták Jézust, de Jézus megátkozta a három madarat: a fürjet a miért azt kiabálta, hogy „itt szalad“ — arra, hogy magasan repülni ne tudjon, csak mindig a vetés közt szaladgáljon; a bibiczet, a miért elárulta hogy „búvik“, arra, hogy mindig a rétben, sás, káka közt bujkáljon; a galambot, a miért azt mondta az üldözőknek, hogy „a bukorba“, arra, hogy soha fára ne szállhasson, csak a bokrok alatt keresgéljen; de a kis pacsirtát, a miért másfelé akarta vezetni az üldözőket, megáldotta, hogy legmagasabban tudjon repülni s reptében csak ő tudjon énekelni.“

Hachette, franczia könyvárus. Hachette Lajos, a párisi könyvárusok egyik legérdemesbike, 64 éves korában jul. 31-kén meghalt. Szilárd jellemü, tudományosan mivelt s rendkivül tevékeny ember volt. Koporsóját a társadalom minden rétegének képviselői kisérték: államférfiak, tudósok, irók, kereskedők, iparosok, munkások. Hachette tulajdonkép egyetemi tanárnak készült, azonban a Bourbonok önkénye bezárta előtte e pályát. A kormány még azt sem engedte meg, hogy magán nevelőintézetet nyithasson. Igy lett, 1826-ban, könyvárus, átvevén egy régi, de nem nagy üzletet, melynek ezt választotta jeligéjéül: Sic quoque docebo. E jelige megfelelt pályájának. Először is a görög és római klasszikusok munkáit adta ki, a leggondosabban szerkesztve. E klasszikusoknak kitünő forditmányai is jelentek meg nála. Az általa kiadott görög és latin szótárak szintén hiresek. Egy pár folyóiratot is indított meg, a többek közt igen jeles növelési folyóiratot, melyet kiválón Hachette lapjának neveztek. 1850-től fogva a klasszikai irodalom mellett átalános irodalmi és tudományos vállalatokba is ereszkedett. E kiadásai közül nevezetesbek: „Bibliothèque variée,“ „Bibliothèque des chemins de fer“ (50 kötet); „Dictionnaire des contemporains“, „Memoires de Saint-Simon“ stb. Hachette egyszersmind elnöke

volt a franczia könyvárusok, kiadók és nyomdászok egyletének. Nevezetes szerepet játszott néhány jótékony egyletben is. Halálát a külföld is érzékeny veszteségnek tartja. Szolgáljon például kiadóinknak, hogy a könyvkiadás valamivel több is lehet, mint puszta üzlet.

VEGYES.

* A magyar orvosok és természetvizsgálók nagygyüléséről lassanként szállingoznak haza a részvevők. Minél tovább maradt ott valaki, annál több dicséretet, magasztalást tud az itthon maradtaknak elbeszélni a testvér hazáról és vendégszerető fiairól. De nézzük végig a gyülés folyamat. A mult számunkban emlitett kirándulás, Szovátára és Parajdra, aug. 28- és 29-én ment végbe. 70 szekérnyi karaván ment ki az egyszerü székely nép lakta helységekbe, s vevé igénybe a földesurak (Ugron Lázár és gr. Rhédei István) asztalát s a népnek szép fehér, kékkel hímzett párnáit és paplanait a tornyos nyoszolyákban. — Aug. 30-án az archaeologiai (hogy tartozik ez a természettudományokhoz ?) osztály bizottságot küldött ki Vécsre, a régi s most is lakott kastélyhoz, és Görgénybe Budvár romjaihoz, megvizsgálandó: vajon lehetséges-e hogy ez utóbbit még a székely rabonbánok épitették volna? Egyszersmind elhatározá ez osztály, hogy ezutánra mindig elölegesen megvizsgálja a legközelebb tartandó nagygyülésre kijelölt város vidékét, hogy a gyülés elé kész régiségtani adatokat terjeszthessen. Ugyancsak aug. 30-án a többi osztályok is tartottak üléseket. Tárgyaik többnyire szaktudományi érdekűek voltak; hanem például gr. Esterházy Kálmán ásványtani értekezését tiszta, érthető előadó modoráért, nagyon dicsérik. Aug. 31-én szintén külön üléseztek az osztályok. — September 2-án volt a berekesztő közgyülés, melyen Pozsonyt tüzték ki a jövő nagygyülés helyéül, s elnökül gr. Zichy Károlyt választák meg.

* A „dunántúli történetkedvelők" aug. 31-sept. 4-kéig Győrött, Ráth Károlynál, gyülést tartottak. A mint a részletekből látjuk, ez korántsem volt oly érdekes, mint a május 19—20-iki, Répcze-Szemerén tartott gyülés. Most leginkább régi boglárok, hamvvedrek, pénzek stb. bemutatása- s vizsgálgatásával foglalkoztak.

* A nemzeti szinháznak az 50,000 ft. subventio ez évre is megadatott. Ezenkivül a fölállitandó szinész és énekes-iskola részére 10,000 ft. segély. Ez intézet igazgatójává, s hir szerint a szinház intendansává is, gr. Festetics Leo fogna kineveztetni.

* Szinházaink mostanában nem birnak maguk iránt valami nagyobb érdekeltséget költeni. A nemzeti szinház dicséretet érdemlőleg igyekeznék változatossá tenni játékrendjét, igy e hétre is ügyesen van az összeállitva: september 11-én Szent-iván-éji álom, sept. 12. Paul Jones, sept. 13-án Don Juan, sept. 14-én Csapodár (először) sept. 15. Windsori vig nök, 16. Csapodár (2-or) 17. Ördög Robert; — de a drámai téren legjobb erői hiányzanak: Egressy s Tóth J. hónapok óta betegek, Felekyné nem rég gyógyult föl, s mármár reményünk volt hogy meglátjuk, midőn elment N.-Váradra vendégszerepre. A többi tagokat meg operára akarják — úgy látszik — szoritni; a Lendvai párral a napokban valami érzelgős provençe-i dalokat énekeltettek egy kis vigjátékban, a mi bizony elmaradhatott volna. — A budai népszinház pedig, mióta nincs Molnár, fühöz fához kapkod: népszinmű, operette, látványos szellemtünemény, franczia dobos stb. csalogatná a közönséget: de — nem megy.

* A szemfájós festész-, Mezeinek, Siklóssy, budai vizgyógyintézetében, ingyen gyógyitást s ellátást ajánlott. Szép tett a szerencsétlen művész iránt.

* Volt alkalmunk látni Barabás óriás festményét, mely a lánczhid alapkövének letételét ábrázolja azon pillanatban, midőn mélyen lent a viz alatt az óriási kosárban József nádor az első gránit koczkát behelyezni készül. A tömérdek arczkép között ott van: Széchenyi, Wesselényi, Károlyi György, három Teleki, Deák, Klauzál, Eötvös, Mikó, Döbrentei G., Kazinczy G., Vörösmarty, Bajza, Fáy, Szalay, Székács, Czuczor stb. stb. Photograph képe is van e nagyszerü festménynek; kik az eredetit meg nem nézhetik, szerezzék meg ezt, hű és csaknem teljes gyüjteményét fogják birni ama kor nagy férfiainak.

* Antalfi János, a sárospataki főiskola igazgatója, figyelmezteti az ottan két év alatt a régi tanterv szerint végzett joghallgatókat, hogy a nm. helytartótanács egy közelebbi engedménye folytán a birói vizsgák letételéért folyamodhatnak. E végre bizonyitványaikat küldjék be a pataki tanári karhoz, hogy annak véleményes jelentésével aztán a nm. helytartótanács elébe juthassanak.

* A „Győri Történelmi és Régészeti Füzeteknek" összesen már 11 füzete jelent meg; vagyis a harmadik kötet 3-ik füzete is. Szerkesztői, *Ráth* Károly és *Römer* Floris akad. tagok, valamint a pártfogó *Simor* János győri püspök ő mga, nagy dicséretet érdemelnek e folyóirat fentartásáért, mely már szakmájánál fogva sem számithat nálunk *nagy* közönségre. Tárgyai közül megemlitjük Károlyi Zsuzsánna erdélyi fejedelemasszony 8 levelét férjéhez Bethlen Gáborhoz, melyek tanusitják, hogy akkor a magyar embernek, ha fejedelem volt is, a neje betüszerinti értelemben *feleség* volt, oly feleség, ki nemcsak a ház bensejére ügyelt, hanem, férjét elfogván a *hivatal*, a külső gazdaság gondja is leginkább őrajta fordult meg. — Érdekes jegyzetet közöl Römer Flóris a *Zrinyi-féle magyar dallamról*, melyről ugyan még

csak annyit tudni, hogy 1587-ben jelent meg egy német nyomtatvány e czimmel: Ein wahrhafttes newes Lied von der Statt Mülhausen, Vnd *ist im Thon, wie der Graff von Serin*" stb. azaz hogy a német dallam a *Zrinyi nótájára* megy. A szigetvári hős 21 évvel esett el e „newes Lied" keletkezte előtt; s már akkor ismeretes *nóta* létezett (németül-e? magyar szöveggel e? vagy mindkettővel) a graff von Serinről, ki bizonynyal nem más, mint a nagy bán.

* Szintén érdekes ujdonság a „Görög-római Hitregetan (Mythologia) kézikönyve." Gymnasiumok számára; *Stoll* után *L. S.* 30 ábrával." Az *ábrák* antik szobrokról vannak véve, s a nem nagy terjedelmű, de elég kimeritő munka épen alkalmas arra, hogy belőle mindkét nemű ifjuság megismerkedjék a klasszikai hitrege fő vonásival, mely körüli tájékozottság a művészet tárgyai felfogásához, és igy a müveltséghez, ma és mindenkor szükséges.

* Toldy István forditásában szintén megjelentek: „Gróf *Bethlen Miklós* történeti Emlékrajzai." Az „Emlékrajzok" tulajdonkép nem Bethlen tollából folytak: *Révérend* franczia abbé memoirejából vannak véve, ki Erdélyben, mint XIV. Lajos ügyviselője, sokáig tartózkodott s elbeszélései nagy részét Bethlen Miklós szájából vette, de maga is annyira ismeretes az ottani dolgokkal, hogy daczára a regényes szinezetnek, melybe az előadás burkoltatik, a történeti elszórt adatokhoz, Szalay bizonysága szerint, avatott történetiró haszonnal folyamodhatik. Ajánljuk, mint kellemes olvasmányt is, a közönségnek.

* A „Kosztolányi hölgyek", P. *Szathmáry* Károly uj regénye, melyből lapunk mutatványt is hozott, már szintén megjelent. Mint abból is észre lehetett venni, Mátyás király és a csehek korában játszik: tehát ismét egy érdekes epizodja ama kornak, melyből Jósika Miklós koszorús regényirónk annyira közkedvességü „Csehek" czimü regényét merítette. Kapható Stein által minden hazai könyvkereskedésben.

* Hartleben „Magyar eredeti Regénytárának" III—VI kötetét is jelentette már ujkönyvrovatunk. E négy kötet tartalma *Vadnai* Károly regénye, az „Eladó leányok." — „Nem ‚uj történet' ez — mondja előszavában a szerző — csak gyönge másolat a társadalmi élet régi és meglehetősen összetépett könyvéből." Vadnai megmutatta, hogy kedves, kedélyes dolgokat tud irni, s reméljük e régi történetet is oly érdekes uj alakba birta önteni, hogy méltán ajanlhatjuk a közönség figyelmébe, addig is, mig netalán bővebb ismertetését közölhetnők.

* Abonyi Lajosnak a Kisfaludy-társaság által kiadásra elfogadott regénye: „A mi nótáink" szintén nemsokára kikerül sajtó alól. Már a III-dik kötet végét nyomják. Az egész négy kötetre terjed, s valami 48—50 ivet fog adni: e szerint a pártolók ezévi járandóságából csak kevés marad fenn. Abonyi regénye a franczia háború után következett korban, tehát 1820 körül játszik, s a költött személyek közt nehány ismeretes és népszerü akkori egyéniséget is rajzol, s átalában a vidéki magyar életnek kellemes ábrázolatait nyújtja.

* Beküldetett hozzánk egy alkalmi költemény. *Kalmár* Endrétől, e czimü: „Főtisztelendő és tudós *Purgstaller* Kal. József urnak, a magyar- és erdélyországi kegyes tanitórend kormányzójának, a gymnasiumi tanárvizsgáló bizottság elnökének, bölcsészéti és hittudományi tudornak, a magyar kir. tudomány egyetem bölcsészeti karának bekeblezett, és a magyar tud. akadémia rendes tagjának, midőn *kormányzói* hivatalára közakarattal ujonnan megválasztatott, Pesten, 1864. august. havában. A pesti kegyes rendi ház." Éljen.

* Buda város tanácsa engedélyt akar kérni, hogy kebelében, mint a haza egyik fővárosában, állandó magyar szinházat állithasson.

* Lévàn e hó 3-kán az ott játszó szintársulat egy tehetséges női tagja, Polakovicsné, phosphorral véget vetett életének, a mint gyanitják szerelmi szerencsétlenség miatt.

* Kölcsey szobrát sept. 25-kén szándékoznak fölállitni Szathmáron.

* Reviczky Szevér october első vasárnapján „Anyagi Érdekek" czimü nagy nemzetgazdasági közlönyt indit meg. Ára egész évre 8, félévre 4 ft.

* Ujvidéken mult hó 31-kén tartatott meg a „Srbska Matica" közgyülése.

* Zsedényi Eduard az akadémia palotájára 500 forintot adományozott.

* A pécsi takarékpénztár Fáy Andrásért, mint a hazai takarékpénztárak alapitójáért, gyász isteni tiszteletet tartott.

* Ungvárott egy állandó szinház alapitására gr. Waldstein 1000 frtot ajándékozott.

* Évnegyedes t. előfizetőinket emlékeztetjük az előfizetés megujitására, miután az előbbi e hóban lejár.

UJ KÖNYVEK. *)

A MAGYAR NYELV SZÓTÁRA. A magyar tudományos Akadémia megbizásából készitették *Czuczor* Gergely és *Fogarasi* János, a m. tudom. akad. rendes tagok. *Második* kötet vége és a *harmadik* kötet 1. füzete. Ára 1 ft. N8r. Hetvenféle — Incs 1553 — 1778 és 1—80 ll. (Emich nyomd. Pest.)

EMICH GUSZTÁV NAGY KÉPES NAPTÁRA 1865. évre. Szerkeszték *Vadnai* Károly és *Szokoly* Viktor. Hatodik évfolyam. (40 fametszvénynyel. A metszvények *Russ* Károly, müintézetéből valók. Ára 1 ft. 40 kr. N8r. 280 l. (Emich, Pest.)

A KOSZTOLÁNYI HÖLGYEK. Történeti regény. Irta P. *Szathmáry* Károly. I, II. kötet. K8r. 167, 165. ll. Ára 2 ft. (Stein, Kolozsvár.)

A GÖRÖG-RÓMAI HITREGETAN (Mythologia) KÉZIKÖNYVE. Gymnasiumok számára. Irta *Stoll* H. Vilmos. Az ötödik kiadás szerint forditotta *L. S.* (30 ábrával.) K8r. 341 l. Ára 2 ft. (Emich, Pest.)

KRINOLIN NAPTÁR. Mulattató képeskönyv. 1865-re. Szerkesztik *Ködvájó* és a *Sánta Ördög*. Első évfolyam. 8r. 128 l. (Emich, Pest.)

*) Hogy ez állandó rovatot minél teljesebbé tehessük, kéretnek a t. kiadó, illetőleg szerző urak, hogy az ujonnan megjelenő művekből egy-egy példányt, vagy legalább annak egész czimét, hozzánk beküldeni szíveskedjenek.

NYILT LEVELEZÉS.

Mélt. B. S. úrhölgynek, Kolozsvár. A 4 havi előfizetés *nekünk* nem hátrányos, de így csonka lesz a félévi folyam, miután a czikkek folytatása egyik hórul átmegy a másikra. Mindazáltal teljesitettük a kivánatot.

Miskolczra, L. J. A csomag itt van. Ohajtva várjuk a mielőbbi „megállapodást" ama bizonyos dolgozatra nézve ; szeretnők már a septemberi ülésen jelenthetni, mert kifogyunk az időből. A minap kérdezett könyv utórészét most *irják*, a mint leghitelesebb forrásból tudjuk.

Abony. Czikkeit vettük, jóizüen ettük ; köszönet érettük.

TARTALOM.

A tájkertészet. — Kis leány románcza. *Zs. Lajos.* — Változott elvek. (Beszély.) *Major B.* — Ábrándozó gyermek. *Marczali K.* — Fürdői napok. (Koritniczán 1864. juliusban.) *L. J.* — Külföldi szemle. — Vegyes. — Uj könyvek. — Nyilt levelezés.

Előfizetési felhivás
A
KOSZORÚ
1864. második félévi folyamára.

A KOSZORU juliussal *negyedik félévi* pályafutását kezdte meg.

Sokkal magasb véleménynyel vagyunk tiszt. olvasóink itélete s izlése felől, egyszersmind józanabb önbecsüléssel magunk iránt, hogysem, a jövőre is, szépen hangzó czifra igéretekkel állni elé mind irányokban illetlennek, mind ránk nézve megalázónak ne vélnők. Inkább a lefolyt három félév eredményére utalunk, azt terjesztjük birói itéletök alá: nem aggodalom nélkül, ha az előttünk lebegő eszményt, — de megnyugvással, ha irodalmunk jelen állását tekintjük.

Ez itélet, reméljük, el fog ismerni annyit, hogy a Koszoru, ez idő szerint, *irodalmi szinvonalon áll.*

A „Magyar költők arczképei" folytatása a t. közönség részvételétől függ.

Megjelenik a lap minden héten, vasárnapon, másfél tömött nagy 8-ad ívnyi tartalommal.

Előfizetés a julius—decemberi félévre, Pesten házhozhordással, vidékre postán, 6 frt. o. é. mely vagy a szerkesztőhöz (Üllői-út 7. sz.) vagy Emich Gusztáv kiadó-hivatalába (Barátok tere 7. sz.) küldhető.

Teljes példányokkal az 1-sö számtól kezdve folyvást szolgálhatunk, s ezutáni előfizetőinknek is a már megjelent számokat egyszerre küldjük.

Kelt Pesten, julius 15. 1864.

Arany János,
a „Koszoru" felelős szerkesztője és kiadó-tulajdonosa.

Arany János felelős szerkesztő és kiadó.

Pest, 1864. Nyomatott Emich Gusztáv magy. akad. könyvnyomdásznál.

KOSZORÚ.

Megjelenik hetenkint vasárnap. Szerkesztő szállása, hová a dolgozatok, előfizetési pénzek, reclamatiók is küldhetők: Üllői-út 7 sz.

HETILAP
A SZÉPIRODALOM S ÁTALÁNOS MIVELTSÉG KÖRÉBŐL.

Előfizetés; egész évre 12 frt, félévre 6 frt. Előfizetést elfogad s a lap szétküldését is kezeli Emich Gusztáv kiadó-hivatala: Barátok-tere 7. sz.

MÁSODIK ÉVFOLYAM. SEPTEMBER 18. 1864. MÁSODIK FÉLÉV. 12. SZÁM.

A KÖLTÉSZET RENDELTETÉSE.*)

Az ember semmit sem ismer kevésbbé maga körül, mint önmagát. Elméje tünetményei, a civilisatio törvényei, haladása vagy hanyatlásának utjai mindannyi titkok, melyeket még legkevésbbé tudott fölfogni. Az égitestek járását, melyek érzékeitől millió mérföldekre forognak, jobban ismeri, mint a földi ösvényeket, melyeken őt az emberi végzet vezérli; érzi, hogy valami után törekszik, de nem tudja hova irányul szelleme s nem képes megmondani határozottan, hogy pályája mely pontján áll a jelen pillanatában. A partoktól messze, a mérhetlen tengerre vetett hajós tudja, mily mély a tenger alatta, s iránytűje segélyével meghatározza a földgolyó vonalát, melyet átvág, vagy melyen utját folytatja; az emberi lélek azt nem tudja; körüle nincs semmi, mihez haladását mérhetné s valahányszor azt mondja: itt vagyok, oda megyek, előre haladok, hátramegyek, megállok: — azt veszi észre, hogy csalatkozott s hogy hazudott történelmének, a történelemnek, mely csak halála után iratik meg; mely megmutatja ugyan nyomait, melyeket maga után hagyott a földön, de mely előtte nem képes az utat kijelölni. Isten maga ismeri csak a czélt és ösvényt, az ember nem tud semmit; hamis próféta ő, jövendöl szünet nélkül, s midőn az események egészen ellenkezőleg bekövetkeznek, már nincs jelen, hogy láthatná, a végzet miként hazudtolja meg; sötét éjszakába, mély csendbe rejté el magát; álmát aluszsza, s porai fölött más nemzedék jegyez más álmokat, ép oly hiuk t, ép oly mulandókat, mint az övéi voltak. Vallás, bölcsészet, politika, rendszer — az ember mindenik fölött itéletet mondott s mindeniknél csalatkozott; azt hivé: minden változhatlan s minden megváltozott; minden halhatatlan s minden elveszett; minden igaz s minden hazudott. De csak a költészetről akarunk beszélni.

Emlékezem, hogy midőn a világba beléptem, egyhangulag kimondatott az itélet az emberi lélek eme titkos tehetségének gyógyíthatlan hanyatlása s már-már teljes halála fölött. A császárság kora volt ez; a XIX-ik századbeli anyagi bölcsészet kormány- s erkölcsökben való megtestesülésének órája. A mértan ezen emberei, kik egyedül voltak akkor a szóvivők, s minket fiatal embereket diadaluk szemtelen zsarnokságával letiportak, azt hivék, hogy örökre elszáritották mibennünk is azt, mit magukban már valóban lehervasztottak s megöltek: az emberi elme erkölcsi, isteni, dallamos részét. Senki sem képes lefesteni e korszak kevélységét azoknak, kik azt maguk is nem látták. Egy pokoli lángész sátáni mosolya volt ez, midőn végre sikerült letiporni egy egész nemzedéket, kitépni minden nemzeti lelkesedést, kiölni minden reményt a világból; a diadalt ülő gyávaság ugyanazon érzelme lakott ezen emberek szivében s ült ki ajkaikra, midőn kiálthatták: „Szeretet, bölcsészet, vallás, lel-

*) Lamartineból.

kesülés, szabadság, költészet, mindez semmi! Szám, erő, kard, ez minden. — Mi csak azt hiszszük, a mi bebizonyítható; azt érezzük a mit tapinthatunk; a költészet meghalt a spiritualismussal, melynek szülötte volt!“ — És igazat mondtak: meghalt az lelkökben, meghalt érzelmökben, meghalt bennök és közöttük. Végzetök biztos és jóslói ösztönénél fogva, remegtek, hogy föl fog támadni a szabadsággal; a szélnek veték tehát legkisebb gyökereit, a mint az sarjadzni kezdett lépteik alatt, iskoláikban, lyceumaikban, gymnasiumaikban, katonanöveldéikben s polytechnicumaikban. Minden az erkölcsi és költői érzelem bekövetkezhető forradalma ellen volt szervezve; a mathematikai tanulmányoknak az eszme s költészet elleni átalános szövetsége volt ez. A számjegy volt egyedül megengedve, tisztelve, pártfogolva, s fizetve. Minthogy a számjegy nem gondolkodik, minthogy bámulatos, szenvedőleges eszköze a zsarnokságnak, sohasem kérdi mire használják, nem vizsgálja, vajon az emberiség elnyomása- vagy föltámasztására fordítják: e korszak katonai kormányzója nem akart más térítőt, nem akart más poroszlót s ez hiven is szolgálta őt. Nem volt Európában eszme, melyet sarka el ne tiport, nem volt száj, melyet ólomkeze föl ne ágacsolt volna. Ezen idő óta irtózom a számjegytől, e minden eszmének tagadójától; s ugyanazon érzet, ugyanazon borzadás maradt hátra bennem a mathematika ezen kizárólagos és irigy hatalma irányában, mint a mely érzet s borzadás marad a gályarabban az egykor tagjait szoritott durva, hideg bilincsek iránt, melyeknek fagyos, gyilkoló szorítását ujra érezni hiszi, midőn lánczcsörgést hall. A mathesis az emberi elme bilincse volt. Ujra lélekzem: a bilincs szét van törve.

Csupán két lángész, kik fölött a zsarnokság nyugtalan szemekkel őrködött, szólalt föl a lélek, értelem s költészet halálitélete ellen. Staël asszony és Châteaubriand. Staël asszony férfias lángész női testben; az erőszak által kínzott, nyugtalan, szenvedélyes, merész, nagylelkű, rögtöni elhatározásra képes, a gyávaság és szolgaság légkörében lélekzeni nem tudó, maga körül tért és levegőt szerető, delejessége által magához vonzó elme, mindez erősiteni látszott benne a dacz és harag öszpontosított érzelmét; egymaga élő összeesküvés, ép ugy képes a magasabb elméket föllázítani az uralkodó középszerüség zsarnoksága ellen, mint a tőrt az összeesküvők kezébe adni vagy saját szivébe verni, s igy lelkét ajándékozni meg a szabadsággal, melyet a világnak akart visszaadni. Kivételes és lelkesült teremtmény, melynek párját a természet még nem mutatta föl, egyesülve benne Corinna és Mirabeau. Hatalmas népszónok, a nő gyengéd, lágy szivével; imádásra méltó, könyörteljes nő, a Gracchusok lángeszével s az utolsó Cato kezével! Nem birván nemes lelkesedést kelteni hazájában, hol őt elveték, mint a szikrát elvetik a szalmakunyhótól: Angol- és Németországba menekült, mely nemzetek egyedül birtak akkor erkölcsi élet-, költészet- és bölcsészettel; innét röpité szét a világba ama magasztos lapokat, melyeket a rendőrség lábaival eltaposott, az eszmék vámosa a határszéleken szétszaggatott, a zsarnokság föleskudött nagy emberei elitéltek, de melyeknek gyilkos kezeiktől megmenekült foszlányai eljöttek vigasztalni bennünket értelmi elhagyatottságunkban, s elhozák fülünk- és szivünkbe a távoli erkölcs, költészet, szabadság lehelletét, melyet mi nem szívhattunk a rabság s középszerüség levegőjében.

Châteaubriand, egy még búskomolyabb s kedvesebb lángész, öszhangzó, bűbájos emléke a multnak, melynek hamvait lábainkkal tapostuk már, de lelkét föltaláltuk őbenne; társadalmi bonyodalmaink közé vetett homéri képzeleterő, hasonlólag Palmyra szép oszlopaihoz, melyek fönállva, fényesen, törés és mocsok nélkül maradtak fenn az arabok füstös és rongyos sátorai alatt, hogy fölfoghassuk, bámulhassuk s megsirathassuk az épitményeket. melyek nincsenek többé! Ő keresé föl a szent tűz még ki nem aludt szikráját a szentély romjai alatt, s a keresztény templomok még füstölgő omladékai közt; s magukat a rombolókat a könyörület, a kö-

zömbösöket lángelméje által elszéditvén, a dogmákat ujra föllelé a szivekben és a hitet visszaadá az elmének. A szabadság és polgári erény ritkábban s nem igen hangosan emlitettek az ő egészen költői lapjain; nem a meghóditott Florencz Danteja, egy elveszett haza-, egy száműzött királyi családnak volt ő Tassoja, ki megcsalatott szerelmeit, fölforgatott oltárait, lerombolt tornyait, száműzött isteneit s királyait énekelé a számüzők fülei hallatára s hazája folyóinak partjain; de nagy és nemes lelke a költő énekeinek a honpolgár hanglejtését kölcsönzé. Rezgésbe hozá a sziv nemesebb idegeit, megszépité a gondolatot, föltámasztá a lelket; mindez elég volt arra, hogy értelmiségünk tömlöcztartóinak álmát megzavarja. A természet nem tudom mely ösztönénél fogva, boszulót véltek fölismerni czen emberben, ki akaratuk ellenére elbájolá őket. Tudták ők, hogy a nemes eszmék érintkeznek s egymást szülik, és hogy a szivekben, melyekben vallásos érzelem, férfias és független gondolatok rezegnek, zsarnokságuk szigoru birókra és a szabadság szövetségeseire talál.

Ez idő óta szerettem a két lángelmét, kik előharczosokként tüntek fel előttem s vigaszul, midőn a világba léptem. Staël és Châteaubriand, e két név nagy űrt betöltött, nagy sötétséget fölvilágositott! Két élő ellenmondás voltak ők a lélek és sziv elnyomása, a század hanyatlása és elsatnyulása ellenében; csendes házaink élelme, megtört lelkünk elrejtett kenyere voltak ők; mint családfők imádkoztak fölöttünk, ők a mi vérünkből, mi az övékből voltunk, s kevés van köztünk, ki nem neki köszönhetné a mi volt, a mi jelenleg s a mi lenni fog.

(Folyt. köv.)

A HOL ŐK LAKTAK.

Eljöttem még egyszer, egyszer, utoljára,
Megnézni e házat, mindent végigjárva;
Kisirni magamat egyedül, titokban:
Hol annyit nevettem boldogabb napokban.

Üres szobák, falak rám bámulva néznek, —
Mintha ők is várnák a vidor beszédet,
Mely nevetve csöndült a légen keresztül —
— Szivem emlékére is jajdulva rezdül!

Pedig néma minden, s mégis, mégis hallom;
Pedig üres minden, s még se' tudom, vajjon
Nem ő ül most is ott, hol annyiszor láttam,
Kis asztala mellett, a belső szobában.

Nincsen itt az asztal, ő sem ül mellette;
De a kín az itt van, itt van kebelembe',
De a kint szivemben még akkor is hordom,
Mikor e nagy ház rég ott hever a porban!

Oh, hadd borulok le, itt, ezen a helyen,
Megsiratni téged én első szerelmem;
Én első, utolsó, én örök bálványom —
— Oh, hogy nyomorulttá általad kell válnom.

Itt függött kis képed; most is hogy mosolyog...
Jól tudom, nem engem gúnyol ki mosolyod, —
S mégis fáj e vigság, fáj beteg szivemnek,
A mint fáj a napfény, fáj a gyönge szemnek...

— — Nem, nem tudom hinni, a mit el kell hinnem,
Felzokog sóhajom, köny ül szemeimben,
Futnék a világból, a mint futok innen,
Oda-künn, ide-benn üres minden, minden!

SZÁSZ BÉLA.

A KOLOZSIAK.*)

(Elbeszélés a mult századból.)

I.

— Hej földi! micsoda vén kastély az ottan? — kérdém kocsisomtól, a mint Zemplén és Szabolcs között a Holt-Tiszának mocsáros partján utazva, a mértföldekre terjedő Rétköz közepéből egy düledező tornyos úri laknak fakó falai tüntek szemeimbe.

— Nem jó hely az, uram — dörmögött a kocsis.

— Mért? — sürgetém felgerjedt kivánesisággal, — ki a gazdája, mi neve annak a fészeknek?

— Ne szóljunk többet arról, mert úgysegéljen baj ér, — válaszolt emberem, s lovait megvagdosva, minden kérdésem daczára konok hallgatásban maradt.

Végre nehány itcze bor igérete mégis meglágyítá szivét, s miután aggódva nehányszor körültekintett s meglassítá lovai járását, mintegy sugva mondá: „Az a Kolozsiak háza“ — s nagy hirtelen a Barkóczi nevet mormogta el háromszor fogai között, mintegy ellenszeréül az előbbi mondat gonosz hatásának.

Többet nem szólt, s ugy tartom nem is tudott, a tárgyról.

Estvére Tokajba értem, mindig e sajátságos eseményen tépelődve. Itt azonban segélyemre jött a költők két frigyese: a véletlen s a képzelet tündére: amaz unalmamban egy szögletbe vezetett, hol nagy halom hányt-vetett papir között, mit gazdája alkalmasint szalonna, paprika, dohány s más egyéb begöngyölitésére szánt volt, nehány napló-töredéket játszott kezembe, melyben a Kolozsi név többször előfordúlt, — emez egységet s életet önte a szaggatott részekbe, s igy tákoltam össze e történetet, melyhez már nem tudom melyik tündér tart nagyobb jogot; elég erőt önt-e belé a költészet, hogy életét feltartsa az elsülyedés ellenében, vagy a véletlen követelendi vissza részeit oda, honnan azokat kihalásztam.

* * *

Történetünk idején a sötét tekintetü házban még sötétebb tekintetü ur lakott, — pedig a ház hasonló volt a halál honához.

Ablakai a mértföldekre terjedő lápos Rétközre néztek, körülte kert terült el — de minő kert?! — A legsivatagabb pusztaság nem oly gyászos hatásu előttem, mint hol hajdani fény, nagyság és élet felett trónol az enyészet. Amott a halál él, itt az élet haldoklik, — amott az ember nem keres mást enyészetnél s az élet minden kis nyoma megörvendezteti; itt az ember rokon életet keres, és saját életerébe egy-egy döfés, ha a hajdan viruló arczon rothadás kéklik, a véres koponyárúl foszladoz a haj, s a csábos termet iszapjából csontok merednek elő. A kert útai dudvával boritvák, lugasai összedüledezve kigyók fészkeül szolgálnak, halastava békanyállal bevonva kákát terem, félig elmerült csolnaka füvel van benőve, s a körülte hajdan mosolygó rét ingoványnyá sülyedt.

A ház felé magas platán fák sora vezet, bignonia és jázmin csoportozatok terülnek körülte, de ágaikat nem eleveníti az éltető zöld; szárazon meredeznek nyárközepén s a lágy szellő nem sugdos andalitó dalokat közöttük, csak egymáshoz csörteti őket, mint halotti váz velőtlen csontjait.

Átellenben a hajdan ékes kerti lak feldúlt maradványai állnak: itt-ott még látszanak az ablakok szines üvegei, — kivehetők az ékes faragványu párkányzatok festői alakjai; de roppant hasadások körül, lehullva a festék, mig a csarnokban ledülve hevernek a csonkitott görög istenek, a márvány kandalló beroskadt, s a horpadozó fedélen keresztül csak pusztulást világit meg a beömlő napsugár. E

*) Barkóczi, Barkóczi, Barkóczi. *Szerk.*

kerti lak s ház közötti téren még ismerhetők a virágágyak helyei, de nincs rajtok virág, csak buja bozót tenyész; — még állnak a virág-polczok, még cserepek is vannak rajtok, de ezekben kóró van, vagy gaz zöldül. Középen szökőkút medre penészlik, a víz nem szökik többé. . .

A düledező udvarkerités kapujának rozsda eszi zárát; szamárkenyér s maszlag lepi a tért, még ut sincs a füves csarnokba. Pókhálós folyosón jut az ember szobáról szobára, pusztaságról pusztaságra, s nincs semmi más, mi a lehangolt lélekre felrázólag hatna, mint a hulladozó falakról visszahangzó lépés — egész be a torony-szobáig. Itt van a házi ur. Magas szikár férfiu, arczát halottnak tartanád, ha szemében nem villogna sötét tüz. Szobájában egyszerü ágy, iróasztal s egy szék áll. Miért is állna kettő? hozzája nem fordul más vendég, mint a mult idők emlékezete, ajtaján csak a fergeteg kopogtat, magányát csak a bánat osztja meg, és ez lelkében oly igen megfér. Iróasztalán tündérszép női arczkép töredéke áll, legnagyobb része annak is el van égve. Egy szögletben rozsdás kard s hosszu puska hever, egyéb semmi, sehol! A háziur Kolozsi Márk. Összefont karokkal, szemeit a lába előtt élettelenül fekvő ebre mereszti.

— Hát téged is utólért sorsom kiengesztelhetetlen átka, hü eb — mond halkan. — Csapás csapásra, veszteség veszteségre, és e nyomorult sziv nem tudja elfeledni a szeretetet. — Gyalázat rád, ember, te önzés ne továbbja! Tudod, hogy szereteted, mint Theseus paizsán a büvös fej, kikerülhetetlen vészt hoz mindenre; tudod, hogy hasonló lettél a szoborrá merevült mesei emberhez, kinek csak szive dobog még, de vágyainak tárgyát soha el nem éri: és mégis, és mégis . . . mindig ujra meg ujra szeretsz, hogy ujra halált hozz mindenre; hogy újra veszíthess.

Jöjj, jöjj hü ebem! sok a mit veszitek életemben, kaczagna ki hallaná, hogy mégis téged kisérlek legbánatosabban sirodba; pedig ugy van; dus kincstárból a ragyogó gyémánt nem oly pótolhatlan veszteség mint az éhség üres kamrájából az utolsó falat kenyér. Sirodba felfordítva dobhatom az életöröm czímerét — te voltál utolsó lánczszem, mely ahhoz csatolt. — E szókkal felemelte az ebet és kiballagott.

II.

A Rétköz, melyre Kolozsi uram ablakai nyilnak, egyetlen látvány a maga nemében. Megátkozott vidéknek tartanád, melyen halál- és élettel üz játékot egy szeszélyes tündér. Mértföldeket borít a viz, susogó nádtól lepve száz évi növényzet rohad gyökerén, alapjául szolgálva az ujnak. Itt-ott, sajátságos utczaként, sebes folyó ér szalad, másutt tiszta tó áll a vizországnak közepette, és a tavon, mint megannyi smaragd sziget, uszó lápok járnak, rakottya s éger bokrokkal hátaikon, s hajóként követik a szelek szeszélyes játékát; majd nagy szárazzá tolúlva össze állják el a sajka megszokott utját, majd ismét, messze kerülve egymást, új meg új alakot kölcsönöznek a vidéknek. Széleiben a villós fényü mételytorzsa, bürök és ördögborda tenyész, s emlény-virág csoportozatok rengnek a viz szinén. A finom alkotású békalencse, a vizitöknek alulról felnyuló indáival s a víz szinére simuló kövér leveleivel s nagy fehér virágaival, — a sárga vizi liliom, a hosszú zsinórra füzött, jucca alaku kolokány, s a szegletes sulyom s más szeszélyes növény alakok tömkelege tölti el a többi vizországot, fenéktől színig. — De ez ország lakói is méltók országukhoz, melyet nem irigyel tőlük senki. — Ott a meggyült gazon fényes szemü vizi kigyók sütköznek egymáshoz fonódva, színes gyík surran itt a száraz nád között, s a láp alatt szomoru kuruttyolása hallik a békáknak; mig amott ezer nemü szárnyasok borítják a lápot, itt fészkelve háborítlanul. S midőn a kárakatonája pocskolva csap le a vizbe, napban ragyogtatja ezüst ékét a kolcsagos gém, vijjongva kering a bibicz s lest forral a halászmadár; midőn alkonyatkor gágogva megy legelni a vadlud, rucza, s féllábon hallgatja a tó parton a száznemü gém, ha a nádiveréb hangicsálni kezd, és a bölömbikának rémes

hangjától felretten a szárcsa: — némi élet ömlik a vizország nyomasztó csendébe, bár e sajátszerü élet nem kevésbbé nyomasztó.

Egyes dombosabb helyek állnak itt-ott, menten a víztől. Ilyen állott Kolozsy uram házával átellenben is, a parttól mintegy hatvan ölnyire, ennyivel beljebb ismét egy más magasabb és terjedelmesebb. Alja sürü, magas náddal volt benőve; a domb tulsó felén egyszerü kis hajlék állott, halászházhoz hasonló, előtte nehány virágágy, feltünő tisztaság, mindannyi bizonyitékául szolgáltak lakosai nemesb, müveltebb izlésének.

A fentebb leirt jelenet után nehány nappal e dombtetőn egy úri nő állt; a régi bájnak félreismerhetlen nyomai voltak a sötét, mintegy harmincz évre mutató arczon. Látcsövet tartott szeménél és osztatlan figyelemmel tekintett a Kolozsi házra. A lemenő nap bibor palástot vont a vidékre, a nő lábainál suttogott a száradó nád, a hullámzó tó felett vijjongva kanyargott a bíbicz, mig a nő gyászruháját s fején a sötét fátyolt messze lebegtette a szél. Az egész oly festői, oly rémes, oly mondhatlan fagyasztó volt. A hideg arcz! mintha e pusztulást mind az idézte volna elő, mintha e halál-honban gyönyörüségét találná és tündére lenne az enyészetnek.

Egyszerre arcza felderült, öröm szikrázott szemében. — Most, most — ugymond — itt a percz, melyért tizenkét évet adtam áruba; most következik az élvezet, melyet tizenkét évemtől elvonva fukaron gyüjtöttem össze, hogy egyszerre költhessem el bő lakomában. — Ezzel leereszté látcsövét, lefelé sietett a parthoz, a kis házikónak betaszitá ajtaját s beszólott: „Lóra, lányom! . . .“ E szókra tündérszép teremtés lépett ki a viskóból, mintha ez egyszerü barna csiga lett volna, mely a legszebb gyöngyöt most szülte meg. Dús szőke hajzat omlott a deli termetre, égszinü szemek mosolyogtak a gyermekded arczból, s a kis rózsa száj, a teljes kebel, mely hullámozva renge fel s alá — csak gyönge sejtelmét adhatják az öszhangzó egésznek.

A nő sötéten ragadta meg leánya kezét.

— Aztán ugy legyen ám! — ugymond — a mit rendelém, különben ismét Bécsbe mégy.

— Mindent megteszek, anyám! — rebegé a lány megrázkodva — csak Bécsbe ne küldj. — S hosszú szempilláival egy előtörő könyet nyomott el, s mosolylyal erölködék felfogni anyja szigoru tekintetét.

— Hisz nekem — folytatá a kedves gyermek — oly kevés jutott még az anyai kegyből, mit más lányok oly fennen dicsérnek. . ! — Egy uj tekintet megölte ajkain a szót. De a nő is meg volt hatva, elfordította arczát, hogy lánya ne lássa, elfojtá sohaját, hogy anyai szíve ne hallja s némán sietett fel aztán lányával a dombra, ott kendőjét lobogtatá s tovább haladt a viz partja felé. Deszka vezetett itt a nád közzé, honnan evező csapásai hangzottak. Nehány percz mulva a két hölgy, két vén evedző cseléddel, gyorsan haladott egy kis sajkán Kolozsi uram háza felé.

III.

Kolozsi némán, lehajtott fővel ballagott a kertben, a mulató ház düledékei felé.

— Megyek hozzád, pókom, — mormogá magában — téged csak nem fog tőlem irigyelni a sors! Következetlen lenne magához, hisz azelőtt azzal büntetett, hogy örömre szánt termeim ajtaját pókháló rongyokkal függönyözé be; most már annyira mentem, hogy önátkomban lelem mulatságomat. Szeretem nézni a nagy fekete pókot, mely az ablaknyilásban ütött tanyát, ez nekie világa, mint nagyravágyónak cselszövényes termek; itt vonja szét hálóit s ha egy-egy legyet megejt, oly gyönyörüséggel szivja ki vérét, mint áldozatáét a nagyravágyó ember.

Ezalatt a romladékhoz ért, figyelmesen kémlelt egy tört ablakot. — Mit? te sem vagy itt többé, átkomat is vissza huzza a sors, ha kibékültem vele? Egy évet, egy évtizedet pókomért! ha mindjárt csak a a holnapi nap maradna is élnem. Oh boldogok! ti nem tudjátok mi kincs egy pók, ha az embernek nincs egyebe. Egy pók, hogy az ember ne legyen mint élőhalott

üres sirba rejtve; mert mi az élet, ragaszkodás nélkül? Megborzadok! Mely rettentő felsőbb lény csapásai üznek, ki keblembe lát, kitől egyetlen pókomat nem birom eltitkolni, hogy csont ujjával ne érintse. Megőrülök! Megőrülök!

Meredten állt Kolozsi; a kerti ház felé fordúlva, öklével szoritá homlokát, midőn annak ajtajából egy tündéri ábrándkép lépe ki. Kolozsi karjai lehulltak, a lány szintén nehány lépést hátrált. Nehány perczig mozdulatlan álltak egymással szemben, mig a lány halkan felsikoltva eltünt a kerti lakban.

E jelenet benyomását Kolozsira nem lehet leirni. Alig hogy feleszmélt, rohant a kerti lakba, de az üres volt; rohant a kerti lakból el a könnyed léptek nyomain, melyek után még inogtak a le nem tört füszálak. — A vizhez jutott, hol az összezilált nád mutatta, hogy nem rég csolnak távozott onnan. Csak itt kezde hidegebben eszmélni. — Balga én! — ugymond — elhagyám magam ragadtatni, és miért? Nincs-e megirva sorsom engesztelhetetlen könyvében, hogy nincsen boldogság számomra? hát még nő által! Oh jaj . . . oh jaj! szégyeld magad vén fiú; el, haza, egy pókot sem való már neked szeretni.— Szeméből könyet törült és megfordult. Syreni dal tartoztatta vissza lépteit, mely a viz felől árjadozott. Visszatekintett s a közel szigetke tetején a sylphidi alakot pillantá meg, mely egész gyermeki elfogulatlansággal játszadozott a zöld gyepen.

Kolozsi elmerült nézésében. A perczek számitatlanul folytak, mindinkább szürkült az est s csak midőn a leány a sziget másik partoldalára tünt el, eszmélt fel Kolozsi merengéséből.

— Ha ha! . . — kaczagott magában, — gyenge ember, kinek míg egy ize test, kinek míg két műszere összetart, gyarló. — Oh! de a leány oly szép: hátha ő a tündér, ki életem átkának véget vetni jött. Nem olyan-e mint szerencsétlen nőm megbékült szelleme? Dőre negyvenes! — folytatá — kinek szive keresztül küzdött már mindent, egy látás fel bir-e gerjeszteni, mint a bamba ifjut, kit egy köntös suhogása felforral; el, el, te gondolat is, mely élni hív.

Verejtékét letörlé homlokáról és haza indult. De a hüvös esti szél nem csillapitá le, mig szobájába ért.

Egész éjen át lámpát égetett. Másnap nyughatatlanabb volt a szokottnál. Az est ugyanazon órájában ismét a parton állt, azzal hitegetve magát, hogy ez csupa véletlen. Messziről hallá már zengni az esti andalitó dalt, meglepve gondolta magát, pedig várt rá. Vissza akart térni, pedig azért jött oda; de csak maradt, egyszerü kiváncsiságból.

Minden ugy történt mint tegnap; s igy történt több nap egymásután.

Kolozsi már felejté ebét, pókját és mindenét, csak az est óráját nem, — és az est órája ismét eljött, de a szép dalosnő, nem jött el vele.

Ott merengett Kolozsy sokáig, és dalosnője helyett feljöttek a csillagok, fényesen mosolyogtak le reá, de hidegen hagyták keblét. Kolozsi hazament ismét és sirt. Oh ha ily férfiu sir! . . .

Iróasztalánál ült egész éjjel, előtte a mult és jelen képei lengtek. Nem lesz érdektelen azokat kiolvasnunk, a mint papirra tevé.

IV.

Nehéz istennek sujtó keze rajtam! Mi voltam tizenkét év előtt s mi vagyok most! A nyárnak meleg sugára midőn mindenütt életet lehel, kinek jutna eszébe, hogy e fény is kimerithető, hogy daczára e sugároknak meg fog fagyni az élet, szemfödél borul a világra. És az ember sorsára ha egyszer tél jő, annak nincs többé kikeletje.

Tizenkét éve köttetett meg a szatmári béke. Akkor az országnak legirigyeltebb embere valék, velem vetélkedni nem mert senki, csak megközeliteni igyekezett, és szerencséjöknek tarták a legnagyobbak ha Kolozsi Márk figyelmére méltatá. Csak egy volt a tömegben, ki keblemet birta mint sajátját, lelkemnek barátja Barkóczi János. Megérdemlette e helyet, reá mindenben bizton számithaték; mintha keb-

leinkben csak egy ketté vált szellem lakott volna, ugy értők egymást. És mit mondjak nőmről? Tükre volt az asszonyi nemnek; nemcsak külsőben, de erényben is példaképül állíták fel őt. Házam, kertem földre varázsolt paradicsom volt, viruló gazdaságomat ezer jobbágy mivelé. Életemben árnyoldal nem volt, csak nap, de éj nem, hogy ez most mind egygyé szorúljon s éltemet gyászába temesse.

Egy estve nőmmel a kert véglugosában ülék, körültünk játszott három éves Lóra lánykánk, ki nem volt ugyan saját gyermekünk, de ezt csak legmeghittebb embereink tudák; mert, midőn félévvel azelőtt egyetlen kis leányunkat elragadta a halál, bánatunknak enyhéül szolgált egy rokonunk ezen gyermekét, kihez még más kötelék is csatolt, magunké gyanánt tarthatni.

Boldogságunkról ábrándozva merengtünk a csillagos égre, midőn egyszerre az udvari ebek rémes vonitása felijesztett. Igy soha nem hallottam őket; mindig közelebb-közelebb vonúlt a hajmeresztő üvöltés hozzánk, nőm ijedten simult keblemhez, s a lugos nyilásánál egy magas nőalak jelent meg. — A nő sötét mezéből magasra emelte kezét, és mély, reszketeg hangon igy szólt:

„Ember! ki most merengsz boldogságod érzetében a csillagos egen, nem fogod tudni felszámolni szenvedésidet, mint azon csillagokat; ki most nőd keblére csókokat lehelsz, tőrt fogsz abba meríteni. Házad roskadozni fog, gaz nő küszöbén, színes ablakainak pókháló foglalja helyét. Kiszárad minden, lerothad, kiég körülötted. Még az eb is ki fog kerűlni és megfog vonítani mint engem; átkozva lesz minden a mit érintendesz.“

Nőm a beszédet nem hallá végig, aléltan feküdt karjaimban. Én is megfásultam, s midőn meglepetésemből feleszméltem, a szörnyű nő már eltünt. — De szavai megmaradtak. Borzadva ijedtem fel álmamból olykor, és a szavak napról napra teljesültek, mig végre nem maradt minek teljesűlni többé.

Ez esemény után nehány napra két levelet kaptam Bécsből; épen ismét a fentebbi lugosban ülénk, ott volt barátom is János. A levelek nagyobbikából olvasám, hogy hivatalomtól, érdemjeleimtől megfosztottak. Az akkori zavaros idők cselszövényei közt ez épen nem volt valami rendkivüli, de mégis nagy csapás volt reám, mert a világ elkényeztetett s hiuvá tőn. Megszoktam a hiedelmet, hogy a hatalomnak nélkülözhetlen levék. Azonban mosolyt eröltetve, nőmet megcsókolám, barátomnak kezet nyujték s mondám: ez legyen a legnagyobb baj; titeket nem ragadhatnak el tőlem.

Százszorta keserűbben hatott rám a másik névtelenül irt levelke. Ez igy szólott: „Sajnálom önt, minden kitüntetést, mit öntől elvettek, Barkóczi János nyert el, a jó barát! Sajnálom önt, de vigyázzon, nehogy keble legdrágább éke is utánok veszszen.“

Lehetetlen volt nőm és barátom figyelmét kikerülni megütközésemnek; résztvevőleg simultak hozzám, s én alig tudtam elfojtani e felkiáltást: oh kigyók!

Fülemben hangzott a kétszer ismételt: „sajnálom önt.“ — Kolozsit eddig nem merte senki sajnálni! De legyőztem magamat, és egy ál okkal mentve zavaromat, megnyugtatám őket. Azonban keblemben volt a kigyó, lelkemben égett a gyanu pokla, melylyel nőm és barátom minden lépteit kisértem.

Valamint a gyávaság minden bokorból rémet, minden fából óriást alakit magának, ugy a gyanu sem fog haszontalanul tárgyat keresni. Hiszen ha ezer ártatlanról be lehetett bizonyítani a boszorkányságot, egy féltő szív, ily gyanutól üzve, s gyötörve a mindig fülében hangzó jóslattól, nem győződhetett-e meg bűnéről egy ártatlan nőnek? Pokoli kínokat szenvedék s szenvedteték bizonnyal nőmmel s barátommal is, kiknek minden mosolyát sötétebb képpel viszonoztam, minden szavukban árulást, minden csókukban Judáscsókot sejték.

Ekkor jött Tokajba lakni Zeréndi Margit, gazdag s igen szép özvegy, kivel nőm csakhamar megismerkedék Mádon,

s mint máskép nem is lehetett, a vidék legünnepeltebb két asszonya legjobb barátokká lettek. Sokat járt hozzánk, ismertem nagy hatását nőmre, s tőle reménylém orvoslását a feszült viszonynak, melybe nőmmel jövék. Elpanaszlék mindent. Margit kárhoztatott gyanumért, nőmet mindenek felett kiemelte, de hisz' ők legjobb barátnék valának. Én tehát folyvást unszolám közbenjáró tanácsért; végre abban egyezénk meg, hogy szinleg Margitnak udvarlandok, s ha nőmben az elbizakodás nyugodtsága meg lesz zavarva, csakhamar visszatérend a szerető szív kis tévedésébűl, áldást hozó szerepébe.

— Reménylem, — tevé hozzá Margit nevetve, — hogy megbocsátand árulásomért, melyet barátságom követend el rajta.

Én ismét reményleni kezdtem; az álljáték folyt.

Sokszor előre kiszámított állásban hagyók magunkat meglepetni Margittal, sokszor titkos és mégis észrevehető kézszoritással ügyekezénk ébreszteni a gyanút. De az orvosságnak kivánt sikere nem lett, sőt nőm, a helyett hogy hozzám tért volna, inkább eltért tőlem.

Napról napra inkább sötétültem ismét, kedélyem komolyságához több rendkivüli esemény is járult. Egy reggel virágaimat mind földig hervadva találtam, nehány nap mulva kedves kerti tavam halait mind felfordúltan lelém a vizszinén lebegve, s alig volt nap, mely meg ne hozta volna uj veszteségemet. Majd egész vidéken ismert szépségü marháim vesztek el csoportosan, majd lovaim bénultak meg, vagy legkedvesebb házi eszközöm tört el. Igy ment ez mindig, megfoghatatlan módon, s már-már csak romjai maradtak azon igéző egésznek, mit még csak aziként egész vidék annyira irígyelt s magasztalt.

Egy estve a szokottnál korábban jövék vadászatról haza. Kapum előtt János kocsiját pillantám meg. Kettőztetett léptekkel siettem fogadására, midőn álmélattal láttam a kocsit tova robogni. Kissé felindulva e barátságtalan viseletért — értem nőm szobájába. Kérdezém tőle Barkóczi oly hirtelen távoztának okát, ő tagadta hogy ott volt, — én felindultam, ő sirt, de tagadása mellett maradt. Ingerülten nyitám meg szekrénykéjét s abban egy fűből kötött szerencse-szalagot találtam. Előbbi estve láttam, mikor Jánossal köté, s ő mégis vakmerően állitá, hogy nem tudja mikép került a szekrénybe. Itt többé nem volt helye a kétkedésnek, s lelkemnek kinját csak érzeni lehet, leirni nem.

V.

Egy estve, Margit nálunk létekor, sokáig beszélgeténk fenn; ő még a holdvilágos éjen hazamenni készült. Nőm már aludni ment, én panaszszal könnyitém lelkemet.

Már Margit is, ki eddig oly hőn pártolá nőmet, csak hallgatott, gondolkozott, s az elfogultság verejtékezteté homlokát; ő is el volt gyulva a méltatlanságok hallatára mint én. Egyszer csak hirtelen felugrott s kifelé ment.

— Valóban — ugymond — szükségem van az isten szabad egére, szükségem a tündöklő csillagokra, hogy barátném tündöklő lelkében ujra higyek. Hisz, ha ő bünös, mint a szin mutatja, ugy elhomályosodtak a csillagok is. De kisérjen kocsimig, kérem.

— Megyek — szóltam hirtelen — nekem is enyhülnöm kell: hogy mennék nőmhöz ily feldúlt arczczal.

— De vegyen ön tőrt is magához — szólt Margit ujra — a kurucz világból még rablók portyáznak e vidéken, s kocsim a kert végén áll.

Én tőrt vevék magamhoz, ő karját nyujtá s haladtunk a kert felé. Gyönyörüen világolt a hold, minden csendes volt, csak kebleinkben kopogott hallhatóan a szív. A kert végén levő lugoshoz közeledénk, midőn halk suttogás érinté füleinket. Hirtelen megálltam, mintha lábaim legyökereztek volna.

— Oh, ön éltem őrző-angyala! ön állitandja vissza szivemben a szerelemnek elvesztett birodalmát — suttogott egy hang a lugosban.

— Nőhang — mond Margit nevetve — hagyjuk a szerelmes gerlepárt.

— Hagyjuk? — ordítottam én — ön örjöng, hagyjuk . . . ? hisz ez nőm hangja.

Margit görcsösen ragadá meg karomat, én küzdöttem, hogy kitépjem magam.

— Esküszöm — mond egy szilárd férfihang a lugosban.— Végre szabad levék, az ellentállás dühömet még inkább nevelte, öklömben tőr szikrázott, a lugosba rohantam, ott nőm ült, előtte Barkóczi féltérden állva. — Egy fájdalomtelt sikoltás volt a hang, melylyel a nő férjét üdvözölte, — képére fecscsenő meleg vér volt az, mi Barkóczit eszméletre hozá.

— Az isten szent nevére, mit tettél? mond Barkóczi felugorva.

— El, gyalázatos! kiáltottam indulattal én, s mellbe taszitám, — te kinek nevét akkor kellene nevezni, midőn mindent mi a világon vétkes, ördögi és utálatos, egybe akar foglalni az ember. Mit tettem? képedre fecscsenő vére mondja büntársodnak mit tevék, álbarát, czimhajhászó, házasság gyilkos!

Barkóczi szótlan maradt, s midőn a szerencsétlen nő megmozdult, hozzá sietett s felemelé.

— Gyalázatos eb! még holta után is buja ölelgetésében gyönyörködöl?

— Ne káromold az angyalt! — mond Barkóczi reszkető, de ünnepélyes hangon.

— Angyal volt neked, gazember! cselédeket kiáltok elő, te házam ördöge!

— Attól megkiméllek, hogy ennyire sülyedj — mond Barkóczi; s ezzel lassan letette az alélt nőt, még egyszer bocsátkozott fél térdre előtte s előgördülő könyével áztatá meg a szinte merev kis kezet, s aztán lassú léptekkel tünt el az éj homályában.

Magam maradtam a haldoklóval. Messze ebeim vonitottak, a csillagos éj, a lugos, minden mint egy év előtt, midőn a szörnyü alak jósolni jött, és ime . . . a jóslat nagy része már teljesült.

Egy percz alatt czikázott keresztül ez mind agyamon, s a másikban egykori boldogságom képe lengett előttem, mely egy év előtt folyondárként környezett.

A pillanat óriási hatalommal ragadt meg s engesztelhetetlen sorscsapást, ördögi ábrándképet láttam az egészben, s elérzékenyülve hanyatlék szerencsétlen nőm mellé.

Csókkal és könyüvel halmoztam az élettelen arczot, — önéltemet leheltem volna beléje, oh hogy ezt nem tehette emberi erő! S im, mint elalvó lámpa még egyszer lobban fel, a nő megtört szempárja még egyszer megnyilt s mosoly szállt ajkaira.

— Férjem! . . . nézd a haldokló bün nem tud mosolyogni, és a haldokló nem hazud. Én ártatlan vagyok, rebegé — mind kettőnket megcsaltak; az egésznek oka....

— Oh szólj, elveszitett üdvöm! csak még egy szót, kedves, kedves .... nőm! vedd fél életemet s birj erővel legalább ez egy szóra. Igaz! . . a bünös nem mosolyg, a haldokló nem hazud. Isten, ki napot forgatsz a mindenség tengerében, ki csillagot tartasz fel, nem adhatsz-e erőt egy haldokló nő kebelébe egy szóra? Nőm, nőm! . . . megőrülök, ha nem boszulhatlak meg. E szót, e szót. . .

De a halottak nem érzenek boszút, a nő nem felelt többé.

VI.

— Margit, Margit! . . kiálték fájdalommal — jöjjön, segitsen halottamat bevinni. — Hangomat nem hallá senki.

— Hol van, Margit; ön is elhágy ily pillanatban? — Hasztalan kiáltozám; Margit már nem volt található. Cselédeim után kiáltottam, erőm elhagyott a rettentő lélekzázban, haza felé tántorogtam, elfúlva, önmagából kikelt arczczal. — Oh, ki igy látott volna végig haladni a kerten, a csillagos éjszakán, elkárhozott léleknek tart vala, kinek bünsulyától sirban sincsen nyugalma, kinek fején a halál penészlik és szivében pokolnak kigyói nyüzsögnek.

Eszméletlenül rohantam a szobába. Kis lányom ott ült az ágyban és sirt, — anyját várta szegényke, ki oly édes dallal szokta elaltatni.

— Anyám . . . anyám! . . siránkozott a kis leány.

— Ne keresd, gyermekem — szóltam én — neked már nincs anyád, ott a lugos-

ban fekszik halva. — El, el . . . cselédim! hozzátok fel a kedves hullát.

Kimerülten dőltem a pamlagra; mit tudtam én mi történik körültem.

Mig a cselédek tanakodtak, készülődtek, legnagyobb zavarban futkosva összevissza, addig a kis lányra nem figyelt senki. Oh, de ő legjobban érzé anyjának hiányát, szavaimat nem birta ugyan egészen felfogni, de elég volt tudnia, hogy anyja hol van, elég volt hallania, hogy ne várja őt, hogy vissza nem jő többé, s rögtön oda hagyva kis ágyát, kirohant a szobából, nem akadályozva senkitől szaladt végig a kerten, — gyorsabb volt a gyermeki szeretet a cselédek béres kötelességénél s mikor ezek fáklyákkal ellátva a lugoshoz értek, ott már csak vérfoltokat találtak.

Szorgalmasan keresték át az egész vidéket, de mitsem találtak; bevilágitottak a tóba, s im . . . a viz szinén kis lányom kendője lebegett. A tó át- meg átkutattatott, de mind hasztalan, — nem elégelte a kegyetlen végzet két legdrágább kincsem elvesztését, még sirjokat sem engedé birnom, hogy keservemnek rásirt könyeivel könnyithessem bánatos lelkem sysiphusi sulyát.

Hasztalan kisérteném meg leirni lelkem állapotát e gyászeset után.

Az annyira ünnepelt hatalmas ur, gúnyolva s tulragyogva azoktól, kik kevéssel előbb hizelegve csókolgaták lába porát. A szerencsés ember, ki oly megbizható barátal s oly fedhetlen nővel dicsekhetett, minőket eszményképül állit fel az ember — kétszeresen elárulva, mint bolond, mint gyilkos, az embergyülölet átkos rémével kebelében, sokat szenvedve élt. Köröttem a pusztuló kert, az apadó gazdagság, mind, mind összeesküdtek egy felsőbb hatalom intésére, hogy letarolják mellőlem mindazt, mihez a sziv lánczai csatolhaták az embert.

Elvonultam hát mindentől, nem akartam szeretni többé semmit. Ha a halál minden örömvirágaimat megfagyasztá, — jégsivataggá teszem én is keblemet, hogy attól a halál maga is visszaijedjen. Láttam mint penészlett az átkozott tó, mint dült össze a gyászos emlékü lugos, s mint pusztult el magában minden: lelkem napról napra nagyobb gyönyört lelt körében, mely mindinkább hasonlatos lett hozzá.

(Vége köv.)

MADÁCH IMRE.

CSALOGASS...

Csalogass csak, hiú árnyék.
Ragadj, ragadj, átkos szellem.
Az a berek virúl, áll még,
Hol nyugodni hagyod lelkem.
S becsületem: zászlóm itten,
A mely alatt győzni hittem.

Nagy volt a vész, kemény a harcz.
S a veszteség engem ére.
Könyes szemem, borús ez arcz
Ha gondolok arr'a térre.
Harczosaim szikla-sora,
Ekkor veszett végkép oda!

Eltemettem egytől egyig.
Néma földbe — hosszu útra.
Ott lent, mélyen, elfeledik:
Hogy ily korán voltak sujtva.
Most e sirban, itt nyugszik, itt:
A bizalom, ábránd és hit.

Egy maradt fenn görnyedt fővel.
Élni: gyenge, s halni: nem tud.
Miért nem jön az idő el,
Ettől is már vennék búcsut.
Hisz, mi másnak oly boldogság:
Gúny rajtam az ifjuság.

Csalogass hát, hiú remény.
Ragadj, ragadj, átkos végzet.
Amott a hely, jól látom én,
Holl e kebel megpihenhet.
S csendet ott már nem zavar más,
Mint egy szegény, ki uj sirt ás.

TAMÁSI DÉNES.

KÜLÖNÖS VÉGRENDELET.

(Beszély.)

I.

A szél süvöltött, — az ablakok rezegtek, s a nagy, világitott lámpagolyó, mint sötét éjjel a méla hold, halványan világitá meg a háló termet.

A terem árnyasabb részében három egyén ült búskomoly arczczal egy beteg hölgy ágya előtt.

A nő, mintha aludnék, feküdt mozdulatlanul, szemei be voltak zárva, s halvány arczára már rálehelte árnyéklatát a halál.

— Plébánus ur! — szólt végre alig hallható gyenge hangon — kérem tehát . . . legyen szives . . . és . . . küldjön Mindszenti után.

Az egyén, kihez e szavak intézve voltak, halkan felemelkedék ülő helyéről, és elhagyá a termet.

Kint az előszobában egy leány ült, fejét karjaira támasztva.

— Rozál! — szólt halkan a kilépő.

A leány föltekintett, könyeit, melyek halvány arczán végig futottak, letörlé, s aztán a plébánus felé fordulva kérdé:

— Mit parancsol plebánus ur?

— Menj! — siess Mindszenti orvos után, — hogy jöjjön azonnal; — azonnal! — érted? mert a nagyságos asszony beteg, — igen beteg!

— Oh istenem! — kiálta föl a nő s könyei ujra megindultak, — ő igen beteg én tudom, — én tudom, hogy meg fog halni. — S e szavak után sebesen magára teritó téli kendőjét, és elhagyá a szobát.

— — — — —

Vadúl zúgott a fergeteg, a felhők összekovályodva elveszték irányukat, s aztán vakon rohantak az itt-ott kiálló hegycsúcsoknak, mintha azoknál fogva fel akarnák billenteni a földet.

A tornyok órái egymásután elkongatták a tizet.

Ősz volt, késő ősz. — Ilyenkor már minden ember aludni megy, a házak ablakai elsötétednek, az éj beburkolja a földet, — elnémul az élet, — s egy uj világ derül fel a szendergők előtt: az álom világa!

Amott áll egy ház, — az éj szörnyen sötét, mégis ugy ki lehet venni a fehér falakat.

Bent a szobában vigan pattog a kandalló tüze, — a tüz előtt három nő ül, s arczukat halvány-pirosra festi a láng lobogó fénye.

Egyik közülök mesél valamit, a másik kettő figyel, — figyel mintha ama hajszál, melyen a bübájos történet függ, egy félre pillantással elszakasztatnék.

— És mit csinált aztán a halál? — kérdé egyik a fiatalabb, az elhallgatott mesélőtől.

Az szólni akart, de a szó mintha egyszerre ajkára fagyott volna, elnémult.

Az ablakot kivülről erősen megzörgették.

— A halál! — sikoltá összerezzenve mind a három.

Aztán nem mertek többet szólani, félve huzódtak össze mind a hárman, és visszatartott lélekzettel figyeltek a legkisebb zajra, a legkisebb neszre.

A zörgés ujra és erősebben ismétlödött.

A nők rémülten tekintének egymás szemei közé, egyik a másikéból akart talán bátorságot szerezni magának, — de midőn a pillantások találkoztak, még jobban féltek, még jobban reszkettek, mert mindenik szem visszatükrözé a rémületet.

Az ablak ujra és ujra megzördült, s az alakok, mintha egy villany-sodrony által lettek volna azzal összekötve, minden ütésre összeborzadtak.

Végre egy mellékajtó felnyilt, s azon egy középtermetü ősz ember lépett be.

A mint a nők a belépőt megpillantották, kissé szélyelebb vonultak egymástól, s mintha kebleikről egy szörny röpült volna el, szabadabban kezdének lélekzeni.

— A harmadik szobában hallottam a zörejt, szólt a belépő férfi — s ime ti itt csendesen ültök a kandalló előtt.

— Valaki az ablakot zörgeti, papa! — szólt a legfiatalabb.

— Talán a szél? — jegyzé meg emez.

— Oh nem a szél, papa; a szél egyhanguan rázta, de ez nem a szél, ez a halál!

Kivülről ujra zörgettek.

A férfi az ablakboz lépett, és eröteljes szilárd hangon kérdé:

— Ki az?

Az utczáról feleltek, de a kettős üveg-lemezen keresztül csak alig lehetett hallani a hangot; ugy rémlett az, mintha a sirok fenekéről jött volna fel.

— Valaki beteg, — szólt a szobában lévökhöz, és felnyitá a belső ablakot.

Most már tökéletesen meg lehetett hallani minden szót:

— Orvos ur, az istenre kérem, siessen, siessen, igen régen itt zörgetek már, azóta meg is halhatott a nagyságos asszony!

— Ez a Zagyvayné szobaleánya! — kiáltá az orvos meglepetve, és előkeresve felső öltönyét, az ajtó felé indult.

— Papa, az istenért! — sikolta a legfiatalabb nő, — te itt akarsz hagyni?

— Ugyan Gábris! — válaszolá az, — ne légy oly gyermek; vajon mitől lehetne itt félni?

— Én nem tudom tata, de én mégis félek; egy hideg sejtelem simúl rajtam végig, én félek, én a haláltól félek!

— Kis bohó! — válaszolt az orvos félmosolylyal, — talán már ismét mesélt az öreg Boris valamit?

A legöregebb nő, egy meggörnyedt anyóka, e kérdésre lesüté szemeit.

— Eltaláltam! — mondá az orvos, és egy másik nő felé fordult. — Mili, téged bizlak meg, hogy távollétemben többé ily rémes dolgokkal ne foglalkozzatok — érted?

— Igen, tekintetes ur.

— És most isten veletek!

S mielőtt Gábris ujra szólhatott volna valamit, az orvos elhagyá a szobát.

Alig távozott el az orvos, midőn a dúló szél egy erős feszitéssel kivágta a roszul bekapcsolt ablakot, s a szétpattant üveglemezek pengve hullottak szét az utcza kövezetén.

— Nagy isten, mi volt az? kiáltá Gábris.

— A szél, kisasszony, a szél! — felelé Mili.

— Oh Mili, az nem a szél, az a halál!

— A halál! — suttogá az anyóka.

A külső ablak után a belső is csakhamar bevágódott; de senki sem mert fölkelni ülőhelyéről, hogy becsukja, senki sem merte elhagyni a helyet, melyhez a félelem láthatatlan kötelékei csatolták.

— A!.. mi az? . . . kiáltá Gábris, — hallgassatok, csak hallgassatok!

A vihar zúgott, de a tompa zúgáson keresztül, átkongott a halálra-váltó.

— A halál, a halál!

És a harang egyre kongott, s mintha ezer meg ezer szellemkék hordták volna szélyel, kilesve minden rést, minden ajtót, minden ablakot, besúgta az élők közé, figyelmeztette a vigadókat, s talán írt nyujtott a szenvedőknek, midőn elsusogta nekik: imádkozzatok! vigyázzatok! tűrjetek! ez a hang a halál hangja, ez a hang a békesség, az egyenlőség hangja! A halál köztetek van, eljött, hogy emlékeztessen a multra, hogy figyelmeztessen a jövőre; mert a hol ő jár, nyomai helyén sirok támadnak! imádkozzatok!

És ők imádkoztak mind a hárman.

Az ablak nyitva volt, a szél vadul csapdosta ki és be, s az éj, az a sötét kisértet, kint virasztott fekete alakjával.

A gyertyaláng, mintha láthatatlan szellemek sohaja mozgatná, hajlott jobbra és balra, a falon rejtélyes árnyékok jelentek meg és tüntek el.

A halálra-váltó még mindig kongott, még mindig zúgta be az ablakon: — imádkozzatok!

Gábris fölemelé nagy fekete szemeit, s mintha felhők között lángoló csillagok lettek volna, ragyogtak át az omló könyeken.

— A halálra-váltó kong! talán ő haldoklik? susogá reszkető hangon, s kezeit összekulcsolva rebegé forró imáját, s az ima talán fényövként ölelé által a testi terhektől megszabadúlt és ég felé haladó lelkét.

— Kilencz — tiz — tizenegy óra, — olvasá Boris néni, — tizenegy óra kisasszony!

— Egy óra mulva éjfél, — susogá Mili.

A halálra-váltó nem kongott többé.

— Amen! rebegék mind a hárman.

II.

A három nő azonban nem mert megmaradni az utczai szobában, a szél mely a házak nyilásain s a kulcslyukakon keresztül búgott és fütyölt, ugy rémlett a képzelgők előtt, mintha a halál paripája lett volna. Elhagyták tehát az ijesztő helyet, s mentek, kerestek maguknak egy szobát a ház belső részén, a hol nem zörgethetett senki, a hova nem hatott el a szél üvöltése.

— Maga oda üljön Boris néni, oda a papa székébe, velem szemközt, te pedig Mili ide ülj mellém, — szólt Gábris környezőihez, — de előbb a függönyt bocsássák le, és az ajtót csukják be, hogy be ne jöjjön, hogy be ne lessen valaki.

— Hiszen az udvari szobában vagyunk, kisasszony!

— Mindegy! — kiálta Gábris, kissé nekipirulva, — tedd ugy a hogy mondtam.

Azután leültek és nem sokára elaludtak mind a hárman.

Már öt óra volt reggel, midőn az orvos egy nő kiséretében haza érkezett.

— Ők itt vannak, — szólt midőn szobáját zárva találta, — alkalmasint féltek az utczai szobában maradni. — És nehogy ujra megijedjenek, halkan megkopogtatva az ajtót, mondá: mi vagyunk Mili, nyissátok föl.

S miután a kopogtatást néhányszor ismételte, az ajtó belülről felzáratva megnyilt. De nem Mili volt a ki az ajtót kinyitá, Mili és az anyóka még aludtak.

— Te vagy, Gábris? kérdé az orvos szende mosolylyal.

— Igen papa!

De a mint az ajtó felnyilt, s a szobából kiömlő meleget egy az orvossal érkezett nő karjai között feszengő állat megérzé, kimenté magát az ujjak kapcsai közül, s talpaival nagyot dobbantva ugrott a szoba deszkájára. Szabadságának ily rövid kiküzdése után mintegy büszkélkedve emelé magasra hosszú farkát, keresve a legközelebb eső tárgyat, hogy felborzolt szőrét rangjához illőleg ujra lesimíthassa.

— Nini! — kiálta fel Gábris, — hát ez a nagy fehér macska?

— Ez végrendeletileg hagyott örökséged, édes leányom.

— Örökségem? — kérdé csodálkozva Gábris.

— Igen kisasszony, — felelé ama nő — emlék, és örökség.

— Nem értelek benneteket! megvallom, nem értelek.

— Azt hiszem, Gábris, — mondá az atya. — Jer tehát ülj le ide mellém, és én majd el fogom mesélni ugy, a hogy történt, és ugy, hogy megérthessed.

A nagy fehér kandúr macska pedig, mintha tudta volna, hogy ő leend a beszéd tárgya, Gábrisra veté lángoló vörös szemeit, és szörnyű bölcs tekintettel kiáltá az elegans macska nyelven hogy: miaú!

— Oh kedves macska! — kiálta Gábris a macskát ölébe ragadva, — te valóban ugy viseled magadat, hogy el kell hinnem, hogy az enyém lettél!

És a macska, mintha mindig eme puha, eme nagyon sokak által irigylendő helyen feküdt volna, oly megszokottan, oly kényelmesen helyhezkedett el egy pillanat alatt. Farkát maga körül hajtva, két első lábát szügye alá gyürve, és igy nem gondolva többé semmivel, minden teketoria nélkül elszúnyákolt, s pár percz mulva lehetett hallani az álomszülte kellemetes drúzsoló hangokat.

— Nos, édes papa, tehát ments fel a kiváncsiságtól.

Az orvos szólni akart, de ajkait egy benső fájdalom összeszoritá, és szemei megteltek könyekkel.

— Papa, sirsz! — kiáltá Gábris.

— S ha sirok, édes leányom, — szólt az orvos fájdalmát leküzdve, — azt nincs okom szégyenleni; hiszen e könyek egy fájó emlék jéghideggé vált márványára hullnak, a sziv második veszteségét siratja általuk. — E könyek másodszor nedvesitik meg egy oly kép keretét, melynek mása emlékezetünk előtt elmulhatlanul mosolyogni fog, de a melynek eredetije nincs többé.

— Pepi néni meghalt! — kiálta ijedve Gábris.

— Igen, meghalt! a testből kiröpült a lélek, a sziv néma és nem dobog többé; de a mi meg nem halt, a mi ezrek kebelébe fúrta magát, és a mi ezrek keblében lelt életet, az — az emlék!

És most Gábris is sirt, most ő is zokogott, hiszen e nő második anyja volt, és ő második anyját vesztette el.

Igy telt el nehány percz, a gondolat megsúgta a veszteséget a szivnek, és a sziv elkezdett fájni, a lélek sirni; a sziv és a lélek: oh hogyha azok nem volnának!

A fájdalom végre csillapodni kezdett, s a tüz sohajokba olvadt át; de az anyag, a mely minden perczben uj fájdalmak szülője lehetett, visszamaradt, befészkelé magát a kebel legbensőbb mélyébe.

Az orvos látta, hogy már szólhat, s szemeit szeretetteljesen leányára szegezve, kezdé szokott lassu, simulékony hangján:

— Édes Gábrisom! kevés perczczel azután, midön titeket elhagytalak, egy utolsó sohajjal, egy utolsó szóval ajkán vált meg Pepi nénéd az élettől, és az utolsó szó — a te neved volt.

— Szegény, kedves Pepi néném!

— Igen, leányom, a lélek csak azután hagyta el a testet s talán még nevedet elérve, magával ragadta az ég felé. — Zagyvayné megtartotta anyádnak tett fogadását, és nem feledkezett meg rólad, leányául fogadott, és végrendeletében kinevezett összes vagyonai örökösének.

— Nagy ég! — kiálta a fölébredt Boris néni

— Mily gazdag lett a kisasszony! — tevé hozzá Mili.

— Igen, de ez örökség egy föltételhez van kötve, — folytatá az orvos, — és a föltétel, ez a macska.

— A macska! — és minden szem a macskára veté tekintetét.

— Igen a macska! — Ennek a macskának hat évig kell élni, azaz a jövő év 1856-ik év dec. 4-kéig.

— És ha nem él addig? — kérdé kiváncsian az öreg Boris.

— Ugy az én leányom nem leend a Zagyvayné nagyságos asszony örököse.

— Miért, miért?

— A végrendelethez egy levél van csatolva, a mely levél a macska kimulta után négy hónapra lészen felbontandó, és a mely levél ujra rendelkezni fog.

— De furcsa végrendelet! — mondá az anyóka.

Gábris nem birt szólni, mert könyei ujra megindultak, de reáborult atyja vállaira és sirt, zokogott, és midőn kisirta és kizokogta magát, térdei megcsuklottak, szemeit az ég felé emelé, s mintha e pillanatban egy ragyogó kedves tünemény lebegne előtte, mintegy átszellemülve szólt hozzá: köszönöm édes Pepi néni, köszönöm!

Aztán fölállt térdeiről, oda lépett atyjához, összecsókolta arczát és kezeit, s a gyermeki szeretet leghöbb és legérzékenyebb hangján mondá:

— Most már csak ketten vagyunk édes papa!

III.

Nehány hóval e gyászesemény után Mindszenti Gábort ott látjuk ülni nagy karszékében a kandalló előtt.

Nem messze töle ült Gábris, varróasztalkája mellett.

A nagy fehér kandúr pedig, egy szerte ágazó mendemondának eme tengerszeme, a melyből kiindultak, s a melybe visszatértek a források; — talán nagyságáról álmodva, egész kényelemmel drúzsolt a Gábris lefüggő öltönyének alján, hol egy egész fészket idomitva, Diogenesi nyugalommal engedé magát át az ablak üvegein besütő napsugarak lanyha melegének.

Gábor bácsi, kiszivott pipáját kiveregetve, derült arczczal fordult leánya felé.

— Nos, készen van már a ruhaderék, te kis varrónő ?

— Igen papa, épen most tettem az utolsó öltést.

— Lesz tehát szerencsém, nemde ? megteszed az én kedvemért, hogy most ide erre a székre mellém ülsz, és meghallgatod azon nehány szót, a melyet neked mondani akarok ?

— Ugyan papa!

— Nos tehát van abba valami? te már felnőtt hölgyecske vagy, és én mint orvos és udvarias ember, mindenesetre tudom az illem szabályait.

— Igen, de te atyám vagy.

— Az már megint egy másik személy, most én senki más nem akarok lenni, mint az udvarias Mindszenti orvos.

— Én pedig senki más nem akarok lenni mint Mindszenti Gabriella.

— És ha idővel mégis más leendesz ?

Gábris pirulva süté le szemeit.

— Na de ez nem mindjárt lesz, — s miután a világ nem más mint a nép-vegyülékek roppant kaliczkája, melybe a végzet, ama legnagyobb szeliditő, bennünket nem irtózott összerázni : igen természetes, hogy e vegyülékből mindenki igyekszik magának biztos társat keresni, a kit vezessen, és a ki által vezetessék, nehogy egy maga eltévedve a tekervényes utakon, ama kaliczka legféltebb részében találja fel a mitől leginkább irtózott, az emberi létnek silányságát; s ez az oka annak, hogy a férj nőt, a nő pedig férjet keres. Miután pedig a szerelemnek szemei nincsenek, szükséges hogy egy harmadik :-azaz néző is legyen, ki jobban fel birja fedezni az egyik vagy másik félnek valódi képességét.

— Papa, te ma igen különös vagy !

— Csak különösnek látszom, — de ha majd szépen elmesélek mindent, — a mely tárgyakat innen, — és innen fogok szedegetni, — szólt az orvos fejére és szivére mutatva, — akkor az én kis hölgyecském, — nem fogja mondani hogy különös vagyok.

— Én már valóban égek a kiváncsiságtól.

— Oh ez a hölgyecskéknek egyik legfőbb tulajdonuk ; — de mielőtt az ily kiváncsiságoknak eleget tennénk, hamarább meg is szoktunk ám velük igértetni valamit.

— És vajon mi lenne az az igéret ?

— Az az igéret igen csekély igéret leend, — csupán azt kell megfogadni az én hölgyecskémnek, hogy szavaimra figyelni fog, és pedig úgy figyelni, hogy azokat a szavakat jól megfontolja, — és nem fogja elfeledni soha.

— A hölgyecske figyelni fog, azt megigéri, — szólt mosolyogva Gábris.

— Tehát megigéri ! — ismétlé az orvos kevés hangnyomattal. — Igy tehát hozzá foghatok a meséhez :

— Hol volt hol nem volt — volt egyszer egy gazdag asszony, — és a gazdag asszony meghalálozván, — kincseit egy szegény orvos leányára hagyta.

— Hiszen te felőlem akarsz beszélni papa !

— A hölgyecske megigérte, hogy hallgatni fog . . .

— Igaz, igaz ! szólt mintegy visszarettentve Gábris.

— Tehát az a gazdag asszony, — kincseit e szegény orvos leányára hagyta ; — és miután ama gazdag asszonynak igen nagy alkalma volt megismerni az álarczok finomságát, a vonások játékait, a hamisan utánzott aranyhangokat, az emberek külseje alatt rejlő benső szinjátékot, — a mely többnyire a culissák mögött másként szokott előadatni, mint a nézők előtt átalakult szinpadon ; — szóval, miután ama gazdag asszony az élet szinpadának külső és belső részét ismerte, — nem akarta azt, — hogy egy örökség által boldogtalanná tegye azt, kit boldoggá akart tenni.

— Oh az a gazdag asszony igen jól ismerte a világot, — a néző és játszó közönséget, a kik aztán időközben fölváltják egymást, — tudta hogy a jó játékost megéljenezik meg tapsolják, — hogy egy furfangos dandy fogásain olyan jót nevetnek, midőn az minden pénzétől megtisztitja a bárgyú falusi urficskát ; — hogy a fiatal emberek és leányok dobogó kebellel nézik ama csint és ügyes udvarlót, ki szép szavakkal, aranyozott bókokkal, csillogó eszmékkel annyira magába szeretteti a gazdag szülőket, s a mi több a szülők egyetlen leányát, hogy mind a hárman elhiszik, hogy ennél még derekabb fiatal embert nem ismertek, s egy csep hijja hogy nem ők lesznek a kérők a fiatal gavallér irányában ; — és az ily szindarabot az ifju nézők igen szeretik, mert tudják, érzik, hogy a szerepet felváltva ők is játszszák vagy játszani fogják.

— És miután ama gazdag asszony azt is tudta, hogy a dicsőség mindig a lefőzőé nem a lefőzötté marad, végrendeletét ekként rendezé, hogy a leendő örökösnek egy kis elővigyázat- és egy kis tapintattal igen könyü leendett szerepét ugy eljátszani, hogy a kiváncsi nézők előtt győztes maradjon.

— Igen de még a mesének nincsen vége,— folytatá az orvos, — még csak azon a ponton állunk, mely pontról a hölgyecske szerepének első lépését tenni fogja, különben egyedül ügyességétől függ a szerencsés kivitel. Ha a főjátékos, azaz a hölgy, föl birja azt fogni, hogy nem szemei de egy kérdéses macska azon darab gyémánt, mely fényével a másod, harmad és negyedrendü szerelmeseket köréhez vonja, akkor föltételeztetik, hogy azt is be birja látni, miként az a macska egy különös szerkezetü moderateur gépezet erejével bir, a mely t. i. mérsékletre inti a heveskedőket, nehogy

mielőtt eljönne a hat év, házassági igéretekkel lépjenek elő. És itt ismét egy sugár tömeg derül föl a fürkésző előtt, mely azonban az ész prizmája által könnyen analyzálható. A prizma meg fogja mutatni a legszebb szinezetü sugárszálat, s ha a sziv az ész felfedezésének hódolni tud, ugy valóban ráakad ama közép fénypontra, melyet költői és nem költői nyelven szerelemnek hivnak.

— Nos mit gondolsz, — jól fogta-e fel szerepét a hölgyecske?

— Én azt gondolom, — válaszolt Gábris szende mosolylyal, — hogy ama hölgyecskének leend egy jó papája, a ki a szindarab rendezését magára vállalja.

— Ugy nem csalódol édes Gábrisom! — kiáltá örömmel az orvos, — és miután rendezőnek választottál, e hivatalt rögtön elfogadom, és holnapután rendezni, — igen egy bált fogok rendezni.

— Bált? kiáltá Gábris.

— Igen, bált.

— Hiszen te szindarabról beszéltél papa.

— Nos? — a bált néha szindarab előzi meg, és miután a világban úgy is nagyon sok történik megforditva, — most mi is megforditunk egy szokást, és a szindarabot bállal fogjuk megelőzni.

— De mit mond arra a világ?

— A világ? — kaczagott fel az orvos, — nem emlékszel azon mesére, hogy a molnár és a fia . . .

— Emlékszem, — igen emlékszem!

— Nos ugy tudhatod, hogy a világ mindig tud mondani valót, — az adakozót prédának, — a takarékost fösvénynek, — a vígat korhelynek, — a komolyt pedansnak, — a szemérmest félénknek, — a bátort gecknek stb. nevezi a világ, — és végtére is, ha az után akarunk menni, hogy mit mond a világ?— úgy soha sem érjük el az igaz utat.

— Tehát komolyan bált akarsz rendezni?

— Igen, leányom, komolyan: és akármit fog beszélni a világ, mégis meg fogsz győződni arról, hogy a világ soha sem tud ura lenni szavának, mert a kik leginkább fogják roszalni hogy elvakitott már bennünket a bizonytalan örökség, — azok legszivesebben fognak eljönni — és leghizelgőbb szavakkal fognak üdvözölni, — engemet mintegy gentlemant, — és tégedet mint a város legkedvesebb hölgyét.

— Igen, mig itt lesznek.

— Csak addig mig itt lesznek. — Én csak azt akarom neked bebizonyitani, hogy a bál után rögtön kezdetét veszi a szindarab; már igen sok játékos jelentkezett, igen szép számu patiensekkel birok.

— És mit magyarázsz abból?

— Miután a patiensek nagyobb része fiatal ember, — jegyzé meg az orvos hangnyomattal, — csak azt magyarázom, hogy ezen fiatal emberek közt egy sincs a ki valóban beteg; hogy a meghivó recept hatalmas recept leend; hogy a tánczestélyen mind egytől-egyig megjelen, és a kinek a feje fáj, az legjobban fog bókolni, a kinek a melle fáj az legjobban fog énekelni, és a kinek most a lába fáj az legjobban fog tánczolni.

— De miért tétetnék magokat?

— Hogy velem, — s hogy általam veled megismerkedjenek.

— Papa! — szólt Gábris elpirulva, — te igen szigoru vagy.

— Legyen erre felelet a holnaputáni tánczestély.

IV.

A legnagyobb szoba tánczteremnek volt átalakitva.

A fal mellé helyezett pamlagokon már szép számu női közönséget lehetett látni, mig a férfiak itt-ott csoportokban állva beszélgettek, vagy vizsgálták izlésük szerint, melyik lehet a legszebb leány.

Ugy látszott, hogy Gabriella volt a legszerencsésebb, — őt nézte sóvárogva a legtöbb szem, ő körülte gyültek a legszebb és legelegansabb udvarlók.

Gábris hideg mosolylyal fogadott minden bókot, — s ha az udvarlók tudták volna azt a mit ő akkor gondolt, midőn ama lassan ömlő szépszavak olvadékonyan folyták körül! Ha az udvarlók tudták volna, hogy a Gabriella keblén, a mellől a virágcsokor mellől előfehérlő papir szeletre, az ő nevük van szépen sorba felirva, — a melyet az orvos elővigyázatból nyujtott át leányának, talán hogy a neveket jobban megtanulhassa, és a nevek viselőit jobban megismerhesse. Ha azok az udvarlók tudták volna, hogy ez az estély tulajdonképen nem is annyira tánczmint kém estély, a mely a beteg torkok, fejek, és lábak meggyógyulásának okát fogja kifürkészni; ha azok az udvarlók ezeket mind tudták volna: talán óvatosabbak lettek volna a szerepek eljátszásában, és nem árulják oly rögtön el az igazságot, hogy minden ember színész, hogy minden ember játszik életfóladatával saját szerepében.

Az ajtó mindig nyilt, a vendégek mindig szaporodtak. Ugy látszott azonban, hogy Mindszenti az ajkain ülő mosolyt egy más valaki számára tartogatja, a ki még nincs itt, a ki még csak itt fog lenni.

Ujra megnyilt az ajtó, és most az orvos hevesebben ugrott föl ülőhelyéről, ajkai nyájasabban mosolyogtak, és meleg részvéttel nyujtá két kezét a belépő ifju elébe.

— Isten hozta, isten hozta önt, Szóláthi ur!

Az ifju meghajtá magát s ajkain a mosolynak ama bizonyos neme derengett, mely csak alig észrevehető, a száj csak cseppet mozdul ki rendes alakjából, és mégis az a mosoly a legszebb, mégis az a mosoly a legférfiasabb; szép, mert a tiszteletnek mintegy benső érzetével fátyolozza be az

ajkat, és férfias, mert nem fedezheti föl benne senki egy szikra jelét a hizelgésnek.

Az összes vendégkoszorú a belépő ifju felé fordítá tekintetét, a ki egy fokkal magasabb, és sok, igen sok fokkal szebb volt a többinél; szemei tiszta lelket, vonásai méltóságot árultak el.

Az orvos az ifjut kezénél fogva vezeté leánya elébe; ez nagy kitüntetés volt, ezt az orvos még egy ifjuval sem tette.

Gábris mosolyogva fogadá őt; ugy látszik, hogy már látták, ismerték egymást; és mégis, midőn az ifju a felé nyujtott kis kezet gyengéden megragadta és ajkaihoz emelte, mintegy villanyütés suhant el a csók, a hölgy elpirult és összerezzent, aztán nem tudott többé mosolyogni, önkénytelenül le kelletett sütni szemeit.

Az orvos észrevette, és leánya helyett ő mosolygott, — mosolygott, mert arra gondolt, hogy milyen szép és boldog egy párt képezne ez a kettő.

Gábris még csak egyszer beszélt Aladárral, Aladár még csak egyszer beszélt Gábrissal, de az a pár pillanat, az a pár percz, elég volt arra, hogy arczképeiket kölcsönösen kicseréljék, hogy a szemsugarak kölcsönösen fényképezzék azt le, elmoshatatlan ragyogó szinekkel — a szivre!

— Servus Aladár!

— Servus Aladár! hangzott aztán mindenfelülről, és az ifjak meleg kézszoritásokkal jöttek üdvözölni a szeretett barátot és a tisztelt költőt.

Az ajtó megnyilt, ismét új vendégek érkeztek, egy éltesebb és egy fiatalabb hölgy, alkalmasint mama és leány lehetett.

Az idősebb nevetséges kirivó szinekkel volt felpiperézve, mig a fiatalabb igen jól meg tudta választani a szineket. Alakját halvány piros könnyü szövetü ruha mint rózsa felhő övezte körül, keblén egy gyönyörü hófehér kamélia pihegett, mintha a bimbó ajkak lehelletét szivná, a büszke főn izléssel választott félkoszoru, a koszoru alatt sötét-fekete fürtök, a fürtök árnya alatt egy büvösen ragyogó szempár.

Kadocsayné és leánya Kadocsay Ilma.

A hölgyeket Gábrisnak kelletett volna fogadni, de Gábris nem volt a teremben.

Talán valami intézni valója volt, ezért suhant ki oly észrevétlenül?

Oh nem! neki nem volt semmi elintézni valója, arról előre gondolkozott a gyengéd atya, hogy Gábris háboritlanul élvezhesse az estély gyönyöreit.

Miért suhant ki tehát a teremből, miért hagyá oda a vendégeket?

Ti tudjátok azt, fiatal hölgyek, ti tudjátok, hogy mi az a sziv, hogy mi okozza azt az édes nyugtalanságot!

Gábris egyenesen hálószobája felé tartott, s midőn odaért, midőn az ajtót maga után gondosan bereteszelte, kebeléből egy papirszeletet vont elő, és oda állt az asztalán lobogó gyertya mellé.

— Nincs itt, nincs itt! — kiáltá örömmel, midőn a névsorozaton végig futott, — én tudtam, hogy ő nincs itt, hiszen a név nem kerülhette volna el figyelmemet. — Igen, ő nincs itt, az ő neve nincsen oda irva a patiensek nevei közé! És ez oly jól esett neki, örült, nevetett, maga sem tudta talán hogy miért, csak érezte, hogy jól esik, hogy jobban érzi magát; a fiatal ember neve nincs oda irva a patiensek nevei közé.

Ezzel asztalához lépett a melyen iróeszközei voltak, és a papirszelet másik és iratlan oldalára oda pingálta e nevet: Szóláthi Aladár, nagy gömbölyü és olvasható betükkel. Aztán összehajtotta ismét, ismét oda szurta keble fölé, ugy intézvén, hogy a Szóláthi Aladár neve legyen a belső oldalon. — És a sziv megérezte a kedves terhet, nagyobb erővel kezdett dobogni, a kebel sebesebben emelkedett, s ugy hintázódott annak fuvatagába merülve ez a név: Szólathi Aladár!

A zene megharsant s ama galvanicus erő, mely a hangokban rejlik, végig czikázott az emberi testeken, a lábak mozogni kezdének, a hölgyek elpirultak, és mindenik feszülten várta, ha vajon nem közeledik-e valamelyik gavallér, valami engagement.

De nini! a gavallérok mind összefutnak, egyik se gondol a pamlagokon várakozó hölgyecskékre, egy pont körül látszik hullámzani az egész csoport — és az az egy pont nem más, mint az épen most belépő Gábris.

Még be sem lépett, még nem is hitte, hogy valaki észrevette volna, s ime egy pillanat alatt körül van fogva tánczra hevült fiatal dandykkel, mindenik az első akar lenni, tiz torok is kiáltja egyszerre:

— Nagysád, lehetek e olyan szerencsés, az első tánczra?

Gábris elpirulva tekintett szét az esdeklők közt, szemei valakit kerestek, a kinek kis kezét oly kész örömmel oda nyujthassa, de épen az a valaki nem volt ott, épen az nem küzdött a szerencséért az első tánczra, s miután arról meggyőződött, egykedvüleg nyujtá kezét a hozzá legközelebb álló fiatal embernek.

A fiatalság tánczolt, az öltönyök susogtak, mintha valami tündér dolgokat mesélnének egymásnak.

Alig hangzott el a zene, még zúgott a bőgő utolsó accordja, és Gábris már ujra körül volt fogva, bekerítve könyörgők által a jövő tánczra.

Most sem látta köztük a kivel oly szivesen tánczolt volna.

(Folyt. köv.)

FÜRDŐI NAPOK.

Koritniczán 1864. juliusban.

(Vége.)

Visszatérőben a fürdő közönségesen ismert radical kritikusának oldalához csatlakoztam. Előre tudtam, hogy a vanitatum vanitas thémáját fogjuk fejtegetni, bonczolgatni, katonai szigorral és bátorsággal. Ugy is történt. Megállapodtunk abban, hogy a nősülés nem való okos embernek, hogy a házasélet nemcsak a legsikamlósabb probléma, hanem valóságos chimaera, ama régi közmondásos vers szerint: „Szépet veszesz, bakter leszesz, Rútat veszesz, baktert veszesz!“ Megvitattuk érdeme szerint a hölgyek szokott czimezését is; mert hogy mindenki *nagyságos* legyen, annak mind termet, mind rang, mind születés, mind a szellemi s anyagi helyeztetés különbségei ellent mondanak; uj és bővebb szabadalommal láttuk el társadalmi használtatásra az *ön* és *kegyed* czimeket. S midőn ily töprengések s itészi küzdelmek között a portáléhoz értünk, melynek homlokzatáról lekiált hozzánk a nagy betűs üdvözlet: *aegrotis salutem*! megjegyzé társam, hogy e mondatot le kell onnan vakarni, mert oda az „competál“, mit valamely együgyű német városka irt diadalkapujára az érkező fejdelem elé: „*Langeweile bei uns!*“ stb. Azonban ugy tetszett nekem, mintha ez a reánk mosolygó vidék hangosan kaczagta volna öregem zúgolódó philosophiáját! mintha ez üde szép virágok és illatos fenyvek pajzánul suttogták volna fülébe: nem mi vagyunk roszak, csak a te szemüveged; nem mi hervadtunk el, csak a te ifjuságod! „Oh! ha Jupiter visszahozná eltünt éveidet!“

Sokan szoktak fürdőbe vinni magokkal kitüzött munkát, melyet szórakozásuk vagy üdülési foglalkozásaik mellett kényelmesen végezni remélnek. Ritkán láttam kedvező sükerrel végrehajtva ilyes föltételeket, ritkán, hogy a napok derüje vagy boruja, a társaság vagy a természet többé-kevésbbé vonzó tulajdonai keresztet ne vontak volna az előleges szép tervekre. Akarva nem akarva átadja magát az ember környezete hatalmának, s önkénytelen is örömet érez a fölött, hogy elhagyott kedves otthonának kötelességei ide is utána nem tódultak. Egyetlen kivétel mutatkozék e reflexio igazsága alól, egy ifju gyönge nő, kinek sétány és hangverseny, tánczvigalom és reggeli cura, kirándulás vagy otthonnlét, künt vagy bent, egyformán és folytonosan kezében látta, még pedig ugyancsak szorgalmasan forogni látta a — harisnyakötő tüket. Engem is sürgetvén a valamittevés érzete, elővettem egy legujabb német röpiratot, melyet egyik felvidéki barátom nyujta kezembe. Olvastam, ha ugyan ez olvasás a valamittevés czimet érdemelheti. *A valódi jog-folytonosság = die wahre Rechtscontinuität*: egyike azon politikai recepteknek, melyek ujabb időben a nemzetiségi bajok orvoslására oly buzgósággal, mint kevés eredménynyel bocsáttattak világ elé. Főleg a szlávok törekvéseinek szentesitéseért küzd. A nemzetiségek ujabb időben kimondott, de szabatosan nem körvonalazott egyenjoguságát a pragmatica sanctióban gyökerezteti, mely — a Magyarország területén élő minden nemzetiségek nevében köttetett s igy mindegyik jogait, szabadalmait, nemzetiségi jogosultságát egyformán biztositja. A magyar nemzetiség erősbitésére s kifejtésére czélzó intézkedések és törvények 1790 óta nem egyebek, mint a pragmatica sanctio kijátszása. Ezért azoknak el kell töröltetniök s vagy alkotmányos úton, vagy a fejdelem teljhatalmával adassék meg a szláv testvéreknek egy különös felvidéki autonomicus szlávkerületet sürgető kérelmök, mely kerület a valaha törvényeinkben „partes superiores“ névvel emlitett részeket, tehát még a tisztán tősgyökeres magyar Borsod vármegyét is — magában foglalná stb. Könnyen belátható, hogy e szándékosan bebonyolított vagy inkább élére állított kérdések csak azon esetben oldhatók meg sikerrel, ha a megoldáshoz szükséges szabad mozgás se jobb, se balfelől nem hiányzik, — ha saját helyzetünket a a maga igaz mivoltában tisztán felfogni s őszinte jó akarattal, részrehajlatlanul megitélni törekszünk, s ha ennek következtén, csillogó elméletek által magát a bölcs önmérséklettől eltérittetni se egyik se másik rész nem engedi. Addig hiában nyujtjuk kezünket egymás felé: a tér nincs áthidalva közöttünk. Egyik verőtényesnek látszó magaslaton áll, a másik hallgatag mélységben. Érintkezési mező a socialis élet eléggé szük tere: de e tekintetben annak légkörét is elmérgesité az egyéni szenvedély. S nem tudom, fordul-e meg eszében a koritniczai magány látogatóinak, hogy e kellemes fürdő helyecske a nemzetiségi felzaklatott viszonyok tekintetében is bir némi hivatással. Az itt évenkint tömegesen meg-megjelenő magyar intelligentia magatartása, szellemi sulya, társas érintkezései mind megannyi eszköze lehet egymás kölcsönös megértésének; egy-egy magszemecske, mely véletlenül jó földbe esvén, tudtunk nélkül is áldásos virulatot idézhet elő valamely szöglet göröngyein. . . Azonban bocsánat a kitérésért! majd feledém, hogy némely kedves olvasó szépünk unni találja a „Koszorú“ komolyabb kitéréseit! pedig sulyosb elitéltetés nem lehet reánk nézve, mint hölgy ajkáról, kinek tetszeni vágyunk, ezt hallani: unalmas!

Néhány nappal ezelőtt egy rég tervezett látogatást hajtottunk végre. Társaságunk nagy része kikocsizott a pár órányi távolságban fekvő *Rózsahegy* városkába. Gyönyörü völgyben, a leg-

változatosabb hegyek és sziklák, patakok és vizesések között halad arra a jól elkészitett országút. Maga a város régiség jellegével bir, mint átalában felvidéki, különösen szepességi városaink legnagyobb része. Mintha félig romok, félig az ujvilág alkotásai között járna az ember. Ó bástyafalak, egy-egy régi templom és ódon épület, — uj ház, melynek eleje vagy vége még elmult századok hagyománya stb. Mig hölgyeink részint megérkeztek, részint rendbeszedték magokat, néhányan a városi szives, derék ügyész vezetése alatt a községi levéltár ritkább okleveleit megtekinteni siettünk. Egy régi templom fülkéjében, ládába halmozva tartatnak azok, mint észrevettem, eléggé pontosan készitett leltár mellett. Mind a város szabadalmaira vonatkoznak s a XIV-ik század közepétől kezdve napjainkig majd minden századból, latin, magyar és tót nyelven is. Láttam egyet *Bethlen Gábor* fejedelemtől 1621-ből, melyben a hü rosenbergieket katonáinak zaklatásaitól biztositja, természetesen magyarul irva. Egyébiránt Rózsahegy derék lakosai idők folyamán keresztül tántorithatlan hűséggel viseltettek a magyar alkotmányhoz, melynek fedező pajzsa alatt nyerték szép szabadalmaikat s e ragaszkodásukat gyakran vérökkel is pecsételték. — Délután a közel szomszéd hegyen busongó likavai vár romjait tekintők meg. Könnyü s természetes följárata nem volt ismeretes előttünk. Önbizakodó erővel neki hajtottunk azért a hozzánk legközelebb emelkedő hegyoldalnak, melyet mig távolból néztünk, nem találtunk oly felette fárasztónak, mint midőn már meredek lejtőjét izzadva másztuk. Gyöngéd hölgyeink közül nehányan megelégedtek a fél ut örömével és gyötrelmével s a hegyoldal zöld pázsitszőnyegére heveredve várták be a többiek czélrajutását. S e többiek valóban hősiesen hajták végre az ostromot. Se a felzudult szél, se a kiálló kövek, se magasság, se mélység nem vete nekik gátat; egy kis lovagias segély mellett csakhamar mindnyájan föntermettek a romok tetején s együtt pihenve élvezők onnan ama nagyszerü kilátást, mely előttünk a közeli és távoli vidék egész hegyvilágát tárta föl a legmeghatóbb változatosságban. Az érzelmek, melyek ily látványra keblünket dagasztják, az eszmék, melyek lelkünkben fel-feltünedeznek, kimagyarázhatlan édes kárpótlásai kirándulásunk fáradalmának, ha ide nem venném is az együttküzdés különböző apró örömét s bekövetkező kedves emlékeit. Miután a romok között árván tenyésző vad virágokból nehány leszakitott szállal egymásnak emlékül kedveskedénk, könnyedén haladtunk lefelé a már akkor megtalált rendes és könnyü ösvényen. Hányszor látjuk az életben is, ha megfutott pályánkon visszatekintünk, hogy helyzetünk bizonyos magassága, melyre csak hosszu és nagy törődések árán juthatánk, mennyivel könnyebb uton lett volna elérhető, ha a körülményeket jelen tapasztalásunk szemével tekinthetjük! hányszor látjuk, hogy likavai vándorlásunk sorsában osztozik hír és dicsőség, hatalom és gazdagság, sőt gyakran maga a becsület is: fölfelé sokáig és nehezen, lefelé gyorsan és könnyen!... Még a várhegy lábainál futó csermely partjának dúsan viritó nefelejtseiből vettük ki részünket, azután gyorsan és akadály nélkül folytatók utunkat elhagyott koritniczai magányunk felé. Az előttünk haladó kocsin két szeretetre méltó fiatal hölgy vette át a lovak kormányzását. Kedvét lelte abban élénk szikrázó kedélyök. Kocsijok kerekjei bizonytalanul kanyarogtak ide-oda, ugy hogy szinte félteni kezdém őket, ha el nem gondolom, hogy lépteik felett örangyalok virasztanak. Mindenesetre mégis láttattak velem annyit, hogy női gyöngéd kezekben nem állanak egész biztossággal s nem vezethetők határozott irányban a kormány gyeplői.

Óhajtanám egyenkint följegyezni, kikből állott teljesen azon derék társas kör, mely a koritniczai fürdő juliusi idényét oly szerencsés összhangzásban s vidám fesztelen mulatságban tölté együtt. Azonban engedjük el e számba vételt, legalább a férfiakra nézve. Elég hogy képviselve volt köztünk a nagy és kis birtok, a tudomány és irodalom, az ügyvédség és katonaság, az ipar és kereskedelem. A hölgyek koszoruját alkották: *Blaskovicsné, Kollerné, Rudnyánszkyné, Bornemiszáné, Glószné, Korponayné, Csemiczkyné, Konkolyiné, Dapsyné, Párvyné, Kövyné, Klimoné, Sebőkné, Tarnóczy Antónia, Koller Irma és Gizella, Lepényi Fáni, Bornemisza Emma, Glósz Mariska, Szentiványi Piroska, Csemiczky Mari, Klimo Ilka, Párvy kisasszonyok.* Ezer bocsánat, ha valakinek neve tollamban talált volna maradni... Ön pedig szeretett szerkesztő barátom! ne tekintsen rám oly gonosz fürkésző mosolylyal. Látom, mi a czélja. Kérdeni akarja tőlem — szokása szerint — a *fürdőkirályné* szép nevét. Ne kényszeritsen feleletre, kérem. Nem szolgálhatok, ha mindjárt ez által szerezne is meg, vagy szalasztana is el lapjától egy — praenumeranst. Talán az a halvány, ritkán mosolygó márványalak, talán az a viritó csupa-élet kisasszony, vagy az a szellemes arczu, karcsu lenge hölgy, vagy ez a most fejlő gyermeteg rózsabimbó? — Ki birná csalhatlanul eldönteni, ha csak a suffrage universelle urnáit nem küldi ön Koritniczára, hogy megszavaztasson bennünket, mint Nizzát és Savoyát! Pedig mily érdekes lett volna! mi kár, hogy nem tudhatjuk!

Azonban időnk végéhez közelit. Összeszokott kedves társaságunk füzére már is bomladozik. Holnap holnapután *„ez a rendbeli sereg“*, ez a *„mi csatánk“* kevés kivétellel szét fog repülni. Mily megható búcsú ily rövid együttlét után is! Ugy szólván, találkoztunk, meg elválunk. Láttuk egymást elmaradt otthonunk nyüge- vagy gyönyöre — fénye- vagy árnyától elvontan; néztük egymást a képzelet vagy a sejtelem szinező szemüvegén. A szem deleje, a hang és harcz rokonszen-

ves hatalma, alakunk feltünése kinálgatá mintegy lelkeinket egymásnak. S midőn közöttünk észrevétlenül is némi titkos szálakat szött az érintkezés vagy megszokás: hirtelen előtoppan a búcsú percze, hogy halvány emlékké változtassa örömeinket, élményeinket. Idegenekül jöttünk és találkozánk: ismerősökül válunk el, hogy sokan ismét idegenekké legyünk egymásra nézve, kiket sorsunk szeszélye soha többé össze nem hozand! Boldog magány, melynek örömpoharába ürömcseppet csak a bucsú pillanatai vegyithetének. *)

L. J.

KÜLFÖLDI SZEMLE.

A photographia nem uj találmány. Az angol lapok nem rég egy oly találmányt ismertettek, mely azt látszik bizonyítani, hogy Daguerre előtt is voltak oly képek, melyeket a világosság hatása állitott elő. A londoni photograph-társulat szintén e vélemény felé hajlik. A dolog állása röviden a következő. Az 1862-ik év novemberében Smith, a Patent muzeum **) igazgatója, Birminghamba utazott, Watt Jakab első gőzhajógépének legrégibb mintáját megtekinteni. Ott bizonyos Price nevü emberrel ismerkedett meg, ki sokáig a Boulton családnál szolgált, melynek egyik tagja, Máté, Wattal üzleti szoros viszonyban állott. Az öreg szolga ezelőtt husz évvel egy szobában, melyet Boulton Máté könyvtárnak használt, a lom közt különös régi képeket talált. Smith gondosan megvizsgálta e képeket, s hosszas vizsgálódásai után meggyőződött, hogy azok két különböző módon készültek. Valóban a képek egy része papirfestmény, más része pedig ezüstös rézlapokra tapadt rajz. A papirfestményeket illetőleg kétségtelenül kiderült, hogy Francis Edginton oly módot talált volt fel, mely által az olajfestményeket sebesen és olcsón másolhatta, a másolatokat később kézzel kiszinezvén. Boulton Máté ennek következtében Sohoban egy képgyárt is alapitott, melyben Edginton másolt s bizonyos Barney szinezett. Hires müvészek, mint West Benjamin és Kaufmann Angelika dolgoztak e gyár számára eredeti festményeket lemásolás végett. Boulton másoltatta Van Dyck, Rafael, Rubens s más nagy müvészek festményeit is és igen olcsón. A megtalált üzleti levelek azt bizonyitják, hogy a legdrágább másolatot huszonöt shillingen árulták, a legolcsóbbat pedig hétért. Azonban a gyár egyszer csak hirtelen bezáratott. Oka e váratlan eseménynek Beechey volt, egy jeles képiró. Ő tudniillik Sohoba jövén Boulton arczképe festése végett, meglátta a gyár képeit s kétségbeesve ugy nyilatkozott, hogy e gyár tönkre fogja tenni a képirókat, mert ugyan ki fog nálok valamit megrendelni, ha ily olcsón vásárolhat a gyárból. Boulton megszánta a szegény müvészeket és bezárta gyárát. Edginton üvegfestész lett s tisztelt nevet vivott ki magának. Az ezüstös rézlapokra rajzolt képek közül Smith csak kettőt talált meg. Az egyik egy házat ábrázol e felirattal: Boulton ur házának fényképe, ujra épittetése előtt 1791-ben. A másik rézlap ugyanazon házat ábrázolja ujra épittetése után, csak hogy sokkal kopottabb amannál. A család idősb rokonai azt állitják, hogy Boulton és barátjai gyakran készitettek fényképeket, s erre egy camera solarist s bizonyos vegytani eszközöket használtak. Sohoban egy egész társaság volt, mely fényképek készitésével foglalkozott. Wedgwood iratai közt, ki e társasághoz tartozott, szintén két ezüstös lapot találtak. Miss Meteyard, Wedgwood életirója, azt mondja, hogy egyik lap épen olyan, mint a mostani photographiáé, a másik pedig hasonlit hozzá. — A londoni photograph-társulat mind a papirfestményeket, mind pedig az ezüstös rézlapokat megvizsgálta. A papirfestmény felől a vélemények elágaznak. Némelyek photographképeknek nyilvánitják, mások azt mondják, hogy nem azok, de kőrajzok, rézmetszetek sem. Az ezüstös rézlapok képeit mindnyájan photographképeknek itélték. Egy pár angol lap e fölfedezés alapján el akarja vitatni Daguerretől a fényképek feltalálásának eredetiségét. Boulton — ugy mondják — egy Daguerre nevü párisi emberrel összeköttetésben állott, s igy ez könnyen megismerkedhetett amannak fényképelésével, s a hires Daguerre atyafia lehetett ez öregebb Daguerrenek. Egy kissé merész combinatio s nagyon a *hatni-hetni* mankóján vánszorog.

Scott Walter. A napokban Lipcsében, Elze Károlytól, egy ily czimü német könyv jelent meg, mely a nagy britt regényiró életet tárgyazza. Átveszünk belőle egy pár töredéket. Scott termékenységéhez fogható iró nem volt sem azelőtt, sem idejében. Tizenhét év alatt huszonkilencz re-

*) Nem számittatom talán az elfogult anabaptisták közé, ha *Koritnicza* nevének valami szebb, helyesebb és magyaros hangzásu névvel leendő felcserélését szóba hozom. *Koritnicza* maga nem valamely falu vagy helység, hanem épen csak azon völgyteknő vagy medencze, melyben a fürdő forrásai s épületei vannak. Az uj elnevezés már e tekintetben is kevesebb előitélettel járna. Jól tudom, hogy efféle keresztelések mily ritkán s nehezen jutnak érvényre a gyakorlati életben, példa rá Tátra-Füred, mely mai nap is megtartá régi *Schmoeks* nevét: azonban e körülmény visszatartson-e bennünket attól, hogy valamely uj tárgy vagy fogalom kifejezésére, egyszerü, világos, könnyen ejthető s tán némileg jellemző szót keressünk? Koritniczát, mint egy gyöngyszemet, a fenyves-rengeteg tartja ölében. Nem fognák-e gunynyal fogadni e források tündérei, ha kellemes mulatóhelyöket *Fenyvesd* névre keresztelnők? s nem hangzanék-e roszul azt mondani, hogy juliusi napjaimat a *liptó-fenyvesdi* források mellett töltém?

**) A Patent muzeum (Museum of Patents) a South Kensington-muzeum mellett van külön épületben, de a Kensington-muzeummal összeköttetésben. Az Angolországban patenst nyert találmányok mintáinak gyüjteménye a feltalálók mellszobraival vagy képeivel együtt.

gényt irt, hetvenhét kötetben, pedig csak reggel szokott dolgozni, a reggelizés idejeig, azután mulatott vagy különböző tiszteletbeli hivatalainak élt, melyeknek száma nem csekély volt. Óriás munkásságát óriás emlékező tehetség támogatta. Hosszu költeményeket, egyszeri hallás után, három év mulva is hiba nélkül tudott elmondani. Alig volt skót ballada, melyet ne tudott volna könyv nélkül. Költői hire épen oly rendkivüli volt, mint a jövedelem, melyet müveiből kapott. Epikai költeményeiért 5300 font sterlinget fizetett könyvárusa, mely összeg a mi pénzünk szerint csaknem 60,000 forint. 1820—1825-ig évenkénti bevétele munkáiból mintegy 10,000 font sterlingre ment, melynek felét háztartására költötte el. „Ivanhoe“, „A zárda“, „Az apát“ és „Kenilworth“ czimü regényei 15,000 font sterlinget (mintegy 160 ezer frt) jövedelmeztek. „Napoleon“ czimü könyvéért 200,000 frot kapott. 1826 jan. 1-jétől 1828 jan. 1-ig pusztán csak tollával 40,000 font sterlinget keresett, pénzünk szerint mintegy 420,000 forintot. Hasonló növekedéssel emelkedtek tiszteletdijai, sőt megtörtént, hogy nehány utileveléért, melyeket futtában a waterlooi csatatér megszemlélése alkalmával irt, 10,000 forintot fizettek neki. S mégis e gazdag ember tönkre jutott, 120,000 ft sterling adóssággal terhelve. Igaz, hogy fényüzö életet élt, azonban ez még nem nyelte volna el minden jövedelmét. Több körülmény egyesült tönkre juttatására. Irigyelte kiadóitól a nagy nyereséget, melyet munkái kiadásából huznak, s elhatározta, hogy maga adja ki munkáit. Könyvnyomdát állitott a Ballantyne testvérek czége alatt, kiket azelőtt is használt mint alkuszokat irodalmi üzleteiben. Sem ő, sem pártfogoltjai nem igen értettek ez üzlethez. A nyomda, nyereség helyett, csak tőkéit emésztette, végre is megbukott s Constable, azelőtti kiadója, mintegy 100,000 forint adósságát vette át letisztázás végett. Szerencsétlenségére György király ekkor emelte báróvá. A legtulzóbb hightory levén, Wellington herczeg bukása után a jedburyi követválasztáskor oly szenvedélyesen tört ki a whigek ellen, hogy megöklözték és kövekkel hajgálták. A király jutalmul báró czimmel diszité föl, s ő illőnek látta egy bárói kastélyt épiteni. Igy vette Abbotsfordot, egy valóságos romot, melyet aztán nagy költséggel saját phantasiája szerint fölépittetett, s herczegi módon bebutorozott. E kastély egészen kimeritette és jelentékeny adóssággal terhelte. E közben Constable is megbukott s magával rántotta Scottot is. A tönkre jutott költőt a király, az aristocratia, maga a bank is segitni akarták, de Scott semmit sem fogadott el. Ugy hitte, hogy a maga erején is letisztázhatja adósságát. Csakugyan 1828 elejéig 300,000 forintnyi adósságot törlesztett, majd összes regényei kiadásával mintegy félmilliót. Remélte, hogy a többitől is lassanként megszabadul s kedves Abbotsfordját semmi teher nem fogja nyomni. Azonban szelleme megtört, nem volt képes többé dolgozni. Olaszországi utjában meghallván Goethe halálát, kivel barátságos levelezésben állott, igy kiáltott fel: Szegény Goethe! De legalább otthon halt meg. „Haza — Abbotsfordba. Grata quies patriae.“ Még életben érkezett haza. „Sok szépet láttam — mondá Abbotsfordban — hanem házamhoz hasonlót sehol sem, vezessetek körül még egyszer benne.“ Gyakran olvastatott magának a bibliából és Crabbeből. Egyszer igy riadt fel fásultságából: „Szomoru henyélés az én életem. Elfeledem a mit gondolok, ha nem irom le. Vigyetek tanuló szobámba, adjátok ide iróasztalom kulcsát.“ Oda vitték. Leányai papirt és tollat tettek elébe. Magára kivánt maradni, irni akart, de a toll kihullott erőtlen kezéből, s könyezve vitette magát ismét a szabadba. 1832-ben sept. 21. egy szép őszi nap halt meg. A nap épen lemenőben volt, a Tweed vize zúgása hallszott az ablakon át, és Scott Walter utolsót sohajtott.

Thalès Bernard „Histoire de la poésie“ czimü könyvének első kötete megjelent. „A fiatal kritikus és irodalomtörténet iró — mond egy lap — e könyvével nem csekély szolgálatot tett a franczia irodalomnak. Uj utakat mutat a franczia költészetnek, mely igen is vert uton szeret haladni. Más nemzetek népköltészetével igyekszik megismertetni hazája fiait s azt ajánlja a fiatal költőknek, hogy a természet e meg nem vesztegetett kutfejéből merítve kölcsönözzenek uj frisséget, varázst a franczia költészetnek. A mi a németeknek Herder „Stimmen der Völker“ czimü munkája volt, az akar lenni a francziáknak Thalès Bernard anthologiája. A *poésie populaire* utolsó szakaszát képezi ugyan e könyvnek, de gondosabban van tárgyalva, mint a megelőző két szakasz; *poésie antique* és *poésie moderne*. Következő kötetben az orosz, lengyel, magyar stb. népköltészetet fogja ismertetni. Az első kötet 850 lapra terjed; ára 10 franc.

Párisi szinházak. A Variétés-szinházban nem rég egy bohózatos egyveleg adatott: „La liberté des Théâtres“ czim alatt, melynek szövegét Cogniard és Clairville irták, zenéjét Hevré és Lindhaim, coupletjeit pedig Lemercier és Neuville. Ez mindössze hat ember, épen annyi felvonásból áll maga a mü is. Tartalma ez. Egy kis szinház igazgatója arra használja a nem rég megnyert repertoire-szabadságot, hogy mindennemü müfajjal gyönyörködtetni kivánja közönségét. Minden rend nélkül következik egymásután és egymásba tragédia, komédia, dráma, melodráma, opera, ballet, bohózat, látványos mü stb. Végre az igazgató tönkre jut. E pêle-mêle mulatságos lehet, kivált, ha jól játszszák. Mindamellett nem ohajtjuk nyelvünkre forditását, már csak azért se, mert nálunk sokan azt hiszik, még az irók közül is, hogy az a jó müsorozat mely mindent összezavar, az a jól szerkesztett lap, melyben minden össze van főzve, mint az

olla potridában; félünk, hogy a mű igen tetszenék, s az illetők még inkább megerősödnének balitéletökben. — A Gaité-szinházban az öreg Dumas van napirenden. Egymásután ismétlik „Párisi mohikán"-jait. Darab is ám az. Az erős idegü nézőnek az esküdtszékek minden orvosi és rendőri borzalmát ki kell állania. — A Vaudeville-szinházban Jean Jacques Rousseaunak „Le devin du village" czimű dalműve fog közelebbről szinre kerülni, még pedig uj hangszereléssel. A kisérlet érdekes, de kérdés, fog-e sikerülni? — Az „Independance belge" párisi levelezője azt irja, hogy az osztrák nagy követ, herczeg Metternich, zenét irt egy ballethez.

VEGYES.

* A magyar irók segélyegyletének tőkéje közelebb, azon alapitvány kamataiból, melyet gr. Karácsonyi Guidó ur Rudolf korona-örökös főherczeg ő fensége örvendetes születésének emlékeül jótékony czélokra letett, a gróf ur kérelmére, a nm. kir. helytartó tanács kegyeletes intézkedése folytán, *kétezer* forinttal gyarapodott.

* A nemzeti szinház intendánsa Radnótfáy ur, a „Wanderer" egy pesti levelére, mely részletes vádakat tartalmaz igazgatása ellen, közelebb terjedelmesen válaszolt. Mellőzve a pénzügyi adatokat, kitünik válaszából, hogy 1862. junius havától 260 forditott s 199 eredeti drámai mű adatott. Ez utóbbiak közül Szigligetié 74-szer, Szigetié 24-szer, Tóth Kálmáné 22 szer, Vahot Imreé 7-szer, Gál Józsefé 8-szor, Jókaié 6-szor, Húgó Károlyé 6-szor, Obernyiké 6-szor, Fáy Andrásé 5-ször, Kövér Lajosé 5-ször, Katona Józsefé 4-szer, Hegedüs Lajosé 4-szer, Némethy Györgyé 4-szer, Dobsáé 3-szor, Degréé 3-szor, Andor Pálé 2-szer, Balázs Sándoré 2-szer, Farkas Alberté 2-szer, Balogh Istváné 2-szer, Kisfaludy Károlyé 1-szer, Vörösmartyé 1-szer, Berczik Arpádé 1-szer, névnélküli pályavigjáték 7-szer. — Felekyné elbocsátására vonatkozólag feleli, hogy megkinálta a szerződéssel, de mindeddig nem felelt rá. — Opera, Radnótfáy ur intendansága óta, 6 uj került szinre: Sarolta, Faust, Lalla-Rookh, Álarczos bál, Fehér nő, Debreczeni biró. Végül hivatkozik a zenekar jóságára, s hogy az opera a külföld bármelyik hasonló erővel rendelkező szinházával kiállja a versenyt.

* A Kölcsey ünnepet Szathmáron f. hó 25-kén tartják meg. Gyene Károly megbizott ügykezelő meghivja reá a haza minden polgárát, különösen pedig azokat, kiknek jótékony adakozása folytán emeltetett a szobor. Az ünnepély rendje az ily alkalmaknál szokott: ének, zene, szónoklatok, diszebéd, este mükedvelői előadás. A mint halljuk ez ünnepélyre az Akadémia és Kisfaludy-társaság is elküldi képviselőit.

* Az akadémia palotája homlokzatára a hat tudományos szakot jelképező hat nagy szobrot e héten felállitják.

* A magyarok őseiről — mint a Kol. Közlöny irja — Balog János tordai ügyvéd nagyobbszerü munkát fordit latin kéziratból magyarra. A munka eredetileg persa nyelven jelent meg, irója Zorangh nevü persa tudós. E munkát egy Zömör nevü kaukasusi születésü forditá latinra, mit egy kaukasusi orosz hadnagy az 1849 ki hadjáratkor behozott magával s Balog urnak ajándékozott, az Ásföldnek egy igen régi szakadozott földabroszával. Ha hitelesnek bizonyulna, nyerhetne vele a történettudomány sokat, csakhogy jelenlegi birtokosa kezébe — nagyon kacskaringós utakon került, melyek hitünket mindenesetre megrendithetik.

* Szigetváron Zrinyi halálának évnapját ez idén is megünnepelték. A „Szózatot" kezdték volna egy szivvel lélekkel énekelni, de a helybeli hatóság betiltotta.

* A pesti állatkert szabályai legfelsőbb helyről jóváhagyva leérkeztek. Igy tehát csak a közönség részvételétől — melyért itt a köszönet mellett szép jövedelem is remélhető — függ, vajon soká papiroson marad-e még ez intézet.

* Lapjaink egymásután gyorsan s nagy mértékben keletkeznek, szünnek meg és változnak át. A „Hirnök" kijelenti, hogy oktoberben kezdi meg munkásságát azon „közvetitési programm" szellemében, melyet az ugynevezett ó-konservativoknak gr. Adrássy György körül csoportosult része állitott föl. Erdélyben Békesy Márk Nagy-Szebenben megjelenendő magyar politikai és szépirodalmi hetilapra nyert engedélyt. Czime: „Erdélyi Hetilap" lesz. Heckenast ur pedig a „Nővilágot" megszünteti, s Ilméri Kis István szerkesztése, István bácsi főmunkatárssága mellett „Képes Ujság" nevü néplapot indit meg, melynek programmja még többet (húsz aranyt s billikomot a gyüjtőnek) igérő, s mindenesetre „országra szólóbb" mint a három hónapra megszüntetett fürge kis Látcsőé volt. Reviczky ur lapjával tehát 4 uj indul meg october elején.

* A mult számunkban emlitett „Dunántuli történetkedvelők" gyülésében Thaly K. „Koronczói harcz" czimü kurucz dalt olvasott fel. Átalában a részletesebb tudósitás e gyülést is sok érdekünek tünteti föl.

* Molnár György a budai népszinház ügyére vonatkozólag nyilatkozatot tesz közzé, melyben elmondja, hogy az uj igazgatás óta hogy hanyatlik a szinház ügye, s czikkét igy végzi:

„Kinyilatkoztatom, hogy az ügy ilyetén állásában a m. kir. magas helytartótanács elnökségétől 3403. szám alatt nyert engedély és sz. kir. Buda fővárosának képviselete által 6562. alatt kiadott szinházi engedély és diploma jogára támaszkodva, bevárom az ügy körüli eseményeket, és még akkor is, ha netán egész fundus instructusomnak elvesztése következnék az egyoldalu erő-

szakoskodás folytán, én szilárdan kitartva az időt, Budán, az üres falak közt — mint 3 évvel ezelőtt — ujra megkezdem működésemet és hátralevő 6 évemet betöltve, fölszerelem és beruházom ismét a szükségesekkel, s a népszinház jövőjét végre is biztos alapra fektetve, jelen terheit minden levonás nélkül kielégitem." A ‚Sajtó' hallomása szerint pedig Molnár a nemzeti szinháznál fogna föllépni mint vendégszereplő.

* Gyula-Fehérvár közelében, Maros-Portuson, római maradványu mozaik padlót fedeztek közelebb föl, azonban az első feltalálók azon módon szét is dúlták rögtön. Hány ily mozaikat födöztek föl Erdélyben, s mind hasonló sorsra jut! Talán a legkegyeletesebb eljárás egy ily mozaik iránt a várhelyi (Sarmis-Aegethusa romja) jegyzőé volt, ki valami kalibát rakatott saját költségén fölébe, s bárkinek kész szivvel megmutattatja.

* Torma Károly ur e lapok szerkesztőjéhez Kisfaludy Sándornak egy eredeti levelét küldötte be, átadandót a Kisfaludy-társaságnak. Fogadja nyilvános köszönetünket addig is, mig az érdekes levelet a közelebbi ülésen bemutathatnók, mely azt bizonynyal kedvesen fogja venni. A levél Klagenfurtban, dec. 5-én 1796 kelt, s legérdekesebb benne az, hogyan vigasztalta magát a „Kesergő szerelem" irója.

* A „Koszorú" 9. számában Szilágyi és Hagymásiról közlött töredékből három sor kimaradt. Midőn t. i. a császár leánya ezt mondja:

Titeket elvágnak, engem visszavisznek,
Piros vértekkel itten földet festnek:

erre igy következnék:

Felelnek e szóra két magyar urfiak:
Téged el nem visznek ha Isten megsegit,
Münköt el nem vágnak, ha kard el nem törik.

A kéziratot már nem mutathatjuk elő, de e három sor annyira idegen előttünk, hogy a másolatból történt kihagyását bizvást merjük állitani, annál inkább, mert javitáskor a nyomtatványt sorról sorra néztük össze a kézirattal.

* A természetvizsgálók marosvásárhelyi gyülése a történelemre is gazdag aratást igér. A gr. Teleki család roppant közös levéltára, melyet Szabó Károly, mig a többiek Parajdon mulatoztak, felkutatott, megmérhetlen becsü kincseket rejt magában Erdély történelmére, különösen az Apafi korára vonatkozólag. Sőt a nevezett tudósnak sikerült nehány arpadianumot is lemásolni, a Teleki könyvtárban is sokat jegyezett. Az ilyenek aztán e mulatság-szinü összejövetelek állandó nyomai.

* A mindennemü rendszerek és elméletek honában most egy ember, valami prof. *Daumer* előáll s azt bizonyitgatja, hogy a *zene nem művészet.* Érvei látszólag legerősbike az, hogy a művészet nem adja a dolog *lényét*, csupán *szinét*, csupán utánoz saját anyagjában olyat, mi ez anyagtól különbözik: ellenben a zene, a hang, maga a természeti valódi lény, nem utánoz semmit, maga magát adja. Ez olyan formán hangzik, mintha igaz volna, ha t. i. a művészet czélja utánzás: de az-e? Mit utánoz például egy lyrai költemény, egy óda, egy dal? Tovább menve a badarságokban, azt mondja prof. Daumer, hogy *rosz zene épen nem létezik.* De már ide nincs miért követnünk a mély gondolkozót.

* Tennysonnak, a mostani „babérkoszorús" angol költőnek, testvére is van, ki ezelőtt 30 évvel szintén verselgetett, de zsiros papi állomásra tevén szert, azóta felhagyott vele. Most midőn babéros fivére „Enoch Arden" czimü uj művével nagy zajt üt, a pap ismét sorompóba lép s kiad egy csomó sonettet, hadd válaszszon a közönség a két Tennyson név közül.

* Az „Elátkozott herczeg" történeti előképét nem régiben föltalálták. Jó Fülöp, burgundi herczeg, atyja Merész Károlynak, egy este vacsora után Brügge útczáin sétált az udvari lovagokkal. A piaczon egy földön alvó részeg embert találtak. A herczegnek furcsa ötlete támadt: csöndesen fölveteté a részeget, palotájába vitette, hol szépen levetkeztették, finom inget adtak rá, drága hálósüveget a fejébe. Másnap, a mint szemeit felnyitá, apródok, inasok, udvarmester állnak előtte s alázatosan kérdezik ő herczegi fönségétől, van-e már kedve fölkelni és minő ruhákat parancsol mára. A mámor és csodálkozás miatt emberünk szólni sem tud, hagyja magát öltöztetni, megy az udvari kisérettel misére, onnan ebédhez. Egy izben szabadkozni akar, de bámulva utasitják vissza szerénykedését; nem csoda hát, ha a dúsan rakott asztal láttára megadja magát sorsának. Ebéd után kártyához ültetik, aranynyal teli erszényt tesznek elébe; este megint zeneszó, ballet, s a mi fő, nagy boros palaczkok. Ugy intézik, hogy az álherczeg ismét a tegnapi állapotba tehesse magát, a mi sok biztatás nélkül megtörténvén, ráadják rongyait, kiviszik a piaczra, épen azon helyre, honnan tegnap behozták. A szegény ember tán maig sem tudja, hogy nem álom volt e herczegi tréfa. A költészet (arab regék, Shakspere) eléggé felhasználta, el is használta már az ily masqueradot: érdekes benne csupán az, ha *meg is történt.*

* Egy cseh könyvkereskedő hirdeti, hogy nála szinművek kaphatók *font* számra, 100 bécsi font 9 tallérért. E hizony nem drága.

* A Pereire testvérek Párisban óriás encyclopaediát akarnak kiadni, mely mintegy 200 kötetben az emberi tudás minden ágát magába foglalja. Bankárhoz illő vállalat. Ugyanezzel kapcsolatban egy más vállalatot is terveznek: hitelbankot irodalmi és művészeti termékek számára, melynek franczia neve „Crédit mobilier d'Intelligence." Már tehát csak megélünk?

* *Enfantin* atya, az egykori st. simonista apostol, meghalt.

UJ KÖNYVEK. *)

A GÖRÖG-RÓMAI HITREGETAN (Mythologia) KÉZIKÖNYVE. Gymnasiumok számára. Irta *Stoll* H. Vilmos. Az ötödik kiadás szerint forditotta *L. S.* (30 ábrával.) K8r. 341 l. Ára 2 ft. (Emich, Pest.)

A KOSZTOLÁNYI HÖLGYEK. Történeti regény. Irta P. *Szathmáry* Károly. I, II. kötet. K8r. 167, 165. ll. Ára 2 ft. (Stein, Kolozsvár.)

A MÁRAMAROS SZIGETI helv. hitv. LYCEUM ÉRTESITÖJE az 1863—64 évről. Hatodik év. Kiadta *Szilágyi* István, igazgató. 4r. 24 l. (M. Sziget, kincstári nyomda.)

ERDŐSZETI LAPOK. A magyar Erdősz egylet közlönye. Szerkeszti és kiadja *Vágner* Károly. Főmunkatárs *Divald* Adolf. III-ik évfolyam. IX-ik füzet. 277—308 l. Megjelenik havonkint egyszer. Ára egész évre 5 frt. (Lorber nyomdája, Selmecz.)

GOMBOSTŰ NAPTÁR. Hölgyek számára. 1865. Szerkeszti *Rózsaági* Antal. Harmadik évfolyam. (Herczeg Odescalchi Gyuláné, gróf Károlyi Victorné, gr. Széchenyi Ödönné arczképeivel.) 16r. Naptáron kivül V, 161 és XX lap. Ára kötve 1 frt 50. (Kugler, Pest.)

*) Hogy ez állandó rovatot minél teljesebbé tehessük, kéretnek a t. kiadó, illetőleg szerző urak, hogy az ujonnan megjelenő művekből egy-egy példányt, vagy legalább annak egész czimét, hozzánk beküldeni szíveskedjenek.

NYILT LEVELEZÉS.

Kolozsvárra Sz. K. Az „irodalmi czikkecskét“ szivesen elvárjuk és szivesen látjuk. Hiszen csak lehetne mozdulni! Viszont üdvözlésünket!

Vattára, T. E. Csupán annyit, hogy még semmire sem mentünk, noha kisérletet már tevénk. A levél természetesen megjött, arra e válasz: de ime nem küldhetünk egyebet állandó jókivánatunknál. Ugy-e szegény válasz?

Abonyba. A. L. Vettük a küldeményt, köszönettel a fáradságért. Az a bizonyos tárgy megvan és meglesz. Szives üdvözlet!

TARTALOM.

A költészet rendeltetése. — A hol ők laktak. *Szász B.* — A Kolozsiak. (Elbeszélés a mult századból.) *Madách I.* — Csalogass... *Tamási D.* — Különös végrendelet. (Beszély.) — Fürdői napok. (Koritniczán 1864. juliusban.) *L. J.* — Külföldi szemle. — Vegyes. — Uj könyvek. — Nyilt levelezés.

Előfizetési felhivás

A

KOSZORÚ

1864. második félévi folyamára.

A KOSZORU juliussal *negyedik félévi* pályafutását kezdte meg.

Sokkal magasb véleménynyel vagyunk tiszt. olvasóink itélete s izlése felől, egyszersmind józanabb önbecsüléssel magunk iránt, hogysem, a jövőre is, szépen hangzó czifra igéretekkel állni elé mind irányokban illetlennek, mind ránk nézve megalázónak ne vélnők. Inkább a lefolyt három félév eredményére utalunk, azt terjesztjük birói itéletök alá: nem aggodalom nélkül, ha az előttünk lebegő eszményt, — de megnyugvással, ha irodalmunk jelen állását tekintjük.

Ez itélet, reméljük, el fog ismerni annyit, hogy a Koszoru, ez idő szerint, *irodalmi szinvonalon áll.*

A „Magyar költők arczképei“ folytatása a t. közönség részvételétől függ.

Megjelenik a lap minden héten, vasárnapon, másfél tömött nagy 8-ad ívnyi tartalommal.

Előfizetés a julius—decemberi félévre, Pesten házhozhordással, vidékre postán, 6 frt. o. é. mely vagy a szerkesztőhöz (Üllői-út 7. sz.) vagy Emich Gusztáv kiadó-hivatalába (Barátok tere 7. sz.) küldhető.

Teljes példányokkal az 1-sö számtól kezdve folyvást szolgálhatunk, s ezutáni előfizetöinknek is a már megjelent számokat egyszerre küldjük.

Kelt Pesten, julius 15. 1864.

Arany János,
a „Koszoru“ felelős szerkesztője és kiadó-tulajdonosa.

Arany János felelős szerkesztő és kiadó.

Pest, 1864. Nyomatott Emich Gusztáv magy. akad. könyvnyomdásznál.

KOSZORÚ.

Megjelenik hetenkint vasárnap. Szerkesztő szállása, hová a dolgozatok, előfizetési pénzek, reclamatiók is küldhetők: Üllői-út 7 sz.

HETILAP
A SZÉPIRODALOM S ÁTALÁNOS MIVELTSÉG KÖRÉBŐL.

Előfizetés; egész évre 12 frt, félévre 6 frt. Előfizetést elfogad s a lap szétküldését is kezeli Emich Gusztáv kiadó-hivatala: Barátok-tere 7. sz.

MÁSODIK ÉVFOLYAM. SEPTEMBER 25. 1864. MÁSODIK FÉLÉV. 13. SZÁM.

A KÖLTÉSZET RENDELTETÉSE.

(Folytatás.)

Ezen időben magányban éltem, megcsalatott költészet-, összeszoritott érzelmektől áradozó szivvel; majd Párisban, uszva ezen néptömegben, hol az ember csak udvaronczokkal és katonákkal találkozott; majd Rómában, hol az elhagyatott utczákon, a hullongó kövekén kivül, más zajt nem hallani; majd Nápolyban, hol az enyhe lég, a kék tenger s a balzsamos illatu föld ittassá tettek, de enyhülést nem adtak, és hol egy benső szózat szüntelen azt mondá: hogy van valami élénkebb, nemesebb és édesebb a lélek előtt, mint az érzékek ezen zsibbadt élete, s mint a zene s szerelmek kéjes puhasága. Gyakran visszatértem a faluba, hogy atyám és anyám csendes házában töltsem a méla őszi napokat, békében, csendben s a kandalló édes benyomásainak házi szentélyében; nappal futkosva az erdőkben, estve olvasva azt, a mit találtam a család könyvtárának öreg szekrényeiben.

Jób, Homér, Virgil, Tassó, Milton, Rousseau, főkép Ossián s Pál és Virginia, e könyvbarátok beszéltek velem a magányban szivem szenvedélyes, képletes s öszhangzatos szép nyelvén; majd egyikkel, majd másikkal társalogtam, csak akkor tevén le őket, midőn tartalmok ugyszólván egészen kimeritém. Míg életem tart, megemlékezem a nyár bizonyos óráira, melyeket egy erdőnyilásban, öreg vadalmafa árnyában, a fűbe heveredve töltöttem, olvasván „a megszabaditott Jeruzsalem“-et, s az ősz vagy tél annyi estéire, midőn a már köd- és zuzmarával boritott halmokon borongtam Ossián vagy Werther társaságában; majd egy benső s emésztő lelkesedés, mint egy szellem által, ki nem engedé hogy lábaim a földet érjék, hurczoltatva a pusztákon keresztül, majd szürkés sziklákra ülve, homlokom kezeimre fektetve s hallgatva egy még névtelen érzelemmel a téli szél éles és panaszos lehelletét, vagy a hegyek csúcsain magukat megtörő kormos felhők moraját, vagy a pacsirta csengő hangját, melyet a forgószél énekelve ragagott magával, mint enmagamnál erősebb gondolatom magával ragadá lelkemet. E benyomás öröm volt-e vagy bú, fájdalom-e vagy szenvedés, nem tudnám megmondani; mert egyszerre magába zárt minden érzelmet. A szerelem és vallás érzelme volt ez, vig és szomoru egyszersmind; a jövő öröm- és bőteljes életnek, a lelkesülések és lehangoltságok, a fény látkörei és a sötétség mélységei, az öröm és könyek, a remény és kétségbeesések előérzete. Az ember szüz szivéhez ezer hangon beszélő természet, de végre is a költészet volt ez. E költészetet nehányszor megkisérlém versekben fejezni ki, de nem volt senkim, kinek elolvashattam volna; enmagamnak olvasám el tehát őket, s nagy bámulattal és csudálkozásomra azt találtam, hogy semmikép sem hasonlitanak azokhoz, melyeket egy-két gyüjteményben, vagy az időközi sajtó hasábjain olvastam. Senkisem akarja

majd azokat olvasni, rendkivülieknek, szokatlanoknak, eszteleneknek fognak tetszeni, mondám magamban; s alighogy megirtam, el is égettem őket. Igy semmisitettem meg iránynélküli szivköltészetem ezen első köteteit, és jól tettem; mert e korszakban nevetséges szinben tüntek volna föl, s azoknak halálthozó megvetésében részesültek volna, kik az akkori irodalmat képezék. A mit azután irtam, nem sokkal ért többet; de az idő megváltozott, a költészet visszajött Francziaországba a szabadsággal, a gondolattal és az erkölcsi élettel, mit a restauratio visszaadott. Ugy látszik, hogy a Bourbonok és a szabadság visszatérte Francziaországba uj ihletést, uj lelket adott az ezen idő elnyomott vagy álomba merült irodalmának; láttuk akkor a költészetben és bölcsészetben fölemelkedni az ünnepelt nevek egész seregét, melyek még most is népesitik akadémiáinkat s melyek a két korszak fényes átmeneti lánczát képezik. Ki mondotta volna akkor, hogy 15 évvel később a költészet az egész franczia ifjuság lelkét át fogja hatni; hogy az élettelen, hideg földből különböző nemü uj, kitünő tehetségek serege fog kikelni, hogy a roppantul megsokasodott sajtó nem lesz képes szétterjeszteni az uj irók egész seregének égő eszméit, hogy a drámák egymást fogják érni a szinházak ajtaján, hogy a keresztyén bárdok uj nemének lyrai és vallásos lelke uj nyelvet fog föltalálni, ismeretlen lelkesedések nyilvánitására; ki hitte volna, hogy a szabadság, a hit, a bölcsészet, a politika, a legrégibb úgy mint a legujabb tanok, harczolni fognak szemben a nappal, a lángészszel, a dicsőséggel és lelkesüléssel; s hogy az értelmiségek terjedelmes s magasztos vegyülete fogja, a legszebb s legmerészebb szellemi mozgalommal, milyet még egy század sem látott, Francziaországot s az egész világot elboritani? Ha mondta volna is valaki ezt, én nem hittem volna; s mégis igy lett. A költészet nem halt ki a lelkekből, mint a kétkedés és algebra ezen korszakában mondották; s minthogy ezen időben nem halt ki, nem is fog kihalni soha.

Mig az ember maga meg nem hal, legszebb tehetsége meghalhat-e? S végre is mi a költészet? Valamint mindazt, mi bennünk isteni, ugy ezt sem lehet meghatározni, sem egy, sem ezer szó által. Megtestesülése ez annak, a mi az ember szivében legbensőbb és gondolatában legistenibb; mi a látható természet részeiben legmagasztosabb és hangjaiban a legdallamosb! Érzék és érzelem, szellem és anyag egyszersmind; innét van, hogy a költészet a legteljesebb nyelv, kitünőleg nyelv, mely az embert egészen emberiességénél ragadja meg; a szellem ideája, a lélek érzelme, a képzelet képe és a fül zenéje! Innét van, hogy a nyelv, midőn jól beszélik, az embert lesujtja mint a villám, bensőleg s czáfolhatlanul meggyőzi vagy megbüvöli mint a bájital, csendesen és kellemesen elringatja, mint az anya gyermekét, hangjának rokonszenves dallamával! Innét van, miért nem bir sokat el az ember a költészetből, s miért képes csak keveset teremteni; mert megragadván őt egész lelkénél és érzelménél fogva, s egyszerre mindkét tehetségét: a gondolatot a gondolat, az érzelmet az érzelem által fölmagasztositván, kimeríti és lenyomja őt, mint minden fárasztó gyönyörnek tulságos élvezete; egy-két versben, nehány percz alatt érezteti vele mindazt, a mie van benső életében s kettős szervezete' érzelmeinek erejében. A próza csak a gondolathoz beszél, a vers a gondolathoz és érzelemhez egyszerre. E nyelv, bármily titok- és ösztönszerü, vagy ép azért mert ilyen: nem fog meghalni soha! A költészet nem a népek gyermekkorának nyelve, nem az emberi értelem dadogása, mint sokan állitották, a különböző korszakok folytonos czáfolatainak ellenére; az emberiség különböző korainak nyelve ő, gyermekded és egyszerü a nemzetek bölcsőjében, mesés és beszédes, mint a dajka, a csecsemő ágyánál; szerelmi és pásztorias az ifju és pásztor népeknél; harczias és eposzi a harczias és hóditó nemzeteknél; titkos, lyrai, jóslói vagy tanulságos Egyiptom- és Judeában, az istenuralom alatt. Komoly, bölcselmi és erkölcsrontó Róma, Florencz s XIV. Lajos előrehaladt civilisatiója alatt; zilált és lár-

más az átalános fölbomlások s pusztulások idején, mint 93-ban; uj, mélabús, iránynélküli, félénk, majd egyszerre vakmerő az ujraszületés s társadalmi szervezkedések idejében, mint napjainkban; később a népek aggkorában szomorú, mogorva, panaszkodó s bátortalan, mint önmaguk; majd élénkebb a gyászos előérzeteknek, a világ utolsó catastrophás, fantasticus álmainak, egy más alakban való föltámadás erős és isteni reményeinek zengésében: ez a költészet. Vagyis, maga az ember s minden idők ösztöne, minden emberi benyomások benső viszhangja, a gondolkodó és érző emberiség bizonyos nem közönséges emberek által simitott és modulált hangja, mely a nemzedékek zavart és zajos lármáját fölülhaladja s fönmarad utánok, tanuskodván az utódoknak az elődök fájdalmai- vagy örömeiről, tettei- vagy eszméiről. E hang sohasem fog kihalni a világból, mert nem az ember találta fel. Isten maga adta azt neki s ez volt az első kiáltás, mely fölhatott hozzá az emberiség ajkáról. S ez lesz az utolsó hang, melyet a teremtő hallani fog hozzá emelkedni művétől, midőn azt szét fogja törni. Őtőle jött, őhozzá fog visszatérni.

Egy nap sziklás mezőn, hol nehány ágasbogas olajfa törzse emelkedett, Jeruzsálem falai alatt, nehány száz lépésnyire Dávid tornyától, Siloë patakjához közel, mely még most is ott folydogál barlangja kopott kőlapjain, nem messze a költő király sirjától, ki azt oly gyakran megénekelte, ütöttem fel sátoromat. A fekete magaslatok, melyeken egykor Salamon temploma pompázott, balfelül emelkedtek, három kék kupola, s Omár mecsetének, mely ma a Jehova házának helyét elfoglalja, karcsu rézoszlopai által koszoruzva. Jeruzsálem városa, hol akkor a pestis dühöngött, egészen el volt árasztva a napnak a város ezer dómjairól, fehér márványairól, aranyozott tornyairól, a századok és az asfalt tó sós szelei által kisimított falairól visszaverődő sugarai által. Kerülete néma és komor volt, mint a haldokló ágya; széles kapui tárva voltak, s időnkint látni lehetett az arab katona fehér turbánját s vörös köpenyét, ki szükségtelen őrizé az elhagyott kapukat; nem jött ki, nem ment be senki; a reggeli szél verte fel csupán az utak kavargó porát, percznyi csalódást idézvén elő, mintha valamely karaván közelednék; de midőn a szél lecsillapult s a Pisanok tornya párkányában vagy pedig Kaifás házának pálmafáiban megtörött, a por visszahullt a földre, a pusztaság ujra látható lőn és egy teve, egy öszvér lépte sem viszhangzott a kődarabokkal boritott uton. Csak negyedóránkint nyiltak meg Jeruzsálem kapuinak vasas szárnyai, s láttuk azokon kijőni a pestis által elragadt halottakat, melyeket kétkét meztelen rabszolga hozott gyalogkocsikon a körülünk fekvő sirhalmokhoz. Néha egy hosszú, törökök, arabok, örmények és zsidókból álló tisztelgő csapat kísérte a halottat, s vonult végig énekelve az olajfatörzsek közt; aztán visszatért lassu és zajtalan léptekkel a városba; gyakrabban kiséret nélkül voltak a halottak, s miután a két rabszolga pálmafákkal kivájta a homokot, vagy a domb földét, s lefekteté a pestisest utolsó ágyára: leültek mindketten az ujon emelt sirdombra, eloszták maguk közt a holt ruháit, s rágyujtván hosszu pipáikra, némán füstölve nézték, miként emelkedik könnyü kék oszlopokban csibukjok füstje, s miként oszlik el az őszi nap világos, élénk, átlátszó legében. Lábaimnál, mintegy óriási sir, Jósafát völgye tátongott, melyet a Kedron kiszáradt s kövecsekkel hintett szakadéka hasitott, s a reátekintő két domb oldala egészen fehér volt a sirhalmok- és kifaragott turbánoktól, a törökök szeszélyes siremlékeitől; kissé balra az olajfák hegye emelkedett s látni engedé, Jericho és szent Sabba vulkanicus kupjainak elszórt lánczolatai, mint megannyi kisebb-nagyobb cyprusfák közt, elterülni s kinyulni a látkört; a tekintet önkénytelen arra vetődött, vonzatva a holttenger ólom s azur szinü fényétől, mely a hegyek lábainál csillogott; hátul sziklás Arábia hegyeinek kék láncza zárta be a látkört. De e szó: bezárta, nem ide illő, mert ugy tetszett, mintha e hegység átlát-

szó volna mint a kristály, s az ember látott, vagy látni hitt túl még messze elterülve egy hullámzó, s bibor- és fehérszinü levegő szállongó ködében uszkáló határozatlan látkört.

(Folyt. köv.)

SIK MEZŐBEN...

Sík mezőben álldogálok,
S benneteket nézlek
Alkonyuló őszi fényben
Égő lombos bérczek.

Az a lomb, mely rajtatok még
Ma vidáman zöldel,
Melyrül még a vándormadár
Ma dalolva költ fel:

Nem a remény zöldje többé,
Mit a tavasz nyujthat —
Csak otthagyott lába nyoma
Hirdeti a multat.

Hervadtan hull holnap össze
A lepusztult földdel,
S engemet elszomoritó
Bus érezés tölt el.

— A sok szépség, melyet egykor
Az ő szeme nézett
S rajta lelke régi vágygyal
Uj szerelmet érzett;

Az a szent hely, hol a felhő
Őtet ülni látta,
Holott titkon közeledő
Szerelmesét várta;

Az a halom, mely az éghez
Oly közel volt *vélem* —
A midőn az üdvadó szót
Ajkán hallni véltem:

... Oh e sok szép, e sok szent hely,
Oh mivé fog válni?!
Temető lesz, s a lombvesztett
Fák — setét fejfái!

Temető lesz, hol az emlék
Egy szelid kisértet;
Meg-megjelen lelkem éjén
S hozza eltünt képed!

Temető lesz, s benne multam:
Hazajáró lélek...
Mindörökké azt suttogva:
„Oh miért is élek?!“

TÓTH ENDRE.

A KOLOZSIAK.

(Elbeszélés a mult századból.)

(Vége.)

Oh de ki tudja, ki érti az emberi szív mélyét? örömében sír, — fájdalmában kaczag — óriás veszteségének enyhültét gyermek játékban találja, s papirkoronát készit magának inkább, melylyel enyeleghet, hogysem elvesztett koronájával szeretetét is feneketlen sírba hajítná.

Ujra kelle nékem is szeretnem, — és szeretém nőm arczképét — egy nyomorult vászondarabkát; s ez volt az, mi a szellemvilággal összekötött. Órákat merengtem előtte, s a kép nőtt, ... majd lélekzeni láttam, már-már körültem lenge és mondhatatlan édes, kiengesztelő dalok zengtek füleimbe, — sírtam ekkor és boldogabb valék. — Szerettem nőm szellemét, mint hajdan életében — és nem féltettem őt. — Szerettem még gyönyörü gyepágyát, nagy fasoraimmal, házam előtt, s ugy lestem, mikor veszi le már rólok a zordon tél kezét s mikor terjengetik ki gallyaikat gazdag, reményszinü ékökkel sátorúl, s mikor

foglalják el s repdesnek körültök a csevegő madárkák, mig alattuk illatot lehelnek a réti virágok.

A tavasz nyilni kezde, megjött a Tisza árja, ellepé a gyepet; de biztatám magam: eljött az máskor is s ujra visszavonult medrébe. Naponkint lestem, órákig, fogy-e már, zöldülnek-e már fáim s előtünnek-e illatos virágaim. Vártam sokáig, de a viz nem fogyott, fáim nem zöldültek.

A nyár is hanyatlott, és még minden ugy volt; más nyár is jött és az egykor viruló réten lápok uszkáltak, sás és káka termett, a platánok összecsörgő ágain varjak károgtak. Egy estve ebem, egyetlen megmaradt bajtársom, rémitően vonitott; hosszu puskámat véve kimentem, az eb vonítva vezetett egész a vizig — de mitsem lelék. — Körül kutattam a vidéket s boszankodva tértem vissza. Szobámban szörnyü csapás várt. Égő gyertyámat iróasztalomon hagyám, s ime nőm arczképe teljes lánggal égett. — Őrülten siettem eloltani, de a tündéri alak meg volt rontva, az engesztelő mosolygás el volt törülve ajkairól, pokoli gunykaczajjal néze rám füstös, égett széleivel, és ha órákig merengtem előtte, nem sírtam többé és nem voltam boldog. Kaczagnom kellett az ábrándképeken, miket lelkem maga elé idézett, s ugy tünt fel, mintha én lettem volna azon láng átkos szelleme, mely istennek e kedves teremtményét botorul szentségteleníteni merte.

Képem, platánaim helyett, ebet, pókot szerettem, és elpusztult mindez, mert nehéz istennek sujtó keze rajtam, és ki tudja, kifárad-e valaha s derül-e még reám béke engesztelő napja? Vagy most is azért jött elém ama gyönyörü leánygyermek, hogy ujra birni vágyjam és ujra legyen mit vesztenem, hogy átjárhassam a szenvedések minden iskoláját?“

Ezen képek vonulhattak el Kolozsi lelke előtt akkor, midőn borzasztó harczot küzdve önmagával, virrasztott éji lámpája mellett, rideg lakában.

VII.

Szegény Kolozsi félte a szenvedések iskoláját, s most járta az iskolák legnehezebbikét.

Még az imént hetekig járt a vizparthoz, hogy a szigeti lányt csak lássa, s százszor elmondja magában, hogy számára már boldogság nincs. Eljárt, mint éhenhaló koldus a gazdagok pazar lakomáinak nézésére, hogy nyomorultságát annál kínosabban érezze.

És most, mióta a lány elmaradt, ismét hetekig zarándokolt a vizpartra, mint kalmár, szorult kebellel, ki még akkor is mindig nézi, hogy mikor tünend fel a láthatáron kincsekkel terhelt hajója, midőn már jól tudja, hogy elsülyedt. És Kolozsi irigylé előbbi kinos perczeit, mert a mostaniaknál kevésbbé voltak kinosak.

De a megszokott nyomor bizonyos költői szint vesz magára, keserédes lelki szorongást okoz, s szinte hiányzanék ha hirtelen elmaradna.

Kolozsi is fájó, de kedves ábrándképnek kezdé tekinteni a szigeti leányt, midőn egy estve a bájhangok ujra megzendültek a szigetről.

A lány játszva és mosolyogva, virágfüzérrel karján jelent meg a sziget dombján. Arczán dicsként törtek meg a lemenő nap sugarai. Egyszerre öröm villant át egész valóján, hó vállairól hirtelen lekerité a fehér kendőt, magasan lobogtatá az esti szellőben s az öröm mondhatlan elragadtatásával mondá: „Itt jő . . . itt jő! . . nem hiába készítém füzérem.“

Kolozsi megjegesült.

A lány még egy pillanatig ott állt s szökdécselve lejtett a domb másik oldalára. Kolozsi csak az evező csapásokat hallá, aztán olyan néma volt minden.

Kolozsinak évek óta kihalt kebelében óriás hatalommal kelt fel ujra a féltés. — Pillanat alatt megváltozott. — Neki nem elég többé látni eszményképét, ő erődus, lelkesült ifjuvá lett, ki kész a pokollal megvívni inkább, mint hogy azt, kit szive választott, más birja.

Felpirult arczczal, dobogó kebellel állt másnap már jókor a partnál, sajkája készen feküdt a nádban, s ugy várt estig, mindinkább növekedő indulattal. De midőn

az est csillaga feljött, reménye csillaga leszállni kezdett.

Oh! — gondolá magában — hátha a lány már el sem jő többé!

Ha kedvesével tegnap találkozott utószor s együtt távoztak, ki tudja hová. Ha már hő karok ölelései közt szunnyadoz esténkint, mig én, deres szakállu bolond, itt várok küzködő kebellel. — És nekem nincs egy jelem, nincs egy piczinke hangom nevéből, melylyel bevándoroljam a világot, az éjszaki sarktól az egyenlítőig, keresve őt.

Ily kinok marczangolták szivét több nap egymásután, várt . . . várt . . . s mindig megtöröttebben, de egyszersmind lázasabb szenvedélylyel tért vissza rideg lakába.

Egy estve ismét ott állott, evező csapások riasztá fel álmaiból — figyelt — keblében erősen lüktetett a vér. A dombtetőn ismét megjelent a lány. — Kolozsi csolnakába ugrott, görcsös karokkal evezett a nádutczában a szigetke másik oldalára. A szigetke más oldalán tiszta tó terült el, mig balra egy tágasb s magasb sziget képezte a láthatárt. E sziget tetején sötét magas nőalak állott, az esti szellő lebegteté fekete fátyolát és lábainál a susogó nádat, felemelt kezében látcsövet tarta. Kolozsinak kezéből kiesett az evező, a jelenet oly kisérteti volt. — Ő a jósnőnek alakját hitte látni, mely tizenkét év óta kebléből nem törülődött el. Az alak mozdulatlan maradt, — ő nem tudá szemeit elfordítani róla. Egy perczre megállt minden életműködése s kormányozatlan sajkájával játszottak a habok. — Ő mitsem tudott maga körül, csak az alakot látta. . . Egy perczre becsukódtak szemei a borzalom miatt, önkénytelen felmereszté azokat csakhamar, s im a rémes kép helyett a tündéri lányt látta maga előtt, magasan lobogtatva fehér kendőjét. — Nem vette volt észre, hogy mig az iszony csukva tartá szemét, sajkáját a szellő a kisebb szigetnek fordità.

— Isten vagy ördög űzi-e velem játékát? Tündér vagy-e nő, hogy most szörnyű alakkal rémítesz, majd ismét mondhatlan erővel vonzasz magadhoz?

Uj hévvel eveze a kis sziget felé, partra ugrott, a leány sikoltva, fürgén szaladt előtte.

— Ne fuss, ne fuss, bár mi légy, nem menekülsz előttem, — mond Kolozsi a leányt űzve. — Bolygó tüzként világitasz, mindig el-elreppenve előttem, de én követlek, ha mindjárt a mindent elnyelő láp felett állasz is meg.

— Itt vagy végre — mond Kolozsi a megrettent leányt átölelve — kebled meleg, dobog, te nem vagy ábrándkép, te leány vagy, tehát szeretni is tudsz, hisz az hivatásod. — Oh birnál-e engem szeretni? De ne szólj; te vártál valakit, te füzért kötöttél. Hallgass . . . mert ha ajkad egy szót mondana, e szó metszené el életem fonalát. Te mást szeretsz.

— Nem szeretek mást, — mond a leány suttogó hangon, és remegő kezecskéjét Kolozsi kezében felejté.

VIII.

Kolozsi s a leány még ott ült a dombhajláson.

A leány lesütött szemekkel hajolt Kolozsi dobogó keblére.

— Elmondtam tehát élet-történetem főmozzanatait; hallottad mennyit szenvedtem — s ha részvétedet sikerült némileg felköltenem, egyelőre meg vagyok elégedve. — Igy szólt Kolozsi, folytatva régebben megkezdett beszédét.

— Ah én nagyon, nagyon sajnállak, — suttogta a leány.

— Sajnálsz? A sajnálattól csak egy lépés a szerelem. Oh érzesz-e valami olyast, hogy még fogsz tán engem szeretni?

— Miért ne. Jó embernek hiszlek.

— Nem ugy, nem ugy, — de ha hő ragaszkodásomnak majd száz jelét adtam, s ezer gyöngédséggel kiérdemeltem egykor — birsz-e akkor — tavasz virága te — mellettem, ki körül már az ősz hidegebb levegője leng, életvidoran felmosolyogni? Akarnál-e, sok szenvedésem kárpótlásaul, jótékony tündérként uj életet lehelni reám?

— Oh én boldognak kivánnálak látni. — De épen azért siess el innét. — Az est

csillaga feljött, neked nem szabad tovább maradnod.

— Hát hol találjak ujra?

— Sehol, — mond a leány tompán s szemében egy könny csillogott.

— Azért láttalak volna-e hát egyszer, hogy örökké sirassam vesztedet? Nem, nem! nekem birnom kell téged, vagy lábaidnál halok meg.

— Ne kivánd azt, Márk, ha szeretsz; oh jaj! hogy nem szabad beszélnem.

— Csak még egyszer, leány!..

— Jó, tehát jövő vasárnap itt leszek, — és aztán . . . aztán soha többé nem lát senki.

Kis szünet állott be, melyből a lány hirtelen felrezzent s szakadozva folytatá:

— De lesz-e még akkor is elegendő erőnk elválni? Oh én ártatlan leszek mindenben; nem mondhatod, hogy nem intettelek. Jaj, jaj .... miért nem szabad beszélnem!

— Titokteljes leány, ki vagy te; mit tészsz e helyen? Lelkemet ezer kétség s a féltés ördögei tépik, — a fűzér! a fehér kendő! — de én nem kérdek mégis semmit; szemedben találom a megbékélt isten haragjának jelét, jobb jövőm zálogát, mint szivárványt, és én hiszek benned.

A lány keservesen kezdett zokogni s csak kezével intett Kolozsinak, hogy távozzék.

— Te sirsz? — mond Kolozsi szikrázó szemekkel, — te bús jövőbe nézesz.

— Igen, igen!..

— Jövő vasárnap el foglak szöktetni.

A lány felsikoltott.

— Megijedtél? Tán azt hiszed, mert még csak egyszer találkozánk, nem próbáltam ki eléggé szerelmemet? — Ne hidd! A vulkán egész lángtengere egy percz alatt gyúl ki, csak a földi gaz pörzsölődik lassan.

— Az istenre kérlek, tégy le ilyenekről.

— Miért, tán vétkesnek tartod szándékomat? Hogy lenne vétek a sötét boruból egy csillagot megmenteni, hogy szerelmem országában örökre ragyogjon?

— Nem fog ragyogni, Kolozsi, — baljóslatu arczczal, véresen. . .

— Csitt, csitt! ne tovább. Még csak nevedet mondd, hogy legyen egy hétig vigasztalóm, s aztán viszontlátásig. . .

— Nevem Lóra, — rebegé a leány.

— Lóra?! Istenem! — mond Kolozsi összeborzadva — mily különös. Viszontlátásig hát! viszontlátásig, — majd akkor ugy-e felderítesz mindent?

— Nekivánd e napot. Isten veled! — szólt a leány a távozó után. — Szegény, szegény Kolozsi! csak én vagyok náladnál még sajnálatosabb.

A leányka ismét erősebben zokogott. Távozó sajkának pocskolása hallatszott az éjben.

IX.

Ki a kétség és váró szerelem kinjait ismeri, annak Kolozsi helyzetét leirnom nem kell; ki azt nem ismeri, nem értené.

Végre felvirradt a vasárnap. Kolozsi háza, mennyire lehetett, csinosabb volt a szokottnál. A romladozás ügyesen volt takargatva. A szegletszoba lakályos kényelemmel kinálkozott, diszes szőnyegek boriták falait, kárpitok borultak az ablakokra, majd barátságos tűz lobogott a tágas kandallóban s kényelmes zselyeszékek álltak előtte, jobbra tükrök, virágok, mig a közepén kerek asztal, frissitőkkel megrakva.

Alig mult el dél, Kolozsi már a partra készült. Itt állt egész délután a legsajgóbb érzetekkel. Már az első csillagok is feltüntek s Kolozsi majd sirt, majd nevetett a várakozás feszültségében, midőn a szigetről feléje lobogott a fehér kendő.

Félóra mulva Kolozsi sajkája ismét hazafelé tartott a nádutczákon; a sajka után hosszú fénypalást rezgett, gyönyörü arany pikkelyekké töredezve a lapát egyenlő csapásai által. Beszédesen susogott az esti szellő, s ha olykor egy-egy vadmadár felreppent a szokatlan zajra, Lóra Kolozsi ölébe hajtott fővel közelebb szorúlt hozzája.

X.

Mig ezek igy történtek, addig a nagyobb sziget hajlékában mondhatlan felingerülten járt a gyászos nő fel s alá. —

Szenvedélyesen dobá látcsövét a durva asztalra, s lázas reszketegséggel tépte le fátyolát fejéről.

— El, el gyászos jelvény! — ugy mond tompa hangon — ma telik ki tizenkét éves gyászom. Gyáva szív, — folytatá erősebben — most lágyulnál-e meg? most lépnél-e vissza, midőn a pályabér után csak kezedet kell kinyujtanod? Oh de boszum mégis oly szörnyü! És lehet-e a borzasztónak borzasztónál egyéb orvossága? Erősitőre van szükségem, hogy ne lankadjak; hiába! a női sziv, csak női sziv; pedig mikor téged eltapostak, pajzán gúnykaczaj közt tették azt a rablók. Erő, erő! itt már ugy sincs visszalépés, a koczka el van hajitva.

Jőjetek, ti nyomortelt életemnek gyászos lapjai, űzzétek el ti a botor lágyulásnak szivemet ostromló kisérleteit; legyek engesztelhetetlen mint a tigris, kinek ravasz ember dúlta fel fészkét.

Lázasan sietett a nő e szavak között az oldalt álló szekrényhez, naplóját vevé elő, leült s olvasott.

— 1703-ban pártokra szakadt a hon, — mindenik magát tartotta kizárólag hivatottnak, pedig mindkettő egyet akart, csak különböző eszközökkel. — És a helyett, hogy vállat vetettek volna, egymást pusztiták, örömére a közellenségnek.

A szövetségesek pártjának kitünő hive volt a Kolozsi testvérpár: férjem Loránd és Márk, — ugy szintén legjobb barátjuk Barkóczi János. E három férfiut jobban irígylé Leopold Rákóczitól egy nyert csatánál.

Nem volt senki, ki a két Kolozsiról csak egy halvány kétkedő szót mert volna ejteni, el volt ismerve hajthatlan férfias jellemök, kitűrésök.

De Kolozsi Márk hiú ember volt. Irigyelte testvérétől is a dicsőséget, egyedül akart állani mint óriás, kinek magának egy ország kell.

A szövetségesek dolga hanyatlani kezde, sok nagy hajlandóvá lett elhagyni a pártot, a szatmári békekötés készülőben volt.

Kolozsi Márk most gondolta kedvezőnek az időt, hogy egy szárnycsapással felül emelkedjék testvér-vágytársán. Ő Leopoldhoz tért át, kegyelmet kért; de az erőssé lett párt, mely még az imént két kézzel fogadta volna, most már nem hitt neki; ő megesküvék, s hűsége jeléül testvérbátyját igérte kézre keríteni, jutalmúl kérve ennek jószágát királyi adományul.

A szép napokkal eltüntek már a legyek is. Itt-ott maradt csak egy-egy megedzett keblü férfi a szövetséghez hiven, ki kegyelmet nem kért és nem remegte a nagyok haragját. Ilyen volt férjem Loránd és Barkóczi János, — mindkettő ki volt véve a törvények védelme alól.

Épen karácson éje volt, a jajgató szél végig söpörte a hófedett vidéket. Férjemmel egy rejtek majorunk meleg szobájában nyugodtam, mellettünk négy éves leánykánk feküdt kisded ágyában. — Szunnyadni kezdénk s még ajkainkon égett az utolsó csók, midőn vad üvöltés ijeszte fel. — Kitekinténk az ablakon; a hólepett vidéken veres tűzpalást terült el. — Tűz, tűz! hangzott mindenfelől, s fejünk fölött már recsegni kezdettek a gerendák.

Borzasztó éj! boszú, boszú!

Elrémülve ugráltunk fel, az ablakok recsegve törtek össze, golyók repültek a békés hajlékba; én gyermekemet fedtem el testemmel, a midőn egy golyó karon ért és aléltan rogytam össze, mialatt férjem pisztolyokat töltött.

Midőn felüdültem, hóra teritett gunyán feküdtem az udvaron; a ház össze volt dúlva.

Félőrülten rohantam a romok közé, nehány csont darab volt minden a mit találtam.

Oh a kegyetlenek! és engem élni hagytak; egy gyönge nőtől mit félhettek ők? De isten erőt adott keblembe, hogy én legyek megtorlója a gonosznak.

Nos, szivem, akarsz-e még könyörülni?!

Márknak nem vala vetélytársa többé, egyedül ragyogott kincs- és becsületben dúsan. Irigyelte a világ, és a hiu elbizott nem hitte, hogy fényes napjának alkonya lesz még. De én letérdeltem a romok kö-

zött, ujjamat a szent csontokra tevém, szörnyü esküt mondottam, és Coronaro Margit szentül betölti azt.

XI.

Sulyos betegséget álltam ki, mely arczomat megváltoztatá; a boldogság és szerelem rózsái helyébe boszú és fájdalom méreg-növényeit ülteté. Szép voltam még mindig, de nem a régi epedő, szende bájú hölgy — hanem parancsoló és rideg, mint sirból felásott szobor.

Először is halálom hirét költém, s egy koldus nőt temetteték el nevemben. Bereghi jószágomat a munkácsi klastromnak végrendelményezém, oly alattomos kikötéssel, hogy a jámbor szerzet rendelkezésemre évenkint tetemes összeget fizet. Kolozsi Márk tehát engem is lerázott nyakáról s zavartalan élvezé munkája gyümölcsét.

Bécsbe mentem fel, uj név alá rejtőzém s mindent elkövettem, hogy bejáratos legyek a legfényesebb körökbe. Egyetlen igyekezetem volt, hogy a nagy hatalmu miniszter belém szeressen. — Mit könnyebb utólérni egy szép nőnek mint ezt, ha az eszközökkel nem nagyon lelkiismeretes. Nálam pedig az eszköz mindegy volt: üdvösségemet adtam volna éltem czéljáért, s ez: egyedül boszúm volt. A miniszter már őrjöngött értem, én egy föltételtől függesztém fel boldogságát, s e feltétel volt: Kolozsi Márkot minden kitüntetéstől megfosztani, s mind ezzel Barkóczi Jánost ruházni fel. —

— Az istenért! — szólt a miniszter — mit gondol ön, Barkóczi a legnyakasabb lázadók egyike!

— Uram — szóltam én — ön kedvese kivánataiban status tudományt keres? Ön derék imádó! Nem tudja-e, hogy nő már indíttatott harczot harisnya-kötőjeért, vagy azért, mert a szomszéd nemzet követének disztelen hosszu orra volt? Ön nem szeret — menjen. Pedig kivánatom nem is oly badar. Becsületes ember állhatatos marad a roszban is. Higye ön, ki önökhöz tért, midőn szerencse csillaguk ragyogni kezdett, elhagyandja önöket, ha ujra hanyatlik. De ki végig megmaradt, mig egy hajszál maradt az ügyből, az becsületesen védendi önöket is.

Nehány nap mulva akaratom teljesült.

Akkor egy névtelen levelkét irtam Márknak, mely a kétkedés kigyóit oltá kebelébe.

Ezzel elsiettem Bécsből.

Márk boldogsága mámorában ült nejével egy estve kertének végligugosában, midőn eltorzított alakkal elébe álltam és megjóslám sorsát. Kihívás volt ez tőlem. Coronaro Margit, egy olasz patricius leánya, vigyázatra inté ellenségét, mielőtt tőrét kebelébe mártotta volna.

Most Tokajban telepedtem meg, Zeréndi Margit álnév alatt. Rövid időn megismerkedém Kolozsi Márk nejével s legjobb barátokká lettünk.

Becsúsztam mint kigyó a kolozsi házba, hogy a hol csak lehet marjak, és martam.

— Márk engem megkimélt, — megkiméltem én is. Ő elorozta minden kincsemet, elorzottam én is. Őt egyszer ölhettem volna meg csak; igy, szenvedélyeiben, ezerszer öltem meg lelkét.

Férj és nő bizalommal valának hozzám, közéjök vetém a bizalmatlanság magvát. Amaz elbeszélte kételyeit, én szinlelt aggodalmas arczczal orvosságul javallám, tenné féltékenynyé nejét. A nő is panaszkodott, és annak is ezt az orvosságot ajánlám; igy keresve keresett áljelek által igyekeztem elidegeníteni őket egymástól.

Tervemnek Barkóczit is felkellett áldoznom, — a baráti érzést is meg kelle vesztegetnem, mely oly sok roszban felemeli a lelket. Elkölcsönzém tehát kocsiját s üresen állitám a nő ablaka alá, hogy hirtelen elrobogjon, midőn a férj véletlen haza jött. Fűből font szerencse-koszorút tettem a nő szekrénykéjébe, és felbőszitém a féltékeny férjet.

Mételytorzsával pusztítám rakásra Kolozsi marháit, gyönyörű lovainak serét szemeket ereszték füleikbe és elvesztek mind. Egy éjjel megmérgezém halastavát, platanusait megfúrtam s kénesőt ereszték beléjök. Forró vizzel öntözém meg virágait — s

hogy érhetett volna ezek miatt engem még a gyanu árnyéka is?

Minden elpusztult körükben. Kolozsi űzött vad gyanánt élt s csak egy csapás kellett még, hogy győzelmem teljes legyen. Azonban nehézség gördült jól kiszámított tervem elé. Barkóczi, a hideg, komoly férfiu, vonakodott elvállalni a kitüntetéseket. De őt azzal altatám el, hogy ha a nehéz idők elmulnak s kedvezőbbé alakul Kolozsira a bécsi vélemény, könnyű lesz az igy megőrzött czímeket barátja javára letenni. — Ezzel vigasztalám Kolozsi nejét is, s még nagyobb megnyugtatására kivittem, hogy Barkóczival a kert véglugosában összejöjjön. Ekkor vezettem aztán az indulatos, tőrrel fegyverkezett Márkot hozzájuk, midőn Barkóczi épen a hálálkodó nőnek esküvék, hogy igy fog cselekedni.

A szörnyü esemény után Barkóczi egészen elvonult Kolozsitól, s nemes lelkét kizárólag a haza ügyeinek szentelte.

Én hátra vonultam, s midőn mindenekelőtt Márk kis leánya jött ki, elraboltam őt a holttesttel együtt, s kendőjét a tó szinére dobtam.

Azóta — távozva Tokajból — titkosan élek két vén cseléddel e szigeten, egyetlen feladatomnak, a boszu gyönyörének.“

Az óra kilenczet ütött.

— Ne mozdulj sziv — folytatá Margit — mert kitéplek boszutól megedzett keblemből. Hát azért áldoztam tizenkét évet életem javából, hogy most gyáván visszalépjek? Boszú, boszú! ki ijedne meg önmagától?

E szigetről néztem Kolozsi felé naponkint, innen lestem ki minden szeretetét, minden kis tárgyat, az utolsó pókig, melyhez még egy szálacska csatolta.

Bereghi jószágaimban költséges vízgátakat, csatornákat alkottak tervem szerint a barátok, s a dühöngő ár elrontá a Rákóczi által készitett Tisza-ágat, mely Kolozsi jószágát gyönyörü kertté emelte a viz fenekéről — és nem sokára lápok uszkáltak ismét, káka terme az édeni vidéken.*)

*) A Rétközben még most is fenállnak a hidfők, azon vonalon, melyen Rákóczi Ujhelyből Kállóba szokott volt utazni; most viz lepi az egész vidéket s lápok úsznak rajta.

Megvesztegettem ebét, kilestem, midőn szobáját odahagyta, és nejének arczképét pokoli torz alakká égetém. — Elrontottam mindent, láthatatlan, rejtélyes módon, s boszú lehelletem halált hozott környezetének.

Csak egyszer döbbent meg szívem ... leányán. Isten gyönyörü arczczal áldta meg, szíve jó volt — de hiába! Márk leánya volt; kérlelhetetlen végzet határozott felette.

Ilyen idős lehetett volna leányom is — mindegy — annál inkább.

Lerágattam erkölcsének gyökerét, bevetém a bünös gyönyörök tömkelegébe, hogy ily remek teremtmény undok romja gyanánt dobjam őt atyja karjába vissza, ha már nem tudok számára uj kínt feltalálni, mert lelke minden iránt megfásult. És ezen percz is eljött. Elhozatám a lányt Bécsből, melynek szennyében neveltetém. Könyeznem kelle a bukott angyal fölött; de hasztalan! . . . boszú, boszú! . .

Az óra fél tizet ütött.

— Most, most! — kiálta fel Margit — szivem légy erős; most élvezed tizenkét évi vetésed gazdag aratását. — Ezzel hirtelen felugrott, — a parton csolnak állt, két vén cseléd ült benne lámpával, s Margittal csakhamar tova eveztek.

— Feszitsétek jobban a lapátot! gyorsan, gyorsan! — monda a nő elfojtva. — Oh mi rekkent az éj, mint égnek arczaim.

XII.

Kolozsi, Lórával, házának ajtajához ért, azon ifjui hév egész nyugtalanságával, mely oly sokáig fásult keblébe a szerelem mel ujra visszatért. — Reszketve tette kezét a kilincsre, mig másik karjával a lányt gyorsabb haladásra kényszerité. Minden perczet pótolhatlan veszteségnek, minden lépést végetlen hosszunak tarta, mely még elválasztá azon honos kis világtól, mely egész kényelemmel várt reá meleg és jól kivilágitott szobájában, hol kedvesét egészen magáénak nevezheté. Ugy tetszett neki, hogy kincsével mindaddig csalóka tengeren jár, melyben vihar, s rejtett örvény szörnye les reá, mig e kikötőbe ér, hol nem rabolhatja már meg többé senki.

S ime Lóra a küszöbön megállt.

— Nem szabad addig hajlékodba lépnem — ugymond — mig ezt meg nem mutatom.

Ezzel fekete zsinórról függő emlékpénzt vont ki kebléből s tartá Kolozsi elé.

Kolozsi egy szórakozott s tévedező pillanatot vetett az emlékpénzre, de csakhamar, mintha szemei oda tapadtak volna, merevülten bámult. Egyik kezével a kis ékszert ragadta meg, mig a másikkal betaszitá az ajtót, hogy világosság áramoljan belülről reá.

— Ki akasztá ez emlékpénzt nyakadra lány!?

— Gyermekségemtől hordom.

Hoszu szünet állt be. Hoszunak kelle lenni a szünetnek, melyben egy ember egész érzelem-világa átváltozott.

Kolozsi arczán egy perczig küzdött egymással a keserü lemondás s a megnyugvás boldogsága, aztán a felgerjedt szenvedély emésztő lángja eltünt, helyébe a fájó s mégis édes emlékezet ezüst felhője szállt. A vérnek mulékony ingerét legyőzte a természet örökös szent szava.

Hoszant nézett a leány arczába s mintha átváltozott volna az is, — oly ismerős, rég látott vonások tünedeztek fel azon.

Kolozsi szét terjeszté karját, derékon fogta a leányt s zokogva rebegte elragadtatásában: hála néked Isten! hogy vissza adtad leányomat.

Kis vártatva Lóra a szobában ült, Kolozsi előtte térdelt s nehéz fejét keblén nyugtatta. — Most . . . most fejtsd már meg gyermekem azt a sok rejtélyt — s tovább zokogott. A zokogás kihallott a házból.

A szoba ajtajának kettőt fordult kulcsa.

— Mi ez? — mond Lóra figyelve.

— A szél zörget ajtónkon, s te azt hallgatod leányom, mig nekem csak számodra vannak érzékeim.

— Oh én félek! — viszonzá Lóra halkan.

— Kolozsi Márk! — szólt egy hang kivül — csak zokogj, zokogj, örömmel hallgatja a jósnő, ki sorsod előre megmondta s betölté.

— Ez egyszer csalódtál, banya, mert ez a boldogság, s nem a fájdalom zokogása.

Lóra ijedtében szavát veszté, ugy reszketett.

— Engem el nem ámitasz, ősz szakállú buja gyermek. Meg akartál lopni ugy-e, hogy kielégitsed ronda vágyadat; már arczod égett, lélekzeted szorult, azt hitted czélnál vagy, s én gyermekedet dobtam karjaidba. Hahaha! . . Keservesen esett, ugy-e?! Tudd meg, hogy ezt mind én tettem, én Coronáro Margit!

— Margit! visszajárnak-e a halottak? De ha elkárhozott lélek vagy, isten sokat meg fog bocsátani büneidből, e kegyes cselekedetedért, hogy gyermekemet vissza adtad.

— S valóban örülsz neki?

— Oh mondhatatlanul!

— Nohát csak gyönyörködjél leányod arczában; ugy-e angyali? — kezdé ujra a rémes hang — de lelke! . . Ő Bécs utczáinak aljas hölgye volt. És ezt mind Coronaro Margit tevé, ki nődet ártatlanul gyilkoltatá meg veled, és élet-virágaid leaszalta, mint a siroccó.

Kolozsi megmerevült a rémületnek miatta. — Valót beszél e nő? orditott Lórát megragadva.

— Valót! . . . suttogá ez — oh ölj meg . . . ölj meg!

— Nem, nem! mindez csak pokoli káprázat; Margit régen, régen meghalt, leányom vizbe fuladt. — El veletek! Érzem büvös mesterségeteket, fejem el van kábulva — lábaim nem birnak.

— Margit él, és itt beszél veled; leányod — esküszöm! nem fuladt a tóba, de én raboltam el és neveltem azzá a mi, — én ki sorsodat vezettem.

— Oh rettentő nő! s te rettentően itélő isten! Margit, Margit! . . saját leányod tetted semmivé.

Házatok lángjai közül mentém meg őt, benne kivántam istent megengesztelni vétkemért, melyet hitvány szolgák tulbuzgósága már sulyosabbá tett volt mikor a

helyszinére érkezém, mint könnyelmüségemben felgondoltam. Oh Margit, megbüntetett az ég, ten leányod tetted nyomoruvá.

— Tudom rettenteni akarsz, ne félj, nem esem kétségbe. A szent csontokra esküvém boszut.

— Margit, esküszöm ugy van! Ah de nem tudom mi lelt: roskadozok, agyam zavart, erőm fogy, meghalok; de oly igazán, mint isten könyörületét reménylem — lányodat neveltem.

— Ah egek! . . orditá Margit — mit cselekedtem!? Leányom! — Kolozsi, menj, siess az ablakhoz, nyisd meg, vagy törd be! Hah! nem lehet, vas tábláit én készitettem el, jaj, jaj. . . Ti meg fogtok halni. Kutba dobám az ajtó kulcsát, hogy biztositthassam magamat a női sziv gyöngesége ellen. Kolozsi! leányom! az istenre, segitsetek, nincs veszteni való idő: a kandalló kürtője el van zárva, a széngőz megöl.

— Nem birok már helyemből elmászni. — Oh fejem, fejem! . . . nyögött Kolozsi Márk.

— Leányom, gyermekem! — sikoltott Margit, az ajtón döbörögve egész erejéből.

— Leányod nyugodtan fekszik, nem is mozdul. Oh, oh . . . szólt ujra Márk töredezve, — oh, oh. . .

Margit még mindig feszité az ajtót, őrülten zörgette azt, véresre kaparta körmeit. — Orditott, imádkozott, átkozódott, sírt, de szavára már nem felelt senki — a szoba néma volt.

Margit szétereszteti hajjal, kuszált öltözettel rohant az éjbe.

. . . . . .

A Kolozsi jószágot a mindig egyenes uton haladó Barkóczi kapta királyi adományul.

Kolozsi uram fészke kipusztult; a babonás nép holdvilágos éjszakán az átelleni szigeten magas setét nőalakot lát, szétereszteti fátyollal, mozdulatlanul nézve Kolozsi háza felé.

A házat pedig messze kikerüli a vándor, s ha ki vigyázatlanul a Kolozsi nevet maiglan kimondja, siet bal hatását az ellenkezőleg igen szerencsésnek tartott Barkóczi név nehányszori ismétlésével elháritni magáról.

MADÁCH IMRE.

ÁBRÁND.

Száll az idő gyorsan felettem,
Az élet terhét elfelejtem.

Ifjuság, emlék és remények
Lelkemben lángra gyulnak, égnek.

Mintha kinn ülnék a tóparton:
Kedvesemet ölelve tartom,

Annyi bübáj, annyi varázs van
Tekintetében, mosolyában! —

Angyalfejét keblemre hajtja,
Lelkünk átolvad egy sohajba.

E perczben érzem, a mi szép, jó,
Nincs lelkemen a gond — e béklyó.

Majd édes dalra nyilik ajkam,
Dicsőséget zengek a dalban:

A fehér márványszobrot látom,
Ah! mily nagy az én boldogságom.

Nevem betüi ugy ragyognak
Fehér talaján a szobornak!

Rózsával hinti ifju, lányka;
Babért fon a tudós reája. —

Ragyog a nap az ég magassán.
Hüs hársak lengnek körül lanyhán:

A részegitő édes illat —
Egész lelkemnek mélyeig hat.

Elvarázsol ma minden engem,
Az élet terhét elfelejtem. . .

Harangszó csendül át a légen, —
Dél van . . . ah! lesz-e ma ebédem!?

KOMÓCSY JÓZSEF.

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

KÜLÖNÖS VÉGRENDELET.

(Beszély.)

(Folytatás.)

A mamák és gardedámok azonban átható tekintettel szegezék szemeiket Gabriellára, és mindjárt felfödöztek valami megszólni valót, — oh az emberek olyan könnyen találnak hibát, ha akarnak!

— Az orvos leánya már is trónon képzeli magát, — súgá egy nevetségesen felpiperézett, mintegy 50 éves nő, a mellette üiőnek.

— Az ám! válaszolá ez, — de én inkább haragszom azon szemtelenségig tolakodó férfiakra.

— Hja, sokat tesz a macska!

— Az igaz!...

— Nem igy volt ez a mi időnkben.

— Oh dehogy nem nagysád! — kiáltá egy hang a hölgyek mögött.

Ezek összerezzenve pillantának föl a hallgatózó Actaeonra.

— Azt beszéli a mindentudó világ, — szólt az nedélyesen, — hogy Kadocsai ur is pénzért házasodott.

— Az én férjem? kérdé felindulva az egyik hölgy.

— Igen, nagysád.

— És ki mondhatja azt?

— Azok nagysád, válaszolá a fiatal ember, a kik tudják, hogy Kadocsai ur, midőn már egészen matt lett, egy midási gondolatra vélt találni azzal, hogy nagysádat nőül vette.

— Kérem.

— Szükségtelen, nagysád, — vága közbe amaz, — nincsen több mondani valóm.

— Egy pár szóra uram! — szólt egy szőke fiatal ember, — kezét a beszélő jobb vállára téve, s mélyen meghajtva magát a hölgyek előtt.

A nők lángvörösek lettek, — és a két férfi eltávozott.

A zene ujra megharsant, kiki tánczosnéja után futott, és pár percz mulva, homlok-egyenest álltak egymáselőtt a vis a vis-k.

Az előtánczos intett, a franczia négyes kezdetét vette.

De midőn az első lépések tétettek volna, mintegy megbüvölve maradt mindenki ugyan azon helyzetben, mintha egy bálványisten feje gördült volna a tánczolók közé, oly áhitatosan biczczent lefelé minden fő, — a lábak oda tapadtak a padozathoz, — és nem volt olyan szem, a mely nem egy közelgő pontra tekintett volna.

Monsieur Mátyás, chat candouriorum, volt az az egyéniség, ki a lábak tipró tulajdonságaitól nem félve, a tánczosok közé lépni merészelt, és a nélkül, hogy magát a legkevésbbé is confundálni hagyta volna, — minden lépése kimért és urias volt.

Farkát föltartva, melylyel jobbra balra mintegy salutálni látszék, tekintetét büszkén hol az egyik, hol a másik előtte glédában álló sorokra vetve, haladt fölfelé a közép úton egy a 600,000 forint örökség fölött határozandó kandúr macska.

— Mily szép, mily pompás! — mily urias lépések! mily lángoló szemek! mily ragyogó szőr! mily könnyüded járás stb. — hangzék innen és onnan.

De mielőtt Mátyás diadalmenetét bevégezhette volna, könnyedén mellé ugrott Gábris, és nevetve felkarolva, kisuhant a teremből.

Volt tárgy. Ismét beszélhettek a mamák és gardedámok.

Aladár még egyet sem tánczolt, pedig ugy szerette volna Kadocsai Ilma, és ugy szerette volna Gábris.

Az orvosnak azonban tetszett az Aladár magaviselete, a mely mintegy bizonyitéka volt annak, hogy miért nem irá oda a patientek közé.

— Ön igen roszúl mulatott Szóláthi ur, — szólt mosolyogva Gábris, midőn a távozók hozzá búcsúzni jöttek.

— A legjobban nagysád.

— Talán költeményt irt?

— Azt nem, nagysád, — csak álmodtam egy költemény felől.

— Ha jót álmodott, tiszta szivemből kivánom hogy igaz legyen! — sugá halkan.

Aladár ajkaihoz emelé a feléje nyujtott parányi kezet.

V.

Vasárnap reggel volt. A tornyokban egyre zúgtak a harangok, hol az egyik, hol a másik templomban harangoztak be a nagymisére, a lég telve volt imádsággal, — a gonosz lélek kiszoritatott a földről, az emberek az istenházába siettek, hogy ott rebegjék el az Urnak: *Uram hallgass meg minket!*

Gábris ott ült az ablak mellett, ő nem készült a templomba, ott volt már a hat órai misén, akkor imádkozott mikor még tisztább volt a lég, áhitatosabb a kebel, — mikor az első gondolattal, melyet a reg szült, léphetett az oltár zsámolya elé, — és az az első gondolat — *az Isten volt.*

Az ablak előtt elhaladtak az emberek, ünnepi öltözetükben, páronként. A férj nejével, az anya leányával, egyiknek is másiknak is volt a kivel a templomba mehetett, a kinek imádsága

az övével egygyéolvadva, összeölelkezve szállt fel, — föl oda, a hol az isten lakik.

Gábris maga volt, neki nem volt senkije, a kivel a templomba mehetett volna. Ott ült tehát az ablak mellett, és ugy elnézte fájó örömmel azokat, a kik egymást szeretik, s aztán visszagondolt azokra, a kik öt is ugy tudták szeretni!

Épen egy fiatal házaspár haladt el előtte; — a férfi is, a nő is mosolygott, — egymásra tekintettek és beszélgettek; oh milyen boldogok lehettek azok!

Gábris ugy el volt merülve a nézésben, hogy nem vette észre, midőn az ajtón kopogtak.

Az ajtó felnyilt s a ki azon belépett, az Kadocsai Ilma kisasszony volt.

— Jó reggelt Gábris! — szólt a belépő csengő hanggal.

Gábris hátra tekintett, aztán sebesen oda ugrott az érkező elébe.

— Isten hozott, Ilma, isten hozott, be nagy ujság vagy!

Aztán elkezdtek csókolódzni, egyik is, másik is kapott és adott egy pár puszedlit, a midőn ennek is vége lett, Gábris elszedett barátnéjától mindenféle alkalmatlan tárgyat: kalapot, muffot, köpenyt stb., aztán megfogta szépen a kezét és leültette oda maga mellé.

Még egészen le sem ültek és már Ilma egy olyan kérdést intézett Gábrishoz, a melytől az összerezzent.

— Hallottad-e már, hogy Szóláthy Aladárnak párbaja volt?

— Még nem, — válaszolá Gábris, és Ilma előtt ugy tetszett, mintha Gábris e szavak után sápadni kezdene.

Jól van, — ő épen azt akarta.

— És miért volt a párbaj?

— Egy hölgyért! — válaszolá Ilma, és jól esett neki, hogy Gábris még sápadtabb lett.

— Egy hölgyért?

— Igen, lelkem, egy hölgyért.

— És ki az a hölgy?

— Az a hölgy, — szólt Ilma élesen tekintve Gábrisra, — az a hölgy nálatok volt a tánczestélyen.

Gábris a szivéhez kapott, olyan volt neki, mintha tört szúrtak volna abba. Mikor az ember álmodik gyémánt patakról, beszélő madárkákról, mosolygó tündérekről, — mikor a sziv szivhez nő, s az álmodó már szivja ideáljának illatos lehelletét, — mily egyszerre feljajdul, ha az eltaszítja öt magától s kirántja a szivet, a mely az ő szivéhez volt növe, hogy kaczagva elröpülhessen. Gabriella is azt hivé, hogy álmodott. Most azonban tisztulni kezdett előtte minden.

Az a hallgatag, komoly viselet tehát Aladárnak nem tulajdona; az a mélabús tekintet, az a fájdalmas mosoly, az a tartózkodás; mind, mind egy hölgy végett történt, a kit ő szeret egy költő ábrándos szerelmével! A kit, mert szeret, egyszersmind félt is; a párbaj tehát nem történhetett másból, mint szerelemféltésből! — Oh én szeretek és nem szerettetem!

És Ilma ezt olyan jól tudta, hogy Gábris most azért nem szól, mert először meg kell küzdeni fájdalmaival.

Jól van, ő azt ugy akarta. — Érezd azt a kínt, a melyet én is éreztem!

— És megsebesült? — kérdé Gábris nehány percz mulva.

— Oh nem! ő igen jó vívó és bátor!

— Tehát megsebesitett valakit?

— Meg! — valakinek levágta egyik fülét.

— És az?

— És az, Konorics!

Gábris nem sikoltott fel, a fájdalom összeszoritotta ajkát.

— Konorics, a te udvarlód? — rebegé egy kis szünet mulva.

— Csak volt, édes Gábriskám, de mióta Aladár házunkhoz jár, ő azóta nem jön.

— És a párbaj innen eredt?

— Alkalmasint. — Konorics azóta boszús, és az estélyen igen megsérté anyámat.

— És Aladár?

— És Aladár, a sértést hallván, mint lovagias egyén, elégtételt követelt, s aztán ép ugy történt, hogy Konorics csak a bal fülével tért szállására.

— Aladár téged szeret, — susogá Gábris.

— Oh édes Gabriellám, — válaszolá mosolyogva Ilma, — az ember lehet lovagias, a nélkül, hogy szerelmes lenne.

— Ez a párbaj szerelemféltésből történt, — oh mily boldog vagy te!

— Miért Gábriella?

Gábris nem felelt, de mintha homlokát akarná megsimitani, két könycseppet törült le szemeiről.

Ez jól sikerült, gondolá magában Ilma, még egyet, s aztán a győztes én leszek.

— Nini! majd el is feledém! Szóláthinak mondtam, hogy költeményeit dicsérted.

— És ő mit szólt?

— Mosolygott.

— Mosolygott! — és miért?

— Azt nem tudom, de ime a költeményt is azért adta, hogy mutassam meg neked.

S ezzel Ilma egy papirtekercset nyújtott át Gábrisnak.

Gábris reszkető kezekkel göngyölgeté azt fel, s aztán a sorokat halkan olvasni kezdé:

Egy okos festő Athénében,
Ki nem csupán a pénzért feste,
De inkább a hir után vágyott:
Mars festményét, egy ismerőnek leleplezte;
Hogy véleményt mondana róla.
Az ismerő őszintén szóla.

Nem mondá a képet jelesnek,
Mert hogy egy mű jeles legyen
Lenni kell benne művészetnek.
A festő szólt: Nem ugy megyen.
És feleseltek szép okokkal,
Nem jöve tisztába magokkal.

Egy nyegle ifju lépe be,
És a képet szemügyre vette
S egy tekintetre felkiáltott:
Hogy vajon nemde csodát látott.
A körmök és a lábak itten
Tán élnek? — majdhogy azt nem hittem,
A hadistent itt élve látom;
Mily művészet és mennyi pompa
E sisakon itt, és e pajzson;
S az öltönyekre pazarolva!

A festő szégyentől pirulva
A tudósra fájón tekinte
És szólt, itt állok meggyőzötten;
Keveset mondtál e szerint te.
És a mint a nyegle kilépe,
A képet rögtön kitörölte.

Ha műved nem tetszik az ismerőnek,
Az rosz jel — és nem dicséret neked,
S ha hozzá még a balgák megdicsérik:
Akkor bátran le is törülheted.

— És ezt nekem irta? — kiálta Gábris lángoló tekintettel, — és te azt mondod, hogy lovagias! Hahaha!

— Hát van ebben valami lovagiatlanság? — kérdé Ilma tettetett csodálkozással.

— Előtted nincs? . . . Igaz! . . . Ti szeretitek egymást!

Gábris hangja reszketett. Ugy szeretett volna meghalni abban a pillanatban.

Az ajtón kopogtak.

Gábris nem hallotta a kopogtatást, Ilma kiáltotta, hogy:

— Szabad!

Az ajtó felnyilt.

Gábris pirosabb, Ilma sápadtabb lett.

Szóláthi Aladár lépett be.

— Kivántam tiszteletemet tenni nagysád! — szólt magát a hölgyek előtt mélyen meghajtva.

Egyik sem tudta, hogy mit feleljen.

Aladár mozdulatlan állt az ajtó mellett.

— Ugy látom, nagysád, szólt kevés szünet után, hogy megjelenésem igen kellemetlen meglepetést okozott.

Ilma jó szinésznő volt, őt meglepte, igen, meglepte e jelenet, de csak pár pillanatra volt szüksége, mely alatt zavarát leküzdje.

— Nevetséges! — szólt mintegy gúnymosolylyal, — a férfiakban megvan a jó szokás hogy a gyengébb nem iránt követelők legyenek. — Na frissen Gábris, — szólt nevetve, — ugorj fel, fuss, szaladj és csinálj egy pukedlit Szóláthi Aladár ur előtt.

— Nagysád igen nedélyes! — válaszolt Aladár kétértelmü mosolylyal.

— Tehát nincs igazam?

— Nagysád meg fogja birálni tudni saját szavait!

Ezek egy cseppet sem oly szavak voltak, milyennel a szeretők egymáshoz beszélni szoktak.

Gábris önkénytelenül rátekintett Aladárra. Az a bátor, nyilt tekintet, azok a szemek, melyek deleje befúródik egészen a szivig, az a fölemelt büszke tartás: az nem árult el egyebet nemesen dobogó kebelnél.

Egy gondolat villant meg a hölgy agyában; a szerelmesek ugy szeretik az ily gondolatokat. — Hátha? — Hátha? . . . És most büszkén fölemelé tekintetét, oda nézett abba a villanyos erővel biró két kék szembe, mintha azt akarta volna mutatni, hogy azok a szemek őreá nézve se nem csillagok, se nem bü-tükrök, csak puszta szemek. S miután tekinteteik az egymáséba vésődtek, Gábris elmosolyogta magát, és kis kezével odamutatott egy székre.

— Ha ugy tetszik, Szóláthi ur. . .

Aladár állva maradt.

— Uram! — kiálta fel Ilma nevetve, — ön talán aprehendál is?

Aladár nem felelt, de szemei mégis szóltak valamit.

— Még csak az hibázik, — folytatá Ilma, — hogy a férfiak udvarlás helyett uralkodni akarjanak.

— Szóláthi ur, — szólt végre Gábris kissé elpirulva, — ugy hiszem e szavak elég tisztán és eléggé bizalmasan megfejték önnek, hogy követelő ne legyen.

— Én hódolok a nagysádék akarata előtt.

— Tehát a mi akaratunk az, — szólt Ilma, — hogy foglaljon helyet.

Aladár még mindig állt.

— Nos Szóláthi ur, ez a mi akaratunk, — erősité Gábris.

— Ha ugy van nagysád, — szólt Aladár egy széket közelebb huzva, — mindenesetre engedelmeskedem.

— Azt vártuk is az ön lovagiasságától, — jegzé meg Gabriella, — és az *athenaei okos festő irójától*. . .

— Az Gellért volt, nagysád! — kiálta fel Aladár.

Ha valamely társaságban a felhők villanyosságáról beszélnek, s a villám azon pillanatban közéjük üt, úgy megtudnak sápadni az arczok.

Hogy melyik lett halványabb, Gábris-e vagy Ilma, — azt bajos volna ide leirni.

— Szóláthi! — kiálta végre Ilma, s halaványarcza egy pillanat alatt olyan lett mint a láng, — ezt a költeményt ön irta, és én azt akarom hogy ön azt ne tagadja el, — érti ön? . . .

— De kérem...

— Ön irta, — és punctum!

Ha valaki nem tudta, ugy Aladár sem tudta, hogy tulajdonképen mit is gondoljon?

De Gábris, kinek figyelmét a két fél habozása ki nem kerülé, nem birt nyugodni többé. Itt lappang valami! És egyszerre, mintha inogni érezné maga alatt a földet, ugrott fel ülőhelyéről. — Bocsánat, Ilma! bocsánat, Szóláthi ur, — kiálta az előtte ülők felé fordulva, és kisuhant a szobából.

Most már Ilma sem tudta hogy mit gondoljon.

Aztán körülnézték magokat, körülnézték a szobát, és tökéletesen meggyőződtek a felől, hogy ketten vannak.

— Nagysád, egy kérésem volna!

— Nos?

— Az a költemény...

— Elég, elég!... azt a költeményt ön a magáénak fogja vallani.

— De mi okból, nagysád?

— Mert én akarom!

Ez persze olyan ok volt, a melyre egy udvarias férfiunak „nemmel“ felelni nem lehetett.

Gábris nemsokára, és nagy örömmel tért vissza.

— Tudtam mindjárt! tudtam mindjárt! — kiáltá kaczagva.

Még csak az hibázik hogy Gábris is tudjon valamit.

— Mit tudtál? — kérdé Ilma kiváncsian.

— Hogy tréfáltál, édes barátném. — És ugy az Ilma szeme közé nevetett, hogy az megijedt tőle. —

Aladár előtt pedig sohasem volt Gábris szebb — mint e pillanatban.

— Ein kluger Mahler in Athen! — kiálta Gabriella, s egy kitárt könyvet nyujtott az Ilma kezébe.

És Ilma kitalálta, hogy Gábris miért tud olyan nagyon örülni:

— Tehát ön e költeményt forditotta?

— Igen, nagysád, és megvallva csakis a nagysád unszolására adtam át nagysádnak, mert ez a forditás igen rosz.

— Ugyan miért nem te forditottad le édes Ilmám, hiszen te igen jól tudsz forditani!

Ilma megértette e szavakat.

— Ugy hiszem, hogy e látogatás nem volt utolsó — szólt Gábris elpirulva, midőn Szóláthi távozni készült.

— Ha nagysád megengedi, — válaszola Aladár.

V.

A tél elmult, a hó és jég elolvadt. Ujra mosolygott a kék ibolya, és ujra megmozdult a hangyaboly. Mikor a csermely végig fut a földből kibujó apró levelek között, mikor a kakuk elkukkantja magát ott a forrás medre fölött suhogó százados cserfán, mikor a fecske szárnyaival verdesi a csillámló gyöngyhabokat, akkor az emberek elhiszik, hogy tavasz van.

Tavasz volt, szép gyönyörü tavaszi nap!

Az égen nem volt egy felleg, a nap sugarai szabadon ömlöttek a fiatal virágbimbókra, a sziv szabadon doboghatott, nem volt semmi akadály, a sohaj szabadon szállhatott föl az égig.

Kint a város szélén magányosan állott egy kis kápolna, a szél sugva-bugva sikamlott át a mellette zöldülő iharfa galyai között, a torony olyan piros volt, és olyan fehérek voltak a falak.

A ki azt a kis kápolnát magánosan megpillantotta, gazdag és szegény, vén és fiatal, eszébe jutott az egyenlőség órája; ha a kalapjához nem nyult, csak azért tette, hogy valaki azt ne mondhassa: „ez is fél a haláltól.“

Temető volt ott; az a sok kis kereszt a templom mellett oly tiszteletteljesen látszott feltekinteni arra, a mely a torony tetején ragyogott, mintha tudnák hogy mutató az, hogy a lelkek ott pihennek meg, mielőtt elkezdenék azt a hosszu, hosszu utat.

A kápolna mellett összehányva hevertek a töredezett mohos siremlékek, nagyobb részéről lerágta már a betüket a feledés és az idő.

A feledésnek ez összehányt kőhalma mellett a legislegalsóbb kődarabon, egy fiatal ember ült, talán azért ült olyan alacsonyan, hogy közelebb legyen a sirhoz! Kezében papirt és irónt tartott, de nem irt; tekintete a halmokon függött, mintha várna onnét alulról valakit.

A temető ajtaja halkan megnyilt. Egy nő lépett be rajta, és a szellő — talán nem is szellő? a temetőben a halál sohaja lebeg — oda simult a fátyol alá, és gyengéden lebegteté jobbra-balra.

A fiatal ember ott a sir kereszten nem vett észre semmit.

A nő behaladt a sirok közé, s midőn elérte azt a két fehér-márvány keresztet, melyek ugy álltak egymás mellett, mintha testvérek lettek volna, fölemelé azt a két koszorút, melyet kis kezei hoztak, és oda akasztotta az egyiket az egyik, a másikat a másik kereszt karjára.

A férfi nem vette észre, de azok a szellemkék, melyek ott suttognak a sirok alatt, felsúgtak valamit az ábrándos költőnek, az fölemelé fejét, tekintetével végig futott a sirhalmok fölött, és összerezzent.

És a mint Aladár föltekintett, a nő lesüté szemeit, olyan volt neki, mintha szive egy villanyütést kapott volna, mintha a hideg sirkeresztekről valami fényes sugarak ütődtek volna vissza; a mely sugarak nem a nap sugarai voltak, mert melegebbek voltak annál; a mely sugarak nem a sirból jöttek, mert nem halált, de életet hordtak magokban.

A nő azért imádkozott, de nem tudta, melyik imát rebegik ajkai; a férfi irt, de nem tudta, hogy mily betük támadnak az irón vonásai alatt.

Az emberekben rejtezik valami magnetismus; némelyik évekre előre mondja a jövendőt, némelyik előre megjósolja a mások sorsát, és sokan igen sokan megérzik barátaik közeledtét napok, hetek előtt.

Aztán lehajlott ahhoz a hideg márványhoz, melynek sima tükrébe vésve ott ragyogott legelől a nagy aranyozott Z. betü, a hölgy ajkai ahhoz a betühez tapadtak, s annak mélyedésébe valami csillámló csepp olvadt le, épen a forró csók alá, a mi annál még forróbb, még égetőbb volt, egy kis ragyogó virága a fájdalomnak, egy könycsepp.

A mint a hölgy eltávozott, Aladár is fölemelkedett ülőhelyéről, s mintha egy láthatatlan kéz intene ama sirkeresztről, egyenesen a felé vette utját.

Végre ott állt, ott a megkoszorúzott kereszt előtt.

— Ibolyából fűzött koszorú! — kiáltá a valódi érzelem hangján. — Ő tehát valóban itt volt, itt állt, itt térdepelt, és itt imádkozott. Oh ez tehát nem volt álom. — Az első virágot, melyet a tavasz hozott, az elsőt, melyet hálás kezei összeszedtek, a természetnek első mosolygását ide hozta, ártatlan lelkének buzgó imájával.

S ezzel oda nyúlt a koszorúhoz, és reszketett mintha szentségtelen ujjai vétket követnének el, midőn azt a szál ibolyát, mely magasabban állt, mely szebb volt a többinél, mely mintegy mosolyogni látszott feléje, kihúzta, elválasztotta szerény társaitól.

Aztán az ibolyát ajkaihoz emelve, s magát mintegy érzelmeinek átadva, hosszan csüngött tekintetével a merev kereszten.

— De mi az ott? — kiálta föl elpirulva. — E kereszt mindenütt hideg és száraz, s ime az a betü ott ég és ragyog, mint egy napsugár, mint egy a napsugártól ragyogó gyémánt szikra.

És midőn a betühöz lehajlott, meglátta, hogy az a csepp ott nem harmatcsepp, a fü, a hant, a virág, minden, minden száraz volt, nem volt harmatos semmi — csak ezen a kereszten, csak az egy Z. betüben csillámlott, égett egy harmatcsepp, — igen egy harmatcsepp, harmatcseppje a szivnek!

Aztán Aladár is oda hajlott, ajkát épen oda tevé, hol a Gábris ajkai voltak, és egy megmagyarázhatatlan érzés láng gyanánt futott át rajta, azon ajkak csókját érzé a kereszthez tapadva, melyek mosolyában egy üdvösség rejlik; azon szivnek könyeit száritá fel lelkének melegével, a mely szivben a boldogságnak egész világa van, egy egész világ! — a szerelem!

Aztán nézte a földet, nézte, vizsgálta, ha vajon a csillámló porond között nem ragyognak-e mégis a könyek.

De nem, a porond száraz volt, mint a zahara homokja.

Mégis látott ott valamit, mert halvány arczán ismét pir terült el, és mohón kapott, egy a földön heverő papirszelet után.

— Ez az én irásom! — kiáltá a papirszeletet felemelve, — ez azon forditás, mely egy általam mindeddig fel nem fogható jelenetnek az okozója volt. — De hogy jöhetett ez ide? . .

Midőn azonban Aladár a papirszeletet megforditá, s gyengéd női kezek által irt négy soros verset s a vers alatt e nevet *Gábrielle* megpillantá, még nem hallott öröm-sikoltás tört ki ajkain, s örömében sirva, nevetve olvasá fel a sorokat:

Mégis tetszik minden szócska,
Mégis tetszik költeményed.
Le ne törüld! — megsugom hogy:
Csak azért mert a te müved!
Gabrielle.

— Gábriel! Gábriel! — kiáltá örömtől reszkető hangon, és a nevet ajkaihoz szoritá — Gábriel! Gábriel!

De Aladár örömében ösezeborzadt, mert kiáltása közé vegyült a temetésre megkondult harang szava.

— Ez rosz jel, — susogá az ábrándos fiatal ember.

És Aladár már elhagyta, már messze elhagyta a temetőt, mégis mindig fülében csengett a hang. De midőn szobájába lépett, midőn a könyvek czimei közül kiragyogott: Gedichte Gellerts! — a kisértő hang eltompult — elnyomá azt a sziv hangos dobogása.

Aztán pamlagára veté magát, és tünődött eseményei fölött.

— Igen! — kiáltá végre, — ez igy volt, ennek igy kelletett lenni.

— Gabriella az irást, mert ez az irás az enyém volt, azért hordta magánál, keble fölött hordta, dobogó keble fölött! A kereszt előtt kiránthatta valamivel; azt a sors határozta ugy, igen, azt a sors határozta, hogy úgy legyen.

E szavak után Aladár elhallgatott, és mindig mélyebben-mélyebben sülyedt el gondolatának tengerszemében.

VII.

Ha egy császár fejedelmeket hódit, ha koronák omlanak le kezének mozdulatára, ha országainak számát országokkal szaporitja, ha mint a félvilág ura tekint végig roppant birodalmán: szive repdes és ugy örül a milliók feletti hatalomnak. Ha a hadvezér csatákat nyer, ha a búvár rendkivüli felfedezéseket tesz, ha a fösvény arany hegyektől látja magát körülvéve, kimagyarázhatatlan érzés árasztja el a kebelöket és ők azt gondolják, hogy feltalálták a mi után sóvárogtak, hogy angyal arczával ott mosolygott előttök a legnagyobb kincs, a boldogság! Oh pedig ha tudnák, hogy ezek az érzelmek milyen törpék ahhoz képest, a mit Aladár érzett; hogy milyen messze vannak az éghez; hogy ugy állnak egymásmellett mint a határdomb és a Dhavalagiri!

Aladár érzett, keble feszült, nem tudta hogy mikép birjon el annyi boldogságot.

De mikor az ember hivatása nem az, hogy boldog legyen.

Midőn legvihartalanabb az élet, midőn az ábrándok hajója háboritlanul sikamlik az idő tengere fölött, akkor azt véljük, hogy ugy fog már az lenni mindig. Pedig a viharok oroszlánja már rázza sörényes fejét, a tenger alatt megmozdul valami, s ujra felébred az orkán.

A ki szeret, az ne számitson nyugalomra.

Midőn Aladár arra gondolt, hogy egy női kebelben van egy szerető sziv, a mely őérte dobog, eldobta a tollat a melylyel irni akart; hitványnak, igen hitványnak találta azt.

— Ha a Pegazus szárnyaiból téptelek volna ki, akkor is oly messze, messze járnál ahhoz, hogy hogy betükbe olvaszd a mit én most érzek!

A sors gondolkozott arról, hogy ezt az érzést fájdalmassá tegye.

— Ő olyan szép, és olyan gazdag!

Aladár ez utóbbi szó kimondásánál fejéhez kapott, azt gondolta hogy szétpattant az attól a gondolattól:

— Ő gazdag és szeret!

Oh milyen visszásan hangzott előtte: a gazdagok is tudnak szeretni!

— Kit szeret ő? — mit szeret ő?

— Egy szegény fiatal embert, egy szegény költőt!

— Lehet-e az? A gazdagok lelkéről azt mesélik, hogy az aranynyal, gyémánttal, ranggal van összeforrva; nekem se aranyom, se gyémántom, se rangom!

„A te szived arany, a te lelked gyémánt, a te rangod a legmagasabb, a te trónod ott van a csillagok között.“

Nem Aladár gondolta ezt, egy szellem sugta be neki az ablakon, és ő olyan piros lett mint a rózsa.

— Ne hidd azt, te szellem, ne hidd; az ilyen kincset csak ti ismeritek, az emberek ugy szeretik azt, ha megfoghatják anyagi kézzel.

És ezek a gondolatok tőr gyanánt furódtak Aladár kebelébe, és a ki legboldogabb volt egy pillanat előtt, egy pillanat alatt összeroskadt a fájdalmak terhe alatt.

— Én nem szerethetlek Gábriel, az emberek azt mondanák, hogy reám is hatni kezd a macska. De önékik nem szabad azt mondani! — A rágalom fogai mérgesek, megmérgezhetnék a legszentebb érzelmet!

És a hullámok hányták jobbra-balra. A lélek küzdött az érzelmek árja ellen, — de nem volt egy mentő gondolat! A remény árbocza már recsegni kezdett, minden hullám egy uj szirthez csapta az eszmék tévelygő hajóját.

— Nem lehet! — nem lehet!

„Lehet! lehet!“ — susogta valami ismét az ablakon.

Aladár fölijedt, zavartan tekintett maga körül, de nem látott senkit, semmit.

— Nem lehet! nem lehet!

„Lehet! lehet!“

— Ha lehet, — kiáltá fölugorva, — ám beszéld el hogy miként? ird fel a légbe lángoló betükkel, vagy énekeltesd el a fülemülével, parancsold meg a nap sugarainak, hogy susogják el nékem!

Kihez beszélt? mihez beszélt? mikor nem volt a szobában senki, semmi!

Aztán visszahanyatlott a pamlagra! kezét hol szivére, hol homlokára tette itt is, ott is forrt valami: egy érzet: a fájdalom!

„Lehet! lehet!“ — susogta mindig a láthatlan szellem.

Végre Aladár engedett e sugallatnak.

* * *

(Vége köv.)

SZERELMI ESKÜK.

(Egyszerü történet.)

Szép tavaszi nap volt. Hallgatagon ültem kis szobám ablakánál, azon félig öntudatlan elmerültségben, midőn az ember fején, egymást üzve, száz különböző gondolat villan végig, a nélkül, hogy csak egy pillanatig határozottan egy tárgyról gondolkodnék. Szemem az ablakom alatt terülő sétány zöldülni kezdő fáiról a verőfényes égboltra, onnét a sétányon járó-kelők tarka tömegére tévedt, s ez tán igy ment volna tudja isten meddig? ha egyszer Mari meg nem szólal hátam megett: Nem mennénk-e sétálni, kedvesem!?

Öt percz mulva mi is a sétányon valánk, s az ott jövő-menők tarka csoportjai közé vegyülve élveztük a tavaszi est kellemeit, — az üditő enyhe léget, a bimbókkal rakott fákról terjedő füszeres illatot, a lanyha szellőt, mely azt felénk lebegteté.

Egyszerre Mari lassu, titkolózó suttogással kérdé:

— Hallottad, mit mondott az a fiatal ember?

— A mellette menő leánykának?

— Igen.

— Ha jól hallottam, azt mondá: esküszöm!

— Mire esküdhetett?

— Bizonyára arra, hogy szereti, hogy csak őt szereti, s kész érte meghalni is, ha kell.

— Miről gondolod?

— Már ez szokásuk a fiatal embereknek.

— Szokásuk?! hiszen te énnekem nem esküdöztél sohasem!

Önkénytelen elmosolyodtam, s mert e sza-

vak egy történetecskét juttattak eszembe, rögtön elmondám azt Marinak, ugy a mint következik.

Huszonnégy éves voltam, s bár már eleget forogtam a világban, a szerelmet még mindig csak könyvekből ismerém. — Mosolyogva olvastam mit a költők e mesés világról irtak, melyben a szivet ábrándok, vágyak, üdvösség és gyönyör árasztják el, — s azt mondtam rá magamban : *mesének* szép biz ez!

Hogyis ne? fogékony szivem nekem is volt, mesés ábrándokkal én is vesződtem, s a vágyaknak egész világa duzzasztá keblemet : de a szerelmi ábrándok, szerelem utáni vágyakodás távol voltak még gondolataimtól is. Pedig kedélyem nem volt zárkozott, az ifjukori vidám élvezeteken elég mohón kaptam, és hogy minő mélyen tudok szeretni, azt enszivem legjobban tudhatá: három testvérem s legkedvesebb barátom Béla iránt oly hév szeretet lángolt szivemben, minél forróbb, szenvedélyesebb csakis az a *szerelem* lehete, melyben én nem hivék, s melyet, ha ki nem nevettem is, de mosolyogtam.

Még tanuló voltam, s az év legnagyobb részét a fővárosban töltém, csak a nyár folytán élvezhetvén a falusi élet élveit; s őszintén szólva, nem a pihenés és munkaszünet, hanem e csöndes élvek tették a nyár napjait előttem oly kedvesekké. Kik, mint én, a fővárosban négy-öt nyarat töltöttek el egymásután, elhiendik e szavaimat, minden további bizonyitgatás nélkül. Az unalom és egyhanguság, mi nagy városokban ugy lehangolja az embert, eltünik mellőlünk egy kisded falusi kert lomboktól árnyalt zöld hüsében, honnét bármerre téved a szem, pezsgést, mozgást, életrevaló munkát, és életvidor arczokat lát mindenfelé.

E nyáron is, mihelyt tehetém, elhagytam a főváros fülledt levegőjét, gyilkos kövezetü utczáit, porban bővelkedő tereit, s mentem az ohajtott szabad vidékre, egy csöndes faluba, közel a kies Balatonhoz.

Ott szándékoztam tölteni az egész nyarat,— de a véletlen ugy hozta magával, hogy csakhamar egy rokonom látogatására mentem, kinek házánál évek óta nem valék. Kedves, szeretetre méltó hajlék volt ez, melynek tüzhelyén a valódi magyar barátság és vendégszeretet oltár-tüze még mindig változatlan, derült fénynyel lobogott.

A kellemes érzést, mely e család körében már a belépéskor elfogott, emelte még a vidék szépsége is.

A lakház, félóránnyira a legközelebbi falutól is, egy magas fensikon feküdt, gyönyörü fasorok, gazdag termékenységü szántóföldek között, körös-körül hét falu házait és tornyait lehetett megolvasni, s mig egyfelül elláthatlan rónán tekintett végig a szem, másfelől a zalai hegyek erdőkoszorus lánczolata zárta be a láthatárt, s szemben az agg Tihany, a mint méltósággal nézte koronás fejét a lábainál hullámzó kék Balatonban.

A család legidősb gyermeke egy husz éves leány volt.

Nem irom le tetőtől talpig, hogy mily szép volt; — effélét oly számtalanszor olvas és hall az ember, hogy méltán félek az untatástól, — s különben is a ki három regényt olvasott életében, ismerheti mindazon frázisokat, melyeket a női szépségek illustrálására használni lehetséges. Elég az hozzá, gyönyörü szép szőke teremtés volt, s szemeinek első pillantása megmozditá a szerelem felől táplált kételyeim erős szikláját, s minél többször tekinték e szép, valóban szép szemekbe, annál jobban kezdém hinni, hogy az a *szerelem* valamivel több mint mese, vagy agyrém. — E hiedelem lassanként meggyőződéssé érlelődött lelkemben, s midőn e meggyőződés határozott alakot öltve, a legerősebb rokonszenv képében állt előttem, — keblemet ábrándos gerjedelmek feszité, — lelkemet titkos izgatottság boritá el, s édes gondolatoktól mámorosodtam meg : sejtettem, éreztem, tudtam, hogy ezen állapot — a szerelem.

Mindez pár rövid nap alatt történt; s midőn e pár nap eseményei fölött szemlélődtem, lehetetlen volt észre nem vennem, hogy mily veszélyes pontra, mily erős próbakőre állított a véletlen midőn e házba vezetett, midőn e szép és szellemdús leánynyal hozott össze, kihez a rokoni kötelékeknél fogva a találkozás legelső pillanatában a legszivélyesebb bizalommal közeledhetém.

És nem haragudtam a sorsra e megpróbáltatásért.

Igaz ugyan, hogy ez uj helyzetben lényem annyira megváltozott, hogy előbbi *én*-emre alig ismerheték, az eddig ismeretlen uj érzelem bilincseket vert akaratomra, lelkemet szünetlen ez egy gondolat foglalta el, legkedvesebb mulatságaim unottak, gyülöltek lettek előttem : de e forrongás lassankint csillapodni kezde, s végre azon hitben lelt nyugpontot, hogy majd ha Minkám birásával elérem azt az üdvöt, melyről még álmaimban sem volt fogalmam, e boldogság bizonyára csak ösztönöz és erősit lelkem kedvencz eszméinek kivitelére czélzó törekvéseimben.

Valóban soká tartott e küzdelem, mig szivem és lelkem egyensúlyra vergődött, mig szivem és lelkem ábrándjai összeforrtak : de egybeköttetésök annál szilárdabb lőn. Nem hiába a csöndes, de édes örömekben oly gazdag családiéletben alkoték magamnak legmagasztosb fogalmat az igaz boldogságról : de valóban nem is birom leirni, mily rendkivüli kéjérzet borított el, midőn néha ébrenlétem álmaiban a jövendőről gondolkodám.

„Nem fogom a szak-munkák igáját nyakamba venni, — csak szerelmemnek s szenvedélyemnek élek : tanulok és irok. S ha majd ábrándjaim,

vágyaim, reményeim megtestesülnek, — ha fáradalmaim árán siker koronázza igyekezetemet, — s ha majd egykor — oh balga álmok! — hir és dicsőség emeli szárnyára nevemet: oda borulok kedvesem szivére, és azt mondom neki: Nézd, velem egy-sziv, egy-lélek! ezt én mind, mind neked köszönhetem!"

Szivem már rabja volt ez álom-képeknek, de még magába zárta drága titkát, — szememben tán már égett a bűvölet titkos lángja, de ajkam még néma volt; — órákig ültem a lányka oldalánál, hallgattam édes csevegését, örömest beszéltem vele a legérdektelenebb tárgyakról, mindenről a világon, csak arról, a mi gyötrött és éltetett, egyedüli boldogságom volt és nyugodnom soh'se hagyott — szerelmemről nem.

De mikor sejtettem, hogy a mit a lányka irántam érez több puszta rokoni indulatnál, — mikor szemeiben a vonzalom sugárát megcsillanni láttam, — mikor megtudtam kétségbevonhatlanul, hogy szerelmemet megérté, és viszont szeret: azon pillanatban kitört szivemből a féken tartott szenvedély, érzelmeim árját nem birtam a nyugalom korlátai közé szorítani, kimondám a varázs szót: „*szerelem*", s midőn arczán boldog mosolyt láttam földerülni: a mámor elkábitott, égbe emelt, oda roskadtam lábaihoz, ajkam öntudatlan rebegett valamit: miért nem halok meg e pillanatban, tán ugy e kéj örökkétartó lehetne!

S azután sajátságos hangulat lepett meg.

Mig napjaim változatlan egyformaságban teltek el tőlem, csaknem oly öntudatlan, mint az olvasónak egymás után lepergő szemei: ugy ragaszkodtam az élethez! — s mióta a szerelmet megismerém, mióta azt a boldogság legfőbb teljességének hittem: kezdtem megbarátkozni a halál gondolatával. — Valami rendkivüli gyönyört adott az a hit, hogy, ha meghalnék, bizonyára imádottam szemeiből is hullana siromra pár forró könyű; s ha ugy halhatnék meg, mint a költő kivánt kimúlni:

„Szemeimet egy csók zárja le,
A te csókod szőke szép leány, te
Földi lények legdicsőbbike!"

nekem ugy tetszett, hogy ez olyan halál volna, a miért mindig szivesen be lehet cserélni az életet. — Sajátságos! — de a boldogság napfénye aranynyal zománczozza be a legridegebb tárgyakat, s a boldog sziv a legsötétebb eszmékből is gyönyört tud teremteni.

Majd dalolni kezdtem. Szerelmet, boldogságot énekeltek dalaim. A nagy eszmék, melyekért azelőtt ugy tudtam lelkesülni, most hidegen hagytak, s kicsinységeknek látszottak ábrándjaim mellett.

„Mi adja meg a boldogságot?
Szerencse, hir, rang, kényelem?
Oh csalfa hit, oh balga álmok!
Ti mind nem kelletek nekem.
A szerelem a létnek üdve,
A hirt, a fényt cserben hagyom,
S boldog leszek feledve, küzdve:
Csak te szeress, én angyalom!"

Szerelmesem olvasta e sorokat, s midőn örömtől ragyogó szemeit rám függeszté, el nem cseréltem volna e tekintetet a világ legelső koronájával.

Szép, gyönyörteljes napok jöttek reám. A nap legnagyobb részét kedvesem oldalánál töltém; reggel én üdvözöltem őt legelőször, este utolsó kézszoritása enyim volt. Örömeit közlé velem, s ha bú terhelé szivét, egyetlen vigasztaló szavam eloszlatá annak fellegeit. Éreztem a szerelem mindenhatóságát, s fájdalmaira gondolni nem adott időt az öröm.

De e szép napoknak mulni kelle; kötelességem elszólitott imádottam mellől, ismét a fővárosba kelle visszamennem. Tudtam, hogy még ridegebb leend számomra mint mikor elhagyám, s imádottam távollétét ki nem pótolhatja semmi élvezete. Féltem a válás pillanatától, nem is képzelhetém, hogy nélküle, tőle távol élni tudnék. Mégis az elválás nem volt oly keserves; vigasztalt, fölemelt mindegyikünket az a hit, hogy bár egyidőre elszakadunk: lelkeink találkozni fognak gondolatban mindennap, minden órán. — És ha ez nem lett volna elég, ott volt az *eskü*, melyet egymásnak tevénk, hogy *szeretni fogjuk egymást teljes életünkben, mint a sírig!*

— És te alig hinnéd, kedvesem! hogy ama nő, ki két kicsiny gyermekével amoda sétál, senki más, mint egykori szerelmesem, a szép Minka.

És a kegyes olvasó alig hinné, hogy a kinek e bohó önvallomást tevém, Mari, két hónap óta nőm, kinek én nem esküdöztem sohase szerelmet, de kit azért szeretni fogok, lelkem egész teljességéből, mind halálig!

UDVARDY VINCZE.

NEMZETI SZINHÁZ.

(Sept. 16-án.)

A csapodár. Vigjáték 3 felv. Irta Sardou Viktor. Forditották Berczik Arpád és Fésüs György. — Majd minden franczia ujabb dráma csak azt az állitásunkat igazolja, melyet a minap mondottunk, tudniillik, hogy a franczia ujabb drámai iskola kevesebbet ér elődénél. Hugo Victor, Dumas Sándor, Scribe Jenő helyét Feuillet, ifj. Dumas és Sardou foglalták el. Minő különbség nem csak a tehetséget, de a szellemet és drámai stilt illetőleg is. Hányszor gunyolták Scribet, hogy a bourgoisie költője, de vajon szebb helyzete a demi-monde költőjének lenni? Szemére hányták a magasb idealismus hiányát, de vajon lehet-e cynismussal vádolni, mint utódait, s gyakorlati józan esze nem többet ér-e az ujabb költők paradoxonainál? Scribe leleményességét mindenki elis-

merte, azonban a jellemrajzot s a mélyebb indokolást senki sem tartotta erös oldalának. Igaz, de melyik franczia ujabb vigjátékiró az, ki leleményessége hiányát csak valamennyire is fedezni tudja jellemrajzai erejével? Im itt van Sardou, ki meglehetös hirre kapott, nálunk talán még inkább, mint Francziaországban. Jellemrajzai távolról sem állják ki a versenyt a Scribeéivel; legjobb művében, a „Jó barátok"-ban is inkább csak a genreképi alakok, s mellék személyei sikerültebbek. Leleménye is ily nemü. Egy egész cselekvénynek soha sem ura, de vannak jó ötletei, és egy-két helyzetet szerencsésen megalkot. Inkább vig jelenetek, mint vigjáték költője. Ilyesmit tapasztalunk jellemrajzaiban is. Egy-egy jellemző vonást találón kiemel, de a mint a cselekvény fordulóponthoz ér, főbb alakjai rendesen belé bicsaklanak. Azonban legnagyobb baj, hogy a specificus drámai formát ő is épen ugy elhanyagolja, mint társai. Világos expositio által felkölteni a várakozást, a jól előkészitett cselekvény gyors, de könnyen felfogható bonyodalmával folyvást ébren tartani a nézőket, nem áll hatalmában. Expositiói nehézkesek, bonyodalma egyenetlen: hol lassu, hol sebes, de kissé homályos s gyakran erőltetett. Vannak szükségtelen személyei, kikkel kezd valamit, de nem tud végezni. Cselekvénye vagy elnyujtott vagy túlterhelt; sokat markol, keveset szorit, s a mit megszoritott is ugy kizsákmányolja, hogy fele is elég lenne.

Sardou ez uj művét leleményben majdnem szegénynek mondhatni. Egy férfi, ki megunja a boldog házas életet és csapodárkodni ohajt, s kifáradva egy ostoba kalandban ujra visszatér nejéhez, ki épen azért vonult falura, s kezd kaczérkodni udvarlójával, hogy férjét visszaédesitse, meglehetősen elkoptatott gondolat. Azonban Sardou uj formában, uj fordulattal akarta feldolgozni. A kalandozó férjet nejének egyik rokona, kit ez a vasuton bizonyos olasz nő komornájának vél, az olasz nő helyett nejéhez viszi légyottra, hogy ott megvárassa, kiéheztesse, átfázassa, kellemetlenségekbe bonyolítsa, szóval megtérítse. Ez magában nem rosz, de roszak az eszközök, melyeket e czélra használ s tulajdonkép ebben rejlik a mű leleményességének szegénysége. Egyik laptársunk sajnálkozik, hogy Sardou, e kiválón nemes és komoly emelkedettségü költő (ugy hiszszük ilyesmit maga Sardou sem igényel magának) belé dobta magát a bohózat harlequin ruhás karjaiba. Bár dobta volna az isten adta, oly kevéssé vált volna szégyenére, mint Shakespearenek vagy Molièrenek. Csak irt volna jó bohózatot, hanem épen az a baj, hogy egészben véve épen oly gyönge bohózatot irt, mint vigjátékot, azaz sem egyiket sem másikat. Tárgyából, ugy a hogy felfogta, lehetett volna egy igen mulatságos egy felvonásos farce-ot irni, e helyett három felvonásos vigjátékra törekedett, a czélt jól kigondolta, de leleménye cserbe hagyta az eszközök megtalálásában, azért kipedkapkod, s ez a minden biztosság nélküli kézzellábbal dolgozás művének valószinütlenségeit, lélektani botlásait még kirivóbbakká teszi. A valódi leleményesség nem abban áll, hogy a száraz értelemmel bonyodalmat combináljunk, hanem hogy képzelődésünkkel képzelődésre hatva, a czélt hozzá való eszközzel szolgáljuk s ez eszközöket mintegy önkénytelen leljük meg. Sardou tudta mit akar, de nem tudta hogyan akarja; értelme látta a czélt, de képzelmében nem tudott megszületni a cselekvény és jellemrajz ikre. Nem várt utána, vagy talán hiában is várt volna. Törik-szakad helyzeteket s hozzá személyeket combinált; akadt egy pár jó ötlete is; egy csoport szellemdús vagy legalább szellemdúsnak látszó reflexio, mint mindig, ugy most is szolgálatára állott.

Nincs kedvünk e mü cselekvényét és jellemrajzát elemezni. Fogyatkozásai oly szembeötlők, hogy ahárki észreveheti. Sokkal örömestebb foglalkozunk azzal, mi az ujabb franczia vigjátékok sajátságosb betegsége, s mely már a miénkre is elragadt. A kritikus is kedveli, mint az orvos, az érdekes betegségeket a szép sebeket, bár nem oly nyegle, hogy meggyógyitásukra vállalkozzék.

A franczia ujabb vigjátékban gyakori eset, hogy a komikai főszemély kigyógyul hibájából és bünéből. Tulajdonkép ez a komikai összeütközés, a küzdelem végczélja. Néha mintha alapeszmében gyermekbeszélykéket hallanánk, hol a hazug Feriből s a nyalánk Jánoskából derék fiuk válnak, miután pórul jártak, vagy a mama és tanitó bácsi megbüntették öket. Ez a gyógyitási düh a mi vigjátékiróinkat is megszállotta. A mult télen a pályavigjátékok majd mind ilyenek voltak. Nem mondjuk, hogy az ily conceptióból nem válhatik jó vigjáték, de azt állitjuk, hogy a komikumnak rendesen csak könnyedebb nemét képezhetik. Bezzeg Molière és Scribe nem gyógyitgatták komikai főbb személyeiket, megelégedtek azzal, hogy megbuktatták és csúffá tették. Valóban, a rögzött hibának, komikai erősb szenvedélynek nem természete, hogy átváltozzék, ha az emberekkel és viszonyokkal összeütközik; sőt ellenkezőleg még rögzöttebb, hevesebb lesz, s mikor pórul jár sem hiszi el, hogy nevetséges volt, legfeljebb csak azt, hogy kijátszották, most az egyszer tévedett, de máskor nem fog. Roszul fognók fel a komikai főszemély drámaiságat, ha azt hinnők, hogy szükségeskép át kell változnia. Ez egy bizonyos tekintetben inkább illik a tragikai hősre, kit szenvedélye mind inkább ragad ballépésről ballépésre, mig végre a csak nagyravágyó Macbethből gyilkos és bitorló lesz. A komikai hős inkább állandó jellem, mint a tragikai, de abban mindenik egyezik, hogy nem annyira a gyógyulás, hanem inkább a bukás felé sietnek. A kigyógyitást vigjátékban leginkább ifjaknál lehet használni, avagy oly hibánál vagy szenvedélynél, melynek csak küszöbén vagyunk s ugy szólva most kezdünk bele esni. S épen az a baja a legtöbb gyógyitó vigjátéknak,

hogy rögzöttnek festi a hibát, erősnek a szenvedélyt, s mégis nagyon könnyen és hirtelen gyógyit. Azt értjük, hogy Shakspearenél a jó indulatu, s csak elkényeztetett makranczos hölgyet a szerelem fokozatosan meggyógyítja; de azt teljességgel nem értjük, hogyan térhet meg Sardounál, egy kis éhezés és átfázás után, egy oly csapodár férj, ki neje iránt még külsőleg sem viseltetik gyöngédséggel, ki már csaknem roué s egy alig ismert szép hölgy után mérföldeket bekóborol.

A franczia ujabb vigjáték e gyógyító szenvedélye egyébiránt távolról sem oly baj, mint az, hogy a drámai szorosb forma iránti érzék kezd tompulni a franczia drámairóknál. A nehézkes expositió, laza szerkezet, szükségtelen személyek, hosszan elnyujtott okoskodások, szóval mindaz, mi Scribe idejében kivétel volt, most mindennapi jelenség. Mily nehézkesen tud exponálni Sardou is, kinek épen élénkségét szokták dicsérni. Az első jelenetben Fridolin és két kárpitos áll előttünk. Ebből megtudjuk, hogy a falusi lakás ujra butoroztatott s igy azt is, hogy falun vagyunk, Champignac nejénél, ki nem rég költözött ide Párisból. Fridolin az árjegyzék utalványozásakor szórakozottságból a maga neve helyett Constance, a Champignac neje nevét irja alá. Ez által az iró tudtunkra adja, hogy Fridolin szereti Constanceot. A kárpitosok elmennek és többé nem térnek viszsza. Fridolin magára marad s elmondja, hogy szereti Constanceot, ki aztán betoppan és rendelkezik valamiről. A negyedik jelenetben megérkezik Camilla, elmondja utikalandját, Constance szintén elbeszéli, hogy a mióta nem látták egymást, mi történt, hogy férje elhanyagolja. Camilla okoskodik, elmélkedik s tanácsokat ad neki. Az ötödik jelenetben bejö Champignac, nem tudva, hogy kalandozásában tulajdon nyaralójába érkezett; elbeszéli a közönségnek, s Fridolinnak, hogy ő minő ember, mily kalandja volt; Fridolint hasonló kalandokra bátorítja. Ekkor belép Camilla, kit Champignac komornának vél, s itt aztán valahára megkezdődik a cselekvény.

Mennyi az ismétlés, nyujtás, s mily kevés a biztosság, világosság ez expositióban! Egyik kerékvágásból nehezen zökken a másikba és sehogy sem tud megindulni. Hát vajon bonyodalomban és kifejlésben oly ügyesek-e a mostani franczia vigjátékirók, mint a régiek? Távolról sem. Sardounak épen az a szokása, hogy ha a bonyodalomban egy-egy jó ötlete van, mintha nem tudná hasonló jóval tovább füzni, egész az unalomig kizsákmányolja. Példa rá Camilla szembekötősdije, mely elég mulatságos jelenet, de minthogy hosszura nyulik, egészen bele lankadunk. Hát a mű kifejlése mennyire el van nyujtva, sőt rontva. Midőn Champignac kiéhezik, átfázik, Riveroltól megszalad, a bonyodalom legfőbb fokát érte el, s a kifejlésnek gyorsan kellene bekövetkezni. Azonban még egy egész felvonást kell látnunk. A szerző még itt is bonyolitani akar, de minthogy nincs mit, csak mesterkedik, s épen ugy megrontja cselekvénye, mint jó kedvünk folyamatosságát. Hátha még ideveszszük Fridolin szerelmét, melyet a költő sehogy se tudott a mű organismusába olvasztani; Constance-ot, ki henye jelenetei miatt sehogy se tudja érdekelni a közönséget! Vajon nincs-e jogunk állitani, hogy a franczia vigjátékban épen az kezd romlani, mivel eddig a francziák minden nemzetet felülmultak, a forma szabatossága, a technika virtuozitása. Épen azért teljességgel nem ajánlhatjuk vigjátékiróinknak ez uj iskolát s ohajtjuk, hogy a régibb franczia vigjátékirók müvei többször kerüljenek szinpadra.

Gy. P.

VEGYES.

* E hét végével érnek véget a különböző szünidők. A jövő reménye, a tanuló ifjuság, kezd iskoláiba beszállingózni, ellátva téli ruhák, szülői áldások- és pogácsatelt tarisznyákkal, s búsan nézve a bekövetkező 10 hónapra, melyet megint le kell őrölnie, hogy az otthon boldog semmittevésben eltöltendő két hónapig érjen. — Irodalmi intézeteteink is megkezdik e napokban munkálkodásaikat. Az akadémia jövő hétfőn (oct. 3.) tartja szünidők utáni első ülését, a mathematikai és természettudományi szakból, — fájdalom még most sem az uj palotában, mert ez, daczára az élénk reményeknek, melyeket Sz. Mihály napra leendő teljes elkészüléséhez köténk — még egy pár hóval ezelőtt, alig ha lesz tavasz előtt elfoglalható; — annyival sajnosabb eset, mert a régi ülésterem épen a téli hónapok alatt szokott szük lenni; mind a tagok, mind a — legnagyobb részt egyetemi ifjuságból álló — hallgatók ilyenkor jelenvén meg nagyobb számban a heti üléseken. — A Kisfaludy-társaság pedig e héten szerdán tartja rendes havi gyülését, szokott helyén, az akadémia termében.

* Volt alkalmunk a napokban látni Izsó Miklós szobrász hazánkfia dolgozó szobáját. Nehány iró és szinész (Egressy, Megyeri, Tóth J., Fáy András, Arany J.) mellszobrain kivül, különösen a magyar népből vett egyes alakok ragadják magukra figyelmünket. Izsó volt az első szobrász, ki a magyar parasztruhák — különösen a férfiak lobogó inge, gatyája — plasztikai szépségét tanulmánya tárgyává tevé, s vésőjével utánozni méltónak tartá. E tanulmányok következtében készült még Münchenben lakta alatt az annyi viszontagságon átment „Búsuló juhász", s e tanulmányok közben ötlött eszméknek *sketchei* a jelenleg nála látható, sárból nagyolt alakok: tánczoló, részeg párok, ételtvivő menyecske, ázó koldusnő stb. melyekhez csak megrendelés kellene, hogy a legszebb márványszobrokká váljanak a művész keze alatt. De épen a megrendelés nem jön sehonnan. Az ifju szobrász heteken át fekvő beteg volt, csak pár napja hagyta el ágyát, s alig várja teljes felüdültét, hogy külföldre menjen, mert ha még

soká itthon marad, attól kell félnie, hogy anyagi körülményei miatt az eltávozásra sem lesz képes.

* A műegyleti választmány a közelebbi tárlatból két olajfestvényt vásárolt, részvényesei közt leendő kisorsolásra. Ezek: „Válasz“ Hofftól (400 frt); „Remete“ Spitzwegtől (100 ft.)

* Molnár György az elmult héten a nemzeti szinházban lépett föl mint vendégszereplő. Mióta elpártolt tőle a népszinház, ez intézet ügyei mind roszabb-roszabbul kezdenek állani. Egy részvénytársulat — mely az egész intézetet átvenné — tervben készen van ugyan, s e terv kivitele nem is járna talán sok nehézséggel, mert a részvényeseknek, a hazafias áldozat dicső öntudatán kivül, elég szép hasznot is igér; — azonban mint a „Hirnök“ irja, Buda városa az ingyen birt telekért ezutánra 4 száztólit — három négyezer forintot — követel, s ha ez nem lesz biztositva, a szinház jövő hó elején bezáratik. A gyülés, melyet Szilágyi, a jelenlegi igazgató, a két főváros polgáraiból akart a telekmegvétel ügyében összehivni, nem gyült össze, s igy nagyon kétes, elő lesz-e teremthető a követelt összeg? Hiába, Molnáron kivül nincs számukra ember!

* Azon kevés számu külföldi tudósok közül, kik nyelvünkkel, irodalmunkkal foglalkoznak, s nem tartanak bennünket kannibáloknak, közelebb kettő fordult meg fővárosunkban. Az egyik Flegler Sándor nürnbergi tanár, kit boldogult Szalaynk buzditott a külföldön tartózkodása alatt a magyar nyelv tanulására. E tudós a magyar akadémiának is tagja, s magyarul olvas, csak — mint maga mondja — füle nincs e hangokhoz szokva; a szathmári ünnepélyre is le szándékozik menni, hogy e testestül-lelkestül magyar megye magyar köreivel megismerkedjék. — A másik egy bukaresti tanár, szintén tud magyarul, s meglepetve nézte nehány középületét Pestnek, a muzeumot, a lánczhidat stb.

* A szathmári Kölcsey ünnepélyre az akadémia Greguss Ágost rendes tagot küldte ki. A szünidő miatt a tagok legnagyobb része távol levén, s csupán a mindennapi sürgős foglalkozás által ide kötöttek tartózkodván Pesten: hihetőleg ugyan ő fogja a Kisfaludy-társaságot is, — melynek titkára — képviselni.

* Rózsaági Antal „Biztositási Közlöny“-ének czimét „A magyar Közgazdá“-vá változtatta.

* Boscovitz Frigyes, az utóbbi időkben Londonban tartózkodó zongoramüvész, haza szándékszik jönni nehány hangversenyre, s körutra Magyarországban.

* Rózsavölgyi és társa műkereskedésében 50 nyitányból (ouverture) álló gyüjtemény, zongorára alkalmazva jelenik meg, s az első darab a „Portici néma“ már kapható. Az egész folyam előfizetési ára 6 ft., melyből előre csak 3-at kell beküldeni, a többi postai utánvétellel szedetik be. Ajánljuk olvasónőinknek, mint sok kedves és szép zongoradarabot tartalmazó gyüjteményt, mely nagyon kevésbe kerül.

* Rörhing, a német szinház igazgatója, a nemzeti szinház követelésének — a Blondinféle előadások százalékára nézve — megfizetésében elmaraszta ltatván a n. m. helytartótanács elnöksége által, — ügyét a m. k. udv. kanczelláriához fölebbezte. Nagyon sok lehet az a százalék, hogy oly nehezen akarja kiadni kezéből!

* A tiszáninneni h. h. egyházkerületnek a sárospataki jogakadémiai növendékek államvizsgára bocsátása iránti kérvénye, mint a hivatalos lapok Bécsből irják, akként intéztetett el, hogy a nevezett intézetben tanulmányaikat az előbbi rendszer szerint két év alatt végzett, e mellett azonban a kiállott pótvizsgák segitségével a kir. jogakadémiákban előadatni szokott minden tudományból bizonyitványnyal ellátott ifjaknak az államvizsga letétele esetről esetre megengedhető.

* A német irodalomban legnevezetesb ujdonság ez idő szerint a Brockhausnál megjelenő XII. kötetes gyüjteményes munka, melynek czime „A középkori német klasszikusok“ — szerkesztője pedig *Pfeiffer* Ferencz. Az I-sö kötet már meg is jelent s tartalmazza *Walther von der Vogelweide* költeményeit. Ára e kötetnek fűzve 1 tallér. A többi kötetekben következnek: „A nibelung-ének“, „Gudrun“ *Hartmann von Aue* művei, *Wolfram v. Eschenbach* „Percival“-ja, *Gottfried v. Strassburg* „Tristan“-ja, s a XII. század szent énekei. Egy-egy kötet 20 ivnyi vastag, és a szöveg „a megértésre szükséges mindennemü eszközökkel fölkészitve“ jelenik meg. Figyelmeztetjük rá az ónémet költői irodalom barátjait.

* *Patti* Sarolta a télen Németország és Helvetia nevezetesebb városait fogja meglátogatni hangversenyeivel, melyekben, a hirdetés szerint, Európa művészeti corypheusaival együtt lépend föl, arra törekedvén, hogy a gazdag programm minden számát első rangú művész töltse be, s igy teljes-egész müélvet nyujtson a közönségnek. A vele fellépendők közül megnevezi már *Jaell* Alfrédot, *Brassin* Lajost, *Vieuxtemps* Henriket, *Stephenst* (Sz. Pétervárról), *Ferrantit* (Londonból). Reméljük, Pestet is a német városok közé számitja, kivált ha illető helyen lépést tesznek idejövetele iránt.

* Az ifjabb *Dumas* Sándor, ha a párisi lapok jól vannak értesülve, békét akar hagyni a demimondenak, s idylli költészetre adja magát. „Falusi boldogság“ szinművet ir, s egész váratlan ugrással a lorettes darabok szerzője, a „demimonde Byronja“ az egyszerü mezei életben szedi föl magát. Vagy tán az egész csak álarcz és tréfa, s a kaméliás hölgyek most egyszer, változtatás kedvéért, paraszt köntösbe fognak bujni?

* Pál és Virginiát, Bernardin de St. Pierrenek ez ismeretes idylli beszélyét, valami Kösting nevü iró drámává dolgozta fel, holott az egészben épen a drámaiság hiányzik. A német kritika kiváncsi rá, hogyan lehetett ebből szinművet irni; s emlegeti ugyanazon Kösting urnak csudálatos drá-

máját: „Shakspeare. Egy téléji álom“, melyben többi közt Asverus király s az örök zsidó is szerepel. Valami csudabogár lehet.

* Franczia országban még nem volt eset, hogy valamely színész rendjelet kapott volna. Most az ősz *Samson*, Rachel tanitója, megnyerte a becsületrend szalagját, de csak „professeur“ minőségében. Soká vitatkoztak e miatt is, azt hozván fel, hogy I. Napoleon *Talmát* sem érdemesité ily kitüntetésre. Most hát nem hányják ugyan már ki a színész csontjait sirjából a Molière hazájában: de mégis nagy az előitélet e művészi osztály ellen, nagyobb, mint például, nálunk „barbaroknál“ is.

* Páris egyik szinházában most egy rémdarabot játszanak iszonyú tetszés között, melynek egyik jelenete az által hajmeresztő, hogy az üldözött szerelmeseket bezárják egy mély pinczébe, hol a férfiu, menekvési erőlködései közben, a boltozat egy követ kimozditván, a résen a kivül zúgó folyam vize kezd beömleni, s a publicum halálos rettegésére, láthatóan növekszik a viz a pinczében, mig lassankint egészen megtölti, s a szerelmes pár rémületes átkok közt odafúl. — Mily kár, hogy a budai népszinház gazdátlanságra jutott: ez a *viz* megtöltené nem csak a szinpadot, hanem a szinház malmának csatornáját is.

* Brüsszelben egy uj hangszerrel tettek kisérletet, melynek *aëorophon* a neve. Amerikai találmány, s igazán amérikai jellemü is. Egy óriási zongora, melyen gőzerővel játszanak. Egész zenekart felyülmúl hangja, de a legszendébb hangokra is képes.

* Az osztrák katonai zene északi Németországban oly nagy hódítást tett, hogy Frigyes Károly porosz főherczeg a porosz hadi zenét annak mintájára alakitja át. E szerint Ausztria és Poroszország betüszerinti összhangzásba jőnek.

* Lessig születés-helyén, Kamenzben, e város lakói, az ugynevezett Hutbergen, emléket állitottak a nagy férfiunak, mely aug. 21-kén szenteltetett föl. Az emlék, mely „Lessing tornya“ nevet visel, hatvannégy lábnyi magas, tömör épitmény, s róla három országra, Szász-, Cseh-, Poroszország részeire, nyilik kilátás.

* A „Fliegende Blätter“ *ezeredik* számának megjelentét alkalmi költeménynyel, s humoros alakjai, Eisele-Beisele stb. teljes csoportozatával ünnepli meg. Messze van-e még az Üstökös és B. Miska hasonló ünnepélye?

* A vasutak bevitelével a „mennyei birodalomba“ angol vállalkozók komolyan foglalkoznak. Legnagyobb akadály — nem hegyek és völgyek — hanem a mandarin-institutió. Tudniillik minden *falu* mandarinjának joga van az átvitt portékát megvámolni. Képzelhető, milyen vasuti utazás lenne az, ha minden állomáson megjelenve a mandarin ur, minden csomagot felbontana s kivenné a maga részét. Remélik azonban, hogy e tisztes jogot valami módon kisajátitják.

UJ KÖNYVEK. *)

A GÖRÖG-RÓMAI HITREGETAN (Mythologia) KÉZIKÖNYVE. Gymnasiumok számára. Irta *Stoll* H. Vilmos. Az ötödik kiadás szerint forditotta *L. S.* (30 ábrával.) K8r. 341 l. Ára 2 ft. (Emich, Pest.)

A KOSZTOLÁNYI HÖLGYEK. Történeti regény. Irta *P. Szathmáry* Károly. I, II. kötet. K8r. 167, 165. ll. Ára 2 ft. (Stein, Kolozsvár.)

A MÁRAMAROS-SZIGETI helv. hitv. LYCEUM ÉRTESITŐJE az 1863—64 évről. Hatodik év. Kiadta *Szilágyi* István, igazgató. 4r. 24 l. (M. Sziget, kincstári nyomda.)

ERDŐSZETI LAPOK. A magyar Erdősz egylet közlönye. Szerkeszti és kiadja *Vágner* Károly. Főmunkatárs *Divald* Adolf. III-ik évfolyam. IX-ik füzet. 277—308 l. Megjelenik havonkint egyszer. Ára egész évre 5 frt. (Lorber nyomdája, Selmecz.)

GOMBOSTŰ NAPTÁR. Hölgyek számára. 1865. Szerkeszti *Rózsaági* Antal. Harmadik évfolyam. (Herczeg Odescalchi Gyuláné, gróf Károlyi Victorné, gr. Széchenyi Ödönné arczképeivel.) 16r. Naptáron kivül V, 161 és XX lap. Ára kötve 1 frt 50. (Kugler, Pest.)

SÁROSPATAKI FÜZETEK. Protestans tudományos folyóirat. Szerkeszti és kiadja *Erdélyi* János. Nyolczadik évfolyam, vagy uj folyam első éve. VI. szállitmány. 8r. 481—484 l. Ára egész évre 6, félévre 3 ft. — (Főiskola nyomd. S.-Patak.)

RENANIÁNA. Irta *Ballagi* Mór. K8r. 144 l. (Osterlamm bizom. Pest.)

SRÉTER KÁLMÁN VERSEI. Kiadó szerző sajátja. 8r. 434 l. Ára 2 ft. (Vodiáner nyomd. Pest.)

*) Hogy ez állandó rovatot minél teljesebbé tehessük, kéretnek a t. kiadó, illetőleg szerző urak, hogy az ujonnan megjelenő művekből egy-egy példányt, vagy legalább annak egész czimét, hozzánk beküldeni szíveskedjenek.

NYILT LEVELEZÉS.

Székes-Fehérvárra. A mult nyárról reclamált két számból szerencsére még volt és megküldöttük. Reméljük azóta odaért. Nem kivánunk értök semmit; a kimaradt számokkal, mig van, mindenkor szivesen szolgálunk t. előfizetőinknek.

TARTALOM.

A költészet rendeltetése. — Sik mezőben. *Tóth E.* — A Kolozsiak. (Elbeszélés a mult századból.) *Madách I.* — Ábránd. *Komócsy J.* — Különös végrendelet. (Beszély.) — Szerelmi eskük. *Udvardy V.* — Nemzeti szinház. *Gy. P.* — Vegyes. — Uj könyvek. — Nyilt levelezés.

Arany János felelős szerkesztő és kiadó.

Pest, 1864. Nyomatott Emich Gusztáv magy. akad. könyvnyomdásznál.

KOSZORÚ.

Megjelenik hetenkint vasárnap. Szerkesztő szállása, hová a dolgozatok, előfizetési pénzek, reclamatiók is küldhetők: Üllői-út 7 sz.

HETILAP
A SZÉPIRODALOM S ÁTALÁNOS MIVELTSÉG
KÖRÉBŐL.

Előfizetés; egész évre 12 frt, félévre 6 frt. Előfizetést elfogad s a lap szétküldését is kezeli Emich Gusztáv kiadó-hivatala: Barátok-tere 7. sz.

MÁSODIK ÉVFOLYAM. OCTOBER 2. 1864. MÁSODIK FÉLÉV. 14. SZÁM

A KÖLTÉSZET RENDELTETÉSE.

(Folytatás.)

Déli tizenkét óra volt, midőn a muezzin, az ég legmagasb pontján szemlélvén a napot, a minaret legfelső karzatáról lekiáltá az imaóráját. Élénk, lelkes hang, mely érti azt, a mit mond s énekel; sokkal fönségesebb, véleményem szerént, mint a mi cathedrálisaink harangjának élet- s érzéknélküli hangja. Arabjaim, kecskeszőr zsákocskákban, árpát adtak sátorom körül itt-ott kipányvázott lovaimnak; e szép és szelid állatok mozdulatlanok voltak; fejök lehajtva, kuszált hosszú sörény által beárnyalva, szőrük fénylett s füstölögni látszott az ólomszinű nap sugaraiban. A férfiak a legnagyobb olajfa alá gyültek össze; a földre teriték gyékényeiket s pipázgattak, beszélvén egymásnak a puszta történeteit, vagy énekelvén Antar verseit. E költő valódi typusa a bolygó arabnak: pásztor, katona és költő egyszersmind, ki leirja a pusztát egészen nemzeti dalaiban; e dalok eposznemüek, mint Homér; panaszosak, mint Jób; szerelmesek, mint Thocerit, s bölcselmiek mint Salamon énekei. E versek, melyek elaltatják vagy fölmagasztalják az arab képzeletét, ép ugy mint a tombach füstje pipájokban, élénk torok hangon hangzottak Saïaim lelkesült csoportjában, s midőn a költő találóbban vagy erősebben érinté e vad, de könnyen fölindítható embereket, hallani lehetett ajkaiknak egy-egy futó morajját; majd összekulcsolva kezeiket füleik fölé emelték s lehajtott fejjel időnként kiálták: Allah! Allah! Allah! Néhány lépésre tőlem egy fiatal török nő siratá férjét, egyikén a kis, fehérkőből faragott siremlékeknek, melyekkel a Jeruzsálem körül fekvő halmok sűrűn be vannak hintve. Alig 18—20 évesnek látszott, s én még sohasem láttam ily elragadó képét a fájdalomnak. Arcza, melyet hátravetett fátyola oldalról látnom engedett, a Pantheon legszebb fejeinek tisztaságát, de egyszersmind az ázsiai nők puhaságát, kellemét és kecses lankadtságát tükrözé. Sokkal nőiesb, érzékiebb, a szivet lekötőbb szépség, mint a görög szobrok komoly, férfias szépsége. Bronz, s mint az antik szobrok reze, aranyozott haja, — fölöttébb becsült szin e honában a napnak, melynek mintegy örökös viszfénye, — leoldva fejéről, leomlott termete körül s a betü értelmében söpörte a földet; melle, ezen ország nőinek szokása szerént, egészen födetlen volt, s ha lehajlott, hogy átölelje a turbán követ, vagy hogy fülét a sirra helyezze, két emlője érinté a földet s alakjokat a porba nyomták be, mint az eltemetett Atala szép keblének alakja, melyet a sirhant homokja rajzolt, Châteaubriand gyönyörü művében. A sirt s körüle fekvő tért mindennemü virággal behintette; térdei alatt egy szép damaskusi szőnyeg terült el, melyen néhány virágedény s pár árpapogácsa volt; mert e nő, igy sirva, az egész napot itt töltendő vala; a földbe egy lyuk volt vájva, melyen át a holtnak fülével közlekedni vélt s mely mintegy hallcsőül szolgált neki azon másik világba, hol szunnyadott az, kit ide látogatni jött. Időn-

ként e keskeny nyilásra hajlott a nő; majd zokogással vegyült dalokat énekelt; azután a nyilásra helyezé fülét, mintha hallaná a feleletet, azután ujra énekelni kezdett, tovább sirdogálva. Igyekeztem fölfogni a szavakat, melyeket igy mormogott, s melyek hozzám eljutottak; de tolmácsom nem tudá fölfogni s visszaadni azokat. Mennyire sajnálom őket! a szerelem és fájdalom mennyi titkát, a két egymástól elszakitott lélek egész életének hány meglelkesült sóhaját tartalmazhaták e zavart, könyekbe fuladt szavak! Oh! ha valami e földön fölkelthetné a holtat, e szavak tehetnék azt, ily ajkaktól ejtve ki!

Két lépésnyire e nőtől, két földbeszúrt nád által tartott s ernyőül szolgáló fekete vászondarab alatt, két kis gyermeke játszadozott három fekete, abyssiniai rabnővel, kik szintén, mint urnőjök, egy a homokra teritett szőnyegen guggoltak. E három nő, mind a három ifju és szép, az abyssiniai négerek karcsu termetével és sasorrával, különböző helyzetben voltak meghajolva, mint három, egy és ugyanazon törzsből faragott szobor. Egyiknek egy térde a földön volt, mig a másikon a gyermekek egyikét tartá, ki karjait azon oldalra nyujtá, hol anyja sirdogált; a másik rabnő lábait önmaga alá hajtva ült, kék köténye fölött összekulcsolt kezekkel, mint Canova Magdolnája; a harmadik állt, s egy kissé társnői fölé hajolva s magát jobbra-balra hintálva, még alig domboruló keblén ringatá a kisebb gyermeket, kit hiába igyekezett elaltatni. Midőn a fiatal özvegy zokogása a gyermekekhez jutott, ezek sirni kezdettek, s a három rabnő, miután urnőjök zokogására hasonlókép feleltek, a gyermekeket lecsillapitandók, hazájok altató dalait s gyermekes szavait kezdék énekelni.

Vasárnap volt; mintegy kétszáz lépésnyire tőlem, Jeruzsálem magas és vastag falai mögött, a görög zárda fekete kupolája felől meg-megszakítva kiömölni hallám a vecsernye távoli, elgyengült viszhangját. Dávid hymnusai és zsoltárai, háromezer év után, idegen hangokban s egy uj nyelven emelkedének ég felé ugyanazon halmokon, melyek őket sugallták. S láttam a zárda téres erkélyén járni-kelni a szentföld agg szerzeteseinek alakjait, breviariummal kezökben s imádkozva azon imákat, melyek annyi századokon át imádkoztatnak különböző nyelveken és rhythmusokban.

S én is ott valék, hogy megénekeljem mindezen jeleneteket; hogy tanulmányozzam a századokat bölcsőjökben, hogy visszamenjek egy vallás, egy civilisatio ismeretlen folyása mentében annak forrásához; hogy megihlettessem lelkemet az emlékek és történetek helyei s titkos értelme által e partokon, honnan kiindult a mai világ, s hogy a távoli korszaknak, melyben élünk, komoly költészetét s eszméjét tápláljam egy valódi bölcseség s igazabb philosophia által.

E véletlenül szemeim elé vetődött s utazásaim ezer emlékei közé följegyzett jelenet elém állitá minden költészetnek rendeltetését s minden, majdnem egészen teljes korszakát: a három rabnő, ringatván a kisdedeket hazájok gyermekded, gondolatok nélküli dalaival, a nemzetek csecsemő korának pásztori, ösztönszerü költészetét; a férjét sirató s a földnek zokogva énekelő fiatal özvegy töröknő, a szenvedélyes elegiai költészetet, a sziv költészetét; az Antár harczias, szerelmes s csudás dalainak töredékeit éneklő arab katonák és mukrok, a vándor vagy hóditó népek harczias, eposzi költészetét; a magányos terassaikon zsoltárokat zengedező görög szerzetesek, a lelkesedés és vallási ujulás megszentelt, lyrai költészetét. És én, elmélkedvén sátorom alatt s gyüjtögetvén az egész földön a historiai igazságokat és gondolatokat, képviselém a bölcsészet s elmélkedés költészetét, e leányát ama korszaknak, melyben az emberiség még azon dalokat is tanulmányozza s elmélkedésének tárgyává teszi, melyekkel mulatja magát üres idejében.

Ime egészen a költészet a multban; de mi leend az a jövőben?

Más alkalommal, két hóval később, Sannim örökös hóval boritott csúcsain keltem át s leszálltam a czedrusai diadémjával koronázott Libanonról Hieropolis la-

katlan s terméketlen pusztájára. Egy napi hosszu és fáradságos utazás után, a még távol fekvő látkörön, az Anti-Libanon fekete hegyeinek végső fokain, a nyugvó nap sugarai által megaranyozott sárga romoknak iszonyú csoportja bontakozott ki a hegyek árnyából s veré vissza az est sugarait. Vezetőink azokat ujjal mutatva kiáltának : Balbek! Balbek! S csakugyan a puszta csudája, a mesés Balbek volt ez, mely egész fényében kelt ki ismeretlen sirjából, hogy beszéljen azon időkről, melyeknek emlékét a történelem elvesztette. Lassan haladtunk tovább, lépésben eresztve fáradt lovainkat, s kiváncsian függesztve szemeinket az óriás nagyságú falakra, a szemkápráztató, colossalis oszlopokra, melyek terjeszkedni, nagyobbodni, hosszabbodni látszottak, a mint hozzájok jobban közeledénk; mély csend uralgott egész társaságunkban; mindenki félt, nehogy elveszitsen egy legkisebb benyomást e jelenetből mig közölné mással azt, a mit látott; magok az arabok is hallgattak, s egy hatalmas, komoly gondolatot látszottak meríteni e látványból, mely fölér minden gondolattal. Végre az első márványrakáshoz, az első oszloptörzsekhez értünk, melyeket a földingások megráztak s szétszórtak az emlékek ezereivel, s melyek ott feküdtek, mint vihar után a fa szétszórt száraz levelei. A széles és mély kőbányák, melyek mint völgytorkolatok, bevagdalják az Anti-Libanon fekete oldalait, megnyiták már mélyeiket lovaink lábai alatt; e téres kőmedenczék, melyek még most is őrzik a vés mély nyomait mely azokat kivájta, hogy belőlök uj kőhalmokat rakhassanak, — még mutattak néhány, talpaikról félig levágott, óriási törzsöket, s másokat már egészen kifaragva négy oldalukon, melyek csak kocsikat s óriások nemzedékének karjait látszanak várni, hogy helyökből kimozdittassanak. Balbek ezen termés-köveinek egyike hatvankét láb hosszu, huszonnégy láb széles s tizenhat láb vastag volt. Arabjaink közül egy, leszállva lováról, a bányába siklott, fölkuszott, a vés okozta mélyedésekbe s a kihajtott mohokba kapaszkodva, a kövön, s vad kiáltással futkosott ide s tova lapos tetején; de a kő szétzúzta tömegével napjaink emberét : az ember eltünt önműve mellett. Hatvanezer korunkbeli embernek egyesitett erejére volna szükség csak magát e követ fölemelni, s Balbek templomainak lapos tetői még nagyobbakat mutatnak, melyek 25—30 lábra emelkednek ki a földből, hogy tartsák az alapjaikhoz mért oszlopzatokat.

(Folyt. köv.)

ELÁTKOZOTT KOR.

Elátkozott kor, bánatok világa!
Miről zengjen tinektek most a lant?
Mint vész-felhő, a költő lelke szárnya
Saját terhétől lassan száll alant.
Megtörve a szív fásult érzeménye,
Egy-egy világnak romja mindenik —
Föltámadást égtől hiába kérve,
Míg annyi hosszu gyászos év telik!

Kárpát hegyén végig borong az éjjel,
Királyhágón is vastag köd lebeg,
A pusztákból sohaj repül a széllel —
Ah, engem e sohajok gyötrenek! . . .
Mi máskép folytak itt a dolgok régen:
A szellő vidám éneket vive,
S meg nem zavarva, isteni kedélyben,
Pezsgő mulatságnak levék hive.

Merengve a vitézek fénykorában :
A történet oly meghatón emelt ;
Népemnek ajkán nem egy Zrinyiász van
Mely felgyujtá a gyermeteg kebelt.
Most nagy Hunyadnak minden hősi tette
Fájó mosolyt von ajkaim fölé :
Végetlen pangás tagjaim meglepve
Az életösztönt bennem megölé!

Dicső müvészet! összefont karokkal
Fenségedet hajdan mint bámulám!
Igaz forrásból származott a sok dal
Mely üdvözölt oltárod zsámolyán.
Itt a szobor, de könnye foly szemének,
A vásznakon mindenhol bús alak. . .
Hová tűntek a pajkos, könnyü lények,
Hogy e magányban vigasztaljanak?

Oh szerelem, mint üdvözítél egykor;
Leküldéd hozzám bájos hajnalod,
Ifjú a vér még most is, mely bennem forr,
Van még erőm kiküzdni szép- s nagyot; —
Mért, mint elébb, többé nem lelkesítesz?
Az elszántság oly nagy nyugalmat ád!
A forró vérből immár lanyha víz lesz? . .
Nem halljuk bajban jó anyánk szavát!

S ha jőne angyal, mosolyogva ajka,
Szent ihletből a költőhöz talán,
És — e világban búmat megsokallva —
Vigaszként szólna égiek szaván:
Még kínosabbá tenné szenvedésem,
Kérdezve tőlem: szívem mért sajog?
... Nem önszántomból hallgat lantom mélyen:
Egy szó kell, melyet ki nem mondhatok!

BALOGH ZOLTÁN.

MINDENNAPI CSALÓDÁSOK.

(Egy napló töredékeiből.)

185* April 20.

Itt ülök csendes kis szobámban, iróasztalom mellett, baltenyerembe hajtva gondolatokba mélyedt fejemet. Kinn süvöltöz az éji szél, ajtót ablakot hatalmasan rázva, zörgetve, de minthogy sem ott, sem itt nem nyer bebocsátást, mérgében nagy marék suhogó esőt vág az ablakhoz, mintha ezzel akarná kifejezni legyőzhetetlen haragját, s azután tovább rohan üvöltő, süvöltő zugással.

Kedves kis szobám belülről fütő kályhájában (ha regényiró volnék, bizonyára kandallónak nevezném) vidáman pattog a tüz, s nemcsak kellemes meleget kölcsönöz hajlékomnak, hanem hol sárgán, hol eleven pirosan felkigyózó lángjaival szemeimet is gyönyörködteti.

Iróasztalomon előttem itt áll kedves kis mérsék-lámpám, melyet bizonyára azért szeretek oly gyermekies bohó módon, — mert igénytelen háztartásomban ez egyik legelső szerzeményem. Üveggólyójának zöld boritéka iróasztalomra gyüjti a világosságot, — mig a szobának távolabbi helyiségét kellemes félhomályban hagyja.

Igen szeretem az ilyen késő-esti órákat.

Ilyenkor mindig a nagy Goethe jut eszembe, — az a Goethe, — a kit még nehány év előtt — balga én! — nem szenvedhettem, mert szárazuak és hidegnek találtam, — természetesen, minthogy nem értettem; de a kit azóta, mióta az embereket és a világot teljesen ismerem: mindig jobban és jobban kedvelek, nagyobb és nagyobb élvezettel olvasok.

Oh milyen szépen mondja Faustjában:

Ach! wenn in unsrer engen Zelle
Die Lampe freundlich wieder brennt,
Dann wird's in unserm Busen helle,
Im Herzen, das sich selber kennt.

Igy ülök csendes kis szobámban, magánosan, születésem napjának huszonharmadik évfordulatán. Az ifjuság első részét leéltem immár, nyár felé hajlik a tavasz, férfi lesz az ifjuból, szükség hogy minél gyakrabban foglalkozzék mind komolyabb és komolyabb gondolataival, — sőt szükség, hogy összegyüjtse gondosan naponkénti tapasztalatait. Bizony, a lelki ajándékok különböző mértékét tekintve, olyan mező az élet, a melyen csak kevesek, csak a lángelmék aratnak, csak azok jutnak könnyü szerrel a tudás teljes birtokához; — de mi, kis tehetségek, mi legnagyobb részben csak a böngészetre vagyunk szoritva, csekély tudásunkat fáradságos módon, kalászonkint szedegetjük össze. Mindennap egy-egy darabot járunk be a mezőn, s nemcsak az szükség, hogy a legnagyobb óvatossággal tekintsünk szét, hol mit találhatunk: hanem nagy gondot kell forditanunk arra is, hogy a talált kalászokat biztosan összetakaritsuk, — mert ha el nem teszszük gondosan, elszóródnak és sokszor bizony kárba veszett minden fáradságunk!

Minden ember életének, a ki sükeresen akar haladni, főleg ha nyilvános állá-

sa van, melyet becsülettel megóvni, vagy hivatala, melynek emberül megfelelni akar, — szüksége van a folytonos tanulásra. A jövendőnek tanitója a mult.

Még az is, a ki csak élni akar, — még az is helyesen teszi, ha gondosan összegyüjti a multakban tett tapasztalatait, s mennyivel inkább az, a kinél nemcsak az a kérdés: *élni?* — hanem az is: *megélni!* A szerzett tapasztalatok mindig használhatnak. —

Nem tudom, hogyan van vele más, — de én részemről szükségesnek látom a szerzett tapasztalatokat nem bizni egyes-egyedül az elme emlékező tehetségére. — Lehetnek emberek, a kiknél elégséges, a kik kiválólag meg vannak áldva e tekintetben istentől; — de fájdalom, — e szerencsés tulajdonnal én épen sem dicsekedhetem.

Több izben tettem már is pályámon azt a tapasztalatot, hogy bizony kár volt a multak tanulságait a puszta emlékezés táblájánál egyébre is nem jegyezgetni.

Azzal a komoly, megtérési szándékkal ülök azért itt e mai estén, midőn születésem napja eszembe juttatja hogy ide s tova immár egy negyed századot hagytam magam mögött, — azzal a férfias (vagy talán inkább épen gyermekes) elhatározással, hogy e mai naptól kezdve ismét és ujra folytatni akarom, számos izben meg-megszakasztott *Naplóm* vezetését!

Istenem, — napló!

Vehetem-e elő ezt a vastag, üres könyvet, és belétekinthetek-e a nélkül, hogy ajkamon mosoly ne keljen, s lelkem egy rövid szempillantás alatt át ne repüljön multamon, egész azon napig, midőn tizenhatéves koromban, egy áldott emlékü tanárom buzdítása következtében, a féliskola — s köztük én is, — neki serdültünk a naplóirásnak?!

Milyen tüzzel fogtunk hozzá, s milyen hamar abbahagytuk!

Valami két hétig pontosan jegyezgettük az előadások megragadóbb részeit; — párbajra keltünk volna azzal, a ki lelkesültségünket megmosolyogta volna, — s hazugnak állítók vala, ha azt jövendöli, hogy buzgalmunk nem fog a sirig tartani. S pedig mi történt? A lapok mindig gyérebben teltek, a sorok száma mindig kevesebb lőn, — végre ilyes kifejezésekkel akartuk önmagunk előtt hanyagságunkat elpalástolni: „Ma semmi nevezetes"; „minden ugy mint tegnap." „Semmi különös." Ezek valának a lelkesedés lámpájának utolsó pislogásai, végre a tüz egészen kialudt, — s a „tapasztalások könyvét" szépen félretettük, s lephette a por mindaddig, mig egy-egy sirig tartó szerelemnek gondolt, hamar elmuló szeretközés: „elő, elő ujra, rég elhanyagolt kedves naplóm!" felkiáltással, nehány hétre terjedő időszakra, ismét fel nem riasztá nyugalmából e sokáig pihent *„egyetlen jó barátot."*

De, a mi volt — elmult, — és az idők megváltoztak.

S midőn e mai estén mintegy hetedszer veszlek elő, kedves naplóm, a minden hibák ellen rögtön pert inditó lelkiismeret uj meg uj vádakkal lép fel könnyelmüségem és hanyagságom ellen. Csalhatatlan tényeket tud felhozni állitásának bebizonyitására, melyekből csakugyan kiviláglik, hogy én bizony meglehetősen hanyagúl kezeltelek eddig, és büntetésül abban marasztal el, hogy immár kötelességemmé tétetik veled komolyabban és hivebben foglalkoznom.

— Páh milliom! — igy kell felkiáltanom Biherachchal — ugy-e, kedves naplóm, ez a phrasis egymaga elég, hogy meggyőződjél a felől, hogy utolsó együttcsevegésünk óta a te jó barátod, már t. i. én, sok és nagy változásokon ment át?

Bizony, kedves naplóm, évek jöttek és mentek azóta, és én a jogi pályát teljesen bevégeztem. Minden szigorlatnak letétele után, tiz-tizenkét ismerősömnek „disputatio"-jából összeszerkesztettem egy sovány kis könyvecskét, — melynek hatalmas czime: „Theses ex universali jurisprudentia", — azután e könyvecske nehány példányát szép habos fehérselyem táblába köttetvén, példányonkint elvittem, — vagy megküldém mindazon előkelő és érdemdus egyéneknek, a kiket illetett; — ezek, persze, mindnyájan különös megtisz-

teltetésnek mondák e figyelmet, és szives viszonzásul lehetőleg olvasatlanul odalökték a fütőkosárba, — egyet kivéve ezen megajándékozottak és megtiszteltek közül: azt az áldott, kedves, kedves jó atyát, a ki lelkének egyszerüségében örömkönyektől nedves szemekkel olvasá e megküldött könyvecskét, — melyből pedig, — magyarázó levelem daczára, — szegény jó apa, fia nevén kivül, egy etlen szót sem érthetett.

Hiába serczegteti papirosod, türelmetlenségében, e sorokat iró tollamat, — nem nyugszom e mai estve, a mig nehány adatot nem közlök még veled.

Mikor aztán a sovány könyvecske már elkészült, — ötven kabanoszért, egy latinul igen jól értő ismerősöm pompás dissertatiót kanyaritott nehány megjegyzett pont fölött; — én ekkor a legjobb barátomat felszólitám, hogy játszaná el velem a rector magnificus és más notabilitások előtt a vitatkozósdit, s midőn mind ezen a komédián, — mind a fizetés tragédiáján átestünk: kezembe nyomták a doctori diplomát, mely iszonyu nagy pecsétjével együtt bádogszelenczébe zárva, tanuskodik egyrészt a multban leküzdött harczról, másrészről felhatalmaz a jövőre nézve minden gondolható perlekedésre, tárgyalásra, végrehajtásra, executióra; — végre pedig szigoruan int, hogy ne járjak többé a Fillingerbe, hanem valami „solidabb“ kávéházat keressek fel, — például a „Koronát“ a hol doctorokkal és hivatalnokokkal társalkodom komolyan, szünet nélkül peres ügyekről, büntető eljárásokról, — a mi valóban jobban is illő egy „juris utriusque doctor“-hoz.

De félre a tréfával!

Istennek — a ki kegyelmesen segitett elő eddigi pályámon — legyen hála és dicsőség, huszonnegyedik évembe lépek a mai nap elmultával, s már is ott állok, hova sokan még csak évek mulva jutnak talán. Végzett ember vagyok, sok szép reménynyel, s bár csekély tulajdonokkal, de azért sok jóakarattal biró. Örömmel gondolok jövőmre, azon szilárd hitben, hogy kitartásomat, becsületességemet jutalmazni fogja sorsom.

Sokszor hallottam panaszokat az emberek ajkairól, hogy e föld a szenvedések hazája, és az élet csak kín és gyötrelem. Csüggeteg, gyenge szivek! Ne kivántatok volna oly sokat, tudtátok volna vágyaitokat mérsékleni, — elégedtetek volna meg sorsotokkal, tűrtétek volna még a csapásokat is szilárd hittel, — ragaszkodtatok volna hiven azon igazsághoz, hogy egy bölcs istenség vezeti és intézi az emberek sorsát: és az élet mindjárt nem lett volna oly keserves, — a föld mindjárt nem a siralmak völgye, hanem inkább az örömek hazája.

A mióta az életet tapasztalatból ismerem, — nem félek a jövendőtől, mert megtaláltam a boldogság titkát. Ne kivánj sokat, ne engedd át szivedet a fájdalmak hatalmának; — az emberek között ha ördögöket találsz, juttasd eszedbe az angyalokat is a kikkel találkoztál, — hű bizalommal ragaszkodjál istenedhez: — ebből áll a boldogság titka.

Ez hitem, — ez vallomásom, — ez jelmondatom. A holnapi nappal egy uj szakaszát kezdem meg életemnek; a mit ma itt leirtam, holnaptól kezdve minden tettemben ez lesz irányadóm.

Holnapi nap! Egy kissé összerezzentem. — Meg fog-e történni valóban? Sikerül-e? Mit kivánhatnék egyebet jó istenemtől, mint azt, hogy ez sikerüljön.

S mi ez az: *az*, — vagy, mi az az: *ez*? Ezt kérdezed tőlem kiváncsian kedves naplóm?

Hát ez az az, *az*, (furcsa egy felelet!): Pest egyik legelőkelőbb ügyvédéhez, Szalánczi Jánoshoz vagyok segédül ajánlva. Ez az állomás persze sokkal többet érne, mint eddigi segédkedésem; — anyagilag is, de főleg szellemileg! Holnap kell nála megjelennem.

Előbbi megrezzenésemet a Szalánczira való gondolás okozta. Jól emlékszem, hogy kora gyermekségemben is megvolt az a rosz szokásom — és némi maradványa fenn van még most is, — hogy egy-egy pillanatra kellemetlenül hatott reám

az a gondolat — hogy egészen ismeretlen ember előtt kell megjelennem.

Szalánczit sem ismerem egyébkint mint látásból, — s ezenkivül csak annyit tudok róla, hogy ő a negyvenkilenczediki katastropha után jött Pestre, azóta ügyvédkedik, de nagy tehetsége rövid idő alatt a főváros legelőkelőbb ügyvédei egyikévé tette.

Holnap! Vederemo — a mint Medea mondja.

Még egyet, kedves naplóm. Engedd meg, hogy valamint egész létem mintegy két főrészre oszlik, a te tiszta lapjaidat is két részre oszthassam.

Az első résznek ez legyen neve: Élet, a másodiké pedig . . . hm . . . a másodiké? Hivatal? ez egy kissé hideg. Tudomány? Ez nagyon kérkedő. Eh, — hiszen a czim nem tesz semmit, — csak a tartalom legyen hasznos! A második rész neve legyen egyszerüen: Jegyzetek.

Az első részbe, az „Élet" czimübe, fel akarom jegyezni tapasztalataimat mint ember, — a másodikba ujonnan szerzett ismereteimet mint ügyvéd.

És legyen elég kezdetnek ennyi. Megint nagyon lelkesülten kezdettem, — de nem, nem, és harmadszor is nem, — most már csakugyan nem fogom abbahagyni; — huszonnégy esztendős koromra fogadom, nem fogom abbahagyni!

Isten veled, kedves naplóm, a viszontlátásig! Az óra későre jár, — éjfél elmult, — s én nem vagyok olyan kitartó természetü, mint az a künn zugó szél, mely még most is ébren van, — s ugy látszik épenséggel nem akar elpihenni. Hogy zúg! . . . . Ez nevezetes!

A mint e fennebbi szavaimat megirtam, — kipillanték ablakomon.

Alant az utczán nincs egyetlen-egy lélek, nincs immár sehol egyetlen megvilágitott ablak se, csak tul amott, amaz ódon átellenes ház egy padlás-szobácskájából tör elő a késő éji homályba egy bágyadt mécsvilág.

Másfél hónapja, hogy e mostani szállásomon lakom, de még nem volt rá eset, hogy midőn este hazajövén kitekintettem, ez ablakocskát világosság nélkül láttam volna.

Ki lehet az, a ki oly szegényes helyen lakik, s mégis ilyen sokáig égeti mécsét? Valami szegény iparos talán? Szegény! Keserves kenyér lehet, a mit az éji órák nyugalmának elrablása nyujt!

Lehetne-e a *boldog* emberiségnek gyönyörübb feladata, mint a *boldogtalan* emberiségen segíteni?!

April 21.

Jöttem, láttam, győztem!

Szalánczinál megnyertem az óhajtott állomást.

Hol kezdjem, mit irjak, mit hagyjak el? Ott kezdem: „hát a mikor felmentem." Igen is, — épen itt fogom kezdeni.

Hát a mikor felmentem, szivem dobogott, mint rendesen szokott, ha ilyen fontos ügyben, tekintélyes egyénnél első látogatásunkat teszszük. — Mikor ott álltam az ügyvédi iroda ajtajánál, melyen fehérre festett, kidomboruló bádogtáblácskán, fényes, aranyos betükkel — felül németül, de alul nagyobb magyar irásban — e szavak állanak: „Szalánczi János, köz és váltó ügyvéd", — mikor a kilincsre tettem kezemet, — mikor már majdnem benyitottam: az a furcsa gondolat, az a csodálatos óhajtás támadt kebelemben: „Bárcsak honn ne volna!"

Furcsa, — pedig ugy van: legközelebbi egyetlen vágyamat egyedül őáltala érhetém el, — s ez első találkozást mégis szerettem volna minél továbbra halasztani.

— De meg kell lenni! — mondám s benyitottam.

Az irodában nehány ifjabb irnok dolgozott, azok tudósitottak főnökük honn- és hollétéről.

— Van ugyan benn valaki — mondá az egyik, s ha jól láttam arczát némileg megvető mosoly vonult ajkaira — de azzal, a ki odabennt van, hamar elszokta végezni dolgát főnökünk.

Az ifju olyan különös hangnyomattal ejté ki ezt az: *azzal*-t. Nem tudtam miért.

Helyet foglaltam, könyvet vettem kezembe, melyet a figyelmes irodafőnök, a

várakozni kénytelen védenczek számára, unalomüző eszköz gyanánt tart e szobában, — de alig olvastam el két képnek magyarázatát: a főnöki szobának az irodába vezető ajtaja megnyilt, és egy igen sajátságos külsejü férfiu lépett ki Szalánczi szobájából.

Öltözete a lehető legkopottabb volt, vonásai dultak, s nehezen csalódom, ha ki merem mondani, hogy a kilépő lehetőleg rendetlen életmódot folytathat. — A mint az ajtót maga után meglehetős hevesen betette, ha csakugyan jól vettem észre, — szenvedélyes, sőt gyülöletes pillantást vetett még egyszer azon irányban, a merről jött, — valamit mormogott is magában, s azzal, jóformán figyelemre sem méltatva az irodában levőket, sietve távozott.

Sokáig rejtély volt ez egész alak előttem, de nem maradt mind végig az.

A mint e különös férfiu távozott, — az egyik irnok névjegyemet kérte, — bevitte, s a jövő pillanatban bebocsátott főnökéhez.

Gyönyörü izléssel butorozott szobába léptem. Maga Szalánczi, középmagasságú, férfi korának javában levő, igen megnyerő külsejü alak, a kandalló párkányzatára támaszkodott, (de már ez csakugyan kandalló) s a lobogó tüzbe nézett.

Meghajtám magamat, — ő szivesen viszonzá köszöntésemet, felém jött, kezet nyujtott, leültetett, — maga szemközt velem szintén helyet foglalt, s annyi dicsérettel halmozott el, — s oly sokszor említé: „több ízben hallott szép hiremet," hogy e sok magasztalás zavarba hozott. Alig tudtam kellőleg menteni magamat. Nem telt belé tiz percz, s a szóbeli szerződés megköttetett.

Kedvesebb, szeretetreméltóbb alakkal ritkán találkoztam még az életben. Más főnök bizonyára felölti vala ilyen első találkozáskor egész tekintélyét és érezteti felsőbbségét: ő semmi ilyest nem akart mutatni, s épen ezért, szivessége által hódított meg teljesen.

E kedves óranegyednek, melyet először töltöttem főnökömmel, egyetlen emlékét sem fogom felejteni; — szavai közül pedig két nyilatkozatát — nemes szive két drága gyöngyét — annyira becsülöm, hogy alig lehet e mai estén kedvesebb foglalkozásom, mint e néhány mondatot — a menynyire emlékezetem hü — szórul szóra idejegyezni:

„Sokszor igen megalázó nyilatkozatokat kell hallanunk, nekünk ügyvédeknek, a mi *mesterségünkről*, mint a világ foglalkozásunkat szokta nevezni. — Kisérje ön csak figyelemmel az emberek nyilatkozatait, száz közül kilenczven előtt bizonyára nem lehet rémítőbb név, mint az ügyvédé, s százszor meg ezerszer fogja ön hallani: „Csak az isten őrizzen meg attól, hogy valami fiskális kezébe essem!" Fáj ez nekünk nagyon, pedig lássa ön, a világnak sok tekintetben igaza van. Ha bennünket mindenek fölött hidegeknek, önzőknek, nyereség vágyóknak tartanak, — ezt azon szivtelen collegáknak köszönhetjük, a kik csakugyan valóban ilyenek. Sokan vannak az ügyvédi karban olyanok, a kiknek igazán semmi egyéb czéljuk a meggazdagodásnál. Ezek előtt a törvény nem a méltatlan szenvedők vigasztalója, — hanem mindenek fölött aranybánya, melyet maguk számára szeretnének kiaknázni. S vajon okosan gondolkoznak-e? Én azt mondom, hogy nem! Bizonyos igazság, hogy a mi rosz, az rosz: s igy, — a mig egy igaz isten van felettünk, a rosz és az igazságtalanság büntetlenül nem maradhatnak. A világ előbb-utóbb csakugyan felismeri álnokságukat, s meglehet, hogy talán szereztek maguknak nagy vagyont, — de mit ér a birtok akkor, ha minden jók megvetnek és gyülölnek mellette bennünket?! Haladni, becsülettel! A ki ezt választja élete jeligéjének, legbizonyosabban az fog boldogulni. — Ne vegye ön szerénytelenségnek vagy dicsekvésnek, de őszinte, bizalmas szó a mit mondok: e jelige tett boldoggá engemet. A lemúlt forradalmi időszak megfosztott mindenemtől. — S én meg vagyok győződve róla, — ha álutakon akartam volna visszaszerezni az elvesztettet, — isten meg nem segít; de jelszavam az volt: haladni becsülettel, — ez adott erőt, bátorsá-

got, hitet, reményt; és hála a jó istennek, áldásban is részesitett.“

Szólhat-e férfiu szebben? nem boldogság-e ilyen főnök közelében lehetni?

Ez volt egyik nyilatkozata, — ebből tanultam megismerni az embert, — a másikból pedig a hivatalfőnököt.

„S végül bocsásson meg, édes barátom — igy szólt, midőn már távozóban voltam — ha az ön előtti látogató hosszadalmas társalgása miatt nagyon is sokáig kellett önnek várakoznia. De lássa, — az ügyvéd némi tekintetben mindenek szolgája: s pedig sokszor akkor teszi némely embernek a legnagyobb szolgálatot, ha panaszát végig kihallgatja. A szerencsétlen férfiú, szánandó boldogtalan. A tébolyodásnak csudálatosabb nemét még soha sem láttam, mint a minőben e boldogtalan szenved.“

Szalánczinak — most már főnökömnek — e nyilatkozata kétszeresen meglepett. Elsőben azért, mert ha valakiről ily nyilatkozatot hallunk, e nyilatkozat már önmagában nem csekély hatással van reánk, mert azonnal egy-egy sajátságos képet alkot képzelmünk az illetőről, mely kép mi magunkat érdekel; — de meglepett e nyilatkozat — s még pedig örvendetesen — annyiban is, minthogy általa főnököm uj, s gyönyörü jelét adta rendkivüli figyelmének és gyengédségének.

Mondhatom: a teljes boldogság érzetével hagytam el Szalánczit.

Tehát csakugyan olyan, a minőnek hallám, képzelém. Nem, nem olyan: jobb, kedvesebb százszor és ezerszer! Szivemben, lelkemben azt mondja, azt hirdeti minden hang: ez férfiu, — olyan, minőnek én képzelem a férfiut, — és tökéletesen hiszem, hogy benne csalódni nem fogok. . . .

. . . S most vége volna már a mai nap minden feljegyzésre méltó eseményének? Oh nem! Nincs vége még, — hátra van még valami.

Csitt, kedves naplóm, ha ezt meg akarod tudni, akkor hajtsd ide tollam alá legszebb, legsimább lapodat, — mert ezen közleményre méltó csak a legszebb lap lehet.

Midőn Szalánczitól távoztam, a lépcsőn két urhölgygyel találkozám. Szépnek mondhatnám még az idősbet is, — de akkor, ha méltó elnevezést akarnék adni az ifjabbnak, csak angyalnak nevezhetném. Ennyi szépség, ennyi kedves gyermetegség, és gyermeteg kedvesség együtt: bámulatra ragadná és szeretetre indítaná ma gát athéni Timont is!

Még most is előttem áll mind a két alak, a mint őket az iroda ajtaján kiléptemkor megpillantám. A leány fölveté rám egy pillanatra buzavirágszinü szép szemét, azután fejét illedelmesen lehajtá és többé fel sem tekintett.

Annyit hallottam, hogy Szalánczinak van egy szép leánya, a kit Helénnek hivnak, — s igy természetesen, mindjárt az első pillanatban, az a gondolat röppent át lelkemen: ha ez a feljövő szép alak volna e Helén, bizony ezért is lehetne egy uj trójai háborút küzdeni.

S mi tagadás benne, — a kiváncsiság háborgatott.

Szerettem volna megtudni, hova fog e két nő bemenni?

Lassabban haladtam alá a lépcsőn — már a mennyire az illedelem megengedé — s egy, alkalmas időben vetett visszapillantással észrevettem, hogy szépeim az iroda melletti ajtót nyitották meg. Most már csak az a kérdés, hogy vajon ott is Szalánczieák laknak-e, s ez pedig jóformán ugy van, a mennyiben a szállásnak már ismert két szobája után magamat tájékozhatom. Igen . . . de hát látogatók nem mehettek-e oda ugyanazon jogalapon?

— Brr! jogalap!

Igazad van, édes tollam, juttasd eszembe ezen véletlenül ide csúszott, de mindenesetre jellemző szó által, hogy nem illő egy juris utriusque doctorhoz, ilyes csekélységekkel tépelődnie.

April 26.

Nem csalódtam. Ujra azt látom, és igazán nagyon örvendek, hogy egyik sejtelmem ismét valósult. Az én sejtelmeim nem szoktak csalni.

A szép szőke angyal, kivel nehány

napja lementemkor a lépcsőn találkozám, csakugyan Szalánczi Helén.

Ma találkoztam vele, szóltam vele, hallottam szavát, s megismertem nemes lelkét. Nála igazán való a mondás: Az arcz a lélek tükre; angyalarcz: angyali jóság.

Mielőtt délutáni hivatalos óráinkat bevégeztük volna, Szalánczi magához szólított.

— Családom ismerni ohajtaná az én jobbkezemet — mondá az áldott, kedves ember — s azért, édes Adorján ur, ha nem lenne önnek terhére, sziveskedjék egy-két óranegyedet áldozni nőmnek, leányomnak és nekem.

Magától érthető, köszönettel fogadtam e szives ajánlatot.

A szomszéd terembe léptünk, s azon áthaladva, gyönyörüen butorozott elfogadó terem ajtaját nyitá meg főnököm s nekem engedé a belépés elsőségét.

A salonban a minap látott két hölgyet pillantám meg ismét: Szalánczinét és leányát.

A bemutatás megtörténvén, helyet foglaltam, s beszédünk első tárgyát is minapi találkozásunk képezé, s mind ők, mind én, azt a vallomást tettük kölcsönösen, hogy bár eddigelé sohasem láttuk egymást: sejtettük egymás kilétét.

Alig voltunk együtt ekképen tiz perczig, — az ajtó nyilt, s női selyemruha suhogása mindnyájunk tekintetét a nyitott ajtó felé vonó.

Szalánczinéval körülbelül egyidejü, — de kevésbbé szép urhölgy lépett a salonba.

— Isten hozott, édes Hermin; — Isten hozta, kedves néni, — hangzott az anya és leánya ajkairól, s mindketten siettek az érkezett legszivélyesebb elfogadására.

— Adorján Béla, segédem — mondá főnököm — Káldi-Molnár Hermin ő nagysága.

— Van szerencsém ismerni — mondám mély alázattal meghajolva.

— Engem? — kérdé az érkezett élénken meglepetve.

— Nagysád áldott nevét — viszonzám mosolyogva — és neve után lelkét.

— Ön zavarba hoz — szólt Káldiné elpirulva — valóban nem értem önt.

— Én értem — szóltak anya és leánya egyszerre; — nemde — folytatá Szalánczíné hozzám fordulva, — nemde, édes Adorján, ön Hermin nevét az ő jó tetteiből ismeri?

— Lelkemben olvasott, nagysád — viszonzám. A kit ez önző világban csak egy kissé is érdekel a szenvedő emberiség sorsa, s a ki csak némileg is figyelemmel kiséri azon közleményeket, melyek arról tanuskodnak, mit tesznek a gazdagok a szegényekért, mit a szerencsések a szerencsétlenekért: az, minden jótékony czélu adakozásnál első helyen látja ő nagyságának áldott, — ismételve mondom: áldott nevét.

A kedves asszony szemeiben két fényes könycsepp rezgett. — Ön hizeleg — mondá a legszelidebb szemrehányás hangján, — és hizelgése által elrontotta tervemet, mely ez órában idehozott.

— És miért, mi volt az a terv, — kedves néni, — kérdé Helén beszédes szemeit kérdőleg függesztve a szólóra.

— Azért — viszonzá a kérdett kissé habozva — mert most is azon honleányi kötelesség hozott ide, melyet Adorján ur, elég hizelgően, ritka erénynek akar tekinteni. Kérni jöttem ismét, de *igy* nem merek kérelemmel előállni.

— De mi kényszeritünk, édes Hermin — szólt közbe Szalánczíné élénken — te, a ki dicséretre nem szorulsz, az érdemlett dicséret által nem korlátoltathatod magadat. Szólj kedves.

Nehány pillanatnyi szünet állt be.

— Szólok — mondá a kérdett s beszédes nagy szemeivel rám tekintett — szólok, ha a kötelességet csak kötelességnek fogja tartani mindenki — e szavakat némileg csipősen hangsulyozá; — és dicsérettel nem halmoztatik az, — a mi, mint tett: tulajdonképen szót sem érdemel.

Szótlanul meghajtám magamat.

A nemes lelkü, igazi honleány jövetelének czélját adta elő azután. Szavai szive mélyéről jöhettek, — mert igazán szivem mélyére hatottak.

— Az ország minden vidékéről csak jaj és panasz hangzik — mondá ihletten — a vizáradás száz és száz családot tett boldogtalanná. Hideg éjben, fagyos éjben, szalmafödél alatt, — vagy a puszta földön hálnak csecsemőikkel a szegény anyák, kiket az áradat még nyomorult kunyhóikból is kiszoritott. A veszély nagy, a nyomor kiáltó s nem szabad érzéketleneknek lennünk. Minket nagyobb boldogsággal áldott meg istenünk, ennélfogva több is kötelességünk. Segitenünk kell, áldoznunk, a mint csak lehet; — de — jegyzé meg végül felém fordulva — ez nem honleányi erény, hanem csak honleányi kötelesség.

— Isten áldjon nemes buzgalmadért, édes Hermin, — és bizonynyal meg is fog áldani — mondá Szalánczinė meghatottan — férjem, magam és leányom nevében jegyezz föl, kérlek, ivedre három aranyat.

— Köszönöm, kedves jó angyalom! — viszonzá Hermin melegen, s nehány — a mint látszott különböző czélu — adakozási ivet vont elő, s azok között a vizkárosultak javára szolgálót keresé. Nem találta.

— Ez eredeti! — mondá, — s ugy látszott kissé elpirult — a miért jövök, épen azt feledem honn! De semmi — igazitá ki magát aztán — s könnyed kézmozdulattal félre lökvén a kivett gyüjtő iveket, gyönyörü kis jegyzőkönyvet vont elő, s annak elefántcsont nyelü piczi irónjával, egy tiszta lapra, beirta a fenntigért összeget s az adakozók neveit.

Mig e beirás tartott, Helén a szomszéd szobába távozott, de csakhamar visszatért.

— Kedves néni, — mondá a lányka olyan hangon, olyan ihlettséggel, hogy e hangzás hosszu évek mulva is lelkem előtt leszen, — ne nevessen ki azokért, a miket mondani akarok. A mit anyám ád, — még ha nevemben is, — azt anyám adja s nem én. Tessék megtartani az ő adományát, — de legyen kegyed szives tőlem még e csekélységet elfogadni. Piperémet akartam szaporitani egy darabbal, de lelkiismeretem vádol, ha arra gondolok, hogy én forintokat szórok ilyesekre: mig százan és ezeren nyomorban szenvednek. Ha kedves nénikém elfogadja tőlem e csekélységet, nagyobb örömet szerez az énnékem, mint a világ minden piperéje.

— Gyermekem, drága angyalom — mondá a jó apa, s könybe lábadt szemekkel magához szoritá leányát és csókot ejtett homlokára.

Könyeztünk mindnyájan.

Ha ekkor — bár a leghidegebb kebel — látott volna bennünket, szivének meg kellett volna indulnia e gyönyörü jelenet láttára. Istennek légyen hála, Szalánczciék családi körében feltaláltam azt a szellemet, melyet mindig kerestem, de melyre, főleg magasabb körökben, ily mértékben sohasem akadtam.

S végre, (idejegyzem ezt is curiosumnak) minthogy mindenki adakozott, én is elővettem igénytelen tárczámat, s öt forintot adtam át a mélyen érző gyüjtőnek. Isten a tanuságom, ez összegtől megválván, nem maradt több egy árva forintomnál.

Hanem azért nem sajnálom ez áldozatot. Kérnének tőlem ezek az emberek bármit, meg tudnám cselekedni érettük.

Van nekem egy öreg barátom, egy a világban sokat járt-kelt, sokat tapasztalt, sokat szenvedett, s épen ezért majdnem mindent a legsötétebb szinben látó ismerősöm, a ki engem mindig ábrándos idealismussal vádol, s ha lelkesülten szólok egyik vagy másik egyénről, ha magasztalólag emelem ki e vagy ama tettet: ő gyönyörködve néz rám mindig, mosolyog, — azután felsóhajt:

— Boldog *gyermek!*

Be kell vallanom, igaza volt sokban, — de mult időkről szólok — midőn az én nézeteimmel ellenkezőket állitott; azonban, ha még e mai nap látott és most ide följegyzett jelenet ellen is tudna kifogást tenni: képes lennék ugy összeveszni vele, hogy talán soha ki nem békülnénk.

Azért, — e gyönyörü, e felejthetetlen jelenet emléke maradjon egyes-egyedül az én tulajdonom, örömem, boldogságom!

(Folyt. köv.)

GYŐRY VILMOS.

A KIS SZOBALEÁNY.

Egy kis leányka tesz körültem
Naponként hű szolgálatot;
A mint bejön, kiván derülten
Jó reggelt, estét vagy napot.

Tiz éven túl alig lehet még,
S korához képest oly okos;
Belátja: mit hogyan szeretnék,
És minden tárgyat elsoroz.

Ha mégis őt más rendre intem:
Máskor mindent el ugy helyez,
Rendet követ; pedig szerintem
Minden dolognak lelke ez. . .

Még föl se tűn a nap orczája:
Szobámba lép lábujjhegyen,
S reáakadván a csizmára,
Miként jött, halkan elmegyen,

Sarum kifényesíti szépen. . .
Szemem az ágy előtt leli. . .
Felöltözöm. . . látom: kezében
Egy tálcza s rajta reggeli.

Hátat fordítok, hogy ne lássam;
De ime hozzám közelit:
„Tessék tens úr, kérem alássan!
Behoztam már a reggelit.“

Behoztad kis leányka? jól van,
Igen derék, nagyon derék;
Bizony megjárja a pokolban
E czikória keverék.

Hanem te, a ki hűn szolgálod
Hazád egyik dalnok fiát:
Dalt érdemelsz — fel is találod,
S melléje kapsz vásárfiát.

LOSONCZY LÁSZLÓ.

KÜLÖNÖS VÉGRENDELET.

(Beszély.)

(Folytatás.)

Nagy karos székében ült Mindszenti orvos. Egy 1842-ben megjelent orvositárból böngézgetett valamit. „Tapasztalati adatok“ — e czimü értekezés fölé volt irva nagy fekete betükkel: Irta Doleschall Gábor.

Az orvos nagyon el volt merülve.

Doleschall egyik régi jó barátja volt, és azt a czikket ő irta.

— Igazsága van! — szólt magához beszélve. — Az én druszámnak igaza van! még most is olyan eredeti ember, mint volt fiatal korában, — tökéletesen igaza van, — a sziv legnagyobb betegsége a szerelem, — és ennek orvoslása nem a mi szakmánkhoz tartozik. . .

Mindszentit azonban merengéséből az ajtaján történt kopogás ébreszté fel.

— Szabad!

Az ajtó felnyilt, és zilálton, sápadt arczczal lépett be Aladár.

— Isten hozta önt, ifju barátom!

A belépő nem látszott észrevenni a feléje nyujtott kezet.

— Inkább egy angyal vezetett ide, orvos ur! — felelé fájdalmas mosolylyal.

— Ön beteg! — kiáltá az orvos visszaretten ve.

— Lehet.

— Foglaljon helyet, hiszen ön reszket.

Aladár egy székre veté magát.

— Szóljon kérem, mi baja önnek?

— Épen azért jöttem, orvos ur, — felelt halkan a kérdett, — hogy betegségem eredetét, és mint-létét elbeszéljem. Orvos ur azután majd előre meg fogja mondani e baj kimenetelét.

— Kérem tehát. . .

— Mintegy másfél éve lehet annak, hogy orvos urral a pesti városligetben találkozni szerencsés voltam.

— Igen, emlékszem, Gabriella is velem volt; nemde egy szél kerekedett, s miután mi gyalog voltunk, ön átengedé nékünk, mint ismeretleneknek, kocsiját?

— Ugy lehetett.

— És ön akkor meghűtötte magát, s e baj még mindig onnan származik?

— Szivdobogást kaptam.

— De az talán elmult?

— Igen, de mióta Gabriella kisasszonyt ujra megláttam, visszajött.

— Hm! — hirtelenében nem tudott Mindszenti mást felelni.

— Édes orvos ur! — kezdé Aladár erősebb

hangon, ülő helyéről felemelkedve, — én önhöz nem mint orvoshoz jöttem; szerelmes vagyok, ez a kúra nem az orvosok szakmájához tartozik.

— Az igaz!

— Hosszan gondolkoztam azon, a mit most röviden fogok előadni.

— Kérem.

— Én Gabriella kisasszonyt szeretem!

Ezek a szavak oly egyszerüek, és oly rövidek voltak, mégis összerezzentek mind a ketten.

— Ez valóban nem énrám tartozik, Szóláthi ur.

— A mennyiben ön a Gabriella kisasszony atyja.

— De mégis legjobb lenne ezt neki megmondani.

— Mielőtt azt tenném, kell, hogy atyjával nyiltan beszéljek egy pár szót!

Hosszú és kínos küzdelem után határoztam el magamat arra, hogy ide jöjjek, — hogy elmondjam a mit érzek, a mit akarok, — hogy elmondjam, mi hatalmas vágy vezérelt ide, vágy — birni a Gabriella kisasszony kezét.

Mindszenti, bár e szavakat senkitől sem hallotta volna szivesebben, el nem titkolhatta meglepetését.

— Ajtóval rohantam a házba, ugy-e édes orvos ur? — Nem tartottam semmi előszót, semmi bevezetést, egyszerre kipattant belőlem, a mi után annyira megkönnyebbültem, a mit ugy féltem kimondani.

— Valóban nem voltam rá elkészülve.

— De most tudja ön, hogy mit akarok?

— Igen! — felelt komolyan az orvos, — de lássa Szóláthi ur, az én leányom szegény, az örökség: az nem bizonyos . . . én hiszem hogy ön őt szereti, hogy tiszta vonzalom az, melylyel irányában viseltetik, de lássa édes barátom, a mai világban mégis szeretik a fiatal emberek, ha a nő hoz is a házhoz valamit. — Gabriella öröksége, mondom, bizonytalan.

Aladár szemei lángolni kezdtek, arcza kipirult, mert kebelében égett a tüz, s fejét büszkén fölemelve szegezé tekintetét a beszélőre.

— Ugy hiszem, — szólt midőn az orvos beszédét bevégezte, — hogy én nyiltan és tisztán kimondtam, hogy Gabriella kisasszonyt szeretem, hogy az ő keze után vágyom. A szivet nem tekintettem gyémántnak, a kezet nem ugy képzeltem, hogy pénzes erszény legyen benne. Én őt szeretem, őt ohajtom, és egyebet semmit.

— És mégis, ha a sors ugy hozná magával?

— A sors nem hozhatja ugy magával. Ha Gabriella kisasszony szeret, szerelmét nem fogja egy örökségért eladni.

— Hogy érti ezt ön?

— Főczélom ez volt, orvos ur! megmondani a mit már megmondtam, és kinyilatkoztatni tiszta, megmásolhatatlan szilárd kivánságomat.

— És mi lenne az?

— Egy áldozat, mely nagynak fog látszani azok előtt, a kik nem szerettek, és nem szeretnek. A ki azonban ismeri és érzette ama lassan emésztő tüzet, melynek helye egyedül a szív, a ki tudja hogy ama tüznek kioltása a szenvedőre nézve életveszély, az csekélységnek lát minden áldozatot, és semmit csekélyebbnek az anyagi áldozatnál. A Gabriella kisasszonyra váró örökség egy aranyhegy, melyen nem ragyoghat keresztül a szerelem tisztán lángoló napja; az az örökség válaszfal a szegény és gazdag között; mig e fal állni fog, addig nem közeledhetem Gabriella kisasszonyhoz: ki mondaná azt, hogy én őt, nem pedig vagyonát szeretem.

— A ki ismeri önt! kiálta az orvos, Aladár kezét megragadva.

Keserü mosoly vonult a költő ajkára.

— Ön is ismer, szólt félig gunyosan, — és mégis azt hivé, és talán azt is hiszi, hogy leánya öröksége volt a csábétek.

— Ön mondja ezt Aladár?

— Saját szavai után.

Az orvos kissé összerezzent, de csakhamar feltekintett a költő vizsga szemei közé, és meleg részvéttel mondá:

— Bocsásson meg! a nyilatkozat oly rögtöni volt, hogy nem tudtam mit feleljek. Egy pillanatra visszaestem a gyarló néptömeg közé, nekem a testtel van dolgom mindig, és elfeledtem, hogy a ki előttem áll, az *ön*.

Aladár fájón mosolygott.

— Nos ön nem nyujtja kezét?

— Hamar volna édes orvos ur; a legnagyobb ohajtás, mely bennünket elválaszt, vagy összeköt, az *áldozat*, még hátra van.

— Kitől ohajt ön áldozatot?

— Gabriella kisasszonytól.

— Mit áldozhat ő fel?

— Örökségét.

Mindszenti bámulva nézett Aladárra. — Egy költővel volt dolga; érthetetlenek voltak előtte a lélek szavai.

— Valóban nem értem önt.

— Pedig igen érthetőleg mondtam ki még eddig minden szót. — Gabriella kisasszony föláldozhatja örökségét, ha értem örökségéről lemond.

Furcsa kivánság, gondolá az orvos, szótlanul lépdelve szobájában fel és alá.

— És miért ohajtja ön ezt? — kérdé Aladár előtt megállva.

— Hogy megmutassam a világnak, hogy bizonyossá tegyem önöket és magamat a felől, — miként nem más, csak érzelem köt Gabriella kisasszonyhoz.

— Nem tudja ön azt másként bebizonyítani?

— Legyen szives orvos ur, és adjon tanácsot.

Mindszenti nehány perczig gondolkozott.

— Végre is, — szólt komolyan Aladárhoz, — mit törődik ön a világgal?

— Benne lakom, uram!

— De mit árthat önnek a világ nyelve?

— Skorpió csipés az, orvos ur.

— De ha leányom önt szeretné?

— Az emberek egyik legboldogtalanabbika lennék.

— Hogyan?

— Ha orvos ur nem tenne ohajtásomnak eleget.

— Föláldozná ön magát és leányomat?

— Én csak magamról felelhetek, a másik áldozat az öné lenne.

— Igen, de ha én beleegyezném is...

— Akkor Gabriella kisasszony okvetlen belé fog egyezni, — *értem, ha szeret.*

Aztán beszélt az orvos sokat, sokat. — Elmondta véleményét, előadta tanácsait, lefesté az emberek fekete lelkét, az élet sötét utait, hogy pénzben van a világosság, pénz nélkül az élet nyomor.

Aladár szótlanul hallgatá őt végig, és az orvos minden okoskodása megtört ingatlan sziklalelkén.

— Ne reméljek tehát?

Mindszenti ámúltan lépett vissza; annyi beszédre, annyi ékesszóllásra ily laconicus kérdés.

— Ön nem értett engem.

— Szóról szóra.

— Ugy nem látja be igazságomat.

— Ön az ész utait festé le, orvos ur, a szivnek egészen más utai vannak.

Mindszenti oda tekintett a nyitott könyvre, ott látta ragyogni a Doleschall nevét — neki igazsága volt! Aztán Aladár felé fordult, vonásai már szelidebb kifejezést vőnek, jobbját barátságosan nyujtá az előtte állónak.

— Tehát három nap mulva, Szóláthi ur, — mondá halkan.

— Három nap mulva, orvos ur? — kérdé Aladár a meglepetés hangjával.

— Igen, három nap mulva mindent tudunk.

— Három napot átélni végtelen idő lesz, kétely és reménység között.

— A szerelemnek nincsen áldozat.

— Igaza van.

— Gábriellával kell beszélnem.

— S ha ő igent mond?

— Akkor mi ismét találkozni fogunk és beszélhetünk egymással.

— Tehát addig semmi biztató szó?

— Három nap mulva.

— Addig mi tévő legyek?

— Gondolkozzék ön is.

VII.

Gábris varróasztalkája mellett ült, a nélkül hogy csak egy öltést is tett volna, föltárva feküdt előtte a Hölgyfutár, s a mint a szem odatekintett, mindjárt észreveheté, miért oly érdekes, miért oly kedves Gábris előtt az a lap: szép vers volt most abba nyomtatva, minden betü érzett, minden sor egy zsolozsmája volt a szivnek. „Egy szál ibolya" ez volt czime a költeménynek; a költő odalehelte lelkét, Gábriel odaszoritotta ajkát, egy csókban olvadt össze a hölgy és a költő szerelme, — ugy látszott e pillanatban, mintha piros szint kaptak volna a betük, mintha szikrázna a név *Szóláthy Aladár.*

— A ki ily verset tud irni, tud az szeretni is! — sóhajta fel Gábrielle. — De nem merem hinni, hogy szeret; — vannak temetők, sirkeresztek, vannak ibolyák, s én balga voltam hinni, hogy e szál ibolya azon koszorúból való, melyet én fűztem. — Hiszen ő azt nem is tudta, a koszorút nem is látta, — hogy gondolhattam tehát ilyet?

Gábris e szép szavak után fejét karjaira támasztotta, a verset elolvasá tizszer, huszszor, megcsókolta a nevet ismét, ki tilthatta volna azt meg, hogy ne szeressen, hogy ne legyen boldog, ha boldog lehet?

— Kit szeret ő? van-e olyan kebel, melynek jege föl nem olvadna szerelme lángjától? Oh mily boldog az, kit eszméi fényköröznek, mint a dallamos oázt Afrika napja.

Gábris szemeibe könyek tolúltak s a betük ugy ragyogtak vissza, mint a délibáb tengerében uszó csillagok. Ő nem vette észre annak okát, végre egy nehéz könycsepp gördült a költő nevére. Gábris visszaijedt, ő nem a nevet, magát Aladárt látta a csillogó könycsepp alatt.

Aladár épen akkor ment el az ablak előtt, a nap oda sütött a tükörre, a tükör odalövé sugárait a könycseppre. Gábris meglátta benne őt, kit ugy is mindig látott, nap, tükör és könycsepp nélkül.

— Te sirsz Gábris, — szólt az észrevétlenül belépett atya.

A hölgy összerezzent, de nem titkolhatta könyeit, — forrás az, melyen át kiapad a fájdalom.

— Mi bajod édes leányom?

— Valaki felől gondolkoztam, papa.

— Legyen annak emléke áldott! — szólt semmit sem sejtve az orvos.

— Legyen! — viszhangoztak Gabriella keblében e szavak.

— Komoly dologról akarnék veled beszélni, képesnek érzed e magad arra a jelen pillanatban?

— Igen, papa.

Az orvos közelebb lépett leányához, lassan megfogta kezét, s mélyen belenézett a ragyogó szempárba.

Gábrison egy sejtelem futott végig, a szemek megértik néha egymást.

— Találd ki, mi hirt hozok? kérdé mosolyogva Mindszenti.

— Azt te tudod papa, — válaszolá Gábris és lesütté szemeit.

— Nem fogsz-e megijedni ha kimondom?

— Tehát rosz hirt hozasz?

— Rosz hir-e az, ha egy férjhez menendő hölgynek azt mondja atyja: leányom, kérdezd meg szivedet, szereti-e azt a ki kezedet megkérte?

Gábris nem tudott felelni, arcza olyan piros lett mint a hajnal, melyre első csókját ráhinti a felkelő nap.

— Nem értelek papa! Ezt susogták az ajkak, de az arcz elárulta a kebel titkát.

— Tehát nyiltabban fogok beszélni, — szólt az orvos fél mosolylyal: megérted-e ha azt mondom, hogy a ki kezedet megkérte, az Szóláthi Aladár volt?

Gábris e szavakra felsikoltottt, az a csillag, mely felé oly gyakran tekintett sovárgó szemekkel, midőn oly magasan ragyogott fölötte, az a csillag egyszerre otthagyta az eget, hogy oda hulljon a porba, picziny lábai mellé!

— Ne tréfálj édes papa, — rebegé reszkető hangon.

— A mit mondtam, tiszta valóság.

Gábris e szavak után kérdőleg tekintett atyjára, a nagy fekete szemek sugárai ugy lebegtek az ajkak nyilása fölött, mintha össze akarnák azt ölteni aranyszálaikkal, előre félve a felelettől, mely a kérdő tekintetet követni fogja.

— Te kétkedel Gábris! — szólt az orvos megértve a szemek kérdését; — képzelheted-e hogy oly ügyből tréfát akarok üzni?

Gábris arcza sápadni kezdett.

— Mi bajod? — kérdé ijedve az orvos.

— Roszul vagyok!

Mindszenti csengetni akart.

— Ne, ne! kérlek ne csengess, csak egy kis szédülés.

Gyenge a női sziv, ugy árthat annak az öröm mint a fájdalom.

Gabriella ujra erőt vett magán, s atyja felé fordulva, mintegy közönyösséget akart mutatni.

— Tehát igazat mondtál papa?

— Még mindig kétkedel?

— Csodálkozol azon? Hiszen te magad mondtad, hogy udvarlóim be fogják várni a kitüzött időt.

— Csalódtam. . .

— Oh bár ne csalódtál volna, — kiáltá Gábris, és nem birva ellentállni kitörő érzelmeinek, ujra zokogni kezdett. A könyek azonban kiapadtak, keblét égni érezte, s ugy tetszett neki, mintha az előtte fekvő betüknek sorban szárnyai nőnének, és ugy repkednék őket körül, mint csillogó kolibrik, mint döngécselő arany pillangók. A pillangók azonban átváltoztak sötét-fekete bogarakká, az arany por lehullott szárnyaikról, az andalitó döngécselés elhallgatott s a betükből lettek fekete bogarak és ott fetrengenek lábai alatt.

Gábris ijedten ugrott fel ülőhelyéről, aztán rátekintett atyjára, ki tekintetével kisérte őt s ujra székére hanyatlott.

— Te beteg vagy édes leányom.

Gabriella végig simitá homlokát, mintha egy nehéz felhőt akarna elverni onnan, aztán hosszu lélekzetet vett, s az orvos felé fordulva mondá:

— Álmodtam atyám. . .

— Mit édes leányom?

— Azt álmodtam, hogy fényes pillangók fekete bogarakká változtak, és itt fetrengettek lábaim alatt.

— És aztán?

— Többet nem álmodtam. A fényes pillangók Szóláthi Aladárt ábrázolták egy óra előtt, a fekete bogarak is őt ábrázolták egy óra múlva.

— Furcsa álom. . .

— Igaz álom, édes papa.

— Hogy érted ezt?

— A Szóláthi ur neve nem ragyog többé, ember neve az is, az emberek fekete bogarak.

— Te mondod ezt Gabriella?

— Igen, papa! én mondom azt, én ki csalódtam.

— Nem értelek.

— Érted-e ha azt mondom, hogy Szóláthi Aladár engem nem szeret, hogy ő nem kezem után, hanem lehető örökségem után akar nyulni.

— Ne vétkezzél Gábris, ne vétkezzél; — szólt az orvos feddő komolysággal. — Ne itélj igy egy oly ember fölött, a ki egyedül méltó szerelmedre, a kinek erénye tiszta minden salaktól, a kinek gyémánt lelkén mint üveg pattan ketté a rágalom. Te szeretted őt, mert beláttál szive tisztaságába, és most gyülölni akarod, mert megvallja hogy ő is szeret.

— Ő mondta ezt? — kérdé gúnyosan Gábris.

— Igen, ő mondta; és hogy igazat mondott, azt én is mondom!

Gábris mintegy hálásan tekintett atyjára, talán jól esett neki, hogy Aladár benne talált védőjére.

— Mily alapra fekteted a védelmet papa?

— A költő szeplőtelen jellemére. . .

— És az?

— Megfizethetetlen.

— Beszélj igazat! beszélj igazat, gondold meg, hogy leányod vagyok!

— Hallgass meg tehát.

— Meghallgatlak! Igen, én meghallgatlak, kis madár leszek, mely oltalmat keres a pálma levelei alatt, mely megőrzi őt a villám csapásaitól.

— De hát miért félsz, miért remegsz? a hol a pálma áll, oda nem sujt a villám, nézz bátran a felhők közé, hiszen azok a felhők rózsafelhők!

Gábris uj erőt szedett atyja szavaiból, a kit ő pártol, az nem lehet vétkes. Oh és ha nem lenne az?

— Szóláthi Aladár szeret, és azt hiszi, hogy te is szereted őt. Őnéki egy kivánsága van, egy kivánsága, mely mindkettőtöket meg fog győzni arról, igazán szeretitek-e egymást. Ő azt kivánja, hogy mondj le örökségedről.

Gábris megrezzent atyjának e szavaira, ezután mély gondolatokba merült egy pár perczig, végre szenvedése fájdalmas kaczajba tört ki:

— Hahaha! Szóláthi költő, ő magasztos számitásokat tesz, ő azt hiszi, hogy a nap nem rázhatja le magáról sugarait, mert akkor megszünnék nap lenni, a virág nem hullathatja el pártáját, mert megszünnék virág lenni, az aranymadár nem hullathatja el tollait, mert megszünnék arany madár lenni!

— De Gábris...

— Ne szólj! ne szólj tata! ne vond vissza a tanitást, melyet adtál, hagyj elveszni gyanumban, én ugy szeretek boldogtalan lenni, az én keblem sirboltja a boldogságnak!

— De leányom!...

— Igen, igen! — Az én keblem sirbolt, a szerelem hideg szobor bennem, az emlékezet az elhervadt ifjú érzelmek emléklapja. — Hagyj engemet meghalni, — tépd ki szivedből a szeretetet, hogy a sirban nyugodt lehessek, tudván hogy nem szeretett senki: — *Oh mert ő sem szeretett!*

És Gábris két kezébe rejté arczát ugy zokogott. Oh ha életét sirhatta volna ki e pillanatban.

Az orvos pedig belátta, hogy a tapasztalás egy igen bölcs szellem, e szellem pedig azt tanitja, hogy nagy dolgok rögtöni felfogására erőtlen az emberi kebel.

(Vége köv.)

IRODALOM.

Gróf Bethlen Miklós történeti Emlékrajzai. Emlitettük volt, hogy e franczia nyelven irt munka közelebb megjelent, *Toldy* István magyar forditásában. Azt is érintettük, hogy e könyv nem Bethlen tollából folyt, hanem Révérend franczia abbé följegyzései szolgáltak neki alapul. Mindazáltal a regényes alakba öntött mű, a mennyiben a történelmi adatokat, a kor és szokások rajzait egy szemtanú, maga az Erdélyben sokáig tartózkodott franczia abbé után nyujtja, kétségtelen becscsel bir. Követve némely külföldi lapok példáját, melyek nem annyira birálnak, mint ismertetésül a megjelent uj könyvek egy-egy érdekesb szakaszát mutatják be az olvasónak: czélszerünek láttuk az ügyesen fordított munkából azt a nehány lapnyi részt venni ki mintegy izlelőlül, hol Révérend, a Bethlen Miklós neve alatt és személyében, az ujonnan választott fejedelem Barcsay lakomáját irja le, s egyszersmind az ifju Bethlen (költött) szerelme kezdetét a bájos Bánffy Izabella iránt. A szöveg igy foly.

A tatárok elől, kik az egész országot elárasztották volt, a tartomány minden nemessége a megerősitett várakba vonult vissza, hol családjaik jobban meg voltak e barbárok kegyetlenkedései ellen védve, mint saját külön kastélyaikban. E városok tehát népesebbek lettek, mint egyébkor, Segesvár pedig inkább valamennyinél, mert oda volt összehíva az országgyülés, mely ez alkalommal jött össze, miután itt az ország fentartása és uj fejedelem választása forgott szőnyegen. Alig történt meg a választás és vonúltak ki a tatárok, Barcsay fejedelem, hogy a nemesség hajlamát és a nép szeretetét kinyerje magának, átalános ünnepet rendelt, melynek itt nem adom leirását; mert a bacchusi hős tettek elmondása és lakomák hosszadalmassága, a mik az ily ünnepeket képezik, épen nem volna mulatságos olvasmány. Csupán azt említem itt meg, hogy az ily mulatságokban a nőknek nálunk sincs nagyobb részök, mint a legmérsékeltebb tartományokban; jókor kelnek fel az asztaltól, s a gyülekezés helyére csak a bálra térnek ismét vissza, mely ezen, majdnem csupán Bacchusnak szentelt ünnepélyeket nyomon szokta követni. A fejedelem-adta lakomát követő tánczmulatság, mely mindenben hasonló volt azokhoz melyeket azóta láttam, a következő módon ment végbe.

Egész tánczunk nem áll egyébből, mint a mit a franczia̓k branles vagy contre-danse néven neveznek. A tánczolók kézen fogják egymást; az első vezeti az egész sort; a tánez eleinte lassú lépésekkel kezdődik, később gyorsabbá válik s a gavotte-hoz hasonlóan végződik, melyben a férfi két karjával megölelvén az őt követő nőt, vele forog, mindazáltal ugy, hogy az összes tánczolók által alkotott félkörből soha ki nem lép; s igy egy nagy teremben gyakran hét-nyolcz férfi forog egyszerre tánczosnőjével, míg a többiek pontosan megmaradnak a félkör határai közt. A fejedelem kezdé a tánczot, legtöbben követék, még az öregek közül is, nem gondolva hosszu szakálloknak, melyet nagy vigyázattal megőriznek, komolyságával. A nők igy a férfiak közé elegyedve s ezek által a tágas teremben körülvezetve, szépségöket s bájaikat jobban láttathatják a nagyszámu vendégsereggel.

Én egész nap a fejedelem személye körüli szolgálattal voltam elfoglalva, s mivel csak igen rövid idő előtt érkeztem az udvarhoz, csak is vele foglalkoztam s szemeim szüntelen rajta csüggtek. Fiatalságom- és tapasztalatlanságomnál fogva ezt tartottam egyedüli kötelességemnek; de alig érkezett el a tánczna̓k, mely a korombéli ifjaknak legkedvesebb mulatsága, ideje, elhatárzám jól szemügyre venni a tánczoló hölgyeket. De mennyibe került nekem e kiváncsiság! életem legszebb napjainak szabadságával kelle azt megfizetnem! Csakhamar, mintha a villám ütött volna belém, leigézett egy, körülbelül tizennégy-tizenöt éves ifju hölgy szépsége, kinek termete valamivel magasabb volt a középszerünél, de bájosan karcsú, s ki véle-

ményem szerint szebb volt s jobban tánczolt mint az egész vendégsereg; haja hollófekete s arcza kimondhatlanul fehér volt, s e színek ellentétele uj bájat kölcsönze az angyali alaknak. Szemében, bár telve volt tűzzel, nemes szerénység s oly túlvilági szelídség honolt, melynek lehetetlen volt ellentállni. Kis szájában, biborpiros ajkain keresztül, gyöngyökhöz hasonló fogsor ragyogott, álla gömbölyü vala. Mind-e szépségnek méltó kerete vala inkább kerek mint tojásdad arcza, melynek természetes színét s az ifjuság kifejezését könnyebb elképzelni, mint leirni. Nyaka és melle szobrászi kerekdedségü, s bár ennek legnagyobb részét elfedé a rajta lévő ruha, a láthatókról lehetett a láthatatlanok szépségére is következtetni. Beszéltem ugyan már önnek e hölgy termetéről, de nincs szavam annak kifejezésére, mily tökéletes és az egész világ bámulatára méltó megjelenés volt.

Csakhamar megtudtam, hogy e szeretetre méltó hölgy Bánffy Zsigmond államtanácsosnak leánya, s neve Izabella. Az egész bál alatt nem vesztém el szem elől; csak őt láttam; kivüle minden közönyössé vált előttem, s mig nézdelésébe el valék merülve, fellegvárakat alkoték magamnak, melyek mind e gyönyörü hölgygyeli egyesülésemet czélozák; — körülményeink, korunk s minden egyéb igérni látszott jövendő boldogságomat; nem láttam akadályt, mely vágyaimnak utjába gördülhetne; és szenvedélyem már sokkal jobban elfoglalt, semhogy képzelni tudjak valamit, a mi terveimet romba dönthetné; még az önszeretet is, mely minden ifjunak sajátja, részemen volt és azzal vigasztalt elbizakodottságában, hogy méltó lehetek őhozzá. Bocsásson meg asszonyom, hogy ifju korom gyengeségeinek elmondásával úntatom önt; ha neki szép termete van, mondám magamban, ugy látom, az enyim is elég csinos; szemem szintoly szép fekete, nagy, és finom metszetü mint az övé; orrom ugyan hajlottabb az övénél, de ez nekem nem áll roszul; szám épen nem nagy, arczom szine olyan, mint férfihoz illik; eszem is csak van, legalább mások el akarják velem hitetni, mért ne találhatna tehát ő engem épen oly szeretetre méltónak, a mily gyönyörünek én őt találom? Ily aprólékos, képzeletemnek hizelgő gondolatok foglalkoztaták lelkemet, midőn az első táncznak vége lőn.

Erdély hölgyei, bálokat kivéve, mindenütt oly szerények s szemérmesek, hogy szemeiket soha fel nem vetik, de miután a tánczban vigyázniok kell a férfiak mozdulataira, táncz közben, s még inkább a szünperczekben, midőn senki sem tánczol, jó alkalom nyilik velök társaloghatni. Én is közeliteni akartam a fiatal és gyönyörü Izabellához, de tagjaimat reszketés fogta el, lélekzetem elszorult, s minél előbbre iparkodtam, hogy közelébe érhessek, úgy láttam, annál inkább hátrálok, mialatt éltemben még eddig soha nem tapasztalt szivdobogást éreztem. Mozdulatlanul álltam egy ideig helyemen, lábaim mintha a földbe gyökereztek volna: végre elhatárzám magamat hozzá menni, de alig tettem négy lépést feléje, midőn láttam, hogy pillanat alatt a jelenlévő vendégek legtekintélyesebbjei sereglettek össze körüle; még a fejedelem sem állhatta meg, hogy neki hódolatát ki ne fejezze, és sietni látszott, hogy első dicsérhesse meg érdemeit és szépségét. Ez pokoli kint okozott nekem; s mintha előre sejtettem volna, menynyi szerencsétlenséget és gyötrelmet fog nekem jövőben a fejedelem szerelme okozni, annyira elfogott a féltékenység, hogy csak a legnagyobb erőfeszitéssel tartóztathatám meg magamat olyas valaminek elkövetésétől, a mi sértette volna azon tiszteletet, melylyel a helynek, hol valék, s a személyeknek, kik e fényes társaságot képezék, tartoztam. Mindazonáltal oly vakmerően törtem keresztül a körülállók csoportján, hogy mindazok, kiket utamból elhárité, méltán csodálkoztak e tettemen; a mint azonban módomban lett volna vele szóba állani, mit annyira óhajtottam, annyira kiestem a kerékvágásból s annyira egészen másnak érzém magamat mint csak nehány pillanattal előbb, hogy nem tudom, ha találtam volna-e szót, a mi csak legcsekélyebb részét is ki tudná fejezni annak, a mi szivemben történt. A fejedelem, mint én is, ekkor látta őt először, s én önhittségemnek még ekkor is hizelegve, nem is gondoltam a fejedelem rangjára, azt hittem ő sem mond neki egyebet, mint a mit akárki mondhatna; azt képzeltem magamról, hogy mind azok közől, kik dicsérésében versenyeztek, én vagyok az egyetlen, ki dicséreteimből hasznot remélhetek; és az imádandó Izabellának szellemdús és bájos szerénysége- és szelidségével adott minden felelete csak fokozta elragadtatásomat. E pillanatban vége lőn a második táncznak s a fejedelem kézen fogá a bájos Izabellát, hogy vele a harmadikat megkezdje. A jelenlevők mind megtapsolták a fejedelem választását, mely csak nekem okozott szomourságot; ah asszonyom, mit éreztem e pillanatban! Kitéve minden fájdalomnak, melyet a féltékenység okozhat, mennyi agyrémet alkotott magának képzeletem az alatt, mig e táncz tartott! A vér arczomba tolúlt, szemeim elhomályosultak, ugy hogy ezen egész idő alatt nem láttam, nem hallottam semmit. Végre a táncz megszünt, s Izabella a fejedelemtől vezettetve visszatért helyére, s ez halkan, a nélkül, hogy bárki is meghallhatta volna, nehány szót szólván hozzá, tovább ment. A fejedelem távozása feletti örömöm azonban nem sokáig tartott, mert pillanat alatt egy egész csoport gyült össze körüle, melynek minden tagja ragyogtatni akarta előtte szellemét és kifejezni neki hódolatát; a mi kétségkivül igen sokáig lett volna neki alkalmatlanságára, ha valakinek eszébe nem jut uj tánczot inditványozni; mire én hasznomra akartam fordítani a kedvező alkalmat, és sietésem által oly jól meg is tudtam előzni valamennyit, hogy azon szerencsében részesültem, első nyujthatni kezemet a bájos leánynak. Ekkor örömem tetőpontját érte el, s én-

tőlem kitelhető legjobban iparkodtam tánczolni. A legszebb magyar öltöny volt rajtam a mit akkor viseltek, csizmám levantei kordoványból készült, a legfinomabb munkáju kis ezüst sarkantyukkal; dolmányom halvány testszinű posztóból, arany zsinórzattal és fehér s kék színnel zománczozott arany gombokkal; derekamon kék selyem öv volt, arany- és ezüsttel áttörve, drága gombokkal; lángveres kucsmám nyuszttal prémezve, egy bőség szarvát ábrázoló forgóval, melybe kerecsendtollak voltak tüzve. Ilyen volt báli öltözékem, a milyent, tudom, senki sem venne fel Franczia országban, melynek öltözködési módja evvel egészen ellenkező. Bármint lett légyen azonban, azt hivém elég jól nézek ki arra, nehogy visszatessem a szép hölgynek, kinek kezemet nyujtám, s kinél személyem- és a tánczbani ügyességemről jó véleményt akartam nyerni. Sőt észre gondolám vehetni, hogy neki is örömet szerez kimutathatni, miszerint nem csekélyebb előszeretettel viseltetik nálamnál a táncz iránt, melyben a legügyesebb s a legszebb volt minden nők között: szemeimből eleggé olvashatá örömemet és hálámat; de hogy mily nagy lőn elragadtatásom, midőn át kelle karolnom derekát, hogy őt megforgathassam — a minek módjáról már felebb szóltam, — azt ha érezni akarja valaki, azon korban kell lennie, melyben én voltam, és szeretnie kell mint én szerettem; arczaink oly közel voltak egymáshoz, hogy csak a tisztelet tartóztatott, nehogy egy csókot lopjak az övére, és később egyszer megvallá, hogy e pillanatban tekintetemből s a módból, melylyel őt magamhoz szoritám, észrevette mily nagy hatással volt szivemre.

A tánez végével azt hivém, helyén lesz neki egy kis kedvet csinálni ismeretségemhez, s tudtára adni iránti érzelmeimet; szerelmem sokkal hevesebb volt, semhogy ez elégtételt tőlem megtagadta volna, s én bátorságot vevék magamnak igy szólni hozzá:

„Mindenki dicséri és bámulja önt, ki erre legméltóbb is; de mindnyája között egy sincs, ki élénkebben érezte volna szépségének hatását, mint én, ki önt ma először láttam.“

Ő rám mosolygott s felelet nélkül egy nagyobb csoport nőhöz csatlakozott.

A fény és csillogás minden országban bir hatással a nőkre, s ámbár Erdélyben az öltözékek csillogtatására nincs annyi alkalom mint Franczia országban, s a divat nem változik annyit és annyiszor, a hölgyek, valamint Europa más, legmiveltebb udvarainál, ugy itt sem mulasztják el szigoruan megvizsgálni mások öltözékeit, s a jó izlést azokban méltányolni. A fiatal Izabella öltözéke sem kerülé ki a többiek birálatát, melynek eredménye azonban csak az volt: hogy szépsége és izletessége átalános elismerésben részesült; nem tudom ugyan, ha ezen politikájokban nem volt e nagy része a fejedelemtől nyert azon kitüntetésnek, melynél fogva ez őt választá tánczra valamennyi jelenlevők közül, de bármi lett légyen is oka, azt tudom, hogy arczát leginkább haja diszesité, mely bőségesen körülfolyván fejének felső részét, annak hátulján nagyobb s emelkedettebb fonatba volt szedve mint rendesen az erdélyi nőknél szokott lenni, kik jobb szerereti a kisebb s alacsonyabb hajfonadékot. Fején koszoru alaku párta volt, a milyet a hajadonok átalában egész Magyarországban s ezenkivül is Levantéig viselnek, s mely az illető évszak virágaiból vagy különféle szinü himzések- vagy drágakövekből készül s ugy köriti az egész fejet, hogy abból csak annak felső része és a homlokot körülfolyó fürtök látszanak ki. Hölgyeink előlfüző vállat viselnek, mely azonban alul s felül mintegy félarasznyit fedetlenül hágy, s e részt az ingvállnak nevezett felső ing takarja el; ezen ingváll ujjai szükek s ugyanazon kelméből készitvék, de a vállnál egy más, patyolat- vagy finom fehér selyemből csinált ujj borul rájok, mely két-három izbe szedve, olyformán mintha levegővel lenne felfúva, a kézfőig leér, hol fekete bársony karszoritóban, mely hasonló szinü csipkékkel van feldiszitve, végződik. Izabellának vállfüzőjén arany virágok voltak testszin alapra himezve; szoknyája zöldes aranynyal áttört selyemből volt ezüst virághimzetekkel az ily szoknya köröskörül egyenlő hosszuságu, mert nálunk az uszályos ruha nincs divatban. Egyéb öltözete hölgyeinknek csipkekötényből s egy övből áll, mely derekukat többször körülövedzi és az előkelőbbeknél gyöngyökkel, gránátokkal vagy más drágakövekkel van ékesitve. Czipőik miben sem különböznek a német nők czipőitől, kiktől is azokat átvették.

Meg kell vallanom, miszerint ezen öltözködésmód szépség és kellem tekintetében nem hasonlitható a franczia nők öltözékeihez, sőt hogy nem is emeli ki annyira a test bájait, mint a franczián apró piperéi annál, ki azokat izletesen fel tudja magára rakni, annyival is inkább, mert hölgyeink e felett még egy a vállra akasztott kis mentét viselnek, mely csak övig ér le, s melynek két végét járásközben egyik kezökben tartják, mig a másikban kis tükörrel ellátott legyezőt hordanak. Izabella azonban öltözékét a legszebbé s bájosabbá tevé, ugy hogy bármint iparkodott is némely nő rajta fennakadni, nem tehetett ellene kifogást.

A mint már emlitém, szemem egész estve a bájos Izabellán csüggött, nem birtam azt róla levenni, mig végre a társaság többi részével neki is távoznia kelle, s mily erőmegfeszitésembe került magamat megtartóztatni, hogy utána ne rohanjak! Nem, asszonyom, sohasem szenvedtem annyit életemben, s ámbár tudtam, hogy nem szabad őt kisérnem, mégis mennyi lelki rázkódást kelle elszenvednem! Végre összeszedve eszemet elindultam, hogy haza térjek atyám házába. Szüntelen az ő neve lebegett ajkaimon, a kik velem együtt jöttek, azokkal nem tudtam másról, mint az ő szép-

ségeiről beszélni, s ezt annyiszor emlegettem, hogy egy ur, ki eddig mint nevelőm volt mellettem, csakhamar észrevette, hogy a szerelem egész szivemet elfoglalta: s az éj csak megerősité őt gyanujában, mert egy szobában hálván velem, észrevette, hogy az egész éjet folytonos izgatottság- és nyugtalanságban töltém. Ő kötelességének hitte erről atyámat értesiteni, ki nem látszott roszalni szerelmemet. Másnap reggel, midőn vele találkoztam, enyelegve gunyolt is miatta, de én minden megjegyzéseire nem tudtam mással felelni, mint égig magasztalni bájait, melyek lebilincseltek, s megvallám neki, hogy én e nőnek tökéletesen rabja vagyok s elhatárzám, miszerint rajta kivül soha máshoz le nem kötöm magamat.

Erdélyben igen fiatal korban szoktak házasodni, de atyám e szokást nagyon ellenzé, mely szerinte az előkelő ifjaktól elragadja az eszközöket, melyekkel hozzájok illő dolgokra képesekké lehetnek, miután, a mint megnősülnek, a háztartás, gazdaság és cselédek kormányzása veszi el idejök legnagyobb részét. De azért nem volt ellenére hogy szerelmesnek látott, ugy levén meggyőződve, miszerint ha arra méltó személy iránt viseltetünk szerelemmel, ez érzelem végtelenül elősegiti a szellemi mivelődést s hajlandóvá tesz minden szép és nemes utáni törekvésre, a mi által érdemessé tehessük magunkat imádottunkra.

Még beszélgettem atyámmal, midőn valaki a fejedelemtől küldetve jött őt keresni; ő tehát elment és én szobámba vonultam, hogy nyugodtan ábrándozhassam a szép Izabelláról, kit nem láthatok viszont oly hamar, mint óhajtottam volna. Mennyit terveltem, hogy mit fogok tenni, mit fogok mondani, ha ismét látom, még feleltem is magamnak ábrándjaimban! Majd ugy képzelém magamban, hogy örömmel hallgat, majd ismét, hogy megneheztelve elutasit; máskor ismét ugy, mintha én is megtetszettem volna neki annyira, a mennyire ő engem elbájolt, s ekkor nem találtam szavakat hálám kifejezésére, nem tudtam mikép adjam jelét felőlemi jó véleménye feletti örömemnek; de mily kinos helyzetben találtam magamat, mikor azt képzelém, hogy ő vágyaimat ellenzi! S e miatt gyakran annyira elfogott a fájdalom, hogy megsemmisültnek érzém magamat, a nélkül, hogy segíthetnék magamon, szemeim könybe lábadtak, s midőn az ilynemü ábrándokat ki tudtam verni fejemből, más, még kinzóbb- s kiállhatatlanabbak tölték be agyamat. Ugy képzeltem, mintha elragadnák tőlem Izabellát, atyám megtiltaná láthatását, ő élet és halál közt lebegne s én tengereket úsznám körösztül, hogy őt visszahozhassam; mintha felmondva atyám iránti köteles engedelmességemet, saját halálom által akarnám megelőzni annak halálát, ki nélkül semmi körülmény közt nem tudok s nem akarok élni. Két vagy három óra mulva, mialatt folytonosan ily különféle gondolatok izgatták lelkemet, beláttam, mily utakra ragadhatja az embert a képzelet, oly hatalmas szenvedélytől elragadtatva, mint a szerelem. Atyám nem tudta elképzelni, hogy az emberi lélek ezen zsarnoka oly rövid idő alatt mikép vívhatott felettem ily határozott diadalt, máskép kétségkivül óvakodhatott volna oly kegyetlen próbára tenni szivemet, midőn a fejedelemtől visszatért.

Ketten voltunk a szobában Szalayval, ki nevelőm volt, midőn atyám belépett és nevetve mondá:

„Jó hirt kell veled tudatnom, fiam; a fejedelem elveszi Bánffy Izabellát.“

„Nagy isten! mily hir!“ — kiálték fel, de többet nem szólhattam, arczom elsáppadt, nyelvem elakadt s eszméletemet vesztve ájultan rogytam a padolatra. Atyám, ki azt hitte, csak tréfálhat velem, kellemetlenül volt meglepetve, midőn e szomoru helyzetben látott, s csupán megmentésemre gondolt. Szalay segitségével felemelve ágyba fektetett, hol sokáig eszméletlenül hevertem, a nélkül, hogy minden fáradozásaik daczára magamhoz birtak volna téríteni...

NEMZETI SZINHÁZ.

(Sept. 23-án.)

A fösvény. Vigjáték 5 felv. Irta Molière forditotta Kazinczy Gábor. — A Tartuffeet és Dandin Györgyöt kivéve, talán Molière egyetlen vigjátékát sem vádolták annyira erkölcstelen iránynyal, mint épen a Fösvényt. Természetesen nem annyira a közönség, mint a kritika, leginkább oly kritikusok, kik affectálták az erkölcsiséget vagy, ha mélyen érzeték is, olynemü elmélettel rontották meg izlésöket, mely szerint a költészet pusztán csak erkölcsi predikáczió. Nem tudjuk Rousseaut hova számitsuk: az affectált vagy őszinte erkölcsbirák közé, de annyi bizonyos, hogy e nagy iró, kinek, mint a szinpad elvbeli ellenségének, kár volt szinmüveket birálni, aligha hirdetett nagyobb előitéletet, mint akkor, midőn Molière Fösvényét erkölcstelen vigjátéknak bélyegezte.

Nagy bün, ugymond, a fösvénység és uzoráskodás, de nem nagyobb-e még meglopni az atyát s oly tiszteletlenül bánni vele, mint a IV. felvonás 5-ik jelenetében. Ezért nem haboz kimondani, hogy a Fösvény a rosz erkölcsök iskolája, mely a tiszteletlen és tolvaj fiut a nézővel megszerettetve, magát az erényt akarja nevetségessé tenni. Ily egyoldalu erkölcsi szempontból itélni meg költői müvet, Rousseau előtt is divatos volt, s most még divatosb, kivált oly körben, hol egyébiránt Rousseau a legkevésbbé kedvelt iró. E divat természetesen a mi irodalmunkat sem kerülte ki. Nem szólok az Idők Tanuja és Pesti Hirnök-féle birálatokról; kivülök is elég kritikus van, kik ha nem is oly nevetségesen, de szint' oly tévuton keresik az erkölcsiséget a drámai költészetben. Hiszen alig mult egy pár éve, hogy egyik vigjátékirónk akadémiánkba oly elmélettel köszöntött

be, mely szerint Molière legkitünöbb vigjátékai erkölcstelenek, sőt átalában a valódi komikum lehetlenné válik. Az erkölcsi szempont ez egyoldalu képviselői hatását sok tekintetben elősegíti az a körülmény, hogy a művészeti szempont képviselői rendesen hasonló egyoldalusságban sinylenek. A művészet önmagának czélja, semmi köze a morállal — mondja az ellenfél; — a művész ecsete csak ugy adja vissza a rajzot igazán, ha logikája csupán a tárgyat tartja szem előtt s nem törődve sem jóval, sem roszszal, megy czélja felé. Ily egyoldalu átalánossággal nem dönthetni el még csekélyebb érdekü kérdéseket sem. Ha a költészetben minden a morál, akkor tulajdonkép nincs szükség költészetre; ha a morál semmi, akkor a költészet nem csak hűtelen rajza az emberi szivnek, hanem egészletében művészietlen is. Hogyan, tehát a költőnek semmi köze sem volna a morállal s épen a drámaköltő sérthetné erkölcsi érzésünket, az a költő, ki a szenvedélyek küzdelmét rajzolja az erkölcs, társadalom és állam nagy érdekeivel, s egyszersmind a tévedések és bünök nemesise által rázza meg szivünket? Ha igy áll a dolog, akkor a költői igazságszolgáltatás közönyös kérdés s csak a szeszély játéka; akkor a szenvedélyek küzdelmét akár a véletlen döntheti el; a részben legmüvészibb rajz véghatásában a legmüvészietlenebbé válik; s a drámai müvészet, melyet Aristoteles a szenvedélyek tisztitásának nevezett, a szenvedélyek felzavarásává válnék. A morál épen ugy része a drámai müvészetnek, mint a lélekbuvárlat, jellemrajz, cselekvény, sőt ugy szólva egymásba játszanak. Holmi kevély phrázisokkal nem a morált kell kiküszöbölni a drámai művészetből, hanem a morálisták balga követeléseit, de annyiban küzdenünk a morál mellett, a mennyiben a drámai müvészet alkatrésze.

A moralisták ily balga követelése a többek közt mindjárt az, hogy a költőnek főszemélyeiben az erény képviselőit, az emberi tökély eszményeit kell rajzolni. A drámaköltő épen ily hősöket használhat legkevésbbé. Hova lesz a tragédia megrázó hatása — a tévedésbe vagy bünbe sodort szenvedély rajza nélkül? Vagy ártatlan, erényes embereket szenvedtessen a költő, kiket végül megjutalmaz. Igy lehetlen tragédiát irni, legfeljebb csak érzékeny drámát, s mellőzve a költői szempontot, csak tisztán erkölcsiből is, melyik nagyobb hatásu: az erkölcsi nemesis sujtó karja-e, melyet az élet majd mindennemü viszonyaiban többé-kevésbbé feltalálunk, vagy a gondviselés jutalmazása, mely ritkább az életben, s melyet maga a keresztyén vallás is a tulvilágba helyez? E mellett az ilynemü drámák, melyek között alig találhatni kitünőt, igen hajlanak amaz erkölcstelen tan felé, hogy az erény ne önmagában keresse a jutalmat, hanem világi javakban. A martyrologia költői formája a legenda s nem a dráma, s erkölcsi tulbuzgalmunkban kár összezavarni a műfajokat. Hogy komédiát hogyan lehet irni erényes hősökről, épen nem képzelhetjük, mert azt csak fől nem tehetni a moralistákról, hogy az erényt akarják kigunyolni. A komikus költő még kevésbbé használhatja az erény hőseit, mint a tragikus.

A moralisták követelései kifogyhatlanok, de csak azt érintjük, mely némikép rokon a fenebbivel s a Molière Fösvénye ellen emelt vádat képezi. A drámában — igy szólnak — a jónak kell győzni a rosz felett; a tévedt vagy bünös ember bukását az erényes diadalának kell követni akár a tragikum, akár a komikum alakjában. Az igaz, hogy mind a tragédiában, mind a komédiában valaminek győzedelmeskedni kell s ez nem lehet ellentétben a morallal, sőt széles értelemben maga a moral: de tulajdonkép eszmének kell győzni, nem személynek, s hogy a személyek, kik erre befolynak, erényes vagy nem erényes emberek legyenek-e, inkább csak a tárgytól függ s épen nem absolut szükségesség, sőt a tragikum és komikum legjobb tárgyai közül sok épen meg sem türné. Mind a tragédiában, mind a komédiában a katasztróf a megsértett erkölcsi érdek kiengesztelése, s itt az a pont, hol az erkölcsi és müvészeti elem legláthatóbban összeolvad. Ezt támadjátok meg, ha erkölcstelen, mert akkor müvészietlen is, de ne vessétek latra azok erényét, kik e katasztrófot előidézték, mert akkor oly kevéssé vagytok lélekbúvárok, mint aesthetikusok. Ime Szofoklesz Elektrájában, Klütemnesztra, a férjgyilkos nő, fia kardja alatt vérzik el. Ti felsohajtatok, hogy a férjgyilkosság nagy bün, de az anyagyilkosság még nagyobb. Szerintetek talán idegen, de erényes embernek kellett volna végrehajtani e tettet. De az erényes ember bosszuálló-e? Vagy a tragédiákat törvényszéki itélettel akarjátok-e bevégezni, mely inkább külső- mint belsőkép büntet? De a költő nem csak nagy bünöket rajzol, hanem nagy tévedéseket is, s a nagy bünök némely tárgyainál vajon miféle törvényszék fog itélni a királyok és királynők bünei felett. Im ott van Shakspeare Brutusa, megbukik, nem azért, mert a szabadságot szerette, hanem mert nem okosan szerette, s oly körülmények alatt akarta visszaállitani a respublikát, midőn már hiányoztak a respublikai erkölcsök. Vajon a győzőknek a hazafiság és erény képviselőinek kell-e lenni? Antonius és Octavianus nem azok, de az természetes, az erkölcsi szükségesség fejleménye, hogy a szabadság nevében elkövetett politikai orgyilkosságot, a szabadsággal kaczérkodó zsarnokság kövesse, s a szabadságot nem érdemlő Róma végkép a caesarismus karjaiba dőljön. Ebben rejlik a morál, a költői igazságszolgáltatás, kiengesztelés, s nem holmi erényes mesterkedésekben. A drámaköltő inkább csak felvett hőse pályáját rajzolja bukásaig s nem egyszersmind a többi személyekéit is. A görög drámairók ugyan trilogiákat irtak, hol a tévedések és bünök egymásból folyó lánczolatát rajzolják külön főszemélyekben, s igy Oresztesz büne egy uj dráma alapja lesz, de arra a gon-

dolatra soha sem vetemedtek, hogy a tragikai hatást az erényes emberek győzelmében keressék, s nem a tévedők vagy bünösök bukásában. A födolog az, hogy a tévedés vagy bün magában hordozza nemesisét, mely végre eléri a viszonyok kényszerüségénél fogva: ez az eszme győzelme, ez a morál, a többi e tekintetben kevésbbé lényeges vagy épen lényegtelen.

A komikus költő még kevésbbé fogadhatja el a moralisták eme tanácsát, mint a tragikus. A vigjáték höse mindig olyat akar, mi helytelen, mi ellentétben van vagy saját tulajdonságaival vagy az erkölcs, társadalom, életbölcseség, közszokás, illem követeléseivel. Személyiségénél vagy viszonyainál fogva már akarata is nevetséges, nem is érheti el a mit akar vagy ha eléri, el kell vesztenie, pórul járnia, mit cselszövény eszközöl a többi személyek részéről. E cselszövényt önkénytelen maga a főszemély is elősegíti, mi emeli a komikai hatást, mind a jellemrajzot, mind a helyzeteket illetőleg. A komikai hös pórul jár, kijátszodják, megcsalják, csúffá teszik, meg is javul olykor ha a körülmények engedik, de csak akkor, ha komikailag megszenvedett. Vajon erényes, jámbor emberek képesek-e valakit kijátszani, megcsalni, hogy czéljokat elérjék? Nem kell-e ide egy kis ravaszság, gonoszság, ha nem is épen bün, de mindenesetre mégis annyi, a mennyi a szigoru moralisták kritikáját ki nem állja. Mit csináljon a szegény vigjátékiró erényes, jámbor személyekkel, kiket arra kell használnia, hogy komikai hősét tönkre tegyék? A cselekvény megindul, s ha a jámbor emberek nem gonoszodnak el egy kissé, bizony a bohó, söt bünös ember fog győzedelmeskedni felettök, mi aztán épen oly müvészietlen, mint erkölcstelen. Azonban van egy más körülmény is, mi a komikai cselszövők győzelmes ravaszságát nem csak szükségessé teszi, hanem enyhíti is, annyira, hogy épen nem sérti erkölcsi érzésünket. A valódi komikai hös maga idézi föl maga ellen a cselszövényt, saját hibájával vagy bünével kelti ki környezetében a ravaszságot, a megtorló szenvedélyt, s igy midön pórul jár: azt az érzést kelti föl bennünk, hogy megkapta a mit keresett és megérdemelt, s távolról sem azt, hogy ama gonoszok mily rútul bántak e szegény emberrel. Az erkölcsi érdek itt is a katasztrófba olvad, a födolog itt is az, hogy a hös magában hordozza nemesisét, mely eléri, s nem az, hogy a kik befolytak bukására, hány próbás erényüek. Ha az igazság szolgáinak megengedünk egy kis ravaszságot a bün üldözése, az igazság kideritése körül, még inkább meg lehet azt engednünk személyeire nézve a drámairónak, ki ugyan nem poroszló, de, ha valódi költő, minden törvényszéknél igazságosb.

Ily valódi, ily igazságos költő Molière. Az erkölcsi és müvészeti elem összeolvasztását a komikumban senki se értette jobban nálánál. Főszemélyei magok idézik föl a cselszövényt, és a szenvedélyök által fölkeltett szenvedélyekben lelik büntetésöket, bukásukat. Az a vád, mit Rousseau Fösvénye ellen emel, a münek épen egyik legfőbb érdeme. Harpagon fösvénységével kinozza egész családját, még a legszükségesebbet is megvonja gyermekeitől. Mi természetesb hogy a fiu adósságot csináljon és tékozló legyen. Kell-e komikaibb valami, mint az, hogy a ki magától is megvon mindent, idegen uzsorásoknak gyüjti vagyonát? Mi utánozhatlan jelenet, midőn tudtán kivül, saját fiának akar nagy uzsorára pénzt kölcsönözni s ohajtja a gazdag atya, saját maga halálát! Nem vitatjuk a tékozlás nagyobb bün-e vagy a fösvénység, de vajon ki idézte elő e tékozlást s ki szenved miatta? nem az-e, a ki megérdemelte. Tulajdonkép ez itt a kérdés s nem az, hogy melyik nagyobb bün. Harpagon vén létére szerelmes is s egy fiatal leányt akar elvenni, kit fia szeret. Fia kijátszsza atyja tervét, hogy házasodhassék, átveszi a szolgája által ellopott pénzes ládát, s addig nem adja vissza atyjának, míg házasságába belé nem egyezik. Megint nem vitatjuk: vajon a lopás és fiui tiszteletlenség nagyobb bün-e a fösvénységnél és uzsoráskodásnál? de ismét kérdjük, nem oly embert ér-e, a ki azt felidézte s megérdemli. Jól esik nevetnünk rajta, hogy ily pórul járt, s e nevetésben több erkölcsi érzés nyilatkozik, mint Rousseau moralizálásában. Nem a tiszteletlen és tolvaj fiut szeretjük, de csodálnók, ha Harpagon nevelési rendszere másképen ütne ki s boszankodnánk, ha egy szerény, engedelmes fiut látnánk magunk előtt, ki eltüri, hogy atyja boldogtalanná tegye. Rousseau nem gondolta meg, hogy midőn a tékozló és tiszteletlen fiu miatt annyira feljajdul, okvetlen a fösvény és rosz atyát védi, s ha ő maga irta volna meg e müvet, már conceptiójában is lélektani hibát követett volna el s épen ugy gyengitette volna az erkölcsi, mint a müvészi hatást. Ha a Fösvény katasztrófját nem családja tagjai idézik elő, kevésbbé lesz vala természetes és komikai. A fösvénység veszélye és nevetségessége sehol sem tünhet fel élénkebben, és sehol sem szülhet oly könnyen más bünt, s vonhat magára visszatorlást, mint épen a családi körben. Csak itt lehetett kifejteni erős komikai nemesist, vagy más névvel valódi drámai morált. Kell-e több morál, mint egy fösvény atya, ki tékozlóvá, söt tolvajjává teszi fiát, egy vén szerelmes, ki, mert nem tiszteli magát, gyermekeitől sem tiszteltethetik, és semmit sem ér el, mire nevetséges szenvedélyében törekszik? Vajon lehető lett volna-e ez más conceptioval? Nagyon kétlem, de arról meg vagyok győződve, hogy a moralisták némely balga követelései a drámai müvészetben épen ugy tönkre tennék a tragikumot mint a komikumot s velök együtt az erkölcsi mélyebb hatást.

(Vége köv.)

Gy. P.

Reviczky Szevér.

Ismét egy tehetséges, igyekvő, nagy szorgalmu ifju tagját vesztette el az irodalom. Kevés idő alatt a harmadikat. Bizonyára emlékezik rájok mindenki, nem kell neveket emlitnünk, hogy kik voltak. Mindhárom, tehetséggel megáldva, nagy szorgalommal igyekezett czéljához jutni, s talán mert azt okvetetlen el akarták érni: gyakran erőszakkal s önmagok eröltetésével is törekedtek a magasba. A halál látta működésöket, s leszakasztá mindhármat. „Korán igyekvétek megérni, hulljatok le korán.“ — Mind a három oly véletlenül, váratlanul halt meg!

Revisnyei Reviczky Szevér 1839-ben született. Családja Biharban a jobbak közé tartozik. Iskoláit Váradon végezvén, feljött Pestre, s megkezdé küzdelmeit az élet bajaival. Kora ifjuságától kezdve magára volt hagyva, pártfogás, összeköttetések nélkül; magának kellett önfentartásáról gondoskodnia, s a ki tudja, mily teher nehezül ez által egy ifju vállaira, bámulnia kell a gyors haladást, a munkásságot, melyet oly rövid idő alatt kifejtett. Irodalmi működését — csak 3—4 éve — a „Budapesti Szemle“ hasábjain kezdé meg, szépirodalmi s aesthetikai czikkekkel. Erre a bizonytalanság, határozatlanság kora következett, melyben nem tudá, melyik irodalmi ághoz hajoljon: itt külföldi irókat ismertet, amott szinházi birálatokat ir — majd az irodalomtörténetbe vág — majd nemzetgazdasági, üzleti, kereskedelmi, közlekedési dolgokról kezd értekezni. Ily sok oldalu működés mellett természetesen nem hatolhatott a dolgok mélyébe; sokszor hibázott, néha szeleskedett, de bármit irt, ifju korához képest roppant olvasottsága, nagy emlékező tehetsége és szilárdulni kezdő itélet tünt ki abból. Az utóbbi évben határozott ösvényre látszott térni: s ez a nemzetgazdaságé volt. Belátta, hogy oly sok ágat müvelni nem lehet, s ugy látszik ez egyen meg akart maradni. October elejével lapot szándékozott megindítni: a legjobb erőket közlönye köré gyüjté, programmját kibocsátotta; és september 24-kén este hirtelen csak szétszárnyalt a hir, hogy délben 1 és 2 óra közt párbajban elesett. S ennek valóságáról csakhamar szomoruan kellett mindenkinek meggyőződni: holttestét a párbaj szinhelyén ott hagyva, vérben s esőtől ázva találták a hatóság emberei. A részvét a testvér főváros minden rendü, s minden ajku lakói közt rendkivüli volt. Reviczkyt szép külseje, deli termete, feltünő magaviselete s előadási képessége, minden körben ismertté tették, s mindenütt megdöbbenést okozott hirtelen halála. — Holttestét a párbaj szinhelyéről a Rókus kórházba vitték be, s onnan szálliták végső nyugalomra. Temetésén az irodalom ifjabb s idősb tagjai, egyaránt fájdalmas arczczal, nagy számban voltak jelen, s a menetet, csaknem kivétel nélkül, kikisérték a temetőig. A sujtott családból csak az elhunytnak fiatal növére, Szeréna, kisérte a koporsót, kinek szivrepesztő zokogása minden jelenlevőt szive mélyéig megindított. Nyugodja békén ott alant a korán zivataros élet fáradalmait. *

Pályázat. Az abonyi polgári Casinó-társulat, egy, a jelen idegen divatu ruhaviseletnek ostorozását magában foglaló költeményre, versekben, *3 darab arany dij mellett* pályázatot hirdet; különösen megkivántatván: hogy a pályázatra készitendő mü a jelen viszonyoknak híven megfelelő, korszerü, folyékony, népies hangzásu és szavalásra alkalmas legyen. — A pályázandó müvek, bezárólag, folyó évi novemb. 15-ig Abonyba, alulirt társulati jegyzőhöz intézendők. — Pályabirákul: Kecskeméthy István, Márton Ferencz és Molnár Pál urak kérettek fel; kiknek véleményes jelentésére a társulat pénztárából a kitüzött dij kifizetendő. — A dijnyertes mü közönségesitése végett a Koszoru szerkesztősége fog felkéretni, a többi müvek pedig posta utján fognak tulajdonosaiknak visszaküldetni. Abonyban, sept. 26-án 1864. *Aranyi Sándor*, társulati jegyző.

(Beküldetett.)

VEGYES.

— **A Kisfaludy-társaság** f. hó 28-án tartott gyülésén Arany János igazgató azon levelet mutatta be, mely a társulatot a szatmári Kölcsey-ünnepre meghivá; a társaság sajnálkozva értesült, hogy a meghivó levél részint hiányos, részint nem közvetlen czimezés folytán, némileg későn jutott a társaság kezei közé, midőn — különben is szünidőt tartván — az ünnepélyen való képviseltetése iránt nem intézkedhetett ugy, a mint ohajtotta volna. A Kisfaludy-társaság kijelenti, hogy hasonló hazai ünnepek megülésében mindenkor tevékeny részt ohajt venni, egyedül azt kérvén, hogy az illető ünnepek tervéről mindig ideje-korán tudósittassék.

Torma Károly ur Csicsó-Kereszturról Kisfaludy Sándornak egy 1796-ban sajátkezüleg irt levelét küldé be. A társaság meleg köszönettel fogadta a becses kéziratot, melyet levéltárában fog megőrzeni.

A Shakespeare-kiadásba „Titus Andronicus“ forditása Lévay Józseftől, ugy „VIII-ik Henrik“ és „Macbeth“ forditása Szász Károlytól véglegesen elfogadtattak.

Csalomjai ur Shakespeare „János király“-a első felvonásának forditását azon óhajtással küldé be, hogy a társaság nyilatkozzék: vajon kivánatos-e, hogy az egész drámát is leforditsa. A lefor-

ditott első felvonás véleményadás végett Arany János igazgató urnak adatott át.

A „Erdőszeti lapok“ IX. füzete a könyvtár számára köszönettel fogadtatott.

A Kisfaludy-társaság ujabban választott tagjai felszólittatnak, hogy székfoglalójokat mielőbb tartsák meg.

A társaság a jövő nagygyülés előtervelésével foglalkozván, örvendve értesült Lévay József és Tóth Lőrincz tagok készségéről, kik közül az első Kazinczy Gábor, az utóbbi Fáy András fölött fog emlékbeszédet tartani.

Pest, sept. 28. 1864. *Tóth Kálmán*
segédtitoknok.

* Kölcsey Ferencz szobrának leleplezése Szatmáron sept. 25-én nagy diszszel, ünnepélyllyel és roppant néptömeg jelenlétében végbement. Nem csak értelmisége a városnak és megyének, hanem távol falubeli köznép is nagy számmal vett benne részt. Az emlék a piaczon áll, arczczal a megyeháznak. Talapzata egy nagy koczka, ezen egy szürke márvány oszlop, s az oszlop tetején a carrarai márványszobor; az egésznek magassága 19 láb. A koczka talapzat föliratai:

északon :

Kölcsey Ferencznek
MDCCCLXIV.

keleten :

Hass, alkoss, gyarapíts
S a haza fényre derül.

délen :

Isten áldd meg a magyart.

nyugaton :

A haza minden előtt.

Az ünnepély még a leleplezés előtti napon elkezdődött: a város már pezsgett az egybesereglettektől, s este műkedvelő szini előadás volt a szobor javára. A leleplezés ünnepélyét vasárnap délelőtt 10 órakor a dalárda nyitotta meg Kölcsey hymnusával. Ezt követték az e czélra készült emelvényről a szónoklatok: először Gyene Károly, ki a szobor létrehozásában a legbuzgóbban fáradozott — tartá szónoklatát, a szobor keletkeztének történetét adva elő. Azután Greguss Ágost, az akadémia küldötte s Kisfaludy-társaság titkára, jellemezte Kölcseyt mint irót; elmondá, mit köszönhetünk neki mint költőnek, mint prózairónak, s mint aestheticusnak. Erre Ilyés Bálint lelkész olvasta föl „Kölcsey emlékezete“ czimü költeményét. Végül Luby Zsigmond, volt alkotmányos főjegyző, Kölcsey politikai pályájáról beszélt. A közöket a dalárda éneke tölté be. Az ünnepélyt lakoma követte, számos toaszttal. Délután népmulatság, este műkedvellői előadás; Kölcsey szobrának megkoszorúzása; Zombori Gedő szavalata a szobor előtt, s végre tánczvigalom.

* Losonczon sept. 18-kán tartatott meg a helv. hitv. egyház fölszentelése Nagy Mihály, a haza legidősebb superintendense által. Mind a négy superintendentia — a dunamelléki és tiszántuli püspökeik által — képviselve volt, valamint a főiskolák is legnagyobb részben. A templomban tartott fölszentelési ünnep után, itt is, mint mindenütt, lakoma következett, a magyar ember vérével oly elválhatlanul összeforrott s a köz iránti érdekeltségét tanusító toaszokkal fűszerezve.

* Reményi Ede hosszu és diadalteljes utjából ma egy hete jött vissza Pestre — rövid látogatásra, mert megint kiutazik Schweizba s Franczia országba. Csak nehány hetet fog itthon tölteni, s mint olvassuk, egy pár hangversenyt is rendez. Már két év óta nem hallottuk nyilvános helyen varázs hegedüjét, s akkor is csak a műértők számára tartott az „Európában“ egy pár estélyt; a mélabus „Repülj fecském“-mel, s a szilajon rárántott „Ezt a kerek erdőt“-tel, szóval a magyar nagy közönség szivéhez szóló dalokkal magyarországi körutja óta nem lépett fel soha. Ilynemü hangversenyekben szeretnők mi őt még távozása előtt hallani.

* A nemzeti szinházban Vörösmarty halála napjának emlékére „Áldozat“ czimü szomorujátékát szándékoznak előadni fényes kiállitással s uj szereposztással. — Ugyancsak a nemzeti szinházban „Hamlet“-re készülnek, az eddig kihagyott sirásó jelenetet is belészöve. De itt önkénytelenül fölmerül a kérdés, vajon ki játszsza Hamletet? Egressynek volt egyik legmüvészibb szerepe, s ha az uj előadásig ő teljesen fel nem gyógyul, bizony nagy kérdőjelként áll előttünk, hogy a szinház jelenlegi tagjai közül ki játszsza ez egyikét a drámai szerepek legnehezebbjeinek. — E hétre a következő darabok vannak kitüzve: october 2. Csapodár, 3. Nem szabad a királylyal tréfálni, 4. Ördög Robert, 5. III. Richard, 6. Windsori vig nők, 7. Stuart Mária, 8. Hunyadi László.

* Ifj. Bertha Sándor fiatal zenészünket Liszt Ferencz meghivta magához Rómába, hogy tanulmányait az ő közelében folytassa.

* Mig Vámbéry Armin Angliában mind nagyobb-nagyobb feltünést okoz, művét a mi körülményeinkhez mérve óriási áron veszik meg, s őt magát gyülésből gyülésre ragadják, és — ránk nézve kedvesen hangzólag, de ő rá nézve mintegy csillapitólag — „zealous Hungarian“-nak hivják: addig Bukharából hozott tatárja ide s tova magyar emberré lesz. E derék dervist t. i. angliai utjának idejére Budenznél hagyta, hogy jeles philologunk az ő távolléte alatt tanuljon tőle élő szóval tatárul. Az atyafi aztán mindennap bejárt, mig a szünidő be nem állott, Budenzzel az akadémia könyvtárába, s ott ödöngött a temérdek könyv közt, láthatólag unatkozva rettenetesen; aug. közepe körül pedig lementek mindketten Szilády Áronhoz Halasra, s ennek a vidéknek nagyon megörült a tatár, mert hazájának homok sivatagaira emlékezteté. Különben czivilizálódik: csináltatott valami — saját ideája szerinti — magyar ruhát, mely bő mint a kaftán, mert ilyen szük magyar nadrágot világ kincséért sem hagy-

na magára huzni. Most aztán valódi „tatárjárás“ van Halason.

* Mezey József szembeteg festész tizenkét olajfestményének kisorsolása sept. 21-én ment végbe, ily eredménynyel: 1. Olparti részletet nyerte 4590. sz. 2. Éji tájkép holdvilágnál 2984. sz. 3. Tiroli tájkép 251. sz. 4. Urvacsora vas öntvény után 3595. sz. 5. Schveizi tájkép 1642. sz. 6. Két csikós 4063 sz. 7. Erdőrészlet 2491. sz. 8. Tiszaparti tájkép 317. sz. 9. Falusi tájkép 3301. sz. 10, Alkonyat eső után 1805. sz. 11. Szamosparti tájkép 4228. sz. 12. Kelet hölgye 2366. sz. Fentebbi nyeremények elszállitásra bemálházva Gellért László ügyvéd urnál vannak letéve; a t. cz. nyerők tisztelettel értesittetnek, hogy nyereményeik átvétele végett az eredeti nyertes sorsjegyeket nevezett ügyvéd urhoz beküldeni, s egyidejüleg az elszállitás felől intézkedni szivesked jenek.

* Damjanich János özvegye, mint elnök, közzé tette a lapokban a Magyar Gazdasszonyok Egylete által 1863—64 évben az alföldi inségesek részére rendezett segélyezésekről vitt számadást. Napokon át folyt az nagyobb lapjaink hasábjain, s a tömérdek kisebb-nagyobb adakozások összege, ha összeadható volna a ruha, élelmiszer, készpénz, bizonyára nagy értéknek felelne meg. E gyüjtés az egylet működésének legszebb koronája, s négy évi működésében semmire nem nézhet oly büszkén vissza. — Ugyancsak a Gazdasszonyok Egyletének kiállitása october 3-án nyilik meg a Köztelken, s 10-ig fog tartani.

* Molnár György igazgatóságának pártja, nem csak a két főváros lakói közt, kik az uj igazgatóság meddő működését folyvást látják, növekszik napról-napra, hanem vidékről is élénk nyilatkozatok érkeznek mellette. Igy a „P. N.“-nak irják Nyiregyházáról, hogy az ottani hangulat „Molnárra nézve, felette kedvező.“

* A magyarországi tanügy érdekében összehivott királyi bizottság sept. 17-kén fejezte be értekezleteit. Az általa előterjesztett javaslatok közé tartozik, hogy a gymnasiumokban a reál tantárgyaknak átalában az eddigieknél több tanóra szenteltessék, s hogy a pesti tud. egyetemen a tanárjelöltek számára rendes három évi tanfolyam állittassék föl.

* A kolozsvári reform. kollegium ifjusága „Gazdálkodási egyletet“ alakit, mely felszólítja a szabókat, csizmadiákat stb. és a vendéglősöket, hogy ki készit az ifjuságnak legolcsóbban ruhát, vagy látja el koszttal? Szép és életrevaló eszme. Bár minden tanintézeteinken (a pesti egyetemet sem véve ki, legkevésbbé sem) utánzásra találna, s a módosabb ifjak se tartanák rangjuk alattinak belépni egy ily egyletbe!

* Báró Jósika Miklós jelenleg „Emlékiratain“ dolgozik, melynek első kötete nem sokára meg fog jelenni. Csak szépet s jót várhatunk tőle, mely bizonyára becsesebb lesz egész nyaláb regénynél.

* A lapunkból is dicséretesen ismeretes *Wohl Stephanie* kiadta aláirási felhivását összegyüjtött kedves regéire, melyek elsőiről már a Szépirodalmi Figyelő kedvezően nyilatkozott volt, mostan pedig az aláirási felhivásban e lapok szerkesztője, Arany János, nehány méltányló sorban, őszintén ajánlja a közönségnek a tehetséges fiatal irónő „Regekönyvét.“ Kiadója Osterlamm, aláirási határidő november vége, ára 1 frt 50 kr, mely csak a példányok átvételekor fizetendő.

UJ KÖNYVEK. *)

GOMBOSTŰ NAPTÁR. Hölgyek számára. 1865. Szerkeszti *Rózsaági* Antal. Harmadik évfolyam. (Herczeg Odescalchi Gyuláné, gróf Károlyi Victorné, gr. Széchenyi Ödönné arczképeivel.) 16r. Naptáron kivül V, 161 és XX lap. Ára kötve 1 frt 50. (Kugler, Pest.)

SÁROSPATAKI FÜZETEK. Protestans tudományos folyóirat. Szerkeszti és kiadja *Erdélyi* János. Nyolczadik évfolyam, vagy uj folyam első éve. VI. szállitmány. 8r. 481—484 l. Ára egész évre 6, félévre 3 ft. — (Főiskola nyomd. S.-Patak.)

RENANIÁNA. Irta *Ballagi* Mór. K8r. 144 l. (Osterlamm bizom. Pest.)

SRÉTER KÁLMÁN VERSEI. Kiadó szerző sajátja. 8r 434 l. Ára 2 ft. (Vodiáner nyomd. Pest.)

*) Hogy ez állandó rovatot minél teljesebbé tehessük, kéretnek a t. kiadó, illetőleg szerző urak, hogy az ujonnan megjelenő művekből egy-egy példányt, vagy legalább annak egész czimét, hozzánk beküldeni szíveskedjenek.

NYILT LEVELEZÉS.

Miskolczra. Vettük a 12 ftot, s igy természetesen a levelet is. A bejelentés megtörtént s kedvesen fogadtatott. A pár számot elinditottuk. D. D. 1865-re iratott be.

TARTALOM.

A költészet rendeltetése. — Elátkozott kor. *Balogh Z.* — Mindennapi csalódások. (Egy napló töredékeiből.) *Győry V.* — A kis szobaleány. *Losonczy L.* — Különös végrendelet. (Beszély.) — Irodalom. — Nemzeti szinház. *Gy. P.* — Reviczky Szevér. (Necrolog). — Vegyes. — Uj könyvek. — Nyilt levelezés.

Arany János felelős szerkesztő és kiadó.

Pest, 1864. Nyomatott Emich Gusztáv magy. akad. könyvnyomdásznál.

KOSZORÚ.

Megjelenik hetenkint vasárnap. Szerkesztő szállása, hová a dolgozatok, előfizetési pénzek, reclamatiók is küldhetők: Üllői-út 7 sz.

HETILAP
A SZÉPIRODALOM S ÁTALÁNOS MIVELTSÉG
KÖRÉBŐL.

Előfizetés; egész évre 12 frt, félévre 6 frt. Előfizetést elfogad s a lap szétküldését is kezeli Emich Gusztáv kiadó-hivatala: Barátok-tere 7. sz.

MÁSODIK ÉVFOLYAM. OCTOBER 9. 1864. MÁSODIK FÉLÉV. 15. SZÁM.

A KÖLTÉSZET RENDELTETÉSE.

(Folytatás.)

Utunkat folytattuk, balról a puszta, jobbról az Anti-Libanon hullámzásai közt, nehány, az arab nyájőrök által müvelt apró szántóföldön s egy széles forrás medrén keresztül, mely a romok közt kígyózik, s melynek partjain nehány szép diófa emelkedik. Az acropolis, vagyis a mesterségesen emelt halom, melyen Heliopolis nagyszerü emlékei terültek el, már látható volt itt-ott az ágak közt s a magas fák teteje fölött; végre egészen szemeinkbe tünt, s az egész társaság, mintegy villanyütés által érintve, megállott. Nincs toll, nincs ecset, mely leirhatná a benyomást, melyet egyetlen pillanat ád a szemnek és léleknek; lépteink alatt, a patak ágyában, a mezőkön, a fák törzsei körül, iszonyu nagyságu kődarabok feküdtek vörös és szürke gránitból, vérszinű porphyrból, fehér márványból, sárga, de ép oly fényes kőből, mint a parosi márvány; szobortöredékek, kivésett oszlopfők, gerendák, boltozatok, párkányok, oszloptalapzatok, mindannyi szétszórt s még vergődni látszó tagjai az arczczal földre zuhant szobroknak; mindez rendetlenül, apró halmokban emelkedve, ezer darabbá szórva s szétomolva mindenfelé, mint egy vulkán lávái, mely egy nagy birodalom romjait hányta ki. Alig lelhetni rést a tovább haladásra a művészetek e földre szórt szemete közt; lovaink patkója minden lépésen megcsuszott az eltörött párkányzatok kicsiszolt ékítményén, vagy egy csonka nőszobor hó kebelén: egyedül Balbek patakja talál magának utat e romágyak közt, beszédes habjaival mosogatván e márványtöredékeket, melyek meg-megakadályozzák futásában.

E valódi márványhalmokat képező romhullámokon túl emelkedik Balbek vár hegye, ezer lépés hosszu, hétszáz láb széles, csupán ember kezek által, faragott kövekből, (melyeknek mindegyike 50—60 láb hosszu s 15—30 láb magasságu) épitett sikemelvény; — e kifaragott gránitdomb emelkedék föl előttünk, keleti oldaláról, mély alapjaival s megmérhetlen fölületével, melyen három gránitdarab száznyolczvan lábnyi kerületü, s közel négyezer láb területet foglal el földalatti boltozatainak széles mélyedéseivel, melyekbe a patak szökdelve esett le, s hol a szél, a patak morajával, cathedrálisaink harangjaiéhoz hasonló hangot képezett. E roppant emelvényen tüntek szemünkbe, a kék és rózsaszinü látkörből kiválva, a nagy templomok emelkedettebb, aranyszinü részei. Ezen elhagyatott emlékek némelyike, mintha csak tegnap hagyta volna el őket a művész keze, érintetlennek látszott; mások csak még fönálló maradványokat, magános oszlopokat, meghajlott falakat s lehámlott homlokzatokat mutattak; szemünk fénye elveszett e különféle templomok oszlopainak csillogó tekintetében, s a magasra emelkedő látkör nem engedé látni hol végződik e kő népcsoport. A nagy templom hét óriási oszlopa, méltóságteljesen viselvén még gazdag s colossalis párkányzatát, uralkodott az egész jelenet fölött, elmosódva a puszta

kék egében, s óriások áldozatára készült légoltárt képezvén.

Csak pár perczig állapodtunk meg, hogy ismeretséget kössünk a helylyel, melyet oly távolról, annyi veszély közt jöttünk meglátogatni, s biztosak levén, hogy másnap élvezni fogjuk a látványt, melyet az álmok sem birnak visszaadni, utunkat tovább folytattuk. A nap hanyatlóban volt, menhelyet kellett keresnünk vagy a sátor, vagy a romok valamely boltozata alatt, hogy az éjet ott töltsük s a tizennégy órai utat kipihenjük. A romhegyet, s a düledékektől egészen fehér, téres sikot balról hagyva, s nehány, kecskék és tevék által lelegelt mezőn áthaladva, utunk egy füstoszlop felé vettük, mely egy arab kunyhókkal vegyített romcsoport közül emelkedett az ég felé. Az út egyenetlen és gödrös volt s viszhangzott lovaink patkója alatt, mintha a földüreg beszakadni készülne lépteik alatt. Ledőlt márvány darabok által félig elfödött, alacsony viskó nyilásához értünk; az ajtó s az üvegtábla nélküli keskeny ablakok kevés falragaszszal ügyetlenül egymásmellé helyezett márvány és porphyr darabokból voltak alkotva. A kunyhó lapos födelén egy vagy két láb magos tornyocska emelkedett, melyben egy, a remeték lakára festetni szokott, kis harangot ingatott a szél fuvalma. Ez volt a balbeki arab püspök palotája, ki e pusztában tizenkét vagy tizenöt keresztyén családból álló s a puszta és Békáa független arabjainak törzse által elnyelt görög katholikus község fölött őrködött. Még eddig élőlényt nem láttunk, a nagy templom oszlopai közt futkosó sakálokon s a kis selyem rózsaszin nyaku fecskéken kivül, melyek, mintegy a keleti épitészet ékesitéséül, az erkélyszerü tetőt körítették. A püspök, társaságunk zaja által értesittetvén, csakhamar megjelent s meghajtván magát ajtajában, megkinált vendégszeretetével. Egy szép ezüsthaju és szakálu, komoly s szelid tekintetü, nemes, kellemes s dallamos szavu öreg volt ez, egészen hasonló a papnak költemény- vagy regényben festett eszményéhez, s méltó hogy békét, lemondást s szeretetet sugárzó arczát mutassa — emez elmélkedés és romok ünnepélyes jeleneténck közepette. Egy benső, szintén szobordarabokkal, mozaik- s régies edénytöredékekkel borított kis udvarba vezetett bennünket, s átadván butor s ajtók nélküli két kis alacsony lakát, maga hátravonult, keleti szokás szerint, házának korlátlan uraiul vendégeit hagyván. Azalatt mig arabjaink a ház körül vas czövekeket vertek a földbe, hogy vasgyürűk által lovaik lábait azokhoz köthessék, s mig mások az udvaron tüzet raktak, hogy a rizskását s árpapogácsát elkészitsék számunkra, kimentünk, hogy egy második tekintetet vessünk a körülfekvő emlékekre. Előttünk voltak a nagy templomok, mint szobrok talapzatain; a nap végső sugarát bocsátá reájuk, mely csendesen egyik oszlopról a másikra vonult, mint a lámpa fénye, melyet a pap magával visz a szentély belsejébe; a csarnokok, szobrok, oszlopok, oltárok ezer árnyai mozogva terjedtek szét a kövek roppant erdejében s elfoglalák lassanként a fénylő sugaraktól odahagyott márványkövek felületét. Távolabb a sikon romok oceánja terült, csak a látkörben veszve el; kőhullámoknak nevezhetné az ember, melyek a sziklán megtöretvén, fehér tajtékjokkal elboritották a roppant sikságot. Nem emelkedett semmi a romok e tengere fölött, és az éj, mely már ereszkedni kezdett a hegység egy lánczolatának szürkülő magaslatairól, betakará lassanként azokat sötét árnyával. Nehány perczig szótlan, csendesen, elmélkedve ültünk e szavakkal ki nem fejezhető látmány előtt, s aztán lassú léptekkel visszatértünk a püspöknek, arabjaink tüze által világitott, kisded udvarába.

Nehány, az udvaron padokul szolgáló párkány s oszlopfő töredékre ülve, hamar elköltöttük a puszták vándorának sovány vacsoráját s mielőtt álomra hajtanók fejünket, egy ideig beszélgeténk arról, mi eltölté lelkeinket. A tüz kialudt, de a tiszta égen fölkelt a ragyogó teli hold, s átküldvén sugarait egy az udvart a puszta felől környező, fehér kövekből épült magas fal rovátkain s egy arab csinban készült ablak csipkézett résein, a kövekről vissza

vert tündöklő fénynyel világitá meg a tért. Némaság s csendes mélázás ragadott meg bennünket; a mit e perczben, e helyen gondoltunk, oly távol az élő világtól, e kihalt világban, egy ismeretlen mult anynyi néma, — de az emberiség bölcsészetes történet könyvének apró elméletét fölforgató tanuinak jelenlétében; a mi e perczben megmozdult lelkünkben vagy szivünkben, rendszereink, eszméink s ah! tán egyéni emlékezeteink s érzelmeink világában, isten tudja azt csak, s ajkaink nem kisérlették meg elbeszélni; féltek volna ez óra, e csillag, e gondolatok ünnepélyességét megszentségteleniteni; hallgattunk. Egyszerre egy édes szerelmi panaszhanghoz, majd szenvedély által fokozott, komoly morajhoz hasonló zaj ütötte meg fülünket, mely az arab modoru, ablakrésekkel átlyuggatott és saját terhe által tetőzetétől megfosztott magas fal mögötti romokból emelkedett; e zavart, értelmetlen moraj lassanként növekedett, magasabb, erősebb lőn, mig végre több, egy karba egyesült hang által táplált éneket különböztethettünk meg, egy egyhangu, mélabus, gyengéd éneket, mely fölváltva fölemelkedett és leszállt, kihalt s ujra kezdődött, önmaga önmagának felelgetvén: estima volt ez, melyet az arab püspök kisded nyájával végezett, a pogány arabok által nem rég földult templomának tetőtlen romfalai közt. Semmi által nem voltunk előkészitve a lélek ezen zenéjére, melynek minden hangja az emberi szivnek egy érzelme vagy egy sóhaja; s mely e magányban, e puszták közepett, a földingások, a barbarok s az idő által fölhalmozott néma kövekből emelkedik. — Meghatva, elragadtatva — gondolatunk, imánk s egész benső költészetünk magasztosult érzeteivel kisértük e szent költészet hangjait, mindaddig, mig az énekelt litánia, egyhanguan ismételt refranjeivel, bevégződött s az ájtatos hangok utolsó sóhaja is elhalt e vén romok régi szokott csendjében.

Ime, ez lesz kétségkivül, szóltunk magunkban, fölkelvén, az utolsó korszakok költészete: sóhaj és ima sirok fölött, panaszos vágy ama világ felé, mely se halált se romokat nem ismerend.

De ennek még szembeszökőbb előképét láttam nehány hónap mulva a Libanonon tett utazásomban; engedelmet veszek magamnak azt is lerajzolni.

Az alpok ezen részének utolsó magaslatairól szállottam le; Éden, arab maronita falu scheikjének vendége valék, mely helység e hegyek legcsúcsosabb foka alatt, a növényélet legvégső határain feküdt s csak nyáron át lakható. E nemes s tiszteletre méltó öreg, engem felkeresendő, egész a syriai Tripolis környékeig jött fiaival s nehány szolgájával, s oly méltósággal, szivélyességgel s nemes modorral fogadott édeni kastélyában, mint csak egy XIV. Lajos udvarában nőtt öreg főurról képzelni lehet. Egész életnagyságu fák égtek a tágas tüzhelyen; az ürük, gödölyék, szarvasok rakásszámra voltak fölhalmozva tágas termeiben, s Libanonnak, szolgái által pinczéjéből fölhordott, más századból való aranyszinü bora folyt előttünk s kiséretünk előtt. Miután nehány napot e szép, homéri, s mint a helyek, hol azokat feltaláltuk, költői erkölcsök tanulmányozásában töltöttünk, a scheik idősebb fiát s bizonyos számu arab lovagokat adott mellénk, hogy azok Salamon czédrusaihoz vezessenek; nevezetes fák, melyek megszentelik még most is Libanon legmagasabb csúcsát, s melyeket, mint Salamon dicsőségének legutolsó tanuit, az emberek századok óta tisztelni járnak. Nem fogom azokat itt leirni; de ezen, egy utazóra nézve oly emlékezetes napon, visszajövet a sziklák mélyedéseibe s a Libanon ezen csoportjának számos és mély völgyeibe tévedtünk, s egyszerre egy iszonyu, nehány ezer láb mélységü sziklafal szélén találtuk magunkat, mely a szentek völgyét körité. E gránitbástya falai oly meredekek voltak, hogy ösvényt rajta a hegyi zergék sem lelhettek volna, s hogy arabjaink kénytelenek voltak hassal a földre feküdni s a mélység fölé hajolni, hogy a völgy fenekét megláthassák. A nap hanyatlóban volt; már jó nehány óra óta utaztunk s még hosszabb idő kivántatott,

hogy elvesztett utunkat megtaláljuk s Édenbe érjünk; lovainkról leszálltunk s vezetőink egyikére bizván magunkat, ki ismert egy, nem messze innét a maronita szerzetesek, e völgy emlékezetet meghaladó lakói által vájt sziklaösvényt, egy ideig a párkányzat szélén haladtunk s végre, sikamlós lépcsőkön, egy a sziklától elszakadt s az egész látkörön uralgó síkmagaslatra szálltunk le.

(Vége köv.)

A SZEGÉNY VÁNDORLÓ LEGÉNYRŐL.

Rongy-e vagy mi látszik a falu árkában?
Én istenem, bizony rongy lehetne bátran!
De mikor feje van, hogy lenne rongy szegény —
Nem rongy az, nem rongy az: egy vándorló legény!

Vergődik, didereg, ugy süt a nap pedig;
Két szeme, ajaka, de csak hidegedik.
Amott a kert végén, a káposztás alján,
Egész megsajnálja egy szép fiatal lány.

Oda megy melléje, szépen megszólítja:
„Az a jó ur isten majd csak meggyógyítja!
Sohase búsúljon, ne féljen, ne féljen —
Nekem is van ám egy katona testvérem.“
S fogja a kezénél, ugy viszi, vezeti,
Odabent jó puha ágyat vetnek neki.

Éjfél után sebes eső kerekedik —
Fölveti a legény üveges szemeit.
Ugy kérne valamit, ugy mozogja szája:
„Levelet, levelet Stíria országba,
Stíria országnak egy kis falujába;
Ottan is, annak is egy kis utczájába.“

Szabados Zsuzsika fogja a levelet,
Sürű könyek között hogy irja ezeket:

„Beteg vagyok, mátkám, beteg vagyok nagyon.
Vagy látsz többet vagy sem, kedves szép angyalom!
Menj el az apámhoz, mondjad azt izenem:
Fekete koporsót csináltasson nekem;
Mondjad az anyámnak, azt mondjad legalább:
Sohse kérdje miért — csak sírja ki magát,
Sirasson valakit tiszta szive szerént —
Valami elveszett szegény mesterlegényt.“

Szabados Zsuzsika nem hallgat csak irja,
A levél végire ezen szókat irja:

Mégis ne sirjatok, ne is búsuljatok,
Siratlan, temetlen itten se maradok.
Lesz nekem koporsóm, sárga szeggel verve,
Rajta lesz nevem is aranynyal kiverve —
Lesz tudom olyan is, a ki rám borul még:
S elsirat, mintha csak a testvére volnék!

TOLNAY LAJOS.

MINDENNAPI CSALÓDÁSOK.

(Egy napló töredékeiből.)

(Folytatás.)

Május 1.

A mi e mai napon történt velem, az oly sajátságos, hogy bámulatomból még mostanig is alig tudok magamhoz jönni!

Csodálatos!

Talán ötvenszer is fel s alá jártam már kis szobámban, — folytonosan e mai nap eseményén tépelődve, és lelkemben nem tud világosság támadni, mely e különös dolog homályát, legalább némileg, oszlatná.

Fog-e ebből valami fejlődni?

Jó — vagy rosz?

Vagy semmi?!

Mindegy! Feljegyzem naplómba.

Az idő nagyon megenyhült, s ma már a második napja, hogy egészen tavaszodni látszik.

Ma reggel főnököm a legnyájasabb arczczal nyitott irodánkba, s szokott kedves üdvözlése után e szavakat mondá:

— Szó a mi szó, barátaim, — de a munka is megárt, ha sok. Tisztelet a pa-

ragraphusoknak, — azonban a test is megkívánja a magáét. Ma nevezetes nap van Budapesten, uraim: május elseje! A zöldbe siet mindenki, már tudniillik ha volna zöld. Tegyék önök ma szabaddá magukat, nyugodjék a toll és pihenjen a kéz, — és itt igen nyájas arczczal felém fordúlva, mosolyogva tevé hozzá — és az ész. Délután magam is ki akarok kocsizni családommal együtt, — ma nem fogadok el senkit.

Mind a hárman megköszöntük főnökünk szives és gyengéd figyelmét.

Szalánczi mosolyogva tért vissza szobájába.

Iroda-társaim, — két eleven fiatal irnok, — alig tudtak hova lenni örömükben. Mind a kettő szerelmes fülig, — örültek, hogy május elsejét együtt tölthetik kedveseikkel.

Nem akartam őket se megszégyeníteni, se kedvüket szegni, — vártam egy ideig, s mintha valami fontos teendővel mentem volna, felkeresém szobájában főnökömet, s elmondám neki, hogy ujra megköszönöm szives figyelmét, de engedje meg, hogy délután, legalább egy-két órára, én magam mégis feljöhessek az irodába, mert — a mint való is volt — oly fontos teendőm akadt, a mit e mai napon, a posta-indultáig, okvetetlen be kell végeznem.

— Ember! — mondá főnököm a legszeretőbb mosolylyal — önt meg fogja ölni buzgalma. Egyébiránt igen köszönöm szives készségét. Nagyon köszönöm.

Délután pontban három órakor egyedül voltam az irodában. Főnököm nem jött be, — hanem mintegy óranegyed mulva a szomszéd ajtók nyitogatása, ruhák suhogása és vidám csevegések, azután pedig kocsirobaj azt adták tudtomra, hogy Szalánczi csakugyan kocsizni megy családjával.

Nem nevetsz ki, naplóm, ha azt a bohóságot is megirom, hogy a midőn az ajtók nyitását meghallottam, magam is az irodaajtóhoz siettem, s a kulcs nyiláson kitekintek, — ha csak egyetlen pillanatra is láthatnám a szép Helént!

Nevess, nevess naplóm, — de hidd el, ügyvédi szavamra, — nem vagyok szerelmes!

Saját magam bohóságán elpirulva, mintegy szégyenülve tértem vissza iróasztalomhoz!

Ha most a cliensek láttak volna!

Dolgoztam; mintegy ötödfél órára elkészültem.

Még másfél órai időm volt a posta indultáig, s igy szükségtelen vala szerfölött sietnem, — azért munkám után kissé pihenni szándékoztam, de a teljes tétlenségnek nagy ellensége lévén, iróasztalom készleteit rendezgetém.

Az irodai óra három negyedet ütött, midőn az ajtón kopogtak.

— Szabad! — mondám arra tekintve.

Mily nagy volt meglepetésem, midőn a hevesen kitárt ajtóban azt a férfiut láttam megjelenni, a ki legelső ittlétemkor főnököm szobájából lépett ki, — s a kiről Szalánczi maga azt mondá, hogy a tébolyodottságnak sajátságosabb nemével sohasem találkozott.

— Itthonn van Ammer? — kérdé a különös ember rekedt s majdnem rikácsoló hangon.

Nem tudtam ki az a kit keres.

— Vagy úgy, — pardon, grátia, pardon, bocsánat, ha! ha! — mondá, s belépett, — azt sem tudom hol járok! Nincs itthon az ügyvéd ur?

Nem tudom. Szalánczi minapi részvevő nyilatkozata tette-e, — vagy csak saját jobb természetem, — de végtelenül megsajnáltam ezt a különös alakot.

— Nincs, — mondám a lehető legnyájasabb hangon, s iróasztalom mellől feléje közeliték, — de ha várakozni akar ön, sziveskedjék helyet foglalni.

Őszintén megvallva, ezt nem ugy értettem egészen a mint mondottam. Azt hittem, hogy mondásom udvariasság lesz, a mely ugy sem fogadtatik el.

Nem mondtam igazat, sorsom jóformán meg is büntetett.

— S ön tartóztat engem? tartóztat, engem, itt?! — kérdé előbbi hangján, s bámulva nézett reám, — ugy-e, ön még rövid ideje van ez irodában?

Rajtam volt a sor, hogy viszont bámulva tekintsek őreá e sajátságos kérdésénél.

— Másfél hete, — viszonzám egyszerüen. Tessék helyet foglalni.

— Másfél hete?! — folytatá megint ugy mint előbb, — s ön még helylyel kinál engemet?

Nem tudtam, mit gondoljak. — Ugy látszott, hogy ez ember e szavaival az egész irodai személyzetet, s abban magát főnökömet vádolja!

Most jutott csak eszembe az egyik irnoknak gúnyos mosolygása amaz első látogatásom alkalmával; — most emlékeztem vissza ujra e férfiunak haragos, neheztelő arczára, midőn innen ugyanakkor távozott, — s e nehány vonásból, a gondolat segítségével, csakhamar azt a képet állítottam össze: hogy a fiatal irnokok, e boldogtalannak elmeháborodását észrevévén, gyengédtelenebbül bánhattak vele mint még ilyenek irányában is illett volna, s e kellemetlen bánásmód a szerencsétlennek fájt, s azért neheztelt meg, azért viseltetett gyülölettel mindenki irányában. Főnököm neve és becsülete oly szent előttem mint tulajdon magamé, — s mi tagadás benne, — az volt legelső, nem épen hálátlanságot tanusitó gondolatom: a mily árnyat vetett főnököm irodájára és nevére fiatalabb társaim illetlen magukviselete, annyival inkább törekedni akarok ezen hibát saját nyájasságom és szelidségem, gyengédségem és előzékenységem által jóvátenni.

Teljes bizalommal léptem a férfiuhoz, nyájasan, s ujra széket mutatva neki, — de a mint közelebb léptem hozzá, legnagyobb sajnálatomra — a mi jó részt levont szánalmamból is — roppant erős szeszesital szagot éreztem. Mondhatom, zavarban voltam. Eddigelé sohasem tapasztaltam magamon, hogy egyes emberek fölött, főleg gáncsoló itéleteimben, elhamarkodó s kivált igazságtalan lettem volna: most az egyszer azonban igen hamar s mégis igazságosan azt mondhatám e boldogtalanról, hogy ő nem csak elméjére nézve nem teljesen tökéletes, hanem, a szó szoros értelmében, még józanságban sem az. Minél tovább maradt az irodában, annál kellemetlenebbé vált. Végre kényszeritve láttam magamat mind őt szivarral megkinálni, mind önmagamnak ehhez — mint óvószerhez folyamodnom a kellemetlen társalgó közelében.

— Szivart is?! — mondá — ez dicső! Pompás szivar! Szabad öntől kérnem valamit?

— Tessék.

— Adjon ön nekem még két szivart, és azután mondja meg nevét; — nem . . . ne csak mondja, — adja nekem látogató jegyét!

Látogató jegyet soha életemben nem adtam vonakodóbban, mint ez alkalommal. De mit volt tennem? Társalgóm igen kellemetlenné kezdett lenni; — igy — ha kivánságát teljesítem, — azt hittem, megszabadulok tőle.

Két szivart vettem elő tárczámból, — s egy névjegyet, rajta egyszersmind lakásom, — s ez óhajtott tárgyakat átnyujtottam neki.

S mi következett most? Talán távozott látogatóm?! Sőt inkább! A mi ezután jött, az volt a sajátságos, melylyel semmi módon nem tudtam tisztába jönni mindekkorig.

— Adorján ur — mondá, miután névjegyemet megtekintvén, a két szivarral együtt igen disztelen felső öltönyébe rejté: — kedves Adorján ur, — édes lelkem barátom, ön boldoggá tett engemet. Rég volt ilyen kedves órám! Ah! — kiálta fel egyszerre s iróasztalomhoz közelített — micsoda könyv ez?

— Ahhoz ugyan nem sokat értesz! — gondolám magamban, mert az iróasztalon fekvő könyv Shakespeare műveinek egy kötete volt német forditásban. Ugy került az irodába, hogy néha órák hosszat is kénytelen lévén az időt tétlenül, puszta várakozással töltenem, a nagy britt lángeszének teremtményeiben kerestem gyönyörködtető és tanuságos szórakozást.

S mit kelle tapasztalnom?! Kevésbe mult, hogy bámultomban fel nem kiáltottam.

— Shakespeare, — a szellemóriás! — kiáltá emberem, s mintha szava, hangja, egész alakja megváltozott volna — ki olvassa ezt *itt !*

Csodálkozásomban alig tudtam kimondani e két betüből álló szócskát:

— Én!

— Ön, Shakespearet, az ügyvédi irodában? — kérdé emberem mosolyogva, — fiatal ember, fiatal ember! Vigyázzon magára, vigyázzon magára! Vagy jó költő, de rosz ügyvéd, — vagy viszont! Az egyetlen Bánkbán iróján kivül alig tudok hivatalos, *törvény*nyel foglalkozó embert, a ki igazán nagy költő lett volna! Vagy az egyiket, vagy a másikat abba kell hagyni! Lássa ön — és itt ugy bele jött a beszéd árjába, hogy én egyik ámulatból a másikba estem — Shakespeare is ott hagyta a hivatalszobát, és szinészszé lett. Ön csodálkozik, miért mondok én hivatalszobát mészárszék helyett, s hiszi hogy sohasem gondolkodtam ezekről? Gondolkodtam, — s épen azért inkább ragaszkodom ahhoz, hogy az Avon partján született szellemóriás eleinte valami hivatalt viselhetett, a hol már némi müveltségre és ismeretekre tett szert, — semmint ama regeszerü hagyományhoz, hogy ő közönséges mészárosból, vagy csaplárból, — a tilalmas orvvadászati esemény folytán, nejét és mindenét elhagyva, menekült volna Londonba a Blackfriars-be.

Nem állhattam tovább. Kénytelen voltam leülni. Ilyen meglepetés, ily csodálkozás, mint most — soha, soha nem vett rajtam erőt!

Honnan tudja *ez* az ember, *ezeket*, és *igy!*

— Schlegel és Tieck forditása! — ah bravó, igy jól van! — folytatá e csodálatos tünemény — ez a jobbik. Nem hiszem, hogy a biblia forditása óta jobb jelent volna meg, főleg azon müvek, melyeket maga Schlegel forditott. Tieck nem oly tiszta, — nem oly világos!

Nem mondok sokat, — de szent egy igaz, nem tudtam folytatni a szivarozást. A sajátságos ember oly gyorsan beszélt — a mit kétszeresen csodáltam mostani állapotában — hogy engem alig, vagy épen nem is hagyott szóhoz jutni.

— S mit olvas ön? Aha, — itt a jegy! Szabad? — folytatá, de mindent olyan hangon, hogy az ember megesküdt volna, nem ez az, a ki három perczczel előbb szivart koldult. — Szabad megtekintenem? Ah! Cymbelinet?! A kedves — hogy is csa — Imogént?! Oh ugy-e, ugy-e, menynyit szenvedett szegény, és mindezt ama szörnyeteg, amaz undok Jachimo cselszövényei által! Oh hogy a cselszövény ez életben oly sokszor, annyi keserves könyet okoz az erénynek!

A vér megfagyott ereimben. A különös ember ingerülten dobta le a könyvet e szavakra, melyeket oly fájdalmas hangon ejtett, hogy szivemet érzém elszorulni. Kalapját kapta s távozni akart.

E pillanatban az iroda ajtaja nyilt, — s a ki belépett észrevétlenül, váratlanul — maga főnököm volt.

A mint megpillantám, zavarodva ugrottam fel helyemről.

Szalánczi halaványvolt mint a fal.

Soha sem láttam ilyennek!

Az én csodálatos látogatóm is visszadöbbent, azután megállott mint valami kőszobor, mely a megrettenést ábrázolja. Ugy álltak egymással szemközt nehány pillanatig, szótlanul.

— Ön ujra itt, szemtelen, eszeveszett! riadt rá főnököm végre oly hangon, hogy én magam is egészen összerezzentem. — Kövessen szobámba! Adorján ur, várakozzék.

Bementek. Magam maradtam. Mi fog történni? Szalánczi neheztelő arczából, dorgáló hangjából azt következtetém, hogy az én boldogságom napja e helyen lealkonyult!

A mi még soha sem történt, — főnököm nem maradt tulajdon szobájában az ismeretlennel. Legalább is egy szobával tovább mehettek, a mit, minden hallgatózás nélkül, abból vélek következtethetni, mert a szomszéd terem ajtajának becsapódását világosan kivehettem.

Mondhatom, szivdobogva vártam a dolog kimenetelét.

Sokkal hamarább történt meg és merőben másként ütött ki ez, semmint egyelőre véltem.

Nem telt belé tiz percz, az ajtók ujra nyiltak, — s a különös ember távozott.

Midőn az irodán átment, az ajtónál megállott és hosszas, igazán megható tekintetet vetett reám.

— Jó éjt, — mondá szeliden — jó éjt, — bocsásson meg ha megsértettem!

Távozott.

És a főnök a másik perczben megint a régi áldott, kedves mosolylyal lépett az irodába.

— Hahaha, szerencsétlen ember, — mondá, de a legmelegebb részvét ömlött el még mosolyán is — sajátságos egy állapot ez a mienk, kedves Adorjánom!

Milyen nyájasan tekintettem én e szavaknál Szalánczira, — csak az képzelheti, a ki azt tudja, hogy e nyájas szavak minő követ hengerítettek el szivemről.

— Miket beszélt önnek e kellemetlen ember? — kérdé részvevőleg s pompás szivartárczáját elővonva ő is rágyujtott s engem is megkinált a legillatosabb upman regaliával.

Elmondtam hiven mindent, a mi köztünk történt, eleitől végig.

Szalánczi jóizűen mosolygott.

— Ismeri ön, kedves barátom, azt a jellemző történetet arról a felvidéki hires psychologusról? — kérdé egy székre bocsátkozva.

Nemmel feleltem.

— Igaz ugyan — mondá — hogy nem illik ide teljesen, — de némely vonásai mégis. A férfiu, a kivel ez eset történt, mint tanár ép oly hires volt, mint a mily szerencsétlen családapa. Neje tébolyodott. Hazajő egykor a férj előadásról, s mit kell látnia?! Tébolyodott neje legkisebb gyermekét két karjánál fogva kitartotta a levegőbe a másodemeleti corridorról! „Ledobjam?“ — kiáltá a nő s kaczagva nézett az érkező felé. „Dobd le!“ kiáltá az is viszont a legkeményebb és a legharsányabb hangon. „Azért se!“ — viszonzá a tébolyodott daczosan s szépen letette a kisdedet. Ha a psycholog nem ismeri a kórt, — ha nyájasan szól, a legborzasztóbbat kell látnia. A következés ebből csak az, hogy az őrültekkel sokszor egészen máskép kell bánnunk, mint a hogy szeretnők. Szigoruaknak, sőt durváknak kell lennünk. Ha ön ez emberhez nyájas lesz, meggyül a baja vele. Rázza le hidegen, — s megszabadul tőle. A propos, a munka elkészült?

Felmutattam.

— Köszönöm, kedvesem, — viszonzá nyájasan — sziveskedjék a postára küldeni (nem mondta volna egy világért: fel*adni!*) — s azután kezét nyujtva nyájasan mondá: jó éjt!

Az éj, az igaz, elérkezett, de a nyugalom eddigelé elmaradt. E mai nap eseményei mégis megzavartak!

Tébolyodott?! De olyan beszéd, — olyan szavak!

. . . Patvar vigye ezt a mécsvilágot ott a szomszédba, — már valóban boszantani kezd. Nem elég a fejemet törni e furcsa emberen, — még az a mécsvilág is egy örökös kérdőjel előttem, melyre nem tudok megfelelni!

Holnap már csakugyan megkérdezem valakitől, ki az, ki lakik ott, mit csinál.

Ez ugyan nem szép; no de hiszen a törvény is kérdez mindig, — s a mi a törvényben van, az mind szép! Most már nyugton lefekhetem, — e *sententia* méltó volna egy (classicus franczia) tragédia csattanós jeleneténck bevégzéséhez.

Május 2.

Ez az ember! Miért kell nekem ezzel mindig olyan különös módon találkoznom?

Megint az a tébolyodott, — vagyis, — az az *ugynevezett* tébolyodott!

Hát nem lesz-e már nap, melyen vele össze ne jöjjek, — s nem lesz-e már lap naplómban, melyen ne legyek kénytelen erről a különös alakról szólani?!

Feljegyzem a mai nap eseményeit.

Még tegnap este elhatároztam magamban, hogy amaz átellenes padlásszoba világosságáról, — hacsak lehetséges, — valami uton-módon tudomást szerzek: s ime, sokkal korábban semmint hittem, olyas-

valamit hallottam, a mi felülmulta minden várakozásomat, — s ki nem mondhatom eléggé mennyire meglepett.

S ki volt az, a ki tudósitott?

Egy sajátságos alak, — a ki talán az egész világot ismeri, s a kit, ha az egész világ ismer, mindenki csak: Frau Rézi-nek szólitja.

Frau Rézi!

Ugy-e nem valami bájos hangzásu név ez, kedves naplóm? Nemcsak neve nem, — nem bájos ő maga se, hanem azért Frau Rézi, ötvenegy nehány esztendejének daczára, most is érdekesebb alak sok tekintetben, mint akárhány 16 esztendős leányka.

Nem szépséget értek ezen érdekesség alatt, sem pedig valami csábitó veszedelmességet: hanem értem Frau Rézinek csodálatos tulajdonságait.

Frau Rézi takaritó nő. Frau Rézi mosni is eljár, — ha ideje engedi; odahaza pedig hasonlóan foglalkozik a civilizátio e nemes művészetével. Frau Rézi — cselédszerzőné, a ki cselédeknek helyet szerez, a megüresült helyekre viszont cselédet ajánl. Ez Frau Rézi; — a maga nemében a legsajátságosabb alak, a kit valaha ismertem. Egyet azonban nem szabad elhallgatnom Frau Rézi jellemzésénél, — és ez az: hogy Frau Rézi gondos, jószivü, résztvevő — és mindenek fölött hüséges asszony.

Több egy événél, hogy egyik ismerősöm ajánlata folytán, ő takaritja szobámat, — s igazán dicséretére legyen mondva, — teljes ezen egész idő alatt se gondatlanságot, se hütlenséget soha észre nem vettem nála.

Hihetetlen csodát látszom irni, — s pedig valóban ugy van: mióta Frau Rézi takaritja szobámat, a téli fütőfából soha egyetlenegy darabka sem veszett el.

Valami bő beszélgetésbe sohasem bocsátkoztam vele — kivéve egy esetet, midőn nehány napi betegségem alkalmával, mintegy félévvel ezelőtt, ápolóm volt a jó asszony. De ez nem is lehet máskint, mert mikor ő eljön dolgát elintézni, már én akkor rendesen a kávéházban ülök, reggelim mellett, a „doctorok"-kal.

Mindazáltal ma bevártam Frau Rézit, mert őszintén megvallva, bántott már a kiváncsiság, ki lakhatik ott, abban az éjenkint oly sokáig világos ablaku szobában.

S mit kellett hallanom?!

Midőn kérdésemet hozzá intéztem: a takaritóné arczán örömsugár villant keresztül.

Közelebb lépett hozzám, megfogta kezemet, s oly bensőséggel mondá e szavakat:

— Hála istennek, csakhogy *üdvégy* ur maga kérdez engemet először.

Mióta a jó asszonyt ismerem, sohasem tudta az: „ügyvéd" nevet hibátlanul kiejteni.

— Először? — kérdém meglepetve — hát Frau Rézi talán akart erről valamit mondani?

— Tudja, üdvégy ur — mondá s ha nem csalódom egy könyczseppet törölt el szemeiből — én nem vagyok szemtelen asszony. Én nem vagyok tolakodó asszony. Én megteszem a magam kötelességét, és ezzel csitt! — a mint megboldogult uram szokta mondani, — isten áldja meg még a nyugvó porát is! üdvégy ur különben is sok jót tett már énvelem, s a mire csak kértem, sohasem tagadta meg. Isten fizessen meg érte. Hanem arról a padlásablakról sokszor akartam már szólni, pedig — isten tanuságom, — nem szólitott fel rá senki más, csak a könyörületesség.

Frau Rézi szavai nevelték kiváncsiságomat. Hangján, szaván, egész becsületes arczán észre lehetett venni, hogy szavai igazán szivéből származtak.

Felkértem hogy beszéljen. Frau Rézi félretette a portörlőt, egy kissé helyreigazitotta csinos, tiszta fejkötőjét, egyet kettőt köhintett, azután, kissé bővebben ugyan, mint a hogy talán én fogom feljegyezni, a regényes világosságu ablakról ezt a felvilágositást adta. Elbeszélésének tartalma röviden e következő:

A szomszédház igénytelen padlásszobácskájában egy özvegy asszony lakik, egyetlen leányával. Az asszony lehet valami harminczöt vagy negyven esztendős, leánya alig töltötte be életének tizenhete-

dik esztendejét. Jómódu család voltak, — de a forradalomban elvesztették mindenüket. Az asszony férje meghalt; azt mondják főbe lőtte magát. Az asszony, férje halála után, két kezének munkájával kereste meg a maga és leánya élete fentartására szükségeseket. A munka nagyon nehéz és fáradságos volt. Az asszony megbetegedett, — s most a fiatal leányka, a nappalt is éjellé téve, fehér-varrással és *fehér-himzéssel* keres maga és anyja számára.

Frau Rézi oly különös hangnyomattal ejté ki a fehér-himzés szót, hogy én egészen önkénytelenül azt a kérdést intéztem hozzá:

— Mi az a fehér-himzés?

— Mi az a fehér-himzés? hm!! — mondá Frau Rézi, és ha jól vettem észre könyveimre tekintett, mintha azt akarta volna mondani: nehezebb ám *azt* tudni, mint *ezeket!* — mi az a fehér-himzés? Az egy olyan keresetmód, üdvégy ur, a melytől az ember meg is vakulhat könnyen, ha estve, gyertyánál folytatja. Gonosz portéka az! A fehér ruhanemüekbe finom, finom, de nagyon finom czérnaszálacskákkal mindenféle figurákat beléhimezni, — ez a fehér-himzés. De az ember igazán megvakulhat belé.

Frau Rézinek idem per idem hiányos magyarázata, főleg a hozzáragasztott függelék által, hatást gyakorolt rám.

Szegény fiatal leányka!

Oly nehéz, oly veszedelmes munkával foglalkozni, — foglalkozni oly késő éji órákig, — fáradozni anyjáért, ily korán, ennyi szenvedéssel, ennyi nélkülözéssel küzdeni s mindezt olyan áldozatkészséggel! Mind e gondolatok sokkal gyorsabban repültek lelkemen át, semmint azokat leirni lehet, s a mint mindezeket átgondoltam, — igazán szivemből megszántam a leánykát.

— S ha még elegendő dolga volna! — folytatá Frau Rézi — s ha igazán jól fizetnék! De igen sok ám az ilyen varrónő, s nem nagyon jövedelmező kereset. Már, a mint mondtam is, — akartam én régebben szólani, — ha talán üdvégy ur tudna valami jószivü gazdag asszonyságot, — a ki — —

— Tudok! — kiálték örömre lobbanva — tudok én egyet, Frau Rézi; csak a lakását nem tudom bizonyosan. Holnap azt is megmondhatom. — Ha senki a világon nem segitene is, az az angyal, a kit én ismerek, bizonyára fog segiteni.

S ki másra gondoltam volna, mint a szegények védangyalára, a szenvedők vigasztalójára, a jószivü, áldott, kedves Káldinéra, a kit elsőben főnököm családja körében valék szerencsés láthatni.

Mihelyt az irodába érkeztem, ugy szólván az volt legelső kérdésem ifjabb irnoktársaimhoz; nem tudják-e Káldi-Molnár Hermin ő nagyságának lakását?

Jó helyütt kérdezősködtem.

Az egyik irnokot — mintegy másfél hónappal azelőtt, — valami nagyon fontos levéllel küldé azon családhoz főnököm, s igy attól azon választ nyerém:

— Ha jól emlékezem: nádor-utcza 16 vagy 26, — a második emeleten, — ha emlékezetem nem csal; vagy, ha lakásukat azóta nem változtatták.

Midőn delet ütött, s mi az irodát odahagytuk, — egyenesen a nádor-utczának irányzám lépteim.

A tizenhatodik számhoz jutottam.

Fiatal leányka állt a házmesteri lakás ajtajában, ettől kérdeztem meg, ott lakik-e Káldi ur?

— Második emelet, numero 10 — viszonzá a leány, házmesteri stilusban, s a mi ritkaság, még fel is mutatott s majdnem nyájasnak mondható hangon hozzátevé — épen ott, a honnan az az ur most kijött ni!

Feltekintettem, s mit kelle látnom?

A tizedik számú ajtóból ismét, és megint, és ujra azt a tébolyodottnak mondott férfiut láttam kijönni, a ki nekem tegnap Shakespearet magyarázta az irodában!

A lánykának megköszöntem szivességét, — s azután sietve távoztam, talán a szokottnál gyorsabb léptekkel is, mert az igazat megvallva, nem akartam fényes délben e sajátságos emberrel találkozni.

Még ha társaim nem mondták volna is, magam is észreveszem vala, hogy e mai

napon az ebéd fölött sokkal hallgatagabb, a „Koronában“ pedig a délutáni szokott billiard-parthie mellett sokkal szórakozottabb valék mint egyébkor. — Nem tagadom, kétféle tárgy is forgott szünet nélkül eszemben. Az egyik: milyen örömet fogok én szerezni annak a szenvedő családnak az által, ha a szorgalmas leánykát oly áldott pártfogónőhez utasítom, mint a kedves Káldiné; — a másik pedig az, hogy ez az én sajátságos emberem mit kereshetett ma meg annál a családnál?

Mi tagadás benne, bántott a kiváncsiság, s még délután megkérdeztem irnoktársaimtól, nem tudnának-e nekem valami felvilágositást nyujtani e férfiuról?

Igen kevés ujat mondtak. — Az egész jóformán oda ment ki, hogy a boldogtalan egy eszelős, és e mellett az italt nagy mértékben kedvelő szerencsétlen, a kihez ha az ember hideg, ő durva; de ha előzékeny — akkor kellemetlen. Vezeték neve: Fekete; keresztnevét nem ismerik.

Sorsát, vagy lelkét jellemzi-e e sötét név?

Isten tudja azt! . . . . . .

. . . És azt is csak a jó isten tudja énkivülem, hogy milyen boldogitó örömérzet hat át engemet, midőn most már ama világított padlásszoba ablakára áttekintek.

Önmagamnak nem esnék jobban, ha velem tenne valaki jót, mint a mily jól esik lelkemnek az a gondolat, hogy talán e szerencsétlenek sorsán, közvetve, segíthetek.

Szegény fiatal leányka te, — a kit soha eddigelé nem láttam, s talán soha ezután látni nem fogok: — szobácskátok ablakának világa sejteti velem, hogy te most is ott ülsz varróasztalkád fölé hajolva, s a késő éji óra daczára, öltést raksz öltés mellé, hogy szenvedő anyádnak és szegény magadnak a legnélkülözhetlenebbet megszerezd.

Sohasem léptem át egyszerű hajlékotok küszöbét, és mégis tárva vannak előttem annak szomoru titkai.

Szegény anyád bizonnyal ott fekszik a beteg ágyon, és most aluszsza a szenvedők egyetlen vigasztalását, az esti első álmot! De halaványarczáról, még az álom sem tudta elsimítani a nehéz bánatot; — ő még álmában is az, — a ki ébren: szenvedő!

Szinte látom, gondos kezeid hogyan álliták fel nyughelye előtt a szinehagyott ágyborítót, — hogy lámpád vagy gyertyád fénye ne süssön kellemetlenül a szeliden szunyadóra!

Te pedig ott ülsz magad a kis asztalka mellett, — nesz nélkül, zajtalanul, s alvó anyád nyugalmáért kész vagy nélkülözni a varrással foglalkozók legkedvesebb, sőt egyetlen szórakozását is: a csendes dalolgatást!

És ülsz, — és ülsz, és dolgozol és nem figyelsz arra se, mennyit végeztél immár, mily késő az idő, mily fárasztó az éji munka, — mennyire gyengíti szemeidet; nem figyelsz egyébre, nem hallgatsz másra, nem tekintesz fel semmire, — csupán csak arra, ha szunnyadó anyád mozdúl, — ha szenvedő anyád álmában felsóhajt!

Oh áldjon meg tégedet az, a ki a jókat meg szokta áldani.

Mindenható isten! Talán nem is puszta véletlen, hogy én épen itt lakom, hogy én mindezt megtudtam, s hogy én ama te segítő angyalodat, amaz áldott asszonyt megismertem! — Nem is véletlen ez, — hanem a te bölcs akaratod, — oh mert én hiszem, — te vagy az én szent tanuságom, — hiszem én, hogy te intézed a mi sorsunkat, — te vezeted, igazságosan, a mi lépteinket!

Engedd nekem, ha úgy akarod, — hogy e szenvedők sorsán, gyarló erőm szerint segíthessek, — hadd legyek én igénytelen eszközévé, — a te mindenekhez való nagy jóságodnak!

Hallgass meg engemet!

(Folyt. köv.)

GYŐRY VILMOS.

MOST ÉS MAJD.

Azért hogy a pénz kezemből
Gyorsan elszáll — s könnyedén
Mint a lepke: ne higyétek
Hogy pazarló vagyok én.
Hej! mit tegyek — ha nincs kiért
Tartsam tele zsebemet? —
Máskép lesz az, — találjak csak
Egy szerető, hű felet!

Hogy szobámban elhagyottan
Unatkozik a magány,
Mert csak ritkán keresem fel: —
Biz az nem az én hibám.
Hej! a rideg, bús falakkal
Beszélgetni sem lehet! —
Máskép lesz az, találjak csak
Egy szerető, hű felet!

Hogy szememben olyan gyakran
Néma bánat szomorog; —
Ne higyétek hogy örülni
S mosolyogni nem tudok.
Hej dehogy nem! — de ha nincs — ki
Elüzné a felleget!
Máskép lesz az — találjak csak
Egy szerető, hü felet. —

Oh ha lelnék, — oh ha lelnék! —
Megváltoznám teljesen:
Mielőtt a pénzt kiadnám,
Latolgatnám kezemen,
Mert hisz volna kiért teszem, —
Kit szivem oly hőn szeret. —
Ugy lesz, ugy lesz — találjak csak
Egy szerető, hű felet!

Otthon ülnék, kis szobámban
Oldalamnál kedvesem,
Beszélgetnénk, enyelegnénk
Ártatlanul kedvesen,
S elfáradva — kebelére
Hajtanám le fejemet. — —
Ugy lesz, ugy lesz, csak találjak
Egy szerető, hű felet.

Szememből a sötét bánat
Gyorsan tova szállana,
Arczaimon felragyogna
Az örömnek hajnala,
Csókban fürdött ajkaimról
Üdv mosolyogna s szeretet. —
— Minden jó lesz — oh csak leljek
Egy szerető hű felet.

TORKOS LÁSZLÓ.

KÜLÖNÖS VÉGRENDELET.

(Beszély.)

(Vége.)

IX.

A három nap elmúlt.

Aladár türelmetlenül járkált szobájában föl és alá.

Asztalán összevissza hányt papirdarabok hevertek, elvegyitve a számos, tiszteletpéldányúl járó lapok közé, a melyek azonban keresztkötéseik között olvasatlanul pihentek. Félbenhagyott versek roppant törülésekkel, óriás tintafoltok, elszórt porzó jegeczecskék boriták a rendetlenséget képviselő asztal felszinét.

— Mindszenti tiz órára üzente, hogy itt lesz, s ime már fél tizenegyre! — mondá halkan Aladár. Ő orvos, neki követni kellene a pontosságot.

Azonban a fél tizenegy óra is elmult, és a mutató ismét fölfelé vette utját.

Aladár mérgesen lépett az ablakhoz, hogy az utczára tekintsen. Hiába! — Mindszentit nem látta közeledni, se jobbról se balról.

Fövegét fogta tehát és morogva sietett ki szobájából. Az utczára érve, sebes léptekkel sietett azon végig; egyenesen a Mindszenti háza felé tartva.

— Meg kell tudnom az elmaradás okát, — susogá halkan, és léptei mindig sebesebbek lettek.

Már lehetett látni a házat, a vasrácsozatú kaput, a kapun keresztül a kertté alakitott udvart, a zöld pázsitot, közbe a kigyódzó fehér utakkal.

A mint Aladár azon kanyarulathoz ért, honnan az egész házat tisztán láthatá, — mintegy megdöbbenve vett észre egy a kapuhoz nehány lépésnyire álló hintót. — Gyönyörü két fakó ló állt a legelegansabbul készitett brummer előtt.

A gróf Teteházi fogatja volt; mindenki, az egész város ismerte azt.

— Mit akar ott gróf Teteházi? — kérdé Aladár önmagától, — itt rejlik tehát oka az elmaradásnak!

És igy gondolkozva haladt a házhoz köze-

lebb és közelebb. — Tekintete a legszélső ablakon függött, hol Gábris rendesen ülni szokott.

Most azonban nem volt ott — senki, — semmi!

Ez alatt komoly ügyekkel foglalkoztak bent Mindszentiéknél.

Gróf Teteházi Ferencz, egy hosszú, sovány, az élet kinálkozó gyönyöreitől eltelt fiatal ember, kinyujtott lábakkal — à la gros — és hátra vetett fővel ült a pamlag melletti karosszéken.

A pamlagon, jobbra tőle, ült édesatyja, egy szinte nyulánk, de meghajlott testű ősz ember.

— Nos, édes kisasszony, — szólt az öregebb gróf, az előtte lesütött szemekkel ülő Gábrishoz; — tehát nem nyerhetünk igenlő választ?

Gábris nem tudott felelni, de helyette atyja, Gábor bácsi vette fel a szót.

— De miért ily hamar a jegyváltás, gróf ur, ha a menyegző csak a jövő évben lenne? — kérdé, a gróf vonásait fürkészőleg.

A gróf kezeit dörzsölgeté, aztán kis szemeit összehúzva, mintha félne attól, nehogy kiolvassák belőlük a fekete gondolatot, — szörnyü visszataszító mosolylyal mondá:

— Édes orvos ur, ez igen természetes! — fiam, gróf Teteházy Ferencz nősülni akar, és mivel épen csak Gabriella kisasszony az, kit mint nejét boldogitani akarna, mintegy megnyugtatni akarja önmagát a kisasszony birhatása felől. — Ő különben a jegyváltás után utazni szándékozik, s az utazásról csak a jövő május hóban vél visszatérhetni. Ez az oka, hogy a menyegzőt odáig halasztani kéri.

— Édes gróf ur! — szólt Gábor bácsi minden teketória nélkül, — ha leányomat valaha férjhez adom, azt csak ugy fogom tenni, ha a menyegző nem leend feltételekhez szabva, — mert különben is — egy férfit lehet hogy megilletne némi megszabott határidő, hogy a nő után várakozzék; de leányom, egy oly férfi után, ki a várakozást csak a mulatásra szánt idővel akarja hosszabbitani, — várakozni nem fog soha!

Az öreg gróf szájából majd kiesett e szavakra a szivar, szólni akart, de az ablak alatt egyszerre nagy zsibaj támadván, mindnyájan oda siettek. Rikácsoló gyermek-, vékony asszonyi és vastagabb férfihangok, összezavarva zúgtak minden legkisebb harmónia nélkül. — Aztán elkezdtek kiabálni és ordítani, mintha a város végén pattogtatná kancsukáját türelmes emberi hátakon a muszka.

Mire a vendégek felugráltak, és mire Mindszenti az utczára rohant, az már meg volt telve mindenféle népkeverékkel. — És e tömeg, mint egy kibontakozhatlan gordiusi csomó, mozgott ide és tova, de a kavargó tarka néphullámnál egyebet látni nem lehetett.

A tompa zaj közé néha egy eb marakodó vonitása, s valami macska hanghoz hasonló fájdalmas miaukolás vegyült.

— Szúrjátok agyon! — üssétek agyon a kutyát! — kiáltá egy erőteljes férfi hang, — ha a macskát nem lehet másként megszabadítani.

S egy szőke egyén karjaival igyekezett magának utat csinálni a tömegen által.

— Agyon is üthetjük már! — kiáltá gunyosan egy másik hang. — Vége a 600,000 forintnak!

Ezalatt sikerült magát a szőke fiatal embernek keresztül fúrni a néptömegen, de már későn érkezett.

A nagy vörös bulldog, véres szájjal, pihegve ült áldozata mellett.

— Vége! vége! — hangzott mindenfelől.

Gróf Teteházy, hintójának bakjára ugorva, nézte a véres jelenetet; és midőn tökéletesen meggyőződött, hogy a nagy vörös bulldog, mely senki másé nem volt mint az övé, — valósággal győzedelmeskedett a fehér macska élete fölött, atyjához hajlott, és halkan súgott valamit a nevető gróf fülébe.

A sugás után, szépen észrevétlenül mindketten becsúsztak a kocsi belsejébe. Az ajtó becsapódott. — S midőn Mindszenti, a véres macskával kezében, visszatért, már hült helye volt a pompás brummernek.

Gábris egy helyben mozdulatlanul várta be atyját.

Az orvos remegve lépett elébe, azt gondolta, hogy leányának szoborszerü alakja nem más alélt merevségnél. De Gábris mosolyogni kezdett, valami szellem rejté el magát a bársony ajkak mögé, — hála volt-e, ima volt-e az, melyet rebegni kezdett? — azt nem tudhatta senki. — Olyan csodaszerü volt az az angyali alak égfelé emelt kezekkel.

Ne csodáljatok a régieket, ha egy nőben találták föl a szépség ideálját, és azt Venusnak nevezték.

Az orvos maga is meghatva állt átszellemülni látszó leánya előtt, s ijedelmét oszlani érzé.

A történtek kibonták magukat a kétely fátyolai közül, egy hang, egy szó csendült meg, mintha orgona búgása lett volna:

— Az isten ugy akarta! — rezgé át a hang — és Gábris önkénytelen hullt térdeire.

. . . . . .

Megint volt hir, megint volt tárgy, miről M. városában beszélni lehetett.

— Még én nem hallottam, hogy miként történt a 600,000 forintos kandur gyászos kimulta, — szólt nevetve egy fiatal gavallér a másikhoz.

— Te tudod, Ferkó pajtás, hogy ne tudnád? hiszen a te kutyád volt a hős, a melyik összetépte.

— Valóban! — kaczagott föl a megszólított, ki nem volt más mint Teteházy, — a hős valóban az én arszlán kutyám volt.

— De hát hogy történt az egész?

— Pajtás, én csak a viadal utoljára érkeztem, de azért hallomásból az elejét is tudom.

— Nos, tehát hogy hallottad?

Hát képzelj magadnak egy elkényeztetett bulldogot, meg egy elkényeztetett kandurt. — Ez kint ül nagy prosopopeával egy számára készitett pamlagon, egy az udvari kertbe nyiló ajtó előtt, s ime a dölyföshöz egy másik dölyfös henyélő, egy elhizott nagy vörös bulldog közeledik. A macska, eme hivatlan vendég vakmerőségén felháborodva, piros talpaira áll és hátából hegyet csinálva, kellemetlen miaukolással és trüsszögéssel jelenti méltó haragját.

A bulldog, ily illetlen fogadtatással magát megsértve érezvén, — kétértelmüleg mosolyog és mutatja nagy erős fogait.

A macska morog; a bulldog is morog, de miután a bulldog idelent, a macska pedig odafent a pamlagon állt, mintegy erősségen, — a bulldog magát támadó félnek tekintve, a macskát megtámadja. — A macska egy pofoncsapással fogadja.

E nemtelen ütés a bulldogot annyira dühbe hozza, hogy nagyot ugrik, a macskát megragadja, és lerántja a bástya fokáról. Ez persze lármát csinált, a lármára kiugrik két nőcseléd a bulldogot megtámadja, és elkezdi ütni. Ez nem várt nagy erő, és a bulldog retirál, de lépésről lépésre, és mindenütt magával vonczolja ellenfelét, mig végre kiretirál az utczára.

Itt aztán valóságos sorompóban látja magát körülfogatva egy bámész emberi nép-karikától.

A bulldog még jobban neki tüzesedik, és a legnagyobb harczi zaj között, végre is a győztes félmarad.

— Ez pompás! — kaczagott fel a másik. — Es a büszke Gabriella?

— Alkalmasint szarvát veszte. . .

— És menyasszonyi koszoruját. — Egészité ki a másik.

X.

Vasárnap volt ismét. Gábris ott ült ablakja előtt és nézte az utczán föl s alá járkáló embereket.

A kik ezelőtt tiszteletteljesen emelék le fövegeiket, most nevetve, gunyos arczkifejezéssel tekintének az orvos egyszerü házára. A nők összesúgtak, a férfiak felkaczagtak, felébredett bennök a káröröm vigyorgó daemona.

A leányokkal biró mamák örültek, az udvarlók serege ismét megoszlott, a dandyk tökéletesen meg voltak elégedve, — mily okos gondolat volt titokban tartani a hadi tervet.

Gábris Aladárra gondolt. Bármint akart is megmenekülni izgató sejtelmeitől, mint delejü fordultak azok vissza az elhagyott irányba; nem volt hely hova tekinteni lehetett volna; mindenütt Aladár állt halvány alakjával, nem volt egy hang, mely azt ne zengte volna: „Te vétkeztél, — ő ártatlan!

A hölgy félt és örült. — Ha ártatlan, ugy vétkezett az ellen, kinek lelke az ő lelkébe égeté magát, s ki hozzá hajolva föl akarta ölelni őt abba a magasságba, hova csak egy költő szerelme bir eljutni, a napok napjába, mely átövezze őket a boldogság fénykörével.

Mint az Afrika forró napja alatt gyökereket eresztő banánfa minden ága, minden érzés ugy fogant meg a Gabriella keblében; — lehet-e forróbb nap a szerelem napjánál, lehet-e fogékonyabb talaj a sugarak felfogására, mint a szív? Öröm és fájdalom, kéj és kétségbeesés, összevegyülve képezék a csalékony remény chaosát.

— Ha ő szeret? Ha ő nem szeret? — Mint a csillagok fényével a lidércztüz, birkozott a Gábris képzeletében e két kérdés, és jövőjének világa függött azon, mint egy lotus virágszálán a hinduk birodalma.

— Ha Aladár most erre menne? ha ide tekintenének azok a nagy kék szemek; ha guny helyett ábrándos gondolattal mosolygnának az ajkak; ha mély tisztelettel emelné le kalapját, hogy engem üdvözölhessen; — mit tennék, hogy viszonoznám, hogy üdvözölném én őt, mikor én őt megsértettem?

És Gábris e szavak után felsikoltott: azon pillanatban tekintett az Aladár szemeinek bű-tükörébe, a költő ábrándosan mosolygott felé, — mélyen leemelé kalapját, s midőn ő eszmélni kezdett, jobbja az Aladár jobbjában volt, és égő szikraként érinté azt a költő ajka.

— Bocsánat, nagysád! — kiáltá Aladár remegő hanggal, — a kulcslyukon bújtam be, vagy szellemek ragadtak-e ide, nem tudom, — midőn nagysádat megpillantám, üdvözülni képzelém magam, a lélek előtt nyitva áll a mennyország ajtaja; s ime itt állok a nagysád itélőszéke előtt, — egy pillanattal kitaszithat, vagy valósággá teheti üdvösségemet.

Gábris magánkivül volt, nem értett egy szót se abból a mit Aladár hozzá beszélt, forogni látta maga körül a szoba falait. — Atyám, atyám! — kiáltá mintegy eszméletlenül, aztán oda rohant a költő karjaiba.

Aladár magához szoritá a hölgy habtermetét, ajkai delejes erővel szorúltak az arcz rózsáihoz; és midőn Gábris eszmélni kezdett, midőn az ölelő karok közől kibontá magát, egész alakja halvány volt, csak a bal arczának közepén égett egy piros idylli tűz, oda sütött bélyege a költő szerelmének.

— Ki van itt? — kérdé mintegy álmából fölébredve s mereven tekintve Aladárra.

— Egy bűnös és egy rab! — susogá Aladár, egy pillanatba olvadva egész lelkével.

Gábris remegve süté le szemeit, a szerénység és a szerelem halványabb és pirosabb virágai márványozták be arczát, aztán alig hallható csendes hangon kérdé:

— Hogy jött ön ide?

— Illat hozott ide, — hullám sodort ide! — virágot kerestem, hogy szomjas lelkemet megfü-

rőszszem illat mámorába; — szigetet kerestem, hogy tévelygő sajkámat gyöngyfüzérekkel kössem hozzá. — Oh Gábriella! Ha a Sahara sivatagának minden homokszeme egy lépcső volna előttem a mennyország felé, egy pillanatodért lerombolnám azt; ha a földsarkok jéghegyei állnának köztem és közted, felolvasztanám azt szivem melegével; az óriás válaszfal, melyhez nyúlnom nem lett volna szabad, leomlott előttem a végzet egy csapása alatt; s mi lehet még az, mely közibünk tehetné hideg pallosát — a halálon kivül. — Én szeretlek, Gabriella — most elrebeghetem előtted bátran, és esküszöm ama két sirkeresztre, melyek karjain ibolyáid nyugszanak, a melyek tanui voltak vallomásainknak, hogy szerelmem oly tiszta, mint az India tengerében ragyogó napfény.

Gábris nem felelt, — a nőnek csak érezni szabad, s mig a férfi szavakba szövi szerelmének sugár szálait, hogy vele az egekbe fogódzhassék, a nő egész valójával emelkedik oda fel, s ugy csüggenek egymás mellett mint az ikrek csillagai, egybeolvadt szivvel, egybeolvadt fénynyel.

Ezalatt a mellék ajtó megnyilt, de Aladár és Gábris nem látszának észrevenni az orvost, ki e pillanatban a szobába lépett.

— Isten hozta önt! — szólt jobbját gyengéden az Aladár vállára téve.

Az érintett összerezzent, hátra tekintett, s szemei a Mindszentiével találkoztak.

— Közelebb érte ön ezt az ajtót mint az enyémet? kérdé mosolyogva az orvos.

— Megjártam már a purgatoriumot, uram, s igy beléphettem a paradicsomba.

— És nem volt egy cherub, ki önnek utját állta volna?

— Előttem áll most is! — kiáltá Aladár Gábrisra tekintve.

— Tehát nem birta megvárni látogatásomat?

— A három nap régen elmult, orvos ur, — s a három nappal elmúlt minden akadály! Remélhetek-e tehát most?

Az orvos leányára tekintett, hogy annak szemeiből feleletet olvasson ki.

A szemek le voltak sütve.

Aladár megértette az orvos tekintetét, megragadá a Gábris reszkető kezeit, aztán szemsugáraik összevillámlottak, hogy megrezzentek tőle mind a ketten.

Gábris nem húzta vissza kis kezét, — ott reszkettek azok egymáséba fonva, mint két egymáshoz lapúlt rózsalevél.

— Szeret-e Gabriella?

A hölgy reszketett.

— Ön nem felel? — A pacsirta dalolva röpül ég felé, — a fülemüle csattogva zengi át a völgyet, — a forrás kebléről leolvad a jégtakaró, — az ibolya kibúvik a száraz haraszt alól, midőn szerelmét rájok leheli a nap. S ime ön szótlanul áll. — Kérdésemre ajkai nem nyilnak meg, — nem érzi szerelmem lehelletét, — ön nem szeret, ön nem akarja kimondani e szót: igen. — Oh szóljon kérem, — szóljon Gabriella, szeret-e még?

— Igen! — susogá a hölgy.

E pillanatban önkénytelen térdre hullottak mind a ketten. — Az orvos oda állt föléjök, midőn ajkai elrebegték:

— Legyetek boldogok!...

Kint az emberek levevék fövegeiket, a harangok imára kondúltak: — tizenkét óra volt!

X.

A Mindszenti orvos háza előtt ismét ott állt a bámészkodó tömeg.

— Jönnek! jönnek! — kiabálá messziről egy szaladó suhancz.

De mielőtt a suhancz a kapuig érhetett volna, előrobogtak a fényes fogatok, egyik a másik után, szépen, hosszú sorban.

A legelső kocsi megáll.

— Éljen harsant egyszerre száz torokból. Éljen Szóláthi Aladár! — Éljen Mindszenti Gábriella!

— Éljenek mind a ketten!

— Éljenek mind a hárman!

— Éljen!

— Éljen!

A hintó előtt hegyezett fülekkel, tomboló lábakkal, trüsszögve feszengett gyönyörü két állat, gyönyörü két fakó ló.

Mindenki ismeré. Ez a gróf Teteházy fogatja volt.

A hintó ajtaja felpattant; és a ki előre kiszökött, a kinek szemei ugy ragyogtak, a kinek arcza olyan piros volt, nem volt más, mint a boldog vőlegények legboldogabbika, — Szóláthi Aladár.

A hintóból kiugorva édes mosolylyal tekintett vissza, s benyujtá karját, hogy mennyasszonyát, hogy nejét kiemelje.

Egy pillanat mulva a nő is kilebbent; sötét hajfürtei fölött igézőleg pihent a gyöngyös koszorú.

— Éljen! Éljen! — harsogá ismét a néptömeg.

A férfi pirosabb, a nő halványabb lett, pedig egy érzelemtől voltak áthatva mind a ketten!

Aztán egymás után jöttek a vendégek.

De ezeket mind, mind látták már a Mindszenti házánál, — ők már egyszer voltak ott, — igen, ott voltak a tánczestélyen.

Az orvos megint meghívta őket, és eljöttek megint mindannyian; először irigyleni a kincset, másodszor irigyleni a boldogságot.

A zene ismét harsogott, de mostan Gabriella nem tekintett szerelmese után, — ott állt az mindig mellette, őrizve, imádva pillanatával.

A lakomának vége volt.

A zene ujra megharsant, és a fiatalság tüzesen ugrott fel ülőhelyéről, őket a nők is követték,

az eladó leányok, és az eladó leányokkal biró mamák.

Az öregebbek még az asztalnál maradtak beszélgetni, pipázgatni, és borozgatni.

A táncz elkezdődött.

Most azonban Gabriella is azzal tánczolhatott a kit szeretett, mert most Aladár is tánczolt.

Az első táncz azonban elmult, és következett a másik.

A másik ismét franczia négyes volt, ismét sorakoztak a tánczosok, ismét egymással szemközt álltak a vis-a-vis-k.

Az előtánczos jelt adott, és a zene megharsant.

De a mint az első lépést tették volna, mindenki mintegy megbüvölve maradt helyzetében; és minden szem bámulva tekintett egy közeledő pont felé.

Az a pont nemsokára a tánczosok sorai közé lépett, és az a pont nem volt más, mint Tanódi, a mindenki által kedvelt plébános.

— Bocsánatot kérek, uraim és hölgyeim, — szólt szokott nyájasságával, — mielőtt a tánczot elkezdenék, egy jó hirrel élvezetesebbé akarom tenni azt.

— Halljuk!.. halljuk! — kiáltának a fiatalok és a terembe csődült öregek.

— Halljuk! — kiálta kiválólag gróf Teteházi, előre nyujtva hosszú nyakát.

— Négy hónapja annak, tisztelt vendégkoszorú, hogy a végrendeletileg hagyott macska — kivégeztetett.

— Igen, annyi! — kiáltának nevetve mindenfelől.

— És miután, tisztelt vendégkoszorú, a végrendelet mellé két levélke is volt csatolva, mely a macska netaláni kimulta után 4 hóval bontassék föl, s miután az a nap történetesen ma van, és miután az egyik levelet minél több tanu előtt kell felbontanom, diszesebb tanukat nem választhattam volna.

— Helyes, helyes!

— Ime tehát! — szólt a plébánus, egy már felbontott levelet előmutatva, — ez a levél különösen nekem volt czimezve, melyet föl is bontottam, és el is olvastam. E levél azt tartalmazza, hogy a másik, pecsételt levelkét, Mindszenti Gábor, Mindszenti Gabriella jelenlétében olvassam fel, minél több tanuk előtt, mint már azt a végrendelet is meghatározá. — Éspedig a nekem czimzett levél még azt is tartalmazza, — szólt a plébánus körülhordozva tekintetét, — hogy özvegy Zagyvai Mártonné asszony ő nagysága 600 ezer forintot érő birtokainak örököséül, ha a kitüzött időt a macska nem érné *is meg*, — e két szónak a plébánus nyomatékot adott, — *mégis* — Mindszenti Gabriellát nevezi ki!...

A plébánus többet nem szólhatott, mert a teremben rögtön nagy zúgás támadt, a hölgyek és férfiak összekeveredtek, egyik jobbra, másik balra sietett ösmerőséhez; mindenki beszélt, mindenki mozgott, épen két egyén állt szótlanul egymásmellett, szótlan és mozdulatlan — Aladár és Gabriella.

E zürzavar igy tartott egy félóráig, — mig minden ember kibeszélheté magát. Félóra mulva azonban a zugó, hullámzó tömeg csendesedni kezdett.

És a plébános ujra kiállt a terem közepére, kezében a felbontatlan levéllel.

— Ha tehát a tisztelt vendégkoszorunak tetszik, e levél felbontása- és felolvasásánál a tanukat képviselni...

— Halljuk! halljuk! — kiáltának ismét minden oldalról, — tanuk leszünk!

Azonban a kiáltások után siri csend lett. A nők és férfiak elfojtott lélekzettel állták körül a levél felbontásához készülő plébánost.

A pap fölemelé a levelet.

Minden tekintet követé kézmozdulatát.

A plébános, két nagy ujját a pecsétre téve, a levelet többi ujjaira helyezé.

A csendben hallatszott aztán, midőn a meghajlott levélen a pecsét halk ropogással ketté pattant, s midőn a boriték levele suhanva fölhajtatott. A plébános két ujjával a levél boritéka alá nyult, s megfogva azt, lassan, vigyázva szabaditá meg börtönétől. A levél meztelen lett.

Most azonban itt-ott elkezdének susogni, — egyik a másikhoz kérdéseket intézni. A kiváncsiság nem várhatá meg, mig a levél feltárul, s azt a plébános fenszóval olvasni kezdé:

„Zagyvai Mártonné, született Saskői Jozefina — Mindszenti Gabriellához.

A csend most ujra beállt, de a szivek hangosabban kezdének dobogni; gróf Teteházy pedig, ki a felolvasást nem várhatá, oda csuszott a plébános háta mögé és kiváncsi szemekkel kandikált vállán a levélbe.

— Édes leányom! — kezdé a plébánus az olvasást. — Haldokló anyád ágya mellett, ki legbensőbb barátném volt, fogadást tettem, hogy gondom lesz reád, hogy leányomul fogadlak, azon esetben pedig, ha atyád hamarább meghalna mint én, magamhoz veszlek; de a sors talán ugy akarja, hogy az első, ki őt követni fogja, én legyek. Szavaimhoz tehát hű maradva, miután gyermekeim nincsenek, s ki iránt legnagyobb vonzalommal viseltetém, az te vagy, e szerint téged nevezlek összes vagyonaim örökösének.“

„Ismerve azonban a világot, édes leányom, az örökösödési feltételt egy macska életéhez kötém, a mely macska, miután még fajából egy sem, ő is nehezen fogja megérni a hatodik évet.“

„Időt és alkalmat véltem tehát nyujthatni, mely idő alatt a körülötted ragyogni kivánó hamis kövek közül — kiismerhessed a valódi gyémántot.“

„Vajha számitásom ne csalt volna, s a levél felbontásakor már boldog lennél!...“

KOSZORÚ.

Megjelenik hetenkint vasárnap. Szerkesztő szállása, hová a dolgozatok, előfizetési pénzek, reclamatiók is küldhetők: Üllői-út 7 sz.

HETILAP
A SZÉPIRODALOM S ÁTALÁNOS MIVELTSÉG
KÖRÉBŐL.

Előfizetés; egész évre 12 frt, félévre 6 frt. Előfizetést elfogad s a lap szétküldését is kezeli Emich Gusztáv kiadó-hivatala: Barátok-tere 7. sz.

MÁSODIK ÉVFOLYAM. OCTOBER 16. 1864. MÁSODIK FÉLÉV. 16. SZÁM.

A KÖLTÉSZET RENDELTETÉSE.

(Vége.)

A völgy először hóval, s a havon fekete foltokat képző czédrusokkal boritott hajlásokon ereszkedett lefelé; majd, mint a Jura vagy Alpok magas csoportjai, sárgászöld, puha pázsittal volt födve, s számtalan tajtékzó, s itt-ott a leomlott hó aljából csörgedező vízerek barázdálták keresztülkasul a füvel benőtt hajlásokat, a sziklák legalsó lépcsőjénél egy nagyobb, tajtékzó ágban egyesülvén. A völgy ott egyszerre négyötszáz lábnyi mélység által szakíttatott meg, melybe a patak vele együtt veté magát, s kiszélesedvén, majd elboritá a szikát, mint egy átlátszó vizfátyol, majd merész boltokban szökellt, s a tetőről leszakadt roppant hegyes gránitdarabokra esvén, lebegő rongyokká törte magát, s viszhangzott, mint örökös mennydörgés. Az esése által vert szél egész hozzánk eljött, s mint könnyü ködöt hozván a viz ezer szinü füstjét, ide-oda hordozta azt a völgy fölött, vagy mint harmatot a bokrok ágaira s a szikla göröngyeire aggatá. Észak felé nyulva, a szentek völgye mindig mélyebb és szélesebb; vagy kétezer lépésre tőlünk, két kopasz és árnynyal födött hegy hajolt egymásfelé, alig hagyva néhány ölnyi tért, hol a völgy végződött s elveszett pázsitjaival, magas szőllővesszőivel, nyár- s cziprusfáival s tejszinü patakjával. Az őt igy megszakitó két hegy fölött, a látkörön, egy az ég kékjénél sokkal sötétebb kékszinü tó tünt szemünkbe; ez a syriai tengernek a Libanon más hegyeinek fantasticus öble által keretbe foglalt része volt. Ezen öböl husz mérföldre volt tőlünk; de a lég átlátszósága lábainknál mutatta, s rajta még két vitorlás hajót különböztettünk meg, melyek az ég és a tenger kékje közt függve, s a távolság által kicsinyítve, mint két, látkörünkön úszó hattyú, tüntek fel. E látvány annyira megragadott először bennünket, hogy nem szegeztük a völgy egy jelenetére se szemeinket, s midőn már az első szemkáprázat elmult s szemünk az est és viz szállongó ködén áthathatott, egy másnemü jelenet folyt le lassanként előttünk.

A patak minden kanyarulatánál, hol a viztajték egy kis száraz helyet hagyott a földön, a maronita szerzetesek egy-egy zárdája rajzolódott a szürkés sziklán, vörösbarna kövekből épitve; füstjök magasra emelkedett a jegenyék, cziprusok csucsai közt. A zárdák körül szikla- s viztől ment kis szántóföldek látszottak, müvelve mint a mi falusi lakóink leggondosabban kezelt kertjei; itt-ott egy-egy maronitát lehetett látni, fekete csuhájokba öltözve, a mint hazatértek mezei munkájokról, némelyeknek ásó a vállán, mások kis arab csikó méneseket vezetve, ismét mások az eke szarvát tartva s szólitgatva ökreiket az eperfák közt. Nehányan ezen ima- s munkalakok közül, kápolnáik- s magános házacskáikkal, két roppant hegyláncz kinyuló fokaira voltak függesztve; mások magába a szikába vájva, mint vadak barlangjai. Hova emberi láb léphetett, csak kis toronynyal, melyben a harang függött, ellátott ajtót lehetett látni, nehány a sziklába vájt kis er-

kélyzettel, hova fris léget szívni s egy kis napfényt látni az öreg és beteges szerzetesek jöttek. Nehány meredek hegy szélein a szem nem láthatott semmi ösvényt, de igen egy zárdát, egy keresztet, egy magányt, egy imaházat, egy remetelakot s egy-két magános alakot, járva-kelve a sziklák s bokrok közt, dolgozva, olvasva vagy imádkozva. E zárdák egyike arab nyomda volt, s a maronita nép oktatására szánt olvasmányokat nyomtatott, s az erkélyszerü tetőzeten egy sereg járókelő szerzetest lehetett látni, kik a nádkeritésre teregették a nedves, fehér papirlapokat. Csak ecset festhetné le e magános lakok sokaságát s festőiességét. Minden egyes kő ugy látszott szülni szobácskáját, minden barlang remetéjét, minden forrásnak megvolt a maga mozgása és élete, minden fának a maga magános embere, árnya alatt. Midőn, hova csak elhatott a szem, tekintete alatt mintegy megelevenedni látszott a völgy, a hegy, a meredek sziklafalak: ugy tetszett, mintha az élet-, ima-, s elmélkedésnek egy-egy jelenete válnék ki ez örökéletü tömegekből, vagy szállna ide le, azokat megszentelni. De a nap csakhamar lenyugodott, a napi munka megszünt, és a völgyben szétszórt alakok a barlangokba vagy a zárdákba vonultak. A harangok az esti ima vagy officium óráját jelenték, némelyek a tenger viharának erős, átható, mások a szántóföldek madarainak csengő, ezüsthangján; mások ismét mint sóhajok az éjben és pusztában, panaszosan és elhalva; mindannyian a völgy két ellenkező oldaláról felelgettek, s a barlangok és sziklafalak ezer viszhangja visszaverte őket zavart és sokszorozott morajban, vegyítve a czédrusok és a patak zajával s a hegység két oldalát boritó források és zuhatagok hangos esésével. Azután egy perczig csend lett, s egy uj, édesebb, mélább, komolyabb hang töltè be a völgyet; az énekelt zsoltárok hangja volt ez, mely minden zárda-, minden templom-, minden imaház-, minden szikla-lakból egyszerre emelkedvén, összevegyült s mintegy nagy moraj emelkedett hozzánk, s az egész völgynek egyetlen dallamos sóhajához lett hasonló, melynek egy lelke, egy hangja van; azután minden tetőről, minden barlangból egy illatfüst emelkedett, áthatva a levegőt, melyet igy az angyalok is belehellhettek volna. Némán, elbüvölve állottunk, mint a mennyei lelkek, midőn a földről, melyet eddig pusztának, lakatlannak hittek, ugyanezen helyről az emberek legelső imáját hallották hozzájok emelkedni; megértettük, mennyire képes az emberi hang életet adni a legkihaltabb természetnek; megértettük, mi lesz a költészet az idők végével, midőn az emberi sziv minden érzelmei egyetlenegyben, a költészetben, kialudva s fölemésztve, csak egy imádás, egy hymnus leend idelenn.

De még nem vagyunk ez időnél; a világ ifju, mert a gondolat még, az emberiség jelen állapota s elérhető czélja közt, egy megmérhetlen távolságot mér; a költészetnek még uj, magasabb rendeltetést kell itt betölteni.

Nem lesz az többé *lyrai*, a mily értelemben mi e szót veszszük; nem annyira ifju már, nincs annyi frissesége, nem bir a benyomások ösztönével, hogy ugy énekeljen, mint az emberi elme első ébredésekor. Nem lesz az többé *eposi*; az ember sokat élt már; gondolkodóbb, hogysem mulattassa s érdekeltesse magát az epopoea hosszú elbeszélései által; a tapasztalás lerontá hitét a csudákban, melyekkel az eposzi költemény elbüvölé hiszékenységét. Nem lesz az többé *drámai*, mert a valódi élet jelenete, a szabadság és politikai tevékenység e korszakában sokkal hatalmasabb, valódibb és bensőbb érdekkel bir, mint a szinpad jelenetei; mert a társadalom magasabb osztályai a szinházba nem mennek többé fölindulni, hanem birálni; mert a társadalom, a naivságot levetközve, kritikai lett. Gyönyöreiben nincs többé meg a jóhiszemüség. A dráma visszaesik a nép közé; a népben s a nép számára született, ahhoz tér vissza; csak a néposztály viszi már szivét a szinházba. De, minthogy a népdráma, a nemtudományos osztályok számára irva, nem fog sokáig elég nemes, választékos és magasabb elemmel birni, hogy a müvelt osztályt magához édesgesse, ez el fogja a drá-

mát hagyni, s ha a népdráma a lelkesülés nyelvének magaslatához emelkedik, ezen közönsége is el fog tőle fordulni, s szünet nélkül alább kell szállnia, hogy megértethessék. A lángelmék meg fogják kisérteni még ekkor is, a szinmű rendeltetésén erőszakot tenni. Ohajtom, hogy győzelmet arassanak. Csatájoknak mindenesetre diadalmas emlékei maradnak. Az aristocratia és democratia kérdése ez; a dráma leghűbb képe a civilisatiónak.

A költészet az *ész éneke* leend; ez leend rendeltetése hosszú időkig; bölcselmi, vallásos, politikai, társadalmi fog lenni, mint a korszakok, melyeken az emberiség áthaladand; benső, személyes, elmélkedő és komoly lesz mindenek fölött; többé nem a szellem játéka; nem a könnyü, fölületes eszme dallamos szeszélye, hanem az értelem legmagasb fogalmainak, a lélek legtitkosabb benyomásainak mély, valódi, őszinte viszhangja. A költészet maga lesz az ember, és pedig az egész és őszinte ember, nem annak képmása. Több mint egy század óta láthatók már a költészet ezen átalakulásának előjelei, méginkább megsokasodnak napjainkban. Mindég jobban és jobban levetkőzi mesterséges alakját, s már majdnem önmaga képezi formáját. — A mily mértékben minden a világban, ő is szellemiesül. Nem lesz többé szüksége mesterkélt mintára, nem talál föl több gépezetet; mert az első, mit ezután az olvasó tesz: levetkőztetni a mintát, szétszedni a gépezetet s egyedül költészetet keresni a költői munkában; a költő saját lelkét keresni költészete alatt. De meghal-e előbb, hogysem igazabb, őszintébb s valódibb legyen mint volt valaha? Kétségkivül nem; élénkebb, terjedelmesebb, cselekvénydúsabb lesz, mint ezelőtt; s hivatkozom a jelen századra, mely bővelkedik mind abban, mi maga a költészet: szeretetben, szabadságban, vallásban, s kérdezem: volt-e az irodalom korszakaiban percz, mely ily nevezetes lett volna kifejlett s kifejlendő tehetségeiről? Én tudom, inkább mint más akárki, mert mindazon ezer titkos hangoknak, melyek a világban vagy magányban énekelnek, s melyeknek még nincs titkos viszhangja hirnevökben, én ismeretlen hallgatója s barátja valék. Nem, nem volt még annyi költő és annyi költészet, mint van most, midőn e sorokat irom, Francziaországban s Európában, most, midőn néhány fölületes vagy elfogult elme fölkiált, hogy a költészetnek már betelt rendeltetése, s azt jósolja, hogy ezentul az emberiség hanyatlani fog. Én az emberi elme hanyatlásának, kimerültségének, öregségének semmi jelét, semmi jelenségét nem látom; de igen az elvénült intézményeket, melyek összedőlnek; látom a megifjult nemzedékeket, melyeket az élet lehellete gyötör s hat át minden érzékeken, s melyek, még eddig ismeretlen tervek szerént, ujra épitendik a végtelen művet, melyet isten, mint ujra épitendőt, az embereknek adott — t. i. saját rendeltetésöket. Ezen müben megvan a költészetnek is saját helye, ámbár Pláto onnét száműzni akarta. Ott lebeg ő a társadalom fölött, megitéli azt, s rámutat művének tökélytelenségére, haladásra serkenti őt, ujjal mutatván az utópiákat, a még csak képzeletben élő köztársaságokat, isten városait; bátorságot lehellve szivébe, hogy azokat megalapitni vállalkozzék, s reményt, hogy egykor czélját el is érendi.

Ezen jövő bölcselmi, észszerü, politikai, társadalmi rendeltetésen kivül, egy uj pályát kell még a költészetnek betölteni: követnie kell a sajtó, állam s intézmények ösvényét; népszerüvé kell lennie, mint a vallás, ész és bölcsészet. A sajtó előérzi már e roppant és hatalmas munkát, mely mindenek gondolatait mindenekkel közölvén, széthordandja a hegyeket, fölemelendi a völgyeket, elsimítja az értelem egyenlőtlenségeit, nem engedve a földön más uralmat, mint az ész uralmát, mely önerejét, mindenek ereje által növelendi. Magas s megmérhetlen társasitása mindenek gondolatának, melynek eredményeit csak az birja igazán megbecsülni, ki megengedé az embernek, hogy azt megalapitsa és valósitsa. Napjaink költészete már megkisérlé ezt, s magasbrendü tehetségek szállottak le, hogy kezöket a népnek nyujtsák; a költészet dallá lett, hogy a refrain szárnyain befussa a mezőket és kunyhókat; sok nemes

emléket, sok magas lelkesülést s a társalmi erkölcs sok szép érzelmét széthordta már; azonban fájdalommal kell megvallani, csak a szenvedélyeket, a gyülöletet, irigységet tette népszerüvé. Az igazságot, szeretetet, az észt, a vallás és lelkesülés magasztos érzelmeit kell népszerüsitni, a népies lángelméknek ezeknek kell jövőre szentelni minden erejöket. E költészetet meg kell teremteni, a kor ezt kivánja, a nép ezt szomjazza; a nép inkább költői lélekben, mint mi, mert közelebb van a természethez; de közte s a természet közt értelmezőre van szükség; mi tartozunk azt neki szolgáltatni s a nyelvében visszaadott érzelmek által neki megmagyarázni mindazon szépet, jót, nemest, honszeretet s lelkesülő áhitatot, mit isten szivébe tett le. Az emberiség minden kezdetleges korszakainak megvolt saját költészete s megénekelt szellemiessége, az előrehaladt civilisatio lenne-e azon kor, mely elhallgattatná az emberiség benső, vigasztaló szózatát? Kétségkivül nem, semmisem hal meg a dolgok örök rendjében, minden csak átváltozik: a költészet az emberi nem őrangyala minden korszakokon át. *)

Lamartine után

JÁNOSI GUSZTÁV.

*) Midőn a költészet örök élete felőli hitben osztozunk a lángelmü francziával, más részről figyelmeztetnünk kell a járatlanabb olvasót arra, hogy itt *költői* jóslattal van ügye, s hogy az a kor, melyben a poesis, a szép' örök formáitól megválva, emberi érzelem, emberi cselekvés helyett, bölcselmi és társadalmi eszmék vajudási processusában keresné megifjodását, már csakugyan az élemedett vénség kora lenne. De ily kor, ha beáll is néha-néha, tartós nem lehet, s csupán időszaki hanyatlásait mutatja a költészetnek. *Szerk.*

INTŐ SZÓ.

Nem magamban ülök én ez
Ősi telken, tüzhelyen,
Egy házamba tolakodó
Lakó tanyáz itt velem.
Garabonczás, dúló haragjában,
Szerte kisért, kóborol hazámban.
Van-e magas palota még?
Van-e kunyhó, mely ne tudná,
Hogy ez a rém: a szegénység!?

Véle már megbarátkoztunk,
Nem távozik soha el,
Bár goromba és garázda,
Köztünk nyaral és telel.
Kifosztotta már kincses ládánkat,
Csöppig itta víg boros kupánkat.
Most is hallom, zúgó szárnya
Mint tör, csapkod eszterhajam
Szertetépett szakállára.

Majd meg, kabátomnak rohan,
De szaggassa dühe bár,
Felcsapom a balvállamra,
S két bokám víg tánczot jár;
A vidám kedv a rongyot befoldja,
Bús éjünknek ő a fénylő holdja;
Húzd rá czigány! szállj kabátom;
Vigan fiúk! megvirrad még!
A ki szegény, mind barátom!

Mind barátom a ki szegény,
Nyujtsatok felém kezet,
A ki szegény tud most lenni,
Annak hála, tisztelet!
Átok a fényüző köntösére!
Tizszeres, ha áros lelke bére!
Lelke rongyos, ruhája dus,
Köntöst vele ki cserélne,
Ki cserélne? bárha koldus!

Fejedelmünk e víg körben
Az, a ki legrongyosabb!
Büszke fején koronája:
A betört, avült kalap.
Harcz ütötte-é, vagy irigy ellen,
Tisztes a seb a ruhán, a mellen!
Nem fáj a seb a hazáért!
Nemcsak harczban, békében is
Ki kell vívnunk a hős babért.

Nem gyalázat a szegénység
Midőn mezt'len a haza!
Ruhán a folt, most keblünknek
Fénylő érdemcsillaga!
Rabló a dús, ki hazája romja
Felett kincsét hiún pazarolja!
Húzd rá czigány! szállj kabátom!
Vigan fiúk! megvirrad még!
A ki szegény, mind barátom!

SZEMERE MIKLÓS.

MINDENNAPI CSALÓDÁSOK.

(Egy napló töredékeiből.)

(Folytatás.)

Május 3.

Három negyed egyre éjfél után.

Mit csináltam, hogy ily későn ülök naplóm mellé?

„Ordíts kapu, kiálts város!“ Fuvoláztam, ábrándoztam.

Van nekem egy fuvolám. Verbőczire mondom, nem puszpáng fából, nem is egy billentyüre, hanem valóságos ébenfa, oszlopos-billentyüs bé-fusz.

Mi az a bé-fusz? Ah, a manó magyarázza ám tovább! Egy szóval, — olyan fuvola, a mely lemegy b—ig. Punctum, semmi se több.

És ez az én fuvolám, nem is tokjába téve, — hanem a nagylevelü Pesti Napló valamelyik számába begöngyölgetve, hetek óta ott állt, ruhaszekrényemben feltámasztva.

Hangjegyeim, ugymint: Derienne fuvola-iskolája, Diabelli „Musikalischer Gesellschafter“-e — Fahrbach keringői, — comicus ellentétben Briccialdinak váltig fujdogált de soha meg nem tanult nehány remek változatával, — porlepetten ott hevertek szekrényem tetején.

S ma?

A nagylevelű Pesti Naplóból kivettem fuvolámat, és a szükséges módon megigazgatván: fujtam rajta oly keserves nótákat, hogy vagy engem tesz ki a háziur innen Jakab napra, vagy a szomszédaim szöknek meg valamennyien.

S mi csábitott e bünténre, — minő körülménynél fogva lehetett azt elkövetnem?

Három negyed mult egyre. — Most itt ülök szobámban, — s pedig alig másfél órával ezelőtt még a menyben voltam.

Hallám az angyalok zenéjét, — sőt az angyalok legszebbikét láttam is, a mint ott ült a bűvös hangszer mellett, melyből az ő rózsaújjai olyan csodás hangokat tudtak elővarázsolni!

— Uram, ön félrebeszél — mondja Hidegi Ész ur, Melegi Sziv urhoz — magyarázza ki magát világosabban.

Jó tehát, kimagyarázom magamat világosabban.

Bucsu estélyen voltam Szalánczieknál. Nehány nap mulva anya és leánya egy ismerősük látogatására utaznak vidékre, — s mig ott mulatnak, addig főnököm berendezteti svábhegyi villáját, — s a kedves két nőt e némává és rideggé vált pesti lakás egész őszig nem fogja látni huzamosb időre.

Ma adtak egy kis bucsuestélyt, s azt a gyönyörü angyalt, azt a bájos Helént ma ismét ujonnan felfedezett tulajdonainál fogva kénytelenitettem csodálni.

Megmutatta rajzait, — aquarell festvényeit, azután pedig zongorázott.

Rajzai is gyönyörük, — ah de hát még zongorázása!

Mióta Bösendorfer zongorákat készit, zongoráinak billentyüit soha szebb kéz szebben nem illeté, mint e mai estve ez a bűbájos leányka!

Nem kezdem meg a jelenet leirását, mert félek, annyira belémerülnék, hogy reggelig mindig irnám.

Egy szóval, elbüvölt, elbájolt, egészen szerelm — — —

Csitt! Crimen laesae majestatis!

Irnok! Töröld ki azt a félbehagyott utolsó szót, melyet *főnököd* leányáról naplódba jegyzettél!

Helén, társalgás közben megtudván, hogy a rajzolásban és festészetben én is kontárkodom: egész gyermeteg játszisággal szólított fel, rajzoljak vagy fessek neki emlékül valamit.

Sajátságos alakokkal találkozunk néha az életben. Vannak szók, melyeket némelyeknek meg nem bocsátanánk, de másoknak oly jól állanak, hogy örömmel hallgatjuk; vannak felszólitások, melyek né-

melyek részéről majdnem zavarba hoznak, de mások által ugy vannak előadva, hogy a legnagyobb szerencsének tartjuk teljesithetnünk.

Ilyen volt Helén gyermekded bizalmassága. Ő igazán gyermek, egy kimondhatatlanul kedves, áldott, angyali ártatlan gyermek.

Hol van az, a ki ily kedves teremtésnek bármely kérelmét megtagadná!

Tehát kép! Tehát rajz, — vagy talán festvény?

De mi legyen az?!

Ime, — ezen kettős ok volt az, a melynél fogva én (homéri fordulattal szólva) „a nagylevelü Pesti Naplóból kivevém ébenfa bé-fusz fuvolámat!“

Primo: kivettem azért, hogy fuvolázzak, — mert a fuvolás fiatal emberre, akár szerencsés, akár szerencsétlen legyen, mindig ilyen hatással lesz egy szépen zongorázó szép leány.

Secundo: hogy ezen fuvolázgatás alatt kigondoljam, hogy mi is legyen hát az a kép, a mit én ennek a szépséges szép leánynak emlékül adjak.

És ime kitaláltam, — megtaláltam, — feltaláltam, — és lehet, ezért vagyok olyan bohókásan jókedvü.

Le fogom neki festeni svábhegyi villájukat.

És ismét primo: azért, mert ez Helénnek meglepetés lesz; — majd e tekintetben meg fogom kérni az áldott jó Szalánczinét, ne tekintse szemtelenségnek, ha néha kijárogatok Budára hozzájuk, hogy titokban a tájképet rajzolgassam.

Secundo pedig: ez alkalommal mindannyiszor meg fogom láthatni a szép Helént is, — a ki iránt..... Nos, a ki iránt? A ki iránt, becsületszavamra mondom, nem érzek a legigazabb tiszteletnél egyebet.

Majus 4.

Mi volt ez?

Komolyan, és igazán fájdalmas szivvel ülök itt naplóm mellett.

Adjak-e hitelt e tudósitásnak?

Csalódtam volna?

Calódni, — *abban* a nőben, *ennyire?!*

Leirom, nehány rövid szóval, a mai nap legfontosabb eseményeit.

Az előbbeni lapok egyikén feljegyeztem, hogy Frau Rézi résztvevő megkeresése folytán Káldiné lakását kitudtam, — mihelyt másnap a takaritónő hozzám jött, közlöttem is vele, azon bátoritással, hogy a szorgalmas varróleányka csak menjen e jószivü urhölgyhez nyugton, s ha valakinél, ugy ennél bizonyára tetemes segitségben fog részesülni.

Frau Rézi ma reggel ragyogó arczczal mondá: hogy a szomszédban lakozó kis varróleánynak tegnap annyit beszélt rólam s az én jó asszonyságomról, hogy a leányka teljesen megbizván bennem, egy épen kínálkozó sürgős és meglehetős munkát csak azért nem vállalt el, hogy e mai napon az *én* asszonyságomat kereshesse fel, — s hogy, ha attól dolgot kap, a munkához azonnal teljes erejéből hozzá foghasson.

A dolog most már kétszeresen érdekelt, s igy Frau Rézit megkértem, lenne szives ma estére betekinteni hozzám egy szóra, ha vajon csakugyan sükeres volt-e ajánlatom?

A jó asszony itt is volt, — de minő hirrel?!

Könnyezett, mig a tudósitást elmondta.

Káldiné a legembertelenebb módon fogadta a hozzája teljes bizalommal folyamodó varróleánykát.

A szegény Margit — ez a leányka neve — sirva hagyta oda a kegyetlen szivü asszonyt, a ki olyan szavakat intézhetett hozzája! Sirt ott is, és sirt azóta is keservesen, mert most már Káldinénál sincs munka, meg azt a másik kínálkozó alkalmat is elszalasztotta.

Rendkivül meg voltam hatva.

Én vagyok tehát e szegény gyermek könyeinek okozója?! Csalódtam Káldinéban? Vagy talán a lányka téveszté a lakást, vagy a személyt?

Hogyan tudjam meg ezt, hogyan adjak vigasztalást, hogyan kérjek bocsánatot, hogyan tegyem jóvá hibámat?

Gondolkoztam.

— Frau Rézi — mondám végre, ne-

hányszor fel s alá járván kis szobámban — én azzal a leánykával minden áron beszélni akarok! Holnap menjen el hozzájuk, s kérdezze meg, elfogadnak-e, maguknál engemet, megengedik-e, hogy náluk megjelenvén, magam beszélhessek a leánykával, mert én nyomára akarnék jönni a valóságnak!

Frau Rézi e szavaimra egészen neki vidámulva mondott: „jój'tzakát.“

S pedig ez a jó kivánat, — a mai éjre nézve — hihetőleg hiábavaló volt, sokkal jobban fel vagyok ingerülve, semhogy nyugodni tudnék.

Odaát is, a másik házban, szegény kis Margit ablakában nincsen semmi világosság.

Ez az első eset, mióta ezt az ablakot figyelemmel kisérem.

Szegény leányka, munkád nincs, — nem akarod hiába égetni a drága világitót.

Varrás helyett talán könnyezve ülsz anyád betegágyánál s vigasztaló szavait hallgatod annak, a ki önmaga is vigasztalan.

És — könyeidet én okoztam, — én szereztem bánatodat.

Ha tulajdon testvéred volnék, nem esnék e gondolat keservesebben!

Holnap!

Majus 5.

Mióta áldott emlékü anyámat eltemették — három éve annak, — azóta ma sirtam ismét először.

De ma sirtam; nem szégyenlem kimondani, nem leirni, — sirtam olyanok sorsa felett, a kik egészen idegenek, a kiket ma láttam először.

Csakugyan voltam Margitéknál.

A takaritónő tudtomra adta, hogy Braunné asszonyság és leánya szerencséjüknek fogják tartani, ha őket meglátogatom.

Hivatalos dolgaimat végezve, Braunékhoz siettem.

Maga az egész ház, — széles, de alacsony kapualjával, ódon tölgyfa lépcsőivel, nehéz, nyomasztó falazatával — oly szomorú kivül-belől. A mint az alacsony két emeleten felmentem, a hol imitt-amott egy-egy szük ablak- vagy ajtónyiláson kitekinthettem, szemeim mindenütt rácsozattal, zárt vagy záró nehéz ajtókkal találkoztak.

S ha már a két alsóbb emelet is szomoru és rideg, — mennyivel inkább az a legfelsőbb osztály, hol, a magasan felnyuló tető alatt, bizonyára a legszegényebb sorsu emberek választották lakásukat.

A két emeletre vezető falépcső elég széles volt, ha nem kényelmes is, — de a mely folytatása gyanánt következett, egy szük, homályos sikátorig, — a padlásszobák felé, — ez csakugyan próbára teszi a leggyakorlottabb lépcsőjárót is.

Sajátságos volt, hogy az egész házban egyetlen élő lénynyel sem találkoztam, egy öt-hat éves fiucskát kivéve, ki a leghalványabb és legsápadtabb gyermek talán kit valaha láttam. Ott ült, a szük sikátor fala mellé támaszkodva, magánosan, egyedül, minden játéka nehány töredezett szalmaszál.

Három ajtó is lévén előttem, zavarban voltam, melyiken nyissak be. — A halvány fiucskát kérdeztem meg, hol lakik Braunné asszonyság. A gyermek szótalanul intett fejével egy ajtó felé, s mig e csekély mozdulatot tette is, háromszor-négyszer gyengén, de szivszakasztólag köhécselt. Megköszöntem tudósitását, az ajtóhoz léptem, kopogtam.

— Szabad! — mondá odabenn egy gyenge női hang.

Benyitottam.

Ezt a jelenetet sohasem fogom elfelejteni.

Szegényes butorzatot vártam, találtam is; de minden szegénység mellett olyan tisztaságot láttam, olyan csint, a mely várakozásomat sokkal de sokkal felülmulá.

A lehanyatló májusi napnak utósugárai mosolyogtak át az alacsony ablakokon, s nyájas világossággal tölték el a kis szobát, melynek egyik ablakánál, kerek dolgozó asztalka mellett, két női alak ült, — természetesen Braunné és leánya.

Az anyának arcza nagyon halvány

volt ugyan, de távolról sem az a visszariasztó, sárga halványság, melylyel a nehéz testi betegségben szenvedőknél találkozunk, hanem inkább a gondok és aggodalmak, búk és bánatok azon halványsága, mely nem riaszt vissza, sőt magához vonz, mert szánalomra indít.

Az anya mellett leánya ült, mindenesetre a legkedvesebb szőke alakok egyike, a kit valaha láttam.

Nem tudom, igaz-e a mit most leirok, de én azt a tapasztalatot tettem, hogy a szőkék arczkifejezése, — kisebb-nagyobb különbséggel, mind megegyez egymással.

A kis Braun Margit, — a mint ott ült a varróasztalkánál fehérpettyes kék ruhájában, minden felesleges ékesités, feldiszítés nélkül, gazdag hajazata egészen egyszerü fonadékban halántékai mellett, egészen halavány arczával s epedő nagy kék szemeivel: tökéletes ideálja volt a szőke varróleányoknak. Azt is gondoltam, hogy csak rokka kellene eléje, s mindjárt meg volna testesitve a nagy németnek halhatatlan Grätchene. — Hasonló sorstól mentse meg azonban isten a kis leányt.

A mint beléptem, a nők felkeltek ülőhelyeikről, s még mielőtt egészen elmondtam volna ki vagyok s miért jöttem, — az édesanya egy meleg kézszoritással köszönte meg minapi jószándéku — bár sükeretlen ajánlatomat.

Legelső szavain, legelső mozdulatjokon észre lehetett vennem, hogy e nők boldogabb napokat is láttak a jelenieknél. Csodálatos az a müveltség, s annak magaviselete! Ha benne nem születtünk s benne nem nevekedtünk, alig-alig lehet valaha elérni teljesen: de ha benne születtünk s nevekedtünk, bármily sors találjon, lehetetlen elveszteni egészen.

Csakhamar tárgyunkra tértünk, — s midőn a leányka elmondá a szomoru eredményü találkozást, mind a hárman könynyeztünk.

Pedig Margit szavaiban nem volt semmi tulzás, érzelgés, szenvelgés: egészen egyszerüen mondá el a ház fekvését, a a meghatározott ajtószámot, Káldiné alakját: egyezett minden; csak azon szavak nem egyeztek, melyeket az a Káldiné ejtett, a kit én hallottam, s azok, melyeket az a Káldiné mondott, a kivel Margit beszélt.

Csúf nyilatkozat volt ez, attól az asszonytól. Azt az ártatlan, szelid leánykát, szemtelen, nyomorult koldusnak nevezte, a ki ha el nem hordja magát azonnal, — azt igérte neki, hogy mint egy ebet, úgy fogja kivettetni szolgái által.

Ily nyomorult, ily aljas szavak!

S pedig istenemre! ha az egész világ hazudik is, ez a tiszta lelkü leányka nem mondhat igaztalant! Ilyen arczczal nem lehet igazat nem mondani.

Margit zokogott, midőn sürgető kértemre egészen ugy adá elő az esetet, mint a hogy megtörtént, anyja is könyezett és sirtam én is; — és nem szégyenlém könyjeimet, hű tükrei valának azok szivem igaz részvétének.

Azután nagyon kértem őket, bocsássanak meg, hogy akaratlanul ennyi bút okoztam nekik, de én magam csalódtam legjobban; mert ugy látszik énnekem immár, hogy ama szivtelen asszony egyedül ott képes a jó cselekedetekre, a hol azokkal a világ előtt pompázni lehet: de a jótettek azon áldott faját, midőn valaki titkon akar segiteni — azt valóban nem ismeri. — Mondám továbbá, hogy ezen akaratlanul okozott szomoruság legkedvesebb kötelességemmé teendi, hogy ezután, a mikor csak lehetséges, szolgálatukra álljak.

Olyan jól éreztem magamat e két szelid szenvedő körében; részvét és szánalom annyira hozzájuk csatoltak, hogy — bár az illem tán már távozást is parancsolt volna, idejöttöm oka bevégeztetvén, — mindazáltal maradtam még s folytattuk beszélgetésünket.

Szemeim már beléptemkor egy a falhoz támasztott könyvtartón akadtak meg, melyen, Zschokke „Stunden der Andacht"-jai és Witschel imakönyve mellett, Petőfi költeményei, Jókai „Török világa" s a „Délibáb" piros boritéku számai is helyet foglaltak.

Jól esett látnom, hogy e nők az anyagi szenvedések között sem feledkeznek meg

a szellemi szükségekről, s nehezen megkeresett filléreikből olyasokra is áldoznak, a melyek a lélek táplálékai.

Csak egy pillantás e könyvekre — s megvolt a társalgásnak egy igen megszokott, de azért igen kedves tárgya: az olvasmányok.

Felajánlottam szolgálatukra csekély kis könyvtáramat, s a szomszédsági jognál fogva engedelmet kértem, szabadjon néhanéha magamnak hoznom át az olvasandókat.

Braunné — mind leánya, mind a maga nevében — a legszivesebb köszönetet mondá; s nekem igazán kimondhatatlanul kedves volt az a félóra, melyet e nők körében töltöttem.

Majus 12.

Épen egy hete mult e mai napon, mióta nem ültem melletted, kedves naplóm.

Bevalljam-e? Szinte féltem hozzád ülni, — szinte remegtem az irástól!

Miért?

Nagy kérdés, nehéz felelet!

S mind hiába a küzdelem, mind hiába a rettegés, — előbb-utóbb ugy is idekerülnének e vallomások.

Mit tegyek — —?! Irjak, — ne irjak?!

Balga gyermek, — s még balgább sziv, — azért is ide irok mindent, hogy bohóságtokért piruljatok!

Mióta Szalánczinė Helénnel távozott, azóta annyi, annyi minden megváltozott, hivatalon kivül és belül.

Máskor oly örömmel mentem a hivatalos órákra — s miért tagadnám — minden feljöttömkor azzal a vágygyal, bárcsak egy pillanatra láthatnám Helént: örömmel megyek ugyan most is, (legalább azt hiszem) — de a hivatal — most már csupán csak hivatal.

Máskor az ajtók nyitása vagy zárása, a szomszéd szobában valami női ruha suhogása, valami hozzám ható hang, vagy csak a legkisebb nesz is, mindig megdöbbentett, — elannyira, hogy többször el is pirultam, s felhagyván munkámmal, még lélekzetemet is visszatartva, hallgatóztam, vajon nem Helén-e az, — nem láthatnám-e legalább csak egy, — csak egyetlen futó pillanatra? Most, — nyithatják, zárhatják a háznak minden ajtaját, szólhat, kaczaghat, jöhet-mehet bárki, — mit érdekel az engemet, — hiszen tudom, hogy a drága angyal nincs jelen!

A hivatalos órákat máskor majd féllel, majd egygyel is örömest megtoldottam, s boldogság volt tudnom azt, hogy Helén honn van, hogy nem készülnek sehová, hogy nincs náluk senki, (hogy a szerelemmel a féltékenység mindig együtt születik!) Most, mihelyt a munkát bevégeztük, mihelyt szabadokká lettünk, sietek a világ zajából ki a szabadba, ki a magányba, hogy egyedül lehessek és mégis másod magammal, — annak kedves alakjával, kit oly könnyü azóta lelkemnek maga elé varázsolnia, mióta egész szivem egyedül az ő szépségével van eltelve teljesen!

Miért tagadnám, az alkonyat szabad órái imádással határos szerelmem ábrándjainak vannak szentelve!

Kisietek ilyenkor a városligeti ifjan zöldelő lombfái alá. A leáldozó napnak bucsupirja az ő angyalarczának százszor gyengédebb pirját juttatja eszembe, — az égen kigyuló csillagok fénye az ő szemeinek ezerszer tündöklőbb ragyogását mind jobban és jobban megszeretteti velem, — s oh, az alkonyatnak lanyha szellője, bár gazdagon megrakodva leng felém a tavasz édes illatával, mi ez mind, ama bűbájos légkörhöz képest, mely az ő alakja körül áradoz!

Oh mily csodás a szerelem ezen ábrándozása!

Lealkonyul — nem figyelek rá; besötétedik, — én nem veszem észre; elfáradok a sok járásban, — és tagjaim nem érzik; uttalan utakon haladok, — és nem tudom hogyan jutottam oda!

Oh Helén, Helén! én szép angyalom, — hová fog ez a szerelem vezetni, mi lesz ebből, mi lesz ennek vége?!

Egy szegény, egyszerü, igénytelen ifju, — az imádásig, az őrülésig szereti a gazdag, fenkölt, csodaszépségü leányt — a ki fejedelmi koronára volna érdemes!

Áldás-e hogy megismertelek, vagy a legsetétebb átok?!

Nincsen még egy hónapja, — oh milyen nyugodtan ültem itt ez igénytelen kis szobában! E barátságos négy fal egy meglehetősen szorgalmas, egyenes, tiszta lelkü ifjat ismert bennem, kinek a legmérsékeltebb vágyai mellett a legjózanabb és leghiggadtabb gondolkozása volt: és ma, — alig nehány héttel azon pillanat után, melyben először megláttalak, — ma már egy ellenállhatatlan óhajtás tette játékszerévé szegény szivemet; majd az üdvösség mennyországába ragadja fel, — majd a kárhozat poklába sujtja alá!

Maradjak-e, — vagy fussak tőled?! Küzdjek-e érted, hogy egykor elérhesselek, vagy szaladjak, ha talán még feledhetnélek?!

Távozást javal az ész, de a szív maradást parancsol!

Helén!.....

Oh légy velem, én áldott igaz istenem!

Május 13.

Szalánczieknál valami különös körülmény fordulhatott elő.

Vagy csak én előttem különös?

Helén családját illeti, — csoda-e, ha engem is érdekel?!

S valóban méltó-e a figyelemre az egész? Vagy talán teljesen közönséges semmiség?

Midőn ama bucsúestén, (a mely után, önmagamat ámítva, a nevetségesség leplébe akartam burkolni támadó szerelmemet) Szalánczinéé és Helén távozásáról volt szó: akkor ugy esett értésemre, hogy anya és leánya valami ismerősük vagy rokonuk látogatására mennek, kinél nehány hetet időzvén, visszatérnek ugyan, de pesti lakásukban legfeljebb másfél napot töltenek, rögtön sietnek aztán a budai nyaralóba.

Igy álltak az ügyek akkor, de ma — a házi cselédség egyik tagjától ugy hallom — ma egészen más parancsolatot kaptak a szolgálattevők. Ő nagyságaik a holnaputáni napon fognak érkezni, a minapi rendelkezésnél jóval korábban, — s ideben maradnak legalább egy vagy másfél hétig.

Mi idézhette elő ezt a változást?

Semmi esetre sem lehet valami fontos, mert ha valami nagyon komoly volna, az én emberismerő szemeim Szalánczinak arczán okvetetlenül vettek volna észre valami áruló változást. De ez nem történt, s igy azt hiszem, nincs is a dologban valami nagyon nevezetes.

Ah — — pedig! — — (milyen a szerető és féltő szív!) micsoda furcsa gondolat is villant fel ma már elmémben! — De hisz ez oly balgatag, hogy igazán említésre is alig érdemes.

Az egészet egy kis *látszat* okozta, de *ebben* nem lehet semmi valóság.

Valami negyed nap óta ma már talán harmadszor volt itt főnökömnél Kis- és Nagy-Domoki Domoki Aladár ur ő nagysága.

S ki ez a hosszúnevü nagyság? Egy huszonnyolcz éves férfiu, a kit a helyett a sok név helyett jobban lehetne egyszerüen igy nevezni: Semmirekellő. — Ez a név kifejezné jellemét.

A ki Aladár külsejét látja, szépségétől magát elcsábitatni engedi, csodálatos ékesszólásának hitelt ád: az azt fogja hinni, hogy ez ember milliomos és a legbecsületesebb. De ki a belsőbe néz, a ki szépnek a lelket és jellemet óhajtja, s a ki Aladár szavai helyett tetteit, multját tekinti: az előtt nyilvánvaló dolog, hogy ez ember a társadalom átka és az emberiség salakja.

Apai örökségét — majdnem háromszáz ezer forintot — ugy elpazarolta, hogy annak elgondoltára az embernek hajszálai merednek az égfelé. — S mily különös a sors szeszélye! Alig hogy a roppant birtoknak nyakára hágott, egy nagybátyja a külső modorára nézve páratlan kedvességü ifjut annyira megszerette, hogy fiává fogadta és egyetlen örökösévé tette, legalább is tizenkét ezer holdnyi birtokban.

A végrendelet meg volt irva annak rendje és módja szerint, — s a nagybátya egyszer csak azon veszi magát észre, hogy irgalmatlanul meglopták. Valami hatezer forintja hiányzott egyszerre. Hova lett? —

Kisült igen hamar, hogy a fennemlitett összeget Kis- és Nagy-Domoki Domoki Aladár ur ő nagysága csente el a jószivü öregtől.

Az öreg Domokinak annyira fájt e gyalázatos tett, hogy gyámfiát (hir szerint, — de ezt bizonyosan nem tudni) mindenéből ujra kitagadta, s roppant birtokát, egy fillérig, legszegényebb távolabbi rokonai között osztotta szét.

Aladár ő nagyságát azóta egészen más dominiumok tartják, melyek kezeléséhez különben igen jól ért, — az egyik: a ferbli, a másik a makao.

Én még azt is gondoltam balga féltékenységemben, hogy ez azért jár ide most oly gyakran, hogy Helén kezét kéri, — s viszont Szalánczíné azért jő vissza korábban leányával, hogy a választ megadhassák!

Vak szerelem, vak féltés!

Olyan ember mint Szalánczi — és ilyen nő!

Olyan leány mint Helén — és ilyen férj!

Félre ezzel! Nagyobb az, és ezerszer boldogitóbb, hogy Helén ujra itt lesz holnapután!

Május 14.

— Aláz' szolgája, igen-igen tisztelt, szeretetre méltó kedves ifju barátom.

— Jó napot, — vagyis inkább jó reggelt, tisztelt Fekete ur, — mi hozta önt énhozzám ily korán?

— A határtalan tisztelet, édes Adorján ur, — a határtalan tisztelet!

— Nagyon le vagyok kötelezve. S ha van, a mit sajnálnom kell, — az csak azon szomoritó körülmény, hogy igen sok teendőm lévén, távoznom kell hazulról és önnek becses társaságát nem élvezhetem sokáig.

— Jól tudom. Hamar fogunk végezni. Adjon nekem egy forintot kölcsön, az isten áldja meg önt.

Itt a sajátságos párbeszéd megszakadt közöttünk. Be kell vallanom, hogy meglepetésemben én voltam a hallgatás okozója.

Ma reggel történt ez a sajátságos jelenet. Én épen menőben voltam már reggelizésem szokott helyére, és azután az irodába: midőn ama sajátságos ismeretlen, kit főnököm eszelősnek mond, — én pedig egy igen kellemetlen embernek ismerek — benyit hozzám, s közöttünk ama csattanós párbeszédet rögtönzi.

Ugy látszik, ha csakugyan van ennek az embernek valami maniája, — az bizonyosan a szemtelen kéregetés.

Mit volt tennem? Átadtam neki a mit kért.

Ugy köszönte, — attól féltem még meg is ölel.

Azt is igérte, hogy még másszor is meglátogat. Kezdem sajnálni, hogy a minap, az irodában, átadtam neki névjegyemet; — ugy látszik, ezt is számitásból kérte. Igen kellemetlen ember ez, — igen is igaza volt főnökömnek, midőn azt tanácsolta, kerüljem e furcsa alakot.

Főnököm! Juthatna-e eszembe más e szóról, mint a holnapi nap, — az az áldott, kedves holnapi nap, mely az én szent szerelmem imádott tárgyát — a kedves Helént — visszahozza körünkbe!

Május 15.

Helén megjött!

Május 16.

Késő, igen késő éjjel volt már tegnap, midőn azt a két szót feljegyzém naplómba, hogy: Helén megjött. Lelkem annyira telve volt mindenféle gondolattal, szivem annyira telve minden érzelemmel, hogy nem valék képes nyugodtan ülni, még naplóm mellett se, s ha mégis iráshoz ültem, — vagy végtelen áradozásban öntöttem volna ki érzelmeimet, vagy e feljegyzett két szót tudtam csupán nyugodtan leirni.

Ma ismét annyi gondolat, ismét annyi érzelem járja át szivemet, lelkemet, — ah de még százszorosan felfokozva a féltékenység, nyugtalanság, bizonytalanság, tagadás és irtózat által!

Irjak, ne irjak?

Nyomorult esemény!

Ah, de ki hinne olyast! S pedig még-

is való: Domoki Aladár ma délben már ott volt Szalánczieknél, tisztelkedni!

Azt hiszem, ez a ház reám szakad mindenestül.

Nem vagyok képes folytatni az irást! Nem lehet, nem lehet!

(Folyt. köv.)

GYŐRY VILMOS.

ŐSZI ÉRZÉS.

Házam ajtajában
Ülök őszi estve,
Fecskék gyülekeznek útra készülőben
A kis házfedelre.

Puszta a völgy, észak
Zord követje járt itt,
S elvivé magával a mosolygó nyárnak
Eltévedt virágit.

Látta szeretőjük
A dalos madárka, —
Kebleikre vágyott, s elnémúlva bútól
Készül messze útra.

Könnyü néki válni
A fagyos mezőtől,
Hol csak pusztulás szól s gyászos síri hangok
A vesztett örömről.

Könnyü elröpülni
Sejtéstől vezetve:
Hogy mély tengeren túl megleli virágit
Még szebben fölélve.

Ah de mély a tenger,
Szárnya birja-e majd? —
Messze kéklik a part, s part-e vagy ködoszlop,
Mit találni óhajt?

Kis dalos madárka
Társ tevéled lelkem:
Zengtem, mint te, én is szép dalt a tavasznak,
Mit szivembe' leltem.

S jött a fagylaló szél. . .
A világnak lelke.
Hervadtak virágim, s a tapasztalásnak
Zúzza jött helyette.

És én éltem — a míg
Halni megtanúltam.
Vesztve-vesztettem, míg puszta életemtől
Megválok nyugodtan.

Mert valódi áldás
Sorsunk és nem átok,
Hogy minden napunk egy örömet tesz sírba,
Míg vágyunk utánok.

Most úgy függök én is
Már csak a világon,
Mint a száradó lomb, s messze, szebb hazába
Engem is sejtés von.

Oh, de mély a sír is,
S a mi int, ha part-e
A vesztett virággal. — S a sejtés, ki tudja
Honnan — merre — merre —

MADÁCH IMRE.

AZ ARCZKÉP-FESTŐ.

(Orosz beszély.)

Nehány év előtt valamely ügyben kénytelen voltam H... kis városba utazni. Egy öreg vendéglősnél voltam szállva, ki ócska ruhákkal kereskedett, s ki igen büszke volt állására. Ezen ember naponkint kötelességének tartá szobámba belépni, hogy megkérdje tőlem, ha vajon meg vagyok-e elégedve. Azonban nem volt mindenki irányában ily előzékeny, — s az utasok nagy részével igen keveset gondolt. Különös előzékenységét két oknak köszönhetém. Először tudta, hogy a tartomány nemességéhez tartozom; — s másodszor azt is, hogy van pénzem.

Szeretek az öregekkel csevegni. Azonban gazdám egyhangú s unalmas volt; — nem beszélt másról, mint azon nemesekről, kiknek szállást adott, s egy főrangu személyről, ki egykor parancsait kiadván neki, kezét bizalmasan vállára tevé.

Egyszer meghivott, hogy vele theázzak. Akkor ismerőseim közől senki sem volt a városban. Hogy szórakozzam, elfogadám meghivását. Belép-

tem egy szobába, melynek minden ablaka zárva volt, mintha tél közepén lettünk volna; a hőség ott fojtó volt. Egy bizarr alakú nagy ruhaszekrény, egy réz pántokkal ellátott bőrönd, egy deszka, melyen a kanalak s kulcsok voltak elhelyezve; egy kék kőedény serpenyő, nehány a fal mellett sorban elhelyezett szék, egy már nagyon kopott bőrpamlag: ebből állott ezen, kis ablakok által világitott, s valóban igen kevéssé kellemes szoba butorzata. Az árnyékban egy sötét szinü nagy macska guggolt; az ablak közelében egy karton ruhába öltözött agg nő ült, feje fekete kendővel levén begöngyölve, s orrán roppant pápaszem. Férfi-üngöt varrt, s kezei reszkettek.

— Ime nőm, — mondá a vendéglős, megelégedés kifejezésével simogatván állát; — már 40 éve, hogy békés egyetértésben élünk együtt.

A nő felém fordult, s némán üdvözlött. Alakja oly érzéketlennek s élettelennek látszott, mint a márvány.

Leültünk, s hogy megkezdjem a társalgást, kérdém gazdámtól, nincsenek-e gyermekei.

Ezen kérdésre összehúzá szemöldjeit; neje megrémült tekintettel nézett reám, s egy percznyi csend állott be.

— Meghalt, — válaszolt végre a vendéglős, nejére tekintve, ki mélyen fölsóhajtott s keresztet vetett magára. — Hej! — hozzá tevé, — készitsd hát el számunkra a samovar-t.

A nő fölkelt, s akkor láttam, hogy mintha kétfelé lenne görbülve.

— Ime, — szólt hozzám férje, ki észrevevé bámulatomat, — ime miként sujtá őt isten. Nézze ön ezt a képet.

A pamlag fölött, melyen ültünk, egy igen merész ecsettel alkotott kép függött; egy finom arczvonású s szomoru arczulatu fiatal leányt ábrázolván.

— Kinek arczképe ez? — kérdém.

Gazdám bánatos tekintettel simogatá állát, s erre igy válaszolt:

— Ez leányom arczképe.

— Andreits Procop! — kiálta e perczben az agg nő, oly hangon, mely engem megreszkettetett.

— Mit akarsz mondani? — kérdé a férj, fejét az ajtó küszöbe felé forditván, hol neje megjelent.

— A thea készen van.

— Jól van. — Erre felém fordulván mondá: husz éves volt, midőn meghalt.

— Nekem ugy látszik, — válaszolék, ujolag az arczképet szemlélvén, — hogy beteg volt, midőn lefestették.

— Igen... Lássa ön: isten haragja... Egyetlen gyermekünk... s mindennek vége.

— Andreits Procop! — mondá neje fájdalmas hangon.

— Jól van. Hozd be mindazt, mire szükség van, hogy érdemes vendégünket illően megvendégelhessük.

— Nem szüntem meg a képet szemlélni; s minél tovább szemléltem, annál inkább meglepett a művészet, melylyel az alkotva volt.

— Ki festé ez arczképet? — kérdém a vendéglőstől.

— Ki? — mondá ő, fejét lesütve; — egy városunkbeli lakos.

— Kitől vett leczkéket?

— Isten tudja. Ohajt ön vele beszélni? Elküldhetem hozzá inasomat.

— Nem. De ez a kép valóban igen jól van festve.

— Hasonlít, nagyon hasonlít, — mormogá Procop, lopva tekintvén az arczképre.

Nem mertem tovább folytatni oly kérdéseket, melyek a vendéglősnek bánatot látszottak okozni. Szeretem a theát. Több findzsa theát oly méltósággal ittam meg, mely fölviditá Procopot.

— Több tábornok tisztelt meg már engem azzal, — mondá, a hogy az asztalhoz leült; — de önnél még sohasem volt kellemesebb vendégem.

E szavak ujabb kérdezősködésre bátoritának föl.

— S ugyan miben halt meg ön leánya? — kérdém.

— Isten tudja; igen csekély bajban. Pedig jó, szelid leány volt. De a gyermekek!... Sohasem lehetünk biztosak...

— Igen, a gyermekeknek hosszú hajuk van...

— S rövid eszük. Ah! ah! ah!

Ama közmondás, melynek első részét idézém, nevetésre inditá Procopot, ki ugy látszott ezen fölindulás, s talán a thea hatásánál fogva is, hajlandóbbá lőn a közlékenységre.

Valóban ujra megszólalt s barátságos hangon igy szólt hozzám:

— Miért csinálnék ön előtt titkot bánatomból? Leányom esztelenséget követett el, leányom nem teljesité atyja akaratát; ime az okozá vesztét. Isten sujtá őt, s ugyanazon csapással sujtá anyját is.

A szomszéd szobában panaszos mormogás hallatszott. A félig nyitott ajtón át oda tekinték. Az agg nő ott térdelt, a szent képek előtt imádkozva.

— Mariette leányom, — mondá Procop, — szép, s kissé gyönge volt; de azt mondám magamban, hogy az idő megerősitendi. E szerint e tekintetben semmi aggodalmam sem volt, jó kis kereskedelmi üzleteket csináltam, s minden igen jól ment, midőn egykor nőm térdre borult előttem. — Ugyan mi bajod? kérdém. Ő nem felel csak sir.

— Beszélj!

— Oh, jaj! Mariettánk, egyetlen leányunk elszárad, mint a mesebeli füz!

— Miért?

— Atyus! légy jó, ne haragudjál. Ő egyetlen

gyermekünk, — kincsünk, — s mi már öregedni kezdünk.

— Ily bevezetés semmi jót se jelentett nekem. Én nem engedem, hogy nálam akaratomnak ellenálljanak. Haragra gerjedek; s megtudom az egész történetet. Arról volt szó, hogy leányomat egy Donchnikoff nevü polgár fiához adjam nőül. Mit gondol ön? Ha leánya lenne önnek, s ha azt ajánlanák, hogy azt egy alsóbb osztálybeli egyénhez adja nőül, ön nem lenne megelégedve. A mi szent Oroszországunkban a polgár nem bir ugyanazon ranggal, mint a kereskedő. Atyám kereskedő volt, én is kereskedő vagyok; én nem sógorosodhattam össze egy polgárral, hacsak szomszédaim előtt nevetség tárgyává nem akartam magamat tenni. Miután jól megfontolám ez ügyet, Donchnikoff-ot értekezés végett magamhoz hivatám. Ő egy kis pénzösszeggel tartozott nekem; s ezért azt hittem, hogy rá fogok ijeszthetni. De ő igy szólt: nem szükség rám ijesztened. Én épen nem ohajtom, hogy fiam megnősüljön, s őt legközelebb Moszkauba küldendem. Ott egyik barátom boltjában lesz alkalmazva.

Ily határozat ellen semmi ellenvetésem sem volt. Az ifju eltávozott. Azt hittem, hogy többé semmi okom sincs nyugtalanságra. Mindazáltal leányom nem volt vidám. Anyja minden lehető eszközzel megkisérlé szórakoztatni s fölvidítni. Hasztalan gondoskodás! Mariette mindinkább szomorunak mutatkozott. Ej! — mondám magamban, — férjet kell neki adni. — Épen akkor ajánlkozott egy oly egyén, ki nagyon kedvem szerinti volt; egy igen ügyes özvegy, kire félelem nélkül rábizhattam ügyeimet. Határozatomról értesülvén, Mariette ujra sirni kezdett; erre lábaimhoz borulva könyörgött, hogy ne gondoljak nőül adására, hanem hagyjam közelemben halni meg. Én szilárd hangon azt válaszolám, hogy engedelmességet kivánok. — Jól van hát! — kiáltá, — ölj meg! Én nem fogok nőül menni! — S erre ájultan rogyott le.

Ez igen szomorú dolog volt. Mindazáltal hajthatlan maradtam. Megparancsolám anyjának, hogy gondját viselje, s hogy készitse elő, másnap jegyese előtt megjelenni.

S engedelmeskedett?

Procop összehúzá szemöldeit, s tompa hangon igy válaszolt:

— Nem, — elszökött.

— Ugyan hová?

— Isten tudja. Kevésben mult, hogy nőmet is el nem vesztém! Mariette eltávozta után egy évnél tovább fekvő beteg volt, s az egész ház föl volt fordulva. Föl tudja-e ön fogni ezen szerencsétlenséget, mely engem fenyegetett? Egyedül maradni, az én életkoromban!

— S nem födözheté ön föl, hogy hova vonult leánya?

— Nem. Eleinte azt gondoltam, hogy Moszkauba fog menni. De ott senkisem látta. El-e még vagy meghalt? Isten tudja!

E szavakra Procop fejét keblére hajtá, s egy perczig gondolataiba elmélyedtnek látszott. Neje folyvást imádkozott és sirt a szomszéd szobában.

— Imádkozzál, imádkozzál; — mondá durva hangon a vendéglős. — Lányod elveszett.

Összeborzadtam. A szegény anya zokogásban tört ki. Meghallá férje szemrehányását.

Oly szomoru benyomást tett rám ez a jelenet, hogy kalapomat vevém, s eltávozám. Gazdám mozdulatlan s néma maradt. Elhagyám őt, a nélkül hogy távozásomat észrevette volna, s czéltalanul sétálni indultam; — megbántam, hogy meg akartam tudni a szerencsétlen fiatal leány történetét. Azon életkorban valék, melyben mások balesetei nem egykönnyen inditnak meg többé bennünket; de különös fölindulást gerjesztenek bennünk, midőn rögtön hatnak meg bennünket.

A puszta utczákon keresztül tett magános sétám, a helyett hogy szórakoztatott volna, mint reméltem, még inkább növelé szomoruságomat. Visszatértem szobámba, s a vendéglői inast ruháim rendbehozásával foglalkodva találtam, — azon parancs szerint, melyet Procop adott neki.

— Ismered — kérdém tőle — a festészt, ki ezen városban lakik?

— Kétségkivül, — válaszolá. Mi itt mindenkit ismerünk. Szüksége van önnek rá?

— Igen.

— Itt közel lakik, egy szegény polgárnőnél.

— Jól van; — távozzál.

Ez a szemtelen s fecsegő ficzkó ingerültté tett.

Tántorogva ment ki, mivel, szokása szerint, félig részeg volt.

Szivarra gyujtottam, s egy könyvet vettem elő. Lassankint kedély-izgatottságom lecsilapult, s elfeledém azon képet, melynek üldözése elől még nehány perczczel előbb nem tudtam menekülni.

Egyszerre a tornáczon a goromba inas hangját hallom, kit épen most távoliték el. Nagy zajjal kinyitja szobám ajtaját, s jelenti, hogy elhivta a festészt.

— Hát ki parancsolá neked, — mondám boszusan, — hogy előhivd?

— Ha nem tetszik önnek, — válaszolá, — visszaküldöm, s majd máskor fog ujra eljöni. Ő miatta nem kell magunkat kényelmünkben megzavartatni engednünk.

Ez illetlen szavak boszantottak; — a művész azokat meghallhatta volna.

— Beh esztelen vagy! — válaszolék, — hívd be!

— Hé! — kiáltá rekedt hangon, — erre, erre.

Az ajtó küszöbén egy közép termetű, elég szabályos arczu, de beteges s szomoru egyént láttam közeledni. Egészen álláig fölgombolt nagy s bő felső kabátba volt öltözve; ugy hogy fehérneműit nem lehetett látni. Karja alatt egy ócska szines zsebkendőbe göngyölgetett táblapapirt hordott, s kalapját kezei közt forgatá, fejét lesütve. Föl tudtam fogni félénkségét; s eléje menvén igy szóltam hozzá:

— Nagyon örülök rajta, hogy önnel megismerkedhetem.

— Ön hivatott, — válaszolá félénk hangon; — arczképét ohajtja ön birni?

E szavakat mondva, táblapapirját egyik térdére helyezé, az azt összekötő zsinegeket megoldá, s midőn az egyik csomó ellenszegült reszkető ujjainak, fogaival rágta szét.

— Ime, — mondá félénken, — két arczkép, melyeket legjobban készitettem.

— Ah! rájok ismerek, — kiáltá az inas. Ezek két oly utas élő alakjai, kik itt laktak.

— Ez valóban igen jól van festve, — mondám a művésznek. De üljön le ön.

Ő egészen megrémültnek látszott. Majd reám, majd az inasra tekintett, ki szintén meglepetés kifejezésével szemlélt engem.

— Kérem önt, — ismétlém, a művészt karon fogván s a pamlag közelébe vezetvén, — üljön le hát.

Ő folyvást állva maradt, zavarodott tekintettel, kalapját kezei közt összegyúrva; s ha nem csalatkozom, könyeket véltem látni szemeiben.

Az inas nevetve kiment.

A művész egy szék szélén ült le.

— Ön ezen városból való? — kérdém.

— Igen.

— Hol vett ön leczkéket?

— Körülbelül csak magamtól tanultam azt, a mit tudok.

— Lehetséges-e?

— Gyermekségem óta hajlamom volt a rajzolásra, és sokáig éjjel-nappal buzgalommal dolgoztam. Most egészségem . . .

E szavak után elhallgatott.

Fájdalmas érzettel néztem reá. Megsárgult arczán a kicsapongás nyomait véltem fölfödözhetni.

— Sok munkája van önnek? — kérdém tőle egy percznyi hallgatás után.

— Igen kevés, — igen kevés... Néha egész hónapokat is eltöltök, a nélkül hogy valaki csak egyetlen ecset vonást is kivánna tőlem. Az ezen városbeliek nem szeretik a mit én készitek.

Mig igy beszélt, a büszkeség mosolya mutatkozott ajkain.

— S minő ára van ön arczképeinek?

— Nagyon csekély; öt-tiz rubel, az arczkép nagyságához képest.

— Nagy isten! S hogyan tud ön megélni?

— Igen szüken.

E perczben félig nyitott felső-kabátja alatt egy viseltes s foltozott üngöt pillanték meg.

— És ön, — kérdém, — folytonosan itt lakik?

— Igen... nem... Moszkauban laktam.

— Sokáig?

— Két évig.

— Mit csinált ön ott? Dolgozott?

— Oh! nagyon jó dolgom, — sok munkám volt.

Tekintete szikrázott; erre némán lesüté fejét, majd rögtön, oly fesztelen hangon, mely meglepett, azt kérdé tőlem:

— Régóta van már ön ezen városban?

— Nem; s nem tudom, meddig fogok itt maradni.

— Miért?

— Az egy ügytől függ.

Félénken nézett rám. Fölállottam. Ő is fölállott, s székét gondosan a fal mellé helyezé.

— Viszontlátásig, — mondám neki. Több izben zavarodott tekintettel üdvözlött, kezét nyujtá, s erre ismét visszavoná, mintha attól félne, hogy megégeti magát. Az ajtóig kikisértem; s hallottam, midőn a szemtelen inas azt mondá neki:

— Adj nekem két grevenik-et (20 sout), azért hogy elhivtalak ezen utashoz.

Másnap reggel megmutattatám magamnak lakását, — egy régi roskadozó házacskát, egy szük utczácskában. Egy sötét s kopott falépcsőzeten mentem föl. Kinyitottam egy ajtót, s oly meleg konyhában találtam magamat, hogy csak lélekzeni is nehezen tudtam. Egy ürübőr felső ruhába burkolózott s a földön guggoló fiatal leány fölállott közeledtemre, s szemeit dörzsölve, félénk hangon kérdé tőlem:

— Kit keres ön?

— Donchnikoff-ot.

Ugyanezen perczben a szomszéd szobából egy éles női hang kiáltá:

— Ki van ott?

Ezen szoba felé fordítám tekintetemet, melynek ajtaja nyitva volt. Egy, szines függönyökkel környezett, s roppant dunnával takart ágy foglalá el a szoba szinte egész terjedelmét; s egy nő volt ott, nehéz ködmönbe öltözve, mintha megfagyástól félne 25 fokú hőmérsék mellett.

— Donchnikoff ur itt van? — kérdém.

A nő felém jött, ruhái s haja rendetlenségben levén, s kérdé:

— Mit akar ön?

— Donchnikoff urat ohajtom látni; — válaszolék türelmetlenséggel.

— Erre.

Egy sötét lépcsőzeten még nehány lépcsővel fölebb vezetett, egy ajtót nyitott ki, s parancsoló hangon kiáltá:

— Simon, ime egy ur, ki rád vár. Gyorsan, gyorsan, mert rég várakozik.

S erre dörmögve lement.

Egy sötét, nedves zugba hatoltam be, hol csupán egyetlen ablak volt, melyre függöny gyanánt egy kötény volt felfüggesztve; két rosz szék, egy durva asztal, egy ruha-fogas, melyre egy ócska mellény s egy nyakkötő volt fölakasztva; távolabb egy félig összetört szekrény; az asztalon némi festék-maradványok, egy pástétom darabja, s egy balaleika (gitár-forma hangszer), egyrészben beomlott padolat: ilyen volt a szegény festész lakása, ki közeledtemre az ajtó mögé menekült, és sietett felső-kabátját felölteni.

Ezen műtét után egy széket vett elő, azt kabátja darabjával megtörlé, s számomra fölajánlá.

— Önnek, — mondám, — nem igen alkalmas helye van itt a dolgozásra.

— Gondolja ön? — válaszolá, körül jártatván tekintetét, mintha csak most venné észre először szállásának kényelmetlenségét.

— Sziveskednék-e megmutatni nekem némely rajzait?

Félénken kihúzá az asztalnak egyik fiókját, s én átvettem egy albumot, mit nekem nyujtott; lapozgatni kezdém, s több igen jelesen rajzolt alakot láttam benne; többek közt egy sajátszerü jellegü fiatal leányét.

Ezalatt Donchnikoff szobájában bolyongott, s keze alatt egy üveg pohár csörgése hallatszott.

Ugy tettetém magamat, mintha nem hallanám a zajt, s kérdém tőle:

— Ugyan kié ez arczkép?

Ő sohajtott, elhalványult, s visszavevén az albumot:

— Bocsánat, — mondá, — tévedtem, nem ez az, mit önnek mutatni akartam. Fogja, kérem, ezt a másik füzetet.

E második füzetből meggyőződtem a felől, hogy ez a szerencsétlen művész más körülmények közt nagy festészszé lehetett volna. Egyszerre történetesen, egy szögletben s a fal felé fordítva, egy elég nagy mérvü képet vettem észre.

— Szabad azt látnom? — kérdém Donchnikoff-tól.

Ő zavarodottnak látszott, s nem felelt.

Ujra lapozgatni kezdém albumait, mig ő a szobában sétált. Néhány percz mulva fölemeltem fejemet, s bámulatomban magamon kivül valék. A fokpolczon volt ama kép, mit látni kivántam, s mely egy barna arczszinü nőt ábrázolt, fején fehér liliomokkal, s egy patakban fürödve. A művész, miután a képet kellő világba helyezni ügyekezett, fölemelé az ablakra függesztett fokpolczot, s figyelmesen szemlélte művét, mintha azt hinné, hogy egyedül van. Fölállottam s a fokpolczhoz közeledtem. Ez a kép, a mint ott előttem teljes világba volt helyezve, mélyen meghatott. E szemek, e száj, ezen hús, minden élő volt. Egy egyszerü szalag köté össze fekete hajfürteit liliom koszorújokkal; egy más szalag a virágfüzérekről a vizben félig elrejtett fiatal nő vállaira s keblére esett le. Finom kis kezével még most is virágokat ügyekezett szedni, s derekára egy zöld füvekből készitett öv volt függesztve. Mind ez különös gonddal volt rajzolva s festve. A festészre néztem. Szemei szikráztak, s egészen átváltozottnak látszott.

— Istenem! — fölkiálték, — mily szép személy!

— Nemde? — mondá büszkeség kifejezésével. Nézze ön e hajat, ezen ajkakat s e kezeket. Sohasem láttam több ily kezeket.

— E szerint ez nem pusztán képzelmi mü? Örömömre szolgál azon gondolat, hogy valóban léteznek a világon ily nők. De nekem ugy látszik, hogy azok inkább a költészet, mint a valódi élet számára vannak alkotva,

Donchnikoff nem hallgatott rám. Folyvást képének szemlélésébe volt elmerülve; s rögtön kezei közé helyzé fejét s zokogva dőlt egy székre.

Egész éltemben nem hallottam ily mély, s ily szivreható zokogást. Mit tegyek? Nem kisérthetém meg a szerencsétlent vigasztalni. Miként lehetne vigasztalni oly egyént, kinek mindegyik zokogása oly szenvedést tanusit, mit semmi sem látszik csilapithatni? A fiatal nő képét a fokpolczról levevén, előbbi helyére tevém vissza s eltávoztam.

Másnap tudakozódtam a szerencsétlen ember hogyan léte felől. Azt üzené vissza, hogy nem látogathat meg, mivel szenvedő állapotban van. Ekkor tudtam meg a vendéglő inastól, hogy ama nő, kinél ez a szerény művész lakik, durván bánik vele, s egészen hatalma alatt tartja.

Három nap mulva hozzám jött. Örültem látogatása fölött, s ügyekeztem rávenni, hogy fesztelenebbül társalogjon velem; de legjobb eszköz volt némi erősitőt adni neki, bort itatni vele. Végre lefesté előttem saját szomorú helyzetét; mely még inkább sulyosbult ama városbeli nők ellenséges indulata által, kik nem bocsátháták meg neki, hogy olyanoknak festé le őket, a minők valósággal voltak. Én viszont közlém vele a vendéglős elbeszélését, s kérdém tőle, ha vajon tudja-e, mi lett a megszökött Marietteből. Azt válaszolá, hogy nem látta őt ujra ama nap óta, midőn Moszkauba indult.

Kimentem s az utczán sétáltam vele; a min nagyon elbámultak a jó kis város lakosai, s látván, hogy ily bizalmas lábon állok egy oly egyénnel, kinek megszokott gyászos hibáját ismerték, nem tétováztak kijelenteni, hogy én is szintannyira szeretem a jó bort, mint ő. Én csak nevettem ezen kisvárosias álnokság fölött, s folytatám Donchnikoff-ali sétáimat.

(Vége köv.) T. D.

PÁRISI NAPLÓMBÓL.

(Béranger temetése.)

Sehol a világon annyi titkos bün, de egyszersmind annyi titkos jótett nem jön létre, mint Párisban. Itt a keresztyénség első évei ölelkeznek a pogányság fénykorával. Örvények mellett a hit forrása fakad, látatlanul, átcsörgedezve titkon a sötét folyosókon, hol csempésznek, embert vásárolnak, ölnek bátran és lelki vád nélkül, egyedül és en compagnie.

Igen! Ha itt vannak a Don Juanok és Lugartók: itt vannak a Gabrielek, az emberbarátok is. Ily emberbarátról akarok szólni.

Egy nap hallván, hogy Béranger sulyos betegségben szenved, számos tisztelői közt, én is meg akartam őt látogatni.

Esti szürkület volt.

Menet a legbúsabb gondolatok, leggyászosabb képek merültek fel lelkemben, mintegy sejtvén, hogy a nagy költő nem sokára elhagyja a szép Fracziaországot.

A nagy néptömeget, a szép boulevardokat fényes kirakataikkal, a Château d' Eaut nagy oroszlánaival alig vettem észre, annyira elfoglalt a leverő gyászhir.

Midőn a Vendôme utczába értem, gépszerüleg mentem fel az ódon palota legfelső emeletébe, mely a költőnek, viharos napjai után, egy régi tisztelője barátságából, menhelyül szolgált.

Szivem erősen dobogott.

A sok lépcsőt ezuttal nem számoltam meg, csak szivem ütéseit, mely nem akart elhallgatni suttogó vészsejtelmeivel.

A konyha egyik zugában egy nőcseléd ült, ki elrejtve arczát zokogni látszott.

— E szobában fekszik? — kérdezém a nőcselédtől.

— Igen! csak tessék bemenni! viszonzá szomoruan.

Beléptem.

A szoba félhomályban feküdt. A kandallón pislogó lámpa égett, mely nevelé a gyászkép szomoruságát.

A beteg aludt, fejét egészen a vánkosok közé temetve.

Némán leültem, várva mig felébred a drága beteg.

Mennyi sötét gondolat ostromlá agyamat!

Könyek gyültek szemembe.

Hát igy kell Fracziaország nagy költőjének feküdnie? ily elhagyottság várja azt, ki a közért élt félszázadon át? Künn szinházba tódul a sokaság, nevetve, zajongva; emitt a szomszédban tánczestélyt rendeznek piperés hölgyek, — mig itt egyike a legnagyobb szellemeknek búcsuzik honától!

Hol vannak barátai? hol a nemzet választottai, kiket megénekelt? — hol az imák? hol a zokogó tanitványok?

Félóráig ülheték szótlan, midőn a beteghez közelebb hajolva — hogy még egyszer lássam a kedves vonásokat — rémülettel vettem észre egy — ismeretlen halotti főt, mely tompán meredt rám, mintha kérdené: mit akarsz itt most? későn jöttél!

Soha nem láttam ez üreges arczot.

Hol vagyok? ki ez ifju halott?

A mint a szobát el akarám hagyni, hogy magamnak világosságot szerezzek, egy gyászba öltözött fiatal nő borult lábaimhoz e szavakkal: tehát ön a mi látatlan jótevőnk?!

— Asszonyom, nem értem önt.

— Ön fizeti ki minden hónapban házbérünket?

— Tévedésben van.

— Ön küld levest mindennap férjemnek?

— Ki az ön férje?

— Duroc festő, a ki félév óta sorvadásban fekszik; de az orvos tegnap reményt nyujtott.

— Reményt? — Nézze meg ön férjét jól, de lassan . . . lassabban. . .

A nő nevén szólitá férjét, de az nem felelt.

— Emelje fel őt!

— Istenem! Szemei zárva vannak. — Szent ég! hideg! — megmeredt egészen — meghalt!

Itt az ifju nő iszonyu sikojjal ifju férje tetemére hanyatlott. Duroc valóban meghalt.

Másnap Bérangernek, ki jobban lőn ezuttal, elmesélvén ez eseményt, Judith mosolyogva mondá: ez a mi betegünk.

Igy jöttem rá, eltévesztve a házat, a titkos védangyalra.

Mennyi sok ily betege volt a nagylelkü dalnoknak! — hány házba nyitott emberszerető keze, hol nem ismerték meg soha! — E jellemvonás is örökre ismeretlen marad, ha véletlen a házat el nem tévesztem.

Duroc temetési költségét szintén Judith, a titkos nemtő viselé, más néven, *Béranger*.

Egyszerü temetés volt, a koporsó után csak egy ősz férfi ballagott — az öreg költő maga.

Igaza van, midőn mondja az emberbarát:

Il ne suffit pas d' aimer,
Il faut se faire aimer.

Nem elég szeretni, szükség hogy szerettessük magunkat.

Különben a gyászhir, mely több izben fölmerült a lapokban, nem volt egyéb, mint előhirnöke a közelálló nemzeti csapásnak.

Elvesztvén nemsokára hü barátnéját, Judithot, kit Lisette név alatt énekelt meg, s kivel 40 évet töltött együtt idylli boldogságban, a nagy költő szemlátomást gyengült, vagy jobban mondva, egyszerre összeroskadt.

Tiz nappal halála előtt meglátogatván, egészen megváltozva találtam.

A gyermeki öröm, beszédesség, élcz, megelőző kérdezősködések, egyszóval: életkedv — mind eltüntek.

Mintha a lélek kiszállt volna belőle! Mint árnyék lézengett az üres szobában; két óra alatt, mit nála tölték, alig vált tiz szót. Mindaketten hallgatánk, se ő, se én nem emlitők Judith nevét.

Midőn fölkeltem, némán nyujtá kezét és szomoru előérzettel.

— Ez alkalmasint — mond — utolsó látogatása önnek, ha hamarabb nem jön mint szokott. — Érzem hogy nem sokára követem. Őt látom mindenütt, őt hallom mindenütt; egyszóval, hiányzik! egyesülnünk kell.

Igaza volt.

Csakugyan, három hóra Judith halála után, ő is elköltözött régi barátnéja után.

Ily temetést még nem látott soha Franciaország. Százezer ember volt talpon. Papok, tanulók, munkások, irók, polgárok mind fekete rózsával jelentek meg az utczán. Tizezer katona állt hadsorban a Boulevardokon, a Magdolna egyháztól egész a Bastilleig; mindenütt falragaszok hirdették: Béranger temetése az állam költségén történik, mert a nemzet halottja.

Mielőtt örökre a földbe zárnák, akartam még egyszer látni a drága hamvakat, de az utczához sem lehete közel jutni a sok katonaság miatt.

Csak Thiers, Perrotin, s legbensőbb barátai álltak a koporsó körül.

A nép, mint felkorbácsolt tenger, hullámzott az utczákon, várva a holttestet, de tüntetések elkerülése végett, egy mellékutczán indult meg a gyászmenet, a Père Lachaise felé.

A munkás osztály, számos kegyenczei kik árván maradtak, őrülten rohantak utána. Elröpült észrevétlen a tavasz csalogánya, könyek és áldások közt.

Itt nyugszik ma a nagy költő, régi barátja Emanuel sirboltjában, számos koszoru alatt, melyek mindennap megfrissülnek.

Ki padlás-szobában élt mint ifju, padlás-szobában halt meg mint a gastyán: választhatott-e méltóbb lakást mint népdalnok?

A népsokaság, mely kora reggel temetésére összegyült, csak késő este széledt el, azt mondva otthon kedveseinek: Béranger nincs többé!

Én pedig, magányomba visszaérve, végtelen űrt érzék szivemben, s egy könyet törlék ki szemeimből.

HIADOR.

IRODALOM.

Waterloo. (Thiers M. A. után francziából forditva. Pest. 1864. Ráth Mór). — Örvendünk, hogy Ráth folytatja, habár részletekben is, Thiers történelmi nagy műve átültetését. Im alig adta ki a „Napoleon Sz. Ilona szigetén" czimü részt, most már Waterlooval kinálja meg a közönséget. Valóban nagyon ohajtandó volna, ha Ráth vagy valamelyik más kiadónk egy történelmi könyvtárt inditana meg, mely a külföldi történetirók jelesb müveit foglalja magában. Nem hiszszük, hogy a közönség cserbe hagyja a vállalkozót, s irodalmunk oly hézaga lesz betöltve, mely nagyon is szembetünő.

Thiers nagy munkájának e kiváló és önálló részlete mesterien rajzolja a waterlooi csatát. Oly világos, könnyed, élénk, hogy e tekintetben aligha valaki felülmulja Thierst. A csapatmozgalmakat, a bonyolult csatatervet annyi plasticitással, sőt drámai érdekkel állitja elönkbe, hogy a nem szakember figyelmét is leköti. Im itt belőle egy részecske, a csata vége, mely bizonyára igazolja ajánlatunkat, ha ugyan Thiers ajánlatra szorul:

„Mig Ney és Friant gyalogságukkal támadni készülnek, Wellington herczeg, az őrhad medveszőrös kalpagai láttára, mélyen átérzi, hogy az utolsó óra ütött, és hogy egy végső erőfeszités hazáját és őt magát is nagygyá teheti. A távolban ujabb porosz hadoszlopokat lát közeledni, és a segitség reményében el van határozva kitartani a szélső végletig, noha már háta mögött futók tömege födi a brüsszeli utat. Lelki erejét bajtársaiba oltani igyekszik. Kempt, ki a balszárny vezényletében az épen megölt Pictont helyettesité, tőle erősitést kér, mivel nincs több két-három ezer emberénél. — Haljanak meg mind, felel neki, nem küldhetek több erősitést. — Hill tábornok, a hadsereg másod főparancsnoka, mondja neki: Önt itt megölhetik, mi parancsokat hagy számomra? — Azt, hogy haljanak meg egyig, ha kell, hogy a poroszok időt nyerjenek megérkezni. — Wellington herczeg e nemes szavakat mondván, vonalát zárkóztatja, azt mint az íjat gyöngén behajtva, olyképen, hogy az ujolag támadókat központosuló tüz közé vehesse, azután a Maitland őrhadi katonáit a földre fekteti és mozdulatlan várja a császári őrhad megjelenését.

Ney és Friant valóban előre viszik négy zászlóaljukat, és azokat a fennsíkon lépcsőkben kivonultatják, előbb a balszárnyat, a többit folytatólag, mindegyiket az előbbitől kissé jobbra és hátrább. A mint az első lépcső mutatkozik, szilárdan és jól sorakozva, azonnal kartácstüz fogadja és százfelé hasitja át sorait. A medveszőr-kalpagos vonal ing, de nem hátrál, és hősies szilárdsággal halad előre. A többi zászlóalj sorban kivonul, hasonló tüzet állván ki a nélkül, hogy megrázkodást mutatna. Majd megállapodnak, hogy lőjjenek, s rettentő sortüzben adják vissza a kárt, melyet bennök okoztak. Ugyane pillanatban a Reille hadtestének Foy és Bachelu osztályai balról kivonulva, magukra vonják az ellenség tüzének egy részét. Kilövén fegyvereiket, az őrhad zászlóaljai készülnek föltüzni szuronyaikat, hogy a britt gyalogsággal élethalál párbajra menjenek, midőn hir-

telen Wellington herczeg által adott jelre Maitland földön fekvő őrkatonái fölkelnek, és legközelebbről borzasztó tüzet adnak. Ez ádáz meglepetésre katonáink nem hátrálnak, de soraikba zárkózva előre mennek. Az agg Friant, az öreg had példánya, sulyosan megsebesülve, véresen visszatér jelenteni, hogy e győzelem bizonyos, ha ujabb zászlóaljak jönnek az elsők segitségére. Előtalálja Napoleont, ki, miután a hegyoldalban az őrhad egy zászlóalját négyszögben fölállitotta, hogy föltartsa az ellenséges lovasságot, előre mén, hogy maga vezesse rohamra az angol vonal ellen az öt zászlóaljat, mely még nála maradt. Mig Friant szavaira hallgat, szemeit mindig jobbra irányozva, Papelotte irányában egyszerre mintegy három ezer lovast pillant meg, kik a lejtő felé rohannak. Ezek a Vandeleur és Vivian lovas századai, kik Ziethen porosz hadtestét az ohaini uton megérkezni látván, és magukat támogatva érezvén, támadni sietnek. Valóban, mig Pirch hadteste Bülowot ment segiteni, Ziethené a soignesi erdő hosszában megérkezett, hogy Wellington balját támogassa. Nyolcz óra volt, s megjelenése mindent eldöntött. Egy pillanat alatt Vandeleur és Vivian lovassága elözönli a csatatér közepét. Napoleon, ki a völgy féloldalán zászlóaljai egyikét négyszögben hagyta, a többihez siet, hogy azokat is négyszögbe alakitsa, és meggátolja, hogy vonala Haye-Sainte és Planchenois között áttöressék. Ha az őrhad lovassága érintetlen maradt volna, könnyen megszabadithatná magát Vivian és Vandeleur lovas századaitól, és a tért megtisztitva, magához vonhatná balszárnyát és közepét, mely a mont-saint-jeani fennsikon ütközött; jobb szárnya felé jó rendben visszavonulhatna, és összeszedvén azt, a mi neki fennmaradt, a csatatéren alhatnék. De az őrhad összes lovasságából, legfölebb csupán négy száz vadásza maradt, a három ezerrel szembe állitható. Mindazáltal támadásra küldi őket, és négyszáz bátor ember Vivian és Vandeleur lovas századaira rohanván, a legközelebbieket visszaverik, de csakhamar visszatolatnak az ellenséges lovasság egyre növekedő hullámaitól. Angol és porosz egyenruhás lovasság egész sokadalma tölti be egy percz alatt a csatatért. Rendithetlen erődökké alakulva, az őrhad zászlóaljai tüzzel boritják el őket, de nem akadályozhatják meg, hogy minden irányban szét ne szóródjanak. A szerencsétlenség tetőpontjául Ziethennek a porosz lovasságot követő gyalogsága megérkezik, a Durutte félig tönkre tett osztályára rohan, tölük elveszi a La Haye és Papelotte majorokat, s ekként megfoszt bennünket a támadásponttól, melyen csatavonalunk sarkallott, szögbe visszavonulva, a mióta két ellenség előtt kelle helyt állani. Ezután minden merő zavar és rendetlenségbe ment át. A Ney rendithetlen szilárdsága által a mont-saint-jeani fennsikon megtartott nehéz lovasságunk, látván, hogy be van kerítve, visszavonul, hogy a hadsereg középpontjától el ne vágassék. E hátráló mozdulat egy lejtős területen csakhamar emberek és lovak szilaj örvényévé változott át. D'Erlon romjai lovasságunk háta mögött elszóródnak. Az örömittas angol vezér, ki eddig védelemre szorítkozott, támadólag lép föl most, és előre vezeti vonalát, kevesebb mint felényire olvadt őrhadi zászlóaljaink ellen. Balról jobbra, az angol és porosz hadseregek ránk jönnek, elől tüzérségükkel, mely romboló tüzet okád. Napoleon, belátván már a vereséget, legalább a futókat összeszedni ügyekszik a négyszögben maradt őrhadi zászlóaljak körül. Szivében kétségbeeséssel, nyugalommal homlokán, ott marad a tüzesőben, hogy fönntartsa gyalogságát, s a két győzelmes hadsereg árja ellen gátat állithasson. E perczben egy roszul idomitott szürke lovon ült, mely a golyók és kartácsok között megbokrosodott. Gudin apródjától másikat kért, készen elfogadni jótéteménykép a lövést, mely őt az élettől megszabadítaná!

Az angol és porosz gyalogságok folyton közelednek, és az őrhad négyszögei, melyek eleinte a lovasságnak helyt álltak, kényszeritvék visszahátrálni, üzve az ellenségtől s a futók árjától sodortatva. Hadseregünk, miután e napon emberfölötti bátorságot fejte ki, egyszerre ama levertségbe esik, mely rendesen a nagy felindulásokat szokta követni. Nem bizván vezéreiben, nem bizván, csupán magában Napoleonban, és legnagyobb szerencsétlenségre nem látván őt, mióta a csatatéren besötétült, őt hivják, keresik, de nem találják, holtnak hiszik és teljesen a kétségbeesésnek engedik át magukat. — Ő megsebesült, mondják némelyek; meg van ölve, mondják mások, és e magától eredt hirre szerencsétlen hadseregünk minden irányban szét fut, állitván, hogy elárulták, s hogy Napoleon meghalván, neki nincs mit tennie többé ezen a világon. Ha egy hadtest hátramaradt volna, mely őket rendbeszedné, fölvilágositaná, s nekik Napoleont életben mutatná, még a hadsereg megállapodnék, harczra és halálra készen. De az utolsó emberig mindenki tüzben volt, s százötven ezer győztes ember között négy-öt négyszög az őrhadból annyi, mint négy-öt sziklacsúcs, melyeket a dühös oczeán tajtékkal borit el. A hadsereg ezen, az ellenség hullámaiba merült négyszögeket se látja meg, és rendetlenül fut a charleroyi uton. Itt találja a tüzérség szekereit, mely, ellőven minden lőszerét, ládáit üresen viszi visszafelé. A zavar nőttön nő, és a charleroyi töltés csakhamar valódi zürré lesz, a hol zsibaj és rémület uralkodik. A történet csak nehány magasztos kétségbeesésről emlékszik, és azt le kell irnia, dicsőségünk vértanuinak örök tisztességére, és azok büntetéseül, kik oknélkül ontják az embervért!

Az őrhad zászlóaljainak romjai, összekeveredten a völgybe nyomatva, még mindig harczolnak, a nélkül hogy magukat meg akarnák adni. E pillanatban hallatszik a mondás, mely túl élendi a századokat, kimondva némelyek szerint

Cambronne tábornok, mások szerint Michel ezredes által: *Az őrhad meghal, de nem adja meg magát.* — Cambronne, csaknem halálosan megsebesülve, a földön fekve marad, nem akarván, hogy katonái elhagyják soraikat, őt tova vivén. A granátosok 3-dik ezredének a völgyben maradt második zászlóalja, 500 emberről 300 emberre olvadva, lábai alatt saját bajtársaival, előtte száz meg száz elesett lovassal, vonakodik a fegyvert letenni, és megátalkodottul harczol. Mindig zárkozván megnyitott soraikkal, bevár egy utolsó támadást, és egyszerre köröskörül megrohanva, irtóztató tüzet ad, mely százával teríti le a lovasokat. Dühében az ellenség tüzérséget hozat elő, és hevesen tüzel a szög négy oldalára. Ez élő erőd sarkai ledöntetvén, a négyszög bezárul, nem mutatván többé rendes de kitartó alakot. Hogy nagyobb tért foglaljon, tagjai kettő helyét foglalják el, és ekként védik a közöttük menhelyet kereső sebesülteket. Még egyszer megtámadva, állva marad, tüzével ujabb ellenségeket ejtvén el. Igen kevesen levén, hogy négyszögben maradjanak, egy kis szünetet fölhasznál, hogy ujabb alakot vegyen föl, és igy az ellenségnek fordult háromszögbe áll olyképen, hogy hátrálva, megmentse azokat, kik szuronyai mögé menekültek. Csakhamar ujabban megrohanják őket. — *Ne adjuk meg magunkat!* — kiáltja e derék nép, mely már nem több mint százötven. — Azután mindnyájan, miután még egyszer lőttek, az őket elkeseredve üldöző lovasságra rohannak, és szuronyaikkal embereket, lovakat ölnek le, mindaddig, mig e fenséges és utolsó erőfeszitésben elesnek. Bámulatos önfeláldozás, melyet a századok történetében mi sem mul felül!

Ney méltólag végezvén be e napot, melyen neki isten alkalmat nyujtott hibái lerovására s valaha látott legnagyobb hősiességet kifejteni, Ney, utolsó szállván le Mont-Saint-Jean fensíkjáról, a Durutte osztályának hátráló romjaira bukkan. Nehány száz ember, a 95-ik ezred egy része, zászlóalj-parancsnokuk Rulliére által vezetve, fegyveresen hátrálának. Durutte tábornok nehány lépéssel előbbre ment, utat keresendő, midőn Ney, kalap nélkül, kezében tört karddal, szakadozott ruhában, még egy maroknyi fegyveres embert találva, előttük terem, hogy őket az ellenség ellen vezesse. — Jertek, barátim! mondja nekik, jertek nézni, hogyan hal meg Francziaország egy tábornagya! — E bátor nép, elragadtatva jelenlététől, jobbra-át fordul, és kétségbeesetten egy őket üldöző porosz oszlopra rohan. Abban ugyan nagy mészárlást visznek végbe, de csakhamar leveretnek, és alig két száznak sikerül menekülni a haláltól. A zászlóalj parancsnoka Rullière eltöri az ezred sasát viselő dárdát, a sast felöltője alá rejti, és követi Neyt, kinek már ötödik lovát lőtték el alóla, de ki még mindig sérületlen. A dicső tábornagy gyalog vonul vissza, míg egy lovassági altiszt lovát adja neki, hogy a hadsereg zömével elérhessen, megmentve az éjszakától, mely végre, mint gyászlepel, borul a csatatérre, a hol hatvanezer ember fekszik halva és sebesülten, részint franczia, részint angol és porosz.

E borzasztó jelenet közepett katonáink rendetlenségben futván, és keresvén azon embert, kit nem szüntek meg bálványozni, noha ő volt szerencsétlenségük főinditója, nem szüntek meg Napoleon után kérdezősködni, és őt holtnak hivén, jobban sietének. Valóban csoda volt, hogy el nem esett; de az ő, valamint Ney számára is, a gondviselés tanulságban dusabb véget látszék előkészíteni. Miután ezer halállal daczolt, be hagyá záratni magát a granátosok első ezredének négyszögébe, melyet Martenot zászlóaljparancsnok vezényelt. Ekként halada, összekeveredve egy tömeg sebesülttel, öreg granátosai közepén, kik büszkék valának a hűségükre bizott drága letéteményre, el levén határozva, hogy nem engedik őt kezeikből kiragadtatni, és a kétségbeesés e napján nem esvén kétségbe a haza sorsa fölött, mig régi vezérük életben van!

A mi őt illeti, ő nem remélt többé semmit. Lován ülve, a négyszög közepén vonula vissza, sötét, de fájdalom nélküli arczczal, kutatván a jövendőt átható tekintetével, és a nap eseményében egészen mást fedezvén föl egy elveszett csatánál! E tünődés örvényéből csak akkor meneküle, midőn hireket tudakola tábornokaitól, kikből nehány körüle volt a sebesültek között, kiket az őrhad e négyszöge sorain belül magával vitt. Nem tudták, mi lett Neyből. Csak azt tudták, hogy Friant, Cambronne, Lobau, Duhesme, Durutte meg vannak sebesülve, és aggódtak sorsuk fölött, mert a poroszok leöltek mindenkit, a ki kezeikbe került. Az angolok, (meg kell adni nekik ez igazat) bár e háborúban a teljes emberséget, mely egymás iránt a müvelt népeket kötelezi, meg nem tarták, mindazáltal az egyedüliek voltak, kik a sebesülteket kiméltek. Nevezetesen fölemelték és tiszteletben tartották a nehéz sebekben fekvő Cambronnet. Egyébkint e Napoleont magában foglaló négyszögben olynemü kábulás uralgott, hogy mindenki csak ment, a nélkül, hogy kérdezősködnék. Csak maga Napoleon intézett nehány szót olykor majd a táborkar főnökéhez, majd Jeromos testvéréhez, kik nem hagyák el őt. Néha, mikor a porosz lovas századok igen erővel estek rájok, megállapodtak, eltávolitván őket a megtámadott homloksor tüze által, azután folytaták e szomoru, csöndes menetet, időnkint a futók s az ellenséges lovasság hullámaitól csapkodva. Igy értek Genappeba esti tizenegy óra felé. A tüzérség kocsijai e kis város hidján összetolulván, a főnakadás oly nagy lett, hogy senki nem mehete át. Szerencsére a Genappenál folyó Thyn könnyü volt átmenni, és mindenki ebbe veté magát, hogy az átelleni partot elérje. Ez még némi védelemül is szolgált futóinkra nézve, kik egyenkint keltek át rajta, mely

rájuk nézve nem volt akadály, mint a hadtestekben vonuló ellenségre nézve.

Genappeban Napoleon elhagyá az őrhad négyszögét, melyben menhelyet talált. A többi négyszög, futóval és sebesülttel tulterhelve, végre fölöszlott. Genappeból mindenki tovább hátrált, a hogy tudott. A tüzérség katonái nem birván megtartani ágyuikat, melyek végre is kevésbbé voltak fontosak mint a lovak, elfoglalák a szekereket, és megmentek a fogatokat. Ekként közel kétszáz ágyut hagytak az ellenség kezében, melyek közül egyet sem a csatában vettek el tőlünk. Megemlitésre méltó dolog, hogy csupán egy zászlót vesztettünk, mert a lándzsások altisztje, Urban, a 45 ik ezred zászlóját visszavette, egyet azon kettő közül, melyeket D'Erlon hadtestétől elvettek. Az ellenség nem ejte foglyul közülünk egyebet sebesülteknél. E végzetes nap husz és nehány ezer emberünkbe került, beleértve az angolok hatalmában maradt öt-hat ezer sebesültet. Mintegy husz tábornok kisebb nagyobb sebbe esett. Az angolok vesztesége körülbelül a miénkkel egyenlő. A poroszoké nyolcz-tiz ezer. E nap tehát több mint harmincz ezer emberükbe került a szövetségeseknek, de nem veszték el, mint mi, egyszersmind a csatát is. Wellington herczeg és Blücher tábornagy Belle-Alliance és Planchenois között találkoztak és egymásnak szerencsét kivántak a kivivott roppant siker fölött. Erre joguk is volt, mert egyik rendithetlen szilárdságával, másik buzgóságával, melylyel a csatát ujra kezdé, Európa győzelmét dönték el Francziaország fölött, és nagyszerüleg jóvá tették a hibát, mely abban állott, hogy a soignesi erdő előtt ütközetbe bocsátkoztak. Az első természetes öröm áradozásai után Blücher, kinek serege nem szenvedt annyit mint az angol hadsereg, kinek lovassága egyébkint is érintetlen volt, magára vette az üldözés feladatát, a mi a poroszok ellenünki gyülöletével igen jól egyezett. Ők ez éjen át nemzetükhöz méltatlan kegyetlenségeket követtek el, és *megor*gyilkolák, ha a helybeli hagyománynak hinni lehet, a sebesülten kezeik közé került Duhesme tábornokot.

Szerencsére, ha a porosz lovasság nem volt is kitéve a csatábani erkölcsi kimerültségnek, de igen is ki volt téve a menet testi fáradságának, és ennélfogva a Dylenél megállapodott. Katonáink tehát a Sambrehoz érhetének, és azon átmehetének akár Charleroynál, akár Marchiennes-au-Pontnál. A belgák mindenütt régi honfitársak módjára szedték össze sebesültjeinket és futóinkat. Az 1814-ik év erős gyülöletet támaszta bennük a poroszok ellen, és fölébreszté bennük a franczia érzelmeket. Ők oszták vereségünk fájdalmát, és minden katonánknak védhelyet adtak, a kik náluk menekvést kerestek.

Charleroyban az összetorlódás roppant nagy volt, noha mégis csekélyebb, mint Genappeban, de a Matis ezredes által vezényelt Girard osztály, hátrahagyatva, födözé az átkelést. Napoleon kissé megállapodott Charleroyban a táborkari főnökkel és Jeromos testvérével, parancsok szétküldése végett. Grouchy tábornagyhoz egy tisztet sürgöle, hogy neki élőszóval jelentse a 18-ki csata szomorú részleteit, és meghagyja neki, hogy Namurbe hátráljon. Jeromos herczegre bizta a hadsereg vezényletét, mellette hagyván Soult tábornagyot karfőnökül, és ajánlá nekik összeszedni romjainkat minél hamarább, hogy azokat Laonba vezethessék. Ő maga oda ment, őket megelőzve, hogy minden lehető forrást oda gyüjtsön, mit ilyetén catastropha után egyesíteni lehete. Azután Philippeville felé irányzá utját, kisérve mintegy husz lovastól, kik a hadsereg különböző hadtesteihez tartoztak."

Madách Imre.

A jelen év majd minden hónapja egy-egy irót szakaszt ki az élők sorából. Az ifju az idősebbet előzi meg, s azok halála, kiknek jövőjében reméltünk, azokét követi, kik többet teljesitének, mint a mennyit igérni látszottak. Kazinczy Gábortól Madách Imréig a veszteségek egész sora áll előttünk. Férfiak dőlnek ki munkásságuk és dicsőségük délpontján, s hazafi-fájdalommal kell felkiáltanunk: ki lép nyomukba? Név ugyan elég van, majd minden hónapban egy-egy uj irót látunk előállani, de valódi tehetség- és törekvésnek, kivált a szépirodalom mezején, vajmi kevés nyomára találhatunk. Inkább a hiuság szerepel mint a becsvágy, a törekvés küzdelme helyett nagyrészt az industrialismus sürgése zajong, s bizonyos fenhéjázó türhetlenség divatos, mely mintegy erőszakkal igyekszik bevenni a Parnassust. Ily körülmények között kétszeres veszteség oly költő halála, ki nehéz küzdelmeken ment át, mielőtt az irodalmi pályára föllépett, ki tudott türni és várni, s a helyett, hogy könnyü munkákra pazarolja tehetségét, lelke minden erejét összeszedte egy nagy műre és oly nemben, melyben magyar költő még nem tett kisérletet. Madách-csal nem csak egy nagy tehetségű iró szállott sirba, hanem az is, mi még ritkább közöttünk: az olynemü becsvágy, mely szerény büszkeségében tür és vár, mely elég erős eldobni félig sikerült müveit, melyet a siker nem tesz elbizottá, mely ellent tud állani a kiadók és jó barátok zaklatásainak, s csak akkor ir, ha conceptiói megértek, s csak akkor nyomat, midőn meggyőződött, hogy mindent megtett, mi tehetségétől telhetik.

Madách Imre 1823. jan. 20-án született, Sztregován, Nógrádmegyében. Családja a legrégibb nemes családok egyike. Atyja előkelő birtokos és királyi kamarás volt. A fiu gondos nevelésben részesült; Pesten végezte a bölcsészeti és jogi tan-

folyamot (1842) és kitünő sikerrel. Hazatérve, megyéjében aljegyző lőn s mint szónok is élénk részt vett a megyegyülésekben. Már tanuló korában kiválóan kedvelte a költészetet és számos költeményt irt össze, leginkább lyrai költeményeket. A megyei élet zajában is folyvást dolgozott, de semmit sem bocsátott közre. Szigoru birája volt magának, s barátjai sem igen biztatták. Érezte, hogy vannak eszméi, de nem birja a lyrai hangulat önkénytességét, s nyelvének majd semmi zenéje sincs. Ez akadály küzdelemre ingerelte, nem hiában küzdött, de teljesen soha sem győzhette le. Titkon, senkitől sem sejtve, áldozott a muzsáknak. Nem a közönség előtt, hanem a magányban fejlett tehetsége, nem a kritika, hanem önmaga itélte el müveit. A nógrádmegyei ellenzék e kitünő szónokában senki sem sejtette az önmagával elégedetlen költőt, ki csak magának ir s csak azért, hogy legyen mit elégetnie. Nem költeményekkel lépett fel az irodalmi pályára; a Szalay-Csengery Pesti Hirlapjában nehány politikai czikk jelent meg tőle, nagyrészt névtelenül. Mind végig hive és dolgozótársa maradt a Pesti Hirlapnak, melynek akkor még népszerütlen irányát senki sem üdvözölte melegebben, mint ő. — 1846 ban megházasodott. Ekkor tájt leginkább drámákat irt, sőt névtelenül egy párszor versenyzett az akadémia drámai pályadijáért is. Itt is küzdenie kellett a formával, de sokkal könnyebben győzte le az akadályokat, mint a lyrában. Annyira megszerette a drámai formát, hogy satiráit is ebben irta. Satirái leginkább a politikai viszonyokra vonatkoznak; kivált 1853—54 ben irt ilyeneket. Közülök egy párt megmutatott barátjainak is, kik jól fogadták, mindamellett nem adott ki egyetlen egyet sem, noha a sajtó viszonyok tágultával nem talált volna akadályra. Érdemesebb művel akart föllépni, melyben megnyughatik. — A forradalmat minden baj nélkül élte át. Midőn visszatért, családi boldogságát háboritva találta. A politikai pálya be levén zárva előtte, családi élete pedig eljátszva, egészen könyveibe merült s leginkább költészettel, philosophiai tanulmányokkal foglalkozott. 1861 ben kilépett magányából. Mint a balassagyarmati választó kerület képviselője jelent meg a pesti országgyülésen; egy hatásos beszédet tartott itt, s egy pár czikket irt az „Ország“ czimü politikai hirlapba. Ekkor már kész volt az „Ember tragédiája“; magával hozta kéziratát. Érezte, hogy ez több mint kisérlet, szelleme most találta meg valódi utját, mindamellett nem bizott magában. A ki magának szigoru birája, sokszor igazságtalan önmaga iránt. Ohajtotta, hogy valaki idegen mondjon róla itéletet, kit kozzá semmi nemü érdek nem köt. Megkérte Jámbor Pál képviselő társát, hogy vigye el Aranyhoz, kinek egy munkát akar átadni elolvasás végett. Jámbor teljesitette kivánságát. Arany átvette a drámát az ismeretlen költőtől, ki őszinte véleményét kérte s az egész látogatás alatt keveset beszélt. Nehány nap mulva belé is nézett a mübe, de mindjárt az első jelenetnél félbenhagyta. Azt hitte nem egyéb, mint Faust gyönge utánzása, s miért ahhoz nyúlni, mit más már oly jól megirt. Hetek töltek el. Jámbor a Madách nevében sürgetni kezdte a vélemény és kézirat elküldését. Arany, hogy igéretét beváltsa, olvasásához fogott, s addig nem tette le kezéből, míg végig nem olvasta. Meglepte a merész és nagyszerü conceptio, a bölcselmi mélység s a magyar irodalomban még meg nem kisérlett genre, mélyben a mü iratott. Megirta véleményét a szerzőnek s egyszersmind elkérte a művet, a Kisfaludy-társaság vállalata számára. A forradalom óta egyetlen mü sem tett annyi hatást a közönségre, mint az „Ember tragédiá“-ja. Egymás után két kiadásban jelent meg, s az akadémia és Kisfaludy-társaság vetekedtek tagjokká választani szerzőjét. Az egyszerre hiressé lett költő ismét visszavonult falusi magányába; csak egy pár székfoglaló értekezést irt s nehány lyrai költeményt bocsátott közre a lapokban. De folyvást dolgozott egy nagy művön, a „Tündérálom“ cziműn, melyet nehány pesti lap „Ember komédiájá“-nak nevezett el. Ezelőtt egy pár hónappal azt irta egyik barátjának, ő is csak a lapokból tudja, hogy ily czimü művön dolgozik; az igaz, hogy ir valamit, de az nem az „Ember komédiája.“ Azt sem tudhatni bizonyosan: vajon bevégezte-e a „Tündérálmot“, hanem annyi bizonyos, hogy ezelőtt egy évvel egy pár rész már kész volt belőle. Lassan és gonddal dolgozott, s betegeskedése gyakran félbeszakitotta munkásságát. Végre folyó hó 5-én, reggel 2 órakor, élete 42-dik évében, vizkórban meghalt. Anyja, fia és két leánya zokogtak halottas ágyánál s nemcsak a megye, hanem az egész ország részvéte kisérte sirjához a kitünő férfiut, kiben nagy tehetség és szilárd jellem oly testvériesen egyesült. Folyó hó 7-én temettetett el Alsó-Sztregován, a családi sirboltba. A temetés népes volt; a társadalom minden osztálya képviselve volt, főleg pedig a megye értelmisége. A lakháznál Imádi, balassa-gyarmati kath. lelkész, tartott halotti beszédet, a sirnál Kis Gábor losonczi helv. hit. lelkész emelte ki az elhunyt érdemeit, végül pedig Bodnár balassa-gyarmati ügyvéd búcsuzott el tőle, mint országgyülési képviselőtől, a választó kerület nevében.

Az ember meghalt, de a költő élni fog. Nagy müve örök emlék marad sirján. Vajha barátjai, kik oly közel állottak hozzá, mint Bérczy Károly és Szontagh Pál, hátrahagyott müveit mi hamarább összeszednék és kiadnák. Hadd enyhítse veszteségünk fájdalmát irodalmunk gazdagulása utolsó művével, mely, ha talán töredék is, bizonyosan méltó lesz az Ember tragédiája szerzőjéhez.

—U.

VEGYES.

— A magyar tud. akadémiában, közelebbi hétfőn, a philosophiai, törvény- és törvénytudományi osztályok közös ülésében, Kubinyi Ágoston tiszt. tag elnöklete alatt, *Konek* Sándor lev. tag ismerteté a berlini statistikai seminariumot, annálinkább ajánlván figyelembe e két év óta fenálló intézet belső elrendezését, tantárgyait és oktatási egész eljárását, mivel nálunk is Budán állandó magyar statistikai hivatal felállitása terveztetik. Azonban egy statistikai hivataltól egy afféle seminariumig még nagy távolság van: de azért jó az eszméket elhinteni, ki tudja, melyik és hol fogan meg közülök. Viszonyaink között most még csupán felsohajthatunk: potentes potenter agunt. Ezután *Hunfalvy* János lev. tag czáfolta Érkövy urnak a mult ülésben tett állitásait, melyek szerint a sikföldi erdőségek és faültetések esőtényező hatását nemcsak kétségbe vonta, hanem tagadta is. Hunfalvy ellenben fontos szerepet tulajdonít nekik, és mind Érkövy, mind a kiből ez leginkább meritett, Erdődy okait és adatait hathatósan megczáfolja. — A titkári előadás tárgyai valának: Kubinyi Ágoston t. t. hivatalos jelentése a magyar orvosok és természetvizsgálók marosvásárhelyi gyüléséről; gr. Török Bálint septemvir levele az akadémia elnökéhez, hogy az akadémia által kért urbéri és birtokrendezési adatokkal a curia teljesen nem szolgálhat; herczeg Batthyány Fülöp válasza, szintén az elnökséghez, hogy a dubniczai Illésházy-féle levéltár iránt még nincs értesülve. Egyéb tárgy nem létében az ülés eloszlott.

* A magyar gazdasszonyok egyesületének kiállitásán f. hó 10-dikén történtek a jutalomkiosztások, Damjanich János özvegyének elnöklete alatt s kezei által. Ugyanekkor az ezévi kiállitás véget is ért.

* A nemzeti szinháznál e hétre mindenesetre legkedvesebb hir az, mit még legközelebbi számunkban is csak mint nem igen reménylett pium desideriumot ohajtottunk, hogy Felekinét az igazgatóság megint állandóan szerződteti. Eltávoztakor oly betöltetlenül maradt helye, hogy e hiren a szinház látogatóinak lehetetlen nem örülniök. — E héti előkészületekre a következő darabok vannak kitüzve: Vasárnap, oct. 16. Nem szabad a királylyal tréfálni. Hétfő 17. szövetségesek (1-ször voltaképen már 10-dikére is ki volt tüzve, de elmaradt biz az). Kedd 18. Lucia (Fehérvári Mari k. a). Szerda 19. Fehér hajszál vagy elkényeztetett férj, vigj. és Reményi első hangversenye. Csütörtök 20. Álarczos bál, opera. Péntek 21. Nyolczadik pont és Reményi második hangversenye. Szombat 22. Fidelio (uj betanulással). 24-én pedig Reményi harmadik és utolsó hangversenye lesz.

* Thaly Kálmánt a pesti helv. hitv. gymnazium tanárává választották, s ez állást el is fogadta. Az egyetemben pedig a német nyelv- és irodalomnak még mindig üres tanszékére Kecskeméthy Aurél fogna kineveztetni.

* Vannak az emberiségnek egyes prücskei, melyeket, mikor más dolga nincs, elővesz és bibelődik velök. Ilyen az örök mozdony, a halhatatlansági ital — mit már Moore Epicureanja is keresett, a föld átfúrása, hogy a leveleket csak ugy egyenesen lehessen Amerikába eresztgetni, s a világnyelv. Mostanában ez utóbbi került szinre. A P. N. mult szerdai számában Torkos Sándor ur birált és tett tönkre egy ezelőtt három héttel ugyanazon lapban megjelent világnyelvi systemát, mely a latin alphabeten alapulna. Furcsa ez a világnyelv! Hogy keresik, pedig semmi szükség sincs rá. Mert hiszen ha a müvelt Európára rá lehetne valahogy *egyetlen* nyelvet tukmálni, nem könnyebb volna-e például a kész franczia vagy angol, melyet már vagy 20 millió ember beszél, s melyhez a többi is legalább konyit egy-egy kicsit. Annyira pedig se egyes ember, se testület, se nemzet, de az egész Európa s Amerika sem lehet elfogult, hogy az általa gyártott nyelvet a kafferre vagy hottentottára reá disputálhatónak gondolja. Oly *irás* pedig, melyet minden nép saját nyelvén olvasson, képzelhetetlen.

* A pesti állatkert ügyében f. hó -án tartott gyülésben az ügyek vezetését egy ideiglenes választmányra bizták. Ez intézetnek tőkéje — az aláirt részvényekből — már is tul jár az 50 ezer forinton. Egy egész részvény 200 ft, de lehet negyed részvényt is venni 50 fttal. Hirek szerint gróf Lázár Kálmán fogna igazgatóul megválasztatni.

* A kaposvári gymnasium felavatási ünnepélyét october 5-én nagy ünnepélylyel tartotta meg Somogymegye értelmisége Somssich Pál elnöklete alatt, kinek már évtizedeken át tartó ernyedetlen munkásságáért megyéje annyi hálával adós. Velős megnyitó beszédében most is Somogyot védte, kivált annak ezelőtt félszázaddal birt tartományosságát, s nevetve utasitá vissza a kistükör „gunyoros“ versét, hogy „itt a tudományban részt keveset vehetsz“ — a mi különben abban az időben aligha guny akart lenni, csak annyit tett, hogy nincs Somogyban collegium, a hol „Pallás laknék sok tanitványával.“ Kiemelte továbbá a szónok Festetics György gróf, a Georgicon alapitója — aztán Hunyady József gróf érdemeit, s áttért herczeg Esterházy Miklósra az intézet moecenasára, s magára az intézetre. Somssich után Német Ignácz igazgatótanár és Kisovics József esperes szónokoltak. Ezután az alapkő tétetett le, s következett a lakoma, fáklyás zene, estély stb.

* Pest városának egy jóravaló, s a főváros lakóira kedves intézkedését tapasztaltuk a napokban, mely azért is nevezetes, hogy eddig még semmi zaj nem volt vele ütve. A városligeti hosszabb sétányain ugyanis, melyeknek eddig legnagyobb hiányok az árnyékatlanság volt, több százra menő fa ültetése legalább a gödrök ásása, kezdetett meg a mult na-

pokban, s ha az időjárás kedvez, pár év mulva ez utakon is árnyékban járhatunk.

* A „Zenészeti Lapok“ most az ütem számlálás magyaritásával foglalkoznak. Minap ifj. Bertha Sándor ajánlott egy tervet, hogyan lehetne egytagú szótagokból a 12 első ütem nevét kicsinálni, közelebb pedig Zimay László a következőt inditványozá, hogy némi értelem is legyen az egészben: Egy, még, megy, négy, öt, hat, hét, nyolcz, de, tiz, már, sok. Ennek az a baja, hogy az első három szótagot alig lehet kimondani gyorsan egymásután. Okvetlen egytagu szókból kell-e ennek állani, s nem lehet-e a magyar számneveket ügyesen ugy elharapni, hogy kiejtésök az egytaguságot megközelitse?

* A budai népszinházra válságos napok jöttek. A város el akarja a telket adni 30,000 forintért, s ezt a választmány ki nem fizethetvén, hihetőleg leveretik a magazin, melyből 3 éven át hirdették a magyar szót ős Buda falai alatt.

* Reményi Ede első hangversenyének (oct. 19-én szerdán) műsorozata: 1) Concerto magyar modorban, Joachim Józseftől, zenekar kisérettel. 2) Elsa nászmenete a Münsterbe, Wagner Rich. „Lohengrin“ cz. operájából, Reményi átirata. 3) Eszményitett magyar népdalok. 4) Polonaise (Cis moll) Chopintől, s 5) Rákóczy-induló, a mint Reményi átirá. — A második hangverseny (oct. 21-én pénteken) következő műsorozattal menend végbez: 1) Concerto Beethoventől, zenekar kisérettel, cadenciája Reményitől. 2) Nagy hegedü-kettős Schubert Fer. „Divertissiment à la Hongroise“-a felett Reményitől, előadják a szerző és tanitványa Ploténi Nándor. 3) Mazurka (drámai modorban tartva) szerzé Reményi, végre 4) Eszményitett magyar népdalok.

* Lipcsében, Seemannál, „Népszerü aesthetika“ jelent meg dr. *Lemcke* Károlytól, melynek két első füzete már szétküldetett, a harmadik s utolsó még e hónapokban szintén megjelenik. „Azon dicséretes törekvései közé tartozik az ifjabb tudós nemzedéknek — igy jelenti be a német lap, honnan átveszszük — melyek czélja a tudományt a bölcselmi dialectica nyügeiből kiszabadítni, az élethez közelebb hozni, és az elvontnak országát a valódi világgal, mind kettőre nézve nyereséges viszonyba helyezni.“ Maga a munka becséről nincs elég helye tudósítani bennünket: de azért legmelegebben ajánlja olvasóinak.

* Hariri „Makamáinak“ (rimes próza) negyedik kiadása Rückert forditásában megjelent. Hariri e nemében a költésnek legelső helyet foglal el, és sajátságos elbeszélései méltók arra, hogy tudomást vegyen rólok a költészettel foglalkozó ifjabb nemzedék. Ennek kedveért emlitjük meg.

* Bohnstedt tanár Gothában két uj eszközt talált fel, melyek az épitészi rajzolóknak igen nagy hasznára lehetnek. Az egyik *radial*, a másik *radiarc* nevü. Az elsőnek czélja oly egyenes vonalok rajzolását, melyek egy közös centrumba futnak össze, még akkor is lehetségessé tenni, ha e centrum a rajztáblán kivül esik. A radiarc pedig oly körívek és hozzátartozó sugárok rajzolását könnyiti, melyek központja szintén kivül esik a rajztáblán. Szakértők tudni fogják, mi nyereség van ez uj találmányban.

UJ KÖNYVEK. *)

GYŐZZÖN A MI JOBB. Irányeszmék. Irta *Virág* Lajos. K8r. 32. l. Ára 50 kr. (Poldini, Pest.)

MAGYAR-OROSZ NÉPDALOK. Gyüjté és forditá *Lehoczky* Tivadar. Kiadja *Erdélyi* János. 8r. XIX. és 168 l. Ára 1 ft. (S.-Patak, a főiskola nyomd.)

A KÉPMUTATÓ. Vigjáték öt felvonásban, *Picardtól*. Forditotta *Horváth* Béla. K8r. 108 l. Ára 50 kr. (Jövedelme a pesti jogász segélyző egyleté). (Nyomt. Szilády, Kecskemét.)

SZÖGMÉRTAN és ennek alkalmazása a SIK-HÁROM-, és SOKSZÖGTAN-ra. Elemező módszer szerint irta *Corzan-Avendano* Gábor, a pesti kir. főgymn. tanára, magy. tud. akad. lev. tag stb. N8r. 174 l. (Eggenberger, Pest.)

REMÉNY. Nagy képes naptár 1865-ik évre. Szerkeszti *Girókuti* P. Ferencz. Hetedik évfolyam. Ára 1 ft. 4r. (Eggenberger, Pest.)

*) Hogy ez állandó rovatot minél teljesebbé tehessük, kéretnek a t. kiadó, illetőleg szerző urak, hogy az ujonnan megjelenő művekből egy-egy példányt, vagy legalább annak egész czimét, hozzánk beküldeni szíveskedjenek.

NYILT LEVELEZÉS.

Kálóczy Imre urnak, Győr. A Kisfaludy-társaság részére gyüjtött 7 pártolói illetéket köszönettel vettük. A „Külföldi Népdalok“-ból szivesen szolgálnánk példánynyal, de már régen elfogyott az utolsóig.

N. P. urnak, Kolozsvár. A küldeményt nagy köszönettel vettük. Abból a másikból — subjectiv és objectiv okoknál fogva — semmi sem lesz. Azt a „hervadandó“ valamit pedig alkalmasint nem leend szükség bizni senkire: egy ősz egy tél elég lesz annak.

B. Á. urnak, helyben. A kérdezett irat nincs eltévedve; de körülményeink változtak azóta ugy, hogy csak minden feltétel nélkül közölhetnők, s azért nem akartuk elővenni. Ha igy lehet, szivesen.

TARTALOM.

A költészet rendeltetése. Lamartine után. *Jánosi G.* — Intő szó. *Szemere M.* — Mindennapi csalódások. (Egy napló töredékeiből.) *Győry V.* — Őszi érzés. *Madách I.* — Az arczképfestő. (Orosz beszély.) *T. D.* — Párisi naplómból. *Hiador.* — Irodalom. — Madách Imre. Necrolog. — Vegyes. — Uj könyvek. — Nyilt levelezés.

Arany János felelős szerkesztő és kiadó.

Pest, 1864. Nyomatott Emich Gusztáv magy. akad. könyvnyomdásznál.

KOSZORÚ.

Megjelenik hetenkint vasárnap. Szerkesztő szállása, hová a dolgozatok, előfizetési pénzek, reclamatiók is küldhetők: Üllői-út 7 sz.

HETILAP
A SZÉPIRODALOM S ÁTALÁNOS MIVELTSÉG
KÖRÉBŐL.

Előfizetés; egész évre 12 frt, félévre 6 frt. Előfizetést elfogad s a lap szétküldését is kezeli Emich Gusztáv kiadó-hivatala: Barátok-tere 7. sz.

MÁSODIK ÉVFOLYAM. OCTOBER 23. 1864. MÁSODIK FÉLÉV. 17. SZÁM.

KLEOPATRA.

Egyiptom e szép és szerencsétlen királynéja egy a történelem legérdekesb nőalakjai közűl. S noha kétségtelen, hogy inkább a sorsával daczoló nagyravágyás mint bűnös szenvedély által oly tettekre hagyta magát ragadtatni, melyek egy nőben soha nem menthetők: de másfelől az is elgondolható, hogy a római irók, nagyon természetes okokból, sokkal aljasabb jellemet tulajdonítnak neki, mint érdemelne valósággal. Most egy jeles német historicus, Stahr, ugyanaz, ki Tiberiust Tacitus ellenében védelmezte, „Kleopatra“ czimű könyvében (Berlin, Guttentag), e szerencsétlen királynét is meg akarja tisztítni a rómaiak, különösen a kritikátlan és elhamarkodó itéletű Florus által reákent mocskoktól, szóval, mint maga kifejezi: „azon foltoktól, melyekkel párt érdek s régi és ujabb irók gondolatlansága e történeti jellemet elrútitották.“ Ugy hittük, *nő*-olvasóinkra nézve sem lesz érdektelen, ha Stahr könyvének kivonatját, vagyis a sors-üldözte királyné rövid életrajzát, egy irodalmi német lap ismertetése nyomán, magyarul közzéteszszük.

A lagidák birodalma (Egyiptom) legtovább tartott a Nagy Sándor utódai által alapitott minden országok közt. Földirati fekvése s partjai természete által jóformán védve kültámadás ellen, birtokában az Európát Indiával összekapcsoló világkereskedésnek, az akkori világ első kereskedő államává emelkedhetett volna. A rómaiak soha le nem vették szemöket ez országról, tartván tőle, hogy Egyiptomból még egy második Carthago lehet. S valóban sok minden egyesült a Nilus partjain, a mi Egyiptomot képessé tehette, hogy Rómával a világ uralmáért vetélkedjék — csupán egy hiányzott: egy Hannibal a lagidák trónján. A három első uralkodó után a Ptolemaeusok nemzetsége nagyon elsatnyult; s függő helyzetbe hagyta magát ejteni Róma irányában. Csak egy tagja e nemzetségnek, a legutolsó mindnyája közt, és a mi több, *nő*, igyekvék szabadúlni e függő helyzetből s megforditni a viszonyt oly módon, hogy Kelet tegye magát a Nyugat urává s Róma helyett Alexandria legyen a világ fővárosa.

Ez a nő, Kleopatra, ama nyomorult Ptolemaeus leánya volt, ki a történelemben *sípos* (auletes) mellékneven ismeretes. Ifjú évei hogyan teltek, valamíg atyja halála után, mint legidősb fivérének Ptolemaeusnak neje, trónra lépett, arról a források alig mondanak többet a semminél. Csupán annyit emlitenek, hogy midőn Antonius, a későbbi triumvir, Alexandriában a tizennégy éves Kleopatrát meglátta, meglepetve csodálta szépségét és szelleme kora érettségét. E testi és szellemi kora érettség természetes vala egy oly lénynél, kiben a görög vér keleti természettel és egy oly világvárosi neveléssel párosult, mint Alexandria. Ő tizenhét, öcscse és férje pedig kilencz éves vala, midőn együtt a trónra léptek. Az éretlen gyermek azonban tetszősebb volt az udvar előtt, mint az önálló

s erélyes királyné. Nem sokára elűzték Alexandriából, s Ptolemaeust egyed-uralkodónak kiálták ki. De a nő nem hagyta jogát, sereget gyüjte, melylyel épen Alexandria ellen akart nyomúlni, midőn egy szomoru esemény váratlan fordulatot ada Egyiptom ügyeinek.

A Pharsalus melletti ütközet megtörtént, s annak hírével csaknem egyszerre érkezett Egyiptom partjaihoz a legyőzött Pompejus. Ptolemaeus király nyilt karokkal fogadhatta volna az előkelő rómait, kinek mind ő, mind atyja trónjokat köszönték. De az egyiptomi udvarnál csak önző rugók működtek. Pompejus meg vala bukva, egy hatalmasb által, kit ellensége szives fogadásával nem akartak megsérteni. Másfelől Pompejus még szintén hatalomra vergődhetett; nem lett volna hát ildomos az elutasitással megbántani őt se. E dilemmából az álbölcs Theodektes segité ki az udvart ezen mondattal: „holt ember nem harap!“ Pompejust szárazra csalták és megölték a király szemei láttára (29 sept. 48 évvel Kr. e.). Nehány napra a gyalázatos tett után megjelent az üldöző Caesar. Az udvar roszul számitott, azt hivén, hogy ellenfele meggyilkolása által minden ürügyöt elvesz tőle a tartósb ott maradásra. Caesar nem mozdult; behajtá a három millió tallérnyi összeget, melylyel még a sípos Ptolemaeus adós maradt vala Rómának, s az egyiptomi trónviszályt itélőszéke elé vonta. Parancsolá mindkét félnek, hogy bocsássák el hadaikat. Kleopatra engedelmeskedett, öcscse nem. Amaz személyes bájaiban veté bizalmát; de az alexandriai udvar, félvén e bájoktól, nem bocsátá őt az alkudozásra.

Egy este valami összegöngyölt és kötéllel körültekert szőnyeget vittek a Caesar szobájába. Kibontatván, csodaszép hölgy fejlett ki belőle. Kleopatra, egyetlen egy meghittjével, csónakba szállt, s az esti szürkület homályában átlopódzván a kikötő hajói közt, a palota vizi lépcsőjénél szőnyegbe burkoltatta magát. Fájdalma kétszerezvén szépségét, s nemes büszkesége egyszersmind a legnagyobb mértékben föllgerjesztvén a szánakozást: csakhamar legyőzte a pharsalusi hőst bájai és hangjának édes kelleme által. Minden leirás megegyez abban, hogy Kleopatra hatásában egyesült a legfinomabb nevelés és szellemi ügyesség a szépség és kellem varázsával, segítve a legravaszabb kaczérság minden fogásai által. „Szépsége — igy ir Plutarch — nem volt ugyan, sajátkép és magában véve, páratlan és olyan, hogy minden embert első tekintetre megigézzen; hanem közelebbi társalgása oly vonzerővel hatott, melytől senki sem birt menekülni, s beszéde varázs folyama s az egész lényén elömlő csodálatos szellemi bűbáj, melyet társalgása közben kifejtett, alakja szépsége által mintegy *hegyét* nyerte, mely amazokat mélyebben fúrta be a lélekbe. Gyönyör volt hallani szavának már a hangját is midőn beszélt, és nyelve, mint sokhúru hangszer, minden hangejtésre alkalmas és ügyes vala, ugy hogy a legkülönböző nemzetbeli idegenekkel társalkodva, s kihallgatásain fogadva, ritkán szorult tolmácsra, hanem többnyire maga birt nekiek válaszolni.“

Ama hat hónap, melyet Kleopatra Caesar mellett tölte, magában foglalja az alexandriai háború nehéz napjait is, melyről Caesar külön könyvet irt. De a király kibékülése hűtlen nejével csak színleges vala. Seregéhez bocsáttatván, veszélyes helyzetbe szorítá a római hadvezért s ennek kisded seregét. E háború sötét nyomorúságai közt Caesárnak Kleopatra szerelme volt az egyedüli csillag. Egyszersmind alkalma lőn ez asszony szellemét és belátását, kitartó erejét és bátorságát a veszélyben megismerni. A nő hű maradt hozzá mindvégig, s ismerve az udvar minden személyiségeit s az ország minden viszonyát, tanácsa által sokszor a legfontosabb szolgálatot tevé Caesarnak. Caesar szenvedélyes szerelemre gyult iránta, s Kleopatra immár azt tervezé, hogy mint neje a büszke rómainak, osztandja vele a világ uralmát.

Egy ütközetben, Memphis mellett, Ptolemaeus megveretett, és futása közben, nehéz arany pánczélzata lesülyesztvén, a Nilusba fúlt. Kleopatra most már kétségtelen birtokába jutott a koronának, de hogy az udvari szokásnak eleget tegyen,

jegybe lépett hatesztendős öcsesével, kit, mint az idősbiket, szintén Ptolemaeusnak hivtak. Caesárt végkép Egyiptomhoz bilincselni vala most czélja, melynek elérésére mindent elkövetett. A legpompásabb ünnepélyeket rendezte számára, egyesítve azokban minden szellemi és választékos élvezetet. Egy nagy gályán, melyet számtalan apró kéjnaszád rajlott körül, vezette a Niluson fölfelé. Aethiopiáig be akartak hatolni, hogy a titokszerü Nil-forrásokhoz közelítsenek, melyek felfödözését Caesar, ha a költő Lucanus nem puszta képzeletből merít, méltó dolognak tartá egy héroszhoz, egy félistenhez. De katonái zúgolódása miatt vissza kelle fordulnia, s Egyiptomot is elhagynia nemsokára, hogy Armeniát visszahóditsa a római fegyverek alá. Kedvese védelmére három legiót hagyott. Elutazta után nem sokkal a nő fiat szült és Caesarionnak nevezte.

Caesar a Kleopatrával tartózkodás alatt nevezetes változáson ment keresztül. Az ő korabeli rómaiak sokban hasonlók valának azon macedonokhoz, kikkel Nagy Sándor a persa nagybirodalom szétrombolására indult. A keleti finomultsággal szemben, szabadságra büszke, aristokratai barbárok voltak ők; előttük Caesar nem volt egyéb, mint első a hasonlók közt. Az egyiptomi királynét pedig annyira lenézték, hogy Caesar a hátrahagyott legiók feletti főparancsnokságot egy szabados fiára volt kénytelen bizni; mert előkelő római nem alázta volna meg magát annyira, hogy az egyiptomi nő mellett az őrszolgálatot elvállalja. Összehasonlítván Caesár e római pórgőggel a müveltebb keletiek hajlékony készségét, bizonyosan neki is a legcsábitóbb alakban tünhetett föl ugyanazon eszme, melyet Nagy Sándor kivitt, egy oly világuralom eszméje, mely Keleten ütvén föl székét, a rómaiakat kimüvelje és megszelidítse. És ez eszme volt az, melylyel Kleopatra szüntelen foglalkozott, s melyet észrevétlenül talán ő csepegtetett kedvese lelkébe.

Egy év mulva utána ment Caesarnak. Rómába vette lakását, a Tiberen túli kertekben, melyek helyén most a Pamfili herczegek villája áll. Róma nagyjai tódultak előszobáiba — nem csoda, a mindenható Caesar kedvese volt, s a római aristocratia még sokkal rohadtabb erkölcsü vala, mint amaz udvari nemesség, mely XV-dik Lajos korában „az uralkodó maitresse-nek“ hordta utána az ölebet. Kleopatra királyné módra viselte magát, de nem sértően és nem dölyfösen. Sőt inkább érezte, hogy egy római matrona sem tekinti őt egyrangunak magával. De minden hamis hirre, mely róla elfutott, mintha Caesar őt nőül venni, fiát pedig, Caesariont, elismerni akarná, feléágaskodott ellene a római gőg. Képzelje valaki, minő benyomást tett volna a középkorban, ha egyszer csak hire fut, hogy valamely király zsidónőt akar elvenni. Az ildomos Kleopatra előtt nem maradhatott titok, mily háladatlan föld becsvágya kielégítésére a római. Minden befolyását elő is vette, hogy Caesárt visszatérítse ázsiai hadterveihez. Már el is volt határozva egy hadjárat a párthusok ellen, már az indulás napja sem vala messze, midőn Caesar (márcz. 15-én, 44 Kr. e.), a római tanácsban meggyilkoltatott.

Egy római iró sem tartá érdemesnek a fáradságra, hogy följegyezze, mikép hordozá Kleopatra e mennykőcsapást, mely semmivé tette minden reményeit. Caesárban ő minden gyámolát elvesztė; még a puszta ottmaradás sem volt lehetséges tovább az iránta ellenséges Rómában. Csak is addig maradt, mig távozása elveszté a bűnös megszökés szinét. Sőt megkisérté fia Caesarion örökösi igényeit is Caesar hagyatékára, érvényesiteni. Megbizása folytán Antonius kijelenté a tanácsban, hogy Caesar Caesariont, ki termetre, alakra atyjának szakasztott mása, elismerte maga fiának. Megtévén ez óvást fia érdekében, ezzel és öcs-férjével visszahajózott Egyiptomba. A polgárháboru következő három éve terhes volt ránézve. Gyülölte a köztársaságiakat, mint a kiknek gyilkai az ő finomul elkészitett hálóját szétmetszék; már pedig ez a párt vala Keleten a hatalmas, ugy hogy nemcsak a Caesar által Egyiptomban hagyott legiók átpártoltak Cassiushoz, de még a saját hajóhadának

egy része is hozzácsatlakozott. A republicanusok jól tudták, hányadán vannak Kleopatrával, s őneki vége is lett volna, ha a philippi kettős ütközet Caesar boszulói javára nem dől el. A triumvirek osztozásakor Napkelet Antoniusnak jutott, s a Nilus melletti vazall-tartomány királynéja most ehhez látá útalva reményeit.

Antonius viharos ifjuságon ment keresztül, és pazarló, részeges, nőcsábitó hirt szerze magának. Kivált Fulviával, a szilaj népvezér Clodius nejével, szőtt-font szerelmeskedése szúrt szemet. De aztán, Caesár táborában, e kéjencz, mint harczos és államférfi, a legfontosb szolgálatokat tevé, s rövid időn második emberré küzdötte fel magát a birodalomban. Martius vérengző *idusa* (15-ke) után pedig oly ildomosan és serényen müködött, hogy ő lett az első. Mielőtt a gyilkosok föleszméltek volna, mit kelljen már most tenniök, ő kezére kaparítá Caesar pénzeit és iratait, s a sereg veterán harczosait a főváros csőcselékjével együtt magához rántá. Igy ő lett egyedüli ura a helyzetnek, mert a gyermek Octavian e perczben csak mint Caesar fia és örököse vétetett figyelembe őmellette.

(Folyt. köv.)

AZ ERDŐK TITKA.

Halld, mint susog, halld, mint remeg
Köröskörül a rengeteg!
Titkát híven kitárja, bár
Rejtelmiben nincs vég, határ;
Védő lepelt boríta rája
A sürü fenyvek éjszakája.

Mint messze bolygó számüzött,
Szellő sohajt a lomb között,
Magasra, mélyre vágyva száll
S nyugalmat oh! sohsem talál;
És olvadoz, bármerre lebben,
Föl-fölzugó hő érzelemben.

A bércz, az óriás granit,
Felhőkbe mártja ormait:
Vendége villám, társa jég;
De arczin hajnal csókja ég
És vágya mintegy szólni készti,
Hogy szíve mélyét tűz emészti.

Sziklák között futó patak
Hullámi zúgva omlanak,
Várnak reá nagy tengerek,
De búcsukönyje itt pereg
S kérve hajol partján utána
A nefelejts kéklő virága.

Madár cseveg, madár dalol,
Ki tudja, mért, ki tudja, hol!
Picziny keblét mi élteti?
Vig éneket mi sug neki?
Rejtett fészkén epedve várja
Tollas kicsinyje, s szive párja.

A tarka vad virág, mely itt
Az ér mellett diszelgve nyit
S a hulló hervatag levél,
Mely több tavaszt már nem remél —
Feléd oly esdőleg tekintnek
S örökre csak szeretni intnek.

Ha reng, ha zúg, ha szendereg
Köröskörül a rengeteg:
Oh! jer s figyelj reá velem;
Egy hangja hallik szüntelen
S bűvös titkát, bár rejtve védi,
Szerelmes szívünk jól megérti!

LÉVAY JÓZSEF.

MINDENNAPI CSALÓDÁSOK.

(Egy napló töredékeiből.)

(Folytatás.)

Majus 17.

Nem tudtam parancsolni magamnak! Látnom kellett Helént minden áron, s ma láttam is, beszéltem vele.

Azon ürügy alatt mentem be, hogy Szalánczinéval akarok szólani, — s nem tudom én, hogyan adtam elő kérésemet: szabad lesz-e őket nyaralójukban, fenn a hegyen, meglátogatni, — nem tudom én, szóltam-e arról is valamit, hogy Helénnek meglepetés gyanánt a nyaralót akarom lefesteni, — nem tudom én, mit mondott mindezekre, vagy mit gondolt mindezekre Szalánczinė: de az bizonyos, hogy a mint Helén is belépett a szobába, annyira meg voltam zavarodva, hogy a szokásos üdvözlésen kivül, jó darab ideig, alig tudtam kettőt-hármat szólni.

Közönyös tárgyakról folyt közöttünk a társalgás: hogyan mulattak, meddig maradnak idebenn, — mily szép lesz már odakünn a szabad természet. Egyszerre, — mintha szivembe tőrt mártottak volna, — az ajtó nyilt, és Domoki Aladár lépett a szobába.

S bizonynyal azt sem tudom én, hogyan mutatott be Szalánczinė egymásnak bennünket, nem tudom én miket beszéltünk ez uj vendég megjelente után, mert, ha volt a mire figyelmemet egész erővel forditani képes valék, az ez vala: hogyan fogja magát viselni Helén Aladár irányában, és viszont.

Nem tudom, mire véljem a dolgot, nem tudom, jól fogtam-e fel a jelenetet igazán: de én ugy tapasztaltam, hogy Szalánczinė maga sokkal előzékenyebb és melegebb Aladárhoz, mint Helén. Aladár is, az ő kigyói nyájasságával, sokkal többet beszélt az anyához, mint leányához.

Gyülöletes előttem még az a lég is, melyet e gonosz emberrel egy szobában kell szivnom, s mégis, mégis, — most ez egyszer, oly nehéz volt mellőle távoznom!

Ha az illem megengedte volna, ott maradok velük együtt, mig Aladár el nem távozik, — szerettem volna ellesni minden pillantását, végig hallgatni minden szavát, — szerettem volna kutató tekintettel fürkészni természetes álarczának minden mozdulatát!

De hiába! Az illem nem engedi meg, hogy sokáig időzzék ott egy becsületes irodasegéd, a hol a milliomosnak látszó gazember szerepel!

Távoztam fájdalommal, féltékenységgel, gyülölettel, — ah, és mindenek fölött szerelemmel és kétséggel!

Alkonyi órában történt mindez; de ma nem mentem az én városligeti kedves magányomba, — fejem égett, arczom lángolt, eszeveszettként bolyongtam össze az utczákat.

Kínos lassusággal multak a hosszu óranegyedek. Midőn azonban végre mégis besötétült, — ott voltam ujra kedvesem lakása előtt, — szemben Szalánczték ablakaival.

Megfogadtam, ha az ablakról ugy sejtem, hogy a család egyedül van, sőt ha talán már lepihenni készülnek, akkor nyugodtan és boldogan térek vissza kisded magányomba, azzal a megnyugtató tudattal, hogy az angyal mellett nincs ott többé a sátán: oh de ez a reményem meghiusult!

Nyári estnek is beillett volna melegség dolgában e mai alkony, — az emelet ablakai belül nyitva voltak, s a redőnyök levelein keresztül, minden szobából világosság tört elő. Az utcza csendes volt, — Helén zongorájának bűbájos hangjai, még a leghalkabbak is, hozzám hatottak egészen!

Irgalmas istenem, egyedül vannak-e?!

Ott álltam, az átelleni ház falához támaszkodva. Önön magam előtt szégyenlve gyengeségemet, félénken pillanték körül,

nem veszi-e észre valaki titkos kémlelődésemet. Nem jött senki.

A zongora elhalt, — „bravo, ez felséges!“ — hangzék az emeletről. Aladár szava volt.

A sátán még nem távozott el az angyal mellől.

S nem tudom én, mennyi idő mult, s nem tudom én, meddig tartott az estély; de én álltam és vártam, setét szivvel a setét éjben, — vártam mindaddig, mig végre, végre nyilt a kapu, — és Aladár lépett ki a házból. Egy öröklétnek látszott előttem az idő, a mig ez megtörtént!

Távolról, de nyomon követtem Aladárt.

A legelső bérkocsi állomás felé irányzá lépteit. Valami harmincz lépésnyire a kocsiktól megállt, füttyentett.

Három kocsi indult feléje robogva. — Az első legelőbb érvén oda, a másik kettő elmaradt, s lépésben tért vissza helyére.

Aladár megnyitá az ajtót, de mielőtt belépett volna, e szót mondá:

— Spiridon!

— Recht gut! — viszonzá a bérkocsis, s a beültre rácsapván a kocsiajtót, egyet csettentett nyelvével, s robogva tünt el az utcza fordulatnál.

Bérkocsisok és korhelyek tudják talán egyedül, hogy ez a Spiridon hol van: annyi azonban bizonyos, hogy Pesten jelenleg ez a legtitkosabb kártyabarlang.

S ez az ember, — — oh istenem, — ha!.....

Nem irhatok többet, — nem tudom összeszedni gondolataimat!

Majus 18.

Ez volt a leghosszabb nap életemben — ma nem láttam Helént!

Majus 19.

Domoki ismét itt volt, — mintegy másfél óráig beszélgetett főnökömmel. Együtt távoztak honnról. De, — ha jól sejtem, — Domoki ma nem volt a nőknél.

Jelent ez ismét valamit?

De ők együtt távoztak! A megtestesült bün — a férfiui erénység példányképével!

Milyen furcsa az ember!

Mily sajátságos a sziv! Helént örökké szeretném látni, nézni, — s mégis, most azt ohajtanám, — ha véghetetlen távolságban volna innen!

Féltem Domokitól! Féltem atyjától, féltem anyjától, féltem még a szellőtől is, a mely körül lebegi!

Oh istenem, istenem, mi lesz ebből a szerelemből!

Majus 19.

Ma láttam Helént, megszoritottam kis kezét, — érzém viszont szorítását, — szép szemével rám mosolygott, arcza elpirult, — Helén, — én angyalom, ugy-e szeretsz engemet?

A lépcsőkön jött le anyjával. Ott búcsuztunk el egymástól.

Holnap mennek ki a hegyek közé!

Helén, én agyalom, ugy-e jól sejtettem: e pillantás ugy-e azt jelentette, hogy te szeretsz engemet?!

Majus 20.

Eltávoztak. A ház üres, — üres a város, üres az egész világ!

Micsoda élet lesz ez, Helén nélkül tölteni majd egy egész félesztendőt?

S ha nélküle kellene átélni az egész életet?

Félek, hogy akkor az élet igen rövid lenne!

És ha mégis ugy lesz?!

Majus 21.

Egy család titkai, — s pedig nagyon szomoru titkai tárultak fel előttem e mai napon.

Braunéknál voltam.

Magam is szenvedő, — ugy vonzódtam a szenvedőkhöz! Felkerestem a szőke kis Margitot anyjával együtt.

Midőn az ódon ház lépcsőin felfelé haladtam, fiatal ember jött szemközt velem, ki, — ha nem csalódom — Braunék ajtajából lépett ki. Külsejéről itélve, kereskedő lehetett. Rám nézve annyiban volt meglepő ez ifju, hogy a midőn mellette elmentem, nagyon megnézett, s mig én felfelé

haladtam, ő nagyon lassított léptekkel ment lefelé. A lépcső fordulatánál észrevettem, hogy emberem visszanéz.

Ugy látszott, az érdekelte, hogy én vajon hová megyek? S midőn észrevette, hogy Braunék ajtajának tartok, szemöldökét összehúzta, s jóformán ingerülten pillantott rám, — egy lépést tett visszafelé, azután ismét megfordult, leszaladt sebesen — s végkép eltünt szemeim elől.

A milyen gyors a gondolat, oly sebesen átgondoltam én is e sajátszerű találkozás magyarázatát. Mosolyognom kellett! — Ő bizonyosan szereti a kis Margitot, s megrettent, ismeretlen fiatal embert látva közeledni kedvesének hajlékához! Mily bohó az ilyen fiatal ember! — Féltékenység! Lehet-e nagyobb bohóság annál! — Ha igazán szeret a leány, ne féltsd; ha nem szeret: mit használ féltékenységed?

S ha a dolog csakugyan ugy áll, mint a hogy én elképzelém, mennyire meg tudnám nyugtatni szegényt, hogy ne féljen tőlem!

Hiszen Helén képével, szerelmemmel és bánatommal, annyira telve van szivem, hogy ott, a szőke kis Margit számára, se mostanig, se jelenleg, — se jövőben semmi hely se nem volt, se nincsen, se nem lesz soha!

Vagy Helén, — vagy senki ez életben!

Benyitottam Braunékhoz. Dolgoztak mind a ketten. Braunné igen nyájasan fogadott, — Margit pedig, ha jól láttam, előbb egészen elpirult, azután teljesen elhalványult. — Egész ottlétem alatt egyébkint fel sem igen emelte hozzám szemeit. Bizonyosan saját szivével volt elfoglalva, — s ugy hiszem most sem csal sejtelmem, ha azt hiszem, hogy a lányka is szereti azt az ifjut, kivel én a lépcsőn találkoztam.

Kedves, ártatlan leányka! Szeress, szeress csak, — és légy boldog választottaddal!

Jól ismerem emberi természetünk azon tulajdonát, hogy legörömestebb beszélünk a minket magunkat érdeklő tárgyakról. — S igy, — távol legyen, hogy talán kiváncsiságból! — sőt inkább ezen előzékenységből olyan fordulatot adtam beszélgetésünknek, hogy Braunné nem volt kénytelen az én panaszaimat hallgatni, hanem inkább ő tárta fel részvevő szivem előtt nemes lelkének egész bánatát.

S én nem tudom hogyan van az, — de ugy érzem, hogy sohasem találkoztam ez életben alakokkal, a kik oly hamar, ily meglepő bizalommal viseltettek volna irányomban, s viszont a kikben én is ép oly hamar, annyira bizni mertem volna.

Szegény jó Braunné! Tulajdon gyermekéhez nem lehetett volna nyiltabb, nyájasabb — s viszont én is tulajdon áldott anyámat képzeltem magam előtt.

S mig igy ültünk egymás mellett, előbb egyszerüebb s közönségesebb, azután mindig komolyabb sőt szomorúbb dolgokról emlékezve, — mig a szóra szó, a fájdalmas emlékekre ujabb fájdalmas emlékek következtek: ugy szólván egészen észrevétlenül, annyira feltárultak egymás előtt szíveink, hogy azon vettük észre magunkat, midőn Braunné családjának szomorú történetét kezdi elmondani.

— Bocsásson meg, Adorján ur, — szólt a szegény asszony, könyeket törölve szeméből — bocsásson meg, hogy ilyen fájdalmas dolgok elbeszélésével untatom önt. De, miért ne vallanám be őszintén, — önnek nemes szive s irántunk mutatott részvéte oly jól esett nekem szenvedéseim között, hogy érte nem mondhatok elég köszönetet. S lássa ön — folytatá oly hangon, a melyet felejteni sohasem fogok — a kinek sok a bánata, már az is nagy enyhülés, ha valami részvevő szivnek elpanaszolhatja. Régen volt az, midőn Tiedge Uraniájából olvastam, de azóta sohase feledém:

Getheilte Freud' ist doppelt Freude,
Getheilter Schmerz ist halber Schmerz!

— Oh istenem! — viszonzám meghatottan — ha nagysád bizalmára méltat engemet, ez rám nézve a legnagyobb megtiszteltetés.

S igy, mig a kis Margit szorgalmas keze ujra felvette előbb félbenhagyott munkáját, — s mind ő, mind anyja közbeközbe zokogássá vált sirással emlékeztek meg az elmultakról: Braunné családuk egész történetét közlötte velem.

Nem fejezhetem ki eléggé, mennyire meg voltam hatva. — Néha-néha lehetetlen volt egy-egy könyet visszatartanom.

— Férjem kereskedő volt — kezdé Braunné, (s a mennyire szavai megmaradtak emlékezetemben, tulajdon előadását törekszem visszaadni) — s legyen hála a jó istennek, sorsunkkal meg voltunk elégedve. Férjem szeretett, — szerettem viszont én is, — volt egy leányom, volt egy kisebb fiam, — az életgondok fedezve valának, — mi kellett egyéb a boldogságra! Férjem szorgalmát annyira megáldotta isten, hogy bár igénytelen sorsban kezdettük, szerencsénk kedvezett, és vagyoni állásunk évről évre javult. — Azt hittem, nem jöhet közbe semmi, a mi boldogságunkat megzavarja.

S pedig jött! Hamarább mint hittem, — s veszedelmesebb, mint elképzelhetém. Férjem sok szolgálatot tett a forradalmi pártnak, s midőn ez bukott, bukott vele ő is. — Voltak rá esetek azon szomoru időkben, hogy sokan, a kik férjemnél kevesebbé valának hibásak, vagyonukat, sőt éltüket vesztették. Mi természetesebb, mint hogy férjemnek nem volt nyugalmas pillanata, se éjjel, se nappal. Egyetlen módot talált a menekvésre: rögtön pénzzé tenni mindenét, a pénzt biztos helyre letenni, s bujdosni mindaddig, mig az idők lecsendesednek. A kikkel hamarjában közölheté e tervét, egyaránt helyeslék, s akadtak is jó lelkek, a kik ezen, bár veszélyes tervnek létesitésére ajánlkoztak. Férjem e hirtelen eladással sokat vesztett, — ez természetes, de ugy hittük, jobb elveszteni valamit, mint később meg nem tarthatni semmit. Az adás-vevés oly hirtelen megtörtént, a mint csak képzelhető; férjem pénzzé tett mindent, — előlegesen ötezer forintot hagyott kezeim között, a többivel távozott.— Távozott! Képzelheti ön azon aggodalmas órákat! Istenem! Azt hittem, szivem fog megszakadni bánatomban.

A zokogás elfojtá hangját s csak hosszú szünet mulva folytatá:

— Távozta előtt ugy egyeztünk meg, hogy naponkint fog tudósítani hollétéről — álnév és álczim alatt. S ha szivem csakugyan meg nem szakadt, s ha aggodalmaim végkép meg nem törték lelkemet, isten kegyelme után egyedül e leveleknek köszönhetem. — Leveleinek keltéről láthatám, hogy a Dunamelléki felvidéken bujdosik. Oly nyugodtan, oly férfias bizalommal irt minden levelében, hogy én magam is ujra hinni, bizni, sőt megnyugodni kezdtem. Bizonyára hallotta ön ezen időkben a pesti nehéz napokat! Ezek szemtanuja lévén, boldognak nevezém magamat, azon tudatban, hogy férjem távol van, — nem tőlünk, hanem innen! — S főleg, midőn egyrészről utolsó előtti levelében arról tudósitott, reméli, hogy teljes biztosságban lesz nemsokára; másrészről Pesten a nyomozás már el is kezdődött ellene: oh! ekkor oly forróan tudtam hálát adni istenemnek, hogy férjem megmenekül! — A mi ezután következék, — az oly titokszerü, oly homályos, hogy ön talán hitelt sem fog adni szavaimnak — folytatá Braunné rám tekintve — de higyen nekem, minden ugy történt, a mint el fogom mondani. Oh, az élet ilyen jeleneteit, ilyen eseményeit egyedül csak a halál törölheti ki lelkünkből!

Pillanatnyi szünet állott be.

Feszült kivánesisággal vártam Braunné szavait.

— Férjem utolsó előtti levelének megérkeztétől kezdődik szenvedésünk, és a setét homály a mely ránk borult. Ezen levelében arról tesz említést férjem, hogy ifjukorának egyik leghivebb és legkedvesebb barátjához jutott, a ki módot fog neki nyujtani az elrejtésre. Röviden irt, mint mindig, de a nehány sor boldogságot nyujtott, mert az ő sértetlenségéről tanuskodott. Csak egyet, egyet intézett volna másként! De hiába, ennek magyarázata is a szomoru idők körülményeiben rejlett. Férjem nem irta meg annak nevét, a kinél rejtőzött. Félt, ha netalán levele valahol feltöretnék! Féltette jóakaróját, féltette önmagát. — A név elhallgatása azóta mindig fájt, pedig igen természetesnek találom. Ezen levél után jött egy másik, — térti vevény mellett. — Ez a levél volt gyászos romlásunk. — Leveleim poste-restante jöt-

tek, hogy lakásom el ne árulja igaz czimemet. Cselédem járt el értük a postára. Ezen utolsó levelet nem adták ki a leánynak, magamnak kellett érte mennem, hogy a kettős vevényt aláirjam: egyiket, a mely a postán maradt, s a másikat, mely a levélküldőjének megnyugtatására visszaküldetett. Reszkető kézzel irtam alá mindakettőt, kisiettem a népes utczára, reszketett minden tagom, — de nem mertem a levelet feltörni. Haza siettem. Szobámba érkezve a legnagyobb gyorsasággal bontottam ki; — két irat volt, egy boritékban.

Braunné felkelt, kinyitott egy szekrényt, s annak egyik rejtekéből gondosan őrzött levélkét vont elő, s átnyujtotta. A levél körülbelül ennyiből állott: „Kedves nőm! Nyomomban vannak. Távoznom kell. Szabadságom nem biztos többé, — élet és halál között állok! — Pénzem nincsen többé biztos helyen, ha nálam marad: más kezekre kell biznom. Ezen idemellékelt kötelezvény megmond mindent. Jőjj ide fel rögtön, könnyen meg fogod találni nevéről e kötelezvény kiállitóját. Minden eshetőséget számba véve, kezeidben sokkal biztosabb helyen van birtokunk, mint nálam. Szeresd gyermekeinket. Szeress engemet! Férjed. — U. i. Ha tiz nap mulva nem kapsz levelet, fogva vagyok!“

— S ki volt e kötelezvény kiállitója? — kérdém hirtelen, mintegy önkénytelenül beleesve ügyvédi minőségembe.

S mit kelle hallanom!!

Braunné mellére horgasztott fejjel ejté ki e szavakat, a csüggedés hangján:

— Nem tudhattam meg soha!

— Az istenért! — kiálték fel — hát a tanuk?

— Nem volt aláirva senki!

Meglepetésemben nem jutottam szóhoz hamarjában.

— S a kötelezvény? — mondám szünet mulva, miközben Braunné ujra előbbi helyére bocsátkozott — hol van a kötelezvény?

Braunné felsóhajtott.

— A kötelezvény megsemmisült! — viszonzá a legfájdalmasabb arczczal. — Nem unta még ön meg e szomoru történetet? Bevégzem egészen. — A név nélküli kötelezvény valami megfoghatatlan volt előttem, s a mennyire asszonyi gyenge elmém beláthatott az ügybe, — én valami borzasztó csalást gyanitottam. Rögtön siettem férjem egyik legjobb emberéhez s közlém vele az egész esetet: annak is az volt legelső szava: Ez csalás! Végre is, hosszas tanakodás után, abban állapodtam meg azon jó barátunk tanácsa folytán, hogy magam sietek tüstént férjem után, mert az összeg, melyről a kötelezvény szólott, összes birtokunkat foglalá magában, s ha az elvész, gyermekeimmel együtt koldusbotra jutottam. Ah de! vannak esetek, midőn a kötelességek azt kivánnák, hogy két részre oszszuk magunkat. — Fiacskám beteg volt, s mi több, betegsége napról napra aggasztóbbá kezdett válni. Férjemet keressem-e és beteg gyermekemet hagyjam el? Vagy gyermekem mellett maradjak s veszni hagyjam mindenünket? Sokáig küzdöttem magamban, végre is indulásra határoztam el magamat. Gyermekeimet a legjobb orvosi gondviselés alá helyezvén, odahaza meghagytam gondviselőnőjének, hogy akár a postán levelem érkezzék, akár gyermekem sorsa változzék: azonnal tudósitsanak! Sietve mentem, de tőrődéssel, fáradsággal mit sem gondolva, s midőn másfél napi folytonos utazás után elértem a várost, honnan a legutolsó levél kelt, mindent elkövettem a mit lehetett, s főleg ily körülmények között. Férjemről nagyon nyiltan kérdezősködni nem mertem, nehogy akaratlanul épen én legyek feladójává. Kinos gyötrelmek között töltek óráim, napjaim, s a mi legfájdalmasabb, egészen sükertelenül. Végre levél jött Pestről; — már a boritékján is láttam, hogy nem férjemtől. Megijedtem. Sejtelmem nem csalt, fiam halálán volt! — A mily sebesség lóerőtől kitelik, ugy vágtattunk vissza Pestre. Annyiban mégis elég jókor érkeztünk, hogy kedves gyermekem karjaim között lehellte ki tiszta lelkét.

A fájdalom, melyet az emlékezés teljesen visszahozott, megtörte az erős anyának lelkét. Felzokogott, s perczek kellet-

tek, mig ujra parancsolni tudott fájdalmának.

— A mi még hátra van — folytatá Braunné hosszas szünet mulva — az már igen rövid, de az a legszomorubb. A legkínzóbb bizonytalanságban töltöttem a napokat. Egész éjjeleken át nem tudtam aludni egy órányit. Sirás volt egész életem. Ha kedves kis Margitom nem vigasztalt volna — s itt a dolgozó asztalkán átnyujtván kezét, leányának jobbját hálás szeretettel szoritá meg — nem tudom mi történt volna. De leányom élete életet parancsolt, — leányom szavai bátoritást nyujtottak. Több mult már egy hónapjánál, mióta férjemtől egyetlen sor irást nem kaptam. E hallgatás jóformán bizonyossá tett a felől, hogy fogva van. Minden idemutatott, s én még sem akartam elhinni. A mit megtehettem kikutatására, megtettem mindent. Költöttem, áldoztam, fáradtam — csakhogy valamit megtudhassak sorsáról; végre megtudtam két szóban mindent: fogva volt Lipótvárott. Téli zordon idő volt akkor is, s kis leánykámat nem mertem magammal vinni. De magam mentem, mitsem gondolva vészszel, viharral, — s Lipótvárra érkezve, nagy áldozatok és hosszas várakozás után, megnyertem az engedélyt, hogy férjemmel szólhatok. Most is csodálom még lelkemnek akkori éberségét annyi fájdalom között, hogy ama titokszerü utolsó levelet és gyanus mellékletét el nem felejtém magamhoz venni. — Csakugyan találkoztam férjemmel. Oh az az óra! . . . . . A börtönőr is sirt, — a ki beszélgetésünkre felügyelni hozzánk rendeltetett. — Talán egy egész óranegyed mult, a nélkül hogy egyetlen szóhoz jutottunk volna. Egymásra borultunk, — és sirtunk, sirtunk keservesen.

— Gyermekeim? — ez volt férjem legelső szava!

Felzokogó fájdalmam elárult, a nagy csapást nem tudtam eltitkolni.

— A kis Béla meghalt! — ez volt a legelső hir, melyet családjáról adhattam. Oh ha látta volna ön, hogy az a férfiu hogyan szökött fel helyéből, s minő volt mikor ujra visszarogyott! Csak egy pillanat, és én alig ismertem férjemre. Margitot is kimondhatlanul szerette, de a kis Béla, az volt a kisebbik. — Perczek multak mig ujra szóhoz jutottunk. — Hát Ammer? — kérdé férjem halk hangon. Nem értettem, mit mond. — Ki az? — kérdém csodálkozva. — Ammer! — kiáltá ingerülve. — Ki az? — ismétlém én is — nem ismerem! — Hát legutolsó levelem, és a melléklet? — kérdé hevesen megragadva kezemet. Én kivontam keblemből a titokteljes kötelezvényt, s odamutattam neki, egyedül azt kérdve tőle: Ez? — Oh jaj! — kiáltá irtózatos, szivrepesztő hangon, — két kézzel kapta ki a feléje tartott irományt, — görcsösen összeszoritá, — szemei megtörtek, — hátra hanyatlott. Meghalt.

Anya és leánya ujra zokogásban törtek ki, s miért tagadnám: könyeztem én is. — Szegény jó Braunné azt is elmondá azután, hogy e borzasztó jelenetre ő maga is elájult, — s midőn magához jött, a börtönőr szobájában volt. Az orvosi vizsgálatból kiderült, hogy férjének szive szakadt meg. Egyik gyermeke meghalt, a másik koldusbotra jutott: ez a gondolat megtörte az apának szivét.

Teljes nagyságában láttam magam előtt Braunné fájdalmát. Ez a jelenet lelkem előtt fog állani a mig élek! Szavait vélem hallani még most is, a mint elmondá azután, hogyan akart elindulni azon a nyomon, melyet a férje által halála pillanatában kiejtett név adni látszott. De törekvése mind hasztalan volt. Nem ismert senkit, — bizonyosat nem tudott semmit; — a kikkel ügyét közlé, azok legnagyobb része ama végzetes kötelezvényt sürgeté: igen, de az a halottnak kezei között maradt, ki oly görcsösen tartá markaiban a szétszakasztott iratot, hogy darabokban szedték el tőle. S akkor kivált, azok, a kik elsők voltak a hirtelen meghalt Braun mellett, mit gondoltak azok egy elrongyollott iratocskával! — Braunné mindenét feláldozta arra, hogy az egész ügynek nyomába jőjjön; de sükertelenül. S bizony, mi ügyvédek tudjuk legjobban, hogy egészen vagyontalanul, kivált ily nehéz ügyet, sükerrel folytatni nem lehet.

— Voltak rokonaink, voltak barátaink

is — hajdan! — sóhajtá Braunné fájdalmasan — de azok: voltak! Sokan tapasztalták, és igen sokan fogják még tapasztalni, azon közönséges igazságot, hogy a kik jó sorsunkban barátainknak vallották is magukat, balsorsunkban rendesen elhagynak bennünket. A kegyelem kenyértől irtóztunk, — minden szenvedésünk mellett istenünk jóságában biztunk egyedül, s ugy-e, kedves Margitom, ezen bizalmunkban sohasem csalatkoztunk?

Nem fejezhetem ki eléggé, mennyire meghatott Braunné elbeszélése. Szánalmam nőtt, rokonszenvem nagyobbodott. Ugy szerettem volna, habár a legcsekélyebb szolgálattal is, tettleg mutatni ki, hogy méltó voltam Braunné bizalmára.

Némileg — bár igen-igen kis mértékben — teljesült is ohajtásom.

Braunné megmutatta férje arczképét. Olajfestvény volt az, mesterkéztől, — de most igen roncsolt állapotban. Valami nagyon nedves szobácskában laktak ezelőtt, annak fala e képet végkép megrontotta.

— Ha megengedné nagysád — mondám e képre tekintve — nekem volna egy alázatos kérelmem.

— Parancsoljon.

— Szünóráimban én is foglalkozom, vagyis jobban mondva kontárkodom, a festészi ecsettel. — Épen most szándékozom egy képet festeni, melynek elkészitéséhez egészen ujonnan felszereltem festészi készleteimet. E gyönyörü arczképért igen kár volna, ha végkép megromlana, s igy, ha nagysád megbiznék bennem, legnagyobb szerencsémnek tartanám, ha nagysád átadná, hogy a hibákat kijavithassam.

Braunné egy kézszoritással s egy hálás tekintettel köszönte meg ajánlatomat. A képet át is hoztam, s most itt áll ujra elővett festészi támlányomon. — Naplóm jelen sorainak irása közben gyakran feltekintettem e férfias szép arczra, — melynek eredetije átkozott ármány szomorú áldozatává lett.

Mihelyt alkalom nyilik, mindjárt megkérdem főnökömet, azt az áldott, tiszta jó szivet: nem lehetne-é e család szomorú sorsán valami módon segíteni. A minő emberszeretőnek ismerem nemes lelkét, megvagyok győződve róla, ha van még egy hajszálnyi lehetőség, ő meg fogja kisérleni!

Főnököm, — és főnökömről az ő leánya!

Kedves Helén, megbocsátasz-e énnekem, hogy ennyit irtam, a te neved nélkül?

Bocsáss meg, mert bármily nagyon érdekelt is egy szenvedő anya- és leányának szomoru sorsa, — azért végső szavam és estimám e mai napon is, és a mig élek — mindig, ez a név: Helén!!

Majus 22.

Szegény Braunné sorsáról sokkal hamarább szólhattam főnökömmel, mint önmagam is hittem.

Ma egészen egyedül voltam az irodában, midőn főnököm bejött, s nyájas szokása szerint, barátságos beszélgetésbe bocsátkozott velem.

Megkértem, nem lennék-e alkalmatlan, ha neki egy szomoru történetet elmondanék s jó szivének tanácsát kérném?

— Szóljon, kedves barátom, igen szivesen.

Elmondám az egész történetet. Alig hogy belekezdék, Szalánczi mindig figyelmesebbé kezdett válni, — szemöldökét összevonta, s alig kiállható tekintettel vizsgált folytonosan. — A mennyire lehetett, — röviden adtam elő az egész történetet, s minél jobban vége felé jártam, Szalánczi arcza annál nyugodtabbá, de annál részvevőbbé lett. S midőn nehány melegebb szóval, s talán ihletett hangon, elmondám a végjelenetet is: ezen áldott ember, férfiu létére, sőt mi több, — ügyvéd létére — elfordult s könyezett. — Felkelt ülőhelyéből, fel s alá járt az irodában s kendőjével törölte szemeit. Oly jól esett ez énnekem! Lábaihoz tudtam volna borulni s csókolni tudtam volna kezeit.

Nehány percznyi hallgatás állt be közöttünk. Szalánczi az ablakhoz ment, — kinézett egy darabig, azután egészen nyájas arczczal felém fordult.

— Azon szerencsétlen széttépte öntu-

datlanul a kötelezvényt, nemde igy mondá ön? — kérdé részvevő hangon.

— Igen. Nejének pedig mindene rá-ment az előleges kutatásokra.

— Az nem tenne semmit, — kiálta fel Szalánczi nemes hévvel — én tulajdonomból is áldoznék szivesen, hogy e szegény asszonyon segithessek. De a tanuk, a tanuk! Vagy legalább csak egy gyér világsugár, mely e sötét tömkelegben az utat megmutathatná!

— Nincsen semmi!

Főnököm sokáig gondolkozott.

— Én, édes barátom, igy fogom fel az egészet — mondá végre az ő szokott világos határozottságával: — ez egy borzasztó csalás. Borzasztóbb rablás, mint az utonállás. De — szegény Braunné, bár mit tegyen, semmire sem fog menni. Hiszen, az istenért! hogyan kezdjünk valami vádat, ha egyátalában nem ismerjük a vádlottat?

— Ez volt az én gondolatom is, — viszonzám — s nem késtem kimondani Braunnénak.

— Helyesen cselekedett ön — mondá Szalánczi és kezét nyujtá búcsuzásul — ön igen jó ügyvéd és igen nemes férfiu.

— Főnökömet választám példányképemül — viszonzám meghajolva.

Szalánczi mosolyogva fenyegetett meg ujjával.

S igazán — ha nem Helén atyja volna is, — szivemből mondanám akkor is e szavakat. . .

. . . Azt tudom, hogy az apa szeret engemet, — ah de hát leánya?!

(Folyt. köv.)

GYŐRY VILMOS.

KAPPER SIEGFRIED SZERB DALAIBÓL.

I.

Ülve tengerparton a lány,
Szól imigyen ő magához:
Oh te nagy jóságos isten!
Van-e messzibb mint a tenger?
Van-e szélesb mint a róna?
Van-e gyorsabb mint paripa?
Van-e édesb mint a méhser?
Van-e kedvesb mint a bátya?

Rá mély tengerből halacska:
„Lányka, oh bohó leányka!
Messzibb az ég mint a tenger,
Szélesb tenger mint mezőség,
Gyorsabb a szem mint paripa,
Édesb czukor mint a méhser,
Kedvesb a barát mint bátya!“

II.

Hol mi tegnap megpihentünk,
Vacsorát evénk deréket,
És leányt láttunk beh kedvest!
Rá bizám: fogná paripám,
Hallgatám mint szóla hozzá:
„Oh én arany pej lovacskám!
El van-e gazdád jegyezve,
Meg van-e már házasodva?“

Válaszolt rá a lovacska:
„Isten engem, szép leányka,
Nincs a gazdám eljegyezve,
De nincsen is házasodva;
Hanem jövő őszön gondol,
Lányka, téged hazavinni.“
Erre lány a paripához:
„Vajha tudnám, hogy valót szólsz,
Én övem mindjárt eladnám;
Zabolád ezüstbe fogni,
És arany nyakékem adnám,
Hogy befoglalnám aranyba.

III.

Oh virág, csudás virág te!
Isten pótolja anyádon
A ki olyan szépnek szüle,
És a ki falunkba küldött,
Hol piros bort ősök isznak,
Hol követ fiuk dobálnak,
Hol arák sorrá füződnek,
Hol leányok dalt dalolnak,
Hol először láttuk egymást,
Hogy szivem sajogna folyvást.

IV.

„Oh leányka, oh te lelkem!
Sárgadinnye vagy narancs-e?

Örökény-e vagy bazsalyik,
Kebledről az édes illat?“

„Menj, te gyermekes bohó! sem
Sárgadinnye, sem narancs az,
Sem örökény *), sem bazsalyik,
Keblemen mi édes illat:
Hanem gyöngéd lányiasság.“

V.

Udvarból kimenve reggel,
Az nap erdőben vadásztam;
Estve a hegyen megálltam,
Nézve mint nyugszik le a nap.

De minő kedves csudálat!
A fenyű zöld árnyokában
Lányka fekvék, alva fekvék,
Feje alatt zöld lóhere,
Két fekér galamb a mellén,
Oldalánál egy sugár őz.

Mily derék lesz, gondolám, mily
Kedves, itten megpihenni;
És lovam kötém fenyühöz,
Sólymomat kötém egy ághoz,
És a hert adám lovamnak,
A galambokat sólymomnak,
Őzikét adtam kutyáknak,
A kedves leányt magamnak.

ERDÉLYI JÁNOS.

*) Perpetuel.

AZ ARCZKÉP-FESTŐ.

(Orosz beszély.)

(Vége.)

Egyszer, midőn egymásután három pohár puncs fölhajtása után fölélénkült, kérésemre ekkép beszélé el történetét:

— Atyám, — mint Procop mondá önnek — ezen városbeli becsületes s értelmes polgár volt; de semmi sem sikerült neki. Anyám szellemdús, de nyugtalan s kötekedő természetű nő vala. Mindkettőjöknek sok gyermekök volt, kik kiskorukban haltak meg. Egyedül én éltem túl őket, s anyám elkényeztetett.

Mintegy 15 éves valék, midőn ezen városban egy templomot épitettek. Egy agg német festész volt megbizva a templom boltívének festésével. Naponként figyelemmel kisértem őt működésében, s gépileg rajzolni kezdtem, orrokat, szemeket, s mindent, mit csak láttam. A festész észrevevén ösztönszerü hajlamomat, tanácsokat adott nekem, s egyszer, midőn egyik kisérletem elég jól sikerült, kezét homlokomra tevén igy szólt: „Dolgozzál, dolgozzál, te még gazdag leszesz.“ Ezen naptól fogva ujabb buzgalom által érzém magamat lelkesitve.

Atyám megtiltá nekem ezen derék emberrel társalogni, ki engem oktatni akart; én azonban alattomban látogatám őt meg. Tizenhét éves koromban kénytelen valék inasnak állani be egy boltba, hol majd megölt az unalom, s egyetlen vigaszom volt, titokban rajzolni, mihelyt egy percznyi üres időm volt. Kevés idő mulva ama jó festész, ki részvéttel volt irányomban, egy állványról leesett s egészen összezuzva vitetett ágyába. Semmisem gátolhatott meg, hogy őt meg ne látogassam s ne ápoljam. Karjaim közt halt meg, s festékeit, rajzónait, mindenét, még ruháit is nekem hagyományozá. Mindezeket gondosan összegyüjtém, s birtokomba vevém műtermét. Ezen eszmével kecsegtetém magamat, hogy atyám megengedendi a festészetnek szentelnem magamat, s hogy őt meginditsam, húsvét közeledtével egy „Krisztus keresztről levételét“ rajzoltam. Húsvét napján anyám átnyujtá neki művemet. „Ki készité ezt?“ kérdé. „A mi Simonunk.“ Én az ajtó mögöl kémlelém e jelenetet. Atyám mosolygott, s erre magához hiván, egy 10 rubeles bankjegyet adott. Ez volt az első pénz, mit valaha kerestem. Atyám megelégedésének ezen bizonyitványa örömömben magamon kivül ragadt; szorgalmasan hozzáfogtam a dologhoz. Nappal a boltba mentem, éjjel mütermemben valék. Reméltem, hogy atyám, haladásomat látva, kész leend valamely mesterhez Moszkauba küldeni. Oh, minő csalódás! Egy este szokásom szerint belépek kedvencz menhelyemre; ott minden összevissza van forgatva. Mig bámulva nézem e megfoghatlan rendetlenséget, közelemben gúnyos kaczajt hallok, s atyámat látom megjelenni, ki szememre hányja, hogy esztelenül tékozlom időmet, s megigérteti velem, hogy lemondok az ecsetről. Ezen igéretet nem valék képes megtartani. Titokban folyvást rajzoltam s festettem, sőt nehány arczképet is kezdék festeni. Egy kevés pénzt akartam keresni, hogy Moszkauba mehessek.

Akkor husz éves valék, s észrevevém, hogy nem idegenkednek tőlem a fiatal leányok. De félénk valék s nem mertem velök beszélni. Nem tudom, miként hozott közel a véletlen Mariettehez, a vendéglős leányához. Ő megvallá, hogy szeret. Nekem ugy látszott, hogy szintén szenvedélyesen szeretém őt. Megigérém neki, hogy nőül veendem, s lefestém arczképét. Azonban gyakran untatott örökös szomorusága által. Gyakran rövid s gyöngéd csevegés után, rögtön könyekre fakadt, s igy

kiálta föl: „Szeress engem; ha megszünnél szeretni, meghalnék bele.“

Csakhamar sóvárgodni s hervadozni láttam. Attól félt, hogy atyja nem akar beleegyezni összekelésünkbe, s végre anyjával közlé baját, ki nagy előszeretettel viseltetett irányában. Mindketten együtt sirtak s imádkoztak, majd elhatározók terveinket fölfödözni Procopnak, ki tüstént atyámat hivatá.

Még most is emlékszem atyám haragjára, midőn ama találkozásról visszajött. „Ah! te nősülni akarsz — kiálta — oh! semmirekellő! Egyetlen kopeket sem tudsz keresni, s nősülni akarsz? Ne félj; fogadom, hogy eszedre térítlek, ha megmaradsz esztelenségedben.“

Bocsánatot kértem tőle s engedélyt a Moszkauba menetelre. Beleegyezett, ugy azonban, hogy Moszkauban ne festészeti iskolában, hanem egy oly boltban dolgozzam, melynek tulajdonosa barátja volt. Moszkauba érkezve, megirtam neki, hogy lehetetlen a kereskedői pályára lépnem, s hogy festész akarok lenni. Azzal fenyegetőzött, hogy Moszkauban fölkeresend, de a halál ebben meggátlá. Anyám kevéssel utána szintén meghalt; összes vagyonul ama nyomoru házat hagyván, melyet ide visszatérve eladtam azon nőnek, kinél lakom.

A festésznek e bizalmas közlése után, egy egész hétig nem találkozhattam vele. Azt mondák nekem, hogy szobájába van zárkozva, s egyátalában senkit sem akar látni. Ügyeim el levén intézve, már épen el akartam utazni; fájlalván, hogy nem búcsúzhattam el tőle, midőn őt rögtön örömteljes arczkifejezéssel láttam hozzám belépni. — Ez emléket hozom önnek, — mondá, egy papirtekercset helyezvén kezembe, s eltávozott.

Ez az emlék ama fiatal női arczképnek igen hű másolata volt, mely engem annyira meglepett. Utána futottam, hogy köszönetemet fejezzem ki neki. Ő tántorgó léptekkel haladt, s néha megállt, hogy egy-egy szögletre valamely alakot rajzoljon. A kép, melyet nekem adott, oly kellemteljes, s ama fiatal nő mosolya oly finom vala! Fájdalmas megilletődéssel távoztam el.

Midőn uradalmamba visszatértem, irtam a festésznek, s pénzt küldék neki, meghíván őt magamhoz. Megható modorban azt válaszolá nekem, hogy nyomoruan él ugyan, de nem érez többé magában bátorságot ujabb erőfeszités megkisérlésére, azért szánandó helyzetében kell megmaradnia. Levelezés folyt köztünk. Ő igen értelmesen fejezé ki véleményét különböző kérdésekről; de ovakodott magáról beszélni. Végre egyszer kérdém tőle, hogy minő baleset által jutott szomoru helyzetébe. Régi dal, — válaszolá — a szerelem; de hű, esztelen szerelem. Ime történetem:

Hogy Moszkauban megélhessek, arczképeket kezdtem festeni, s elég jó sikerrel. A napnak egyik részét munkára, másik részét a képcsarnokok tanulmányozására szentelém; s igen boldog valék. Mariette szerelme nem háborgatott többé. Őt a művészet iránti szenvedélyemnek áldozám föl. Több hónap telt el ily módon. Ekkor azon eszme villant föl agyamban, hogy Olaszországba fogok menni. E szép terv létesitése végett, munkám által bizonyos pénzösszeg gyüjtését kisérlém meg; noha gyakran szinte kimerült türelmem, azon egyének nagy részének esztelen követelései által, kiknek arczképe festésére vállalkoztam.

Egyszer azonban történetesen egy oly jó agg nő arczképét kelle festenem, ki nemeslelkü részvéttel viseltetett helyzetem iránt. Naponkint hozzá mentem ebédre, s hogy tanulmányaimban segitsen, pénzt adott, azon meghagyással, hogy majd üres óráimban nehány képet készitsek neki. Midőn akkor Mariette emléke fölmerült agyamban, e fölött megrémültem. A fiatal leány ugy tünt fel előttem, mint művészi jobb reményem akadálya; s azért imádkoztam istenhez, hogy a durva vendéglőst erősítse meg ellentállásában.

Az agg nő, ki jósága által házát igen kellemessé tevé rám nézve, szüntelen unokájáról, Lizáról beszélt, ki akkor egy barátnőjénél mulatott Moszkau szomszédságában; de a kinek csakhamar vissza kelle térnie. — „Ő árva, — mondá nekem, — s én vagyok gyámja.“

Egyszer, midőn a jó agg nőhöz beléptem, vidáman igy kiáltott föl:

— Liza megérkezett! . . Liza! hol vagy? . .

— Tüstént! válaszolá egy ezüst hang.

Nehány percz mulva egy középtermetü fiatal leányt láttam megjelenni, ki élénkségénél és vidámságánál fogva gyermekhez hasonlitott. Oly kandiság kifejezésével nézett rám, mely zavarba hozott.

— Liza, — mondá neki nagyanyja, — ez Simon, kiről beszéltem előtted; remélem, hogy szives leszesz irányában.

— Ő festé önnek arczképét? kérdé, oly tekintetet vetvén rám, mely többé nem gyermek tekintete volt.

Én elpirultam s meghajtám magamat.

— Igen, igen, — mondá a nagyanya, — ő a te arczképedet is lefestendi. Ő jó fiú.

Líza mosolyogva közeledett hozzám, kitárta köténét, melynek szögleteit addig zárva tartá; s három macskát mutatván nekem:

— Nem lenne szives — kérdé — lefesteni e három szép állat arczképét? De annak hűnek kell lennie.

— Líza! — kiálta a nagyanya, — mit gondolsz?

Hosszasan néztem ezen fiatal leányra, s nem tudtam neki válaszolni. Ő bámulatra inditott különös szépsége, mozdulatainak fürgesége, szemeinek fénye, ajkainak frissesége, hosszú hajának gazdagsága, s arczulatának finom s hamis kifejezése által.

Kétségkivül észrevevé, hogy minő benyomást tett reám, s hamis mosolylyal eltávozott.

— Meg kell neki bocsátnunk, — mondá nagyanyja — ő még gyermek, noha már 19 éves.

A nap többi részét ezen házban töltém, s Lízát ujra láttam, majd mint szeszélyes gyermeket, majd mint különös nőt.

Holnap — mondá nagyanyja — ön lefestendi arczképét.

Rendkivüli izgatottságban mentem haza. Líza képe szüntelen szemeim előtt volt. Még ha szemeimet bezártam is, folyvást magam előtt láttam, s bámultam mindegyik mozdulatát.

Másnap korán az agg nőhöz mentem. Líza váratott magára; s végre megjelent kifáradt arczczal, mint a ki roszul aludt. Engem könnyeden üdvözlött s nagyanyjának kezet csókolt.

— Nem szégyenled, hogy ekkép váratsz magadra?

Ő megvető tekintettel nézett rám, s igy szólt:

— Annyira siet ön? Tüstént készen leszek. Erre kiment, míg én festékeimet s rajzónaimat előkészitém, s macskáival együtt ujra belépett.

— Pfuj! — mondá neki nagyanyja.

— Szükség, — válaszolá — hogy tartsak valamit kezeim közt. Nézze ön, mily szép lesz ez, — tevé hozzá mosolyogva, s majd egy, majd más állásba téve magát.

Én bámulattal szemléltem mindegyik mozdulatának kellemét.

Rögtön földhöz hajitá macskáit, hangos nevetésben törvén ki.

— Líza, — mondá nagyanyja, — lehetséges-e, hogy te csak egyetlen perczig nyugton maradhass?

— Jól van, — válaszolá, — vonuljon ön vissza, s megigérem, hogy többé moczczanni sem fogok.

A jó nagyanya kiment, magával vivén a macskákat. A szeszélyes fiatal leány elszánt tekintettel leült, merően nézvén reám, ugy hogy ez kissé zavarba hozott. Hogy zavaromat elrejtsem, rajzónokat kezdtem faragni, s festékeimet rendezni. Rögtön a bohó Liza elhagyja székét, kiáltásban tör ki, s hangos nevetés közt egy pamlagra dől.

— Nézd, jó anyám, — mondá az épen akkor belépett nagyanyának, — nemde a legfurcsább látvány?

Az agg nő rám nézett, s szintén nevetni kezdett.

— Festéklapom előkészitése közben, tudtomon kivül, bemocskolám arczomat, s most siettem azt megtörölni.

— Kérlek, jó mama — mondá Líza hizelgő hangon, — menj még egyszer a másik szobába, s tökéletesen veszteg fogok ülni.

Jól tudá, hogy szerető nagyanyja nem képes neki ellentállani. Midőn magunkban voltunk, behizelgő hangon igy szólt hozzám: „Adja ide a festéklapját s ecsetjét.“ Nem várva be, hogy átadjam neki, elvevé tőlem, a tükörhöz közeledett s tökéletes ügyességgel vörös festékkel kené be arczát.

— Nemde szép? — kiálta, fejét felém forditván. Erre szétbontván hosszú hajfürtjeit, melyek lábáig értek le, s ujra megnézvén magát a tükörben, — valóban, egészen egy vad nőhöz hasonlitok.

— Nagyon szép! — suttogám önkénytelenül.

— Ah! tetszem önnek? Hadd fessem be ön arczát is. Megálljon, — tevé hozzá, egy székre ülvén, — térdeljen le!

Engedelmeskedtem. Ő eltávolitá hajfürtjeimet homlokomról, s gyöngéden megérinté arczomat az ecsettel. Oly közel volt hozzám, hogy lehelletét arczomon érzém, s annyira el volt merülve munkájában, valamint én is a reánézés boldogságában, hogy nem hallottuk, midőn a nagyanya ujra belépett.

— Lásd, — mondá neki Líza, — festeni tanulok.

Miután ujra a tükörbe nézett, megmosta arczát; én is ugyanazt tevém, s ujra fölvevém rajzónjaimat.

— Nem volna kedve, — kérdém — festeni tanulni?

— Nem.

— Miért nem?

— Mivel nem szeretek tanulni.

— Mit szeret hát?

— Futkosni szeretek. Nos, fogjon meg.

Ezen szavak után a kertbe rohant.

Én kergetém; ő folyvást kiáltván: fogjon meg, fogjon meg!

Sokáig futkostunk ekkép, s én már kifáradva kezdém magamat érzeni. Végre elértem, ki akart siklani; derekánál fogva visszatartám, s mig birkózott, nem tudom miként, megöleltem. Elhalványult, vad tekintetet vetett rám, s erre komolyan visszament a házba. Én nehány perczig mozdulatlanul maradtam helyemen. Tekintete elrémitett.

Azonban folytatni kelle művemet, s ez uttal Líza tökéletes nyugottsággal ült.

Nehány nap mulva az arczkép készen volt. Mindenki igen hasonlitónak találta, de én nem voltam vele megelégedve.

— Most már, — mondá Liza, — szabad lesz nevetnem.

— Hát gátoltam én önt abban?

— Igen. Ön nem szereti, ha nevetnek.

Egész napokat tölték vele. A nélkül, hogy magamnak is meg mertem volna vallani, szerelmes valék. Ő szomorúnak látszott, ha szokott látogatásaim egyikét elmulasztám; de egyszer, midőn igy szólék hozzá:

— Ön tehát szomoru, ha nem láthat engem?

— Kétségkivül, — válaszolá gyermetegül, — csupán önnel lehet futkosnom.

A nyár közeledett. A nagyanya arról beszélt,

hogy rövid időn falura fognak indulni. A Lizától elválás eszméje mély bánatot okozott nekem. Ő észrevevé szomorúságomat, s okát kérdé tőlem:

Könyek lopództak szemeimbe.

— Kitaláltam, kitaláltam! — kiáltá, — azon búsul, hogy én falura megyek. Ön szeret engem!

— Igen, — mondám, élénken megfogván kezét, s ajkaimhoz vivén, — szeretem; megengedi ön?

— Én, — mondá, kezét visszavonván, — senkit sem gátolhatok meg abban, hogy engem szeressen.

Másnap nagyanyja ajánlatot tett nekem az iránt, hogy velük falura menjek. Hogy örömömet eltitkoljam, — azt válaszolám, nincs időm, e kirándulásra.

— Hogyan! — mondá Líza, midőn egyedül maradt velem, — ön nem akar elkisérni bennünket?

— Félek.

— Mitől?

— Öntől. Attól félek, hogy kigúnyol.

— Ha nem tetszik önnek, nem teendem többé.

— Tehát szán ön engem?

— Nemde szerencsétlen ön?

— Oh igen! Én szeretem önt . . . és ön?

— Mit akar, hogy tegyek? Ezentúl is szeressen. . . Talán egyszer majd én is. . .

Nem hagytam szavait bevégezni, térdre borultam előtte, s örömtől elragadtatva megcsókolám kezét, ő ezt nem gátolá, s némi kandisággal szemlélé lelkesülésemet.

Falura utaztunk. A nagyanya valódi vonzalmat tanusitott irányomban, s ugy hiszem, nem bánta volna, ha unokája viszonozná szerelmemet. Líza megengedé, hogy kezét megcsókoljam, de ennél többet semmitsem engedett.

Falun a mezőkön, az erdőkben, s egy kissé elhanyagolt nagy kertben sétáltunk. Volt ott egy patak, mely nyáron fehér liliomokkal volt boritva. Egyszer Liza megkért, hogy szedjek neki nehány ilyen virágot, s hogy belőlük virágcsokrot készitsek. Minden erőfeszitésem daczára nem tudtam azokat elérni.

— Jól van, — mondá, — menjen nagyanyámhoz, mondja meg neki, hogy fürödni akarok, s küldje el hozzám Katalint, szobaleányomat.

— Mit gondol? — kiálték reszkető hangon, s elhalványulva.

— Fürödni akarok. Tökéletesen tudok úszni.

— Nagy isten! vízbe fog fúlni.

— Akarja-e ön, — válaszolá parancsoló hangon, — megtenni azt, a mit mondok?

Ismertem elszánt jellemét, s lesütött fejjel mentem parancsait végrehajtani. De halálos nyugtalanságban valék. Attól féltem, hogy vízbe fog fúlni. Miután parancsainak engedelmeskedtem, visszamentem a kertbe, s a bokrokon keresztül a patak partjáig lopózkodtam. Ott úszott, s játszott a vizben, s virágokat szedett. Kimondhatlan elragadtatással szemléltem.

Csakhamar kijött a vizből, s a kertbe hivott. Hozzá siettem. Fején fehér liliom-koszorú volt, s kezében ugyanoly virágokból készült koszorút tartott.

— Ugyan, hol volt? — kérdé, — kerestem; — erre rögtön figyelmesen nézvén rám, s lábával toppantván: Ah! — mondá, — ön meglesett engem. Ez szép; igy engedelmeskedik nekem, s mégis azt mondja, hogy szeret.

Annyira megrémültem szemrehányásai miatt, hogy bocsánatot kérve térdre borultam előtte. Ő egy perczig tétovázott, s erre mosolygott. Bocsánatom s boldogságom szemeiben voltak olvashatók. Egymásmellé ültünk a gyepre. Ő fejét vállamra hajtá; míg én karommal derekát öveztem körül. Sokáig maradtunk igy, a nélkül hogy csak egyetlen szót is szóltunk volna.

A nagyanya keresett s hivott bennünket. Föl akartam kelni. Líza kezével visszatartóztatott; erre nagy szemeivel rám tekintvén, megölelt, s én természetesen nem kelhettem föl.

Azonban beláttam, hogy jó lelkiismerettel nem rejthetem el továbbra is titkomat a jó agg nő előtt. Bevallám neki Líza iránti szerelmemet, s azt mondám, hogy ha megengedi, nöül veendem, egész éltem neki lesz szentelve.

— Igen, igen, — válaszolá; — valóban te nem vagy gazdag, s Liza atyja hivatalnok volt. De határozzon ő maga. Szegény anyja halála perczében is kért, hogy hajlamait ne ellenezzem.

Líza s én jegyet váltottunk, de titokban; ő maga akarta igy.

Visszatértünk Moszkauba; ott tudtam meg szüleim halálát. Akkor oly boldog valék, hogy ez a veszteség csak kevés benyomást tett rám.

Nehány hónap mulva, midőn egyszer lakásomra tértem vissza, azt mondák, hogy nővérem megérkezett, és sokáig várt rám. Ebből semmitsem érthettem; mivel nekem nem volt nővérem. Beléptem műtermembe. Ott Lizának több arczképe volt. A fölött, mely önnek megtetszett, egy könyekkel áztatott zsebkendőt találtam. Semmi kétség. Távollétemben Mariette ült le szobámban. Vártam rá, aztán fölkeresni próbáltam; de csak hamar saját szerencsétlenségem mindent elfeledtetett velem.

Moszkauba visszatértem. Líza ujra szoros viszonyba lépett egyik barátnőjével, egy kevély fiatal leánynyal, kihez különös ragaszkodással viseltetett. Csakhamar észrevevém, hogy kedves arám többé nem ugyanaz volt irányomban. Nem beszélt többé velem, s nem nevetett ugy, mint hajdan. Ez iszonyuan fájt nekem.

Nagyanyja szemére hányta iránlami magaviseletét; Líza, e szemrehányás által fölinge-

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

rülve azzal vádolt, hogy a jó agg nő elégületlenségét ellene fölizgatom.

Egyik este, több látogató levén jelen, a különböző társadalmi osztályokra reászabott különféle öltözetek jöttek szóba; egyszerre Líza fölkiálta: „Jó mamám, ugyan minő egy egyszerü polgárnő kiszabott öltözete?“

Barátnője nevetni kezdett, s mindketten gúnyos tekintettel néztek rám. A nagyanya reszketett, s én kirohantam.

Másnap az agg nő igy szólt hozzám: „Szegény Simonom, szomoru dolgot kell önnek jelentenem: Líza nem akar önhöz nőül menni.“

Líza barátnőjéhez vonult vissza. Lehetetlen lenne kétségbeesésemet lefestenem. Végre elhatározám magamban, szülő városomba térni vissza, s Mariette-t ott ujra föltalálhatni reméltem.

Elutazásom előtt el akartam búcsúzni Lizától, gyermekként sirtam, s egyetlen szót sem tudtam szólni.

— Miért sir ön? — kérdé, — az én hibám-e ez? Én nem tudok megnyugodni azon eszmében, hogy mindenki kigúnyoljon, ha önhöz nőül menve, polgárnői állásba szállok le. Ha előbb tudtam volna . . .

— Jól van, — dadogám nyögve, — egyedül én vagyok hibás.

Ő is sirt. Fájdalmam megindità.

Elutaztam, s nem találtam fel ujra Mariettet.

Ezen idő óta eszelősen s nyomoruan éltem. Azonban ugy gondolám, hogy hacsak lehet, ujra hozzá kell fognom a munkához. Isten önnel!“

A „Revue britannique“ után

T. D.

APRÓSÁGOK.

. . . . a ki várakat épit
A legapróbb szegnek tudja mi haszna vagyon.
Kazinczy.

III.

Kisasszony hava és Kisasszony napja.

Thaly Kálmán, ismeretes „Régi magyar vitézi Énekek“ czimü gyüjteményének I. kötetében, a 209—212 lapokon, *Kisfaludy Lászlóról* közölvén egy éneket 1681-ből, annak utolsó versében előforduló e sorokat:

Az ezer hatszázban s nyolczvan egyben jutván
Kisasszony havának harminczegyed napján
Irám ez verseket. . . .

következő jegyzettel kiséri: „Septembernek (Kisasszony hava) csak 30 napja van, igy a versszerző vagy e napon, vagy oct. 1-jén irá költeményét, a dátumban tévedvén“ (212 lap).

Nem a versiró tévedt, hanem a commentator, a mennyiben *Kisasszony hava nem september, hanem augustus, ennek pedig valóban 31 napja van.* Th.-nak, hogy magát erről bizonyossá tegye, nem kellett volna egyéb, mint egy kalendáriomot felütni, s azonnal láthatta volna a versiró igazságát. Az efféle sietségből származott tévedéseket, igaz, kicsinységöknél fogva, nem érdemes, hogy nagy mértékkel mérje az ember (quas aut incuria fudit, aut humana parum cavit natura) : de alanyilag véve figyelmet érdemlővé válik e *jelen eset* az által, a mi a „Koszoru“ most folyó félévi 8. számában, a 187. lap második hasábján olvasható. Th. t. i. *—y—f.* birálójának felelvén, igy szól: „A Kisfaludy Lászlóról irt éneknél a ‚Kisasszonyhavát‘ augustus helyett septemberrel adám vissza. E kalendáriomi tévedésre az vitt, hogy kisasszonynapja *jelenleg* sept. hóban esik, persze *hajdanában, az ó naptár szerint még augustusban volt.*“

Ez már nem *tévedés* csupán, hanem *hiba* az, a mi szót kiván.

Tárgyával sokkal komolyabban foglalkozó irónak ismerem Th.-t, mintsem irányában azt az indecentiát engedjem magamnak, hogy azt higyem felőle, mintha ő nem tudná, hogy a julianum kalendáriom reformálása 1582-ben történvén, 1681-ben nem lehete *már* szó *Magyarországon ó szerint* számításáról az időnek; e helyett inkább azt mondom el, hogy *Kisasszony napja ó szerint sem esett soha augustusban, mert az september 8-kán volt mindig, a mint ma is van.*

E czélra legalkalmasb módnak látom, ha azon kalendáriomainkat tekintjük meg, melyek a Gregorianum előtti időkből fenvannak. Ezek valóban *ó szerint* adnak mindent, s igy a commentator is megnyughatik bennök.

Kezdem pedig alulról.

1558. Az esztergami breviarium előtt levő naptárban ez olvastatik: *September. 8.* Nativitas sanctae Mariae virginis [1]).

1501. Az esztergami kalendáriomban ez áll: *September. VI. Idus.* Nativitas sanctae Mariae virginis [2]).

1484. Ugyancsak az esztergami kalendáriomban: *September. VI. Idus.* Nativitas sanctae Mariae virginis [3]).

1466. A tatrosi kalendáriomban a Jászay-codex elején ez van: *September. VI. Idus.* Maria zuleteti [4]).

1182—1210. A Pray-codexben, a régi ha-

[1]) Breviarii secundum usum Ecclesiae metropolitanae Strigoniensis, Pars prima. Viennae, MDLVIII.

[2]) Calendarium Anni M. D. I. in usum Ecclesiae Strigoniensis. Pray : de Sigillis. Budae, 1805, p. 149.

[3]) Calendarium Anni M. CCCC. LXXXIV, in usum Eccl. Str. Pray ; de Sigillis. Budae, 1805. pag. 136.

[4]) Régi Magyar Nyelvemlékek. Harmadik kötet, Budán, 1842, 9. lap.

lotti beszéd mellett találtató kalendáriomban: *September. VI. Idus*: Nat. S. Marie [5]).

Azt hiszem, annak kimutatására, a mit akartam, elég ennyi adat; azonban a különböző püspöki megyékre nézve *Péterfy*nél [6]) is lehet még e tárgyat illető határozatokat találni. Csupán egyet jegyzek még ide az *Esztergami Agendarius*ból, mely *1583*-ban nyomatván, *első évi* a kalendáriom megigazitása után. Ennek 207. lapján ez olvastatik: *Szent Mihály havába. Illő innepec. Kisasszon, avag' Bodog aszonnac születése. 8.*

Ehhez képest akár *ó*, akár *új* szerint számitsunk, Kisasszony *napja* mindenkor september havába esik.

Ha Th. netán arra a 13 napi különbségre gondolt, mikor igazoló sorait leirta, mely *ma* az ó és uj kalendáriomokat egymástól elválasztja, arra is kellett volna gondolnia, hogy ez *előre rugtatás*, helyesebben: *napok kihagyása*, a *változatlan idejü innepekben* semmi nap áthelyezést nem vont maga után azon egy rendszeren alapitott naptárban, hanem csak *egymáshoz mérve* az óban és ujban.

Mindenesetre helyesb volt volna a *tévedés* mellett maradni *egyszerüen*; mig most az orvosló magyarázatra elmondhatni, hogy *medicina peior malo*.

SZ. I.

IRODALOM.

Magyar-orosz Népdalok. Gyüjté, s fordità *Lehóczky* Tivadar. Kiadja *Erdélyi* János. Sárospatak. (Ára 1 forint.)

Hazánk egyik legfélreesöbb, legelkülönitettebb szögletében megtelepedett népfaj szellemi világába vezet be az előttünk fekvő könyv bennünket. Ezek az oroszok vagy ruthének, kik Máramaros, Bereg, Ugocsa, Zemplén megyék hegyei közt elvonulva, csendes, kedélyes, igénytelen életet élnek, de azért tudnak lelkesülni, a „huszár dicsőséget" magasztalva zengik, s mint a kötet első darabja mutatja, büszkék nemzetiségökre. E népfajnak még semmi szellemi teremtménye nem volt a magyar irodalomban bemutatva, pedig hogy ép észjárásuk van, hogy eszmemenetökben sok az elevenség, frisseség, tréfa, sőt gyakran guny és ironia is, Lehóczky gyüjteménye eléggé mutatja. Atalában az orosz népben — a nagy Oroszbirodalom lakóit értve — melyet másfél évtizedje oly durva, állati nyerseségben kellett nekünk magyaroknak közelebbről megismernünk, melyet ujabban az élczlapokban megszoktunk kilenczágú korbácscsal kezében, idomtalan nagyságu, érzéketlen, otromba alakban látni — a korbácscsal nevelt szegény orosz pórban, ha otthon, bizalmas tüzhelyénél megvonul, sok ügyesség, kedélyesség, és leleményesség van. Mickiewicz, a „Szláv irodalmi felolvasások"-ban egy pár jellemző esetet hoz föl. Egy paraszt mesél a „csudálatos madárról", melyet fölkeresni ő (a mesélő) elindult, de csak egy elhullatott tollát találta meg; ez azonban ugy ragyogott, hogy mikor szobájába vitte, mintha fáklya égett volna, bevilágitá az egész házat. Erre hirtelen egy marok szöszt gyujt meg, s a fellobogó láng a fölrezzent hallgatókkal közelebbről érezteti a benyomást, melyet a toll ragyogása tesz, mint a legélénkebb elbeszélés. Egy más mesében, midőn az elvarázsolt király kisasszonyról van szó, kit a hős királyfi a többi elvarázsolt királylyányok közül azért nem ismerhet föl, mert egyik ugy hasonlit a másikhoz, mint a csillagok egymáshoz — a mesélő hirtelen föltárta az ablakot s a hó födte rónaság fölött a darabos felhők közül előtündöklő csillagok a legragyogóbb kristálypalotát tünteték a különben is exaltált bámulók elé. Ilyes apróságok nem mutatnak ugyan valami lángészre, de kétségtelenül némi szinészies ügyességet, mintegy a decoratióra forditott gondot tanusitanak, s hasonló eseteket különben oly ügyes és gyors eszü magyar népünknél, azt hiszem, nem könnyen találnánk.

De térjünk vissza a kezünk alatti gyüjteményhez. Hosszasb birálás vagy ismertetés helyett ime egyszerüen bemutatunk nehány dalt olvasóinknak:

10.

A magas havason
Fehérlik már a dér,
Hova vonulsz rózsám
Ha beköszön a tél?

Sárga juharfából
Készitek majd lakot,
S én megnyergelt lovon
Táborba vonulok.

Táborban lépdegélt,
Négy lovat vezetett,
S fehér kis kezében
Rózsája is egyet.

79.

Nehéz neked, kis galambom,
Az odúból inni;
Messze neked, szép ifiam,
Énhozzám eljönni.

Ha nehéz is vizet innom,
Szomjam oltom véle;
S ha én tehozzád fáradok
Csókot kapok érte.

82.

Hol csörgedez az a forrás,
Melyből a galamb itt?
Hová lett az a kis leány
Kit én úgy imádék.

[5]) Jos. Koller, Historia Episcopatus Quinque ecclesiarum Tomus I. Posonii; 1782. pag. 397.

[6]) Car. Péterfy, S. Concilia cet. Viennae, M. DCC. XLII. Tom. I. pag. 219. 280. 243.

Hej már azt a hideg forrást
Galambok kiitták;
Hej már azt a kis leánykát
Más legénynek adták.

65.

Sötét erdő, s kék hegy távol,
Szebb a leány a málnától.
Málna pirul napsugártól,
S a lyány arcza a málnától.

42.

Könyezett a kis lyány
A legelső hétfőn,
A mint a koszorut
Levevék fejéről.

És könyezett ismét
A második kedden,
Bajlódásnak adván
Helyet a szerelem.

Sirdogált a leány
A harmadik szerdán,
Aggasztó helyzetét
Szaporodni látván.

S a negyedik héten
Csütörtöki napon,
Végtelen sok baján
Ismét sirt ő nagyon.

Könnyeket hullatott
Ötödik pénteken
Koresmába dózsölvén
A férje részegen.

És sirva sirdogált
Hatodik szombaton
Irtózván gazdája
A munkától nagyon.

S végre midőn eljött
Hetedik vasárnap
Elkergette férje
A siró leánykát.

88.

Vizet iszik a szivárvány,
Leszállott a kertbe.
Hallottátok jó emberek:
Nő férjét megverte?

Urak elé került az ügy
S az urak itélték,
Hogy a férfi kövesse meg
Ifju feleségét.

Veszek én feleségemnek
Egy-két itcze jó sert,
Hogy ne haragudjék azért,
Hogy engemet megvert.

E nehány mutatványból is meglátszik, hogy a népnek, mely azt költé, sok üde, eleven, itt-ott meglepő gondolatja van:

Málna pirul napsugártól
S a lyány arcza málnától.

oly ügyes fordulat, mely itészi öntudattal dolgozó müköltőnél is meglepne bennünket.

A kötet végén a lakodalmi szokások vannak leirva, egész terjedelemben, a dalokkal és versekkel együtt, melyek a mulatságot füszerezik. A lakodalmi szokások átalában minden keresztyén népnél legjellemzőbbek: érezve a házasság fontos voltát mindenütt nagy ünnepélylyel hajtják végre e szertartást, s a népnek legtöbb egyéni sajátsága — mely más nemzetekéitől elüt — nyilvánul azokban. A ruthén népnek is sok oly sajátos szertartásával találkozunk itt, mely a környező népfajok, a magyarok-, oláhokétól egészen különbözik. Ime, átveszünk egy részt, kihagyva a minduntalani dalokat, melyeknek a forditás által nagyon sokat kellett veszteniök.

„A kitüzött menyegző nap előtti este mind a lyány, mind a vőlegény házánál megjelennek az ismerősök, s az ugynevezett *huszkira* (konyha vagy libatáncz) és zene mellett vigadnak; később a vőlegény a vőfélylyel (druzsba) elmegy arája házához a bokrétáért, mely kalapja diszéül szolgáland. Ez többnyire csinált virágból készült, és rezgő, csillogó aranyfüsttel ékitett csokor; a vőlegény a menyasszonytól, a vőfély a nászlyánytól kap ilyet, s azonnal kalapjokhoz tüzik. Ezen este a hivogatók (szvacsi), többnyire válogatott jókedvü suhanczok, sorra járják a meghivandó vendégeket.

Felviradván a várva várt reggel, a nászlyányok a vőfél és násznagy társaságában a helység bármely kertjébe betérnek téli zöldet vagy börvényt szedni, hogy abból a házasulandók részére koszorukat kössenek, mert a görög szertartás szerint ezek fontos szerepet játszanak az esketésnél. A börvényszedés zene- és közönséges dalok kiséretében történik. Börvényt bárki kertjéből szedhetnek ugyan, de kárpótlásul tartozik a násznagy az illető háziasszonynak egy üveg pálinkát adni, ki az üveg tartalmát saját edényébe átönti, s az előbbit vizzel megtöltvén, a násznagynak visszaadja. Igy mindkét fél külön szedeti a börvényt, azon különbséggel, hogy a vőlegény emberei zászlóval járnak, mely többnyire rudhoz illesztett fehér, vörös vagy tarka, kiáltó szinü kendőkből áll. A koszoru-kötés fontos szertartása igy megy véghez: a násznagy keresztformában meghinti a börvényt szentelt vizzel, azután kiválaszt egy négylevelü ágacskát, s azt a nászasszonynak nyujtja annak jeléül, hogy a kötést megkezdhetik. Ozvegy állapotban lévő nászasszonynak tilos a koszorukötéshez nyulni, ezt menthetetlen rosz előjelül tekintenék. — Midőn a koszoru elkészül, a nászasszonyok két kendőre füzik azt kereszalakban, s egy átfurt kulacsot (korovaj) illesztnek rá; a kendők végeit kezökbe veszik, s háromszor körüljárják az asztalt, mely menetet zenészek, többnyire hegedüsök kisérnek; ennek végével tánczra perdül a négy nászasszony, s ujjongatva tapsol. Ezalatt valahol a szobán kivül egy suhancz fejére fökötőt

és egy fátyol alakú fehér kendőt (primitka) tesznek, s igy fölcziczomázva a szobába kisérik, hol a jelenlevők nem kis mulatságára sirva panaszkodik, hogy ő asszonynyá lett; ekkor tánczra kapják a főkötős fiut, s három tánez után leveszik róla a fejéket.

Ezek után a templomba készülnek: a diszesen felöltözött mennyasszony haját fonatlanúl leeresztik s fejére a koszorút illesztik, melyet hajához egy édes almafa galyacskával megerősitenek. A vőlegény kalapja tetejére teszi a részére kötött, s az esküvés alkalmával fejére illesztendő koszorút. Mielőtt a sereg megindulna, a násznagy búcsút vesz a mennyasszony nevében annak szüleitől, s ezek sirva áldják meg s bocsátják templomba leányokat. Az úton mindenütt, minden alkalomra sajátságos dalokat énekelve, végre a templomhoz érnek, s megkezdődik az esküvés szertartása. Az igék elmondása közben a menyasszony, — hogy magának a férje feletti uralmat (papucskormányt) biztositsa — midőn eskütétel végett ujjaikat az evangyéliomra teszik, nagy ügyesen azon igyekszik, hogy az ő ujjai a férje ujjai fölé essenek, vagy ha azt nem tehetné, hogy legalább egyszer férje lábára hághasson. Ha ez sikerül, czélját éri.

Esküvés után az előbbi rendben, de mindkét fél együtt, betér a menyasszony házába, folytonos zene és több ez alkalommal énekelni szokott dal kiséretével. Ott már lakoma várja őket, mely többnyire pálinkán és kenyéren kezdődik; erre következik a sült tyúk, sertés és bárány pörkölt, főzelék, kalács, kürtös fánk és leges-legutoljára a leves. Közbe-közbe pálinkáznak, egymásra köszöntve ilyképen: „daj bozse!“ (adj' isten). — Étkezés után a vőlegény násznagya pénzt ád a menyasszony anyjának, hogy leányát illendően fölnevelte; végre a vőlegény este felé a menyasszonynyal és két nászasszonynyal haza indul, szintén versekben búcsúzva a szülőktől. A menyasszony ágyát nem szekéren, hanem férfiak rudakon viszik a vőlegényhez: a fiatal pár, a jegykendő végeit kezökbe fogván, indúl hazafelé. Oda érve, a vőlegény anyja komlóval és buzával meghinti az ifju párt, annak jeléül, hogy soha fogyatkozást ne lássanak; a menyasszony pedig kalácsot ád anyósának, s kegyeletesen megcsókolja szive táján. Ekkor a vele jött két nászasszonyt megvendéglik, s azok aztán haza mennek, magára hagyva férje vendégei közt a menyasszonyt. Ez erre asztalhoz ül, s egy figyermeket vesz föl karjára, kit azon ohajtással nyujtanak neki, hogy először is fia szülessék; a piruló lyány két kalácsot, s egy szalagot ád a gyermeknek.

Megérkezvén pedig az alvás ideje, a vőfély ágyat készit az uj párnak, télen, nyáron egyaránt a *padon*, s oda helyezi a zászlót is; ezután a násznagy odavezeti őket a nászágyhoz, s kellően meg is áldja. Korán reggel legelébb is a menyecske igyekszik fölébredni, hogy a zászlót elrejtse, a miért, ha sikerül, a vőfély 20—30 krnyi birságot tartozik neki fizetni, a násznagynak pedig elegendő pálinkát adni; ha pedig a vőfély előzné meg a menyasszonyt, akkor ez esik büntetés alá, mi azonban ritkán történik, mert ezt a nő leendő restségének tartanák, s kigunyolnák érte.

Reggel a menyecske a szoba seprésével kezdi meg az uj háztartást, mely alkalommal a vőlegény — némi ösztönzésül — nehány krajczárt vet a szemét közé, mit a menyecske szépen fölszed és zsebre rak. Erre ivás következik, mert násznépben nincs fogyatkozás, folyvást jönnek-mennek. Ezután a menyecske szülői érkeznek meg nagy nászsereggel, s követelik lányokat, kit azonban otthon azalatt elbujtatnak a kamarába, s helyette egy lepedőbe burkolt legényt mutatnak be, kérdezve: „ezt keresik-e?“ Ezek dalban felelnek hogy nem az, s arra csakugyan előjön a kamarából a menyasszony, s az udvaron egy veder vizből, mit a násznagy megint fölszentel, vőlegényével együtt megmosdik. A megmaradt vizet a menyecske a környezőkre önti, aztán bemegy a kamarába, s ott egy *járomra* ültetik, jegykendővel leboritott kezébe egy pohár pálinkát adnak, s ily helyzetben ül mindaddig, mig a nászasszonyok be nem kötik fejét, előbb levéve az arakoszorut. Erre a pálinkát vőlegényével közösen megiszszák, akkor a menyasszonyt egy nászasszony kivezeti, tánczban háromszor megforgatja, s átadja a násznagynak, ki hasonlót tesz, aztán a vőfélynek, s csak igy kerül végre a vőlegény karjaiba. Erre megint táncz, lakoma következik. — Egy hét mulva a menyasszonyos háznál még egy dáridót csapnak, s ezzel a lakodalom ünnepélye véglegesen befejeztetik.“

Mint e mutatványból láthatják olvasóink, a könyv tartalma elég érdekes annak, ki átalában az effélék iránt érdeklődni tud. Az egész összeállitás ügyes és kerekded — az is látszik, hogy csak válogatott darabokat vett föl a gyüjteménybe Lehoczky úr; hanem a forditás ellen van némi kifogásunk. A vers technikájára nagyon keveset adott a fordító, mind egy nála: ha könnyen jön a rim tesz, ha nem, elhagyja. Igaz, hogy ez talán a nép eredeti teremtményeinek hanyagságához teszi hasonlóvá a dalokat, csak hogy itt sok olyat is találunk, mit a nép fülérzéke semmi esetre el nem fogadna rimnek, s meg nem szenvedne úgy, a hogy van. S ezen — a népnél elnézhető — hanyagság mellett nagyon különösen tünik föl, midőn egy-egy, csak irodalmi, a nép által nem használt, nem ismert kifejezés vagy szó vegyül az egyszerű szövegbe, sőt gyakran olyan is, melynek még az irodalomban is kétes használata, vagy egyátalán teljesen uj, soha nem hallott pl. az *éneklész* szó. Az ilyenektől az egyszerű gondolatok átültetésénél jó lett volna tartozkodni.

A kiállitás igen szép, hogy bármely salon asztalon bátran helyet foglalhat. Ha szeretik olvasónőink az egyszerű vad virágot, mely nem az üvegház tikkadt levegőjében, hanem a mező harmatá-

tól nőtt, mely nem diszlik az exotikus növények ragyogó pompájában, csak egyszerű szineit, ártatlan szagát tárja elénk — akkor ajánljuk e gyüjteményt, bizonyosan fognak benne gyönyörüséget találni. *

NEMZETI SZINHÁZ.

(Oct. 14.)

Nem szabad a királylyal tréfálni. Vigjáték 3 felv. Irta Kovács Pál. — „A történeti vigjáték szinpadunkon — mond egyik laptársunk — azt lehet mondani, csaknem gagyogó gyermekkorát éli. Szépen megindult már ugyan, de nem halad elég biztosan, önállóan, gyakran idegen támaszt keres, hogy megállhasson. De bár még gyönge, mégis látszik, hogy van életereje, s lassanként fejlő vonásai szebb jövővel kecsegtetnek.“ A gagyogó gyermek alatt nem tudjuk mit ért laptársunk. Azt-e, hogy történeti vigjátékot csak most kezdenek irni drámairóink, vagy azt, hogy mindeddig nem mutathatunk fel sikerültebb kisérletet e nemben. Az ugy nevezett történelmi vigjáték irodalmunkban épen oly régi, mint a nem történelmi vigjáték. Irt ilyesmit már Kisfaludy Károly is, ki a magyar vigjáték uttörője. Gaalnak „Király Ludason“ czimű vigjátéka szintén ilyen, valamint a Szigligeti „Rózsá“-ja és „Kinizsi“-je is. A különbség történeti régibb és ujabb vigjátékaink között leginkább csak az, hogy amazokon a német vigjáték hatása érzik, emezeken pedig a franczia, kivált Scribe. Laptársunk ugy látszik azt hiszi, hogy csak egy pár év óta van ugynevezett történelmi vigjátékunk s az napról napra szebben fejlődik. Csodálkozunk, hogy ez épen a jelen vigjáték előadásakor jutott laptársunk eszébe, mert bármily tisztelettel legyünk különben a jeles iró iránt, ki kell mondanunk, hogy e müve legkevésbbé sikerült mindazon müvek között, melyek e nemben harmincz év óta szinpadunkon megfordultak. Laptársunk egyszersmind a történelmi vigjáték akadályait is megemliti. Gyors fejlődésének legnagyobb akadályát abban találja, hogy a közérzület igen komoly kegyelettel viseltetik minden fényesebb történeti név s legkivált a nagy emlékü régi magyar királyok iránt. Tehát ha a közönség lemond a magyar történelem nagy emberei iránti kegyeletéről, történelmi vigjátékaink sokkal sikerültebbek lesznek. Ily áron nincs kedvünk történelmi jó vigjátékot vásárolni, s a melyik költőnek a nemzeti kegyelet akadály, jól teszi, ha béket hagy a drámának. Megérdemelné-e az a költő nevét, ki Szent Lászlóból, Hunyadi Jánosból, Mátyás királyból, Nagy Lajosból komikai személyeket merne faragni, s lenne-e annak a közönségnek nemcsak nemzeti önérzete, de izlése is, mely ilyesmit eltürne? A költő bár honnan vegye tárgyát, akár a multból akár a jelenből, mindenesetre olyat kell választania, melyből komikumot fejthet ki. A történelemben is találhatni komikai tárgyat, bár kevesebbet, mint a jelen életben, mely a vigjáték valódi tere; de hogy oly tárgyból igyekezzünk komikumot kisajtolni, mely azzal homlokegyenest ellenkezik, az a legmüvészietlenebb valami.

Kovács Pál nem törekedett ily müvészietlenségre, s nem ő, hanem laptársunk hibás, midőn a mü egyik legnagyobb hibáját abban találja, hogy Mátyás nem elég vig személy, s bohócza vidorabb. Az lesz vala szép, ha Mátyás király komikai hősként szerepel, bohócza pedig komolykodik. Mátyás hibásan rajzolt alak, de nem azért, hogy nem komikai hős, hanem mert nincs benne semmi élet. Szerzőnk igen helyesen Bánffit vette föl komikai hősnek, a mint hogy ezt kivánta maga a történelmi adoma, mely a mü alapjául szolgált. Bánffit féltékenysége teszi komikai személylyé, s épen a királynak kell megtréfálnia, kire oktalanul gyanakodott. Ez magában elég jó tárgy, de kidolgozása nagyon elhibázott, mind a cselekvényt, mind a jellemeket illetőleg. Az expositio vontatott. Szerző a helyett hogy nézőit hirtelen tájékozza s a cselekvényt megkezdje, egy hosszas és izetlen jelenetben a várnagyot és nejét lépteti föl, azután még a királyt és bohóczát. Egy felvonás felét pazarolja arra, mire elég lett volna egy rövid jelenet. Tárgyához képest sokkal természetesben kezdődik vala a vigjáték, s indul meg a cselekvény, ha Bánffinak hirül hoznák, hogy a király meg akarja látogatni, s Bánffi féltékenységből hozzáfog neje rejtegetéséhez. Igy az expositio gyorsabbá válhatik, a főhős is előbbre nyomulhat, s komikai oldalai inkább feltárulhatnak. Szerző e vontatott expositiót még azzal tetézi, hogy azt a jelenetet, mely az egész cselekvényre elhatározóan befoly, a szinfalak mögött viteti véghez. Bánffi az álruhába öltözött Mátyás királyra bizza nejét, hogy vigye át a Dunán rejtekhelyére. Szerző távolról sem indokolja e nehezen indokolható tényt. — De ha képes indokolni s előttünk hajtja végre, valódi komikai helyzetet rajzolhat. Ennyi az első felvonás, mely legjobb az egészben. Ezután a mű még inkább gyöngül és unalmasodik. A főcselekvény lassan mozog, mellékesemények boritják el, melyek egész episodokká nőnek. Egy pár mellékszemély, például a várnagy és neje, aránytalanul sok helyet foglalnak el és Bánffiné, kit igen jól lehetett volna használni a cselekvény gyorsitása- és élénkitésére, csaknem néma személy. Feltünő, hogy a főhős, kiben leginkább volna meg a komikum magva, sehogy se tud maga iránt komikai érdeket gerjeszteni. A physikai és lélektani valószinűtlenségek egész sora vonul el előttünk, melyeket nem feledtethetnek a néhol igen is durva élczek és üres hazafi frázisok. Szóval e mű sokkal gyöngébb, mint társai, az a két eredeti, szintén történelmi vigjáték, melyek a mult év végén s a jelen tavaszán adattak, s melyek szin-

tén igen gyöngék. Nem tudjuk, drámairóink miért eröltetik a történelmi vigjátékot, mely kétes becsü genre, s melyhez, ugy látszik, nem igen van szerencséjök.

GY. P.

VEGYES.

* Folyó hó 17-én a nyelv- és széptudományi osztály tartott ülést az akadémiában, b. Eötvös elnöklete alatt. Emlitettük volt Philippopolisban lakó hazánkfia *Pászthory* Endre két munkáját, melyek egyike a török nyelv hasonlóságát a magyarral fejtegeti, másika pedig mutatvány egy franczia-magyar zsebszótárból, s melyeket birálat, illetőleg kiadás végett küldött vala bé az akadémiához. Most a helyettes titkár, Csengery, felolvasá az illető birálók véleményét, de ez egyik müről sem kedvező. Azután *Fábián* Gábor rendes és *Szvorényi* József levelező tagok hosszan indokolt véleménye olvastatott *Márki* József „Horácz levelei" fordításáról, mely, mint az idézett helyekből is kitetszik, szolgai az érthetetlenségig, tökéletlen a badarságig, s elöbeszédében a fordító mégis oly hangon beszél, mintha ő nyujtaná a fordítás „netovábbját." Végre a fáradhatlan szorgalmu *Budenz* József levelező tag mutatott be ismét egyet az altaji nyelvek közül, „*Cseremiz* tanulmányok" czim alatt, az e nyelvbe a rokon nyelvekből, különösen a törökből belopódzott szavakat fejtegetvén.

— Abonyi Lajos eredeti regénye: „A mi nótáink", mely, mikép tudva van, a Kisfaludy-társaság által pártolóinak lesz szétküldendő, nyomtatásban teljesen elkészült, és a legközelebbi napokban a szállitás is megtörténik. A munka négy kötetre terjed és megközelíti az 50 ivet, ugy hogy az idei könyvilletményből már nem sok marad fel. A hiányzó mennyiség Camoens classicus müvének, a *Lusiadának*, Greguss Gyula által eszközlött fordításából fog kipótoltatni, mely szintén már sajtó alatt van és szedése gyorsan halad. Kéri annálfogva a társaság igazgatója azon t. cz. pártoló urakat és hölgyeket, kik az uj hároméves folyamra is készek belépni, de az 1864-dik évi illetőséget még be nem küldötték, valamint azon tisztelt gyüjtőket is, kiknél netalán aláirt ivek volnának beküldetlen: méltóztassanak ezeket igazgató Arany Jánoshoz (lakása: üllői ut 7. sz.) minélelőbb utnak indítani, hogy a könyvek expeditiója részökre is idejében megtörténhessék. Annálinkább szükségeli pedig a társaság az évdij beküldését, mivel az eddig befolyt mennyiség a nyomdai költséget, irói dijakat, s expeditió terhét sem födözi, holott az elmult hároméves folyamból is ezer forintot haladó öszveg maradt kinn oly pártolóknál, kik magukat aláirással kötelezték, a társaság könyveit elfogadták, s a dijat be nem fizették. — (E tudósitást szíveskedjenek a hazai lapok átvenni hasábjaikra.)

* Üdvös inditványt terjesztett az akadémia tagjai elé Csengery Antal helyettes titkár, a mely (a P. N. bővebb ismertetéséből kivonva) röviden abból áll, hogy az akadémia egyes osztályai rendes havi tanácskozmányokat tartsanak, melyekben megállapitanák az illető heti ülésekben fölolvasandó értekezéseket, fölszólitanának bizonyos korszerü tárgyak előadására bizonyos tagokat, eszmecserét folytatnának a módokról, melyek szerint, s az eszközökről, melyek által a szakukbeli tudományok mivelése és terjesztése leginkább eszközölhető, intézkednének az évkönyvekbe szánt dolgozatok megbirálásáról, meghallgatnák az osztálybeli tagok észrevételeit egyes tagoknak különösen székfoglaló előadásaira, gondoskodnának, hogy egyes tagok a legujabb tudományos mozgalmakról, találmányokról stb. legalább évenkint jelentést tegyenek, könyvészeti adatokat nyujtanának az „Értesitők"-be, felügyelnének, hogy jelesebb müvek a könyvtár számára megszereztessenek, egyes tagok utazásaikban, munkálkodásaikban az akadémia részéről támogattassanak, segélyeztessenek stb. Reméljük, hogy az osztályok örömmel fölkarolják a czélszerü inditványt, mely csak arra szolgál, hogy az akadémia alapszabályilag elébe tüzött föladatainak minél tökéletesebben megfelelhessen. (M. S.)

* Szintén a P. Naplóban egy (ugy látszik hosszabb) czikksor kezdődött meg *S.* tollából, az akadémiai titkárság betöltését illetőleg. Helyesebben mint egy másik napilapunk, mely már *nevet* is említ (még pedig olyanét, kinek, mint *positive* tudjuk, se ambitioja, se megfelelő tulajdoni nincsenek e hivatalra s annálfogva nevét előre is mellőztetni ohajtja), a titkári hivatal fontosságát fejtegeti, s ebből folyólag annak szükségét, hogy teendői, melyek eddig egyetlenegy tisztviselő vállára sulyosodtak, megosztassanak. Ajánljuk az alaposan irt czikkeket minden illetőnek figyelmébe.

* A lapunkhoz beküldött, s 14-ik számunkban közzétett *pályázatra* vonatkozólag ujabban következő levelet vettünk az abonyi casino elnökségétől: Tekintetes szerkesztőség! Folyó évi sept. 26-án a Nagy-Abonyi polgári társalgókör s olvasó egylet által beküldött pályázati hirdetést *közbe jött akadályok* miatt a társulat visszavontnak és megszüntnek nyilvánitja. Melyről is midőn a tekintetes szerkesztőséget ekként értesitnők, azon kérelmünket zárjuk még ide, hogy ezt becses lapjában közzétenni sziveskedjék. — Kelt Abony, oct. 15. *Hincs József*, társulati elnök.

* *Reményi Ede* harmadik és utolsó hangversenye a nemz. szinházban holnap hétfőn este megy véghez; müsorozatából kiemelhetjük: 1) Joachim nagy hegedü-versenyének 1-sö részét zenekarkisérettel, (a 2 és 3-ik részét szerdai hangversenyében játszá.) 2) Nocturne (Es-dur) Chopintől. 3) Nagy hallgató magyar, Reményitől. 4) Sarabande és Tempo di Bourré magán-hegedüre Bach Sebestyéntől. 5) Liszt Ferencz magyar rhapsodiáiból.

* A Petőfi-szobor ügyében Reményi Ede nyilatkozatot tett a mult napokban közzé, előadva az egész ügy miben állását. Kilencz ezer forinton már felül áll a tőke, s ez a pesti takarékpénztárnál van letéve, mégpedig oly módon, hogy azt a szobor-ügyi társulat törvényes megalakulásáig senki ki nem veheti. Ez intézkedés mindenesetre nagy megnyugtatására szolgálhat mind az adakozóknak mind Reményi urnak. Egyszersmind elmondá Reményi ur e nyilatkozatban azon nézetét is, hogy az emlitett összeget még semmi esetre sem gondolja elégnek arra, hogy Petőfi nevéhez méltó szobrot lehessen belőle állitani, s inkább pár évi várakozást — mialatt talán az idők jobbra fordultával a tőke is szaporodik — inditványoz, mintsem hogy a Lendvay vagy Kisfaludy Sándor szobraihoz hasonló elhibázott mű legyen ez is. — Teljes igazsága van a derék müvésznek, s semmi okunk sincs a sietésre!

* A nemzeti szinháznál sok érdekes ujság volt a mult, s lesz e következő héten. Közelebb két uj vigjáték került szinre: egy eredeti: „Nem szabad a királylyal tréfálni“ — s egy forditott, a „Szövetségesek.“ Az előbbit kinyujtottsága, nagyon is közönséges életből vett szólásformái, s inkább beszélynek mint vigjátéknak való tárgya rögtön a bukás szélére vonta, — az utóbbi, a pezsgő franczia ész terméke, még sokáig vonzani fogja a közönséget ügyes bonyodalmával, szellemdús jeleneteivel. — Szintén e két héten tartja Reményi is hangversenyeit, melyek programmját már mult számunkban közöltük. Az első hangverseny a mult szerdán ment végbe, a legnagyobb sikerrel. A közönség — kivált a magyar népdalok s a Rákóczy induló által föllelkesitve — koszorukkal halmozta el Reményit, s minden darab után kihívta számtalanszor, mit ez azzal viszonzott, hogy háromszor is rákezdte a közönségnek legkedvesebb dalokat. Felekiné pedig ma lép föl először Lecouvreur Adrienne-ben. E héti előkészületre kitüzettek: Hétfő, october 24. Borura derü. (Reményi 3-dik hangversenye.) 25. Ördög Róbert. 26. Nő-uralom. 27. Ernani. (Fehérvári Mari k. a 3-szor.) 28. Nadányi. (1-ször.) Fidelio. (Uj betanulással először.)

* A lapok után mi is emlitők a mult számunkban, hogy Buda városa a népszinház telkét el akarja adni. E hirt ujabban az illető helyről jött tudósitások megczáfolták. Átalában nagyon is sürü, a közönségesnél kevésbbé átlátszó lepel fedi ez intézet jövőjét. A hétszemélyes tábla váltóosztálya megerősité a váltótörvényszék azon itéletét, hogy a Molnár ellen elrendelt csőd kimondását meg kell előzni a hitelezők kihallgatásának. E szerint még a Molnár viszonya sincs elintézve, noha Molnár közelebb a M. Sajtóban megjelent „Népszinház vetója“ czimü czikkben, az intézetnek felvirágozását, önerejéből — minden egyéb segély nélkül — gazdagon megélhetését igéri, arra az esetre ha — mit minél előbb elérni hisz — az igazgatóság megint az ő kezeibe jut vissza, s a társulati tagok hü, szorgalmas működésöket megkezdik. Az uj igazgatóság legbuzgóbb védője a „Sürgöny“ pedig közelebb csaknem gúnyolódva emlité, hogy a szinház hosszas betegségének halál lesz a vége. — S aztán a szegény intézetnek nem elég a maga baja, még iparlovagok is rontják hitelét, házról házra járván, s adakozásokat kéregetvén nevében, természetesen saját zsebök számára. —

* A pesti sakk-kör ma egy hete alakult meg, s tartá megnyitó ünnepélyét a „Velencze“ kávéház termében. A jelen voltak két pártra szakadva, azonnal meg is kezdék az ütközetet: az nap 24 huzás történt az első játszmában, de még nem lett vége, a matt csak ma fog kimondatni A helyiség ügyesen és csinnal van berendezve, s különös gond forditva arra, hogy a játszóknak mindenben nagy kényelmök legyen.

* A nemzeti szinház vezetésének megbirálására kiküldött bizottmány a szinházi vezetést tökéletesen megfelelőnek találta, s jelentését, mely Radnótfáy intendans úr működéséről nagyon kedvezőleg nyilatkozik, már be is adta a helytartótanácsnak. — Ugy látszik, a bizottmány működése nem akar nyilvános lenni, mert még azt sem tudni, vajon csak a pénzügyi kezelést vizsgálta-e meg, vagy figyelmét a müvészeti állapotokra is kiterjesztette?

* A Győrben f. hó 8-án tartott „orvosok és természet vizsgálók gyülése“ oly sikertelen volt, hogy jövőre csak szerényebb czélu „orvosok és gyógyszerészek egyesületévé“ válik. — Ugyancsak Győrben egy nagyszerü társulat van keletkezőben, — élén többek közt Xantus János is — mely ideiglenesen három, azután pedig még több gőzhajót szándékozik venni, s ez által élénkiteni a közlekedést a Dunán. Hogy a verseny mennyire olcsóbbitja a személyek és terhek szállitását, eléggé megmutatta a Luczenbacher-féle vállalat keletkezésekor beállt árcsökkenés, s ugyanannak a vállalat elmulta utáni drágulása. Igy csak üdvözölni lehet ez uj vállalatot, mely megint versenyt támaszt a Dunán.

* Zilahy Imre Racine Andromacheját az eredeti versnemben leforditá s benyujtotta a nemzeti szinháznak.

* A pesti őszi lóversenyek a lehető legkisebb zajjal folytak le e héten. Átalában az őszi versenyek sokkal kevésbbé izgatják föl a főváros lakosait mint a tavasziak, és a közvetlenül érdeklett közönségen kivül alig vesz bennök nehány polgár részt, mig a májusi idénykor minden rendürangú ember igyekszik részesülni a mulatság e fajában. Ez egymástól annyira elütő érdeklettség oka eddig abban volt, hogy az őszi versenyek délben tartattak, azonban ez idén már ez akadály is el vala háritva, s hogy a kedvező idő daczára mégis oly kevés néző volt, a megszokáson kivül talán okát sem lehetne adni.

* Bartay Ede mint ideiglenes elnök, Abrá-

nyi Kornél mint id. titkár a Magyarhonban élő „zenészeket-segélyző-egylet“ tagjait ma (vasárnap) délutáni 4 órára, a budapesti zenede termében tartandó közgyülésre meghivják. Tárgyak: 1. Választmányi ülések hitelesitése. 2. Pénztári jelentések. 3. Tisztviselők, s választmányi tagok választása.

* Mint a P. N. hallja, ifjabb philologusaink egyike Horatius összes müveihez szótárt kiszitett s adott közelebb sajtó alá. Virgilen kivül még eddig egy classicus munkához sem volt külön szótárunk, s igy ez uj törekvésnek — ha való, s jóravaló — csak örülnünk lehet.

* Gellért László nagybányai ügyvéd jelenti, hogy a Mezey festész féle 12 darab kisorsolt olajfestvény nála van letéve, s az eredeti sorsjegy bemutatása után ott mindenkor megkapható.

* Kempelen Győző négy kötetes társadalmi regényt fejezett be. Czime: „*Két ur.*“ A cselekvény az 1848-iki mozgalmas napok előtti korból van merítve. E mü ellenképe lesz Hugo „Nyomorultjainak.“Mig a franczia regényiró azért rója meg a társadalmat, hogy az egyszer vétkezőt kizárja kebléből s megbélyegzi annyira, hogy a visszatérés csaknem lehetetlen, addig a „Két ur“ szerzője azt kárhoztatja a társadalomban, hogy pénz és befolyás a törvényen fölül emeli azokat, kik vétkezésökben ügyesek, s a társadalom tudva, ismerve hibáikat, nem zárja ki őket a tiszteséges emberek sorából. A regény már sajtó alatt van Emich akadémiai nyomdásznál s még uj év előtt egészen megjelenik.

(Beküldetett.)

* Bodenstedt verseinek is uj kiadása jelent meg „Válogatott költemények“ — czimmel (Berlin, Decker). Bodenstedt — irja a német tudósító, költeményeiben igen érdekes kettős alakot mutat. Ugy látszik, mintha „Mirza-Shaffy dalai“ egészen más egyéntől származnának, mint a ki a többi költeményt irta. Mig azok a régi Hatem és Hafiz szellemét elevenitik fel a dalban, emezek egy elmélkedő poéta elmeszüleményei, kinek lyrája nem annyira saját alanyiságából foly, mint tárgyiasan a világból, korból és életből meritett gondolatok és nézetek eredménye. — Tehát ujabb vélemény annak erősitésére, hogy Mirza-Shaffy rejtélyes persa költő csak a Bodenstedt képzeletében él.

* Kevesen tudnak arról valamit, hogy a német szinészek közt 1820 előtt egy széles terjedelmü titkos társaság létezett, melynek tagjai, némileg a szabad kőmüvesek módjára, több fokozaton mentek által. A legalsóbb fokozatbeliek csupán annyit tudtak, hogy a társaság szinészi nyugdijintézet; de a felsőbb osztályuak titkos beavatás utján megismerkedtek a társaság czéljával, mely nem volt politikai, nem is képviselt valami nemesebb eszmét, hanem arra irányult, hogy Németországban minden szinészi előnyt a társaság tagjainak biztositson, egymást a tagok kölcsönösen emeljék, védjék, a jövedelmes helyeket elfoglalják, minden a társaságon kivüli szinészt elnyomjanak stb. 1820-ban Blumauer szinész feladta őket, s a kormányok elnyomták az önző társulatot. Mi sem azért festők „az ördögöt a falra“ mintha megjelenését ohajtanók.

UJ KÖNYVEK. *)

A MI NÓTÁINK. Regény. Irta *Abonyi* Lajos. Kiadta a *Kisfaludy-társaság*. I—IV kötet. K8r. *Pártolói illetmény 1864-re.* (Emich nyomd. Pest.)

WATERLOO. *Thiers* M. A. után francziából forditva. K8r. 353 l. Ára? (Ráth, Pest.)

NAPOLEON LAJOS IFJUSÁGA. Történeti korrajz. Irta *Herbert* Lucián. Forditották *Szabó* Richárd és *Dienes* Lajos (a boritékon csak *Szabó R.*) I—V. kötet. K8r. 224, 212, 212, 204, 183 l. Ára füzetenkint (egy kötet: két füzet) 60 kr. (Ráth, Pest.)

MAGYARORSZÁG CSALÁDAI, czimerekkel és leszármazási táblákkal. Irta *Nagy* Iván. Tizenhatodik kötet. 3 és 4. füzet. Szentiványi—Szombathy. Ára 1 ft. 70 kr. N8r. 641—800. (Ráth, Pest.)

MAGYAR PROTESTÁNS EGYHÁZSZÓNOKLAT TÖRTÉNELME. Kútfők után dolgozva, a magyar prot. hitszónokok nyomtatott vagy kéziratban levő munkáiból. Mutatványokkal s az egyházi beszédek birálataival, a reformatiótól a mai időig. Irta *Tóth* Mihály, a debreczeni ref. főiskolában gyak. lelkészet és ker. erkölcstan ny. r. tanára. Első kötet. A reformatiótól a XVII. század végéig. 8r. VI és 175 l. (Debreczen város nyomdája.)

A BODONHELYI erősitett KASTÉLY TÖRTÉNETE Sopron megyében. Irta *Ráth* Károly, a magyar tud. akadémia lev. tagja. (A szerző tulajdona). 8r. 8 l. Csak a szerzőnél kapható. (Sauervein, Győr.)

*) Hogy ez állandó rovatot minél teljesebbé tehessük, kéretnek a t. kiadó, illetőleg szerző urak, hogy az ujonnan megjelenő művekből egy-egy példányt, vagy legalább annak egész czimét, hozzánk beküldeni szíveskedjenek.

NYILT LEVELEZÉS.

Miskolczra L. J. Az újabb 12 frt megjött. Sz. S. ur neve után nincs restantia, de még két ugyanazon vezeték nevü ur van beirva Miskolczról: vajon nem történt-e a nevekben tévedés *ott* vagy *itt*? Kérnénk felvilágositást, mert addig a 8 frtot nem lehet beirni.

TARTALOM.

Kleopatra. — Az erdők titka. *Lévay J.* — Mindennapi csalódások. (Egy napló töredékeiből.) *Györy V.* — Kapper Siegfried szerb dalaiból. *Erdélyi J.* — Az arczképfestő. (Orosz beszély.) *T. D.* — Apróságok. — Irodalom. — Nemzeti szinház. *Gy. P.* — Vegyes. — Uj könyvek. — Nyilt levelezés.

Arany János felelős szerkesztő és kiadó.

Pest, 1864. Nyomatott Emich Gusztáv magy. akad. könyvnyomdásznál.

KOSZORÚ.

Megjelenik hetenkint vasárnap. Szerkesztő szállása, hová a dolgozatok, előfizetési pénzek, reclamatiók is küldhetők: Üllői-út 7 sz.

HETILAP
A SZÉPIRODALOM S ÁTALÁNOS MIVELTSÉG
KÖRÉBŐL.

Előfizetés; egész évre 12 frt, félévre 6 frt. Előfizetést elfogad s a lap szétküldését is kezeli Emich Gusztáv kiadó-hivatala: Barátok-tere 7. sz.

MÁSODIK ÉVFOLYAM. OCTOBER 30. 1864. MÁSODIK FÉLÉV. 18. SZÁM.

KLEOPATRA.

(Folytatás.)

Antonius nem volt több negyven évesnél, midőn a philippi ütközet kezébe adta a világ sorsát. Élő ember nem volt hozzá hasonló erőre s férfias szépségre Róma nemessége közt. Hatalmas de mindazáltal nemes testalkata, erőteljes, parancsoló termete, szemének lángpillantása a széles homlok alatt, gyöngéden hajlott orra s az erős, göndör, teljes szakáll arra emlékezteték kortársait, hogy nemzetsége Herculessel dicsekszik mint ősapjával. Ránézve egy hérosznak tünt fel, ha köntösét jóval csipőin felül övedezve, oldalán óriási kard, durva hadiköpeny vetve a vállára, katonái előtt lépdelt — harczban vé-zben mindig a legelsők előtt, velök szükséget és sanyart, éhet-szomjat és minden nemű nélkülözést osztva; mindenki előtt példánya és mintaképe a személyes bátorságnak, nemkülönben a szilárd kitartás- és türelemnek. Ezért vala ő a harczfiak bálványa, maga is született harczos. Kedvencz fegyverneme a lovasság volt, s a történelem sok merész lovagtettet tud beszélni róla. Bár nevelése hiányos volt, a görög nyelv és irodalom nem vala neki idegen, anyanyelvét pedig erőteljesen és hathatósan beszélte és irta. A számüzések s erőszaktételek közül, melyek a philippi győzelem után az ő nevében történtek, legtöbb a Fulvia rovására esik, kit mint özvegyet nőül vett vala. Ez asszonyról mondja Vellejus Paterculus, hogy benne, testén kivül, semmi nőies nem volt. Tökéletesen uralkodott férjén, ki e szerint — Plutarchussal szólva — alatta végzé a nőuralom iskoláját, mielőtt a Kleopatra keze alá kerűlt, s ez utóbbi nagy köszönettel tartozott Fulviának, hogy megszelidítve és igához szoktatva adta neki által Antoniust.

Kydnos melletti Tarsosból, hol Antonius, mint uj Dionysos (Bacchus), isteni tiszteletet fogadott el, az egyiptomi királynét meghívta magához. Ez nem ment, s a követet későbbre biztatta. Midőn gondolá, hogy tartózkodása már eléggé felcsigázta vágyait, útra kelt. Huszonhat éves lévén, azt a korszakot érte vala el, melyben a nők szépsége és szellemi ereje a legteljesb virágzásban van. Személyes megjelenése bájait a legnagyobb fénynyel akarta párositni, hogy Antoniust oly látványnyal lepje meg, a mihez foghatót az ő szeme még Ázsiában sem látott soha.

Antonius épen törvényszéket üle magas trónusán, a tarsosi piacz közepén, mikor a sokaság egyszerre csak szétfutott és csoportonkint sietett a Kydnos partja felé. Kérdezve megtudá, hogy az a hire a nép közt, hogy Aphrodite (Venus) közelg teljes diszben, meglátogatni Dionysost. Ugy is volt, az egyiptomi Venus jött. „Kleopatra a Kydnoson evezett fölfelé — irja Plutarchus — elül dúsan megaranyozott bárkában. Szélben dagadó vitorlái biborszövetből valának, ezüstből az evezők fogantyúi, melyekkel a legénység ütenyre dolgozott és zeneszóra, melyben a syring

és cziterazengés harmoniásan olvadt össze a fúvószerek hangjaival. Maga a királyné festői helyzetben henyélt az aranyhímzetű sátor alatt, ugy, a mikép Aphroditét szokták festeni, mellette kétfelől szép gyermekek, mint a festmények Ámorkái, hűsen leblezve asszonyukat. Szolganői közül a legszebbek, nereidáknak és chariszoknak öltözve, himbálództak a tündérbárka kötélzetén és árboczán, mig számtalan füstölőből csudálatos drága illatok emelkedve, özönlék el a folyam partjait, hová a nép mindkét oldalon tódult, a vidékből és a városból, nézni e fenséges csodalátványt."

Antoniusnak az Aphrodite-menet alalkalmával érzett meglepetése még nagyobbodott a Kleopatra által részére rendezett ünnepélyeken. Oly fényt, annyi izlést és rendezői figyelmet tapasztalt ezekben, a minek nyoma sem volt a római durva dáridókon. Midőn pedig ez egyiptomi tündérnővel politikai ügyekről kezde beszélni, csak elbámult rajta, mint nem csupán a szépség, hanem az éles belátás „netovább"-ján, s azonnal ifjui szenvedélytől érzé magát sodortatni feléje, noha már negyven éves volt. Kleopatra Tarsosban csak előkészité a római hadvezér teljes leigázását, Alexendriában végrehajtá azt, mindkettőjök vesztére. A férfiut, ki őt, férje halála óta *utolsó* lagidát, a világ királynéjává teendő vala, finom élvek által bilincselte magához, vagyis elpuhítá és képtelenné tette saját nagy eszméje kivitelére. Ugy is megváltozott Antonius ez alexandriai „Capuában", hogy a régiek bűbáj hatásának tulajdonították. Már külseje mutatta e változást. Nem a római imperator jelvényeivel és diszmezében járt többé, hanem görög öltözetben, lábain az attikai fehér czipőt viselve.

Kleopatra teljesité minden szeszélyét, és vele tette mind azt a miben kedve tölt. Vele koczkázott, vadászott, vele dőzsölt, vele csavargott éjenkint álruhában utczaszerte, és csintalankodott a házak ajtóin, hol aztán olykor ütleg is fordult elő. Tanította is. Beszélik, hogy Antonius egy horgászaton halat halra vont fel a vizből. Tudnillik előre búvárokat rendelt oda, kik, a mint horgát lebocsátá, rögtön ráakasztottak egy kész halat. Kleopatra keresztül látott a szitán, és másnapra meghivta megint Antoniust horgászni. Bizvást nekifogott ez, tudván hogy ott lesik buvárjai, ámde Kleopatra megvesztegette őket. — Antonius rántja kifelé horgát — sós hal volt rajta. Lett nagy nevetség aztán, de Kleopatra e szavakkal fordult Antoniushoz: „Oh imperator, hagyd te nekünk, halászok és hajósok fejedelmének, a horgászatot: városok, királyok, egész földrészek a te zsákmányaid."

Azonban a szenvedélyes Fulvia talált benne módot, hogy hűtlen férjét kiragadja félelmes egyiptomi vetélytársa öléből. Ő szítá fel azt a lángot, mely a történelemben „perusinumi háboru" néven ismeretes. Igéretek, cselszövények, bujtogatások s férje állevelei által részére hóditá ennek pártját a hadseregben és a polgárok közt. Antonius akkor hallá meg ennek hirét, midőn már az egésznek vége, s Fulvia futásban volt, hajón Görögország felé. Egy hirtelen összeszedett hajóhaddal Athenébe sietett, s ott találta Fulviát. Kölcsönös panasz és szemrehányásban tört ki a két indulatos házastárs. Antonius haraggal vált meg, tört szivvel a nő. Sikyonban kórágyba esett, s azt mondják önkint táplálta betegségét. Halála után Antonius alkuba ereszkedett Octaviánnal, melynek kibéküles lett a vége. Antonius azt hivé, hogy most már békesség van, de Octavián csak fegyvernyugvást kötött vele.

A két triumvir Misenumban találkozott személyesen. Sereg és hajóhad ujjongott örömében, hogy vége a polgárháborunak. Katonák és matrózok örömkiáltásaitól viszhangzott hegy-völgy; barát és ellenség örvendő megilletődéssel s könyezve omlott egymás karjába. Antoniusban sok volt az érzelem, s az engesztelődés okozta ellágyulásban hajlandó vala elfogadni a szivtelen Octavianus ajánlatát, hogy ennek nővére Octavia eljegyzése által tegyék frigyöket állandóvá. A szépségben tündöklő Kleopatra iránti szerelmének el kelle hallgatni a hon parancs-szavára. Érzelmei nem haltak ki egészen, de

elnémultak, midőn a szeretetre méltó Octaviával közelebbről megismerkedék. Octavia kétségkivül ugy tünik fel a történelemben, mint egyike azon kor legnemesebb nőalakjainak. Nem ismert személyes becsvágyat, és mindig csupán a haza jóléte forgott szemei előtt. Remélte, hogy e honfiui becsvágyat Antoniusba is beolthatja, és kezét nyujtá neki.

A házaspár valami három évig jó egyetértésben élt egymással. Antonius belátta neje fölséges tulajdonit, s a közte és fivére közötti békéltető, közbenjáró szerepért sokat köszönhetett neki. De a teljes, szívbeli bensőségnek sok mindenféle akadálya volt közöttük; legkivált alapjában különböző természetök. Octavia nem volt egyéb, mint Octaviánusnak nemesitett női kiadása, ildomos, szigoru lány, ki férjéből ódon erkölcsü rómait akart csinálni. Antoniusban megvolt a régi rómaiak bátorsága, kitartása, nem gondolás a fáradsággal, nélkülözéssel: de egyébkint csupa görög volt. Ha kiharczolta, kidolgozta magát, akkor lakoma kellett neki: dalnokok, zenészek, tánczosok és mindenféle bolondság. De a komoly és méltóságos Octavia nem érzé magát otthon férje roppant bacchusi lombernyői alatt, melyek felaggatott dobokkal, őzbőrökkel s más efféle bacchusi készülettel valának diszítve; másfelől Antoniusnak is elment aztán a kedve örökké csak kihallgatásokat adni, törvényt tenni, hajót ácsoltatni, s készülni az ásiai hadjáratokra. E készület Syria partjához terelé őt egyszer, s az ottani szelid fuvalmak az elhagyott Kleopatra nevét sugdosák fülébe, kivel mégis csak más volna az élet, mint ezzel az absolut szeplőtelenségű, matronaszerű Octaviával, ki tőle mindenféle tekintetet kiván, tekintetet bátyja iránt, a római közvélemény iránt, az illem és előitéletek iránt. És visszatért szive az egyiptomi tündérnőhöz.

Az egyiptomi királyné harminczkét éves vala ekkor. Nyomba követte a triumvir meghivását Laodicea nevű syriai városba. Antonius gazdag ajándékkal igyekezett jóvátenni hűtlenségét. Átadta neki Coelesyriát, Phoeniciát, Cyprust, s Judaea, Cilicia és Arábia tartományait. De vele együtt laktában sem feledé, egy perczig is, a parthus hadjáratra való készületeit. „Soha római hadvezér abban az időben fényesebb, bátrabb, edzettebb sereget nem vezérlett hadba“ — ugymond Plutarchus. Midőn Antonius elindult Media felé, Kleopatra visszatért Alexandriába.

A hadjárat folyama szerencsétlenné vált, de Antonius hibája nélkül. Szövetségese, Artavasdes armeniai király, árulást követett el iránta, egy válságos pillanatban tizenhatezer lovassal ott hagyván táborát. Egy sor meddő győzelem után, Antonius hátrálni látta magát kénytelennek, mely visszavonulás több veszélylyel és veszteséggel járt, mint a hires tizezer görögé Xenophonnál. Antonius akkor volt legközelebb a végromláshoz, midőn az Araxes környékén már azt hivé, hogy mentve van. El akará hagyni a kopár hegyvidéket, mely ugy a hogy még védelmezte, hogy katonái a termékeny síkságon erőre kaphassanak. Ekkor egy szökevény párthusfőnök a sikság mögött kékellő magaslatokra mutatván, igy szólott neki: „Odafenn áll lesben a parthusok főereje, kész rád omlani, mihelyt a hegyi tájt elhagyod. Itt, a mint jól tudod, csak szomj és sanyaruság vár rád; hanem odalenn a Crassus sorsa.“

Antoniusnak Arméniából egész Antiochiáig kelle folytatni a hátrálást. Oly elgyengült haddal mint az övé, eszébe sem juthatott, hogy téli szállásokat foglaljon az armeniaiak közelében. Gyors futári által kérte Kleopatrát, küldjön utána pénzt, ruhát serege számára, a mennyit csak kiteremthet. Maga fogja elvinni, válaszolt a nő; várjon rá Leuke-Kome kikötőben. Kevés kisérettel odalovagolt Antiochiából. Kleopatra a kitüzött időn tul nehány napot késvén, Antonius gyakran felszökött a boroskancsó mellől, melybe nyugtalan vágyait akará fojtani, s a sziklás partra sietett, ha a tengeren Kleopatra hajóját kivehetné. Végre feltünt pénzzel s ruházattal dúsan megrakott hajóhada. Kleopatrától tudta meg Antonius, kinek köszönheti az arméniai király árulását. Sógora és tisztársa Octavian bujtá fel Artavasdest, hogy odabent a parthusföldön hagyja cserbe a

rómaiakat, veszszen ott mind. E rögtöni romlást ugyan elkerülé Antonius; de a ravasz Octavian attól fogva szüntelen ásta alá a vermet, mig belé nem bukott. Ha Antonius vereségét palástoló jelentéseket külde Rómába: Octavian ellenben és barátai azon voltak, hogy a dolog mivoltát kiderítsék és Antoniust mint hadvezért lerántsák. Kleopatráról mindazon hazugságokat forgalomba inditák, melyeket a régi iróknál olvasunk. Hogy Antoniust a hadjárat előtt egészen személyével foglalta el, s ugy elmeríté a gyönyörök örvényébe, hogy e miatt a legszükségesb készületeket elhanyagolta. E szerint Kleopatra idézte elő a a gyalázatos vereséget, ő fosztotta meg Rómát több mint harminczezer vitéz harczostól. Miután ezt Antonius mind megtudta, természetes, hogy képmutató halálos ellene hugának, Octaviának, minden közeledési kisérleteit visszautasitá. Ez időtájban kelhetett össze forma szerint Kleopatrával.

Most a genialis nő ujabb hadjáratra tüzelé a parthusok ellen. A vereség miatti csorbát ki kelle fenni, Armeniát meghódítni, Mediát megnyerni szövetségre. Mindezt Antonius egy hadjáratban kivitte, és ráadásul roppant kincsekkel tért haza. Alexandriában triumphussal üdvözölték. E lépés nyilt lázadás volt Róma ellen, és ugy akarták. Azáltal, hogy Rómától a triumphus-tartás monopoliuma elragadtatott, Kelet emancipálása Nyugot alól volt kijelentve. Hogy pedig e politikai jelentőség annál szembetünőbb legyen: minden kigondolható pompával ülték meg a diadalmenetet. Antonius, dics-szekéren — mely előtt a foglyok, s ezek közt Artavasdes arany bilincsen, lépdeltek, utána trophaeumok és a legpompásabb zsákmányféle vitettek — hajtott a főutczán végig a térre, hol Kleopatra arany trónon várta. A foglyok térdre borultak a királyné előtt, a trophaeumokat lábaihoz rakták. Akkor a nép ünnepélyesen megvendégeltetett. Ez Rómában is épen igy szokott történni; de most egészen ásiai jellemü látvány következett. Hadsereg és nép összehivatott a gymnasion roppant üregeibe. Ezüsttel boritott lépcsős emelvényen két arany trónus vala felállitva, egyik Antonius, másik Kleopatra számára. Kissé alantabb székek valának rakva a fejedelmi család többi tagjainak. Miután helyöket mindnyájan elfoglalták, Antonius elkezdé a hűbér kiosztást. Kleopatrát királyok királynéjának nevezte ki, mellé fiát Caesariont, kit Caesar fia- és örökösének czimezett, uralkodó társnak; Kleopatrával nemzett saját gyermekei: Ptolemaeus, Philadelphus, Kleopatra és Alexander közt országokat osztott ki, az utóbbinak adván mindazon, még ezentul meghóditandó tartományokat, melyek az Eufrates és Indus folyamok között feküsznek. E hűbér osztogatás egy oly politika programmját képezé, melynek egy uj keleti világuralom felállitása volt a czélja. Antonius magának Nagy Sándor szerepét tartá meg; családja tagjai mint hűbéres fejedelmek fogták volna visszaállitni a seleucidák és lagidák birodalmát.

(Folyt. köv.)

ŐSZSZEL.

Fák, virágok hullatják levelök,
Itt van az ősz haldoklóan, sárgán,
Ablakodból hogyha kitekintesz
Meg ne lepjen a szomoru látvány;
Régibb az én hervadásom benne...
Jussak majd eszedbe!

Komor felhők mint sötét vád kelnek,
Oly nehéz a lélekzés alattok!
Este nincs, és azt gondoljuk mégis,
Hogy a nap már régen lehanyatlott.
Mintha minden bűn föl lenne fedve...
Jussak majd eszedbe!

Majd leszáll a sugártalan éj is,
Kisértetes szél hegyvölgyet befut,
Zugó hangja behat a szobákig,
S feleletre vonja, ki odabútt.
Egy hang tán a szerelem keserve...
Jussak majd eszedbe!

És ezután, mintha ostor volna,
Hullni kezdnek nehéz esőcseppek,
Megvagdalják a sötét ablakot,
Hogy azt hiszszük a végperez jelent meg,
Reszketve vár a föld ítéletre. . .
Jussak majd eszedbe!

Oh, ha minden elhagyott, leányka,
A mi egykor szeretve karolt át,
Ha hiába esdekelsz segélyért,
Se ember, se isten nem gondol rád:
Ki akkor is képednél térdel le,
Jussak majd eszedbe!

DALMADY GYŐZŐ.

MINDENNAPI CSALÓDÁSOK.

(Egy napló töredékeiből.)

(Folytatás.)

Május 30.

Napok multak ez utóbbi sorok feljegyzése óta, s mégis, — a lemult napok daczára — ma ugyanott fogom fel naplóm folytatását, a hol a minap elhagytam.

Szeret e engemet Helén?! Szeret-e?

Eddig talán mindig azt feleltem volna: nem tudom; e mai napon történtek után azonban igy szólok: hiszem, hiszem, hiszem!

Oh ez a mai nap, ez a legáldottabb napja egész életemnek!

Künn voltam a budai hegyek között, Szalánczieknál!

Csendes borulat fedte az eget — olyan, minőt legjobban szeretek. Fák, mezők virágillata, bársonyzöldje mind a tavaszt hirdeti, de ama szelid ború gátolja a napnak tikkasztó sugarait.

Kocsira ültem s a hegyek közé hajtattam. A gyönyörü hegység üde levegője már magában véve elég volt, hogy élvezetet nyerjek, — s hozzá még az a gondolat, hogy Helénnel fogok találkozni, — oh! ez égbe ragadt.

Kocsim (ah! hogy a szerelem hiusága igy megváltoztatja szokásainkat! Bérkocsin mentem, s nem omnibuszon többé! Bohóság!) Kocsim a szokott helyen megállván, az ut hátralevő részét gyalog tettem meg.

Egyedül lesznek e, vagy Domoki társaságában? — ez volt azon egyetlen kérdés, mely nem hagyott nyugodni azóta, mióta elhatárzám magamban, hogy a mai napon meglátogatom Szalánczieket.

S midőn mentemben ujra felmerült e gondolat lelkemben, kétszeresen siettetém lépteimet.

A felfelé kanyargó uton, zöld bokrok és lombos fák nyilásain keresztül, fel-feltünedezett már néha a ház, a melyben Szalánczieék laktak. Szivem dobogott, felkaczagtam és sirni szerettem volna örömemben. Hogyan fogom találni Helént,— nyájas lesz-e, szives lesz-e, ábrándos lesz-e, vagy közönyös? Futni szerettem volna az egyik pillanatban, a másik pillanatban pedig majdnem lassitottam lépteimet; oly kedves volt a kedveshez való közeledés.

Nem telt belé egy rövid óranegyed, a park kapuja előtt álltam. Jobbra-balra virágos bokrok környeztek egy kerek térséget, melynek gyönyörü pázsit-füve között különböző alaku virágágyak terültek, némelyikben már nyiló virágokkal. — A kényelmes nyári lak oszlopos előcsarnokában két női alakot pillantottam meg — Szalánczinét és Helént. Egyedül voltak.

A boldogság érzetével haladtam felfelé a félkörben kanyaruló uton, — s mire odaértem a téres márványlépcsőkhöz, melyek mindkét végén lépcsőnként széles álók képezték az oldalfalakat: mindakét nő felkelt ültéből, s nyájasan mosolygó arczczal közelitének felém.

Oh milyen szép volt Helén! Hófehér könnyü ruhája, lilaszin diszítményével, oly jól állt angyalarczához. Arany hajának

minden ékessége: pehány félig nyilt virágocska; hattyunyakának, s kerekded vállainak semmi egyéb disze, mint tulajdon alabastrom fehérségük.

S valóban nem tudom én, elég illedelmesen, vagy zavaromban talán illetlenül viseltem magamat e nők iránt, — nem tudok én egyebet, csak azt, hogy Helén bájai által elbűvölve voltam.

Helyet foglaltunk a magas csarnokban. Felséges tájkép tárult fel szemeim előtt. — Alant a zöldelő szőllőkertek, jobbra-balra az erdőkoszorus hegység, távol a budai vár, imitt-amott a Duna ezüst szalagja, az ifju Pest háztömegének egy része, hátul a végtelenbe elnyuló síkság, s mindezek fölött, nagyszerü öszhangban mindenekkel az a szelid, csendes ború — soha, soha nem láttam szebb tájképet ennél!

Hallottam regéket egykor, gyermekkoromban, melyek a tündérek bűbájosságáról szólottak, — hogy azok, a kiknek szemeit e csodalények csak egyetlen újjilletéssel érintették, mindeneket oly szinben láttak, minőben a tündér akarta. Talán én is azért láttam oly elragadó szépnek mindent, mert az én tündérem, mely engemet elbűvölt, Helénnek szépsége volt.

Sokat beszéltünk, sok mindenről; de hogy mit, — azt jóformán akkor sem tudtam, s hogyan tudnám most?!

Nem mondtam igaztalant, midőn a legmelegebb szavakban fejezém ki elragadtatásomat, s nem hizelegtem, midőn e kedves nyárilakról ugy nyilatkozám, hogy kellemesebb helyet se nem láttam, se nem képzelhetek.

— Az idő nagyon kedves — mondá végre Szalánczíné — s ha Adorján urnak kedve volna egy sétát tenni a kertben. . .

— Ha nagysádtoknak nem lesz fáradalmas — sieték viszonzani — forró köszönettel ragadom meg a szives ajánlatot.

— Légy te a vezető, édes leányom, s mig én némelyeket idefenn elrendezek, mutasd meg Adorján urnak a különböző szebb pontokat, s mutasd meg, hogy ez a mi kis kunyhónk melyik részről tetszik neked legjobban.

Szalánczíné rám mosolygott; — ő igy akarta teljesíteni minapi kérelmemet a festendő képet illetőleg; én pedig szerettem volna lábaihoz borulni örömemben és ruhájának szegélyét megcsókolni hálám kifejezéseül.

— Megelégszik ön vezetőjével? — kérdé Helén kimondhatatlan kedves, gyermeteg pajzánsággal.

— Ha költő volnék azt mondanám: nem.

— Nem? — kérdé Helén meglepetve s miért?

— Mert félnem kellene, hogy ilyen vezető egyszer csak a mennybe vinne, angyaltársaihoz!

— Ha a hizelgők mind megannyian költők volnának — viszonzá kaczagva Helén — ugy ön lenne a világ legelső költője.

Azzal, lepkekönnyüséggel berepült a csarnokból a szobába, kerek szalmakalapot tett szép fejére, piczi gömbölyü kezecskéire félkeztyüt huzott, s a következő pillanatban ujra künn volt nálunk, ezen szóval:

— Ha ugy tetszik.

S oh! ha tetszett-e?! Ez volt életem legboldogabb pillanata!

Lementünk a lépcsőkön, s balra hagytuk a nyaralót.

Helén egyszerre megállott, s a magával hozott tarka legyezővel tréfás komolysággal mutatott két virágágyra. Az egyikben elvirágzott tulipánok levelei fonnyadoztak, a másikban gyönyörü kis árvácskák rejtőztek, teljes virágzásban, sürü zöld leveleik között.

— Van szerencsém bemutatni az életet — mondá Helén, páratlan kedvességgel vegyitve a tréfát a komolysággal; — ott a pompás tulipánok elvirágozva, itt a szelid árvácskák teljes diszben. Mi az élet? Két virágágy. Mik az emberek? Egyik rész tulipán, a mely az ő pompájával siet szembetünni, de boldogsága hamar elhervad; a másik szerény árvácska, a mely elvonul, — de boldog!

Meghatottan tekintettem a gyönyörü gyermekre. Helén egészen elkomolyodott.

— Ön csodálkozva néz rám — kérdé

egyszerre, szelid mosolylyal — talán meg van lepetve szavaim által?

— Nem meglepetve, de meghatva — viszonzám. Meghatva annyiban, hogy attól kellett e komoly igazságot hallanom, a kinek egyátalán nincs oka az élet e komoly oldalával foglalkozni.

— S miért ne volna? — kiálta fel Helén, — hát ön nem akarná, hogy én boldog legyek? s vajon elérhetjük-e a boldogságot, a nélkül hogy annak igazi lényegéről gondolkozzunk?

— Igen, de a kinek ifju élete a megtestesült boldogság?

— Annak nem szabad gondolkozni a boldogság változékonyságáról? — mondá Helén félbeszakasztva szavaimat. — A világ igen különös — folytatá azután, a mint ujra utnak indultunk —: sokan azt hiszik, ha már valaki fiatal leány, az épenséggel nem tud komolyan gondolkodni. Mintha a mi vágyunk, óhajtásunk, életünk — semmi egyébből nem állna, mint bál és táncz, táncz és bál. Sőt inkább! A férfiu, hogy igy szóljak, — tettleg keresi a boldogságot, a nő pedig gondolatban.

Ha eddig bámultam e leány arczát, szépségét, — mostantól kezdve csudálnom kelle lelkét, értelmét.

— Magunk mellett, magunkkal együtt látjuk felserdülni gyermekkorunk játszótársait — mondá Helén, mig én szótlanul, bámulva hallgattam szavait — s csak azon veszszük észre magunkat, hogy ez is, amaz is elhagyta a szülei házat, hogy férjéhez csatolja életét. Némelyik társunk felett csodálkozunk, a másiknak sorsát, szerencséjét irigyeljük, — de mindenik állapota felett gondolkozunk. S oh hányszor fordul elő az a szomoru eset, hogy a kit előbb fényes szerencséjeért irigyeltünk, csak egy rövid félév mulva kénytelenek vagyunk a legnagyobb sajnálattal emlékezni keserves csalódásáról. Ne higyen engem egészen könnyelmünek, fennhéjázónak, Adorján ur. Én is sokat gondolkoztam. Tulipán vagy árvácska? Ezerszer inkább árvácska!

Oh, ha e beszédes ajkakat forró csókjaimmal hallgattathattam volna el, — e csókok közé, a szerelmiek mellett, a hála és tisztelet csókjai vegyültek volna.

Van, van tehát leány, a ki igy gondolkodik! Fénye, gazdagsága, szépsége, állása daczára! Van leány, ily emelkedett lelkü, ily nemes szivü! Van leány, a ki tudja, hogy a világi fény muló ragyogvány, mely nem ád boldogságot: de a csendes, igénytelen, magános családi körben tenyésznek az igazi örömvirágok! Van ilyen leány, s oh mily boldogság tudnom, hogy épen Helén, az én imádott Helénem az!

Ilyen társalgás folyt közöttünk, s mit tehetek róla, ha ilyen beszélgetés és ilyen vezető mellett, a park felvételi pontjáról jóformán megfeledkeztem. — Hiszen boldogságomban megfeledkeztem én mindenről, még arról is, — hogy ez együttlétnek vége fog szakadni!

S pedig vége szakadt; — nagyon korán, — vagy nagyon későn? — Nem tudom, de az bizonyos, ha van még egy út, a melyen végig kell mennünk, soha nem érkezünk vissza a csarnokba a honnan elindulánk: én talán a legelső együttlétünk alkalmával odaborulok Helén elé, s megvallom néki szerelmemet!

Ez ugyan nem történt meg, — de én azért boldog voltam, boldog kimondhatatlanul, mert ha egyebet nem is, de azt világosan kivehetém, hogy Helén gondolkozása teljesen megegyez az enyimmel. Ilyen gondolkodású, ilyen lelkü leány mellett, Domoki Aladár ő nagysága, ha csakugyan házassági terveket forralna is (ez az igazi kifejezés!) nem fog boldogulni! — —

Mire a csarnokba visszaértünk, terített asztal várt bennünket mindenféle frissitővel.

Szalánczine igen nyájas volt hozzám, s ő is kérdé, meg voltam-e elégedve vezetőmmel; s mig kérdésére igennel feleltem, — szivem azt sugta: ilyen vezetővel szeretném átvándorolni az egész életet!

Ez a nap felejthetetlen, — szent marad előttem.

Mától fogva hiszem, hogy Helén szeret, — vagy legalább szeretni fog engemet!

Junius 2.

Lám, lám, az én minapi sejtelmem ismét valósult.

Az a fiatal ember, kivel a mult látogatás alkalmával Braunéknál találkoztam, csakugyan szerelemféltésből vetett reám oly haragos pillantást. Ma tudtam meg ezt is, minden kérdezősködés nélkül, — kitől mástól, mint Frau Rézitől.

Sőt megtudtam azt is, hogy a fiatal kereskedő meg is kérte a kis Margit kezét, de kosarat kapott.

— Kosarat kapott! — kiálték fel csodálkozással — s miért? Talán az ifju egészen vagyontalan?

— Sőt ellenkezőleg — viszonzá Frau Rézi — igen jól áll.

— De hisz elég csinos fiatal ember!

— Csinos.

— Hát micsoda oka lehetett annak a kis szőke lánykának?

Az én takaritónőm egy kissé fájdalmas arczczal rám nézett, azután vállat vonított s azt mondá:

— Nem tudom.

Szegény leányka! Talán nem szerette s nem akarta megcsalni?! Készebb elviselni tovább is a szenvedést, mintsem férjhez menni szerelem nélkül!

Kedves kis Margit!

Junius 4.

Domoki ma harmadfél óra hosszat benn volt főnökömnél.

Junius 5.

Domoki örömtől sugárzó arczczal jött ma főnökömhöz; nem is jött tulajdonkép, hanem rohant!

Az iroda ajtaját én nyitottam ki neki, s igy láthattam, hogy távirati sürgöny van kezében.

Valami negyedórát töltöttek együtt, — azután mindketten távoztak.

Ez az ember!

Ha más nem szól is, — szólnom kell!

Főnököm, a mily jó és becsületes, nem is sejtheti a kigyót e vonzó külső alatt!

Mi akar itt fejlődni?

Junius 6.

Szalánczi a tegnap-éji vonattal elutazott Bécs felé.

Junius 7.

Egészen lankadt és fáradt vagyok a sok járás-keléstől.

Istenem! Mi lesz ebből!

Ma történt valami, a mire ha rágondolok, még most is összeborzadok, s nem tudom örüljek-e, vagy saját magamra haragudjam?!

Oh istenem, istenem, miért is oly rest néha a lélek, — miért nem tud gyorsabban és világosabban gondolkodni?

Nyomában vagyok, legalább ugy hiszem, — nyomában vagyok azon gaz csalóknak, a kik Braunékat nyomorba, koldusbotra juttatták!

S ki vezetett e nyomra?

Fekete!

Az a sajátságos, kimagyarázhatatlan, csodálatos ember, a kivel Szalánczinál találkoztam legelőször!

Istenem, istenem, szeretném ha valaki lehordana, mint a leghanyagabb gyermeket, miért nem tudtam én világosabban gondolkozni!

Ime igy történt az egész:

— Tegnap délután jóformán egészen bevégeztem már a Braunnétól elhozott arczkép kijavítását, s hogy ismét valami hiba ne essék rajta, legczélszerűbbnek véltem, hogy ott hagyom a festő-támlányon száradni. — A kép ott is maradt.

Ebben még nincs semmi nevezetes, de egy különös esemény által e véletlenség, — vagy talán nem is vélet'enség — csodálatos fordulatnak szolgál alapjául.

Ma reggel, épen felkészülődésemmel vagyok elfoglalva, midőn ajtómon kopognak, — s ki lép be? Fekete.

Minapi megjelenése folytán bizonyosan tudtam, hogy ennek az embernek ismét pénz kell.

Közönyösen viszonzám émelygőn kedveskedő köszöntését, s őszintén megvallva, feléje sem igen fordultam, de egyszerre borzasztó kiáltást hallok ajkairól:

— Jézus segíts!

E felkiáltás után iszonyú erővel csapta be ajtómat maga mögött a szerencsétlen, — azután szaladt, szaladt lefelé a lépcsőn, hogy azt nemcsak látni, de még a szobából hallani is borzasztó volt.

Meglepetésemben sokáig nem tudtam elképzelni, — mi lelhette ezt az embert?!

Talán hidegségem fájt neki? De mire való akkor az az ijedt felkiáltás?

Mi történhetett vele? Jó egy negyedóráig törtem rajta fejemet s nem tudtam semmi okot találni.

Egyszerre egy gondolat villant fel lelkemben: — egy emlék a legközelebbi multból, — egy ugrással ott termettem naplóm mellett, s a mint gondolám, valóban ugy találtam!

Ez az ember május 1-ején, midőn egyedül voltam az irodában, ezen szavakkal nyitott be hozzám, bár ittasan akkor: Itthon van *Ammer?* Igen, — de Braun is ezen nevet kérdezte nejétől halála előtt egy pillanattal!

Hah!

A festő-támlán ott van *Braun* arczképe!

Ez az ember!

Szentséges istenem, ez az ember talán bűntárs volt amaz átkozott csalásban!

Persze bejártam én már e mai napon minden csapszéket, minden gyanus kávéházat, ha talán ott találhatnám valahol emberemet: de hiába!

Feketét nem találhattam meg sehol!

Lakását is tudakoltam, meg nem tudhatám senkitől. Voltam a rendőrségnél, — még ott sem tudtak felvilágositást adni.

Felszaladtam szegény Braunnéhoz is, — elmondtam neki sajátságos esetemet rövid szóval, — szegény asszony sirásnál egyébbel nem tudta kifejezni érzelmeit.

Oh istenem, istenem, — ugy van-e hát valóban, a mint én gondolom, — a titoknak e setét fátyolán hat-e hát keresztül valaha valami világsugár?!...

Sokáig, igen sokáig gondolkodtam ezen egész esetről, végre is az volt és az maradt egyedüli ohajtásom: bárcsak főnököm itthonn volna!

Szalánczi bizonyára tudna is, akarna is tanácsot adni.

De igy?! — Mindazáltal el fogok követni mindent, a mit ember tehet a jelen körülmények között.

Most félbenhagyom e naplót, — az éji óra késő, le is fekszem, — de azt bizonyosan tudom, hogy sokáig nem fogok elaludni!

Junius 8.

Minden keresésem hasztalan!
Feketét lehetetlen megtalálni!

Junius 9.

Reményemet kezdem veszteni. Szabad időm minden pillanatát Feketének kutatására fordítottam, s nem sükerült kitudnom semmit!

Junius 10.

Csendes, illatos tavaszi éj van, a mennyboltozat csillagok fényétől tündöklik.

Én csillagom, én szerelmem, oly régen nem emlékeztem meg terólad!

Nem emlékeztem?!

Csak irni nem irtam, — de emlékezni, mindig rád emlékeztem!

Oh, amaz édes, boldog órának emléke, melyet veled együtt töltöttem, minden idők és minden körülmények daczára, hiven meg fog maradni lelkemben a sirig, — s rólad ne emlékeztem volna?!

Sőt inkább! Szivem legboldogitóbb öröme, lelkem legkedvesebb gondolata te vagy és te maradsz, — én angyalom, én fényes csillagom!... Mély gondolatokba merülve hajtottam le fejemet. Gondolkoztam, ábrándoztam.

Enyim lészsz-e valaha!

Van-e czélja sohajtásaimnak, — lesz-e kivánt sükere szerelmemnek?

Mit tudom én?! Én csak azt tudom, hogy szeretlek tégedet. Sokszor kérdeztem én magamtól mindezeket, — soha sem tudtam egyebet felelni.

Azt érzem, hogy nélküled élnem lehetetlen, — azt tudom, hogy ha te másé lészsz — én meghalok!

S van-e reményem?

Lehet-e a szerelem remény nélkül?!

— Tulipán? árvácska? Oh százszor inkább árvácska!

Milyen balgatag a sziv! Milyen bölcs bohóság, — milyen bohó bölcsesség!

Nekem az a néhány szó: reményem, biztatásom, — vigasztalásom, örömem, mindenem!

Az a néhány szó ád erőt a küzdelemre, — az a néhány szó figyelmeztet arra, hogy Helén szülei irányában továbbra is ugyanazon tisztelettel, hűséggel, ragaszkodással viseltessem, mint eddigelé, — s jutalmam el nem maradhat; ugyan az a néhány szó valahányszor eszembe jut, mind szebb és szebb fényben látom kigyulni reményem csillagát.

Oh istenem, ha csakugyan eljönne egykor az óra, — melyben remé . . .

. . . . . .

. . . . . Éjfél után 3 órakor.

Jézus, én üdvözitőm! mennyi minden történt azon négy óra óta, midőn ama fenebbi félbenszakadt sort leirtam!

Feketénél voltam, — beszéltem vele halálos ágyán, — s tudom a Braun család titkát!

Irgalmas istenem, hol kezdjem e szörnyüséggel teljes négy óra történetét!

Ha az igaz?!

Nem, nem, nem lehet!

De haldokló ember mondta, — életének utósó pillanataiban!

Félre kell tennem a tollat néhány perczre; — nincsen erőm, — nem irhatok!

. . . . A csillagok már halaványulnak a hajnali szürkülettől.

Nem előjele-é ez valami történendőnek?

Nehány órával előbb még oly fénylők valának, s most olyan halványak!

Ez alatt a nehány óra alatt ég és föld megváltozott! Midőn édes ábrándjaimba mélyedve, Helénnel foglalkozám gondolatban: a lépcsőn közelgő erős férfiléptek zavartak fel boldog merengésemből.

Bár megzavart egy pillanatra a kellemetlen háboritás, de csakhamar megnyugtatám magamat azzal a gondolattal, bizonyára valami elkésett lakó, s velem semmi köze.

Csalódtam.

A lépések mindinkább közeledtek, végre a késő éji látogató ajtómon kopogott.

— Ki az? kiálték meglehetős nyersen, s kiváltkép meglepetve.

— Tessék csak kinyitni — mondá kivülről egy ismeretlen, erős férfihang.

— De ki az? — ismétlém felugorva ülőhelyemből, s lélekzetemet elfojtva — hallgatóztam.

— Egy levelet hoztam, Adorján Béla urnak — viszonzá kivül a hang.

Nehány pillanatig haboztam, — végre engedtem a késő látogató kérésének, s felnyitottam az ajtót.

Vállas, izmos férfiu állt előttem, közönséges, napszámos vagy targonczásféle öltözetben.

Jó estét kivánt, s átnyujtotta — saját névjegyemet.

Saját névjegyemet, szállásom számával!

— Hát a levél? — kérdém meglepetve.

— Ez az — viszonzá az érkezett, a beszennyezett jegyre mutatva.

— S ki küldte ezt?

— Fekete.

Visszatántorodtam. Ez volt az a névjegy, melyet tőlem az irodában kapott.

— S hol van az a szerencsétlen ember? — kiáltám fennhangon, s Braunék voltak eszemben.

— Ő küldött, hogy vezessem hozzá doctor urat, ha eljönne velem.

Nem telt belé három másodpercz s utra készen állottam, emberemet követendő.

Termetes vezetőm megfordult, s előttem haladott lefelé.

A lépcső rengett alatta.

Csendes, gyönyörü éjszaka volt, a tiszta égen ugy fénylettek a csillagok. Az utczák ugy szólván tele voltak még sétálókkal, a kik a gyönyörü juniusi éjet élvezék.

A járókelők közül nem egy fordult meg kiváncsian, midőn mellettük, különös kisérőmmel, nagy sebességgel elhaladtam.

— Két-három utczán kellett átsietnünk, mig a legelső bérkocsi állomáshoz értünk. Itt kocsira ültünk, mert emberem elmondá, hogy Fekete igen távol lakik, ő a szállás-adója, de csak negyednap óta; a különös lakó pedig tegnap óta oly beteg, hogy jóformán halálán van.

Mindez oly különösen hangzott énnekem.

Midőn én a kocsiba beültem, kisérőm a bakra helyezkedett a kocsis mellé, s ezt az utasitást adta:

— A kerepesi vámtól jobbra.

A kocsi robogva indult a mondott irányban.

Különös gondolatok váltogatták egymást lelkemben.

Néha-néha kitekinték a bérkocsi ablakain, sebesen maradtak el mellettünk a házak jobbra-balra. Kibontakoztunk a szűk utczák közül, kiértünk a tágas kerepesi utra, elhagytuk már a Szent-Rókus kórházat is, az út mindig néptelenebbé, az éj mindig zajtalanabbá vált. Végre megszünt a kocsi zörgő robogása is, a kövezetet elhagytuk, s a kerepesi vámtól jobbra fordultunk el, a temető mellett.

Hideg borzongás futott végig rajtam.

Sohasem voltam éji órán temető közelében.

A hold félkaréjának fényénél, a csillagok világánál, oly megdöbbentően bontakoztak ki szemeim előtt az éji félhomályból a sirkeresztek.

Az volt a legborzasztóbb, mikor a kocsi oly közel ment az akáczokhoz, hogy ezek lehajló lombjai végig suhogtak a tetőzeten.

Elhagytuk már balkéz felől a temetőt is, azután valami háromszáz lépésnyire haladtunk még, ott a kocsi megállt egyszerre, vezetőm leugrott a bakról, s mire én is kiléptem, ő, az előttünk álló alacsony házikóra mutatva, igy szólt:

— Itt vagyunk.

Beléptünk, s vezetőm előre sietvén, nyomorult kis hajlék ajtaját nyitotta meg, melynek nyiltával halavány mécsvilág bágyadt sugára tört felém.

— Ott van a beteg, doctor ur — mondá vezetőm a fal melletti ágy felé mutatva, s midőn találkozásunk óta e megszólítást most már talán harmadszor vagy negyedszer intézé hozzám, mintegy bizonyosnak látszék előttem, hogy valóban orvosnak képzel engemet.

Beléptem a fojtó levegővel megtelt, alacsony, nyomorult szobába. A lámpa gyér világa alig volt elegendő, hogy a fal mellé helyezett rozzant ágyon nyögő férfiuban Feketét ismerjem fel.

Közelebb léptem, rátekinték, ő viszont rám nézett megüvegesedett szemeivel, nyögését félbenszakasztá, hanem a helyett zokogni kezdett.

Ő is rám ismert, de ez első megpillantás után sokáig nem mert szemeimbe tekinteni.

A mennyire a kórjelekből kivehetém, vezetőm útközben ejtett szavaival egybevetve Feketének szomoru állapotát, ő szélhüdésben szenvedett, s valóban sirja szélén állott.

Rendetlen életmódja, a szerfölötti ital, igen könnyen megmagyarázta egész szomoru sorsát.

— Hivatott, édes barátom — mondám végre a szánalom hangján midőn összse tudtam szedni magamat ujolag — hivására azonnal megjelentem.

— Köszönöm — mondá fájdalmas, nehéz nyögéssel — oh milyen jól tette hogy eljött, milyen jól tette!

De ezen hangokat, ezt a beszédet kín és gyötrelem volt hallgatni.

— Magunk maradjunk, — magunk egészen — nyögött tovább — beszélni akarok.

Vezetőm, kitől Fekete e nyomorult kis hajlékot negyednap óta bérben birá, hallotta a beteg ezen szavait, s oly figyelmes volt, hogy magunkra hagyott bennünket azonnal.

Egy kis konyhán keresztül, hihetőleg saját szállására vonult.

Egyetlen fenyőfa szék volt a szobában, arra leültem, Feketével szemközt.

A mécsnek halavány világa setéten mutatá árnyékomat a porlepte falon.

— Meghalok — mondá a szenvedő

azzal az előbbi kínos nyögéssel — nincs már nekem semmire szükségem, csupán csak bocsánatra, és ezt egyedül ön szerezheti meg énnekem.

Csodálkozással, meglepetve tekintettem a haldoklóra. Nem értettem.

— Kitől kapta ön azt a képet, — oh az iszonyu egy kép nekem!

Most már tudtam, hogy minapi sajátságos távozta okát csakugyan jól eltaláltam. Megmondtam neki hogy Braunnétól.

— Tudja Braunné, kik tették őt tönkre, — és hogyan?

Röviden elmondám mindazt, a mit Braunné elbeszéléséből elmondhatónak véltem.

— Oh Béla, Béla — mondá susogva s oly szenvedőleg tekintett rám, hogy szivem elszorult, és e bizalmas megszólításra a köny kicsordult szememből — ne vétsen ön soha a lelkiismeret ellen, mert az irtóztató, irtóztató!

Nehány pillanatnyi szünet állt be. — Fekete, ugy látszik, pihent, mert a beszéd igen nagy megerőltetésébe kerülhetett, én pedig nem akartam sürgetni.

Végre ujra megszólalt, de a mit mondott, az csodálkozással töltött el engemet, elannyira, hogy első pillanatra azt hittem, ez az ember eszméletét vesztette.

(Folyt. köv.)

GYŐRY VILMOS

RAB DALA.

(Spanyolból.)

Ime most voln' a tavaszhó,
Mikor enyhe lég lehel,
Mikor a pacsirta dalt mond,
S rá a csattogány felel.

S szerelem szolgálatára
Visszatér az ifju nép,
Ah! de engem börtönömben
Árva kétség kinja tép.

Nem tudom, nappal mikor van?
Sem az éj ha száll alá? —
Egy madárka volt barátom,
S hajnalim megdalolá.

De megölte egy rosz íjász:
Verd meg, isten, tetteér'! —
Fejtetőmről hosszu fürtöm
Térdkalácsomig leér.

Szerte ömledő szakállam
Mint egy abrosz szétterül;
S körmeim szolgálnak immár
Oh nyomor! metsző szerül.

Ám ha fejdelmem parancsa,
Legyen! éltem az övé! —
De a börtönőrre átok,
Ha e sok kínt ő szövé.

Oh, csak adna bárki nékem
Repülő kicsiny futárt:
Csalogányt, rigót, pacsirtát,
S bármi más zengő madárt.

Volna képes nők körében
Egynehány szót ejteni;
Mondaná meg Lenorának,
Hogy jegyesse izeni:

Küldjön egy sültet! s ne pisztráng
Vagy lazacz legyen bele:
Hanem egy csákány-kapácskát
S reszelőt rejtsen bele.

Vártoronynak a kapácskát,
A bilincsnek reszelőt. . .
A király hallá keservét,
S szabadon bocsátta őt.

ÁCS ZSIGMOND.

A FEKETE FÁTYOL ALATT.

(Egy new-yorki titkos rendőr irataiból.)

Egy napon egész kényelemmel sétálék a Broadwayn lefelé, a nélkül hogy valami határozott üzleti tárgygyal foglalkoztam volna, mint rendesen a hozzám hasonló állásu egyének, kiket gyakran lehet látni az Empire-city bizonyos helyein, nem ugyan mindig valami bizonyos czélt tartva szem előtt, de leginkább azért, hogy folytonos gyakorlatában legyenek kis és nagy dolgok szemléletének. Egyszerre mintegy hatvan éves, jól öltözött uri ember állt meg előttem.

— Ugy hiszem, N. N. urral van szerencsém szólhatni? — mondá az uri ember.

— Igen, ugy hínak — viszonzám.

— Barátim egyike utasitott önhöz, s épen lakásán akarám felkeresni. Igen kedélyes ügy felől szeretnék önnel tanácskozni. Elkisérhetne lakásomra?

Kinyilatkoztatám neki, hogy ettől semmi különös dolog nem tartóztat vissza, mire mindketten egy társaskocsiba másztunk, mely a város felső része felé gördült, s csakhamar kisérőm lakása előtt álltam, a Bondstreeten. Itt egy kis szobába vezetett, mely, butorzatát tekintve, egy kis könyvtárnak tetszett. Középen asztal állott, könyvekkel megrakva, s ezek között havi füzetek és ujságlapok szétszórva, mig a falazat egyik oldalán könyvállvány vonult végig.

Székkel kinált.

— Nevem Morton — kezdé az öreg ur. — Nem folytatok semmi üzletet, minthogy vagyoni állapotom oly helyzetben van, hogy minden mellékes keresmény nélkül, tiszteségesen megélhetek. Van nehány házam, melyektől a házbért magam szoktam beszedni. Tegnap fizetés napja volt, s midőn estve haza tértem, ötszáz dollárt tevék ama vas szekrénybe, a szögletben, oly feltétellel, hogy ez összeget ma délelőtt bankáromnak kézbesitem. De a mint ma reggel a szekrényt felnyitom, a fiókot üresen találtam, a pénznek csak hült helye maradt. Bárki vitte is el, kulcsának kellett lenni a szekrényhez, meg a ház kapujához is.

— Be volt a szekrény ma reggel zárva? — kérdém.

— Be.

— Van valakire gyanuja?

— Gondoltam erre is, arra is; de ki kell mondanom, saját magammal sem birtam tisztába jönni. M. barátom, ki egyszersmind ügyvédem is, önhöz, mint az ily esetekben jártas férfiuhoz utasitott.

— Minő egyéniségek laknak e házban?

— Rajtam és nőmön kivül még csak két szolgáló.

— Van önnek gyanuja e leányokra?

— Legkevesebb sincs. Mindkettő már évek óta szolgál bennünket. Valami idegennek kellett bejönni.

— Nincs semmi jel, a mi erőszakos betörésre mutathatna?

— Nincs. Midőn a leányok ma reggel felkeltek, a kapu, mint rendesen, be volt zárva.

— Ez igen különös — viszonzám, s rövid gondolkozás után hozzá tevém: — mindenekelőtt a lakást akarom szemügyre venni.

Az öreg ur az egész házon keresztül vezetett, s tökéletes szemügyre vétel után azon tapasztalásra jöttem, hogy a kapun kivül csak egyetlen ut van, melyen át a házba lehetett jutni. Ez ut egy ablak volt, melyhez lajtorján lehetett feljutni, s mely ezután a ház lapos tetejére vezetett. E fedél a szomszéd házak fedeleivel összeköttetésben állott, melyeken szintén volt oly ablak, hova lépcsőn vagy lajtorján fel lehett jutni, s a szomszéd házak udvarára lebocsátkozni.

Mindent pontosan feljegyezve, oly igérettel, hogy holnap ismét meg fogok jelenni, bucsút vevék.

Hazaérve, szivarra gyujtottam, dolgozó szobám ajtaját bezártam, s komolyan gondolkozni kezdék, azaz: mindent pontosan átgondoltam, a mit hallottam és láttam, s e szerint kifőztem a tervet, melyet a tolvaj kifőzött és végrehajtott. Mindenesetre a fedélen levő ablakon kellett neki behatolni, feltéve, hogy a házbeliek közül egyik sem volt a tettes.

Másnap még kora reggel megkezdém felfedezési utamat. Legelőször is annak jártam végére, kik Morton ur szomszédjai jobbról és balról. Nagy fontosságunak tetszett előttem, midőn hallám, hogy a baloldali házat bizonyos Carpenter nevü család lakja, s hogy Morton ur egyik unokaöcscse ezt a családot gyakran meglátogatja, s hogy azon éjjel is, melyen a lopás történt, ott hált, sőt a mi több, ép azon kis felső szobában, melynek ablaka a fedélre nyilik, s melyen át oda fel lehetett jutni.

Kapva e tudósitáson, Morton ur háza felé irányzám lépteimet, oly szándékkal, hogy unokaöcscse felől némi felvilágositást nyerhessek. A szolgáló a könyvtárba utasitott, s kit valék szerencsés itt találni? . . . Kit? . . . Azon ifju urat, kivel megismerkedni ohajtásom és törekvésem volt.

Csinos, mintegy huszonkét éves fiatal ember volt, nyilt, őszinte arczu, — becsületemre mondom, ez arczról semmitsem lehetett leolvasni, a mi lopásra, betörésre vagy más ilyesmire mutatott volna. Régóta gyakorlatában vagyok az ilyesnek, s nem egy könnyen hagyom magamat meg-

csalni, azonban mégis lehetséges, gondolám magamban, s teljes figyelmemet az ifjura irányzám.

Öltözete csinos volt, sőt mondhatni, a divat kissé tulozva is, mint azt a Broadwayn s az Academy of musicban fiatal embereken gyakran láthatni. No de ezt épen nem vettem rosz néven, takaros ficzkó, s a mellé még csak huszonkét éves.

A beszéd tárgya természetesen a mult éjjeli betörés lőn, s az unokaöcs rendkivüli részvéttel látszék viseltetni nagybátyja vesztesége iránt.

Rövid idő mulva köszönt, s én Morton urral magam maradtam. Ez, a mint magától értődik, legelőbb is azt kérdé, minő eredményre jutottam az esemény megitélése iránt.

— Midenek előtt egy kérdést kell önhöz intéznem — felelém. — Hány kulcsa van a pénzes szekrényhez?

— Csak egy.

— Önnél volt az a betörés éjjelén?

— Nem épen a zsebemben. Rendesen szobámban, az iróasztal fiókjába szoktam tenni, oda tevém akkor este is, s másnap reggel meg is találtam ott.

— E házban, a mint mondá, csak neje és két szolgálója lakik önnel?

— Ugy van — viszonzá Morton ur. — Nőm azonban jelenleg nincs honn, már mintegy három hete hogy falun van, rokonai látogatására.

— Azon éjjel tehát, mikor a lopás történt, csak ön és a két szolgáló volt itthon?

— Csak.

— Tehát, Morton ur, gondoljon vissza csak tökéletesen amaz éjjelre. Nem történt semmi zörej, a mi önnek felötlött volna?

— Megálljon csak, uram! Most juttat valamit eszembe! Valóban. Körülbelől három óra lehetett reggel, midőn ugy tetszett, mintha lépteket hallanék szobámban. Figyelni kezdtem, de többé semmitsem hallék, s meggyőződve, hogy csalatkoztam, másik oldalra fordulék, s csakhamar ismét elaludtam.

— S reggel ugyanazon helyen találta a kulcsot, a hova estve tevé?

— Ott.

— A kapuhoz éjjeli kulcsot használ? Van több ilyen kulcs a háznál?

— Csak kettő. Az egyik nálam van, a másik nőmnél.

— Ez az egyetlen zár a kapun?

— Ez. A kulcs igen ügyes mű. A zár teljesen biztos.

— Ne sajnálja a két szolgálót elömbe állitni.

Megtörtént. Nehány kérdést intéztem hozzájuk, s az egyetlen, a mit tőlök megtudhaték, az volt, hogy egyikök, a mint gyanitja, mintegy reggeli négy óra felé lépteket hallott a lépcsőn, mindazáltal szilárdan állitani nem merte.

Elbocsátám őket.

— Morton ur — kezdém, miután ismét magunkra maradtunk — ki volt az az ifju, a ki tőlünk az imént elvált? Szabad tudnom a nevét?

— Neve Legrand Eduard, unokaöcsém.

— Mi a foglalkozása?

— Irnok egy nagy kereskedő háznál, az alsó városban.

— Mennyi dijt huzhat körülbelől?

— Nyolczszáz dollárt évenkint. De miért kérdi ön mindezt?

— Majd megtudja nem sokára. Engedje, hogy a magam utján járhassak.

— Csak tessék, bátran.

— Unokaöcscse barátságos lábon áll a Carpenter családdal, mely itt a szomszédban lakik?

— Azt hiszem, több mint barátságos lábon — viszonzá Morton ur mosolyogva — legalább az idősebb kisasszonynyal. . .

— Akkor éjjel, midőn a lopás történt, Legrand ur ama családnál hált.

— Meglehet. Többször ott szokott maradni éjszakára.

— Felteszem, hogy ön unokaöcscsét teljes bizalmával ajándékozza meg.

— Természetesen. Olvasatlanul is kezébe merném adni az aranyokat. Nem gondolnám, hogy ő rá gyanakodjék?

— Évi jövedelme nyolczszáz dollár?

— Igen. S abból tartja anyját és nővérét.

— Nagyon szép. De mindamellett is nagyon különös, hogy ez az ifju ily csekély jövedelem mellett, oly értékes gyémántkövü gyürűt hordhat.

— Gyémántkövü gyürüt? — kérdé Morton ur meglepetve. — Eduard épen nem visel gyürüt.

— Engedelmet kérek, Morton ur, de nekem épen e rendkivül szép gyürü tünt a szemembe. Értek egy kicsit az ilyesmihez, s ugy hiszem, nem tévedek, ha azt mondom, hogy az a gyürű, melyet Legrand ur balkeze kis ujján visel, legkevesebb ötszáz dollár.

— Mit jelentsen ez? — mondá az öreg ur bámulva. — Rögtön beszélek Eduarddal.

Nehány lépést tett az ajtó felé.

— Megálljon, megálljon, Morton ur! — kiáltám. — Nem ez a módja. Bizza rám az ügyet, ha már a kezembe adta. Semmit se tegyen saját fejétől, különben mindent elronthat. Hanem most még egyet. Emlékszik, melyik bankjegyei voltak az ellopottak?

— Egész bizonyossággal nem tudom. Csak annyira emlékezem, hogy legnagyobb része a déli bankból való volt, kivált sok volt közte baltimorei jegy.

— Hol lakik unokaöcscse?

— Anyjával és nővérével együtt a nyugati huszonegyedik uton, 144. szám alatt.

Egyelőre többet nem kivántam tudni. Elhagyám Morton urat, s haladtam a Broadwayn lefelé.

— Szegény ifju — mondám magamban. — Roszul van a te fejedalja is. Sajnállak, csinos fiu vagy, én sem hittem volna ezt rólad, én, az öreg

titkos rendőr! De hiába, a jó pap is holtig tanul. Valóban sajnálom, de kötelességemnek engednem kell.

Igy beszélgeték magamban, s egyszerre csak ott álltam Tiffany és társa nagyszerü drágakő és ékszer-kereskedése előtt. Beléptem, s egy szép gyémántgyürüt kértem. Egy segéd egész csomag fénylő és ragyogó holmit rakott elém. Ezek közül felvettem egy gyürüt, mely meglehetősen hasonlított a Legrand ujján látotthoz.

— Mi ennek az ára? — kérdém.

— Ötszáz dollár — felelt.

— Szép gyürü — folytatám. — Ugy-e tud még ennek párját is mutatni?

— E pillanatban nem — viszonzá a segéd. — Volt ugyan még egy ilyen, hanem azt tegnap adtuk el.

— Tudom — felelék. — Egy nyulánk ifju vette meg, a középszerünél kissé magasabb, egészen divatosan öltözve.

— Ugy van — viszonzá a segéd.

— S az árát déli bankjegyekben fizette le.

— Igen; többnyire baltimorei jegyekben.

— Beszélhetek Tiffany urral?

Nem sokára négy szem közt voltam az ékszerárussal, közlöttem vele ügyemet annyira, a mennyire szükségem volt, s ő megigéré, hogy az ötszáz dollárnyi bankjegyet félre teszi.

Szegény ifju! Vétséged bizonyitékai nagy halmazzá nőnek. De még egy kötelességet kellett teljesitenem. Lakását kelle megmotoznom. Egy nyolcz ülésü Avenue-társaskocsiba ugrottam, s nem sokára a huszonegyedik ut végén valék. Megtaláltam a 144. számot. Csinos, igen tiszta egy lakház volt. Meghuztam a csengetyüt, mire egy éltes hölgy, félgyászban, mint az özvegyek szoktak, nyitá meg előttem az ajtót.

Ez volt Legrand anyja. Felkértem rövid párbeszédre négy szem között, mire bevezetett a rendkivül csinosan és rendben tartott nappaliba.

— Asszonyom — kezdém — ön fogja tudni, hogy testvérét jelentékeny pénzösszegig megrabolták?

— Oh tudom — viszonzá. — Fiam, Eduard beszélte el. Valóban, szomoru történet!

— Ön fiának egy igen szép és értékes gyémánt gyürüje van, nemde asszonyom?

— Van, tegnap kapta ajándékba nagybátyjától. De mire való kérdés ez?

— Én titkos rendőr vagyok — felelék. — Ily esetekben mindenütt, a hol csak legcsekélyebb gyanu is keletkezik, házkutatást kell alkalmaznunk. Nem volna oly szives, hogy fia szobájába vezessen, mert ott kell kutatást tennem.

— Talán csak nem gyanakosznak az én fiamra? — kérdé az éltes hölgy, könybe lábadt szemmel.

— Nyugtassa meg magát, asszonyom. Egy ártatlan személy soha se érezheti magát megszégyenitve háza kimotozása által.

— Hiszen nem, nem — viszonzá Legrandné asszony — de meg kell vallanom, nagyon mélyen meg vagyok illetődve azon, hogy az öcsém még csak a legtávolabbi gyanut is fel engedé ébredni lelkében unokaöcscse, az én fiam iránt. Hanem azért, ám jöjjön uram, kutassa fel fiam szobáját, kutassa fel az egész házat.

Megvallom, e pillanatban melegem kezdett lenni, nagyon melegem a szivem körül, s ismét érezni kezdém, hogy habár kötelesség az elrejtett merényleteket kinyomozni, de mégis vannak esetek, midőn keserü, nehéz e kötelesség.

A hölgy utasitott, hogy a lépcsőn merre menjek fel, ő utánam jött. Fia hálószobájába léptünk. Kisded szobácska volt, de csinosan és kényelmesen butorozva. Meglátszott rajta a gondos anya és nővér keze munkája, kik szerettök kedviért mindent megtesznek, a mi csak tőlök telik. A fal mellett egy nagy utazó bőrönd állott. Ebből minden tárgyat egyenként kiszedegettem, s miután a holmit kellőleg átkutattam, leraktam a szoba közepére. Végre kiürült az egész bőrönd, a nélkül, hogy valamit találtam volna. Már épen vissza akartam a holmit rakni, hogy ismét bezárjam, midőn a vászon bélésen egy kis domboruságot vettem észre. Kisded hasadékra bukkantam, mely mögé egy csomag bankjegy volt elrejtve. Nagyobbára a baltimorei Merchant bankházból valók valának, számitásom szerint 4200 dollár.

Legrand asszony bálvány módra állott mellettem, azután kezeit összekulcsolá, s zokogásban tört ki. Fuldokló hangon kiáltá:

— Ártatlan ő, ártatlan ő!

E perczben egy fiatal tizennyolcz éves leány rohant fel a lépcsőkön. Elragadó szépségü volt, minőket egyedül New-York képes felmutatni. Kérdezősködött, azután ő is meredten állt meg, gyönyörü szemeit a kezeim közt tartott bankjegy csomagra szegezve. A jó anya megtörve hanyatlott egy karszékbe; majd reszkető hangon, kevés szóval előadá leányának, az ifju testvérének, a borzasztó eseményt. De ekkor a leány összeszedte magát, s zengő hangja teljes erejével mondá:

— Uram, bár a körülmények csalhatatlanúl ide látszanak mutatni, mindazáltal figyelmeztetem, el ne hamarkodja a dolgot. Én azt állitom, s mindig is fogom állitani, hogy testvérem, Eduard, ezt a gyalázatos vétket, nagybátyja szekrénye meglopását, el nem követhette. Hogyan került ide e summa pénz, azt nem tudom, de azt tudom, hogy Eduard nem tolvaj. Biztos vagyok benne, hogy tudni fogja magát igazolni. Fél óra mulva itthon lesz, hogy velünk ebédeljen. Várakozzék, uram, mig megjön, ő felelni fog magáért.

Én már előbb feltettem magamban, hogy bevárom az ifju hazatértét, s csakhamar beleegyezésemet nyilvánitám az ifju hölgy kivánságába.

(Vége köv.)

Közli SOLYMOSSY PÁL.

SZAMOJÉD NÉPMESÉK.

A szamojédek ázsiai Oroszország északi partjain laknak, s a törökökkel, mongolokkal, tunguzokkal és finnekkel egyetemben az ugynevezett „altai“ törzset teszik, melyhez a nyelvészet bennünket is osztályoz. Éltöket jobb részint az északi oczeán sivatag partjain töltik; e vidékek néhol sziklások, néhol meg posványosok; főbb gazdaságuk az iramszarvas, ennek segitségével költözködnek egy helyről másra, mikor szükségesnek találják megváltoztatni tanyájukat. Sátrakban laknak s a nomad-életmód annyira vérökké vált, hogy — a mint látszik — inkább elpusztulnak, mintsem elfogadják a polgáriasodás jótéteményeit.

Ez ősi népfaj között a nagy altai nyelvtudós, Castrén Sándor, egy rakás népmesére talált, melyek vadságban mérköznek a hinduk legszeszélyesebb álmaival. E mesék hősei nem állanak se természeti, se erkölcsi törvények alatt; az erényt nem követi szükségeskép a jutalom, még a halál sem áthághatlan akadály a nagyra törő genius utjában. E mesék közül mutatványul közlünk egy nehányat olvasóinkkal.

I.

Egy hétszáz főből álló szamojed tribus szintannyi sátorban volt megtelepedve, hét főnök alatt, kik mindnyájan egy családból valának s hivatásuk méltóságát avval tartották fenn, hogy untalan kószáltak. E nagy férfiak közül hat gyermektelen volt, hanem a legidősbnek, a hetediknek volt egy fia, a ki nem hogy osztotta volna a családi hajlamot, de sőt ki sem ment a sátorból, hanem naphosszat az ágyban horkolt. Egy alkalommal, valami nagy ünnep közeledtével, e lusta fiut az apja minden módon ráakarta birni, hogy menjen velök; de a fiu csak ásitozott s azt vetette okúl, hogy ő azt álmodta: mind a hét főnök csúfosan elpusztúl, hacsak tizennégy irám-szarvast nem áldoznak engesztelésül a főhatalomnak.

Az apa kinevetve az álmot; de másnap viradtakor a borzasztó való jóval túlhaladta a gyászos jövendölést; mert a fiu, a mint szemeit kinyitotta, ugy találta, hogy nem csak a hét főnök, hanem a hétszázból álló összes személyzet, minden irámszarvasostul, ebestül, egyetemben szerencsétlen véget ért. E borzasztó látvány szokatlan tevé kenységre ébresztette a fiut, elvágta sátra köteleit s elindult egy hosszu hosszu útra; nehány hónapi vándorlás után kifogyott minden erejéből, mert ez idő alatt még egy falatot sem evett volt. Végre elvetődött az előbbi tanya helyére s itt egy konczot talált, ezt igaz hogy megrágták volt az ebek, de a fiu nem volt válogatós. Miután jól vendégeskedett ez izletes étekből, elkezdett kaparászni a hóban, remélve, hogy talál még ilyesmit; de nem talált egyebet egy pár ezüst fülbevalónál, ezt bedugta a kesztyüjébe s azután megint elindult egy más hosszú útra; sokáig nem találkozott senkivel, végre nagy örömére megpillantott egy irámszarvastól vont szánat.

„Nem találtad e meg az én fülbevalóimat?“ kérdé egy nő, a szán egyedüli gazdája, „ha megtaláltad, ide velök.“

„Ugy van, megtaláltam, ide dugtam a kesztyümbe. Visszaadom örömöst, s azon felül még meg is köszönöm, ha elviszesz valahová, a hol emberek közé juthatok.“

E nagyon szerény kérésre a nő avval válaszolt, hogy a vándorra olyat sujtott a láncsájával, hogy ez eszmélet nélkül rogyott le. Azután elvette a fülbevalókat s tovább szánkázott, mintha semmise történt volna.

A láncsa-ütés álomhozó hatásu volt s a vándor sokáig aludt utána. De a hosszú álom is végére járt egyszer, s a vándor ujból neki fogott egy végetlen sivatagnak; egy más tanyához ért s itt megint talált egy megrágott konczot, és a hóban keresgélve egy vaslapátot lelt. Ennek aztán több hasznát vette mint a fülbevalóknak, mert e felfedezés után csakhamar találkozott egy szépen öltözött hölgygyel, a ki vándorunk szivességét avval jutalmazta, hogy a vaslapát visszaadásáért felvette a szánjába s haza vitte a sátrába. Útközben édesdeden beszélgettek együtt; a vándor beszélt a hétszáz sátor lakóiról és szerencsétlen végükről; a nő hallott volt valamit erről, de részletesebben kivánta tudni, mig végre a párbeszéd más fordulatot vett a fiu ama megjegyzésére, hogy a szánba fogott irámszarvasok nagyon hasonlitnak néhai atyjáéihoz; ebből aztán kisült, hogy ezt a pár szép állatot egy éltes uri ember jegyben ajándékozta volt e nőnek, a vaslapáttal együtt, mert megkérte volt a fia számára. Ez a fiu pedig világos, hogy nem lehetett más, mint a mi vándorunk, ugy hogy a szerencsés nő egyszerre találta meg jegyesét is, elvesztett vaslapátját is.

Az uj pár boldogul élt együtt, mig el nem jött az idő, hogy más tanyára költözködjenek; ekkor a vándor azt a felfedezést tevé, hogy ő nejével ugyan jól élt, de a szomszéd sátrak lakói előtt korán sem állott kedvességben. A csapat utraindulásakor, a mi vándorunk hitványabb irámszarvasokat kapott, mint a többi, ugy hogy mindig meszszi hátramaradt tőlök, s mikor a pihenő helynél utólérte őket, egyikök nagy ravaszul keresztül szurta a láncsájával. Evvel vigan tovább haladtak, mintha semmi sem történt volna; az özvegy hátramaradt ugyan sirva a szánjában; de irámszarvasai csakhamar elragadták s elügettek vele a többiek után. A vándor noha meghalva, mégis eszmélt annyira, hogy észrevett maga mellett egy félszemü,

félkezü és féllábu öregembert; az öreg ur megillette a halottat egy vaspálczával s azt parancsolta neki, szedje össze magát szaporán és siessen haza, mert othonn életben fogja találni apját és nagybátyjait. A vándor felkölt erre az intésre s egyedül találta magát; de a helyett hogy követte volna az öreg ur üdvös tanácsát, felkereste nejét és társait, a kik viszont megállapodtak volt; makacsságának a lőn a jutalma, hogy viszont megölték, még pedig az előbbeni fegyverrel. Ekkor azonban a felesége nem tartotta érdemesnek arra, hogy hátra maradjon és sirassa, hanem tovább utazott a többivel, abban a hitben, hogy a ki egyszer fel tudott támadni, másodszor is szintoly könnyen feltámadhat. Nem is csalatkozott. A félszeg öreg ur a vándort ismét feltámasztotta vaspálczája egy érintésével, és ismét tanácsolta neki, hogy menjen haza, mert az apja nem csak most él, hanem régóta életben van. Mivel azonban a vándor saját szemeivel látta volt családja elpusztulását, ez az utolsó állitás nagyon megingatta az öreg ur igazmondóságában vetett hitét és igy ismét feleségéhez és társaihoz ment, a kik ismét megállottak volt, és az eredmény ismét az előbbi lőn: ugyanazon ember harmadszor is megölte ugyanazon fegyverrel.

Az öreg ur, noha béketürése apadó félben volt, megint feltámasztotta a halottat vas botjával; de ez alkalommal megjegyezte, hogy e műtétet nem fogja többször ismételni. A tapasztalás egy kevéssé, de nagyon is kevéssé okosabbá tette vándorunkat. Minthogy gyilkosa mindig rá tudta szedni, hogy nézzen félre s ez alatt szurta keresztül, a mi vándorunk voltaképen soha sem tudta, hogy ő meghalt, s félszemü jóltevőjét olybá vette, mint akármelyik csodálatos álomlátomásait. Egy szó mint száz, nem lehet egy embert háromszor megölni hiába, ezért hát a mi vándorunk, mikor beérte társait, gyanitván, hogy cselt vetnek neki, eltökélte, hogy ő adja az első döfést. Nem ugy tett mint máskor, nem ment be a sátrába, hanem mig társai aludtak, ezek szánjaiból minden fegyvernemüt elszedett, azután levágta sátraikat a felesége vaslapátjával. Az ekként felriasztott alvók elérohantak, s mivel nem vala fegyverök, könnyen a más világra küldte őket. Hősünk csak neje közelebbi rokonainak kegyelmezett meg; de mikor szemügyre vette a hullákat, nem kis boszuságára ugy találta, hogy az a gazficzkó, a ki őt háromszor meggyilkolta, nincs az elesettek között. Megszökött volt, de lábnyomai látszottak a hóban, ez után indult hát a boszus vaslapátos, és végre csakugyan megtalálta a hármas gyilkost.

Hosszu és iszonyu párbaj keletkezett, tartott az egész télen át, s épen nyár kezdetén mind a két bajnok halva rogyott le, zsiros ebédül a farkasoknak és rókáknak, a melyek rövid időn hús nélküli csonthalommá változtatták mind kettőjöket.

A félszemü öreg ur ugy akará, hogy itt ne legyen vége a mesének; ősz kezdetén meglátogatta a csontokat és a vándoréit egy tarisznyába rakta; az öreg ur ugyancsak zsémbelt, hogy vándorunkon nem fogott a jó tanács s egyszersmind tudatta védencze darabjaival, hogy most igazán legeslegutoljára segit rajta. Teszen vele még egy próbát, mert reméli, hogy az akaratos ficzkó okulván ennyi keserü tapasztaláson, most már csakugyan haza fog menni.

A félszemü öreg a tarisznyát hátára vette s bekúszott egy barlangba, melynek szájáról előbb egy nagy követ taszitott félre; a barlang sötét volt és borzasztó, iszonyuan fütyörésztek, dudorásztak benne, s holmi kemény kezek untalan kapkodtak a tarisznya után. Mikor az öreg ur szeme egykevéssé hozzászokott a sötéthez, az üreg másik oldalán besugárzó világosságnál láthatá, hogy a fütyölők és kapkodók megannyi csontvázak; de ő nem sokat csinált belőle, hanem megindult a világosság felé; itt egy sátrat talált, a sátorban tüz égett, a tüzhelyen egy vén banya ült két undok szörny társaságában; a banya nagy szemei függélyesen állottak a fejében.

„Egy kis tüzi fát hoztam neked," dümmögé a félszemü öreg s tarisznyáját odadobta a banyának.

„Köszönöm, nagy szükségem volt rá," felelt a banya s a csontokat a tüzre hányta, a tüz meg szaporán hamuvá emésztette. E hamvakon aludt a banya három egész nap, a három nap elmultával a hamuból emberi alak vált, és pedig nem más, hanem épen a mi vándorunk, a ki teljességgel nem tudta kitalálni, hogy hol van, s rendkivül félt a két szörnytől. Ezek — ugymondá a banya — tisztességes egyéniségek voltak a magok világjokban; de most kővé válvák; egy úttal tudatta vándorunkkal, hogy ha őt (t. i. a banyát) nőül nem veszi, neki sem lesz különb sorsa ama tisztes két egyéniségénél. A vándor egész becsülettel megvallván, hogy már nős, teljesitette a banya kivánságát, e meg nem akarván hátramaradni a nagylelküségben, megigérte neki, hogy haza szánkáztatja. Három napig tartó rövid mézes hetek után a banya szánjába befogták az irámszarvasokat és a vőlegény megindult menyasszonyával nagy vigan az üreg szája felé, az egész uton üldözve a csontvázaktól, a kik láncsáikkal meg akarták sebezni az idegent, de törekvéseik sikeretlenekké lőnek az irámszarvas ellenvarázsa miatt. Az üreg száján olyan nehéz volt a kő, hogy a vándor nem birta visszatenni a helyére; de a banya nagy csinosan végrehajtotta e műtétet egy rugással; a szerelmes pár rövid utazás után egy sátorhoz érkezett, melyben találták a vándor első nejét szülőivel egyetemben. Ezek felpattantak a szánra és nagy sebesen haladtak a vándor első lakhelye felé — arra a régi helyre, a hol hétszáz sátor állott és a melyben mindenki legyilkoltatott, mikor a vándor még álmos gyerkőcze volt.

Hát a drága kedves régi sátrak mind a hétszázan itt voltak, szépen felállitva, még egy sem hiányzott közülök; itt volt az egész népség irám-

szarvasaival és ebeivel együtt; mintha semmi se történt volna, és a vándor jogosultnak érzé magát egy kis pihenésre annyi fáradságos viszontagságai után. Itt volt még az az áldott jó teremtés, a félszemü öreg ur is és — fájdalom — az öreg ur megett, az az undok gaz kölyök, a ki annyiszor meggyilkolta volt hősünket. Persze, hogy ilyen megrögzött két ellenség nem találkozhatott a nélkül, hogy össze ne csapjon, s noha vándorunk csakhamar lekaszabolta ellenfelét, de győzelmét rögtön őrültség követte, annyira, hogy félszemü jóltevőjét is megölte. Füstként omlottak szét a házi boldogság szép álmai. A sátrak népének létele nyilván az öreg ur életétől függött, mert mikor a vándor gyermekkori lakhelyéhez közelitett, ott mindent halva talált, s mind két neje hasonlag meghalt, őt reménytelen egyedülvalóságban hagyván. E szerint a mese épen ugy végződik, a mint kezdődött, egy halom holttesttel; s az egészben az a legcsodásabb, hogy a mese végén nagyobb részint épen azok halnak meg, a kik az elején. *)

—r.

IRODALOM.

Vörösmarty minden munkái. (Rendezte és jegyzetekkel kisérte Gyulai Pál. I. II. kötet. Pest. 1864. Kiadja Ráth.). — E két kötet utolsó szállitmánya Vörösmarty munkái ujabb, tizenkét kötetes kiadásának; e szállitmányhoz csatolvák egyszersmind a III, VI. és VIII. kötet elmaradt jegyzetei is. Még csak az 5—6 ívnyi életrajz hiányzik, melyet a kiadó a jövő hónapban küld szét, s melyet aztán az első kötet elébe kell köttetni. A kezünk alatti két kötet Vörösmarty lyrai és vegyes költeményeit foglalja magában mintegy hat ívnyi jegyzet kiséretében. E jegyzetekben rövid történetét és variansait veszszük majd mindenik költeménynek. Ime közülök egy pár:

„Vajon Vörösmarty „Szép Ilonká"-ban Mátyás király valamelyik kevéssé ismert mondai kalandját eszményitette-e vagy IV. Henriknek Garnett utazásában emlitett hasonló kalandját dolgozta-e föl, melyet a németben Zschokke, a magyarban Bajza szintén feldolgoztak, bajos elhatározni. Bajza „Hableány" czimü beszélye, mely egészen megmagyarositja a franczia mondát, 1830-ban jelent meg. Lehet, Vörösmarty a Bajza beszélyéből vette az első ösztönt. Annyi bizonyos, hogy e költeményből először a III. szakasz végversszakának e két sora volt készen:

Hervadása liliomhullás volt;
Ártatlanság képe s bánaté.

E két sor sokáig zsongott Vörösmarty lelkében, a mint maga beszélte többeknek, mig lassanként az egész költemény megalakult. — Feltünő, hogy Vörösmarty, ki igen szeretett vadászni, vadászképet inkább csak e költeményében rajzol. Alljon itt egy pár vadászkalandja, egy szerencsétlen s egy szerencsés; az elsőt Gaaltól hallottam, a másodikat b. Kemény Zsigmondtól. Vörösmarty 1838—40 közt egyszer kirándult vadászni testvéréhez, ki, mint gazdatiszt, nem messze lakott Pesttől. A mint egy malom felé közeledik, kacsát lát fölrebbenni, reá lő, megtalálja és siet fölvenni zsákmányát. Azonban a molnárné reá támad, pöröl vele, hogy miért lötte meg kacsáját. Vad kacsa helyett szelid kacsát lőtt. Egy pár huszast adott a molnárnénak kárpótlásul, s kérte, hogy ne szóljon senkinek. De maga, ha jó kedve volt, el-elbeszélte barátjainak. Zsibón ellenkezőleg nagy szerencse érte. 1845-ben, midőn Deákkal együtt meglátogatta Wesselényi Miklóst, egy napon Wesselényi vadászatot adott vadaskertjében. Vörösmarty egy lövésre két vaddisznót ejtett el, mi csaknem hallatlan a vadászat krónikájában."

Az „Emléksorok" czimü epigrammokról ezt olvassuk: „Vörösmarty, mint láthatni, számos emlékverset irt. Nemcsak jó barátjai nyujtottak át neki egy-egy emléklapot, hanem idegenek is, kik birni vágytak tőle egy pár sort. Néha hónapokig elhevert nála az emléklap, de azért szivesen irt, ha volt mit és kinek. Nem ritkán boszonkodott is némely tisztelőjére. Érdekes lesz ide jegyeznem, hogyan mentette meg őt egykor egy ily tisztelőjétől legjobb barátja, Deák Ferencz. 1845-ben Vörösmarty Deákkal b. Wesselényi látogatására Erdélybe utazott. Utközben Szabolcsban betértek Bónis Samu barátjokhoz s ott töltöttek egy pár napot. Vörösmarty szalonkákra vadászott. Egyik délután az egész társaság a falu határába ment sétálni. Jövet a helybeli ref. pap is hozzájok csatlakozott, s midőn a paplak előtt mentek el, kérte az egész társaságot, hogy legyen szerencséje egy pár perczre, mig megnyugosznak. Bementek s ott ültek mintegy negyedórát. Hazaindulásukkor előáll a tiszteletes ur s kéri Deákot és Vörösmartyt, hogy emlékül irjanak neki egy pár sort. Vörösmarty elkedvetlenedett: tehát neki ma egy pár distichont kell irni. „Szivesen — mondá Deák egész jó kedvvel; leült és irt a mint következik: „Alulirt, több vármegyék táblabirája, bizonyitom, hogy Vörösmarty Mihály ekkor s ekkor itt járván vadászott s egy lövésre hét szalonkát ejtett el." Ezzel átnyujtotta a tollat Vörösmartynak, ki vontatva vette át s ült le az iróasztalhoz. Azonban Deák sorait olvasván, felvidult s egészen megkönnyülve ezt irta alája: „A fennebbieket én alulirt is bizonyitom, azon különbséggel, hogy nem egy lövésre ejtettem el hét szalonkát, hanem hét lövésre egyet." A jó tiszteletes, ki Deáktól valamely politikai bölcs mondatot, Vörösmartytól pedig egy szép epigrammot várt, kissé megütődve vette át az iratot, de azért nyájasan köszönte vendégei szivességét. Azonban, ha a tiszteletes

*) Kétségtelen, hogy e bizarr elbeszélés nem annyira népmese, mint valamely zord *mythosz*, melyhez hiányzik a kulcs. *Szerk.*

nem nyerhetett epigrammot Vörösmartytól, nyert Bónis egy jó mondást, mely ér annyit, mint egy jó epigramma. Midőn a szives házi gazda mindjárt megérkezésök után asztalhoz ültette vendégeit, némi kérkedéssel emlegette, hogy Szabolcsban is terem jó bor s Vörösmarty elébe tétetett egy palaczkot saját terméséből. „No, kóstold meg“ — biztatá. Vörösmarty megkóstolta s röviden azt felelte reá: „Viznek zavaros, bornak gyönge.“

A „Fóti dal“ története ez: „E dalról az a közhiedelem, hogy Fóton készült Fáy András 1842 ki szüretje alatt. A dolog nem épen ugy áll. A dal már készen volt, midőn Vörösmarty a szüretre kiment, hanem annyi igaz, hogy ott olvasta fel először barátjainak, kik nagy lelkesüléssel fogadták s fóti dalnak keresztelték, mibe Vörösmarty szivesen beléegyezett. Fóton magának Vörösmartynak is volt egy darab szőlője, melyet ugyanakkor vett gr. Károlyi Istvántól, midőn Fáy András és Ferenczy, a szobrász, a magokét. A Vörösmarty, valamint a Ferenczy szőlőjét is később Fáy András váltotta magához. A Fáy fóti szüretjei hiresek voltak. A szives házi gazda majdnem egész 1848-ig mindig megtartotta a szüreti lakomát. Számos iró, művész, publicista rándult ki ide Pestről, Fáynak részint barátjai, részint tisztelői. Ha Pesten volt, Deák Ferencz is megjelent e szüreteken; 1842-ben épen Vörösmartyval ment ki. Vörösmarty legrégibb vendége volt a fóti szüretnek s alig volt valahol jobb kedve, mint itt. Ebéd alatt és után egymást érte a szellemdús toaszt, tréfa és adoma. Néha a költők közül valamelyik, még eddig meg nem jelent művét szavalta el. Este felé a lobogó tüzek mellett foglalt helyet a társaság. A dal, leginkább népdalok éneklése, ritkán hiányzott. Vörösmarty ilyenkor el-eldalolta a „Bort ittam én boros vagyok“ kezdetü népdalt. Barátjai gyakran mondották, ideje volna már, hogy irjon egy szép bordalt s azt énekelje. Toldy sajnálkozott, hogy a magyar műköltészet lyrájában még mind hiányzik az ugy nevezett „geselliges Lied,“ a müveltebb víg társaságok dala. Vörösmarty a jövő szüretre igért egy ily dalt, de egyik év a másik után mult s a várt dal még mind nem készült el. 1842-ben csakugyan beváltotta igéretét s a fóti dal lőn a fóti szüretek kedvencz dala, melyhez Thern Károly még azon évben dallamot irt. — Bár jegyzeteim csak történelmiek és könyvészetiek s nem egyszersmind nyelvészetiek és széptaniak, mindamellett lehetlen szó nélkül hagynom a Fóti dal egyik sorát, mely nem annyira az irodalomban, mint inkább az irodalmi körökben annyiszor volt vita tárgya. *Bort megiszsza magyar ember*, hibás magyarság, mondják sokan, *a bort megiszsza* kellene vagy *bort iszik*; a magyar nyelvtan legfőbb szabálya van megsértve szorultságból, a mérték kedveért, mit legkevesebbé Vörösmartynak bocsáthatni meg. Hogy Vörösmarty nem szorultságból irta ugy e sort, a mint irta, onnan is megtetszik, hogy igy is irhatta volna: *Megiszsz' a bort magyar ember*; a sor igy is elég hangzatosan kitelt volna s csak oly elisiót használ vala, mely ellen nem lehet szólani. Vörösmarty czélzatból irta igy a sort, vagy ha tetszik akarva tévedett, mi a költői nyelvben néha valódi erény. Megsértette ugyan a magyar nyelvtan egyik főszabályát, de nem a magyar költői nyelv szellemét, a mint az népdalainkban és közmondásainkban nyilatkozik. A szónoki és költői nyelv egy csoport szépsége nem egyéb, mint szabálytalanság vagy, jobban mondva, kivétel a szabály alól, illő helyen használva. Hogy nyelvészeink ezt nem veszik figyelembe s a költői nyelvtől majd minden szabadságot megtagadnak, az ő hibájok, nem a költöké. Melyik nyelvész meri megjavitni e közmondást: *Szegény embert az ág is huzza*, mely századokon át igy él a nép ajkán s közmondásaink gyüjteményébe is igy van bejegyezve, pedig ez épen oly mondat, mint *Bort megiszsza magyar ember*. Az *a* kihagyása mindkét mondatban nemcsak a rhythmust emeli, de a kifejezést is erélyesebbé teszi; reflexio nélkül észre sem veszszük e nyelvtani hibát, oly természetes, oly erőtetés nélküli. Vörösmarty *bort megiszsza*-jában a *meg* miatt, mely magában is határozó erejü, még kevésbbé érezzük az *a* hiányát, mint ama közmondásban. A fődolog az, hogy a dal jó kedvü, mámoros hangulatával mintegy összehangzik a fennebbi sor s bármit beszéljen a száraz nyelvészet, aesthetikai tekintetben igen jól eltalált kifejezés. Azonban mindez nem azt teszi, hogy a magyar nyelv ama főszabálya nem kötelező, hanem csak annyit, hogy a költői nyelvben néha kivétel is van alóla. Más nemzetek költői nyelv dolgában meglehetős önkényes szabadságra is jogot tartanak s a magyar költő azt se vehesse igénybe, mit a nép költői nyelve századok óta gyakorol? Minden attól függ, hol és hogyan használja a költő a nyelvbeli szabálytalanság jogát, s tudja-e aesthetikai széppé varázslani.“

APRÓSÁGOK.

. . . . a ki várakat épit
A legapróbb szegnek tudja mi haszna vagyon.
Kazinczy.

IV.

Rákóczi László halála nem 1662, hanem 1664. évben történt.

Thaly Kálmán „Régi Magyar Vitézi Éneke“-i stb. I. kötetének 171 s köv. lapjain Rákóczi László börtöni éneke adatván, a hozzá csatlott jegyzetek többek közt ily magyarázatot tartalmaznak a kitüzött *1662* év igazoló védelmére:

„Rákóczi László *Spangár* krónikája szerént *1662*-ben, *Kazy* szerint pedig *1664 junius* havában Várad várának kapujában a törökök ellen vitézül harczolva elesett.“ Az utolsó versszakban előforduló „Ezer hatszáz után hatvan *hetedikben*“

kifejezésből alkalmat vesz magának a magyarázó ezt következő észrevétellel kiséri: „Jankovichnak gyakran hibázó másolója alkalmasint roszul olvasta s tévesen másolá le az eredeti régi iratról e helyett: hatvan *kettedikben*, a mely évszám Spángár közlésével egyez; mert Rákóczi váradi támadása az 1664-iki vasvári békekötés után (1667-ben) nem is történhetett; ezért tűztem a vers homlokára az 1662-iki év számot."

A 181 lapon még egy *Utólagos jegyzet* igy szól: „Csak most, midőn már a czimzett ének ki van nyomva, jelent meg a „Győri Régészeti Füzetek" II. kötetének IV. füzete, melyben Botka Tivadar Rákóczi Erzsébetnek, Rákóczi László leányának 1698. jan. 1-jén kelt s a kistapolcsányi kórházat illető alapitvány levelét közli; ebben ez is áll: Item, magam tettem hozzá: *azon nap, a midőn Istenben elnyugodott édes atyám gróf Rákóczi László 1662. Várad alatt a török által a keresztyénségért kiontotta vérét, és ugyan ottan vitéz módon lött halála*, stb. stb. . . Ime tehát tökéletes igazam volt, midőn Rákóczi László elestét 1662-re tettem; a jelen adat minden kétséget eloszlat, miután a kegyeletes árva csak jól tudhatta apja halálának évét."

Thaly K. mindezen egybevetései ellenére is az az igaz, hogy Rákóczi László csakugyan *nem 1662-ben, hanem 1664-ben veszett Váradnál.*

Spángár és Kazy bizonyára *kutfők* után irták azt, a mit irtak; de hogy a kutfők természettel igen változó becsüek szoktak lenni: az nem kiván sok beszédet. Kazyról tudva van, hogy Timon- és *Kornéli*-ból, a jelen esetben névszerint az utóbbiból, dolgozott *); Spángárról, a korát megelőzött eseményeket illetőleg nem birok, *ép e korra* nézve, adattal; de azt látom, hogy a kalendáriomok végire tetetni szokott évjegyzeteket sem vetette meg, melyek többször csak szájhagyományokon vannak épitve. — Mindenesetre pedig az itt felemlitett irók mind későbbiek, több mint félszázaddal, s igy, mint kútfők csak másodrendüek, hitelt is csak ilyet s addig érdemlenek, mig *egykoru* adatok őket vagy megczáfolják, vagy igazolják.

Ily *egykoru* kutfő van előttem *kettő*, melyek a kor azonságon felül még a *belső* hitelességnek is minden tulajdonaival birnak.

Barta Boldizsár „Rövid Krónikája" az első (1666). Legtöbb esetben mint szemtanu beszélvén el a Debreczen körül történt eseményeket, az 1662 évnél *egyedül* a Pályi mellett végbement csatát jegyzette fel. Az 1664 évi dolgok közt fordul elő e következő: „A tavaszi idő forgásában ismét felkészülnek a magyar vitézlő rendek és a németekkel mennek titkosan Várad alá; de elsőben is minden utakat megállanak, hogy sohonnan hirmondó Váradra be ne mehetne. Megütik azért Várad városát d. 7-a may, jó hajnalban, diadalmaskodnak; mert feles házakat Olaszi és Péntekhely nevü utczában felgyujtogattak; sok jószággal másnap Debreczen alá jőnek s itt megtelepednek s némely része a rabokkal hamarább elmégyen Kálló felé, magok az urak a városra be jövén."

Ime a történet, melyet Kornéli, Kazy s ez utóbbi nyomán Thaly is elmond. Csupán *név* nincs emlitve. Azonban

Bethlen János, másik *egykoru* irója e tárgynak, ismeretes történeti műve *) I. része 125. 126 lapjain elég világosan adja mind azt, a mi Bartában hiányzik. Az ide tartozó részlet magyarul igy hangzik:

„*Apaffi* Pünkösd nyolczadára (1664) . . . . meghagyja Erdély főurainak, hogy az adó hátralék mimódon leendő behajtásáról tanácskozni Fejérvárra gyüljenek. . . . A pünkösd előtti napokban rosz hir kezd hozzánk szállongani. *Ébeni* István kolozsvári főparancsnok levele érkezik Fejérvárra, melyben irja, hogy a váradi vár alatt a törökök által épitett várost pünkösd előtt ötöd nappal a magyar főurak s a tul s innen a Tiszán lakó nemesség, a Szatmár, Ecsed s Küküllő várban levő katonaság- s németséggel egyesülve megtámadták, ostrommal bevették s annyira elpusztitották, hogy a magyarok s németek a várba menekülő törökök közé vegyülve *azt* majdnem elfoglalták, ha *gróf Rákóczi László, a vár kapuja előtt épen a hidon vitézül harczolva golyóval átlőve el nem esik.* Alig lehetett hitelt adni e levélnek, mig pünkösd első napján Macskási Boldizsár Szatmárról haza jövén, mint a Váradról hozott foglyoknak szemmel látója, el nem beszélte *előttünk* az egész történetet."

Ilyen két tanu elől minden bizonynyal hátra kell vonulnia Spángárnak; de tévedettnek lenni Rákóczi Erzsébetnek is apja halála idejére nézve, a mi könnyen megesett s meg is eshetik, ha, mint ő, 34 év eltelte után tesz valaki valamit irásba.

Az év ekkép megalapitása után még a *hó* és *nap* iránt fenforgó váriánsokat kell eligazitani.

Thaly azt irja: *Junius* havában, napot nem emlitve. — *Bartánál ‚május 7-ke'* van; *Bethlennél ‚pünkösd előtti ötöd nap'; Kornélinál, ‚május 27-ke'; Kazynál ‚ad 17. Calendas Junius.'*

Bethlennek fentebb idézett előadása a bizonyos pontosságot az ő adatára nyomja rá, azaz a *pünkösd előtti ötöd napra.* Pünkösd, mint változó ünnep, a husvéttól határoztatik. Szokott módu kiszámitás szerént 1664-ben husvét april 13-kára esvén, ehhezképest pünkösd első napja *Junius 1-jén* volt. Ettől öttel vissza számitva *május 27-ke jö ki*; e szerént a Kornélinál feljegyzett idő. Hogy a Kazy *Junius 17. kalendája* épen e nap: az nem kiván magyarázatot annak, a ki tudja, hogy vala-

*) Fragmenta Ungaricae Historiae stb. Cassoviae, 1739—1741. Két kötet. — Rákóczi esete van I. 299—3 2 lapokon.

*) Historia rerum Transylvanicarum . . . . auctore Ioanne Bethlenio. Pars prior. Viennae. MDCCLXXXII.

mely hó nevéről nevezett kalendákat mindig a *megelőző hónapban* kell keresni, az *elsőn kivül.*

Ez adatok nyomán két hibát kell megigazitani; egyiket a *Barta* krónikájának azon *irott* példányáét, mely előttem fekszik (az ily másoláskori hibák gyakran megesnek), másikat a *Thalyét*, ki a Kazynál levő, *‚Junius kalendáját'* magában *junius hónapban* kereste, a mely tévedésbe egyébiránt Szirmay is beléesett, midőn, szinte Kazyra hivatkozva, *junius* hónapra teszi Rákóczi László szerencsétlen esetét. *) Sz. I.

ZENE.

Die grössten Fragen sind noch immer ausszumachen
Und manches scheint dem einen wichtig, gross
Und hoher Ehren werth, worüber andre bloss
Die Achsel zucken oder lachen.
Lucian. Wieland fordítása.

A „Zenészeti Lapok" fontossá tettek egy kérdést, hogy megvitatása a szerkesztőség komoly méltóságával ne ellenkezzék. E kérdés, szives olvasó! se több, se kevesebb, mint a *kilencz, tizenegy, tizenkettő* elharapása. S ez elharapásra a Koszoru ujdondásza adott alkalmat, minek következteül az illető szaklap komolyan felszólitotta, hogy miután a szerkesztőség nem juthat semmi jó elharapási eredményre: mondja meg az emlitett ujdondász, miként lehetne különösen a tizenegyet s tizenkettőt elharapni?

Hogy e tárgy azonban ne legyen olyan ismeretlen az olvasó előtt, mint azok a más világrészen lakó emberek, kiknek oly hosszu fülök van, hogy mikor lefekszenek, az egyiket maguk alá teritik derekaljnak, s a másikkal paplan helyett takaródznak: az egész harapás történetét elülkezdem.

A Zenészeti Lapok mult hónapban (sept. 22) közölték egy dolgozótársuk inditványát az üteny számlálásról, mit régen neveztek taktusnak, később ütemnek, aztán méretnek, s a melynek valószinüleg még annyi uj neve lesz, a hány uj magyar zenészszel fogunk dicsekedni. — Inditványozót az inditotta ez inditványra, hogy a zongoramesterek németül **) számlálnak, s mert a magyar számnevek nem levén egytaguak, nem alkalmasak a zenei számlálásra. Tehát az illetők az eddigi egy, kettő, három helyett számláljanak igy:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
egy, más, több, négy, öt, hat, hét, nyolcz, sok, tiz,
11 12
meg, mind.

Ez inditványból a napi irodalom nemzetiségi kérdést csinált, s oly mohón elfogadta, mintha eddig nem lett volna szavunk a számlálásra, s tán voltak olyanok is, kik abból a szempontból indultak ki, hogy a magyar nyelv már igen régi, s haladási lelkesedésökben már eddig is uj keresztneveket csináltak a Girókuti országos naptára számára, pl: Okoska, Arszlánka, Dühöske, Tigriske.

Nem kétlem, hogy ez inditvány jó fogadtatásának főoka objectiv kritikusunk (az a ki mindenütt ott van). Mert ez objectiv kritikus a nagy carlsruhéi napok alatt magas tetszésében részeltette. — (Hát vajon Liszt nem fogadta-e el?) S ennél fogva imponált az ujdondász irodalomnak, mely ez idők szerint a legfontosabb kérdések eldöntője.

Elé állott erre oct. 6-kán a Zenész. Lapok másik dolgozótársa, Zimai ur, ki az inditvány keletkeztétől (sept. 22) fogva folytonosan és erősen gondolkodott, hogy az inditvány mélyébe tudjon hatni, s aztán be is hatott, vagy a mint mondja: *át lőn hatva.* — Zimai urat másfelől egy practicus német mondat is lelkesiti, melynek kezdő betüiben van a német tanitók palladiuma:

Geh Du Alter Esel Hier Fort
Damit Andere Es Besser Fassen
Es Geht Hurtig Durch Fleiss. — sat.

Ezzel indokolván magát Zimai ur, hő pártolója lett az inditványnak; de szakavatottságánál fogva némi javitást tett rajta, pl:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
egy, még, megy, négy öt, hat, hét, nyolcz, de, tiz,
11 12
már, sok.

Ha az olvasó ezt összehasonlitja a feljebbivel, látni fogja a nevezetes javitást, pl: *más, több, sok, meg, mind* helyett mondjad: *még, megy, de, már, sok.* —

Volt olyan az ujdondász irodalomban, a ki erre is fellelkesült, s tudomásul vette Zimai ur éles belátását.

Helyes-e vagy nem e javitás? Azt hiszem e felett virágzó hazánkban csak maga az inditványozó, vagy objectiv kritikusunk törhetne pálczát, s ez is csak ugy, ha Piladessével (Ábrányival) összevetné a vállát s Mosonyi mindakettőt tartaná.

De daczára a nehézségnek, a Koszoru ujdondásza nem volt elég béketürő: bevárni a nagy esemény lefolyását, s a minap elég vakmerően megjegyezte, hogy tán jobb lenne szegény magyar számneveinkkel számlálni, s a ki épen egytagulag akar számlálni, a szót harapja el. Okos észrevétel volt ez, ha meggondoljuk, hogy ezt teszik Europa minden népei, s a hol másként nem lehet: harapnak.

De innen került a baj. Ugyanis, mint e sorokat kezdém, a Zen. Lapok dolgozótársa — Zimai ur — a szerkesztőség támogatása mellett felszólitja a Koszoru ujdondászát a *kilencz, tizenegy,* s *tizenkettő* elharapási műtéte megtanitására. — Maga a szerkesztőség megjegyzi: (jaj tinéktek tizenegy s tizenkettő!) hogy hasztalan tett ilyne

*) Szathmár vármegye ismerete. Irta és kiadta Szirmai Szirmay Antal stb. I. Rész Buda, 1809. 167. lap.
**) Az *olaszok* is? *Undici, dodici.* *Szerk.*

mü kisérleteket, mert nem volt képes ama deliquenseket elharapni.

Komikum tekintetében érdekes lenne közölni Zimai ur egész interpellatióját, melyből kitetszik, hogy tulajdonkép nem is szükséges a 12 méretes ütenyben tizenkettőig számlálni, mert a zenészek ilyenkor felezik (ez rosz kifejezés; tán kevesbitik?) az ütéseket, s mindamellett Zimai ur s a szerk. meg akarná tanulni a mondott szavak elharapását. Érdekes lenne látni az egész szerk. komolyságát. S tán azt is elmondhatnók, hogy ha okvetlen tizenkettőig akarnak számlálni: számláljanak kétszer hatig. De miután Z. ur elismeri, hogy a zenészek feleznek, s mégis interpellálja a Koszoru ujdondászát: hasztalan lenne minden ilyes törekvés.

Én oly keveset értek a szóban levő tizenegy s tizenkettő elharapásához, mint objectiv kritikusunk, önvallomása szerint, a *német beszédhez*,(!) s ennél fogva a Koszoru ujdondászának nem adhatok a harapásra nézve jó tanácsot. A Zenészeti Lapoknak azonban szolgálok egy pár harapni való dióval, mit Brassai bácsitól kértem kölcsön.

Azt hiszem, hogy inditványozó mind Reményit, mind a t. szerkesztőséget rászedte; mert komolyan olyan inditványnyal nem állhatott fel. S hogy e gyanitásra fel vagyok jogositva, ki tetszik magának az inditványnak kezdő soraiból, mely igy hangzik: „*Több* *) kevésből sok lesz, cserfává nő a makk, mondja a nagy Don Quixotte-nak hü fegyvernöke Sancho, ez az édes mindnyájunkból összefoldott teremtménye Cervantes lángeszének, s utána magamnak is e példabeszédekhez kell folyamodnom, hogy soraimnak némi fontosságot kölcsönözzek.“

Mit tesz ama kifejezés: édes mindnyájunk? Azt hittem arra illik, a ki az inditványt komolyan veszi. Én ha Dickens tollával birnék, azonnal egy magyar zenészeti Pikvick club irásához kezdenék. Gyenge levén azonban egy ily fontos, nevezetes, nagyszerü inditvány illő tárgyalására, a tisztelt szerkesztőségnek Plautustól idézek egy mondatot:

„A ki pénz nélkül lesz szerelmes: többet fog izzadni mint Herkules.“

Hát a ki még iró lesz . . . tehetség nélkül!!

BARTALUS ISTVÁN.

*) Azaz: három kevésből.

VEGYES.

* Az akadémiának folyó hó 24-dikén tartott történelmi, törvénytudományi és bölcsészeti osztály ülésében legelőször Horváth Cyrill tett jelentést a marosvásárhelyi könyvtárban talált, s az akadémiához beküldött Apáczai Cseri János „Logikájáról“, mely értekezőhöz véleményadás végett adatott, hogy itélje meg, méltó-e az uj kinyomatásra. Horváth Cyrill részletesen jellemzé Cseri Jánost mint bölcsészt; kimutatta, hogy se rendszer alkotó, se valamely átvett rendszer érvényesitője vagy terjesztője nem volt, hanem valódi eklektikus, ki a gnoseologiában nyomról-nyomra Cartesiust, a logikában szintoly hiven Ramust követi. A mit irt, nem eredeti, hanem oly nyelven van irva, melyre még most is büszkék lehetünk, s ennélfogva érdemes, hogy az akadémia az ő válogatott bölcsészeti munkáit kiadja. *Horváth Cyrill* egyuttal benyujtja Cseri János azon munkái jegyzékét, melyeket kiadandóknak véleményez. Következett *Kautz Gyula* l. tag előadása a hazai termelés s forgalmi ipar terén növekedett gőzgépüzlet közgazdasági jelentőségéről. Alapul azon adatokat használja, melyeket, a gőzgépek számáról, 1863-ban a bécsi statistikai hivatal állitott össze. Kimutatja, hogy a gépek használatának terjedése nem megvetendő mértéket nyujt valamely nemzet haladási irányalatának s közgazdasági fejlődésének megitélésére, s azon megnyugtató végeredményre jut, hogy Magyarország mindazon sok csapás és akadály mellett is, mely természetes fejlődésében feltartóztatta, az utolsó másfél évtized alatt mégis sok tekintetben haladt, s az uj kor szükségeinek méltatásában, gépek meghonositásában annyi fogékonyságot, és tapintatot tanusitott, hogy a nemzet fölvirágzásának ebben is kétségtelenül egy zálogát kell látnunk. Végre *Csengery* Antal jegyző s helyettes titkár olvasá föl *Erdélyi* János r. tag készülő nagy munkájának egyik részletét: „A bölcsészet Magyarországon Mátyás korában.“ E részlet megmutatja, hogy Magyarország a XV-dik században az europai müveltség szinvonalán állott, s különösen Mátyás király, Cesinge János (Janus Pannonius) szellemi arczát rajzolja. Ez értekezésből a P. N. is hozott kivonatos részeket, egész terjedelmében pedig a Sárospataki Füzetekben fog megjelenni. (M. S.)

* A nemzeti muzeum érdekében a mult héten Xantus János szólalt fel, megróva azon eljárást, hogy a báró Gerliczy urtól fölajánlott egy teremnek saját költségén való fölszerelése oly teremben (a régiségi osztályban) vétetett igénybe, melynek butorzata, habár ócska is, még egy ideig állotta volna a szolgálatot, mig például a hüllők, csontvázak oly nyomoruan vannak elhelyezve, hogy ezekre valóságos életkérdés az uj szekrények állitása. Miért czifrálkodni egyik teremben, s a másikat egészen veszni hagyni? — kérdi Xantus ur. Erre az igazgatóság felelt, elsorolva az intézet érdekében 22 év óta tett érdemeit, s a fönforgó esetre azt válaszolva, hogy Gerliczy ur épen a régiség osztályt jelölte ki, s az igazgatóságnak nem volt más választása mint vagy annak számára fogadni el, vagy teljesen el nem fogadni. Ez esetben természetes, hogy inkább valamit mint semmit, csakhogy — azt hiszszük — nem került volna nagy fáradságba rábirni az adakozó urat, hogy a fölajánlott összeget azon terem bebutoro-

zására engedje át, melynek legnagyobb szüksége van rá. Ez intézet érdekében a P. N. szerkesztősége egy hosszabb czikksorozatot szándékozik meginditani.

* Egressy Gábor egészsége, mint a M. S. szerkesztőjéhez intézett leveléből látjuk, csaknem teljesen helyre állt, s e levélen átalában vidám hangulat ömlik el. Elmondja hogy a brébi fürdőt (Máramarosban) használta, s áttér azon hirekre, melyek szerint a nemzeti szinháznál igazgató változás történnék. Szánakozva szól arról a valakiről, ki ez intendansságra annyira vágyódik, s ez örök háboruság polczára akar ülni. „Mit véthettetek Fortunának, hogy ide küld benneteket fogságba“ — kiált föl Hamlettel. Aztán Radnótfáyról szól: nem látja mi lehet az a nagy vétek, melyért ennek okvetetlen vissza kellene vonulnia. „Az talán — kérdezi — hogy egy tökéletesen bukott intézetet bátor önérzettel vett át Nyékytől? Hogy a pénztárban hatvan forintot talált, és saját pénztárából teljesitette az első fizetéseket? Vagy az, hogy az ő igazgatását érte az a szerencse, hogy a szinháznak subventiója van és iskolája maholnap megnyilik? Az, hogy napról-napra szereli a szinházat a szükséges eszközökkel? Hogy az uj drámákat szintoly diszesen és szintoly részrehajlatlan műszeretettel igyekszik kiállitani, mint az operákat? Hogy a drámai személyzetet, melyet más igazgatók a lehetetlenségig redukáltak, a vidék legjobbjaival egészitette ki? Hogy a zenekarnak diapasont szerzett? Hogy a szinházi személyzet számára kölcsön-pénztárt alapitott, s a csekélyebb fizetésüeket megmentette az uzsorások körmei közül? Hogy igazgatói páholyát eladta hogy árából a szinháznak butort szerezhessen, mig maga saját pénzével fizette az erkélyszékeket hogy előadásokon jelen lehessen? Azért, hogy a szinház tagjai számára Balaton-Füreden dijnélküli fürdést, ellátást, oda- és visszautazást eszközölt? Hogy Bécsbe szintén ingyen utazhatási jogot nyert a gőzhajózási és vasuti igazgatóságoktól azok számára, kik oda tanulás végett kivánnak rándulni koronkint? Hogy elég bátor volt a szabadjegyek számát kevesbiteni, s ez által a bérletszüneti bevételeket tetemesen szaporitani? Hogy a müsorozat nagy előnyére a nyári szünetelést behozta? Hogy az alsóbb rendü tagok és a szolgálati személyzet havi diját megjavitotta? Hogy tánczisko-lát alapitott? Hogy a napi költségek körüli visszaéléseket megszüntette? Hogy egy kérelmezőt se bocsát el vigasz nélkül, hol azt az intézet kára nélkül teheti?“ És mindezekről a jeles művésznek biztos tudomása van, s ez adatokat mindenesetre figyelembe kellene venni azoknak, kik annyira kivánják az uj igazgatóságot, — csak azért, hogy uj legyen.

* A „Zenészeti Lapok“ fölszólitnak bennünket, hogy tanitsuk meg a tizenegy és tizenkettő elharapására az ütem számláláskor. Mi bizony megvalljuk, hogy e tudományban csak laikusok vagyunk, s azon vegyesbeli pár sor irása előtt sem tettük azt mélyebb tanulmányunk tárgyává, — igy tehát csak arra akartuk figyelmeztetni a föltalálót, hogy a leggyakrabban előforduló négy első ütem elnevezése (egy még megy négy) euphonia tekintetében nem sokat különbözik a kimondhatatlanságáról hires *megymag* szótól.

* Rácz Miklós előfizetést hirdet összegyüjtött költeményeire, melyet januar közepére igér, hogy megjelen. Ára 1 ft.

* Mint halljuk, Szilágyi Béla és Latabár között a napokban szerződés jött létre, melynek erejénél fogva Latabár az ő általa kibérelt aradi szinházat Szilágyi Bélának engedi át. Latabár pedig Szegeden tölti a telet szintársulatával.

* A nemzeti szinháznál a ránk következő héti előkészületre kijelöltetnek: Hétfő 31. Szövetségesek. 2-or. Kedd 1. Fidelio. Szerda 2. Völgy lilioma. Csüt. 3. Fehér nő. Pént. 4. Fiammina. Hirtling M. k. a. 1-ször. Szomb. 5. Faust.

* Báró Vay Miklós édesanyjának, Adelsheim Johanna bárónőnek emlékiratai, levelezései, és nehány költeménye (német nyelven) kerül ki nemsokára sajtó alól, kézirat helyett nyomatva a család és közelebbi rokonság számára.

* Az ujon alakult pest-budai dalárda mind jobban gyarapszik. Ének leczkéit kedden és szombaton esti 8—9 ig tartja a kegyes rendiek épületében.

* Kuhn Károly és Szabó Antal szerkesztése alatt „Pesti Bazar“ czimmel egy uj lap indult meg, főczélul a ruhaszabást és gazdasszonykodást tüzve lobogójára. No hiszen ily ruhaszabó lapoknak nem vagyunk szükiben.

* Egy pesti kávés pedig 30 adag kávéra nyit előfizetést, melyet aztán az előfizető tetszése szerint tejes vagy fekete kávéban vehet ki.

* Talán a városligeti tóból is lesz már valami. A helytartótanács a várostól fölterjesztett mérnöki munkálatokat azon utasitással küldte vissza, hogy az ügyet tegye komoly tanácskozás tárgyává, s valahára egy határozott tervet elfogadván, terjeszsze föl ismét jóváhagyás végett.

* „Hazánk és Külföld“ czim alatt ujévkor egy uj képes ujság fog megindulni Szokoly Viktor szerkesztése alatt. Emich adja ki, s egyik főtekintet az olcsóságra lesz forditva.

* Székes-Fehérvár városi hatósága kijelölte a tért, melyen Vörösmarty szobra fel fog állittatni; a tér még szabályozatlan, s egy csatorna vágja ketté, de kicsinositásán erélyesen dolgoznak, ugy hogy a jövő nyár közepén a leleplezési ünnepély is megtörténhetik.

* Reviczky Szevér siremlékére művészek és műkedvelők ma este a budai népszinházban előadást fognak tartani, melyben talán Felekiné és Reményi is közreműködnek. Tolnai Lajos fiatal iró pedig egy költeményt készitett ez alkalomra, melyet Dalmady fog elszavalni.

* A „Felvidék“ Dayka Gáborra hivja föl az ungváriak figyelmét, s inditványozza, hogy emeljenek szobrot a korán elhalt derék irónak, ki Ungváron halt meg. Hiszszük, hogy a lelkes ungváriak nem veszik pusztában elhangzó szó gyanánt ez inditványt.

* Szalay László siremlékét a mult pénteken állitották föl a kerepesi temetőben. Az emlék maga gránitból készült, 8 láb magas obelisk, melyen egy dusan aranyozott kereszt alatt olvasható: „Szalay László született 1813 april. 18 ikán, meghalt 1864 julius 17-kén.“ Az emlék és sirbolt, melyben nyugszik, a legközelebbi napokban vasrácsozattal fog körülvétetni. Az egész Gerenday műve, és készitőjének dicséretére válik.

* Mi is emlitők pár szóval a minap azon bronz Herkules szobrot, melyet nem rég Rómában találtak. Most ennek közelebbi leirását olvassuk külföldi lapokban. A balkéz félig marokba van görbitve, mintha valamit — talán a Hesperidák almáját — tartott volna; a jobb kézben buzogány lehetett. A vállra vetett oroszlánbőr még megvan. A jobb láb letört, s a tarkón egy sérülés esett. Az egésznek magassága meghaladja a három metert, s igy a barlettai Theodosius szobron kivül, mely körülbelül szinte akkora, az ókornak legnagyobb ismert szobra. Hihetőleg a Pompejus szinházában volt felállitva, mert a Pio palota alatt, melyben ezt találták, annak romjai vannak.

* Algier legfélreesőbb, legzordonabb hegyei közt, hová csak egy-egy geolog téved nagy ritkán, egy idő óta egy szinház ütötte föl sátorfáját, s folytonosan működik. A Chabet-al-Akra égbenyuló szikláit és mély völgyeit Offenbach operettjeinek hangja csengi át; a szinpad egy sziklalap, a decoratiók az ottan körül állomásozó franczia századok tisztjeinek turbánjaiból és köpenyeiből vannak rögtönözve, s e decoratiók gazdái esténként ugyanazon jó kedvvel játszszák e bohózatokat, melylyel talán már másnap reggel egy vad lázadó törzszsel kezdik meg a csatározást.

UJ KÖNYVEK. *)

EGYHÁZI BESZÉDEK, az erdélyi ev. ref. anyaszentegyház közzsinatján Kolozsvárt, 1864. Kiadatott a közzsinat határozatából. Ára 50 kr. o. é. A tiszta jövedelem a Kálvin-alapitvány létesitésére fordittatik. 8r. 57 l. (Ref. főtanoda betüi, Kolozsvár.)

SÁROSPATAKI FÜZETEK. Protestans tudományos folyóirat. Szerkeszti és kiadja *Erdélyi* János. VIII. évfolyam, v. uj folyam I. éve. VII. szállitmány. Ára egész évre 6 frt. 8r. 505—672 l. (Főiskola betüi. S. Patak.)

A BUDAI ÖNKÉPZŐEGYLET első ÉVKÖNYVE. 1864. 8r. 194 l. (Egyetemi nyomd. Buda.)

ORVOSI NAPLÓ. Magyarország gyakorló orvosai használatára. 1865. Szerkeszté *Sugár* Fábiusz orvostudor stb. Negyedik évfolyam. Balassa János arczképével. 166 lap és ugyanannyi tiszta napló. Kötött példányok is kaphatók. Ára? (Lampel, Pest.)

IZIDÓRA DALAIBÓL. A kolozsvári jótékony nőegylet javára. 16r. 79 l. Ára kötve 1 ft 60 kr. fűzve 60 kr.. (Stein, Kolozsvár.)

RÓMA ÉS A RÓMAI BIRODALOM TÖRTÉNETEI *Lamé Fleury* után francziából *Szabó* György tanár. K8r. Két kötet. XVII és 326, 290. Ára 2 kötetnek 2 ft. (Stein, Kolozsvár.)

SZÜNNAPI KIRÁNDULÁS ERDÉLY NYUGOTI HEGYEI KÖZÉ. Honunk ifjusága számára irta *Ompolyi*. Öt tájképpel. Ára 60 kr. 8r. 58 l.

VÁRT LEÁNY VÁRAT NYER. Regény. Irta *Jósika* Miklós. (ily czimmel is: MAGYAR EREDETI REGÉNYTÁR. VII. VIII. IX. kötet). Három kötetben. K8r. 129, 143, 152 ll. (Hartleben Adolf, Pest.)

A MAGYAR ÁLLAM FÖLDIRATA a legujabb adatok nyomán. Szerkeszté *Visontay* János, gymnasiumi igazgató. Harmadik kiadás Ára 84 kr. 8r.(Ráth,Pest.)

DALOS KÖNYV. Uj dalok népies magyar dallamokhoz. Irta *Szini* Károly. 16r. 101 l. (Hartleben, Pest.)

A MI NÓTÁINK. Regény. Irta *Abonyi* Lajos. Kiadta a *Kisfaludy-társaság*. I—IV kötet. K8r. *Pártolói illetmény 1864-re.* (Emich nyomd. Pest.)

WATERLOO. *Thiers* M. A. után francziából forditva. K8r. 353 l. Ára? (Ráth, Pest.)

ÉJVIRÁGOK. Költeményfüzér. Tollba mondta gróf *Beleznay* Luiza. A költőnő arczképével kiadta gróf *Beleznay* Árpád. N12r. X és 79 l. (Poldini nyomd. Pest.)

*) Hogy ez állandó rovatot minél teljesebbé tehessük, kéretnek a t. kiadó, illetőleg szerző urak, hogy az ujonnan megjelenő művekből egy-egy példányt, vagy legalább annak egész czimét, hozzánk beküldeni szíveskedjenek.

NYILT LEVELEZÉS.

Nagy-Körösre L. L. A küldeményt vettük. Egy kissé drasticus a hang, igazán *ad asinum* van irva, de olyan is kell néha. Közölni fogjuk.

H. M. Vásárhely T. K. A lakadalmi szokásokra majd rákerül a sor, közlése nincs időhöz és alkalomhoz kötve. A Sz. F.-ből magunknak sincs több egy példánynál: mi azon lapnak csak szerkesztője voltunk, nem egyszersmind kiadója, s a kimaradt példányok (ha kimaradtak) nem kerültek hozzánk. Szivesen teljesitnők a kivánatot, de rajtunk semmi sem áll belőle.

Vatta T. E. Valóban megijedtünk attól az *irástól*. De reméljük, azóta jobbra fordult az állapot. A másik dologban semmire sem mehettünk, lévén iszonyú idegenség mindenféle kiadástól. Mig a könyvvásár, az általános pénztelenség elmultával, nem emelkedik, kevés reményünk van boldogulásra. Meg sem hallgatják az embert.

TARTALOM.

Kleopatra. — Őszszel. *Dalmady Gy.* — Mindennapi csalódások. (Egy napló töredékeiből.) *Győry V.* — Rab dala. (Spanyolból.) *Ács Zs.*. — A fekete fátyol alatt. Közli *Solymossy P.* — Szamojed népmesék. —*r.* — Irodalom. — Apróságok. — Zene. *Bartalus I.* — Vegyes. — Uj könyvek. — Nyilt levelezés.

Arany János felelős szerkesztő és kiadó.

Pest, 1864. Nyomatott Emich Gusztáv magy. akad. könyvnyomdásznál.

KOSZORÚ.

Megjelenik hetenkint vasárnap. Szerkesztő szállása, hová a dolgozatok, előfizetési pénzek, reclamatiók is küldhetők: Üllöi-út 7 sz.

HETILAP
A SZÉPIRODALOM S ÁTALÁNOS MIVELTSÉG
KÖRÉBŐL.

Előfizetés; egész évre 12 frt, félévre 6 frt. Előfizetést elfogad s a lap szétküldését is kezeli Emich Gusztáv kiadó-hivatala: Barátok-tere 7. sz.

MÁSODIK ÉVFOLYAM. NOVEMBER 6. 1864. MÁSODIK FÉLÉV. 19. SZÁM.

KLEOPATRA.

(Vége.)

Kleopatra ezentul uj Isisnek nevezte magát és ez egyiptomi istennő viseletében és jelvényeivel járt. Antoniust Osiris vagy Bacchus istennek kiálták ki, arany szekeren járt, repkényövezte fővel, aranynyal áttört sáfrányszinű bársony köntösben, kezében a thyrsus-bot, s lábai cothurnussal födve. „Ez nem istentelen és eszeveszett álarczoskodás volt — jegyzi meg Stahr — hanem mély értelmű politikai cselekmény, midőn az egyiptomi uralkodó pár az ország ama főisteneinek jelmezében mutatta magát nyilvánosan, és szobrait, képeit is a szent helyeken mind ily alakban állittatta föl. Ők ebben csak a macedon királyok példáját követték, kiknek politikája szintén az volt, hogy egyiptomi és görög alattvalóik népszerű isteni tiszteletét szoros kapcsolatba hozzák egymással.“ Antonius százféle módon bebizonyitá, hogy Egyiptomot és Alexandriát tekinti sajátképi honának. Ő, mint uralkodó, csak egyiptomi-görög öltözetben mutatta magát, római szablya helyett görbe persa kardot viselt, mint a testgyakorlatok feje (gymnasiarcha) átvette a közjátékok vezetését, s Alexandriába tudományos és művészeti kincseket halmozott össze, melyekről a rómaiak azt igényelték, hogy Rómában volna helyök. Legérzékenyebben akkor sérté meg honfiait, midőn Kleopatra ohajtására Pergamus királynak kétszázezer könyvtekercsből álló könyvtárát Alexandriába tette át, hogy ezáltal a várost kármentesitse az alexandriai háborúban szenvedett veszteségekért.

Octavián mindezt ildomosan javára tudta forditani. A rómaiak sértett önérzete az ő malmára hajtá a vizet. A Bacchus név fölvételét mint istenkáromló eszeveszettséget tünteté elő, s mint bizonyos jelét annak, hogy Kleopatra, varázsló mesterségi által, eszét vette szeretőjének. Octavia a legnemesben viselte magát. Férjének római házában maradt, gyermekei nevelésének szentelte magát, és bátyját mennyreföldre kérte „bizza őt sorsára, maradjon békében Antoniussal, ha egyéb oka a háborúra nincsen mint férjének ő iránta hűtlensége, mert őneki tűrhetetlen az a gondolat, hogy a római birodalom két fő parancsnoka, egyik egy nő utáni szenvedélyből, másik sértett családi becsületért, a rómaiakat ujra polgárháboruba döntsék.“ Octavián nem hajtott kérelmére. Sőt egyenesen a megbántott nővért, a meggyalázott római nőt és feleséget állitá előtérbe az ujabb működésnél. Ha mindenki szemét húgára irányozza, könnyebben elhiszik neki, hogy Antonius elleni harczában a legszentebb érdekeket ótalmazza, hogy saját nővérében a római nőért, a köztársaság meggyalázásaért áll boszút, és igy ez utolsó lépése az egyed-uralom felé ugy fog feltünni, mint utolsó zászlóemelés a szabadságért. Mert valahányszor e sértett nő nevét emlitik, mindannyiszor eszökbe jut férje gonoszsága, viszonya az idegennel, az

elajándékozott tartományok, s a veszély lehetősége, hogy az egyiptomit Róma királynéjának lássák. „Octavia csarnokának“ (porticus Octaviae) nevezett egy diszépítményt, melylyel Rómát megajándékozta. Ez a név nem hagyá feledni a rómaiaknak, hogy Antonius csak Alexandria diszitésén jártatja eszét. Mikor aztán e hangulatról Octavian meggyőződött, egy veszélyes, de nagyon dús sikerű merényt hajtott végre. Antoniusnak a vestaszüzek templomában letett végrendelete tartalmáról, árulás által, értesülvén, fegyveres kézzel berontott a szenthelyre, és kiragadta onnan a mondott oklevelet. Eleinte mindenki jajveszékelt a hallatlan istentelenségen, de mihelyt Octavián napfényre hozta a levél tartalmát, mely szerint Kleopatra gyermekei öröklik a nekiek szánt nagy tartományokat, és a mely szerint Antonius nem Rómában, hanem Alexandriában, Kleopatra mellé vala temetendő: a nép haragja őróla el és Antonius ellen fordult. A legegyügyűbb hazugság, a mit Antoniusra költöttek, például hogy Rómát szeretőjének ajándékozta, hitelre talált a népnél. Most Octavián nyilvános szónoklatban kijelenté a római nép előtt, hogy „Antonius tettei nem eshetnek beszámitás alá, bű-italok által meg van fosztva értelmétől. Hadvezérei, kik most seregét vezérlik, az egyiptomi Pothimus és Mardion eunuch, s az államügyek fő intézése Kleopatra komornái, Charmion és a hajfodoritó Iras kezében van.“

Mig Octavián és Antonius polgárháborúhoz készültek, emennek barátai mindent elkövettek, hogy meggyőzzék Kleopatra eltávolitásának szükségéről, ha azt nem akarja, hogy a rásulyosult népgyülölség örvénybe sülyeszsze. De a királyné mind e törekvéseket meghiusitá. Megélte volt már, hogy távollétében kedvese megfelejtkezett róla és nőül vette Octaviát: a mostani döntő harczban tehát nem akart mellőle tágitani. Egy izben Antonius oda utasitá, Alexandriában várná meg a hadjárat kimenetelét, hanem a királyné meg tudta nyerni Canidiust, a triumvir legjobb hadvezérét, és ez ily tanácsot adott urának: „Igazságtalan volna a királynét, ki oly nagy haderőt s annyi pénzt szolgáltat, elutasitani magadtól, de veszélyes is az ő egyiptomi alattvalóit, kik tengeri hadad oly nevezetes részét teszik, egy ily lépés által fölingerleni. Nem is tudok én hadba menő királyt, ki belátásra és államveszélyre Kleopatrához fogható volna, ki nagy országát oly hosszas időn keresztül önállóan kormányozta, és a hosszú veled élés által politikádnak minden ügyeibe és érdekeibe be van avatva.“

Stahr ugy vélekedik, hogy Antonius a háboru elején vetélytársával szemközt kétségtelen előnyben volt. Ez állana is, ha a harczosok tömege, nem pedig jóravalósága döntene. Octavián rómaiakkal rendelkezett, oly hadsereggel, mely egyöntetű vala. Veteránjait, vezértől a közemberig, római szellem lelkesité, s mind ragaszkodott őhozzá, ki patriotismusból, ki becsületért, ki haszonért, melyet egyedül őtőle várhattak. Antoniusnak is voltak veteránjai, de köztük szerencsevadász is akárhány, kik már is azt fontolgaták magukban, melyik részen van több kilátás győzelemre, hogy oda szegődjenek; sokan meg, mint igaz rómaiak, zugolódtak is az Antonius által a keleti szokásoknak adott elsőségért. E javához a hadseregnek csatlakoztak azon segédcsapatok is, melyek harczra igen jók lehettek ugyan, de bennök egy pillanatra sem lehetett bizni tovább, csak a mig perfid királyaik czélszerűnek találták, hogy Antoniussal tartsanak. Ha mind ez elemeket szemmel tartja az ember, akkor nem szükség a harcz minden egyes eseményét latra vetni annak elhatározására, mi minden járult ahhoz, hogy a mérték nyelve Octaviánus felé hajoljon. Magára Antoniusra is helyzetének e mostohasága, mely előtte számos elpártolás által mind világosabb világosabb lőn, mély erkölcsi benyomást kelle hogy tegyen. Nem a régi Antonius vala többé, sok hibát ejtett, míg utoljára Actiumnál megadá ügyének a halálos döfést.

Az emlitett hegyfoknál történt ütközetben nem számithatott többé Antonius győzelemre. Octaviánus, ugy szárazon mint vizen, ugy mennyiségre mint minőségre,

hatalmasb volt. Antonius még kivághatta volna magát, akár tengeren, akár szárazföldön. Ő a tengeri utat választá, s elégeté mindazon hajóit, melyek legnehezebb gályáinak akadályul szolgáltak volna, és legjobb csapatait hajóra szedé. Remélte, hogy e válogatott néppel és hajókkal áttörhet az ellenségen. Tömött vonalban, a tornyokról kő és kopjazáport ontva, mint egy mozgó várfal nyomúlt hajóhada az ellenséges hajók közé. Kleopatra, egyiptomi hajóival, a tartalékot képezte. De a tenger, ez örökké mozgó elem, csuffá tevé Antonius taktikáját. Egy hirtelen feltámadt szél által a habok mozgásba jövén, elválaszták hajóit egymástól, s igy a csatarend közepén hézag esett, melybe most Octavián hajónagya, Aruntius, betört saját naszádjával. Épen e manőver által döntötte el Nelson is a trafalgári ütközetet. A bástya át vala törve. Kleopatra a borzasztó mészárlást feléje közeledni látván, neme gyöngesége erőt vőn rajta, dagadó biborvitorlával futásnak eredt, s hajóhada utána. Antonius egy gyors vitorláju ötsor-evezőssel utána sietett, hogy nélkülözhetlen tartalékhadát az ütközetbe visszaterelje. De Kleopatra és hajónagyai fület dugtak minden rábeszélésre : akkor veszni hagyá az ütközetet és a szaladókkal maradt. Tompa csüggedéssel, arczát tenyerébe rejtve, ült hajója födelén; csak negyed napra vehette rá magát, hogy Kleopatrával találkozzék. Leverettségében elbocsátá leghivebb barátait, nagy pénzösszegeket és drága diszedényeket oszta szélyel köztük, és tanácsot, hova rejtőzzenek, mig Octavián megkegyelmez.

E kicsinyhitűséget ugyan nemsokára lerázta magáról a herculesi férfiu, de a nyakán ülő balsorstól nem szabadult többé. A Marmarica tartományban levő legiókat, melyekhez menendő vala, vezérök Octaviánhoz pártoltatá; a syriai sereg is elállt mellőle, s a szövetséges királyok vagy legyőzettek ellenfele által, vagy hozzászegődtek. Midőn Canidius vezérlette főserege is, nem győzvén várni őt, megadá magát Octaviánnak, s Herodes, Judaea királya, árulóvá lett: Antonius egyedül Egyiptomra szorítva látta magát. Ez utolsó birtoka megmaradtát is Kleopatra erélyes működésének köszönheté. Kleopatra, mindjárt az actiumi tengeri ütközet után, hadat teremte össze, kiürült kincstárát megtölté s a békétleneket elrettenté gyakori kivégzések által. De még ő is, ki pedig most a bátrabbik fél vala, elhagyta magát rémítni a naponkinti elszakadások által, s egy kalandos mentő tervhez folyamodék. Hajóhadát, a suezi földszoroson keresztül, a Vöröstengerbe akará szállitani, s onnan Antoniussal és kincseivel Indiába menekülni. Már több hajó átszállitása sikerült, midőn egy áruló római arab hordákat bujtott fel, hogy azokat kifoszszák és fölégessék. Igy felhagytak e tervvel és ujat gondoltak ki, nevezetesen hogy Hispániában és Galliában, Octavianus háta megett, ujra kezdjék a háborut.

Hogy ennek foganatositására időt nyerjenek, Antonius és Kleopatra alkudozásba ereszkedtek Octaviánnal. Antoniusnak minden követségét soha még feleletre sem méltatta; Kleopatrát ellenben fenyegetés s igéretek által akará a győző maga részére birni. Biztatta, hogy Antoniust ölesse meg, vagy legalább üzze ki Egyiptomból; akkor semmi illő feltétele nem utasittatik vissza. Kleopatra ellenállt a kisértő ravasz kecsegtetésinek. Nem magára gondolt többé, csak gyermekeire, kiknek biztositni óhajtá a lagidák trónját. Oly lelki nagysággal, minővel nem birhat egy buja kaczér, készité magát a legvégsőre. A királyi palota mausoleumában összehordatta minden kincsét, hogy azokkal együtt magát is megégettesse, ha már minden hiába lesz. Octavian, ezt hallva, megkettőzteté szinmutatásit. Fájt foga e kincsekre, valamint a nilusi tündérre is, hogy Rómában, diadalmenete alkalmával, az uri és csőcselék pórnépnek legyen mit bámulnia.

Mig Antoniusnak volt még Egyiptomon kivül is nehány csapatja, minden egy-egy ujabb elpártolás felőli Jób-posta mélyebb-mélyebb bubánatba sülyeszté. Mikor mind elszakadtak, nyugodt lőn. Megint ünnepélyeket tarta, mindenféle pompát rendezett, s Alexandria lakosai oly könnyelmüek valának, hogy a zajos dári-

dók és közlakomák miatt megfeledkeztek Octavianus közelgő legióiról. Boldogabb időkben Antonius és Kleopatra egy társaságot állitottak volt, az „Utánozhatlanok"-ét, mely névvel azt akarák jelenteni, hogy ez egyesület, diszlakomái fényére, finom kéjelgésire, gazdag pompájára nézve utánozhatlan. E társulatot most ujra életbe lépteték, de „halálbajtársak egylete" név alatt. Minden tag kötelezte magát, követni uralkodóikat a halálba. Antonius remélte, hogy csatában fog elesni; Kleopatra a leggyorsabb és fájdalomtalanabb halál nemeit keresgette. Halálra itélteken minden ösmert mérget megkisérlettek. Többszöri kisérlet után az derült ki, hogy van egy viperafaj, melynek csipése minden görcs és fájdalom nélkül oly halált okoz, a mi nem egyéb elszunnyadásnál.

A leáldozó szerencse még egyetlen egy napsugárt vete Antonius után. Octavianus, miután Pelusiumot bevette, körülfogá Alexandriát. Czimborasága lévén a városban, könnyü győzelmet remélt; hogy Antonius támadni merjen, nem gondolta lehetségesnek. Csalatkozott. Antonius, lovassága élén, váratlanul megrohaná az előretolt római csapatokat, jól elverte s egész a tábor sánczáig üldözte. A süker által lelket nyerve tért vissza Alexandriába, hol Kleopatra örvendve fogadá a győzőt, s lovasai legvitézebbikét arany sisakkal és pánczéllal ajándékozta meg. De másnap végképen el lett döntve sorsa. Hajóhadának támadást parancsolva, maga künn a gáton foglalt állást seregével, hogy mihelyt tengeri népe a támadást, mikép remélte, sükeresen végrehajtja, csatába ereszkedjék. De a mint hajói teljes erővel eveztek a kikötőből a tenger felé, egyszer csak rémülve látja, hogy emberei az evezőt, békeüdvözlés jeléül, mindnyájan felemelik, a mit az ellenség hasonló jeladással fogad, és azonnal mindkét hajócsapat dagadó vitorlákkal megindul a város felé. Ugyanakkor Octavián támadást rendelt, s rövid idő alatt kivítta a legteljesebb győzedelmet.

A nép vad üvöltése hirül adá Kleopatrának, hogy a koczka elveszett. Midőn Antonius a palotában utána kérdezősködött, meghallá, hogy a mausoleumban van, melynek jól tudta rendeltetését. Azonnal kardjába ereszkedett, de nem halt meg rögtön, s meghallva hogy kedvese még él, hozzá viteté magát. Ott halt meg, karjai közt, és fölösztve könyeivel. Utolsó szavaiban lelkére köté, hogy gondoskodjék életéről, megnevezvén neki Octavian környezetében azt az embert, kiben leginkább bizhatik. Octavian épen ez embert küldötte Kleopatrához alkudozni. Az elreteszelt ajtó rostélyán át beszélt is vele Kleopatra, követelvén gyermekei számára az egyiptomi trónt. E beszélgetés alkalmával megsejté a római, hogyan lehet bejutni az épületbe. Uj alkudozót küldtek, s ez mindaddig tartá szóval a királynét a rostélynál, mig czinkostársai hágcsó segélyével egy ablakon bemásztak. Egyik komorna észrevevé az ablakon betörő rómaiakat. „Szerencsétlen Kleopatra" — kiáltá „élve fognak el." A királyné hirtelen előrántott egy gyilkot az öve mellől s szivébe akará ütni, de egy ellenséges katona átölelte mindkét karjaival s kicsavarta kezéből.

E napok izgalma betegágyba ejté a királynőt. Egyre csak bizonytalan reményekkel táplálták, azonban eltávolitának tőle mindent, a mivel életének végére járhatott volna. Octavián oly nemtelen vala, hogy még fenyegette is, hogy „ha e szándékát végbeviszi, gyermekei fognak lakolni érte." Egy római jó emberétől megtudá, mi van felőle határozva: t. i. hogy Octavián, a sereggel Syrián keresztül visszamentében, őt és gyermekeit hajón Rómába akarja küldeni. Erre egy Octaviánnal tartott beszélgetésen rászedte a képmutatót, ugy tüntetvén fel, mintha nagyon ragaszkodnék az élethez. Octavián megengedé neki, hogy férjének halotti áldozatot nyujtson. Kleopatra, miután e kegyelet adóját lefizette és a ravatalt virágokkal megkoszoruzta, fürdőbe szállt, azután gazdag ebédet hordata fel. Evés közben egy férfiu jelentkezett őreinél a tornáczon, befedett kosárral. A katonák parancsára felnyitá a kosarat, s nehány zöld levelet feltakarván, mutatá, hogy szép nagy fügéket hoz. Igy hát

beereszték a kosárral. Kleopatra mindjárt elküldé a szobában jelenvoltakat, csupán két szolgálója Iras, és Charmion, maradván vele; levelet irt Octaviánnak és bezáratta az ajtókat. Ellensége felbontván a levelet, csak egy rövid kérést talált abban, hogy Antonius mellé temettesse. Rögtön küldé embereit, s feltörette az ajtót. Kleopatra halva feküdt, királyi ilag ékesitve, egy nyugágyon, szolgálója Iras haldoklóban, Charmion is nehány pillanat mulva kiadá lelkét. A kosárban egy a fajta vipera lett volna rejtve, melynek csipése, fájdalom nélkül, rögtöni halált okoz. Hogy ily módon halt meg, két finom, észre is alig vehető szúrásból gyaniták, mely a királynő karján látszott: mert a kigyónak hült helyét találták.

A mausoleumban temérdek kincs volt rakásra halmozva. Kitelt belőle az egész sereg fennlevő zsoldja, ezenkivül minden katonának 250 és minden római polgárnak, a gyermeket is odaszámitva, fejenkint 100 drachma. Még ezután is maradt annyi, hogy Octavián minden adósságát kifizethette belőle, és minden adósának elengedhette a tartozást. Rómába annyi pénz omlott innen, hogy a kamatláb 12-ről rögtön 4-re sülyedt, és mindennek ára kétannyira szökkent. De Kleopatra személyét nem kaphatá kezére Octavián, s ezt — Dio szavai szerint — olybá vette, mintha győzelmének minden fénye s dicsősége oda lett volna. De eltitkolá ezt az érzelmét, Kleopatrát Antonius mellé temettette s azt is megengedé, hogy szobraik fenállva maradjanak — mivel ezért egy gazdag alexandriai polgár kétezer talentumot fizetett neki.

Fiát Caesariont, ki tizennyolcz éves vala, Kleopatra Egyiptom déli határszélén biztos helyre küldötte. Octavián megvesztegeté az ifju nevelőjét, ki árulóvá lőn és Caesariont megölette. Antoniustól való három gyermekén, gyenge koruk miatt, nem történt semmi bántalom. A hű Octavia anyailag felfogta őket. A két fiunak későbbi sorsát nem tudni; az egyetlen leányt Jubához, Numidia királyához, adták nőül. Ez férjét egy fiuval és egy leánynyal ajándékozta meg. A fiut Caligula megölette, a leányról csak annyit tudni, hogy Antonius Felixhez, Judaea helytartójához, ment feleségül.

Egyiptom római tartománynyá lőn. A roppant dús tartomány igazgatását mindig alacsony származásu helytartóra bizták. Senatori, vagy csak lovagi rangu férfiak is, be sem léphettek Egyiptomba császári engedély nélkül. E gyanakvó politika valamennyi császár alatt fennállott; annyira félt Róma örökké, nehogy a Nilus partjain uj Carthago támadjon.

BYRONHOZ.

Előszó.

1.

Byron, második britt,
Byron, második nap,
Napja Albionnak!
Téged üdvezellek
Lángjával szivemnek;
Üstökös, ha csillag;
Byron második nap,
Byron második britt!

2.

Téged is dobáltak
Emberek, hullámok
Partján a szigetnek,
Merre számkivetnek
Népek, oceánok.

3.

Éjharag szemedben,
Lángkarddal kezedben,
Igy látálak egyszer!
Ordított az orkán,
Tajtékzott a hullám,
Eget vert a tenger.
A part mondta: vissza!
A hab: karjaimba!
És te üdvözölted
A hárfát, a kardot
És a messze partot:
Nem az anyaföldet!

4.

Minden ellened volt,
A britt föld, az égbolt,
Igy álltál mogorván!
De növe a vésztől,
Egy fejjel nagyobb löl,
Na yobb mint az orkán.

5.

Most fejem lehajtom,
Mig neved sohajtom,
Drága szent porodra;
A föld sugja: nincs itt!
Nincs a második britt,
Nincs fiam karomba!

6.

Sirja merre? hol van?
A nagy Albionban?
Shakspeare sirja mellett?
Missolounghi távol. . .
Távol a hazától
Bir egy sírkeresztet.

7.

Mért nincs honn a kőszál?
Hisz bölcsőt te adtál
A dicső szülöttnek?
Nincs! nincs hamvad otthon,
Oszlopod: Göröghon.
Ők csak — eltemettek.

8.

Hogyha angol volnék,
Elzarándokolnék
Minden évben egyszer,
Gyászos lobogókkal,
Hős hadi dalokkal,
Oda, hol szived ver.

9.

Most csak énekem száll
A tenger morajnál
Feléd, Missolounghi!
Ujjammal mutatván:
Ilyen a borostyán,
Mit arat a honfi!

HIADOR.

MINDENNAPI CSALÓDÁSOK.

(Egy napló töredékeiből.)

(Folytatás.)

— Három csepp viz tett engemet az egész életre nézve nyomorulttá, átkozottá! Oh átkozott, — átkozott!

Megdöbbenve ugrottam fel helyemből.

— Ugy-e csodálkozik ön? — folytatá tovább csendesebben — s pedig mind igaz a mit mondok! Ismeri ön a vizírást?

Nemmel feleltem.

— Szedjen össze egy kis port e padlón.

Zavarban voltam. A mire fölszólittattam, oly különös, de főleg oly kellemetlen volt, hogy eleinte haboztam.

— Csak tegye meg, csak tegye meg — sürgeté a beteg — drága nálam minden pillanat!

Mit volt tennem, lehajoltam, s mintegy félmarék port sepertem össze a disztelen padlóról. Felvettem, odatettem az asztalra.

— Most vegye ön azt a vizes korsót, és tegye azt is a por mellé.

Megtettem.

— Keressen most egy darab tiszta papirost.

Tárczámat vettem elő, s jegyzőkönyvi szakaszát felnyitottam egy tiszta lapnál.

— Most, valami fadarabkából faragjon ön valami hegyeses toll alakot.

Jegyzőkönyvecském irónjának felső részére aczéltollat lehetett alkalmazni, s a tollacska, melyet ugyan sohasem használtam még, épen rajta volt. Mondám neki, hogy van aczéltollam is, — jó lesz az is?

— Tiszta, tiszta? — kérdé hevesen — nem volt még használva?

— Egyetlen egyszer sem!

— Ugy ez lesz a legjobb. Mártsa a tiszta tollat a vizbe, irja fel vele nevét e a papirra, azután porozza be gyorsan.

Megtettem. Felsikoltottam.

Ez irtózatos egy találmány!

Nevem ott állt a papiron, a porzó által alkotott betükkel.

Fekete görcsös, fuldokló zokogásban tört ki.

Valami öt percz mult mig szóhoz ért.

Én mozdulatlanul állottam, kezemben a különös módon megirt lappal, s kerestem az összefüggést ezen találmány és Braunék sorsa között.

— Most törölje el a betüket — nyögé végre a haldokló és szempilláit leszoritá.

Én eltöröltem a betüket — s kezem egyetlen mozdulatára a név, mely előbb világosan ott volt a papir lapon — most, minden nyom nélkül, végkép eltünt szemeim elől.

— Átkozott! — kiáltám elborzadva — Braun kötelezvénye ilyen vizírással volt aláirva!

Önkénytelenül a székre rogytam.

Nehány pillanatnyi csend állott be a kis szobában.

— Braun kötelezvénye ilyen vizírással volt aláirva — nyögé a haldokló ismét azzal a fájdalmas zokogással, a mely talán egyedül a szélhüdöttek tulajdona, — de nem én, nem én akartam ugy, — engemet csak elcsábitottak. Oh jaj énnekem hogy engedtem, jaj énnekem, ez tette nyomorulttá teljes életemet.

Azután egy történetet mondott el, kiegészitőjét szegény jó Braunné elbeszélésének, s bár a nyögve ejtett szavakat még hallgatni is kín volt, mindazáltal, bármeddig tartott volna az elbeszélés, kész lettem volna minden szavára figyelni, mert oly dolgokat fedezett fel előttem, a melyek hihetetlenek és iszonyuak. Feketének elbeszélése annyira hatott rám, hogy jóformán képes leszek saját szavait feljegyezni.

— Az ifjuság boldog éveiben — mondá a nyomorra jutott — négyen valánk szeretetteljes, ifju barátok: Braun, én és még két másik ifju. Braun kereskedő lett, én neveléssel foglalkoztam, a harmadik ügyvéddé vált, a negyedik gazdálkodott. A sors szélyelszórt bennünket pályáink kezdetén, de nehány év mulva kettőnket, ugymint az ügyvédet és engem, egy városkába hozott össze a — nem mondhatok mást, mint: — balszerencse; a földbirtokos pedig a városkával szomszéd faluban lakott. Csak Braun, a ki igen munkás, igen szorgalmas volt ifju korában is, az mint kereskedő felkereste a nagy világot, és bizonyára ennek volt a legnagyobb szerencséje.

Az ügyvéd és én, ugy szólva, naponkint találkoztunk, mert én majdnem mindennapos voltam házánál, — kivált eleinte. Azért mondom: kivált eleinte, azaz főleg akkor, midőn én is a városkába kerültem, mert később olyas dolgokat vettem észre, melyek egykori barátomnak becsületességét némileg kétségessé tették előttem. De, ha e tárgyak néha szóba kerültek is, és ha én a régi bizalmas barátnak hangján fedettem is: ő rendesen vagy épen semmit sem válaszolt, vagy legfölebb azt mondá: hja! az embernek élni kell, — igy az ügyvéd, *minden* ügynek védelmét elvállalni kénytelen. A gazda jóformán megmaradt a réginek, az szüntelen próbált gazdasága körül mindenféle ujitásokat, találmányokat, gépeket, — jövedelmét nagyobb részint mindig ilyenekbe ölte, ugy hogy a míg élt, sohasem volt pénzzavar nélkül.

Multak évek, jött a forradalom; meg is bukott, s elenyészett. A legszomorúbb napok egyikén sietve jő hozzám az ügyvéd, s azzal a kérdéssel nyit be ajtómon, volna-e szükségem tizezer forintra. Nem értettem. Megfogadtatta velem mindenekelőtt, hogy akármi lesz az, a mit közleni akar velem, s akár beléegyezem, akár nem, egész halálom órájáig hallgatni fogok vele. Megfogadtam. S ekkor elmondá, hogy Braun, a mi egykori ismerősünk, mint menekvő odajutott valami módon őhozzá, — s magával visz mintegy hatvanezer forintot bankjegyekben. Ez — mondá az ügyvéd csalfán — a gazdag kereskedő birtokának mintegy negyed része. Nem ugy volt. Ebben állott Braunnak minden birtoka. Ő rábeszélte a különben is igen aggódó Braunt, ne vigye magával e nagy összeget, mert ha eltalálják fogni, elveszti,

vagy más valami baja lehet. Jobb lesz — ugymond — letenni biztos kezek közé. Braun belátta, hogy igaza van. Nem sok kellett az aggodalmas kereskedőnek, hogy megegyezzék abban, hogy ez egész összeget leteszi az ügyvéd kezei közé, ha tanuk gyanánt a más két régi jó barát odairja nevét a kötvényre. Az ügyvéd meg akarta fosztani a régi jó barátot birtokától. Nekem elmondá amaz átkozott vizírásnak titkát, s tizezer forintot igért, ha bűntárs leszek. A harmadik barát, — a földbirtokos, — hasonló összegért már eladta lelkét az ügyvédnek. — Visszaborzadtam: határozottan *nemmel* feleltem. Hiszen ez istentelenség! — kiálték iszonyodva — soha, soha! Az ügyvéd kalapját vette s távozni készült. Még egyszer egész hideg közönynyel mondá. Ha te igy elköd magadtól a kinálkozó szerencsét, — jó, — ám lássad; majd találok én mást, ki okosabb lesz nálad. Braun ugyszólván semmit sem veszt, — mi pedig meggazdagszunk, — isten veled! — . . . S jaj énnekem! ezek a szavak hatottak! Nem hiába a setétségből ássák az aranyat, — de odaviszi az ismét a lelket. Nagy tusakodás után bűntárssá lettem. — A három régi jó barát szövetkezett a negyedik megrontására. Meghatároztuk a napot s az órát, melyben gonosz tettünket végre akartuk hajtani. Az volt a fődolog, hogy az aláirási machinatiót ügyesen kellett elintézni. A pokol segitett. Kiállitottuk a kötelezvényt rendesen, — s mig egyenkint aláirtuk a vizirással, s meghintettük a fekete porzóval, hamis pecséttel megpecsételtük, — a másik kettő beszéddel foglalta el a szerencsétlen bizalmast. Braun kezébe vette a kötelezvényt, elolvasá s még kezet szoritott, s megköszönte. Levelet irt nejének, abba belétette a kötelezvényt, s már be akarta pecsételni, midőn egyszerre felkelt ülőhelyéből. Bennünk meghült a vér, azt hittük gazságunk kitudódik. De ha ez a levél eltéved a postán? — mondá Braun aggodalmasan. Ekkor az ügyvéd odalépett hozzá, megfogta kezét, s irtózatos nyugalommal mondá: — Akkor sem veszett el semmi, mert a barátság megmaradt. Braun szemeiben könyek rezegtek. Leült, bepecsételé a levelet, s vele együtt én mentem a postára. Mintegy ötöd napra a térti vevény és Braunnénak egy levele érkeztek a postán. A levelet — melyben a szegény asszony csodálkozását fejezé ki az egész kötvény felett, mint a mely alatt nevet nem talált — az ügyvéd elsikkasztotta, s a térti vevényt nyujtá át Braunnak. Ez meg volt nyugtatva, s ő maga mondá:

— Mióta bujdosom, sohasem feküdtem le még ilyen nyugodtan, kivált ha feleségem levelet is irt volna!

— Braunt még azon éjen elfogták. Az ügyvéd volt feladója. Mi pedig hárman összejöttünk s másnap megosztoztunk. — Az ügyvéd még az nap elutazott, én pedig másnap indultam utnak; — balga én! azt hittem, ha bűnöm helyéről eljövök, nem jön el velem a lelkiismeret! — De ezen pillanattól fogva nem volt nyugodalmam, s kivált midőn Braunnak halálát hallottam, a kinek szive szakadt meg fájdalmában, a kinek családja koldusbotra jutott: azóta az oly csalárdul kijátszott barátnak emléke üldöző kisértet gyanánt járt nyomdokomban, elrabolva nappalaim nyugalmát és éjjeleim álmait. Mindig őt láttam, azt az alakot, mely könyezve köszönte barátságunkat akkor, midőn átkoznia kellett volna hamisságunkat! . . . oh nincs iszonyabb kinzó, mint a rosz lelkiismeret. Lelkiismeretem szavát el akartam hallgattatni. Kéjből kéjbe, mámorból mámorba merültem, semmitől sem féltem, csak a józanságtól. Nem telt belé két év, elpazaroltam mindenemet, elmém eltompult, kisértetem üldözött, nem volt nyugtom, nem sehol maradásom! A harmadik bűntárs volt a legboldogabb: az meghalt az első esztendőben, azt büntette az isten legelőbb. Én nyomorultan hurczoltam tovább is a rám szakadt életet, s nem volt annyi erőm, hogy erőszakkal vetettem volna véget kinaimnak! Nem volt a világon senkim, a ki segithetett volna, csak a két bűntárs. Ezek egyike, az ügyvéd, lejött Pestre lakni, s itt nagy urrá lett, — a másiknak özvegye szintén Pestre jött s férjhez ment az is, — ettől a kettőtől koldultam azon nyomorult

filléreket, melyekkel legalább egy-két pillanatra mámorba meritém gyötrő lelkiismeretemet. Ezek féltek tőlem, azért ajándékoztak, de azért legyenek megátkozottak! Meghalok, Béla — susogá végre alig hallhatólag — de mondja meg Braunnénak, bocsásson meg énnekem, én vagyok a legkevésbbé bünös.

Feje hátrahanyatlott azután, — felkiáltottam.

Megragadtam két kezét, s mindenről megfeledkezve elkezdtem rángatni, mintha saját magam eszméletemet vesztettem volna.

— Ki volt az a nyomorult — kiálték — még csak ezt, csak ezt!

A haldokló még egyszer felvetette szemeit, látszott, hogy szörnyű küzdelem van szivében, végre susogva ejté ki e szót:

— Szalánczi!

Azután meghalt.

Junius 11. reggel.

Hajnalodott már, midőn a fenebbi sorokat leirtam. Testben lélekben kimerülve, nem voltam képes e naplót tovább folytatni.

Gyötrelmes, kinzó gondolatok között vetettem magamat ágyamra, — de az álom igen sokáig elkerült. Végre, végre még is, nagy sokára, elszunnyadtam, de csak talán azért, hogy álmaimban is azon gondolatok gyötörjenek, a melyek kinossá teszik ébrenlétem minden pillanatát!

Ma délelőtt teljes lehetetlen hivatalba mennem.

Az álmatlan éj, a lélek-gyötrelem, egészen kimeritettek.

Leülök inkább e nagyon szomoruvá vált napló mellé, s a mik lelkemet át- meg átjárják, megpróbálom ide feljegyezni a zilált, laza gondolatokat.

Fekete háznépét rögtön tudósitám a nyomorult sorsu ember haláláról. Nem lepte meg őket, el voltak rá készülve. Kérdezték, hogy ismerem-e ez embert? Természetesen nemmel válaszoltam, s elmondtam a mit tudtam és mondhattam.

Temetéséről ők fognak intézkedni.

Mikor ezen különben eléggé nyájas emberektől elváltam, mikor ismét a kocsiban ültem, mikor a juniusi éjnek üde levegőjét szittam ujra, a kellemetlen szoba egészségtelen gőze után, egy pillanatra megkönnyebbültem ugyan, de a jövő pillanatban már azzal a gondolattal tépelődtem: *igaz-e*, a mit ez az ember mondott.

Azt tudtam, s az bizonyos is, — hogy Szalánczi csak nehány év óta pesti lakos. Azt is hallottam, hogy azelőtt más nevet viselt, — s a Szalánczi név csak mellékneve: de ennek előtte mit törődtem én mindezzel! Szerettem, tiszteltem őt, — s pályámon példányképül választám.

Csalódtam volna?!

Ilyen gazság?! S ha most Domokival is...?!

Szentséges istenem, mi lesz Helénből, mi lesz én belőlem?!

Szegény Fekete, ugy látszik, menekülni akart előlem; talán félt, hogy ama kép okozta megrettenés után nyomára fogok akadni; hihetőleg azért változtatta meg szállását.

Egy gyanúm van most már Szalánczi ellen, s ez az, hogy Feketét őrültnek mondá. Talán félt, ha netalán valamit kibeszélne? Talán meg akarta előzni azon nyilatkozattal, s előre le akarta rombolni szavainak hihetőségét?

Belefárad lelkem e gondolatokba!

Csalódtam volna abban a férfiuban?! Oh én istenem, hiszen ha még az az alak, az a magaviselet is csalhat, hol van akkor még becsületesség e világon?

De Fekete nem lehetett őrült! Ily világosan beszélni még életének utolsó pillanataiban is, — lehetetlen, lehetetlen!

S főnököm ne mondott volna igazat?

Ha a fő bünös csakugyan ő volna?! Helén!!

... Ah! azt hiszem e tető rám szakad, — nincs maradásom!

El innen, el!

Junius 11. este.

Felkerestem az embereket, szomoruságot találtam; elvonultam azután a természet magányába, ott sem nyertem vigasztalást.

Az emberek között bizonyosságot

szereztem a felől, hogy Szalánczit csakugyan Ammer Jánosnak hivták azelőtt, — s ugyancsak azon városkában lakott 1850-ig, honnan Braunnak utolsó levele érkezett nejéhez.

Ez után a szomoru hir után nem volt maradásom sehol, a hol embereket láttam. Kisiettem a magányba, azt hittem, az el fogja űzni aggasztó gondolataimat.

Csalódtam! Az igazi gyötrelem még csak most kezdődött.

Ezerszer ártatlannak mondám főnökömet, — mi haszna, ugyanannyi vádat tudtam felhozni ellene! Ezerszer koholmánynak neveztem az egész történetet; — mit ért, — ugyanannyiszor valószinűnek is látszott előttem.

És most, és most?!

Mit cselekedjem?!

Szó nélkül hagyjam-e előtte az egész titkot, s hagyjam-e szenvedni Braunékat? Ezt tiltja az igazság.

Szóljak-e vele, ha megérkezik, — elmondjam-e vádamat, vádamat kedvesem, imádottam atyja ellen, a kitől életem egyedüli boldogságát remélhetem? Oh én szerelmem, én gyötrelmes szerelmem!

Junius 12.

Ma volt Fekete temetése.

Elmondhatom, hogy a nagy világon én vagyok azon egyedüli lény, — a ki megsajnáltam őt!

Nyugodjék békével. Bocsásson meg néki az isten. . . . Oh jaj énnekem, milyen gyáva vagyok!

Harmadnapja, hogy ez ember halálos ágyánál megjelentem, s azóta nem voltam Braunéknál!

Megigérjem-e nékik, hogy felszólalok érdekükben?

Megtegyem-é az ő érdekükért, hogy teljesen leromboljam boldogságomat?

Két hatalom küzd szivemben, és akármelyik győz, én fogom viselni a fájdalmat.

Mily kevéssé vagyok férfi!

Önmagamban is csalódtam volna?!

Nagy bánatomban egyedűl egy ád vigasztalást, — egy reménycsillag az éjhomályban, — egy vigasztaló pont a végveszedelemben: és ez a reménysugár, az a boldogító gondolat, hogy ha, Szalánczban csalódtam is, — ha csalódnám is saját magamban, csalódnám is az egész világban: az én tiszta lelkü Helénem gyermeteg szivében nem fogok megcsalódni.

Még a gondolattól is irtózom, a mely e hitemet meg akarná ingatni.

Oh ne is legyen ugy,—ne is legyen ugy!

Junius 13.

A mai nap nem lehet véletlenség.

A mai napnak eseményei olyanok, melyek egy felsőbb hatalomnak intéző kezét mutatják világosan.

Ha a földi erő elhágy bennünket — nem marad el a mennyei intézkedés!

S mi történt a mai napon?

Láttam Helént, — és szava megdöbbentett, — és azután láttam szegény kis Margitot, — és sorsa felbátorított.

A délutáni hivatalos órák bevégeztével, a mint távozáshoz készültem, kocsirobaj hangzik fel az utczán, s a kocsi megáll a kapu előtt.

— Ez Helén! — mondám örömmel, és szivem hangosan dobbant, siettem, hogy a lépcsőn találkozhassam.

Hasonló sejtelmei számtalanszor megcsalták már szivemet, de most az egyszer ugy volt a mint gondolám.

A lépcsőn találkoztam Szalánczinéval és leányával.

Ezt az örömet, ezt nem tudom szavakban kifejezni!

— Ön talán nem is tudja a boldogitó nagy ujságot? — kérdé Helén, miután kölcsönösen üdvözlők egymást — papa megjön az éjjeli trainnel.

— Igazán boldogitó nagy ujság — rebegém megdöbbenve, s ugy érzém, hogy elhalaványodtam.

Minden pillanat, mely közelebb hozza őt, közelebb hozza azon pillanatot is, — melyben szólanom kell vele.

Oh, vagy soha ne láttam volna ezt az angyalt, vagy láthatnám őt örökké, örökké.

Milyen szép volt ma is! Mindig azt hiszem, akkor legszebb, mikor legutoljára látom.

Gyötrelmes gondolataimmal jártam fel s alá a népes utczákon, — végre egy látványon akadt meg szemem, a melyre szivem felgerjedt, elannyira, hogy elfelejté saját bánatát.

Fiatal szőke varróleányka jött az úton, szemközt velem, — kipirult arczczal, bal kezében valami készitendő munkát hozva, — s mellette, szemtelen, kihivó arczczal egy férfiu, — nem! — maga a sátán — Domoki Aladár alakjában.

Meg-megszólitotta a leánykát, — oda hajolt hozzá, az pedig haragtól kipirult arczczal sietett tovább. Menekvő fehér galambocska, a setét ölyv előtt.

A lányka rám tekintett — a kis Braun Margit volt.

Szegény, kedves gyermek! Nem szólt, de egyetlen pillantása elég volt tudtomra adni, arra kér, mentsem meg őt.

— Kedves Margit — mondám odasietve melléje — ne féljen kegyed!

— Vagy úgy — kiálta fel Aladár szemtelen kaczajjal — pardon, cziczuskám!

Ezzel sietve távozott.

Szegény kis Margit nem tudott se szóhoz jutni, se parancsolni könyeinek. — Jó darabig haladtunk egymás mellett s a lányka csak zokogott, csak zokogott.

Vigasztalni kezdém, meg akarám nyugtatni.

— Oh, hogyan köszönjem meg önnek jóságát — rebegé s könyekkel telt kék szemeit hálásan emelé hozzám — isten áldja meg önt!

Ha tulajdon testvérem lett volna, nem tudtam volna jobban megsajnálni.

Egy pillanat alatt, ugy szólván, egészen uj ember lett belőlem.

E lányka könyei bátorságot adtak.

Elgondolám, hogy e fiatal lányka, kit mások gazsága döntött nyomorba anyjával együtt, kénytelen igy egyedül, magánosan bejárni e nagy város utczáit, s mig szegényke egy szentet ékesítni képes türelemmel és lemondással fáradozik, hogy beteg anyjának életét fenntarthassa: addig a nyomorúltak között akadnak oly átkozottak, kik bűnös gondolattal mernek közelíteni az erkölcsi tisztaság e ritka példányképéhez!

Nem! Ebben a sorsban nem szabad e leánykának maradnia; — s ha önnön boldogságomat temetném is véle romba: holnap szólanom kell Szalánczival, kérdőre vonnom a multért, — s vagy bocsánatot rebegve borulnom aztán lábaihoz, ha ártatlan; vagy a büntető igazságot idéznem fel ellene, — hogy az ártatlanok szenvedése megszünjön valahára!

Haza kisértem a kis Margitot. Bocsánatot kértem anyjától vakmerőségemért, de a szegény jó asszony könyezve köszönte meg leánya védelmét, mely, ugymond: „nemhogy vakmerőség volna, a melyért az anyának meg kellene bocsátani, hanem inkább olyan cselekedet, melyet az anya eléggé meghálálni nem lesz képes soha.“

Néhány szóval értésére adtam Braunnénak végre azt is, hogy férje gyilkosának *talán* nyomában vagyok; s hacsak lehet, szólok azzal, a kit a gyanu terhel. Kértem, hogy egyelőre elégedjék meg e homályos tudósitással.

És igy szavamat adtam arra, a mi talán az egész életre boldogtalanná teend.

Ah! a szép álmok, az ábrándos boldogság, szivem édes reményei, a már-már feltaláltnak hitt mennyország, — mindez, mindez talán végképen oda van!

De hadd legyen, s hadd legyen oda velük az élet is; ha meghalok, nyugodtan halok meg abban a gondolatban, hogy megtettem, a mi egy férfiuhoz illő vala!

Junius 14.

Fájdalommal telt kebellel, — s mi tagadás benne! — dobogó szivvel jelentem meg a hivatalban.

Délelőtt nem szólhattam Szalánczival — s ezt előre is gondolhatám — mert a délelőtti órákban az éji utazás fáradalmait akarta kipihenni.

Mikor délután ismét megjelentem, s már-már azzal a gondolattal foglalkoztam, hogyan kezdem meg előadásomat: egyszerre nyilt az ajtó, Szalánczi kilépett, s az ő ismert, kedves modorával, a legszivesebben üdvözölt bennünket.

Elkérdezé, hogy távolléte alatt a főbb hivatalos ügyek körül minő változások

történtek, kik keresték, — s végre, rövid tudósításunk meghallgatása után, azonnal visszavonult.

— Igen fontos ügyeim vannak — mondá — ma egyátalában nem fogadhatak el senkit.

Ezzel bement, s magára zárta az ajtót.

Nem telt belé félóra, Domoki Aladár nyitott az irodába.

Kevésbe mult, hogy tegnapi szemtelenségeért számot nem kértem tőle, de a helyet alkalmatlannak, s igazán, az embert méltatlannak tartám.

Főnököm után kérdezősködék.

Az egyik irnok sietett mondani, hogy nincs honn.

— Lehetetlen ! Talán csak másnak? — kérdé gunyosan, s azzal alig biczczentve meg fejét, távozott, s a másik ajtóra ment, mely az előcsarnokból nyilik Szalánczi szállására.

Ott bebocsátották.

Én nem igen tudtam, mi az a mit irok. Szemeim és kezem a papiron voltak ugyan, — de lelkem egészen máshol tévedezett.

Domoki valami egy óráig volt Szalánczieknál.

Ismét együtt távozott főnökömmel.

Ez a mai nap volt egyik legkinosabb napja most már szenvedésekkel teljes életemnek.

Junius 15.

Nincs hát a földön többé erényesség, és igazság a mennyben nincsen!

Kerüljed az embert, mert átkozott annak minden íze, és lehellete is dögleletes méreg.

És ha van hited istenben, a kit igazságosnak vélsz, s azt gondolod, hogy ő az, a ki a világok sorsát intézi: — akkor eszeveszett bolond vagy, mint a minők azok valának, a kik e balgatag agyrémet kitalálták.

Oh milyen szeretettel ragaszkodtam én az emberekhez, — milyen hittel csüggöttem az istenségen! Tiszta volt szivem minden bűntől, és a gonoszságot lelkem mélyéből gyülöltem!

S mit értem el vele?

A legutolsó gyermek kikaczaghat kábaságomért, s bolond ábrándaimért gúnyt üzhetnek belőlem mindezek!

Hit, szerelem, erényesség, becsületes törekvés, — ti nyomorult találmányai az eszelős tehetetlenségnek: legyen átkozott még az is, a ki haszontalan neveiteket legelőször vette silány ajkaira!

Ti utánatok törekedjünk-e? Érttetek epedjen-e szivünk, és lelkünk gondolatait ti képezzétek?!

Mit nyerünk véletek?

Szivünket megvérzitek, keblünket megszaggatjátok, élvezeteinktől megfosztatok, időnket elraboljátok, s végre is kaczagva taszitjátok el magatoktól, a képzelt boldogság helyett, a csalódás tőrével átvert szivünket.

A ki utánatok törekszik, és miattatok elhagyja azt a mit az élet kinál: a balga gyermekhez hasonlit, mely a szivárvány után eseng, s mig egy tündöklő semmiért lankadttá fárasztja magát, — illetetlenül hagyja utja mellett a virágokat, melyek édes illatával annyi élvezetet szerezhetne magának!

Oh jaj annak, a ki ugy hisz, mint a hogy én hittem, s a ki mint én csalódtam, oly keservesen csalódik!

Hittem az erény diadalát, és kaczagnom kell gyermekes kábaságomat; hittem a férfiui szivnek becsületességében, mely azt érzi, a mit ajkai mondanak: és látom, hogy nincs többé ember, a kiben bizni, — és nincsen lény, a kit szeretni lehetne!

Oh hogyan elámítottak engemet, — vagy talán jobb ha ugy mondom: hogyan elámitottam én önmagamat!

Hittem, hogy vannak emberek, a kik önzéstelenek, — hittem hogy vannak lelkek, melyek nem tapadnak a földi salakhoz, s e kérész életben nem azt tekintik főczél gyanánt, mit az alacsony tömeg bálványoz, hanem lelkük törekvése valami szentebb, szivük ohajtása valami magasztosabb.

Balga gyermek, — eredj el a nagy mesterhez, melynek neve: Élet, — az a „Csalódás“ könyvéből megtanit a bölcseségre!

A földnek egyik sarkától a földnek másik sarkáig — hiuságból, önzésből vagy legfölebb kényszerüségből állnak mindenek.

Nem az istennek jósága a nap, mely világit, hanem egy véletlen tömeg, a mely fényleni és melegiteni kényszerül!

És az embereknek fényes tetteik is nem azért lőnek, hogy mások boldogságát mozdítsák elő: hanem egyedül azért, mert annak, a ki tehetett, jól esett a kába tömeg dicsőitése, és az istenités hizelkedett szivének.

Nem is ösmerek többé erényt, hanem csak érdeket: nem többé szellemit; hanem csak anyagit!

Lábbal tapodja a világ azokat, a kik magasabbra akarnak emelkedni, — és jól teszi, — nem méltók egyébre!

(Vége köv.)

GYŐRY VILMOS.

AESOPI MESE.

. . . . . Auritulus
Clamorem subito totis tollit viribus.
Phaedrus.

Töprenkedék magában a szamár:
Miért hogy én oroszlán nem vagyok?
Nagyságra őt jóval felülmulom,
Az állatok királya mégis ő.
Oh engem irgalmatlanul lenéznek
Félrőfnyi nagy fülem daczára is!
No de se baj, kész már a terv agyamban,
S lesz, mint fülem, roppant tekintetem.
Igy szóla nagy pofával a füles,
S a néma éj sötétlő fátyolával
Ovatosan beburkolá magát,
S egy zöldelő, nyulánk erdőbe czammog
S rejtezve sürü fák, lombok közé,
Az állatok nemes királya hangját
Egész erejéből utánozá.
Ordítására a kigyók tanyája:
Az odvas szikla keble visszazeng.
A gyenge özek, könnyü szarvasok,
A szarvasokkal a félénk nyulak
Mind, merre látnak, szétiramlanak.
Mig az eszélyes róka, tudva, hogy
Ki légyen, szánakozva felkaczag.
Ekkor dicsekve szólt az áloroszlán:
Tehát elértem mégis czélomat.
Mint kétszer kettő négy, olyan való,
Hogy e futamló, ijjedős sereg
Az állatok királyának hisz engem.
Csak egy a kár: a tiszta öntudat
Kéjét nekem élvezni nem lehet;
Hiszen magam legjobban tudhatom,
Hogy én nem más, csak egy füles vagyok!

* * *

Mi a tanulság e meséből? . . .
Magát ismerni — nemde? — szép dolog.

LOSONCZY LÁSZLÓ.

A FEKETE FÁTYOL ALATT.

(Egy new-yorki titkos rendőr irataiból.)

(Vége.)

Nem sok idő mulva Legrand ur haza érkezett. Megjelenése valóban nem mutatott vétkes öntudatra. Dalolva lépett a szobába, hol együtt valánk. A mint engem észrevett, meglepettnek látszék, de nem megijedettnek.

— Legrand ur — kezdém — én azért jöttem, hogy egy kellemetlen szolgálati kötelességet teljesitsek. Meg vagyok bizva, hogy önt elfogjam. Ön gyanu alatt áll, hogy nagybátyját, Morton urat, meglopta.

— Nagybátyámat, én? — kiáltá az ifju a legnagyobb csodálkozással. — Ez nem lehet komoly beszéd.

— Pedig, a mint mondám, komolyan beszélik. Sajnálattal kell hozzá tennem, hogy minden körülmény ide mutat.

— Elég! — viszonzá az ifju egész komolysággal. — Ha ugy van, akkor rajtam a sor, ártatlanságomat bebizonyitani, s ezt teljesithetem is

rögtön. A lopás oly távol van tőlem, mint a gyilkolás. Mi hozhatott engem ily gyanuba?

— Nem vagyok köteles erről számot adni — felelék — de annyit mondhatok, hogy mindent elkövettem az ön javára, s elhiheti nekem, mint becsületes embernek, hogy senkinek sem esnék jobban, mint nekem, ha ártatlansága kiderülne. De, a mint mondám, minden jel ön ellen fordul. Hallja csak. Ezelőtt két nappal Morton urtól ötezer dollárt ellopnak, jobbára baltimorei bankjegyekben. Kezdetben ön ellen a legcsekélyebb gyanu sincs. Azt hiszszük, hogy külső tolvaj hatolt a házba, ki oly ügyes volt, hogy magának kulcsot szerzett a pénzszekrényhez. Engem felhivnak tanácsadásra. Miután a helyiséget pontosan megvizsgáltam, azon tapasztalásra jövök, hogy a rablónak a háztetőn levő ablakon át kellett a Morton ur házába mászni. Ön akkor éjjel a szomszéd házban hált, Carpenter-éknál, s ép azon szobában, melynek szintén van egy ablaka a ház fedelére. Ma reggel önt nagybátyjánál lelem, s valamit veszek önön észre, a mi nekem egyszerre szembe tünt. Midőn bennünket elhágy, kérdezem a nagybátyjától önnek pénzbeli körülményeit, s a mit e részben megtudok, sehogy sem birom összeegyeztetni amaz értékes gyémántgyűrűvel, melyet a balkezének kis ujján láttam. . . No s?

Az ifju holthalvány lett, s egy karszékhez tántorgott.

— Édesanyja azt mondá nekem, hogy ön e gyűrűt nagybátyjától kapta ajándékba.

— Igen. Elment az eszem, hogy azt mondtam neki — viszonzá az ifju, kezével homlokát simogatva.

Anyja és testvére elhalványodtak, s egész testök remegni kezde.

Én folytatám előadásomat.

— Ma reggel megtudom, hogy ön e gyűrűt Tiffanynál vette ötszáz husz dolláron, mely összeget baltimorei bankjegyekben fizetett le. Természetesen, gyanum fokozódik. Ide jövök, kikutatom az ön hálószobáját, s bőröndjének béllésében. . . . . .

— Négyezer kétszáz dollárt talált bankjegyekben — szakitá félbe az ifju, homlokát öklével verdesve.

— Ugy van, mégpedig hasonlóan baltimorei bankjegyekben.

— Édes istenem! — kiáltá az ifju székéről felugorva — mennyire összhangzólag mutat ellenem minden.

— Eduard, te ártatlan vagy! — kiáltá az anyja.

— Ki kételkedhetik azon?— mondá testvére, büszke, kihivó tekintetet vetve rám.

— Anyám, Klára, igazatok van, hogy ártatlannak neveztek; csak azt az egy hibát követtem el, mikor nektek azt mondám, hogy a gyűrűt nagybátyámtól kaptam. Mert Tiffanynál vettem.

E pillanatban egy sötét felleget láték átvonulni Klára márvány homlokán, de csakhamar eltünt ismét, olyannyira bizott testvérbátyja jellemében. Mindazáltal komoly hangon mondá:

— S hol vetted a pénzt, Eduard?

Az ifju hallgatott nehány pillanatig, azután igy szólt:

— Be kell vallanom esztelenségemet, látom, hogy elkerülhetetlen e vallomás, jóllehet magam magamtól szégyenlem. Elmondom a tényállást egyszerüen.

Ekkor felém fordulva, igy folytatá:

— Mintegy két héttel ezelőtt, egy barátom kiséretében, meglátogattam a szent Miklós szálloda olvasótermét. Minden további czél nélkül egy ujságlapot vettem kezembe. Ez „A Nap“ volt, mely Baltimoreban jelenik meg. Véletlen tekintetem egy sorsjáték hirdetésre esett. A huzásnak már egy hét mulva be kelle következnie, s egy sorsjegy ára tiz dollár volt. Még sohasem tettem sorsjátékra, az egész játékot csalásnak tartván. De, különös módon, épen e reggel az ötlött eszembe, hogy sorsjegyet veszek. Barátomnak egy szót sem szóltam e felől, hanem még azon reggel irtam Baltimoreba a hirdetményt kibocsátó irodába, levelemhez tiz dollárt mellékelvén. Három nap mulva megkaptam a sorsjegyet, s hogyan irjam le meglepetésemet, midőn a kihuzott nyereményekről szóló jegyzék megjelent, s ebből láttam, hogy sorsjegyem ötezer dollárt nyert. Azonnal irtam az ügynöknek, kitől a sorsjegyet kaptam, s az általam nyert ötezer dollár haladéktalanul megküldetett, baltimorei bankjegyekben. Sajátságos szégyen tartóztatott vissza, hogy ezt anyámnak és testvéremnek elmondjam. Szégyeltem, hogy sorsjátékba elegyedém; végre azonban mégis meg kellett volna mondanom. Egyelőre eldugtam a pénzt bőröndömbe, hol ön megtalálta, s e gyűrűt tegnap vettem magamnak, minthogy már rég ohajtottam egy ilyen gyűrűt.

— Igazat szól, igazat szól — kiáltá anyja és testvére egyszerre.

Magam is szivesen kiáltottam volna velük: „igazat szól;“ de egy titkos rendőrnek nem szabad mindjárt minden szónak teljes hitelt adni, s hivatalos kötelességem a következő kérdés intézésére ösztönze:

— Legrand ur, elbeszélése igen valószinü. De vannak-e önnek bizonyitékai is? Meg vannak e önnél a baltimorei sorsjáték ügynökének levelei?

— Nincsenek, minthogy rögtön széttéptem. A mint már előbb is mondám, szégyeltem, hogy tettem a sorsjátékra.

— Tudja az ügynök nevét?

— Valóban, azt is elfeledém. Azonban, ha jól emlékszem, M-mel kezdődött.

— De a sorsjegy számát, melylyel az ötezer dollárt nyerte, csak fogja tudni?

— Azt sem tudom már. Én mindent megsemmisitettem, a mi arra emlékeztetett volna, mily ostoba valék, hogy a sorsjátékra tettem; azon eltökéléssel, hogy soha többé nem fogok ilyesmibe avatkozni. De mégis, ugy hiszem, az ezrese tizenkétezer volt, hanem hogy mennyi volt azon felül, azt már elfeledém, s ha a fejem elütnék sem tudnám az egész számot megmondani.

— Legrand ur, tessék velem jöni egy vizsgáló biróhoz — mondám, s valóban nagy önlegyőzésembe került, hogy bizonyos hivatalos szinezetü hangon szólhassak. — A mit ön elmondott, tökéletesen igaz lehet, sőt ohajtom is, hogy ugy legyen, de nincsenek alapos bizonyitékai, s a hol ezek hiányzanak, ott a gyanu még nincs elháritva.

— Jól van, uram — viszonzá az ifju egész elhatározással. — Habár nincsenek is még most bizonyitékim, azért, hiszem az istent, idővel mégis ki fog derülni ártatlanságom. Én követem önt, vezessen akárhova.

E szavak után megölelte anyját és testvérét, kik nyugton valának, meg levén győződve szerettök ártatlansága felől.

A vizsgálóbiróhoz értünk. Ez mindkettőnk nyilatkozatát jegyzőkönyvre vette. Legrand Eduard fogságba jutott, míg az őt terhelő vád kimeritő vizsgálata lefoly.

Én haza mentem, de meg kell vallanom, egyátalában nem éreztem magam nyugodt kedélyben. Igaz, hogy gyanum az ifju ellen igen erős volt; egész előadása nem volt kielégitő, és mégis, őszintén kimondom, hajlandó valék hinni, hogy igaza van. Az ifju kellemes külseje, tisztes anyja, testvérének erélyes, öntudatos magaviselete: mindezt összevéve, sokat adtam volna érte, ha kimutathattam volna ez ifjunak teljes ártatlanságát.

Ekkép számolgatva önmagammal, szivarra gyujték, ugy sétálgattam szobámban, midőn egyszerre, már majdnem sötét este, belép barátom Harlin, ki szintén titkos rendőr.

— Hát már visszajöttél? — kérdém, kellemesen lepetve meg kései látogatása által.

— Még ma reggel, — mondá ő. — Egész nap nem láttalak az irodában, s azt hivém, beteg vagy, s azért jöttem, hogy lássalak.

— Igen jól tetted Harlin, végy magadnak egy szivart, s beszéld el mire jártál.

— Oh nagyon jól ütött ki — viszonzá Harlin szivarra gyujtva. — A ficzkó épen nem volt akaratos. Egyszer már azt hittem, hogy elillan előlem, s annái inkább kezdtem figyelni rá. Két nappal ezelőtt elhagyta Philadelphiát, hogy New-Yorkba jöjjön, de én mindenütt sarkában valék, s együtt utaztam vele, egy waggonban. De a legközelebbi vonattal ismét visszatért Philadelphiába, természetesen én is vele, s ekkor valóban meggyőződtem, hogy kétség kivül ő az én emberem, s most ott ül Philadelphiában a hüvösön.

Harlin e szerint az üldözött csalót csakugyan elfogta.

— Hanem mégis meglehetősen kifárasztott — mondám nevetve. — Philadelphiából New-Yorkba és ismét visszautazni egy éjtszaka, igazán nem csekély feladat.

— Igazad van — felelt Harlin — hanem azon éjjel egy kis kalandom is volt a waggonban, a mi egy kis mulatságomra szolgált.

— Neked csak mindig akadnak kalandjaid.

— No, ez különben nagyon jelentéktelen volt, de lásd, ily esetben kevéssel is megelégszünk, legalább az idő jobban telik. Egy rendkivüli *ludus naturae*val, egy hallgatag hölgygyel akadtam össze.

— Hallgatag hölgygyel? Hogy-hogy?

— Hát elmondom. A mint Philadelphiában a waggonba léptem, csak nehány utast találtam benne. Ezek közt volt egy hölgy csupa feketében, arcza is sürü fekete fátyollal fedve. Gondolom magamban, vajon csinos-e, rút-e vagy szép, ifju-e, öreg-e? Végre megkisérlém, ha rábirhatnám, hogy a fátyolt félre vonja. Alkalmat keresék szóba ereszkedni vele; nem felelt. Száz módon kisérlém meg, hasztalan, semmi válasz. Végre aztán felhagytam vele.

— Alkalmasint tolakodó voltál, s ő bizonyára okosabbnak tartá, nem ereszkedni veled beszélgetésbe.

— Előbb én is igy vélekedtem, de később arra a gondolatra jöttem, hogy alkalmasint alapos okai lesznek a hallgatásra.

— Hogy jöttél e gondolatra?

— Azt már mondám, hogy emberem Philadelphiából New-Yorkba jött, s onnan a legelső vonattal ismét vissza, és én is vele mindenütt. Nem voltunk tovább két óránál New-Yorkban. S ime, ki volt velünk a waggonban ismét? Mit gondolsz? Ugyanaz a feketébe öltözött hallgatag nő, sürü fátyol az arczán. Én még egyszer megkisérlém beszédbe ereszkedni vele, de ismét hasztalan, s ismét felhagytam vele, hogy kellemes uti ismeretséget köthessek. De hát nem találod-e te is különösnek, hogy egy hölgy, egészen magánosan utazva, késő éjjel, rövid két órai látogatást tesz New-Yorkban?

— Nem fürkészhettél ki arczából semmit?

— Semmit, épen semmit. Fátyola legalább is háromszoros lehetett. Csak annyit tudok, hogy Philadelphiából megint elutazott a déli vaspályán.

— Baltimoreba?

— Természetesen. Hova is mehetett volna máshová?

Egy fénysugár villant keresztül agyamon. A beszélgetést félbeszakitám, s kalandos barátom egy negyedórai mulatás után elvált tőlem. Csakhamar lefeküdtem, de nem tudtam elaludni, mert agyamban egymást üzék a gondolatok, s korán

reggel már talpon valék, egy és más dolgomat rendbe hoztam, s pontban nyolcz órakor a Jersey-City vasuti indóházánál valék.

Egy kis kéjutazásra szántam magamat Baltimoreba, s délutáni fél ötkor oda is értem. Barnum szállodájába sieték, s elköltve theámat, egy kis sétára indultam a városban. Sétámat a Baltimore-utczán kezdém, s ez üzlet-utczán haladék felfelé. A mint a szent Pál- és Baltimore-utcza szegletére érek, egy óriási nyomtatvány, egy sorsjátéki hirdetés vonó magára figyelmemet. A következőket olvasám róla:

„Itt van a szerencse lakása. Itt adatott el nehány nappal ezelőtt a 17,512 szám, s nyert ötezer dollárt. Lépjetek be, kisértsétek meg szerencséteket!“

Természetesen beléptem, s egy iróasztal mellett ülő középkoru uri embert találtam ott.

— Jó estvét — mondám.

— Jó estvét — fogadá az üzér. — Mivel szolgálhatok? Sorsjegy tetszik? Holnap két huzás lesz. Csak apró huzások: egy sorsjegy ára egy dollár. Tessék, válaszszon ön maga számot.

— Well, . . . nem tudom, . . . meglehet — viszonzám, a lehető legegyügyűbb arczot igyekezvén vágni. — Nem tartok sokat a sorsjátékra, sok vele a humbug, . . . még soha sem hallottam, hogy valaki nyert volna valamit. . . Igaz-e?

— Hogy valaki valamit nyert volna? . . . Humbug? . . . No hiszen ön is ért hozzá! Hisz alig pár napja, hogy valaki tiz dollárral ötezeret nyert. . . Nos, hát igaz-e?

— Könnyü azt mondani — viszonzám nevetve. — Higye a ki akarja.

— Itt van a jegy, itt vannak a levelek attól, a ki a nyereményt megkapta. New-Yorkban lakik, neve Legrand Eduard.

S valóban, kezembe adá a leveleket, s valóban, Legrand Eduard ötezer dollárt nyert a baltimorei sorsjátékon.

Sajátságos örömérzet futa által idegeimen, s szivem csak ugy repesett az örömtől. Igazán, mély érdekkel viseltettem az ifju iránt, valamint anyja és testvére iránt is. Hogy bátyja meglopásában ártatlan volt, az már bizonyos. De ha már Baltimoreba jöttem, nemcsak erről akartam meggyőződést szerezni. Még hátra volt a java.

E pillanatban egy fekete öltözetű hölgy lépett az irodába. A hivatalnoknak jókora csomag sorsjegyet nyujtott a kezébe, ki is azokat elkezdé egyenként szigoruan nézegetni.

— Sajnálom, asszonyom — mondá végre — de biz ezek közül egyik sem nyert. Most az egyszer nem volt szerencséje.

— Én oly eltökéléssel jöttem ide — mondá a hölgy — hogy szerencsémet nem fogom többé itt keresni. Már közel ötezer dollárt vesztettem e játékon. De annyi mint az, itt van még kétszáz dollár, hanem ez aztán utolsó kisérletem.

— Csak egy szerencsés huzás kell, s az egész veszteség helyre van ütve — viszonzá az irnok, egy csomag sorsjegyet nyujtván a hölgynek az átadott összegért.

A hölgy elhagyá az irodát, én is utána rögtön, s láttam, a mint a Courtland-utczán egy házba befordult. Tiz percz mulva a kapunál termettem, s meghuztam a csengetyüt.

Egy szolgáló jött ki.

— Mortonné asszonysággal szeretnék beszélni — mondám a szolgálónak.

A nappaliba utasitott, s ott találtam a fekete ruhás hölgyet.

Egyedül volt.

— Asszonyom — szólék, — én meg vagyok bizva, kegyednek tudtára adni, hogy unokaöcscse, Legrand Eduard ur, fogságban ül, olyas vád miatt, hogy nagybátyjának, a kegyed férjének szekrényéből egy éjjel ötezer dollárt ellopott.

A hölgy elhalaványodott; mint valami kisérteties alak állott előttem, egész teste reszketett, közel volt az összerogyáshoz.

— Öcsém ártatlan — suttogá alig hallhatólag.

— Azt én is gondoltam — felelék. — Csupán is azért jöttem Baltimoreba, hogy kegyedtől, asszonyom, bizonyságot vegyek. Én meg vagyok győződve a felől, hogy kegyed volt az, a ki Morton ur pénzét elvevé. Azon éjjel, mikor a betörés történt, kegyed elhagyá Baltimoret, New-Yorkba utazott, bement férje házába, azután a hálószobába, a szekrény kulcsát kivette az iróasztalból, s miután az ötezer dollárt kezéhez vette, a kulcsot visszatevé rendes helyére, s visszatért Baltimoreba a legelső vonattal. S ez egész összeget kegyed a sorsjátékra fordità.

— Igen, én vagyok a vétkes — mondá egész megadással, s azután arczát két kezébe rejtve, keservesen zokogni kezdett. — Őrült, elmeháborodott valék, de azt hivém, hogy ismét mindent vissza fogok nyerni. S akkor mindent bevallottam volna férjemnek, s ő megbocsátott volna, tudom.

— Nem lenne szives, asszonyom, ez önvallomást nékem irásba adni? — mondám gyöngéd hangon, mert sajnáltam a szegény, tévutra tért nőt. — Ezt csak azért kérem, hogy szegény ártatlan Legrand urat minden gyanu alól felmenthessem. Ön ellenében a törvénynek nincs hatalma, ön a férjének neje, a többit övéle kell elvégeznie.

— Szegény Eduárd — zokogá a nő, s az asztalhoz tántorgott, melyen irószerek voltak, s teljes vallomását papirra tevé.

Ekkor aztán nyugodtabb lett, s elmondá, hogy a mint Baltimoreba jött látogatni, tréfából egy kis sorsjegyet vett, és nyert; mi által szenvedélye felébredvén, mindig többet-többet rakott, mig minden pénzét, a mi nála volt, eljátszotta. De szenvedélye még akkor sem mult el, ugy hogy ily lépésre vetemedett, s akkor azt is elveszté, a mit férje szekrényéből elvett volt.

Legrand Eduard, természetesen, rögtön szabadon bocsáttaték. A történet köztudomásra jutott, s azon üzlet tulajdonosa, hol ő mint irnok nyolczszáz dollár évi fizetésért szolgált, nem adhatott neki a világ előtt nagyobb elégtételt, mint hogy társnak választá az üzlethez.

Hogy pedig Morton ur megbocsátá mindekkorig szeplőtelen nejének ez egy ballépését, az magától értődik, de a nő sem rakta többé a sorsjátékot.

Közli
SOLYMOSSY PÁL.

MAGYAR

LAKODALMI SZOKÁSOK

AZ ALFÖLDÖN.

Az ifjú, midőn elérte 22—24-dik évét s igy már a *házasulandók* sorába lépett, egy *kérő*, két *követ-* vagy *pemet*-asszony és egy *kulacsos* kiséretében elindul leánynézőbe. — Ebben az utczában is, amabban is 3—4 derék eladó lány van, csak az a kérdés, melyiket kérjék hát meg? a jó nénémasszonyok ezt szépségéért, amazt jóságáért s dolgosságáért, a harmadikat gazdagságáért „komendálják“; végre megállapodnak a legény szavára, hogy hát ennek s ennek a lányát kérik meg.

A lányos-házhoz először a két követ asszony megy el, kik ezen szavakkal: „Váratlan vendégeket várjanak kigyelmetek“, vagy: „becsületes embereket várjanak kigyelmetek lány-nézés végett“, jelentik ki, hogy mi járatban vannak. Pár óra mulva, ha kedvező válaszszal tértek viszsza, elmennek mindnyájan; a kérő, az ifjuval és kulacsossal helyet foglalva a nagy asztalnál, a következő szavakkal kéri meg a lányt szüleitől az ifju számára:

„Jól tudva vagyon kigyelmetek előtt, mi végre kerestük meg a kigyelmetek becsületes hajlékát, mivel követeink által jelentést tettünk. . . Isten szerzette a szent házasságot még kezdetben, a mikor azt mondotta: „nem jó az embernek egyedül élni, szerzek őnéki segitőt, a ki ő mellette legyen.“ — Ez a becsületes ifju N. N. megvizsgálván a maga sorsát, kiván magához illő feleséget venni isten törvénye szerint; — e mellett hallottuk a kigyelmetek becsületes lányuknak jó hirét s nevét, magaviseletét — hogy ha a jó isten a két ifju szivét egymáshoz hajtaná, mi abban, emberek, elbontók nem lehetünk; ezért kérjük szépen kigyelmeteket, ne sajnálják a leányukat bebocsátani egy-két pillanatra.“

Ekkor bevezetik az eladó-lányt, ki ünnepi ruhájába öltözve, megáll nehány lépésnyire a legény előtt, a két ifju pár perczig szótlanul nézi egymást, ekkor a kérő a következőket mondja a leányhoz:

Most gondold meg, szó'gám, elejét utólját,
Hogy mivel kötöd be két szemed világát;
Mert nem kölcsön kenyér, hogy visszaadhatnánk,
Se nem tiszta buza, hogy learathatnánk.

A kulacsos ezután átadja a legénynek a kulacsot, ki abból iszik, ez átnyujtja a leánynak, az is iszik, meg visszanyujtja, igy váltakozva háromszor isznak; azután a kérő megkinálja a lány szüleit és a többi jelenlevőket is.

Rövid beszélgetés után a leány az övéivel együtt kimegy, s csak a legény marad benn hozzátartozóival. Künn a leánytól szüléi megkérdik, hát mit szól a legényhez? Nem sokára ismét bemennek a leány szüléi, kiktől a kérő megkérdezi: Hát mikorra halasztanak kigyelmetek? kik két vagy három napnál nem igen tüznek hosszabb határidőt; ennek lefolytával, ha a legény megszerette a lányt, ismét elmegy a két követasszony a lányos-házhoz. Itt a szülék — „ha nem kell a legény a lánynak, vagy ha a kérőket csak azért bocsátották be, hogy *emeljék a lány pártáját*, — ezen választ adják: „Csak azt gondoltuk mink, hogy a hun az isten megmutatja . . . csak másutt kereskedjenek kigyelmetek! . . .“ s egy vagy más okot adnak elő, hogy ezért meg ezért nem teljesithetik kivánatukat; ha pedig a leánynak mi kifogása sincs a legény ellen, kijelentik, hogy: jöhetnek bátran.

A követek meghozva az örömhirt, ismét elmennek mindannyian, s a kérő ujra az alábbi vers szerint kéri meg a lányt szüléitől:

Becsületre méltó jeles gyülekezet,
Férfi- s asszonyrendből álló felekezet,
Kiket a szeretet összekötelezett:
Halljon szót, valaki ez helyre érkezett!

Ádámot az isten mikor teremtette,
A szent házasságot akkor megszerzette;
Egy oldala csontját Ádámnak kivette,
Melyből Éva asszonyt mellé készitette.

E bölcs rendelése az egek urának
Tetszett Ádám atyánk sok maradékának,
Mind pátriárkáknak, évangyélistáknak,
Páratlan életet kevesen tartának.

Ez ifju legény is magába feltette,
Isten rendelésit hogy szentül követte;
De kit, honnan vegyen a nagy istent kérte,
Melyért szent angyala ide vezérlette.

Hogy a kigyelmetek leányát megnézze,
És azt jó emberek által megkéresse,
Melyért ő felségét örökké dicsérje.

Most azért instáljuk, a mi kérésünkre
Elébünk állatni ne légyen terhükre,
Hogy egymást megnézze ezen két ifjuság,
Igy lesz osztán köztünk a tisztes házasság.

Estére kelve az ifjú a kérővel, a leány egy nővel elmennek a paphoz *kézadásra*; midőn onnan alkonyodáskor a lányos-házhoz visszatérnek,

már az asztalon párolog a jó étel. Vacsora után a legény és leány egymással jegyet váltanak, a legény ád a leánynak arany-ezüst pénzt és gyürüt, a leány viszont gyürüt és ruhanemüeket, különösen selyemkendöket. . Igy lakják el a *kézfogót.* *)

A kétszeri kihirdetés után van a *csókolódzó*, mikor is a lányos-háznál ujra nagy vendégséget csapnak, melyre az ifju már csak a kérővel megy el, magával visz egy kendő almát s diót. Vacsora után a jegyesek külön szobába vonulnak, hol egymással beszélgetve, vagy a mi gyakrabban megesik, majdnem szótlanul töltik el az időt. Ekkor csókolja meg aráját először (?) az ifjú.

A harmadszori kihirdetés után harmad-negyed nap mulva történik a lakodalom.

A lakodalom előtti héten a *vőfély*, mielőtt a kijelölt vendégek *hivogatására* elindulna, elmegy az ifjú jegyeséhez, s miután az virágot, pántlikát és kendőt varrt dolmányára, bokrétát kötöz pálczájára, ilyenképen köszöni meg a nyert ajándékot:

Én követje vagyok e ház gazdájának,
Kelmetek házánál felnőtt virágszálnak;
Látom mely szivesen nyitja fel ládáját,
Hogy igy ne felejtse pálczám gyászosságát.

Köszönettel veszem ez ajándékokat,
Melylyel felruháztad az én dolmányomat,
Kivánok érette ezer annyi jókat,
Holtod után pedig örök nyugodalmat.

Ezután elindul hivogatni, a kijelölt vendégeket házanként következőleg hivja meg a mulatságra:

„Alázatosan engedelmet kérek bátor bejövetelemért és egy kevés ideig való megállásomért! — Én általam tiszteli N. N. uram és N. N.-né asszonyom N. N. uramat és N. N.-né asszonyomat, hogy az ő szárnyuk alatt felnevelkedett magzatjuknak tisztesség tételére szerdán d. e. * órára, egy tányér ételre és egy pohár borra és egy kevés ideig tartó mulatságra szivesen látják kigyelmeteket érdemes házuk népével.“

A lakodalom előtti nap délutánján elmegy a vőfély egy pár kocsival a menyasszony ágyáért. Oda érve beköszön, s hogy mi járatban van, azt a következő vers szavaival adja elő:

Jól tudják kelmetek, mi szivünk szándéka;
A mi vőlegényünk nékem igy számlálta:
Hogy vagyon itt néki egy kedves mátkája,
A kinek is vagyon szép felvetett ágya.

Most hát ágyat szépet, meg ugyanis párnát,
Két-három derékalyt, paplant avagy dunnát,
Két-három lepedőt, négy avagy öt párnát,
Ez mellé pediglen szép ágytakaróját.

De még ez nem elég, még most is szólhatok,
Még menyasszonyunknak ládája is vagyon,
Kérem hát ezuttal azt is itt ne hagyjuk —
Ha kivánják pedig, váltságát megadjuk.

*) A jegybenjárók egy-egy ezüst pénzdarabot hordanak mindkét talpuk alatt, hogy valaki meg ne rontsa őket.

De jó is volna annyi ágyneműre s más egyéb drága ruhára oly könnyen szert tenni, — felelik a házbeliek, — sok fáradságukba, veszödségbe került az nekik, mig összecsöpörgették, azért nem is adják előbb oda, mig pénzt nem látnak. Ekkor a vőfély, hogy ez a kifogásuk se legyen, ki vesz a zsebéből egy krajczárt, megmutatja s azzal visszateszi. Ugy! de amazok nem ugy értették ám azt, hanem hogy nekik az ágyért pénzt adjon; ekkor pedig egy összegyürt papirt ad át, melyben olykor pénz, leggyakrabban pedig kova vagy fületlen gomb van takargatva, ha még ezzel sem elégszenek meg, először odanyujt váltságdijul egy krajczárt, aztán nagyobbat-nagyobbat egész a *régi két garasosig*, mikor erre is rákerült a sor, kijelenti, hogy már annál nagyobb pénze nincs; — igy mégis végre valahára megkapja az ágyat.

De mig ezek odabenn a szobában történnek, azalatt künn az udvaron sem szomorkodnak ám, mert kinek lehetne többet kaczagni, mint az elmés *fonó-asszonynak?* (a fonó-asszony egy tréfás férfi, női ruhába öltözve). Ott ül a kocsi oldalon, nála egy orsó, ölében egy rokka-szösz, durugjálja a fonalat, szinte izzad belé; dicséri magát a legénység előtt irgalmatlanul, hogy ő milyen jó fonó, mert:

Az idei s a tavalyi
Talán van egy pászma. . .

Ő (szalma) özvegy, jól jár az a fiatal ember, a ki elveszi, tejbe vajba fürészti ő azt stb. stb. . . A kocsikra, melyeken az ágyat akarják vinni, a fonó-asszony ügyel, hogy valamelyik gaz kópé ki ne lopja a kerék-szöget, s igy csúfot ne valljanak; a kit a lopáson rajtakap, az ugyan megizelíti a rokka-szárat.

Ekkorra odabenn is eligazodtak, s hordják a kocsira az ágyat, melyet elindulás előtt a vőfély ilyképen köszön meg:

Kivánok minden jót e ház gazdájának,
Ki egy személyt nevelt másnak s nem magának,
Áldás és békesség atyának, anyának,
Mert tiszteletére jöttünk magzatjának.

Kivánom, az isten jó hitestárst adjon,
Tégedet, férjedet soha el ne hagyjon;
Légy hát csendességben addig az ideig,
Mig majd az a legény elvezet házáig. . .

Mivel kulacsunkból már is jól kiittunk,
Kérem hát, barátim, innét elinduljunk,
Mert a menyasszonyunk azt mondja: ne késsünk,
Most is azt sugdossa, hogy visszasiessünk! . . .
Vigyázzunk valami szégyenbe ne essünk!

mikor indulni akarnak:

Légyetek áldottak istentől örökké,
Ezen örömötök ne váljon ürömmé;
Maradjatok tehát isten oltalmába,
Mig béviszen végre dicső országába!

Ekkor kirobog a két kocsi az udvarról, s hazafelé vágtat, de nem ám a legrövidebb uton,

hanem egyik utczán föl, a másikon le; ha az utczai gyermekek meglátják az ágyat vivő kocsikat, utánuk kiáltják hogy:

Viszik a menyasszony ágyát,
Elejtették a ládáját!

Másnap reggel elmegy a vőfély az összegyült vendégek egy részével a lányos-házhoz, hol a menyasszonyt következőleg kéri el szüléitől az esküvőre:

Nagyérdemü édes atya,
Jó anya, hiv nevelő!
Most kegyes szinetek előtt
A végre álltam elő:
Hogy jól nevelt leánytokat
Kikérjem hajléktoktól,
A kit ti férjhez adtatok
Egyezett szándéktokból.

Jelen van az az időpont,
Hogy választott párjával
Összeköttessék ő az szent
Házasságnak lánczával,
Esküdjék örök hivséget
Leendő hiv férjének,
A kit is fogadjon a jó
Atya s anya vejének.

A felnevelésért pedig
És hiv dajkálkodásért
Adja meg a jó teremtő
Áldásaival a bért!

Majd következik a mennyasszony búcsúzása szüléitől, testvéreitől, rokonaitól stb., melyet szintén a vőfély ád elő ezen szavakkal:

Vajda! hegedünek álljon meg zengése,
A sarkantyúknak is szünjön meg pengése,
Mert búcsúzásomnak most lészen kezdése,
Legyünk csendességben, mig lészen végzése.

Dicsőség először a nagy magasságba
Istennek, ki lakik fénylő boldogságba,
Ki rendelt énnekem egy igazi társat,
Kivel hogy megnyerjem mennyei országát.

Reszketnek ajakim belső félelemtől,
De még jobban rebeg szived sérelmétől,
Kedves édes atyám! ha megbántottalak,
Engedj meg, ha téged háboritottalak.

Köszönöm atyai nagy szeretetedet,
Melyet nem érdemlék, gondviselésedet,
Az ur isten áldjon ezekért tégedet,
És szent országába vigye fel lelkedet!

Majd kiesik nyelvem megbágyadt helyéről,
Könnyeim mint patak ugy folynak szememből,
Midőn hozzád nyujtom ezen búcsúzásom,
Kedves édes anyám! tőled elválásom.

Oh szerelmes anyám! látom miként indulsz,
Ájulástól többé tán meg sem is vidulsz,
Ismérem te gyenge anyai szivedet,
Ismérem asszonyi erőtlenségedet.

Azt fogod sajnálni, engem mint neveltél,
Emlőddel tápláltál, széltől is őriztél,
Édes drága anyám! ne epeszd magadat.
Bocsáss el engemet, kedves leányodat.

Ha megbántottalak, a Krisztus sebére
Kérlek, bocsással meg, az ő szent vérére;
Isten fizesse meg sok fáradságodat
És én mellettem tett dajkálkodásodat,
Vigyen fel tégedet ezekért a mennybe,
Vigadjál szüntelen örök dicsőségbe!

Kedves testvérjeim! tőletek búcsúzok,
Szivemből néktek is minden jót kivánok,
A nagy ur istennek áldása maradjon
Mindétig rajtatok és el ne is hagyjon,
Végre az egekbe magához fogadjon
Az örök életben néktek is részt adjon!

Kedves lánybarátim! hozzátok fordulok
Ha reátok nézek szintugy megujulok;
De seregetektől más utra indulok,
És tőletek mostan immáron megválok.

Az ur isten adjon néktek is igaz párt,
És szivből szeretett szerelmes hitves társt,
Végre az egekbe fogadjon magához,
Légyetek érdemes szűz koszorujához!

Kedves alsó, fölső jószivü szomszédim!
Mindenféle kegyes szép jóakaróim!
Áldjon meg az isten, szivemből kivánom,
Vigyen fel a mennybe magához, azt mondom!

Ekkor az egész násznép vig zeneszóval indul a templomhoz, esküvőre. Elöl megy nehány lovas legény zászlóval s fegyverrel; az első kocsin ül a vőlegény, mellette a vőfély, a másodikon ül a menyasszony, két oldalánál egy-egy *nyoszolyó-lány*; a harmadik kocsin ülnek a muzsikások, azután a násznép. A fiatalságnak, köztük a vőlegénynek is, *bő ti rúzsa* van a kalapján, a nők közül csak a menyasszony fején van koszoru szintén csinált virágból, olykor a két nyoszolyó lány hajában is van egy-egy rózsa.

(Vége köv.)

TÖRÖK KÁROLY.

IRODALOM.

Kölcsey egy levele. A pesti helv. hitv. főiskola birtokában levő, Szemere Pál által hagyományozott s rendezett „Szemere-tár“ czimü gyüjteményből van szerencsém a Koszorú olvasóival Kölcsey Ferencznek egy, Szemere Pálhoz irt levelét közleni, mely több tekintetben érdekes. — Ez mutatja mily véghetetlenül szerette ezen két ember egymást, hogy mily forró, erős és tiszta volt azon barátság, melylyel e két jelesünk egymás iránt viseltetett. — Szerették ők a többi, körükhöz tartozókat is, de egymás iránt mégis *kiváló* őszinteséget tanusitottak, s igazolták Cicero Laeliusának szavait, hogy „omnis caritas aut inter duos, aut inter paucos jungitur.“ — Kölcsey tisztelte, szerette Kazinczyt, de még sem birt teljesen őszinte lenni iránta. — Mikor egyszer, mint e levél mutatja, sokáig nem irt semmiféle levélre választ, Szemerének egész lelkét kiönti, míg Kazinczynak csak ez irja: „November ólta most válaszolok legelébb a hozzám irt levelekre. Édes Uram

Bátyámtól vettem kettőt, Palinktól négyet. Nem mentem magamat, de jóvá fogom tenni restségemet az által, mert ezután igen gyakran fogok irni. Adja az ég, hogy ezen igéretemet a környülmények ismét kegyetlenül semmivé ne tegyék."

Cseke April 2-dikán 1816.

Megbecsülhetetlen barátom!

Azon Ember, ki Martius' végén hozád írt levelemet tegnap Beregszászba vivé, magával hozta onnan a Tőled küldött menyekzői Jambuszokat, melly egész ajándékban, Helmeczinek engedelmével legyen mondva, azon sorocskák voltak előttem legbecsesebbek, mellyeket számomra Te irál oda. Kérsz bennek, Édes Palim, hogy rólad emlékezném-meg. Esküszöm, hogy naponként, óránként tettem és teszem azt örökké, igen is emlékezem reád szeretett Palim, sőt nem emlékezem, de áldalak, mert mennyi hálát nem érdemel barátságod, mellyel engem boldogitasz? Küzdeni fogok a sorssal, Édesem, s ha elégtelen leszek többé éretted valamit tennem, legalább míg egy nyomorult toll lesz a világon mellyet felbirhatok, irni fogom neked, s ezerszer és ismét ezerszer irni, hogy én téged mindenek felett szeretlek. Nem leszen ez a szó üres hang a Te érzékeny szivednek, ezen szóban fekszik az életnek minden boldogsága, haljak-meg én, ha engem többé senki nem szeret.

Nem voltam sok szenvedések nélkül utolszori elválásunk olta, elcsüggedtem, elnyomattattam, s pirulva kicsiny-lelküségemen vallom-meg, hogy fel volt téve nálam a Litteratorságnak s Litteratoroknak örökre felmondani, s akarva nem feleltem neked s Kazinczynak. Sok rendbeli leveleid erősen éreztették velem mit fognék elveszteni, ha Tégedet s Titeket elvesztenélek, s mint egy Védangyal vontál-vissza magadhoz. Ezen vallástétel nem fog Tégedet erántam felingerelni, Te tudod, hogy ez a Te érzelékeny barátod, milly gyönge és erő nélkül való. Egy erővel teljes férjfiú észre sem veszen valami kicsinységet, a mi engem lever s földhöz nyom. Senki sem érthet jobban engemet, mint Te, a ki hasonló ínszövedékkel birsz makacsságból és érzékenységből összeolvadva, s épen ez az, a mi engem Hozád mind inkább inkább ellene-állhatlan erővel von. Vegyük tekintetbe egymás gyöngeségeit Édesem s támogassuk egymást a romlás órájiban. Lesz idő, melyben ezen vészes ifjui kor el fog röppenni felettünk, s midőn fejünk ősz leszen, sziveink talán több nyugalommal fognak verni.

Közelebbi levelemben Iliaszomnak elejét közlém veled, ime most egy Dal, mellyet a közelebbi tél egyik hónapjában Xenophonomnak végére irtam volt.

(Itt közli a „A Reményhez" czimü, összes müvei első kötetében olvasható szonettjét. Azután igy folytatja):

Éjszaka van Édes Palim, tüzem lassanként kialszik a kandallóból, engedd, hogy levelemet elvégezzem. Áldjon meg az ég szent barátságodért, tiszteltt anyádnak kezeit csókolom, Kriskádat ölelem a legnyájasb barátsággal.

Csókollak, Édes Palim, ezerszer, ezerszer!

Ferid.

Közli
DÖMÖTÖR JÁNOS.

NEMZETI SZINHÁZ.

(Oct. 29.)

Fidelio Beethoventől. Nem lenne nagyobb csapás a Beethoveni tehetséget szenvelgő önhittekre nézve, mint ha a közönség gyorsan átlátná a szinpadi termékek minőségét, s ehhez képest mindeniket a maga érdemlett sorsában részeltetné. Miután azonban a közönség csak évtizedek mulva szokott oly önállóságra jutni, hogy itéletével dönthessen, s az első perczekben alig tud különbséget tenni a költői remek müvek s semmit mondó frázisok közt; sőt gyakran jótól és rosztól egyaránt elfordul: az önhittségnek is szintén az a vigasztalása van, a mi lehetett Beethovennek, mikor Fideliója nem részesült a bécsi közönségnek osztatlatlan tetszésében. Mi lenne az ellenponttal táplált s orgonászi bölcsességtől saturált opera irókból, ha Wagner fel nem találja a jövő zenéjét? Olyan mennyország ez, melyre minden sorstól üldözött avatott s avatlan papja Apollónak reményeket táplálhat. Beethovennek a későbbi kor fényes elégtételt adott ama közönbösségért, mely miatt — egyik életirója, Lenz, állitása szerint — felhagyott az opera irással, s minden erejét a 9-ik symphoniában központositotta. — Fidelióról helyes fogalmat adok az olvasónak, ha azt mondom, hogy az egész opera Mozart-stil Beethoveni elemekkel keverve. A régibb német kritika felróvja Beethovennek, hogy az énekszó legbensőbb tulajdonságait, a beszéd zenéjét vagy dallamát nem veszi ugy tekintetbe, mint tőle várni lehetne, nem kezeli mindezt oly jártassággal, mint a hangszereket symphoniáiban, sőt épen Fidelioban a zenekar gyakran túlárad az énekrészeken. — Ha ez alatt az illetők azt értik, hogy Beethoven nem teszi legfőbb helyre az egyes énekszólamokat, s nem adja a hangszereknek is ugyan-e szerepet, mint az olaszok, melynek folytán Wagner szerint az olasz opera egy nagy gitár: ugy igazoljuk ugyan állitásukat, de nem helyeseljük. — Beethoven ugyanis minden szólamot önállóan léptet fel, a nélkül, hogy egyiknek a másik felett előjogot adna, s e miatt az egy szólamhoz szokott közönség nehezen, vagy nem is tájékozhatja magát; de épen ez egyik nagy erénye, mit az ujabb iskola is magáévá tett. — Midőn Fidelio szövegirója kezet fogott Beethovennel, e szellemi párosulás szintoly mesalliance-nak tekintendő, mint akármelyik nagy operánál látható. A szövegiró csak egyes mozzanatokra forditott gondot, melyek Beethovent

zenei eszményitésre lelkesitsék, de az egészből hiányzik az, a mi leginkább felkölthetné a közönség rokonszenvét s fokozná figyelmét. A börtönben van egy fogoly, ki iránt csak annyi rokonszenvet lehet érzeni, s a ki csak annyira érdekel, mint akárminő közönséges fogoly; mert a zsarnok nem a néző szeme láttára börtönözte be, szóval, mert a fogságát okozó esemény nem a szinpadon foly le, s csak egy pár szóval van oda vetve. — Minő fonákság az is, hogy miután Florestán szabad, a helyett, hogy a setétből minél előbb menekülni igyekeznék, egy párdalt énekel Fidelióval. De hisz az effélék majd minden operában napirenden vannak. — Fideliót az egész közönség s napi irodalom lelkesedéssel fogadta, mi ha folyvást fog tartani, becsületünkre válik. — Carina (Fidelio) nemcsak az énekszerepben tüntette ki magát, hanem nyelvünk helyes kiejtésében is, mi — meggondolva az ezzel járó nehézségeket, s különösen azt, hogy más idegen ajkuak mit sem törődnek nyelvünk tanulásával — a t. müvésznőnek nagy dicséretére válik. Ugyanezt mondhatjuk Simonról, ki szintén a tisztán szavaló részekben is szorgalmat tanusitott. De nem veszem rendre az este hőseit, s legyen elég átalánosan megjegyezni, hogy Beethoven remek műve jó előadására minden tag s az egész zenekar kiérdemelte a közönség méltánylását, sőt a mi máskor nem történik, a zenekarnak a leghosszabb nyitány egy részét ismételni kellett.

BARTALUS ISTVÁN.

BUDAI NÉPSZINHÁZ.

Mult hó 30-án ment végbe a *Reviczky Szevér* siremlékének beszerzésére rendezett szini előadás és hangverseny a budai népszinházban.

Fájdalmas érzések közt vettünk részt amaz előadásban, mert a zene minden hangja, a szavalat minden betüje élénken juttatá eszünkbe a kedves barát, jó hazafi és kitünő tehetség elvesztését.

A szinházat a legválogatottabb közönség tölté meg, s tömeges megjelenése eléggé tanusitotta azon érdeket, melylyel ez eszme mindenütt találkozott. A rendezők — a korán elhunytnak nehány pályatársa — fáradhatlan buzgalommal jártak el ez ügyben s mindent elkövettek, hogy az előadás minél érdekesebb legyen. *Offenbach* „Férj az ajtó előtt“ czimü ismeretes operette-je után *Csukássy József* mély érzéssel szavalta el Tóth költeményét: „A mi Szevérünkről.“ *Carina*, *Rabatinszky* s *Mátrai* kisasszonyok, valamint *Reményi* és *Sipos* urak működései sokkal ismertebbek, mintsem hogy részletezni volna szükséges s dicséret helyett csak köszönetet szavazunk nekik, hogy részvétükkel az előadást oly vonzóvá tevék. Az ének és szavalati szakaszt *Berczik Árpád* „Ádám és Éva“ czimü egy felvonásos vigjátéka követte. Ez élénk bluette folyvást derült hangulatban tartá a közönséget s *Felekiné* a legbájosabb *Évák* egyike volt. *Toldy* és *Kvassay* játéka a „dilettans“-okhoz kötött igényeknek teljesen megfelelt.

Mielőtt e jelentést bevégeznők: lehetetlen elhallgatnunk azon elszomoritó körülményt, hogy ezen előadással a sokat zaklatott népszinház is bevégezte pályafutását. Az indifferentismus vádja azokat sujtja, kik (bármi tekintetben) tehettek volna valamit s mégis el hagyák veszni azon intézetet, mely szegényülő, de lelkesülni tudó nemzetünk adakozásán épült fel. Mindenesetre kivánatos volna, hogy a szinház *belseje* legalább addig ne pusztitassék el, mig magát az épületet le nem rombolják, mert meg vagyunk győződve, hogy az „alkalmi“ szinelőadások s hangversenyek, melyekre nagyon alkalmas, fognak az illetőknek legalább annyit jövedelmezni, mint hogy ha *raktárnak* adják ki.

—i. —r.

Thackeray életéből.

Lapunk mult félévi első számaiban, nem sokkal Thackeray halála után, nehány hirlapi czikk alapján vázlatát adtuk e kitünő regényiró életének. Most egy pár ujabb adalékot csatolunk hozzá egy terjedelmes műből, mely épen a napokban jelent meg Londonban. Czime Thackeray élete (Life of Thackeray) Taylor Tivadartól.

Thackeray regényeiben előszeretettel rajzolja és gunyolja a német fejedelmi városkákat és egyetemeket. Ifju korában maga is sok szép időt töltött Németországon, kivált Weimarban. Igen eredeti módon ismerkedett meg Goethevel és a weimari udvarral. Az udvar egy szép juniusi nap délelőttjén, nem messze Weimartól egy félre eső erdőcskében, egy kis szinmű előadásával akarta mulatni magát. A szinpadocska már fel volt állitva az erdőben s az uraságok már utnak indultak. Azonban utközben szerencsétlenség történt. Az igazgató és főszinész, Goethe miniszter ur, elesett s a lába kimarjult; annyira, hogy se járni, se állani se játszani nem tudott. A herczegnők búsultak, hogy elmarad a mulatság, mert senki sincs, ki pótolja Goethét, s ime az erdő egyik nyilásán valami fehérlik s lassanként egy fehér nadrágos, nyulánk, angol képü fiatal ember tünik föl, ki részint mint tolakodó, részint mint szükségben segithető elfogatván, a társaság elébe állittatott. Tüstént kikérdezték, rábeszélték, kényszeritették, hogy játszsza vagy legalább olvassa föl a Goethe szerepét. Ez ifju Thackeray volt. Igy ismerkedett meg Goethével, az udvarral, s Weimar más irodalmi nevezetességeivel, kikkel egy darabig igen barátságos lábon állott.

Lewes beszéli Goethe életrajzában, hogy a weimari albumokban maig is büszkén őrzik ama vázlatokat és torzképeket, melyeket Thackeray ott ifju korában rajzolt. Midőn később mint hires

regényiró meglátogatta Weimart, jól esett neki e figyelem, különösen az, hogy torzképei Goethének is tetszettek. Tizenkilencz éves korában látogatta meg Goethét, a mint Leweshez intézett levelében maga irja. „E különös kihallgatás — ugymond — Goethe magánlakása kis előszobájában történt; a szoba antik szoborontvények- és basreliefekkel volt tele. Goethe sötétszürke kabátban, fehér nyakkendőben, gomblyukában vörös szalaggal állott előttem. Mindkét kezét hátra kulcsolta, épen ugy mint Rauch szobrocskáin láthatni. Derült, vidám hangulatban látszott lenni. Rendkivül fényes és átható sötét szemei valóságos félelmet öntöttek belém s jól emlékszem, hogy eszembe jutott „Helmoth the Wanderer“ czimü regény, mely ezelőtt harmincz évvel bennünket ifjakat annyira felizgatott, s melynek hőse bizonyos kötés erejénél fogva szeme rettentő fényét vén korában sem veszti el. A ki közülünk — mert több ifju angol volt velem — folyóiratokat, könyveket kapott hazájából, hiven megküldte Goethének, ki igen kedvelte az angol irodalmat. A nagyherczegnő, egy ritka tehetségü asszony, szintén szives volt tőlünk könyveket kölcsönözni, mit hasonló szivességgel viszonzott, s örömest beszélt velünk az irodalomról. Azon tiszteletben, melylyel az udvar a német irodalom patriarchája iránt viseltetett, volt valami nemesitő mind a fejedelemre, mind az alattvalóra nézve. Huszonöt évi tapasztalás után meg kell vallanom, hogy sehol sem találtam oly egyszerü, jótékony, udvarias és gentlemanlike társaságot, mint e kedves kis szász városban, hol a jó Schiller és nagy Goethe éltek és nyugszanak.“

Jellemző, hogy Thackeray első munkáját a „Paris Sketch-book“ot egy párisi szabónak Mr. Arcbrynek ajánlotta. Ez saját szabója volt, ki egyszer igen alkalmatlan időben nyujtotta be neki számláját. Thackeray megvallotta, hogy épen most igen nehezen esik erszényének a fizetés. „Mon Dieu — kiáltott fel a tü és olló nemes szivü lovagja — ne aggódjék ön. Idegen földön könnyen sodródik pénzzavarba bármely gentleman. Akár ezer frankot is kölcsönzök önnek, ha nem veti meg.“ Thackeray elfogadta az ajánlatot s a visszafizetés mellett azzal hálálta meg, hogy Sketch-book-ját neki ajánlotta egy igen szép előszóval. „Mind a történelem, mind a mindennapi tapasztalat — mond a többek közt előszavában — kevés oly tettel ismertetnek meg bennünket, melyet az önéhez lehetne hasonlitani. Az a szivesség, melyet ön mint szabóm velem idegennel tett, előttem oly különösnek tetszik, hogy az ön tette elbeszélését s neve hirdetését az angol nemzet meg fogja nekem bocsátani. Engedje, uram, mindehhez még hozzá tennem, hogy ön az első emeleten lakik, kitünő és jó szabásu ruhákat készit és mérsékelt áron. Legyen szabad tehát könyvemet, mint tiszteletem szerény adóját, ön lábaihoz tennem.“

Thackeray a nemesszivüséget és adakozást épen ugy tudta méltányolni, mint maga gyakorolta. Nem egy törekvő szegény müvész, iró tudna erről tanuságot tenni. Még Párisban laktában, midőn minden vagyonát elvesztette, és se hirben, se nagy tiszteletdijban nem igen részesült, sokszor felülmulta szabója nemeslelküségét. „Midőn egy reggel — irja egyik barátja — szobájába léptem, azzal foglalkozva találtam, hogy Napoleonaranyokat rakosgatott egy labdacs-katulyába, melynek felirata ez volt: Alkalom szerint egy-egy labdacs beveendő. „Mit csinál ön? — kérdém. „Hát itt a szomszédomban egy beteg öreg ur lakik, kiről azt hiszem, hogy épen ily orvosságra van szüksége. Dr. Thackeray maga fogja hozzá vinni e labdácsokat. Nem jő ön is velem? . .“

VEGYES.

* A magyar tud. akadémia hétfői ülésében (oct. 31.), mely az összes-ülés tárgyaival kezdődött, először a helyettes titoknok Csengery tette meg jelentéseit. Ezek közül ime az érdekesebbek. A ném rég elhunyt szép reményü ifju, *Ghyczy Ferencz*, fia Ghyczy Kálmánnak, az 1861-iki országgyülés elnökének, hazai közczélokra 5000 forintot hagyományozván, ebből 3000 forint „Ghyczy Ferencz alapitvány“ czimmel az akadémia rendelkezése alá adatik, hogy kamataiból tudományos munkákat jutalmazzon. — *Halbauer János* és *Teréz* szintén 100 forintot hagyományoztak az akadémia alaptőkéjéhez. Továbbá bejelenté a h. titoknok a szünidő alatt és óta hatóságok, tudományos egyesületek, nyomdák és magánosok által az akadémiának beküldött könyveket, melyek mind számra, mind részint becsre és kiállitási fényre is nagyon figyelemre méltók; mint a sz. István-rend alapitása történetét tartalmazó emlékkönyv diszpéldánya, melyet a rend kanczellárja a kir. helytartó ő mélt. útján küldött be; továbbá az amérikai Smithson intézet küldeményei. A nápolyi Academia Fontana csereviszonyt ajánl a mienknek, Óváry Lipót hazánkfia közvetitésével. Dr. Tormay sebészeti észleleteket nyujt be. A legközelebbi nagy gyülés által odaitélendő nagy jutalomra versenyző mathematikai munkák már is számosan érkezvén be: az osztály felhivatik, hogy összeülvén, a munkák megbirálása iránt intézkedjék. Ezzel az illető (math. és term. tud.) osztályok tárgyaira menvén át az ülés, először is kellemetlen hatást tettek *Chyzer* Kornél l. tag egy értekezésének („Sáros megye ásványvizeiről“) kifejlett körülményei. A t. tag ez értekezést pár évvel ezelőtt az akadémiában tartotta, s az Értesitő számára le is nyomatott, de bizonyos földkép hiányozván mellőle, melyet a szerzőnek kellett volna elkészíteni, ki nem adathatott. Ugyanez értekezést Chyzer ur folyó évben a bécsi „geologiai Reichsanstalt“-ban is előadta német átdolgozásban, nem is emlitve meg, hogy az már a magyar akadémiában fel volt olvasva. Chyzer ur maga is jelen lé-

vén az ülésen, megkisérlé menteni magát, s az akadémia elhatározta, hogy az értekezés egyelőre térkép nélkül is jelenjék meg, megjegyeztetvén az idő, mikor az az akadémiában felolvastatott. Végre *Martin* Lajos lev. tag értekezett alaposan „a viz ellenállási tüneményeiről", melyben saját uj elméletet kiván megalapítni.

* A *Kisfaludy-társaságnak* e hó 26-ikán tartott rendes havi ülésében három uj alapitó jelentetett be, ugymint: id. Mándy Péter, Gyene Károly és Gyene Gusztáv urak. A társaság levél- és könyvtárát gyarapitották: Pajor István ur Lisznyai Kálmánnak egy, 1840-ben kelt levelével; Ney Ferencz ur a pestvárosi nyilvános főreáltanoda X-ik tudósitványával 1863—64-re; Szilágyi István ur a máramarosszigeti lyceum Értesitőjével; Horváth Döme ur „A képmutató" czimü vigjátékkal, Picard után forditotta Horváth Béla; Viktorin József ur, németül irt tót nyelvtanával. Mely alapitványok és adományok köszönettel fogadtattak. — Az ülés irodalmi ügyeit illetőleg, ezek következők voltak: Gyulai Pál tag Vörösmarty életrajzából azon részletet olvasta fel, mely a költő gyermekségét és ifjuságát rajzolja 23-dik évéig. — Emlékbeszéd mondására Szalay Lászlóról b. Kemény Zsigmond, Madách Imréről Bérczy Károly tagok vállalkoztak. — Egyressy Gábor tag levele, melyben a társaság megemlékezéseért köszönetet mond, s szolgálatait ismét felajánlja, örvendetes tudomásul vétetett. Örvendetes tudomásul vétetett továbbá az igazgató jelentése, hogy Abonyi Lajos ur regénye, „A mi nótáink," négy kötetben, már teljesen elkészült, s a napokban a pártolóknak szétküldetik, a Greguss Gyula által forditott „Luziáda" pedig sajtó alatt van. — Schiller „Wallenstein"-jának kijavitott forditása Tomor Ferencz urtól beérkezvén, vég vizsgálat alá bocsáttatott. — Egyéb régebben beadott munkák szerzőit a munkáik iránti határozatokról alulirott magán uton értesiti. Kelt Pesten, oct. 29-dikén 1864. Greguss Ágost, titkár.

* *Pályázati emlékeztetés.* Pályázni óhajtóknak ezennel ujolag emlékezetébe hozatik, hogy a Kisfaludy-társaság f. é. febr. 6-dikán tartott közgyülése alkalmával két rendbeli pályázatot hirdetett, ugymint: I. Kivántatik a ballada elmélete. Jutalma 50 arany. II. Kivántatik egy elégia. Jutalma 10 arany. A pályamunkák idegen kézzel, tisztán másolva, bekötve, lapozva, a szerző valódi nevét rejtő lepecsételt jelmondatos levél kiséretében, folyó 1864-dik évi december 31-dikéig a társaság titoknokához küldendők. Az I. számu pályadijért a társaság tagjai is versenyezhetnek, a II. számuért csak nem tagok. Megjegyzendő, hogy mind az I, mind a II. számu pályadijért versenyző munkák közül csak az nyerhet jutalmat, mely nem csupán aránylag jobb a többinél, hanem a melynek önálló becse is van. Kelt Pesten, oct. 31-dikén 1864. Greguss Ágost, titkár.

* E héten mult el legszomorubb ünnepünk: a halottak napja. Szomoru ünnep, szomoru diszszertartások, de nemzetünkre ez évben kétszeresen szomoru volt. Hány nagy halottunkat kellett siratnunk: egyiket itt a gyászos lámpáktól tündöklő kerepesi sirkertben, sirja fölé hajolva; másikat, ki messze innen a Sajó vagy Sztregova völgyében pihen, csak a távolból! A pesti közönség sietett kedves halottait meglátogatni. — Szalay sirját egész napon át gyászoló sereg vette körül, Reviczky nyughelyét friss koszoruk fedezték, Vörösmarty kis vas rácsa körül, Lendvay nagyszerü emléke előtt, Garay egyszerü obeliszkjánál, Szentpéteri hamvai fölött — mindenütt szomoruan merengett el a temetők látogatója. Mi pótolja őket vissza nekünk?

* A nemzeti szinháznál a mult héten két uj darab került szinre: Beethoven „Fideliója" és Szigligeti szomorujátéka „Nadányi." Ez utóbbi Laczkfi czimmel az akadémia 100 aranyos Teleki jutalmát nyerte volt, azonban más korba kellett a szerzőnek átültetnie, a személyeket megváltoztatni, s igy lett belőle „Nadányi" — Báthory Gábor fejedelemsége korába téve át. Hogy e tökéletes átforgatás ne ártott volna a darabnak, csaknem lehetetlen, s valóban a lapok tudósitói egyhangulag kedvezőtlenül birálják. — A szinháznál e hétre a következő darabok vannak előadásra kitüzve: 7. Nadányi. (2-szor.) 8. Linda. (Csillag Róza k. a. 1-ször.) 9. Keztyü és legyező. (Hirtling Mari assz. 3-szor.) 10. Hunyadi László. 11. Kisértés. (Hirtling Mari assz. 4-szer.) 12. Faust.

* A budai népszinház pedig be van zárva, s talán azt is megérjük nem sokára, hogy Thalia teljesen kiköltözve belőle, az épület megint magazinná lesz. — Mult számunkban irtuk, hogy Latabár az általa kibérelt aradi szinházat Szilágyi Bélának adta át. Azóta már Szilágyi le is ment szinházi személyzetével Aradra, s a budai szinház üresen maradt, csak a Reviczky emlékére rendezett műkedvelői előadás tölté még egyszer meg — a fáklya végső lobbanásaként — éljenző közönséggel, zajos tapssal.

* A nemzeti szinházi conservatorium — mint megbizható forrásból halljuk — legkésőbb január közepén meg fog nyilni. Alapszabályai már ki vannak dolgozva, s közelebb fel fognak terjesztetni felsőbb helyre jóváhagyás végett.

* Szász Károly „Zrinyi a költő" czimü költői beszélye (mely a Részvét könyvében jelent meg) s „Lorántfy Zsuzsánnája" egy kötetben közelebb meg fog jelenni Emich kiadásában.

* Vörösmarty munkáinak első (a szétküldésben utolsó) kötete is megjelent, s még csak a Gyulai által irt életrajz van hátra, mely nem sokára szintén megjelenik egy külön füzetben. Ezzel az egész folyam az előfizetők kezébe jut, s a ki be akarja köttetni, ajánljuk a kiadónál (Ráthnál) kapható diszes kész boritékokat, melybe bármelyik kis városi könyvkötő belé tudja a köteteket füzni.

* A Reviczky siremlékére rendezett műkedvelői előadás 272 frt 10 krt jövedelmezett.

* Az „Ország tükre“ szerkesztését Gyárfás Ferencz vette át. Kiváló gondot szándékozik forditani a lapban megjelenendő képek tisztaságára (mely ellen az „Ország tükre“ régibb folyamában néha valóban méltó panasz kelhetett, mert a később nyomott példányokon, mikor már a kő a sok használat miatt megkopott, csak egy sötét lap volt látható). A kőrajzok készitésére Barabást nyerte meg az uj szerkesztő.

* *Nyilatkozat.* Az „Esztergomi Ujság“ szerkesztéséről végkép lemondván, én minden bejött előfizetési pénzeket Sántha Ignácz urnak, mint a fenn czimzett lap szerkesztőjének adtam át, s igy a visszalépés pillanatától fogva e lappal mindennemü összeköttetést megszakitottam. — Esztergom, okt. 29. 1864. *Haan Rezső.*

* Gróf Nemes Abrahám közelebb meglátogatta a pesti főreáltanodát, s az igazgatóval hosszasan értekezett arról, mi neki már régóta kedvencz eszméje, vajon hogy lehetne a Székelyföldön egy reáliskolát létesiteni. Szerinte a fürge székely népnél ez intézet nagy pártolásra találna, s bizonyára egy uj kereseti és vagyonosodási forrást fogna képezni a reáliskolában fölnevelt ujabb nemzedék számára. Őszintén ohajtjuk mindnyájan, hogy siker koronázza a nemes gróf fáradozásait.

* A magyar Gazdasszonyok Egylete által és javára rendezett sorsjegyek kihuzása december 20-kán fog megtörténni, s ezért a pénztárnok felszólitja mindazokat, kiknél még netalán eladatlan sorsjegyek vannak, hogy novemb. 15-dikéig beküldjék, mert azontul minden be nem érkezett sorsjegy megvettnek fog tekintetni.

* Az aradi román népmüvelődési egylet october 25-én tartotta meg közgyülését az aradi megyeház termében. Jegyzőkönyv felolvasás, elnök választás stb. után Mocsonyi András emlékirata olvastatott föl, melyben 100 arany kitüzését javasolja a román nemzet hiven megirandó történelmére, a 100 aranyat maga megajánlván. E javaslatot általánosan elfogadták.

* A pesti ágost. hitv. egyház uj gymnasiumi épülete javára Szuk Róza k. a. gordonka művésznő hangversenyt rendezett ma egy hete. Maga a hangversenyző k. a. „Bánkbán“ themáira irt ábrándokat s Offenbach Musettejét játszotta; Carina k. a. két dalt énekelt. A hangverseny jövedelme szép összeggel szaporitá a gymnasium alapját.

* Budapesten jelenleg 57 folyóirat jelenik meg, összesen 64,740 példányban nyomva. Ezek közül 39 magyar, 14 német, 3 oláh s 1 tót nyelven szerkesztetik; 11 a napilapok osztályába tartozik, a többiek heti vagy havi lapok. Tartalomra nézve van közöttük 13 politikai, 13 szépirodalmi, 11 szak-, 7 nép-, 4 egyházi, 3 divat-, 4 élczlap s 2 ifjusági irat. Ezt is érdekes tudni.

* A kolozsvári magyar nemzeti szinház épülete, egészen átalakitva, már teljesen kész. A munka Kagerbauer kolozsvári épitész terve után készült, izléssel és nagy czélszerüséggel. Mind a gépezet, mind az egész elrendezés, fütési és oltási csatorna és csővezetés s átalában az egész mű jeles. Az egész 25—30,000 frtba került, s fölemlitendő, hogy ez összegből csak alig nehány száz forint ment ki a haza határain, a többi kelléket, az elkerülhetetlenig, mind hazaiból szerezték meg.

* *Élet-Bölcsészet* czimü munkácskámra az előfizetési határnapig, ugymint folyó évi october utolsó napjáig, csak egy előfizető találkozván, a munkácska nem jelenhet meg. A tisztelt előfizető ur pedig ezennel fölszólittatik előfizetett pénzének *Lauffer testvérek* könyvkereskedéséből (Pest, váczi-utcza 9. szám) visszavételére. — A más városokban kiadott lapok szerkesztői tisztelettel kéretnek e jelentés közlésére. Pesten, 1864. évi 11-dik hó 2-án. Sasku Károly m. k.

(Beküldetett.)

UJ KÖNYVEK. *)

NYITÁNYOK. Zongorára, két kézre. (Ötven zeneműi.) N8r. Ára 6 f. (Rózsavölgyi és társa, Pest.)

AZ ERKÖLCSBÖLCSÉSZET ALAPVONALAI. Akadémiai előadásokhoz használatul irta Dr. *Martensen* H. theol. tanára Kopenhágában. Magyaritották *Haberern* Jonathán és *Molnár* Aladár, pesti prot. theol. tanárok. 8r. X. és 79 l. (Osterlamm, Pest.)

NYILT LEVELEZÉS.

Vilmosnak. A kérdéses dolgozat megérkezett szerencsésen; emlitése csupán azért maradt el, mert nem szoktunk minden küldeményt megemliteni, csupán a mi iránt kétség támad, mint ez iránt most. A költemény e számban nem volt közölhető. Majd másikban. A beszélyt szivesen elvárjuk.

Sopron. M. társaság. „Figyelői“ számokkal épen nem szolgálhatunk. A másik iránt intézkedtünk.

*) Hogy ez állandó rovatot minél teljesebbé tehessük, kéretnek a t. kiadó, illetőleg szerző urak, hogy az ujonnan megjelenő művekből egy-egy példányt, vagy legalább annak egész czimét, hozzánk beküldeni szíveskedjenek.

TARTALOM.

Kleopatra. — Byronhoz. Előszó. *Hiador.* — Mindennapi csalódások. (Egy napló töredékeiből.) *Győry V.* — Aesopi mese. *Losonczy L.* — A fekete fátyol alatt. Közli *Solymossy P.* — Magyar lakodalmi szokások az alföldön. *Török K.* — Irodalom. — Nemzeti szinház. *Bartalus I.* — Budai népszinház. —*i.* —*r.* — Thackeray életéből. — Vegyes. — Uj könyvek. — Nyilt levelezés.

Arany János felelős szerkesztő és kiadó.

Pest, 1864. Nyomatott Emich Gusztáv magy. akad. könyvnyomdásznál.

KOSZORÚ.

Megjelenik hetenkint vasárnap. Szerkesztő szállása, hová a dolgozatok, előfizetési pénzek, reclamatiók is küldhetők: Üllői-út 7 sz.

HETILAP
A SZÉPIRODALOM S ÁTALÁNOS MIVELTSÉG
KÖRÉBŐL.

Előfizetés; egész évre 12 frt, félévre 6 frt. Előfizetést elfogad s a lap szétküldését is kezeli Emich Gusztáv kiadó-hivatala: Barátok-tere 7. sz.

MÁSODIK ÉVFOLYAM. NOVEMBER 13. 1864. MÁSODIK FÉL ÉV. 20. SZÁM

VÖRÖSMARTY ÉLETÉBŐL.*)

I.

Vörösmarty Mihály született 1800. dec. 1-jén, délután négy órakor, Puszta-Nyéken, Fehérmegyében; kereszteltetett a szomszéd Nadapon, mert szülei a római katholika hitet vallották és Nyék maig is tiszta reformált község. Atyja, szintén Mihály, szegény de nemes családból származott, valamint anyja is, Csáty Anna. Boldog házasságukat kilencz gyermekkel áldotta meg isten: négy leánynyal és öt fiuval. A fiuk között Mihály volt a legidősb, s egyszersmind atyja és anyja képmása, nem csak testben, de lélekben is: atyjától örökölte egyszerüen nemes jellemét, anyjától az élénk képzelődést és költői kedélyt.

Az atya, épen mint fia, külsőleg keveset mutatott, de annál többet ért belül. Az egyszerü magyar ruha nemes szivet takart s a közönséges gazdatiszt értelemben és miveltségben felülmult némely kevély földesurat. Mintegy harmincz éves korában lőn gr. Nádasdy Mihály nyéki gazdatisztje, s ugy látszik nem sokkal azután történt házassága is. Sikeres gazdálkodása, ritka becsületessége a gróf méltánylatával találkozott, ki aztán később örömest adta neki haszonbérbe szomszéd velenczei birtokát. Máskülönben iskolákat végzett ember volt s egészen latin-magyar miveltségü. Irt és beszélt latinul, Mihály fia születését és kereszteltetését is latinul irta be egy „Officium Rákocziánum“ czimü imakönyvbe. Magyar könyvei mellett ott állott nehány latin klasszikus iró: Horatius, Cicero, Virgilius s egy pár magyar történelmi latin munka. Nem volt tudákos vagy különcz, de a dolgokról megvoltak saját nézetei. Gazdasági és családi bajain kivül a haza ügyére is gondolt. Ünnep- és névnapokon, vagy szüretek alkalmával, jó barátjai társaságában, bor mellett, bús magyarként emlegette az ország dolgait. Első ifjusága II. József korába esett, átélte az alkotmány visszaállitását, az 1790-ki országgyülést, a nemzeti visszahatás zajos napjait. Ez események emléke élénken megmaradt lelkében, s örömest beszélt rólok az ifjabb nemzedéknek, egy sokkal zajtalanabb korban. Erős magyar volt, csendes, de elégedetlen hazafi. Vendégszerető házát látogatták a barátok, ismerősek, szomszédok, de nem a dáridó, a tivornya kedvéért. Szigoru erkölcsi elvei voltak; épen ugy kedvelte a tisztességes mulatozást, mint a nemes takarékosságot. Nem voltak ellenségei, barátokra nem igen szorult; nem vadászta, hanem kiérdemelni igyekezett mások barátságát. Nyájas, barátságos természete mellett sem volt nagyon közlékeny. Magába temette búját, s annál inkább, minél mélyebb volt. Őt sem kimélte a sors, vele is bántak méltatlanul az emberek, de tudta mérsékelni magát s ritkán tört ki

*) E közlemény egy része Gyulai Pál „Vörösmarty életrajza“ czimü dolgozatának, melyet Vörösmarty Minden Munkái elébe irt s mely nem sokára szétküldetik e kiadás előfizetőinek. Szerző szivességéből nehány szakaszt közlünk belőle; a költő gyermekségéről és ifjuságáról majd semmit sem tudunk s közleményünk épen ezt rajzolja. *Szerk.*

hevesen. Az élet minden keserüségéért családjában keresett kárpótlást; szerette nejét, a falusi gazda józanságával, a munkás férfiu áldozatkészségével, természetes-gyöngéden, romlatlan szive szerint.

Neje meg is érdemelte e szerelmet. Csinos nő volt s áldott jó lélek. Leány korában, mint élénk és dalos leányka vonta magára a figyelmet. Hunkár Antal, az országos képviselők nem rég meghalt nesztora, sokszor beszélte, hogy a barna-piros arczu, hollófekete haju kedves leányka igen szépen tudott dalolni s a népdaloknak egy-egy ujabb elmés fordulatot adott. Sok ismeretlen dalt lehetett tőle hallani, melyekről azt tartották, hogy mind ő maga gondolja. Azonban mint nő és anya csak gyermekei bölcsője felett dalolt már. Hamar reá nehezültek a terhes háztartás gondjai: mindig sürgős dolga volt, télen nyáron gazdasszonykodnia kellett. De itt is nyilatkozott költői kedélye. Megvoltak kedvencz majorságai, tehenei, kertészi és gazdasszonyi szokásai, melyekhez oly bensőséggel ragaszkodott, hogy később, midőn férje halála után egy pár év mulva Székes-Fehérvárra költözött, nem tudott el-lenni nélkülök és kedélybeteg lőn. Ha szabad ideje volt, szeretett a mezőn, erdőn bolyongani; többé nem mulatozni, bokrétát kötni járt oda, hanem gyógyfüveket, gyökereket keresett. Lassankint Nyéknek egész orvosa lőn. Férje, gyermekei és a cselédek betegsége nagyon hatott érzékeny szivére s élénken foglalkoztatta képzelődését. Abban telt legfőbb öröme, ha enyhithette a testi és lelki szenvedést. A szegénynek alamizsnát adott, a szerencsétlent kenetes szavakkal vigasztalta, a beteget gyógyitotta. Gyógyszertárára épen annyi gondot forditott, mint élés kamarájára. Ott állottak szép rendben a száritott gyógyfüvek, gyökerek, saját kezével készitett tapaszok és kenőcsök. A vakokat különös szerencsével tudta gyógyitani, értett a csonttörések orvoslásához. A cselédek, ha kezöket elvágták, a dolgosok, ha sarlóval vagy kaszával megsebezték magokat, csak hozzá folyamodtak; az anyák beteg gyermeköket hozták föl a faluból; szóval majd minden nap állott valaki a tornáczon, ki kereste, várta és áldotta a nemzetes asszonyt. S ő jó szivvel szolgált mindenkinek, s oly adakozó, bőkezü volt, hogy épen nem látszott fölöslegesnek férje takarékossága. Férjén, gyermekein, orvosszerein és gazdasszonyi bajain kivül egyébre alig gondolt. Férjének semminemü dolgaiba nem elegyedett, csak a maga házi körében érezte magát jól. Se az embereket, se a viszonyokat nem ismerte; nem tudott számitani, könnyen hitt és könnyen megcsalták. Ez volt oka aztán annak, hogy midőn férje meghalt, gazdaságok pusztulásnak indult s nehány év mulva mindenök oda lőn. Azonban szenvedni, tűrni és megnyugodni senki sem tudott jobban nálánál. Már ifju nő korában vallásosnak és buzgónak ismerte mindenki. Az imádságos könyv volt legkedvesb olvasmánya. Leánykori dalaival lassanként elszállottak szivéből a világi hiuság örömei, szenvedések látogatták, de egyszersmind a szerelem, jótékonyság és áhitat vigasztalása is.

Igy élt a derék pár, midőn harmadik gyermekök és első fiok született. Egy régi, szük és roskatag házban laktak, mely helyett épen akkor épittetett a gróf egy szebbet és tágasabbat. A következő évben már e házba költöztek, mely maig is fennáll, s melyet mint költőnk szülőházát mutogatnak az idegeneknek. Annyi igaz, hogy itt élte le gyermeksége jó részét két nénjével és János öcscsével együtt, ki utána két évvel született. Mintegy hét éves lehetett, midőn atyja a lakásuktól nem messze eső reformata népiskolába beadta. Nem sokára János öcscse is tanulótársa lőn; mindketten itt kezdtek olvasni tanulni. Majd atyjok tanitót fogadott a házhoz, ki egyaránt tanitsa fiait és leányait. Tehetségéhez képest gondos nevelést akart adni gyermekeinek, és szorgalmasan utána látott, hogy mit és hogyan tanulnak. A gyermekek helyett a tanitókkal gyült meg a baja: egyik keveset tudott, másik korhely volt. Végre a harmadik évben egy derék fiatal emberre akadt, kiben megnyugodhatott. Ez időtájt még egy más és nevezetesb változás is történt a családban. A családfő lemondott ti-

zenöt évig viselt gazdatiszti hivataláról, s grófjának velenczei birtokrészét vette haszonbérbe. Függetlenebb állást ohajtott, aztán ugy hitte, hogy mint haszonbérlő inkább biztosithatja családja jövőjét. Szolgálati ideje alatt megtakaritott pénze épen elég volt arra, hogy saját kezére kezdhessen gazdálkodni. Ismerte a kibérlett birtokot, valamint a vidéki viszonyokat is. Meg volt győződve, hogy nem csalódhatik. Az első években sikerült is haszonbérlete: vagyonosodni kezdett. Ugy látszik, hogy ekkor vette velenczei szőllőjét s egy házat s egy pár darab földet Fehérvárott. Még szorgalmasb, fáradhatlanabb gazda lett; szükség is volt reá, mert családja szaporodott, gyermekei nőttek. Két nagyobb fiát már Fehérvárott kellett tanittatnia. Mihály 1811 novemberében vált meg először a szülői háztól; a derék tanitó keze alatt már annyira haladt, hogy Fehérvárott a gymnasium grammatikai első osztályába akadály nélkül bevehették. Öcscse is vele ment; nem egy osztályba jártak, de együtt voltak szállásban, még pedig oly családnál, hol németül is tanulhattak. Atyjok tisztességesen gondoskodott rólok, de egyszersmind folyvást éreztette velök, hogy szegény fiuk s a magok erején kell megélniök. Otthon a szünnapokon sem engedte őket nyugodni, dolgott adott nekik a gazdaság körül. Átalában semmit sem vont meg tőlök, mit jövőjökre szükségesnek tartott, de tovább nem ment. Szerette s nem kényeztette őket. Nyájas szemmel nézte jó tulajdonaikat, de szigoru volt hibáik iránt. Fiai tisztelték, szerették és féltek tőle; anyjokat csak szerették. A jó asszony nem tekintett arra: vajon kedves gyermekei jól viselik-e magokat, szorgalmasan tanulnake; ha csak szerét tehette, örömest küldött nekik Fehérvárra nehány fillért, egy kis süteményt vagy gyümölcsöt, férje tudta nélkül is.

A két testvér sokban különbözött egymástól. Mihály méla, tartózkodó és érzékeny volt. János nyughatatlan, vásott és keményebb természetü. Mihály tisztán tartotta, kimélte ruháit; Jánost ugy ismerték, mintha soha sem lett volna uj ruhája. A tanulásban sem voltak egyenlők. Már a szülői háznál feltünt e különbség. A házi tanitónak sokkal kevesebb baja volt a nagyobb, mint a kisebb fiuval. Fehérvárott is Mihály jobban tanult öcscsénél; otthon ugyan keveset tanult ő is, inkább olvasgatni szeretett, de a tanár magyarázatára figyelmesen hallgatott s rendesen ebből tanulta meg a felhagyott, leczkét. Majd mindig első eminens volt; irásbeli dolgozatai felülmulták társaiét. Ezért, de különösen szelid magaviseletéért, kiválón kedvelték tanárai. Midőn a két fiu a szünnapokra haza ment, atyjoknak az volt első szava hozzájok: „No, Miska fiam, hányadik vagy?“ „Első, édes apám.“ „Hát te, Jancsi?“ „Ötödik.“ „Szerettem volna, ha te is első lehettél volna“ — mondá az atya. Egyszersmind lelkökre kötötte a szorgalmat és jó magaviseletet; majd a szünnapok elteltével bevivén őket Fehérvárra, meghagyta a koszt- és szállásadó gazdának, hogy ha elsők lesznek, bőven zsinórozott ruhát csináltasson nekik és sarkantyus csizmát, ellenkező esetben pedig csak a legegyszerübbet. Hijában volt minden igéret és fenyegetés. Csak Mihály jött haza bőven zsinórozott dolmánynyal és sarkantyus csizmával; János nemhogy kivívta volna osztályában az elsőséget, hanem ötödikből tizenötödiknek esett le. Az atya haragját csak az csillapitotta, hogy másként János is jó fiu volt s a gazdaság körül sok hasznát vette. Valóban itt János volt az első. Annyi szorgalmat, belátást és életrevalóságot tanusitott, a mennyi szigoru atyját is kielégitette. Mihály e részben távolról sem versenyzett vele; rendesen ügyetlenül hajtotta végre, a mit reá biztak. A helyett, hogy parancsoljon a cselédeknek vagy dolgosoknak, inkább beszélgetni szeretett velök, sőt ha egy talpra esett tréfát, adomát, mesét vagy szép nótát hallott tőlök, borral, dohánynyal jutalmazgatta őket. A szüret és kukoricza fosztás volt legkedvenczebb mulatsága, de ennek is csak költői oldalát fogta föl. Látván ezt atyja, nem igen bizott reá gazdasági dolgot s inkább csak Jánost küldötte ki a dolgosokkal. Azonban néha Mihály is utánok ballagott.

Atyja könyvtárából egy-egy könyvet vitt magával, leült valamelyik fa árnyába, és olvasott ; vagy kikereste a hely oly pontját, honnan legszebb kilátás esett a vidékre. Különösen a szőlőhegy az a része, honnan a velenczei tóra láthatni, s az ugynevezett Meleghegy voltak kedvencz helyei. Órákig elálldogált itt, a táj nézésébe s öngondolatjaiba merülve. A mire visszatért öcscséhez, a munka már javában folyt vagy épen vége felé járt. János sarkalta a dolgosokat, s a melyik rest volt, keményen reá is támadt. Mihály nem állhatta a szitkot és kemény bánásmódot. „Ne bántsd szegényt, beszélj vele becsületesen“ — szólott közbe ilyenkor. Öcscse nem engedett, összetüztek. „Ne hetvenkedjél, mert földhöz ütlek“ — kiáltott Mihály, elvesztve türelmét. Ekkor a testvérek birokra állottak ki. Mihály erősebb volt, s a dolgosok nagy örömére földhöz vágta öcscsét. Különben ritkán versengtek s nagyon szerették egymást. János, egy pár ily eset után, legalább Mihály jelenlétében, jónak látta mérsékelni gazdai tüzét, mert félt bátyja rendkivüli felindulásától. Csakugyan költőnknek a szegény nép iránti részvéte, gyöngédsége nem volt se szeszély, se affectatio. Gyermekségétől egész haláláig tartott, s részint érzékeny természetéből folyt, részint pedig erős fajszeretetéből. Becsülte az embert bármely sorsban, és szerette a nyilt, önérző, értelmes magyar népet, melyet különbnek hitt más népfajoknál. Később is, ha egy-egy értelmes béres vagy földmives levelet vagy más küldeményt hozott neki, leültette őket s örömest eredt velök szóba. Szokása volt mindenkit részeltetni egy kis szivességben, ki neki szolgálatot tett: egy pohár bor vagy pipadohány nélkül senkit sem bocsátott el magától.

Az atya folyvást szigoru rendben tartotta fiait, de annál bensőbb szeretettel ragaszkodott hozzájok. Nagyában meg volt velök elégedve; gondolta, hogy ha János nem lesz is valami kitünő diákos ember, azért megél a jég hátán is. Mihályt pedig, ha nem életre való is, csak eltartja tudománya. Nem bánta már, ha János nem első is, ha Mihály gyönge gazda is, de azért sokáig haragudott, hogy a német nyelvben oly csekély előmenetelt tesznek. „Tudtok-e már, fiaim, valamit németül?“ — szokta kérdezni tőlök, midőn a szünnapokra haza jöttek. A fiuk hallgattak, atyjok elértette e hallgatást, többé nem vallatta őket, de mindannyiszor elmondotta, mily szükséges minél több nyelvet tudni. Lám Velencze magyar falu, mégis néha németül vagy tótul is kell beszélni a dolgosokkal, mert hol svábok, hol tótok ; kivált a német nyelvre van nagy szükség, hiszen már a magyar is németesedik, a nagyobb városokban alig hallhatni magyar szót, a főurak majd mind németül beszélnek, a középrendü nemes is derekabb embernek hiszi magát, ha németül galagyolhat. S ekkor a német nyelv mellett szónokló atya elkezdé szidni a korcsosodó magyarokat, kik megvetik nemzeti nyelvöket s nem gondolnak hazájokkal. Természetes, hogy a német nyelv ily ajánlgatása nem lehetett nagy hatással a fiukra; nem akartak roszabb hazafiak lenni atyjoknál. Mindamellett nagyon kaptak a pantalon- és kabáton, melyek ekkor kezdék mind nagyobb mértékben kiszoritani a magyar ruhát. Kérték atyjokat, hogy csináltasson nekik is ily ruhát, mert Fehérvárott az iskolában majd minden tanuló ebben jár. Az öreg keményen nézett reájok és boszusan mondá: „Mig én varratok ruhát, az nem leszen se kaput, se pantalon; majd ha magatok szereztek, nem szólok belé, milyent varassatok — rosz fattyak! nem azért buzditottalak én benneteket a német nyelv tanulására, hogy németek legyetek — takarodjatok!“ A fiuk szégyenkedve lopóztak ki a szobából s a kabát- és pantallonról többé nem vala szó. Költőnk valóban csak atyja halála után vetkőzött ki magyar ruhájából, azonban egy-egy diszesb attilája soha sem hiányzott. Németül is Pesten tanult meg. Jól értette e nyelvet, beszélte is, bár kissé gondolkozva, nehogy hibát ejtsen, sőt 1827 körül német verset is irt, egy költői beszélykét, Tretter és Paziazzi német költő barátjai kérésére, kik aztán az ő kedveért megpróbáltak valamit magyarul irni. Jobban irt németül, mint beszélt; kiejtése

nem volt a legszabatosb. Nem állhatta a német nyelv kemény hangzásu, telt szájat kivánó szavait, s egy-egy rosz hangzásu uj magyar szót a legtöbbször hasonló német tel gunyolt ki. Egyik nyelvészünk 1850 körül véleményét kérte egy általa szerkesztett uj szó iránt. „Mit mond ön reá: civilisatióra e szót csináltam polgárosultság.“ „Én is mondok egy hasonló német szót — felelt Vörösmarty — épen oly szépen hangzik, egészen megtölti az ember száját: Reichschatzschein.“

(Folyt. köv.) GYULAI PÁL.

BÉRCZEK KÖZÖTT.

Lám! lám! ez agg bérczek honában
Szivem mily ifju lánggal ég!
Küzdök, mosolygok ujra bátran,
Nem az vagyok, ki rég valék.

Az illatos fák hives árnya
Fátyolt reám üdítve sző,
Buzdít a szellők röpke szárnya,
Vigasztal a vidám mező.

Értem a rét nyiló virágit
Midön biztatva intenek:
„Szeress, remélj! sokat ne várj itt;
Az évek gyorsan lejtenek!“

S mig harsogó zajjal merészen
Tör útat a kristálypatak,
Erőmet felszökellni érzem
S ez ajk többé nem hallgatag.

Az ég s a föld minden varázsa
Hatott-e rám tündéresen?
Vagy szived közel dobogása,
Oh szép szerelmem, édesem!?

LÉVAY JÓZSEF.

MINDENNAPI CSALÓDÁSOK.

(Egy napló töredékeiből.)

(Vége.)

Ma voltam Szalánczinál, — szóltam vele.

Azzal köszöntöttem be hozzá:

— Fekete meghalt!

Az ügyvéd elsápadt. A hir váratlan volt, sebesebben jött, semmint össze tudta volna szedni előbb magát.

— S honnan tudja ön ezt? — kérdé remegő hangon, s elfordúlt, hogy zavarát eltitkolja.

— Ott voltam ágya mellett, halála óráján — mondám szilárdul, s hangnyomattal.

És azután e tárgyról nem szóltunk többé egy hangot sem!

Mert, — a mely pillanatban az utolsó szót kiejtettem, — megnyilt a szomszéd terem ajtaja, — és ragyogó, boldogságtól sugárzó arczczal lépett be Helén, — a Domoki karján!

— Jegyesem — mondá Helén finom gúnynyal tekintve rám, s hogy szivem megszakadjon, szemem láttára megcsókolta Aladár vállát.

Tekintetem elhomályosodott, — eszméletemet vesztve visszatántorodtam.

— Ez, kegyednek jegyese? — kiáltám azután fájdalmasan felkaczagva, — ez a nyomorúlt, alávaló? Oh, Helén, — az én szerelmem ezt nem érdemelte!

Helén felsikoltott, — Aladár pedig szikrázó szemekkel rohant felém.

— Ez vért kiván! — kiáltá ingerülten, de azért tüstént lecsendesült, midőn Szalánczi közénk rohant.

— Én pedig megtiltom! — mondá parancsoló hangon Aladárnak, — azután mély megvetéssel tekintve rám, hozzá tevé: — egy eszeveszettel!

Ott hagytam őket, — futottam, rohantam e helyről félőrülten!

Ott mérgezték meg az én szivemet, — ott tettek engem boldogtalanná.

Alig néhány hónapja, milyen boldog voltam én, — milyen nyugodt! — s ma gyülölöm e terhes, e reám szakadt, elviselhetetlen életet.

Minek élni tovább, ha ilyen az élet?!

Hol van az az igazságos istenség, ha mindezek megtörténhettek, — hol van a diadal és hol van az álmodott boldogság?

És ha nincs, — és ha ilyen az élet, minek akkor az élet?!

Félre te silány könyv is, — ez legyen a legutolsó sor életemben.

. . . . . .

. . . . . .

September 20.

Egy ábrándos ifju nagyon szeretett egykor egy ifju szép leányt. — Megcsalódott. A lányka másnak adta kezét.

Az ifjunak igen érzékeny szive volt, — s minthogy e fájdalmas csalódást más egyéb nehéz csalódások előzték meg, hirtelen, váratlanul: a különben tiszta, habár gyenge szív, nem tudott megállani e rögtöni heves ostromban. Megtörött, a bűnnek áldozatává, martalékává lett: kétségbe esett!

Elátkozta az embereket, a kikben csalódott, — kikaczagta az erényt, a becsületességet, melyek nem jutalmazák, és megtagadta az istent, — ki őt megsegíteni késett.

Az ifju megutálta az életet — meg akart szabadulni szenvedéseitől, erőszakkal akart véget vetni életének.

Azon nap estéjén, melyen fájdalmas csalódásra ébredt, kimondhatatlan kínoktól és keservektől gyötretve kereste fel kis hajlékát, melyben előbb oly nyugodtan, oly boldogan folyt zajtalan élete: ah de a kis hajlék nyugalma nem adott ez esten enyhe biztatást szivének.

Zilált gondolatait, hű tükrét csüggedő lelkének, — rendetlenül halmozá össze naplójának néhány lapjára, s midőn irásközben a fájdalom mindig nagyobb, a keserv mindig elviselhetlenebb lőn, a gondolatok mindig rémitőbbekké váltanak, — végre megérett lelkében az a szomorú elhatározás, melynek megdöbbentő neve: öngyilkosság.

Szeretni vélte e gondolatot, örülni látszott neki: s mégis, mégis volt egy hang, mely azt mondá: Ne tedd!

Az ifju élet kelt küzdelemre a rombolás setét gondolatával.

Nem volt nyugta csendes kis szobájában. Kirohant a setét éjbe. Nehéz felhők függöttek odafenn, — azok elvették a csillagok szelid világát.

Háborgó elmével járt fel s alá a néptelen utczákon, végre odajutott a zajongó Dunának partjához.

A fel-felzugó éji szél felkorbácsolta a folyam hullámait, melyek a parthoz verődtek hatalmas suhogással, — távolról tompán hangzott feléje a hegyek fölött megtelepült zivatarnak moraja.

Setét éj volt a mint ott állt a parton, — egészen hozzá illő lelkének setét gondolatához; nem volt jelen senki, csupán alant: a zajongó hullámok, — a parton, véle: a bűnös gondolat, — és fölötte: a haragvó istenség.

— Nem lehet, nem biztos — susogá magában a hullámokra való hosszas, setét letekintés után, s eszébe jutott, hogy azok, a kik úszni tudnak, bármily szilárdul elhatározták volna is magukat, ritkán találták fel óhajtott sirjokat a hullámok között. Midőn a veszedelem fő fokra hágott, — az élethez való ragaszkodás önkénytelenül menekvésre kényszerité karjaikat, s önön akaratuk ellenére megmenték saját magukat.

Mást gondolt, és megtalálta a mit óhajtott.

Eszébe jutott egyik jó ismerőse, a kinek kitünő lőfegyverei voltak.

Sietve távozott a parttól.

— Holnap reggel!

Visszament lakására, öltözötten veté magát nyugágyára, de alvás helyett sirással tölté az éj hátralévő óráit.

Végre hajnallott, — a támadó nap első sugarai, az elvonúlt éji zivatar után, gyönyörű fénynyel köszönték ablakait.

Az utczák zaja nőtt, — a sürgés-forgás nagyobbodott, — az emberek felébredtek.

Elment ismerőséhez, fegyvereiről kérdezősködött.

Utazni megy — ugymond — fegyverre volna szüksége, szeretné látni az övéit, hogy azokhoz hasonlót szerezhessen.

A jó barát a legszivesebb készséggel vette elő fegyvereit: a jövő pillanatban hangos dördülés reszketteté meg a szobát, s mire a megrémült tulajdonos ijedve tekintett vissza a szekrény mellől, hova a másik darabért távozott: a boldogtalan ifju ott feküdt vérében a padlózaton.

Szemei megtörtek, tekintete meghomályosodott, s mind halkabbá váló lélekzése fiatal életének végenyészetét hirdeté.

Azután multak órák, mulhattak napok és hetek is, a boldogtalan ifju semmit sem tudott magáról.

Néha hallott maga körül hangokat, mintha beszélnének, néha érezte is, — mintha kezét valami kéz illetné, — de minden érzés oly homályos, oly bizonytalan, mint valami hirtelen eltünő álom.

A legelső pillanat, a melyre világosan emlékezett, a melyben látott, hallott, érzett, — érzett örömet, érzett fájdalmat, — a legelső pillanat tündérregének csodás jeleneteihez volt hasonló.

Tulajdon kis szobájában feküdt betegen.

Ugyanazon falak, ugyanazon butorzat, ugyanaz minden!

De a betegnek ágyától nehány lépésnyire három nő állott, aggodalmas arczczal tekintve a szenvedőre, — a beteg ágya mellett pedig közvetlenül egy nyájas, tisztes arczú férfiu.

— A változás órája eljött — susogá a férfiu figyelmesen tekintve órájára — az első orvosság után most fordul sorsa életre vagy halálra.

S ekkor a három nők egyike, a legifjabb, — egy kékszemü szőke leányka, — összekulcsolá kis fehér kezeit, és ünnepélyes hangon mondá:

— Anyám, imádkozzunk!

És kezeiket összetették mind, és imádkoztak.

S a mint a lányka ott állt szelid angyalarczát ég felé emelve, s halvány-piros ajkaival csak susogva ejtve ki az imádság szavait: az elgyengült beteg ifju félig lezárt tekintettel nézte, nézte ezt a szegény, halvány gyermeket.

Mult idők emlékei merültek fel homályosan révedező elméjében, alakok elevenültek meg lelke előtt, — történetek vonultak át a gondolatok által felidézve a multakból, — de mindezek oly homályosan, mindezek oly álomszerüen!

Egy szőke kis varróleánykát ismert az ifju egykoron, a ki anyjával együtt ott lakott közel hozzá, az ő szomszédságában. Ugy rémlett a lázbetegnek, — hogy az a varróleányka imádkozik ott ágya mellett!

Ah! de a lánykát alig lehetett megismerni, — arcza oly halavány volt — és szemei egészen kisirvák.

A lázbeteg ugy szerette volna szemeit egészen felvetni rájok, — ugy szeretett volna szólani, ugy szerette volna megköszönni részvétüket: de a gyengeség nem engedé szóhoz jutni. — Az egész jelenet különben oly kimondhatatlan jól esett szivének, — mintha egy öröklét óta ez volna a legelső öröm!

Az imádkozó alakok lassankint, lassankint egészen elmosódtak szemei elől, — mintha valamely csendes szender fogta volna le szempilláit.

Még csak arra emlékezett, még csak azt tudta, hogy az orvos odalépett melléje, — megfogta üterét, s néhány pillanat mulva felvidultan susogá:

— A szivverés csendesebb, a láz enyhül, — az isten megsegít!

Az imádkozó leányka hangos sikoltással veté magát anyjának karjai közé...

... Azután ismét multak idők, —

órák voltak-e, napok voltak-e? arról a sulyos beteg semmit nem tudott, csak azon vette észre magát egyszer, hogy a mint szemeit ujra felvetette, egészen világosan látott maga körül mindent.

Az ő kis mérséklámpája állt az asztalon, — a lámpa világa mellett egy éltes asszony olvasgatott.

Az ifju mindig világosabban, mindig tisztábban látott, — felismerte az olvasó alakot.

— Teréz néni! — mondá a beteg nyájasan.

— Üdvégy ur! — sikoltá a jó takarítónő s nagy örömében oly hevesen ugrott fel ültéből, hogy kevésbe mult, hogy az egész asztalt, lámpásostul mindenestül, fel nem döntötte.

— Üdvégy ur, — kedves lelkem, fiam, mindenem — hadará össze a jó asszony, s látszott rajta, hogy annyit akarna mondani, de egy szó kevés, annyit sem birnak kiejteni ajkai!

Csak kezeit tördelé, csak sóhajtozott, — végre zokogva rogyott térdre az ágy mellett, és forró könyeivel öntözé csókok között a betegnek erőfogyott jobb kezét.

— Teréz néni — mondá az ifju egészen magához jöve — mondja meg énnekem, valóban itthonn vagyok-e én, — s igaz-e az, hogy ágyam mellett három nő imádkozott egykor, — egy szőke leányka, halavány arczczal, kisírt szemekkel? Igazé ez, jó Teréz, — vagy csak én álmodtam ugy?

A takaritónő pedig, a ki, az öröm első rohama után, ujra össze tudta szedni magát végtére, — felemelé kezét, s anyai szeretettel, szeliden befogta a betegnek ajkait.

— Csitt, nem szabad sokat beszélni, mondá gondosan — üdvégy ur még igen gyenge, nem szabad magát megerőltetni. Majd elmondok én mindent, majd elmondok én sokat, igen sokat, — de most: csitt! — a mint az én istenben boldogult jó uram szokta mondani.

S a jó Teréz csakugyan be is váltotta szavát; mikor a beteg nehány nap mulva megerősödött: akkor elmondott mindent.

Ama jelenet az imádkozó nőkkel, az nem volt álom.

A válság pillanatában a szőke kis varróleány, annak anyja és a jó takarítónő voltak a beteg ágya mellett. S mi több! Az ifju beteget, a ki szolgált birtokos, vagyonos embereknek, a kinek voltak — ugyszólván — dúsgazdag ismerősei: az ifju beteget elfelejtette mindenki, nem törődött vele senki, csupán csak az a szegény anya, szegény gyermekével. Mindaketten nappallá tették az éjt, hogy nehéz keresményükből gyógyszert tudjanak szerezni annak, a kinek semmivel sem tartoztak, — a ki reájok nézve ugyszólván egész idegen!

Oh mit érzett az ifju szive ezen egyszerü előadásnál?! S hát még azon szavakra, melyekkel a takarítónő előadását bevégezé!

— Nem tehetek róla, üdvégy ur — mondá a jó asszony — azt tudom, hogy tilalom ellen cselekszem, de azért ki kell mondanom, mert e nélkül nem tudnék meghalni nyugodtan. — Az a szőke kis leányka az imádásig szereti üdvégy urat. Tetszik emlékezni rá, mikor az a jómódu kereskedő megkérte kezét? Nem ment. Azt mondta, hogy ő nem akarja megcsalni, s nem ment. Azt mondta, hogy ő nem megy férjhez: pénzhez, hanem emberhez; s nem ment. És én tudtam akkor is, hogy az a leányka azt gondolja magában: vagy ahhoz megyek, a kit már szeretek, vagy senkihez. És az ő anyja jó asszony, okos asszony, és leányát nem kényszeritette. És az a leány akkor is azt szerette, a kit most szeret, s a kit szeretni fog mindig, egész a sirjáig: üdvégy urat. Eddig van!

A jó asszony nagyot lélekzett, s látszott milyen boldog, hogy ő ezt igy el merte mondani!

És az ifju?

A beteg ifjunak halvány arczát *szégyenpir* futá el.

Összekulcsolá két kezét, feltekintett és imádkozott.

Büneinek bocsánatát kérte istenétől.

És azután arcza felderült; belsejében felhangzott egy szó, a melyet istenének ismert, és ez a szó ezt mondá őneki:

— Én megbocsátok!

Mikor azután az ifju felgyógyult egészen, az volt legelső utja, hogy a jó takarítónő karjaira támaszkodva átment a jóltevő kis varróleánykához, és nem tudott szóhoz jutni könyei miatt.

Oh hogy oly igazán lehet örülni sirás közben is! . . .

. . . Volt a leányka anyjának egy nagy ellensége, a ki őket megfosztá mindenüktől. Az ifju épen ennek leányát szerette előbb, s épen a miatt akarta keresztül lőni saját szivét.

Elmondott a szegény asszonynak mindent; elmondá, hogy a mig *szerette* e férfiu leányát, addig kész volt fellépni ellene; de most, miután ily keservesen csalódott, nem léphet fel többé, mert boszunak vélné mindenki.

— És ha minden látszat, a mi részünkön volna is? — kérdé az az okos jó asszony egy fájdalmas mosolylyal — mit használna? Mit tehet a gyenge az erős ellen, a szegény a gazdag ellen, kivált ha semmi bizonyitvány nincs kezei között. Hagyjuk a büntetést istenre, mi pedig igyekezzünk megbocsátni és felejteni!

A felgyógyult ifju tiszteletteljesen csókolá meg azon nőnek kezét, a ki e magasztos lelket még szenvedései közt is megtartotta.

A jövő nap az ifju szülővároskájába utazott. Annyi fájdalmas emlékkel volt telve a főváros reá nézve, hogy innen távoznia kellett. Szülővároskájában akart megtelepedni.

Oh mily tárt karokkal fogadták ott a régi jó ismerősök, a szerető rokonok. Hamarább, semmint hitte, hivatalt nyert, mely minden szükségeit fedezheté.

Akkor visszasietett Pestre, és felment egyenesen a szegény kis szobába, a szőke kis varróleányhoz, — és az kipirult arczczal eléje sietett, hogy üdvözölje, és kezét nyujtá: az ifju megszoritá a reszkető kis fehér kezet, és elfogulva csak ezt rebegé a kézre tekintve:

— *Ezért* jöttem, enyim lesz-e!?

A szőke kis varróleányka zokogva borult kedvesének keblére. . . . . .

. . . . És idejegyezzem-e azt is, hogy az a lányka a kis Margit, s az az ifju én vagyok?!

Másfél év mulva. Január végén.

Azt hittem, hogy *ez a* történet nem fogja többé igénybe venni naplóm egyetlen lapját sem; csalódtam, ma jött egy levél Pestről, leghivebb és legrészvevőbb barátomtól, — a mely levélnek nehány sorát, az épen idetartozókat, ide igtatom.

„A mi téged kiválólag fog érdekelni, azt hagytam levelem utolsó pontjául.

A pesti világ, s kivált a tudós doctori kar a Koronában, alig beszél egyébről, mint azon fontos eseményről, hogy Szalánczi Ammer Jánost bebörtönözték. — Dolgoknak jöttek nyomába, barátom, a a melyek hallatára ég felé mered az embernek minden hajszála, mint a doctor Fritzé, mikor a kégl-parthiet egy verlauf-fal elvesztette.

Egyik fővád ellene — a Domoki féle végrendelet sikkasztás. — Ha nem tudod még, röviden elmondom.

Az öreg Domoki János, — minden örökös nélkül maradván, — roppant birtokát Aladár öcscsére hagyta, a ki egy valóságos lurco, Svetonius értelmében.

Ez, holmi Mercúr-féle status csinyt követvén el az öreg ur ellen, nolens volens kicseppent a dominiumból.

Bizonyos dolog, hogy az öreg ur mindenét távolabbi szegényebb rokonainak testálta.

Hire fut egyszer, hogy az öreg Domoki a végét járja, s ime egy idegen ur megjelen a hely szinén, meglátogatja a levéltárnokot, meglátogat másokat is, egyszer csak meghal az öreg Domoki, — a testamentomot felbontják, s azon szegényebb rokonok öröksége, barátom, egy akkora nulla, — mint a megboldogult decanus ur kalapjának belső karimája.

Aladár ur lett az egész fölött, ur, — de milyen! No — hogy aztán Szalánczi Helént nőül vette, azt gondolom te is tudod (!?) de hiszem, hogy most már nem sajnálod. Azon idegen urnak megjelenései és látogatásai között, ugyszinte ezen há-

zasság között alkalmasint sejted az összefüggést.

Domoki Aladár olyan életet kezdett élni Pesten, barátom, hogy el lehet rá mondani: hallatlan!

Az igaz, hogy nem igen volt szebb asszony a fővárosban, mint az ő felesége, s ugy öltözött mint egy herczegnő. Sohasem láttunk, — már hogy igy szóljak: — középrendnél ilyen pompát! Hanem pünkösti királyság volt az barátom! Fillingeri élet először, azután jött a rigorosum!

A szegényebb és kinullázott örökösök pert inditottak Aladár ellen, — s minthogy olyan bizonyitékokat tudtak felhozni, melyek megczáfolhatatlanok voltak, — Aladár birtoka zár alá jutott a per folyama alatt, — s végre, egy váratlan és hihetlen csapással, a nagy boldogság meg volt semmisitve. A marqueur elkiáltotta hogy: Feirabend, és letakarták a billiardot: Wird nix mehr g'spüllt!

Világos volt a testamentom-sikkasztás, és ipam uram belemászott nejem urammal együtt.

Szalánczi mindenesetre silentiumot kap.

S most látni Helént, barátom?!

Megesik rajta az embernek a szive.

Férje fogva, mint csaló, apja detto, mint bűntárs, — a fényes név elhomályosulva, a nagy birtok, ködképen eloszolva, — fucs! barátom, minden!

Szegény Helén ott lakik az anyjánál, s persze nem mutatja magát soha; hanem a kik látták, azt mondják róla, hogy még a kősziv is megindulna, látva ezt az egykor oly szép, elhervadó virágot!

Szegény Helén!

Az apja eladta őt, — ő maga kész volt reá szivének hiuságánál fogva, — s nyert vele?! . . . .

. . . . A jó *igaz isten* áldjon meg, kedvesem!"

S midőn a vidámlelkü jó barátnak e sorait idejegyezném, mult idők emlékei támadtak fel lelkemben.

S ha e multakat — melyek bizonynyal csalódásokkal és szenvedésekkel teljesek valának, — ha e multakat összehasonlitom a boldog jelennel, szivem örömben dobog fel, — és egy sóhajt küldök ég felé, és a sóhajban hála-imámat áldó istenemhez.

Csalódásaim mindennapi csalódások voltak.

Tulságosan hittem az emberekben, — ifju korom hibája volt, — rosz — de nem szégyenitő. A csalódásnak be kellett következnie, s hogy akkor lelkem egyszerre az ellenkező tulságba csapott át, ez is oly mindennapi dolog, a mi akárhányszor előfordul.

Nagyon ábrándos voltam — s nem tudtam felfogni a valóságot.

De kegyes és igaz az istenség, — s a kik vezető nélkül szűkölködnek, ő lesz vezetőjükké, s ha az ut talán töviseken keresztül ment is, de végre rózsákhoz vezet.

Hála az én jó istenemnek, engem legalább a boldogság rózsáihoz juttatott.

Most már nem tartom az embereket angyaloknak, de ördögöknek sem; tartom őket embereknek.

Határtalan bizalmammal nem ajándékozok meg hirtelen mindenkit, — de a ki megnyerte azt, ahhoz igazán ragaszkodom. Szegény jó atyámat a mult év folytán eltemettem, de ő nyugodtan halt meg, mert látta fiának boldogságát.

Halála óráján ketten térdeltünk ágya mellett: Margit és én.

Megáldott bennünket szegény, és aztán elszenderült, mosolygva.

A földi életre többé nem ébredett!

De atyám helyett itt van velünk Margitomnak anyja, a kit a mi boldogságunk egészen megfiatalított.

Majdnem egészen falusias életmódunk, levegőnk, szórakozásaink teljesen visszaadták gyenge egészségét, ugy hogy azt mondja, erősebbnek érzi magát, mint lánykorában.

Most, — midőn e sorokat irom, gyönyörü téli délelőtt van.

Künn havaz sürüen, apró pelyhekben, és a süvöltő szél összekavarja s ideidecsapja a havat néha ablakunkhoz.

Két kép van e kis szobában, melyekre néha felvetettem szemeimet ez irásközben: az egyik Margitom atyjának arczké-

pe, melyet Pesten egykor én javitgattam; — a másik pedig egy kis tájképecske: kis kertünknek azon részét ábrázolja, a hol az én kedves Margitom legörömestebb varrogatott a mult tavaszszal. Arra a vászonra van festve, melyet egykor egy svábhegyi nyaralónak szántam.

Ugy veszem észre, hogy *ez* a kép, sokkal *jobban illik* rá.

S a mig én irok, s mig édes anyánk valami kivül való dologgal foglalkozik — addig az én angyalom, az én szeretett kis szép feleségem ott ül varróasztalkája mellett, s boldogan mosolygó arczczal, piczi ruhácskákat varrogat.

Néha rám tekint, elkaczagja magát, elpirul és a kicsi ruhákat össze-vissza csókolja.

De ha az ajtó zörren, — ha valami közeledő lépés nesze hangzik, — hirtelen elrejti varrását, — bohó gyermek!

Azt hiszi, senkinek sem szabad megtudnia, hogy e piczi ruhácskákat kinek a számára készíti!.....

GYÖRY VILMOS.

EGY MENYASSZONYHOZ.

Kebled derült, örül szíved
S szivárványos gyönyör-ívet
Alkot boldog láthatárod!
Reményed, — patakká árad...
S bár most partot csókol széle:
Meg ne csaljon titkos mélye!

Kéjed mért nem olvad könnyé?
Lehet, soh'sem látod többé
Lyánykorodnak szép hajlékát...
Gond váltja a gyermek-tréfát.
Szőke hajad őszbe borul, —
S atyád, anyád sirba szorul.

De ki sorsa küszöbére
Játszva, álmadozva ére:
Hogy higyen mulandóságot?
Zöld lomb alatt száraz ágot?
S csak — addig van illat, ének:
Mig virágok, lombok élnek!

Ne hervadjon soha nálad;
Gond ne nyomja gyönge vállad;
Ne kivánd a multat vissza,
Mint ki a búpohárt iszsza.
Szép jövővel fogjon kezet:
Egy szent s édes emlékezet!

Kebled vigad, tágul szíved
S szivárványos gyönyör-ívet
Tüntet elő láthatárod!
Reményed: tengerré árad...
Érjen virányt a hab széle, —
S rejtsen gyöngyöt örök mélye.

VILMOS.

EGY SZILFA TÖRTÉNETE.

(Amerikai beszély.)

Nem messze Boston városától fekszik egy kies kis falu, melynek legnagyobb nevezetessége egy régi, terebélyes szilfa. E nevezetes fa épen a falu végén áll, dús növényzettel boritott domb oldalában, a Bostonba vezető országút mellett. Harrington ur e szép darab föld boldog birtokosa. Övé a domb, melynek csúcsán egyszerü, de csinos hajléka áll; övé az a darab országút, mely birtokát átmetszi, övé a nevezetes fa is. A halál mezei virágokként sok emberivadékot kaszált már le, mig a vén fa messze terjedő ágai s tisztes koronája az enyészet legkisebb jelét sem mutatták. Harrington ur nagy tiszteletben tartotta e fát, melynek minden levelére egy-egy sirbaszállt család története volt irva. Szeretett ülni enyhe árnyékában, és mulatni képzeletében a rég elköltözött nemze-

dékek árnyaival. Harrington ur jótékony ember volt, és örömmel nézte, ha más emberek is enyhülést kerestek és leltek szeretett fájának árnyékában. E végre tövében egy nagy köralakú padot készíttetett az elfáradt utasok és a városi iskolákból hazatérő ifjuság számára. A hő nyári napokon ritkán volt azon a padon üres hely; nappal utasok, munkások és iskolás gyermekek foglalták el; holdvilágos éjjeleken pedig ábrándozó szerelmesek. Oh milyen csodás dolgokat regélhetne e vén fa!

Harrington ur egyetlen fia, Vilmos — mondhatjuk — e fa alatt nőtt fel. Tanulószobát is ütött össze magának fenn az öreg fa ágai közt, honnan le-lemerengett az előtte elterülő tündérvilágra, az aranykalászu vetések hullámzó tengerére. A lelkesedés első bájcseppjeit itt szívta magába, és képzelete szárnyai nőni kezdének, mint a fiókmadarakéi, melyeknek bölcsője fenn a fa sudarában rengett.

Se eső, se szél nem birta az ifju ábrándozót elriasztani kedves fészkéből. De legboldogabbnak érzé magát ottfenn, ha alant egy bizonyos kékszemü kis leány sétált, sötétzöld kézi táska a karján, és nagy szalmakalapját vállára vetve, ugy hogy aranyszin sürü haja egész szabadon omolhatott hófehér nyakára. Ha elfáradt, le szokott ülni a köralaku padra, és olvasni egy könyvből, melyet kézi táskájából vett elő. Granite Mari volt e kis tündér neve, s atyja Harrington ur tőszomszédja. Mari legszebb leány volt az iskolában, és a vidékbeli női ifjuság legragyogóbb csillaga, mit is sok érte hevülő ifju, fákba és sziklákba vésett rajongó versben bizonyitgatott, és kit mostoha sorsa a költészet ihletétől megfosztott, legalább nevét faragta egy fiatal csemete lágy kérgébe, és enyhülni érzé forró szivét, ha ekkép örökitette az imádottnak nevét. De az igazi benső szerelem nem szorul ilyen külső jelekre: Vilmos szentségtörésnek tartotta volna Mari nevét igy köz szemlének kitenni; ő azt szivének legtitkosb redőibe a hüség kiolthatlan lángbetüivel vésé be, és mindennap jobban-jobban meggyőződött arról, hogy Mari teljesen érdemli nemes vonzalmát. Szép külső vonásai híven tükrözték vissza nemes lelkét, és becsét még jóval emelé az a megfoghatlan ellentét az ő jelleme és az atyjáé közt, ki egyike volt a legszivtelenebb és leggőgösebb embereknek, és kinek „Granite“ neve egészen megfelelt jellemének. E dölyfös férfiu folytonos perlekedésben élt szomszédjaival, kiket aztán irgalmatlanul üldözött. Harringtont is hosszas perbe keverte, mivel ez vonakodott neki átengedni birtokának azon részét, melyet az országut elszelt.

A két család e per miatt éveken át viszálkodásban élvén, Vilmos csak séta közben találkozhatott Marival, és talán nem mindig véletlenül, mig két ifju szivök ugy egymásba forrott, hogy csak a halál választhatta el, és mindketten abban a rendithetlen hitben éltek, hogy őket az isten is egymásért teremtette. Mari atyja azonban más hiszemben volt, és a mint leánya a gyermekkort átlépte, legszigorubban eltiltott neki minden további találkozást „ellensége“ fiával; mert annak tekintette Vilmos atyját, ki nem akart az ő kedvéért megválni szeretett ősi birtokától. Mari engedelmeskedett atyja parancsának, és eltünt ama boldog idő, midőn szép holdvilágos estéken szeretett Vilmosával a nagy szilfa alatt édesen csevegve ült; de ha véletlenül találkozott vele, és ez hevesen megszoritá kezét, vagy oly pillantást vetett reá, mely kiolthatlan szerelmét árulá el, Mari boldogsága ismét uj tápot nyert, hosszu időre.

Végre Harrington meghalt, és az egész világ csudálkozására, szegénységben hagyta egyetlen fiát. Erszényénél nagyobb volt a szive, melynek nemes sugalmait gyakran követé, az eszélyesség rovására. A szegényeknek, az ügyefogyottaknak bőkezü jóltevője volt, mig sirja szélén maga is szegény lett. Vilmos fiának nem hagyott egyéb örökséget, mint szilárd jellemet, mely elég erős horgony leend élete hánykodó hajójának. Özvegy anyja elhatározta, hogy eladja birtokát, és meghúzza magát egy kis hajlékban, mely jobban illik szegénységéhez. Granite ur első volt a vevők közt. Régi óhajtása végre teljesült. Ő tette a legkedvezőbb ajánlatot az özvegynek, ki elfeledvén a mult évek viszályait, átengedé birtokát.

Vilmos büszkeségét sértette ugyan, hogy boldogult atyja halálos ellensége üljön be az ősi birtokba; de ez ellenség atyja volt az imádott Marinak. E körülmény kiengesztelte és csillapitá hevültségét. Miután elhatározta magában, hogy elhagyja szülőföldjét és valami nagy városba megy, hol nagyobb hatáskört talál dicsvágya kielégitésére, — meglátogatta Granite urat, és illedelmes, de határozott hangon értesitette leánya iránti szerelméről, és egyszersmind biztositani törekedett arról, hogy mindenképen érdemesiteni fogja magát leánya keze elnyerésére.

Granite ur arczának legkisebb rándulása nélkül hallgatta végig a felhevült ifju szivből fakadt vallomását. S midőn e fagyasztó nyugodtság az ifjut még nagyobb hévre ragadta, hideg, sarcasticus hangon felelé:

— Ha ön a congressus tagja lesz, akkor odaadom önnek leányomat.

— Jól van, köszönöm! — felelé Vilmos csalhatlan reménytől sugárzó arczkifejezéssel. — Én *leszek* még tagja a congressusnak; s akkor kérem leánya kezét.

— Ha leányom addig férjhez nem megy. Azt hiszem, ez nagyon kétes kilátás volna reá nézve, — jegyzé meg Granite ur, az előbbi sarcasticus, de halkabb hangon, mintha csak önmagához akarna szólni.

— Én inkább azt hiszem, hogy amaz ősi fa magától kidől százados fészkéből, mint hogy Mari hüsége megingadozna irányomban, jegyzé meg

hitteljes hangon Vilmos, rámutatván a terebélyes szilfára, melynek tisztes koronája látszott az ablakon át.

Egy hideg gunymosoly rezgett el Granite ur ajkán, melyet elnyomva mondá:

— Hisz, jól van, az idő majd megérleli ezeket a dolgokat.

Vilmos elfordult az érzéketlen embertől, és távozni készült, de rögtön megállt, mintha egy gondolat megakasztaná lépteit. Nem állhatta meg, hogy távozása előtt ne közölje Granite urral, ámbár látszott a kemény küzdelem bensejében, mely csaknem elfojtá beszédét.

— Uram, — mondá végre erőt véve magán, — még egy kérésem van önhöz, mielőtt eltávoznám. Ama fa ott szent tárgy, s kérem önt, tartsa, mint olyat, tiszteletben. Engedje, hogy ezentul is a fáradtak, elgyöngültek és az ártatlan ifjuság enyhhelye legyen. Hire jár, hogy ön nagy változásokat szándékszik tenni uj birtokán s kimondotta volna már a halálos itéletet a tisztes fára. Uram, én nem hihetem, hogy ön, vagy bárki más, képes legyen ilyen szivtelenségre!

— Ugyan miért ne? kérdezé Granite ur. — Talán nem az enyim az a fa? S talán nincs jogom azt tenni vele, mi nekem tetszik?

— Nem, uram! Az a fa nem volt az atyámé, és most nem az öné. A véletlen, mely épen a föld azon pontján növeszté, nem tette a miénkké, se ön birtokába nem adta. Ez ugy van, ha csak a legkisebb emberség van önben. A természet ily ritka remekműve nem egyetlen ember önkénye végett van teremtve. Ott diszlik az, századok óta, a domb tövében, hogy az elfáradt ember jótékony árnya alatt pihenje ki életének veritékes munkáját és uj erőt nyerjen a tovább haladásra. Uram, boldogult jó atyám szerette és tisztelte ama fát, és hálát adott istennek érte. Én is szerettem; minden levele egy-egy szent emlékem. Azért hiszem, hogy ön is tiszteletben fogja tartani, és nem engedi, hogy szentségtörő kéz megsemmisitse ősi fenségét.

— Biztositom önt, fiatal ember, hogy nem fogok megfeledkezni bálványozott fájáról, — felelé Granite ur, szokott hideg hangján.

Vilmos távozott. Kilépett a széles világ küzdterére. Granite ur honn maradt, s hiven igéretéhez, *nem feledé az ősi szilfát.*

II.

Három év mult el, mely idő alatt Vilmos minden erejéből ama czél felé törekedett, melyen hirt és vagyont vala szerzendő. Két hatalmas ösztön sarkalta előre szüntelenül, és nem engedte hátrálni vagy csüggedni egy perczig is. A *lángoló szerelem* szivében, és — hogy is nevezzük azt a lankadatlan erőt, mely olyan csudákat müvelt benne? Ha boszuvágy, akkor a legnemesebb fajta volt, a legforróbb kivánság, diadalmaskodni az előitélet és igazságtalanság felett, és oly magas társadalmi állást vívni ki, melyről örömérzettel tekinthessen le atyja és a maga ellenségére, és kényszerítse hódolni saját szavai kötelező erejének.

Vilmos nem remélt sikerrel tért végre vissza hazájába s elszánva szembe szállani Granite urral, másfelől rendithetlen hittel szivében Mari hűsége iránt.

Ifju szive erősen dobogott, midőn ahhoz a helyhez közeledék, hol bölcsője ringott, hol gyermekkori szép álmait végig álmodta, és hol merész képzelete az első képeket festé jövő boldogságáról. Kémlő szemei csak egy pont felé voltak irányozva, csak egy tárgyat kerestek: az ősi szilfát. De hasztalanul. Vilmos eleinte gépileg törlé szemeit, azt hivén, hogy valami szokatlan homály boritja; de nehány percz mulva fájdalmasan meg kellett győződnie, hogy azon a helyen, hol szeretett fája századokon át diszlett ékes koronájával az egész vidék örömére, csak puszta üreg maradt. A mélyen elkeseredett ifju odatapadt a földhöz, és ugy látszék, mintha az inogna lábai alatt. Rég elmult évek szent emléke lerombolva, századok dicsősége eltörölve, örökre!

Sokáig állt ott, mélyen elkeseredve és szivében siratva kegyetlenül meggyilkolt kedves halottját; és midőn hosszú merengéséből egy arra menő földmives felriasztá, elfojtott, ingerült hangon kérdé:

— Ki irtotta ki ezt a fát?

— Granite ur, — felelé a pór — mintegy két éve. Az egész vidék átkozza e kegyetlenségért; higye meg uram, szegény ember vagyok, de nem cserélnék vele, ha milliókkal birna is.

— Ott lakik, a dombon?

— Ott, uram.

— A leánya is?

— Az is ott, vele.

— Hát nem ment még férjhez?

— Nem, uram. Ha az a leánya nem volna, már rég rágyujtották volna a házát, neve pedig a bitófán függne. Ez a leány engesztelő angyalképen áll kegyetlen atyja és az általa zsarolt szegények átkai között.

Vilmos alig hallgatá végig a szegény földmives szavait; nyilsebesen iramodék fel a dombra. Az a bizonyos égető hőség forrt benne, melynek ellenállhatlanul ki kell törni; ama vulkáni szenvedély, melyben a józan itélet, okosság és önuralom mind összeolvad a boszu lávájában. Granite ur háza előtt ült, és ujságot olvasott, midőn egyszerre egy rendkivül felhevült ifju termett elébe. Ámbár az ifju arczát forróbb éghajlatu ország égető napja barnitotta el, és öltözetét uti por lepte: a zsarnok, nagy megdöbbenéssel, mégis megismeré benne Harrington Vilmos nemes, magas homlokát és átfúró sólyomtekintetét.

— Uram, mondá fiatal hősünk hevülten, ön egy gyilkos, egy hidegvérrel számító gyilkos! Ön roszabb a gyilkosnál; mert az ember a felzak-

latott szenvedély sötét perczében fölemelheti kezét felebarátjára, és a megbánás keserü könyei tisztára mossák lelkiismeretének vérfoltját. De ön, mikor ama történeti fa életét eloltá, jól tudta, hogy ezer meg ezer felebarátjának szivét döfi át, kik életökkel lettek volna készek védeni e szegény áldozatot önnek kegyetlensége ellen. Ez alávaló, gyáva tett volt uram, mert az a szegény fa száz karja közül egyet sem emelhetett védelmére. Egy Nerohoz méltó tett volt ez, uram; bünösebb, mint Róma felgyujtása. Ez megifjodva kelhetett ki hamvaiból; ön pedig e vidéknek egy drága, százados kincsét rombolta le, a nélkül, hogy valaki ismét felélesztheese.

Mialatt Vilmos ez elkeseredett kifakadásban festé bűne nagyságát, Granite ur föleszmélt megdöbbenéséből, és most szabad menetet engedett dühe árjának. Első kitörését oly szavakba önté, melyek az illedelem hangját messzire túlhaladják.

— Igen, folytatá, én csupán azért vettem e birtokot, hogy gyilkoló bárdot vethessek azon fa tövére, mely által önnek ősei népszerüségöket szerezték. Én gyülölöm e fát, mintha élő lény lett volna, s a fejsze minden koppanásán azt a gyönyört élveztem, mint ha egy-egy ellenségem terülne a földre. Tüstént hagyja el házamat, vakmerő fiatal ember, s ne tegye lábát birtokomra soha! Takarodjék el, mondom, és ha leányomat valaha. . . .

— Atyám! Oh, atyám! — szakitá félbe a zsarnok beszédjét egy kétségbeesett, esdő hang, és a ház küszöbén egy bájos női alak jelent meg, esdőleg összekulcsolt kezekkel, sápadt arczczal és könytelt szemekkel, sziv-rendítő hangon ismételve a kétségbeesö felkiáltást: oh atyám!

Vilmos odarohant hozzá, és hevesen szoritá karjai közé.

— Mondd meg, kérdé Vilmos, Marim, szerelmed nemes gyökerére is rávetette atyád a gyilkoló bárdot? Kiirtá-e azt is, mint ama kedves fát?

— Mari, kiálta Granite ur bőszülten, ez az ember meggyalázott engem. Ez egy szemtelen, semmi ember! Megtiltom, hogy valaha beszélj vele. Megtiltom, hogy valaha mutassa magát szemem előtt. Megtiltom, örökös átok alatt.

Mari ez iszonyu kifakadásra elveszté eszméletét, és földre rogyott volna, ha Vilmos karja fel nem tartja.

— Ereszd el! orditott Granite ur, ereszd el, mondom, mert az égre esküszöm, hogy leütlek a lábadról.

— Tegye rám a kezét, ha meri! kiáltott fel Vilmos; üsse el a jobb karomat, és bal karommal fogom őt védeni. Én nem vagyok védtelen fa, melyet ellenállás nélkül le lehet vágni.

Mig a szivtelen fagyilkos és a nemes ifju között e jelenet történt, a kert keritése mellett, épen a házzal szemközt, férfi alakok tüntek fel, kik rövid idő alatt szép tömegre szaporodtak.

Az a földmives, kivel Vilmos az ősi fa sirjánál találkozott, észrevétlenül követte, és utközben másoknak is elbeszélé, hogy egy idegen, ki a fa iránt oly nagy részvéttel tudakozódott, felsietett Granite urhoz. A régóta zsarolt szegények azt hitték, hogy eljött a boszu órája, és készek voltak részt venni benne. Csak egy intést vártak, hogy neki essenek gyülölt zsarolójuknak. Mihelyt Vilmos észrevette a veszélyes tömeget, kiereszté karjai közül a már magához tért kedvesét, és nehány biztató, reményteljes szót sugván fülébe, eltávozott, nehogy a nép valami erőszakot kövessen el imádott kedvesének atyján.

Hála az égnek! Még volt egy sziv, melyet magáénak mondhatott. E tudat csillapitá keblében a szenvedély zajló hullámait, és elnémitá a kisértés csábító szózatát!

III.

Egy héttel e jelenet után Granite ur késő éjjel tért haza a kerületi városból, hol pörös dolgait szokta végezni. Szép holdvilágos éjszaka volt, s már éjfél táján lehetett az idő. Granite ur hátra veté magát kényelmes kis utazó kocsijában, és az út legnagyobb részét édes szendergésben töltve, már közel volt hajlékához, midőn egy sürü kis erdőben, mely az ő birtokához tartozott, szokatlan zaj verte fel álmából. A megrémült utas azt hitte, hogy egy sereg elátkozott ördög szállt fel a pokolból bünös lelkeért: orditás, bőgés, süvöltés, ugatás, minden fenevad bőszült zaja, minden zeneszer fülhasitó hangja vegyült össze pokoli lármában; és adott jelre egy csapat álarczos férfi rohant ki a sürüből, kik, a legvadabb ujjongással, körülvették a kocsit, megragadták a lovakat, és egy perez alatt Granite ur a földön látta magát, a felbőszült csapat élére taszitva, melynek vezére orditá:

— Előre! kegyetlen szörnyeteg; azért jöttünk, hogy hazakisérjünk lakodba.

— Előre! Előre! orditott az egész csapat.

Granite ur egy bősz tömeg dühének látta magát kitéve, mely kész a legnagyobb meggyalázást elkövetni rajta, és megaludt benne minden csepp vér.

Menekülésre legkisebb kilátás sem volt, igy kénytelen vala megadni magát. Ó, ki évek óta vas karral zsarnokoskodott e népen, mikép számithatott volna irgalomra?

— Előre! előre! ismételte a csapat vezére. A hold majd fáklyavilág lesz előtted, mi pedig szép zeneszóval kisérünk.

— Harrington Vilmos, esengett a megszorult zsarnok, ismerem önt. Most törbe ejtett; mentsen meg a gyalázattól, s odaadom leányomat.

— Én nem vagyok Harrington Vilmos, felelt a vezér boszusan, de barátja vagyok. A ki őt bántja, az az én ellenségem is, most és mind örökké. Igen, ő birni fogja az ön leányát, de előbb önt meg kell gyaláznunk és büntetnünk, a hogy érdemli. Vilmos mit sem tud erről a dologról; de a

mi tisztünk önön boszut állani őérte és magunkért, s ezt meg is teszszük.

Ezzel megragadta az egész testében remegő Granite-t, hogy utnak inditsa.

E perczben egy nyulánk férfialak, kalap és kabát nélkül, ugrott ki a sürüből az országútra.

— Mi ez? mit miveltek, eszeveszett emberek? kiáltott a közzéjök ugrott ifju, parancsoló hangon. Miért háborgatjátok az éjféli csendet ilyen ördögi zajjal?

— Granite urat akarjuk hazakisérni egy kis éjjeli zene mellett, ez az egész, felelt durva hangon egy ember a tömegből.

— Szégyeljétek magatokat! kiáltott rájok Granite ur mentője, ki nem volt más, mint Harrington Vilmos, — egy védetlen embert az uton megtámadni! Ez gyalázatos, gyáva tett! Ereszszétek el, barátim; higyétek meg, hogy holnap mindnyájan pirulni fogtok e meggondolatlan tettért.

— Esküdjék meg hát, hogy nőül adja önnek leányát, kiáltott követelő hangon a vezér, kinek fövegén egy nagy fekete toll lengett. Önért tettük mi ezt, hogy önt megboszuljuk.

— Köszönöm, barátim, de én nem fogadhatok el kicsikart igéreteket. Én birom Granite ur igéretét, hogy mihelyt a congressus tagja leszek, nekem adja leányát. Számithatok-e szavazatotokra?

E kérdésre az egész tömeg három földrenditő éljennel felelt.

Ereszszétek el Granite urat minden föltétel és igéret nélkül; kérlek benneteket, tegyétek meg ezt boldogult atyám kedvéért, az ősi szilfa kedvéért! — tevé hozzá nyugodtabb hangon.

Ez utolsó szavak megtették a kivánt hatást.

— Igen, eleresztjük; de ha nem adja oda leányát önnek, akkor tiz lépésre se merjen kimenni a házából.

Ezt mondván, egy ádáz orditással eltüntek a sürüben.

Vilmos egyedül maradt ellenségével. A hold megvilágitá örömtől sugárzó nemes arczát.

— Hadd segitem fel kocsijába, uram, mondá tisztelettelteljes hangon, erősen megragadván a majdnem összeroskadó férfiut.

A megalázó helyzet, melyből épen kiragadá a kegyetlen embert, a nemes ifjuban részvétet keltett.

Minden ember szivében, még a legsötétebben is, rejlik az eredeti jóságnak nehány szikrája, és vannak oly perczek, midőn ezek áttörnek a gonoszság homályán, mint a napsugarak egy viharos nap estéjén.

Vilmosnak váratlan megjelenése a vén bünös védelmére, nagylelkü, önzéstelen magaviselete, behatottak a zordon ember szivének is ama rejtekébe, hol még nemesebb érzés szunnyadozott, s a jóság fénysugarai végre keresztültörtek az érzéketlenség sürü felhőin.

— Vilmos, kisérj haza. Te megérdemled leányomat. Vedd el, és feledjük a multat.

A két ellenség szives indulattal megölelte egymást, és szemükben békeáldozatul nehány könycsepp rezgett.

Vilmos és Mari egymáséi lettek, és a föld minden áldásaiban részesültek. Multjokból csak az ősi szilfát nem tudták feledni, melyhez a gyermekkor ártatlan álmai kapcsolva valának, és az ifjukor fenkölt merengései az elfátyolozott jövőbe. De ledöntve bár, tovább élt e fa Vilmos nemes szivében, s a jó és szép iránti tiszta szeretetében. Halhatatlanok lőnek ama gondolatok, melyek e fa lombjai alatt támadtak és az ifju keblében bübájos testté váltak. Erős ágakat hajtottak, és mint az ősi szilfa, a gyöngék és elnyomottak támogatóivá lettek. Nem, a szilfa nem enyészett el végképen: Harrington Vilmosban élt az tovább, ki követve annak nemes sugallatát, felebarátjai nagy jóltevőjévé lett.

Granite ur rövid időn megérte, hogy veje a congressusban helyet foglalt, és büszke volt remek szónoki tehetségére. Midőn követté választották, nagy ebédet adtak tiszteletére, a sürü erdő azon helyén, hol Granite urat az éjjeli zenével lepték volt meg. Most már az ő egészségére is poharat emeltek, és ismét három harsány „éljen“ hasitá a levegőt!

Angolból

DALLOS GYULA.

SZAMOJÉD NÉPMESÉK.

II.

A másik mese hőse két Tadibe, vagy kuruzsló, ezek a felett vetélkednek, melyik ügyesebb kettőjük közül? „S te még Tadibe-nak mondod magad?“ szól az egyik. „Nem méltó az a Tadibe nevezetre, a ki a holdat nem tudja megállítni a tenyerén.“

„Hisz azt te sem tudod“, gunyolá a másik; de a gunyos mosoly csakhamar csodálkozássá változott, mert a hold lejött s megállott az első Tadibe kifeszitett tenyerén. E mütét azonban nem volt olyan kellemes mint bámulatos, mert a hold oly rendkivül meghütötte a sátrat, melyben a vita folyt, hogy a hallgatóság, noha keményen megrakta a tüzet, legvastagabb bundáiba burkolózott, mégis ugy fázott, hogy a foga vaczogott belé; végre a legyőzött Tadibe kérte ellenfelét, küldje vissza a holdat az ő illő helyére.

Kérése meg lőn adva; de alig távozott el a hold s a Tadibe ujra kérkedni kezdett, hogy ő derekabb ember mint a másik. Ez üres hetvenkedés czáfolatául a hold varázslója ekkor a napot

hozta le, ez pedig olyan iszonyu meleget csinált a sátorban, hogy a kudarczot vallott kérkedő még sürgősebben kérte, hogy bocsássa haza a napot. A nap is hazament; de mivel az a kuruzsló, a ki még semmit sem tett volt, folytonosan kérkedett, a győzelmes azt javasolta, változzanak mindketten luddá s ez uj alakban mérközzenek meg. Az átalakulás megtörténvén, elröpültek messzi, messzi, mignem utoljára egy folyóhoz értek, melyben sok liba tanyázott, még pedig nagyon okos liba, mert noha egyikök sem volt kuruzsló, éjjel mégis rendre őrt állottak, hogy semmi baj se érje a köztársaságot. Egy éjjel, mikor a kevésbbé ügyes kuruzsló őrködött liba képében, megjelent egy szamojed három lábu vadászebével s iszonyu pusztitást mivelt bennök. A három lábu eb nemcsak sokat megölt az alsóbb rendü nyájból, hanem magát a gyengébb kuruzslót is háromszor csipte nyakon és az ügyesebb Tadibe-nak háromszor kellett megmenteni a pajtását. A libák rendszerint azzal a taktikával éltek, hogy mikor az eb üzőbe vette, lebuktak a viz alá; de a ludsereg csakhamar a folyam olyan sekélyes részére lőn szorítva, hogy le nem bukhatott. Ekkor a két kuruzsló, az eszesebb tanácsából, kimászott a partra s egyenesen a tengernek tartva, egy szigetre uszott, a hol az ügyetlenebb Tadibe ugyancsak falta a füvet, mig az eszesebb csak a mohát csipegette. A füevő nagy mértékben dicsekedett az ő életmódjával, mutogatta, mennyire nő tőle a szárnya, ugy hogy nemsokára el is röpülhet. Az okosabb Tadibe szárnya nem nött, azonban mégis folyvást csak mohát ett, s pajtása kérkedéseit feleletre sem méltatta. Végre az ostoba Tadibe, ugy találván, hogy szárnyai teljesen kinőttek, elröpült egy más szigetre, a hol mulatságból kacsává változott, s ez alakban holmi tekergő utcza-kölykök agyonverték. Az okos liba, a kérkedő távozta után, füre adta magát, mignem teljesen kinőttek a szárnyai, azután pedig nagy okosan hazaröpült, előbbi alakját visszavette és tisztességes tagja lőn a szamojed társadalomnak.

III.

Egy másik mesében hét testvér játszik; ez a hét testvér megöl egy vén szamojed asszonyt s a leányát elrabolja, azonban e leánynak van egy kegyes fiu testvére, a ki reméli, hogy még mindent jóvá tehet, s kivált neje segitségére támaszkodik, a ki amolyan táltos féle. E végre a fiunak hatalmába kell keritni a hét testvér szivét; ezeknek t. i. az a szokásuk, hogy este, mikor lefeküsznek, kiveszik a szivöket a kebelükből, s elég esztelenül, a fogoly leány gondviselésére bizzák.

Mikor a szamojed és neje bemennek a testvérek sátrába, a nő láthatlan; a fiu megszólitja húgát, a kit egyedül talál. Ez értesiti öt, hogy a hét testvér most nincs honn, de haza kerül estére, egyszersmind bővséges utasitást ad arról, hogy miként kezdjen az ő kegyeletes munkájához. Hogy ezek az utasitások miben állottak, meglátjuk a kivitelből, azt azonban előrebocsátjuk, hogy a hős szépen haza sullog, s az egész kaland végrehajtását a neje veszi át.

A testvérek haza érkeznek, jól vacsorálnak, kiteritnek a földre hét medvebőrt s ráheverednek alunni. Ekkor a fogoly hölgy rendre járja öket egy tányérral, s mindegyik erre teszi a maga szivét, azután a leány felfüggeszti a tányért a sátor egyik karójára. A kegyes fiú neje ellopja a tányért s haza viszi a férjének; ez másnap reggel meglátogatja a testvéreket s valamennyit betegen találja. Hat szivet a földhöz ver, és a hat ifjabb testvér tüstént meghal; a hetediknek pedig tudtul adja, hogy szivét csak ugy nyeri vissza, ha a megölt öreg asszonyt feltámasztja. Az ohajtott feltámasztás véghez megy holmi kuruzslás után; de a hetedik szivet mégis földhöz verik s az idősb testvér is elpusztul mint a többi, a bosszuálló pedig haza viszi az anyját és a húgát.

A bosszuálló családjában fontos egyéniség az ő nagynénje. Ennek tanácsából nyerte táltos nejét; az ő neje némi tündérféle, egyszer leánykorában vigan fürdött hat testvérével, a kegyes fiu szépen oda lopózkodott, a hét leány öltözéke közül egyet felkapott s nem is adta vissza tulajdonosának, mig az fel nem fogadta, hogy hozzá megy feleségül.

A bölcs néni egyszer egy kést ajándokoz unokaöcscsének azzal a meghagyással, hogy adja a feleségének, s ez tudni fogja, mi tevő legyen vele. Az unokaöcs teljesiti a meghagyást, a felesége pedig, mihelyt kezébe kapja a kést, a sátor mindegyik lakójának — önmagát s férjét sem véve ki — kimetszi a szivét s feldobja a légbe. A néni meglátogatja sátrát és mindegyiket életben találja, noha az élet e lényeges szerve nélkül; hogy az elvesztett sziveket visszaszerezze, ahhoz a tóhoz megy, a melyben a hat testvér fürdik és siratja az elvesztett hetediket. A fürdők egyikének öltözékét elrejtvén, csak azokért a szivekért adja vissza, melyeket a testvérek égi hajlokukban találtak és a melyek épen az ő unokaöcscse családja sajátjai. Ezekkel a mennyben megtisztult szivekkel megrakodva, a néni visszamegy a sátorba, a melynek lakói visszanyerve szivöket, tiszták és szentek lesznek. A nő azt inditványozza, hogy már most menjenek el az ő testvéreihez; az inditvány elfogadtatik s egy pár iramszarvas vonta szánon felemelkednek a légbe, áthatolnak a vastag ködön s végre eljutnak egy meleg és áldott vidékre, a hol maig is élnek.

—r.

MAGYAR

LAKODALMI SZOKÁSOK

AZ ALFÖLDÖN.

(Vége.)

Az esküvő végeztével, mely a szokásos szertartások közt megy végbe, a menyasszonyt, ha ab-

ban egyeztek meg, egyenest a lakodalmas házhoz viszik, ez azonban ritkán esik igy; a szülék még egyszer látni ohajtják magzatukat *lány-fővel*, ezért esküvő után a menyasszonyt a vőfély ismét haza kiséri, a násznép pedig a vőlegénynyel vig zeneszó, öröm ujjongás közt robog hazafelé, utközben egyik is, másik is el-elkiáltja a következő versikék egyikét vagy másikát:

Arany bárány, arany kos,
Szép menyasszonyt viszünk mos'!

Ez az útcza véggel erre,
Szép menyasszonyt viszünk erre!

A ki miránk bámészkodik,
A lagziba kivánkozik!

A kinek mos' kedve nincs,
Annak egy csep eszē sincs!

Ez az élet ugy sem sok,
Használják az okosok!

A ki minket kicsúfol,
Pokolba hason csúszszon!

A ki minket meggyaláz,
Akasztófán legyen váz!

Ihajla:
Megbornyadzott a kajla!

Hazaérve a násznép, egy része táncznak ered, más része pedig a vőlegénynyel együtt elmegy a menyasszonyért, kit a vőfély elkér szüleitől; hozzácsatlakozik még kiséröül két férfi és két nő, az ugynevezett *kállátósok* *), kiket vele együtt víg örömmel repitnek a lakodalmas házhoz. — Itt az uj vendéget (a menyasszonyt) a vőfély mutatja be férje szüleinek a következő vers szavaival:

Jó napot kivánok e házi gazdának,
Ezen kedves vendég befogadójának;
De messziről jöttünk és el is fáradtunk,
Azért egy kevéssé pihenést instálunk.

Nagyérdemü édes atya,
Jó anya, hiv nevelő!
Most kegyes szinetek előtt
A végre álltam elő,
Hogy jól nevelt leánytokkal
Köszönjek hajléktokhoz,
Ki a hit felvételéről
Megtért hiv rokonihoz.

Im eltelt az az időpont,
Hogy választott párjával
Összeköttetett ő a szent
Házasságnak lánczával;
Örökké tartó hüséget
Esküdött jó férjének, —
A kit az atya és anya
Fogadjon el menyének!

Ezután a menyasszony ipát, napát, férjének testvéreit sorra csókolja s ugy vezetik be a mulató-házba, hol már sir a hegedü, a jókedvü fiatalság sarkantyu-pengés közt járja a csárdást.

A teremben fenn a nagy asztalnál ül a *násznagy* a sarokban, ki feje a vendégeknek, körülötte az öregebbek foglalnak helyet és pipa-szó s vidám beszélgetés közt morzsolják a bort. — A másik sarokban két éltes nő közt ül a szomoru menyasszony, ezek vigasztalják s egyszersmind vigyáznak rá, hogy sokat ne tánczoljon (hajdan négy-öt nótát tánczolt a menyasszony az egész lakodalmi idő alatt.) Lenn az ajtó háta megett van a *bánát*, itt a legélczesebb emberek egyikét választják meg *násznagyul*, ki leginkább a jó rendre vigyáz fel; a bánátban egy üres hordót használnak asztalul s arra teszik a nagy csikóbőrös kulacsot, a falakra hagymát, csüves paprikát, tyúkot, kalácsot, gyökeret akasztanak, mentül jobban felczifrázhatják, annál büszkébbek rá, hogy *gazdag a bánát*.

A fő násznagy mellé választanak még egy *vicze-násznagyot* is, ki amaz mellett foglal helyet, ezeken kivül szükség van még *szószóllóra* és *helytartóra* is, továbbá két *tánczmesterre*, kik arra ügyelnek, hogy valaki, legkivált a nőszemélyek közül, táncz nekül ne maradjon; a legtréfásabb s legfurfangosabb embert pedig megteszik *izgáncs*nak, ennek már minden szabad.

Midőn eljön a délebéd ideje, a legénység asztalt rak s a mellé telepedik le a vendégsereg; a a vőfély hozza az első tál ételt, a többit utána a fiatalság, mindegyik ételre mond valami verset, olykor olyat, hogy az egész ház hahotára fakad. — Mielőtt az evéshez fognának, a bánáti násznagy, de leginkább az izgáncs a vőlegénynek és menyasszonynak, kik egy tányérból szoktak enni, páros kés helyett fakést és nádvillát visz azon megjegyzéssel, hogy: különbbel nem szolgálhat, mivel a vendégek a többi kést és villát már elkapkodták, ha ez, a mit ád, nem tetszik, dolgozzanak és vegyenek, ha lesz pénzük, olyat, a milyent akarnak. Ebédközben elsőbb az uj házaspárra mondanak köszöntést, kivánva nekik sok boldog esztendőt, égi s földi boldogságot; felköszöntik még egyenkint a házi gazdát s gazdasszonyt, násznagyokat, helytartót, tánczmestereket, stb. ezek közül is hadd álljon itt egy pár!

AZ UJ HÁZASPÁRHOZ.

Mivel hogy két szivet már egygyé tettetek,
Számos esztendőket, kívánom, érjetek,
Lobogjon egymáshoz tiszta szeretettek,
Gyönyörködjön mindig a Krisztus bennetek.

*) Alább a *kállátó* (kár-látó) máskép is van említve. Mindenesetre a lányos-háztól való küldöttséget jelent az, s értelme akkor volt, midőn a kétnapos menyegző második napján (tehát az első éj után) érkezett a vőegény házához.

Mint nyiló tavaszkor a fák virágokkal,
Ugy ékeskedjetek kedves magzatokkal;
Vegyen környül az ur annyi áldásokkal,
Hogy megterheltetve legyetek azokkal.

Végre ha elhagyja lelketek sátorát,
Testetek hizlalni fogja a föld porát:
Vigan szemléljétek virtusotok sorát
Együtt bővitsétek a szentek táborát!

HÁZI GAZDÁHOZ.

Mi házi gazdánknak, mi jó emberünknek
Az egésségiért igyunk hát vendégek!
Ne légyen romlása az egésséginek,
Minden jót kivánok egész háznépinek!

NÁSZNAGYHOZ.

Nincsen olyan helység, város vagy tartomány,
A hol nem szükséges az előljáróság,
Példa itt előttünk azon kis társaság,
Kiket összeszerzett szeretet s barátság.

Azért instálom hát most engedelemmel,
Légyen figyelemmel ide minden ember,
Éljen a násznagyunk e vendégség feje,
Légyen foganatos itt minden beszéde,
Vigyázzon gazdánknak bégyült vendégire,
E pohár bor váljon fris egésségire!

VICZE-NÁSZNAGYHOZ.

Vicze-násznagy urat az isten éltesse
Mostan hivatalát hogy véghez vihesse,
Kivánom, az isten szerencséssé tegye, —
Nálam egy pohár bor, ezt szivesen vegye.

SZÓSZÓLLÓHOZ.

Szószólló uram is hogy igazat szóljon,
Legelébb előre mindent megfontoljon,
Az igazság mellől soha el ne álljon,
Egy pohár bor fris egésségére váljon!

A fiatalság alig várja, hogy vége legyen az ebédnek, kivált a legények talpa viszket, még az utólsó falatot jóformán le sem nyelték s már takarítják ki az asztalt, hogy ismét tánczhoz kezdhessenek.

Estve gyertya gyujtáskor kivezetik a menyasszonyt a kamrába, ott koszorúját levéve, fejét bekötik, másik ruhát vesz magára s igy vezetik be a tánczterembe a nagy asztalhoz; itt a menyasszonyt, ki az asztalnál ülőknek „jó estét“ kiván, a vőfély következő szavakkal mutatja be a násznagynak és a körülötte levőknek:

Im menyasszouyuuk a koszorut letette,
Fejét féketővel *) felékesitette,
Engedje az isten, hogy mig e koszoru
Fején lészen, bútól ne legyen szomoru.
Ékesség rózsája viruljon orczáján,
Ne jöjjön ki panasz, sóhajtás a száján;
Férjével érhessen számos esztendőket,
Csendes békeségben vigan telendőket.
Sokáig lobogjon élete fáklyája.
Öröm közt végződjék e földön pályája...
Kinek zsebjében van egy garas vagy kettő,
Hozza most közelebb, utánam lész első
Ezen tánczot járni szabadságában áll,
A kinek a zsebje a pénztől jó dobár.
Nosza muzsikások ne szunnyadozzatok,
Hanem szünet nélkül nótákat rántsatok.

Ennek végeztével a menyasszony megcsókolja a násznagyot. Megharsan a zene, a vőfély, ki egy rostát helyezett a nagy asztal közepére, megöleli a menyasszonyt, s elkezdi vele járni a *menyasszony-tánczát*, de alig fordúl kettőt hármat, már csördül a rostába vetett pénz, ettől is elveszik, vagy ha nem akarja, ismét pénzt vet a rostába, de amaz se rest ám, valahányszor ez dob, ő is ugyanannyiszor hajít, végre a ki tovább győzi, az tánczol a menyasszonynyal, míg tőle egy harmadik, ettől pedig egy negyedik s ötödik el nem veszi.

A menyasszonytáncz végeztével az asztalnál ülő öregek összeszámitják a bekapott pénzt, egy kis részt belőle a vőfélynek adnak, egy másikat pedig a muzsikásoknak húrra, előszóllitván a barna fiuk közül egyet, ez húz egy nótát ott az asztalnál násznagy uraiméknak, ennek végeztével megköszöni szépen a jó karatot s helyére távozik; a többi megmaradt pénzt pedig — de nini! imhol jön a bánáti násznagy is az izgáncscsal egyben, kezében egy bögre, a bögrében pedig most ez egyszer nem víz, vagy bor: de pénz van, még pedig ugyancsak busásan sok; ő ugyanis a menyasszonytánczakor az izgáncscsal együtt az ajtóra állott s egy lelket sem eresztett se ki se be, csak azt, ki a bögréjébe egy darab pénzt vetett, most azt hozta elő, s örül, hogy a bánát nem maradt adós; ekkor a násznagy fáradságuk jutalmául mindkettőnek tölt egy-egy pohár bort; — az újonnan hozott pénzt a többihez olvassák s ugy adják át a menyasszonynak.

Ekkor ismét elkiáltja egyik vagy másik:

Húzd rá czigány! disznót adok,
Nem durja föl az udvarod.

a more nem rest, rárántja, a fiatalság bakázik... de alig tánczolnak négy-öt nótát, itt a vacsora ideje; ujra hozzá fognak az evéshez, a vőfély most is kitesz magáért, hisz' délebédkor azt mondta, hogy:

Mikor bor áztatja meg száradt torkomat:
Nem minden szeméten találni páromat.

már ekkorra pedig jócskán behörpentett a venyige levéből. Vacsora végeztével a menyasszonyt kisérő kállátósok még tánczolnak egy nótát, avval kászolódnak haza felé, az egész vendégsereg muzsikaszóval kiséri ki őket s ugy bocsátják el.

A kállátósok elmenetele után a vendégek közül az öregebbek szintén nyugalomra térnek; a fiatalság pedig kétszeres kedvvel fog a tánczhoz, ugy megforgatja azokat a fiatal menyecskéket, eladó lányokat, hogy még! járják a csárdást egyre kivilágos kiviradtig...

Hajnal felé, midőn már a legénység be kezd telni a tánczczal, hozzáfognak mindenféle dévajsághoz; ekkor kerül rá a sor a *temetkezésre*, nevezetesen az izgáncs leterít egy legényt a ház közepén fehér lepedővel, ez a halott, ekkor előveszi a

*) Fejkötő.

tavalyi kalendáriomot s abból elbúcsúztatja a körül állóktól, majd felolvassa a halott *testamentomát*, előadja mije volt? kinek mit hagyott? stb. stb. van nevetés, meg nevetés, de még mennyi!

Ma már a lakodalom csak egy napra és az ezt követő éjre szorítkozik; hajdan három-négy napig, sőt egy hétig is eltartott, minden délután ujra kezdték a mulatságot; az utolsó napon, ekkor már muzsikás nem volt, kását főztek ebédre, s egy némely torkosabb vendéget a szakácsasszonyok a kásás kanállal tuszkoltak haza, ez volt a *kitoló kása*.

A lakodalom utáni vasárnapon a menyasszony szüléinél tartanak egy, a lakodalomhoz mindenben hasonló mulatságot, ezt nevezik ezen a vidéken *kárlátónak* vagy *kállátónak*.

TÖRÖK KÁROLY.

NEMZETI SZINHÁZ.

(Oct. 31.)

Nadányi. Eredeti szomorújáték 5 felvonásban. Irta Szigligeti. — Szigligeti e legujabb tragédiájáról meglehetős egyformán nyilatkoztak a lapok s mint nem sikerült vagy csak részben sikerült müvet elitélték. Nincs kedvem vitatkozni mennyiben van igazok s mennyiben nincs. A végeredményben egyet értek velök, ha indokolásukat nem helyeselhetem is. Olyat is róttak meg benne, mi jó vagy legalább nem hiba. Azonban van e müben valami, a mi kritikust nagyon érdekelheti, ha figyelemmel kisérte Szigligeti pályáját. Szigligeti eddigi tragédiáit inkább a szerkezet virtuozitása tüntette ki, mint a tragikai mélyebb conceptio s az erősb szenvedélyek sikerült rajza. Föllépte nevezetes mozzanat volt a magyar dráma fejlődésében: erősb érzéke volt a drámai forma iránt, mint elődei bármelyikének, s technikai ügyességével néha fedezte a belső fogyatkozásokat is. Épen azzal ajándékozta meg a magyar szinpadot, mire idő szerint legnagyobb szüksége volt. S ime e művében a drámai forma oly laza, mintha nem Szigligeti irta volna, s a technikai virtuozitást inkább csak egy pár jelenetben vehetni észre. Ellenben a tragikai mélyebb conceptio s az erősb szenvedélyek rajza felé való törekvés szembetünőbb, mint régebbi müveiben, habár nem a valódi siker kiséretében. Uj forduló pont-e ez Szigligeti költészetében vagy csak esetlesség? Emelkedni fog-e vagy sülyedni mint tragédiaköltő? Ki mondja meg, de figyelmet érdemlő jelenség.

Nadányi cselekvénye sokkal előbb kezdődik, mint a hogy a mű alapjául szolgáló tragikai összeütközés kivánná. Csaknem másfél felvonást expositiónak nevezhetni. Igaz, hogy az első felvonásban is drámai haladást látunk, de e részletnek csak külső s nem belső kapcsolata van a valódi cselekvénynyel, mely Nadányi megszabadulásával kezdődik. A vár ostroma, Nadányi elfogatása, a tragikus alappal szemben mind csak események és valósággal nem a cselelekvény részei. Vajon nem érthetnők-e meg az egész cselekvényt, ha a mű a börtönjeleneten kezdődnék? A két rabnak ugy sincs miről beszéljen, s itt szépen elbeszélhetné egyik a másiknak, hogyan jutott fogságba, minő pártviszály szaggatja Erdélyt, kivált ha Zámbót épen akkor vezetnék be a börtönbe. Azonban ezzel csak a cselekvény megkezdésének hibáját kivánom kimutatni s nem egyszersmind ezt a tanácsot adni, hogy Szigligeti igy könnyüszerüen kijavithatná művét. Csak lényeges átdolgozással lehetne megjavitani mind az expositio, mind a szerkezet hibáját. Nem egy felesleges személy és jelenet van itt, s mellőzve egy s más, mit a szerző czélja megkivánt volna. Bizonyára csak nyert volna a mű, ha Zámbó, Imrefi, Géczi helyett Bátorival többet foglalkozik a szerző s az első felvonás helyett a végső felvonásokat teszi gyorsabb menetüvé. De nemcsak a lassuság árt a végfelvonásokban, hanem a tableauszerüség is. Hiányzik bennök a természetes folytonosság, s mi több, Nadányi bukásának fokozatai olyanok, hogy itt vagy amott már bevégződni hiszszük a cselekvényt. Nadányi és neje nem tudnak se élni, se halni, részint a cselekvény vontatottsága miatt, részint más okból, mi sokat levon a végjelenet hatásából.

De a mily gyönge e mü szerkezete, majdnem oly erős törekvést látunk a tragikai hatás felé. Sajnálhatni, hogy e törekvést nem koronázta siker. Azt hiszem nemcsak én, hanem a közönség is örömest megbocsátana egy kis formátlanságot, számos technikai hibát, ha valódi tragikai hatás élveiben részesülhetne. Nadányiné, hogy megmentse férje életét, föláldozza erényét, s nemcsak magát teszi semmivé, hanem férjét is. A gyalázat kinjai közt, a boszu hevében. Nadányi, a hős, a szabadság bajnoka orgyilkossá sülyed, s midőn a zsarnok halála után az ország felszabadul, nemczak barátjai vetik meg e tette miatt, hanem az uj fejedelem is, sőt ez üldözteti és meggyilkoltatja. Mindebben elég tragikai elem rejlik, talán egyszerre igen sok is. Alig van nehezebb feladat, mint egy oly nő rajza, ki erényét erényből áldozza föl, épen azért, kinek szerelmét e tette által nemcsak örökre eljátszsza, hanem boldogtalanná is teszi. Valóban senkinek sem merném ajánlani ilyesmi feldolgozását, mert inkább csak kinozni fogja az embert, mint meghatni. A fő baj az, hogy a mig egyrészt növekedik a tragikai érdek, addig másfelől romlik. Szigligeti e bajt még azzal tetézi, hogy a nő küzdelmét a tett előtt nem rajzolja s a tett után nem mint őrültet, vagy öngyilkost lépteti föl. Nadányiné csak válni akar, mert gyermekéért élni kell. A néző vele együtt egyszerre csak kijózanodik s puszta sajnálatnál alig érezhet egyebet. S mire való az a sok jeremiád? Oly nő, ki önfeláldozásában oly tettre képes, arra is képes lesz, hogy ne élje túl gyalázatát. Vajon nem lett volna-e jobb, ha Nadányiné nem igy téved; ha Báthori a jövő re-

ményében ad kegyelmet a férjnek, vagy más okból; ha Nadányiné, mert férje tilalma ellenére járta az udvart, gyanuba jő a világ előtt s ebből származnak a bonyodalmak? Nadányi felfogása már jobb, de bukásában a rajzolt körülmények között nem hihetünk. Szerző Báthorit a legelvetemültebb zsarnoknak tünteti föl. Imrefin kivül senki sincs, ki vesztét ne ohajtaná. S ime halála után egyszerre csak Nadányi ellen fordul a közvélemény. A tény igaz, de a drámában nincs hozzá kulcsunk. Ha a drámában szereplő Nadányi más, mint a történelmi, a bukás indokát is ahhoz képest kellett volna módositni. Nadányi nem oly nevezetes történelmi személy, hogy a költőnek sok szabadságot ne engedjen. Bukásában szerepet kellett volna játszani a politikai viszonyoknak is; ezek rajza tán érthetőbbé tette volna azt, mit igy bajosan érthetünk.

GY. P.

A ZENÉSZETI LAPOKNAK.*)

Utóirat az egy, még, megy, de, már, sok történetéhez.

> Ich habs erlebet und erfahren: wenn alle Künste wurden ordentlich und richtig gelehrt, so dass mans wohl fassen konnte, wer nur nicht gar ein Tölpel war: da hat die Jugend nicht studiren wollen, ist faul, nachlässig und verdrossen gewest.
>
> *Luther.*
>
> Amicus Ábrányi, sed magis amica veritas.

Azt vártam, hogy a „Zenészeti Lapok“ komoly és fontos képpel inditványozott zenei számlálására irt czikkem, melyre a Koszoru olvasói emlékezni fognak, mind az inditvány első elfogadóját, mind módositóját, mind a tizenegyet s tizenkettőt elharapni képtelen szerkesztőt felinditja: az inditvány életrevalósága mellett elmondani ujabb *münézetöket.* — De mintha az „*eyy még megy*“ sohasem is létezett volna, Zimai ur hütlen lett saját elmeszüleményéhez; egy jó szót sem mond annak védelmezésére a mi tiz napi erős gondolkodásába került, s a mitől *át van hatva*; de e helyett azt vitatja, hogy a zenészek csakugyan *felezik* a tizenkét méretes ütenyeket, mert ugymond: „a felezés határozottan megmondja a számot, mig a *kevesbitik* (ezt én mondtam volt) alatt 7. 8. vagy 10-et, szóval határozatlan valamit lehet érteni.“ Igaz, határozatlanul fejeztem ki magam; mert feltettem Z. urról, hogy alaposabban érti a zene elemeit, mint az irás müvészetét, s határozottan meg fog érteni. A tizenkét méretes ütenyt nem felezik, hanem sebes időben véve határozottan négy felé osztják, s ekkor egy ütésre esik három méret; lassu időben is négyfelé osztják, s itt aztán a karnagy minden ütésben kijeleli a három-három méretet, a gyermek pedig számlálhat kétszer hatig. Utóbbi esetben volna értelme a felezésnek; de hogy Z. ur ezt nem érti, kitetszik saját szavaiból: „felezik (t. i. a zenészek) az ütéseket s gondolatban számlálnak egyre *kettőt* vagy hármat.“ Igy bizony se Csehországban, se Kecskeméten nem számlálnak, s a „Zenészeti Lapoknak“ szakavatottságától meg lehetne várni, hogy ilyen helyeken a veres plajbászt ne kiméljék. Felszólitom Z. urat, nevezzen meg egy olyan zeneművet, melyben a zenészek *felezik* a tizenkét méretet, azaz: hatot, hatot számlálnak, s aztán gondolatban mindenikre kettőt-kettőt.

Z. ur azonban e tárgy végére odaveti: *enynyit erről* s azzal akarja vigasztalni magát, hogy „*Bordalom*“ és „*Finn dalaim*“ is roszak. Azt mondja egy helyütt: hogy ha állitásom szerint őt a „Zenészeti Lapok“ támogatják, engem viszont a Koszoru szerkesztősége támogat, (tehát Arany titkon nagy zeneértő) „*s igy* — ezek Z. ur szavai, — *reménylem quittek vagyunk.*“ Példálózik továbbá: hogy miután valaki nem lehet iró tehetség nélkül, ugy zeneköltő sem. Arra is elitél, hogy szerkeszszek egy Bolond Istók féle naptárt. (Igaz hogy háládatos munka lenne, mert az Üstökös és Bolond Miska nem képes illustrálni az önhitt elmebetegek nagy számát.)

Ám legyen; vagy, hogy Z. ur szavaival éljek: ez *még megy*; de a mi alább következik, *az már sok.* Igy szól Z. ur: „magam is elolvasván *kapczáskodó* s a dologhoz épen nem tartozó *kigyó fulánkokkal* megrakott czikkét, láttam, hogy az rajtam kivül még a „Zen. Lapok“ több munkatársára is reáczélozta vak lövéseinek csepü fojtásait.“ — Gentleman! vajon melyik iskolában tanult ön? Mit mond a finom Liszt, ha látni fogja hogy ilyen apostolai is vannak?

Mig Zimai ur az *egy még megy*-gyel vagy, a mihez a Koszoru ujdondásza hasonlitotta: a *megymaggal* elhallgat, addig a „Zen. Lapok“ szerkesztője azt mondja, hogy *az egész inditványnak csak annyi fontosságot tulajdonitott, a mennyi minden inditványt megillet.* E feleletből a „Z. Lapok“ közönsége nem fog elokosodni, hogy a szerkesztőség vajon fontosnak, vagy figyelemre méltónak sem tartja az inditványt. Ha fontosnak tartja, ugy jelenleg hütlenségbe esik az inditványozó iránt, kiért a minap ugy fohászkodott: „*tartsa meg őt a kegyes ég hazánknak és zenemívészetünknek.*“ Lehet-e hinni, hogy a kiért igy imádkozunk, egy csekély fontosságu inditványnyal lép fel? A szerkesztő tehát hütlenségbe esik; mert az inditvány fontosságának minősége felett egy árva *mülnézetet* sem koczkáztat. Ha pedig nem tartja fontosnak, ugy, régi szokása szerint, már elfeledte a mit Zimai ur az interpellatio végén mond, s a mit a szerkesztőség megcsillagoz. Ezt mondja Z. ur: „Ezek után tehát szerintem bátran nézhetünk az *egy még megy*-nek sebes tempóban való használhatóságá-

*) Részünkről e vitát ezzel befejezettnek nyilatkoztatjuk. *Szerk.*

nak is elébe.“ A szerk. csillagja ez: „magunk is felkérjük a Koszoru t. ujdondászát — habár a 11 s 12-re nézve sehogy sem tudjuk elképzelni, hogy miként fog az sikerülni (t. i. az elharapás), de ha csakugyan sikerül, mi is készséggel csatlakozandunk hozzá.“ Ebből az tünik ki, hogy a szerkesztőség az inditványt hallgatva elfogadta volt. Továbbá, hogy a „Zenészeti Lapokban“ akárminő inditvány megjelenhetik, s ha a közönség elfogadja, ugy ők is magukévá teszik; ha pedig nem, ugy ők sem tartják fontosnak. Igy a szaklapnak nincs semmi értelme, holott a szerkesztő mások tanitása s a magyar zene müvelése végett állott fel, s hirdette a *nagyszerü időket*. Egyszer megtörtént már az is, hogy a „Zenészeti Lapok“ — daczára annak, hogy Wagnernek legbuzgóbb tisztelői — minden czáfoló jegyzék nélkül közölték Schmidt Julián czikkét, mely Wagnertől még a költői tehetséget is megtagadja. Aztán később megtámadták a Koszorút, hogy Wagnerben kétkedni mer, s a Schmidt Julián czikke miatt olyanformán mentegetődztek, hogy ezt csak változatosság kedvéért teszik. Ha a „Zen. Lapok“ előfizetői olyan önállók, hogy az effélét meg tudják mérlegelni, ugy nincs Zenészeti Lapokra szükség. S ha a Zen. Lapok előfizetőinek jó tanácsra van szükségök: az illető laphoz hasztalan folyamodnak. Ilyen következetességekre találunk a Zen. Lapok akármelyik évi folyamában, s ezeknek legutolsója az *egy még megy* felkarolása s eldobása. — Mert eldobták, midőn emlitett czikkemre semmit se válaszolnak, hanem a szerkesztő következő argumentumokkal áll elő.

1) Ajánlja, hogy forditsam le Faustot, mert nekem a veres köpenyeges vitéz leforditása legtökéletesebben fog sikerülni. (Minden bizonynyal jobban, mint a szerkesztőnek bizonyos czikkek forditása, melyek egyikében — ámbár szaklapot ad ki — a Büvös vadászban előforduló büvös golyók (Freykugel) helyett *szabadalmazott* golyókat forditott.)

2) Egy idő óta nagyon szeretek a Z. Lapokkal s a szerkesztő személyével ingerkedni. (A személyt illetőleg megjegyzem, hogy a szerkesztő nem tud különbséget csinálni a *személy* és *dolog* közt. E rá nézve szomoru igazságot ugy fogja megczáfolni, ha megmutatja, hogy a személyével ingerkedtem.)

3) Nem fél akadémikus tekintélyemtől. (Ettől bizony nem is félhet, mert nem vagyok akadémikus.)

4) A Zenészeti Lapoknak buzgó elvtársa voltam, mig érvényesitették harapási hajlamaimat. (Megint egy következetlenség. Hisz épen önök akarják megtanulni a 11 s 12 elharapását. A mi pedig érvényesitésüket illeti: csak annyiban voltam s vagyok elvtársa a szerkesztőségnek, a menynyiben minden ember lehet, hogy t. i. a zenét s különösen a magyar zenét müvelni kell. Ezen innen azonban sok mindenben eltérvén a szerkesztőségtől, még akkor sem maradhattam volna dolgozótársuk, ha szabad lenne egy lapban egymással ellenkező elveket hirdetni; mert hisz igy is elég egymással ellenkezőt beszélnek.)

Ilyen argumentumokkal áll elő a szerkesztőség, s azt mondja, hogy ha nagyon keresem az alkalmat személyébe kötözködni, még alkalmam is lehet tapasztalhatni, hogy tőlem meg nem ijed. — Nekem a szerk. személyével nem volt, s nem is lesz okom bajlódni, s ez uttal is csak azt a kötelességet teljesitettem, melyre hivatva van minden, ki a közügy érdekében működik.

Zimai ur igy szól egy helyütt: „Azt tartom, hogy gondolkodni soha sem szégyen, s csak is ez által jutunk valamire.“ Ezt Z. ur be is bizonyitotta. Ajánlom a szerkesztőségnek az ily igazságok mélyére hatni; gondolkodjék, mert gondolkodni nem szégyen.

BARTALUS ISTVÁN.

Thierry és a magyar akadémia.

Thierry Amadé „Histoire d'Attila et de ses successeurs“ czimü munkája épen most jelent meg második javitott kiadásban. E bennünket oly közelről érdeklő munka kitünő érdemeiről fölösleges szólanunk. Az első kiadáskor bőven szólottak róla történetiróink, sőt részenként le is forditották. Azonban e második kiadás előszavát egész terjedelmében ide igtatjuk; szerző oly méltánylattal szól benne a magyar akadémia néhány tagjáról, minőben magyar iró ritkán részesül.

„Önbizalommal bocsátom a közönség elébe e második kiadást, melyet egész e pillanatig késleltettem, hogy annál nyugalmasabban átnézhessem és megjavithassam. Az átnézés teljes lőn. Köszönet magyar akadémiai kitünő tagtársaim szives közlékenységének; megjavithattam némely tévedést, módosithattam bizonyos véleményeket az események- és emberekről; és a mely nagy becsü megjegyzéseket nem szőhettem be a szövegbe, a könyv függelékéhez csatoltam, hol szintén munkám megjavitására szolgálnak.

Köszönöm különösen azt a buzgóságot, melylyel mintegy rendelkezésem alá adták széles tudományukat, véleményöket és könyvöket, Bartal György a magyar kanczellária hajdani tanácsosa, a középkori magyar közjog történetirója, jogtudós és nagy tudományu férfiu; Érdy ur, a nemzeti muzeum conservatora; tanár Kiss ur; Nagy ur; Balogh Pál ur, kinek tudománya épen oly kimerithetlen, mint szivessége; nem feledhetem kivált Szabó Károly urat, az erdélyi muzeum conservatorát, kinek sok becses jegyzetet köszönhetek, melyeket munkámba beszőttem. Szabó Károly ur egyszersmind szives volt magyarra forditani, s méltán elhiresült nevével tisztelni meg munkámat. E tudós férfiak ily buzgó és szives támogatása után, ugy szólva a magyar akadémia auspi-

ciuma alatt jelen meg munkám második kiadása. Kell-e jobb ajánlat egy oly könyvnek, melynek tárgya gyakran Magyarország?

E kiadás más oldalról is nyert némi bővitést, mely talán nem érdektelen; ez a châlonsi csata kritikai vizsgálata, mely III. Napoleon császár ő felsége kivánatára iratott. Im elmondom történetét. A császár nagy hadi gyakorlatot tartott e város mellett, épen azon téreken, hol ezelőtt tizennégy századdal Európa fegyveres népei megütköztek a barbar Ázsia sergeivel. E téreken, a Suippe partján maig is áll egy római táborhely, még elég jó karban, melyet a hagyomány Attila táborhelyének nevez. A tudósok között nem egyszer élénk vita tárgya volt e táborhely s az a szerep, melyet ez a châlonsi csata folyama alatt játszhatott. Ez volt kiindulási pontja egy csoport kérdésnek, melyet a császár az iránt intézett hozzám: vajon e nevezetes napon minő állást foglalhattak el Aetius és Attila sergei; ő fölsége fölhatalmazott közzé tenni feleletemet, melyet munkám első kötetének függelékéhez csatoltam.

Vajon én, idegen, képes voltam-e minden adatot összegyüjteni, melyeket Attilára és fiaira nézve a történelem szolgáltat? Ugy hiszem igennel felelhetek. Magyarország tudósainak helyeslése, kik Attila történetét nemzeti ügygyé emelték, még jobban megerősitették e részben önbizalmamat. Azon töredékek, melyek a barbarok e legelső hőséről reánk maradtak, alkalmasint az egyedüli adatok, melyeket a történelem valaha birni fog. A Duna és Tisza partján, felső és alsó Magyarország térségein történendő ásatások végre a hunok nagy királyának eltemetett kincsei és csontjai feltalálására vezethetnek. A föld hü őr s előbb-utóbb visszaadja a mit reá biztak, de a krónikák lapjai, ha tudatlanság és hanyagság elenyészni engedte őket, örökre olvashatlanok.

VEGYES.

* Az akadémia hétfői ülésében (nov. 7.), a philos. törv. és történettudományi osztályokon levén a sor, *Henszlmann* Imre l. tag tartott előadást azon archaeologiai utjáról, melyet közelebb a szatmári püspöki megyében *Römer* Fl. akad. tag és Schulcz F. épitész társaságában hajtott végre. Sok nevezetes régi templomot talált, melyek ma már jobbadán protestans kezeken vannak, s ez által, valamint az idők viszontagságai folytán is, egyes részeikben károsultak, de mindnyájok összehasonlitása egész rendszerét adja a középkori hazai egyház-épitészetnek, melyet derék tudósunk ernyedetlen buzgalommal s a legapróbb részletig nyomoz. — A másik előadás, *Romer* l. tagtól, szintén régiségtani volt. Előre bocsátván, mily sajnos, hogy hazánkban a régiségek, többnyire már felfedeztetésök alkalmával, elpusztulnak, széthordatnak, a Buda környékén, jelesül mindjárt egy budai téglavető mellett nem régiben talált római sirokról értekezett, bemutatván nemcsak rajzban, hanem valóságban is némely onnan került tárgyakat, melyek közül — ritkasága által — kiváló figyelmet érdemel egy római tábori szék, vasból, melynek szerkezete ügyesebbnek látszik, mint a mostaniaké. A budavárosi kapitányság éber gondossága által mind e tárgyak a nemzeti muzeum birtokába jutottak. — Érdekes ajándékot mutatott be Toldy Ferencz r. tag, „Szerbia byzánczi emlékeit“ német nyelven *Kánitz* Bódog Bécsben lakó hazánkfia művét, disz kiadásban, sok szép rajzzal. Végre az elnök, gróf Dessewffy, felszólitja az osztályokat, hogy mivel az akadémia Sz. György napján a palotába költözik, hol a tagok számára olvasóterem is lesz, jelöljék ki a megrendelendő tudományos folyóiratokat. Az akadémia az elnöki felszólitást nagy megelégedéssel fogadta, s megbizta az osztályokat és bizottságokat a szakukba vágó jelesb folyóiratok kiválasztásával.

* Azon 5000 forintból, melyet, mikép mult számunkban emlitettük, boldogult Ghyczy Ferencz közczélokra hagyományozott, egy 200 frtos alapitványt a *Kisfaludy-társaság*, 300 frtot a *magyar irók segélyegylete* számára ajánlott fel az elhunytnak édes atyja, Ghyczy Kálmán ur.

* A *Kisfaludy-társaság* pártolói a közelebbi nehány nap alatt csaknem *százzal* szaporodtak. Csak a P. Naplóban megjelent utolsó közlemény óta Ungvár 19, Máramaros-Sziget 14 pártoló taggal gyarapitá a társaságot; az előbbi a Felvidék és Tomor Ferencz tanár, az utóbbi Szilágyi István tanár és akad. tag buzgalma következtében.

* Négy kamarai hangverseny lesz az evang. gymnasium teremében novemb. 20, dec. 4, dec. 11 és 26-kán. Rendezők: Spiller Adolf, Szuk Lipót, Zaphir Károly és Zöllner Rudolf urak. Programmjaikban sok érdekes van: Schumann Robert négyese, ötöse, Beethoven hármasa, négyese, Hummel nagy hármasa, Volkmann R. négyese stb. — Mindenik hangverseny ötödfél órakor kezdődik az emlitett napokon.

* Reményi Ede külföldre utazása előtt az alföldön tesz egy körutat, s csak innen visszatérte után rendezi a zenész segélyző egylet javára adandó hangversenyét. — Az orvostanulók segélyegylete pedig nov. 20-dikán rendez hangversenyt a nemzeti muzeumban. — Az ősz csak mindig meghozza a hangversenyeket.

* Tisza Kálmán „Alföldi levelek Jókai Mórhoz“ czim alatt egy — mint látszik terjedelmes és átalán a nemzet egész szellemi életét figyelembe vevő — czikksorozatot kezdett meg a „Hon“-ban. Első levelében átalánosan beszél társadalmunkról s nemzetünk multjáról. Majd annak fejtegetésére tér át, hogy a különböző társadalmi osztályokban a legalsóbb fokú, aztán a közép miveltség, az europai szinvonalon álló tudományosság mennyire van elterjedve, s végre vannak-e olyanok, kik az összes emberiség zászlóvivőinek tekinthetők? A

népnevelést illetőleg nagy hiányt lát iskoláinkban, s a pusztai életben; a közép osztály miveltségére nézve megrövja, hogy ifjaink leginkább csak a jogi pályára lépnek, s ez által aránytalanul növelik a bureaucratiát, s válságos időben sokan oda jutnak, hogy nincs más választásuk, mint vagy családostól koldusbotra jutni, vagy megválni vélemény- és tettbeli függetlenségöktől. A IV. levélben örömmel látja, hogy vannak hazánkfiai, kik az europai tudományosság szinvonalán állva, azt hazánkban terjeszteni képesek, s a nagy közönség miveltségét is elég kedvező szinben látja. „A mely nemzet — ugymond — a mienkhez hasonló szorult anyagi helyzete daczára, minden egyéb köteles terhein kivül, tudós társaságának, szinházának, irodalmi társulatainak felvirágoztatására, — elaggott irói, művészei fölsegélésére, értékes könyvtárvételre, gazdászati ismereteket terjesztő egyletekre, — elhunyt jeles iróinak és más tagjainak emlékére stb., ide nem számitva az egyes hitfelekezetek által tudományos intézetekre alapitást és fentartására gyüjtött adakozásokat, — harmadfél millió körül tudott áldozni akkor, midőn ugyanezen 15 év alatt a hazánk egy részét sujtoló inség maga milliókat vett igénybe: azon nemzetnek a szellemi fejlődésben haladása kétséges nem lehet.“

* Méltó helyen lesz megemlitve jeles hazánkfia e reményteljes szavai után, hogy szépirodalmi intézetünk, a *Kisfaludy-társaság*, megint két uj alapitványt nyert: *Tisza Kálmánét* és gr. *Bolza Istvánét*..

* Katona József szobrát Kecskeméten halottak napján fényesen kivilágitották, s a dalárda gyászdalokat énekelt körülte. Kegyeletes megemlékezés nagy halottunkra.

* Az erdélyi inség enyhitésére a cs. kir. államminiszterium az alatta álló minden ország- és királyságban általános gyüjtést rendelt.

* Szathmári Károly, az egykori „Magyarország“ czimü nagy napilap szerkesztője, szintén „Magyarország“ czimmel és nemzetgazdasági tartalommal, időhöz nem kötött füzeteket akar megindítani.

* A nemzeti szinháznál a régibb darabokat, melyek éveken át nem kerültek szinre, mostanában kezdik előszedegetni, s a mint a tapasztalás mutatja elég jó eredménynyel, mert a közönség rendesen szép számmal jelenik meg előadatásukra. Ilyen volt már a mult héten Beethoven „Fidelio“-ja, ilyen „Fiammina“ s ilyen a „Keztyü és legyező.“ —E héten vendégszereplő szinésznőnk is volt: Hirtling Mária asszony; szép szinpadi alak, középtermetü szinésznőinket szinte fejjel haladja, s társalgási darabokban elég ügyességet tanusit, de hangja nem elég hajlékony, s erősebb érzelmek kifejezésére átalán nem alkalmas. — A jövő pénteken (nov. 18), mint Vörösmarty halála évnapján, az „Áldozat“-ot fogják játszani. A heti előkészületre kitüzetnek: vasárnap nov. 13. Tündérujjak. Héttő 14. Szövetségesek. Kedd 15. Fidelio. Szerda 16. Völgy liliома. Csüt. 17. Linda. Péntek 18. Áldozat. Szombat 19. Hugenották.

* Beszterczebánya városa felhivja a magyarországi városokat, hogy a Libay által készitett ezüst Napoleon-szobornak a nemz. muzeum számára leendő megvásárlásához adakozzanak. A szobor ezüst értéke 700, müértéke 4000 frt, s eddig csak 1200 frt gyült össze. Ez összeg fejében is átadatott ugyan már a szobor a muzeumnak, de annyival inkább kötelessége most már városainknak folytatni az adakozást, s legalább a 4000 frtot összeszerezni a 84 éves müvész számára.

* A debreczeni casino által kezelt Kazinczy-alapitványból az 1864—65-ki tanévre következő pályafeladatok tüzettek ki: I. Kivántatik Schiller „Taucher“ czimü balladájának tartalom- és alakhü fordítása. Első jutalom 6, másodjutalom 2 darab arany. II. Kivántatik Cicero „De oratore“ czimü müve III. könyvének XXV—XXXV-dik fejezetei fordítása. Az első jutalom 6, a másodjutalom 2 db. arany.

* A zágrábi egyetemen egy magyar jogi tanszéket szándékoznak felállitni.

* Két lapunk szünik meg ujabban, mint szerkesztőik jelentik, ideiglenesen. Az egyik a „Felvidék“, mely ujévig szünetel, s akkor Kassán megint ujra kezdi pályáját, a másik a „Hölgyfutár“, melynek szerkesztője a következő nyilatkozatot teszi közzé: „Kötelességemnek tartom kinyilatkoztatni, hogy a „Hölgyfutár“ kiadását nehány hétre föl kell függesztenem. De hogy t. előfizetőim e pár hét alatt is rövidséget ne szenvedjenek, kárpótlásul „Szerelmi pikanteriák“ czimü, már sajtó alatt levő 2 kötetes beszélygyüjteményt, melynek ára 2 ft 50 kr, veendik. A lap ujévre elsőrendü munkatársak közreműködésével folytatni fogja pályáját. Ha netalán volnának t. előfizetőim között olyanok, kik e pár hetet bevárni nem akarnák, azok méltóztassanak levélben értesiteni, hogy a hátralevő pénzzel mi történjék. Isten velünk a viszontlátásig! Pest, nov. 7-én 1864. *Balázs* Frigyes. — E lap Nagy Ignácz özvegyének volt tulajdona és képezett számára szerény jövedelmi forrást mindaddig, mig ujabb időben a szerkesztők és főmunkatársak oknélküli minduntalan változása, s velök a lap irányának iránytalansága a közönséget el nem idegenitették tőle, azért óhajtjuk mi is a M. Sajtóval, hogy ujévre föltámadván, oly kezekre kerüljön, melyek képesek legyenek azt ismét valóságos irodalmi szükséget pótló közlönyné emelni s az érdemes iró özvegyének szerény jövedelmét továbbra is biztositani.

* Megint egy csomó névváltoztatást olvasunk a lapokban, s hála istennek nem olyan kificzamitott „Napvölgyi“, „Csillaghegyi“ és „Fűfi-Fafi“ neveket, mert ilyenfélékről a magyar embernek fogalma sincs, — hanem olyanokat, melyek hangzásukra nézve magyarok, s nem rinak ki a régibb nevek közül. Igy p. a közelebb magyaritottak mind ilyenfélék: Hollósi, Sándor, Sán-

dori, Faludi, Istvánfi stb. A magyaritás magyarodásában örvendetes haladás!

* Az ötven darab opera nyitányt tartalmazó gyüjteménynek — melyet Rózsavölgyi és társa mükereskedése ád ki — már első kötete megjelent. Van benne Aubertól 3, Beethoventől 6, Bellinitől 6, Boieldieu-től 2, Cherubinitől 2, Donizettitől 4, Glucktól 2; összesen 25. Ezen első kötet ára hat forint, melynek beküldése után a mü azonnal megküldetik posta utján az előfizetőknek.

* *Zeneiró gép.* Régen törik fejöket a technikusok egy oly gép feltalálásán, mely a zongorán játszott darabokat egyszersmind pontosan le is irja. Egy ily gépnek a zeneszerzők rendkivül nagy hasznát vennék, játszás közben elröppenő gondolataik és ábrándjaik felfogására. Most ez egy *Enders* nevü, Párisban lakó németnek sikerült volna. Oly gépet talált fel, mely bárminő billentyüs hangszerre alkalmazható, kevés költséggel; benne vagy alatta elrejthető; akárhány octávára képes; belszerkezete, természetesen, titok. A mi látható, az egy hosszu papirtekeres, mely egyik oldalon a gépbe tekeredik, másfelől feketén beirva kijő. A gép pontosan rakja a kottát, vonalra, vonal közé, s nemcsak a betüt el nem téveszti, de a mennyiséget ($^1/_2$ $^1/_4$ $^1/_8$ $^1/_{16}$ $^1/_{32}$), a szüneteket, a *forte*-t, *pianot*, sőt még a *pontos* kottákat is hiba nélkül jegyzi: szóval a darabot készen adja, ugy hogy alig marad rajta egy-két tollvonás igazitni való. Sőt arra is alkalmas, hogy valamely zeneművet rögtön más hangnembe át tegyen rajta a játszó, partiturákból egyes szólamokat külön irjon, s a zenetanulót ellenőrizze, mert a legkisebb hibát is odanyomja kérlelhetlenül. Szóval csudagép, melynek a zenevilágban százféle hasznai lehetnek — ha t. i. igaz.

* Wachtel énekes a bécsi szinháznál megbetegedvén föllépése estvéjén, az igazgató daczára egy másik vállalta el szerepét, kinek aztán Wachtel hálából 100 frtot küldött. E nagylelküségért igy dicsérte meg egy zenelap: „Ez már olyan *á*, a mi ugy hangzik mint: *Achtung*, olyan *b*, mely ugy hangzik mint *Bravo*, olyan c, melynek *Collegial*, olyan *d*, melynek *Dankbar*, olyan *e*, melynek *Edel* a hangja.“ „Auch gut!“ mondaná Cicero — vagy Saphir.

* Freytag Gusztáv, német regényiró, egy háromkötetes regényen dolgozik, melyből kettő már meg is jelent. Német lapok nagyon dicsérik a megjelent részt. Tárgya a mai német életből van véve.

* Ujdonságok a franczia szinen. — Gounod Károly, a Faust opera szerzője, ismét uj operán dolgozik, melynek szövege Ponsardnak „Agnes de Meranie“ drámája után van csinálva. George Sand pedig, Meurice társaságában, „Sárkány“ czimü szinművet irt, egy három felvonásos fantasticus vigjátékot a Vaudeville szinház számára. Ugyanott egy nézőjáték készül szinre: „Supplice d'une femme“, a fáradhatatlan Girardin Emil tolláből. — A Palay Royalban pedig egy napi bohózatot adnak, melynek czime és tárgya a felkapott: *Eh Lambert*; Még szerzőül is *Lambert testvérek* vannak megnevezve.

UJ KÖNYVEK. *)

AZ ÖSSZES ÁLLAMOK STATISTIKAI TÁBLÁZATA. Dr. *Hübner* után *Gyene* Gusztáv. Legnagyobb imperiál tábla, 1 lapon. (Stolp, Pest.)

MAGYAR AKADÉMIAI ÉRTESITŐ. A philosophiai, törvény- és történettudományi osztályok közlönye. Az akadémia rendeletéből szerkeszti *Csengery* Antal akadémiai jegyző. Negyedik kötet. Második füzet. N8r. 181—432 l. (Eggenberger, Pest.)

EMLÉKIRATOK a MAGYAR KERESZTYÉNSÉG ELSŐ SZÁZADÁRÓL. Forditotta *Szabó* Károly N8r. VI és 116 l. (E czim alatt is: MAGYARORSZÁG TÖRTÉNETÉNEK FORRÁSAI. I. kötet, IV-dik füzet. (Ráth Mór, Pest.)

KARÉNEKTÁR, mely magában foglalja a magyar- és erdélyországi reformalt gyülekezésekben használatba vett énekek dallamait, a négy fő, ugymint sopran, alt, tenor és bass szólamok szerint. Gymnásiumok, képezdék, vasárnapi énekiskolák és népegyletek számára kiadta *Iványka* Sámuel, képezdei énektanár. LV. és 207 l. N8r. Ára 1 ft. 50 kr. (Főisk. nyomd. S.-Patak.)

VEZERKÖNYV a magyar reformált EGYHÁZI ÉNEKEK összhangzatos tanitására, énekkar vezetők részére. Készitette *Iványka* Sámuel képezdei énektanár. N8r. XLIX és 151 l. Ára 1 f. 20 kr. (Főisk. nyomdája, S.-Patak.)

*) Hogy ez állandó rovatot minél teljesebbé tehessük, kéretnek a t. kiadó, illetőleg szerző urak, hogy az ujonnan megjelenő müvekből egy-egy példányt, vagy legalább annak egész czimét, hozzánk beküldeni szíveskedjenek.

NYILT LEVELEZÉS.

M. Sziget. Köszönetemet, a társaság nevében is. A B. Szemle füzetei, jelesül a kérdezett 41-től fogva, a most megjelenő 70-ig, mind kaphatók teljesen. Azt a hirt már megczáfolták. Szives üdvözlés viszont!

TARTALOM.

Vörösmarty életéből. *Gyulai P.* — Bérczek között. *Lévay J.* — Mindennapi csalódások. (Egy napló töredékeiből.) *Győry V.* — Egy menyasszonyhoz. *Vilmos.* — Egy szilfa története. *Dallos Gy.* — Magyar lakodalmi szokások az alföldön. *Török K.* — Nemzeti szinház. *Gy. P.* — A Zenészeti lapoknak. *Bartalus I.* — Thierry és a magyar akádémia. — Vegyes. — Uj könyvek. — Nyilt levelezés.

Arany János felelős szerkesztő és kiadó.

Pest, 1864. Nyomatott Emich Gusztáv magy. akad. könyvnyomdásznál.

KOSZORÚ.

Megjelenik hetenkint vasárnap. Szerkesztő szállása, hová a dolgozatok, előfizetési pénzek, reclamatiók is küldhetők: Üllői-út 7 sz.

HETILAP
A SZÉPIRODALOM S ÁTALÁNOS MIVELTSÉG
KÖRÉBŐL.

Előfizetés; egész évre 12 frt, félévre 6 frt. Előfizetést elfogad s a lap szétküldését is kezeli Emich Gusztáv kiadó-hivatala: Barátok-tere 7. sz.

MÁSODIK ÉVFOLYAM. NOVEMBER 20. 1864. MÁSODIK FÉLÉV. 21. SZÁM.

VÖRÖSMARTY ÉLETÉBŐL.

(Folytatás.)

Összesen öt évet töltött a fehérvári gymnasiumban 1811—1816-ig, s atyja nagy örömére, már mint ötödik osztályos tanuló, kisebb gyermekek tanitgatásából szerezgette élelmét és ruházatját. A leendő férfiu és költő már fejledezett a gyermek-ifjuban. Semminemü féktelenség, dacz, szertelen tüz nem hirdették a benne szunyadó lángészt, mint nem jelölték később az ifju és férfiu pályáját regényes kalandok, fennhéjázó szenvedélyek, s mindaz, mit rendesen költői életnek neveznek, s mi a legtöbbször nem egyéb, mint a képzelődés uralma, az erkölcsi érzés gyöngesége, a hiuság kaczérsága, megaranyozva a költői dicsőség viszfényétől. A serdülő gyermek mély tüzü szemében, szemérmes arczán, s már-már borongani kezdő homlokán, csak a figyelmes vizsgáló vehette volna észre a nem mindennapi szellemet. Nem szembeszökőn nyilatkozott rendkivülisége, hanem mintegy bensőkép, nem sebesen fejlett, hanem lassan, de folyvást mélyebben. Az andalgó gyermek többet gondolkozott, mint beszélt; félénk, ügyetlen volt idegenek között s csak ismerős helyen tünt fel szeretetre méltósága. Megválogatta barátjait, de aztán ragaszkodott is hozzájok. Nem volt benne semmi büszkeség, affectatio, oly egyszerü őszinte gyermek volt, mint később férfiu, de bizonyos nemes önérzet, erkölcsi finomság jelenségei már korán mutatkoztak benne. Sokat tartott becsületére, s annak, kit nem becsült, kerülte társaságát. A rosz erkölcsü gyermekeket nem tűrte maga körül, miattok inkább összezördült jó barátjaival is, mig ezek végre is belátva jó szándékát, elidegenedtek amazoktól s visszaédesedtek hozzá. Kedvelte a csendes mulatozást, tisztességes tréfát, vidám beszélgetést; örömest hallgatta a mesélést, éneklést és zenét, de tánczolni nem szeretett, s a mint maga megvallá Czuczornak, soha életében nem tánczolt. A mie volt, szivesen megosztotta mással, pénzecskéjével nem épen takarékosan bánt, nem is igen búsult utána, mert kevéssel beérte. Nem könnyen lehetett felingerelni, rendesen némán tűrt, belül emésztődött, de ha valami mélyebben hatott reá, szenvedélyesen kitört s nem bánta, bármi történik is vele. Egyetlen egyszer büntették meg tanuló korában, akkor sem vásottsága miatt. A csendes és hallgatag gyermekre oly mélyen hatott tanárának képzelt vagy valódi igazságtalansága, hogy egész forradalmat támasztott osztályában. Fehérvárott ciszterciták tanitottak, a tanárok egyike kissé túlszigoru volt s kivált délutánonként nagyon ingerlékeny. Egyik délután valamelyik tanitványát, kit Vörösmarty szeretett, nem épen nagy hibáért vesszővel akarta megbüntetni. Vörösmarty s utána többen kérték a tanárt, büntesse máskép szegény barátjokat, s ne tegye rajta s az egész osztályon ezt a szégyent. A tanár most már azért se engedett. Vörösmarty fölkelt s utána az egész osztály;

mindnyájan odahagyták az iskolát s a várostól egy óranegyedre eső füzesbe vették magokat. A tanár városi hajdukkal ment utánok. A diákok ellentállásra készültek. Ki botot vágott, ki követ ragadott fel, ki pedig elhozta hazunnan atyja puskáját. Hajigálni, lődözni kezdtek a közelgő hajdukra. Majd egy kis fegyverszünet állott be. Követek jártak-keltek egyik táborból a másikba. A diákok kijelentették, hogy készek visszamenni, ha a tanár a hajdukat eltávolitja. Kivánságok teljesittetett, s félgyőzelmökben egész diadallal vonultak be az iskolába. A fegyelem ily botrányos megsértését az igazgató-tanár nem hagyhatta példás büntetés nélkül s mind Vörösmartyt, mind társait megverette. Azonban a vessző oly kevéssé szeliditette meg e részben, mint később a hatalmasok tekintete. Szabad és független véleményét senkinek nem rendelte alá, bár nem szerette fitogtatni. Senkinek sem kereste kegyét, s csak ahhoz közeledett, ki iránta némi előzékenységet mutatott. Szivéből gyülölte a hizelgést, igazságtalanságot és cselszövényt. Mindamellett kevés összeütközése volt mind a magán-, mind a közéletben. Visszavonult életet élvén, költői munkásságba merülve, nem örömest vegyült az irodalmi és politikai küzdelmek közé. Határozott párt-ember volt ugyan, de elégnek tartotta pártját közlegényként szolgálni. Vezéri szerepre nem vágyott, szólani is csak akkor szólt, ha mások hallgattak, s mintegy kényszerült föllépni. Az akadémiai ülésekben nem egyszer történt ily föllépése s egy Széchenyi és Teleki gróf ellenében is bátran kimondotta véleményét.

A költői tehetségnek némi jelensége már 1813-ban mutatkozott benne. A mily csekély tehetsége volt a zenére, épen oly élénk érzéket tanusitott a költői rhythmus iránt, mielőtt még szabályait ismerte volna. Atyja egy évig tanittatta hegedülni; az öreg Patikárius volt mestere, de semmire sem mehetett vele, épen azért az egész tanulás abban maradt. Nem volt hallása, épen mint Goethének, de a nyelv zenéjét korán s épen oly jól értette, mint a nagy német költő. Még nem töltötte volt be tizenharmadik évét, midőn az első hangzatosb vers fülébe csengett. Nem költemény volt, csak vers, latin nyelvtani szabályok, latin hexameter-sorokba foglalva, melyeket, mint iskolai leczkét könyv nélkül kellett betanulnia. Tetszett neki a dactylusok lejtése, kiérezte a metszetek lüktetéseit. Csak puszta hang után maga is próbált latin hexametert irni hol falra, hol papirdarabokra, de mindjárt letörölte vagy szétszaggatta a mit irt, nehogy valaki elolvashassa. A következő évben már magyar rímes verseket irt, két soruakat, alkalmasint magyar alexandrint. Legelső ily versével egyik barátját gúnyolta ki; alkalmasint ily szellemi tréfával még többször is megboszulta magát tanulótársain. Ifju, sőt férfikorában is megvolt ez a szokása: 1820—1823 körül egy pár pajkos költői levelet küldött jogász és juratus barátjainak; 1831-ben nehány iv gunyos epigrammot irt össze, nem csak irodalmi ellenségeire, hanem barátjaira, sőt önmagára is, azonban alig adott ki belőlök egy párt. Baráti körben, ha jó kedve volt, örömest tett egy-egy gunyoros megjegyzést, mondott adomát, egyszerü magyaros humorral. Ugy látszik, hogy fehérvári tanulótársai közt ilynemü ötletek versbe szedésével alapitotta meg költői hirét. A gyermekek bámulták és haragudtak reája, épen mint a hogy nagy világban a vén gyermekek közönsége szokott. Néha labdázáskor állott elő egy-egy verssel. Elszavalta, aztán megszaladt, mert barátjai kérték, üldözték, hogy adja át nekik versét olvasás vagy leirás végett. Soha sem adta át. Történt, hogy lefogták s erővel akarták elvenni tőle, de ő minden erejét megfeszitette s addig küzdött, mig vagy megszabadult üldözőitől, vagy legalább széttéphette kéziratát. A gyermekköltő e makacsságából maradt valami a férfiuban is. Hires költő korában is maga szerette felolvasni másoknak költeményeit s ki nem állhatta, ha kéziratát előtte más olvasta, akár némán, akár hangosan. E gyöngeség, szeszély vagy elv egyébiránt sok költőnek sajátsága. Saját felolvasásukat nagyobb hatásunak tartják; azt hiszik, hogy mások, kik akkor olvassák először a művet, nem

ismerhetik eléggé se alapeszméjét, se hangulatát, távolról sem emelhetik ki ugy a főbb mozzanatokat, mint magok a szerzők, kiknek lelkében még viszhangzik minden verssor. Ez magában igaz is, csak az a baj, hogy valamely költeményt jól érteni, mélyen érzeni szükséges ugyan a jó előadáshoz, de még nem maga a jó előadás. A tapasztalás azt bizonyitja, hogy nagy részt épen a költők leggyöngébb felolvasói saját műveiknek. Egyik a rhythmus erős érzékénél fogva éneklésbe viszi át a szavalatot; másik a kitörő érzés és hév miatt képtelen az önmérsékletre; a harmadiknak árt a nevetséges arcz- vagy tagjáték, melyet talán költés közben szokott meg. Vörösmarty nem volt költeményeinek legkitünőbb felolvasója vagy szavalója. Kissé egyhanguan szavalt, de nem szokott meg holmi nevetséges fogásokat, s lelkesült arczán, felindult hangjában, volt valami megható.

Rhetor korában (1815) még nagyobb kedvet kapott a költéshez. Édes Gergely Keservei kerültek kezébe. Ez volt az első ugynevezett metrumos magyar költő, kivel megismerkedett. A mint maga mondja, nagyon megörült, hogy a magyar nyelv oly könnyen perdül a római rend szerint s egy Udvardy nevü barátjával versenyezve kezdte irni a magyar hexametert. Nem csoda, hogy a hexametert kedvelte leginkább a klasszikai versmértékek között. Ebben irta első versét, ebben nyilatkozott először előtte nyelvünk zengzetessége, ezen csalta ki nyelvünkből maga is a legdallamosabb hangot s oly sok addig ismeretlen bájt. A verselgetésen kivül szabad idejét leginkább olvasmányok töltötték be. Hogy miféle könyveket olvasott, s azok mily hatással voltak fejlődésére, inkább csak sejtenünk lehet. Öcscse beszéli, hogy atyjok könyvtárából szorgalmasan hordotta ki a könyveket s a többek közt latin klasszikusokat is. De vajon érthette-e még ekkor Horatius és Virgilius műveit, s hathattak-e e nagy költők szelleme fejlődésére? A magyar történelmet tárgyazó munkákat alkalmasint több kedvvel olvasta. Kár, hogy nem tudjuk: vajon foglalkozott-e lelke a magyar történelem ama nevezetes mozzanataival, melyekből később költői műveket alkotott? Annyi bizonyos, hogy a fogékony gyermek lelkében már ébredezett a részvét nemzete multja, az ősi dicsőség iránt, s erre maga a város is befolyhatott, hol épen tanult. Az elpusztult Fehérvár, a szent királyok széke, dicső helye s bús sirja — a mint maga mondja egyik ifjukori költeményében — összehasonlitást kelthetett föl benne a mult és jelen között. „Fehérvár" czimű költeményét ugyan 1823-ban irta, az akkori politikai viszonyok hatása alatt, de jó részt a gyermekkori benyomások töredékeiből. A sirjokból fölkelő s a nemzet pusztulását sirató királyok látomása már átvonulhatott a tizenöt éves gyermek álmodó lelkén. Ugy látszik, hogy 1816. juliusában, midőn bevégezte Fehérvárott tanulmányait, már el volt határozva jövendője. Ugyan mi pálya várhatott volna egy gyermekifjura, ki teljesiti ugyan kötelességeit, de nem mutat kiváló hajlamot semmi kenyér-tudomány iránt, csak olvasgat és verseket firkál, a természet szépségein mereng s az ősi dicsőség napjairól álmadozik? Mi más pálya, mint az irói? Távolról sem sejthette senki, maga legkevésbbé, hogy tiz év mulva mint nagy költő vonja magára nemzete figyelmét; de az már bizonyos volt, hogy, sikerrel vagy siker nélkül, küzdeni, szenvedni fog nemzete dicsőségéért.

II.

Atyja 1816. novemberében Pestre vitte a gymnasium hatodik osztályába, az ugynevezett poetica classisba. Itt is keveset kellett költenie reá; csakhamar alkalmazást nyert egy özvegy örmény nőnél, kinek két fiát tanitotta koszt- és szállásért. Azonban, az eddig első eminens fiut, itt már az utolsók közt találjuk: az első félévben 21, a másodikban 25, sőt később, mint az egyetemen philosophiai tanfolyamot hallgató, már nem épen mindenből eminens, bár némely tantárgyból, minő a magyar irodalom és aesthetika, az elsőbb eminensek között foglal helyet, ebből mint 15-ik, amabból mint 6-ik. Nem csoda. Pesten több idejét vet-

te igénybe a tanitás, mint Fehérvárott; nagyobb fiukat tanitott s némely tantárgyat magának is ujra kellett tanulnia, hogy tanithassa. E mellett többet olvasott és verselgetett. Nehány jó könyvre tett szert: Baróti Szabó Aeneisére, Rájnis Eclogáira, Virág Ódáira és Horatiusból forditott leveleire. Ekkor ismerkedett meg Révay munkáival is, előbb verseivel, később nyelvtanával. Mind oly könyvek, melyek nyomot hagytak fejlődésében. Nemcsak a verselés folytatására buzditották, hanem látkörét is szélesitették, nemcsak a klasszikai formák, kivált a hexameter iránti előszeretetét táplálták, hanem sok tekintetben befolytak a leendő költő nyelvére is. Baróti Szabó ujmódu inversiói, avult és tájszavai hasonló merészségre bátoritották a gyermekköltőt, hogy aztán minden elődénél szokatlanabbúl és mégis magyarosban és szebben szólalhasson meg. Virág műveinek főleg tisztasága és könnyüsége tetszett neki. Már korán megszokta a szokatlant a tisztaság és könnyüség bájával egyesiteni. Révayt nagy örömmel olvasta és zászlója alá esküdt. Erre nézve sokat tett az is, hogy az egyetemen a philosophia tanára, Szücs István, kit kedvelt, Révayanus volt, a magyar nyelv és irodalom tanára pedig, Czinke Ferencz, egy csekély tehetségü és tudományu ember, kit ki nem álhatott, Révay ellensége. Czinke éretlen fecsegései még inkább Révay hivévé tették, kinek munkái ébresztették föl aztán benne a nyelv körüli nyomosabb tanulmányokat. Zádor igy ir Kazinczynak 1825 nov. 15-ről: „Vörösmartyt Czinke oktatása tette jottistává, s ő a metricusok között legelőször Édes Gergelyt ismerte, ezután indult el azon pályán, melyen most sasszárnyokon repül. S Czinkének és Édesnek aligha ebből nem áll minden érdemök.“ Valóban Vörösmarty a nyelvet illetőleg szerencsés körülmények között fejlődött. Oly vidéken született, hol tisztán beszélik a magyar nyelvet, gyakorta érintkezett a néppel, nyelvérzéke élesedett s fogékony emléke az eredeti szólásmódok egész kincstárával gazdagult. Korán megismerkedett nyelvünk tudományos rendszerével s a legnagyobb magyar nyelvész, Révay nyomán. Első olvasmánya is oly kevéssé volt Gvadányi, mint Kazinczy. A gyermekifjut nem tehette elfogulttá se amannak népies, de izléstelen magyarsága, se emennek izléses, de olykor idegenszerü stylusa. A két tulság között a középuton maradt, s már gyermekkori benyomásainál fogva hivatva volt, mintegy összeolvasztva az eddigi irányokat oly költői nyelvet alkotni, mely ósdiakat és ujitókat egyaránt magával ragadjon. Ifjukori kisérletein már látszik ez irány, sőt „Sok vész riaszt“ kezdetü költeményecskéjében is, mely legrégibb fennmaradt kisérletei között, alig van nyoma akár a köznapi, akár a mesterkélt magyarságnak. E költemény 1817-ből való. Szücs előadása alatt irta a tanteremben, mi azt mutatja, hogy Pesten már nem figyelt annyit a magyarázatra, mint Fehérvárott. Ez időtájt leginkább epigrammákat és elegiákat irt, melyeknek nagy részét elégette, mert, a mint maga mondja, többnyire száraz verselés volt. Fenn emlitett költeménye is csak ugy maradt reánk, hogy egyik tanulótársa leirta magának s ereklyeként őrizte egész napjainkig. Sallay Imre neve e hű barátnak, ki majdnem oly szeretettel és bámulattal csüngött Vörösmartyn, mint Johnsonon Boswell. Szerette, bámulta, mindent megtett érte a mire kérte, sőt midőn Vörösmarty föllépett az irodalomban, szerencsésnek érzette magát, hogy kéziratát minden dij nélkül ő tisztázhatja. Hivatalnokoskodása miatt Budán lakott, de minden héten átjött Pestre megkérdezni Vörösmartyt: irt-e valami ujat, van-e tisztázni valója. Jobban tudta Vörösmarty irását olvasni, mint ő maga; a sebes irás, a sok törlés és javitás miatt nehezen olvasható kéziratot oly könnyen olvasta, mintha saját szépirása lett volna. Kár, hogy e hű ember nem vitt naplót, mint Boswell. Mennyi adatunk volna Vörösmarty ifju- és gyermekkorára, mig igy csak egy pár jegyzet, nehány levél és szóbeli hagyomány mindaz, miből merithetünk.

Az 1817-ik év más tekintetben is nevezetes volt a már egyetembe lépő ifjura nézve. Nemcsak a tanulmányok érlelték

hanem a szenvedések is, s megkezdé küzdelmét az élettel. Atyja egy pár év óta elvesztette minden vidorságát. Gond nyomta, aggodalmak kínozták. Kilencz gyermeket kellett fölnevelnie s az 1814—15-diki szűk termések nagyon megrontották haszonbérletét s csak a legnagyobb szorgalom és takarékosság menthették meg a bukástól. Ide járult még beteges állapotja is. 1816. őszén a fehérvári vásárban meghűlt, forró lázba esett, melyből kigyógyult ugyan, de annyira elgyengült, hogy tavaszig nem léphetett ki a szobából. Tavaszra jobbra fordult egészsége, a termés is szépen mutatkozott, mi jobb kedvet öntött belé. Azonban egészsége még nem állott teljesen helyre. Unokaöcscse, Vörösmarty Ferencz, pesti ügyvéd, juliusban megláto gatván, azt tanácsolta neki, hogy jó volna, ha közölné baját jelesb ovossal, ezért ránduljon be vele Pestre. Elfogadta a tanácsot, a pesti orvosok egyik legjelesbikéhez folyamodott, kinek orvosságát még az nap bevette s másnap délután meghalt. E halál az egész család pusztulását vonta maga után. A boldogult még betegeskedése idejében ugy rendelkezett, hogy ha meg találna halni, hagyjanak fel a falusi gazdálkodással; mindent, mi Velenczén van, tegyenek pénzzé, az adósságokat fizessék ki, a mi megmarad adják be az árvapénztárba. Igy ez összeg kamatjából s a fehérvári ház, föld és szőlő jövedelméből valahogy csak elélhetnek, különben bajosan. Az özvegy máskép cselekedett. Képzelődése és kedélye után indult, s reményét jó szándékával táplálta. Hogyan hagyja el Velenczét, hova annyi édes emlék köti, a jó szomszédokat, kik szeretik, betegeit, kik áldják, kedves teheneit, melyeknek tejéhez nincs fogható, a szőlőt, melyet férje ültetett, az erdőt, mezőt, hol minden gyógyfüvet ismer, hogyan menjen Fehérvárra, idegenek közé, városba, melyet soha sem szokott meg. Aztán azt hitte, hogy mivel jó gazdasszony, jó gazda is lehet, képes lesz pótolni férjét s fenntartani a családot eddigi állapotjában. Megtartotta haszonbérletét s két nagyobb leányával gazdálkodni kezdett. Azonban nem sokáig folytathatta, minden év roszabbul ütött ki, s minden évben kisebb-kisebb haszonbérletre szorult. De szegényedése mellett sem mondott le szokásairól. A ház egyben-másban, legalább külsőleg, most is a régi jobb állapotra emlékeztetett. Vendég nem igen járta már, de azért a gazdasszony serénykedett, konyhája folyvást jó hirben állott, s a koldus most sem léphette át vigasz nélkül küszöbét. Alig telt el öt év s már majd mindent el kellett adni, előbb a fehérvári házat és szőlőt s igy tovább. A szegény özvegy nemhogy fiait segíthette volna, hanem maga is szükséget látott. Gyermekei szétszóródtak a világban. Mihályt a véletlen, vagy gyámja Vörösmarty Ferencz gondoskodása, a Perczel családhoz juttatta nevelőnek; János, végezve a gymnasiumot, gazdasági szolgálatba lépett; a többiek a rokonsághoz vagy jó emberekhez vonták magokat, hogy ne legyenek anyjok terhére. Az özvegy egyedül maradt bánatjával. Ott tengődött Velenczén, alig maradt valamie, leginkább azon csekély segélyből éldegélt, melyet két nagyobbik fia küldött neki koronként. Az önvád és elhagyottság szomorúvá és betegessé tették. Mindent elvesztett, csak imádságos könyve maradt meg, ebben keresett és talált vigasztalást. Imádkozva, betegeket gyógyitva töltötte napjait.

És ha néha sorsa fordul,
Gazdálkodni még most sem tud,
Ha neki van, másnak is jut;
Jobb időkből rosz szokása:
Hogy a könnyeket ne lássa,
Megfelezni kis kamráját,
S maga gyakran szükséget lát.

Irja róla költőnk 1847-ben egyik költeményében, melynek czime „Szegény asszony könyve.“ Mi mélyen hathatott a jó fiura anyja szenvedése. Huszonöt év mulva sem feledi e kegyes, szomoru arczot s oly élénken, oly bensőséggel rajzolja, mintha épen akkor jött volna látogatásából. Valóban e költemény nemcsak Vörösmarty legszebb költeményeinek egyike, hanem kedélyre, bensőségre, s a mi ezzel együtt jár, egyszerüségre nézve, majd mindent felülmul, mit valaha irt. Ha nem volna más adatunk arról, hogy Vörösmarty nagyon szerette

anyját, e költemény is elég bizonyság lenne reá, ha nem irt volna semmi mást, ez magára is fenntartaná nevét költészetünk történetében, mert a valóság és eszmény, a kedély és phantasia szerencsés vegyületének oly szüleménye, mely más irodalmakban is a legritkább jelenségek közé tartozik.

Fiai jobb sorsával az özvegyre is jobb napok derültek. Mihály- és Jánosnak első gondjok volt anyjokat kiemelni a nyomorból s bevinni Fehérvárra, hol közelebb lehet gyermekeihez, mert közülök négy ott lakott. János itt tisztességes lakást fogadott számára, sőt közköltségen tehenet is vettek neki, hasonlót a régihez, mert a jó tej kedves eledele volt. Mindamellett nem maradt Fehérvárott sokáig; nem tetszett a város, faluhoz szokott s ismét oda kívánkozott vissza. Ekkor János, Mihály tanácsára, Gárdonyba vitte ki, hol egy nemes ur adósuk volt s ennek fejében örömest adott az özvegynek lakást és földet. Azonban itt sem találta magát jól. Velenczét, a jó szomszédokat, férje kedves szőlőjét nem tudta feledni. Roszabb kedve volt mint a nélkülözés napjaiban, s mintegy hervadni látszék. Végre sirva vallotta meg fiainak, hogy ő csak Velenczén lehet egészséges, közel a szőlőhöz, hova mindennap kijárhat sétálni, mint régen, bárcsak ezt a szőlőt ne kellett volna eladni, bárcsak élne édesatyátok — istenem, hova juttattalak benneteket. És keservesen sirt, siratta férjét, magát és fiait. A fiuk nem nyughattak, mig a szőlőt vissza nem szerezték s anyjoknak közel hozzá lakást nem béreltek. Boldoggá tették. A jó özvegy megelégedve élte le utolsó éveit. Otthonn volt ujra s ugy tetszett neki, mintha a régi jó idők visszatérnének. A magáéból élhet, férje szőlőjébe járhat, ismét aszalhat, befőzhet, gyógyfüveket szárithat, tapaszokat, kenőcsöket készithet, s fiait egy kis vendégségre várhatja. A fiukra is jól hatott, hogy midőn anyjukat látogatják, egyszersmind gyermekségök emlékhelyéhez vándorolhatnak. Rájok is elragadt anyjok boldog családása. Jól ismert hegyek, fák és arczok köszöntötték, a kapuban anyjok fogadta, s mert hatvan éves korában is alig volt ősz hajszála, majdnem az az alak állott előttök, ki régen iskolás gyermekkorukban. Ugy tetszett nekik pillanatra, mintha még virágoznék az atyai ház vendégszeretete, jólléte. Anyjok megvont magától a mit lehetett, csakhogy látogató fiait jól fogadhassa. Bőségben úszott az asztal, s kivált Mihály kedvencz ételei soha sem hiányoztak. Mihály épen azért, mert nem akarta anyját szegényiteni, ritkábban látogatta, egy évben kétszer; az anya viszont épen azért, mert fia ritkán látogatta, még inkább kitett gazdasszonyi becsületéért. Mihály mindig hozott neki Pestről valamit, ha egyebet nem, legujabban kijött munkájának csinosan bekötött példányát. A jó asszony örült fia hirének, könyezve nézegette a szép könyvet, el is olvasott belőle nehány lapot, de nagyon elszokott már a világi olvasmányoktól, a fellengős nyelvet sem értette eléggé, hamar félretette és ismét imádságos könyvét vette elő. És imádkozott, hálát adott istennek, hogy gyermekei jól-roszul, de elhelyezvék; János épen oly jeles gazdatiszt, mint Mihály iró; Mihály már oly állapotban van, hogy évenként kétszáz váltó forinttal segitheti, a mennyi épen elég neki, s még a szegényeknek is juttathat belőle valamit.

(Folyt. köv.)

GYULAI PÁL.

AZ IDEI BOR.

(1864. nov. 10.)

Savanyu bor — mint az idő
Oly savanyu, oly sarapos:
Nem üzheti el a gondot,
Mely lelkünkben karmol, tapos;
A mint iszom: megrázkodom,
Görcsbe vonúl ábrázatom.

Átkos idő! átkos ital!
Sem az, sem ez vigaszt nem ad.
Az idő a lelket fojtja,
A bor meg a torkon akad.
Hova legyünk, mit miveljünk:
Hogy e kinból meneküljünk?!

Boldog, kinek ó bora van:
Az az időt enyhítheti;
Nálam az ó rég elfogyott,
Új borral van pinczém teli:
És ez uj bor, mint a pokol,
Testet, lelket összerombol.

Sorsüldözött barátaim!
Kik közt elkölt pinczém bora;
Nem lesz egyéb: elpusztulunk,
Ha az élet ily mostoha;
Átok gyötör mindenfelől —
Savanyúság kivül belől!

MEDGYES LAJOS.

A VARÁZS-HEGEDŰ.

(Beszély.)

Sokan emlékezhetnek tisztelt olvasóim közül az elmult császárfürdői tánczvigalmakra, melyek a nyár folytán elszigetelve élőket nehány órára egyesitvén, felelevenitték, fővárosunk legalább ez egy gyűlhelyén, a tikkasztó meleg, por, elhagyottság s pusztulás okozta tespedést, s némi üdülést s kárpótlást szerzének azoknak, kik nem igen tudják megszokni ama magányt, mely — városunk népe annyira kedvelvén az elvonultságot — a téli társas élet megszüntével lidérczként nyomja azok egész valóját, kik, akarva nem akarva, keleti szinezetü s égalju fővárosunk falai között kénytelenek leélni a „saison morte“ idejét.

A platánok gazdag lombozata alatt elhelyezett táncztér, az eleven zene, a számtalan tarka mécs okozta tündéri fény, az éj kellemes hűse, az előttünk ellejtők élénk s tarka vegyülete — mind ez, reám legalább, a hányszor szemléltem s élvezém, mindig rendkivül kellemes benyomást tett, annyival kellemesebbet, mert a császárfürdőt — e sokak által annyira kedvelt mulatóhelyet — csakis ily tündéri fénytől világitva tartom élvezhetőnek.

Egy ily tánczestély alkalmával, végezvén estebédemet, szivarra gyujték s a tánczhely közelében álló székek egyikére nyujtózva kényelmesen, valódi belső megelégedéssel nézém mind ama jókedvü s legalább e perczben boldogságot s megelégedést mutató alakokat — melyek villikhez méltó odaadással s átható tüzzel járták a csárdást, szökdeltek a polkában s lejtették a franczia-négyest.

Mint mindenhol Budapesten, ugy itt is nem egy meglepő szép arcz vagy alak vonta magára figyelmemet; — mint mindenhol közhelyeinken, ugy itt is találtam teljesen ismeretlenekre, a kikről, tekintve érdekes külsejüket, álmélkodva kelle bevallanom, hogy soha sehol sem láttam őket.

Csak szép nők láttára szokott az ember ily álmélkodó hangulatba merülni.

Egy ideig csupán zavart egészet képezett az előttem hullámzó tömeg; valamivel utóbb már ki-vált egy-egy alak; félórával azután az egész társaságnak már csak egyetlen élő lénye felé volt irányozva csiptetőm minden figyelme — s hogy ez élő lény nő volt, alig szükség mondanom.

E nő minden egyes mozdulatában élet s pezsgés jelenkezett; ugy látszik szenvedélyesen szeret tánczolni, mert a körülötte s kiválólag vele foglalkozó férfinak alig enged pihenést; pedig ez utóbbi korántsem látszik annyira kedvelni a tánczot, hanem inkább a nő kedvéért szánta magát jó szivvel ez áldozatra. Valódi csodabogár.

Ez előttem gyakran ellejtő pár kiválólag elfoglalt, kivált miután az e két egyén valóján elömlő kifejezés egészen ellenkező jellemeket gyaníttatott. — A nő közép, de igen nemes termetü; alig féken tartható fekete fodros hajával, gömbölyded arczával, felfelé kanyarodó kis orrával s korom-feketén csillogó szemeivel — valódi keleti jelleget ábrázolt, milyenekről a hajdani czigány vajdák környezetében álmodozunk. A férfi mind ennek ellenkezőjét mutatja; magas, szikár testalkatával, szőke — à la Liszt leomló — sima hajával, sas orrával, pelyhes arczával, ábrándos kék szemeivel s Petőfi módjára kihajtott ünggallérral: német művészre emlékeztet, a minőkkel Düsseldorf s München falai között úton-útfélen találkozunk.

Ez ellentétek daczára, meglátszott e páron, hogy boldog s elégedett, — s nem is szólva a nő érdekes arczáról, már magában a boldog házasélet fogalmának ily két lényben megtestesülése is elegendő ok lett volna arra, hogy egész este velök foglalkozzam s örüljek e rajtok elömlő kellemes s öszhangzatos kifejezésen.

Hahnemann gyógymódjának alapvonalai — gondolám, a hányszor e két ellentétesnek mutatkozó arcz, a megelégedés kifejezése által egygyé olvasztva, mellettem elrepült — t. i. „hasonlót hasonlóval", inkább a test, mint a lélek viszonos mozzanataira nézve mutatkoznak elfogadhatóknak.

Akkor tájban Pesten egy barátom tartózkodott, ki a legkülönösebb fogságot élte le, melyről valaha hallottam. Feljött Pestre a tavaszi idény alkalmával; a versenyek még ott érték; elkártyázta minden pénzét; számlái fizetetlen maradtak — mely jelenségek következtében, bár gyakran emlegette az ellenkezőt, sőt neheztelt is a pesti porra, kénytelen volt hitelezői megnyugtatására a fővárosban maradni s várni míg valamely varázshatalom feloldja az átok alól.

E barátom, daczára szomoru körülményeinek, korántsem volt szomoru hangulatban, sőt e szabad lábon való fogságát — jobban mondva belebbezését — naphosszant ide s tova barangolásra használta fel, mialatt azután Pest minden rendü s rangu, ott élő vagy átutazó, kisebb-nagyobb nevezetességeivel megismerkedvén, el tudta mesélni, a legcsekélyeb részletekig, mindazok életleirását, -- szóval „flaneur" életet élt, a szó legszorosabb értelmében.

Épen körültekinték, ha találnék valakit, a kitől megtudhatnám az engem érdeklő pár nevét, — midőn emlitett barátomat, hölgyek társaságában, látom felém közeledni. Alig pillantott meg, azonnal mellém termett s nagy tüzzel kezdé mesélni, hány rendkivüli szépséggel ismerkedett meg, ma reggel a sétatéren kávézván, később a császárfürdőben mulatván, a Margitszigetre csónakázván, Kuglernél fagylaltozván, s most itt vacsorálván.

— Emberemre akadtam — mondám, hallva mindezt; s látva mint kinlódik egy teljesen szelelni nem akaró Cuba B.-vel, megkinálám szivarral.

— Mi baj? — kérdé meggyujtva a jó s eldobva a rosz szivart.

— Még nincs baj; csak azon esetre adhatná magát elő fennakadás, ha találkoznék e társaságban általad nem ismert nő.

— Az lehetetlen — válaszolá hahotára fakadva.

— Ám bizonyitsd be — mondám, megmutatva neki az épen előttünk ellejtő párt.

— Már hogy ne ismerném ez isteni nőt, tegnapelőtt vele, azaz övele s férjével rándultam a budai hegyek közé — a férfi neve Zengő Gusztáv, nejeé pedig Bagóthy Ilon.

— Tehát e szőke, németes külsejü fiatal ember, férje annak az indus szépségnek?

— Férj s feleség, nincs másképen; még pedig, azt én mondhatom, rendkivül boldogok. Les extrèmes se touchent.

Alig telt belé egy félóra s be voltam mutatva a boldog házaspárnak; alig egy hét, s a jó ismerősök sorába vétettem fel az élénk barna menyecske által, s e körülménynek köszönöm az itt közlendő beszélyke tartalmát, mely életének egy szakát képezi.

Bagóthy Ilon, Kálnay Vilma barátnőjéhez.

Bagóth 185 . . . Julius 30-án.

A sors valóban ügyetlenül rendezte azt, hogy oly távol lakunk egymástól; vasut sem köti össze még most lakhelyeinket, pedig repülni szeretnék hozzád, elmondani mindazt élő szóval, mi most fejemben zúg s alig enged egy pillanatra feleszmélnem.

Bármennyire megszerettem s megszoktam is a veled való levelezést, mégis, a hányszor fontos s életbevágó közlendőkről van szó, mennyivel inkább szeretném ez érdekes tárgyakat csevegve, a gondolatokat kiegészitő részletezéssel közölni veled.

Szerencsétlenek lehetnek azok, kik leveleit, mint talán veszedelmes s kártékony tartalmuakat, fel szokták illető helyen bontani. Ha elképzelem, mily hahotára fakadna egy-egy porlepte, mogorva postahivatalnok, elolvasván leveleinket: felkavarodik vérem s ujjaimat olynemü izgatottság fogja el, mint mikor nevelőnőm, leczkém másodszori felmondása után, be nem érve tanulmányom alaposságával, harmadszori ismétlést parancsolt.

Mennyire örvend lelkem, a hányszor meggondolom s átérzem a gyönyört, mely azt sugalja: nem vagy már ama vén hajadon s elsavanyodott kedélyü kinzó eszköz gondjára bizva; — ha valaha, bizonyára e pillanatban sajnálattal gondolok mindazon társnőinkre, kik még folyvást e bilincsek lázitó kényszere alatt sinlődnek.

Ha Nathalie kisasszony olvasná hajdani növendéke e sorait, égnek emelt szemekkel hallatna nehány kenetteljes mondatot a mostani ifjuság romlottságáról, s keserü könyeket hullatna fáradozásainak dugába dőlte felett.

Nem segithetek szegényen — az ő műve minden egyes leirt szavam; az ő emlékének lüktetései irányozzák tollamat, mert a képmutatást s szinlelést teljes életemben utáltam, még oly esetben is, mikor egy köhögés vagy nátha ügyes eltitkolása által, fényes tánczvigalomban — pedig ezek nagy kedvelője voltam mindenkoron — részesülhettem volna.

Alig huszonnégy órája, hogy Balaton-Füredről visszaérkezénk. Azt tudod már előbbi leveleimből, mennyire jól mulattam ott, mily boldognak érzém magam ama zajos idény alatt, mily kedvteléssel élvezém szabadságom első valódi megnyilását. Tudod-e, Vilma, hogy én, — itélve azon kinszenvedések után, melyeken nekünk szegény leányoknak keresztül kell hatolnunk mig elérhetjük a szabadság arany korát, — nagyon természetesnek találom, hogy a nők rendesen oly hő pártfogói a szabadság eszméjének, mert mi talán inkább meg tudjuk itélni értékét annak, mitől legtöbbnyire meg vagyunk fosztva, mint a férfiak, kik bármi viszonyok között is élvezik a szabadságnak egy bizonyos, a megélhetéshez szükséges fokát. . .

Még most sem birom felfogni s megérteni, hogyan lehetnek, s léteznek oly unalmas emberek, kik Balaton-Füreden sokalják a zenét, mintha csupa aggok s törődöttek képeznék az emberi társaságot, kik ez elragadó hangok kéjét már nem élvezhetvén, némaságra akarják kárhoztatni az egész világ minden élő lényét. E tárgy felett gyakran vitáztam, mikor egy-egy életuntnak kesernyés megjegyzései zavarták azon élvemet, melyben a győri czigányok felséges zenéje részesitett.

Zene és virág nélkül nincs élet, de még. . . .

Csak most veszem észre, mennyit csevegek, mennyit darálok összevissza s elfeledem a fődolgot, a miért tulajdonképen hozzád inditom e sorokat.

Tudd meg, Vilmám: menyasszony vagyok, még pedig a menyasszonyok legboldogabbika, ki szive választottját nevezheti vőlegénynek s nem kényszerült, egy kegyetlen szüle, nagynéne, bácsi vagy bármi más élő lény okoskodása, kivánsága s terve szerint mondani ki az „igen“ szót; mely értékkel csak akkor bir, ha akaratlanul s legfölebb benső küzdelmeink ellenére, nem pedig amazok által reánk erőltetve lebben le ajkainkról.

Igy történt velem és Gusztávval, — mielőtt még gyanithatta volna valaki, már tisztában voltunk egymással, s létezik-e

emberi hatalom, mely képes volna meghiusitani a szerelem fogadalmát?

Vőlegényem Zengő Gusztáv, kiről irtam volt neked kevéssel Balaton-Füredre érkeztünk után; neve megfelel hajlamainak, mert rendkivül kedveli a zenét s műértő is; egyébiránt nem szép ember, e szó közönséges értelme szerint, de van valami sajátságos egész lényében, a mi leköt, megragad s akaratlanul bizalmat s mindazon érzelmeket költé fel bennem, melyek e bizalom uszályát képezik.

Esküvőnk szüret táján — uj borra, mint nálunk szokás mondani — leend meg; régi jóbamaradásunk értelme szerint ezennel felkérlek: sziveskednél nyoszolyólányaim egyike lenni; vezess oltárhoz, miután eddigi életem minden egyes léptének hű s meghitt kisérője valál. Miért nem engedé a sors, hogy esküvőnk egyszerre menjen végbe? — De a mi nincs, az lesz, ugy-e Vilma?

Gusztáv Pesten lakik; minden kedvtelése — s azok mind oly jellemüek, hogy élvezésök ezentul sem válik lehetlenné — nagy városhoz köti őt; de tudván mennyire szeretek falun élni, megigéré, hogy idővel közel a városhoz egy kis birtokot vásárol, s ott töltendjük a nyári évszakot; nem gazdag ember, de annyival birunk ketten, a mennyiből tisztességesen megélhetni, s kell-e ennél több azoknak, a kik a boldogságot önmagukban találják fel?

Anyám, noha eleinte nem egy kifogása volt vőlegényem ellen, most elégedett, mert leánya boldogságának látása, talán akarata ellenére is, legyőzte világi s egyedül a külsőségekre — czim- és vagyonra — vonatkozó kételyeit. Testvéreim, rég megszokva erélyességemet, megnyugosznak abban, mi saját akaratom szüleménye. Csak azt fájlalom, hogy jó atyám nincs már életben; ő, kit annyira szerettem s ki engem annyira kedvelt, mily elégedett s nyugodt volna most, miután oly gyakran mondá: azon emberrel, ki Ilont valamikor szerencsétlenné teszi vagy meg nem becsüli eléggé, majd én számolok!

Lám, mennyire el hagyom magam ragadtatni — ugy beszélek most, mintha az, mit jelenben érzek, egy egész hosszu életre kiterjedő biztositást foglalna magában. De talán a szerelem akarata egyszersmind a biztositékok leghatalmasbika is. . .

Ide mellékelve küldöm jegyzékét mind annak, a mit te, közelebb lakván Pesthez, szives léssz számomra alkalmilag bevásárolni; izlésünk mindég azonos volt, nem szorulsz tehát utasitásra — annyit azonban mondhatok: Gusztáv nagy előszeretettel viseltetik a lilaszin iránt, s én izlésében megnyugszom, mert jól illik nekem e szin.

Kálnay Vilma, Bagóthy Ilonhoz.

B... 185... Augusztus 10.

Azt hiszem, sejtelmeid teljesedtek, s leveled csakugyan valamelyik mogorva posta-hivatalnok fiókjában pihent, mert csak igy fejthetni meg, mint tudtak soraid oly hosszasan vándorolni, mig végre elérték rendeltetésök helyét. Tegnap vettem az előttem ismeretes, sűrűn tele irt lapokat, melyek tartalma rendkivül megörvendeztetett.

Jól tudod, a férjhez meneteli dühnek mily határozott ellensége vagyok. Nem mintha negédességből kárhoztatnám azon lépést, mely, meggyőződésem s szivem sugallata szerint, egyedül képes jövendő boldogságunk alapját — a mennyire tudnillik arra számot tarthatunk — megvetni; — de ellenzem e düh tovaharapózását, mert naponkint tapasztaljuk ama ferde életnézet szomoru következményeit, mely szerint a hajadonok, elérve egy bizonyos számu évet s áthatva a vén kisasszonyság iránti ellenszenvtől s aggályos félelemtől, vakon rohannak az első jött-ment — mint szerelmök rég áhitozott eszményképe — karjaiba: hogy nehány héttel utóbb kijózanodva, s önmagokat hibáztatva, megadással türjenek, szenvedjenek; vagy életfelöket okolva oly utra térjenek, melyen elindulni könnyü, de visszatérni majdnem lehetlen.

Eléggé ismered nézeteimet, alig lett volna szükség mindezt elmondanom neked — ha a leveleden elömlő odaadásteljes, öntudatlan s nem mesterkélt boldog-

ság, e gyakran meghányt s vetett elv — ugy neveztük nemde? — felemlitését tollamba nem mondja. Keveset mondasz boldogságodról, s mégis minden egyes szavad — azok talán leginkább, melyek a főtárgyhoz nem is szólnak — fennen hirdetik amaz egész lényedet átható elégedettséget, melyet csakis a mások által elértett s viszonozott szerelem képes a nőnek megadni.

Vedd legőszintébb szerencse kivánataimat s köszöntsd nevemben Gusztávot; a mi reám ruházott tisztemet illeti, azt örömmel vállalom el.

Ez mind szép és jó — de most, Ilon, fordul a koczka s a fekete levesre kerül a sor.

Hát igy váltod be igéreted? — az egymásnak tett fogadalmak ily módon teljesitetnek? — feledésnek adjuk azt, mi nem illik többé terveink keretébe?

Hisz azt fogadtuk volt egymásnak — a mint leveled egy megjegyzése ezt ugy látszik sejteti is — hogy egyszerre megyünk férjhez, hogy kerüljön bár mibe megvárjuk egymást, hogy végzeteinket párhuzamos haladásra késztetve akarjuk megörökiteni barátságunkat, mely az élet későbbi szakaiban oly gyakran meghül s végre — mint csergedező patak az iszapban — megszakad s elszivárog.

Emlékszem, a mult évi szüretkor az atyám szőllőjében levő ős diófa árnyékában andalogván, mily hévvel ujitottuk meg fogadásunkat, mikor arról volt szó, hogy Benczével való házasságom az ellenünk tornyosuló akadályok miatt most lehetlen levén, idővel, állhatatos kitartás által talán kivihető lesz.

Akkor én valék közel ahhoz, mitől te távol hivéd magad — most eléred te, mi reám nézve még folyvást a jövő kétes homályában dereng.

De azért ne gondold, Ilon, hogy ez itt összehadart eszelősségek egy perczre is képesek legyenek elhomályositani szerencséd feletti örömömet; hisz ha valaki, ugy minden bizonynyal én tudom felfogni, átérezni s kellőleg méltányolni mindazt, a mi téged jelenben boldogit.

Csak más időket élnénk, s fogadásunk talán önkényt beteljesedik. Bencze mindent elkövet ugyan, hogy elérje kitüzött czélját, mely egyszersmind álmainkat valósitaná, de hidd el: mai korban nehéz a szegény embernek, becsületesnek megmaradva, boldogulni — már pedig ez utóbbi nem kell az első nélkül.

A jövő héten megyek be Pestre anyámmal, s akkor eljárok a reám bizottakban, nem feledkezve meg Gusztáv kedvencz szinéről, de arról se a mi neked illik; a bevásárolt holmikat azonnal utnak inditom, hogy nem tetszés esetére még annak idejében ki lehessen egyetmást cserélni.

Mielőtt búcsúznám, még el kell mondanom egy örömhirt. E hó végével elhagyja Dani bácsi itteni falusi magányát, s megyétekben fog hosszasabban időzni; megigérte nekem szentül — tudod mily gyakran meg szokott feledkezni tett igéretei beváltásáról — hogy elvisz magával s nálatok „deponál“ a mint mondja, s teendői végeztével ismét haza hoz. Már előre örülök e nálatok töltendő nehány napnak; alig várom hogy megismerkedjem Gusztávval — a zene iránti előszeretete nagy előnyére válik véleményem szerint, mert az tartják: a zene-kevelők rendesen kedélyes s szelid jellemüek — noha kissé szórakozottak — szoktak lenni; a jó tulajdon ez esetben százszorosan kárpótol e kis gyengeségért...

Szüleim s testvéreim araságod feletti részvétteljes örömük nyilvánitásával biztak meg — Dani bácsi személyesen fog gratulálni a „Preciosának.“

Az itt közlött levelek megismertetnek körülbelől a két barátnő hangulata- s jellemének — a mennyiben ily fiatal korban annak mondható — minőségével, vagy legalább mostani állapotával. Ilon élénk, fellobbanó, kissé szeles természeténél fogva az első benyomásoknak engedő jellem; de annyi erélye van egyszersmind, a mennyi elegendő élete irányának kormányzatára. A szivből fakadó s viszonzott szerelem, s annak következménye, a majdan férje pártfogása alatt éledő függetlenség s szabadság érzete, annyira elárasztják bensejét, hogy alig jut szóhoz az egymást

érve lelke elé tóduló, örömteljes hevélyek okozta lüktetések miatt. Mint atyja kissé elkényeztett beczéje, s anyjával valószinüleg nem mindenben rokonszenvező, ez öröm-mámora közepett is, futólagos borulatot idéz e mosolygó tiszta mennyezetre az elhúnytnak még eleven emléke. E borulat a szerelem hatása alatt gyorsan széled, — a fiatal sziv, önbizalom által ragadva, bátran szembe száll a végzetnek előtte ismeretlen eshetőségeivel.

Vilma jelleme sokkal szelidebb szinezetü; külviszonyai, vagy talán az életében felmerült események, inkább a kedély állhatatosságára, mint erélyes fellobbanására szoktaták őt, — s e szenvedő helyzet akaratlanul a búskomolyság árnyalatát nyomja reá.

Mint zarándok, hosszú, fárasztó, de végül mégis örömteljes útra, olynemü benyomástól lelkesülten néz Vilma ama valószinűleg fárasztó harcz elé, melyből Bencze válván ki győztesként — teljesülni fog majd szivének vágya, életének minden reménye.

Ő rég átérezte mind azt, mi jelenben lelkesiti Ilont. Az élet őellene s kedvese ellen forduló esélyei már megismertették mindazzal, minek tapasztalata majd csak azontúl fogja barátnője egy-egy életperczét elhomályositani. Hosszú s válságteljes, de edző darab élet terül el azok megett, kik küzdelmek árán vásárolják meg azt, mit boldogságnak s elégedettségnek nevezünk, — kik nem érzelgéstől, hanem az élet legmindennapibb, de aligha nem legkonokabb akadályainak legyőzésétől várják azt, mit mások mint követelt s őket megillető adományt nyernek el,

Nem lehet czélunk s feladatunk ez uttal e fiatal két hölgy további s részletesebb jellemzésébe bocsátkozni, csak annyit emlitünk meg futólagosan, a mennyi szükséges arra, hogy csekély beszélyünk fonalát fennakadás nélkül legombolyitsuk.

Ugy történt minden, mint tervezve volt. — Vilma, barátnője teljes megelégedésére, végzé vásárlásait, s nehány héttel utóbb, Dani bácsi társaságában, csakugyan meglátogatta a „Preciosát“, kinek a bácsi részéről tréfás, czikornyás versekbe foglalt gratulatiót kelle végig hallgatnia. — Vilma megismerkedvén Gusztávval, barátnője jövőjére nézve meg lőn nyugtatva, tapasztal ván, hogy a vőlegény szelid, vonzó, művelt jellemü s rokonszenves külsejü fiatal ember. E tetszés még inkább fokozódott Vilma részéről, miután Gusztáv, a két fiatal hölgy együtt létének ugy sem hosszúra terjedő ideje alatt, elismerő kegyelettel viseltetett a valódi benső barátság mind azon követelményei iránt, melyek egy vőlegényre nézve nem ritkán alkalmatlanok, s nehezen eltűrhetőkké válnak.

A menyegző csakugyan uj borra ment végbe, daczára hogy Gusztáv — mint Ilon önelégülten mondá — a bornemiszák megbecsülhetetlen fajához tartozik. — A nyoszolyóleány Pestig kisérte az uj házaspárt, s visszaindult családja körébe, miután Zengő Gusztávné csinosan felkészült szállásába vonult — mint háziasszony s úrnő.

Beszélyünk fonalát ott veszszük fel ujra, mikor Ilon — kinek Vilmával való levelezése férjhez menetele által nem szakadt meg — most már mint menyecske, az ujdonság varázsának hatása alatt, körvonalozza jelen élete egyes mozzanatait, s kér tanácsot, véleményt s jóváhagyást, vagy vár, kölcsönös rokonszenvök előidézte örömet s részvétet barátnőjétől.

Zengő Gusztávné, Kálnay Vilmához.

Pest 185... nov. 10-kén.

Leánykori előérzetünk, mely azt sugallta, hogy örök barátságunk jeléül egyszerre menjünk férjhez, igazat mondott; — a mit annyiszor hallottam, nem tartottam volna lehetségesnek, ha most nem tapasztalom.

Mióta asszony vagyok, nem tudom magamban feltalálni a régi barátság azon őszinteségét irányodban, mely hajadon koromban minden lépten nyomon nyilvánult. Mintha férjhez menetelem gátot emelt volna a menyecske főkötője s a leány pártája közé, ugy érzem, a hányszor jelen életem legtitkosabb — hitem szerint egyedül igaz s hű — mozzanatait, észrevételeit s tapasztalatait veled közölni akarnám. — Mintha

titkolnom kellene valamit oly valaki előtt, ki irányában a titkolózást bűnnek tartom; mintha a világtalan előtt kiemelnem s dicsérnem kellene valamely táj szépségét, vagy festvény művészi előnyeit s mind azt, minek élvétől meg van fosztva — ezt érzem a hányszor tollat fogok, hogy neked irjak.

Siettesd Bencze ügyeinek rendezését, hogy nejévé lehess annak a kit szeretsz, s akkor majd tartózkodás nélkül cseveghetünk mind arról, mi bennünket érdekel vagy örvendeztet, búsít vagy lehangol. Legyen ugy mint hajdan, mikor fájdalmaink elpanaszolása épen oly üditőleg hatott reánk, mint élveink s örömeink elmondása s leirása.

Ha boldogok vagyunk, még bajaink is kellemes szint öltenek. Nehány napig roszul valék, ágyban kelle maradnom — mi nyugtalan természetemnél fogva rendkivül bosszantott s nehezemre esett. S mégis, hidd el, szinte sajnálom gyors felgyógyulásomat, annyira jól esett férjem figyelmes s minden csekélységre kiterjedő ápolása. Sohasem éreztem s nem győződtem meg inkább arról, mennyire szeret, mint a mult napok alatt, mikor valódi benső szeretettel ügyekezett eltávolitni tőlem mindazt, a mi netalán kellemetlen benyomással vagy rosz hatással lehetett volna izgatott testi s lelki állapotomra. Párnáim s takaróim kényelmes elhelyezése, az orvosi szerek rendes beadása, virrasztás mikor roszabbúl érzém magam, felolvasás mikor álom nem akart szemeimre szállni — tevékenysége, s éber figyelmének s gondosságának jelei, mint a szerelem megannyi babérja mosolygott felém, boldogitott és tartá féken türelmetlen kedélyemet. — Oly szeliddé váltam, mint a mily szeliden ő bánt velem, s mennél többet nyujtott, annál kevesebbet követelék, nehogy terhére essem.

Örömmel fogsz majdan megemlékezni mind arra a mit most mondok, ha idővel Bencze részéről ugyanazt fogod tapasztalni, a miben most engem Gusztáv szerelme részesit.

Most már ritkán járunk a hegyek közé, mióta az ősz beálltával a gyakoribb zordon időjárás megfoszt e kedvencz időtöltésünktől. — Gusztáv annál többet foglalkozik zenével, de a zongorát hanyagolja s inkább kedveli a hegedűt, mit, igazán megvallva, felette sajnálok. Mindamellett, tekintve, hogy a házas életben egymás iránt elnézéssel kell gyakran viseltetnünk még az esetben is, ha némi áldozatunkba kerül — igen szép ajándékkal örvendeztetém meg férjemet. Esténként ugyanis nálunk gyűlnek össze művész ismerősei, a kikkel aztán négyeseket játszik s egészen fellelkesül a classicus zene hangjain. Neked bevallhatom, hogy én tulajdonképen e zenének szépségeit felfogni még mind nem tudom, de Gusztáv biztat, s azt mondja: majd idővel édes Ilon, meg fogod szokni s szeretni e zeneszerzeményeket, melyek rendkivüli becsét a legtöbben méltányolni csak azért nem tudják, mert nem értik.

A férjem négyesében résztvevő művészek egyike — egy öreg burnótos német — az ő véleménye szerint rendkivül értékes s jó hangzásu hegedüt ajánlott nekem Gusztáv számára, ki — ugymond — gyakran panaszkodik hangszere roszasága ellen. Én, daczára a kissé tulzott árnak, megvásárlám a hegedüt, s a mult esték egyikén, mielőtt a zene kezdődött, Gusztáv szokott helyére csempésztem.

Férjem rendkivül megörült e meglepetésnek, művész barátai pedig nem győzik magasztalni a hegedü csengő, tiszta, erős hangját, s valami hires mestert emlegetnek, mint a kinek műhelyéből került ki hajdan e varázs-hegedü. Én nem látok rajta semmi különöst, s csak az nyugtat meg, hogy Gusztávot kielégiti, mert megvallom elszörnyüködtem, mikor az én burnótos németem annyi pénzt kért egy — hegedüért.

(Vége köv.)

B. PODMANICZKY FRIGYES.

SÜLYEDTVÁR ASSZONYA.

Népmonda szerint.

Regán szép volt, — szép és kegyetlen.
Rettegték lángoló szemét.
Sötét vára a környék réme,
Bár kincs fénylik benn szerteszét.
Egész vidék őtet uralja,
És most vészes hir terjed el,
Hogy nagy harag lobog szivében,
Boszut liheg a zord kebel.

A kedves, kiért lángolt, égett —
Megszökött a mult éjelen.
Kit bősz dühe előkap, annak
Az isten irgalmas legyen.
Őrülten lovagol a bérczre,
Barlangba bé, át a mezőn.
S im, szeme egy kunyhóra lel, s ott
Legel két boldog szeretőn.

Egy percz — a hütelent felejti;
Más percz, és már ujból szeret.
Másnap hirnökök nyargalnak szét —
Bástyán fehér zászló lebeg.
A vidék minden ifját, vénét
Esküvőjére hivja fel.
Róguszokon a marhák sülnek, —
Koldus és árva tánczra kel.

Felgyülnek; de bárhova néznek
A vőlegény nincsen sehol.
Regán jö napfényes ruhában,
A nép vig „éljen“ hangja szól.
A pap megjelen, ősz szakállal,
A hölgy szétnéz a tömegen;
„Te lészsz — szól — boldog vőlegényem!“
S egy délczeg ifjuhoz megyen.

Elsápad az, — majd kigyúl arcza,
És bátran fölemelkedik.
„Fenséges asszony — monda halkan —
Bájadat annyin szeretik...
Én is imádlak, s kivánj bármit,
Százszor halok meg szivesen,
Tiéd menybéli üdvösségem...
Csak egy a másé... egy! — szivem.“

„Oszoljatok szét, — gyorsan, tüstént,
Hanem ez az egy itt marad.“
Kiált a hölgy, és görcsös kinnal
Megsápadt ajkába harap...
— Kunyhóban a szerelmes lány sir,
A könnye fogy, gyötrelme nő...
Az ifju szörnyü tömlöcz mélyén.
Pokoli álmot kinja sző.

Inyét szomjuság kiszárasztja,
Elhervad az éhség miatt.
Hát egy éjjel az úrhölgy megy le,
S szór rá borzasztó szitkokat.
Megreng a föld, mint könnyü bölcső,
Csörg, mint végső itéleten
Fedele az érczkoporsónak...
Nagy zürzavar van oda fenn.

A vasbilincs porszemmé pattan,
Ajtón az ifju kirohan.
A hölgy áll kőkint, mozdulatlan;
Az ifju fut szilaj lovan,
Az oszlopok összeropognak,
Omlik a tömlöcz fala már.
S mintha ég, föld csattanna egyet,
Nyomtalan sülyed el a vár.

A börtön öble kiokádja
Kékes láng közt a csontokat.
S pozdorjává töri a villám.
A jégeső zúg, ront, szakad.
Rég nyugszik már a két szerelmes,
Csöndes és könnyü rög alatt.
A mig a nép most is mutatja
Sülyedtvárt, a roskadt falat.

ZILAHY IMRE.

A KERÜLETI ORVOS.

(Turghenew Iván beszélye.)

Őszi idő volt, haza felé mentemben általfáztam és ágyban fekvő beteggé lettem. Váltólázt kaptam, de szerencsére betegségem egy városnak vendéglőjében ért utól; orvosért küldtem. Félóra mulva megérkezett a kerületi orvos, egy alacsony termetü, fekete haju ember. Közönséges izzasztót és mustár tapaszt rendelt; én ezalatt, elég ügyesen, öt rubelt csúsztattam öltönye ujjának hajtókájába. Már el akart távozni, de köhögve a rubelekre tekintvén, ismét beszédbe eredt és nálam maradt. A láz iszonyatosan gyötört. Aggódva gondoltam a következő éjre, és nagyon megörültem, látva, hogy orvosom marad; legalább elcseveghetjük az éjt, gondolám. A theát felhozták. Az orvos mindinkább beléjött a beszélgetésbe. Ügyes ember volt és előadása kifejezésteljes.

Mily különféle természetüek az emberek.

Sokszor valaki barátjával egész életén keresztül együtt van, és soha egész bizodalmasan nem beszél vele; mások ellenben alig ismerkednek meg, már is közlik legrejtettebb gondolataikat velünk, mintha gyóntató barátok volnánk. Igy voltam az orvossal is; alig beszéltünk pár szót, és már e következő érdekes esetet beszélte el nekem, mint a mely vele történt, s melyet én az orvos szavaihoz lehetőleg hiven irandok le.

— Ugy-e, — kezdé beszédét lassú és reszkető hangon (ez a valódi tiszta bressorvai dohány eredménye). — Ugy-e nem ismeri kegyed az itteni birót Mülow-ot? Különben nem is tartozik ide. A dolog egyébiránt igy történt, — hogy is kezdjem, hogy ne hazudjak? — a nagy böjtben, mikor már a fagy kissé fölengedett. A birónál voltam, preference-ot játszottunk. Egyszer felkel a biró és azt mondja: „egy ember van itt, ki önnel beszélni akar; levelet hozott, hogy menjen egy beteghez.“ Ide a levelet! Csakugyan beteghez hivtak, — hiába, ez a mi keresetünk.

Egy özvegy birtokosné e következő tartalmu levelet irta hozzám: „Mentse meg leányomat, mert meghal; az istenért! siessen; lovaim készen várják.“ Ez még eddig jó lett volna, de húsz mértföldre lakik a várostól, az éj setét, az út pedig irtóztató rosz; azonkivül a család szegény is volt, nem remélhettem többet két ezüst rubelnél. De hiába, a kötelesség az első. Saját kártyámat rögtön átadtam az éji követnek, Kalliopin-nak, és haza siettem. Megyek és szétnézek, hát ajtóm előtt egy födetlen kocsi áll, két paraszt lóval, a szőr oly nagy volt rajtok, mint egy durva pokróczé, a kocsis pedig, csupa félénk tiszteletből, hajadon fővel ült a kocsin. No, gondolám, a te gazdád erszénye sem lehet nagyon tele. Kegyed kétség kivül csodálkozik az ily megjegyzésen; de hát a magam forma szegény ember mindenen megütközik. Tudjuk már mi, hogy ha a kocsis ugy ül a bakon mint egy herczeg, kalapját sem billenti meg, vagy pedig egy kissé mosolyog: akkor bizonyosan jó dijra lehet számitani. De most nem volt ez az eset. Azonban, bármint nem akartam is, mégis kötelességem volt elmenni. A gondolható legszükségesebb orvosi szereket zsebembe tettem és elindultunk. Pokoli út volt, alig tudtunk oda vergődni: a hó olvadt, a patakok kiáradtak; de végre mégis megérkeztünk egy szalmával fedett alacsony házba, melynek ablaka világos volt. Már régóta vártak reám. Háló fökötőben kijő a mama s elkiáltja magát: „az istenért, segitsen hamar, mert meghal!“

— Legyen nyugott — felelém — hol a beteg?

— Itt van, tessék bejönni.

Egy elég tisztán tartott szobába léptem, melynek egyik szegletében égő lámpa halvány világot vete az ágyban eszméletlenül fekvő, körülbelől husz éves fiatal leányra. Nézem: iszonyú forróság; nehéz lélekzet. Váltóláz. Két leánytestvére kisirt szemekkel, egészen elcsüggedve állt az ágya mellett.

— Lássa, orvos ur — mondja az egyik leány, — tegnap még semmi baja se volt, oly jó étvággyal evett, hogy jobb sem kell; ma reggel a feje kezdett fájni, most meg már estefelé milyen beteg.

— Legyen nyugott, hisz az orvosnak kötelessége — mondék s közelebb mentem a beteghez.

Eret vágtam, mustár tapaszt rendeltem, s a beadandó orvosságért elküldtem a gyógyszertárba; ezalatt folytonosan néztem a beteget. — Soha ily gyönyörü arczot nem láttam. Iszonyuan szánakoztam, ily gyönyörü arcz, szem... Hála az égnek, láza csillapult, izzadása megszünt és eszmélni kezdett. Körül tekintett, arczát végigsimitá kezével... Testvérei hozzá hajolva kérdezék: „hogy vagy?“ „Jobban,“ felelé, és elfordúlt; midőn oda néztem már elszunyadott.

— Most nyugalom kell a betegnek, — mondám. Azonnal mindnyájan eltávoztak; csak a szobaleány maradt ott. A vendégszobában a thea, rummal együtt, már az asztalon volt. Mi oroszok e nélkül már el nem tudunk élni. A theát elömbe tevék és kértek, hogy tölteném házukban az éjt. Örömest beléegyeztem, mert ily későn hova is mentem volna már. A mama mindig kérdezősködött. Mondtam neki, hogy leánya életben marad, ne is legyen nyughatatlan, menjen aludni, mert már éjfél után két óra elmult. — De ugy-e — kérdezé ismét — megengedi orvos ur, hogy felköltsük, ha valami baj talál lenni?

Ezzel a mama és két leánya elmentek szobájokba; nekem pedig a vendégszobában vettettek ágyat. Lefeküdtem, de nem tudtam aludni. Gondolkoztam, mi lehet oka álmatlanságomnak; végre kitaláltam, hogy betegemért aggódom, a mit ki nem állhatván tovább, felkeltem. Ugyan mit csinál betegem — tünödém — meg kellene nézni. Szobája épen az enyim mellett volt, benyitom az ajtót, szivem hangosan dobogott. A szobaleány szájtátva és iszonyuan horkolva aludt. A beteg, arczát felém forditva feküdt, és kezével nagyon hadarázott szegény. Ágyához léptem — szemeit felnyitja, rám tekint. . .

— Ki az? Ki az?

Kissé zavarba jöttem.

— Ne ijedjen meg, kisasszony, én vagyok, az orvos; jöttem megvizsgálni hogylétét.

— Ön az orvos?

— Igen, az vagyok, mamája küldött értem a városba; már eret is vágtam a kisasszony kezén; de most nyugodnia kell; igy aztán, ha isten akarja, két nap mulva helyre lesz állitva.

— Ah, orvos ur, csak ne hagyjon meghalni, kérem.

— Ugyan mit gondol! meghalni.

Már akkor megint forrósága volt; midőn üterét néztem, megfogta görcsösen kezemet, és mereven nézett reám.

— Meg szeretném önnek mondani, miért nem akarok meghalni. Most magunkban vagyunk, de ne mondja ám senkinek. . . Hallja tehát. . .

Hozzá hajoltam, de ő csak ajkait mozgatá s én semmit sem vehettem ki, bár fürtei arczomat érinték. Sokáig susogott, de egy szót nem értettem belőle; annyit tudok, hogy nem oroszul beszélt. Elvégezve, visszahanyatlott ágyába, s mondá:

— Orvos ur, aztán hallgasson, senkinek se mondja.

Végre megnyugtattam, inni adtam neki, felköltöttem a szobaleányt és szobámba mentem.

Itt egy darabig elhallgatva, nagyot szippantott burnótjából a kerületi orvos.

Reményemben csalódtam — folytatá ismét, mert betegem a következő reggel semmivel sem volt jobban; én tehát, daczára hogy otthon több betegem várakozott reám, elhatároztam mellette maradni. Tudhatja ön is, hogy soha ily veszélyes beteget elhanyagolnunk nem szabad. Igaz ugyan, hogy erszényünk megbánja; de tekinteni kell a beteg állapotát is; én pedig, az igazat megvallva, e beteg leányhoz különösen vonzódtam, és az egész család nagyon megtetszett, mert tagjai, bár szegények, de ritka müveltségüek voltak. Atyjok egy tudós iró volt, természetesen nyomorral küzdve, szegénységben halt el; de azért leányait kitünően nevelte, és szép számu könyveket is hagyott hátra.

Nem tudom miért, talán a beteg ápolásánál kifejtett gondosságomért, vagy más okból, de nagyon megnyertem a család szeretetét, már épen ugy tekintettek, mintha rokon volnék. — Ezalatt a legborzasztóbb idő állt be, minden összeköttetés a várossal megszakadt, a gyógyszertárból is alig tudtam elhozatni az orvosságot, betegem állapota pedig nemhogy javult volna, sőt roszabbá lett napról-napra.

— Látja, látja — folytatá az orvos miután egy darabig elhallgatott — nem is tudom hogyan kezdjem . . . igazán akarom megmondani . . . hiába, már csak ugy van az, no . . . betegem szeretett, szerelmes volt belém . . . valóságos igaz . . . hogy is volt csak? — az orvos ekkor elpirult. — Nem, mégsem szerethetett, tudom én, mennyit érek. Ő egy szellemdus, müvelt és olvasott leány volt; én pedig még azt a kevés latint is már tökéletesen elfeledtem, a mit valaha tudtam. A mi pedig külsőmet illetné, (egy szerelmes pillantást vetve magára) azzal sem igen dicsekhetem. De azért én sem estem a fejem lágyára, aztán a fehért én sem látom feketének, no meg olyan esetben az ember össze is szedi magát egy kissé. Én tehát nagyon bölcsen átláttam, hogy Andrejewna Alexandra — ugy hivták betegemet — énbelém nem lehet szerelmes, nem is érezhet irántam egyebet barátságos indulatnál, vagy hálánál. Különben ő maga sem volt talán tisztában ez iránt; képzelheti, hisz mennyit szenvedt. . . Különben — jegyzé meg az orvos, ki ezen tört mondatokat csaknem szakadatlanul és lélekzet vétel nélkül mondá el — talán már ki is estem szerepemből. . . De azért mégsem érti ugy-e? — Engedelmével tehát, már inkább rendben el fogom beszélni.

Megivott egy csésze theát és egész nyugalommal folytatá:

(Vége köv.)

RADVÁNSZKY BÉLA.

SZAMOJÉD NÉPMESÉK.

IV.

A negyedik mesében egy aljas ravasz vén ember szerepel, a kinek, a drámai igazságszolgáltatás minden elvei megsértésével, minden gonoszsága mellett is jól foly a dolga.

Ezt az öreget legelsőben egy folyó partján találjuk, a hol nagy szegénységben él a nejével. A környékben csak ők szamojedok; rajtok feljül a folyó mellett az osztyákok kunyhói kuczorognak; az osztyákok is az altai családhoz tartoznak, de nem oly költözködők, mint a szamojédok. Öregünk minden vagyona egy baltára apadt, evvel megy ki egy éjjel nagy kétségbeesés között madarat vadászni. A ptarmigánok látva, hogy botokkal akar rájok hajgálni, lebeszélik erről a haszontalan mészárlásról s azt tanácsolják neki, menjen

haza, ölje meg a feleségét, mert ezáltal legbiztosabban megszabadul a szegénységtől. A gonosz tanács egész készséggel fogadtatik, s mihelyt a szegény öreg asszonyt megöli a baltájával, a gyilkos tüstént keserves jajgatásra fakad, siratja előbbi boldogságát. Keservesen sir egész éjjel, de könyüi nem mossák el az eszét; mert hajnalkor megölt nejét felteszi egy gyalogszánba, mintha élne, s megindul a folyó mellett lefelé, mig egy osztyák faluba érkezik. Szánját ovatosan ott hagyja a jégbe vágott lék mellett, meglátogatja a falu elöljáróját, s miután ott jóltartják, egész hideg vérrel megjegyzi, hogy a felesége ott künn van s hihetőleg meg is fázott. Az osztyák főnök, mint afféle vendégszerető derék uri ember, parancsolja két leányának, hogy hozzák bé az öregasszonyt, ezek meg oly tüzesen megrántják a szánat, hogy a hulla tüstént kifordul belőle s bele suppan a lékbe. Ekkor a jó szivü leányok hosszu képpel hazafutnak, s nagy bánatosan elbeszélik, hogy az öregasszony beléfult a vizbe. A derék főnök parancsára hosszu póznákat dugnak a jég alá, de a holttestet el nem érhetik.

A vén bünös a főnöknél marad szálláson, de oly folytonosan siratja a feleségét, hogy a jókedvü osztyák főnök utoljára nagyon megunván e bánatot, neki adja a nagyobbik leányát egy külön kunyhóval együtt, csakhogy egyszer legyen vége a sok sirásnak. E boldog szövetségnek eredménye egy fiu, a kinek születésekor nagy lakomát csapnak, melyben valamennyi osztyák megrészegszik, csak a hidegvérü vén szamojéd marad józanon, a ki is következőkép elmélkedik:

„Nyomoru fajta nép ez; én szint' annyit ittam mint ők, mégis keményen állok a lábomon, mig ezek itt la, mind a földön hevernek. Nem vagyok valami különös jó ember, megöltem a feleségemet, de mégis különb vagyok, mint ezek mind együtt véve. Valóban, a mióta megöltem a feleségemet, sokkal szerencsésebb vagyok, mint azelőtt."

Ezt az aljas dicsekvést meghallja a főnök kisebbik leánya, a ki elbámulva az öreg' magánbeszédén, beüti a fejét s felkiált: „Píha! hát te magad ölted meg a feleségedet?" Erre a kérdésre az öreg egy jóforma fülczibálással felel, mire a leánynak eláll a szava s a halál révére jut miatta.

A főnök kétségbe van esve, s nem gyanitván, hogy az ő gaz veje oka a bajnak — hisz a szegény áldozat egy szót sem tud szólni — épen őt küldi, hogy hivjon elő egy különös tudákos vénasszonyt, a ki a szomszédban lakik és a kinek két fia van. Az öreg elvállalja a követséget; de mikor a vénasszony megérkezik a főnök lakába, azt a nagyon alkalmatlan vágyát nyilvánitja, hogy szeretné tudni, mi okozta a kisasszony nyavalyáját? E végre nagy hévvel kezdi verni azt a bűvös dobot, melyet az altai népfajok rendesen használnak jövendölésre. E foglalkozása közben az aggnő dühösen lógatja magát jobbra-balra; a vén gonosz pedig, a világért sem akarván hogy titka napfényre jőjön, meghegyez nehány pálczadarabot, s beszurja a kunyhó oldalába, körülbelől olyan magosan, mint a vén boszorkány feje. A vénasszony folytonoson hintázik jobbra-balra, mig lelkesültségében ugy a falba vágja a fejét, hogy egy fa szeg az egyik fülén bemegy s a másikon jön ki.

A főnök elsápad ijedtében, mikor a táltosnő halva rogyik lábaihoz. Nemcsak leánya nincs meggyógyitva veszélyes nyavalyájából, hanem még a vénasszony hét fia bosszujától is kell remegnie. Azonban bizik veje ravaszságában s fele vagyonát neki igéri, ha haza viszi a halottat s fiait rábirja, hogy ellene ne támadjanak. Az ármányos gyilkos elindul, s az előbbi fortélyhoz folyamodva, a halottat felülteti a szánba, mintha élne, s addig hajt mig egy erdőszélbe érkezik, a hol egy pár szamojédet talál, a kik egy mókusra lődöznek. „Ti nem értitek a vadászat e nemét," monda, látván, hogy nem találják a czélt. „Hadd próbáljam meg én." Félre fordul a szamojedek nyilveszszőivel, s közülök egyet a vénasszony fülébe szúr. „Na ugyan szép dolgot miveltetek a lövöldözéstekkel," folytatja, „a táltos nőt, a hét izmos fiu anyját agyonlőttétek, épen a fején ment keresztül a nyilvesszőtök."

A két szamojéd, megütődve és mélyen bánkódva az általok el nem követett hibán, megy a főnökhöz s kegyelmet kér tőle, ez jó szivvel megadja, örülve rajta, hogy a bün terhe oly vállakra hárult, melyekkel neki semmi köze; azután nagy fennyen rendeli a két tökkolopnak, hogy a vén asszonyt vigyék haza fiaihoz, s egyszersmind barátságosan ajánlja nekik, hogy igazitsák el az egész dolgot a lehető legjobban.

A szamojédek, nem nagyon kedvelvén megbizatásukat, ráesnek a vén gonoszra, hogy vállalja el helyettök, jó jutalmat igérvén érette. Az öreg megalkuszik velök, magára veszi a feleletet a vén asszony haláláért s megegyezvén velök, hogy ott találkozzanak, a hol a mókust vadászták, megindul a hét testvér lakhelye felé. Mielőtt megérkezését jelentené, kiveszi a nyilvesszőt a vén asszony füléből s egy ágat szúr helyébe. „Hejhó! mi dolog ez?" felkiáltának a testvérek, mikor a szánhoz kijöve meglátják az ágat a vén asszony fülében. „Mit beszéltek?" kérdi a gyalázatos gyilkos legteljesebb ártatlanságot tettetve. „Hát bizony láthatod, hogy megölték az öreget", vala a dühös válasz. „No lássa az ember, ugy van biz' a!" felkiált a képmutató. „Tudtam, nem lesz jó vége annak, hogy főnökünk ilyen tüzes ebeket fogatott a szánba. Lám a vén asszony egy ágba csapódott a mint sebesen hajtottunk." A testvérek nem igen hajlandók elhinni, azonban még is haza bocsátják a vén kópét, a ki, mikor arra a helyre érkezik, a melyen a szamojédek várják, két szán ruha- és drága prém-nemüt kap jutalmul.

Igy meggazdagodva megint a főnökkel lakik, meggyógyitja a leányt, elveszi harmadik nőül és egy másik fiu apjává lesz. Egyszer csak ráérik,

hogy meglátogassa hajdani lakhelyét, a mely hihetőleg neje meggyilkolásáért oly kedves előtte, e végre egy derék csónakot szerez. Rövid időn megérkezik egy faluba, melyet ifjabb napjaiból ismer s itt előbbi istentelenségeinél jóval nagyobb gazságot követ el. A falu lakói, mint egykori szomszédai, kijőnek eleibe s üdvözlik, ő pedig holmi rablócsordákról való meséivel annyira elrémiti őket, hogy eszöket vesztik. Ekkor azt tanácsolja nekik, ássanak két mély vermet, az egyikbe rakják minden kincseiket, a másikba pedig ők magok rejtőzzenek el. E bölcs tanácsot a falusiak nagy készséggel elfogadják. Az egyik verembe eltemetik minden vagyonukat, a másikba jó barátjuk temeti el őket, még pedig olyan derekasan, hogy soha ki nem jöhetnek belőle.

A szerencsés gonosz ismét az osztyák főnökkel lakik, de egy darab idő mulva ujra meglepi a honvágy. Két nejét, két fiát és minden vagyonát felrakja három csónakra s mikor arra a helyre jut, a hol régi barátjait elevenen eltemette volt, megnyitja az egyik vermet és családja nem győzi bámulni a temérdek kincset. — Nagyon épületes és megható az a beszéd, melylyel e mese végződik: „Édes gyermekeim, ez a ti örökségtek. Én már megvénhedtem s nemsokára siromba szállok, de ezt a ti számotokra gyüjtöttem, használjátok teszéstök szerint.“

—r.

A „Fóti dal“ egyik soráról.

Brassai a „Fővárosi Lapok“ 258-dik számában egy hosszu czikkel tisztelte meg a Vörösmarty Minden Munkáihoz irt jegyzeteim egyikét. Természetesen nem tehetett értem kivételt s e czikkét is épen oly mesterkélt formában irta, mint sok más kritikáját és értekezését. Brassai nemcsak kitünő tudós, hanem derék iró is, mikor nem akar nagyon szépen és elmésen irni. Fájdalom, igen sokszor csak erre törekszik, s minthogy nincs elég tehetsége és izlése hozzá, ritkán ütnek ki szerencsésen ilynemü kisérletei, nem csak aesthetikai, hanem más tekintetben is. Hajhászsza az élczet, adomát, nem igen válogat bennök s gyakran feláldozza értök az igazságot. Szertelen kedveli az oldaldöféseket, melyek hosszu kitérésekre csábitják, annyira, hogy néha alig tud visszatérni főtárgyához. Egy csoport jegyzet, toldalék nála majd mindig kimaradhatlan s olykor fontos dolgokat is találhatni itt, mert magából az értekezésből a kevésbbé fontosak kiszoritották. Az is megtörténik rajta, hogy sok mindent bőven kifejt, illustrál, jobbra balra egy csoport klasszikus és nem klasszikus irót idéz, azonban a kérdés lényegét csak futólag érinti. Elevensége néha csak elmefuttatás, humora csak kaczérkodás önmagával, s nem azt a czélt éri el, melyet maga elébe tűzött, hogy olvasóival kellemes formában értessen meg bizonyos igazságokat, hanem épen az ellenkezőt: a mesterkélt forma nehézségei miatt majdnem élvezhetlenné válik.

Brassai e sajátságai, mint mondám, inkább csak akkor nyilatkoznak, ha nagyon szépen és elmésen akar irni; akkor sem együtt, hanem egyszer egyik, máskor másik, most több, majd kevesebb. Ellenem irt czikkében oly nagyban szerepelnek e sajátságok, hogy fele is elég volna. Valóban alig tudom, hol kezdjem feleletemet s feleljek-e czikkének minden pontjára? Örvény fenyeget; félek, hogy Brassai hibájába esem, kin a mellékdolgok most is oly erőt vettek, hogy a főkérdés egyik oldalát csak könnyedén érinti, a másikat pedig egészen mellőzi, hanem annál több adomát, élczet, kötődést halmoz össze. Talán jobb lesz mindezt mellőznöm, noha nem volna épen bajos mindazt viszonoznom, mit ő annyi bravourral dob szemem közé. Például: Brassai, Bolond Miska jó barátjával együtt, nevet rajtam, hogy oly hosszúra nyujtottam Vörösmarty Munkái kiadását; lehet, nevetséges vagyok, de vajon használt-e Brassainak, hogy franczia nyelvtanával annyira sietett s egy csoport tévedés miatt nehány ivet ujra kellett nyomatnia; vajon használt-e Bolond Miska szerkesztőjének, hogy vigjátékával nem várt egy pár hetet s csak utólagosan javithatta ki utolsó felvonását? Brassai egész Boswelnek rajzol, ki auctora minden szavát szentnek tartja. Vajon hiszi-e egyszersmind? Nem gondolnám, mert hiszen tudja, hogy én nem most irok először Vörösmartyról, ismerem árnyoldalait is, sőt e kiadáshoz irt jegyzeteimben is (I. köt. 222. l.) épen nyelvészeti tekintetben, helyesen vagy helytelenül, de hibáztatok egy verssort. De miért gondolna erre? Akkor elveszne az élcz, ő pedig jobban kedveli az élczet, még ha rosz is, mint az igazságot. S ez tovább is igy foly. Brassai, hogy nevetségessé tehessen, olvasói járatlanságára számit s a szótárak ellenére a reflexio szónak csak egyetlenegy értelmet tulajdonit. Egy adoma kedvéért azt is állitja, hogy én az elisiót a magyar verselésben isten tudja minő kiterjedésben hirdetem, pedig jól tudja, hogy csak olynemü elisio mellett szólottam, melyet nem csak a népköltészet használ, hanem a közbeszéd is, mint gazd'asszony, od'adja, vissz'adja. Megró, hogy a rhythmusról nincs fogalmam, hogy a mértéket s a versbeli szótagok számát egy fogalomnak tartom. Valóban igen tudatlan ember lehetek, de örömest tanulok s várva várom azt a leczkét, midőn Brassai gyakorlati példával megmutatja, hogy bizonyos láb mértékét a szótagok bizonyos száma nélkül is ki lehet tölteni.

Egy szóval mindez megjár kötődésnek, tréfának, a maga helyén van baráti körben, s ha lerándulhatok Kolozsvárra, örömest folytatom az erdélyi muzeum olvasóteremében, hol különben is sokszor volt szerencsém ily jó izüen vitázni Brassaival; de azt hiszem, hogy a nagy közönség előtt kissé unalmas. Azért mellőzve minden bővebb fe-

leselgetést, egyedül csak a kérdés lényegéhez szólok.

Mi a kérdés lényege? Igen egyszerü: vajon Vörösmarty „Fóti dalá"-nak e következő sorát: „Bort megiszsza magyar ember" lehet-e igazolni, vagy el kell itélnünk, mint olyat, melyben a költő verselési szorultságból a magyar nyelv egyik sarkalatos törvényét nem rettegett megsérteni? Én igazolni mertem s ez Brassai szerint bünöm, de a mit én egy kis érdemnek tartok, kivált akkor, midőn oly költöket kezdenek vádolni nyelvbeli tudatlansággal, kik legjobban és legszebben irnak magyarul és oly tudatlansággal, melyet egy iskolás gyermek is szégyelhetne, nem is kutatva: vajon tudatlanságból származik-e ez vagy ama szabálytalanság, vajon nem szolgál-e aesthetikai érdeket, vajon a nyelvtan némely szabálya alól nem találhatni-e kivételt magában a népköltészetben is, s igy a költő e vagy ama szabadsága nincs-e két oldalról is szentesitve? Védtem Vörösmartyt a két legerősb alapon, az aesthetika s a népköltészet nyelvszokása alapján. Elmondottam, hogy Vörösmarty nem szorultságból irta ugy e sort a hogy irta, mert máskép is irhatta volna, s mégis elég hangzatosan kitelt volna a sor. Akarva tévedett, mi a költői nyelvben néha valódi erény. Megsértette ugyan a magyar nyelv egyik főszabályát, de nem a magyar költői nyelv szellemét, a mint ez közmondásainkban és népdalainkban nyilatkozik. Felhoztam példának egy közmondást: „Szegény embert az ág is huzza", melyben szintén hiányzik a névelő, az ige mégis határzott formában áll. Kérdeztem: hát a magyar költő még oly szabadságot se vehessen igénybe, melyet a nép költői nyelve századok óta gyakorol, holott más nemzetek költői meglehetős önkényes szabadsághoz is jogot tartanak? Állitni mertem, hogy a bordal mámoros hangulatával mintegy összehangzik e nyelvtani szabálytalanság, erélyesbbé teszi a rhythmust s bár mit mond a száraz nyelvészet, aesthetikai tekintetben igen jól eltalált kifejezés. Csak az aesthetika határai közt, csak a népköltészet nyelvszokása alapján védtem e költői szabadságot, csak mint kivételt helyeseltem s akkor is csak a siker esetében.

Brassai a tudatlanság, logikátlanság és izléstelenség halmazának bélyegzi jegyzetemet, s nem annyira czáfolni igyekszik állitásaimat, mint inkább kiforgatni való értelmökből; néhol erre sem tart méltónak s megelégszik az egyszerű tagadással. Fűzfapoétáknak való evangeliumot hirdetek, kiált fel, rám olvassa a bibliát, hogy valaki az egész törvényt megtartja, vétkezik pedig egyben, mindenekben vétkessé lött. Nem akarja érteni, hogy én mit értek a magyar nép költői nyelvének szelleme alatt, sőt e kifejezésemet egyszer igy idézi: a magyar nyelv költői szelleme; másszor csak igy: a magyar nyelv szelleme, és épen ott, a hol reá egész okoskodást épit, s diadallal kiált föl, hogy a logika törvényei ellenére a különöst az általánossal ellentétbe hoztam. Ugy beszél, mintha a világon semminemü szabály nem szenvedne kivételt, s ezt legkevésbbé épen a költői nyelv tűrhetné. Nagy zajjal tanitja, a mit mindnyájan tudunk, hogy a határzó és határzatlan formákkal élés a nyelv sarkalatos törvénye, mely ellen közbeszédben a Lajtától a Fekete-Ügyig egyetlen egy, még a legmiveletlenebb magyar sem vét. Tagadja, hogy a nép költői nyelve a mint az közmondásainkban és népdalainkban nyilatkozik, kivételesen is megtűrne ily vétséget; az általam felhozott közmondást hibásnak nyilatkoztatja, melyet a közmondások gyüjtői lehet hogy elrontottak, de a mely elől a nép soha sem hagyja ki a névelőt. Felhív, hogy jobb és több példával bizonyitsak, s mint a nyelvhibákban gyönyörködőt, kigúnyol egy 1689-ben kelt oláh-magyar verssel, mely ugy látszik, az oláhos magyarság kigúnyolására iratott. Brassai, Vörösmarty kérdéses sorát tótosnak tartván, jónak látta amugy csattanósan ez oláhos verssel fejezni be a füzfapoéták s füzfakritikusok ellen megindított hadjáratát.

Tisztelt ellenfelem, a mint látszik, egészen mellőzi azt, mit aesthetikai szempontból hoztam fel a „bort megiszsza" védelmére, tudniillik, hogy az mintegy összehangzik a bordal mámoros hangulatával, pedig talán ez is a kérdéshez tartoznék? Sebaj, annál inkább mulatja magát a kérdés másik oldalával. Azt meg kell adni, hogy következetes, állitásában és tagadásában egyaránt. Az etymologia és syntaxis semmi nemü sérelmét nem szenvedi meg a költői nyelvben, még azt sem, mire a nép költői nyelvének analogiája a rhythmus kedvéért vagy más aesthetikai indokból oly jogosan felszabaditja a költőt. Brassai, mint holmi szerb tövist, az állam költségén is kiirtandónak inditványoz mindennemü költői merészebb inversiót, az euphonia kedvéért sem tür semmi nemü csonkitást, összehúzást, az archaismus és soloecismus leggyöngébb árnyalatait is hibáztatja, sőt még az oly nemü figurákat is kitiltja a költői nyelvből, melyek az etymologiával vagy syntaxissal vannak kapcsolatban, s melyekről oly igazán mondja Quintilianus, hogy annyifélék, mint a nyelvhibák, mert minden figura hiba volna, ha nem elvből választatnék, hanem csak esetlegesen kapná lételét, de igy igazolja a tekintély, régiség, nyelvszokás, gyakran helyes ok is; azért midőn a közönséges és szabályzott beszédmódtól eltér, csak akkor válik szépséggé, ha természete szerint valami igazán tetszőt hoz magával. Brassai mindezt üldözi, mert tisztán csak nyelvtani szempontból többé-kevésbbé szabálytalanságok, vagy is szerintem a költői nyelvben kivételek a szabály alól, melyek illő helyen használva szépségekké válhatnak. Nem csodálkozom Brassai e vandal szigorán, hiszen ezelőtt három évvel még azt sem engedte meg a költőknek, hogy ily kifejezéseket használhassanak: hattyunyak, kökényszem, mert a hatytyunyak csak a hattyu nyakát jelentheti s nem

egyszersmind hattyuhoz hasonló nyakat is, de azon, megvallom, csodálkozom, hogy a népköltészet ilynemü szabálytalanságai egészen elkerülték figyelmét s a Vörösmarty „Bort megiszszá"-jához hasonló kifejezést egyetlen régi költőben, egyetlen népdalban vagy közmondásban sem talált. Szolgálok hát egy csoport példával, többel, mint reméltem, pedig a magamén kivül más könyvtárhoz nem folyamodtam s a keresgélésre csak egynehány órám volt. Ha Brassai netalán csekélylené példáim számát, igen könnyen sokasithatja. Mint az erdélyi muzeum helyettes igazgatójának sokkal több könyv áll rendelkezésére, mint nekem, és Szabó Károly, a könyvtárnok, ki amaz oláh-magyar verssel kedveskedett, bizonyosan segitni fogja a régi költők és népköltési gyüjtemények kutatásában is.

Idézeteimet a régi költőkön kezdem, 1538-tól a mult század közepéig, aztán folytatom és bevégzem a népköltési gyüjteményekkel. A régi költőket leginkább a Toldy „Magyar költészet kézikönyve" czimü gyüjteményéből fogom idézni, mindenütt kitéve a lapszámot.

Jersze emlékezzönk az örök istennek
Csudálatos nagy hatalmasságáról
Melyvel Scythiából *régi magyarokat*
Jó Magyarországba oly módon *kihozá*.
(Farkas András 3. l.)

Az asszony peniglen nem csak házát birta,
De a községet is nagy bölcsen oktatta,
Ura honn nem voltan *pöröket szállitja*,
Nemes népeknek is háborut oltja.
(Istvánfi Pál 18. l.)

Gyermeket felvevé, urához terité.
(Ugyanott 19. l.)

Vendéget fogadjad, helyére ültessed.
(Ugyanott 27. l.)

Ott való asszonyok, hogy ezt látták vala,
Asszonyt szeretetből közből *vették* vala.
Hitván ruháiból vetkőztették vala
Asszonyt ruhájába *öltöztették* vala.
(Ugyanott 30. l.)

Leányokval *ajtót* hamar *bezárlatá*.
(Batizi András 36 l.)

Vivék fogva őtet az terek császárnak,
Három szegén bojért hagyák Majlátnénak.
(Tinódi Sebestyén 40. l.)

Leányt elküldék és az vitézek ott megharczolának
(Szendrei névtelen 116. l.)

Nyomórúdat félkezével *kapta* vala.
(Ilosvai Péter 122. l.)

De ha megállandod ott azt te bosszudat
És *megtanitandod most serdült ifjakat*.
(Ugyanott 128. l.)

Királyt vigasztalja szép Medéna asszony
(Görgei Albert 133. l.)

Ifju felgerjedvén, karját fölemeli,
Hozzája szoritván, *leányt megöleli*.
(Ugyanott 136. l.)

Zöldellő borostyán *kertet körülfolyta*.
(Ugyanott 142. l.)

Kész vagyok már érted *halált megkóstolnom*.
(Ugyanott 150. l.)

Véres zászlók alatt
Lobogós kopiát
Vitézek ott *viselik*.
(Balassa Bálint 159. l.)

Jámbor vén népeket ők tisztelni nem *tudják*.
(Szegedi István 176. l.)

Oh mely nagy bujaság az gonosz gazdaság,
Ki *embört elveszti*, átkozott hamisság.
(XVI. századi névtelen 180. l.)

Hizelkedő *békót* lábok *csergethesse*.
(Rimay János 191. l.)

Maga kedvét járja,
Rabságot utálja.
Nem barátja a birság.
(Beniczky Péter 200. l,)

Paizst, páncérokat, szablyahüvelyeket
Maguktul *elhányják*, minden nehézséget.
(Zrínyi Miklós 234. l.)

Seregit mustrálva s jó lován forgódva
Királyt szintén *találta*.
(Liszti László 246. l.)

Nyárt kegyességétől a tél *megfosztotta*.
(Gyöngyösi István. Dugonics kiadása II köt. 20 l.)

Rózsát nevelt, *rózsát* czimerül is *vette*.
(Ugyanott 102 l.)

Elkészitett lajtrát alá *bocsáttatja*.
(Ugyanott 108 l.)

Javait ha osztja,
Azokat elfosztja,
S *embert veti* porba.
(Kohári István. Toldynál, 281. l.)

Mindennapi pompát, tudom, *meguntátok*.
(Orczy Lőrincz 341 l.)

Tridentomi *gyülést*, római *vatikánt*,
Dordrechti *zsinatot*, a stámbuli divánt
Hallgattad, s megmérted *muftit* a pápával.
(Ugyanott 355. l.)

Elkezdik fosztani *gyenge szőllőjákat*.
(Barcsay Ábrahám 409. l.)

Még többet is idézhetnék, de azt hiszem ennyi is elég, s bátran áttérhetek a népköltési gyüjteményekre :

Jól tudta, hogy mi a tus,
Vizet borrá *változván*. (változtatván helyett).
(Erdélyinél. I köt. 163 l.)

Munkáit folytatja,
Barázdát forgatja
Szép rendesen.
Isten ő fölsége meg is áldja,
A szántó marháit meg is tartja.
Fegyvert és katonát,
Ekét és boronát
Ő forgatja.
(Ugyanott 275. l.)

Áldja meg főképen *atyákat, anyákat*.
(Ugyanott 127. l.)

Leányokat szidom, a rosz leányokat.
(Krizánál. Vadrózsák. 8. l.)

Falat megállitni hogy lössz lehetséges.
(Ugyanott. 314. l.)

Sem *lovat*, sem *hintót* semmi baj nem *lölé*.
(Ugyanott 315 l.)

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

Papot tanitja mester vecsernyét mondani.
(Dugonics Példabeszédek II köt. 11 l.)

Könnyü *macskát* az egérre *szoktatni.*
(Ugyanott 96. l.)

Se télben *szalonnát*
Se nyárban bundáját
El nem *hagyja* az okos
(Ugyanott 126. l.)

Szúnyogot tevének nem *tartja* az okos.
(Ugyanott 128 l.)

Bagolyt a sólyomnál nagyobbra ne *becsüld.*
(Ugyanott 138 l.)

Szúnyogot a bikához ne *hasonlitsd.*
(Ugyanott 139. l.)

Az ökröt vonásán
Fazékat kongásán
Ósmeri meg az okos.
(Ugyanott 140 l.)

Gyakran főzött parét uj lében fel ne *add.*
(Ugyanott 143. l.)

Embert a nyomoruság és árnyék soha el nem *hagyják.*
(Ugyanott 252. l.)

Szegényt az ág is *huzza.*
Szegényből lett *gazdagot* az ördög se *türheti.*
(Ugyanott 251. l.)

Bolondot ha mozsárban *törnék* is bolond.
(Erdélyi. Közmondások 45 l.)

Embert szaván, *ökröt* szarván. (azaz szokták megfogni.)
(Ugyanott 109. l.)

Gazdagot pénze, *szegényt* esze *viszi* elé.
(Ugyanott 158. l.)

Szegény *embert* az ág is huzza.
(Ugyanott 158. l.)

Járt *utat* a járatlanért el ne *hagyd.*
(Arany J. U. M. Muzeum. 448. l.)

„Szolgáló, adjál nekem moslékot, *moslékot viszem* disznónak, disznó ád érte hájat, *hájat viszem* molnárnak, molnár ád érte csirizt, *csirizt viszem* vargának, varga ád érte czipőt, *czipőt viszem* szép lyánnak, szép lány ád érte koszorut, *koszorut viszem* fának, fa ád érte ágat, *ágat viszem* kutnak, kut ád érte vizet, *vizet viszem* pityikének, pityike mindjárt megfulad a kökénytől.
(Arany László Népmese-gyüjteménye. 297. l.)

Ime mennyire mellettem szól a régi irodalom és a népköltészet. Brassai mondhatja ugyan, hogy e régi költők épen oly szorultságból hagyták ki a névelőt, mint Vörösmarty, de vajon egy oly szólásmód, mely majd minden régi költőben előfordul, nem válik-e költői nyelvszokássá, vajon, ha kimutathatni is itt-ott, hogy e nyelvszokást némely régi költő ok nélkül vette igénybe, nem bizonyithatjuk-e be az ellenkezőt is, tudniillik, hogy ez vagy ama költőt sok helyt az aesthetikai érzék vezette? Hogy többet ne emlitsek, Gyöngyösi e sort: „Rózsát nevelt, rózsát czimerül is vette," irhatta volna máskép is, például igy: „Rózsát nevelt és azt czimerül is vette." De igy mily prózai módon szólott volna, mig amugy legszebb sorai egyikét irta. Mi a népköltési hagyományokat illeti, itt ismét azzal állhat elő Brassai, hogy a gyüjtők roszul jegyezték föl az illető helyeket. De vajon nem azt látjuk-e Dugonicsnál, hogy inkább szélesbiti a közmondásokat, mintsem rövidíti, nem azt-e Erdélyinél, hogy itt-ott nem veszi elég figyelembe a rhythmusos alakot, melyet nem egy közmondásban feltalálhatni, mert sok közülök nem egyéb, mint a népköltészet hulladéka, s olykor épen a névelő elhagyása teszi hangzatosabbá a rhythmust? Bár hogyan itéljünk, annyi bizonyos, hogy Dugonics és Erdélyi, ha tévedhettek is olykor, de nem akaratból s nem az én vitám kedvéért hagyták ki a névelőt ez vagy ama közmondásban, s minthogy ez sokszor előfordul, nem lehet esetlegesség, hanem a magyar költői nyelv egyik sajátsága. A népdaloknál már kevésbbé tehetni föl e tévedést s lehetlen, hogy egy oly szólásmód, melyet Brassai tótosnak nevez, épen oly honos legyen a székely népköltészetben, mint másutt. Avagy Brassai Grozescuval tart, ki azt hiszi, hogy Kriza nem a néptől vette székely balladáit, hanem maga koholta, vagy épen oláhból forditotta? Nem hihetem. Hasonlókép kétkedhetni-e ama sorok hitelességében, melyeket Arany László népmese gyüjteményéből idéztem? Hiszen ha kitennők benne a névelőket, elveszne egész naivitása. Elvégre is a tényt, védjük vagy hibáztassuk, el kell ismernünk. Brassai legfeljebb még azt az ellenvetést teheti, hogy a nép költői nyelvének e szokása jogtalan, de akkor nem engem támad meg, hanem átalában a nyelvszokást, mi egy kissé bajos dolog.

Igy állván a dolgok, nem jogosan védhettem-e Vörösmarty kérdéses sorát, s épen egy bordalban, melynek dithyrambi menetei még merészebb szabálytalanságot is megtürhet? Ha Brassai oly határozottan elitéli Vörösmarty e sorát, mit fog mondani Arany e következő soraira, melyek kétszeresen megsértik a nyelvtant:

Bontja meg a hajtók sürü elsőrjáť,
Rázza le nyilvesszőt, valamint pozdorját,
Kelevéz nem járja, ha ütik nem szédül,
De ökle csapásin hajtók sora szétdül.
(Buda Halála 116. l.)

Én, mint a fűzfapoéták fűzfakritikusa, védeni merem e sorokat is, nemcsak a népköltészet nyelvszokása alapján, hanem aesthetikai szempontból is. Buda Halála a magyar ősmondákat vette tárgyul, s igy már tárgyánál fogva nem csak megtűr, hanem meg is kiván bizonyos archaiismust. Másfelől Arany e helyen egy vadászatot ir le s a medve erőszakos robanását a nyelvvel, a rhythmussal is festi, midőn felforgatja a szórendet s eldob minden fölösleges szót, minők a névelő és némely particulák.

Ugy hiszem eléggé kimagyaráztam magamat. Ég és föld különbség választ el Brassaitól. Brassai egészen megtagadja a költőtől a nyelvbeli szabálytalanság aesthetikai jogát, megtilt neki minden merészebb inversiót, minden nemü csonkitást, összehuzást, minden oly figurát, mely az etymologiával vagy syntaxissal kapcsolatos, még akkor is, ha mindez a népköltészet nyelvszokásán

alapszik. Én megengedek mindent az aesthetika és a költői nyelvszokás határai közt; azt mondom: merj a mit jónak látsz, de itélni fogok feletted minden egyes esetben merészséged és sikered szerint. Brassai a költői nyelvet prózaivá akarja tenni, s még azt is elvitatja tőle, mi a rhythmus egyik alkatrésze, szemben a próza nyugalmas folyékonyságával. Én védem a költői nyelv jogát s gyülölöm azt a mindennapi, lapos beszédet, mely költészetünkben annyira divatozni kezd; de ellensége vagyok az oly prózának is, mely csak költőt illető jogokat követel magának. Brassai azt mondja, hogy fűzfapoétáknak való evangeliumot hirdetek; én azt hiszem, hogy elméletemet csak valódi költők használhatják, a többire nézve ugy is mindegy volna bármit hirdetnék. Brassai mellett szól a szorosan vett nyelvtan, mellettem a régiség, népköltészet, aesthetika s a kitünő költők példája. Lehet, hogy mégis elvesztem pörömet, lehet, hogy Brassai mellett lesz minden nyelvész, kinek nincs izlése; minden olvasó, ki felületesen itél; minden lap, mely egy csoport germanismussal rontani szokta ugyan a magyar nyelvet, de feljajdul, ha egy-egy kitünőbb költő olyat merészel, mi germanismus helyett költői hungarismus. De meg vagyok győződve, oly mélyen, mint hogy valaha meghalok, hogy ért és pártomat fogja minden költő, kinek az égi lángból csak egy szikra is heviti keblét, minden olvasó, kinek izlése van; minden kritikus, ki tudja, hogy a müvészetben bizonyos szabály megsértése egy helyt épen ugy lehet érdem, mint másutt hiba.

GYULAI PÁL.

VEGYES.

* A magyar akadémia nyelv- és széptudományi osztályának hétfőn, e hó 14-én, tartott ülésében *Csengery* Antal jegyző és helyettes titkár bemutatá *Körösi Csoma* Sándor azon hátrahagyott iratait és nyomtatványait, melyeket *Duka* Tivadar hazánkfia és akadémiánk tagja Kelet-Indiában felkutathatott. Áll e maradvány különféle hindu, arab, chinai, malaj stb nyomtatványokból és Körösi Csomának többrendü kéziratairól, részint eredetiben, részint másolatban; továbbá Körösi Csoma *önéletrajzából*, melyet 1825-ben Kennedy kapitányhoz jelentés alakban irt angol nyelven, számot adván benne mintegy eddigi életéről, müködéséről, kitüzött czéljáról stb. s melyből Csengery, valamint Csomának egyéb leveleiből is, magyar forditásban, és Duka Tivadar felvilágositó, s összekapcsoló dolgozatából érdekes részeket olvasott fel, az iratokat és nyomtatványokat pedig, Duka részéről, ajándék képen nyujtá be az akadémia könyv- és levéltára számára. Ez előadás után az elnöklő gróf Dessewffy, ujolag figyelmeztetvén az osztályokat az akadémia olvasótermébe megrendelendő folyóiratokra, megjegyzé egyszersmind hogy a kiválasztásban ne sokra, hanem csupán a a legkitünőbbekre legyenek tekintettel, mert az akadémia 3—400 forintnál többet folyóiratokra nem áldozhat. Egyszersmind felhivja az akadémiát, hogy mivel az uj épület homlokán, a hat osztályt személyesitő szoborműnek megfelelőleg hat márványtábla van befalazva, melyeket czélszerü volna illő jelmondattal tölteni be: az osztályok, mindenik a maga szakját érdeklőleg, gondoskodjék alkalmas jelmondat készitéséről. B. Eötvös alelnök, az ily emlékszerü jelmondatok készitésének nehézségeire utalva, legczélszerübbnek látná, ha minden osztály a maga szakbeli tudományának egy oly sarkmondatát vagy jeligéjét választaná ki, mely a tudományos világban mindenütt ismeretes, lenne bár az latin vagy épen görög nyelven. Az osztályok, b. Eötvös elnöklete alatt össze fognak jöni tanácskozásra.

* A nemzeti szinházi conservatorium érdekében gróf Károlyi György bizottmányi elnök közhirré teszi: hogy azon ifjak és hölgyek, kik magukat ez intézetbe fölvétetni óhajtják, jelentsék magukat december 1- és 15-ke közt Festetits Leo gróf ő mltgánál (Nádor utcza 15. sz.) hol bővebb fölvilágositást nyerhetnek. — A fölvétel kellékei: a) nőknél legalább 15, férfiaknál legalább 18 év (ez keresztlevéllel igazolandó) b) szabatos alak, c) csengő, hibátlan, tiszta szókiejtés a drámához, csengő tiszta hang és szabatos hallás az operához. d) Jó nevelés és erkölcs. e) Annyi iskolai készültség, mennyit jó neveléstől 15—18 éves korban mindenkitől méltán igénybe vehetni; miről a bizonyitványok elváratnak. A tanulási időszak tart három éven át. Kezdődik minden évi folyam január elején és végződik december végén; szünetelés a szinházi szünidővel. Első évben, t. i. a tanoda megnyitásának első évére, jelenkezhetnek oly nő és férfi egyének is, kik annyi előkészültséggel birnak; hogy a felsőbb osztályokba mindjárt felvétethetnek. A növendékek száma első osztályban 12 szinész és 12 énekes. — II-ik osztályban évenkint nyilik hely ösztöndijazott négy szinészre, két magánénekesre, és két kardalnokra. Minden növendék a III-ik osztályba lépvén át, helyettük a II-dik osztályba ujak fogadtatnak az I-ső osztályból, és igy a két utolsó osztályban lesz összesen 16 ösztöndijas tanuló. A nemre nézve egyrészt a jelentkező talentumok, másrészt a szinház akkori szüksége szolgáland választási szabályul. Ezen ösztöndijazott tanulókon kivül nem dijazottaknak is meg fog engedtetni a II-ik és III-ik osztályban az előadásokban résztvehetni bizonyos tandij fizetés mellett; mely jelenleg a II-ik osztályban havonkinti öt forintra, s a III-dik osztályban havonkinti 8 forintra határoztatik; azonban ezeknek száma a dijazott tanulók számát meg nem haladhatja. A tanulóknak dijaztatása következő lesz: szinészek vagy szinésznőké II-ik és III-ik évben személyenkint 200 ft, magán-énekes növendékeké II-ik évben személyenkint 200 ft. III-ik évben

300; kardalnokoké II-ik évben 150 frt, és a III-ik évben személyenkint 180 frt. A tantárgyak e következendők. a) Magyar nyelv és költészet, b) dramaturgia, c) történelem; d) az elismert jelességü szinmüvek stb. korszakát illetve, archaeologia, e) ethnographia, f) ének a szabályszerü kezdeten kezdve a vég szinpadi kiképezésig; g) zongora, mennyire ez az énekhez való kiséretre szükséges; h) pantomim gyakorlatok, i) mimica, k) a tánczuak komoly neme, l) vivási gyakorlatok.

* A nemzeti szinház a mult hét folytán – talán a vásárok következtében — mindennap szép látogatásnak örvendett. De játékrende is érdekes volt. Az operai napokon „Bánkbán", „Faust", „Fidelio", „Lalla Roukh" töltek meg a házat; a drámai napokon az ujabb franczia müvek jellemfestésre két legjobb darabját: a „Tündér ujjakat" s a „Völgy liliomát" láttuk. Mindkettőben két jeles szinésznönk: Felekiné és Priell Kornélia remekelt a közönségtől egyenlő mérvben nyert tetszés zaj között. Pénteken Vörösmarty halála évnapjának előestéjét ünnepelte a szinház az „Áldozattal." — E jövő héti előadásra szintén érdekes játékrend van megállapitva: 20 (vasárnap) A molnár leánya, 21 Stuart Mária, Kövérné föllépte. 22. Norma. 23. Mi ujság a szomszédban. (1-ször.) 24. Linda. (Csillag Róza k. a. föllépteül.) 25. III. Richard. 26. Fidelio.

* Megjelent a „Budapesti Szemle" 68, 69, 70-dik hármas füzete. Érdekes tartalmáról jövő számunk fog tüzetesebben szólani, addig is azonban közöljük tartalmát: 1. Brebiri grófok, Salamon F. 2. Shah Name perzsa éposz, Szász K. 3. A korszakok szelleme, B. Kemény Gábor. 4. Kolumbia költészete, G. A. 5. Adalék Körösi Csoma Sándor életrajzához, Duka Tiv. 6. Lermontoff, Arany László. 7. Strafford, Zichy Antaltól. 8. Reguly hagyományai. 9. Carthago romjai. 10. A rendes rovatok és 11. az eddigi 7 évi folyam tárgymutatója az irók neve szerinti betürendben. — E füzetben, mint látjuk, az irodalom és aesthetika van különösen nagy számban képviselve, s reánk nézve annyival érdekesebb tartalma.

* A budai várszinházban hetenkint kétszer tartandó magyar előadásokra közelebb aláirást inditottak, mely egyszersmind bérlet is lenne. Tehát Budán a magyar szinészet ügye még *fölfelé* halad.

* A magyar képzőművészeti társulat uj kiállitása, 84 darab festménynyel és szoborral, megnyilt. Ezek közül 82 darab azon sorshuzásra van szánva, melynek rendezésére, s 70,000 darab 50 kros sorsjegy kibocsátására a társulat e napokban kapta meg a hatósági engedélyt. Ugyane társulat a farsang alatt nagyszerü dáridót készül csapni.

* A világhirü négy Patti testvér egyike, Charlotta, Ullmann igazgatóval szerződve, talán még e télen lejövend Pestre nehány hangversenyt rendezni.

* A szinházi conservatorium egyik tanárául s aligazgatójául, mint a lapokban olvassuk, Gyulai Pált terjeszté föl a bizottmány.

* Jósika Miklós emlékiratainak első kötete a napokban került ki sajtó alól. Mint egyik politikai lapunk tárczájában megjelent mutatványából látjuk, valódi emlékirat, és nem önéletrajz, mert szerző Erdélynek minden főbb rangu férfiát és nőjét, kiket gyermeksége óta ismert, bemutatja az olvasónak, vagy jellemzi nehány vonással szokásait, öltözetét stb. Valódi kortanulmány, melyből mulatságon kivül sok hasznos adatot lehet meriteni, s későbbi regény iróinknak bizonyára nagyon jó forrást szolgáltat e kor festéséhez.

* Madarász Viktor egy, II. Rákóczy Ferencz életéből vett tárgyú képen dolgozik.

* Szabó József tanár fölkéri mindazokat, kiknek művei az orvosok és természetvizsgálók marosvásárhelyi nagy gyülésen kinyomásra elfogadtattak, hogy azokat hozzá (akadémia utcza 5 sz.) dec. 1-jéig küldjék be.

* Takács István a „Világ Szemle" czimü laphoz, melynek, mellesleg mondva, eddig még nem igen volt más hire, munkatársat keresett és kapott, ki nyugati nyelvekből soloecismus nélkül tudjon forditani. Bizony pedig — mondaná Kolozsvárt valaki — mai napság fehér holló az ilyen ember.

* A mult hét folytán régi tégla koporsót, s benne egy csontvázat találtak a kalocsai érsek bakodi pusztáján. A koporsón még egyes betük láthatók, de az évszám, mely régiségét határozottan megjelölhetné, már nem. A nemzeti muzeum tulajdona leend.

* Ugyancsak a muzeumnak közelebb Xántus János 30 darab régibb s ujabb amerikai ezüst pénzt ajándékozott.

* Schweizban „Zürichi magyar egylet" czimmel oct. 22-kén az ott akadémiákon lévő magyar ifjakból egy társaság alakult, mely négy magyar lapot járat, egy közkönyvtárt állitott föl, s hetenkint gyüléseket tart, melyekben a társalgási nyelv magyar. Biró Károly mint egyleti jegyző fölszólitja mindazokat, kik az egyletet valamivel támogatni akarnák, hogy leveleiket Tóth Sámuel elnök urhoz (Zürich, Plattenstrasse Nr. 163) czimezzék. Hála istennek, mind több több társulat alakul a külföld nevezetesebb városaiban a kiköltözött vagy utazó magyarokból, kik minél messzebb jutnak a szőke Dunától, annál inkább ragaszkodnak hazájokhoz és nemzetiségökhöz.

* A Zilahy siremléke javára tartandó mükedvelői előadást illetőleg Tóth Kálmán elnöklete alatt egy bizottmány alakult Áldor I., Deák Farkas, Dalmady Győző, Kvassay Ede, Komócsy József, Nagy Miklós és Tolnay Lajos fiatal irókból, mely az ügyek vezetésének élére állva intézkedik, hogy az ünnepély minél nagyobb sikerrel tartassék meg.

* „Isten a természetben, vagy a teremtés egysége" czim alatt német lapok egy e nyelven

közelebb megjelenendő munkát hirdetnek, dr. Hartwigtól. Nem valami theologiai mü: sőt épen a tudomány eredményeit adja népszerüsitve, müvelt olvasók számára: a csillagászat, természettan és természetrajz köréből összeállitván azon ismereteket, melyekre a nagyobb közönségnek is szüksége van, ha mivelt akar lenni. Ára a nagy nyolczadrét, 476 lapon, egy kötetben megjelenő munkának 2 tallér; csinos vászonkötésben 12 ujgarassal több. Kreidel adja ki Wiesbadenben, de pesti könyvárusok által is megszerezhető.

* „Az emberiség bibliája“ Michelet uj könyve, tartalmát a történet philosophiája körébe sorozhatni. Michelet azt vizsgálja, minő részt vettek az emberiség vezérnépei a legfőbb eszmék kifejtésében. Kezdi az indusokon, perzsákon, görögökön, kiket mint a világosság népeit jellemez, ellentétben a sötétség vagy félhomály népeivel: az egyiptomiakkal, syrusokkal, chaldaeusokkal (?). A német ismertető ugy látja, hogy leginkább Müller Miksa nyomozásait vette vezérfonalúl, s a hol ezt elhagyja, maga is sokszor eltéved a keleti mysticismus homályában.

* A párisi „Institut“ a photographia által háttérbe szoritott rézmetsző művészet emelésére 25,000 francnyi megrendelést tett rézmetsző munkákra.

* Drezdában szinre került az az *Edda* czimü dráma, Weilen Józseftől, mely miatt a bécsi várszinháznál herczeg Auersperg intendans és Laube igazgató közt összekocczanás történt. Czime után az izlandi „Edda“ énekekkel látszanék kapcsolatban lenni; de koránsem ugy van: Edda a hősnő neve, s a darab a harminczéves háborúban játszik, Frieslandban. Bár kitünő drámának nem mondhatni: dicsérik egyes részeit és alakjait, nyelve és költészete drámai erélyét, mely távol van minden lyrai ömlengéstől, a német drámairók közös bajától. Most már, kibékülvén az intendánssal, Laube ur is előadhatja kedvencz darabját, s ez úton, meglehet, hozzánk is elvándorol.

* A Palais-Royal szinházban *Sardou*tól uj vigjátékot adtak; czime: A szomszéd almái (Les pommes du voisin). „Mesterkélt bonyolodásai oly vaskos fajták — mondja egy ismertető — hogy nem férnek egy finom vigjáték keretébe. Nevetni való van benne dosztig, a párbeszéd igen élénk és élczes, a fő személy (Larosiere ügyvéd) igen „hálás“ szerep. De mégis szomorú látvány, Sardou egykor oly választékos, finom alkotású tehetségét mindig alább sülyedni látni a hatásvadászó bohózat durvaságaiba.“

* Rómában Meyerbeer „Hugenottái“-t most adják először „Renato de Grönwalde“ czim alatt. Shakspeare „Velenczei kalmárja“ szintén csak most került szinre Amsterdámban, mivel eddig nem volt szabad Shylockot fölléptetni a sok zsidó lakos miatt.

* A berlini udvari szinház karénekesei közelebb azon kegyben részesültek, hogy minden előadáskor fejenkint 10 garas (nőknek 5) jár a király részéről. Igy érthetni meg a Sz.-Iván-éji álomban is, mikor Zubolyon sajnálkoznak társai, hogy elesett a 10 garas fejedelmi napidijtól. Ugy látszik, Angliában is megvolt e királyi szokás.

* Jelen számhoz van mellékelve Ráth Mórnak jutányos könyvekről szóló nagy hirdetése.

UJ KÖNYVEK. *)

AZ ERDÉLYI MUZEUM-EGYLET ÉVKÖNYVEI. III. kötet. I füzet. Szerkesztette *Brassai* Sámuel, erdélyi muz. igazgató. N8r. 70 l. és XV könyomatu tábla. Ára 2 f. 50 kr. (Ref. főtanoda nyomd. Kolozsvár.)

ESZMETÖREDÉKEK. Irta *Noszlopy Constántia*. 12r. III. és 72 l. (Ráth Mór bizománya, Pest.)

BUDAPESTI SZEMLE. Szerkeszti és kiadja *Csengery* Antal. LXVIII, LXIX és LXX füzet. Huszonegyedik kötet. N8r. 404 l. Ára egy évfolyamnak 10 frt. (Emich nyomd. Pest.)

NYILT LEVELEZÉS.

Miskolczra. L. J. A levelet mostanság vettük. Gyanitók, hogy ott kell lenni a tévedésnek: most már be van irva jól. Szivből sajnálom a M—a állapotját, nem is merem sürgetni. Bárcsak rá lehetne birni, hogy felránduljon.

Dézsre. M. L. Talán irtuk volt már egy nyilt postában, hogy a munkának nem tartalma ellen van kifogás hanem terjedelme s egészen *könyvszerü* előadása ellen. Bajos az ilyet, oly lapban, mely egy hétben egyszer adhatna belőle, s akkor is keveset. A másikat köszönjük.

Miskolczra. S. T. K. L. J. Magánválasz ment, *poste restante*.

N. Enyedre. Sz. K. Kézbesitettük. Az az *egy hó alatti* hadd jöjjön minél előbb. Én is remélem „a tó növését“ hogy a „halacskák“ is kapjanak valamit. De bizony most még csak cseppen s nem csordul. De azért a mi *halacskáink* nem hagynak el minket.

*) Hogy ez állandó rovatot minél teljesebbé tehessük, kéretnek a t. kiadó, illetőleg szerző urak, hogy az ujonnan megjelenő müvekből egy-egy példányt, vagy legalább annak egész czimét, hozzánk beküldeni szíveskedjenek.

TARTALOM.

Vörösmarty életéből. *Gyulai P.* — Az idei bor. *Medgyes L.* — A varázs-hegedü (Beszély.) *B. Podmaniczky Fr.* — Sülyedt vár asszonya. *Zilahy I.* — A kerületi orvos. (Turgenew Iván beszélye.) *Radvánszky B.* — Szamojed népmesék. —*r.* — A „Fóti dal“ egyik soráról. — Vegyes. — Uj könyvek. — Nyilt levelezés.

Arany János felelős szerkesztő és kiadó.

Pest, 1864. Nyomatott Emich Gusztáv magy. akad. könyvnyomdásznál.

KOSZORÚ.

Megjelenik hetenkint vasárnap. Szerkesztő szállása, hová a dolgozatok, előfizetési pénzek, reclamatiók is küldhetők: Üllői-út 7 sz.

HETILAP
A SZÉPIRODALOM S ÁTALÁNOS MIVELTSÉG
KÖRÉBŐL.

Előfizetés: egész évre 12 frt, félévre 6 frt. Előfizetést elfogad s a lap szétküldését is kezeli Emich Gusztáv kiadó-hivatala: Barátok-tere 7. sz.

MÁSODIK ÉVFOLYAM. NOVEMBER 27. 1864. MÁSODIK FÉLÉV. 22. SZÁM.

VÖRÖSMARTY ÉLETÉBŐL.

(Folytatás.)

III.

Azonban midőn költőnk körülményeihez képest jelentékeny összeggel segitette anyját, már harmincz éves férfiu volt s az akadémia rendes tagja. Azon évben, mikor atyja meghalt, nem tehetett érte többet, mint hogy nem vált terhére s nehány forintocskát takaritott meg számára. Magának is kevés volt, csak hogy élhetett és tanulhatott. Szerencsére már 1817 novemberében a Perczel Sándor házához jutott, mint három kisebb fiának tanitója. Az atyja halálán búsongó s anyja és testvérei sorsán aggodó ifju idegennek és szerencsétlennek érezte magát ez uri háznál. Atyja sirjához ez idő tájt irt ódája nemcsak a kegyelet sohajtása, hanem a melancholiáé is. Nem dobogott feléje részvevő kebel, hideg arczokkal találkozott. Perczel Sándor katona viselt ember, vagyonos és büszke nemes ur volt s kissé kemény modoru, fiai: Sándor, Móricz és Miklós tehetséges, de vásott urficskák, kiket az atya utasitása szerint is kemény regulába kellett tartani. A fiatal és tapasztalatlan nevelő sokat bajlódott. Nem sok kedve volt nevelősködni s nagy fáradságába került a tanitás. Midőn 1848-ban b. Eötvös, mint közoktatási miniszter, a magyar nyelv és irodalom egyetemi tanszékével kinálta meg, visszautasitotta, azt mondván, hogy nem született tanárnak, ifju korában eleget kinlódott, vén napjaiban hagyjanak neki békét. A tizenhét éves ifju nem beszélhetett igy. A szükség és becsület kivánták, hogy megfeleljen a szülék bizalmának. Megszokta és kibékült pályájával. Megszerette a család s ő is a családot, melynek lassanként mintegy tagjává lőn. Az öreg Perczel katonás modora mellett jó szivű ember volt, s mit Vörösmarty nagyra becsült, részvétet tanusitott a magyar irodalom iránt, s mi akkor is most is kevés magyar nemesnek szokása, magyar tudományos folyóiratot is járatott, a Tudományos Gyüjteményt. A fiuk, ha sok gondot okoztak is, becsülték és ragaszkodtak hozzá, s e viszony még akkor is megmaradt, midőn már kikerültek keze alól. Hiven látogatták vagy fölkeresték levelökkel kedves tanitójokat. Vörösmarty iratai közt nem egy levelet találhatni hajdani tanitványaitól. Sándor, ki katona lett, 1831-ben igy ir neki Milanoból: „Kérem barátom uramat egy nehány sorral tudósitani régi tanitványát, kiben még azon magyar vér folyik, melyet barátom uram bele öntött.“ Móricz, ki 1848—49-ben a magyar forradalomban mint tábornok nevezetes szerepet játszott, viharos élete majd mindenik korszakából tudósitja kedves drága barátját. Hálát és tiszteletet lehellnek levelei; elismeri, hogy Vörösmarty adott először irányt hazafiui tüzének s várva várja kedves barátja szivet és lelket tápláló levelét. Vörösmarty hasonló szeretettel viszonozta hajdani tanitványai hajlamát. Miklósnak 1849-ben életét menté

meg, midőn ez Aradon mint katonatiszt Damjanichcsal, minden katonai fegyelmet sértve, szenvedélyesen összetüzött. Damjanich már kiadta az elfogatási parancsot s katonai törvényszék elébe akarta állittatni. Vörösmarty, meghallván ez eseményt, kérte Damjanich barátjait, hogy vessék közbe magokat s mentsék meg e derék, de meggondolatlan ifju embert. Ezek azt tanácsolták, hogy tegye ezt ő maga; Damjanich tiszteli őt, mint költőt, s kérése sikeresebb lehet, mint bárkié. Vörösmarty csakugyan elment Damjanichhoz, ki nagy tisztelettel fogadta, elébe ment, tüstént teljesitette kérését s örült, hogy szolgálhat neki. Móriczért is mindent megtett, mit tehetett. Csillapitá, mérséklé őt, ki mindig a legszélsőbb baloldalon foglalt helyet, s bár politikai véleménykülönbség létezett köztök, senki sem mentette, védte hivebben ez annyiszor megtámadott szónokot, mint a hajdani nevelő és barát.

Nyolcz évig nevelősködött a Perczelháznál, első izben 1817 novemberétől 1822 novemberéig, másod izben 1823 novemberétől 1826 augustusáig. Az első három évben Pesten lakott növendékeivel s egyszersmind elvégezte az egyetemen a philosophiai tanfolyamot. 1820 végén leköltözvén Perczel börzsönyi jószágára, ő is vele ment s magán szorgalommal két év s egy pár hónap alatt tanulta meg a három évre szabott jogi tanulmányokat, melyekből félévenként vizsgákat állott ki a jogi kar előtt. Iratai közt talált bizonyitványai szerint mind a négy vizsgálaton kitünő osztályzatot vívott ki, kivévén az elsőt, melyen csak az észjogból nyert kitünőt, s a többiből első osztályt. E két évet fiatalsága legvesződségesb éveinek nevezte mindig, mert sok mindent kellett tanitnia és tanulnia, mindamellett szakított időt arra is, hogy költői hajlamának áldozhasson. Tulajdonkép ekkor kezdődik meg költői tehetségének fejlődése, mely mind nagyobb arányokat vesz. Mig 1820-ig Pesten lakott, ugy látszik egyetlen iróval sem ismerkedett meg személyesen. Talán csak az öreg Virág Benedeket látogatta, ki örömmel fogadott s áldással bocsátott el magától minden irogatni kezdő lelkesb ifjut. Legalább ezt látszik mutatni az a bizalmas hang, mely Virághoz 1822-ben irt episztolájában elömlik. Tanuló társai közt sem volt senki, ki irogatott volna, vagy a kitől némi szellemi hatást vegyen. Csak egy Maróthy nevü orvosnövendék volt reá hatással, ki keleti nyelveket tanult s keletre készült a magyarok őshazája fölkeresésére. Vörösmarty maga is foglalkozott ez eszmével és sokáig sajnálta, hogy nem vándorolhatott ki barátjával. Volt a korban valami, a mi a sivár jelenből a mult felé vonzotta az elméket: a felébredt hazafifájdalom és büszkeség érzése, a melancholia és ábránd különös vegyülete, melyet a költészet táplált, a tudomány szentesitett. Horvát István a magyar őskérdés vizsgálatába merült s csodás fölfedezéseit lelkesülve várta az egész nemzet. Kőrösi Csoma Sándor már elindult keresni az ős hazát, s a mint látszik, számos fiatal ember keblét dobogtatta hasonló vágy. Csaknem egyszerre négy költő ajkán zendült meg az ősi dicsőséget magasztaló eposz, s jellemző, hogy e költők legnagyobbika, mielőtt nagy művéhez fogott volna, keletre akart bujdosni, mint Kőrösi Csoma, s miután megirta Zalán futását, Horvát István őstörténelmi vizsgálódásai nyomán, elméjében egy uj eposz tervét forgatta, melynek az ősi haza lett volna szinhelye. Máskülönben buzditás, versenytárs nélkül, magára hagyva állott az ifju költő a nagy városban s csak naponként szaporodó olvasmányai ébresztették munkásságra. Kisfaludy Sándor, Dayka és Berzsenyi munkái akadtak kezébe, s tanuja lőn Kisfaludy Károly drámai diadalainak a pesti szinpadon, melyek nagy hatást tettek reá. Többé nem Virág volt legkedvesebb költője, hanem Berzsenyi; s nem ohajtott semmit sovárabban, mint hogy drámákkal ajándékozhassa meg nemzetét. Ódákat irt s nehány kisebb szinműbe kezdett, melyeket nem végzett be. Ekkor kezdette meg „Salamon király“ drámáját is. Ugy látszik, erről azt hitte, hogy főműve lesz. Elhatározta magában, hogy bevégzi s ha sikerül ezzel lép a közönség elébe.

Ily hangulattal és törekvéssel utazott

le tanitványaival Tolna megyébe, Börzsönybe, mely tulajdonkép egy puszta Bonyhád határában. Az e falusi magányban töltött két év nagy befolyással volt fejlődésére. Épen azt találta meg itt, mit Pesten hijában keresett: könyveket és irótársakat. Perczel Sándornak itt könyvtára volt s Bonyhádon két pap lakott, Egyed Antal a plébános és Teslér László a káplán, kik mind ketten irodalmi tanulmányokkal foglalkoztak. Kissé távolabb élt egy másik barátja, Klivényi Jakab, kivel már régebben ismerős volt s ki szintén verselgetett. E három pap lett Vörösmartynak társasága, közönsége, barátja, birálója, versenytársa, kikre mindig hálával emlékezett. Körükben találta magát legjobban, könyvtárokból tanulta ismerni az ujabb és régibb magyar irodalmat, általok ismerkedett meg a külföldi költőkkel, tőlök vett ösztönt költői pályája folytatására, s mert nevezetes költőt jósoltak belőle, önbizalomra ébredt félénk geniusza. Mind a három pap különböző jellemű és tehetségű volt, de mindenik buzgó hazafi s testestül-lelkestül hive a nemzeti irodalomnak. Megható jelenet, hogy mily nevezetes szerepet játszott a magyar kisebb klerus nemzeti irodalmunk ujjá születése korszakában, sokkal nevezetesebbet, mint a protestans. A szegény szerzetesek, plébánosok és káplánok, főpapjaiknak, hagyva a fényt s a protestansokkal való torzsolkodást, az éledő nemzetiség, a zsendülni kezdő irodalom nevében egyesültek a világi protestansokkal. Érezték, hogy van egy pont, hol főleg csak keresztyéneknek és magyaroknak kell lennünk s az egyházi irodalmon kivül is élhetni isten dicsőségére, a nemzetiség, művészet és tudomány igaz érdekeit szolgálva. Faluditól Czuczorig hány nevezetes iró állott elő e lelkes phalanxból; e mellett mindenütt ott találjuk őket, hol az irodalom ügye forog kérdésben. Berzsenyi versei kiadására nehány katholikus papnövendék gyüjt segélyt, Kazinczyt örömriadással fogadja Pannonhalma, Kisfaludy Károly „Aurorá"-jának legbuzgóbb terjesztői leginkább fiatal katholikus papokból telnek ki. E derék férfiak közé tartoztak Vörösmarty barátjai is. Köztök a legfiatalabbik, Klivényi, Pécsen lakott, de 1822 óta folyvást levelezésben állottak egymással. Az ifju pap mindent elpanaszolt barátjának, s bánta hogy pappá lőn. Vörösmarty vigasztalta s egyszersmind megküldte neki nagyobb munkáit. Klivényi köszönte a vigaszt, köszönte a munkát, mely vigasztalóbb amannál. Ő is küldött viszonzásul egy pár verset, kivált római epigrammokat. Panaszolt püspökére, ki nem szereti a költőpapot, kivált ha drámát ir. Lassanként kibékült sorsával, felhagyott a panaszszal, fel a költészettel is, de annál inkább lelkesitette ifju barátját, kinek halhatlanságot jósolt. Egyed leginkább a régi klasszikai irodalommal foglalkozott. Ovidiust forditotta, elegiákat irt s egy nagy eposzhoz akart fogni. Szigoru erkölcsü, de vidám férfiu volt, ki örömest barátkozott a fiatal emberekkel. Vörösmarty gyakran átrándult hozzá s alkalmasint tőle kapta meg Zrínyit Kazinczy kiadásában, Homért Vályi Nagy forditásában, Tassót a Tanárkiéban; ez utóbbi annyira megnyerte szeretetét, hogy kedvéért megtanult olaszul s nem sokára az eredetiben olvasta. 1822-ben Paksra költözvén Egyed, leginkább levelezés által tartották fel a régi viszonyt. Versben leveleztek. Vörösmarty első levelében mélyen sajnálja barátja távoztát, az utolsóban hálás szivvel kéri, hogy legyen tovább is buzditója, ébresztője. Tulajdonkép egymást buzditották. Vörösmarty nem csak az ő szivességéből olvasta a három nagy epikus költőt, Homért, Tassót és Zrínyit, hanem tőle vette az első ösztönt az epikai költészetre is. Egyed az „Ősi hadak rendjét" akarta irni, eposzt majd Árpádról, majd Nádasdyról, a hét éves háború egyik hőséről. Vörösmarty folyvást tudakolta menynyire haladt már a munka. Fájdalom, volt reá a válasz, még meg sincs kezdve, mert helyzete nem adott hozzá könyveket. Valósággal ihlete hiányzott. Vörösmarty nem emlegette, hogy ő is akar irni, de már kész volt epikai első kisérletével, a „Hűség diadalmá"-val, bár ekkor még nem sejté, hogy egy év mulva ő fogja megénekelni Árpád csatáit, mire Egyedet annyira buzditotta.

A mint Egyed eposzi tervekkel foglalkozott, melyeket ifju barátja irt meg: ugy készült Teslér a drámai pályára, gazdagitva könyvtárát az ujabb kor legnevezetesb drámairóinak munkáival, melyeknek Vörösmarty vette leginkább hasznát. Ifjabb levén Egyednél, szorosb baráti viszony fűződhetett közte s Vörösmarty között; e mellett Teslér leginkább az ujabb kor irodalmát tanulta, melyből az ifju költő majd semmit sem ismert. A két ifju a fiatal szív lángolásával ragaszkodott egymáshoz. Teslér nem csak idősb, de miveltebb is volt, mint ifju barátja. Tudott nyelveket, szépen hegedült s már levelezésben állott Kazinczyval, kinek leveleit még a külalakban is utánozni igyekezett. Minden pénzét könyvre és hangjegyre költé; többet olvasott mint irt. Készen feküdt ugyan már egy drámája, de csak egy pár kisebb költeményt bocsátott közre álnév alatt. Előbb Bonyhádon káplánkodott, majd Pinczehelyt, később székcsői plébános lett s végre bükkösdi. De bár hova ment, mindenünnel küldötte könyveit Vörösmartynak s hiven felkereste levelével. Tőle olvasta Vörösmarty Shakespearet, Schillert, Goethét, Kazinczyt s az Erdélyi Muzeumot. Megmeglátogatták egymást, s ha távol voltak, egyik levél a másikat érte. „Édes örömmel voltam mindig társaságodban — irja neki Teslér 1820 végén — mert beszédünk csak a haza, csak a literatura volt. Ha örömmel láthatnám kelni mindezeket, ha dicsőn lefizethetnők mi is adónkat.“ Ösztönzék és birálták egymást, még pedig ritka őszinteséggel. Néha összetüztek, de hamar megbékéltek. Teslér Vörösmarty Salamonjának első kidolgozását nem találta elég magyar jelleműnek, e mellett ismételte azt a tanácsot, melyet neki Kazinczy adott: Tartsd meg a cothurnusi lépdelést. Még más hibákat is fedezett fel benne, melyek részint nem hibák, részint pedig nem a legfőbbek. Vörösmarty rosz neven vette a birálatot s polemizálni kezdtek egymással levélben. Ifju költő nem igen tűri a gáncsot, ha még oly csöndes, szerény természetü is, minő Vörösmarty volt. Teslér mentegetőzött s egy pár bókkal igyekezett szeliditeni kritikáját. „Vedd fel azt — irja neki 1823 martiusában — hogy mi közönségesen a magunk szüleményeit nem tudjuk azzal a birói szemmel nézni, melylyel kellene, vagy ha tudjuk is azt, ugy bánunk vele mégis, mint ama lágy atya, ki fiainak mindeneket megenged. Az én első drámám tudom azt jól, hogy egy pipadohánynál többet nem ér, mégis szeretem; az pedig nagyobb ördögség, hogy a mint azt először csináltuk, ha kész, már segiteni nem tudunk rajta, még csak sokat változtatni sem. Igy vagyok én Pákozdymmal; tudom, hogy rosz s hogy hol a hiba, s azt változtatni még sem tudom. . . Én azt hiszem és tudom, hogy te hazánknak nagyobb embere fogsz lenni, mint voltak Racine és Corneille, ennek pedig első darabja gyenge volt s azé meg rosz.“ Igy birálta és szerette egymást a két barát. Teslér érezte, hogy nem költőnek született, fájdalmas resignatióval felhagyott a költészettel, de mindig oly részvéttel kisérte barátja munkásságát, mint ha saját jövőjéről volna szó. Vörösmarty dicsőségében kereste a magáét, s midőn „Zalán futása“ megjelent, a betelt vágy lelkesült örömével irta neki: „A haza nevében köszönöm, köszönöm neked, az egeknek pedig hála Zalánodért s érte ezerszer csókollak, ezerszer ölellek és áldalak. Horváttul régen vártuk s te adtad azt előbb, melynek hijával valánk s vedd ismét érte köszönetemet. Értsd pedig rövideden: Cserhalmod a kritikát jobban kiállja, de sziveink jobban Zalánhoz nyulnak. Köszönöm, köszönöm barátom, s hidd el azt volna kedvem eldallani szent Simeonnal: Domine nunc dimittis servum tuum in pace.“

Igy fejlődött a huszonkét éves Vörösmarty a magányban, önerején, a barátság virrasztó gondjai alatt. Szabad idejét a költészetnek, barátságnak és természetnek áldozta. A hajnal vagy alkony gyakran találta őt, egy puskával vállán, a bonyhádi erdőben. Inkább bolyongott mint vadászott, s andalgott a gyönyörü tájon, mely, mint Egyednek irta, épen megegyez csendes örömü lelkével. Klivényihez irt költői levelében is emlékezik ez álmadozó bolyongásokról. Mélyen emlékébe nyomultak e

szép tájképek, s még hat év mulva is, Széplak gyönyörü bevezetésében, hozzájok sohajtoz vissza. Változó érzések között hánykódva, egyszer a világba vágyik, a puszta magánosság bús fiának nevezi magát, máskor megnyugodva kiált föl: „Csüggesztő kedvetlenség ritkán hat szivemre, mert tudok bizni jó istenemben, s mig ez igy marad, nem tartok semmitől.“ De folyvást dolgozik s mind inkább ébredez költői dicsvágya. 1822 novemberéig már jókora füzet lyrai költeményt irt össze, két drámát s egy költői beszélyt. Meglátszanak rajta ujabb olvasmányai, s fejledezni kezd eredetisége is. Salamonjáról nem lehet itélnünk, mert ujra dolgozva adta ki később, de 1823-ban irt, át nem dolgozott s ki sem adott Zsigmondjából ugy látszik, hogy nem ismerte még a szinpadot és Shakespeare olvasása nem a tragikai conceptio, a gyors cselekvény, az erős jellemzés iránti érzéket fejté ki benne, hanem csak a nemzeti történelem dramatizálásának hajlamát. Nem Shakespeare valódi tragédiáit igyekezett utánozni, hanem angol történelmi drámáit s inkább csak külsőségeiben, egész a színek gyakori változásaig. Azonban a dictio méltóságára, a jámbusok hangzatosságára nézve már ekkor felülmult minden magyar drámairót. A mi Ypsilon-háboru czimü nyelvészeti bohózatát illeti, ez annak, a minek irta, igen sikerült, mindenesetre sikerültebb mint ifjukori drámai kisérleteinek bármelyike. A mü személyei betük, s Verseghy y-na és Révay j-je versengenek egymással, mig végre Révay szerint dől el a dolog. A száraz nyelvészeti kérdést oly élénken, oly komikailag tárgyalja a költő, hogy figyelmünk, jó kedvünk egy perczig sem lankad. Majdnem cselekvénynyé emelkedik a vita s a betük egész szenvedélylyel küzdenek. Már magának az eszmének különössége fölébreszti kiváncsiságunkat, s nem remélvén, hogy valami válhassék belőle, annál kellemesebben élvezzük a sikert. Lyrai költeményei nagyrészt csekély becsü kisérletek, melyeken előbb Virág, aztán Berzsenyi hatása érzik. Messze marad mindkettőtől, kivált ez utóbbitól, bár később is eszébe jut néha Berzsenyi koszorujáért versenyezni. Csudálatos, ez inkább költői gyakorlatokban, mint költeményekben nem érezhetni Vörösmarty szellemét, sőt nyelvének erejét sem mindenütt. Mintha a klasszikai óda egészen ellenkeznék modern szellemével s geniusza elhagyná e téren. Klasszikai modorban irt ez ifjukori ódáiban csak abban mutatkozik eredetisége, hogy egészen szakit a mythologiával, sőt a klasszikai eszménynyel is. Dalaiban már több eredetiség nyilatkozik. A „Völgyi lakos“-ban és „Szánakozó“-ban uj hang csendül fülünkbe. De nyelvének erejét leginkább hexametereiben érezzük, melyek már akkor is a legjobb magyar hexameterekkel versenyeznek, mig végre a „Hűség diadalma“ czimü epikai kisérletében, mind tárgyra, mind szellemre nézve előttünk áll a romantikus költő, kit az ó világhoz csak a külső forma köt, s egész arczával az uj világ felé fordult. Ime ez ifjukori kisérletek nehány jellemvonása, melyek a későbbi Vörösmartyra emlékeztetnek, mindamellett a legélesb szemü kritikus sem jósolhatta volna belőlök, hogy az ifju, ki ezeket irja, egy pár év mulva forradalmat idéz elő a magyar irodalomban: kiveszi Kazinczy kezéből a magyar költői nyelv megalapitását, s a mit a Kisfaludyak csak megmozgattak, a képzelet szabadsága s a nemzetiesb irány nagy eszméinek teljes diadalára tör utat. Honnan e gyors fejlődés? Ki mondja meg? De annyi bizonyos, hogy Vörösmarty geniusza még ekkor nem találta meg se tárgyait, se formáját. Két erős szenvedélynek kellett ide ragadnia, a hazafi-fájdalomnak és a szerelemnek: a következő 1823. évben e két érzés tölti be egész lényét és hozzá fog „Zalán futásá“-hoz.

(Folyt. köv.)

GYULAI PÁL.

ÚT KÖZBEN.

Gyorsan halad az úton szekerem;
Merengve nézek forgó kerekére,
Miként ragadja fel az út porát,
S a talpáról újra miként dobja el! —
Az emberélet vagy te, egyes porszem!
S te, gyors kerék, a rohanó idő!
A hitvány porral, hajh, mit gondol az!

Rövid az élet, — jó hogy oly rövid! —
Örékké élni! forgó kerekéhez
Lánczolva lenni a bús végtelennek,
E rideg földdel, s öszvezúzott mennynek
Romjával, keblünk mélyén; s mint amaz
Örök bujdosó, nem halhatni meg!
Ezer gyiloktól vérező kebellel
Sodortatni az örökléten át! —
E gondolatra, borzad kebelem.
Rövid az élet, — jó hogy oly rövid!

Rövid, — és hosszu! — egy embernek élte:
Száz rózsaélet! — s ez, öröm virága,
Csak egy tavasz bár élte szűk határa,
Szegény! az égre mégis ugy mosolyg!
Ha pusztán áll a rózsa bokra már,
S egyedül rideg tövise marad:
Pillangók serge többé nem lepi!
Gúnykaczaj már a lágy szellő körötte;
A harmat csöpje keserű epe! —
Rövid az élet, — jó hogy oly rövid!

Te villámsujtott tölgy, e halmon itt,
Haldoklón állva hervadt ágaiddal!
Ismertem én, míg ép volt, sudarad,
S zöld lombok súgtak víg regét fölötte, —
Ismertem én keblednek nyílt, vidám
Odvát — szivednek, bajtárs, hadd nevezzem!
Zsibongó méhraj dallá azt körül,
S melylyel megtölté: zsönge mézét, szived,
Szinte kicsordúlt, alig birta már!
Örömvendégid, szólj, hová tünének?
Hangyák sergét, a maró gond hangyáit
Látom nyüzsögni most már kebleden! —
Rövid az élet, — jó hogy oly rövid! . . .

Aggkor! csak valld meg, valld meg, hogy te súgod
E sötét, rideg eszméket fülembe!
Űzd e töprengést tova, üzd, a mely
Körülem szálldos barna szárnyival,
Mint itt e fecske, szekerem körül;
S gyorsan nyilalva hátra, majd előre,
Kísér, kísér, míg végre elmarad.

Szívem, s te fej! viszongó pár, — s kinomra
Oly egyező most, — haragszom reád!
Ne hallgass, kérlek, aggúló koromra:
E vén súgóra, ne hallgass reá!
Vidúlj fel újra! — mit busítasz engem!
Bús bölcselgésed a mély sír kaczagja!
S e gödrös úton, — döczögő szekéren,
Bölcselgni, — hidd el, — kínos egy dolog!

SZEMERE MIKLÓS.

A VARÁZS-HEGEDŰ.

(Beszély.)

(Vége.)

Zengö Gusztávné, Kálnay Vilmához.

Pest 185 . . . Január 20-án.

Mióta férjnél vagyok, most ostromolnak először kellemetlen s visszás érzelmek, s csuda-e, ha ilyenkor hozzád fordulok édes Vilmám, ki szivesen kihallgatod panaszaimat, s nem irigyled, ha dicsekvésre van okom.

A tél, igazabban szólva a farsang, már elkezdődött, s én elhatározám csak három tánczvigalomban venni részt, a mi, tekintve tánczi iránti előszeretetemet, minden esetre nagy áldozat. — Áldozatnak ugyan nem mondhatom, igazán s nyiltan fölvéve a körülményeket, mert hol lehetetlenségekkel állunk szemben, ott áldozatról szó sem lehet. A varázs-hegedü ára ugyanis — melynek viszontagságairól majd megemlékezem még e levél folytán — erszényemet annyira kimeritette, hogy alig maradt valami a farsangi mulatságokra. Egyébiránt nem sokat gondolok vele, miután Gusztáv nem

nagy kedvelője a farsangi vigalmaknak s táncznak.

Mily különös fogalmakkal birnak a pestiek némely dologról, már nyilt alkalmam többször tapasztalni. Szerfelett csudálkoznak azon, hogy férjem nemcsak elkisér az estélyekbe, de végig ott marad velem, nem áhitozván valamely bűzös kávé-csarnok vagy nemzeti-kör fesztelen időtöltése után. De láttad volna, mily általános megütődést s bámulatot idézett elő, mikor Gusztáv — ki ellenszenve daczára is igen jó tánczos — legtöbbnyire velem, azaz nejével járta a csárdást s polkát. Pedig nekem nagy örömöm telik abban, ha vele tánczolhatok, mert ilyenkor mindig azt képzelem, mintha még most is ara s vőlegény volnánk, a mi reám bizonyos kimondhatlanul kellemes benyomással van. — Gusztáv, mint okos s kedélyes ember, nem igen gondol társainak élczeivel, s azokra feleletül azt mondja: Ilon szivesen elhallgatja akár egész nap hegedüm czinczogását, miért ne járnék én el ő vele néhány csárdást és polkát, ha neki kedve telik velem tánczolni.

Elérkeztünk megint a varázshegedü körébe, mely ugy látszik szerepelni akar életem folyamában. — Nem lehet arról fogalmad, mennyire megszerette Gusztáv e hangszert s mily ihlettséggel beszél róla, játszik rajta s babosgatja e kincsét. Jelenleg azonban, inkább azt mondhatnám: játszott rajta, mert egy kellemetlen esemény teljesen felzavará csendes egyforma életfolyamunkat s először keseritett el, mióta főkötőt viselek.

Tegnap, mialatt együtt reggeliztünk, a mellék szobából zaj s tompa zuhanás hallatszott. Én alig méltattam figyelemre ez eseményt, midőn Gusztáv felszökvén székéről a mellékszobának rohan, s épen akkor nyitja be annak ajtaját, mikor a portörléssel foglalkozó szobaleány a varázs-hegedüt emeli fel a földről s nagy elővigyázattal ügyekszik visszatenni szokott helyére. Gusztáv magánkivül volt fájdalmában, mert kevéssel azután — figyelmes s részletes vizsga után — meggyőződött a kedvencz hangszeren esett sérülésről.

Le nem irhatom neked, mennyire meghatotta őt e véletlen esemény, s mily lehangolttá, mily szomoruvá, kétségbeesetté vált, meggyőződni kénytelenittetvén még arról is, hogy hegedüje sokat vesztett erőteljes, zengzetes hangjából. Mit sohasem hittem volna lehetségesnek, bevallom neked: ez élettelen tárgy felkölté szerelemféltésemet s ugy érzém, mintha e hangszer miatt lemondani volnék kénytelen Gusztáv kizárólagos szerelméről. Tudom, mosolyogni fogsz olvasva soraimat, de azért mégis igaz marad a mit érzek.

Kevéssel e szerencsétlen esemény után, magunkhoz kérettük a burnótos németet, ki megvizsgálván a hegedü fedőjén történt, alig észrevehető repedést, Gusztávval a hangszer készitők egyikéhez sietett.

Szivem megkönnyebbült, mikor férjem visszaérkezvén ezt mondá: három nap mulva teljesen helyre lesz hozva a hegedün ejtett sérülés.

Zengő Gusztávné, Kálnay Vilmához.

Pest 185... Január 29-kén.

Bizton remélém utolsó levelem hozzád indultakor, hogy a varázs-hegedü sérülése miatti borulat gyorsan el fog enyészni. Csalódtam, még pedig keserüen csalódtam, mert ujabb s egészen ellenkező természetü okok miatt, baljóslatu s nyomasztó lég nehezedik lelkemre, valahányszor mindazt elgondolom, a mit férjem jelen kedélyhangulatából s a történtekből következtetni feljogosultnak érzem magam.

Gusztáv, nehány nappal a mult levelemben emlitettek után, csakugyan hazahozta a hangszer-készitőtől teljesen helyreállitott hegedüjét, s most már azt hivém, ujra a régi megszokott s kedélyes kerékvágásba fog vergődni életmódunk, midőn nagy szomoruságomra tapasztalám, mily búskomolylyá változott férjem kedélye; rosz kedv, szórakozottság, otthonával mitsem gondolás váltá fel a hajdani figyelmet, gondosságot s nyilt őszinteséget.

Kevéssé heves természetemnél fogva, azonnal kérdőre akarám vonni Gusztávot, hogy tudjam legalább okát e rám nézve szomoritó változásnak. Utóbb azonban fel-

gondolva, hátha testi szenvedés okozza kedélyállapotának e jelen fordulatát, elhatárzám figyelemmel kisérni s kémlelni viseletét vagy eltitkolt szenvedéseit.

Különösen feltünt előttem szórakozottsága s szótlansága. Kérdéseimre alig, vagy ferdén felelt; a hányszor pedig rosz kedvének okai felől tudakozódám, mindannyiszor, kerülve az egyenes választ, másfelé irányzá a beszéd fonalát, nyugtalanná lőn s azonnal távozott. Tegnap hazaérkezvén a városból, különösen felizgultnak találám. Én e jelenséget azon vele váratlanul közlött hirnek tulajdonitám, mely szerint a burnótos öreg német, kit mint zene-estélyei egyik hű tagját nagyon megkedvelt volt, hiradás s a nélkül hogy bárki gyanitotta volna, eltávozott, helyesebben mondva, megszökött Pestről. — Épen arról kezdék Gusztávval beszélgetni, kit fog ezentul negyediknek felkérni az öreg helyett, mikor ismeretlen nevü nőt jelentenek be, kivel férjem a szobájába vonult, némi végzendőket adván okul.

Megvallom bűnömet: hallgatóztam, a mennyire a betett ajtó engedé, mert meg akartam tudni, mi járatban lehet amaz éltes idegen nő. Nem vehetém ki, miről tanácskoznak — halkan folyván a beszélgetés: de e szavak: Katalin, megszökés, örökre — többször ismételve, világosan kihallatszottak a hangzavarból, valamint a csudálkozást s megdöbbenést elárulo felkiáltások is.

Leirhatlan az az érzés, mely elfogott, mikor végtére kénytelen valék meggyőződni, hogy csakugyan nőről foly a mellék szobában a tanácskozás, — hogy talán e perczben határoznak jövőm felett, — hogy valószinüleg azt jelentik a mondott szavak, mint megy tönkre örökre boldogságom s nyugalmam. — Ki tudná elmondani, ki tudná csak némileg hiven vázolni a szerelem-féltés s csalódás mindazon kinjait, melyek mennél váratlanabbul, annál súlyosabban nehezednek egész valónkra s tépik szerteszét a nem rég még tarkán csillogó virányt, az élet ily válságos perczeiben. Lehetlen tovább tűrnöm, szólnom kell vele.

Női büszkeségem azonban felébredett s épen azon perczben, mikor kezem már az ajtó kilincset érinté, hogy benyissak Gusztávhoz s kérdőre vonjam. Inkább szenvedni, mint talán nevetségessé válni vagy megaláztatni, gondolám — s elhagyva leshelyemet, szobámba vonulék vissza, hogy szokott foglalkozásom után lássak.

De lehetlen volt. Nyugalom nem szállt lelkembe, kivált miután Gusztáv, nem is bucsúzva tőlem, eltávozott hazulról s még mostanig sem tért vissza.

Végig jártatám képzelődésemet mindazon nők arczán, a kikkel Gusztáv találkozni szokott, s alig találtam egy-kettőre, kit nálamnál szebbnek tartok; de olyat, ki igy tudná szeretni mint a hogy én szeretem, nem találtam egyet is.

Szerencsétlenségem oka férjemnek a a zene iránti előszeretetében rejlik; e művészi düh által elragadtatva érintkezik számtalan oly egyéniséggel, kiknek jó hirnevéről jót állani nem mernék, s a kik között nem egy Katalin nevü lehet, ki áldozatul az én házi békemet s boldogságomat szemelte ki. — Szépség, feláldozó szeretet, ragaszkodás — hisz mindez nem számit, mikor egy férfi hiuságának kielégitéséről van szó; e vak indulat előtt minden kegyelet, minden a mi szent és tiszteletre méltó, porba hull s megsemmisül.

Mi falusiak nem ismerjük eléggé a világ folyását, s legtöbbnyire a meglevő veszedelem sejtelmével is alig birunk. Itt a városban naponkint merülnek fel oly események, melyek velünk, és pedig méltán, veszélyt gyanittatnak. — A mult napok egyikén történt itt, hogy egy férj, elhagyva nejét s családját, más nővel szökött meg. Neje kitünő szép, s imádta férjét, mig amaz, kivel eltávozott, valószinüleg érdekből cselekszik, s inkább rútnak hogysem türhető külsejünek mondható — legalább ezt tartják róla mindazok, kik közelebbről ismerik.

Hallva s tudva mindezt, igazodj' el rajta, nyugodjál meg sorsodban, s légy még bizalommal azok iránt, kik ehhez hasonló tetteket elkövetni képesek.

Zengö Gusztávné, Kálnay Vilmához.

Pest 185... Január 29.

Ma délelőtt adám postára hozzád irt soraimat; nyugtalan, izgatott, levert voltam, de szivem könnyebbült annak tudatára, hogy egy velem rokonszenvező barátné fogja elolvasni, megérteni s kellőleg méltányolni fájdalmaimat s aggályaimat.

De mi volt az, mindahhoz képest, a mit e pillanatban érzek, midőn ugyanaz nap másodszor fogok tollat, hogy veled baljóslatu sejtelmeim beteljesedését közöljem. Nehány percz mulva éjfélt mutat az óra s Gusztáv még nincs honn. Egész délután kerestettem mindenfelé — izgatottságom már nem engedvén tétlen maradnom — de sehol sem találták, hirét sem hallotta senki. Most már kétséget nem szenved többé: megszökött, hűtlenül elhagyott; boldogságom, melyet rendithetlennek tartottam, mint buborék a szellő fuvalmától, ugy semmisült meg a méltatlanság egy érintésére.

Mennyire neheztelek most önmagamra, mennyire sajnálom s bánkódom azon, hogy ma reggel nem engedtem benső szózatomnak s ösztönömnek, mely azt sugalá: kényszeritsd Gusztávot az igaz elmondására s bevallására. Egyetlen kellemetlen jelenet, s az egymás iránti kifakadások keserüsége, talán megkimélt volna sok gondtól s bánattól, talán megtériti a bűnös uton tévelygőt, talán bocsánatot esdve lábaimhoz varázsolja, ki jelenleg más....

Nem, rá sem akarok gondolni mindarra, a mi képzelődésem elé tódul, valahányszor annak lehetőségére gondolok, a mitől csak irtózattal elfordulnom lehet.

E pillanatban szólal meg előszobánk csengetyüje, talán épen ő érkezik, sietek elébe...

. . . . . .

Gusztáv helyett, távirati sürgöny érkezett tőle. Ezt irja Genserdorfból: „légy nyugodt, hegedüm érdekében voltam kénytelen váratlanul elutazni, három nap mulva ismét honn leszek.“

Talán tulságosan fel vagyok izgatva, de nem tudok még most hitelt adni szavainak. Az a szerencsétlen burnótos öreg német — s az a még szerencsétlenebb hegedü! — Nem elég hogy annyi áldozatomba került, még örvül használják ellenem, a hűtlenség palástolására...

Nem is igaz a mit Gusztáv mond; most voltam szobájában, ott hever hegedüje. — Egész önérzetemet össze kelle szednem hogy izre porra ne zúzzam e hangszert, melynek látása még gyülöletesebb leend most előttebb, mint volt eddig hangja.

Ha módját ejtheted, jöjj..... vagy inkább maradj honn most, hagyj magamra; Gusztávot megvárom, ha ügyünk el nem igazodik, hozzád rándulok tüstént.

Kálnay Vilma, Zengö Gusztávnéhoz.

D... 185... Február 2-án.

Leveleid nagyon nyugtalanitottak, de ismerve könnyen hevülő természeted s izgékony idegrendszeredet, nem látok oly feketén s nem tartom oly tulzottan veszedelmes jellemünek a felmerült eseményt, mint a milyennek te rajzolod. A sors elkényesztett kegyencze vagy Ilon — eddigi életfolyamod nem ismertette meg veled ama csapásokat, melyek alatt edződünk, kitartókká s higadtakká válunk.

Hogy eddig nem irtam, s jelenleg is csak nehány biztató sort indítok hozzád, ne tulajdonitsd részvétlenségnek, hanem egyedül jó anyám nehéz betegségének, mely még e fájdalmas szórakozottság közepett az egész ház s család gondjait is reám háritja. Tudod, mennyire szeretem anyámat, s ez biztosit engedékenységed felől.

Véleményem szerint, félreértés fészkelhette be magát, kölcsönös eljárástok következtében, családi körötökbe, különben lehetlen volna mindannak történnie, a miről értesitesz. Sokkal derekabb jellemü s kedélyesebb embernek tartom Gusztávot, hogysem fel tudnám tenni róla azt, a mivel őt alaptalan gyanuid vádolják.

Légy türelemmel, csillapitsd izgultságodat, s meg fogsz győződni, hogy az életben mégis legtöbbet bizalom s türelem által ér el a nő.

. . . . . .

U. I. E pillanatban, midőn hozzád irt levelkémet épen összehajtom, veszem éjfélkor irt soraidat. A mennyire felháborodtam a janur 29-én irottakon, annyira megnyugodtam most az éjfél után történtekből itélve. A távirati sürgöny tartalma teljesen megnyugtató. Megengedem, sőt hiszem, hogy Gusztáv hibázott; átlátom, eljárása mily leverőleg hatott reád: de most már bizonyos vagyok a felháborodott béke legrövidebb idő alatti helyre állitása felől.

Bizalom s türelem!

Zengö Gusztávné Kálnay Vilmához.

Pest 185.. Február 5-én.

Nem tudom, sirjak-e vagy nevessek örömömben — nem tudom, piruljak-e vagy boszankodjam szégyenletemben — de annyi bizonyos, hogy boldog vagyok, s azt érzem, mit a lidércz nyomása alól felszabadult érez, midőn, aggasztó s félelmes álom után, a hajnalpirt pillantják meg elalélt szemei.

De talán nem is szégyenleni való az, ha tulzott hévvel féltjük a mit szeretünk, kivált miután a féltett rész is kénytelen bevallani, hogy bár akaratlanul, de mégis hibázott.

Sohasem gondoltam volna, hogy egy hegedü fog életemben mint vetélytárs szerepelni — pedig valószinüleg kevésbbé veszélyes vetélytárs ez élettelen hangszer, mint egy valóságos Katalin.

Halld a most lefolyt nehány óra élményeit, — itélj felettem, légy igazságos, de mindenesetre örülj velem együtt.

Gusztáv a mondott napra csakugyan visszaérkezett. — Feltettem volt ugyan magamban, lehető hidegen fogadni, de kénytelen valék felhagyni e tervemmel, kivált miután megérkezése alkalmával nyakamba borulva, bocsánatért esdeklett mindazon nyugtalanságért, melyet meggondolatlan lépése okozott. Ki tudna ellentállni a nyiltszivüségnek, ki tudna nehezteni, mikor az ellenünk vétkezők önkénytelenül birószékünk elé állanak, még pedig nem a védelem s álokoskodások negélyével, hanem az önvád érzetétől vezérelve.

Daczára Gusztáv általi gyors lefegyverzésemnek, mégis kiváncsi valék megtudni: mi nemü összefüggésben lehet a varázs-hegedüvel férjem napokig tartó titokteljes viselete, levert hangulata, végre pedig váratlan s hiradás nélküli elutazása. Alig pihent meg szegény, azonnal el kelle beszélnie mindent, ugy a mikép történt. Valóságos kis regény. Annyi bizonyos, hogy sok nő boldog volna, ha oly mélyen gyökerező lelkesültséget birna önmaga iránt felkölteni a férfi szivében, mint a mily benső érdekeltséget volt képes gerjeszteni Gusztávnál e hangszer — rendkivüli tulajdonai-, s a mi még csudálatosabb s irigységre méltóbb: agg koránál fogva.

Gusztáv, elhozván teljesen helyreállitottnak vélt hegedüjét a hangszer-készitőtől, megdöbbenve tapasztalá, hogy kedvencz hangszere nemcsak vissza nem nyerte csengő s tiszta hangját, hanem teljesen elveszté a hajdani erőnek még azon maradványait is, melyek a szerencsétlen esemény után megmaradtak volt. Velem, nehogy kedvemet szegje, nem akarván közleni e kellemetlen felfedezést, elismert becsületességü s ügyességü mestert kért fel: vizsgálná meg hangszere mibenlétét s fedezné fel fogyatkozásai okát.

A mester, miután a hegedüt szemügyre vette, gunymosolylyal fordult Gusztávhoz s igy szólt:

— Az urat csuful rászedték, megcsalták s értékes hegedüjét tönkre silányitották.

— Hogyan uram? — kérdé férjem ijedten.

— Kegyed hangszere Katalin, a hires Guarnerius leányának műhelyében készült, a 18-ik század első tizedében. Az e mester kezei közül kikerült hegedük a legértékesebbek közé tartoznak. Nem rég H... ur itt Pesten, ehhez hasonló eredetüt több ezer forinton adott el egy ahhoz értő műkedvelőnek.

— De hisz hegedüm megvan még most is, mennyiben csalhattak tehát meg? — kérdé Gusztáv növekedő kiváncsisággal.

— Legyen türelemmel uram, minden

mesterségnek s iparágnak vannak titkai; a művészek tulcsigázott lelkesedése pedig, haszonleséssel párosulva, számtalan ehhez hasonló csempészkedést idézett már elő. A becses hegedüknek két ismertető s a hang nemességére leginkább befolyó fő alkatrésze van: egyik a hangszer felső boritéka, fedő a neve, mely Archangel vidékéről került törpe fenyő fájából készült, s mennél régibb, annál értékesebb; másik a csiga, melynek mikénti metszése s alakja után itélhetjük meg a mester hir-nevét s korát. Ha e két alkatrésztől megfosztjuk a hangszert, megmaradhat ugyan hajdani neve, de benső értéke s kitünő tulajdonai elenyésztek. Ugyanezen játékot űzték kegyeddel is. Hegedüjét mondhatja most már Guarnerius Katalinnak: hozzáértő azt elhinni többé nem fogja, mert egyik ismertető jele s megbecsülhetlen finom s tiszta csengésü hangja annak birtokába ment át, ki csigáját s fedőjét saját hegedűjére alkalmazva, nem oly dicső nevü ugyan, de annál kitünőbb hangszer birtokába jutott.

Képzelheted, szegény férjem ezek hallatára mennyire le lőn verve. Nem is gyanitá, mily becses műkincs birtokába jutott általam; s most álnokul, alattomosan megfosztották attól, a miért mások ezreket pazarolnak.

A mester, észrevevén a megcsalatottnak levertségét, mintegy bátoritólag mondá:

— Ha megigéri, uram, hogy szavamat fogadja s titoktartó lesz, talán segithetünk még baján.

— Szóljon; tanácsa követését s a titoktartást becsületszavamra igérem.

— Legyen hát szives nekem körülményesen elmondani, kinek közbenjárásával vette a hegedűt? kire bizta igazitás végett? s kik azon művészek vagy műkedvelők, a kikkel leginkább szokott társalogni?

Miután Gusztáv minden egyes kérdésre kellőkép megfelelt, a mester némi gondolkodás után monda:

— Legyen nyugodt, s ne szóljon senkinek. Ha még lehetséges nyomába akadnunk a csempészkedésnek: holnap reggel tudva lesz kegyed előtt minden. Egy általam jól ismert s efféle ügyekben gyakran igénybe vett nő fogja meglátogatni; szavainak teljes hitelt adhat, s tegye azt, a mit ő vél legjobbnak.

Ezzel Gusztáv haza felé indult, s út közben hallá egyik ismerősétől az öreg burnótos német eltünését, mely feltünő eseményt emlitettem volt, mikor következő nap az ismeretlen éltes nő megjelent.

A nő körülbelől ezeket mondá:

— A kegyed hegedűjén ejtett sérülés csekély volt, alig méltó figyelemre. Az öreg (értvén az én burnótos némétemet) már rég szeretett volna egy jó hegedűre szert tenni olcsó áron. E vágytól ösztönözve, s másfelől tudva azt, hogy a kegyed hegedűje ama hires Guarnerius Katalintól való, rábirta ama mestert: cserélné ki a kegyed hangszerének fedőjét s csigáját, jutalmul nem nagy, de viszonyait tekintve elég tetemes pénzösszeget igérvén neki. Sükerülvén e csiny, senkinek sem szólt, hanem egy már régebben kinált állomást elfogadván, hogy helybeli, kissé zavart viszonyai elől is meneküljön, tegnapelőtt Boroszlóba szökött. — Hitelezői, a kik között én is szereplek, hült helyét találták. Tanácsom s véleményem most ez: keresse fel kegyed ama gaz mestert, birja vallomásra, mi ugy hiszem sikerülni fog, mert az öregtől még csak felpénzt tudott kicsikarni. Ha ez megtörtént, keressen elégtételt törvény útján — mi ha rögtön nem lenne eszközölhető, siessen az öreg után, ráijesztve talán még visszaszerezheti becses hangszerét.

Gusztáv szinte elkábult ezek hallatára s sietett követni a nő tanácsát. A mester nem vallá ugyan be nyiltan a csalást, de megengedé lehetségét a tévedésből történt cserének. Ekkor Gusztáv az igazság szolgáltatás közegeihez folyamodott, de azok részéről azt az elmés feleletet nyerte: bizonyitsa be, hogy csakugyan megvoltak, és csakugyan a nevezett hangszer-készitő sajátitotta el hegedűje ama részeit, akkor fel fogják ügyét venni. E felelet még inkább kétségbe ejté Gusztávot, s igy történt, hogy most már az egyedül biztos utat választván s az épen akkor induló gyorsvo-

natot használni akarván, megfeledkezett rólam és mindenről s csak hangszere megmentésén tünődve — egyenesen Genserdorfnak, Boroszlóba sietett. Csak az úton, az első ingerültség csillapultával, jutott eszébe az én helyzetem, s küldé amaz általad helyesen felfogott távirati sürgönyt.

Boroszlóba érkezve, egy az ottani szinház zenekarában működő régibb ismerőse segitségével, csakhamar nyomába akadt az öregnek, ki a szembesités alatt felébredt lelkiismereti furdalások által kényszeritve, csakugyan bevallá bűnét s visszaszolgáltatá az elorzott kincset.

Azon mester, kinek szives közbenjárásával nyerte vissza Gusztáv varázs-hegedőjét, most a két hangszer ujra összeállitásában fáradozik, mely műtét bevégeztével a most már hamvaiból kikelt Guarnerius Katalin nálunk marad, bitorló helyettese pedig Boroszlóba vándorol, burnótos gazdájához.

Ime a varázs-hegedü története, mely nekem nagy áldozatba került, számtalan aggodalomra szolgáltatott alkalmat, de annál több, s remélem hosszan tartó örömet s kellemes meglepetést szerzett.

A levelem elején emlitettek után alig marad mondani valóm. Régi életmódunk, némi kis javitásokat kivéve, ismét helyre állott. Ez ujitások közé sorolhatók a következők: 1.) a portörlő szobaleánynak hangszerhez nyulni ezentul tilos; 2.) Gusztávnak nőkről vagy nőkkel szólani csak az én jelenlétemben szabad; 3.) bármi titkát, még ha bizonyos is annak fájdalmas s rámnézve aggasztó volta felől, elhallgatnia tilos; 4.) eltávoznia hazulról, a nélkül, hogy megmondaná hová indul, szintén tilos.

Nem hiába mondjuk: harcz edzi az erőt. Lám, én is, győztesként kerülvén ki e viadalból, mily nevezetes előjogokat biztositék magamnak — ha ugyan győzelemnek mondható az, a mi annyi gyötrelmünkbe s félelmünkbe került.

Bármi történjék ezentul, hozzám intézett jelmondásodat fogom követni mindenkoron.

Kálnay Vilma Zengö Gusztávnéhoz.

B. . . 185. . . Február 11-én.

Utolsó leveledre kimondhatlan örömérzés fogott el. A miről meg valék győződve, gyorsabban valósult, s fényesebben sikerült, mint remélni mertem. Kiállott vihar után kétszeres becscsel bir az ujra felderült verőfény; a legcsekélyebb visszás eseménynek is lehetnek tanulságos s üdvös következései.

Szivem repes örömében, mert házi békéd helyreálltát örvendetes hir közlésével ünnepelhetem meg.

Anyám egészsége annyira helyreállott, hogy ma már ágyon kivül tölti a nap legnagyobb részét, mi által részvevő tanujává válhatott leánya boldogságának. Bencze elnyerte a g....i uradalmi mérnöki hivatalt; biztos állomásra s munkára tett szert, a nélkül hogy elvi függetlenségét lett volna kénytelen feláldozni. Szent-György napra foglalja el hivatalát — esküvőnk május havában menend végbe; lakásunk G. . . ban D. . . hez alig két óra járásnyira lesz. Közölhetnék-e veled e jelen pillanatban örömteljesebb hirt? — Alig várom, hogy Pestre érve — hová két hét mulva szándékozunk, ha anyám egészsége megengedi — szóval is közöljem veled mindazt, a mi Benczével történt eljegyzésemet megelőzte s követte.

Dani bácsi azt üzeni: kár oly szőrszál hasogatónak lenni, mikor a művész férjek tetteiről van szó, mert azok ugy sem járnak soha árva földünkön, hanem a hetedik mennyországban; az pedig természetes — szintén Dani bácsi véleménye szerint — hogy egy magyar „Preciosa“ életében szerep jusson a hegedünek.

Én részemről, köszöntve Gusztávot, figyelmébe ajánlom: valahányszor ezentul művészi heve el találja ragadni, gondolja meg: a hegedű mellé, mily szép s jó feleség is jutott neki adományul.

Leveleidet mind eltettem; azok későbbi elolvasása nem egy kellemes visszaemlékezést fog majd fölelevenitni.

Bencze részéről minden szépet. Valamelyik nap Pestre menvén, tisztelkedni fog nálatok.

Az itt közlöttek megfejtik, mi útonmódon jutottam e beszélyke tartalmának birtokába. Valamely esemény vagy történet benyomása, a hallgatók jelleme s hangulata szerint, nagyon különböző. A mi egyre kellemesen, viditólag hat, mást érintetlenül, hidegen hagy, megvető mosolynál egyebet alig csalván ajkaira.

Mentségül hozom ezt fel azok irányában, a kik nem osztva a varázs-hegedü történetének reám gyakorolt kellemes benyomását, talán megütköznek a közlött mese egyszerüségén s hevélyektől ment mindennapi folyásán.

B. PODMANICZKY FRIGYES.

FORGÁCH BALÁZS.

I.

„Menj csak, fiam! menj, Garai!
Sebten hidd el Károlyt hozzám;
Tudod már te!.. mondd, hogy vele
Gyorsan szólni kivánkoznám.

Mondd: hogy Zsigmond nagy-pecsétes,
Neki szóló irást küldött;
Gyorsan járjon, meg se álljon:
Feleletre vár a küldött.

Menj csak, fiam! menj, Garai!
Hamar, hamar! alig várom...
Ha a nap már leáldozott,
Ne osztozzék koronámon!...“

II.

Olvassa, olvassa... kipirul orczája...
Gyanutalan olvas magyarok királya.

Erzsébet királyné nyugtalanul várja:
Mikor sujt már Balázs nehéz kardja rája?!

Int is szép szemével, mintha csak igy szólna:
Fiam, édes Balázs, vágj!.. ne aggódj róla!...

Forgách Balázs reszket, odasugja félve:
— „Nem lehet, királyném! nem lehet, az égre!

Nem tudom kivonni hüvelyéből kardom...
Ne kivánd, Erzsébet! nagy véteknek tartom!...“

Erzsébet királyné visszafelel rája:
„Szégyeld magad, hivem,... semmi-ember! gyáva!“

Sajog a vér Balázs mindenik erében,
Egyet villan kardja hatalmas kezében.

Csak olvas... csak olvas magyarok királya,
— Olyan szép dolgokat ir Zsigmond hozzája.

„Ne bocsásd le kardod! egyetlenegy vágás...
S tied lesz jutalmul Ghimes vára és Gács!“

Egyet csillog Balázs rémületes kardja:
Vérben fördik Károly, vérben fekszik halva...

Biboros színében a nap nyugszik épen,
Az öröm ott játszik Erzsébet szemében.

III.

Törüli a kardot,
Csak törüli folyton, —
Törülése, tisztitása
Nem segit a folton.

Törüli reggeltől,
Törülgeti délig, —
De a kard csak véres marad,
De a kard nem fénylik.

Törülgeti estig,
Folyton erős kézzel, —
De a folt csak ott sötétlik,
De a folt nem vész el.

„Ugy-e hogy sajoghat,
De hát még hogy fájhat!...
Ne félj, Károly! én nem bántlak,
Ne félj, meg nem váglak!...“

— „Édes fiam, Forgách!
Térj magadhoz, kérlek...
Tedd a kardot hüvelyébe:
Nincs itt nyoma vérnek!...“

Csak törüli folyton...
„Milyen piros vér ez!...
Ott a padló, meg a szék is,
Mind, mind olyan véres...

Hogy közelget mindig,
Milyen rémes árnyék...
Isten! szánd meg kegyelmeddel
Erzsébet királynét!...“

DOBÓ LÁSZLÓ.

A KERÜLETI ORVOS.

(Turghenew Iván beszélye.)

(Vége.)

— Igen, így volt; betegem napról napra roszabbúl lett! Ön nem orvos, ön nem tudhatja, mit érez egy orvos, midőn már belátta, hogy betegének a baja fejére nőtt. Elveszti az ember az eszét, bizodalmát önmagában. Azon tünődik az ember, hogy ime mindent elfelejtett; ime, gondolja, a beteg nem bizik többé benned, környezete is kezdi észrevenni, hogy elvesztetted eszedet, önkénytelenül közlik veled aggodalmaikat, a betegség minden symptomáját, és aggódva lesik az arczodat, vagy ajkadról a szót, várva, hogy mit felelsz . . . ez iszonyatos! No de ez ellen a betegség ellen is csak kell orvosságnak lenni — talán ez — nem, talán emez — de mégsem — saját ügyetlenséged, hogy nem tudod megtalálni. . . És igy az ember mindenféle szert megpróbál, de egyiknek sem enged elég időt, hogy hasson; ilyenkor aztán előveszi gyakran a recept-könyvet . . . ebben mégis csak benne kell lenni a kellő szernek: felnyitja a könyvet, belenéz és gondolja: a sorsra bizom, talán az segit. — Ámde ha a beteg ezalatt meghal, pedig ügyesebb orvos talán segithetne rajta! Consiliumot tartunk más orvosokkal, hogy a felelőség terhét elháritsuk. Mily kicsinynek látszik ilyenkor az ember saját maga előtt! De idővel ezt is megszokja, és semmi hatással sincs rá többé. A beteg meghalt: nem a te hibád ugy-e? mindent elkövettél vele. De a mi legjobban bánt, az, mikor látod a rokonokat, vak bizodalommal irányodban, gyülekezve körülted: holott bensőd azt sugallja, de bizony a te hibád, mert lehetett volna segiteni, csak te voltál képtelen. Ily vak bizodalommal volt irányomban is az egész Andrejewna család, nem látva be, hogy testvérjök állapota mind veszedelmesebb. Én biztattam őket mindég, hogy már minden jól van, noha magam kétségbe voltam esve. A bajt tetőzte még az iszonyu rosz ut is, ugy hogy a kocsis napokig is oda volt az orvosságokért. A beteg szobáját egy perczre sem hagytam el, nem tudtam megválni tőle, nevetséges adomákat beszéltem neki, sőt kártyáztam is vele. Az éjeket mindig ágya mellett virrasztottam át. A mama könyzápor között áldott érte, de én gondoltam magamban: nem vagy te erre érdemes. Megvallom önnek az igazat, nincs okom eltagadni, szerelmes voltam betegembe, és Alexandra is különösen vonzódott hozzám, ugy hogy rajtam kivül alig bocsátott be valakit a szobájába. Elkezdett beszélni velem, kérdezte hol tanultam, nős vagyok-e vagy nem, élnek-e még szülőim? én pedig tudtam, éreztem, hogy beszélnie nem volna szabad, de nem volt annyi lelkem, hogy megtiltsam. Fejemhez kapok és szemrehányást teszek magamnak: az istenért! mit cselekszel? . . . De ő egész gyengédséggel megfogja kezemet és rám néz . . . sokáig néz . . . leveszi szemeit rólam, egy nagyot sóhajt, és ezt mondja: „ah mily jó ön“ . . . kezei mily forrók . . . szemei mily nagyok . . . . . áthatók. . . .

— Ön nagyon jó, — mondá Alexandra — ön igen jó ember, nem olyan mint az itteniek, nem, nem, ön nem olyan . . . Ah miért nem is ismertem én önt előbb?

— Kisasszony, nyugtassa meg magát; higye el, én nagyon érzem, de nem tudom mivel érdemlettem meg. . . Az istenért csak nyugtassa meg magát. . . Minden jól lesz, egészsége helyre fog állani . . . az itteni ifjakkal azért nem társalgott, mert azok, kevés műveltségüek lévén, igényeinek nem feleltek meg, a gazdagokkal pedig azért nem, mert büszkesége nem engedte. — Higye el — mondá az orvos hozzám fordulva — igen müvelt család is volt az övé. Egyedül kezemből vevé el az orvosságot, ilyenkor felemelte kezét és rám tekintett . . . oh mily hangosan dobogott szivem. Napról-napra izgatottabb lett, már majdnem bizonyos voltam hogy meghal. Higye el ha mondom, inkább szálltam volna magam a sirba, mintsem anyja és testvérei fürkésző tekintetét kiálljam. . . Bizalmok csökkenni kezdett. „Hogy van a beteg?“ „Semmi baj sincs.“ „Semmi?“ oh mily nagy *semmi!* — majd megőrültem!

Egy éjjel betegem ágyánál ülök. Alexandra egészen roszul érezte magát, nagy forrósága volt. Körülbelül éjfélig mindig hánykolódott ágyában, de végre mégis elaludt, és nyugodt volt. A szoba egyik szögletében, egy szent kép háta mögött, égett a lámpa. Én ott ültem egy széken és elaludtam. Egyszerre valami oldalba taszit, megfordulok: hát mit látok! Alexandra, nyitott szájjal, igen forró, tüzes arczczal szemlél engem. — Mi baja? — kérdém. — „Orvos ur, én meg fogok halni, nemde?“ — „Isten mentsen!“ „Orvos ur, kérem, ne mondja hogy életben maradok; nem, ne mondja . . . mert ha tudná . . . az isten nevében kérem, ne titkolja el előttem állapotom, mert ha bizonyosan tudom hogy meg kell halnom, akkor . . . akkor megmondok önnek mindent“. . .

— Esküszöm önnek, Alexandra! . . .

— Hallgasson meg engem. Látja én már rég nem alszom és önt szemléltem. . .

— Az istenért!

— Én bizom önben; mert jó és derék ember . . . . . kényszeritem mindenre a

szent — mondja meg nekem az igazat — ha tudná, mily fontos ez nekem. . . Orvos ur, az istenre kérem, mondja meg nekem, veszedelemben vagyok-e?

— El nem titkolhatom tehát — felelék — bizonyára veszedelemben forog Alexandra, de az isten kegyelmes. . .

— Tehát meghalok, meg fogok halni. . .

Ugy látszott, mintha szinte örült volna ennek; arcza egészen barátságossá lett. Szörnyen megijedtem.

— Ne ijedjen meg, hisz én nem félek a haláltól. Most tehát már megmondhatom, hogy én önnek nagy hálával tartozom, hogy ön derék ember, és én szeretem. . .

Nagyon sajnáltam, azt gondoltam hogy megőrült.

— Hallja tehát, én önt szeretem. . .

— Oh Andrejewna Alexandra, hogyan érdemlettem én ezt?

— Nem, nem, ön nem ért engem. . .

Ezzel kezét kinyujtja, fejem átkarolja, és megcsókol. Higye el, majd elkiáltottam magam. Tárdre estem, és ugy szólván csókjaiba temetkeztem. Elkezdett sirni, én felkeltem és biztattam, de magam sem tudom már, hogy mit mindent beszéltem.

— Vigyázzon Alexandra, felkölti a leányt. Köszönöm jóságát . . . bizhatik bennem . . . nyugodjék meg.

— Nem tesz semmit, felébredhet, akár mindnyájan ide jöhetnek, mindegy; meg kell ugy is halnom. . . Mi bajod van? miért félsz? emeld fel fejedet... vagy nem szeretsz? csalódtam talán? . . . Ha igy van, akkor bocsánatot kérek.

— Mit beszél? hisz én szeretem önt.

Egy átható pillanatot vetett reám és monda:

— Ölelj meg hát. . .

Igazán, mostanig sem értem, hogy ez éjen meg nem őrültem. Éreztem, hogy betegem tönkre teszi magát, láttam, hogy magánkivül van; képzeltem azt is, hogy ha ő nem tudná hogy meghal, reám sem nézett volna: de akárhogy gondoljuk, mégis kín az embernek huszonöt éves korában meghalni, a nélkül, hogy valakit szeretett volna. Látja, ez volt az, a mi őt kinozta; és kétségbe esésében engem választott ki. Most már érti?

Nem bocsátott karjaiból. — Kiméljen engem Alexandra — mondám — és kimélje magát is.

— Miért — felelé — miért ez aggodalmak, hisz ugy is meg kell halnom! — Ezt egypárszor elmondta egymásután. — Igen, ha tudnám hogy életben maradok, s találkozom még más jó erkölcsü lányokkal, igen, akkor szégyenleném; de igy?

— De ki mondta önnek, hogy meghal?

— Nem, többé el nem ámitsz, hazudni nem tudsz, nézz reám.

— Élni fog, Alexandra, helyre állitom egészségét, aztán mamája áldását kérjük fejünkre, szent frigy által összekötve egymáséi leszünk boldogak leszünk.

— Nem, nem! Azt mondta hogy meghalok . . igérted . . . szavad adtad! . . .

Több tekintetből nagyon meg voltam zavarodva. Eszébe jutott, hogy megkérdje keresztnevemet. Szerencsétlenségemre Trifon*)-nak kelle, hogy hivjanak. Ivanits Trifon a nevem. Eddig e háznál mindig csak orvos urnak hivtak. Mit volt tenni, meg kelle mondani: Trifon a nevem, kisasszony.

Megrázta a fejét, valamit francziául mormogott: „ah ez nem jó!“ s nevetett rá egyet. Igy töltöttem el az egész éjszakát.

Reggel magára hagytam. Olyan voltam mintha leforráztak volna. Theáztam, aztán ismét bementem. Istenem! már alig lehetett ráismerni, inkább a koporsóban láttam volna! Becsületemre mondom, maig sem értem, hogy álltam ki ezt a próbát. Még három napig élt betegem, három éjet tölték vele, de milyen éjeket! miket nem beszélt azalatt! . . . Képzelje csak, utolsó éjjel, midőn épen imádkoztam, hogy vegye el már az isten, és engem is vele, — belép a mama. Mondtam volt neki az előtti este, hogy a dolog roszul áll, nem ártana papot hivatni. Mihelyt a beteg anyját meglátta, ezt mondá: „no lásd mama, épen jókor jösz. Lásd, mi ketten szeretjük egymást, szavunkat is adtuk már egymásnak.“

— Mi baja most, orvos ur?

Mint egy szobor, ugy álltam.

— Phantasirozik, mondám, a hőség.

De a beteg folytatá:

— Engedj meg; hisz az elébb egész másképen beszéltél, gyürümet is elvetted; miért teszed magad? Az én anyám jó anya, megbocsát nekünk. Hiszen tudja ő, hogy meghalok; miért hazudnám? Add ide a kezed. . .

Én felugrottam és elszaladtam. Az öreg aszszony megérté az állapotot és mindent kitalált.

Nem akarom már tovább fárasztani, de annyit mondhatok önnek, hogy igen nehezemre esik erre a dologra csak vissza gondolnom is. Másnap betegem meghalt. Isten legyen irgalmas kegyelmes neki! — sóhajtott az orvos. Halála előtt kérte anyját, testvéreit, hogy mennének ki a szobából, egyedül ohajt maradni velem. — „Bocsásson meg, mondá ekkor, talán ön előtt hibásnak látszom . . . De ez a betegség. . . Higye el nekem, soha senkit se szerettem oly forrón, oly igazán mint önt. Ne feledjen el . . . és tartsa meg emlékül gyürümet.“

Erre az orvos elfordult. Én megragadtam kezét, hogy folytassa, de ő ezt mondá:

— Hagyjuk el, beszéljünk másról. Talán játszhatnánk egy preferance-ot? Tudja — folyta-

*) Trifon nevet többnyire az alacsony származásuak használják, mint pl. nálunk a parasztok: Jancsi, Pista etc.

tá vidámabban — most már csak arra van gondom, hogy gyermekem ne kiabáljon, feleségem ne szitkozódjék; mert azóta megnősültem. Feleségül vettem egy kereskedő leányát, hétezer rubel hozománynyal. Akulina a neve, igen jól illik a Trifon-hoz. A hamis fajta nők közé tartozik, csakhogy egész nap pompásan tud aludni. Nos hát hogy leszünk a preference játékkal.

Asztalhoz ültünk és játszottunk, egy kopekben. Ivanits Trifon elnyert tőlem két rubelt és ötven kopeket, és győzelmének érzetében egész diadallal s már igen későn távozott el tőlem.

RADVÁNSZKY BÉLA.

KAZINCZY FERENCZ

NÉGY LEVELE.

I.

Különös bizodalmú Drága Jó Uram szolgabiró Úr, kedves Uram Öcsém.

Régecskén elszakadva Biharból, csak képzelem azt hogy itt azzal van szerencsém szólani, a ki hugom Zsombori Kisasszonyt tart. E szerint nem veszi megszólításomat kedves Uram Öcsém megbántásnak, s azon kérésemet, hogy ujabb levelében atyafiságos szövetségünk szerint szóljon hozzám, ugy reménylem azt, teljesiteni méltóztatik.

Kimondhatatlanul kedves volt nekem az a hir, hogy Uram Öcsémnek néhai nagy Nagyatyja felől biographiai tudósitásokat vehetek. Az a lelkes férfi darabosan irt, mert a Nyelv és Literatura' újjá születése vagy igazábban felserkenése előtt élt és irt, de lelkesen irt. Ő vala az, a ki 1780. az én jelenlétemben eggy sereg Tekintetes uraknak, kik paszománttal elhintve jöttek azon házhoz a hol a Gróf Brunszvik Antal' Installatiója miatt nehányan öszve gyültek vólt, s Révainak azon alkalmatosságra nyomtatott Versét kaczagták, kimondá, hogy a Magyar egen uj szebb hajnal hasad, s a *Költő*, s a *Horátz* s *Virgil* s a Debreczenben ma is nevetett *barátné*, és *Istenné* jók, s mindezeket, s az ehhez hasonlókat, el kell fogadnunk, vagy semmire sem megyünk. Az ő intése nélkül nem mertem vólna a mit mertem. Jövendölése bételjesedett, s kétséget sem szenved, hogy jól azok irtak, a kik mertek, noha ezt mégis igen sokan nem hiszik. Hogy még sokan nem hiszik, onnan is jő, mert a sok jóval sok rosszat is mertünk; ember *tökéletest* sohasem ád; onnan is, mert a merés' okainak megértése nem *minden* ember dolga. De a nagy Öregnek ragyogni kell Literaturánk' emlékezetében az intésért, jövendölésért, s általam fog. Ezeket régen feljegyzettem, s barátim régen tudják. El akarám már mondani, s e napokban is ezekben dolgozám: az Uram Öcsém levele épen jókor jöve. Akkorára halasztom ezeket, a midőn az igérteket veendem. — Cselekedje Uram Öcsém azt a barátságot, engedje látnom Literaturai dolgozásait, kivált a mi a Szép-Literaturára tartozik, még pedig in Originali. Gyakorta eggy kivont és megigazitott félsorból igen sokat tanul az a ki maga a Mesterség körül forog. A kik valamennyire a Festés' dolgaiban is gyüjtöttünk ismereteket, igy szemléljük, miért igazitotta-meg Raphael ezt a kart, ezt a ruha-redőt skizzein.

De az igért Biographiák mellett arra kérném még kedves Uram Öcsémet, hogy a külföldi és hazai tudósokhoz irt s azoktól vett Leveleit in Originali méltóztatnék hozzám felküldeni, ha az egész ládát tenne is. Én ugy hiszem, hogy az böv zsákmányt fog adni nekem, s nagy örömmel állok majd a munkához.

Gyönyörü az, a mit Uram Öcsém kedves atyja ura' végső rendeléseiről is ir. Nem jobb volna e mindenkori dőzsöléseinknek eggy részét igy áldozni a köznek, mint füstért csinálni mindent?

A kedves hugomat atyafiságosan csókolván, magamat barátságokba ajánlom s maradok szives tisztelettel Az Urnak kedves Uram Öcsémnek Széphalom máj, 27 d. 1818, alázatos szolgája Kazinczy Ferencz.

II.

Különös bizodalmu Drága Jó Uram szolgabiró Úr, kedves Uram öcsém.

Uram Öcsém még is késik nekem megküldeni néhai kedves nagy atyjának Biographiáját és Verseit. Én betegen fekszem, de még ma is ennek a Nyelvünk hérósának híre terjesztésén dolgoztam valamit. Alázatosan kérem Uram Öcsémet, méltóztassék azokat a megigért irásokat a hugomnak Péchy Sándorné asszonynak Ér-Semlyénben, vagy Dienes, avagy Miklós Öcsémnek — de minden esetre lepecsételve — általadni. — Bár kedves Uram Öcsém az én már igen gazdag Autographiai gyüjteményemet a Superintendensnek s Levelezőjinek némelly olly irásaikkal gyarapithatná, a melyeknek nekem engedések által magának kárt nem teszen. Mindegy az én czélomra, akármi legyen az irás, csak nevezetes ember *keze s neve leirása* légyen. Maradok szives tisztelettel az Urnak kedves Uram Öcsémnek Széphalom Octób. 23-d. 1818. alázatos szolgája Kazinczy Ferencz.

III.

Széphalom Feb. 22-d. 1819.

Különös bizodalmu Drága Jó Uram szolgabiró Úr, kedves Uram Öcsém!

A sógorom nem viszi vissza az irásokat, de azok el nem vesznek. Holmit még leakarok irni magam számára. Az Uram Öcsém nagylelkü Nagy

Atyjának Biographiája teljes 16 lapot foglal el azon Kézirásban, mellyet e héten visznek le a Tud. Gyüjtem. Redactiójához. Én más nézö pontból tekintettem azt a nagy férjfiat, mint Toth Fer. Ur, s melegebb ecsettel festettem képét. 1759 történt szerencsétlenségét nem is emlitem, s szeretném tudni mi szükség vala arra a Biographiában s azon temetési Jegyzésben, melly az Uram Öcsém papirosai közt áll. Miért nem követjük mi e részben a mások példájit, kik az affélét nem elhirdetik, hanem még ott is elfedik, a hol nem lehet elfedni. Ellenben a II. Józseffel való beszélgetését bátrabban mondottam el. Uram Öcsém ugy fogja találni, hogy az én forrásim ezen Életirásban nem csak ezek a papirosok és nem csak a Toth Fer. ur munkája voltak, hanem az is, a miket Domokos Lajos urtól, a nagyatyámtól, sőt magától a Superintendenstől hallottam. A Tudom. Gyüjtem. legutolsó kötetében, lap 117., már emlitettem nevét.

Uram Öcsémnek Ura Atyja 1789. nekem mutatta volt azt az in 8-o bekötött Albumot, a mellybe a bóld. Superint. Ur verseit be szokta vólt irni, s 1790. Decemb. 24-d. azt irta, hogy atyjának magyar, franczia, deák és görög verseit Silvae Silvanae név alatt akarja kiereszteni. Hányjafel Uram Öcsém kérem alázatosan, könyveit, és ha a könyvre rá akad, juttassa kezembe. Tartok töle, hogy a könyvet, valamely ellensége a Cadentziátlan verseknek tüzbe vetette, ugy hivén, hogy azok homályt fognak vetni a tisztelt Öregre, s ebben ugyan nagyon csalatkozott az Isten adta embere. Szilágyi Sámuel darabos poeta volt, de lelkes, és még igy is méltó, hogy példányunk legyen. Csudálom Toth Fer. Urat is, hogy módja lévén a leiráshoz, inkább irta-le a deák két Ódát, mint a magyarokat. A pedantismus veszedelmes és káros portéka.

Melly igen köszönöm én Uram Öcsémnek, hogy nekem engedé azt a szerencsét, hogy ennek a nagy embernek praecója lehessek, s melly igen örvendek, hogy azt valaha láttam, hogy kegyes indulatjával dicsekedhetem! Mi bennünk több a simaság: de ő bennök több volt az erő, s a kettő külön keveset ér. Maradok szives tisztelettel kedves Uram Öcsémnek alázatos szolgája Kazinczy Ferencz. Szives tiszteletemet Tek. Füredi Úrnak.

IV.

Különös bizodalmu Drága Jó Uram szolgabiró Úr, kedves Uram Öcsém!

Én Debreczenben voltam az elmúlt vásárkor, s ugy reménylvén, hogy ott össze találkozunk, az által vett irásokat lepecsételtem minden levél nélkül, hogy magam kézhez adhassam: de nem találván kedves Uram Öcsémet, a pakétot Dr. Szent Györgyi Urnál hagytam, arra kérvén ezt a nekem igen kedves barátomat, hogy azt adandó alkalmatossággal Uram Öcsémnek magának általadni méltóztassék. Ugy hittem, hogy a Tud. Gyüjt. Aprilisi darabjában a Biographia már meg fog jelenni: de azt most egyéb darabok foglalták-el. A Májusi Kötet, reménylem, közleni fogja. Bár kedves Uram Öcsém s az Olvasók ugy találhassák, hogy meleg szivvel irtam-meg annak az általam hamvaiban is tisztelt páratlan nagyságu embernek emlékezetét!

Kedves Uram Öcsémet arra kérem alázatosan, méltóztassék gondosan megtekinteni Nagy Atyjának könyveit, és ha rá akad eggy in 8-o bekötött Albumára, hova poëtai dolgozásait beirni szokta vólt, közölje azt velem. Nagy a gyanum, hogy azokat a verseket némellyek rosszaknak tartják, s azért dugták-el. Vagyunk sokan, a kik azokról másképen itélnénk, s a kik azokat kinceseknek fognánk tekinteni, bár darabosak, s mutatják, hogy akkor készültek, a midőn a nyelv még kevésbbé volt kész, mint most. Félszázad múlva a mi mostani dolgozásaink is durváknak fognak itéltetni, s a mostani simaság pusztaságnak.

A visszaadott darabok eránt arra kérném Uram Öcsémet, hogy köttesse-be eggy in folio Kötetbe, hogy semmi darab el ne vesszen. A maradék azt tisztelettel fogja tekinteni. S ha Uram Öcsém valamelly Bibliothecának akarja adni, hogy fenn tartassanak ezek a becses maradványok, s nem tartja-meg familiájának: én offerálom a szállásadást, s fogadom hogy nálam, maradékimnál (kikre több efféle fog maradni) el nem vész.

Kedves assz. Hugomat s Uram Öcsémnek kedves rokonát Tek. Füredi Sámuel uramat szivesen tisztelvén, atyafiságos barátságába ajánlva maradok. Kedves Uram Öcsémnek. Széphalom Máj. 2-d. 1819. alázatos szolgája Kazinczy Ferencz.

E levelek az irodalmi érdemeiről ismeretes superint. Szilágyi Sámuel ma is élő lelkes unokájához t. Szilágyi Lajos urhoz irattak. — Szilágyi Sámuelnek — kiről e levelek szólnak — helye a magyar irodalomtörténetben igen szerény, majdnem, mondhatni, parányi. Ugy ismerjük eddigi kézikönyveinkből, mint a Henriade egyik fordítóját s nehány vers költőjét, melyek közül egy sem lett akár kiváló kedvessége által köz kincsecsé, akár magas classicitása által remekké vagy példánynyá. Szilágyi S. egy volt azon tanulmányozók közül, kik élvezve s élvezetül tanulmányozva tesznek kisérletet a verskölteésben. Nagyobb tehetséggel, valódibb hivatással mint sok professionatus iró, — de csakis tehetséggel és hivatással, nem egyszersmind szakbeli tüzetes tanulmánynyal vagy irói czéllal. Az ily férfiaknak azonban gyakran oly jeles tulajdonuk, oly nagy jellemök tünik fel a közelebbről szemlélő előtt, mely a nemzet szellemi élettörténete alaposb tanulmányozójának nagyra becsülését érdemli. E férfiu a XVIII. század vége felé legszebb lelkü embereink egyike volt. Ismeretes dolog — Tóth Ferencz „Tulatiszai

Püspökök Életé"-ből — II. József császárral volt találkozása s azzal folytatott beszélgetése, — minek következése volt volna a *türelmi rendelet* kiadása, vagy legalább ennek siettetése. Nem oly ismeretes freimaurersége — mit nemcsak a szóbeszéd, hanem *Lewis*: „Geschichte der Freimaurerei in Oesterreich" 14. lapja után is állithatunk, s azon becsültetés, melyet ő a nagylelkü de minket félreismert és velünk méltatlanul bánt császártól kiérdemelt. — De e téren főkép *Kazinczy* azon vallomása teszi érdekessé, hogy nélküle „annyit nem mert volna!" Kazinczy ugyan, mint művészi hő keblü ember, könnyen tulcsapongott dicséreteiben; de ezt aligha mondja valakiről. S midőn mást s legtöbbet neki kellett buzditani, ime itt Szilágyiban az ő buzditójára, az ő törekvései titkos mozgatójára kell ismernünk. — Legyen szabad t. olvasóinkat azon szép életirásra utasitanunk, melyet Kazinczy Szilágyiról az 1819-diki Tudom. Gyüjteményben kiadott, — és legyen szabad irodalomkedvelő olvasóink emlékezetében *Szilágyi* Sámuel emlékezetének egy kis helyecskét kikérnünk.

I. S.

IRODALOM.

Budapesti Szemle. (Szerkeszti és kiadja Csengery Antal. LXVIII. LXIX. és LXX. füzet. Pest, 1864). — E hármas füzet mintegy zárköve e folyóirat hét éves pályájának. E kötethez csatolva egyszersmind a Szemle eddig megjelent huszonegy kötetének név- és tárgymutatóját veszszük. E név- és tárgymutatóra vetett futó pillantás is meggyőzhet mindenkit, hogy mily nagy fontosságu e folyóirat nemzeti miveltségünk fejlődésében. Hét év óta majd minden terjedelmesb történeti, irodalom- és jogtörténeti, nemzetgazdasági, politikai és széptani tanulmány itt jelent meg. E mellett a Szemle a nyelvészet, régiségtan és természettudományok haladását is figyelemmel kisérte, s általában a külföldi irodalom és tudományosság körében jelentkező nevezetesb mozgalmakat visszatükrözni igyekezett. Majd minden nevezetesb magyar iró irt belé s nem egyszer tárgyaltak oly dolgokat benne, melyek irodalmunkban, ugy szólva, még érintve sem voltak. Hir szerint a Szemlének e bezárt első folyamát egy második fogja követni, a kiadó-szerkesztőség némi változása s ujabb erők hozzá csatlakozása kiséretében, de másfelől azt is halljuk, hogy a Szemle végkép megszünik, Csengery fölhagy e folyóirattal, melynek nemcsak szellemi áldozatokat hozott, hanem anyagiakat is, mely, mindamellett, ugy látszik, a közönség részvétére sehogy sem számithat. Nem tudjuk, való-e e hir. Ha való, még visszatérünk reá, most egyszerüen csak bemutatjuk a hármas füzetet.

Tartalma a következő: I. *A brebiri grófok.* Harmadik közlés. *Salamon Ferenczről.* II. *Két eposz.* Aesthetikai és irodalomtörténeti tanulmány. Negyedik közlemény. Shah-Name. II. *Szász Károlytól.* III. *A korszakok szelleme. Báró Kemény Gábortól.* IV. *Kolumbia költészete.* Caicedo és Samper spanyol irók után *G. Á.* V. *Adalék Kőrösi Csoma Sándor életiratához. Duka Tivadartól.* VI. *Lermontoff.* Irói élet és jellemrajz. *Arany Lászlótól.* VII. *Strafford.* Egy darab az angol történetből. *Zichy Antaltól.* VIII. *Reguly hagyományai.* A vogulok. IX. *Karthagó romjai.* Az ujabb nyomozások eredményei az Edinb. Rev. nyomán. *Tóth Dénes.* X. *M. Tud. Akadémia. Cs. Á.* XI. *Név- és tárgymutató a Budapesti Szemle huszonegy kötetből álló első folyamához.*

Ugy hiszszük kedves szolgálatot teszünk olvasóinknak, kivált azoknak, kik a Szemlét nem birják, ha e jeles czikkek egyikéből egy kis mutatványt közlünk. Ime a Szász Károlyéból egy önálló részlet, a Shah Name egyik legszebb episodja:

„*Rustem és Sohráb* megható történetének, mely közönségesen a Shah-Name fénypontjának tartatik, bár részünkről az Isfendiár épöszát annak határozottan elébe teszszük, — e gyönyörü hősi s családi történetnek előzményeit s elsőbb tagjait csak a legfutóbb áttekintésben adjuk, hogy a szivrázó végkatastrófon valamivel tovább mulathassunk.

Rustem, Irán csodaerejü hőse, egykor vadászni ment. Az ország határaig tévedve, álom nyomá el; s altában lovát — a Reksh: Villám nevüt — portyázó turkok ellopták. Rustem fölébredvén, a nyomon Turánba ment utánok. Semengánba, Turán egyik tartományának fővárosába érve, ott a király-leánynak, a bájos Tehmimének szemébe tünt, ki szerelemre gyuladva iránta, lázas szenvedélyének ellen nem állhatott, s éjjel magát a hőshez vezettetvén nőjéül ajánlkozott, nem kérve egyebet tőle s istentől, csakhogy szerelme gyümölcseül oly fiut szülhessen, ki Rustemhez méltó legyen. — Rustemnek tetszett a szép, s atyjától megkérve s nyerve, azonnal meg is ülték a nászt. Az első (s utolsó) boldog éj után, Reksh is megkerülvén, Rustem hazament, s Tehmimét, kinek egy karján viselt drágakőt ada, a születendő gyermek ismertető jeléül teherben ott hagyta. E rövid házas-élet gyümölcse egy fiu lőn, Sohráb. A fiuban Rustem csoda gyermekkora ismétlődik; roppant ereje, növekedése, hihetlen kora fejlődése. Szintugy választ magának lovat, mint egykor Rustem. Afrasiábnak, a turáni shahnak, szintugy főoszlopa már tizennégy éves korában, mint Rustem volt az irániaknak. A turániáktól addig soha meghóditni nem tudott „Fehér-várat" beveszi.

Az iráni shah ekkor Kaj-Kawus volt; vezére a Fehér-várnál Gushdehem. Megrettentve tudósitá ez urát a történtekről; s levele az ijedelem nagyitó színeivel szólt a győzhetlen fiatal turk termetéről, erejéről, bátorságáról, tetteiről. Ha mind-

ez, vagy csak fele is igaz, nincs hős, ki vele mérkőzhessék Iránban, az egy Rustemen kivül. Ezért küld hát a shah sietve Sabulistánba, hogy jöjön, mert egy turk oroszlány nagy veszedelemmel fenyegeti Iránt. Rustem, a veszélyt megvetőleg kicsinyelve, épen nem siet, hanem még mulatoz, vigad nehány nap. A shah dühét e miatt, bősz kitörését Rustem ellen, kit az érte küldött Giw-vel együtt vasra verve akar megöletni, Rustem bátor ellenállását a tulheves shahnak, a pehlewánok magok közbevetését, a shah csillapulását, bármily jellemző legyen mindez, a katastrófa felé sietvén, csak épen érintjük. Kawus és Rustem együtt vezérlik a serget a turániak ellen. S Rustem mindjárt, még mielőtt összeütköznének, jelleme kettős oldalának, a hadicsel, a hősi erőnek, tanujelét adja. Kivánja látni azt az ijedelmes ifju hőst, kiről a hir oly nagy dolgokat beszél, mik őt magát dicsőségében elhomályositni fenyegetőznek s mik őt végetlenül csak azon esetben nem bántanák, ha a hős *az ő fia* volna, de ezt alig megvillanó gondolatot azonnal el is veti magától, hisz az még ifju sem lehet, az csak gyermek, kit ő Themimétől nemze, de kiről annyit sem tud: született-e? fiu-e? él-e? Azonban, turk ruhába öltözve, éj idején, egymaga, Sohráb hadi sátrához lopózik. Sohráb, mint fővezér, lakománál ül, mellette főhősei Sende, Human, Barmán. S melyen Sohráb ült,

Szüknek látszik a trón, a termetesnek.
Kitől parancsot oroszlányok lestek;
Termetre czédrus, vállra hím oroszlány,
S két dromedár-czomb karja. Sátorozván
Száz ifju hős, tisztelve őt, körüle;
S száz rableány, mosolyának örülve,
Arany zsinórral, rojttal ékesen
S dicséretét dalolva édesen
Kobozzaik hurján a szivigázó
Hősnek, kinek báját nem mondhatá szó!"

Mindezt Rustem, kivülről, álruhában nézte. Sende észrevette a künn leselkedőt, s számot kérni tőle, mi járatban van, kiment. Rustem, az első szóra, ugy leüté öklével, hogy egy jajszó nélkül lerogyott, s meghalt. A mikor holttestét megtalálták, Rustem már távozott. De elég volt Sohrábot egyszer látnia, hogy megtudja mit ér, — s egész erővel fegyverkezett ellene.

Sohráb tudta anyjától, hogy ő a Rustem fia, s anyja őt megesketé, hogy az iráni harczban kerülni fogja atyját. Első dolga volt most megtudni, itt van-e Rustem az iráni táborban; szerette volna látni is, de szerette volna inkább, hogy itt ne legyen! Egy hadi foglya volt Iránból, Hedzsir, ügyes, ravasz, kitanult, kémnek termett ember. Ezt hajnalban maga mellé vette, s lóra ülvén magas dombra száguldott, honnan az egész iráni tábort beláthatta. Egyenként megneveztette vele az iráni zászlók és sátrak urait, valamelyek szemébe tüntek. Hedzsir, a nélkül hogy a Rustem s Sohráb viszonyát csak sejtené is, csakhamar észrevette, hogy az egész kérdezősködés főiránya, megtudni: ott-e Rustem? S szándékosan eltagadta Tehemten ottlétét, Sohráb iszonyu erejét ismerve, s tőle az agguló daliát, az első dühös roham eszeveszett összeütődésénél féltve. Nem lehet semmi szebb, épósziasabb, mint e hadi szemle az ellentábor fölött, hol Sohráb az ellen ifju hőse lát, válogat, ir le és kérdez — s egy ügyes, ravasz, kémszellemü iráni felel, az igazság teljes szinével, de czéljai szerint majd nagyitva majd eltitkolva. Az épószi előadás netovábbja! melyről egy gyarló forditás, vagy átirás távoli fogalmat sem adhat, pl.

„Ekkor Sohráb: — „No jól van, azt kivánom:
Irán shahját és hőseit add számon,
Mutasd fel őket, s egyenkint nevezd meg,
Mig szinről szinre ismerősim lesznek;
Bahrámot, és hol Rustem a hatalmas,
S vigyázz magadra, senkit el ne hallgass.
Nézd ama sátrat, mely aranynyal áttört
Szövetjén diszül hordoz leopárdbőrt,
Körül száz elefánt, iszonytatón
S benn, türkiszből egy magas büszke trón,
Hegyén pedig, aranyholddal czifrázva
A Napzászló leng, sugarait rázva.
Ki az Iránban, szólj, a hős, a bátor,
Lovag, avagy vezér — kié e sátor?"
Hedzsir reá: „Ott látd magát a sháht,
Nagy elefántok őrzik trónusát."
Sohráb megint: „Ott jobbra, hol csoportban
Gyalog- s lovasság, egy sürgő tábor van.
Ládd azt a sátort? mint az éj, sötétet,
Hozzá verődik minden emberréteg,
Körüle elefántok, paripák,
Sátrak, formálnak mintegy karikát,
A zászlaján egy elefánt lobog
S őrzik aranyczipőjü lovagok."
Hedzsir felelt: „Tus az, Nuder magzatja;
Az elefántos zászló azt mutatja."
— „Hát az a piros sátor ott, amarrább,
Fegyverköritve, — kérdi ujra Sohráb —
Melynek ékkőtől ragyogó magassán
Aranyzászlón forg, habzik, bősz oroszlán,
Zászló alatt meg, némán egy egész
Hadtest, vasban, kezökben kelevész;
Mondd meg, kié e sátor, ám ügyelj
Hogy meg ne csalj, mert élted vész ugy el."
Hedzsir felel: „Guders a hős neve,
Sok koponyába karddal véste be!
Harczok félelme, ellenség vesztője;
Nyolczvan fiu, mind hős, lőn nemzve tőle;
Irtóztató, harczolni ha megy ez,
A krokodil s leopard ijedez."
— „Kié amott a zöld sátor? — kiált
Egyszerre Sohráb, s meglepetve állt —
Nagy büszke trón áll benne, és a szélben
Fölötte Kawe zászlaját szemlélem,
S a trónuson egy büszke pehlewánt,
Termetre órjást, mint egy elefánt,
Mert ülve is egész fejjel kilátszik
A tömegből, mely lábánál hullámzik,
Látszik, hogy mindnyájoknak ő urok.
Kezében, nézd, a százrétü hurok,
Mellette ágaskodó lova van,
Mely, mint a tenger, habzik szilajan.
Körüle számos elefánt, de nézd,
A hős fölugrik; mint szór szeme vészt;
Most óriás még! bárhová tekints —
Egész seregben ennek párja nincs.
Sárkány s oroszlán állnak lobogóján.
Szólj, ki e szörnyü! De igazat szólj ám!"
Gondolta Hedzsir: „Hogy nevezze meg,
E bősz tigrisnek, nyelvem Rustemet?

Ha megmondom hősünk jelét neki,
Magát azonnal bőszen ráveti.
Legjobb: ne mondjam! A hősök sorába
Rustem ne légyen." — Sürgeté Sohráb a
Választ. Hedzsir mond: „Egy Tshinből való
Vitéz, úgy vélem; hű alattvaló,
Ki a sháhnak segitni jött." — De Sohráb:
„Nevét!" s szemei a szikrákat szórák.
„Nem ismerem, — mond hidegen Hedzsir, —
Csak most jöve, s még nem nevezte hir."

— és igy tovább, az egész tábor minden nevezetességein végig, sorban. De Sohráb mindamellett csak Rustemet sürgette. S halállal fenyegette Hedzsirt, ha azt meg nem mutatja neki az iráni táborban. De a hű iráni, meghalni is készebb, mintsem Rustemet, ugy hivé ennek veszedelmére, a bősz ellenségnek megmutassa, csak tagadta.

„Dühtől mért remeg
(Szólt) ajkad? mért keresed Rustemet?
Miért gyuladsz haragra ellenem,
Tőlem a lehetlent sürgetve? — Nem,
Nem bánom, vágasd nyakamat le, menten:
Nem mutatom meg, mert nincs itt Tehemten.
Te őt a harczon utólérni vágysz?
Inkább tanácslom, elkerüld, vigyázz
És légy okos; mert légy bár rémitő,
Ha rád talál, mindjárt elnémít ő!"

Sohráb azonban, tudjuk, nem azért kereste Rustemet, mint Hedzsir vélé. S ha ez hozzá őszinte, ha apját megmutatja az ifju oroszlánnak: a tragikai katastróf kétségkivül elmarad. Azonban igy kelle történnie. Mindaz, mit Hedzsir mondott, a helyett, hogy csillapitná, csak ingerlé Sohrábot, s dühe az iráni hősök ellen csak nagyobb mérvben lobogott föl azon hittől, hogy — Rustem nincs köztök, nincs a kit kerülnie kellene, vagy a ki megállitná kezében a csapásra fölemelt kardot. Vakmerően kihivó csatakiáltással rohant a harczmezőre. Kiáltása talpra állitá mind a két tábort. S a harcz egyszerre az ő részére látszott eldőlve lenni, mert Kawus körül senki sem volt, ki vele szemben csak meg is állhatott volna. Rustem még sátorában ült. Mikor Sohrab az egész serget viszszanyomta maga előtt, állt föl székéről Tehemten, s Sohrábra kiáltott:

„Nem ily ütközetben,
De félre innen, vivjunk, jöszte, ketten!"
Sohráb viszonzá: „Sarkantyút lovadnak,
Forditsunk hátat itt e gyáva hadnak.
Ketten mérközzünk; te se hivj senkit se,
Én sem hivok, ki harczunkat segitse;
Erős vagy látom, sok csatát kiálltál,
De én leütlek az első csapásnál;
Mert úgy tekintem, már megöregedtél,
Ifjú erőmhöz nem vagy jó ellenfél."
Megmérte Rustem a hős gyermeket,
Vetvén reá szánó tekintetet,
S szeliden igy szólt: „Oh te gyönge gyermek,
A föld hideg még ily gyönge tetemnek;
Én sok csatába voltam, megvénhedtem,
Sergek haraptak földbe én előttem;
Sok divet öltem el, sok hős vitézt,
De még reám nem hozá senki vészt.
Nézd ezt a kart, ha vesztedre nem lész ez:
A krokodilra is nevetve nézhetsz.
De oh fiu! én szánlak, igazán!
Hogy öljelek meg, élted tavaszán!
Jőj táborunkba! ne maradj török te!
Iráni hős légy! s élni fogsz örökre."

Hallá Sohráb, s megindult e beszéden.
Nagyot dobbant valami a szivében.
S szólt: „Oh vitéz csak egyet vallj nekem meg:
Ajándékozz meg hangjával nevednek!
Ki vagy? mi vagy? ki sarjából? beszéld el!
Tudjam, kit tisztelek meg e kardéllel?
Fogadni mernék, s tudnom nyiltan engedd:
Te nem lehetsz más, Rustemnek kell lenned."
De Rustem arra igy felelt. „Csalódol;
Rustem: vezér, kinek egész nép hódol,
Én egyszerű vitéz vagyok csupán,
Nincs egyebem, csak kardom s paripám."

Igy találkozott a két egymásra méltó ellenség: — apa és fiu, egymást nem ismerve. Kemény és rettenetes volt közöttük a harcz s hosszan tartó. Fegyver széttört kezökben. Ló kifáradt alattok. De haragos csatájuk egymásnak nem birt ártani. Kifáradtak — s pihenésképp Rustem a turániakra, Sohráb az irániakra rohant, s kölcsönösen irtózatos mészárlást vittek véghez az ellenséges seregekben:

„És mind a kettő, a mint szerte vágott,
Szűkké tevé magának a világot."

Az éj rájok borult s bucsút mondtak egymásnak, hogy másnap ismét találkozzanak. Az éjt jobbára mindenik azzal tölté övéi közt, hogy ellenfelét magasztalta; kölcsönös dühöket a bámulat és dicséret kifejezéseibe öltöztették. Másnap első dolguk volt egymást fölkeresni. Vidám mosolylyal ment Sohráb Rustemhez, s üdvözölte. „Ne harczoljunk mi együtt, monda, legyünk barátok, kössünk békét, s vigadjunk szeretettel. Szólj, mondd meg, ugy-e csak te vagy Rustem? mert más iráni ily erős, ily nagy nem lehet a Sal fián kivül!" Hiába hizelgett Sohráb, sejtelmes kétellyel, de rejtett dühvel is szivében. Rustem állhatatosan eltagadta magát. Ismét csak vívniok kell. S a harcz rettenetesb volt, mint tennap. Gyalog vívtak. S egy szerencsés fordulattal Sohráb — földre vetette Rustemet. Már törét vonta, hogy véget vessen életének. — Veszve látta magát Rustem. De e legnagyobb hős, ki még mindenkit meggyőzött, szükség esetében oly csalárd is tudott lenni, mint senki más. Cselhez folyamodott. „Mit vagy teendő? — mondá, midőn Sohráb törét látta megvillanni feje fölött. — Nem igy szokás ez nálunk! Mi a földre vetett ellenségnek *egyszer* megengedünk, s csak ha *másodszor* is lebirtuk, szabad kivégeznünk őt. Bocsáss föl azért most; menjünk haza, s holnap a harczot ujra kezdjük; s ha akkor ismét földre ütsz: bátran megölhetsz." — A gyanútlan ifju elhitte a kitanult öreg csalfa szavát, s bántatlan bocsátotta el a porba nyomott ellenfélt. Gondatlan ment el onnan, s föl sem vette Human intését, ki bizonyos vesztét jóslá másnapra.

Rustem fölkelt s megrázta magát a portól. — Győzhetlennek született volt ő; de nagy ereje

terhére vált neki, mivel a kőszikla, hová lépett, lesülyedt volt lába alatt, s nem nyúlhatott semmihez, mert minden összetört keze érintésén. Azért kérésére, isten elvette tőle ereje feleslegét. Most, Sohráb ellen az sem lett volna felesleg; s ő, érezve hogy csak igy győzhet, visszakérte istentől az elvett erőt. S ime, isten visszaadta azt neki. Igy ment szembe Sohrábbal. S még egyszer összetüztek.

„Lovaikat még egyszer kikötötték.
S rájok irányzá most lángnyila röptét
A sors; e nyilat, mely hová hatolhat,
Viasz gyanánt a sziklabércz megolvad.
Szivökben ujra lobbot vét a harczvágy;
Egymásnak övét markaikba tarták,
S úgy dúlakodtak, szinte megszakadnak.
— Egyszerre Sohráb megbénulva lankad;
És elbocsátja Rustemet. Tehemten
Az ifju nyakát megszorítja menten,
És a gerinczét, jaj, úgy megroppantja:
Hogy mint a nád, ketté törött alatta.
A földhöz vágta azzal, és hitványul
Feledve a tegnapot, — tőr után nyúl,
S kirántva azt, az ifjúnak szivébe
(Tehette most!) markolatig döfé be.“

Sohrábban épen elég élet maradt még, hogy gyilkosára utolsó izenetét rábízhassa. „Vedd le, — úgymond — karomról a rákötött onix kösöntyűt, s vidd el Rustemnek. Neki adj számot, hogy fiát megölted.“

Rustem irtóztató kinját: — az oroszlány üvöltését megölt kölyke fölött, — csak Firdusi birja festeni. S valóban, a legszivrehatóbb jelenetek egyike, mit itt fest. Tollunk nem elég erős, hogy nyomról nyomra követhesse. Mikor fájdalma első kitöréseivel, a gyilkos apa, meggyilkolt, s pedig gyalázatos csellel meggyilkolt fiára borul; mikor bajtársai, visszatértét várni már nem győzve, keresésére indulnak; mikor közelgésök zajára Sohráb még egyszer föleszmél, s utólsó nyögéseivel szaggatja Rustem szivét; a fogoly Hedzsirt, ki őt eltitkolta előle, kegyelmébe ajánlja; mikor az odaérkezett hősök a hulláról felragadják a szomorú apát; az ifju hős tetemét a táborba beviszik; Rustem, mint egy erőtlen agg nő, jajgatva kér Kawustól valami balzsamot, a mi a holtat föléleszthetné; s mikor az utolsó remény is oda van: egy szivszaggató elégiában vagy inkább tragédiai monologban ad hangot határtalan fájdalmának, önvádjainak s visszahozhatlan veszteségérzetének. E monolog egyike a Shah-Name fénypontjainak kétségkivül; a legszebb s örök igaz költői részletek egyike, melyek valaha irattak, s melyek örökre meg fognak minden szíveket indítni. Még az van hátra, hogy a halottat koporsóba tegyék, Sabulba — Rustem és Sal országába, — haza vigyék, s ott szintoly nagy pompával mint fájdalommal eltemessék. „Ő meghalt, s semmi őt fel nem támaszthatja, — ez a Rustem utolsó szava felőle, — de élnek még a Turán vezérei s nagyjai!“ A boszú az utolsó gondolat. — Sohráb anyja, Tehmime is megtudta fia vesztét.

„Midőn megérté, mi történt s mikép,
Ki s hogy vevé el fia életét:
Széttépte öltönyét egy percz alatt,
Hogy rubinteste meztelen maradt;
Kezét tördelte, önkörmével ásta,
S esék egyikből másik ájulásba,
Szép fürteit ujjaira tekerte
S úgy tépte ki. Csitítni ki sem merte,
Midőn majd vérköny omla két szeméből,
Majd földre fekvék s marokkal vevé föl
A ronda port, hogy arczán hintse szét!
Futá az álmot; s lázongó eszét
Bús képekkel gyötörte mind szünetlen;
Fejére tüzet szórt keseredetten,
Hogy fürte, arcza tőle összeégett.
S igy kezde akkor, jajgatván, beszédet;“

Az anya keserve méltó párdarab az atyáéhoz. Mint szed össze azután mindent, mi az elhunytra emlékeztet: fegyvereit, ruháit, diszjeleit.

Hozzá vivék az ifju paripáját,
Melylyel a tért oly sokszor száguldá át;
A ló fejét akkor keblére vonta,
Csókját csillagos homlokára nyomta;
Forró könyük sörényit áztaták,
S megcsókolá, a négy patkós patát.
Az ifju diszruháit simogatta,
Mintha csak maga volna ott alatta;
Eléhozatta pánczélát, vasingét,
Kardját s a tőrt, a melyet horda mindég,
Az aranyzablát; s a nagy öblü pajzson
Véresre verte homlokát ez asszony! stb. stb.

Akkor mást gondolt. A lovat megölte; a fegyvereket széttörte, a kincseket elosztogatta; a trónt, melyen fia ült, a palotát, melyben lakott, halomba döntötte, s miután a romokon némán zokogott egy esztendeig, — meghalt.“

ZENE.

Az ütenyrészek magyar számlálásáról.

Több mint húsz éven át csaknem folytonosan foglalkozván zenével, az ütenyrészeknek, melyeket a nagy közönség a karmester pálczikája után ismer, vagy gyanít, magyar számlálásáról nemcsak gondolkoztam, hanem azt enmagam tettleg gyakoroltam is. A nehézség abban látszik rejleni, hogy mindjárt elül a *kettő* és *három* szó kéttagú, tovább a *kilencz* is; *tizenegy* és *tizenkettő* pedig még hosszabbak.

Hét mesterem közt csak egy, a legelső, vala magyar: t. i. egy czigány (uj magyar). Czigányaink — legalább az én koromban — semmiféle nyelven nem számláltak. Ők csak érzésök után követik az üteny szabályait is. Gyakorlott zenészeknek sincs ily számlálásra szüksége. Többi hat mesterem közt is kettő szláv eredetü volt ugyan: *Paulicska* (Kézsmárkon) és *Taborszky* (Pesten), de ők is németül beszéltek s németül számláltak (magok is ugy tanulván); a többi négy mesterem Bécsben (Benesch, Strebinger, Behm és Mayseder) természetesen németül számláltak, de midőn

ezektől tanultam, már nem igen vala szükségem számlálgatásra.

A német nyelv különösen alkalmas e számlálásra, mert épen 12-ig terjedvén a leghosszabb számlálási mód, eddig minden német szám egy tagú.

Azonban vannak esetek, melyekben a kéttagú számoknak is hasznát vehetjük. Én, ha magamban voltam, többnyire magyarul számlálék.

Legtöbbször előjön a rövid $^3/_4$ vagy $^3/_8$ üteny a három első számmal, németül: *ein, zwei, drei*, magyarul: *egy, két, hárm.* A ‚három' szóból ugy is gyakran kiesik az *o*, pl. harm-ad, harm-incz. Paulicska, ha fris magyart kótázott, mindig igy irá felül: *Hármatáncz*, t. i. hallomása után igy értette a ‚három a táncz' mondatot.

Azonban lassú darabokban, pl. a lengyel zenében, melyet szintén $^3/_4$ ütenynyel irnak, épen jól esett a kéttagú szám, ugy hogy az ‚egy'-et is ‚egyes'-nek ejtettem, igy: *egyes, kettős, hármas*, vagy a gyermekek olykori számlálása szerint: *egygyé, kettő, három;* t. i. az ütenyrészek mindenikéből ismét két kisebb részt csináltam. S minden zenész tudja, hogy a lassú lengyel valóban hat kisebb részből áll, két-két részt vevén minden nagyobb ütésre, ezen nagyobbak első részén fekvén a zenei hangsuly.

Következnek a páros ütésű ütenyek $^2/_4$, $^4/_4$ vagy egész.

Ezeknél különösen a $^2/_4$ ütenyben, pl. a fris magyarban, elég két ütés, tehát: *egy, két*; a lassúbbakban pedig négyet használunk: *egy, két, hárm, négy*; sőt a nagyon lassú művekben minden ütésből ismét két kisebb ütést csináltam: *egygyé, kettő, három, négyé.*

Végül jönnek azon ütenyek, melyekben az ütések három kisebb ütésekre osztatnak u. m. $^6/_4$ v. $^6/_8$, $^9/_4$ és $^{12}/_4$ ütenyek.

Ezeket kétképen számitottam. T. i. a hangsuly a három kisebb ütés elsejére esvén vagy igy: *egy ütés, két ütés,* (a $^6/_8$ ütenyben minden szótag egy kisebb ütést jelentvén: egy | ü | tés); továbbá: *egy ütés, két ütés, hárm ütés* (a $^9/_4$-ben), és: *egy ütés, két ütés, hárm ütés, négy ütés* a $^{12}/_4$-ben.

Vagy pedig a kisebb ütéseket is mind számmal jelöltem, ezen megjegyzésekkel: a) a ‚kilencz' szóból kihagytam az *i* hangot: *klencz*; b) a ‚tizenegy' s ‚tizenkét' szókban csak ‚egy' és ‚két' szókat használtam, melyeket az első ütésben levő *egy, két*-től az által lehet megkülönböztetni, hogy itt (az 1-sö ütésben) az ‚egy' szón fekszik a hangsuly; az utólsóban pedig a ‚tíz' szón s az ‚egy' sulytalan. Tehát

$^6/_8$ üteny: egy, két, hárm; négy, öt, hat;

$^9/_4$ üteny: egy, két hárm; négy, öt, hat; hét, nyolcz, klencz;

$^{12}/_4$ üteny: egy, két, hárm; négy, öt, hat; hét, nyolcz, klencz; tiz, egy, két.

FOGARASI JÁNOS.

Az idei philharmoniai hangversenyek — daczára annak, hogy a lapok előlegesen hirdették — valószinüleg a tavalyiak sorsára jutnak, azaz: elmaradnak. Van ugyan Pesten elég jótékony mükedvelő hangverseny; virtuozok is hallatják magukat; de amazok rendszerint examen szinezetüek, ezek pedig többnyire a száraz technika apostolai, s bármilyenek lennének is: a philharmoniai hangversenyeket nem pótolhatják. — Nem kutatom e hidegség okait; lehet, hogy a közönség is pénztelenséggel menti magát; de bármint legyen: ily nagy városnak nem válik diszére, hogy annyi művész, s annyi vagyonos mükedvelő nem képes részvények utján egy állandó philharmoniai társulatot alapitni. Csak egy oly buzgó apostol lépjen fel, mint Rosti ur, s nem kétlem, a részvényesek sem fognak hiányzani.

Ily szomoru kilátás közt némi kárpótlást adnak Spiller Adolf, Szuk Lipót, Saphir Károly s Zöllner Rudolf kamarai előadásai, melyeknek elseje e hó 20-kán volt az evangelikusok gymnas. nagy termében. — Előadták: Schumann kemény A. négyesét (41-ik mű). Beethoven lágy C. hármasát. (1-sö mű 3-ik szám). Spohr kemény G. ötösét (33-ik mű). Schumann négyese nehézségeivel ámbár eléggé megküzdöttek, a nagy közönségre nem lehet ugy hatni, mint Spohr ötösével. Schumann e négyesben önmagával társalog; Spohr ötöse ellenben hasonlít a müvelt világfihoz, ki fényes társaságban mindenkit mulattatni akar; a tudományokról is oly népszerü nyelven beszél, hogy mindenki megérti; ha pedig nők körébe vegyül, senki sem tudja a szem delejző hatalmának annyi hasznát venni, a virágnyelvet senki sem érti ugy, senki sem oly udvarias, ely elragadó; szóval, ez ötös a női szivek valódi Don Juánja. Spiller ur oly kitünően vitte az első hegedű szerepét, hogy maga Spohr is meg lett volna elégedve. A többi működők is kellő szorgalmat, sőt lelkesedést tanusitottak, s ezért működésük meleg tetszést aratott. Beethoven hármasában a zongorát Khayll Antal kezelte. Khayll szép technikáját a divatból kiment, de megint érvényessé váló Hummel iskolának köszönheti. Nagy merészség volt Khaylltól e hármassal lépni fel; nem azért, mert némelyek szerint könnyen kezelhető (kivéve bizonyos helyeket), hanem mert mindenki ismeri, s tehát jobban ki volt téve a köz birálatnak, mint egy ritkán hallott, vagy ismeretlen művel lett volna. Azonban feladatát dicséretesen megoldta, s mind a zongora szabatos kezelésével, mind solid felfogásával életet öntött Beethoven hármasába, mely a közönséget zajos tapsokra ragadta, minek következtéül egy részt ismételnie is kellett.

BARTALUS ISTVÁN.

VEGYES.

* A magyar t. akadémia phil., törvény- és történettudományi osztályainak közelebbi hétfőn (nov. 21.) tartott ülésében *Suhajda* János lev. tag székfoglaló előadása volt, ki, mint törvénytudományi osztály tagja, a tulajdon fölötti szabad végintézkedést korlátozó, ugynevezett törvényes osztály- vagy köteles részről értekezett. Kezdve a római jogon, előadá az e részbeli törvényes intézkedéseket, egészen a magyar jogig és a mostani állapotig. Részletesen lehozó s alapos birálattal kisért fejtegetéseit érdekkel hallgatta az ülés. Erre az alelnök, b. Eötvös, az osztályülést berekesztvén, az előleges felhivás szerint összesnek nyilvánitá, és felszólitotta az osztályokat, hogy az akadémiai épület homlokán befalazott 6 márvány táblára felirandó jelmondatokról tanácskoznának. Kiderült azonban, hogy ily *hat* tábla nem létezik; mert a hat szoboralak *fölötti* 6 kő igen kicsiny és magas arra, hogy rájok felirat mehessen, s inkább csak rózsaféle ékitmény, mint feliratnak való tábla; a szobrok alatt az első emeleten pedig csak *négy* kő van, s igy nem jut egy-egy mindegyik osztálynak. Eleinte az osztályok afféle összevonásáról volt szó, hogy a rokonabb szakmájuak egy közös feliratot adjanak; de ez czélszerünek nem találtatván, más inditvány történt, mely szerint, mellőzve a szakjellemzést, átalános legyen a felirat, ilyen formán: A NEMZET, A TUDOMÁNYNAK. A TUDOMÁNY, A NEMZETNEK. Hisz ez jó is volna, de nem sok benne az eredetiség, miután ezt a módot a budai népszinház — s gondolom még előbb a füredi szinház (Kisfaludy Sándor eszméje szerint) felhasználta, s az előbbi egy kissé vissza is élt vele, ugy hogy kissé szinte gúnyosan hangzik. Az e végre kinevezett bizottmány talán majd eredetibbet is fog kigondolni. Részünkről a mondó vagyunk, hogy inkább álljanak ama különben sem nagy táblák felirat nélkül; kivált miután az épület utczafelőli oldalán is látunk egy nagy követ befalazva; mintsem valami sekély mondattal az a szép homlok eldisztelenittessék. Abban megegyezünk egy laptársunkkal, hogy akármi lesz, rövid legyen és alulról is olvasható.

* Horváth Boldizsár ur, a magyar földhitelintézet jogügyi igazgatója, 100 frttal a Kisfaludy-társaság alapitói sorába lépett.

* Népköltészetünk gyüjtése érdekében Szeberényi Lajos pozsonyi lyceumi tanár azon gondolatra jött — irja a M. S. — hogy a tanuló ifjuságot szólitja föl, hogy a szünnapokat, midőn csaknem minden ifju más-más vidékre megy haza, forditsák a gyüjtésre; az igy nyert gyüjteményt aztán ő a Kisfaludy-társaságnak szándékozik beküldeni. — Szép, de az eszme már egyátalában nem uj: az erdélyi gyüjtők évek óta ezt gyakorolják, s hogy mily sikerrel, hatalmasan tanusitják gyüjteményeik. Igy gyüjté Kriza a „Vadrózsák“ egy nagy részét, igy Szabó Sámuel marosvásárhelyi tanár a nála kéziratban levő sok mesét, dalt, s nehány balladát, igy Gyulai Pál kolozsvári tanár korában a részben már közzé tett balladákat, s a még kéziratban levő egész gyüjteményt, melyet a Kisfaludy-társaság gyüjteményébe szánt. A társaság e gyüjteményének kiadása pedig nem sokára meg fog indulni; a már eddig beadott anyagok két vastag kötetre fölrugnak, s ha az ország különféle iskoláiban egy-egy tanár elvállal annyi fáradságot mint Szeberényi ur, s ha magánosok is igyekeznek ez ügyet előmozditani, még megmenthetjük népköltészetünk kincseinek egy részét, mielőtt a ponyvairodalom, s kalendáriumok termékei végkép leezoritának azokat még a nép ajkáról is. A Társaságnak szánt gyüjtemények Gyulai Pálhoz (Pest, Sándor utcza 17 szám) mint megbizott szerkesztőhöz küldendők be.

* Megjelent e héten a „Sárospataki Füzetek“ VIII. évfolyamának 8 dik szállitmánya, a mult héten pedig, mint már jelentők, a „Budapesti Szemle“ 68, 69, 70, hármas füzete. Csak ez a két, füzetekben megjelenő folyóiratunk van, melyek hosszasabb idő óta nagy küzdelemmel fent tudják magukat tartani, s ezek is jönnek, mennek, a nélkül hogy valaki, legalább a napi irodalom, ügyelne rájok. Nagyobb lapjaink rendesen leirják a tartalmukat szóról szóra, s ennyi az egész, mit irányukban tesznek. — Másutt, például Angliában, százra menő ilynemü füzetes folyóirat jelenik meg, s a napi vagy heti lapok mégis figyelemmel kisérik; tartalmukat röviden kivonatozva közlik, egykét biráló, helybenhagyó, vagy kárhoztató szót mondanak minden czikkre, s ez által némileg tájékozzák a közönséget. Miért nem lehet az nálunk is igy? Nagy lapjainkban csak jutna havonként egy-egy hasábnyi tér ily ismertetés számára, s a közönség bizonyára kedvesebben olvasná, mint az olynemü laptölteléket, hogy egy omnibus felfordult, vagy valaki kitörte a lábát, a mi az illetőre elég sajnos ugyan, de még sem valami országra szóló esemény.

* Nemzeti szinházunknál ujdonság ujdonságot, hir hirt ér. A mult héten játszották Szigligeti „A molnár leánya“ czimü, báró Eötvös beszélye után szinre alkalmazott szinmüvét másodszor, Pompéry János „Mi ujság a szomszédban“ vigjátékát először. E héten vendégszerepelt Komlóssy Ida Kövér Lajosné asszony is Stuart Mária czimszerepében, és a „Női harczban“, hirek szerint pedig nem sokára Füredi fog föllépni. Az őszi idény a vigjátékokat is meghozta: az eredetiek közül „Melanie Nro. 11“ fogadtatott el; az idegenek közül Feuillet „Montjoy“-a Deák Farkastól forditva, továbbá Sand „Marquis de Villemer“, Meilhac „Attache d'ambassade“ és Sardou „Les pommes du voisin“ czimü darabjai kerülnek nem soká részint birálatra, részint szinre. — A titkárság pedig azon üdvös intézkedést tette, hogy jegyek ezután Budán is lesznek válthatók délután 3

óráig (a várban Müller czukrász, a viziárosban Iványi füszerkereskedő uraknál). — A jövő heti játék rendre pedig a következő darabok vannak kitüzve: vasárnap 27. Kártyavetőnő. Hétfő 28. Női harcz. Kövérné asszony 2-szor. Kedd 29. Norma. Szerda 30. Nadányi. 2-szor. Csütörtök, dec. 1. Fidelio. Péntek 2. Egy szegény ifju története. Szombat 3. Tell.

* H.-M.-Vásárhelyen olvasó kört szándékoznak létrehozni, melyben a tagok egymás közt hetenként felolvasásokat tartsanak.

* A nemzeti muzeumot érdekes ajándékkal gazdagitá Zichy Ödön gróf. Ez Mátyás királynak egy parány arczképe, mely a corvina egy, tavaly az osztrák muzeumban kiállitott darabja után van hiven másoltatva. — A muzeumkert keritése javára pedig a P. Napló egy kiállitást inditványoz hazánk mükincseiből, mely kiállitás jövedelméből végre valahára egy vasrácsot lehessen állitni az egész vidéket annyira elrondító deszkakerités helyébe.

* Petőfinek két szines arczképére hirdet Demjén László kolozsvári könyvárus előfizetést. Az egyik kép egyszerü szobájában gondolatokba merülve tünteti elő a költőt, a másik, jobb kezében karddal, a balban költeményével, eszményitett alakban. A kiállitást igen diszesnek igéri Demjén ur, s előfizetési ára egy-egy képnek 3 ft, olajfestmény nyomatban 6 frt.

* Csak a mult számunkban emlitők a schweizi magyar egyletet, s ime ismét egy másik külföldi magyar egylet müködéséről szólhatunk. Koos Ferencz a bukuresti magyar iparos egylet elnöke figyelmezteti az Erdélyből és Magyarországból Bukurestbe szándékozó ifjakat, hogy odaérkezvén keressék fel azonnal a Gorgáró utczában az egylet helyiségét, hol öszinte testvérekre fognak találni, kik az ujonnan érkezetteket tanácscsal és tettleg is készek segiteni addig, mig maguknak alkalmazást találnak.

* A mi pedig a mulatságot illeti, abban itt nem lát fogyatkozást, a kinek ideje, kedve és főleg pénze van rá. A hangversenyek egymást érik: ma délután lesz a joghallgatók és orvostanulók segélyegylete javára adandó, a muzeum teremében, december 23-án a szegény-gyermekkórházi egylet javára, hihetőleg a szinházban, s közben minden vasárnap egy-egy kamarai hangverseny. A bálokra is már előre készülnek, s ezek annyival fényesebbek lesznek, mert legnagyobb részben a redout nagyszerü termében fogják őket tartani. Ezenkivül lesz lovárda: a Schur uré már hetek óta büszkén emeli fejét az égre a régi füvészkertből, s csak a lovakat és kisasszonyokat várja, hogy tapsoló közönséggel teljenek meg falai; van büvészet: Kratky Baschik professor (kinek profiteált? kérdezte volna egy nem rég meghalt d. . . .i tanár) szem nem látott, fül nem hallott szemfényvesztéseket mutogat stb. stb.

* Feydeau, hosszú pihenés után, megint irt egy *etude*-ot, a mint nevezni szokta: „le secret du bonheur“ (A boldogság titka). Lamartine pedig történeti monographiákat irogat: közelebb Kolumbus Kristófról. Ugyan ő róla olvassuk, hogy szomorújáték irásába fogott. — Feuillet Octavtól a Vaudeville szinháznál uj darab kerül színre: La belle au bois dormant; vigjáték 5 felvonásban.

UJ KÖNYVEK. *)

ÁTALÁNOS NEVELÉSTAN. Dr. *Peregriny* Elek, a magyar akadémia lev. s a pesti kir. bölcsész. karának bekebelezett tagja, egy finevelő intézet tulajdonosa által. N8r. 278 l. Ára 2 ft. (Trattner-Károlyi nyomda, Pest.)

A stagirai ARISTOTELES HÁROM KÖNYVE A LÉLEKRŐL. Magyarra forditotta *Haberern* Jonathán, tanár. 8r. 116 l. Ára 1 ft. (Osterlamm, Pest.)

SÁROSPATAKI FÜZETEK. Protestans tudományos folyóirat. Szerkeszti és kiadja *Erdélyi* János. Nyolczadik évfolyam, vagy uj folyam első éve. VIII. Szállitmány. N8r. 673—768. l. Ára egész évre 6 ft. (Főiskola nyomd. S.-Patak.)

RÖVID ÉJEK, RÖVID ÁLMAK. (Beszélyek és vigjáték.) Irta *Kvassay* Ede. K8r. 250 l. Szerző sajátja. (Emich Nyomd. Pest.)

A ZÓLYOMEGYEI MAGYAR OLVASÓ S TÁRSALGÁSI EGYLET ÉVKÖNYVE, 1864-ik évre 8r. 32. l. (Emich nyomd. Pest.)

*) Hogy ez állandó rovatot minél teljesebbé tehessük, kéretnek a t. kiadó, illetőleg szerző urak, hogy az ujonnan megjelenő müvekből egy-egy példányt, vagy legalább annak egész czimét, hozzánk beküldeni szíveskedjenek.

NYILT LEVELEZÉS.

Abonyba, A. L. Reméljük, vette a küldeményt.

1234. Vettük az uj küldeményt. A régiekből alkalmilag. *Minden* kéziratról nem irunk nyilt levelet; helyünk sem volna, időnk se. A használhatót elteszszük, s elébb vagy utóbb sort keritünk rá. Kegyedéi el vannak téve.

Zilah, D. L. urnak. A kivánt évnegyedi folyamot megrendeltük. Az arczképek közül vagy kettőnek minden példányai elfogytak.

TARTALOM.

Vörösmarty életéből. *Gyulai P.* — Út közben. *Szemere M.* — A varázs-hegedü (Beszély.) *B. Podmaniczky Fr.* — Forgách Balázs. *Dobó L.* — A kerületi orvos. (Turgenew Iván beszélye.) *Radvánszky B.* — Kazinczy négy levele. *.I S.* — Irodalom. — Zene. *Fogarasi J.* — Az idei philharmoniai hangversenyek. *Bartalus I.* — Vegyes. — Uj könyvek. — Nyilt levelezés.

Arany János felelős szerkesztő és kiadó.

Pest, 1864. Nyomatott Emich Gusztáv magy. akad. könyvnyomdásznál.

KOSZORÚ.

Megjelenik hetenkint vasárnap. Szerkesztő szállása, hová a dolgozatok, előfizetési pénzek, reclamatiók is küldhetők: Üllői-út 7 sz.

HETILAP
A SZÉPIRODALOM S ÁTALÁNOS MIVELTSÉG KÖRÉBŐL.

Előfizetés: egész évre 12 frt, félévre 6 frt. Előfizetést elfogad s a lap szétküldését is kezeli Emich Gusztáv kiadó-hivatala: Barátok-tere 7. sz.

MÁSODIK ÉVFOLYAM. DECEMBER 4. 1864. MÁSODIK FÉLÉV. 23. SZÁM

VÖRÖSMARTY ÉLETÉBŐL.

(Folytatás.)

IV.

Vörösmarty 1822 novemberében egy évre elhagyta Börzsönyt s Görbőre ment Csehfalvay Ferenczhez, Tolnamegye egyik alispánjához, törvénygyakorlatra. Nem végkép mondott le nevelői pályájáról, csak ideiglenesen, s Perczel Sándor nemhogy roszneven vette volna e lépését, sőt ellenkezőleg helybenhagyta s maga ajánlotta őt Csehfalvaynak. Ügyvédi pályára készült, s az volt szándéka, hogy törvénygyakorlata végeztével felesküdjék a királyi táblára, s Pesten ismét átvévén a Perczel fiak nevelését, ügyvédi vizsgálatra készüljön. Görbőn uj barátokra talált, kik ugyan inkább csak vadász és juratuspajtások voltak, de szintoly tárt karokkal fogadták, mint Bonyhádon irótársai. Vörösmarty, gyermeksége óta, talán itt töltheti legvidámabb napjait, ha anyja miatti aggodalma, a haza ügye, és titkos szerelmi búja meg nem zavarják éjét és nappalát. Azonban az ifjú sziv sokat elbir, kivált ha költőé, kivált ha a fájdalom ihletté válva, enyhületkép száll vissza a szivre. Vörösmarty nemesülve emelkedett ki fájdalmaiból s mintegy nekik köszönhette, hogy költői geniusza szárnyra kelhetett.

Mióta elhagyta a szülői házat, most lélekzelhetett először szabadabban. Nem tanitott, kevés óráját foglalta el a patvaria, s élhetett valamit kedvére is. Az ujság ingere, a szórakozás belévonták néha a mulatságokba, de inkább vadászott és csónakázott a Kaposon, mint bálokba járt vagy kirándulásokat tett a vidék vendégszerető házaihoz. Leghűbb vadász és csónakos társa az alispán fia volt, Sándor, ki a mint levelei bizonyitják, kiválón ragaszkodott hozzá. Midőn Vörösmarty odahagyta Görbőt, az ifju barát hiven tudósitotta őt, hogy mik történtek ott eltávozta óta. Sokszor emlegeti a csónakázást, vadászatot, s azt a „czifrán készült meleg hűselőt“, melyre Vörösmarty gunyverset irt. Elpanaszolja, hogy mindkettőjöket nagy veszteség érte, oly mulató társukat vesztették el, kit a nyáron Dárius kincséért sem adtak volna, — kedves kis csónakjukat ellopták a kert alól. Elmondja, hogy ez a meleg hűselő most még jobban megérdemli Vörösmarty dicséretét, mert ő az őszszel még az ujjnyira árnyékvető zsinegeket is elpusztitotta róla, hogy annál hűsebb legyen s a benne hűselőket jobban érhesse a szél. Tréfásan dicsekszik, hogy most jobb fütőszolgájok van, mint taval, egészen olyan, mint Vörösmarty börzsönyi fütője, a ki egy hétre egyszerre szokott befüteni és Tollagi Jónásként a mit tesz, igazán teszi. „Ha reá gondolok — végzi egyik levelét — a mult esztendőre, sohajtással emlékszem meg azon barátságos és ártatlan mulatságainkról, melyekkel időnket minden unalom nélkül eltöltöttük, s örömest visszahoznám azon jó időket, ha lehetne.“ A másik ifju, ki nagyon ragaszkodott Vörösmartyhoz,

Jeszenszky Miklós volt, egy lelkes és nagyreményü ifju Csibrákról, ki közpályára készült s irogatott is, azonban kora halála sirba temette a szülők és barátok reményeit. Vörösmarty buzditó verset irt hozzá s egy darabig levelezésben állott vele. E két ifjun kivül, ugy látszik, a többi patvarista is rokonszenvvel viseltetett az uj társhoz. Vörösmarty rendesen, ha nem is gyors, de annál erősb és tartósb rokonszenvet keltett maga iránt a férfiakban. Nem voltak külsőkép ragyogó tulajdonai, melyek sértsék a hiuk büszkeségét, és eszének és szivének belső gazdasága, egyszerü nemes modora szeretetet és tiszteletet vívtak ki számára mindazok előtt, kik nem vesztették el minden fogékonyságukat a való érdem iránt. A nők irányában sokkal tartózkodóbb volt, sőt elfogult. Nem tánczolt, nem udvarolt s az édeskedést, bókolást ki nem állhatta. Azonban szerény elvonultsága, komoly vidámsága, kellemes zavara: való tiszteletet és gyöngédséget fejeztek ki a nők iránt. Nagyobb társaságban kevésbbé nyilatkozott szeretetreméltósága, mint a kisebben, ismerősök között. Soha sem rontotta el a mások jó kedvét, ha magának nem a legjobb kedve volt is, sőt emelni igyekezett. Hamar otthon találta magát a patvarián is, hol vig élet folyt s a tréfa, elmésség egymást érte. „Egy czifrán készült meleg hűselőre“, „Patvarista“ czimü költeményei s az „Elbúsult deák“ czimü drámája mind e pajkos szeszély szüleményei s ugy látszik juratus pajtásai kedvéért irta. Az „Elbúsult deák“ hősei törvénytanuló ifjak, s alkalmasint egy pár patvarista pajtását rajzolta bennök. Egy pár jól eltalált genreképi jelenetet találunk e műben; prózában van irva, melyet az érzelmesebb jelenetekben jámbusok váltanak fel, szebben hangzók az eddigieknél. Mindamellett legjobban találta magát szobájában vagy a mezőn egyedül bolyongva. Elmerült tanulmányaiba, bujába, gondjaiba. Sokat olvasott és irt, többet mint azelőtt; folyvást levelezett Teslér és Klivényi barátjaival s megküldötte nekik ujabb munkáit. Mint iró ekkor lépett fel először nyilvánosan a Tudományos Gyüjtemény mellékletében a Koszorúban, Virág Benedekhez irt episztolájával s egy tanköltemánynyel, melyet volt tanitványaihoz búcsúkép irt Börzsönyből távoztakor. Innen küldött két költeményt Kisfaludy Károlynak is az Aurora számára. Mindenik küldemény szerencsétlenül járt. A Koszoru szerkesztője kegyeskedett ugyan kiadni mindkét költeményt, de oly jegyzés kiséretében, mely megrója az interpunctiót, orthographiát s egy pár verssor hibás voltát. Vörösmarty rosz neven vette ez igazságtalan megrovást, mely a szedő és javitnok hibáját a szerző nyakára tolja, társai pedig, kivált Klivényi, egész felindulással kelnek ki levelökben a szerkesztő ellen és vigasztalják barátjokat, kinek első fölléptével is méltatlanságot kellett szenvednie. Kisfaludy Károly épen visszautasitotta a küldött költeményeket, sok gyöngédséggel ugyan, de mégis elég érthetőn fejezte ki, hogy jobbakat vár. Vörösmartyt mindez nem kedvetlenité el, más hangulatban volt, mintsem ily kicsinyes dolgokkal foglalkozzék. Lelkében eszmék forrtak, szivében a szerelem szenvedélye viharzott, s képzelmében a haza elmult dicsőségének, az elhanyatló jelen gyászának képei vonultak el. Eddig költészete inkább csak verselgetési gyakorlat volt, az eszmék és érzések játéka, mulatság és utánzás; most érezte hogy költő, ki többé nem könyvekből, hanem lelkéből merit, rhythmusát a megáradt eszmék és érzelmek hullámzása emeli, s költészete összeolvadt az élettel, saját és nemzete életével.

Az ifju Vörösmarty költészetének e forduló pontját nagyban elősegiték az 1823-ki politikai mozgalmak. Zaj töltötte be az országot, bár az országgyülés terme zárva volt s mintegy végkép bezáratni szándékoltatott. A megyékben, a régi magyar alkotmány e védbástyáin, folyt a harcz; a nemzet jobbjai végső erejök megfeszitéséig védték az annyiszor mellőzött, kijátszott s most nyiltan és alapjában megtámadt alkotmányt. Valóban, Magyarország nagy válság felé közeledett s koczkán állott nemcsak alkotmánya, de nemzeti fejlődhetésének majd minden biztositéka is. Mintegy harmincz év tölt el 1790 óta, mi-

dőn amaz örökké emlékezetes országgyülésen az alkotmány visszaállitva ujabb törvényekkel biztosittatott s a nemzetiséget fenyegető veszélyek elháríttattak. A lelkesülést és erélyt lassanként lankadás és tétlenség váltották föl. A kormány többé nem germanisált, de a nemzet majd semmit sem tett nemzetisége biztositására. A nemzetiségéből kivetkőzött aristocratia 1790-ben is nem annyira nemzetiségét védte, mint előjogait, s folyvást idegen maradt nyelvében és szokásaiban. A közép nemesség tüzesen szónokolt ugyan a nemzetiség mellett ország- és megyegyüléseken, de oly keveset volt képes kivívni érdekében, mint áldozni érte saját erején. Egy nyelvmivelő társulatocskát, egy kis állandó szinházat sem tudott megalapitani Magyarország gazdag nemessége, s mind azt, mit egyesek a nemzeti miveltség fejlesztésére kezdeményeztek, közöny fogadta és temette el vagy legalább is tengődésre kárhoztatta. Nemzeti nyelvünk nemcsak az országos és iskolai életben nem foglalhatta el helyét, de a miveltebb társaságokban is folyvást csak vendégképp jelent meg. A közöny, tétlenség és léhaság e jelenségei, a mélyebben vizsgáló előtt veszélyesebbeknek mutatkoztak II. József rendszabályainál, melyek a nemzetiségnek nyilt harczot izentek ugyan, de egyszersmind erős ellenhatást keltettek föl. Most tespedés állott be s ujra a sülyedés napjai látszottak közeledni. Csak az irodalom mindinkább élénkülő mozgalmai vigasztalhatták az aggodó hazafiakat. A megujhodási fejleménynek, mely itt megindult, előbb-utóbb át kellett hatni a társadalmi és politikai életet is, és szerencsére Kazinczy nyelvujitása, a régi és ujabb eszmék s izlés közti küzdelem, akkor kezdte vívni leghevesebb csatáit, midőn Magyarország közélete a legzajtalanabb volt, 1812—1823-ig. Az alkotmány sem igen dicsekedhetett több szerencsével, mint a nemzetiség. Csak védelmére szoritkozott a nemzet s nem egyszersmind fejlesztésére, s a szabadság fogalma a rendi szabadalmakkal majdnem egynek tartatott. A védelem ugyan sokáig megakadályozta a nyilt erőszakot, de nem a leplezett támadást, a lassu sorvasztás kisérleteit. A reformok késtek, sőt ellenszenvvel is találkoztak, mi öregbité a veszélyeket. Az a reformtörekvés, mely az 1790-ki országgyülésen mutatkozott, lassanként elpárolgott. Nemcsak az európai nagy háborúk hatottak e tekintetben kedvezőtlen, hanem a franczia forradalom szörnyüségei, melyek épen a legnemesebb kedélyeket hangolták le. Midőn később, 1812 után, némi reformvágy mutatkozott, maga a kormány nem gondolt vele, mely épen oly elavultnak ohajtotta a magyar alkotmányt, mint félreteendőnek. 1811 óta nem tartatott országgyülés s e lefolyt tizenkét év alatt minden elkövettetett, hogy a megyék bureaucratikus intézményekké váljanak. Végre részint 1821-ben, részint 1822-ben kiadattak az ujjonczozási és adófölemelési rendeletek, melyek a nemzet legsarkalatosb jogait hozták kétségbe. A megyék heves ellenállásra készültek, országgyülést sürgettek, melynek beléegyezése szükséges mind az adó fölemeléséhez mind az ujjonczozáshoz. Megkezdődött a küzdelem mindkét részről nagy erélylyel. Végeredménye nem lehetett más, mint vagy az alkotmány visszaállitása vagy az alkotmányos élet enyészete s vele együtt a nemzeti fejlődhetés, békés átalakulás reményeinek megsemmisülése, beláthatlan bonyodalmak kiséretében.

Vörösmartyt a megyén találták e küzdelem legviharosb napjai, még pedig egyik megyei főtisztviselő oldalánál. Módja volt mindennel a legapróbb részletekig megismerkedni, egész figyelme ide fordult s nagy érdekkel kisérte az eseményeket. Már az atyai háznál megtanult hazafiasan érzeni, mit történelmi és költői olvasmányai még inkább kifejtettek. Berzsenyit nemcsak magas röptü ódáiért, erőteljes nyelvéért kedvelte kiválón, hanem mert benne találta a legmélyebb hazafifájdalmat. A régi irók közt Zrínyi Miklós és Mikes Kelemen voltak legkedveltebb irói. Zrinyiben nemcsak a költőt bámulta, hanem a hőst és hazafit is, ki szóval, tollal és karddal nemzeti nagy érdekekért vívott. Mikes Kelemen könyve nemcsak hol humoros, hol elegiai hangulatával és szép nyelvével hatott reá, hanem

ama nemzeti nagy katasztrófa emlékével is, melynek áldozata volt. E könyv, ez emlék hatása alatt kiált föl egy 1820-ban irt, de általam is ki nem adhatott költeményében:

E század eltogy, haj vele
Fogy drága nemzetem!
Isten, magyarnak istene,
Tekints le, szánd meg őt.

Közjogi tanulmányai, a megyei gyakorlat, közel hozták a politikai élethez is. Nem abstract fogalom, költői phrasis volt előtte a haza, hanem valóság, élő fájdalom, mely egészen lelkébe olvadt. Mint iró már egy pár év előtt azon irodalmi mozgalomhoz csatlakozott, mely a sülyedésnek indult napokban egyedül küzdött egy szebb jövőért; most azon politikai párt tagja lőn, mely védte az alkotmányt s egyszersmind előkészité a regeneratio fejleményeit. A tolnamegyei alispán patvariájában homályban élt és fejlődött a felébredt hazafiság, nemzeti regeneratio nagy költője, ki egy uj korszakot jelöl, eszméit hirdeti lantján s romjai alá temetkezik. Nehány lyrai költeménynyel kezdődik költészetének e fordulópontja, melyek egyszersmind mutatják, hogy mily hatással voltak reá mindjárt kezdetben az 1823-iki politikai események. „Fehérvár "czimű ódája, egy kétségbeesett jaj, mely a nemzeti öngyilkosságot, a haza pusztulását siratja. Egy másik ugyanekkor irt, de általam is ki nem adhatott költeménye még mélyebb felindulást fejez ki, melyet semmi tekintet nem korlátol. Jeszenszky Miklóshoz irt költeményében igy szól:

Nem irok a világnak dolgai,
Nem a hazában támadt bú felől,
Oh mert, hogy ezt leirjam, nem levél,
De Hunniának tére is csekély,
Sőt a nagy ég is szük, bár messze hat.

De Vörösmarty nem elégedett meg e lyrai költeményekkel, melyek akkor különben sem láthattak volna világot. Fejében egy nagy éposz terve forrott, mely a multban játszik s a jelenhez szól, mely a mult dicsőségét énekli, de a jelen sülyedésére emlékeztet. Miért gátolnák egy oly könyv megjelenését, mely a poros krónikák lapjairól szedi tárgyát, személyeit s látszólag semmi köze a jelennel? De vajon ki nem fogja érteni a költő czélzatát, kiben még a hazafiság utolsó szikrája nem aludt ki? Vörösmarty hozzá fogott Zalán futásához, s irta a megyei küzdelmek zajában, e válságos napok kétségbeesése és reménye közt, hazafi lelkesülése, fájdalma egész erejéből.

Ime hogyan hatottak az országos események „Zalán futása" keletkezésére. Vörösmarty épen mint nagy elődje Zrínyi, nemzetéhez kivánt szólani, s költői sugalmát az eszmék és események küzdelméből meritette. Zrínyi ugyanazt mondja a Zrinyiászban, mit egyik politikai értekezésében. Vörösmarty nem mást fejez ki, mint azt a nemzeti hangulatot, melyet a politikai események felköltöttek, s melyet megerősödött tisztább lelkesüléssé kiván emelni. Zrínyi a pártokra szakadt, szétdarabolt, részben török járom alatt nyögő s aljasodásnak indult hazát siratta. Azt hitte, hogy csak az ozmanok kiűzése mentheti meg egységét, adhatja vissza régi erejét s indithatja meg ujra alkotmányos és nemzeti fejlődhetését. S erre elég erősnek hitte a magyart, ha vallásos és politikai pártjai összeforrnak a közösön ohajtott czélra, ha összeszedi minden erkölcsi és anyagi erejét, és szive egy önfeláldozó nagy elhatározás érzésében még feldoboghat. A mit az államférfiu értekezésében részletesen fejteget, ugyanazt hirdeti a költő éposza alapeszméjében, sőt egész cselekvényében. Zrinyiászban az isten már elvégezte a magyar nemzet pusztulását bűnei büntetéseül, s a török járom tulajdonkép nem egyéb, mint a büntetés végrahajtásának megkezdése. De találkozik egy hős, a költő egyik őse, ki a vallásos és hazafi erények megtestesülése, s kinek önfeláldozása megengeszteli a boszuló istent. Ily erényre, elhatározásra, önfeláldozásra lelkesíti Zrínyi kortársait; a szigetvári hősnek ohajtja nemzetét, csak igy reméli kiengesztelhetni a bűnök és viszonyok átkát, csak igy hiszen Magyarország megmenthetésében. Vörösmarty szintén hanyatló nemzetét siratja, mely a béke ölén sülyedésnek indult, mely feledi mult-

ját, nem hiszen jövőjében, megfosztja s megfosztatni engedi magát legdrágább kincseitől, s ha a veszélyre fel-felriad is néha, ujra tétlenségbe merül. A mult nagyság képeit tünteti föl, hogy önérzetet költsön, ébreszsze a sülyedőket, bátoritsa a küzdőket. A jövő nevében dicsőiti a multat, siratja a jelent. A honalapitás nagy tettét rajzolja, az unokáknak némán is kiáltva: hát ti el fogjátok-e veszteni e dicsőn szerzett hont? már elvesztettétek, de ujra meg kell alapitanotok, nem karddal, hanem hazafiui erénynyel és kitartással; lelkesüljetek őseitek nagy példáján, pirulva, szenvedve és soha ki nem fáradva; e napok épen oly elhatározók, ha nem is oly dicsők, mint Árpád csatái. Ez eszmék és érzések közt fogant Zalán futása, ezeket fejezi ki az éposz, nem ugyan alapeszmében és cselekvényben, mint a Zrínyié, hanem magában tárgyában s a költő lelkesülésében, mely gyakran egy-egy elegiai felsohajtásban tör ki. Vajon e tekintetben a kor és saját hangulatán kivül kölcsönzött-e valamit Zrinyiből? Némikép nagy elődjét utánozta-e, midőn ő is, mint ez, költeményével mintegy részt vesz a nemzet nagy küzdelmében? Bajos elhatározni, de annyi bizonyos, maga Vörösmarty beszélte gyakran, hogy Zalánjára buzditólag, sőt példaadólag hatott egy 1823 elején a Hebe czimű zsebkönyvben megjelent epikai kisérlet: a „Székelyek Erdélyben.“ Ki emlékszik már erre, pedig e költemény nevezetes mozzanat volt s nemcsak Vörösmartyt lobbantá lángra, hanem Czuczort is s alkalmasint Horváth Endrére is volt némi befolyással.

(Vége köv.)

GYULAI PÁL.

MIKLÓS NAPRA.

(1864. dec. 6.)

Öt óra — s öreg este már!
Gyújtsd meg a lámpát feleség.
— Ha! odakinn valaki jár,
Az utczaajtót verdesék.
Nézd, milyen furcsa gondolat!
Ugy jött agyamba, perez alatt:
Ajtót ha most ő nyitna ránk,
Az ismeretlen ismerős,
A sohse látott jóbarát!

Ah, dehogy ő! csak a vihar,
Mely tölgy-kapunkat döngeti;
Csukjuk be a kaput hamar. . .
— Ma nevenapja van neki,
Körüle nyájas házi kör,
Kezét szorítja hü gyönyör;
S virággal körzi poharát
Az ismeretlen ismerős,
A sohse látott jóbarát!

Virág köriti poharát,
Ajkán pajkos mosoly lebeg,
Fönnen zendíti vig dalát.
— Szobája, szive mily meleg
S nem gazdálkodik tüzivel:
Egész hazára hinti el
Vidám hevét, lángsúgarát,
Az ismeretlen ismerős,
A sohse látott jóbarát!

Oh hogy föl nem kereshetém
E csipkebokrot soha még
A szent Sátorhegy Hórebén:
Mely mindig ég, de el nem ég.
Isten van benne! — láng tüzét
Szikrázva szórja róla szét
A tüske úgy mint a virág. . .
Oh ismeretlen ismerős!
Oh sohse látott jóbarát!

De elmegyek! már elmegyek!
Ha ujra nyájas ősz mosolyg:
Dalodtól cseng vidám hegyed,
S látsz rajta sürgő hangyabolyt,
Szedők csoportját; csikorog
A vén sajtó, a méz csorog,
S kifosztva könnyez a borág:
Várj, ismeretlen ismerős,
Várj, sohse látott jóbarát!

Egy este majd, — vig lánginál
A venyigének, ott hever
Vig zúgolódónk is, Mihál,
S te, Endrével s a többivel.
Egyszer csak zörren a bokor —
Hé, gazda! tolvaj jő, ugorj!
Nem tolvaj az! ki hát? találd:
Egy ismeretlen ismerős,
Egy sohse látott jóbarát.

Vagy inkább — messze még az ősz. . .
S tudod hogy is tett Mahomet?
Tavaszszal szépen Pestre jősz,
S top! egyszer itt lepsz engemet.
Szivem rád ismer, annyi szent! —
— Oh feleség! ha eljövend
S nyakamba ölti két karát,
Az ismeretlen ismerős,
A sohse látott jóbarát!

Szabad szállás mindenkinek:
S mivé tegyük, ha jő — neki!
Mint arabs nő az idegent:
Csókkal fogadd, — meg nem veti!
Jó feleségem s karjain
Olajvesszői: két picziny
Leánykám vár mosolygva rád:
Jer, ismeretlen ismerős,
Jer, sohse látott jóbarát!

SZÁSZ KÁROLY.

MATILDA.

I.

A mozdonyról éles füttyentés hallott. A vonat meglassudott s végre megállt. Augsburgban voltunk.

Nem volt szándékom itt megállapodni; Münchenből jöttem, s még az nap este Zürichben kivántam lenni.

A vidék, melyen áthaladtam volt, ismeretes volt előttem. Gyakran utaztam már rajta át, s nem nagyon érdeklődém iránta. Kényelmes helyzetbe tevém tehát magam, s csakhamar azon kellemes, gondtalan állapotba jutottam, melyben legjobban szövődnek a szép álmok. Nem azok, melyeket öntudatlan lelkünk alváskor tár elénkbe, melyeknek tárgyát a vak történet határozta, melyek gyakrabban nyujtanak gyötrelmet mint gyönyört, s melyekből fáradtan ébredünk a valóra. Azon álmokat értem, melyeket saját magunk alkotunk magunknak, melyeknek tárgyát mi valósitjuk, melyek lelkünket kellemes képzetben ringatják. Azon álmokat, melyektől oly nehezen esik a megválás, s melyek a legelhagyatottabb magányt paradicsommá tudják számunkra változtatni.

A vonat megállása félbeszakitá álomképeim tovább fonódását. A kedves magyar alföldről, egyszerre Augsburgba valék átvarázsolva.

Egyedül voltam egy osztályban. Félve tekintettem ki az ablakon, hogy vajon nem tart-e valaki osztályom felé, s nem fogja-e magányomat zavarni?

Nem mutatkozott senki. Visszadültem tehát karszékembe, s szivarom kék füstjének kanyargásait kisérve szemeimmel, igyekeztem, annak ködén át, elriasztott álmaimat ujra fellelni.

Már a második csengetés is elhangzott, midőn egyszerre a *conducteur*, hirtelen feltárva az ajtót, türelmetlen hangon gyors felszállásra szólitott fel egy mellette álló egyént.

— Ezen osztályba nem ülök be — mondá az utazó, vontatott, angolos németséggel, — mert ez dohányzók számára való, s az asszonyság. . .

— Ej uram, — viszonzá a vasuti szolga, — miért nem jött ön előbb? Most már késő válogatni; csak itt van üres hely; más kocsi előtolására pedig nincs idő.

A gentleman sértve érzé magát. Elveresedett s felelni készült. De e perczben a harmadik csengetyüszó hallatszék, s a mellette álló nő, szavába vágva, kérte, hagyna fel a vitatkozással; s hogy végét szakitsa, egy szökkenéssel fen a kocsiban s előttem állott. Kisérője nehány nem nagyon dicsérő, félig angol, félig német szót mormogott, kelletlenül követé példáját, s épen megindult a vonat, mire a conducteur hevesen becsapta az ajtót utána.

Szivarom kidobtam az ablakon, s utitársaimat szemügyre vettem.

A férfi 25—30 éves lehetett. Magas, sovány, kissé vörhenyes szőke hajjal; egész külsejében olyan, mint tiz müvelt angol közül kilencz. — A fiatal nőben is

rögtön az angolnéra lehete ismerni. Megvolt karcsu magas termetében, mozdulataiban, hangjában az a csudálatos vegyitéke a feszesség- és könnyüdedségnek, mely az angol nőket, majdnem kivétel nélkül, oly kedvesekké és vonzókká teszi. Ehhez járult még a legcsinosabb, legkellemesebb arczok egyike, melyeket valaha láttam; olyan, milyet az ember *keepsake*-ekben gyakran bámul: nem tökéletesen szabályos ugyan, de oly leirhatlanul kedves! Arczbőre fehér, átlátszó, kissé halvány volt; setét szőke haja hullámosan simult arczához. Szemei hosszukásak, határozatlan szinüek, sötét pilláktól árnyaltak voltak, s oly fényesen szikráztak a szépen ivezett sötét szemöldök alatt, hogy szemlélésökben el lehete merülni, mielőtt a csinos kis légbe menő orrot, piros, félig nyilt ajkakat s a közöttük látható kékes fehér fogsort észrevevé az ember.

A fiatal nő kézitáskája, shawlja s más uti készletek elrendezésével lévén elfoglalva, darabig háborithatlanul pihentethetém szemeimet rajta. De midőn mindent a maga helyére elrakott, s férjével szemközt leült, rám veté tekintetét. A nő kissé elpirult, látva, hogy szemeim rajta függtek, s az ablak felé fordità arczát. — Én is hasonlót tevék, bosszankodva magamra, hogy őt zavarba hozám.

De nem tudtam hosszasan másfelé nézni. Ismét ő reá tekinték, és mentül tovább néztem, annál kedvesebbnek találtam.

Vannak arczok, melyek, mindjárt első látásra, oly nagyon rokonszenvesek nekünk; melyeket oly jól esik néznünk. Ilyen volt e fiatal angolné arcza nekem. — Nagyon fiatal lehetett még; legfölebb tizenkilencz éves; csak szemeinek volt néha, egyes pillanatokban, azon mélyebb, gondolkodó, majdnem bánatos kifejezése, mely ritkán tulajdona az egészen fiatal személyeknek.

Férje nem sokat foglalkozott vele. Ujságot vett elő s olvasni kezdett. Én is könyvet nyitottam fel s követni akartam példáját, de, megvallom, nem sokra haladtam az olvasásban, mert sokkal inkább érdekelt regényemnél a szép kis arcz, melyet magam előtt láték.

Vajon hova utaznak? gondolám, és meddig lesznek utitársaim? — A nehány szóból, mit együtt szóltak, épen semmi felvilágositást sem merithettem.

Pár óra alatt Lindauban voltunk. — A vonatról leszállva, egyenesen a Bodentó partjára siettem, hogy az egy negyedóra mulva induló gőzösről le ne maradjak. — A tolongásban elvesztém az angolt és nejét szem elől, de alig telepedtem a gőzös fedezetének egyik padjára le, midőn ismét megpillantám őket, a mint épen a hajóra léptek fel.

Uton néha oly csekélység mulatja az embert! Ez egyszerü körülmény, hogy e szép angolné nem maradt Lindauban, de velem együtt folytatja utját, egész jó kedvüvé tőn.

A gyönyörü Bodentó kék vizén gyorsan haladtunk; — gyorsabban mint kivántam volna, mert féltem, hogy a tóval egyszerre szép utitársnémtól is meg fog kelleni válnom. Vagy, hátha ő még előbb kiszáll mint én?

E különböző eshetőségek fontolgatása egészen elfoglalt, s alig vevém észre, midőn már Romanzhorn előtt állt meg gőzösünk. Mily meglepetés várt itt rám! Az angol is nejével partra szállt, s mint én, a pályafő felé irányzá lépteit. — Egészen elbizakodtam, s már azt képzelém, hogy nekik is Zürichbe kell utazniok; ott egy fogadóba fogunk majd szállani, együtt fogok ebédelni velök s aztán ismét egy irányban folytatandjuk utunkat.

Mily gyorsan halad a képzelet — s gyakran mily gyorsan kell ismét kiinduló pontjára visszatérnie! Winterthurnál a szép angolné férjével a schaffhauseni vonatra ült át, s én nálok nélkül érkeztem meg Zürichbe. — Nehány napot töltöttem ott egy ismerősömnél. Ő végette jöttem e városba, melyet, mint az egész Schweizot is, már jól ismertem régebbről. Utazásom végczélja Anglia volt. Zürichből a legegyenesebb úton Basel, Mainz, Cöln, Ostende felé szándékoztam oda eljutni. — Tisztán időtöltésből utaztam, s a főkellékek, melyek

az utazást kellemessé teszik, nem hiányoztak: időm nem volt szorosan megszabva; három-négy hónapig is maradhattam külföldön; pénzem is volt elég, hogy ez időt kényelmesen töltsem ott el; s végre, a mi fő dolog, utazási kedvem nagyobb volt mint valaha.

Hogy gyorsan utazzam s Angliában mentül több időt tölthessek, csupán Heidelbergben szándékoztam megállani. Nem mintha nem ismertem volna még e helyet, de mert nagyon is jól ismertem. Hat évvel ezelőtt mint tanuló laktam e városban és néhány ismerősöm is volt ott, kiket ujra óhajtottam látni.

Mielőtt hazulról eljöttem volna, darab ideig roszul voltam, váltólázam volt. E kiállhatlan bajnak a levegő változtatás biztos orvossága szokott rendesen lenni. Én is azon reménynyel kecsegtetém magam, hogy végkép megszabadulok külföldön tőle. Nem voltam tehát kellemesen meglepve, midőn Zürichből elindulva ismét roszul érzém magam, s Baselbe erős lázzal érkeztem meg. — Reggelre természetesen már nem volt semmi bajom, s tovább folytatva utamat, estére Heidelbergbe értem.

Ott másnap délelőtt ismerőseimet látogatám meg, s ebéd után a várromhoz sétáltam fel.

II.

Szép juniusi nap volt. Meleg is; de én, ki alföldi nyarainkhoz vagyok szokva, könnyen tűrtem az ottani meleget.

Minden tornya, mondhatnám minden köve e romnak régi ismerősöm volt. Nem volt tehát vezetőre szükségem, s magánosan jártam fel szebb részeit. — Nem vagyok ugyan határtalan bámulója a heidelbergi várnak, s a kilátást tornyairól nem találom, mint némelyek, egész Némethon legszebbikének; de mégis, szép tiszta időben, a mosolygó kék ég alatt, mikor tekintetem a Neckar folyását végig kisérve, a Rajna tulsó partján terülő lapályba veszett el, — kellemes nyugott érzés szállt mindig keblembe, s órahosszat el tudtam az előmbe terült mosolygó tájképet nézni, a nélkül, hogy beteltem volna vele.

Most is, hogy gyönyörködhessem benne, miután a vár minden részét feljártam, hosszasan sétáltam a homlokzatán emelkedő erkélyen. — Végre lassu léptekkel elhagyám azt, s a számtalan folyosók egyikén haladtam végig, hogy a kijárót elérjem, midőn egy fordulatnál egyszerre bodentói utitársaim, az ismeretlen angol és szép neje álltak előttem.

Első perczben azt hittem, hogy csak képzeletem varázsolja őket elő, (mert meg kell vallanom, hogy nem egyszer jutottak az utolsó napokban a fiatal angolné szép szemei eszembe). De nem; ők voltak azok valósággal, sőt, midőn szótlanul el akartam mellettök haladni, a férj felém közeledett s angolul megszólítva kért, mutatnám meg a folyosót, melyen a várból kijuthatnának.

— Önök vezető nélkül vannak? — kérdém csudálkozva.

— Igen, — viszonzá az angol; — várnunk kellett volna, mig egy egész társaság összegyűl; arra nem volt türelmem és kedvem, s magunkban indultunk el. Nem hittem, hogy ily bajos legyen itt a járást kiismerni.

— Annyira bajos, hogy a vezetőknek nem is volna szabad idegent egyedül utnak bocsátani. Bejárták már az egész várat?

— Gondolom igen; — sok felé voltunk már.

— Ugy hát jőjenek, kérem, erre; itt mindjárt az udvarra jutunk.

Pár lépést tettünk az általam kijelölt irányban.

— A nagy borostyánfát a vastag torony oldalában látták, ugy-e bár? kérdém.

— Igen.

— A nyolczszegü tornyon is voltak fen?

— Nem, ott nem voltunk, — viszonzá az ismeretlen, oly hangon, melyből tisztán láthatám, hogy az egész nyolczszegü toronyról, a vár főszépségéről, fogalma sincs.

— Ugy hát engedjék meg, hogy előbb oda vezessem fel önöket. Az legszebb pontja az egész várnak és megérdemli a fáradságot, melyet megmászása okoz.

— Ön nagyon is szives, — mondá az idegen, aztán nejéhez fordulva folytatá: Nem vagy elfáradva, Matilda?

— Oh nem, — viszonzá a fiatal nő. Ha önnek nem alkalmatlan, — tevé hozzá felém tekintve s gyengén elpirulva, — köszönettel fogadom el ajánlatát.

Nehány percz alatt a nyolczszegü torony tetején voltunk. Az angol látcsövet hordott, szijjal vállára csatolva. Azt elővevé, s mig szeméhez igazitá, én nejének a város és környéke nevezetesebb pontjait mutogatám.

— Ön nagyon jól ismeri e helyet, — mondá; — alkalmasint hosszasabb időt töltött itt?

— Igen, egy évet. Vidéke nagyon szép, és rövid időre kellemes; de különben unalmas város.

— Nekem tetszik, nagyon tetszik. Sajnálom, hogy csak nehány órát tölthetünk mindössze itt.

— Most egészen jól van, — szólalt e perczben a férj meg, a mint a falhoz támasztott hosszu látcsövébe tekintett. — Matilda, nézd csak, minden egyes tárgy mily tisztán kivehető.

Nem tudom méltányolni az ily nemü látcsöveket. Szivesebben nézem puszta szemmel az egész vidéket ha szépnek találom, mint hogy egy magában véve érdektelen tárgyat válaszszak ki magamnak, s egész figyelmemet arra forditsam. A fiatal nő belétekintett.

— Én nem látok semmit rajta — mondá nevetve. — Tudod már gyakran megkisérlettem, de nem tudom szememhez alkalmazni. Az ily egycsövüeket nem szeretem.

— Van nálam másféle is, — mondám előhuzva egy szinházi látcsőt, melyet, részint csak szokásból, mindig magammal hordok. — Ilyennel talán jobban lát?

— Oh igen, az ilyet sokkal inkább szeretem. Jobban is lehet irányozni s nagyobb tért lehet vele látni egyszerre.

Kezemből elvevé a látcsövet s szemeihez illeszté.

— Evvel nagyon jól látok — mondá s hosszasan nézett rajta. — Mily szép, mily kedves. . .

Valóban mily szép, mily kedves! gondolám magamban; csakhogy én nem a vidéket néztem, de az előttem levő bájoló kis arczot.

— Köszönöm; — mondá a fiatal nő s egy nyájas mosolylyal visszanyujtá látcsövemet. Mialatt én tokjába visszatevém, gyenge kis szellő támadt, mire ő kettőthármat köhintett.

— Ismét köhögsz — mondá férje — pár nap óta pedig jobban voltál.

— Ha nem érzi egészen jól magát, itt könnyen meghülhet, — jegyzém meg. — Szél kezd fujni s nagyon hüvös van.

— Hüvös? — ismétlé egyszerre mindkét utitársam; — inkább tulságosan meleg. Csak nem fázik ön?

Én, a meleg idő daczára, valóban fáztam. Ujra kezdődék lázam, s épen nem jól érzém magam a mint a lépcsőkön le s a folyosókon végig haladtunk. Az udvarra érve bucsút vettünk egymástól.

— Talán nem sokára viszontlátjuk egymást — mondám — mert, ha jól értettem, önök még ma elindulnak innen?

— Igen.

— És valószinüleg Mainz felé mennek?

— Igen.

— Ugy hát együtt utazunk, mert én is a hét órai vonattal Mainzba megyek ma.

— Ez derék! — mondá az angol egész őszinteséggel. — Nagyon örvendek rajta.

— Én a fiatal nőre pillanték, de ő nem szólt semmit, s tekintetét másfelé fordité.

III.

Hét órakor mindhárman elhagytuk Heidelberget. Egy osztályban ültünk s rajtunk kivül még pár más utazó. Uj ismerősöm beszédesebb volt, mint nagyobb része az angoloknak lenni szokott. Sokat utazott volt életében, és mulatságosan tudta a látottakat leirni.

Én, nem a legjobban érezvén magam, örültem, hogy nem kellett sokat beszél-

nem, s mig az angol utleirásaival mulattatott, én szép nejében gyönyörködhettem.

E fiatal nő csudálatos vegyitéke volt a gyermekesség- és komolyságnak. Néha részt vett a társalgásban, vigan nevetett s 15—16 éves leánykának tarthatta volna az ember, kinek jókedve majdnem a pajkosságig megy. Aztán hirtelen elkomorodott, figyelni sem látszott beszélgetésünkre, a legegyszerübb megszólitásra elpirult, — félénk, szórakozott lett. E különös magaviselet még érdekesbbé tette szemeim előtt, s oly mély benyomást tett rám, hogy ha ő mosolygott, én is vigabbnak éreztem magam, s mihelyt komorabb lett, én is kedvetlenné váltam.

Még Mannheimot sem értük el, midőn már annyira megbarátkoztunk, hogy fölkértem utitársaimat, cserélnénk kártyát. — Kiváncsi voltam nevét tudni a szép fiatal nőnek, ki iránt nehány óra óta oly nagy érdekkel viseltetém.

— Gróf Kemenfy Andor — olvasá az angol; — ön tehát magyar, nevének hangzása után itélve. Ennek örülök. Én a magyarokat nagyon szeretem; többet ismertem közülök, kikkel igen jól voltam.

Aztán én olvastam el az ő kártyáját: „Arthur Fitz-Gerald Latham capt.“ állt rajta, s irónnal utána irva: „nővérével.“ Alig állhattam meg, hogy csudálkozva fel ne kiáltsak. Nővére, tehát nővére e fiatal hölgy! Hogy ez soha előbb eszembe sem jutott!

Ha beszélgetés közben pár perczre el feledém is lázamat, csakhamar emlékeztetett rá főfájásom s az a tökéletes kimerültség, mely e bajjal mindig jár. — Senki sem szeret beteg lenni, ez nem épen természetellenes; de talán nincs ember a világon, ki épen oly kevéssé mint én. Azért, mig csak tehetem, le nem fekszem és mig le nem fekszem, nem tartom magam betegnek. Ezen elv némely bajoknál megfizethetlen gyógyszer: az erős szándék, hogy az ember nem *akar* beteg lenni, gyakran elüzi a betegséget. De a váltólázt, ugy látszik, nem gyógyitja meg; én is hiában vettem erőt magamon, a mint a fázás szünt s hevülni kezdtem, mind roszabbul érzém magam.

— Ön nincs jól — mondá Latham, észrevéve, hogy mind szótlanabb leszek. — Mi baja van?

— Oh, én azt hiszem, hogy már régebben roszul érzi magát — jegyzé meg nővére. — Ugy-e bár, Heidelbergből eljőve sem volt már jól; láza van.

— Igen, de csekélység az egész. Váltólázam volt tavaszszal, s az jő most ismét vissza; gyakran igy szokott lenni.

— De, kérem, az szörnyü betegség. . .

— A világért sem — viszonzám nevetve; — nem is lehet betegségnek nevezni. Nálunk oly gyakori, hogy alig veszik számba.

— Én mégis csak félnék tőle; nem merném oly könnyen venni.

— Mily jó tanácsokat tudsz másoknak adni — mondá Latham — de magad nem követed azokat.

— Oh, egy catarrhust még lehet könnyen venni; az nem betegség, — viszonzá nővére. De gróf Kemenfy igazán roszul van; neki kimélnie kellene magát. — S oly részvevőn tekintett rám, hogy majdnem óhajtám, bár mennél tovább lennék roszul s részvétének tárgya.

Tiz óra után érkeztünk meg Mainzba. Egy fogadóba szálltam Lathamékkal, s másnap együtt voltunk utunkat folytatandók a Rajnán lefelé. Én eredetileg a vasuton akartam Cölnbe menni, de megtudva, hogy Latham s nővére a Rajnán mennek Bonnig, én is ez utóbbi utat választám.

Másnap kilencz órakor indultunk el. Én előbb érkeztem meg a hajóra; ismerőseim nehány perczczel utánam. A mint Matilda megpillantott, egyenesen felém jött s mint régi ismerősnek kezét nyujtva kérdé, miként érzem magam.

— Nagyon jól — mondám, s e perczben, kezét tartva s szép szemeibe tekintve, igazabbat nem mondhattam volna.

— De nem jó szinben van — viszonzá ő halkan, s hirtelen elfordult tőlem, egy padhoz ment s leült. Én mellé ültem, mig Latham a fedezeten le s fel járkált. A hajó megindult. Mainzról, a Rajna partjairól s

más közérdekü tárgyakról kezdtem beszélni. Matilda röviden, szórakozottan válaszolt szavaimra, s midőn egyszer bátyja felénk jőve velem beszédbe eredt, ő könyvet vett kezébe s olvasni kezdett.

Latham folytatta sétáját s én is hozzácsatlakoztam. Az egész fedezetet bejártuk, meg-megállva a mind érdekesebbé váló partokat szemlélni, s egy darab idő mulva ismét Matildához közeledénk.

Ő a korláthoz támaszkodva, a gyors hajót utólérni hasztalan törekvő habokra szegzé szemeit, de könnyü volt észrevenni, hogy ő csak *nézte*, de nem *látta* a habokat. Könyve a legutolsó lapnál felnyitva feküdt előtte, s ujjai szórakozva játszottak leveleivel.

— Min gondolkodol? — mondá bátyja, mellélépve — oly komoly vagy.

Matilda összerezzent. — Én? — mondá erőltetett vidámsággal, — alig tudnám megmondani. Könyvemet bevégeztem s a szép vidékben gyönyörködtem.

Latham nevetve jegyzé meg, hogy annak legfölebb is csak visszatükrözését nézhette a vizben; aztán leült mellé. Nem akarván tolakodó lenni, odább mentem; de Latham visszahitt.

— Szabad tudni, meddig utazik ön ma? — kérdé.

— Cölnig.

— Miért választotta épen azt az unalmas várost? Miért nem jön csak Bonnig? Az annyival kellemesebb hely.

— Holnap este Ostendeben szeretnék lenni; Bonntól pedig nem gondolom, hogy egy nap alatt el lehessen menni oda.

— Oh igen, mondá Matilda, korán reggel elindulva oda lehet. Én is ugy mentem tavaly midőn Angliába utaztam. — De miért nem foglal helyet? — folytatá, látva, hogy én még mindig állok. — Nézze csak, ott van egy üres szék, azt idehozhatná.

Nem hagyám e felszólitást ismételni, s leültem mellé.

— Igazán gondolkodóba esem — mondám Latham felé fordulva — a felett a mit most mondott. Csakugyan sokkal kellemesebb lenne nekem, ma csak Bonnig mennem.

— Természetesen; de most már késő ezen gondolkodni; helye Cölnig van váltva, s podgyásza is odáig van feladva.

— Ez legkisebbet sem tesz. Azt hiszem könnyü lesz eligazitani; mindjárt utána járok.

Nagy kedvem jött e dolgot kivinni, mert igy volt kilátásom rá, hogy Lathamékkal egy fogadóba szállva, velök együtt vacsoráljak. Rövid idő alatt kivánságom szerint elintéztem dolgaim s visszatértem Lathamékhoz.

— Önök Bonnban maradnak holnap? — kérdém.

— Oh mi végkép ott maradunk — viszonzá Latham. — Már évek óta Bonnban laknak szüleim, s én is valami hat hónap óta szabadsággal távol lévén ezredemtől, ott tartózkodom. Mára nem várnak minket; azt hiszik, hogy csak holnap érkezünk meg; de mi meglepetést akartunk szüleinknek szerezni s egy nappal előbb térünk haza.

— Hosszasan voltak oda?

— Három hétig. Egy kis körutat tettünk Némethonban.

IV.

A mint Latham beszédéből kivettem, családja azon angol családok egyike, melyek a legfelsőbb aristocratiával rokonságban állván, csekély vagyonukkal nem képesek otthon rangjukhoz képest élni, s inkább szeretnek külföldre költözni, mint gazdag rokonaik közt egyszerü és visszahuzódott állást foglalni el. Nekem tetszett Arthur. Nyilt modoru, természetes és vig embernek találtam a mint többet voltam vele s inkább megismertem. Sok olyan angolt ismertem mint ő: egészen idegenek iránt kimért és feszes, de ha egyszer megismerkedik valakivel, nyájas, előzékeny és barátságos. Testvérét is óráról órára kedvesebbnek és szebbnek találtam, s oly kellemesen elbeszélgettem velök, mintha már évek óta ismertük volna egymást.

Latham szeretett járkálni; jönni, menni a hajón. Magamra hagyott Matildával. Olvasmányra jött a beszéd. — Ön olvasott az előbb — kérdém, — szabad tudni mit?

— Egy ujonan megjelent kis angol regényt — viszonzá Matilda; — az iró neve nincs kitéve.

— Érdekes?

— Nekem nagyon tetszett; igen kedélyes, szivhezszóló olvasmánynak találtam.

Kezembe vettem a könyvet, mely még ott hevert a padon Matilda mellett. — Szeretné talán átlapozni? — mondá ő; — kérem csak vegye el.

— Nagyon köszönöm; ha megengedi átnézem.

Igen érdekelt látni, miféle olvasmányt tart ő szivéhez szólónak; de természetesen még sokkal inkább érdekelt, vele magával beszélni: azért a könyvet félretettem s folytattuk a beszélgetést. A Rajna legbájosabb partjainál haladtunk el.

— Szeretném valamelyiket ezen szép romok közül lerajzolni — mondá Matilda; — de nem vagyok rajzoló hangulatban — tevé hozzá nevetve, a mint egy kis albumot vett elő.

— Ön természet után rajzol?

— Igen, tájképeket; de azt is ritkán. — Rajzónját kezébe vevé s nehány vonást tett, de látszott, hogy, mint mondá, nem volt rajzoló hangulatban, mert vonásai bizonytalanok voltak, s már rég elhagyá a gőzös a lerajzolandó omladékot, midőn még alig egy tornyának vázlata volt a papiron látható. Sokat nevetett Matilda késedelmein; aztán pár lapot kitépve albumából átnyujtá nekem, s versent rajzoltunk. Én sem voltam szerencsésebb nála; azért mégis, bár mindig eléggé szerettem rajzolni, soha annyi gyönyört nem nyujtott ezen időtöltés nekem, mint azon a napon. Bármiről is szólt az ember, vagy bármivel foglalkozott avval a kedves fiatal leánynyal, oly rendkivül kellemesen telt az idő, akár vig, természetes, akár visszatartó hangulatban volt: a mosoly, mely komoly, mélázó tekinteteit követé, különös bájlónak tetszett; s kissé feszes modora után oly kedves volt a nyilt, őszinte hang, melylyel néha megszólitott.

— E leány kaczér, — gondolám némelykor; de már a jövő perczben megbántam, hogy ezt feltehetém róla. Nem, Matilda nem volt kaczér; nyájassága mint szórakozottsága, látszott, hogy valódi kedélyállapotából ered, semmi kiszámitás se volt benne.

Midőn félretevé rajzolószereit, a nálam levő nehány lapot el akartam tépni.

— Mit tesz ön? — mondá kivéve azokat kezeimből; — kár volna e csinos vázlatokat eltépni.

— Igazán nem valók egyébre, semmit sem érnek.

— Mindenesetre sokkal jobbak az enyémeknél. Nézze, ez kivált, Schönberg omladék, ez igazán nagyon csinos, igen jól sikerült. Ha ön ugy is eldobná, én elteszem — tevé hozzá egy kedves mosollyal s albumába akará tenni.

— Kérem, nem — viszonzám; — valóban szégyellem magam e képért, roppant roszul van készitve. Engedje meg, hogy inkább lemásoljam.

Matilda átnyujtá albumát, s mig vele és bátyjával beszélgettem, kissé több gonddal lerajzolám neki a kivánt omladékot.

Az idő gyorsabban telt mint óhajtám. Alig vevém észre midőn már a regényes Rolandseck mellett haladtunk el.

(Folyt. köv.)

ELMARADT VERS.

Ha mi összekelünk
S leszünk egymáséi —
Mind ellenünk, mind barátunk
Azt örömmel nézi.

Karonfogva járunk
Sétányra, templomba,
Mintha immár szivünk, lelkünk
Együvé nőtt volna.

Forró szerelmünkről
Naphosszat beszélünk,
Édes, üde lesz minékünk
Álmunk, ébredésünk.

Csók, ölelés annyi —
Annyi lesz minálunk
Mint panasz, köny és sohajtás
A szomszédban s másutt.

Öröm lesz a szemben,
Víg mosoly az ajkon —
Csak az isten, a jó isten
Egészséget adjon!

* * *

Régi, elmaradt vers!
Igy sohajtok én ma,
Mint afféle házas ember
És beteg poéta!

CSERMELYI SÁNDOR.

EGY MESE, MELYNEK NINCSEN CZIME.

En commençant à raisonner nous cessons de sentir.

J. J. Rousseau.

„Tehát az én jó liliom nénim történetét szeretnéd ismerni," mondá az én kis viola barátnőm, midőn este mellette ültem. „Kivánságodat könnyen teljesithetem, s a mi több, igen szivesen is teszem, mert nincs előttem kellemesebb beszédtárgy, mint szegény boldogult liliom nénim.

Midőn kicsinyek voltunk még, barátnőnk és tanácsadónk volt, neki beszéltük el apró bajainkat, s ő mindenen tudott segiteni. Ha levélruháinkat elszaggattuk, *ő* varrta meg; ha leczkénket nem tudtuk, *ő* talált valami mentséget, mely a büntetést elháritotta fejünkről, s ha mégis megbüntettek, *ő* volt az, ki szirmaival felszáritotta könnyeinket, édes harmatcseppekkel itatott bennünket, enyelgett és tréfált, mig a mosoly ismét visszatért kelyheinkre. Mind ennek daczára, testvéreim mégis mulattak néha a jó néni rovására. Kis bátyám furcsa bókjait utánozta, és ibolya testvérem csodálatra méltó ügyességgel torzitotta el pajkos pofácskáját, mert igy szokott a néni nevetni.

Igaz, néni sok sajátsággal birt. Mindig egy és ugyanazon kopott sárgás ruhában járt, kivételesen hosszu szárai voltak, és mindenesetre roppant furcsa bókokat tudott csinálni. De nekem mindez tetszett. Eszembe sem jutott volna nénit nevetni, sőt bizonyos bámulattal vegyült tiszteletet éreztem irányában, mely még erősbödött azon észrevétel által, hogy néni nem ugy néz ki mint a többi virág. Közönséges lelkeknek minden a mi elüt a mindennapitól vagy borzasztónak vagy nevetségesnek látszik, ellenben néni épen azért tetszett olyan nagyon, mert az volt, a mit eredetinek, sajátságosnak szoktak nevezni.

Egyszóval, én legjobban szerettem nénit, és néni ki is tüntetett engem, testvéreim nem csekély boszankodására. Nekem beszélt hosszu és szép meséket, és olyan különösek voltak az ő meséi, tökélesesen öszhangzottak a kopott sárga ruhával és furcsa bókokkal. Testvéreim néha ásitottak nénikém meséi közben, s kis bátyám egyszer el is aludt, bájoló hangokkal accompagnirozva a néni beszédéhez. Csak én kisértem éber figyelemmel szavait, előbb csak sejtve, de később felfogva azoknak mély értelmét.

Elfeledhetlen előttem azon fájdalom és kétségbeesés, mely erőt vett rajtam, midőn nevelőintézetbe adtak és nénitől el kellett válnom. Erővel ragadtak ki ölelő szirmaiból és sokáig nem vigasztalhattam magamat.

Midőn ismét hazakerültem, confirmatióra kellett készülődnöm, s néni volt az, ki mélyebben véste szivembe a vallásosságot holló uram tanitásainál. Ő fellebbentette előttem ama nagy bibliát, melynek neve — természet, melybe isten örök betükkel jegyezte fel szent igéjét.

Azon nap estéjén, melyen először vezettek az ur asztalához, néni lábainál ültem, szeretetteljes tekintete rajtam függött, s beesett sárga kelyhén kimondhatlan béke és megnyugvás ült.

„Nénikém!" mondám egyszerre, szirmaimmal gyöngéden átölelve fonnyadt alakját, „midőn még egészen piczi bimbó voltam, néni megigérte

nekem, hogy nagykoromban, mikor már hosszu szirmokat fogok viselni és udvaroltatni magamnak — elbeszéli nekem élettörténetét. Nem vagyok-e még erre megérve?“ És mosolyogva, kérőn néztem néni kelyhébe, mert tudtam hogy ő az ilyen tekintéseknek nem tud ellentállni.

Néni felsóhajtott. „Gyermek“ susogá, „nem tudod mit kivánsz; azt akarod, hogy megmutassam neked az életet a mint van, kiábránditsalak mielőtt még álmodtál, tudásra kényszeritselek mielőtt még tapasztaltál volna. De ma nem tagadhatok meg töled semmit. Avval hosszan merengett maga elé, vonásai sötétek, merevek lettek, s már majdnem sajnálni kezdtem, hogy fölébresztém kérésemmel néni fájdalmas emlékeit, midőn rákezdé:

Egy szép tavaszi reggelen jutottam először azon öntudatra, hogy élek. Utolsó bimbója voltam anyámnak, s az első a mi szemembe ötlött, testvéreim gyönyörü alakjai voltak, melyek susogtak és hajlongtak a szellő karjaiban.

Hófehér kelyheik köré hosszudad zöld levelek simultak, s annyi kecs és bübáj volt minden mozdulatukban, egész lényükben, hogy rajongó csodálattal tölték el szivemet.

Midőn nagyobb és okosabb lettem, észre kezdém venni, hogy anyám szemei egészen különböző kifejezéssel tekintettek ránk. Testvéreimen büszke szeretettel csüggtek, mig rajtam szomoruan, sajnálattal nyugodtak szemei, és gyakran bánatosan hallám tőle: „Szegény! milyen rut, nem fogja őt soha senki szeretni, boldogtalan lesz.“

Rút is voltam, nagyon rut, alakom görbe, ruhám világossárga barnás kehelylyel és száram aránytalanul hosszu. Minderről eleinte nem tudtam semmit, de anyám szavai figyelmessé tettek, s első teendőm volt, magamat a mellettünk elfolyó patakocskában szemlélni, és megdöbbenve vevém észre a különbséget köztem és testvéreim között.

Csak egy tulajdonnal birtam, mely nemcsak testvéreim, de a kert minden virága között kitüntetett: véghetlenül édesen tudtam illatozni. Illatom, mint mondák, oly kedves, oly ingerlő volt, oly szép gondolatokat, eszméket fejezett ki, hogy otthon testvéreimet, s a nevelőintézetben tanulótársaimat teljesen tulszárnyaltam.

„Igen szép tehetséggel bir a fiatal liliom“, mondá a Madame, egy hosszu képü, szúrós külsejü amaranth, s valóban igen sok gondot forditott nevelésemre. Tanultam énekelni, hajlongani, kecsesen mosolyogni, kelyhemet lesütni s verseket componálni — s még többet, a miről senki nem tudott s mire senki nem tanitott, a természetet imádni és megérteni.

Midőn teljesen ki voltam fejlődve, hazakerültem ismét. Anyám tárt karokkal fogadott, de éles látásomat nem kerülte ki fájdalmas összerezzenése és könytelt szeme, midőn karjaiban tartott. Igen nagyon rútnak találhatott.

Itthon nagy változást vettem észre, legidősb testvérem férjnél volt már, a második pedig piruló kehelylyel mutatta be vőlegényét, egy elegans, kissé potrohos tengeliczet, mely a leggyöngédebb pillantásokat lövellte szép menyasszonyára.

Midőn ő is férjhez ment, magamban maradtam a szülői háznál. A nevelőintézetben nem voltam még tisztában életczélommal, lelkem telve volt kérdésekkel s testvéreim sorsa mintegy nyilt felelet állott előttem.

Szeretni és boldognak lenni a szerelemben, ez rendeltetésünk, ez képezi a virágélet tartalmát.

S álmodni, ábrándozni kezdtem. — Oh te feledhetetlen kor, midőn még minden ujnak, meglepőnek látszott. Midőn a legrútabb kis pillangó megjelenése szivdobogást okozott, midőn nem tudtam hova nézzek ha történetesen valami ragyogó madár vagy pillangó szem tévedt igénytelen alakomra, midőn napokig el tudtam ábrándozni egy sugár melegebb pillantásán.

De boldog voltam akkor. — Csak néha, ha tekintetem a képemet visszatükröző patakocskára esett, fogott el kimondhatatlan aggodalom, s eszembe jutottak anyám jósló szavai, „nem fogja őt soha senki szeretni, boldogtalan lesz.“

De nem lehettem sokáig szomoru, érzelmeimet dalokban fejeztem ki a világnak, s vettem észre, hogy ha illatoztam s dalaim kiömlöttek teli szivemből, sok pillangó lassitotta röptét s hallgatta a méla hangokat, a madarak felhagytak énekeikkel s a sugarak mind mellém gyülekeztek. „De szépen, de gyönyörüen illatozik!“ mondák mindnyájan, „valóban elragadó!“ s aztán elfordultak s *szép* kedveseikhez szálltak.

Illatom csakhamar hiressé lett. A fülemülék, pacsirták és pintyek hódoltak szellememnek s bókokkal halmoztak el. Dicsőitettek, tömjéneztek.

Igaz hogy a többi virág félszemmel nézett reám, s azt mondák, hogy ennek nem lesz jó vége, hogy mi virágok a csendéletre vagyunk hivatva, hogy rendeltetésünk férjhez menni, gyermekeket nevelni s csinos házat vinni, hogy gondolatainknak a mindennapiság korlátaiban kell maradniok. S aztán csóválták fejöket, a kor romlottságáról és a virágok hiuságáról beszéltek, s sajnálattal tekintettek reám.

Nem tudom, igazuk volt-e? De egy bizonyos, hogy nem hiuságból és tetszvágyból illatoztam, de azért mert életszükség volt reám nézve. Képzeletemet nem szorithattam korlátok közé, érzelmeimet nem nyomhattam le szivem mélyére, s avval, hogy mit mondanak dalaimról, nem is gondoltam.

Barátaim azt mondták, hogy virágtestvéreim irigykednek reám. Miért? Hisz én néma vágygyal és epedve tekintém az ő boldogságukat. Hisz én többre becsültem volna e csöndes életet, szerelmi üdvével, minden ragyogó, feltünő diadalomnál, mert mi virágok *egy* szív helyes birását az egész világ hódolata fölé helyezzük.

Egykor csöndesen hajlongtam a szellőben.

szokatlanul vígnak éreztem magamat s mint ilyenkor mindig, a legpompásabban illatoztam, midőn egyszerre a közellevő fasorból két gyönyörü lányka lépett elő. Karon fogva jöttek, aztán kaczagva váltak el egymástól; fától fához futottak, majd a magas fü közé rejtőzve, majd a fák mögé állva, üzték egymást és ha az egyik fogolylyá lőn, tiz csók váltságdijt kellett fizetnie.

Egyszerre az idősbik megállt. „Ugyan Ilonka“ mondá meglepetten, „nem érzed-e ezt a sajátságosan édes illatot, soha életemben nem éreztem valami kedvesebbet. De fogalmam sincs milyen virágtól jöhet.“ Avval virágtól virághoz futott, s piczi fehér orrocskáját mindegyiknek kelyhébe belédugta. Szivemet véghetlen keserüség fogta el, mindegyikhez odalépett, csak én maradtam észrevétlen, s boszuságomban még jobban kezdtem illatozni.

„Meg vagyok-e babonázva“, mondá végre s kis lábával toppantott, „ a világért sem találhatom meg e sajátságos illat tulajdonosnőjét.“ „De Eveline“, mondá barátnője kaczagva és finom rózsás ujjával reám mutatva, „ezt a gyönyörüséges virágszálat még nem is vetted szemügyre, fogadok, hogy e költői jelenség kelyhéből származik az a mennyei illat!“ Erre nevetve csapta össze kezeit és kétszer-háromszor maga körül forgott.

Eveline comicus meglepetéssel tekintett reám. „Istenem, de rút egy virág, nem találod-e, Ilonka, hogy véghetlenül hasonlít amaz öreg asszonysághoz, kit a multkor bemutattak mamának, hosszu szára egészen a bájdús asszonyság hosszu nyakára emlékeztet. S himszálai ugy függnek ki sárga kelyhéből mint holmi kidugott nyelvek.“

Avval felém tánczolt és én fájdalmam- és kétségbeesésemben oly illatkiáltást hallattam, hogy megdöbbenve hátrált.

Egyszerre komoly lett, hozzám lépett és gyöngéden emelé fel kelyhemet. „Mégis tőle ered az illat“, mondá megsimogatva leveleimet, „most sajnálom, hogy szegény liliomot kigunyoltam.“ „Emlékszel-e, Ilonka“, folytatá tréfás komolysággal, „mama csak a multkor mondá, hogy a legrutább, legigénytelenebb lényekben néha a legtöbb szellem és ész van. Szegény liliom“ mondá mosolygó arczát lehajtva s leveleimre nyomva piros szájacskáját, sajnálom hogy megbántottalak, s hibámat jóvá akarom tenni azáltal, hogy megparancsolom a kertésznek, hogy vegyen ki s ültessen aranyozott virágcserépbe. Azután az én szobámban fogsz állni, hófehér függönyök mögött, s nekem, csak nekem illatozni.“

Avval ismét futásnak indult a két lány, egy szép azurkék lepke után, mely egy hószin gyöngyvirággal enyelgett.

Mihelyest eltüntek, testvéreim gratuláltak váratlan szerencsémnek, mert tudva levő dolog, hogy csak magas születésü, üvegházi virágok szoktak aranyozott virágcserépben élni és szép leányok szobájában illatozni.

Valóban délután el is jött a kertész, kivett, egy aranypillangókkal diszitett cserépbe helyezett és Eveline ablakába állitott.

Kisded szoba volt az, mely most uj hazámmá vált, az ablakra hófehér függönyök voltak alkalmazva, a szoba egyik sarkában szép zongora, s mellette egy kottával terhelt asztalka állt, mely szünteleni háboruban volt a zongorával. T. i. az asztalka mindig azt állitá, hogy sokkal müveltebb a zongoránál, mivel egész kótatár fekszik rajta, a zongora pedig nem akarta felsőbbségét elismerni, s igen helyesen jegyzé meg, hogy sokan birhatnak nagy könyv- vagy kótatárral, a nélkül, hogy el tudnák olvasni vagy játszani, mit a negédes asztalkára is jól lehetett alkalmazni. Mi legnagyobb figyelmemet igénybe vette, Eveline varróasztalkája volt, mely az ablakmélyedésben állott. Varrás, kötés és mindennemü kézi munka hevert rajta, s a felém forditott részen szép, nagy albumot vettem észre. — Nyitva volt és a fehér lapról sápadt, érdekes férfiarcz nézett felém, nagy fekete szemével. Valami sötét, démoni volt e gyönyörü arczban, de az ajkak körül játszó bűbájos mosolygás oly igézővé tette mégis, hogy szemeimet nem tudtam levenni róla.

Még sokáig elmerengtem volna nézésében, ha Eveline meg nem zavar, ki egy vig dalt dúdolva tánczolt be a nyitott ajtón, egyenesen felém tartott, bókolt és csacsogott mintha tudta volna, hogy értem, aztán az asztalhoz fordult s varrását kezébe akarta venni. De midőn szeme a nyitott albumra s ama bűbájos férfiarczra esett, ugy összerázkódott, hogy a munka kiesett kezéből. Leült az asztal mellé, fejét kezére támasztá és hosszan, hosszan nézett az arczra le. „Édes szép Viktorom,“ suttogá, lágyan simítva el fehér kezét a szép kép homlokán, s mosolygott a nagy, vonzó szemekbe, enyelgett és nevetett, mintha élővel beszélgetne. „De itt oly szomoruan, bánatosan nézesz ki, mintha azt akarnád mondani, Eveline nem szeret, Eveline haragszik rám.“ Arra gyermekies komolysággal kulcsolta össze kezeit. „Mosolyogj! mosolyogj!“ susogta, és ajkát a kép ajkára nyomá, mig kék szemeiből ragyogó könyek hullottak az album boritékára. „De ott jön!“ kiáltá egyszerre, kitekintve az ablakon, és könyeit fölszáritva kiröpült a szobából.

Már vagy két hetet töltöttem Eveline szobájában s nyugodtabbnak, boldogabbnak éreztem magamat mint azelőtt; ha az ablak nyitva volt, régi hódolóim is felszálltak hozzám, még jobban bókoltak mint azelőtt, égig magasztaltak, de soha tekintetök melegebben nem nyugodott rajtam s soha egy sem szólt szerelemről hozzám. Csak egy szép, komoly pacsirta nem osztozott a többiek hódolatában, soha szót nem váltott velem, de órákig ott tudott ülni a nagy gesztenyefa lombozata között, mely majdnem az ablakba nyujtotta ágait, s hallgatta dalaimat, s néha rám tekintett. — Mi volt az, a mi szivemet ekkor hangosabb dobogás-

ra kényszerité, a mi elejteté velem beszédem fonalát? Miért nem reszkettem s sütöttem le kelyhemet ha mások bókoltak, s dicséretekkel halmoztak el, miért veszett el mindazon sok szó viszhang nélkül lelkemben, s miért költött fel e komoly egyszerü tekintet szivemben uj, zengzetes hangokat? E tekintet mint egy varázsintésre nyitotta meg nekem a menny és pokol kapuját, s dalom, mely eddig csak a föld mulandó s végleges kinját és örömét fejezhette ki, most a kin és a gyönyör örökkévalóságát s végetlenségét tökrözte vissza.

Egy délután Ilonka meglátogatta Evelinét. Zongoráztak együtt, csevegtek, nevettek, torzképeket rajzoltak a könyvekre, végre az ablakhoz ültek s az albumot lapozgatták.

„Ah, jónapot Andor bácsi“, mondá Eveline egy potrohós őszhaju férfi képére mutatva, kinek szája feltünően ferdére volt huzva. „Milyen gunyosan mosolyog, mintha költeményeket hallana olvasni, s itt van Lady, nagy vadászkutyája — milyen kecsesen ül a széken s mily értelmesen néz fel urához, szája majdnem ugatásra nyilik. Lelkemre mondom, ennél szellemdusabb kutyaphysiomiát életemben nem láttam.“

Avval megforditá a lapot, és mélyen elpirulva gyorsan becsapta és ismét másutt nyitotta ki az albumot, mig Ilonka gyermekes pajzánsággal tapsolt kezével. „Eveline, de szép piros vagy; valóban nem tudtam hogy Victor szemei azon csodálatra méltó tulajdonsággal birnak, hogy rózsákat tudnak festeni serdülő lánykák arczaira. Ugyan mutasd meg!“ kiáltá az albumot kiragadva kezéből, mig Eveline megbántottan fordult el tőle. „No ne haragudjál, te kis ne-nyulj-hozzám, hiszen csak tréfáltam, nem is nézem meg a te Victo . . . ugyan“, mondá szájára ütve, „Victor ur arczképét; látod! Angelica kisasszony képére nyitottam. Haha! Milyen bájolón ül itt a fák alatt, fehér ruhájában, hosszu sárga képével s ábrándosan elferditett szemeivel. Mellette kis tó látszik s benne fehér kacsák, nem, hattyúk usznak, s lábainál széttépett koszoruk, hervadt virágok! Ah! — S itt van a mi kedves zongoramüvészünk, hajszálai a négy világrész felé merednek, mintha ezzel ki akarná fejezni, hogy müvészé a világ, s hajszálaival mintegy elfoglalja birodalmát.“ Borzasztóan inspirálva néz ki, bizonyosan ismét valami remekmüvön töri fejét, melyet a jövő meg fog bámulni.

S te szerencsétlen poéta! mily sötéten tekintesz magad elé, mintha mindenütt csak árnyat és semmisülést látnál. Phantasticus képek vonulhatnak el e perczben szemeid előtt, széttépett virágok, elveszett remények, kibocsátott váltók!“

Még sokáig csevegett együtt a két leány, s én meglepetten gondoltam vissza Ilonka szavaira, melyeket Victor szemeiről mondott. Tehát az emberi szemek is birnak vonzerővel, mint az övéi, s egyátalában más szemek is; s csak most értém meg, hogy minden sziv talál egy ilyen mágnesre az életben, mely ellenállhatlanul magához vonzza és elháritja, mely felmagasztalhatja és lealázhatja, mely üdvözitheti és elkárhoztathatja.

Este lett, a leánykák eltávoztak s én merengve néztem a hosszan elnyuló árnyakra a kertben, melyek a fákat phantasticus alakokká változtatták. A fülemülék éneke elvegyült a virágok illatával, s én is illatozni kezdtem. Minden, a mit e nap alatt átéreztem, kiömlött kelyhemből s ugy látszott nekem, mintha minden viszhang felelne merengő dalomra, mintha a föld minden oldaláról hangzanék: „szeretlek!“

E perczben beszédet hallottam a szobában s betekinték. A holdfény megvilágitá a nyitott albumot az asztalon, s az albumból származtak a hangok.

„Ah charmant, édes Victor barátom!“ mondá egy jovialis hang, melynek birtokosa Andor bácsi roszul talált arczképe volt. „Gratulálok! gratulálok! diadalt arattunk, a kis baba valóban megszerette az én szép, drága Victor barátomat. Csak arra vagyok kiváncsi, vajon a papa pénzes zsákjai is oly gyöngéd érzelemmel viseltetnek-e Victor barátom iránt mint leánya érző szivecskéje. De az istenért! csak Eveline kisasszony ne tudja meg, hogy e ragyogó pillantások most féléve egy sápadt barna gyermeken függtek, s három hónappal ezelőtt ama piquant kis szőkén. De csinos kis teremtés volt, valóban kár hogy férjhez adták!“

„Hallgasson“, mondá az ábrándos arczú fiatal ember s szemei még jobban világlottak az éjben. „Ezek mind bolondságok voltak, Evelinét *most* szeretem, a mi ezelőtt volt, és a mi ezután lesz, avval ne gondoljunk. Éljen a jelen!“

„Ugyan szabad kérnem uraim“, szólamlott fel egy hosszú, sovány egyéniség, melynek görbe orra valóban csak a pápaszem székhelyének látszott teremtve. „Önök szerelemről beszélnek. Ha kivánják, fel is világosithatom önöket e különös érzelem iránt. Én évekig tanulmányoztam e sajátságos betegséget, s mondhatom jó sikerrel. Azon eredményhez jutottam, hogy kivált nervosus, ingerlékeny egyének. . . .

„Az istenért, édes doctor ur, kegyelem!“ mondá egy friss hang az album belsejéből, melynek tulajdonosnője egy nem annyira szép mint szellemdús arczu nő volt. „Csak a szerelmet ne bonczolja nekem, szolgálhatok kegyednek egy egész kalitka vadállattal és madárral, melyeket udvarlóim közől szedhetek össze; rókákkal, papagályval, szarkákkal, nem bánom még kanárimadaramat is feláldozom bonczkésének, csak a szerelmet hagyja el. És ha már passiója van valami érzelem definiálására, vegye elő a barátságot (kivált két nő között), e langy érzést, az érzelmek legunalmasabbikát, vagy az enthusiasmust, melyaz örültséggel nagy rokonságban van. A szerelemről ne szóljon, mert a szerelem a sziv virága!“ mondá gunyos pathoszszal.

„Àpropos, virág! Olvasták-e már utolsó művemet a növényekről?“ kérdé egy alak, melyen első tekintetre meglátszott hogy tudós, mert gondolom az embereknél kivált a hosszu kabát képezi ez egyének megismertető jelét.

„Világosan kimutatom abban — folytatá — hogy a növények nem egyebek a föld beteges kütegeinél, fölösleges nedveinél, melyek ez uton nyilvánulnak.“

„Oh, ön kegyetlen!“ susogott sipitó hangon a fehér ruhás, hosszu képü kisasszony a széttépett koszorukkal lábainál. „Kegyed szentségtelen beszéde által profanálja a természet remekeit, a virágokat. Hisz a növények a föld szalagjai, melyeket felnyuló szirthajába tüzött.“

„Szép hajszálak, melyeknek legparányiabbjai Montblanc- és Riginek neveztetnek“; mormogott Andor bácsi és száját egyenesre igyekezett húzni, mely kisérlet arczizmainak oly eltorzitását eredményezte, hogy Lady nagysám hangos ugatásba tört ki, melylyel ijedtségét és meglepetését akarta kifejezni a fölött, hogy urának tiszteletre méltó ábrázatát ily siralmas állapotban látja.

De a sötét tekintetü ifju, kinek neve poéta volt (gondolom igy nevezte Ilonka kisasszony) méltóságteljesen rázta meg komoly fejét. „Uraim és hölgyeim!“ mondá, „én, ki előtt feltárvák a természet titkai, ki a költészet rózsazsinü fátylán keresztül a dolgokat valódi alakjukban szemlélhetém, én mondom kegyeteknek, hogy a virágok, valamint minden a mi a természetben létezik, sőt maga a világ is, csak azért van teremtve, hogy anyagul szolgáljon a költészetnek. Minden azzá válik a mivé mi költők teszszük, és mi alávetve magunkat a verstan szabályainak, pocsolyából majd tengert, majd édesen csergő patakocskát, virágokból majd szivárványt, majd büdös kórót alkotunk, a szerint a hogy jambusok- vagy trocheusokban, alexandriusok- vagy distichonokban énekeljük meg őket.“

Ime, ezt beszélték arczképei azoknak, a kiket mi a természet *koronájának* szoktunk tekinteni; e beszéd fejtette ki bennem a kétely magvát, mely már oly régen nyugodott bennem.

Még hangzott fülemben Victor gunyoros beszédje: „a mi ezelőtt volt és a mi ezután lesz, avval ne gonooljunk; éljen a jelen!“ Szivemet végtelen sajnálat fogta el Eveline iránt, és aztán eszembe jutott a szép pacsirta mély tekintete, és szivemre fagyos sejtelem borult. Hátha ő is szeretett már, hátha ő is kiégett, szentségtelenitett szivet nyujtana nekem? Ugy féltem, ugy remegtem. Hisz én azt hivém, hogy a szerelemnek nincs mája és nincs holnapja, hogy kifejezése annak a mi van, volt és mindig leszen, istennek, az örökkévalóságnak. Én éreztem magamban az erőt, valakit mindennek fölötte, egész életemen át szeretni, és büszkeségem fellázadt azon gondolatra, hogy tán felőlem is igy beszélhetne valaki. „Soha! soha!“ kiálték fel szenvedélyesen, nem szolgálok játékszerül egy lénynek se, és inkább magánosan társ nélkül élem át napjaimat, mintsem hogy *megosszam* egy szivnek a birását.

Szegény bohó! Nem gondoltam még akkor, hogy isten azért adott szárnyakat a madárnak és pillangónak, hogy magukénak vallhassák az egész világot, mig a virágokat a röghöz lánczolá, hogy e parányi helyet tegyék világukká. Mi szegény virágok minden tekintetökhöz egy álmot csatolunk, egy szó beszédes ajkaikról elég arra hogy keblünkben egész érzelmi hangversenyeket ébresszen; s ők rég elfeledtek mikor mi még álmodunk felőlök, keblük uj benyomásoknak nyilt meg, mert uj helyekre jönek, mig mi régi lakunkban e gyönge jelekre néha egész életboldogságunkat épitjük. Tehetnek-e ők arról? Kérdőre vonhatjuk-e érte? De nem gondoltam akkor az ilyenekre, szenvedélyes természetem szélsőségekbe ragadott mindig, és midőn kedvesem reggel ismét megjelent szokott helyén, a gesztenyefa ágon, és nem a régi bizalomteljes rajongással, de sötét kételylyel szivemben tekinték reá.

Akkor nap először szóltam vele, s azután gyakran, mindennap, minden órában. Ha ott volt, nyugodtnak, boldognak éreztem magamat; de ha eltávozott tőlem, pokoli kin ragadta meg lelkemet. Égő könyeket sirtam, hogy nem birok szárnyakkal, melyeken utána röpülhetnék; képzeletemben láttam más virágokra hajolni, más virágokhoz szólni — és ez majdnem őrültté tett.

Ő nem is sejtette mindezt, naponkint eljött a régi kedves mosolylyal, szeretetteljes tekintettel és egy szép reggelen mélyen nézett kelyhembe, megsimitá szirmaimat és gyöngéd hangon kérdé: „akarsz-e nőm lenni!“ Nem tudtam felelni, remegő kelyhem keblén nyugodott, lelkemre kimondhatatlan béke szállt, boldog voltam. „Midőn nőm leszesz“ folytatá édes hangon, „el fogod üzni homlokomról a bánat fellegét, azt a sötét felleget, melyet multom boritott reám. Azt hittem egykor, hogy nem fogok többé szeretni, a csalódás megölte az érzelmet szivemben, de most, most hiszek a feltámadásban.“ Én meredten hallgatám, és a mint szólt, lassan lecsuszott kelyhem kebléről és hátrahanyatlott. „Vissza!“ mondám tompa hangon. Ő meglepetten tekintett rám.

„Én tiszta, érintetlen szivemért, tiszta, érintetlen szivet akarok, és én e szív birását még egy emlékkel sem akarom megosztani“; mondám lázas hangon „és“ — folytatám gunyosan — „tán te is azon meggyőződéssel élsz és te is azt mondod: a mi ezelőtt volt és a mi ezután lesz, avval ne gondoljunk; éljen a jelen! — én soha tiéd nem leszek!“

Ő összerázkódott, szemei nedvesek lettek, hosszan nézett rám, mintha képemet el akarta volna vinni magával, aztán komoran szólt: „Te nem szerettél soha, mert a szerelem nem számit! Szegény virág, te nem tudsz szeretni!“ És elszállt. Nem láttam soha többé.

Midőn Eveline este belépett szobájába, meglepetten tekintett reám, s orrocskáját vakarta, mert nem érzett semmi illatot. „Náthás vagyok“, mondá nevetve és még jobban hozzám hajolt. De nem érzett semmit, elvesztém illatomat. Másnap kivettek az aranyos cserépből, ide melléd ültettek, és itt e helyen lettem az öreg liliomnénivé, fonnyadt sárga ruhában, a furcsa nevetéssel és a még furcsább bókokkal. Szegény anyám jóslata teljesült, boldogtalan lettem; de nem rutságom, mely testvéreim alá, hanem szellemem, mely testvéreim fölé helyezett, tett boldogtalanná.

Ez volt az én jó nénim története, mondá a kis viola könnyes kehelylyel; fel is jegyezheted ha akarod, mert a jó néni már régen lenn nyugszik a hideg hant alatt és lelke felment a virágok paradicsomába, hol tán meglelte a szerelmet, mint a hogy itt e földön álmodá.*)

WOHL STEPHANIE.

*) E regét mutatványúl közöltük a tehetséges ifju irónő közelebb sajtó alól kikerülő „Regéiből“ melyeket ismételve ajánlunk a közönség figyelmébe. *Szerk.*

A SZEPESSÉGIEK KÉT HUN MONDÁJA.

A hunok és elleneik hullott vércseppjeiből annyi virág kelt, hogy a költészet, e bájos hölgy, a nép e legmeghittebb barátnője, tele plántálá velök a magányos völgyet (Tárnok völgye), a sik mezőt (catalauni mező), a magas bérczeket (Kárpátok). A vándor, látván e gyönyörűséget, bámulva megáll; aztán lehajol az intő virágokhoz, s figyelemmel hallgatja beszédöket. A mit hallott, gyönyörü regekoszorúvá fűződik. Ime két virág e koszorúból, sajátszerü szinnel, illattal; két monda a magyar elöidőből, melynek elseje a Szepesség rejtett völgyeinek, a másik Poprád mellékének szellemi kincse.

I. A KÁRPÁTI BÉKEKÖTÉS.

Ellenséges népek lakták Magyarországot, nagy volt itt a nyomor a folytonos háború miatt, egyik fél sem akará megadni magát s béke nem jöhetett létre. Akkor jöttek a hunok; világrontó csaták után roppant sereggel nyomulnak a Szepességre és egyberoppannak az idegyült ellennel. Ádáz csata áll; mind a két fél a hegyek felé huzódik, hogy jobb állást foglaljon a magaslatokon. Annál borzasztóbb a csata. Pirosra festi a lezuhanó patakokat a vér, pirosra a Kárpát felhőkbe nyúló bérczeit a lenyugvó nap, s mind a két fél lankad, mind a két fél bátorságát veszti. Elől a Tátra magas köszikla falai zárják el az utat, a visszavonulást pedig köszikla- és nyilzápor kisérné. A harcz dühét békeohaj váltja fel. A vad oroszlánként harczolók leteszik fegyvereiket a bérczek oldalára, hogy békét kössenek. A hunok hű szövetségest találtak, az ország a béke áldását élvezé.

Még most is, ha irtó háború foly Európában és sötétedni kezd hazánk ege, azt mondja a szepesi nép, hogy béke elébb nem lesz a földön, míg a Kárpátok menedékeire le nem fogják rakni fegyvereiket a felbőszült népek.

E monda felette szép eszmét érzékit. Kivel harczoltak itt a hunok s kötöttek békét, arról mit em tud a monda, valamint a történet sem. Bél Mátyás következő helye szerint: „Scepusium revera a Gepidis nomen accepit, qui post Carpos habitatum huc concesserunt.“ *) gepidák lakták e földet. **) „Zuweilen rückten hier mit glänzenden Gefolge die Könige der Heerschaaren freundschaftlich zusammen, um Bündnisse zu schlieszen. . . Es scheint nicht, dasz die Gepiden ihre Unabhängigkeit eingebüszt hätten. Es lebten hier Gepiden und Hunnen freundschaftlich und vermischt untereinander.“ ***)

A felhozott barátságos viszonyból csakugyan békekötésre következtethetni, a mit kemény csata is megelőzhetett volna. Ha ez való és pontos, ugy e mondára nézve nagyon fontos; az esemény azonban legfeljebb lehetőségre, nem pedig történeti valóságra vihető vissza. Bajos történeti igazságra emelni; mert még a leggondosabb ásatásnak sem sikerülne a Kárpátok bérczein hun, vagy gepida fegyverekre, a történet e pótló, a történet e rejtett okmányaira akadni. S mégis, ki merné állitani, hogy e mondában foglalt szép kép oly eseményre ne vonatkozhatnék, mely helyi, de egyszersmind hazai történeti episodját alkothatná a nagyszerü mult' eposának. E monda, ha nem is egyebet, mindenesetre egy részét teszi azon hős mondakörnek, melynek közös forrása a hunok és elleneinek óriás tettei körül központosuló emlékezet. Azonkivül eredeti, önálló is, kivéve a minden véres ütközetet leiró stereotyp vonásokat. Nem nézzük mi ez ádáz csata zaját, melyből Mars isten hatalmas alakja áll elő, sem a vérpatakokat, melyek mintegy nélkülözhetlen kellékei a rettentő szép csataképek festészetének; noha, tekintetbe vévén a csatatért, még ezek is eredetibb, önállóbb felfogást engednek. Mi mindenek előtt az ellentétekben találunk eredetiséget, önállóságot. A Tárnok völgyi ütközetnél, mely a nyugatiak szökésével végződik, jellemző gót Detre homloka, melyben a nyil szárát Rómába hordja. Detre meg-

*) Szepes a gepidáktól vette nevét, kik a karpok után ide költöztek lakni.

**) Lásd: Bél M. Prodr. ac. hist. Com. Scepus. p. 70.

***) Genersich K. Késmárk története czimü művében.

edzettsége, vitézsége halhatatlanságának hirdetője („haláltalan Detrő"). A mi mondánkban jellemző a bérczek kebele, melyen a fegyverek pihennek. A kárpáti kék bérczek a hüség, a szilárdság, az állhatatosság, az alkotott szövetség symboluma. A catalauni ütközetnél, mely ugy szólván, be nem fejeztetett, jellemző, hogy még a halál sem képes kibékülést adni; mert a monda szerint a csata után három napig küzdének még az elestek lelkei a lég régióiban, mit Kaulbach oly dicsőn megérzékitett. Itt kibékülés nincsen, a mi mondánkban meg van az. Sőt még több: a hunok fellépte az országban megsemmisiti az ellenséges népek versengését. A kárpáti ütközet kibékülést hoz létre, melyre a helyiség nem csekély befolyást gyakorol. A Kárpátok bérczei szent bérczekké, béke oltáraivá válnak: hadd legyen béke a csaták e hazájában, hadd legyen boldog e föld Kárpátoktól Adriáig; mert a monda szerint nincs menekülés, ott állnak a Kárpát magas köszikla falai: itt élned, vagy halnod kell. Mintha a népérzet azt akarná mondani: szebb a közös vérrel áztatott földön lakozó vegyes népek élete, ha dús forrása a testvérülésben buzog, mint lassu halála, melynek buzogó forrása a gyülölet.

Ha Kaulbach világtörténeti gondolatokat tud festeni, miért ne érzékithetné a nép nemtője, a nép e nagy költője, a hazai történeti, korszakot alkotó gondolatokat.

(Vége köv.)

SOLCZ FRIGYES.

IRODALOM.

Emlékirat. (Irta Jósika Miklós. I-ső kötet. Kiadja Heckenast. Pest. 1864). — E könyv tulajdonkép önéletirás, a szerző önéletirása, s ujabb irodalmunkban ugyszólva első kisérlet e nemben. A régibb magyar irodalom több ily önéletirást mutathat föl, melyek ma már történelmi forrásokká váltak. Sokat lehet beszélni az ily önéletirások és emlékiratok ellen és mellett, de annyi bizonyos, hogy még a legkönnyelmüebben irt ily műben is mindig van valami, mit a később kor történetirója felhasználhat, kivált a társadalmi élet és erkölcsök rajzára nézve. E jelen önéletirásról még nem lehet itéletet mondani, a szerző még csak gyermeksége éveit végezte be, de azt dicsérnünk kell benne, hogy sok figyelmet fordit kora társadalmi életének genreképi rajzára, s keresettség, affectatio nélkül beszéli el emlékeit. Álljon itt belőle egy részlet, mely az erdélyi kormányzó estélyeit rajzolja a század elejéről:

„Valami elevenebbet s kedvesebbet az akkori kolozsvári tánczvigalmaknál alig lehet gondolni.

A legszebb házat a kormányzó csinálta miként mondani szokás, kinek erre a szép és tágas Bánfy-palotában legtöbb helye is volt.

Bánfy György, nem feledve az arányokat, fejedelmi módon élt. Cselédjei bérruhájának minden varrásán paszománt, huszárai ragyogtak az aranytól, mindig hat lovon járt, s most is látom a szép öreg urat kényelmes hintójában ülve titkárával, ki neki kocsizás közben felolvasott.

Szobái ó divat szerént vörös selyem-damasztal, erdélyiesen kamukával, voltak kárpitozva, melyeket fehér és aranyléczek keritettek.

Butorzata, csillárai, velenczei tükrei, nagy mérvü családi képei s ezek közt a szerencsétlen, pompás *Bánfy Dienesé*, öszhangzásban valának a diszes falkárpitokkal.

Engemet atyám gyakran elvitt e társaságokba, melyeknek eleven képe él visszaemlékezésemben. Ennek köszönhetem azt is, hogy ügyetlenebb fiatalságunk egy némelyikének félénkségét az ugynevezett *parquet-lázt*, melyet a felsőbb körök büszkeségével s az ég tudja mi minden álmodott dolgokkal szoktak indokolni, azaz a nagyvilágtól, miveltebb köröktől s ildényektőli rettegést, nem örököltem; mert valamint a legfelsőbbekben, ugy minden más becsületes társaságban igen jól tudtam mulatni. E részben merem állítani, hogy Pesten, például, igen kevés ember volt, ki annyi fokozatu társaságba járt volna mint én, ki a parquett-láz alapjának mindig a hiuságot és ügyetlenséget tartottam.

Azon erdélyi öreg urak számára, kik az én irigylendő zöld öreg koromat elérték, nehány alakot ecsetelek le, melyek itt, mellettem állnak, mintha élnének.

Maga a kormányzó középtermetü férfiu volt s még ez időben látszott rajta, hogy fiatal korában igen szép ember lehetett. Öltözete többnyire elől németesen kikerekitett hosszu mente volt, gazdag arany vagy szines himzésekkel, a legtöbbször setét szinü bársony, mert ez időben már a jó régi magyar mente pactizált a német frakkal, de csak az öreg uraknál. Utolsó példányát egy ily ildomos mentének 1834-ben láttam egy szász követen, Régius uron. Pompás gyerek volt benne! annyit mondhatok.

Bánfy György porozott fővel járt, s a czopf és vuklik (boucles) sem hiányoztak. Ünnepies alkalomkor oldalán egy igen kis kardocska ellensúlyozta magát, melylyel aligha mást, mint mézes kalácsból készült törököt vághatott volna le ő excellentiája.

Társalgása igen kellemes és nyájas volt, olykor talpra esett ötletekkel füszerezve.

Neje gr. Palm Józéfa, inkább kis, mint középtermetü nő, soha, még legfiatalabb korában sem lehetett szép: tökéletes orosz képe volt, egy kis orrocskával, de eleven parancsoló szemekkel.

Egészben véve a legtekintélyesebb hölgyek egyike, kit csak gondolni lehet, tökéletes urhölgy, a magas porozott hajéktől kezdve az igen szép kis keskeny lábakig.

Magyarul keveset és feltünő német kiejtés-

sel beszélt, németül televér bécsiesen, de francziául igen jól és szépen.

Mikor pompás magyar öltözetében megjelent termeiben, körözve a *legszebb családtól egész Erdélyben* s vendégei mindegyikének valami időszeréntit, olykor kellemest tudott mondani, az ember feledte vonásait s megszerette. Talán jelen korunkban többeket meg fog lepni, ha mondom, hogy a fiatal leányok és nők mindig kezet csókoltak gr. Bánfynénak, pedig ez igy volt, mig Maximilian főherczeg látogatván meg egyszer Kolozsvárt, a grófnő restelni kezdte a dolgot s lemondott róla.

De folytassuk az emlékezetemben maradott képeket, előrebocsájtva, hogy én ezeknek rajzában nem fogok, se rangi se kronologiai rendet tartani.

Sétálgatok a szépen világitott termekben, s miként valakivel találkozom, levázolom őt.

Ime itt sétálgat mindjárt egy erdélyi eredetiség, bonyhai gr. Bethlen Farkas, kit Erdélyben párizsi Bethlen Farkasnak neveztek.

Sohasem láttam magyar embert, talán az öreg b. Domokost kivéve, ki ugy hasonlitott volna francziához mint gr. Bethlen Farkas, ki igen tisztes kinézésü öreg ur volt. Annyira szeretett francziául társalogni, hogy mindenkit francziául szólitott meg, miből aztán olykor igen mulatságos qui pro quok származtak.

Egykor, mint fiatal hadfi, Bonyhán voltam, ezredemnek, a savoyi dragonyosoknak, egyik kapitányával, igen jókedvü urral, Petz nevüvel.

Gr. Bethlen Farkas ebéd után a jó századost egy ablakmélyedésbe belebbezvén, elkezdte neki beszélni, hogy mikor ő Párisban volt, a király, XVI-ik Lajos, azt kérdezte töle, ha azon gr. Bethlen-e, kinek Erdélyben hires ménese van? s hogy aztán erre azt felelte, hogy több Bethlennek van ménese, s ezek egyike ő is.

Mindezt a gróf, Petz századosnak francziául beszélte el, ki nem tudott francziául, s azért, nehogy a gróf mulatságát zavarja, csak olykor kiáltott fel: comment? s egyszer, roszkor: c' est impossible! — Erre aztán a gróf tüzbe jött, megtámadván a századost, hogy őt hazug embernek tartja, mig végre Petz hahotára fakadt, s megvallotta, hogy az egész társalgásból egy kukkot sem értett.

Gr. Bethlen Farkasné a legszebb nők egyike volt Erdélyben, s ez még késő öregségében is látszott.

Szép, nagyon szép két leányáról, gr. Traunnéről és b. Kemény Ferenczné́ről, ezuttal nem irok, azt hiszem, akkor, a mikor Bonyhán voltam, még nem születtek.

De menjünk tovább. Itt jő a kormányzónak, kit akkor mindenki gubernatornak nevezett, pohos, rövidlátásu czukrásza, Jean, ur ünnepélyes fekete frakkban, fehér nyakkendővel, porozott fővel s egy vékony czopfocskával, mely nagyon hasonlitott az egérfarkhoz, kezében kerek ezüst tálczával, mely tele volt apró pohárkákkal. — Épen most tölt egy pohárkába rozsólist, orrával majdnem a poharat érve, b. Naláczy Józsefnek.

E b. Naláczy Erdélyben hires, eszes ember volt, nagy olvasottsággal birt, s a tekintélyek egyikének tartatott. Elég magas, igen barna ur, állitólag szabad kőmives, miként azt fönnebb emlitettem. Szerfelett kedves öreg ur volt, s természetesen, mint a többi, ő is magyarosan öltözve, porozott fővel.

Nem messze tőle pár éltes matronával társalgott gr. Bethlen Gergely, e jellege a grand seigneurnek, szép, méltóságos öreg ur, s atyámnak jó barátja.

Hanem most jő egy nevezetesség, jeléül annak, hogy a Bánfy-háznál a tudós és jeles férfiak mindig szivesen látott vendégek valának; ez nem más, mint dr. Fortini, jogtanár a kolozsvári lyceumnál.

Ennél egy-egy eredetibb ember meg nem fordult Erdélyben. Igen jó és hires tanitó volt, s oly tekintély, kitől kétséges törvényesetekben tanácsot és véleményt is kértek az illetők.

Egyébiránt tökéletes XVIII-dik századi jelenet. Mindig németes ó divatu frakkban járt, rémséges hosszu mellénynyel, térdig érő bugyogóban, s fehér harisnyákkal.

Ősz hajját soha nem porozta, az, a mennyiben telt, hátra volt fésülve, s igen hosszu, majdnem földig érő, nagyon vékony czopfban végződött.

Többnyire setétszinü öltözetéhez keskeny fehér bőrtoku gyiklesőt viselt, s fején nagy mérvü háromszegü kalapot, melylyel most legyezte magát. Mulatságai közé tartozott, hosszu nádpálczája végére egy zsemlét szurni, azzal az utcza ebeket megkinálni, s aztán jót koppantani az orrukra, az utczagyerkőczék nagy mulatságára.

Keveset beszélt, nézett jobbra, balra, s aztán ha valakit megszólitott, ezt mindenki megkülönböztetésnek vette.

Ezuttal atyámmal találkozván, azonnal latin társalgást kezdett vele.

Atyám ez időben legszebb férfiukorában volt s igen deli jelenet bármely társaságban. Ismeretes volt egyébiránt egész Erdélyben vendégszeretete- s választékos öltözetei- s háztartásáról, és arról, hogy igen jól l'hombre-ezik, és igen szerencsétlenül fárózik.

Vidám ember lévén, igen szerencsés ötletekkel és szép miveltséggel, miként már mondtam, nagyon szerették, még Fortini is, ki igen gyéren osztogatta kegyeit.

Az akkori élet képének kiegészitésére feljegyzem itt atyám egyik öltözetét, mely elevenen megmaradt emlékezetemben, s melynek leirása annál rövidebb, mivel finom fekete vigonyból volt az egész; mente, dolmány, nadrág, szép ódon aranyozott vert ezüstövvel, széles, négysoros dióbél arany mente-lánczczal, roppant aquamarinnal kö-

zepén, s egy török karddal, melyet később én örö költem.

Lássunk már most két ellentétet, gr. Kemény Farkast és b. Kemény Farkast. — Gr. Kemény Farkas igen gazdag erdélyi mágnás, férfias tekintetü öreg ur volt. Eszes ember, de ki keveset beszélt, egyébiránt barna, éles, kijelölt vonásokkal. Báró Kemény Farkas ellenben a legnőiesebb tekintetü koros férfiú volt kit valaha láttam, s emlékeztetett nagyban XIV. Lajos franczia királynak igen öregkori simára borotvált vénasszonyi képére. Megjegyzem itt közben, hogy báró Kemény Farkas később, a grófi ág kihalván, grófi czimet nyert, s hogy fia gr. Kemény József, atyjának sokban ellentéte, Erdély legkitünőbb s legmiveltebb férfiai egyike volt, kiről el lehet mondani, hogy a tudományoknak élt csak.

Egyébiránt 1834-ben, mint az ellenzék kiváló tagja s jeles, tüzes szónok is, kitüntette magát.

De térjünk vissza atyjához, kin az öltözet csak amugy csüggött, s kinek nyakkendője szándékosan csak igen-igen könnyen és tágon volt nyaka körül vetve; öltözete egyébiránt magyar szabásu volt, világos vadgalambszinü, ódon gombokkal, s haja kissé zilált, rövid czopfocskával. E mellett b. Kemény Farkas fehér- és rózsaszinre festette magát, sőt kékre is, tudniillik ereit arczán s kezein. Kimondhatlan nevetséges jelenet volt, pedig, kik közelről ismerték, eszes és olvasott embernek mondták.

Később egyszer Aranyos-Lónán, akkor öcsém b. Jósika Imre birtokán mulatván, b. Kemény Farkas, mint szomszéd, mert Gerenden lakott, meglátogatott. Hintójába hat apró tüzes erdélyi ló volt fogva, mindegyik tollbokrétával (fiocchi) fején. Az öreg báró, mint fejedelmi vérből származott ur, azt hitte, hogy e fejedelmi lóékességre teljes joga van. Már ekkor öltözete is megváltozott, széles karamu tollaskalapot viselt és spanyol köpenykét vállán.

Jeles magyar gazdasszony volt; különösen valami orvosságos rozsólist készitett ő maga, hideg uton, miként állitá; izleltem, s annyit mondhatok, hogy igazán orvosságos volt, és sokban hasonlitott az öreg dr. Bara kámforos mixturájához. Ezenkivül tarka füstölőt is tudott csinálni.

Ha élne, ajánlanám a magyar gazdasszonyok lapjába, pompás vezérczikket irhatna az orvosságos rozsólisról, aztán bajuszt sem viselt, egy kis fejkötő pedig meg nem ölte volna ő méltóságát."

NEMZETI SZINHÁZ.

(Nov. 18.)

Az áldozat. (Szomorújáték 5 felv. Irta Vörösmarty Mihály). — A költő halála évnapjának előestéjén adatott e mű és nagy számu közönség jelenlétében. Örömest jegyezzük fel mind a szinház mind a közönség kegyeletének e nyilatkozását. Vörösmarty ugyan nem mint drámairó nagy, de az ő korszakot alkotó költői geniusza hatását, kivált nyelv és szellem tekintetében, érezte a szinpad is. E mellett ő volt a nemzeti szinház első kritikusa, ki a szinház megnyitásától fogva éveken át fáradhatlan figyelemmel kisérte az előadásokat, s jeles kritikáival nem csekély mértékben segité elő a szinészek és drámairók művészibb törekvéseit. Ő az első magyar szinkritikus, ki megérdemli e nevet, s az Athenaeum nagy befolyását a drámairókra és szinészekre senki sem tagadhatja, ki ismeri akkori viszonyainkat. Sajnáljuk, hogy e kegyeletes nap ünnepélyességét némi gáncscsal kell megzavarnunk. Egyik laptársunk azt jegyzé meg, hogy kettős világitással és jobb zenével kellett volna a szinháznak megünnepelni e napot. Mi szivesen elengedjük mind a kettős világitást, mind a jó zenét, de nem engedhetjük el Vörösmarty jámbusainak csonkitását, változtatását, mely az egész előadás alatt többször sértette fülünket. Nem mondhatni, hogy szinészeink ne igyekeztek volna emelni az est ünnepélyességét. Kivált Jókainénak volt egy jelenete (III felv. II jelenet), mihez hasonlót mostanság nem igen láttunk tőle, midőn Szabolcs lábához omlik, s a fájdalom, félelem, önvád és enyhület érzései közt kiált fel: „Oh ég, Szabolcs!" Felekiné is jól betöltötte helyét, mint Csilár, bár meggyilkolt mátkája holt teste mellett több szenvedélyt és kétségbeesést ohajtottunk volna. A többiek igyekezetét és készültségét sem akarjuk tagadni, azonban e szép nyelv és versek megrontását egy Talmának sem tudnók megbocsátani, kivált oly müben, melynek legfőbb ereje épen a szép nyelvben rejlik. Különösen Lendvaira kell panaszolnunk. Többször megrontotta a jámbusokat s néhol a legszebb sorokban. Élénken emlékezünk, hogy e sort:

Igen hazátok dús, nagy, büszke hon,
Méltó hazája bátor férfiaknak.

igy mondotta:

Bátor hazája jeles férfiaknak.

s mindjárt alább öt-hat verssort hagyott ki. Az *és* és *az* kihagyása vagy oda tétele, a hol nem kellett volna, többször előfordult. Felekiné nem egy ily kisebb hibát ejtett, például:

Aggódva várom a mit *szólni fogsz.*

igy mondotta *szólani fogsz*, másutt az *egyaránt*-ot *egyiránt*-tal cserélte föl. A többi szereplők is mindnyájan követtek el ily hibát. Nem annyira szerep nem tudással vádoljuk szinészeinket, mint inkább azzal, hogy a jámbus zöngelme iránt nem igen van kifejlődve érzékök. Egy szótag hiányát vagy fölöslegét nem érzik meg, pedig ha éreznék, a vers zöngelmével a szavak is inkább emlékökbe tapadnának. Semmit sem lehet könyv nélkül jobban megtanulni, mint a verset, ha értjük és érezzük rhythmusát.

A mű tapintatos scenirozását dicsérnünk

kell, de figyelmeztetjük a rendezőséget, hogy az utolsó felvonást maga a költő megváltoztatta, még pedig igen helyesen és igy nyomatta ki. A szinház birtokában levő első kidolgozás kéziratát a nyomatott szerint kellene módositani. A költő e felvonásban oly lényeges változtatásokat tett, melyek mind a cselekvényt gyorsabbá teszik, mind a jellemrajzra befolynak.

GYULAI PÁL.

VEGYES.

* Hétfőn (nov. 23.) az akadémia math. és term. tudományi osztályainak ülése lévén: mindenik osztályból egy-egy uj lev. tag foglalta el székét. *Corzan-Avendano* Gábor ily czimü értekezést olvasott fel: „Az uj elemző mértan történeti fejlődése s alapvonalai, összefüggésben Descartes rendszerével.“ Az ujabb *elemző* mértan egy haladási fokozat a mathem. tudományok körében s mint ilyen az ujabb idők vivmánya, melyet értekező bemutat és történetét összeállitva előadja. Alapos művét és tiszta előadását a szakférfiak nagy érdekkel hallgatták és dicsérve emlegetik. Utána *Divald* Adolf az Erdőszeti Lapok jeles munkatársa olvasta értekezését: „A természettudományok és az erdőszet.“ Kimutatja, hogy bár hazánk nagy vidékei fahiányban szenvednek: mégis sok nálunk a fölösleges erdő, azaz olyan, mely a fogyasztással arányban nem állva alig jövedelmez valamit és kevés haszonnal foglalja a gabna nemüek termesztésére alkalmas talajt, egyszersmind az okszerü erdőszet kifejlődését gátolván. Az ezen értekezés felköltötte eszmecsere után *Érkövy* l. tag polemicus felolvasása következett: „Az erdők mint esőzési tényezők a sikon“ — Hunfalvy János minapi czáfolatának viszont czáfolatául. *Weninger* l. tag Thomas számoló gépét mutatta be, mely igen gyakorlati találmány tetemes számolással foglalkozóknak, ugy hogy 10 napi munkát másfél nap alatt lehet végezni rajta. — *Összessé* válván az ülés: az ide tartozó vegyes tárgyak kerültek szőnyegre, mint pl. Hunfalvy Pál könyvtárnok inditványa, hogy miután a könyvtárt ide s tova költöztetni kell: addig könyvek ki ne adassanak s a kint levők bekéressenek; az akadémia számára küldött csere-, köteles- és ajándék-példányok jegyzéke; id. Mándy Péternek, a fáradhatlan aggnak, 17-ik pótló gyüjteménye a Nagy Szótárhoz; a h. titoknok jelentése, hogy az akadémia bérháza megnyerte a 10 évi adómentességet stb. — A palota homlokfelirata ügyében kinevezett bizottság szombaton összeülvén: a hely alkalmatlan volta miatt minden felirat mellőzését határozta javasolni az akadémiának.

* A Kisfaludy-társaságnak nov. 30-kán tartott ülésében több rendbeli uj alapitvány jelentetett be, melyek közül a „Ghyczy-Ferencz“ továbbá a gr. Bolza István és Tisza Kálmán alapitványait már emlitettük lapunkban; a mit most ujdonságul emlitünk, az abonyi *Márton Ferencz* ur 100 frtos alapitó levele, ugyanazé, ki álnéven mint egyik jelesb ifju regény- és novellairónk ismeretes.

* *Vámbéry* utazása angol nyelven Londonban, Murray-nál, megjelent ily czimmel: „Travels in Central Asia“ (Utazások Közép-Ázsiában). A német lap, honnan e tudósitást átveszszük, miután magát a könyvet még nem láttuk, nem igen dicséretes alapossággal azt mondja: „A magyarok nagy buzgalommal fáradoznak, hogy az európai nemzetek közt idegen és egyedül álló népök *eredetét* kinyomozzák. Ezt az ázsiai birodalmakban keresik, melyeket magyar tudósok messzire bekalandoznak. Ezek leghiresbike, Kőrösi-Csoma, Tübetig hatolt s egy ottani kolostorban négy évig merült el nyelvtanulmányokba. Vámbéry Ármin *ugyanazon czélra törekedvén*, bekalandozta (durchstreift) a közép-ázsiai tartományokat Herattól a kaspi tengerig. . . . Vámbéry dervisnek és hadzsinak öltözött át. Nem lett volna rá szükség: kevéssel előtte Thomson és Pelly ezredes európai öltözetben utazták be Afghanistánt és Khivát. Tudományos tekintetben fölötte ártott magának a magyar tudós a dervis minőség felvétele által. A dervis kegyes ember, kinek szemében minden világi dolog hiu füst és pára. Vámbéry tehát sehol sem kérdezősködhetett, nemhogy jegyzéseket tehetett volna. Már az által is gyanut ébreszte, ha azon helységek neveit kérdezé, melyeken átment. Csupán arról tudósit tehát, a mit látott s a mi történt vele. De az által ismeretünk azon tájakról nem sokkal gyarapszik. Masenderan, Asterabad, Khiva, Bokhara, Samarkand, Herat és Mesched felől többet olvastunk másutt, mint Vámbérynél találni. De élményei fölötte érdekesek, s közép Ázsia tájés nemzeti jellegei híven és eleven rajzoltatnak. Az utazás *nyelvészeti* eredményei külön munkában lesznek előadva.“ — Itt először is az a hiba van a felfogásban, mintha Vámbéry a magyarok eredetét, *őshonát* indult volna keresni, a mi legalább is anachronismus, miután Kőrösi-Csoma óta ily expeditiók nálunk nem történnek, — s Vámbéry a *rokon nyelvek* tanulmányozását tette feladatává, tehát oly téren mozog, mi épen korszerü, ha tetszik *divatos* tudomány a német urak között is; továbbá, hogy a szegény védtelen magyar utazót egy sorba állitja egy hatalmas kormány aegise alatt utazó angolokkal, s dervis ruhájáért mintegy kigúnyolja; végre, hogy ez utazástól *minden* tekintetben tudományos fölfedezéseket követel; holott a *nyelvészeti* szempont a fő, s arról még nem itélhet. — Egyébiránt hozzátehetjük, hogy Vámbéry Angliából már megérkezett Pestre, s érdekes utazása magyar nyelven Emichnél fog megjelenni.

* Xántus János többek által felszólittatván, hogy hova kelljen küldeni az amerikai Smithsonian Institutionhoz, az ottani magyarok számára szánt könyveket, ez ügyben több könyvkereskedőnkkel beszélt, s Osterlamm Károly nemcsak azt

vállalá el, hogy minden általa kiadott könyvből egy-egy példányt megküld, hanem azt is, hogy a mások által felajánlott könyveket szivesen elküldi a már általa ismert szállitási módon az Institutionhoz. Méltán megérdemli mind a közbenjáró, mind a vállalkozó a magunk és távolban lévő hazánkfiai köszönetét.

* A Vörösmarty-szobor egylet holnap, deczember 5-dikén délután $2^1/_2$ órakor, tartja közgyülését Székes-Fehérváron, a szobor helyének vég-megállapitása tárgyában.

* Ma egyhete délután két nagy hangverseny ment végbe Pesten. Egyik a muzeum teremében a joghallgatók és orvosok segélyegylete javára, a másik az Europában, a Boskovitz Frigyes uré. Az elsőben a mükedvelők közül Kis Irén k. a. zongora játékával, Trux Húgó hegedüjével nyertek legtöbb tetszést és tapsot; a nemzeti szinház tagjai közül részt vettek: Felekiné asszony, Tóth Kálmánnak egy költeményét szavalva a nála már megszokott szép hanglejtéssel, — Carina, Eckertnek egy csinos dalát énekelve szabatossággal, és Pauli, Hunyadi Lászlóból énekelve egy dallamot. — Boskovitz ur hangversenyének fénypontja természetesen ő maga volt müvészi játékával. Játszott Bachtól egy ábrándot, Gounod Faustjának egy a hangversenyző által átirt részletét, Chopin balladáját, saját magának egy Etude-jét, s végül szintén saját szerzeményét, az „Üdvözlet hazámhoz“ czimü rhapsodiát. Részt vett még a hangversenyzőn kivül Souper Jenő ur, szépen, de németül énekelve. A kevés számu közönség nagy tetszéssel kisérte mindkettőnek játékát.

* A nemzeti szinháznál mostanában a régebbi tagok kezdenek vendégszerepelni. Igy a mult héten Komlóssy Ida Kövérné lépett föl két vendégjátékban, e héten pedig Füredy Mihály fogja énekét hallatni Rigoletto szerepében, melyet régebben oly sokszor s annyi tetszéssel játszott e falak közt. Csütörtökön Csillag Róza k. a. „első szini kisérletül“ Lindában lépett föl. — A jövő heti előkészületre kitüzettek: Vasárnap, dec. 4. A kártyavetőné; hétfő 5. Montjoye, (1-ször); 6. Rigoletto (Füredy Mihály 1-ször); 7. Szövetségesek vagy Montjoye (2-szor); 8. Tell Vilmos; 9. Fel és le (1-ször); 10. Bánk bán.

* A „pestbudai dalárda“ nov. 8-kán tartott tisztujitási közgyülésében karigazgatóul Zimay Lászlót, titkárul Richter Antalt választá meg.

* Szini Károly aláirást (nem előfizetést) hirdet Rousseaunak általa leforditott müveire. Az aláirások dec. 15-dikéig hozzá (Pest 3 dob-utcza 4 sz.) intézendők. Rousseau müveinek magyar nyelven jó forditásban megjelenése tagadhatatlanul nagy nyereség lenne irodalmunkra nézve, s ismeretlen forditásról egyelőre csak jót lévén szabad föltennünk, ajánljuk olvasóink figyelmébe Szini ur felhivását.

* Pap Gyula előfizetési felhivást bocsát ki az általa Nógrádmegyében gyüjtött „Palócz népköltményekre.“ Mi igazán sokat várunk a palócz népköltési gyüjteményektől (bár eddigelé alig került belőlök valami az irodalomba) mert e népfaj, befészkelve magát hegyei és völgyei közzé, ősidők óta háboritatlanul megtarthatá eredeti szólásait, észjárását és az irodalmi nyelvtől legjobban elütő saját hangzóju dialektusát, s ily elszigeteltség mellett csaknem lehetetlen, hogy ősi meséit és dalait is meg ne tartotta volna. A mi a föntebbi gyüjteményt illeti, azt az e téren nagy érdemü gyüjtőnk Erdélyi János következőleg ajánlja: „Pap Gyula sárospataki harmadévi jogász ur fáradozásait a magyar, leginkább palócz népköltészet ereklyéinek gyüjtése körül, valamint a fentebbi nyomtatás alá elkészült gyüjteményt is ösmervén, méltányolván, őt, ki nógrádi születés, s e nemben a leghitelesebb adatokat szedheti, a t. cz. olvasó közönség pártoló figyelmébe őszintén, szivesen ajánlom.“

* Torkos István (a Bolond Miska Baltás Ferencze) ujévkor egy uj élczlapot indit meg „Füles Bagoly“ czimmel. Kivánjuk a Bagolynak, hogy érje el angol rokona — a most már „Nyil“-lá változott — „Owl“ hirét, nevét és dicsőségét.

* Báró Eötvös József, mint az akadémia alelnöke, felhivja az akadémia tagjait, hogy a nagy gyülésre készülendő album számára magukat Schrecker fényképésznél photographiroztassák, a vidéki tagok pedig valamely vidéki photographnál, s aztán az *üveglapot* küldjék föl Schrecker urhoz.

* Győrffi Iván Szegeden megjelent *Toaszt*-jai közt következő székely köszöntést találtunk: „Örömvee való hálákot adok a menybeli atya uristennek eő szen fességének, hogy ez mái ádott szennapra szerencsésen févirjadni engedte szomszéd uramot kigyelmedet. Engedje a tejjes Szent háromság egy örök isten, hogy ez mái szent innapi napot még sok számos esztendők fojtán keresztü megérhesse, békéel erővel egésségvee; adjon az ur isten erőt egésséget segedeemet, sok irigyet, kevés szánót, sót s kinyeret, s jó emberrel ügyet s bajt mindörökkétig. Örözje meg a szent uristen az házi csalárdjával egyetemben tüztő, viztő, rosz ember szándékátó, s minden szerencsétlen vátozásoktó, s adjon szép békeséget s testi leeki ádást.“

* Angol tudósok nagy munkásságot fejtenek ki idegen levéltárak kikutatásában történelmi czélokra. Ily alkalommal oly adatok is kerülnek napfényre, melyek nem az angol történetet tárgyazzák. Igy a velenczei levéltárak buvárlása *Columbos ifjuságára* szolgáltatott eddig ismeretlen felvilágositást. Amerika felfedezőjének élete ugyanis, mielőtt megindult volna, hogy tervének (Indiába *nyugot* felé utat keresni) pártolókat szerezzen, — homályos és bizonytalan; életirói alig tudnak egyebet mondani e korszakról, mint azt, hogy kalandos volt ifjusága és férfikora. De a kalandok természetét magyarázni nem tudják, vagy mesével pótolják. Most a velenczei levéltár némi világ-

gosságot derít e homályba. Columbus nem egyéb volt mint *kalóz*, de nem olyan közönséges, ki maga kezére zsákmányolt vagy szolgálatát akárkinek bérbe adta volna. Mindenkor Velencze *ellen* működött, mint hazája Genua ellensége és vetélytársa ellen. Ezért a velenczei okmányokban a *pirata Colombo* nem nagy barátsággal van emlegetve. Neve azokban 1459-től 1485-ig forog fenn. Ez utóbbi évben nagy osapást ejtett Velenczén, elfoglalva dusan rakott gályáit a Sz. Vincze fok irányában. — Kivált 200 göngy fűszert, 150 hordó malvásiai bort, 30 zsák gyapotot és 40 hordó apró szőlőt emlegetnek sajnosan. Az egész rakodmányt kétszázezer aranyra becsülték. A doge Franczia- és Spanyolországban és Portugalban nyomozást tétetett a tettesek után; s e kalózok névsorában fordul elő „Colombo pirata" is, kinek ugy látszik e merényben való részvételért Portugált el kellett hagynia. Utóbb, mint a Medina Sidonia és Medina Celi herczegek vendége bukkan föl, kiktől aztán Cordovába, Izabella udvarához ment.

* Bourget, egyike Francziaország legnépszerübb dalköltőinek, kinek múzsája leginkább a *Café chantant*-okat látta el vidám vagy érzékeny darabokkal, közelebb meghalt. Csak azért emlitjük, hogy utána tehessük, a mit róla érdemül felhoznak, t. i. hogy ő volt az, a ki inditványozta és törvényesen kivitte, hogy a vendéglőkben és korcsmákban az amolyan, nálunk is felkapott dalnokok által énekelt daraboktól a szerző tantiémet kapjon. Nosza, utána!

UJ KÖNYVEK. *)

SÁROSPATAKI FÜZETEK. Protestans tudományos folyóirat. Szerkeszti és kiadja *Erdélyi* János. Nyolczadik évfolyam, vagy uj folyam első éve. VIII. Szállitmány. N8r. 673—768. l. Ára egész évre 6 ft. (Főiskola nyomd. S.-Patak.)

RÖVID ÉJEK, RÖVID ÁLMAK. (Beszélyek és vigjáték.) Irta *Kvassay* Ede. K8r. 250 l. Szerző sajátja. (Emich Nyomd. Pest.)

A HERCZEG ESTERHÁZY KÉPTÁR műtörténelmi leirása. Irta *Ormós* Zsigmond. N8r. 188 l. Ára 1 f. 50 kr. (Emich nyomd. Pest.)

KÖLTÉSZETTAN. Gymnasiumok számára. Irta *Torkos* László, tanár. 8r. 139 l. Ára kötve 1 ft. Kiadja Batizfalvi István. (Emich nyomd. Pest.)

ÉLETKÉPEK. Beszély gyüjtemény. Irta *Beniczky* Emil. Kiadja Bartalics Imre. I, II. kötet. 12r. 257, 181 ll. (Lauffer bizom. Pest.)

HÖLGYEK LANTJA. Magyar költőnők müveiből szerkesztette *Zilahy* Károly. Egy aczélmetszettel (Ferenczy Teréz arczképe.) K8r. LVI és 320 l. Ára 2 ft. (Heckenast, Pest.)

ÚJ FRANCZIA-MAGYAR és MAGYAR-FRANCZIA SZÓTÁR. A legjobb kútfők, különösen *Molé* franczia szótára szerint szerkesztve. Harmadik tetemesen bővitett és javitott kiadás. *Első* kötet. Franczia-magyar rész. (NOUVEAU DICTIONNAIRE FRANÇAIS-HONGROIS ET HORGROIS-FRANÇAIS d' après les mellieurs ouvrages publiées jusqu'à ce jour et spécialement d' après le dictionnaire français de *Molé* etc.) Lex. K8r. VIII és 415 ll. Ára 1 ft. 60 kr. (Heckenast, Pest.)

MILYENEK A NŐK? Elbeszélések *Jókai* Mórtól. I, II. kötet. K8r. 207, 200 l. Ára 2 ft. (Heckenast, Pest.)

EMLÉKIRAT. Irta *Jósika* Miklós. Első kötet. K8r. 168. l. Ára 1 ft. (Heckenast, Pest.)

TOLNAI LAJOS KÖLTEMÉNEI. N8r. 244 l. és V. Ára? (Kertész, Pest.)

KOLOZSVÁRI NAGY NAPTÁR, 1865-dik közönséges évre. Szerkesztette K. *Papp* Miklós. I-ső évi folyam. (Egy színezett kőrajzzal.) Ára 1 f. Széles N8r. 20 és XXXII. l. (Stein, Kolozsvár.)

EGYHÁZI ÉNEKEK a római katholika anyaszentegyház isten-tiszteletének minden ágára s az év minden ünnepére; a szükségesebb imákkal is ellátva. Összegyüjtötte *Réfy* Lajos, zala-egerszegi iskolamester. Kiadta *Molnár* József, oladi plébános. (Az egyházmegyei hatóság jóváhagyasával.) 8r. XXIV és 532 ll. Ára kemény kötésben 1 f. 20. (Tahy Rozália nyomd. Zala-egerszeg.)

BOTTYÁN JÁNOS, II. Rákóczi Ferencz fejedelem vezénylő tábornoka. Történeti életrajz a kuruczvilág hadjárataival. Irta *Thaly* Kálmán, a m. tud. akadémia l. tagja. Első füzet. N8r. 144 l. Ára? (Ráth Mór, Pest.)

*) Hogy ez állandó rovatot minél teljesebbé tehessük, kéretnek a t. kiadó, illetőleg szerző urak, hogy az ujonnan megjelenő müvekből egy-egy példányt, vagy legalább annak egész czimét, hozzánk beküldeni szíveskedjenek.

NYILT LEVELEZÉS.

P. Pél. A betiltó levél későn jött; már ki volt nyomva. Mi semmiféle kárpótlásra nem tartunk igényt. A neheztelő állapotot egy élőszavunk eloszlathatná: de levélre nem bizhatjuk.

Sz.-Szállás. A „B. czikksorozatát" nem értjük: nincs semmi *fogantyú*, hogy érthessük.

Lasztócz. Elkésett az igazitás, de annyira el, hogy csak a kész példányok megsemmisitésével tehettünk volna eleget.

Orosháza. Csak egy kevés várakozást kérünk. Nem válaszul ezt, hanem félreértés megelőzésére.

TARTALOM.

Vörösmarty életéből. *Gyulai P.* — Miklós napra. *Szász K.* — Matilda. — Elmaradt vers. *Csermelyi S.* — Egy mese, melynek nincsen czime. *Wohl St.* — A szepességiek két hún mondája. *Solcz Fr.* — Irodalom. — Nemzeti szinház. *Gy. P.* — Vegyes. — Uj könyvek. — Nyilt levelezés.

Arany János felelős szerkesztő és kiadó.

Pest, 1864. Nyomatott Emich Gusztáv magy. akad. könyvnyomdásznál.

KOSZORÚ.

Megjelenik hetenkint vasárnap. Szerkesztő szállása, hová a dolgozatok, előfizetési pénzek, reclamatiók is küldhetők: Üllői-út 7 sz.

HETILAP
A SZÉPIRODALOM S ÁTALÁNOS MIVELTSÉG KÖRÉBŐL.

Előfizetés; egész évre 12 frt, félévre 6 frt. Előfizetést elfogad s a lap szétküldését is kezeli Emich Gusztáv kiadó-hivatala: Barátok-tere 7. sz.

MÁSODIK ÉVFOLYAM. DECEMBER 11. 1864. MÁSODIK FÉLÉV. 24. SZÁM.

VÖRÖSMARTY ÉLETÉBŐL.

(Vége.)

Ez ifju költőt, a magyar ujabb éposz hirnökét, Aranyos-Rákosi Székely Sándornak hivták. Erdélyben, a Székelyföldön született, unitarius papjelölt volt, majd tordai lelkész, kolozsvári tanár s végre az unitáriusok püspöke. Nem sokat irt és hamar elnémult. Munkái közt a fent emlitett epikai kisérlet a legnevezetesb. Tisztán aesthetikai szempontból csekély becsü ugyan, de annál becsesb irodalomtörténeti tekintetben, mert a zsendülni kezdő magyar ujabb éposz szellemét és irányát jelöli. Zrínyi óta a magyar epikai költészet mind inkább sülyedett. Zrínyi nemcsak az európai izlés szinvonalán állott, de némikép Tassóval versenyző tehetség volt, a kinek befolyása alatt állott, a kitől kölcsönzött s mégis eredeti tudott maradni. Egy nem rég mult történeti eseményt epopoeiává emel, saját politikai irányát költői fönséges eszmévé magasitja. Mily erő az alkotásban, mennyi eredetiség a kölcsönzésben, mennyi biztosság a jellemzésben. Gyöngyösiben majd semmit sem találunk e tulajdonokból; a mennyire felülmulja elődjét a költői szólam magyarosságára és rhythmus bájaira nézve, épen annyira utána áll minden egyébben. Gyöngyösi tulajdonkép, verses krónikákat, történeti éneket irt, azonban nem törekedett hűségre, mint Tinódi; nemcsak krónikás, hanem költő is akar lenni, leleményekkel vegyíti krónikáját s épen nem veti meg az allegoriai és mythologiai elemeket sem. Használja a csudálatost is, de minden epikai magasb czél nélkül, megkisérti a bonyolitást, de távolról sem emelkedik egy kerek mese tervéig. Müvei a krónika, éposz, és verses regény különös vegyületei, erős lyrai hangulatokba olvasztva. A XVIII-ik század époszai még hátrább állanak. Horváth Ádám Hunniásza és Rudolfiásza, Kulcsár István Nándorfehérvári Győzedelme, Gáti István II ik Józsefe, Etédi Márton Magyar gyásza, Vályi Nagy Ferencz Hunyadi Lászlója és Pártos Jeruzsáleme epikai költészetünk tökéletes sülyedtségét mutatják. Nincs bennök semmi költői, se a tartalom, se a forma tekintetében, s a mi uj volna, az nem egyéb, mint Voltaire Henriasának szerencsétlen hatása. Igy állott epikai költészetünk a XIX. század elején, pedig közönség és irodalom semmit sem ohajtott inkább, mint egy époszt, a dicső multat a sivár jelen kárpótlásául. Irók és közönség buzditották egymást s Árpád honfoglalásának megéneklését kivánták hallani. Már Ráday Gedeon készült egy Arpadiászt irni, Csokonai fölhagyott minden egyébbel, hogy — a mint maga mondja — „halála napjáig azon a heroica epopoeián dolgozhassék, melyet Árpádról vagyis a magyarok kijöveteléről akart a maradék számára Homerus és Tassó nyomdokain készitени.“ Horvát István 1818-ban egész lelkesüléssel szólitja föl Horváth Endrét, hogy irjon egy epopoeiát Árpádról; Horváth Endre egy episztolában mentegetőzik, elmondja,

mennyi az akadály, részint a tárgyban a monda hiánya s a történeti hézagok miatt, részint viszonyaiban, melyek nem engedik meg a költői csendes munkásságot, de azért őstörténelmi tanulmányokhoz kezd s már foglalkozik Árpádja tervével. S im e vágyódás és vajudás közepett előáll Székely Sándor négy énekes époszával. Az uj korszak hajnala derengeni kezdett epikai költészetünkben is, s első sugara Székely Sándor kisérlete volt. E kis mű egy pár vonásban már kimutatja az uj irányt, mely egészen szakitani akar a multtal. Székely nem követi se Zrinyit, se Gyöngyösit, se pedig a XVIII. század epikusait. Nem a közel multból veszi tárgyát, a szorosan vett történelmi korszakból sem, hanem az őstörténelemig, a húnokig megy vissza, s a mondák földjét tapodja. Hősei nem a Zrínyi keresztyén istenét imádják, az Olymp istenei sem szerepelnek, mint Gyöngyösinél s a XVIII-ik század epikusainál: a magyarok istene őrködik népe fölött, kit önkényesen Haddurnak nevez, egy rosz szellem ármánykodik ellene, a szélvésztámasztó Nemere, kit a székely hagyomány maig is emleget. Részint a már megindult őstörténelmi vizsgálódások, részint pedig Klopstock példája vezették Székelyt a magyar mythologia e fölélesztésére vagy jobban mondva fictiójára, mely oly mély nyomot hagyott maga után, hogy egész Aranyig minden epikus elfogadta Hadurt, csak Nemere esett el, kit Vörösmarty Ármánynyal helyettesitett, a persa Ahrimán példájára. A Zrínyi-féle fönséges conceptióra, erős compositióra Székelynek épen oly kevés tehetsége volt, mint törekvése; de a mese kerekdedsége iránt már több érzéke van, mint Gyöngyösinek. Gyöngyösi lyrai hangulata megvan Székelynél is, de pathetikusabb, ossiános, s tele az ősdicsőség iránti lelkesüléssel. A külformát illetőleg Székely egészen szakit a régivel, a hexametert veszi föl a hagyományos magyar Sándorvers helyett. Im rövidbe vonva az uj magyar éposz, melynek e sajátságai egy évtized alatt egész erejökben kifejlettek. Nagy mozgalom volt ez: époszunkba uj lélek szállott, visszatért valódi forrásához, az ősmondákhoz, megteremtette a magyar mythologiát, mely nem levén erős ellentétben a keresztyén eszmékkel, visszatetszés nélkül táplálhatta a nemzeti érzelmeket, és végre, kivévén a külformát, mindenben nemzeti lőn, ugy tárgyban, mint felfogásban. E mozgalom nélkül lehetlen lett volna a legujabb fejlődés, mely a megnyert nemzeti tartalmat a hagyományos külformával is kibékitni törekszik, a mondákat a népköltészet alapján naivabban fogja fel s a lyrai hangulatból kibontakozva, az epikai compositióra veti a fősulyt.

Vörösmarty már régebben költői inspiratiók között olvasta Béla király Névtelen Jegyzője krónikáját, már forrott fejében az ősi dicsőség éposza, midőn 1823 elején kezébe akadt Székely kisérlete. Ösztönt, buzditást, termékenyitő eszméket meritett e kis műből nagy művéhez. Ő is épen az ősmondákkal foglalkozott, magyar mythologiai alakokat keresett, politikai eseményektől táplált hazafiui lelkesedés égett szivében, s a magyar hexametert akarta megszólaltatni méltóan nagy tárgyához. Kapva kapott a kisérleten, kivált a magyar mythologiai kezdeményen, melyet annyira alkalmasnak talált tovább képezni és kiegésziteni. Soha sem feledte el, mily nagy befolyással volt reá e mű, s midőn az ő ragyogó hire mellett rég elfeledte a hálátlan közönség és irodalom Székelyt, őszinte hálával vallotta be barátjainak, hogy mily sokat köszön Székelynek, mert nélküle később, vagy talán soha sem irta volna Zalán Futását, avagy mindenesetre máskép.

Azonban az irodalmi és politikai hatáson kivül volt egy harmadik is, mely nagyban befolyt Zalán Futására, s ez Vörösmarty első szerelme. Majdnem tiz évig e szerelem egyik főforrása költészetének. Nemcsak mint lyrai költő énekli meg kedvesét, mert 1830-ig majd minden szerelmi dalát ehhez intézi, hanem mint epikus is. A deli Hajna, a szöghaju nyájas Etelke, szép Zenedő, szelid Enikő, bús Ida, mind a költő kedvesének eszményitett képei. Zalán Futásában a délszaki tündér panasza tulajdonkép a Vörösmartyé, Cserhalomban a kún ifjak énekeiben kedvesét dicsőiti,

Egerben a haldokló Omár búcsúja saját szerencsétlen szerelmének hattyudala. Lyrai és epikai költeményeiben egyaránt többször emlegeti a déli tájt, a Völgységet; amaz általában Tolnamegye, ez Bonyhád vidéke, mely a völgységi járásban fekszik. Néha meg-megszakitja az elbeszélés nyugodt folyamát és szerelmi ömledezéssel sohajt fel. Igy Zalán Futása kilenczedik énekében, midőn Hajnáról ir :

Délnek völgye, szivem titkának régi hazája,
Dél völgyében is ily tüzes a lány szép szeme. Rajtam
Nem könyörül, de megöl ragyogó sugarával utóbb is
Vagy hova vesztem el igy? . . Megtérek, Hajna, tehozzád!

Igy Széplak bevezetésében :

Téged is, oh Völgység! az idő kiragadjon-e tőlem,
Szóljak-e mindenről, ha dal ébreszt, csak ne terólad?
És ha neved zendül nagy késő korra lejutván,
Senki ne tudja, hogy oly szentté lett tájad előttem?
Hogy fiatalságom tündérországa te voltál?
Halmaidat koszorúzza borág, koszorúzza tetődet
Százados erdőség; köztök mint égi maradvány
Nyulnak el a völgyek, fiatal szépséggel igézők:
Ott mikor elfáradt testem nyugalomra hanyatlik,
Lelkem, az ifjúság képét öltözve magára,
Ábrándozva bolyong egyedül a csörge pataknál,
S szárnyain ismét a szerelemnek hordja bilincseit,
S hordja szelid kötelét az elomló szőke hajaknak.
Álmaiból virradnia, haj! mért kelle, miért kell,
Megsiratott szép völgy, szemeimtől messze maradnod,
Hogy soha több vig hang dallód ajakára ne kelljen,
És legyen a dalban minden, szava, mint szive oly bús?

Ez első szerelem aranyozta meg és föllegezte be Vörösmarty ifjuságát, ennek emlékéből táplálkozott költészete még férfiu napjaiban is. 1830—1842-ig aránylag kevés szerelmes verset ir, inkább csak ez emlék visszhangzik szive és lantja húrjain; vegyül közéje ugyan egy-egy ujabb benyomás is, de nem mély, sem tartós, csak 1842-ben érzik ujra lyráján az erősb szenvedély, midőn ismerni kezdi azt a leányt, kit aztán nőül vesz. Két nő folyt be elhatározóan költőnk sorsára és költészetére. Az elsőt az ifju képzelődés, az érezni kezdő sziv ábrándjával szerette, a másodikat a férfiu szenvedély egész mélységével és hevével. Az első szerencsétlenné tette mind őt, mind saját magát; a második egészen boldogitá e hü szivet, mely vesztesége fájdalmával magába vonult s tizenöt évig többé nem nyilt meg senkinek. Első szerelme együtt ébredt hazafifájdalmával, majd a hazafi remények enyhitették a szerelem veszteségét; második szerelme a haza jobb napjaiban lángolt föl, de boldogságát nem sokára a legmélyebb hazafifájdalomnak kellett megzavarnia. E csöndes, hallgatag férfiu a hazafiuság és szerelem mennyi örömét és kinját élte át! Nem ok nélkül zengett e két érzés lantján oly elragadón; emléke méltán szent a férfiak és hölgyek szivében.

Vörösmarty első szerelmi viszonyáról sokkal kevesebb adatom van, mintsem részletesen rajzolhatnám. Azt sem tudhatni, ki volt e szeretett leány, csak keresztneve maradt fenn. Etelkának hivták, legalább igy emliti Vörösmarty Zádor György barátjához irt leveleiben, igy nehány költeményében is. Annyi bizonyos, hogy 1821—22-ben kezdődik e szerelem, midőn az ifju költő már Tolnamegyében lakott. A Perczelcsalád rokona volt-e e leány, vagy valamelyik szomszéd birtokos leánya; Börzsönyben, Bonyhádon vagy másutt ismerkedett-e meg vele: mind nem tudhatni biztosan. Annyi azonban elég világosan kitetszik a fennebb emlitett levelekből, hogy Vörösmartyhoz képest gazdag volt,

hogy Vörösmarty titkon és reménytelenül szeretett, s minden erkölcsi erejét össze kellett szednie, hogy elfojtsa évekig táplált szenvedélyét, visszariadjon a vallomástól s ne kösse minden világi kilátás nélküli pályájához azt, kit mindenek fölött boldognak ohajtott. Lehet, sőt valószinű, hogy e szerelem eleinte csak költői ábránd volt, a sziv első határozatlan izgalma, a költő fölhevült képzelődése, mely tárgyat keresett álmainak. Maga mondja egyik levelében Zádorhoz: „Áldom őt, mert általa fejlett ki bennem minden érzemény.“ Egy másikban: „Hogy Szép Leányom tetszik, örülök. Tudod, kit gondoltam, ennek köszönhetek én mindent.“ Azonban a költői ábrándot részint a magány, részint a szeretett leány bájai lassanként szenvedélylyé érlelték. Vörösmarty, ugy látszik, sokszor megfordult társaságában, mind mélyebb hatást tőn reá szépsége, mind inkább tanulta ismerni, tisztelni, szeretni szelid, tiszta lelkét. Hogy mily benyomást tett reá, mutatják époszának nőalakjai, kik majd mindig a szűzi szemérem, a naiv kedvesség s csendes mély érzelmek bájaiban jelennek meg. Vajon szerette-e őt e leány? Nincs reá biztos adat. Vörösmarty leveleiben hallgat róla, sem ezt, sem azt nem emliti. Ugy látszik kedvelte társaságát, s a Vörösmartyéhoz hasonló tekintetek korlátolták érzéseit. Titkos, néma szerelmi viszony létezett köztök, melyet egyik fél sem szegett meg soha. Vörösmarty mélyen magába zárta titkát s egész 1825-ig legkedvesb barátjai előtt sem nyilott meg, egyetlen levelében sem érinté. Csak akkor kezdett szólani felőle, midőn már hajlama szenvedélylyé erősödött s mintegy enyhületet keresett barátjai részvétében. Gondolatban százszor széttépte e viszonyt s nem téphette szét, menekülni kivánt tőle és szenvedélye visszavonta, hogy legalább még csak egyszer láthassa őt. Küzdött egész erejéből s erőtelen volt, de az elhatározó perczben mégis legyőzte magát. Tulajdonkép a szeretett leány boldogságáért mondott le szerelméről, s egy általa annyira tisztelt család nyugalmát feljebb becsülte, mint saját szenvedélyét, mely csak egyedül neki teremhet kinokat.

1825 augustusában még egyszer le akart rándulni Tolnamegyébe, hogy végbúcsut mondjon ifjusága tündérországának. Zádor, ki ugy látszik egyedül volt beavatva barátja szerelmi titkába, aggódva kérdi levelében: „Hát csakugyan lementél-e?“ „Nem, barátom — feleli Vörösmarty Pestről 1825 aug. 27-ről — itt maradok (sept.) 8-ig munkám miatt, s azután sem sietek igen, mert nincs nekem ott számomra semmi is. Ha a sötétség országába mennék, nem esnék nehezen, mert mondhatnám: uram, te sötétnek teremtetted ezt és szép nem is volt soha; de én láttam a déli völgy világát s most ő nincsen ott. Nem is kérdettem meddig marad el, vagy még vissza jő-e? mert mit használ, a valóságot ugy is elég korán lesz megtudnom. Gyermeki könnyüséggel azt gondoltam tán látom még egyszer, s ezt gondolnom is oly kedves vala. Most kegyetlenül vége lesz mindennek. Iszonyú ürességet találok majd ott, hol mindenem volt, borzasztó csendet, hol az ábrándozás kedves alakjai bájosan zengettek körömben. Vergődő kedvem egészen oda van. A bánat és evődő fájdalom egész táborával általment lelkemen: olyan az, mint az eldúlt mező. Meggyilkolva fetrengenek rajta az élet örömei, s a mely még csak haldokol közöttök, jajgatással borzaszt. Igy vagyok most, nem tudom, hogy lesz tovább; tán gyógyít az üdő, de ugy vélem, hogy az a gondolat, mely képzelt boldogságomban szőve volt, pótolhatlan hiányt fog hagyni egész életemben. Attól, kit mindenek felett hatalmasnak hiszek, lehetetlenséget nem akarok kérni, a mi pedig azonkivül lehetséges, az mind csekély nekem. Ha visszatértemben látni találsz, keresztül látsz rajtam, mert előre képzelem, hogy le leszek sujtva. Mily boldog Maróti, miért nem tanultam az ő mesterségét, nyelveit, elmennék a Jegekhez, hogy fagyaszszanak meg, el Kaukazushoz, hogy temessen el, itt megholt testemnek fájni fog a föld is, nem hiszem, hogy szünhetik fájdalmam, mert csontom, velőm, s

talán minden hajam szála el van fogva általa.“

E levél híven festi Vörösmarty hangulatát, s egyszersmind azt is mutatja, hogy mily erőt vett rajta eltitkolt szenvedélye. Vörösmarty nem kedvelte a költői szárnyalást prózában, s leveleiben nem szokott érzésekben áradozni, s im e levelében egész szenvedélyességgel tör ki. Ohajt és fél találkozni a szeretett leánynyal, barátja vigasza nem hat reá s még egyszer átéli boldogtalan szerelme minden örömét s kinját. „Itt vagyok — irja Zádornak 1825 sept. 28-ról — s itt van elválhatlan társam a reménytelenség. Minden, a mi sanyaru és lesujtó lehet, megvan e mondásban; elgondolhatod, hogyan voltam, mikor ezt éreztem. Ő nem örökre távozott el innen, s mikor megjöttem már itt volt. Oh barátom, micsoda szárazság, micsoda üresség ez ahhoz képest, a mi bennem forr, de nem keresem a szavakat, leirom, a mint tollamra jőnek. S ha csak század része lesz is a valóságnak bennök, elég ez arra, hogy szánakodjál rajtam. Látom leveledben, mindent elővettél, a mi vigasztalásomra lehetne: részvétedet, hazámfiai szeretetét fáradozásaimért. Mind igaz lehet ez, de én nem hallok semmit is. Ha isten angyalai az üdvösség csengetyűjével csengetnének is fülembe, ha a paradicsom legékesb madara repkedne is körülem édes dalával, de bár maga a testesült öröm biztatna is, nem hallanám őket. Siket vagyok mindenre, mint a nehéz föld, csak fájdalmamra nem. Ne gondold, hogy önként kerestem csüggedésemet, a mit csak képes voltam megtenni, megtettem előre, hogy annak idejében könnyebben türhessek, de halljad mindenestül, s talán utolszor, veszendő ügyemet. *Meglett koru vagyok és semmi kilátásom.* Ennek méltó meggondolása arra határozott, és szinte megkeményitett lejövetelem előtt annyira, hogy akármi hideg elfogadást, sőt tán megvetést is képes lettem volna elszenvedni. Nem is csalatkozám, a legérzéketlenebbül és szinte megfásulva állottam előtte első pillanatban, s ő azon szelid mosolygással, melylyel mindeniket fogad, fogadott engemet is. Ifjusága legszebb biborában állott, alkony felé szülei, és testvérei körében, hasonlithatlan szépségü sugár termete nem mutatott földi származásra, mint az örömnek angyala ugy fogadott tiszta, bútlan tekintetével. Én, a ki kevesebbet vártam, olvadozni érzém elfásult szivemet, s hálát adtam istenemnek, hogy még egyszer láthatom. Nem is kivántam többet, de tudod, gyarlók az emberek. Én holmi apróságokkal foglalatoskodtam, s ő ismét hozzám jött hogylétemről kérdezősködvén. Ha egy kézmorzsoló hitvány kérdezne igy, fülem sem csendülne, de midőn a kérdés szép hangjai ezüstként hangzanak oly ajakról, melyen még csak ily csekély kérdésért is a szemérem harczol, oh akkor, barátom, ne legyek-e oda? Láttam, nem a szerelem szólamlik meg belőle, de még egyszer megáldám istenemet, hogy őtet láthattam, s erősen fogadtam, őtet holtig emlékezetemben éltem angyalának tartani. . . De mily erőtlen vagyok feltételemben! Akármit beszéltem ezelőtt felőle, tudd meg, hogy az mind hiba volt. Oh csak valami kivetőt találhatnék benne. Nem találok s a mit bennem iránta most már csak tiszteletnek véltem, minden képtelenségek belátása mellett is szerelemmé vált. Itthon van, de már majd bizonyos jelensége van, hogy nem soká marad. Kimélnek jelenlétemben, de mégis ugy vagyok, mint a mely hajót az örvény több mérföldről besodor, nem hirtelen vész, de minél később, annál szörnyebben és bizonyosabban. Igy a rosz jövendő tárva áll előttem s ha Pesten más életet nem választok, rövid idő után bizvást vess keresztet reám. . . Haj, csak tizenhat esztendős koromtól fogva nevelhettem volna mostani észszel magamat, Maróthi most nem menne maga s én nem tépelődném gyávaságomon.“

E levél leghosszabb Zádorhoz irt levelei közt; még jól esik beszélnie szerelméről, még nem jött el az elhatározó percz, még nem jutott szenvedélye legyőzéséhez. Későbbi leveleiben már inkább csak érinti szerelmét; megtörtént, a mire rég készült, s az eltemetett szerelem fájdalma csak néha nyilallik át sorain. „Hallád, hogy itt vagyok

— irja Pestről 1825 nov. 6-ról — képzelheted, hogy el is kellett jönöm. Oh barátom, ez az eljövetel legalább csak keserves lett volna. Nem volt. Nyomorult szavakkal tudtam elbúcsúzni s a fájdalom bennem gunykaczajjá vált... Képzelheted, hogy lehet annak dolga, a kit végtelen pusztában kezd megvenni az isten hidege: ugy vagyok én az élet pusztájában, fázni kezdek s a boldogtalan emlékezet nem melegít többé. Legalább csak uj lelket vehetnék, felöltöztethetném a remény és szerelem bibor köntösébe s ifjuságát a képzelődés gazdag virágaival ékesithetném föl, de el vagyok temetve, s a remény s szerelem hervadtan áll jó kedvem sirjánál. Ezt olvasom, ha mélyen szivembe tekintek, de talán annál kevesebb gondomat foglalja el ezután az ábrándozás, s hideg észszel a külső jobblétért tán többet tehetek. Ezt várom, s ha boldog nem is, tán nyugodtabb lehetek." Egy Zádorhoz irt másik levelében már nyugodtabb, üdvözli házasulandó barátját és széttépett boldogságára gondol: „Adja isten oly boldog légy, a mint azt érdemled: boldogságom ugy is abból fog állani, ha hazám és ti boldogok lehettek. Én is lehettem volna, de haj mily véghetlen nagy lépés van a lehetéstől az azzá lételig, s mégis hány van, a ki az sem lehetett volna, mert szivén kivül kereste a boldogság forrását." Néha gunyosan fordul maga ellen. „Lásd én — irja szintén Zádornak — lassanként beleszokom a jókedvbe, ki tudja, bele halok-e? Azt gondoltam, hogy majd se nem ehetem, se nem ihatom, pedig dehogy nem. Csak elfásulok lassanként s magam sem bánom, legalább faraghat a sors belőlem a mit akar, bálványt vagy bitót." Évek multával is sajogni kezd a behegedt seb. „A napokban — irja Zádornak Pestről 1827 august. 28-ról — itt lesz Etelka, nem tudom megláthatom-e? Talán fogom látni, de mért nem oly szemmel, mint öt évvel ezelőtt, akkor egy tekintet hónapokig elálmodoztatott volna, most talán meg se indithat, annyira se vihet, hogy a multra visszanézvén borzadjak magamtól."

Im lassanként kialvó szenvedélye, de a melynek emléke folyvást termékenyíti költészetét. Nemcsak Vörösmarty nem lett boldog, de az sem, kit annyira boldognak ohajtott s kinek épen boldogságáért győzte le szenvedélyét. Etelka férjhez ment ugyan, de a mint Vörösmarty maga mondá egykor, nem volt boldog és sokat szenvedett. De mindez régibb dolog. Midőn 1823-ban Vörösmarty Zalán Futásába kezdett, a fejlődő ifjuság bájaiban virult Etelka, s az ifju költő ébredő szenvedélye hevével szerette. Hazafi és szerelmi lelkesülés melege alatt született a magyar uj éposz, s azzal költője, ugy látszik, nemcsak hazája, hanem szerelme oltárán is áldozni kivánt. 1823 őszén már kész volt belőle nehány ének, s Vörösmarty félművel, de egész lelkesüléssel sietett Pestre.

GYULAI PÁL.

ZILAHY KÁROLY EMLÉKEZETE.

(Szavaltatott a nemz. muzeumban Zilahy Károly siremléke ügyében tartott hangversenyen, dec. 8. 1864.)

Láttuk lelked szilaj hatalmát,
S eget ostromló harczait;
Bámulattal pilantottak rád
A kemény tölgy, a durva szirt.
Mint egy Titán, ugy jelentél meg,
Jeligéd volt: föl, bárhogyan!
Villámait a dörgő égnek
Rá visszasujtva daczosan.

Láttuk! de bár ne láttuk volna!
Nem látnók most betörve föd;
A zászló még most is lobogna,
Biztatva a csüggedezőt.
Nem tudtad, hogy a halhatlanság
A halálhoz mily közel áll:
Egyszerre kell! szólt benned a vágy,
És sorsod im kora halál!

Leomlom a sirnál . . . mit szóljak?
Könyeimtől ázik a rög.
Hadd folyjanak! Oh bár méltólag
Megsirathatnálak velök.
Az álmok, a meggyőződések
Könyeznek itt érted velem:
— Mehetnek már utján a szélnek,
Vert had gyanánt, vezértelen!

De nem! Könyüt a szem ne ejtsen!
Mint férfi estél harcz között.
Még ott volt a fegyver kezedben,
Midőn erőd már megtörött. *)
És a hősnek, ki ekkép mult ki,
Volt sorsa bármily szomoru:
Nem könyü kell, mely el fog mulni,
Hanem fejére koszoru.

Im vegyed azt! Mig álmok vannak,
S tettvágy dagad az ereken,
Mig kitartó harczok vivatnak,
Hihetlen bár a győzelem,
Mig a hir és a halhatlanság
Csodákra lelkesitenek:
Addig a föld büszke marad rád,
Hogy az ember tőle ered!

DALMADY GYŐZŐ.

*) Kezében irónnal, Ariostót forditva, halt meg.

MATILDA.

(Folytatás.)

A hajón zene volt. Valami szerencsétlen vak hegedűs hallatá siralmas játékát, melyen több körülöttünk lévő szakértő gúnyosan mosolygott. Én nem vagyok szakértő a zenében; a magasabb zenét nem birom felfogni, de néha a legegyszerübb, vagy talán épen a legsilányabb meghat és szivemhez szól. Igy voltam most a szegény vak művész zenéjével; s mig Rolandseck omladozó ívboltozatára tekinték fel, keblemet sajátságos édes-bus érzés fogta el.

— Mily szép . . . mondá Matilda halk hangon mellettem, s a mint felpillanték, láttam, hogy rá is nagy hatást gyakorolt e szép regényes vidék. Hosszan nézett a megettünk elmaradt omladékra s a zárdára, mely előtte egy szigeten emelkedik. Arcza el volt tőlem forditva; de a mozdulatból, melyet kezével tett, láthatám, hogy könyet törölt le szemeiből. Hirtelen visszaforditá fejét s tekintete az enyimmel találkozott. — Matilda zavarba jött s elpirult. Kis szünet után kérdé, hogy hegyes vidéken lakom-e?

— Nem, sikságon; oly sikságon, melyen a szem a legtávolabbi láthatáron sem találkozik bérczekkel.

— Nem tesz-e szomoru benyomást az emberre?

— Reám nem. Igaz, hogy megszoktam; nem tudom, a ki először látja, milyennek találná. Engem a tengerre emlékeztet.

— A tenger is sokakra sajátságos hatással van: gondolkodóvá teszi, elszomoritja. Én szeretem azt — tevé hozzá halkabban, mintegy maga magához szólva; aztán, tekintetét mereven a habokra függesztve, elhallgatott. Többé nem vett a bátyja s köztem folytatott beszélgetésben részt, csak időről időre nehányat köhintett, azon csodálatos száraz hangon, melyet oly roszul esik hallani.

Másfél óra mulva Bonnban voltunk.

— Legyen szives — mondá Latham felém fordulva — az estét nálunk tölteni. Anyám igen szereti ha látogatói vannak, s bizonyosan nagyon fog örvendeni, ha önnel megismerkedhetik.

Szükségtelen is mondanom, mily örömmel fogadám el e meghivást, s csak

rövid időre bucsuzva el utitársaimtól, a fogadóba mentem.

Öt óra volt. Még egynehány órának kellett eltelni, mielőtt Lathamékhoz mehettem. Mit tegyek addig? — Legelébb átöltözködtem, aztán ki akartam menni egy sétát tenni a városban. Már vettem kalapom, midőn eszembe jutott, hogy a könyv, melyet Matilda ideadott volt, még nálam van, s minthogy estve vissza kell neki vinnem, épen átnézhetem addig.

Igen csinosan irt munka volt. Egy fiatal leány története, ki gyermekkorára gondolva vissza, nála nehány évvel idősebb unokabátyja emlékével találkozik szüntelen. Játszótársak voltak és nagyon szerették egymást. A fiu tengerész lett, s mióta tizenharmadik évét betölté, nem találkozott többé hugával. A leány szép, de vagyontalan s egy nagyon gazdag orosz herczegnek megtetszik. A leánykának hizeleg az, hogy a herczeg, mellőzve idősebb tetvérét, őt választja figyelme tárgyául; nagy vagyona is elkábitja s elhiteti magával, hogy szereti. Ha néha eszébe jut, hogy nem ilyennek képzelte volt az egyént, kit férjül óhajtana, elnémitja kétségeit a fény, mely a herczeget környezi, s melynek egy része már most is saját magára is árad. — A hiu leány hozzámegy az orosz herczeghez. Esküvőjét megelőző napon váratlanul megérkezik hajdani játszótársa, ki nagy örökséghez jutva, elhagyta a tengerészetet, visszatért Angliába s most jön rokonait meglátogatni. Alig van egy félórát nálok, a menyasszony átlátja, hogy ő az ki boldoggá tudná tenni. A herczegnek is megtetszik a fiatal ember, s midőn másnap az elinduláskor bucsuzik neje rokonaitól, felhivja, látogatná meg őt Oroszhonban. Ez igy is történt, s a herczegné s a volt tengerész belészeretnek egymásba. Nem vallják be szerelmöket egymásnak; ismét elválnak; de Némethon valamely fördőjében ujra összejőnek s végre a hiuságáért és nagyravágyásáért bünhödő nő búskomorságba esik, s két évre férjhezmenetele után meghal.

Mire elvégeztem a könyv lapozását, kilencz óra volt s én Lathamék szállására mentem. Arthurhoz vezettetém magam s vele együtt mentem be szüleihez.

V.

A család magából az öreg Lathamból, nejéből, Arthurból és három nővéréből állott, kiknek egyike idősebb, a másika ifjabb volt Matildánál.

Mindnyájan igen nagy szivességgel fogadtak, s az első percztől fogva egészen otthonosan érzém körükben magam.

Midőn én beléptem, Lathamékon kivül csak egy fiatal nő volt a szobában, Miss Knite, ki a napot nálok töltötte; de csakhamar több vendég érkezett s egy meglehetős nagy társaság gyült össze. Lathamék szerették ismerőseiket estvénkint házuknál összegyülve látni, s mint Arthur mondá nekem, naponkint voltak vendégeik theára.

Matilda testvérei, Mari és Jane, csinos leányok voltak; de csinosabb és eszesebb nálok Miss Knite. Erről könnyü volt egy negyedóra alatt meggyőződni, hanem arról is, hogy ama csipős, elkeseredett kedélyü személyekhez tartozik, kik kedvöket lelik abban, ha másoknak kellemetlent mondhatnak, s szeretik mindennek a kedvezőtlen oldalát emelni ki.

Én Matilda mellett ültem s beszélgettünk egymással, midőn tiz óra felé behozták a theakészletet s Matilda elébe az asztalra letevék. Ő a theakészitéshez akart fogni, de e perczben az asztal tulsó végéről Miss Knite átszólt:

— Kedvesem, — mondá, hozzá intézve szavait, — te az uttól bizonyosan fáradt vagy; mára felmenthetnéd magad szokott kötelességed alól; én szivesen elkészitem a theát helyetted.

— Köszönöm, — viszonzá Matilda, — ez nem nagy fáradság; igazán, Alice, ne csinálj végettem alkalmatlanságot magadnak.

De Miss Knite e közben már felállott volt, s felénk közeledett.

— Kedves Matildám, — mondá most Mrs. Latham is, ki hallá Miss Knite ajánlatát, — minthogy Alice oly jó s felajánlja magát, nyugodd ki te magad. Catarrhusod

oly erős; mondád, hogy fejed is fáj, add helyedet Alicenak át.

Matilda felállt s Miss Knite mosolyogva foglalta el helyét. Nekem ugy tetszett, mintha sajátságos kárörvendő kifejezéssel tekintett volna reám, s e percztől fogva még határozottabb ellenszenvet érzék e leány iránt. A másik oldalon mellettem ülő idős asszonyság felé fordultam s oda kezdtem beszélgetni; de alig öt percz mulva nyilt az ajtó, s egy éltes házaspár lépett be.

Mintha csak valami jó szellem küldte volna felszabaditásomra! Hirtelen felálltam, s karszékemet, mely egy volt a tiszteletthelyek közül, a nőnek engedve át, nehány a szobában le s fel járó urhoz csatlakoztam.

Képzelhetni, hogy nem maradtam soká velök: Matildához közeledtem, s csakhamar ismét mellette foglaltam helyet. Meg nem állhattam, hogy egy diadalmas tekintetet ne vessek Miss Knitera, ki tisztes szomszédnéi közt nem épen a legvigabban nézett ki.

Darabig átalános beszélgetés folyt a kis asztalnál, mely mellett Matildán s rajtam kivül nehány más fiatal leány és férfi ült. De apránként e kis társaság is még kisebbekre oszlott, s én mintegy magamra voltam hagyva szép szomszédnémmal.

— Visszahoztam könyvét — mondám; — átnéztem s én is igen érdekesnek találom.

— Ugy-e bár, szép kis elbeszélés! Mit tart a hősnőről?

— Nem sok jót. Előbb hiu, aztán gyenge...

— Gyenge! — mondá Matilda, némi hevességgel szakitva félbe szavaim. — Ön gyengeségnek tartja szerelmét? Szegény, nem tehetett róla, s csak haldokolva vallá be.

— Nem küzdött ellene; minden benyomásnak engedett; s midőn a végén oly nagyon szerencsétlen lesz, az ember alig képes szánni. Én önkénytelen arra a gondolatra jöttem: nagyon is ugy kell neki.

— Ön roppant szigoruan itél — mondá Matilda oly komolysággal, hogy én csudálkozva pillanték rá. — Tekintetbe sem veszi, hogy midőn a herczeg házassági ajánlatát elfogadta, mily fiatal volt még.

— Annál inkább kell kárhoztatnom. Ha tiz évvel idősebb lett volna inkább megfoghatnám, hogy kiszámitásból, minden anyagi előnyt fontolóra véve, tesz egy oly lépést, melyet egy 16 éves leány, ha szive és kedélye van, csakis szeretetből tehet.

— Mily különös, hogy majdnem mindenki igy vélekedik, s ily fonákul itéli meg a nőket! Oly nagyon fiatal, — hiszen 16 éves korában még valósággal gyermek a leány, — nem tudja mit tesz, és gyakran nagy sulyt fektet oly dolgokra, melyek se megelégedést, se boldogságot nem nyujthatnak. Gazdagság, magas rang — ez mind olyan, mi egy éretlen, könnyelmü elmét elkábithat; de épen, ha szive és kedélye van a leánynak, csakhamar át kell látnia, hogy csak üres szavak és csaló külszin. Elméje kifejlődvén: szebb, nemesebb, magasztosabb után vágyódik, s nehezebben elégithető ki.

— Ön, ugy látom — viszonzám mosolyogva — kevesebbet bizik az ártatlan, gyermekies természetben, mint a tapasztalásban. Nem találja, mint sokan, hogy a világ elrontaná azt, mit a természet tisztának és szépnek alkotott; — átalán több erényt tulajdonit az észnek mint a szivnek.

— Mind a kettőnek egyformán. De mig egyrészt nem látom át, hogy kinek igazán jó szive van, azt, azért mert egynehány gonosz emberrel ismerkedve meg, nem tarthat mindent oly jónak mint minőnek gyermekkorában képzelé, el kell hogy veszitse; addig másrészt arról meg vagyok győződve, hogy az ész, jobban mondva az *okosság*, egy bizonyos pontig minden évben gyarapszik. Mit isten az ember kedélyében jót és szépet alkotott, az nem vész oly könnyen el; ha pedig a kifejlődés, kiképzés kárára volna az elmének, nem ébresztené fel minden kebelben a vágyat utána s nem segitené elő. Nem látja ön is át, — folytatá mindinkább hevülve, — hogy miután a sziv és ész együtt itél legnemesebben: természetes, hogy a kissé érettebb, okosabb leány nemesebb elhatározásokra

bir jutni mintegy 16 éves gyermek, kinél a sziv csak annyiban nyilvánul, hogy másnak rosszat nem kiván s mindent oly fényesnek, oly szépnek hisz, mint a minőnek látszik?

— Oly meggyőződéssel beszél — mondám gyönyörrel tekintve szép tüzes szemeibe — hogy igazán könnyen véleményére térithetne.

— Ha meggondolja a dolgot, bizonyosan már is véleményemen van — viszonzá Matilda. — Nem találja ön is, hogy mentül okosabb az ember, annál inkább átlátja, át *kell* látnia, hogy igazi boldogságot csak a legtisztább, legönzéstelenebb kölcsönös szeretet nyujthat?

— Tudják-e, hogy nagyszerü tervezések folynak? — mondá e perczben a fiatal Latham, asztalunkhoz lépve. — Egy társaság szándékozik holnap, ha szép idő lesz, Drachenfels romhoz kirándulást tenni.

Matilda felpillantott. — Mi is megyünk? — kérdé.

— Igen, mi is. Miss Knite tette az inditványt, és már igen sokan elfogadták magok részökre is. Kinek van kedve jönni?

Mindenfelől hallott: — Nekem, nekem! — Arthur felém fordult: — Ugy-e bár, ön is jön? — mondá a legbarátságosabb hangon; — halaszsza utját egy nappal tovább!

— A legszivesebben! — viszonzám, és egészen boldognak éreztem magam, hogy volt ürügyem elindulásom halasztására. Még csak egy nappal azelőtt azt hittem, hogy átkoznám az akadályt, mely hátráltatna, hogy Angliát mentül előbb elérjem. És most vágyódásom Anglia után egészen meghült és kedves körülménynek láttam azt, mi a Rajna vidékén maraszt.

Bizony sok változást hoz néha csak huszonnégy óra is! Kivált utközben, hol oly könnyen ismerkedik meg az ember idegenekkel, s oly rövid idő alatt érez vonzódást azokhoz, kikkel megismerkedett. — Pesten három hónapig láthattam volna naponkint valakit, a nélkül hogy oly barátságos lábra jutottam volna vele, mint a minőn Latham Arthurral alig másfél napi ismeretség után voltam; s bármily kevés idő kelljen is arra, hogy egy szép fiatal nő benyomást tegyen egy férfira, mégsem gondolom, hogy máshol, mint uton, nehány órai együttlét annyira kedvesnek tüntethette volna fel előttem Latham Matildát, mint a milyennek most nekem tetszett.

Tizenegy órakor eloszlott a társaság. Mielőtt hazamentem, még egy sétát tevék a Rajna partján, s midőn éjfél után szobámba értem, még mindig ugy tetszett, mintha jobbomban érezném Matildának keskeny kis kezét, melyet az elváláskor nyujtott volt, s látnám a szép szemeket, melyeknek oly nyájas tekintete kisérte e kézszoritást.

VI.

Másnap reggel a kikötőben gyűlt össze a Drachenfelsre készülő társaság. Közel harmincz emberből állott; mind jó kedélyben, mind azon feltett szándékkal, hogy ma jól fog mulatni.

Bár a Cölnből érkező legelső gőzöst használtuk, mégis csak nyolcz óra után indulhattunk a Rajnán fel a Siebengebirge felé, melynek legközelebbi csucsa a Drachenfels.

Egy óra alatt Königswinterben voltunk. Ott partra szállva, a Drachenfels hegy megmászásához fogtunk.

Szép, de nagyon is meleg nyári nap volt, s a felhőtlen kék égről oly forrón sütöttek alá a napsugarak, hogy mindnyájan ki voltunk merülve, mire a tetőn lévő omladékot elértük.

Egy romba dült torony árnyékába telepedtünk le. Lábainknál a Rajna folyt; odább Bonn emelkedett tornyaival; s túl, messzebb sikságba merült el a szem.

Matilda idősebb nővére, Mari, magával hozta cziteráját s játszani kezdett rajta. Játéka igen kellemes volt. Nehányukat annyira lelkesitette, hogy, midőn ő megszünt cziterázni, széles jó kedvökben énekléshez fogtak. Egy fiatal angol Matildához fordulva kérdé tőle, miért nem vesz részt a dallásban.

— Önnek oly kellemes hangja van, — mondá.

— Darab idő óta köhögök egy kevéssé, — viszonzá Matilda, — és egy csepp hangom sincs. Vagy legalább oly csuf rekedt, hogy a legnagyobb elnézéssel sem találhatná se szépnek, se kellemesnek, — tevé hozzá nevetve.

— Még mindig tart köhögése? — mondá csudálkozva a fiatal ember. — Mielőtt elhagyta volt Bonnt, már köhögött.

— Oh, de most sokkal jobban vagyok; akkor igazán erős köhögésem volt. Most már mulófélen van.

De épen a mint e szavakat kimondá, mintegy azok czáfolatául, oly erősen kezdett köhögni, a mint én még nem hallottam volt.

Nem tudnám leirni mily kellemetlen érzés fogott el. Matildára pillanték: csak akkor tünt fel nekem, hogy a nagy melegség és fárasztó séta daczára halvány maradt, csak egy lázas, piros folt volt arczán látható.

Szivem elszorult, s bár körülem folytonosan hangzott a zene, vig nevetés és élénk beszéd, csudálatos levertség szállott meg, és annyi mulató közepett, szomorunak érzém magam.

De e hangulat nem tartott sokáig. Matilda nagyon jó kedélyben volt, — vidáman beszélgetett szomszédaival; szine is kis idő alatt megváltozott, s én nevettem magamban, hogy egy egyszerü catarrhusból képzelődésem veszélyes mell- vagy torokbajt volt hajlandó csinálni.

E közben az omladék belsejében a gondos háziasszonyok által ideszállittatott ennivalók rendeztettek el, s mindnyájan a legjobb étvággygyal fogtunk elköltésökhöz. Egynehány palaczk jó pezsgő, melyet hazáinkért üriténk ki, még vigabbá tette a társaságot, s ebédünk végeztével a legjobb kedvben jártuk össze a rom minden részét.

A hely rakva volt vadrózsabokrokkal, melyek épen teljes virágzásban voltak. Minden oldalról mosolyogtak felénk a halvány rózsaszin szirmok, s kedves illatjokkal eltölték a léget.

Matilda szedni akart belőlök, de a tövisek megsebzék kezét, s én, mellélépve, kértem, engedné meg, hogy én szedjek nehányat neki.

Mig mi a rózsákat szaggattuk, a többiek odább haladtak, s mi magunkra maradtunk. Matilda leült egy kőre, hogy virágait bokrétába kösse, s én, egy omladozó falhoz támaszkodva, álltam mellette.

Nem! lehetlen, hogy a képzelet szebbet tudna alkotni, mint a minő e perczben e fiatal leány volt, rózsáktól környezve.

— Szereti a virágokat? kérdém.

— Oh, kimondhatlanul! kivált a rózsát. Mit is jelent csak a rózsa?

— Gondolom, ifjuságot.

— Igen? én azt képzeltem, hogy a boldogságot.

— Meglehet, hogy azt is; azt szokták rendesen tartani, hogy a kettő együtt jár.

— Nem mindig, — mondá Matilda oly határozottsággal, milyet csak a legbensőbb meggyőződés adhat; aztán felemelve szemeit a virágokról, darabig mélázva tekintett a völgybe alá.

— Ön nem sajnálja azokat, kik saját hibájok miatt szerencsétlenek? — mondá, hirtelen feltekintve rám.

— Mindenesetre kevésbbé mint az ártatlanul szenvedőket.

— Pedig azok kevésbbé, szánandók, mert legalább nem vádolhatják magukat semmivel.

— Hogyan jött ön e gondolatokra? — kérdém nevetve: — virágokról beszéltünk, s mily egészen más tárgyra tért át.

Matilda is elmosolyodott.

— Igaz, — mondá, — ön nem kisérhette gondolatmenetemet; azért természetes, hogy csudálkozik. De ha az ember egy bizonyos eszmével sokat foglalkozik, bármiről kezdjen is szólni, gondolatai mindjárt visszaviszik arra.

— Alig hihetem, hogy ön sokat foglalkozzék avval, hogy mennyire érdemlik szánalmunkat azok, kik saját maguk tették boldogtalanná magukat.

— Miért nem hiheti?

— Mert rendesen az szokta az embert leginkább foglalkoztatni, a mi önmagára vitetődik vissza. Ön pedig oly nemesen

gondolkozó, oly szép kedélyü, hogy bizonyosan minden körülmény közt ugy cselekedett, mint a hogy leghelyesebb volt, és semmivel sem vádolhatja magát.

Mielőtt Matilda válaszolhatott volna, lépteket hallánk felénk közeledni, s a jövő pillanatban Miss Knite állt előttünk, nehányaktól kisérve.

— Ah, itt vannak! — mondá egy gúnyos mosolylyal; — megvetik a mi társaságunkat. . . alig tudtam önöket meglelni. Pedig a grófot keresém, — tevé hozzá, felém fordulva.

— Nagy kegyesség öntől, — viszonzám — hogy észrevette távollétemet, és fárasztotta magát felkeresésemmel. Mivel szolgálhatok?

— Ön azt mondá, hogy látcsövet hozott magával; a Lathamé oly rosz, hogy azon csak ő lát. Legyen szives, adja ide az önét.

— Nagyon szivesen, — viszonzám, a mint átnyujtám neki.

— Talán zavartam jövetelemmel? — mondá lassu hangon.

— Engem? legkevésbbé sem. Csak nagyon kellemes vagy nagyon kellemetlen dolgok által szoktam zavarba jönni; a közönyösek mindig hidegen hagynak.

— Ah, — ön nem szeret bókokat mondani, a mint látom!

— Ön talán szereti hallani azokat?

— Oh, épen nem; kivált *némely* emberektől.

— Én sem szeretek mondani, — kivált *némelyeknek*.

S avval odább menve, magára hagytam Miss Knite-ot. Utólagosan sajnáltam a mit mondék; de e nő oly nagyon ellenszenves volt nekem, és meg nem állhatám, hogy hamis, rosz akaratu észrevételére hasonló hangon ne feleljek.

Midőn a rom minden részét már megtekintettük, sétálni kezdtünk a hegyoldalon. Mig mindenki a melegség felől panaszkodott, én mindinkább kezdtem fázni, s egyszerre csak azon vevém magam észre, hogy váltólázam, melyet kigúnyolással szerettem volna elűzni, egészen váratlanul ismét megjelent.

E közben a reggel oly tiszta kék égen itt-ott fekete felhők kezdtek mutatkozni, s bámulatos gyorsasággal terjedve, a napot csakhamar egészen elsötétíték. A levegő mind nyomasztóbb lett s végre nagy cseppekben kezdett az eső hullani. A felhőkben szünet nélkül czikázott a villám, és a földet megrázó menydörgést sokszorozva viszhangozták a sziklás hegyek.

A lehető legnagyobb gyorsasággal siettünk Königswinter felé. A nők plaidekbe burkolták magukat; de rövid idő alatt azok daczára fázni kezdtek, mert a tikkasztó hőséget egyszerre hideg, éles északi szél váltá fel, mint az nyári fergetegeknél gyakran megesik.

Mrs. Latham aggódva tekintett Matilda felé.

— Az a szegény gyermek megfázik, — mondá; — ugy sincs egészen jól; köhög és meg fog ártani e hideg szél neki.

— Engedje meg kérem, Matilda kisasszony, — mondám, — hogy köpenyemmel szolgáljak. . .

— Nem, semmi esetre! — vágott szavamba Matilda. — Önnek sokkal nagyobb szüksége van rá; ha kettőnk közül egyik beteg, az bizonyosan ön, nem én.

De én már e közben levetettem köpenyemet, s Mrs. Latham engedékenyebbnek mutatkozott mint leánya. Köszönettel elfogadá ajánlatomat, s Matildát bő felsőöltönyömbe burkolá.

Az ut csúszós és meredek volt, s a nők csak a férfiak segitségével tudtak előre haladni. Én Matildának nyujtám karom, s annyira el voltam foglalva a jobb ösvények keresésével, hogy lázamról egészen megfeledkezém; de Matilda felém fordulva mondá:

— Ön nincsen jól; ugy-e bár, ismét láza van?

— Higye el, hogy igen jól érzem magam.

— Nem, nem; hiában tagadja, látom, hogy roszul van; vigasztalhatlan volnék ha most miattam meghülne!

— Kérem, legyen tökéletesen nyugott. Én nem szoktam oly könnyen meghülni.

— Csak ne bizza el magát; előre sohasem tudhatja, vajon hogy lesz másnap.

— Biztosithatom, hogy holnap nem lesz semmi bajom.

A mint Königswinterbe értünk, szerencsére a négyórai gőzös épen akkor tünt elő Nonnenwerth mellől, s nehány percz mulva, átázva, sárosan, fedezetén voltunk.

Tovább már nem tarthatám magam. Még mindig egész testemben reszkettem, de fejem már égett mint a tüz, s ugy tetszett, mintha nemcsak a hajó, de az egész környék mozogna velem. Ismerőseimtől kis távolságra foglaltam magányosan helyet, s fejemet kezeimre hajtva, pár percz mulva azt sem tudtam, mi történik körülem.

E kellemetlen állapotból Latham ébresztett fel, nevemen szólitva. — Hova gondol? — folytatá — jöjjön hamar, Bonnban vagyunk. . . De mi lelte? hiszen oly halvány, mintha csak kimeszelték volna.

Nemcsak Arthur, de mindenki megijedt kinézésemtől. Kérdezték, mi lelt? sajnálkoztak rajtam; csak Matilda nem szólt egy szót is. Bár igazán félig eszméletlen állapotban voltam, mégis tisztán emlékszem, hogy e hallgatás jobban esett nekem, mintha bármit mondott volna.

VII.

Arthur hazakisért lakásomra, s ott rögtön lefeküdtem. Lázam sokkal erősebb volt mint az előbbi napokon, s bár oly kimerült voltam, hogy alig birtam tagjaim mozditni, az álmot hasztalan keresém.

Arthur darabig nálam maradt, aztán kérésemre hazament, megigérve, hogy másnap reggel felkeres.

Egész éjjel nem aludtam, sőt hosszasan kisértem volt már szemeimmel a felkelő nap piros sugarát, mely a redőnyök egy nyilásán szobámba hatolva, ágyam fehér függönyén pihent meg, midőn valahára szemeimet lecsuká az álom. De azért nyugtot nem találtam; a legfárasztóbb álmak gyötörtek.

Pusztán voltam s messziről láttam magas fáktól környezett alföldi lakásomat. Felé sieték, de midőn nehány száz lépés választa el tőle, észrevevém, hogy csak délibáb ámit, lakásom még messze, messze feküdt előttem.

Lábaim mélyen sülyedtek le a forró homokba; fedetlen fejem a még forróbb napsugaraknak volt kitéve. Ah, csak azon hűs árnyakat elérhetném! — ott kipihenhetném magam. De hasztalan igyekvém: az árnyékot igérő park fái mindig messzebbre tüntek, a mint már közel véltem magamat hozzájok.

Nem tudom hányszor ismétlődött e sikertelen kisérlet, de annyira kimerített, hogy végre aléltan estem a földre.

Darab időre megszüntek álomképeim; aztán otthon, irószobámban képzelém magam. Körülem nővérem gyermekei játszottak; majd Emma maga is bejött s mellém ült, de én még valakit vártam s szemeim mindig az ajtón függtek.

Emma észrevette nyugtalanságom s mosolyogva vezetett a mellékszobába. Ott, háttal az ajtóhoz, egy nő ült az ablak mellett. Felé közeledtem, de ő nem mozdult meg. Midőn egészen közel voltam hozzá, arczára tekinték: Matilda volt, de behunyt szemekkel s oly halványan, hogy ijedve ragadtam meg kezét, s a legmelegebb szavak által igyekeztem magához tériteni. De hasztalan volt: ő eszméletlen maradt.

Kétségbeesve kiálték segélyért. „Hozzanak vizet! hamar vizet!“ kiáltám hangosan.

(Folyt. köv.)

KÖNY, ÉS MOSOLY.

Köny, és mosoly: mély bánat és öröm,
Éltünknek áldott hű apródjai;
Szentélyetek lakatját feltöröm,
S közétek szállok lángom oltani.

Oh szív! te bűvös érzeménytanya,
Hol honra lel a hontalan keserv:
Fogadj be engem, kit rég elhagya
A nyugalom, s nyomán átok fesel. . .

Fogadj be engem, csöndes szivvilág,
Pihenni benned olyan jó lehet. . .
Kialszik ott a földöntuli láng,
S eloltod a vágy- s szenvedélyeket:

Mert bennem is ily szörnyek rajzanak,
Mert engem is ily átkos láng emészt. . .
Hozzád kiáltnak e panaszszavak!
S vigasztalóm te légy, s oh, ugy-e lészsz? . .

Köny, és mosoly: mély bánat, és öröm,
Im üdvözöllek; köztetek vagyok;
Eltünt előlem régi látköröm,
S kifáradt lelkem itt pihenni fog;

Pihenni fog, és nem lázongani,
Zajt most nem üz, szép csendesen leszen. . .
Kihunytak már is kinzó lángjai,
S nem háboritja a mult s a jelen. . .

S most itt szelíden meghuzom magam,
S szent áhitattal szemlélek körül. . .
— Mily szép világ ez! s mily határtalan!
Lelkem fölötte úsz, majd elmerül.

S e közben szűm egy szent kéjtől dagad,
Lágy érzetimre bűbáj térdepel;
Mert látok én itt oly világokat
Minőket nem hord ezredik kebel. . .

S látok kiszáradt sárga vázakat,
Minők a vágyak s a vesztett remény. . .
De hah! a képzet ím tovább ragad,
S megállt e tájnak legtitkosb felén:

S előtte lengnek gyászköntösben itt
A tulvilági szentelt érzetek;
Sugárfény körzi halvány képeik,
Mosolyganak, s szemökből köny pereg. . .

Oh, égi látmány! oh szent képletek:
Előttetek e térd im meghajol;
Ti vagytok: oh szent *anyaszeretet!*
S mély *honfibú*, mit a költő dalol. —

Köny, és mosoly: mély bánat, és öröm,
Közöttetek oly illattelt a lég! . .
Megifjudám itt s szebb lett látköröm —
Oh, hagyjatok hát itt maradni még! . ,

BENEDEK ALADÁR.

FALUSI TÖRTÉNET.

Élőszó után feljegyzé

VILMOS.

Én vagyok az az özvegy Dömötörné, a ki ismerte még piczikorában az ifju uraságot, mikor a fa lovon a kastély udvarában paripázott; régi dolog, nagyon régi! mégis mintha csak ma lenne, ugy tudok emlékezni rája. Erős, köpczös kis gyerek volt, sok bajt is csinált ám a dajkájának a csintalanságval. Igen bejárós voltam az urasági házhoz, nemzetes asszonynak hitt az egész cseléd-ség, — mer' hogy nemes vérből származott a boldogult férjemuram, — csak a nagyságos asszony maga, az isten nyugoszsza, mondta mindig: „Sári néni.“ Áldom a porát is a másik világon; a mióta elköltözött tőlünk, keserves az én életem . . . csak ugy . . . tengődöm . . . egyik napról a másikra . . . szegény özvegy létemre . . . nincsen a ki pártoljon. . . Hogyne sirnék, mikor olyan keserves az én sorom. . . Hadd csókoljam meg azt az aranyos, gyémántos kezeit, könnyebb a lelkemnek is! — Elballagok, mondok, az én kegyes ifju uraságomhoz, a mint meghallottam hazaérkezését; nem tudom, igaz-é, hogy ezután már itt lakik majd, — a faluban beszélik. Legalább, mondok magamban, elpanaszolkodom előtte, talán csak meghallgat. Kihöz fordulnék e világon: a gazdaemberek mindannyian irigyeim még a régi időből, mikor együtt volt a három szesszió, férjemuram is élt, meg az Esztikémet a kastélyba vették, a szakács mellé, főzni tanulni. A boldogult nagyságos asszony ugy vigyázott rá mint a szemevilágára, mivelhogy igen szép hajadon volt, pirosabb az almánál, helyes gömbölyü testü. Nem egyszer mondta nékem: „Sári néni, ügyeljen erre a leányra, sok

pille jár a környékében.“ De hát én azt nem igen bántam ha incselkedtek is az urak vele, csak a parasztlegényektől féltettem örökké, mer' nem hozzájok való volt az az Eszti leány, kényesen neveltem, hogy magához illendőn kerüljön férjhöz. Másképen akarta az uristen, dicsértessék a szent neve! — Talán nem is emlékezik már ifjuuraságom rája, pedig sokat kergetelödztek ám együtt, mint a ki egytestvér. Akkor feküdtem az Esztivel gyerekágyban, mikor a nagyságos asszony — épen négy nappal korábbi magánál, édes lelkem uraságom! — Ugy kivánkozott mindig a látására: csak megjönne egyszer a nevelőből, ugy-é anyámasszony nagy lehet már, talán szakálla is nőtt, tudom mostan kevély, — ejh, jobb ha nem is látom! Pedig azért mindegyre kivánkozott utána mégis. Bár az isten ne szólitotta volna magához az én jó, kegyes asszonyomat, töle félt, remegett mint a nyárfalevél, — még most is velem laknék a háladatlan! Dehogy mert volna elhagyni öregségemre, dehogy az!

Olyan árva a hajlék azóta; ott üldögélek napestig a kamraszobában egyedül, hacsak a komám nem segít néha a munkával; máskor az utczaablaknál varrogattam fehéret, pápaszem se köllött hozzá; most a szemeim is gyöngülni kezdenek, talán megvakulok vénségemre! Mig az Esztikém a házban volt, jobban ment minden, a csekély gazdaság is, — birtam cselédet tartani, — de a sok nyavalyában, búban, elszedték tölem a kis vagyonocskámat a mit még nálam hagytak a boldogult férjemuram atyjafiai: abból a sok szántóföldből, rétből, maradt is nem is.

Megveri az isten még azt az Andris gyereket, mivel igy cselekedett egy szegény gyámolatlan özvegyen. Milyen jól bántam vele, akárhányszor napszámba jött, oda ült az asztalhoz paraszt létére, eszem ágába se' volt az a leány, de hogyan is! Ámbátor csak mindig az Andrist hitta, akár szántógyerek köllött, akár kaszálóember; igaz a, felebérért szolgált, azt is bennhagyta a mig ugy kináltam vele; de hát ki is hitte volna! Sohasem beszéltek egy árva szót sem egymással, rá se' mert nézni az én jelenlétemben, nemhogy ölelgette volna, vagy valami, — mint a falubeli czemendékkel teszik az ilyen süheder legények. Bátran hagyhattam üket a kukoriczafosztásnál, mer' a mécses mindig égett, és a konyhaajtót is kitámasztották, maguktól. A tiszteletes ur ugyan régóta mondogatta: „nem jól lesz az, nemzetes asszonyom, az Eszter leány hirbe jön még a Kaszás Pál Andrissal, — hol tartja a szemét?“ Tiszteletes uram, maga hová gondol? mondtam én — aztán csak maradtak ugy mint előbb.

Hát most épen négy esztendeje: az ám, négy lesz második krumplikapáláskor, mikor megtörtént az egész. Tehén, disznó, minden az ólban volt már, az estét is rég elharangozták, — de a leány csak nem jött. Mindhasztalan vártam, kiabáltam a sövényen át le a rétnek, de sem az Eszti, sem az Andris! Azon a héten veszett kutya járt a faluban, már a felül is félni kezdtem, nem hagyott a nyugtalanság: biz én hát elindulok ki a földekre toronyirányt, a komondor is utánam, ketten. Tetszik ismerni ifjuuraságomnak azt a zsombékos helyet, a hol az a kétágú nagy nyárfa áll: arrafelé kezdett sietni a „Boglár“ csóválva a farkát, — én is mögötte a mennyire köszvényes lábaim engedték; egyszerre megáll a bokor előtt, csahol mintha örülne, — hát csakúgy kápráznak a szemeim, — az Eszti leányom annak a gaz gyereknek az ölében! a kezük összefonyva, czirógatták, szorongatták egymást! Elkiáltom magam: Eszter, Eszter! Bizony nem más volt az, csakhogy olyan sápadt mint a liliomszál, aztán megrezzent az egész gyönge teste a szörnyü ijedtségre. De én szinte majd a föld alá sülyedtem, — hogy is tudnék elviselni ilyen szégyenletes napot, gyalázatot! — Mire vetemedtél te szegény elhagyott árva; miképen eshettél ebbe a veszedelembe, hogy sirba viszed bujában az édes szülödet! — De nem szólt egyet is, én se' mondhattam egyebet, mer' a szivem mindjárt megrepedt volna. Olyan gyöngy fehérszemélyt nem látott még ifjuuraságom, kékek a szemei mint a legtisztább tóviz, a szája szélei az álkörmösnél pirosabbak, — aztán mint a téj, hasonló a bőre, meg az a hosszu sürü haj: istenem uram, mér' is ejtetted meg az elhagyott árvát, most is ő lenne a legszebb hajadon a faluban, öregségem vigasztalója . . . a ki ápolna . . . halálos órámban. . .

Akkor is alighogy kisirtam magam egy kicsit, még a legény kezdett fölülkerekedni, a kalapját se' billentette, ugy állt oda elémbe mint egy verbungos. „Én a nemzetes asszony leányát szeretem, engem is szeret a leányasszony, de mivel tudom rátartós a nemzetes asszony, meg az Eszter is mondta, hogy kevély a paraszthoz, hát nem kérettem meg rendi szerint; de ha most már igy van, — csak azt kérdem, adja-e vagy nem szép szóval a leányát?“ Ennek hallattára engem is elfutott a méreg: Te semmirevaló kóczipor te, béres volt az apád ipamuram házánál, anyád pesztonka, szolgáló, — magad meg egy kapa-kaszakerülő, a ki napszámban lopod a drága időt; nem viselt még egy gyolcs inget se a tested, aztán te akarod a nemzetes familia hajadonát, kire a nótárius ur fia óhajtozik, — te alábbvaló még a . . . Jaj! el se mondhatnám többé a mit az az Andris gyerek kapott, — nem is volt rá készen feleletje, a szerszámjával, ködmenével czühölödött a bokornál, — én meg csak odakaptam az Eszti kezéhez: Haza veled bestye lélek, hogy ugy köll hozzád szólni, majd 'iszen vigyázok rád ezután, ne félj! — „Nem mehetek, asz'ondja, édes anyámasszony, ugy se járhatnék már a leányzókkal a szentegyházba, ennek a legénynek adtam magam, mert én csak az Andrist szeretem holtomiglan. Édes szülőm, ne átkozzon érte, inkább tartsa ki a lakodalmat, hogy ne essék nagyobb gyalázat az apám házán; gond-

ját viseljük öregségére, kezünk munkája után élünk meg böcsülettel.“ Igy beszélt szórul-szóra az elvetemedett, pedig szelid különben mint a galamb. Nem is lehet máskép: mindenki bizonyitja, hogy a boszorkány tette meg néki, a kölöncz Panni, lenn a faluvégéről. Mer' az jövendölte az istenlátogatását először, mikorjában elpanaszolkodtam, hogy a föcskefészek megürült az eresz alatt. Olyan csudálatos volt az, ifjuuraságom. Hát az Esztikémmel ott a küszöbön guggoltunk ugy nyugta felé; az ég vörhenyegest játszott, az utczán is elcsöndesedett lassan-lassan, — a kapu előtt hosszat feküdt a „Boglár.“ — Mér' nem danolsz, Esztikém? — kérdeztem nyájasan — elfelejted a szép nótákat mind. — „Nincsen kedvem, édes szülőm, az énekre, tudja isten, olyan szomoruság van rajtam.“ Mi miatt, cselédem? — „Még a föcskék is itt hagyták tavali fészküket, — meglássa anyámasszony, nagy baj ér bennünket ebben az esztendőben.“ — Dehogy ér, dehogy ér, szolgám, — egészségünk jó van, egy-egy kis gabona is csak terem, a tiszteletes ur jobbára fő'gyógyult, — a notárius Feri is kitanul mahónap, hát mi nagy baj érhetne? „Isten tudja.“ Ennél többet nem felelt. — Reggel a kölöncz Panni sántikált föl túróért, megkérdtem a jelentőségét, ő is roszra magyarázta; de mivel hogy alattomban ellenségünk volt, nem igen hajtottam a szavára. Hát pedig ugy lett. — Jaj istenem, jaj nekem. . .

. . . Már azt se' t'om, hol maradtam a beszédben, — egészen zavarodott az elmém, mikor igy szivem szerint lehet keseregni. Ugy, igaz: hát akkor abban voltam szentül, hogy utánam indul az a leány is, — csak ügyekeztem föl a hajlékhoz a krumpliföldrül, mer' besötétedett. — Éjfélt ütött a templomóra, még se jött senki. Hol kimentem, hol be; nem volt bátorságom az öregbirót fő'lármázni, de innyemre se, hogy hire futamodjék a helységben, — utoljára mégis csak elnyomott az álom. — Korán hajnalban koczogatott már a kölöncz Panni: „Nemzetes asszony, nyissa ki, megszökött az Eszti leánya a Kaszás Pál fiával, de az apja örül neki, hogy *ilyen* leánynál akadt szerencséje, — aligha nem kompon mentek át a Dunán, Foktünél valahol, — mitévők legyünk nemzetes asszony, nyissa ki má', ha mondom. . .“ E' volt az utolsó a mit még hallottam; ugy törték rám az ajtót később, mivelhogy az eszméletemet vesztettem el. — Az egész falunépe sorba kerosett meg vigasztalni, de talán kettő se sajnálkozott rajtam szivéből; sugdosták maguk közt — nobizony megjárta a nemzetes asszony a leányasszonyával, *ezt* tanulta hát a kastélyban; *ezt* a parasztok is tudják, nemcsak az urak (követem alássan)!

Két álló esztendeig kereste a hivatal, meg a sok zsandár, — de semmi, semmi sehol. . . Mindenem ráment a stemplire, mer' a szolgabiró úr igen szives volt hozzám, — csakhogy azt mondta, a maga zsebjéből még se teheti, ő is csak a császár szolgája, szivesség, szivességért, — majdmegmutatja mégis hogy visszakerül az Eszti leány a betyárral együtt, előbb-utóbb. — Most két esztendeje, több valamivel, mert karácsony napján történt, hogy sokáig hánykolódtam nyavalyámban, az a leány járt az eszembe egyre: mind azt mondják az emberek: „ugy álmodta Sári néni“, senki se hí már nemzetesnek, — „kicsoda kopogtatná a kend ablakát, mikor még fényes nappal is kerüli az arrajárást.“ — De én akár esküt teszek rája, hogy kopogott valaki, hallottam a lépését a fagyos földön, olyan igaz, mint egy isten él az égben! — Csak annyit mondott be: „Az Eszternek jól megy a dolga, megböcsüli az Andris nagyon, takaros kis gyerekük van, most kezd dadogni; az özvegy Dömötörné Duna-Szent-Györgyön nem hal meg a nélkül, hogy ne látná az unokáját.“ — Aztán megint a lépések; ropogott a fagyos hant; aztán elmult minden a csöndességben.

Azóta csak folyvást várom ám; egyszer tudom hazakerülnek még, hogy legyen a ki a halottas ágyon benyomja szemeimet.

Visszajönnek azok, vissza! Hadd nevessék a falubeliek: nem az ő ablakuknál kopogattak. — Most könnyebben várhatom én is, megjavul a sorom, ha a kastély nem áll többet pusztán, — dehogy hágy el engem ez a gyémántos, aranyos uraság!

Csókolom kezét-lábát a mér' végig hallgatta egy szegény özvegy rimánkodását. Oh, aranyos, gyémántos!

Istennek ajánlom hát.

Visszakerülnek azok .... vissza bizon, vissza!

A SZEPESSÉGIEK KÉT HUN MONDÁJA.

(Vége.)

II. HUNFALU ÉS A BUSÓCZI HUN HALMOK.

Azon roppant népcsatáról, melyet Bonfin után Heltai Gáspár „Magyar Kronikájában“ mint történeti eseményt emlit, s Késmárk mellett folytattat, a szepesi nép naiv felfogással beszél, mely beléletét oly szépen előtünteti. Ismeretes levén e monda, csak röviden érintem, hogy szerinte a rómaiak elleni csatázást a kevesebb számu hunok csakugyan a Poprád mellékein állották; mert ez nap vértől áradott a Poprád kristálytiszta vize, a Kárpátok bérczei meghasadtak s messzire visszhangoztatták a tengernép kiáltását. Hajnalban kezdődött a kemény csata Hunfalu táján s este végződött Busócz mellett, a rómaiak teljes megveretésével.

Busócz körül most is dombok látszanak,

melyeket a nép hunhalmoknak nevez. Hunfalu korántsem a tornya meredek csúcsán levő vastyúktól (németül: Huhn), hanem a hunoktól vette nevét; valamint a szomszéd Kakas-Lomnicz nem a templomán levő kakasról, hanem Kakas nevü földesuráról neveztetett el igy (Lásd Wagner: Anal. Scep.). A Poprád melléke pedig sokáig viselte a „csatamezejének" a nevét.

A szepesi nép emlékezetében élő monda nem sokban tér el a Heltai G. „Magyar Kronikájában" felemlitettől, a lényegben épen nem (Lásd: XVII. rész 54 lap). Ugyanis Heltai szerint: „A magyarok (hunok) olyan szándékkal jönek, hogy ez végső ütközettel meg akarnának kísérteni, hogy, ha önékik avagy az rómaiaknak kellene Pannonia földnek maradni: ök is nagy bátorsággal neki készülnek és szembe szállanak az magyarokkal Késmárknál." *) Ezek szerint Késmárk központját képezi a csatának; a mi mondánkban egész Poprád melléke az; Hunfalu meg Busócz csak végpontok, amaz a kiindulás, ez a befejezés pontja. A mi mondánk mit sem tud a két ellen fegyverneméről, s ez jól van igy. Heltai szerint „oly sürün lövék a hunok a rómaiakra a nyilakat, mint a felleget." „S nagy kiáltással vínak vala." No már akár a kábitó *rajtát*, akár a „*hújt, hújt*" kiáltották, mint a magyarok Merseburg mellett, ez még sincs oly szépen s oly jellemzően mondva, mint a mi mondánkban, mely szerint a tengernép kiáltása a Kárpátok bérczeit hasogatta s messzire hangoztatá vissza. „Kilencz óra után igen elfáradának a rómaiak: mert igen kevesen valának az magyarok sokaságához képest." A nép felfogásának és beszédmódjának jobban megfelel a mi mondánk előadása, hogy t. i. reggeltől estig folyt a kemény tusa, akár a délelőtti, akár az esti kilenczedik órát veszszük Heltai szerint.

A mit Heltainál a rómaiak visszavonulásáról, üldöztetéséről, Makrin fejedelem haláláról és Detrő nyilvasáról találunk, arról semmi említést nem tesz a szepességiek mondája. „A rómaiak ugy kezdének hátat adni és ugyan rendben elkezdének menni, a magyarok pedig mind utánok üzének és ujonnan kezdének víni velek: de Makrin odavesze a viadalban. A Dietrich fejedelem pedig a nyilvasat nem vonhatá ki az homlokából: ez okáért ugyan homlokában bévivé azt Rómába" stb.

Heltai előadása más színhelyre vezet s a Tárnokvölgyi ütközetre emlékeztet, mi által a felfogás is változik. A hunok diadalát, mely negyvenezer hun életébe került, a szepesi monda is hirdeti, azon különbséggel, hogy az áldozatok száma helyett római és hun vértől áradott folyót beszél. Heltai mintegy drámailag cselekszik, midőn a fennemlitett szinhelyt rögtön változtatja, s a kibontást sietteti, a nélkül hogy az események folytatása közben támadt hézagot episodokkal betöltené. A monda Busócz mellett, a Poprád mentében találja fel sirját az elesteknek; Heltai pedig „az márván oszlopnál, a Kajász völgyben" a Duna mellett temetteti el Béla, Keve és Kadika főhadnagyokat.

Heltai előadása lantos jellemü, költői ugrásokkal él: oly közel itt a Duna a Poprádhoz, mint feljebb Késmárk „Bécsországhoz." (Lásd Heltai G. Magy. Kron. XIII. r. 54 lap.) Heltai inkább a tragikumot érezteti velünk, midőn a rómaiakat, kik a hunok túlhatalmával összeütközni képesek, megbuktatja; a szepességiek mondája pedig inkább epikailag hat: a rómaiak túlhatalmán a hunok vitézsége, ritka kitartása győz. A hunok kitartása hősi erejökről tanuskodik és szép ellentétben áll a rómaiak hős erejével, mely képes ugyan a harczot kezdeni, de kivívni nem. A hunok győzelme eszmét érzékit.

Bir-e történeti valósággal az e mondában előadott esemény? Római vagy hun fegyverek-e ezek, miket Genersich, Karabinszky, Fényes Elek Hunfalu mellett a lakosokkal találtatnak? Mindenesetre nagyon érdekes, mit Genersich történeti művében, melyet 1804-ben irt, e tárgyra vonatkozólag mond: „*Nehány* évvel ezelőtt — ugymond — Hunfalu mellett pinczét ástak, mely alkalommal mindenféle csontvázakat, római pénzeket, hamuval telt szelenczéket és köztök nagy kardot találtak." Mi csak azt tudjuk, hogy a rézből készült fegyvernemü és szerszámfélék, miket a Késmárki lyceum Stenczel H. tanár szivességéből bir, ősrégiséget árulnak el. A régiségbuvár a rézkorba sorozná őket. A Zsakócz, Strázsa, Mathéócz és Hunfalu közti térségen találtattak ezek.

A hir szája sok, e helyen rejtett ereklyéről beszél.

SOLCZ FRIGYES.

*) Heltai *Késmárkja* itt aligha egyéb, mint a többi krónikáinkban is előforduló *Cesunmawr*, Cesmaur (Cetii murus) Bécs közelében: lehet azonban, hogy Heltai tudván e szepesi mondát, szándékosan magyarázta a Cesmaurt Késmárknak. *Szerk.*

IRODALOM.

Napoleon Lajos. 1808-tól 1848-ig. Történeti korrajz. Irta *Herbert* Lucián. Forditották *Szabó* Richárd és *Dienes* Lajos. 1—13 füzet. Ára egynek 60 kr. Pest. 1864. Kiadja Ráth Mór.

Midőn a Napoleon-irodalom ez ujabb termékét jelezzük a magyar olvasó közönségnek, távol legyen, hogy részt akarnánk venni a napoleoni propagandában, melynek nálunk értelme ugy sincs; hanem csupán rámutatunk, mint érdekes napi olvasmányra azok részére, kik a szigoru s a mint mondják „száraz" történetnél inkább szeretik az ugynevezett *történeti korrajzokat*, vagyis az események és személyek regényszerü csoportositását. A kiadó, *Ráth* Mór, legujabb kiadványaival is eléggé bizonyitá, hogy ő a *komoly* történetet is híven szolgálja; különösen a hazai történetből, a

források magyar fordításai, érdekes monographiák, mint a gr. Teleki „Hóra támadása“, mutatják hogy nemcsak az ugynevezett „kapós“ vállalatok barátja. Ha most, Herbert könyve által oly olvasmányt juttat a magyar közönség kezébe, mely inkább az ujdonság ingere, a benne rajzolt főszemély érdekes volta s a történetek ügyes scenirozása, mint kifogás- s pártnélküli történeti hüség által kedveltetni magát: ki vehetné tőle rosz neven? A könyv átalában érdekes, és leszámitva a bonapartista színezetet és irányt, sok helyen tanulságos. Izleltetőül itt közöljük egy szakaszát, melyben V. Ferdinánd magyar király koronázásának leirása, kivált ifjabb olvasóinkat bizonyosan érdekelni fogja.

„1830-ik év september 28-án már korán reggel dörögtek az ágyuk Pozsonyban. Mintegy bevezetéseül azon nagy napnak, mely után a város, sőt maga Magyarország is már egy hét óta sóvárog. Egy hét óta szakadt az eső, s Ferdinánd főherczegnek kezdetben september 25-ére határozott magyar királylyá koronáztatását napról napra el kelle halasztani.

Utóbb mégis vége szakadt az özönviznek, a várhegyi ágyuk dörgése hirdeti a még álomban szendergő városnak, hogy a koronázás ma fog végbemenni.

Magyarország nagyon jól tudja, hogy micsoda jelentése van ezen koronázásnak. Midőn Ausztria császára Magyarország királyává koronáztatja meg kisebb fiát, ezzel nem puszta formasági tényt követ el: hanem örök békekötése az a császárnak a magyarokkal.

Sokáig meghasonlásban volt a császár és az ország. Ferencz azt hitte, hogy ha erőteti a dolgot, képes lesz Magyarországban a nemzet alkotmányos akarata helyett saját akaratát érvényesithetni. Azonban makacs akaratossággal zaklatott kisérletei ép ugy megbuktak, mint annak idejében József császárei.

Tiz álló esztendeig nem tartván magyar országgyülést, s kifáradva annak sikeretlen megkisérléseiben hogy magyar ezredeit az országgyülés közbejöttén kivül egészitesse ki; végre belátta tehetetlenségét, s békülő jobbot nyujtott a magyaroknak.

Az országgyülés már husz nap óta volt Pozsonyban egybegyülve, s Ferdinándnak Magyarország királyává koronáztatása volt a király és nemzet közötti uj frigy magasztosb szentesitését megpecsétlendő.

Hamar feledé Magyarország, hogy jeles hazafiai közül nem egy hosszu fogságot szenvedett, az ország és király közt fenforgó utóbbi villongások alatt, buzgó ragaszkodásáért az alkotmányhoz. Csupán arra gondolt, hogy elmult már az az idő, midőn a királyi biztos a megyegyülésben, mely ép imént tette félre tisztelettel a katonaállitást önkényszerüleg meghagyó rendeletet, fejébe nyomva kalpagját, határozott sic volo sic jubeoval feloszlathatá a közgyülést, az ellenszegülő megyei tekintélyeket pedig elfogdostathatá.

Micsoda pezsgő élet volt az, a mit az ágyuk reggeli köszöntése mintegy a földből varázsolt elő!

Amott tulnan, ama fényes teremben, egy bálozó társaság jeladásul vette az ágyuk üdvlövéseit arra, hogy oszoljék már. Nevezetes társaság volt az, a mit ott tartottak. Pozsony méltán szerencsét kivánhat magának egy ilyen báléjhez! Az országgyülési ellenzék rendezte ama fényes vigalmat. A conservativ párt sem akart hátramaradni. De abban nem tudtak megállapodni, hogy mi módon tüntessék ki magukat versenyzésükben. Ekkor egyik vezérszereplő főur arra a gondolatra jött, hogy a tánczvigalom emlékét örökitsék meg Pozsony városában, s egy reáltanoda megalapitását inditványozá. Az eszme megtetszett, s még mielőtt az éj elmult volna, már alá volt irva harminczezer forint, és most viradatkor, a signoria szétoszlása perczében, egy fönállhatása iránt biztositott közhasznu intézettel már gazdagabb Pozsony városa.

Harsogó török zene szól a vidor életre ébredt utczákon végig, a magyar granátosok feszesen testhez fekvő és jól illő egyenruháikban vonulnak el sorfalat képezni; a polgárőrség a legelőkelőbb helyeken foglal állomásokat, nehéz lovasság tombol végig a kemény kövezeten, hogy szinte reng a föld az izmos hadlovak patkói alatt, egy vértes ezred fölcsatolt vértekkel kanyarodik rottákban az irgalmas barátok terére, a rögtönzött emelvényeket, az ablakokat, sőt még a háztetőket is tenger kivánesi nép foglalja el, fényes, dúsan aranyozott hintók vonulnak el lassan a tömör néptömeg között, drága nemzeti diszöltözetekben ékeskedő daliás lovagok törtetnek át kiséreteikkel a nyüzsgő sokaságon, mely a Mihály-kapu felé tolul, a hol jókor reggel óta kiapadhatlanul foly a bor két magas állványról, mig a nép vendégségére szánt sült ökrök már-már szétkonczolhatóvá váltak.

Mig az utczákon ilyen tarkázott, a szinek mindenféle vegyületét visszatükröző, az érzéket elkábitó, ünnepiesen zajos élet hullámzik: azalatt a „Zöldfához“ czimzett fogadó egyik szobájában türelmetlenül jár fel s alá egy idegen delnő.

Csak néha-néha szakitja félbe nyugtalan szobai sétáját, mindannyiszor az ablakon leskelődve ki: vajon még sem kezdődött el a tulajdonképeni nagy látvány?

Delnőnk még fiatal — de szépnek nem mondható. Férfias arczvonásai rendkivüli szilárdságot s akaraterélyt fejeznek ki, s minden mozdulata elárulja izgékony véralkatát.

Jól megnézve arczvonásait, testhordozását s alakját ezen nőnek, mintha csak I. Napoleon állna előttünk. Olyan tökéletes a hasonlat közöttük, a milyen csak képzelhető férfi és nő között.

És valóban Napoleon unokahuga az a hölgy, ki oly feszült figyelemmel lesi, várja a „Zöldfa“

vendégszobájában a mai nap eseményét, a melyet annyi cselszövénynyel előkészite.

Napoleone Cameratának, Napoleon császár legidősebb testvére Bachiochi Eliza leányának, csak egy gondolata volt, ez töltè el egész lelkét szünetlenül: hogy t. i. a Napoleonidákat ismét fényben, hatalomban láthassa, s nagyrendeltetésü, végzetszerü sorsukban ő maga is munkás részt vehessen.

Gyöngélkedő jámbor férjével viselte sorsát 1831-iki juliusig, de a mint a forradalom kitört Párisban, ő is lerázta családi kötelékeit, a melyek kicsinyes viszonyok között tartották őt mintegy fogva, s ezen időtől kezdve szomjuhozott lelke ama pillanat után, melyben II-dik Napoleonnal szólhatna, reá befolyást gyakorolhatna s őt, ha csak lehetséges, bécsi fogságából megszöktetné, s Francziaországba ragadhatná.

Azt nagyon jól tudta, hogy ha ő Bécsbe menne, roppant nehéz dolog volna ott szólhatnia a Reichstadti herczeggel. Hisz ezzel kitenné magét annak, hogy Bécsből kiutasitsák, ha csak legkisebb gyanu ébredne is a rendőri körökben az iránt, hogy miért jött tulajdonképen Bécsbe Napoleone Camerata.

Tervezései közepett az a hir lepte meg, hogy Pozsonyban királykoronázás lesz. S azt bizonyosnak tekinté, hogy a Reichstadti herczeg is ott lesz, mint ausztriai főherczeg.

Ezt a koronázást Napoleone nagyon alkalmasnak találta tervei kivitelére. Pozsonyban sokkal könnyebben közeledheték unokaöcscséhez, sokkal biztosabban remélheté, hogy Pozsonyban, a fényes koronázási ünnepély nagy hullámzatában, észre nem vétetik. Nagyon biztosan számitott rá, hogy ki fogja a figyelmet kerülni azon napokban, midőn fél Magyarország Pozsonyba tódul.

Azonban, hogy ez egész bizonyossággal megtörténhessék, az osztrák rendőrséget el kelle ámitania. A rendes uton neki nem lehetett Pozsonyba mennie. Ha Olaszországból hamis utlevéllel Fiumébe mehetne, s onnan Magyarországon keresztül venné utját, akkor remélhetné, hogy elérkezhetik felismeretlenül Pozsonyba.

Hanem roppant nagy ut ám az, Fiumétől Pozsonyig, kivált olyan országban, melynek útai nem a legdicséretesebb karban voltak még akkor.

Fiumében Napoleone két lovat vett s egy könnyü kis szekeret, melyen a taliga czimmel se lehetne nagy sértést elkövetni; a mennyiben az egész őseredeti alkotmány két alacsony létraoldalból, saroglyából s az oldalakon keresztbe tett deszkaülésből állott; de mesterségesebb s nehezebb hintóval nehezebb vagy lehetetlen lett volna Magyarország ösvénytelen, sik pusztáin sebesen utazni.

Husz aranyat fizetett Napoleone lóért, kocsiért, s ráadásul még a kocsis is szolgálatába lépett. Hanem ezzel kissé meggyült a baja. Napoleone ugyanis egy árva szót sem tudott magyarul, a kocsis pedig más nyelvből nem értett egy hangot sem. Annyit azonban mégis megértett uj urnője szándékából, hogy Pozsonyba kellene utazni, s igenlő bólintással adta értésére, hogy tudja ő merre van Pozsony, majd elhajt ő odáig, s nagyokat csattintott ostorával.

Napoleone rászánta magát a nagy, kényelmetlen utra, elfoglalta a kocsiderékon keresztbe vetett deszkadarabból rögtönzött ülést; a lobogós ingü, pörge kalapu magyar kocsis nagyokat csattintva ostorával vigan indult ki Fiumeból uj urnőjével, kit ezen őseredeti utazásának kényelmetlenségeiért az iránti hite kárpótolt, hogy ez a cselédje nem fogja elárulni; a kocsis pedig maga s asszonya unalmát azzal iparkodék enyhiteni, hogy ostorával szüntelen csattogva, a legcsodálatosabb hangokat csalta ki belőle villámsebes ütemekben.

Pozsonyba megérkezvén, egy pillanatig se késett Napoleone ittlétét tudatni a Reichstadti herczeggel. Talált benne utat módot, hogy irhasson hozzá, s végre találkozást ajánljon neki a koronázás napján.

Ugy tervezte ki a dolgot, hogy tetesse magát a herczeg betegnek a koronázás napján, a mi kimentse őt az ünnepélyen való megjelenéstől, s aztán az országos ünnep hullámzó zaja közt észrevétlenül meglátogathatja unokanénjét.

A várhegyről eldördültek a nehéz ágyuk, jeladásul hogy a koronázási diszmenet indul.

Napoleone Camerata, ki már alig tudott maga felett uralkodni nagy türelmetlenségében, végre remélheté, hogy meg fogja kis idő mulva látni, a kit oly igen ohajtott.

Szivdobogva lépett az ablakhoz, midőn az ágyudörgés közé a trombiták harsogása, dobok pergése s harangok zugása elegyedvén, meghatólag ünnepélyes zaj töltè el a léget a város és vidéke felett, mintegy hódolatot zengve Magyarország jövendőbeli királyának, ki épen most indult ki azon szentegyház felé, hol a hős nemzet királyainak homlokára illeszti Magyarország főpapja a honalapitó szent király által megszentesitett koronát.

Nem ismer Magyarország szentebb, drágább kincset ezen koronánál, mely 1779-ik év óta éjjel nappal őriztetik saját őrizete által Budán, az ország fővárosában. A koronázás előtti nap délutánján érkezett meg a korona ágyudörgés s harangzúgás által üdvözöltetve s kisértetve hatlovas diszkocsin a főtemplomba, hol külön kápolnában helyeztetett el biborral beteritett oltárra, melynek elzárt rostélyzata elé két szálas granátos állittaték őrül.

E koronát méltán tartják a magyarok szentnek, mert első királyuk Szent István nyerte annak főrészét Sylvester pápától, mint a keresztyénség apostola, s midőn azzal az uj uralkodók Magyarország királyául felavattatnak, a majdnem ezer év előtt uralkodott szent királynak palástja, királyi pálczája, apostoli keresztje, arany almája

és pallosa is hozzátartoznak mint kiegészitő jelvények a koronázási ékitményekhez.

September 8-án reggel 7 órakor szedettek elő ezen clenodiumok, két királyi biztos s számos országgyülési követ jelenlétében az azokat rejtő szekrényből, s hét óra után valamivel később jelenté az első ágyuszó a koronázási menet elindulását azon szentegyház felé, hol az austriai főherczegnek magyar királylyá felavattatása fog történni.

Legelől egy csapat lovasság ment. Ezt nyomban a császári lakájok követték lóháton. Ezek után a magyar mágnások cselédsége lépdelt gyalog, oly pazar diszszel ékitett drága nemzeti öltönyökben, hogy a Magyarországban járatlan s magyar szokásokkal ismeretlen idegen könnyen egy-egy főnemesnek tarthatott volna nem egy ily gazdag bérruhás délczeg legényt.

A magyar mágnások és országgyülési követek cselédei után a császári udvari szolgák lépdeltek gyalog, ezek nyomában az udvari furierok lóháton, majd ismét gyalog a szolgálattevő császári apródok.

Most következett az idegent az ezer-egy-éjszaka világába átvarázsló látvány. Magyar mágnások s kamarások lóháton! Minden egy-egy ur diszöltözéke, minden egy-egy délczeg paripa diszszerzámzata egy-egy uradalom értékével vetélkedő gazdag kincs. Mindenki saját izlése, saját phantasiája szerint öltözve, ugy hogy két egyenlően ruházkodott magyar főurat nem lehetett volna az egész országgyülésen találni, és mégis oly csodásan összeillő részek harmoniáját képezé az egész csoport, a milyet a legmerészebb képzelet sem lehet képes maga elé oly fényben, oly előkelő tarkaságban varázsolni.

A titkos tanácsosok és miniszterek; a vas korona-, Lipót-, Szent István-, és Mária Terézia-rendek kis- és középkeresztes vitézei; majd ugyanezen rendek nagykeresztesei, az aranygyapjas vitézekkel, mind lóháton, diszjeleikkel képezének egymás után külön-külön lépdelő csoportokat.

E csoportok után sajátságosan meglepő délczeg alak jelent meg: a magyar herold, ősi öltözetben, pálczáját föntartva lovagolt, utána a főudvarmester; majd az ország nádora, mellette jobbfelől egy az apostoli keresztet vivő püspök, balfelől a kir. fölovászmester kivont karddal.

Most megjelent a magyar királylyá koronázandó Ferdinand főherczeg, magyar főtábornoki egyenruhában, hófehér paripán, jobb- és balfelől tizenkét magyar testőr gyalog, mind szálas, deli termetü, szép magyar nemes ifjak. Ezek nyomában a város tanácsa lépdelt gyalog, fedetlen fővel, s e főcsoport nyomában a magyar testőrség kapitánya, a hires Eszterházy herczegi család feje, és egy királyi főkamarás lóháton. Ez volt a királyi menet, mely, az udvarhoz tartozó szolgák és szolgálattevő egyének kivételével, mind magyar alakokból s csoportokból állott. Ennek nyomában következett a császári menet, melynek középpontját a nyolcz pompás szerszámzatu szürke által vont udvari nyilt hintó képezé, melyben a császár és császárné ültek, udvari szolgák, magyar testőrök s császári testőr-drabantok által környezve.

A császári kocsi után több főherczeg lovagolt, ezek után pedig a magyar testőrsereg lóháton. Ezeknél a magyar testőröknél, midőn lóháton, katonai szabály szerint szakaszokba osztva együtt toborzékolnak, meglepőbb, sajátszerübb, és mondhatni elragadóbb látványt alig képzelhetni. Mind szép, magas termetü, uri kifejezésü levente. Öltözetük biborveres, sárga csizmákkal, párduczbőr kaczagányokkal s két arasznyi magas nyusztprém kalpagokkal, melyeken oly nyalkán, oly könnyen lengedez a hosszu kócsagforgó, dús boglárral szoritva, mint ők maguk a nyeregben, melyben mindegyikök egy-egy diadalokhoz szokott hadvezért látszik képviselni, annyi tüzzel szikrázó szemeikben, annyi értelmiséggel okos arczaikban, s annyi erővel plasticus tagjaikban, hogy midőn rájok tapad a szem, a léleknek lehetetlen ezt nem gondolnia: Ilyen százezer dalia élén nem volna boszorkányság Nagy Sándorrá lenni.

A császári menetet udvari hintók és egy csapat granátos s vértes katonaság zárta be; hozzá értve a nyomában hömpölygő néptengert, melynek ajkairól szünet nélkül rivalgott a magyaroknál szokásban levő „éljen!“

(Vége köv.)

Még egyszer a „Fóti dal“ egyik soráról.

Brassai a Fővárosi Lapok 277-ik számában ismét egy hosszu czikket ir nemcsak ellenem, hanem Vörösmarty, Arany s mindazok ellen, kik nem engedik a költői nyelv jogait letapodtatni s aesthetikai szempontból, illő helyt, alkalmazni és védeni merik a régiség és népköltészet szabálytalanságait szemben a szorosan vett nyelvtannal. Brassai most még szebb és elmésebb czikket akart irni, s mint ily esetben majd mindig, ugy most is annál szerencsétlenebbül ütött ki humoros kisérlete. Lehet egyébiránt, hogy Brassai e czikkét nem a Fővárosi Lapokba küldötte, hanem a Bolond Miskába, de minthogy a két lap szerkesztősége egy, s gyakran jelen meg a Fővárosi Lapokban oly czikk, mely a Bolond Miskába való és viszont, alkalmasint itt is ilynemü tévedés történt, mit figyelembe illik vennem. Brassai inkább csak gunyolódik és tréfál s én csak ezért oly kevéssé állhatok vele szóba, mint Bolond Miskával. Nem polemizálok hát a humorista Brassaival, csak a logikussal és nyelvészszel lesz bajom, a mennyiben hosszu czikke végén, egy pár sorban, megakad némi oly ellenvetés is, mely a köztünk fenforgó vita lényegét illeti.

Brassai, mióta megirta Logikáját, ugy beszél, mintha ő találta volna föl a logikát. Gyöngeség az igaz, de örömest megbocsáthatni egy érdemes tudósnak, annyival inkább, mert Brassai csakugyan logikus fő; csak elménczkedési viszketege és szenvedélye teszik néha sophistává. Azt sem állitom, hogy ellenem irt czikkei külön-külön logikátlanok volnának, azonban a két czikket egymással összehasonlitva, a logikus Brassai meglehetős logikátlannak tünik föl, a mennyiben második czikkében egészen mást igyekszik bebizonyitani, mit az elsőben állitott, de tulajdonkép sem az egyiket, sem a másikat be nem bizonyitja.

Emlékezhetnek olvasóim, hogy Vörösmarty Fóti dalának e következő sorát: *Bort megiszsza magyar ember*, részint az aesthetika, részint a költői nyelvszokás alapján védtem. Elmondtam, hogy Vörösmarty megsértette ugyan a magyar nyelv egyik főtörvényét, de nem a magyar költői nyelv szellemét, a mint az közmondásainkban és népdalainkban nyilatkozik s például felhoztam a következő közmondást: „Szegény embert az ág is huzza", melyben *szintén hiányzik a névelő s az ige mégis határozott formában áll.* Brassai mellőzve az aesthetikai szempontot, azt mondotta, hogy a határzó és határzatlan formákkal élés a magyar nyelv sarkalatos főtörvénye, mely ellen a Lajtától a Fekete Ügyig egyetlen egy, még a legmiveletlenebb magyar sem vét. Tudtomra ezt nem is hoztam kétségbe, sőt elismertem, hogy Vörösmarty megsértette e sarkalatos törvényt. Sem többet, sem kevesebbet nem állitottam, mint azt, hogy e sarkalatos törvény a költői nyelvben, a rhythmus vagy más aesthetikai érdek kedvéért néha kivételt szenved, legalább, a közmondásokban és népdalokban van reá példa. Brassai erre ezt az ellenvetést tette: „Erre csak azt mondom, hogy *tagadom.* Bizonyitson az állitó, de ne oly szerencsétlenül, mint a felhozott példával: „Szegény embert az ág is huzza," *mely elől a névelő a nyomatott gyüjteményekből kimaradhatott, de a nép szájában miden bizonynyal nem marad ki.*" Erre én előállottam bizonyitani, idéztem mintegy ötvenkét példát, melyeket részint régi költőkből, részint pedig a népköltési gyüjteményekből szedtem ki. Becsúszott ugyan példáim közé három-négy olyan is, melyekben az ige részesülőben vagy infinitivusban levén, nem volt épen a legszabatosb a fenforgó kérdésre nézve, de a többi mind olyan volt, a minőt Brassai kivánt. Azt hittem, hogy Brassai feleletében tagadni fogja a népköltési gyüjtemények hüségét, a mint első czikkében tagadta, a régi iróknak pedig, minden kivétel nélkül, verselési szorultságot vet szemökre, mint Vörösmartynak, vagy ha ezt nem teszi, a tények elismerése mellett is megtámadja e hagyományos költői nyelvszokást, mint olyat, melyet a müköltészet már csak azért sem használhat, mert nyelvünk legsarkalatosb törvénye forog kérdésben. Ebben legalább lett volna logika, azonban tisztelt ellenfelem, bár feleletében sokszor emlegeti a logikát, elménczkedései közt egészen megfeledkezik kedvencz tudományáról s a leglogikátlanabb positiót foglalja el.

Kétszer is átolvastam Brassai feleletét, de egyetlenegy sorában sem fedezhettem föl, hogy kétségbe hozná akár a népköltési gyüjtemények, akár felhozott példáim hüségét, pedig köztük van az is, mit első czikkében nemcsak kétségbe hozott, hanem a leghatározottabban tagadott is. Ugy látszik, hogy e közmondás ellen: „Szegény embert az ág is huzza," nincs többé panasza, sőt elismeri, hogy a névelő kihagyása ily esetben sem sarkalatos hiba, csakugyan előfordul néha a közmondásokban és népdalokban, noha első czikkében mindezzel épen ellenkezőt állitott. Példáim tehát hivek, azonban Brassai szerint az a nagy hibájok, hogy közülök egyetlenegy sem védi a „Bort megiszsza magyar ember" helyes voltát, a költői nyelvszokás szempontjából. Lehetséges-e? Brassai mondja, a nagy logikus, ki most egy flankenbewegunggal más térre viszi át a vitát, eleinte leplezve ugyan, de később elég nyiltan. „Nem a névelő kihagyása a sarkalatos hiba — mond Brassai — hanem az, mit világosan kimondtam, hogy *határozatlan tárgy* („bort") van kapcsolatba téve *határozott* igeformával („megiszsza"). Ezt jelöltem én ki szóról szóra élő nyelvszokási, nem csupán nyelvtani szabálynak költő és prozaista által egy formán *megszeghetlen* törvénynek." Hát vajon én máskép vettem-e föl a kérdést? Vajon pusztán a névelő kihagyásával beszéltem-e s nem egyszersmind a határozott formáju ige kapcsolatáról is, még pedig oly esetben, midőn a főnév szenvedőragos? Példáimat nem erre idéztem-e? Im ujra idézek egy párt:

Ifju felgerjedvén *leányt megöleli.* —

Királyt vigasztalja szép Medina asszony. —

Fegyvert és *katonát*
Ekét és *boronát*
Ő forgatja. —

Áldja meg főképen *atyákat anyákat.*

Gazdagot pénze, *szegényt* esze *viszi* elé

Járt *utat* a járatlanért el ne *hagyd.*

Nyelvtanilag nem határzatlan tárgy van-e itt is mindenütt határzott igeformával kapcsolatban, kivételkép, költői nyelvszokásból? Nem az ige formájáról veszszük-e észre, hogy a tárgy mégis csakugyan határzott? Van-e e tekintetben valami különbség példáim és Vörösmarty verssora közt? Brassai azt mondja, hogy felhozott példáim egyetlene sem szegi meg ama törvényt; mindnyájokban el van ugyan hagyva a névelő, de az illető főnevek mindenike teljesen és tökéletesen határzott értelmű, ugy hogy ha a névelőt kiteszszük, csak a

rythmus szenved, de nem egyszersmind az értelem, a Fóti dal vitatott sorában pedig egészen más eset fordul elő. Brassai ugy látszik tagadja, csak nem meri kimondani, a névelő határzó erejét s épen e ponton siklik át a vita eddigi teréről másra. Okoskodása elég zavart és homályos, de talán épen ezzel akarja fedezni visszavonulását. Sehogy sem magyarázza ki, hogy miért határzott értelmüek idézeteimnek névelő nélküli főnevei, sem azt, hogy Vörösmarty mondatában a szintén névelőtlen főnév mért határozatlan. Egyebet nem mond, csak azt, hogy Vörösmarty kérdéses sora, akár kiteszszük benne a névelőt, akár nem, mindenkép rosz marad. Ha erről oly mélyen meg volt győződve Brassai, miért nem mondotta mindjárt első czikkében, miért mondja csak most? De tulajdonkép miért rosz e mondat igy is: A bort megiszsza a magyar ember. Brassai szerint azért, mert ez vagy azt teszi, hogy a bort, ha előtte van, megiszsza a magyar ember, vagy azt, hogy megiszsza s nem megeszi vagy megrágja, Vörösmarty pedig csak azt akarta mondani, hogy: bort iszik a magyar ember. „A kérdéses hely értelme hát csak az lehet — végzi Brassai — hogy a magyar ember bort iszik, melyben „iszik" helyett „megiszszá"-t tenni erkölcsi azaz nyelvérzéki és aesthetikai lehetlenség."

Mindez uj dolog. Brassai tulajdonkép a vita végén fejti meg a kérdéses sor hibáját. Kár volt ezt első czikkében nem tennie; mennyi időt és papirost kimélhettünk volna meg. De vajon Vörösmarty csakugyan azt akarta-e mondani, hogy bort iszik a magyar ember és semmi egyebet? Ha azt akarta volna, bizonyosan azt mondotta volna, mert tudott oly jól magyarul, mint akár Brassai, akár a Fővárosi Lapok szerkesztője. Ő valamivel többet akart mondani, péld. azt, hogy a *magyar nagyon szeret inni*. Brassai tudhatná, hogy mily kedvencz gunyos mondása a magyar népnek az ilyesmi: „Ő kelme nem utálja a bort, *megiszsza*." Ily értelemben használja Vörösmarty a „Bort megiszsza magyar ember" kifejezést Fóti dalában, s minthogy Brassai a névelő kihagyását már kegyeskedett megbocsátani mind nekem, mind Vörösmartynak, ráadásul tán elfogadja e magyarázatot is, s nem háborgat többé kötődéseivel, melyek különben is rá nézve sokkal boszantóbbak, mint reám.

GYULAI PÁL.

VEGYES.

* Az akadémia phil. törvény és történettudományi osztályainak, hétfőn, f. hó 5-kén, tartott ülésében *Henszlmann* Imre l. tag ismertette folytatólag a szathmári püspöki megyében tett régiségtani utazása közben felfedezett ódon egyházakat. *Thaly* Kálmán l. tag pedig egy régi magyar irott verses könyvet mutatott be magyarázó ismertetéssel, mely János király idejétől Báthory Gábor fejedelemsége végeig terjedő magyar énekeket foglal magában. A codex 45 éneket tartalmaz, s azok összeirója, *Decsy* István nevü, maga is szerzett nehányat belőlük. A könyv a mult század vége óta Somogy vármegyében lappangott, mint az Andorka család tulajdona, most e család egy tagja, Andorka Gyula ur, az akadémiának ajándékozá, s mint ilyet, az értekező átnyujtja. Köszönettel fogadtatott. *Vámbéry* Armin l. tag keleti utazása angol kiadását a hozzá való térképekkel együtt a könyvtár számára szintén ajándékul adja. — Végül határozatba ment, hogy az akadémia a dunagőzhajózási és vasuti társulatoknak, melyek az akadémia archaeologiai utazóit ingyen utijegyekkel tisztelték meg, az „Archaeologiai Közlemények" köteteit adja viszont kedveskedésül.

* *Csengery Antal* és *Lónyay Menyhért* a Budapesti Szemle uj folyamára nyitnak előfizetést. A vállalat feladata az eddigi marad, t. i.: tájékozni a nemzet értelmiségét azon eszmékről, melyek világszerte foglalkodtatják a szellemeket; közvetitőül szolgálni a külföldi irodalmak és a hazai tudományosság közt egyfelől, a szaktudósok és a müvelt közönség közt másfelől, s ehhez képest megnyitni a nemzetnek a tudomány azon forrásait, melyekből közvetlenül nem merithet a nagy közönség; s a külföld irodalmait illetőleg, erkölcsi épségünk megőrzése végett, szigoru választást tenni az uralkodó irányok között, min irodalmunkra nézve pedig magyarázni az irodalom magasabb törvényeit, s védeni a szép, jó és igaz örök elveit a ferde izlés követelései, sőt a lángész kicsapongásai ellenében is; végre közrehatni, hogy a tudomány izléssel is párosuljon irodalmunkban. Hogy e föladatot eddigi pályájában mennyire oldta meg e folyóirat, eléggé bizonyitja a legutóbbi füzet végén kijött tárgymutató, s hogy jövőre talán még jobban meg fog felelni czéljának, arra elég biztositék a szerkesztő-kiadók neve; azért a lapok átalánosan dicsérő és ajánló szava mellett talán felesleges is a mi meleg ajánlásunk. Az uj folyam egy-egy éve tiz, mindig külön megjelenő füzetből fog állni, s előfizetési ára egész évre 12 ft, félévre 6 ft, mely a kiadó irodába (Pest, Sándor u. 17. sz.) küldendő.

* A nemzeti szinház küldöttsége gróf Károlyi György vezetése alatt folyó hó 1-én volt Ő felségénél legalázatosabb köszönetét kifejezni az ujolag megnyert segély összegért, s a szinházi képezde megalapitásáért, mely — mint a minap irtuk — január elején meg fog nyilni.

* Szinházunk előtt jelenleg nehéz verseny (!) áll: kétfelől tőszomszédságában két hires circus, melyek óriási hirdetményekkel, s ezer igérettel igyekeznek minél nagyobb közönséget vonni saját kebelükbe, azonkivül öt-hat concert, — ily hatalmas vetélytársakat kell legyőznie, hogy előadásaira közönséget nyerjen. Azonban még eddig ugy látszik sikerrel állta ki a versenyt, — s az operai napokon Füredi, a régi kedvencz vendég-

szereplései, a drámaiakon pedig részint a Shakspearei darabok (III. Richárd, Szent-iván-éji álom) részint az először adott vigjátékok (Montjoye, Fel és le) szép számu közönséget vonzanak — legalább a földszintre s a karzatokra. A jövő heti előadásra ki vannak tüzve: Vasárnap, dec. 11 Szent-iván-éji álom. Hétfő dec. 12. Montjoye. (2-szor.) 13. Bánk bán. 14. Didergő. 15. Sevillai borbély. (Füredi Mihály ur 3-szor.) 16. Fel és le. (1-ször.) 17. Tell Vilmos.

* A magyar képzőművészeti társulat dalidót tervez, s a nagyszerü diszmenetek tervét már elfogadta a választmány, és Jókai Mórt kérte meg a felvilágositó ismertetés megirására. Jókai a felszólitást elvállalta, sőt az „Ustökösnek" egy külön, e czélra szerkesztett példányával is fogja az estély érdekét növelni.

* Somogymegyében, Lellén, a mult hetekben szántás közben egy régi templárius kardot találtak, s találója a nemzeti muzeumnak ajándékozta.

* „A szinpad mozgó világa" czimmel Molnár György, a budai népszinház volt igazgatója, egy uj találmányra hivja fel a szakértők s a nagy közönség figyelmét, mely találmány által lehetségessé lenne téve az egész szinpadot egy pillanat alatt, a közönség szeme láttára, de általa mégis észre nem vehetőleg átalakitani, kertet szobává, erdőt palotává stb. változtatni. Mint irja, ez már nemcsak az ő agyában, s papirból kivágva van készen, hanem kicsiny mintázata is nem sokára elkészül, s akkor irók, művészek és műbarátok előtt be fogja mutatni. — Ha mindez sikerül, s nagyban is kivihető lesz, ugy a mint azt Molnár ur igéri, rendkivül nagy nyeremény lenne s kivált a shakspearei darabokra nézve — csakhogy oly nagyszerü találmány, hogy, megvalljuk, nem merünk tőle sikert remélni.

* Izsó Miklós ifju szobrászunknál a mult napokban készült el Bernáth Gáspár, az ország régi humoristájának gypszöntetü szobra, oly hiven találva, hogy alig várjuk szájából a költői hyperbolával füszerezett élczet.

* Beniczky Emil, fiatal beszélyiróink egyike, december elején éjjeli egy órakor pár percznyi betegség után agyszélhüdésben mások szerint májlobban meghalt. Nyugodjanak békével porai.

* Barabás közelebb Priesnitz, a nagy vizgyógyász életnagyságú arczképét készitette el, az örökösök megbizásából. Tehát itthon lakó művészeink hire is túl hat a haza határain.

* Egy tekintélyes napi lapunkban olvastunk közelebb ily szókötést: „A pesti vak*ok intézet* stb. Szeretjük hinni, hogy *itt* csak sajtó- vagy tollhiba volt e fülsértő összetétele a többes számnak a birtokrag nélküli főnévvel; azonban e hiba már annyira elterjedt kivált a czégek kiirásán (pl. Szivar*ok* eladás, Lád*ák* beváltás stb.), hogy félnünk kell, az emlitett helyen is nem sajtóhiba volt, hanem *megszokottságból* származott elnézés.

* A Brittish Associationnak az idén Báthban tartott nagy gyülésén Thomson tanár azt bizonyitá be, hogy a föld kérgének teljes kihülésére legalább 98 millió év kellett; a geologiai osztály elnöke szerint pedig az ember már azon korban is élt, melyet a tudomány jelenleg „mammuthok korának" nevez.

* Hahn-Hahn Ida grófné uj regénye, *Peregrin*, megjelent. Peregrin egy árva fiu neve, kit Gorm grófné bizonyos czélokra gyermekül felfog, aztán kegyetlenül ismét kitaszit az érzéketlen, hideg, könyörületlen világba. De a kitaszitott nem pusztul el, hanem férfiasan átküzdi magát az életen. Hahn-Hahn Ida, daczára hogy néhol az unalomig előtérbe tolja ultramontán nézeteit, még mindig a régi; elbeszélő tehetsége, jellemző ereje nem csökkent, s e regényének sok helye épen ugy olvastatja magát, mint szerzőnek ama „vétkes-világi" korszakból való iratai. Episodokban, érdekfeszitő bonyolodásokban nincs hiány; a hang elegans; előkelő társaságba vezet bennünket az iró, társadalmi, politikai és vallásos kérdéseket tárgyal, mint ezelőtt is szokta. De boldogtalan unalmas polemikái a katholicismus vagy inkább ultramontanismus mellett, s vakbuzgó hajlamai nagyon is visszataszitólag hatnak a kissé világiabb olvasóra.

* A római Righetti palotában közelebb kiásott csonka Hercules szobor kijavitására Tenerani szobrász vállalkozik, a hiányzó részt kitoldandó. Még nincs eldöntve, kié lesz a szobor. Napoleon császár is szeretné, a pápa is; amaz köztérre, ez a római Pompejus palotában akarván felállitni.

* A drezdai udvari szinházban Sophocles trilogiája került közelebb szinre: Oedipus király, Oedipus Kolonosban, és Antigone; az első Lachner a két utóbbi Mendelssohn zenéjével. Nálunk melyik szinigazgató merne effélét tenni!

* Az Uj testamentomnak pompás illustrált angol kiadása jelent meg Lipcsében, Brockhausnál; ára 21 tallér. Ajánljuk a vagyonos bibliaolvasók figyelmébe.

---

* Mai számunkhoz van mellékelve az *előfizetési ív* a Koszorú 1865-ik évi folyamára. Figyelmeztetjük rá tisztelt olvasóinkat; egyszersmind kérjük, a mennyiben lehet, az előfizetések *idején* beküldését, hogy a nyomandó példányok száma iránt tájékozva lehessünk, s ne kelljen vagy tetemes mennyiséget hiába nyomatnunk jó remény fejében, vagy azon kellemetlen helyzetbe jutnunk, hogy később jelenkező előfizetőknek ne szolgálhassunk példánynyal.

UJ KÖNYVEK. *)

ZRÍNYI, A KÖLTŐ. Történeti költői beszély. LORÁNTFI ZSUZSÁNA SZÖNYEGE. Irta *Szász* Károly, K8r. 178 l. Ára 80 kr. (Emich, Pest. 1865.)

A TARKA KÖNYV. SZÁZÖTVEN ERKÖLCSI ELBESZÉLÉS. Kisgyermekek számára irta *Hoffmann* Ferencz. A negyedik német kiadás után magyaritá *Egy gyermekbarát*. 12r. VIII és 359 l. (Kemény, szines kötésben, 8 színezett képpel.) Ára 1 ft 80 kr. (Emich, Pest.)

A FALU JFGYZŐJE. Regény. Irta báró *Eötvös* József. *Második* kiadás. I—III kötet. K8r, 258, 303, 247 ll. Ára a 3 kötetnek 3 frt. (Emich, Pest, 1865.)

A NŐKRŐL A NŐKNEK. *Toldy* Istvántól. A szerző sajátja. K8r. 384 l. Ára 2 frt. (Emich nyomd. Pest. 1865.)

A HÓRA TÁMADÁS TÖRTÉNETE. Irta id. gróf *Teleki* Domokos. N8r. X és 182 ll. Ára 2 frt. (Ráth, Pest. 1865.)

AZ EGÉSZSÉG NÉGY KÖNYVE. *Bock* Ernő Károly lipcsei bonctanár után a magyar nép szükségeihez alkalmazva. A szövegbe nyomott 38 ábrával. (Egyetlen jogositott magyar kiadás.) I—IV kötet. 8r. VI, és 822 ll (Ráth, Pest. 1865.)

NAPOLEON LAJOS 1808-tól 1848.ig. Történeti korrajz. Irta *Herbert* Lucián. Forditották *Szabó* Richárd és *Dienes* Lajos. 10—13 füzet. K8r. 209, 116 ll. Ára egynek 60 kr. (Ráth, Pest.)

VASMEGYEI NAPTÁR az 1865-dik évre. Első évi folyam. Szerkesztik *Balogh* Gyula, *Agustich* Imre és *Pauer* Antal. A tiszta jövedelem a Szombathelyen épitendő állandó szinház javára fordittatik. K8r. 79 l. (Bertalanffy nyomd. Szombathely.)

*) Hogy ez állandó rovatot minél teljesebbé tehessük, kéretnek a t. kiadó, illetőleg szerző urak, hogy az ujonnan megjelenő művekből egy-egy példányt, vagy legalább annak egész czimét, hozzánk beküldeni szíveskedjenek.

NYILT LEVELEZÉS.

Sz. Á. Halas. Jobb szeretnők elhagyni. A közönség nem értené, s a ki megértené, részünkről személyes megtorlásnak fogná magyarázni közlését.

Sz. Szállásra. Értelme az, hogy teljességgel nem kaptunk semmit. A többiről magán úton.

TARTALOM.

Vörösmarty életéből. *Gyulai P.* — Zilahy Károly emlékezete. *Dalmady Gy.* — Matilda. — Köny és mosoly. *Benedek A.* — Falusi történet. *Vilmos.* — A szepességiek két hún mondája. *Solcz Fr.* — Irodalom. — Még egyszer a „Fóti dal“ egyik soráról. *Gyulai P.* — Vegyes. — Uj könyvek. — Nyilt levelezés.

Előfizetési felhivás

A

KOSZORÚ

1865. első félévi folyamára.

A KOSZORÚ, (hetilap a szépirodalom és általános miveltség köréből,) az eddigi szellemben és iránynyal, pályáját jövőre is folytatni kivánja.

Megjelenik eddigi alakjában, minden vasárnap, másfél tömött ívnyi tartalommal. Félévi folyam képez egy kötetet.

A „*Magyar költök arczképei*“ czimű képmellékletek folytatása (minthogy 800 előfizetőn felül igértem) a t. közönség pártolása mértékétől függ.

Előfizetés a januar—decemberi egész évre, Pesten házhoz hordással, vidékre postán, **12 forint** a. é.; **félévre**, januártól—juniusig **6 frt; negyedévre 3 frt;** mely vagy *alulirt szerkesztő-tulajdonoshoz* (Pest, üllői út, 7. sz.) vagy *Emich Gusztáv* kiadó hivatalába (barátok tere, 7. sz.) küldhető.

Kelt Pesten, dec. 10-én, 1864.

Arany János,
a „Koszoru“ felelős szerkesztője és kiadó-tulajdonosa.

Arany János felelős szerkesztő és kiadó.

Pest, 1864. Nyomatott Emich Gusztáv magy. akad. könyvnyomdásznál.

KOSZORÚ.

Megjelenik hetenkint vasárnap. Szerkesztő szállása, hová a dolgozatok, előfizetési pénzek, reclamatiók is küldhetők: Üllői-út 7 sz.

HETILAP
A SZÉPIRODALOM S ÁTALÁNOS MIVELTSÉG KÖRÉBŐL.

Előfizetés; egész évre 12 frt, félévre 6 frt. Előfizetést elfogad s a lap szétküldését is kezeli Emich Gusztáv kiadó-hivatala: Barátok-tere 7. sz.

MÁSODIK ÉVFOLYAM. DECEMBER 18. 1864. MÁSODIK FÉLÉV. 25. SZÁM

AZ IRÓ EGYÉNISÉGÉNEK BEFOLYÁSA MUNKÁIRA.

(Dolgozat a Deschanel-féle elmélet fölött.)

Nem uj eszme, hogy az iró anyagi körülményeinek befolyása gyakran nyilatkozik irodalmi műveiben; s a mennyire a tanokat, melyek a test és lélek egybevágó működéseiről szólanak, magunkéinak vallanók: szükségkép el kell fogadnunk amazt is. — „Az ember egy a testet használó lélek“ mondja Plátó; de a már kevésbbé idealista Bossuet odabővíti ez állitást, hogy: „test és lélek összevéve képeznek egy természeti egészet (un tout naturel), a részek között tökéletes közlekedés létezvén.“ Sőt a platói bölcselő Descartes is elismeri „az eszme anyagi (substantiel) összeköttetését testünkkel.“

Ily alapokra fektetné rendszerét Deschanel az „Irók és művészek physiologiája“ czimü könyvében; szerinte „az egyszerü okoskodás és az észleletek bizonyitják, hogy az iró testi alkata szellemi munkálatain nyomát hagyja, melynek kimagyarázása a birálat dolga. Miként lehessen a munka kül- és belbecsét megszabni, a munkás teljes ismerete nélkül? De ha a személyiség kerül elemzés alá, nem fognak-e tekintetbe vétetni a vér, a család, a faj, föld és éghajlat befolyásai?“ — És e hasonlitó eljárást nevezi *természeti birálatnak*, critique naturelle.

Ily elv után soknemü következtetés származik: a műről reá kell ismerni a korra, melyben az iró élt; müveiben rejlenék a kulcs: kiszámitni évei számát, megtudni egészségi és erkölcsi állapotát, jellemét, nemzetiségét, növeltetési módját, szokásait, sőt még hivatását s vele az egész életpályát talán? — Deschanel mégsem viszi a végletekig tanait, s ha *gyakori jelenségekből* nem alkot szigoru szabályt, — sokan fognak bizonyára véleményéhez csatlakozni. — Önként értődik az, hogy csak epochalis, irodalmi következetességü iróknál, kiknek megállapodott irányuk, a gondolkozás s az eszme kifejezése módjában szilárdult jellegük van — képzelhető az ily párhuzamos műtét sikere. Szintén ugy mellőzendők a tudományos szakművek, hol a concret tárgy szárnyát szegi a képzeletnek, s épen amaz elem kiáradását tiltja legjobban, melybe az iró valójának ismertető jeleit vegyíthetné; szóval: hol elzáródik a stil utja, a mi az *embernek* leghűbb kifejezése. — Ugyanegy eszme annyiféle szint vesz föl, a hány elme földolgozta. Ebben az igazságban nyerhetnők inkább a valódi támaszát Deschanel bőkeretü tanának, mert az eszme különböző szinezetei árulják el az eszméket feldolgozó egyéniségek különféleségét és tükrözik elénk sajátságaik lenyomatát. Az eszme közvagyonnak tekinthető a mig az egyén nem süté bélyegét reá; hisz Buffon szerint: „eszmék, tények, vélemények, ismeretek — *az emberen kivül állanak;* a stil az ember maga, a mi sem átalakitható, sem elidegenithető.“

De térjünk ismét a kiindulás pontjához. Valamint a vegyész gyakran többféle módszert kénytelen alkalmazni ha bizo-

nyos anyag jelenvoltáról meggyőződni kíván, — ugy az irodalmi munka is, az irónak majd egyik, majd másik egyéni körülményei tudásának segedelmével lenne forrásához visszavezethető. Deschanel a viszonyok összevetése által következtetni akar:

A korra, az évszázra mely a művet termé. Minden kornak megvan saját külön észjárása (Fontenelle.) A gondolatok s érzelmek alakja, a kifejezés formája, a körmondatok könnyüd vagy nehézkesb alkotása, a szókötés és mondattan, egyes szavak jelentései, az irodalmi divat s tetszelgés: mindez módosul az idő haladtával s változatait reáfesti a korabéli termékekre. „Az ember — igy szól Taine — csak az őt környező eszmék hatása alatt teremthet, abban a hiszemben él ugyan, hogy egyedül benső szózatát követi, — holott erre csak azért hallgat, mivel az uralgó körülmények azt erős hanggá dagasztják, mely cseng, zúg mindenfelől. Valamely eszme kifejlésére szükséges annak összehangzása az akkori polgárosodással.“ — De a kor hatása néha ellentétben nyilatkozik. Chateaubriand oly időben szerkeszté a *Génie du Christianisme* valláskönyvét, midőn a véres forradalom a keresztyénség tanait letiporta és elfeledtette. „A képzelet — mondja Girardin, főleg azt szereti, keresi, a mi nem létezik. Mig a polgárháboru fölforgatja a társadalmat, a képzelet pásztori hangulathoz fordul s békéről, erényről álmodoz.“ E szerint az irodalom az erkölcsöknek épen ellentétjét ábrázolja néha. Lehet a számtani igazságokat is ellentétes próbákkal kiderítni.

Az éghajlatra. Hippocrates, Aristoteles és Plató elismerték az éghajlat befolyását a kedélyre. Varró emlegeti Erathosthenesnek egy elvesztett munkáját, melyben e tudós szerző a népek erkölcsei és kormányaik formájának okát, országuknak a naptól kisebb vagy nagyobb távolságában hitte lappangni. Montesquieu egész fejezetet szán e tárgynak az *Esprit des Lois* nagyhirü könyvében. Herder szerint meg épen valamennyi rendszer a geographiai fatalismuson alapulna. Voltaire és Rousseau e tulzásokból kiszemelik az igazat, megalapitván az okszerübb természeti birálattant. — Hogy magán a nyelv fejlődésén fölismerhető az éghajlat befolyása, azon kétkedni nem igen lehet; Renan a *Nyelvek eredetében* szépen fejtegeti a fokozatokat. S ki nem ismerné *Stendhal* mondatát: az igazi talentum, mint a *vismara*, az indusok lepkéje, fölveszi a növény szineit melyen élődik.

A föld- és fajra. Ha nem ismered a földet, nem ismered a plántát, — mondja a perzsa példabeszéd; pedig, Lamartine szerint: „az ember, élete bizonyos szakáig, csak plánta, és a lélek a földbe s légkörbe veri gyökereit, hol érzékeink képződnek.“ Tagadhatatlan jelenség, hogy péld. Shakespearen fölismerhető a szülőföld, mely hideg egével edzett erőt önt a lélekbe és egy nagy iró lángeszével nemzi a tragicum erőteljes alakjait. Ossiánnak minden szava a ködös bérczek honát varázsolja elénk. („Jer Ossián, ködös, homályos énekeddel. . .“) A kelet poétái ellenben virágról, hő nyárról énekelnek, más képletet nem keres phantasiájok. Dante és Tassó a déli nép féktelen szerelmét, szenvedélyét árulják el, — Silvio Pellico az éghajlat lágyságát, Calderon Spanyolország tükre, s méginkább Goethe a németeké. — Ismert lingvisták és philologusok a nyelvek két részre (déliekre és éjszakiakra) felosztását sürgették volt; Michelet, Diderot, Franczia ország *egyes kerületeit* is fölismerhetni vélik nagyobb iróik nyelvén. Deschanel példaként hozza fel a *bretagnei* Châteaubriandt, Lamennaist, Renant, mint a *déliebb* érzelgőség, — és a *comtoisi* Fouriert, Hugót, Proudhont, mint az *éjszakibb* erély s komorság kifejezőit. Valóban: Descartes és Spinoza gondolatai is láttatják az olvasóval Hollandia mogorva tájképét.

A nemre. Marivaux tán sokat állitott azzal, hogy a stilusnak *neme* van, s egyetlen mondaton megismerszik a nő. Deschanel helyesebben mondja: a nők irodalmában több a finom vonás mint a rendszer; több a szenvedély az okadatolásnál; sok lángolásuk kevés szenet hagy hátra; s végre a könnyüdség, tündöklés, hajlékonyság s az „alattomban értődők“, meg a hamiskodó kétértelműség: az irónők tulajdo-

nai. — Maintenon asszony igy szól egyik levelében Gobbelin abbéhoz: „tudja ön, hogy a nők iratai hemzsegnek mindég a helyesirási hibáktól; de — engedelmével legyen mondva — azt a kellemet meg a férfiak stilusában hasztalan keresnők!“ Arra nézve azonban tisztába kell jönünk, hogy csak oly nők munkáit fogadjuk el a hasonlitó birálatra, kik nem férfiaskodó „amazonirók“, — különben Staël és Sand is cserbe hagyhatnának. De La Fayette, Beecher-Stowe, Mühlbach asszonyok, kik nem *takarják* nőiességüket: *kiemelik* akaratlanul.

Az idősségre. Midőn a *jellem* változhatik az évekkel, mért ne módosuljon a hangulat, a stil? A meglett kor munkáiban számitás, műértelem s életphilosophia a túlnyomó rész; az ifju iró csupa szenvedély, lelkesedés, hit és szeretet! Majd minden életszak az irodalom egy bizonyos nemére alkalmas. Aggkorunk a történelmet, az emlékiratokat müveli: — a gyermekkedélyben a költészet diszlik. A férfi küzdi az eszmék harczát: publicista, kritikus vagy bölcselő. A fejlő ifju szellemi ruganyosságát drámai alakok szónoklataiba illeszti. — De a kivétel itt annyi lehet, mint a szabály; Deschanel csak azt vallja bé: hogy némely tehetség meg nem érik soha, mig a másik igen hamar kerül virágzásra s tán azért gyümölcsöt nem terem. A Critique naturelle szerzője az *idősség* szakaszára Homért idézi két remek művével. „Nem szembeötlő-e, hogy az egyik, telve harczczal, viadallal, a költő ifjuságában vagy férfikorában szülemlett, — mig a másik, a lángészszel szőtt nagy tündérrege, a tehetségesb érett kor jellegét hordja magán?“ Igy Montesquieu is ifjan szerkeszti a *Perzsa leveleket*, öregen irja a *Törvények szellemét*. Sokra nézve áll tehát Regnier és Buffon korbeosztása, az évszakok mintája szerint: ebből magyarázhatjuk ki leginkább, mily mértékben hat az iró idősége munkái irányára s irályára.

A testalkatra. Raspail tudor szerint az idegrendszer az erők tartaléka, a fejlődés szülője s kútfeje a teremtő tehetségnek, szóval semleges és tényleges életünk egyedüli forrása. — Főleg háromféle alkatot különböztetünk itt meg: az *ideges*, az *epés* s a *vérmes* alkatot, melyeknek vegyülete, a szerint, a hogy valamelyik fajta alkat túlsúlyra vergődött, gyakorolja befolyását a kedélyre s igy az egész emberre, ennek stilusára, ha Deschanel elméletétől el nem pártolunk épen ott, hol legpositivabb téren mozog. — Voltaire egyhelyt jellemzi Rousseau irmodorát: rohanó inkább mint élénk, s olyan szinezetü mint az epe, mely őt emészti. S maga az egyenlőség nagy bajnoka igy nyilatkozik: mindenki születésével már birja a jellemet, talentumot vagy lángészt, a mi néki van szánva; a szellem megváltoztatására szükséges volna a testalkaton másitni. Sohasem hallottuk, hogy a tüzes vérű higadttá változott, vagy képzelmi tehetség fejlett volna ki a methodicus észből. (Nouvelle Heloïse). — Argenson marquis azt mondá Voltaireről: csupa ideg, csupa vér, — nem tűri a legyet se magán. És Buffon Montesquieu felől ezt jegyzi meg: „jól ismertem, és tudom, hogy stilusának hibája testi bajból származott.“ — De nemcsak egyének, hanem egész népek irányában is volna némely helye a fentebbi észleletnek, tudva azt, hogy a nemzetségek, fajok testalkotása jellegző külön erkölcsöket idézve elő, szintugy összes irodalmuknak is képezheti ösmertető jelét.

A hivatásra. Naponként tapasztaljuk, hogy a környezet, a társadalmi állás, a müveltség foka, melyen állunk: megszabja észjárásunk irányát, tágítja vagy korlátolja gondolataink körét. Az iró öntudatlan is helyzete kifejező eszközévé lesz; s kétségkivül azon visszásságoknak, keserveknek legmegragadóbb panaszlója rendszerint, melyek saját állása körét bántják; ott leghűbb a leirásban, hol az élet után fest s nem a hol tőle messze eső körbe csap át képzeletével. Adnánk fel például egy regénytárgyat feldolgozásra papi állásu irónak, udvari embernek s egy visszavonultságban élő különcznek: vajon nem lenne-e kiderithető, hogy melyik munkálatnak a szerzője ez vagy amaz? A hivatás csaknem azonos lélektani elvek szerint hat a stilusra,

mint a már fejtegetett nembeli sajátság. — *Saint-Simon* emlékiratainak minden sora az udvaroncz arczképét tárja fel, és a kitünő itész *SainteBeuve* még tán orvosnövendék korában tanulta meg oly páratlan ügyességgel kezelni bonczkését, hogy metsz, sért: gyógyit s tanit egyszerre. . .

Az egészségre. Itt ismételnünk kellene azt is, mi a testalkatról szóló fejezetben mondatott, mely nagyában magában foglalja az egészség állapotát. — Egy orvosiró véleménye az volt Rousseauról, hogy *egészséges* korában kedves viszhangúl szolgált idejének, — mint *beteg* ember, reformátorrá lett. „Az organumok alkotása tesz mindent; a szerint a mint az emésztés történik, irányul észjárásunk“ mondja Voltaire, tán csak félig komolyan. Bichat és Cabanis azt bizonyitgaták, hogy az idegrendszer némely hibája csaknem elősegiti a sziv és ész nemesb fejleményeit. *Pascal* műveiből jóformán kijelölhetni, mely mérvben változott testi állapota; ugy Heinén sem ismerhető félre, hogy a költő nyavalyák martaléka volt. Ellenben Goethe, a testileg s lelkileg egyaránt egészséges halhatatlan halandó, mily kedvelője az ép alakoknak. *Werther*jét is, a szenvedések hősét, csak lelki bajok viszik a sirba. Vagy Humboldt iratain nem érezni-e az egészséges aggastyán bátor kezét, erős tollát? Virgil, a lassan emésztő kór halottja, mily búskomorságot, mily előérzetet s túlvilági átszellemültséget önte műveibe! Renán is kiemeli hirhedt könyvében ez elszigetelt lágy hangzatot, egy érzelemrideg kornak közepette. — S végre, mit mond a németalföldi tudós Boerhaave: „a lángész megkivánja az agynak és idegeknek rendkivüli mozgékonyságát, a mi gyöngeség nélkül nem képzelhető; míg a lelki erőtelj oly edzett műszervezetet igényel, hogy a képzelem megapad miatta.“ E, bár negativ alapú tan, szintén az egészségi állapot befolyását mutatná.

Az életmódra. Ez alatt nemcsak étel s ital értődik, hanem a szabad lég használásának mértéke, az álom és virrasztás, a munkásság, a foglalkozások beosztása, szóval *szokásaink*, melyek lassanként egész valónkat „második természetté“ alakitják. Ezt a „Classiques de la table“ szerzői, köztök főleg *Brillat-Savarin* elégséges szakismerettel mutatják ki. „Mondd meg mit ettél, s már tudom, ki vagy.“ Igy szól az asztali élvek most nevezett rendszeresitője. De nem is tagadná azt senki, hogy a mozgékonyság vagy otthonn ülés, a csendes visszavonultság vagy nagyvilági életmód ugyanannyiféle hatást ne gyakorolnának az emberre és műveire. Megszokott apró kényelmeink hiánya miatt néha tehetetlenek vagyunk gondolatainkat rendbeszedni a munkához, — az a bizonyos csekélység nélkülözése bánt mindég. Lehet oly iró, ki csak egy kedvelt öltönyében érzi jól magát, — ha az nincs rajta, tollán is megismerszik valószinüleg, hogy valami nem volt inyére. George Sand az éjjeli órákban ir — vajon a napsugár világával belé tudna-e mélyedni ama remek költői merengésbe, mi regényeinek oly ellenállhatlan bájt kölcsönöz?! Heine egyik előszavában megvallja, hogy midőn szokása szerint a hársfa-sorok alatt (unter den Linden, Berlinben) elmélkedve pihent, akkor jöttek rendesen legszebb gondolatai, „mert fölötte egy magasan repülő szárnyasnak csattogását hallá emelkedni.“ Zárjuk be e tárgyat Shakespeare idevágó állitásával: gyakran az öltözék az egész ember kifejezője.

Ha a mondottakból, melyek nagyrészt Deschanel saját érvei, most önmagunk következést vonnánk: mindenesetre elismerjük az iró anyagi részének lehető s gyakori befolyását szellemére, — de a materialismusnak tett ez engedményünket szabálylyá bővítni s emelni épen nem törekszünk, különben elvitáztatnék a *föltétlen alakitó tehetség* létele; pedig ez a szellemi adomány, a genie birodalma, hova az ihletett képzelem föl tud emelkedni, magával emelve másokat is. A nagy irók érdemét is mind az egyoldaluság vádja csonkitaná, ha műveik szükségkép tartoznának összeegyezni személyiségükkel, vagy hát a költő minden változott nézletü s elütő tárgyú művénél (a poéták valamennyi versénél)

gondos kicsinykedéssel kénytelenittetnénk kimutatni, bizonygatni, hogy igy és amúgy állt akkoriban hangulata, a külviszonyok ilyen és amolyan behatása miatt, — mintha egy nagy szellem nem tudná magáról lerázni a föld bilincseit, mikor a halhatlanság magaslataira akar emelkedni! . . . Ne irjuk tehát mindazt készséggel alá, mit Deschanel és a többi irodalmi physiologusok hirdetnek; ne képezzünk, mint mondám, gyakori jelenségekből, állandó szabályt; a *kivételek* ajtaja maradjon nyitva nékik. A természeti birálat terjedése aligha üdvös dolog. Mit tartozik az végre is a szellemi müvek kincses kamrájára, hogy egy vagy más igazgyöngy s nemeskő mily módon termett: csak *igaz* és *nemes* legyen! Érdekes tér ugyan a tanulmánynak minden tárgynál kipuhatolni a keletkezés történetét; de a létező értéket a tapasztalat ne változtassa meg. S ha a kritika, itélete kimondhatása föltételéül tüzné ki az ily tárgyilagos birálás szabadságát: föláldozná véle amaz elvont s lényegi álláspontját, mely épen a birálandó mű fölötti fensőbbségét adja és biztositja. A természeti birálat kényes szer, veszélyes eszköz: mértékkel, ritka segédeszközül alkalmazva használhat, de túlzással sokat árt, rontja a kritika tekintélyét, szétfátyolozza nimbuszát, — s a mi a fő, az iró egyéni s családi jogaiba vág.

Kivánatos mindazonáltal, hogy nagyobb készültségü elmélkedők saját irodalmunkkal szemben is kifejtsék a most fel-felmerülő tantárgyat, meghatározva annak valódi hasznát s kiszabva szükséges korlátait az alkalmazásnál. Klasszikusaink, a bennök járatosabbnak elég anyagot nyujtanának a hasonlitó birálatra, s ha Deschanel nézeteitől bármily messze eső eredményre jut is az illető: csak ellenérveket födözend fel a téveszme leküzdésére, — vagy ellenkező esetben ujabb okadatolással lesz képes támogatni azt, mit érvényre emelni már többen igyekeztek. A tárgy nem hálátlan s tanulmányozásra érdemes, hisz jelentőség nélkül semmi sincs; a *korán*ból tudjuk, hogy még a hajszálnak is megvan a maga árnyéka.

VILMOS.

DUNAPARTON.

Tajtékzó, áramló Duna partján állok;
Haragos zsivajjal futnak a hullámok,
Apró habgyürüket sebesen körözve —
Mintha mindenikök azt susogná: jöszte...

Tulnan a hegyek közt most bukik le a nap,
Vérvörös sugári a vizre szállanak;
Kipirul a folyó tajtékzó kebele,
Mintha megölt embert dobtak volna bele...

S megered a felszél; becsap az erdőbe,
Megszorul a fák közt, vijjongat gyötrődve;
S az erdő feljajdul, szélvészszel harczolva —
Mintha gyermek-vesztett anyasirás szólna...

Végre kiszabadúl, nekidül a habnak,
Hullámok gyürődve a part alá csapnak,
Sirt ásva fúródnak mélyebben a földbe,
És én csak nézem, hogy haladnak előre.

Pedig, érzem, a part mind gyöngébb, mind roskad
A viz emelkedik, mindegyre magosabb, —
Hogyha nem akarnám, hogy lábamat érje:
Legalább egy lépést már hátrálnom kéne...

De én csak itt állok, mint valami bálvány,
Romboló pusztitás bűbáját csodálván, —
Dagadó viz, szél, hab itt tartnak lekötve —
Ott valami látszik a folyón, a ködbe'...

Egy gazdátlan csolnak közeleg forogva,
Senkisem őrizte, kötelét megoldta;
Hányja veti a hab, mint embert az élet —
Ki tudja hol nem járt, a mig ide tévedt!

Egyszerre megroppan, ketté van hasitva,
Tán a viz alatt volt egy elrejtett szikla,
Tán abba ütődött, attól van széttörve...
Most sebesen pördül, mint pereszlen, körbe;

Azután meglibben, féloldalra csappan, —
Fúródik a mélybe, eltünik a habban, —
Összecsap a hullám nagy gyürüket vetve, —
Majd egy-egy buborék úszik csak felette...

SZÁSZ BÉLA.

MATILDA.

(Folytatás.)

E perczben ugy érzém, mintha egy láthatlan kéz fogná meg kinyujtott kezemet, s e láthatlan kéz érintésére elhomályosult minden körülem; Matilda, Emma, a gyermekek, mind eltüntek, s egy ismeretlen hangot hallék magam mellett:

— Itt a viz! — mondá, s a mint felnyitám szemeim s bámulva tekinték magam körül, egy idegen szolgát pillanték meg ágyam végénél, egy pohár vizet tartva tányéron. Mellette Latham Arthur állott; még közelebb hozzám egy ismeretlen férfi, kezemet fogva.

— Akar ön inni? — kérdé németül.

Én csudálkozva néztem rá.

— Nem.

— Vizet kivánt — folytatá — itt a viz, ha akar inni.

— Köszönöm, nem vagyok szomjas.

Az idegen férfi Latham felé fordult s nehány szót szólt halkan hozzá. Aztán az asztalhoz ment s tollat véve elő, irni kezdett. Arthurt magamhoz szólitám.

— Ugyan minek hivatott orvost — mondám — higye meg, hogy szükségtelen.

— Dehogy szükségtelen — viszonzá ő. — Nem mondom, hogy nagy beteg ön, de a kis bajnak is jó elejét venni.

— Ejh! kis vagy nagy baj, az mindegy: ha a természet nem segit, e jó urak sem tudnak segiteni!

Az orvos ismét ágyamhoz közeledett, s hogy kérdéseire ne kelljen felelnem, behunytam szemeim. Pár perczig hallgattak, aztán azt hivék, hogy elaludtam.

— Az előbb egészen magánál volt — mondá Latham. — Ugy látszik, most csendesebben van.

— Igen, de nem hiszem, hogy soká tartson e nyugodt állapot — viszonzá az orvos, s beszélgetve a szoba tulsó végére mentek, honnan nem hallhatám szavaikat.

Pár percz mulva nyilt az ajtó, s én azt hittem, hogy mindketten eltávoztak, de midőn felnyitám szemeimet, Arthurt pillantám meg ágyam mellett.

— Hogy érzi magát, kedves barátom? — kérdé.

— Nem a legjobban; egészen ki vagyok merülve.

— Nem lehetek-e valamivel szolgálatára?

— Köszönöm; nincs semmire szükségem.

— Ha talán leveleket kellene irnia — dologban, vagy ismerőseinek s nem szeretné továbbra halasztani, én a legszivesebben irok ön helyett.

Nagyon jól elértém, hogy ez mit akar tenni. — Köszönöm, barátom, ne irjon senkinek. De mondja csak, mit tart az orvos bajomról? Nem egyszerü váltóláz? Mondja meg őszintén, hiszen csak nem tart gyermeknek?

— Ön elhanyagolta váltólázát — viszonzá Arthur; — alkalmasint meg is hült, s most vigyáznia kell, hogy komolyabb betegséget ne kapjon. — Egy kis szünet után folytatá:

— Meglehet, hogy kénytelen lesz hosszasabb ideig itt maradni; nem szeretné-e rokonaival tudatni roszullétét? Talán meglátogatná valaki. . .

— Nem; nem kivánom, hogy meglátogassanak. Egyedüli rokonom nővérem, ki rögtön eljönne, ha tudná hogy beteg vagyok; de neki gyermekei vannak, azokat nem szereti elhagyni magától, ... nem akarom, hogy roszullétemet megtudja.

— De mégis. . .

— Nem, hasztalan minden rábeszélés, édes barátom. Menjen ön haza, ne unja itt magát egy betegszobában; hagyja velem ezen szolgát. Nem akarnám, hogy miattam alkalmatlanságot csináljon magának.

Utolsó szavaimat már csak nehezen tudtam kiejteni, mert a kimerültséget, melyben felébredésemkor valék, egyszerre éles

főfájás váltá fel, mely mindig fokozódva végre egészen elkábitott.

VIII.

Ekkor egy hosszu, hosszu idő következett, mely alatt minden homályos és zavart volt előttem. Csupán az égető fájdalmat érzém, mely agyvelőmet szüntelenül nyomá.

Néha ijesztő álomképek lebegék betegágyamat körül; még gyakrabban tökéletes setétségben voltam, s bár hallék lépteket szobámban, azt, hogy ki van körülem, nem tudám; de legtöbbször egészen eszméletlen állapotban feküdtem, melynek emléke nem maradt meg elmémben.

Tizenöt napig voltam e bódultságban, s midőn legelőször tökéletesen magamhoz tértem, egészen elfeledtem, hogy hol vagyok. A tárgyak, melyek körülvettek, ismeretlenek voltak előttem; s ugy tetszett, mintha álomképet látnék, mely egy hevesebb mozdulatomra elenyészik.

Fel akartam ülni, de oly gyenge valék, hogy alig emelém fel fejem, nehézkesen esett az vissza párnáimra.

A gyenge zörejre, mit ez okozott, egy a szoba tulsó végén levő férfi pár lépést tett felém, s midőn látta, hogy szemeim nyitva vannak, a mellékszoba félig nyitott ajtajához ment.

— Ébren van — mondá, s a jövő perczben az orvos és Latham léptek be. Arthurt azonnal megismertem, s őt megpillantva világosan állt előttem egész helyzetem.

Az első és fő lépés a meggyógyulás felé meg volt téve; ezután gyorsan haladtam előre. Nehány nap mulva felkeltem pár órára, de hálószobámat nem hagyhatám el. Végre, épen három héttel miután utólszor átléptem volt küszöbét, elég erősnek érzém magam, az ápolásomra mellém rendelt szolga vállára támaszkodva, a mellékszobába menni.

Egészen meg voltam annak kinézése által lepve: legkevésbbé sem hasonlitott elrendezésében az egyhangu és unalmas fogadói szobákhoz. Egyik szegletében kényelmes alacsony pamlag volt, mellette csinos asztal és karszékek a legjobb izléssel eligazitva. Mögötte egy ablak nehéz függönyei le voltak bocsátva s a világosságot csak gyéren engedék a szoba e részébe hatolni. A másik ablak ellenben ki volt nyitva. Rajta át egy mindenkinek, de kivált a hetekig zárt szobában lévő betegnek, leirhatlanul kellemes gyenge reggeli szellő suhogott be, meg-megingatva a gyönyörü rózsákat, melyek egy csinos virágtartóban az ablak előtt lévő asztalra voltak állitva.

Az inas ugy látszik észrevette a csudálkozó pillantást, melyet szobámra veték, mert mig én a pamlagra leültem, elbeszélte, hogy a jelenleg itt levő butor nagy részét az öreg Mr. Latham hordatá ide számomra saját szállásáról, azon kényelmetlen butor helyébe, mely az előtt e szobában volt.

— Tegnap reggel az asszonyság is itt volt s maga rendezteté el az egészet. A virágbokrétát pedig épen most küldték egy szolga által.

— Ez bizonyosan Mathildának jutott eszébe! — gondolám — neki kedvencz virága a rózsa.

— Tegye közelebb azt a virágtartót, még közelebb, ugy. Most kimehet. — Oly jól esett ujjaimmal érinteni a rózsák szirmait, mert, ki tudja, hátha Matilda keze is érintette volt azokat?

Nem sokáig maradtam egyedül. Latham Arthur látogatott meg s örömét nyilvánitá a felett, hogy annyival jobb erőben talál.

— No, ugyan szépen ránk ijesztett volt — mondá. — Vagy nyolcz napig oly roszul volt, hogy nem hittem hogy még valaha együtt fogunk beszélgetni, mint a hogy most beszélgetünk. És nem akarta, hogy testvérének irjunk, se nevét, se lakását nem tudtuk!

— Ezt csak azért sajnálom, hogy ön ennek következtében annyi bajt okozott miattam magának; de különben sokkal jobb, hogy nővérem nem tudott betegségem felől semmit. Szegény, hasztalanul ijedt volna meg.

— Igen, de hátha rosz fordulatot vett volna baja?

— Akkor is sok előleges aggodalomtól lett volna megkiméive. Én azt tartom, hogy a roszra soha sem lehet az embert előkészíteni: ha bekövetkezik, ép oly bánatot okoz igy is, mintha váratlanul jön. Aztán a bizonytalanság, a kétség a legtürhetlenebb, ezerszer inkább a biztos rosz: az ellen inkább meg tudja az ember szilárditni magát.

Arthur majdnem egész nap velem volt. Kétszer, háromszor is felkeresett, s az estét mindig nálam tölté. Rajta kivül csak az orvost és az öreg Lathamot láttam. Ez igy folyt körülbelől egy hétig, s nem mondhatok mást, mint hogy e hét igen kellemesen telt el reám nézve.

Magában véve nem lehet mondani, hogy mulatságos életmód lett volna az, melyet folytaték; de oly gyengélkedő állapotban, mint a minőben én voltam, nem vágyódik az ember valami rendkivüli szórakozás után; aztán mindig kellemes hatással van a kedélyre az, ha tudja az ember, hogy a legközelebbi jövőben oly valami vár rá, mi nagy élvezetet fog nyujtani, s ez nem függ semmi eshetőségtől, oly biztos, mint e földön valami biztos lehet. Ilyenkor a várakozás nem esik nehezünkre, mert már előre élvezzük azt, a miről *tudjuk*, hogy rövid idő alatt elnyerjük.

Ily biztosan számoltam én arra, hogy rövid idő alatt szobámat elhagyom s meglátogathatom Lathamékat. Matilda képe szüntelenül szemeim előtt lebegett, s már előre boldoggá tett a gondolat, hogy őt ismét láthatni fogom.

Egész nap tétlenül heverve, volt elég időm gondolataimmal foglalkozni, s tudja mindenki, hogy azok, ha igy féktelenül magokra vannak hagyva, rövid idő alatt is sok felé szállnak el, és gyakran messzire haladnak. E fiatal leány, kit alig ismerék, kit mindössze is csak egynehányszor láttam életemben, annyira összefonódott keblem minden komolyabb, mélyebb érzelmeivel, hogy végre, bármily tárgy merült fel lelkem elé, az lassanként Matilda alakját ölté magára.

Jelen, jövő: mind vele volt eltelve; mi több, ha multamra gondoltam sem hihetém el, hogy ő abban semmi szerepet se játszott volna. Álmaimban bizonyosan megjelent volt már nekem; ha elcsüggedtem, az ő szelleme bátoritott föl, sőt anyám szelid, nyájas kék szemeinek is volt egy tekintete, mely a Matildáéra emlékeztet.

IX.

Ilyen gondolatokkal voltam egy reggel elfoglalva, a mint a nyitott ablaknál egy karszékben pihentem. Előttem a rózsabokréta állt, mely mindennap megujitva ugyan, de mindig az elsőhöz hasonló szép és kedves maradt.

Az ajtó nyilt, s Arthur és az orvos léptek be rajta. Ez utóbbi nagy örömömre kijelenté, hogy ezentul elhagyhatom szobámat, s ha akarom, még az nap délután kikocsizhatom.

Eltávoztakor a legjobb kedélyben hagyott. Arthur is különös vignak látszott, s alig csukódott be az ajtó az orvos után, örömteljes arczczal fordult felém s kezeit elégedetten dörzsölve mondá:

— Igaz! valamit akarok önnek elbeszélni; eddig még titok volt, de most már egészen tisztába van a dolog hozva s nincs mit titkolni rajta. Matilda testvérem férjhez megy, — nehány hét mulva lesz esküvője.

— Hogyan . . . mit mond? . .

— Oh, ez a dolog már régen szövődik. Mikor ezelőtt három évvel Mari és Matilda Angliába mentek, pár hónapot rokonunknál Lady St. Augernél töltendők, ott megösmerkedett velök Sir Francis Butner, s Matildába roppantul belészeretett. De szülei valami más házasságot szemeltek volt már ki számára egy gazdag örökösnővel, s hallani sem akartak arról, hogy Matildát elvegye.

Kevéssel miután a lányok hazajöttek, Sir Francis is Bonnba jött, s megkérte Matilda kezét; de apám csak oly feltétellel igérte azt neki, ha szülei tökéletesen megnyugszanak választásában, s beleegyezésöket adják e házassághoz. Ő nagyon felpattant erre, mondá, hogy független em-

ber, senkitől sem kér engedélyt tetteire, s ha még annyira elleneznék is rokonai, elvenné Matildát. De apám hajthatlan maradt, s Sir Francis visszatért Angliába.

Ugy látszik, apámnak ez elhatározása nagyon megtetszett szüleinek, s azt mondák, hogy ha két év mulva még mindig óhajtani fogja Matildát nőül venni, nem ellenzik többé házasságát. A két évi próba különben egészen felesleges volt Sir Francisnál, ki oly szilárd akaratu, vagy talán jobban mondva olyan makacs, hogy semmi ellenkezést nem tür, sőt azt mondják hogy mentül inkább igyekeznek őt feltételében megingatni, annál inkább ragaszkodik hozzá. Egyébiránt kiben nincs meg ez a hajlam? csakhogy némelyek nagyon gyengék kifejtésére.

Ő rögtön irt szüleimnek s tudatá velök, hogy ha Matilda kész két évig várni, akkorra bizton számithat rá. Képzelhető, hogy egy szerelmes leány nem két, de tiz évig is kész várni arra, kit szeret, s tulajdonkép már akkor eljegyzettnek lehetett Matildát tekinteni. De szegényre mégis leverőleg hatott e körülmény, s midőn a télen ide Bonnba érkeztem, egészen elijedtem kinézésétől.

Mindenkép igyekeztünk neki elszóródást szerezni, de szegény, bizony gyakran nagyon szomoru volt. A két év most telt le. Sir Francis nem irt semmit előre, de a legnagyobb pontossággal megjelent tegnap atyjának egy levelével, mely szüleimet tökéletesen kielégité.

Arthur nagy élénkséggel beszélt; képzelhető, hogy nem volt semmi kedvem félbeszakitani szavait. Miattam akár másnapig beszélhetett volna! Nem szóltam egy szót is, s ő egy percznyi szünet után folytatá:

— Gondolom, a nyár folytán meglesz az esküvő. Igazán nagyon örülök, hogy ily jó vége lett e dolognak; Matilda mélyen érző leány s nagyon hatott volna rá, ha végtére is nem lett volna semmi e házasságból.

Latham ujra megállt. *Kellett* nekem is valamit mondanom már.

— Most tehát nagy a boldogság? — kérdém némi megerőltetéssel.

— Természetesen. Mari és Jane is oly örömben vannak! Mari példás jó testvér, s bár idősebb Matildánál, ugy nincsen semmi keseredettség jellemében, hogy majdnem melegebben mutatja örömét mint Matilda maga.

Az a szerencsétlen Latham ismét megállt, s ujra nekem kellett szólanom.

— Ismeri ön jól Sir Francis Butnert?

— Nem; csak most láttam először. Nem is hozhatok itéletet felette; de tökéletesen bizom Matildában: neki valami hasztalan együgyü ember nem tetszett volna meg.

Arthur e beszélgetésünk alatt ugy ült, hogy arczomat csak árnyékban láthatá. Midőn elhallgatott, felkeltem s pár lépést tevék az ablak felé.

— Ejnye, beh halvány ismét — mondá csudálkozva. — Észre sem vettem eddig. Csak nem érzi roszabbul magát?

— Oh, épen nem — viszonzám szivarra gyujtva, s az ablak előtt elhaladó lovakra vonám Arthur figyelmét. Ő nagy sportsman volt és cselem sikerült: rögtön lovakról kezdett beszélni; lórul vadászatra tért át, s már a Nilus partján lövöldözte a vizimadarakat, midőn eszébe jutott, hogy a villásreggeli ideje elérkezett s haza kell mennie.

Midőn elment, leültem az asztal mellé s fejem kezeimre támasztva a legellenségesebb gondolatokba és érzésekbe merültem el.

Egyik perczben kaczérsággal, szivtelenséggel vádolám Matildát, ki bolondot üzött velem; a másikban csudálkozva kérdém magamtól, hogy ugyan mivel ámitott? Egy-két napig tartó udvarlásra ki fektet sulyt? Kinek jutna eszébe azt visszautasitani? hiszen komolyan alig veheti.

Be kellett vallanom, hogy talán több része van az egészben képzelődésemnek, mint akár Matildának, akár saját magamnak. Ha nem foglalkoztam volna annyit vele mióta nem láthatám, talán nem ragaszkodnám annyira hozzá.

Nem annyira azon két nap kedvelteté

őt meg velem, melyet együtt tölténk, de inkább az a két hét, mely alatt annyiszor hallám bátyjától emliteni s mely alatt gondolatban szüntelen vele valék. Tudhatja, gyanithatja ő ezt?..

Oh igen — igen! látnia *kellett*, hogy mily benyomást tett rám mindjárt első látásra is. Szemeimből ki *kellett* olvasnia, hogy mennyire tetszett nekem már akkor!

Mért nem hagyá nekem sejteni, hogy már másnak menyasszonya? Mert hizelgett hiuságának, hogy annyira bámulám, mert mily mulattató, mily kedélyes a hőn szeretett, a boldog vőlegénynek elbeszélni, hogy mily hóditást tett, mennyire bolondultam utána, mig ő csak vőlegénye után epedett. . . — Oh! a szivtelen, hiu asszonyok!

De — mit mondott csak Matilda egy izben, midőn azon könyvről beszéltünk, melyet nekem kölcsönözött volt? Hátha ő is, mint annak hősnője, gyermekies meggondolatlanságból cselekedett? Hiszen három évvel ezelőtt alig lehetett 16—17 éves; s most talán megváltoztak érzései — szerencsétlennek érzi magát. . . szegény leány! Gyakran mily levertnek tetszett nekem. . .

De mily balgaság! Nem mondta-e bátyja, hogy Sir Francis után búsult, s hogy most minő boldogságban van?

Igy változtak gondolataim szüntelen; csak azt tudtam bizonyosan, hogy mentül előbb hagyhatom el Bonnt, reám nézve annál jobb lesz.

X.

Arthur megigérte volt, hogy öt órakor délután eljön hozzám hogy velem kikocsizzék; de én jobban szerettem egyedül lenni, s négyre rendelve kocsimat, nála nélkül mentem ki.

— Órám, a nélkül, hogy tudtam volna, nagyon siet, — mondám mentségemre, — azon már el volt mulva öt, mikor elindultam, s minthogy önt pontos embernek ismerem, azt képzeltem, hogy valami dolog veszi igénybe idejét s nem jöhet velem.

Midőn tizkor este Arthur magamra hagyott, gondolkodni kezdtem terveim felől, s megállapitám azokat.

Ugy számitám, hogy 3—4 nap mulva megkezdhetem útamat hazafelé. Ily elgyengülten bolondság lett volna angliai utamra gondolni; aztán, megvallom, nem is volt kedvem rá. Mentül előbb hazajutni — ez volt most fő vágyam.

Hanem, hogy három nap mulva elindulhassak, egészen egészségesnek kellett magam mutatnom, különben nagyon feltünő lett volna hirteleni elutazásom.

Azért másnap délelőtt, bár nem kis testi és lelki megerőltetésembe került, gyalog megindultam Lathamék lakása felé, mert, ha már egészen jól érzem magam, igen nagy udvariatlanság nélkül nem tehetém, hogy őket a lehető legelőbb fel ne keressem.

Arthur csudálkozva kiáltott fel a mint szobájába léptem:

— Hogyan, egyedül és gyalog ily hosszu sétára? egészen meg vagyok lepve!

— Hiszen már tökéletesen jól érzem magam, — viszonzám, — szivesen elsétálnék még egy pár mértföldet.

Azért mégis alig vártam, hogy a legközelebbi székre leülhessek; nem birtam már lábamon állani.

— Ez derék! nem is hittem, hogy ily hamar felvegye magát.

— Nem mehetnék át szüleihez is? Tiszteletemet kivánnám nekik tenni.

— Nagyon fognak örülni önnek, — ha akarja, menjünk mindjárt át.

A közös társalgási szobában az öreg Lathamot, nejét, Marit, Janet és Knite Alicet anyjával találtuk. Mindnyájan nagyon szivesen üdvözöltek s Mrs. Latham örömét fejezé ki azon, hogy már ily jó erőben láthat.

Mit eddig csak férjének és fiának teheték, most neki is megköszöntem a sok szivességet, melylyel irányomban voltak, s aztán valamely közönyös tárgyról kezdtünk beszélni. De az első szavak után Arthur felszólalt:

— Hát Matilda hol van? kérdé.

— Az én irószobámban lesz Sir Fran-

cisszal, — viszonzá anyja. — Nem tudja, hogy gróf Kemenfy itt van.

— Mindjárt előhivom őket, — szólt Arthur a mellék szobába menve, honnan pár percz mulva egy fiatal ember kiséretében jött vissza, kivel mint Sir Francis Butnerrel ismerkedtetett meg.

— Matildának erős főfájása van, — mondá Arthur, — s felment szobájába.

Általános beszéd keletkezett, melyben Miss Knite és Sir Francis vettek legnagyobb részt. Én keveset szóltam, s volt időm ez utóbbit szemügyre venni.

Körülbelül 28 éves, igen csinos külsejü ember volt. Sokat és hangosan beszélt; időről időre egy-egy tekintetet vetett a vele szemközt lévő tükörbe, s olyankor ujjait mindig végighuzá setét, göndör haján, nyakkendőjét helyreigazitá s nevetni kezdett, miközben egy feltünően fehér fogsor lett láthatóvá. Modorán megtetszett, hogy sokat forgott a nagy világban s a legmagasabb rangu társaságnak volt tagja; azért mégis sohasem lehetett volna róla mondani, hogy typusa a valódi „gentleman"-nak. Se az a természetes udvariasság, se az a nyugodt fesztelenség nem volt meg benne, mely már első látásra szembetünik és megnyer. Elég volt egy negyedórát látnom őt, hogy meggyőződjem felőle, mikép egyike a legmindennapibb lényeknek, nem sok észszel, de annál több elhittséggel. És *ez* az ember az, ki Matildának megtetszett!

Különös! Tulajdonkép mentül kevésbbé kitünő ez egyén, kinek felettünk elsőséget adnak, annál inkább kellene magunkat sértve éreznünk; és mégis többnyire ellenkezőleg van. Nem tagadhatom, bár minden tekintetben szégyellnem kell, hogy én is némi benső megelégedéssel tettem Sir Francisról a fenebb emlitett észrevételt.

Fél egykor egy inas jött a villás-reggelit jelenteni, s én búcsút vevék Lathaméktól. — Mrs. Knite és leánya is egyszerre távoztak velem. Az utcza-sarokig együtt mentünk.

— Mit mond Sir Francishoz? — kérdé Alice némi czélzással. De nem érte el kivánságát, mert én ugy tevék, mintha nem érteném el, s igen nagy nyugodtsággal viszonzám:

— Mit akar, hogy egyszeri látás után mondjak? Legfenebb is, hogy igen csinos ember, s hogy társalgása nagyon élénk.

— Ugyan, kérem, legyen őszintébb! Bizonyosan épen ugy látta mint én s mint minden ember a ki csak egy fél órát van vele, hogy mily üres fejü, elbizakodott ember. — De hiszen ez tökéletesen mindegy! — folytatá gunyosan; — ki vesz ilyeneket számba? Nagyon gazdag, és ez a fő dolog. Lady Butnernek nem kell avval gondolni, hogy férje eszes-e vagy nem, csak pénzéből fényüzéssel élhessen!

Miss Knite minden szavából, minden tekintetéből látható volt, hogy mily gyülölettel viseltetik azon fiatal leányok iránt, kik több tetszésben részesülnek mint ő, s hogy személyes megsértésnek veszi, ha egy, nálánál fiatalabb, férjhez megy. Pedig ő sem volt több 23—24 évesnél, de némely leány saját kedélyének fásultságához méri korát, s idő előtt elhiteti magával és másokkal, hogy már elhagyja ifjusága.

A mint Miss Knite csipős megjegyzését bevégzé, épen elértük az utczaszegletet. „Nem mindenki gondolkozik igy," mondám szavaira válaszul, s avval elváltunk.

(Vége köv.)

OBERON.*)

V. ÉNEK.

1.

Szép Réziának az édes álom kerülte
Hattyutoll vánkosát. Folyvást ugy képzelé,
Hogy csupa sziklahegy emelkedik körülte,
S sziklák között, szegény, az utat nem lelé.
Rettegve a naptól, mely ünnepélyre kelti
S melyen Hymen, gyülölt bilincsét küldi le,
Sohajtva hánykodott. Mig elcsüggedve lelki
Háborgásban, fejét lehajtá keblire.

*) Olvasóink szivesen veszik még e mutatványt *Illésy* dicséretes forditmányából. *Szerk.*

2.

Hegy el ne fogyjon már megingott bátorsága,
Egy kedves álmodást küld Oberon felé.
Szép holdvilágnál, a hárem egy lugosába',
Magát szerelmetes ábrándok közt lelé.
Keblében aggódás s gyönyörrel tele vágyak,
Öröm és fájdalom, egymást mind kergeték;
Melle emelkedett, szeme könyektől bádgyadt.
Szerelmes ifjáról ekép reménykedék.

3.

Soká nem nyughatott. Egyszerre felugorva,
Ifját keresni, gyors lépésekkel mene,
Minden zöld lomb között, minden virágbokorba,'
Minden barlang mélyén keresgeté szeme.
Most csendes sírással, majd meg neki vadulva
Kérdezgeté minden lénytől arczulatát,
Hallgatva, ha fáról egy kis levél lehulla,
Megállva, ha szellők az árnyat mozgaták.

4.

Elérve végre egy helyhez, hol a fák galyja
Egy kis nyilást hagyott s a holdvilág benéz,
Ugy rémlik, — óh csak most, csak most szeme ne
Pedig csalódni ily szemekkel nem nehéz, [csalja!
Ugy rémlik, mintha az ifju előtte állna,
Négy szem, mint négy parázs, egymásra ugy ra-
Egy lépést tesz felé, de véget nem találva, [gyog,
Szemérem s vágy között, habozva áll meg ott.

5.

Az ifju karjait kitárja. Már ölelné,
A lányka térdei megtörnek gonoszul,
Alig rejtőzhetik egy fa dereka mellé. . .
Édes ijedtében az álom szétoszol.
Most már boszankodik a fára és magára,
Most már ő nyujtaná felé hivó kezit.
Hiába! Többé nem jön álom pillajára,
S csak abban lel gyönyört, hogy rá emlékezik.

6.

Már csaknem délutánt futott a nap az égen,
S az éjszakát még mind folytatta Rézia.
Oly gyönyör volt neki, ott szenderegni ébren!
Oly jól esék álmát tovább folytatnia!
Az ébredés jelét hogy várni már megunja,
Lassan az aranyos ágyhoz lép, és íme!
A drága himzetü kárpit mögött, bámulva
Látja mosolygani urnőjét Fatime.

7.

„Ah! ismét láttam öt. Mily boldogság, az éjjel
Ismét láthattam öt." — Az urnő igy kiált.
„Manót!" — A dajka szól s a házban szerteszélyel
Keresi két hamis szemével a madárt.
A hölgy nevet: „Ej, ej! milyen nagy értetlenség!
Uram fia! hisz az magában érthető
Hogy álmomban láttam. Hanem nincs benne két-
Bármely perczben maga is megjelenhet ő. [ség,

8.

Ugy érzem hogy közel van, s hűtelenség lenne
Ez ellen szólanod." — Nem szólok. — „Istenem!
Mi lehetetlenség van, ugyan mondjad, benne?
Mért volna vakmerény, ennyit remélenem?"
A dajka, urnőjét némán sohajtva nézi.
„Mindenhatóvá lett a szerelemmel ő,
A mely még a szörnyü oroszlánt is legyőzi,
Engem is megment a mindenható erő.

9.

Te csak sohajtozol, édes dadám, jól értem:
Mi van elrejtve e mély hallgatás alatt.
Magam is mindeddig csupán azért reméltem,
Mivel számomra más vigasz már nem maradt.
De most közel a percz. Már készek a bilincsek,
Boldogságomnak ah! örökre vége lesz.
Isten csodája csak, mi rajtam még segithet.
Isten csodája, vagy ha az nem, — akkor ez."

10.

Ezen szavakra két szemében tüzes lángok
Szikráznak, és egy tört kebeléből kivon.
„Nézd — mond — ez ad nekem ezentul bátorsá-
Ezzel uralkodom kegyetlen sorsomon." [got.
Halottkép sápad el, ezt látva, a jó dajka,
Remeg mint gyönge nád, helyét alig leli.
„Ha ez a vég eszköz, — zokogva igy sohajta, —
Akkor, uram segits!" — s kezeit tördeli.

11.

De a gyermek, kezét amaz ajkára tévén,
S elrejtve törét a két hóhalom megett:
„Tudod — szól — hogy semmit e földnek kerekségén
Nem gyülölök ugy, mint ezt a druz herczeget.
Hogysem övé legyek, inkább vadszörnyetegnek
Tépjék szét testemet kegyetlen körmei.
Láthadd hát, hogyha ő idején nem jelen meg,
Ez éles törnek kell engem megmenteni."

12.

Alig hogy a szultánleány ily szókat ejte,
A dajka szobából kopogás hallatott
Egy kis ajtón, mely a szőnyeg közé volt rejtve.
Bepillant Fatime, egy perczig mulat ott,
S szaladva visszatér. Alig hogy siettébe,
S öröm miatt, nyelvén nem vesznek a szavak.
„Most már — ekképkiált fel — minden bajnak vége.
Éljen! kisasszonyom. Éljen! Itt a lovag."

13.

Nyilként szökik fel a szultán leánya erre
Ágyából. Patyolat-köd rejti tagjait.
A dajka vállait magánkivül ölelve
Kiált fel: „Itt vagy hát, szivem lovagja, itt!
Igazat álmodám tehát az éjjel rólad."
A nagy örömben még Fatime is alig
Éri fel észszel, hogy a boldog álmodónak
Befedje félig mez nélküli tagjait.

14.

Aztán a vén anyót behivni első gondja.
Ezt a dolog felől ismét kikérdezik.
Ádámnál Évánál elkezdve, végig mondja,
A legkisebbről is meg nem felejtkezik.
Meséjében ott van minden szó, melyet ajka
Ejtett, minden vonás, melyről ráismerünk.
„Tökéletes! — kiált végtére fel a dajka, —
Nincs benne már kétség: ez a mi emberünk.“

15.

Mindent előadott a jó anyó; azonba'
Háromszor-négyszer is elmondatják vele.
Elkérdezik: mit tett, mit monda, mit nem monda,
Milyenek lábai és milyen a feje.
Nagy szőke fürtei, nagy kékszinü szempárja,
És száz vonás után ismét száz uj vonás.
Alig hogy a választ a kérdező bevárja.
És mindenik kérdést uton ér ujra más.

16.

Mig az öreg anyó megifjul csevegtében,
Kiomlik lassanként a szép fő kelleme,
S az ara dús haját, mely fekete mint ében,
Ügyes kézzel szedi csigákba Fatime.
Fényesebbnek látszik csillagnál a gyöngy benne,
Temérdek drágakő, fülön, övön, nyakon
Talál méltó helyet, s aligha könnyü lenne
Ép szemmel nézni e nagy csillogást napon.

17.

Volt oly fény a ruhán, magán megannyi kellem,
Hogy felöltözködvén a szultán gyermeke,
Bátran kiállhatott versenyre a nap ellen,
A mellett oly szelid volt, mint egy őzike.
Káprázott minden szem, e tündért a ki nézte,
Elbüvölődtek a leányszemek magok,
Mindenki látta, csak maga nem vette észre
Mikép homályosit el minden csillagot.

18.

A rózsaajkait duzzasztó titkos vágyak,
A szokatlan tüz, mely csillagszemében ég,
A türelmetlenség bibora, a mely bádgyadt
Orczáinak havát már nem festette rég —
Rabnői e miatt nem kis zavarban vannak,
„Ez a menyasszony az, — igy suttogják ezek —
Kinek még nem régen oly szörnyü volt ez a nap,
Ki még csak tegnap is nagyon ellenkezék?“

19.

Azonközben felgyül a pompás diszterembe
— Melyben terítve áll királyi lakoma —
Az ország ünnepi ruházatú főrende.
Az aranyajtónál, — jelenti harsona —
Minden rendü, rangú rabszolgáktól követve,
A nagy szakállu, ősz kalifa megjelen.
Mint vőlegényt illet, ott páváz ik mellette
A kissé még most is halvány drúzfejdelem.

20.

A hárem elefántcsont-ajtaja kitárul,
S a menyasszony is a gyülekezetig ér.
Szebben, mint bármely hölgy, kit örök birtokául
Meghalt hivőinek az alkorán igér.
Angyali arczának hogy teljes pompájába
Fényljék, nem engedi bár egy égszin lepel,
Mégis, hogy a terem földét érinti lába:
Körüskörül mindent tündéri fény lep el.

21.

A drúz szive mind csak puffad s lohad hevében
Míg szép menyasszonyát tekintgeti szeme.
Belső tüzet keres a szultánhölgy szemében,
De onnan, mintha rá jégcsap tekintene.
Hanem azért a drúz nemhogy kétségbeesnék,
Hiúságától kér tanácsot a bohó.
Azt képzeli, hogy mind csak tettetett hidegség
S egy éjjel egy cseppig felolvad ez a hó.

22.

Majd meglátjuk később, vajon felolvadott-e.
Most hagyjuk a mi itt magában érthető:
Asztali áldását az imám mint rebegte,
Réztányért, trombitát, hogy repedeztető,
Mint ül le asztalfőn a kalifa, jobbkézre
A gyönyörü ara, a drúz baloldalán.
Sat . . . sat. . — Szegény Hüon vitézre
Gondolni, már egyszer illendő lesz talán.

23.

Nem sokkal tölthete nyugodtabb éjt az árva,
Ezer balsejtelem- és vágytól üldözött,
Mint a szegény matróz, a kit árbocz-kosárba'
Rángat a szél dühe, fenn, ég és viz között.
Már majdnem ajtót nyit homályos éjszakára
A hajnal, hogy a nap utját egyengeti,
Midőn mák- s liliomillatból készült pára
Száll szemeire le és álmot hoz neki.

24.

Midőn elszenderült, oly mély lett aluvása,
Hogy a nap, délben is mély álomban lelé.
Addig eltávozott gondos vén utitársa,
A fejedelmi várt vigyázva kémlelé,
S előre készité a pár menekhetésit.
Gazdasszonyuk pedig, a jólelkü öreg,
Kedves vendégének ízes ebédet készit,
Kissé duzzogva, hogy oly hosszan szendereg.

25.

Többször lopódzott már az ajtó közelébe,
Hol a hasadékon keresztül láthatott,
S épen akkor is ott volt, a midőn vendége
Megpillantotta az aranyszinü napot,
Miként ifju tavasz, midőn a körbe járul,
Hol grácziák tartják nymphákkal tánczukat,
Üdén emelkedik Hüon, nyoszolyárul,
S csak képzeljétek el: szemébe mi akad.

26.

Egy kaftán — a minöt csupán nagy ünnepekre
Vesznek magokra a legfőbb országnagyok, —
Van a vitéz előtt, egy szék karjára vetve,
Melyen aranyvirág és drága gyöngy ragyog.
A mellett egy turbán, — mint a hó oly fehér ez, —
S a mi az uj emirt méltán megilleti:
Gyémántos övü kard, mire olyasmit érez,
Mintha káprádzanék erős tekinteti.

27.

A rövid csizmától, melynek aranyos bőre,
Fel egész a forgót tartó gyémánt csatig,
A mi csak szükséges, hogy ilyen esküvőre
Méltón öltözhessék, mind ott találtatik.
Hüon álmodni vél, e cziczomákra nézve.
„Bübájosság! — szól a vén nő s szemet mereszt,
„Nem lehet máskép, hogy ne vettem volna észre.“
Serazmin igy szavaz: „a törpe tette ezt.“

28.

Hüon nem mond ellent, s elgondolván magába',
Hogy ekképen czélját könnyebben érheti:
Gyorsan felöltözik a drága cziczomába,
S kardot köt. Az anyó fürgén segit neki.
Megakad egy kissé, hogy a turbánhoz ére:
A szőke szép hajat immár hogy vágja le!
Folyvást sopánkodván, próbálja a fejére,
S ime! a gazdag haj könnyen elfér bele.

29.

Kis vártatván, Hüon, kinek pelyhetlen álla
Oda illik, mint egy szultánfi álla ott,
Ambár a jó anyó sok ideig talála
Még rajta egyetmás igazitni valót.
Serazmin a dolgot meg is sokallja végre,
S gazdájának egy-két szót a fülébe súg.
Titokban egy erszény aranyat tesz a székre,
S viszontlátásig vesz Hüon vitéz bucsút.

30.

(Tökéletes az, mit nemes lelkek mivelnek.)
Drágán szerszámozott ló áll a ház előtt;
Mellette két, ezüst sinórzatú szép gyermek,
A zabolát tartók s parancsra figyelők.
Felpattan a vitéz, apródai előre,
S nem kellett arra sok, csak nehány perczenet,
Hogy a fejedelmi palotához elére,
Folyvást virágok közt haladván, a menet.

31.

Az első udvaron paripán megy keresztül,
A másikban leszáll, s a harmadikba lép.
Az őrség legkisebb baj nélkül átereszti;
A minek látszatik, mind annak képzelék.
Ilyen szerencsétől vezéreltetve lépked
A nagy kapu felé, szabadon, kényesen,
Hol karddal várja a hivatlanul jövőket,
— Megannyi óriás, — tizenkét szerecsen.

32.

De a pompás ruha, s a hősi láng szemébe',
— Hogy ott áll a roppant ébenkapu előtt, —
Visszaparancsolja a kardot hüvelyébe,
S tárt ajtóval várják, nem kard hegyével őt.
Hős szíve feldobban, midőn az ajtó szárnya,
Szelet csinálva, a másikra rálapult.
Aztán kertekre nyilt oszlopcsarnokban járva,
Talál egy aranynyal boritott érczkaput.

33.

Tágas előterem az, melybe most belépett.
Ácsorgva, sokféle szinü rabszolgahad
Fogadja, elbutult combábiai népek,
Kik a kéj kutfején szomjazva állanak.
Hogy a vitéz belép, mind elbámulnak rajta,
S emirinek látván ruháját, fegyverit,
Keresztbe font karral tisztelkednek, főhajtva,
S hátul megnézni is alig-alig merik.

34.

Sípok, dob, czimbalom, hegedüszó, meg ének
A menyegzői nagy teremben zengenek.
A bor kezd ártani a kalifa fejének.
S mindinkább fesz nélkül vigadnak mindenek.
Csak a szép mátka az, a ki cseppet sem osztja
Az örömet, melyben jegyese majd el-ég,
S épen meredt szemmel tekint le az abroszra,
Midőn Hüon nemes bátorsággal belép.

35.

Az asztalnál megáll. — Szemöldökét felvonja
És meglepetve néz rá a vendégsereg.
Szép Réziának csak ábrándira van gondja,
Tányérát nézdeli és ébren szendereg.
Épen pohárt ürit az ország kalifája,
S áldoztában semmi nem háboritja meg.
Csak Babekán tekint aggódás nélkül rája,
Nem sejtetvén hamar vesztét jó szellemek.

36.

A mint Hüon vitéz ránéze Babekánra,
Ki most bizton nyujtá hosszú nyakát felé:
Visszaemlékezett a tegnapi pogányra,
S a vőlegényben ezt mindjárt felismeré.
Mint a villám, ugy csap gyors karja ellenére,
S egy mestervágással ketté szeli nyakát.
Magasra buggyan a megcsonkitottnak vére,
Melytől abrosz s szomszéd egyszerre áznak át.

(Vége köv.)

A NÉGER BOSZUJA.

— Elbeszélés. —

(Egy angol utazó után.)

Daczára a gőzerő és csavar feltalálásának, a tengerészélet még mindig egész halmazát nyujtja a legkalandszerübb, a legregényesebb s a legszomorubb jeleneteknek ; mert bármily hatalmasan müködjék és küzködjék is a genialis emberi szellem, hogy mindent, mi e földön létez, nemcsak rabszolgájává, de kényelmének megfelelővé is tegyen, e törekvései a nagy tenger hatalmas hullámain mind-mind megsemmisülnek. A roppant oczeán, mint valami halhatatlan despota, érvényesiti tulsulyát, s nem engedi magát, mint a szilárd föld, a technika rablánczaival körülövedzni. Neptunnak, a vizek istenének birodalma, oly hatalmas, hogy például valamennyi civilizált nemzet járművei legiojának még maig sem sikerült, hogy a rabszolga-kereskedést végkép elnyomhatták volna.

Ama borzasztó esemény, melynek önkénytelenül szemtanujává kellett lennem, szomoru példáját nyujtja ennek.

„Emilia“ nevü hajónk, kávé, czukor és gyöknövényekkel megterhelve hagyá el Rio de Janeiro kikötőjét. Trinidad szigeténél elhaladva, a hol horgonyt vetettünk, éjszak-kelet felé fordittuk a kormányrudat. Czélunk Texel volt.

A hajó legénysége között, mely Rio de Janeiroban kiegészittetett, különösen két egyéniség tünt szemünkbe. Egy barna portugalli, durva kinézésü, kegyetlen, elbizakodott magaviseletü, ki csak Rio de Janeiroban jött közénk, s valamennyi társait elidegenité magától ; és egy athletai termetü ashanti-néger, ki a rabszolgaságból megszökött, s óriási testalkata és emberfeletti tevékenysége miatt a kapitány előtt csakhamar igen nagyra nőtt a becsülete.

Már Rio de Janeiro kikötőjében észrevettem, hogy a néger a portugalli Antoniot feltünően szemügyre vette, mi ezt némileg felizgatá, azonban én e körülményre semmi további sulyt nem fekteték. Később ugy tapasztalám, hogy a néger a portugallit, a hol csak előtalálta, mindannyiszor a gyülölet pillantásával kiséré, mit ez végre különös szemtelenséggel viszonzott.

Egy napon — tökéletes szélcsend állván be, ugy hogy kénytelenek valánk lavirozni — Antonio, szokásos kérkedő modorával, egy történetet kezdett elbeszélni, mely némi fényt vetett a néger gyülöletére.

Antonio több év előtt egy hajó kormányosa volt, mely rabszolgakereskedésre volt kiküldve, s terhét csakugyan szerencsésen partra is tette Dél-Amerikában. A rabszolgahajó a guineai partok hosszában czirkált. Részint a hajó, részint egy nagy dereglye által, mely e czélra volt kirendelve, a kapitány és segédei részéről, mindenféle árukért, háromszáz néger cseréltetett be ezek fekete eladóiktól. A dereglye parancsnoka Antonio volt, ki ezzel háromszor tökéletesen megrakodva vitte az élő emberhust a hajóra.

De, mint az eme szigoru büntetés terhe alatt megtiltott kereskedésnél már kétszáz év óta gyakran megtörtént, a lelkiismeretlen portugalli sem irtózott attól, hogy magának ármányos uton, barbar eszközök segélyével, négereket szerezzen. Egy édesviz folyam kifolyásánál észrevett egyszer egy néger csoportot, mely kiváncsian törekedett a part felé, hihetőleg hogy aranyport, továbbá vadászatuk eredményét, sőt talán még embereket is adhasson el az europaiaknak.

Antonio értekezni kezdett velök, s legelőször is ivó vizre alkudott. A feketék a legnagyobb készséggel egyeztek meg az ajánlatban, az üres tonnákat lebocsátották a csolnak fedezetéről, s a négerek uszva vitték a partra, a hol azután megtöltögették, s két-két uszó néger vállon vitte viszsza a csolnakhoz. Tizenkét erőteljes néger teljesité e munkát, óriási erőkifejtéssel, mialatt mintegy hasonló számu maradt vissza a parton, figyelve és várakozva.

Antonio felszólitá az uszókat, hogy terhüket, a tölt tonnákat, hozzák fel a hajó fedezetére. A négerek minden gyanu nélkül teljesiték a felszólitást. A kormányos e közben azon javaslatot tevé, hogy a négereket a fedezeten fogják. A kötelek már el voltak készitve, hogy a mitsem gyanitókat megkötözzék. Alig másztak fel a fedélre, egyszerre megrohanja őket a hajó legénysége, tizenhat tengerész és Antonio, s mielőtt önvédelemre gondolhattak volna, már földre voltak teritve, s összekötözve kezük lábuk.

A parton maradottak hangos düh- és fájdalomkiáltásban törtek ki, nehányan nyilazni kezdtek a hajó felé, mások, felfegyverkezve, a tengerbe veték magukat, s a hajó felé usztak, mialatt Antonio a horgonyt felvonatá, s hajóját a sik tenger felé irányzá.

Az utána uszó négerek felkapaszkodtak a hajó oldalára, a sajkába, s megkisérlék, hogy a fedezetre juthassanak, hogy társaikat megmentsék és megboszulják. Rövid harcz keletkezett, melyben a győztes fél az európaiak lettek, jó fegyvereik s előnyös álláspontjuk által. Többet a vizben agyonlőttek, másokat az evezőlapáttal löktek a mélységbe ; maga a kormányos egy körülbelől tizenkét éves gyermeknek, ki dühös serénységgel kapaszkodott fel a hajóra, s melynek párkányzatát már épen el is érte, egy csáklyászbaltával mindkét karját elvágta, ugy hogy a szerencsétlen

gyermek hanyatthomlok zuhant alá, s azonnal el is merült.

A hajóban velőtrázó orditás hallatszott: a gyermeknek megkötözött atyja hallatá azt, s e szánalomra méltó embert, ki a többi rabszolgákkal együtt Dél-Amerikába hurczoltatott, Antonio most ujra felismerte a négerben. Innen az ashanti titkos gyülölete, ki egy hajó szük korlátai között ellenfelét ujra feltalálta, s kinek haláláért már régóta esedezett isteneihez.

Antonio csaknem a néger jelenlétében adá elő az egész történetet, némi büszkeséggel, szivtelenül gyönyörködve ama kinok emlékezetén, melyeket a megvett és elrablott négereknek ki kelle állaniok; gyönyörködve ama biztosság érzetében is, mely néki hosszu, kalandos életet nyujtott, valamint a néger dühös pillantásain és arczfintorgatásán, kinek a szigoru fegyelem a hajón, ugy látszék, minden kisérletét meghiusitá, hogy merényt kövessen el.

Ámde a boszu édes, mondja egy régi közmondás, s a néger szeret boszut állni.

A fekete tengerész egész magaviselete arra látszék mutatni, hogy boszuálló gondolatokkal van elfoglalva, a mit végre a legirtóztatóbb módon végre is hajtott.

A szélcsendben csak lassan haladható hajónkat már három nap óta egész sereg sovárgó czápa követte, melyek között többen a tizenkét lábat is meghaladták. A czápák ugy tesznek, mint a farkasok, vagy mint a hiénák: kitartással huzódnak a hajó után, vagy körülsereglik azt, zsákmányra lesve.

Legjobban szeretik az emberhust. Jaj azon nyegle vakmerőnek, ki, hogy magát kissé lehütse, a tenger árjába megy förödni. Majdnem láthatlanul sikamlik el mellette e tengeri szörny, s éles fogaival egy pillanat alatt bekapja. Azonban silányabb eledellel is beérik, s mohón falnak fel mindennemü hulladékot, a mi a hajóról a tengerbe dobatik. A járművek követésében oly kitartással birnak, hogy még éjjeleken át is közelében maradnak, s gyakran több napokig is lehet őket látni a hajó körül.

A hajósok gyakran tartanak vadászatot a tengeri állatok eme legborzasztóbbikára, miközben egy hosszu kötélre egy fejszét, erre pedig egy darab szalonnát akasztanak. A csalétket aztán leeresztik a vizbe, a czápa belékarap, s ily módon aztán könnyen kihuzhatják. A netalán elkövetett kár megtorlásaul azután némely durva tengerészek a még élő czápa hátbőrén egy kötelet huznak keresztül, a kötél végére egy üres tonnát kötnek, s igy aztán ismét eleresztik.

E rövid eltérés után folytatom elbeszélésemet.

Közepén valánk az oczeánnak, az éjszaki szélesség ötödik foka alatt, tehát csaknem az egyenlitő forrósága közepén. A napok, halottias csendességükkel, mint olvasztott ólom nehezedtek vállainkra, s még az éjszakák sem nyujtottak semmi üdülést. Ellankadva a hosszas mit sem tevésben a forró nap alatt, ugy hullottunk le fekhelyeinkre a függő ágyakba, mint a megmérgezett legyek. Egyszerre, ugy éjfél felé, megcsendül a hajóharang velőtrázó hangja alvó szobánkon keresztül. Félálmosan ugrálunk ki függő ágyainkból, szaladunk a fedezetre, tájékozást keresve magunknak a lárma oka felől. A lármaharangot a kormányos huzta meg, mivel, álmából felébredve, rendetlenséget vett észre az őrszolgálatban.

A hold teljes fényt árasztott a tengernek beláthatlan csendes tükrére, s ragyogó tükörré változtatá. Rövid távolságban a hajótól egy sötét tömeg volt látható. Nem nagy megerőltetésbe került kivehetnünk, mi legyen az. Bámulattal meredt szemünk a hajótól eloldott sajkát látta tova uszni, benne a néger óriási alakját, félig lehajolva egy, lábainál fekvő tárgyra.

A borzadály erőt vett rajtunk, midőn ama tárgyban felismertük az összekötözött portugalli Antoniót. Ez utóbbi, ruháitól megfosztva, félmeztelenül, ugy látszék, védeni akarja magát, de a kötelek, melyekkel kezei és lábai össze valának szoritva, hátráltaták ebbeli szándokában, s a száján keresztül kötött kendő nem engedé, hogy hangot adhasson, s a néger kezének vas markolása tehetetlenné tevé Antoniónak ijedtség- és rettegéstől ugy is leigázott erejét. Egészen tehetetlenül fetrengett az ashanti lábainál.

Most a néger, áldozatának dereka körül egy kötelet kötött, mely a hajó fenekén összecsavargatva hevert, azután felkapta izmos karjaival, mint valami kis gyermeket.

Oly világosan, mint egy kép körrajza, fejlődött ki most előttünk a ragyogó hold s a tenger tükrének viszfényénél minden egyes jelenete a borzasztó képnek. A néger sötét fekete arcza hamuszinünek látszott, szemei szikráztak, duzzadt ajkai tágra nyiltak, s két fehér, csikorgó fogsort mutatott, melyekkel, ugy látszék, áldozatát szét akarja tépni.

A hajóból kiabálni kezdtünk reá, de hang nem jött ajakára. Páratlan biztossággal, melyet csakhamar megmagyarázhattunk magunknak, hajtotta végre borzadályos mütételét.

Az összekötözött Antoniót izmos karjaiban tartva, kibontá a kötél egy részét, melyet zsákmányának dereka körül kötött, mig annak feje, iszonyuan ég felé álló hajával, erőtlenül hanyatlott alá.

Most a néger az összekötözött áldozatot erős karjaival hirtelen magasra emelve, messzire kidobta a tengerbe.

Egy nyöszörgő, kétségbeesett kiáltás, egy locscsanás a vizbe — s a portugalli menthetlenül áldozata lett sötét sorsának. Azonban csakhamar ismét felbukott. A néger a kötél maradványát lassan utána eresztette, ugy hogy Antonio uszó teste már jó tova ellebegett a hullámokon a csol-

naktól, de a néger erősen tartá a kötél végét, nehogy valamely véletlen megmenthesse áldozatát.

Mindez csak nehány percz müve volt. Mi ott álltunk, a hajó párkányzatához támaszkodva, s mintegy megkövülve bámulatunkban. Nehány perczig egy kéz sem látszék mozdulni akarni, hogy a portugallinak segitségére menjen. A leigázó borzadályhoz párosult még amaz ellenszenv is, melylyel csaknem az összes hajósszemélyzet viseltetett Antonio iránt. Csak midőn a kapitány, a zürzavar által álmából felverve, a fedezetre jött, vétettek alkalmazásba a mentési kisérletek.

Azon éjjel Antonión volt az őrállás sora, a néger pedig, a kedvező alkalmat felhasználva boszuja lehütésére, macskaszerü ravaszsággal bujt ki fülkéjéből, s megrohanta Antoniót. Ez utóbbi tehát a szolgálatban lett szerencsétlenné, s bármennyire gyülölték is, nem lehetett csak oly könnyedén elhagyni.

A nagyobb csolnakot, s a még kéznél levő két kisebb lélekvesztőt — valóságos dióhéj — egymásután bocsátottuk alá a vizre, de mind elsülyedt, s igy még a legénység maga is életveszélybe jutott. A néger, hogy ügye felől tisztában és biztosságban legyen, valamennyi csolnakot megfúrt.

Nem maradt tehát más mit tennünk, minthogy tehetetlen nézői legyünk a gyilkos jelenetnek, mert hogy a tengerbe ugorjunk s úszva érjük el a néger sajkáját, arra még a legbátrabb legény sem mert vállalkozni.

A jelenet még borzasztóbb lett következményeiben. A kendő, melylyel a néger Antonio száját bekötözte, tágulni kezdett; a megkötözött irtóztató, velőtrázó hangon kezdett orditani és átkozódni, de a gyermekét megboszuló kérlelhetlen maradt. A csolnak legcsúcsán állva, egy tigris sovárgásával követte szemmel az uszónak görcsös mozdulatait.

Egyszerre távolabb körben elkezdett a tenger hullámzani. A czápák felébredtek, s közeledtek, hogy az élő csalétekbe harapjanak. Minden oldalról lehetett látni őket, mint közelednek Antonio felé.

A mint a néger ezt észrevette, átható örömujjongásba tört ki, a melybe hajónk fedezetéről figyelmeztető kiáltások vegyültek.

A boszuálló még mindig kezében tartá a kötelet, melyen Antonio tehetlenül hánykódott. — Most a sajka tovább sikamlott, jeléül annak, hogy Antoniót egy czápa megragadván, tova hurczolja.

Örömében tánczolva és orditva dobá most el a néger a kötél végét, s Antonio eltünt az oczeán szörnyeteg ragadozói közepett.

Azután ismét csendesség lett a viz tükrén, a néger felfogta az evezőt, s tova hajtá sajkáját látkörünkből. Boszuja áldozatát a czápák nyelték el.

Reggel felé, a több napon át tartott szélcsend után, végre friss szellő emelkedett.

— Fel a horgonyokkal — parancsolá a kapitány, s mi elhagyók ama borzasztó gyilkosság szinhelyét, melynek egyes vonásai kitörölhetlenül vésték magukat emlékezetembe.

Hogy mi lett a négerből, azt soha sem tudhatá meg egyetlen egy sem az „Emilia“ legénysége közül.

Közli:

SOLYMOSSY PÁL.

IRODALOM.

Napoleon Lajos. 1808-tól 1848-ig. Történeti korrajz. Irta *Herbert* Lucián. Forditották *Szabó* Richárd és *Dienes* Lajos. 1—13 füzet. Ára egynek 60 kr. Pest. 1864. Kiadja Ráth Mór.

(Vége.)

A harsogó éljenzés s kábitó örömriadal még javában hangzik künn, midőn Napoleone ajtaja csendesen felnyilik, s a küszöbön egy ifju áll meg pillanatnyira, osztrák gyalogtiszti egyenruhában.

Az ifju tiszt ábrázata rendkivül érdekes. Inkább kerek mint hosszukás arczából éles orra erősen kiáll, s duzzadt alsó ajaka első pillanatra az ausztriai uralkodó Habsburg fajra emlékeztet. Homloka magasan domboru, s kissé duzzadt arczán kisérteties sápadtság ömlik el; tartása katonásan elegans; haja gondosan fürtözött, s kellemesen kék szemei a mély érzés és mélyen gondolkozás vegyületét fejezik ki.

Mintha félne, oly elfogultnak látszik ezen ifju megjelenése első pillanatában, hanem az első félénkség csakhamar elenyészik, s helyt ad mélyebb megindulásnak, a mint unokanénjét megpillantja. Egyszerre ugy érzi magát, mintha édes atyja megtestesülve állana szemei előtt. Ugyanazon arczot látja valósággal, mely álmaiban minden éjjel megjelenik előtte, mely legszentebb emlékeivel hiven összetalál.

Oly mohó nézéssel szegzi szemeit az előtte levő lényre, mintha valami tulvilági jelenés volna. És a midőn Napoleone elébe rohan, karjai közé kulcsolja s összevissza csókolja, mint valami akarattal nem biró gyermek, egészen odaengedi magát. Hanem egész lényét reszketegség futja át ezen nő érintései alatt, ki elevenebben emlékezteté édes atyjára, mint minden eddig látott képe s mellszobra.

Napoleone maga mellé huzza az ifjut a pamlagra, s a gyöngédség mindenféle kitöréseivel elhalmozva, kezeit összevissza csókolgatva, oly lángoló kifejezéssel függeszti reá szemeit, mintha fel akarná magába szini, mint a forró napsugár a harmatot.

— Végre megkaptalak mégis; — megkaptalak Napoleon, s nem eresztlek ki kezeim közül

többé! — kiáltá nagy hévvel a nő, mihelyt nagy felindulása annyira csillapodott, hogy képes lett szólni. — Ugy kerestelek, fiu, mint egy siró gyermek édes anyját, meg is találtalak, s most senki se tudná leirni, mily szerencsés vagyok én. Velem fogsz jönni, én kiviszlek Pozsonyból, kiviszlek Ausztriából. — Le fogod vetni ezt az öltözetet, melyet nem illik viselni Francziaország gyermekének, egy Napoleon fiának. — Te nem mégy többé vissza Bécsbe!

Az ifju zavart tekintettel néz a kisértgető hölgyre.

— És hová mennék? — kérdé a kétkedő bizonytalanság kifejezésével.

— Hová!? — felelt Napoleone zajgó indulattal. — Te kérded hogy hová, mikor az egész világ tárva áll előtted? Te, a ki bárhol a világon inkább helyeden vagy, mint épen itt? Menj Francziaországba, s az tárt karokkal fogad! Eredj Rómába, és eszébe jutand, hogy te római király vagy. De menj akárhová, és mindenütt szivesen fogadandnak! Csak itt, egyedül itt szeretnék veled feledtetni, hogy ki vagy te, és kinek kellene lenned!

— Csalatkozol! — mondá az ifju czáfolólag, — nagyatyám szeret engemet!

— Hogyan szerethetne az, a ki elnyomatásodra törekszik? Tudod-e, hogy Francziaország visszakért téged, és visszatartottak? Megmondta-e nagyatyád, hogy azt kérték tőle, vitetne Francziaország határához? hogy azt mondák neki: a te jelenléted s a varázshatásu Napoleon név egy csapással felforgatná a roskatag trónt, mely ingadozva nehezkedik Francziaországra?

— Erről nem tudok semmit, — rebegé az ifju zavarodva.

— Azt elhiszem, mivel a közbenjárókat egyenesen visszautasitották! Midőn át akarák venni a kezességat jövőd felől; midőn azt mondák, hogy Francziaország szeretete és bátorsága bástyaként fognak téged körül övezni: szemtől szembe kinevették őket, s nagyatyád azt mondá, hogy sokkal erősebben ragaszkodik elveihez, népei iránt való kötelességeihez s unokája jövendőbeli boldogságához, mintsem valaha ilynemü ajánlatokat meghallgathatna. A kik a te érdekedben szólottak, a kik tégedet Ausztriától Francziaországnak visszakértek, kigunyolva, kinevetve utasittattak el! Tudtokra adatott, hogy nagyon csalatkoztak vállalatjok kimenetele iránt, hogy nagyon ferde gondolat volt, Bonaparte nélkül bonapartismusra adni a fejöket! Atyádat kisebbitették, azt mondták róla, hogy csak a félelem és lelkesülés bizonyos egyvelege által kábitá el a tömegek szellemét; hogy folytonos diadalai által elvakittatva egyedül önmagában hitt; és hogy mások csupán azon oknál fogva hittek benne: de a mint csillaga hanyatlani kezdett, tüsténi sárban hagyták!

— Apámat ne gyalázzák! — mondá az ifju szikrázó szemekkel szökelve fel helyéből, s arczát, homlokát a harag pirja futotta el.

— Nemcsak atyádat gyalázták — folytatá Napoleone szenvedélyes ingerlését, — hanem Francziaországot is kisebbitették azon gunyos ellenvetéssel, hogy mit tehetne a mostani helyzetben még egy Napoleon is? Azt mondák, hogy ugy látszik, mintha valami gonosz szellem Francziaországot az átalános semmiség szinvonalánál is mélyebben törekednék lesujtani; hogy Francziaországban minden szétbomladozik, feloszlik, hogy a társadalom porrá morzsolódik szét. Azt mondák csufolódva, hogy Napoleon a felforgatott társadalom romjaiból ujra alkotott épületet; hanem a mai Francziaország minden áron szét akarja rombolni még a romokat is!

— Jaj nekem, hogy nem tudhatom igaz-e vagy nem, nagyatyám tanácsadóinak ezen állitása! — nyöszörgé a herczeg bus hangon. — Én csak azt tudom, hogy kimondhatatlan fájdalommal tölti el lelkemet annak érzése, hogy nem vagyok képes erélyesen visszautasitani azon kisebbitéseket, melyekkel atyámat s Francziaországot elhalmozzák.

— Szedd össze bátorságodat Napoleon, mert erőtlenséged napjai meg vannak számlálva. Nem sokára egybeforr ezen két eszme: Napoleon és Francziaország! El fog már nem sokára érkezni számodra az elégtételnek napja, azon nap, mely visszatorolja azt a napot, midőn kiragadának a Tuilleriákból, midőn erőszakosan hurczoltak utazókocsiba és te a leghevesebben ellenszegültél, nem akartad szobádat odahagyni, sirva, jajgatva kapaszkodtál a szőnyegzethez, s egyre ezt vitattad: „nem akarok a palotából kimenni!“ Milyen nap volt az, Napoleon! Mikor még te is, a három éves gyermek, érezted annak nyomoruságait és szégyenletes voltát, s igy siránkozál nagy keserüséggel: „már látom, hogy nem vagyok többé király, nincsenek már apródjaim!“

A herczeg fájdalmasan zokogott, mint égő viaszcseppek hullottak lelkére unokanénjének szavai.

— És milyen napok következének ezen vészterhes 1814-iki marczius 29-kére! Tudod-e még, hogy nagyapádnak nem volt számodra felelete, midőn lábainál játszva kérdéd: „ugy-e, nagyatyám, midőn Párisban voltam, apródjaim voltak és én római király voltam? mi az a római király? miért nem vagyok én már római király?“

Napoleone minden szava tördöfés volt az ifju herczeg szivébe, hogy nem találta helyét nagy fájdalmában.

A herczegnő pedig átkarolta az elkeseredett ifju nyakát, s tüzes és egyszersmind gyöngéden átható tekintettel szegezvén reá szemeit, imigy folytatá csábszavait:

— Most elérkezett a te időd Napoleon! Légy erős férfi s kövess engemet, jer velem Francziа-

országba, a mely szivszakadva vár és esd utánad! Tizenöt év előtt összerogyott ezen Francziaország a lavinaként reá szakadó szövetség roppant nyomása alatt, és kénytelen volt magát alávetni azon törvénynek, melyet a győztes Europa szabott elébe. A waterlooi vereség következtében elvesztette tizenöt évi diadalmak árán szerzett határait. Most erőtlen s nincs semmi hatalma; de a mint egy Napoleon áll élére, tüstént megerősödik és visszafoglalandja előbbi hatalmát, dicsőségét! Menj és bocsásd magadat Francziaország rendelkezése alá, serkentsd fel, ragadd kezedbe az eseményeket ott, a hol Waterloo előestéjén állottak, és tépd szét a szerződéseket, melyek Francziaország tagjait szorosra füzték! Mondjad Francziaország nevében a népeknek: akkor beczövekeltetétek az országot a Jura és Pyrenaei hegyek közé és elvettétek tőle a dicsőség azon szerzeményeit, a miket összehalmoza; akkor nemcsak azt ragadtátok el tőle, a mit vérén vásárolt meg, hanem megfosztottátok természetes határaitól is, melyek nélkül nem lakhatja biztosságban azon földet, melyet a sors intézkedése a franczia fajnak juttatott örökségül! Tizenöt évig tartottátok Francziaországot lealázva, s veszélyekkel fogtátok körül, tizenöt évig emésztette magát Francziaország az 1815-iki szégyenben. Az idő letelt; a szerződés órája lejárt. Az a Caesar, a kinek méhekkel himzett palástját feldaraboltátok és megosztozátok rajta, ismét előttetek áll s a homéri harczok ujra kezdését állitja kilátásba számotokra, ha nem egyezkednétek meg vele! — Igy beszélj Europával, mihelyt franczia földre teszed a lábadat, és a francziák örömriadallal fognak üdvözölni!

— Hogy tehetem ezt? — susogá Napoleon alig érthetőleg, s minden tagja remegett, — nem vagyok-e ausztrák főherczeg?

— Épen ez az, a mit feledned kell! — felelé sebesen Napoleone. — Neked nem szabad osztrák herczegnek lenned. Neked mint franczia koronaherczegnek, mint férfiunak kell föllépned. Vedd gondolóra, az istenért! hogy az *ő* fia vagy, és hogy a halandók szemei terád vannak függesztve; hogy végakaratában meghagyá neked, nehogy valamikor megfeledkezzél arról, hogy franczia koronaherczegnek születtél. Francziaország ellen soha semmi szin alatt ne küzdj, és semmi ártalmára ne légy! Tehát ki kell mondanom, hogy te Francziaországnak véghetetlen sokat ártasz azáltal, hogy itt vagy; hogy csupán távolléted által is ellene harczolsz, hogy a legnagyobb vereségeket ho od reá csupán másutt tartozkodásod által! Unszolnom kell-e, azon undok kinzásokat hozva emlékezetedbe, melyekre Europa királyai kárhoztatták atyádat; a számkivetett végtelen halál küzdelmeit kell-e felemlegetnem, melyek által azt büntetik, hogy tulságosan nagylelkü volt irántok?

— Ne szólj, ne szólj! — hörgé a herczeg tompa, fájdalmas hangon, s felugorván ülőhelyéről, mint az őrült jártkelt fel s alá.

— El kell-e füledbe szavalnom — folytatá Napoleone kérlelhetlen izgatását — Lamartinenel ezen szavakat:

Courage, enfant dechu d'une race divine,
Tu portes sur ton front ta celeste origine,
Tout homme, en te voyant, reconnait dans tes yeux
Un rayon éclipsé de la splendeur des cieux!

— El kell-e mondanom, hogy édesatyád, az elválás pillanatában, Bertrand tábornok tollát használva, nagybátyádnak Józsefnek szivére kötötte, kötelezne le tégedet arra, hogy tanácsát fogod hiven követni és soha sem feledkezel meg arról, hogy franczia vagy, s hogy ez legyen jelszavad: „Mindent a franczia népért!“ és ezen jelmondat varázs segitségével épannyi szabadságot fogsz adni Francziaországnak, a mennyi egyenlőségben atyád részesité!

— József nagybátyám még nem szóla hozzám! — szabódék Napoleon.

— De szólott! — mondá Napoleone egy lapot tartva szemei elé. — Épen az imént bocsátott ki Amerikából tiltakozást a juliusi királyság ellen, melyben kinyilatkoztatja, hogy az ő családja Francziaország uralkodó székére negyedfél millió szavazat által hivatott meg, hogy téged 1815-ben az országgyülési követek II. Napoleon névvel kikiáltottak, és hogy édes atyád egyedül a te elismertetésed feltétele alatt köszönt le. Azt mondja József bátyád ezen tiltakozásában, hogy a te feladatod Francziaországnak megadni azon tökéletes szabadságot, melyet atyád az átalános béke idejére halasztott, a midőn nem lett volna többé szüksége azon megmérhetlen diktátori hatalomra, melylyel Europa összes hatalmai erejével szembeszállott. Felszólit téged, hogy atyád nagy küldetését folytassad; hogy miután a franczia forradalom még nem folyt le, ajánld fel magadat közbenjáróul Francziaországnak és Európának, épen ugy, mint ő tett! József proscribálja a Bourbon családot minden ágában és ízében, mint olyat, melyet se a nemzet nem szerethet soha, se szabad akaratából nem fog uralkodjául választani, s mint a melynek már régóta le kellett volna mondania a trónról! Francziaországra nézve egyedül a császárság visszaállitását ismeri el illetékesnek, s azt mondja, hogy ő tudja, mivel tartozik az emancipált Francziaországnak és II. Napoleonnak. — Most mondjad: te magad nem akarod-e látni, ismerni kötelességedet, melylyel Francziországnak tartozol?

Napoleon már alig hallá, mit beszél unokanénje. Gépszerüleg az ablakba könyökölt, legkevésbbé sem gondolva arra, hogy az utczáról ráismerhetnek.

Künn a nép egy tömeggé összeforradva hömpölygött, egeket verdeső „éljen“ kiáltásokkal töltvén el a léget.

A koronázás végre volt hajtva. V. Ferdinand, Magyarország királya, gyalog ment, a királyi ékekkel feldiszitve, fején Szent István koroná-

ját, vállain Szent István palástját s oldalán Szent István pallosát viselve, a főtemplomból a ferenczek szentegyházába. Utja egyik templomból a másikig vörös, fehér és zöld posztóval volt beteritve, s egész kisérete, melynél fényesebbet, pompásabbat alig lehetne képzelni, mind gyalog lépdelt, csupán egy lovag emelkedék ki a sokaság közül, fényes, drága nemzeti diszöltözetben, jobbra balra szórva valamit a nép közé. A lovag az ország főkincstárnoka volt, s arany és ezüst emlékérmet szórt a nép közé, mely, a mint a minden fényt fölülmuló menet lelépett a háromszinü posztóról, ezer meg ezer darabra tépte azt, kiki iparkodván egy-egy darabot vinni magával a nagy nap emlékeül.

A ferenczek templomában az uj király, bevett szokás szerint, huszonnégy főnemest ütött fel Szent István pallosával aranysarkantyus vitézekké, s ezen szertartás után elhagyván a templomot, elővezettettek a készen felnyergelt paripák, lóra ült a király, lóra ülének a magyar mágnások, püspökök, titkos tanácsosok, az ország zászlósai és ékek vivői, s igy lovagolt a király azon térre, hol nemzeti szinü posztóval bevont emelvényre fellépvén az ország főméltóságaival, és felállván a a számára aranyos szőnyeggel bevont állványra, felemelé jobbjának három ujját, baljában pedig a szent keresztet tartva, isten szine és szabad ege alatt, világ hallatára megesküvék, hogy a nemzet szabadságait és kiváltságait hiven megtartja, azokon csorbát nem ejt s nem enged ejteni. Ezen nagyszerü perczben az ország tiz zászlója lehajlott, s a nép mély csendben, visszatartott lélekzettel hallgatá és temette szivébe királyának szent esküjét.

Az eskületétel után az ország nádora háromszor kiáltá egymásután: „vivat rex!“ s a hármas hivatalos éltetést ezerszeresen viszhangozá a nép, s nem is szünt meg éljenezni uj királyát, hanem folytonos „éljent“ harsogtatva kiséré a világon egyedül Magyarországon látható lovas dalia csapatot a Duna felé, melynek partjánál az ugynevezett királydomb áll. Ezen dombra a megkoronázott király minden kiséret nélkül egyedül lovagolt fel, s kivonván Szent István pallosát, azzal egy-egy vágást tett a világ négy tája felé, annak jelzéseül, hogy jöjjön a világ bármely tájáról ellenség ez ország ellen, ő azt meg fogja védeni.

A fényes királyi menetet az uj király atyja, Ferencz császár, egy grófi háznak számára elkészitett erkélyéről vala nézendő, s a főtemplomból korábban távozott ezen hely elfoglalására.

Reichstadt herczeg, a föllázadt indulatok és érzelmek hullámai által korbácsoltatva, a mint kinézett az ablakon és meglátá az uj koronás királyt, s ennek családi vonásai eszébe juttaták nagyatyjának ő iránta mindenkor jószivü kegyes arczát, rögtön és menthetlenül a schönbrunni fogolylyá lett. Elég volt csupán képzeletében látnia a császárt, a ki tizenöt éven át hajthatlan, de egyszersmind gyöngéd fegyelem alatt tartá őt, s Napoleone Camerata minden izgatása füstbe ment; minden elhalványult, háttérbe szorult, a mit unokanénje oly élénk szinekben állita elébe, mihelyt nagyatyjára gondolt.

Ki tudja mire határozta volna el magát, ha a koronázási menet nem varázsolja elébe Ferencz császárt; de igy — sebes elhatározással kapta sipkáját, gyors mozdulattal rokonához közelite, megragadta annak kezét, s elmerült, andalgó hangon inkább kilehelte, mint mondta e szavakat: „Isten önnel!“

Napoleone rémülve ugrott fel a pamlagról, vissza akarván tartóztatni a távozni készülöt, de az könnyüd mozdulattal kibontakozott kezei közül, s mint valami fiatal szarvas rohant le a lépcsőkön.

Midőn haza érkezett, már akkor valósággal beteg volt. Forró láz futotta át sürüen testét, s feje zúgott, orczái lángoltak.

Nem is gyógyult meg többé. . .

Folytonos búskomorságba esett, mely sebes gyorsasággal emészté életét. Napoleone leveleire, melyeket ez Bécsből irt neki — a hol több hetet töltött a karinthiai utczában, a „Hattyu“-nál, — nem válaszolt. Érezte, hogy őneki már semmit se nyujthat a föld.

Reá nézve mindegy volt: akár Schönbrunnban, akár a Tuilleriákban meghalni.

ZENE.

Spiller Adolf, Szuk Lipót, Saphir Károly s Zöllner Rudolf dec. 4-kén adott 2-ik kamrai hangversenyében nagy szerencsétlenség történt: Mendelssohn B. négyese alatt elszakadt az első hegedüs hurja. Ez esemény nagy szerencse volt egy szakértő referensre, ki magát a négyest a szirup hoz hasonlitván, a hur elpattanásával egészitette ki zenerovatát. Még egy más szerencsétlenség is volt keletkezőben. Épen akkor nyitok be egy másik zenereferenshez, mikor a szirup-édes négyesről irja a következőket: „előadták a jeles művészek *Mendelssohn B. dur négyesét A. mollban*. . .“ „Tudja-e ön mit jelent a zenében a dur és moll?“ „Nem tudom biz én; de ha meg kell lenni, megirom.“ „Honnan tudja, hogy a B. dur négyest játszták A. mollban?“ „Tessék megnézni a műsorban: *Mendelssohn B. négyese A. mollban.*“ „Itt a B. nem durt, hanem Bartholdy-t jelent.“ — Hát én mit irjak a szirup-édes négyesről? Nem vagyok egy értelemben azokkal a referensekkel, kik az A. moll négyest netalán lenézik, abból az okból: „mert megnyerő dallamossága s behizelgő alakja (vajon mi ez?) miatt már az untig elhasználtak közé tartozik.“ A jó éljen örökké, s ne legyen alávetve a napi divatnak. Az A-moll négyest megelőzte Hiller Nándor *serenad*-ja, zongorára, hegedüre s gordonkára (64 mü. A. moll). A zongora részt előadta Fáyl Frigyes úr, ki mint máskor, ugy most is szorgalmát bizonyitotta. — A szirup-

édes négyessel egy napon volt az egyetemi dalegylet hangversenye is, Eltér Antal, eddigi vezetője rendezése s igazgatása szerint. Kitünő volt ez alkalommal Verebi Végh János, ki Stocker Istvánnal (két zongorán) játszta Chopin lágy E. hangversenyének *romance*-át és *rondo*-ját. — Dec. 8-án ismét működtek a muzeumban Zilahy Károly siremlékére. A művészek közül részt vettek: Carina k. a., Felekiné, Hofbauer, Pauliné, Füredi, Erkel Ferencz, (zongorán kisérte egyik ujabb dalszerzeményét) s mindemellett a terem üres volt. — Dec. 11-kén megint viszhangzott a muzeum teremének négy fala Tausig zongorájától, s a közönség tapsaitól. Tausig ur a jelen legnagyobb technikusa; sokan Liszt fölé állitják, mi a mellett tanuskodik, hogy a nagy közönségnek többnyire legnagyobb művésze az szokott lenni, kit legutoljára hall. Egyébiránt Tausig ur a szó teljes értelmében nagy előadó művész; bámulatos technikája jó izléssel párosul, s előadásai csak ugy lehetnek szebbek, ha műsorába szebb darabokat vesz fel; mert a miket jelen alkalommal játszott, szebben játszani képzelhetjük ugyan, de emberi erőtől nem követelhetjük. — Tausig ur a jövő zenéjének — s itt különösen Lisztnek — egyik apostola, s ehhez képest Liszt zongora concertjével kezdte előadását. Ha a concert-től nem várunk egyebet, mint óriási nehézségeket, ugy Liszt concertjét remeknek mondhatjuk, mind a mellett, hogy T. úr oly könnyedén elbánt vele, mint gyermekjátékkal. Ezt követte Field 4-ik számu Nocturne-je, s Chopin 1. számu mazurja (63 mü). Mind kettő elragadó költői mü. Field és Chopin olyan testvérek, kiknek születése egymástól messze esik, mind a kettő különböző korban él, s a kornak különböző jellemével bir, de a rokon vonások félreismerhetlenek. Rubinstein keringője (Le bal) inkább technika szüleménye, mind a mellett Tausig ur a közönséget elragadta ezzel is, mint a két előbbivel. Következett ezután 32 változat egy eredeti feladványra. Nemde, szives olvasó: Edvárdot és Kunigundát 32-szer végig hallgatni (hogy egy műnézőnk szavával éljek) sisiphusi türelem? S mi mind a harminczkettőt végig hallgattuk, sőt még egyszer meghallgattuk volna; mert a szerzője Beethoven, s az előadó Tausig úr volt. E harminczkét változatot minden jóravaló zongorajátszónak ajánlhatjuk, mind technikai tanulmányok, mind költői felfogás szempontjából. T. úr szerzeménye, a Strauss utáni *szeszélyes keringő*, inkább virtuóz müve, mint zeneköltőé. S tán egyterre igen sok walzer. Játszta végre Liszt 12. számu rhapsodiáját, s Schumann Carnevalját. — Minden mü, a mi nem egész, lehet rhapsodia, s minden rhapsodia megengedi a gondolatok zürzavarát. Gyermek koromban olvastam Márton német nyelvtanából, hogy a sir az Olympus tetején is csak sir. Igy a potpourri Schumann tollából is csak potpourri. E müformát (ha t. i. müformának nevezhetjük) legjobb az alsóbb rangu virtuóz zeneszerzőknek, ugynevezett *ábránd* iróknak, s osztrák Kapellmeistereknek engedni. Egyébiránt sokan Schumann carnevaljának magyarázatára is oly sokat adnak, mint magára a költeményre. E magyarázat igy hangzik: *Bevezetés*; *Pierot*; *Arlequin*; *Disz keringő*; *Eusebius*; *Florestan*; *Nézelgő*; (vajon ki csinálta e rosz szót a „coquette“ helyett); *Feleslés* (a *replique* nem *feleslés*); *Sphinx*; *a lepke*; *A, S, C, H, S, C, H, A*, (tánczoló betük); *Chiarina*; *Chopin*; *Estrella*; *Hála*; *Pantalon és Columbine*; *Keringő*; *Paganini*; *fogadás*; *séta*; *szünet*; *a Davidsbündlerek indulója a philisterek ellen*. (Jó *német* forditás ez is!) Innen láthatja az ollolvasó, mennyi minden van a Carnevalban; de e magyarázatnak is magyarázatra van szüksége, mit csak úgy tehetnék, ha a Schumann korabeli német zenei viszonyokat ismertetném. Meg vagyok azonban győződve, hogy a kik Schumannt élvezik s az ujabb német zenében élnek, mind ezt már rég óta tudják; azokat pedig, kik a németek zenéjét s zenéjök történetét vagy nem ismerik, vagy a zenét csak ugy szeretik mint zenét, — nem fogná érdekelni. — S ezzel vegyünk búcsut Tausig úrtól. Azt mondja Gutzkow, hogy a regény eddig a cselekvények *nacheinander*-je volt, s ezután a cselekvények *nebeneinander*-je lesz. Lehet, hogy Gutzkow állitása a *durcheinander*-re módositandó; de ha e szólásformákat ez idény hangversenyeire alkalmazzuk, nem kapunk találóbb kifejezéseket. Mert eddig a hangversenyek egymásután sorakoztak; most pedig egyszerre kettő is van, s megérjük, hogy három is lesz. Igy történt, hogy nem hallhattam a 3-ik kamarai előadást, mely Tausig ur hangversenyével egy időre esett. Sajnálom, hogy nem hallhattam Hummel kemény A. hármasát Erkel Gyulától, ki honi előadó művészeink közt szép helyre van hivatva. Ugyanez alkalommal adták Volkmann Robert kemény *Esz* négyesét. — Az olvasó már ismerni fogja az e hó 18-án adandó philharmoniai hangversenyek müsorát: a) *Medea* nyitánya, Cherubinitől. b) *Az éjhez*, dal Volkmanntól (énekli Hofbauer k. a.). c) Bevezetés és induló, Erkel *Dózsa* czimü uj operájából. d) Lágy C. symphonia, Beethoventől. — Annyival inkább nem mondok ezzel ujat, mert e sorok csaknem egyszerre látnak világot az emlitett hangversenynyel. De azt kevesen fogják tudni, hogy a második philharmoniai hangversenyben a mai Europa legnagyobb absolut zeneköltőjének egy uj symphoniája kerül előadásra: Volkmann Robert kemény B. symphoniája.

BARTALUS ISTVÁN.

A JÖVŐ ZENÉJÉRŐL.

Henri Blase de Bury, a „Revue des deux Mondes“ zenekritikusa, ki e folyóiratnál a nem rég meghalt Scudo helyét foglalta el, igy ir a jövő zenéjéről:

„Ha Meyerbeerrel a zenéről beszéltem, mindig arra törekedtem, hogy őszinte véleményt csaljak ki belőle, melyet se a hivatalos hallgatagság, se a félhivatalos udvariasság nem vesztegetett meg. Tudjuk, hogy a halottak közt Bach, Mozart, Beethoven voltak bálványai; az élőket jóakaró igazságossággal ítélte meg, az egyikről lelkesüléssel szólt, a másikról tisztelettel, mindnyájokról rokonszenvvel, még azokról is, kikben a világ nem sok örömét leli. Azonban egy név mindig felingerelni látszott, s ez a Wagner Richard neve volt, ha említették, kellemetlenül hatott reá, mit, szokása ellenére, nem is igen szokott titkolni. Ezért engem nagyon mulattat, midőn némelyek e két zeneköltő érintkezési pontjairól okoskodnak. Csakugyan szép volna, ha kivált Meyerbeernek Wagnerhez való rokonságát ki tudnák mutatni. Meyerbeer, tartózkodó természeténél fogva, soha sem nyilatkozott erről, s csak egy-egy akaratlan kiejtett szó s a vita hevében kipattant kérdés árulták el valódi érzületét.

Emlékszem, egy nap, hogy kérdéseimre a feleletet kikerülni akarván, maga faggatott kérdéseivel.

— De már miért nem nyilatkozik ön e zenére nézve? — kérdi tőlem — hiszen ott volt Weimarban, midőn a Tannhäuser először szinpadra került, s a mennyire én emlékszem, még maig sem mondott felőle határzott véleményt.

— Az igaz; én hallottam e zenét, s e zene engem halálra kinzott. Mennél többször hallom, annál inkább meggyőződöm, hogy az egész csak mystificatio. A jövő zenéje — ön ismeri nézetemet — Fidelio, Tell Vilmos, a Büvös Vadász, és a Hugenották. Wagner elméletében nincs oly eszme, melyet Beethovennél, Webernél vagy önnél meg nem találhatni, hanem aztán Fidelioban, Tell Vilmosban, a Büvös Vadászban és a Profétában egy csoport oly dolog van, melyeket Wagner és társai kiküszöböltek rendszerökből, mert nincs erejök hozzá. És mégis. . .

— Aha! — felelt Meyerbeer — tehát mégis van egy „mégis."

— Ugy van, mester, van egy mégis, legalább reám nézve, ki annyi nagy mestert láttam tévedni, annyi hires kritikus és nagy tehetségü dilettans itéletét hallottam, kiket aztán a jövő meghazudtolt.

— De a közönség! Megvallja-e ön, hogy a közönség itélete komoly jelenség?

— Komolynak komoly lehet, de nem csalhatlan; bizonyitják ezt a Rómában kifütyölt Szevillai Borbély s az Odeonban megbukott Büvös Vadász.

— Ez tehát az ön véleménye szerint azt jelenti, — mondá Meyerbeer — hogy eljön az az idő, midön Wagner Tanhäusere e két remekmüvel egyszerre fog emlittetni.

— Isten mentsen, hogy kivételem ily következtetéseket megengedjen. Egy oly müvészettel, mely a jelent untatja, ingerli, kábitja, még sokáig nem nyerhetni jogot a jövőhöz. Ha Rossini Sevillai Borbélyát a Paësiello Borbélyával összehasonlitom, Rossini müvében az eszmék és formák oly gazdagságát találom, melyről a mult semmit sem tudott. Ugyanezt mondhatni a Büvös Vadászról is, melynek romantikus irányát nem élvezhette az a közönség, melynek füle Weigl, Müller és Winter operáival volt tele. És most kérdem, alkalmazhatni-e ezt Wagner Richardra? Bizonyára nem. Tannhäuser szerzője csak elméletben forradalmi; mert zenéje semmit se mond olyat, mit Beethoven, Weber már előbb és sokkal jobban ne mondottak volna. A minő e zene most, olyan lesz tiz és harmincz év mulva is, nincs semmi kijelenteni való titka, s ez az, mit szemére kell vetnünk. Mint nyilt könyvben olvashatni benne, épen ugy érthetni, fájdalom, csak negativ tulajdonait, mint minden egyéniséget nélkülöző hibáit; néha jó, sokszor unalmas, de sohasem érthetlen. A dallamnak, ha történetből szerencsénk van benne dallammal is találkozni, nincs valami sajátságos jelleme. Épen ugy irhatta volna Weber, vagy ön, észrevétlen fogna elhangzani Euryanthában vagy a Prófétában.

— Jól van, ezt nevezem én beszédnek — kiáltott föl Meyerbeer s egy kis szünet után mosolyogva tette utána: Most azt kell kérdenem, hogy ily beszéddel hogy fér össze ön eddigi tartózkodása és kételye?

— Láthatja ön. . .

— Igen igy négy szemközt.

— Azt veti szememre, hogy nincs bátorságom véleményemmel nyiltan föllépni. Ne higye. Mennél inkább untat e zene, annál kevésbbé van kedvem oly kérdések fejtegetésébe bocsátkozni, melyeket épen érdekében mozgatnak; nem kell az embernek magát megfogatni a tömeget összecsődítő trombita és dob zaja által, s ha az ember szorosan véve csak közönyt érez, mi szükség egy oly ember ellen sikra szállani, ki mindent összevéve csakugyan érti üzletét.

— Bizonyos benne, hogy érti üzletét — vágott közbe Meyerbeer malitiosus gúnynyal.

— Feltettem róla.

— Ki mondta önnek?

— Valaki — feleltem s megneveztem egy Rajnán túli zeneköltőt, a kinek kedves müvei néhány év óta egész Európát bejárják.

— Ah, hát ez a valaki mondta önnek — folytatá Meyerbeer oly arczczal, melynek komolyságába finom gúnyor vegyült. — Engedje megkérdenem: vajon csakugyan bizonyos-e ön benne, hogy ő, ez a valaki, érti üzletét?

—p.

VEGYES.

* A nyelv- és széptudományi osztály ése az akadémiában, közelebbi hétfőn (dec. 12.)gen érdekes volt a nyelv és irodalom barátira nve.

Most mind a nyelv- mind a széptudomány képvive volt egy-egy talpraesett értekezéssel. Az elsőt *Fogarasi* János tartotta, folytatva előadását a székely népköltési gyüjteményről, nyelvészeti tekintetben; s kimutatván a régi irott nyelv némely formáit és szóalakjait, melyek a székely élőnyelvben maig fenmaradtak; igazolván a Vörösmarty-féle vitás sort: „Bort megiszsza" stb. a nak-nek sajátító ragot, a szenvedő forma létezését, az igetörzs és név összetételét egyes esetekben; az igeidők szabatosabb használatát. A másik előadás *Toldy* Ferencz r. tagé volt, ki *klasszikai nemzeti eposzunk történetét* rajzolá Székely Sándoron kezdve, Czuczor, Vörösmarty, Debreczeni Márton s Horváth Endrén keresztül, Garay „Csatár"-jáig. Az akadémia köz helyesléssel fogadta a szép értekezést, mely hihetően a „Magyar költészet történetének" egy ujabb szakaszát képezendi. — *Aigner* L. munkáját: „Magyarországi könyvészet 1800—1860" a nyelvtudományi bizottság nem ajánlja kiadásra. Svorényi l. tag beküldi *Machovszky* József hátrahagyott nyelvészeti irományait az akadémia használatára; s a mennyiben használhatók, a nagy szótár készitőihez fognak áttétetni. *Stern* rabbi „Héber-magyar névtára" egy példányával kedveskedik. *Máchik* József tanár Kisfaludy Sándor két regéje német fordításából 300 példányt az akadémia javára felajánl. — Végre a jegyző bejelenté az akadémia részére ujabban történt adakozásokat: uralkodó herczeg *Lichtenstein* János 3000 ft. *Windischgrätz* Alfréd herczeg 1000 ft. *Harrach* Ferencz gróf 1000 ft. a palotára; *Kallós* Lajos lev. tag a tőkéhez 50 frtot. Mindezen adományok köszönettel fogadtattak.

* Az irói segélyegylet javára az idén is lesz hangverseny a nemzeti szinházban, de a működők nem irók lesznek mint tavaly, hanem művészek. A rendezést Jókai Mór vállalta el, s hir szerint Egressy is fel fog lépni — betegsége óta először. Adjon isten erőt neki erre, s még hosszú ideig való működésre.

* A nemzeti szinháznál végre valahára szinre került Feuillett Oktáv annyit emlegetett s annyiszor elhalasztott drámája: „Montjoye." Jövő számunk tüzetesen fog felőle szólni, addig is megemlitjük, hogy a lapok átalán kedvezően itélnek róla, bár itt-ott a hibáit is feszegetik. Ugyancsak e héten került szinre a „Fel és le" czimü eredeti kis vigjáték. — Az operai napokon Füredy Mihály vendégszereplései még folyvást tartottak; ma pedig a „Két pisztoly" czimü népszinműben fogja Füredi régi szerepével gyönyörködtetni a közönséget. — Ugy halljuk, Komlóssy Ida visszaszerződtetése iránt lépéseket tett az igazgatóság. — E heti előkészületekre pedig kitüzetnek: Hétfő december 19: Fel és le. 2-szor. 20. Ördög Róbert. 21. Szövetségesek vagy Montjoye. 22. Szünnap. 23. Akademia. Jótékony czélokra. 24. Szünnap.

* D[illegible] nem egyhamar fog magyarúl megszólalni Thalia. A népszinház bezáratása óta még mindig kecsegtetők magunkat azon reménynyel, hogy talán lesz valami a várszinházban tartandó magyar előadásokból, azonban ez teljesen meghiusult a részvények iránti részvétlenség miatt.

* A „Galanthai gr. Esterházy Miklós Magyarország nádora" czimü művet, melyet a herczegi utód megbizásából Szalay László rendezett volt, most Salamon Ferencz vette át, s a még hátralévő két kötetet ő fogja összeállitani.

* Megjelent a „Hazánk s a Külföld" czimü képes heti közlönynek — melyet Szokoly Viktor szerkeszt — mutatványszáma. Négy nagyobb kép van benne, melyek eléggé sikerültek, azonban mind fametszet és nem kő, mint eleinte hirek után gondoltuk volt. Tartalmában P. Szathmáry, Vámbéry, Tompa, Jókai, Rónay J., Szilágyi Sándor neveikkel találkozunk.

* A „Felvidék" Bánóczy Ferencz szerkesztése alatt ujévtől kezdve Kassán jelenik meg. A kibocsátott programm szerint czélja: az anyagi jólét s a közmüveltség előmozditása és a magyar nyelv terjesztése Magyarországon. Ajánljuk e jóirányú vidéki lapot.

* A P. N. szerkesztősége, mely a Reviczky Szevérnek állitandó siremlék ügyét kezeli, felszólitja mindazokat, kik ez emlékhez adományaikkal járulni akarnak, hogy a gyült összegeket januar 1-ig küldjék be, mert azon túl az emlék megszerzése után kell látnia.

* A conservatoriumban Gyulai a nyelv- és költészettant s a dramaturgiát, Egressy a szinészkedés elméletét, Szigeti pedig a szinészkedés gyakorlatát fogják tanitani.

* Pitesten, Bukarest körül, ref. magyar népiskola nyilt, Czelder fáradozásai folytán.

* Hangversenyeink még mindig bő számmal vannak. Ma egy hete volt a harmadik kamarai hangverseny, és a Tausigé, tegnap pedig a zenész-segélyző-egylet javára tartatott egy, az Európában.

* Mult számunk azon hirére vonatkozólag, melyben irtuk, hogy az Izsó M. által készitett Bernáth G.-szobor megszólalásig hü, egy névtelen levél érkezett hozzánk, melyet azonban *ex ungve*, azaz a verébtojásnyi nagyságú betükből, már messziről megismertünk, hogy honnan jő. Tartalma ez: „Bernát Gazsitól magától hallottuk, miszerint Izsó Miklós által baráti emlékül készitett mellszobra oly élethiven van találva, hogy ha hozzá szólnak visszafelel, a váltókat széltire prolongálja, sőt ha meg nem volna kötözve, el is szaladna. — Ebből az a tanulság, hogy ily kitünő hazai művész mellőztetését semmiféle pénzügyi, gazdászati és politikai időjárással való takaródzás se mentheti."

* Erkel Gyula uj regényes dalművet szerzett. Czime: „A költő barátja."

UJ KÖNYVEK. *)

NAPOLEON LAJOS 1808-tól 1848.ig. Történeti korrajz. Irta *Herbert* Lucián. Forditották *Szabó* Richárd és *Dienes* Lajos. 10—13 füzet. K8r. 209, 116 ll. Ára egynek 60 kr. (Ráth, Pest.)

VASMEGYEI NAPTÁR az 1865-dik évre. Első évi folyam. Szerkesztik *Balogh* Gyula, *Agustich* Imre és *Pauer* Antal. A tiszta jövedelem a Szombathelyen épitendő állandó szinház javára fordittatik. K8r. 79 l. (Bertalanffy nyomd. Szombathely.)

KÉT ÚR. Regény. Irta *Kempelen* Győző. I. kötet: ELVIRA. II. kötet: FULVIA. III. kötet: PIROSKA. IV. kötet: IBOLYKA. K8r. 222, 269, 231, 228 ll. Ára 4 kötetnek 4 frt. (Emich, Pest, 1865.)

SZÜNÓRÁK. Szerkeszti *Füssy* Tamás. III. kötet. Egy kőnyomatu képpel, színes kemény kötésben. K8r. 176 l. Ára? (Emich, Pest.)

KÉT DUDÁS EGY CSÁRDÁBAN. Regény a magyar zenész életből. Irta *Bartalus* István. I. II. rész. (MAGYAR EREDETI REGÉNYTÁR 10, 11. füzet.) K8r. 137, 91 ll. Ára 1 frt 50 kr. (Hartleben, Pest.)

*) Hogy ez állandó rovatot minél teljesebbé tehessük, kéretnek a t. kiadó, illetőleg szerző urak, hogy az ujonnan megjelenő művekből egy-egy példányt, vagy legalább annak egész czimét, hozzánk beküldeni szíveskedjenek.

A MAGYAR KORONA ORSZÁGAINAK RÖVID FÖLDRAJZA. Népiskolák és átalában elemi osztályok használatára irta F. *Szabó* Sámuel, tanár. Ára kemény kötésben, térképpel 65 uj kr. Harmadik kiadás. 8r. 48 l. (Stein, Kolozsvár.)

REGULY ANTAL HAGYOMÁNYAI. A magyar tudományos Akadémia megbizásából kiadta *Hunfalvy* Pál. I. kötet. A vogul föld és nép. (A M. TUDOM. AKAD. ÉVKÖNYVEI. Tizenkettedik kötet. I. darab.) N8r. VIII és 364 l. Ára? (Eggenberger, Pest.)

NYILT LEVELEZÉS.

Félegyházán M. J. urnak. A kéziratot vettük, de csak e perczben, és még nem olvashattuk el. Nem sokára bővebben.

Nagy-Kálló, T. N. L. urnak. A shakspear-forditás *nem* tartozik a pártolói könyvilletménybe. Máskint rendben van minden.

TARTALOM.

Az iró egyéniségének befolyása munkáira. (Dolgozat a Deschonel-féle elmélet fölött.) *Vilmos.* — Dunaparton. *Szász B.* — Matilda. — Oberon. (V. ének). — A néger boszuja. Közli *Solymossy P.* — Irodalom. — Zene. *Bartalus I.* — A jövő zenéjéről. — p. — Vegyes. — Uj könyvek. — Nyilt levelezés.

Előfizetési felhivás

A

KOSZORÚ

1865. első félévi folyamára.

A KOSZORÚ, (hetilap a szépirodalom és általános miveltség köréből,) az eddigi szellemben és iránynyal, pályáját jövőre is folytatni kivánja.

Megjelenik eddigi alakjában, minden vasárnap, másfél tömött ívnyi tartalommal. Félévi folyam képez egy kötetet.

A „*Magyar költök arczképei*" czimű képmellékletek folytatása (minthogy 800 előfizetőn felül igértem) a t. közönség pártolása mértékétől függ.

Előfizetés a januar—decemberi egész évre, Pesten házhoz hordással, vidékre postán, **12 forint** a. é.; **félévre**, januártól—juniusig **6 frt; negyedévre 3 frt;** mely vagy *alulirt szerkesztő-tulajdonoshoz* (Pest, üllői út, 7. sz.) vagy *Emich Gusztáv* kiadó hivatalába (barátok tere, 7. sz.) küldhető.

Kelt Pesten, dec. 10-én, 1864.

Arany János,
a „Koszoru" felelős szerkesztője és
kiadó-tulajdonosa.

Melléklet: „Hazánk s a külföld" mutatvány száma.

Arany János felelős szerkesztő és kiadó.

Pest, 1864. Nyomatott Emich Gusztáv magy. akad. könyvnyomdásznál.

KOSZORÚ.

Megjelenik hetenkint vasárnap. Szerkesztő szállása, hová a dolgozatok, előfizetési pénzek, reclamatiók is küldhetők: Üllői-út 7 sz.

HETILAP
A SZÉPIRODALOM S ÁTALÁNOS MIVELTSÉG
KÖRÉBŐL.

Előfizetés; egész évre 12 frt, félévre 6 frt. Előfizetést elfogad s a lap szétküldését is kezeli Emich Gusztáv kiadó-hivatala: Barátok-tere 7. sz.

MÁSODIK ÉVFOLYAM. DECEMBER 25. 1864. MÁSODIK FÉLÉV. 26. SZÁM.

ÉLETÜNK FOLYAMA ÉS TÉVELYEINK.*)

IV.

ÉLVHAJHÁSZAT.

„Önboldogitás“ — mások bántalma nélkül — természetes és jogos törekvése az emberi lénynek. Pillanatnyi boldogságot nyujtnak az élvek, melyek elérésére boldog-boldogtalan szünet nélkül törekszik. Maradandóvá tenni a pillanatnyi élveket; vagy oly változatot eszközölni, mi szerint ezek, egymást követve, folytonosan gyönyörködtessék az agy és sziv idegszöveteit: közönséges életfeladata még azoknak is, kiknek az ily változathoz kellő eszközeik hiányzanak.— Pedig folytonos gyönyörérzetre nem képes az idegzet: mit megbir, csakhamar megszokja. Mindinkább fokozni kell a hatást, hogy hasonló eredményeket idézhessen elő — és végre is kimerül, elfárad, elfásul az idegzet. Kimerül az élvezés az élvezet által; s ki a megszokott hatások által mégis némi gyönyörérzetet akar elővarázsolni, ugy jár, mint ki erölteti az elalvást — vagy álmadozást.

Minélinkább eröltetjük az elalvást, annál messzebb repül az álom; minélinkább eröltetjük az élvezést, annál távolabb leendünk a valódi gyönyörtől; mert ennek élvezhetése az idegrendszer munkásságával szoros kapcsolatban van, t. i. csupán munka után élvezet a pihenés; csupán nélkülözés után élvezet a gyönyör; csupán változatos foglalkozás után képes méltányolni a reá irányult hatásokat az idegzet. Igy igen csalatkoznánk, ha valamely hatást egyéni hangulatunk figyelmébe vétele nélkül mérlegelnénk. Azt hinnők: lényünk változott meg, midőn az egykor mellőzött tárgyak boldogitni kezdenek — mint azon államférfi, ki egykor, a hatalom tetőpontján állva, semmi olyasban nem talált élvet, mi másokat boldogithata, bár fiatalkori hő reményeit is valósithatá; hanem aztán, börtönbe záratva, oly élvet talált egy pók működése vizsgálásában, minőről fényes körülményei közt fogalma sem volt.

Összehalmozott vagy ellenkező hatások megsemmisitik egymást, annyira, hogy kivált oly remények, melyek elérésért nem a kebel, hanem az agy sóvárog, melyek nem a természet, hanem a képzelet igényei, több élvet nyujtnak elérés előtt vagy után, mint eléréskor: midőn, belbecsét reánk tett hatásaiból mérlegelve, hajlandók vagyunk hinni, hogy „csalódtunk.“ Valódi csalódás és kiábrándulás azon remények elérése, melyek képzeletünk igényei, ha ezek téveszméken, vetélkedési vágyon, stb. alapultak.

Közönséges balvélemény azt hinni, hogy oly élv vagy oly remény, melynek elérése sok fáradalomba s áldozatba kerül, arányosan boldogit fáradalmainkkal s áldozatainkkal. Nem szokás tanulmányozni az

*) Az emberi lény tehetségeinek s gyarlóságainak tanulmányozásául. Az I—III czikk a Koszorú mult évi folyamában jelent meg.

emberi idegzet élvező képességét; nem szokás takarékoskodni azon számtalan tünemények élvezetével, melyeket a természet, a tudományok és művészetek nyujtanak. Azt hiszszük, nem nyujthat élvet hazánk vidékeinek látása, ha már egyszer láttuk; nem a könyvek, a tudományok, a műdarabok, melyeket egyszer átélveztünk. Mindinkább fokozzuk kiadásainkat „magasb“ élvek elérésére: más vidékeket, nagyszerü műgyüjteményeket s előadásokat keresünk, és ezeket is átélvezve hinni kezdjük, hogy reánk nézve már kimerült minden élvforrás.

Ily balhit valóban lehangolja, legalább egy időre, kedélyünket, mig családásunkból ki nem ábrándulunk; és ki e családásokból kiábrándulni nem igyekszik: az elvész az élvhajhászat küzdelmeiben.

Legtöbb örömet nyujthat az ember az embernek. Ki itt is más-más ismeretséget keresve akarja felfokozni élveit: elfogja hagyni társait, barátját, nejét, olyanok társaságaért, kiket tökélyesbnek vélt; haszontalan leend az elhagyottakra nézve; becstelen leend azok előtt, kiknek körét erővel hajhászsza, és irtózatosan bünhödik könnyelmüségeért, ha eme több élvet nyujtandó viszonyokra nézve „csalódott.“

Nem szokjuk tanulmányozni az emberi idegzet élvezeti képességét; nem ennek a foglalkozásokhoz való viszonyát; nem tartunk kellő fokozatosságot az életbe és világba lépők reményeinek gerjesztésében és kielégitésében — s igy számtalan fájdalmat okozunk egymásnak a társasáletben, mely mind elmaradhatott volna!

Gyermekeinket átalában elhalmozzuk kedvezésekkel. Szép reményeket kötünk jövőjükhöz, melyeket eleven képzeletük még magasbra fokoz. Benépesitjük képzeletüket egy szebb világ minden gyönyöreivel. Édenről, örök boldogságról, angyalok és isten társaságáról beszélünk nekiek. Meséket, regéket s történeti adatokat beszélünk, melyeknél fogva legmerészebb reményeik elérése is könnyü dolognak látszik — kivált ha érzik, hogy ők „jók“: hogy a szép és jó minden nyilvánúlatáért hevülni tudnak; hogy „megérdemlik“ reményeik valósulhatását, s több efféle.

Nem sokkal helyesb tájékozást nyujt az ifjunak a világról s az egyéni és társasélet folyamáról — irodalmunk. Minden tévely ki van igazitva; minden aljas törekvés megbüntettetik; minden nemes érzelem, minden áldozatkészség, minden szebb törekvés méltó ápolást, segélyzést s jutalmat nyer a könyvek világában — de nem igy az életben! Kivált a leánykákat elhalmozzuk kedvezéseinkkel. Gondosan óvjuk az emberi gyarlóságok megismerésétől; a gonosznak, aljasnak még csak látásától is. A leánykák ohajait készséggel teljesitik nemcsak a szülők, de kivált azon idegenek, kik „lelki rokonokul“ tekintetnek — ha bár rokonulásuk ösztöne gyakran nem más, mint élvhajhászat.

Mennyi badarságot összebeszélnek ezek az élet terére lépendőnek! Mennyi áldozatkészséget mutatnak minden illetők arra, hogy a férjhezmenőt „boldoggá“ tegyék! Mily könnyűnek látszik ez ismeretlen, vagy alaktalan remény létesithetése az élet folyamát nem ismerő előtt? És mily egészen más az élet, mint a minő fogalmakat szerezhetett annak folyamáról — egy „ünnepelt“ leány, — ki előtt minden ember csak szebb oldalait mutatja a világnak és önmagának!

Tanodáink nem az „élet iskolái.“ Nem tanulmányozzuk az emberi lény tehetségeit és gyarlóságait. Nem szerzünk tájékozást hivatásunkról és azon igényekről, melyeket ki lehet és kell elégitnünk; se azon reményekről, melyeket táplálnunk boldogtalanság. Nem ismerjük ki tehetségeinket, helyzetünket, s a társasélet viszonyait, melyben pályáznunk kell. Nem tudjuk sorozni természetes és jogos igényeinket, melyek változatos és fok szerinti kielégitése által életünk legnagyobb részét kellemessé s másokra jótékonynyá tehetnők. Igy nem egyszer minden áron hajhászszuk a képzelet élveit, s lábbal tapodjuk azokat, melyeket a természet nyujt; elégedetlenek vagyunk helyzetünkkel s viszonyainkkal minden alapos ok nélkül. Sőt megesik, hogy csupán akkor látjuk, meny-

nyi okunk lett volna boldognak vallani magunkat, — midőn helyzetünket erővel átalakitottuk képzelt boldogságunk helyzetévé; akkor látjuk, mennyire csalódtunk, midőn téveszméken alapult igényeinket s reményeinket valósítottuk. Kiválólag sujtolva vannak az élet terén azon hölgyek, kik, fővárosban növelkedve, csupán a fővárosi élveket tanulták becsülni. Kik előtt gyülöletessé van téve a falusi élet: a természet — minden örömeivel. Kik minden igyekezetüket csupán azon tehetségek képzésére forditották, melyeknél fogva kitünően szerepelhetnek a fővárosi társaskörökben; és mindazon ismereteket nélkülözik, melyek által jólétüket eszközölheték s hozzátartozóikat boldogithaták, az életben — a természet keblén. Kiválólag sujtolva van ezek érzékeny keble, ha falura menve, nem tudnak kellő tájékozást szerezni hivatásukról. Ha falura akarják varázsolni a fővárosi élveket. Ha ezen élvek hajhászásaért semmi áldozatot sem sokallnak. Mert bármennyi anyagi és szellemi erő felett rendelkezzenek: vágyaik teljesen ki nem elégithetők; és a kész örömöket megvetve, boldogtalanul fognak sovárogni téveszméken alapult igényeik s reményeik valósitása után, s igy lerombolják azok jólétét is, kiket boldogitni hivattak.

Nem tanulmányozzuk s nem ismerjük az élet utait, melyekre hivattunk; s rajtuk, minden tudományunk mellett is, olyformán járunk, mint „Syria vándora" a keleti regék szerint.

Ez ugyanis, vándorutjára lépve, nem tudta hogyan kell bánni a tevével (sorsával), melyen a távolban kéklő oázt elérheté. Felbőszité; s az állat jóltevő helyett üldözője lőn. Dühösen tüszkölt, rugdalt s harapott; igy rohant gazdája felé. Ez rémülve futott. Egy kútat talált; ebbe rejtőzött; de bosszuálló sorsa itt is üldözé. A bősz állat füleibe horkolt. Ő, egy szederbokorba fogózva, lejebb ereszkedett, hogy harapását kikerülje. De a kut fenekére pillantva, méginkább megrémült. Itt egy sárkány (a halál) tátott szájjal várta leestét. A szederj gyökereire vetette szemeit: elég erősen tartják-e? Méginkább meg kellett rémülnie, midőn látta, hogy a gyökerek gyengék; és két egér, egy fehér (a nappali gondok) és fekete, (éjjeli aggodalmak) felváltva rágódnak a gyökereken. Hasztalan tekintett segély után a vándor. Nincs kilátás a menekülésre. Hosszas várakozása közt azonban kedves örömet nyujtott nekie a gondviselés. Egy szeder-inda illatos gyümölcsökkel kinálkozott ajkainak (élvek). A vándor megizlelé; és e gyümölcs oly jól esett, hogy feledve helyzetét, minden gondja csak a körül forgott, hogyan szakithasson még egyet és ismét egyet — mig élvei mámorától leszédülve, a sárkány torkába esett.

Ily helyzet mindennapi dolog nálunk müvelt európaiaknál is, kik nem egyszer dicsekszünk, hogy önszerencsénk kovácsai vagyunk; hogy pályánkat egy jól rendezett társasélet intézményeire alapithatjuk; hogy pályánkon öntudatosan és biztosan haladhatunk elő — képzettségünknél fogva. Ily helyzet mindennapisága világosan tanuskodik gyarlóságaink s tehetlenségünk átalánosságáról; bár gyarlóbbak vagyunk, mintsem ily helyzetben is folytonosan boldogtalanok tudnánk lenni. Ég és föld közt függve is, fő gondunk az élvhajhászat. Látjuk, hogy a nappali s éjjeli gondok erősen rágódnak az életfentartás gyökerén; és mégis többnyire hamarább szállunk sirba az élvek mámora, mint az aggályteljes, de mégis természetes „halál" által.

KUBÍNYI Lajos.

SZÁSZ KÁROLYHOZ.

S tehát szeretsz te, szeretsz engemet?
De, kétkedjem-é? immár másod ízben
Röpíted hozzám forró lelkedet.
Két terhes éve *annak*, úgy-e bár?
Mely ott a sötét, avas bérczet járja
Azóta a hímszarvas koronája
Fején négy ággal bokrosúla már.

Mint zöld repkénytől a bús, puszta rom,
Szerelmetektől, ifju dalbarátim!
Bizony, bizony hogy visszaifjodom; —
Mosolygj elébe, régi csonka vár
S te vén Sátorbércz, ha öt jöni látod,
Az „ismeretlen ismerős" barátot,
Kire hajlékom oly régóta vár!

Siess, dalnoktárs! — szíved elvezet;
Retel patakja füves rónaszélén
Boroskólnámban találsz engemet.
Ha nem: — keresd fel bérczi őstanyám; —
Ha itt sem lelsz fel: — mely kis ablakomra
Tekint sötéten, hágj fel a halomra,
Ott, mély siromban fogsz akadni rám.

Mit hívogatsz, sir! midőn vígadok.
Ma nevem napja. — Hű barát! dalodra,
Szememben újra ifju tűz ragyog.
Lelkem, habár „szétzúzott hegedűd",
Összetoldozva, összeforrva ujra, —
Ne zendüljön ma mély bánatra húrja,
Hadd feledjen ma minden keserűt.

Rozzant, vén hangszer! hogyha valaha
Víg hangot adtál, most kétszerte vígabb
Hangokban szóljon húrjaid dala!
Kialvó kedvem, lobbanj ujra fel!
Szívben, pohárban tűznedv lángja forr ma,
Lángolj, mint kigyúlt szenelőnek korma,
Szórjad szikráid, elborúlt kebel!

Csapongj ifjan, kedv! — mosolygsz, feleség?
Nem tudod-é, hogy a dalok fiára
Örök ifjúkort küld alá az ég!
Mit mosolygsz — mondom, — hulló rózsafám:
Hű társam! — ládd-e, ifjuvá kell lennem,
Jer, olvasd e sort: messze, messze innen
Szép, ifju asszony „csókja vár reám."

Hegyezd kis ajkad, húgom, édesem!
Mondd, mondd: — megcsalsz bár, örömest csaló-
[dom. —
Oly édes — csókom, mint csókod, nekem. —
Hah, gonosz tükör! gúnyod mit se nyom,
Mit hányod kopasz homlokom szememre?
Kilencz szeretőm van most is egyszerre,
A — kilencz múzsa! — úgy-e Károlyom?

Hogy is nem vagy most köztünk, jó barát!
Hogy nincs itt Endre, Jósi, vig Mihálunk!
Mint dobnánk földhöz a bú poharát!
Künn a tél zúg, benn zeng a czimbalom,
Peng a sarkantyu, könnyü lányka lebben,
Bármint szabódom: a vidám seregben
Vénségemnek is tánczba kell erednem,
Pajkos menyecskét forgat két karom.

Gyöngyöm, rubintom, mézes kenyerem!
Volt-é valaha ifjabb, szebb tánczosa
Nálamnál? úgy-e, hogy még sohasem! —
Mit látok! az éj burka már lehúll;
Künn, mint kiváncsi pór-gyermekleányka
Bekandikál az ablakon reánk a
Hajnal, mosolygó arcza mint pirúl!

Czigány! legvígabb dalt hajnal fele!
Tüzes legyen, mint fajod sátorában
Az öreg fúvó lángoló szene! —
Vég percz! — hah, a kedv mily örjöngve zúg!
Legvégső aranycsöppje a pohárnak,
A hajnaltáncz, mit utólsóra járnak,
Legédesb, — úgy-e tomboló fiúk! . . .

Tegnapról szólok; — csend körülem már;
Rád gondolok, s az uj szőlőgerezdre,
Jöttödre vágyam nyugtalan, sovár.
Jöjj, de ne ábránd hittel jöjj elem!
Hogy aztán így ne szólj magadba' titkon:
Dala, — víg, rózsakoszorús menyasszony!
Koldusnő: lelke, bús, mogorva, vén.

SZEMERE MIKLÓS.

MATILDA.

(Vége.)

XI.

Haza érve annyira ki voltam merülve, hogy csak miután pár óráig mozdulatlanul hevertem a pamlagon, érzém kipihenve magam.

Az estét egyedül töltém, mert Lathamék valami nagyobb sétát tettek, s Arthur, mint előre mondta, ebédjök után nem kereshetett fel.

Másnap reggel meglátogatott. Az orvos is épen ott volt. „Kinézésével nem vagyok ugyan megelégedve, — mondá ez utóbbi, — de ha, mint mondja, tegnap már gyalog is járt kinn és legkisebb fáradságot sem érzett, ugy igazán többet nem is kívánhatnánk. Rendkivül erős természetnek kell annak lenni, mely egy ily nehéz betegséget igy tud megbirni. Hiszen, ha ezen gyorsasággal halad előre, tiz nap mulva akár Amérikába is utazhatnék."

— Oda ugyan most semmi kedvem sincs utazni, — viszonzám nevetve, — de holnapután mégis el szándékozom Bonnt hagyni.

— Holnapután? — ismétlék egyszerre Latham és az orvos a legnagyobb csudálkozással. — Hova gondol?

— Ez ellen tiltakozom! — mondá az orvos.

— Nagyon sajnálom, orvos ur, de tiltakozása daczára is elindulok. Már nagyon is sok időt töltöttem itt el; septemberben otthon kell lennem, s addig Angliát és Scotiát akarom beutazni. Alig van egy hónapom.

Azt, hogy haza megyek, nem akartam mondani, mert oda igazán nem lett volna okom ugy sietni. Jól tudta Arthur, hogy september előtt semmi esetre sem mentem volna haza.

Az orvos előbb komolyan ellenzé tervem; de mikor látta, hogy hajthatlan maradok, ugy tett, mint az orvosok rendesen tenni szoktak: észrevétlenül áttért az én nézetemre, s utóljára avval végzé, hogy levegőváltozás és az utazással egybekötött elszóródás igen jót fog nekem tenni.

Elhatárzánk Arthurral, hogy délután egy sétát teszünk együtt az ugynevezett Alter Zoll-on. Öt órakor értem jött, mondván, hogy testvéreivel anyja is odament, s össze fogunk velök jönni.

Most tehát találkozni fogok Matildával. . . . Bár már tul volnánk e sétán! gondolám.

Csakugyan, rövid keresés után, rájok akadtunk. Már messziről észrevevém őket. Mrs. Latham elől ment egy ismerősével; kis távolságra utána Mari, Jane, nehány más fiatal leánynyal és urral; végül Matilda Sir Francisszal.

Miután anyjával pár szót szóltam, feléje közeledtem, s kezemet nyujtva jó estvét kivánék.

Roppant izgatott állapotban voltam; — Matilda sem nézett nyugottnak ki. Igen halvány volt; ajkai megnyiltak bár, hogy köszönésemet viszonozzák, de hangja elhalt, s egy szót sem ejtett ki. A mint kezét megszoritám, keztyüjén át érzém, hogy az jéghideg volt.

Ennyiből állt találkozásunk. Én sem tudtam miről kezdjek vele beszélni, ő is, láttam, szivesen elengedé a beszélgetést, s én Latham Marihez csatlakozva, az egész séta alatt mellette maradtam.

Midőn visszatértem lakásomra, egy karszékbe vetém magam s gondolataimba mélyedtem el. Megvallom, boszankodtam magamra.

Ha tizennyolcz éves volnék, más volna, gondolám; de hiszen már a huszonötödiket is betöltém; nem vagyok gyermek, s egy pár napig tartó ismeretség után ily rabjává tudok válni egy pár szép szemnek!

Megfoghatatlan — nevetséges!

De mentül inkább igyekeztem magam kinevetni, annál komorabbá váltam. Csak tudnám, Matilda miként gondolkozik! —

Nem, bármit mondott is Arthur, ő nem szereti Sir Francis-t; kifejezése oly bus volt — arcza oly halvány. A férfiak sohasem tudják nővéreik érzéseit megitélni; ezt már többször tapasztaltam. Én sem álmodtam, hogy Emmának sógorom tetszik, mig csak menyasszonya nem lett. — Szegény Matilda! mily kevéssé érdemli őt vőlegénye. . . .

Másnap délután elmentem Lathamektól bucsut venni. Az inas bebocsátott a salonba s én azt hivém, hogy az egész családdal fogok ott találkozni.

Mily nagy volt tehát meglepetésem, midőn Matildát egyedül pillantám meg egy pamlagon ülve. Egy nyitott könyv feküdt előtte az asztalon, de elforditva róla fejét, az ablakon tekintett ki. Egyik keze a könyv lapjait forgatá, a másik fekete selyem ruháján nyugodott.

A mint beléptem, felállt s pár lépést tett felém. „Anyám nincs honn — mondá gyengén elpirulva; — testvéreimmel kiment egy látogatást tenni, de azonnal visszajön.

— Mr. Latham is kiment?

— Igen, Arthurral és Sir Francisszal egy kis sétát tesz. Ön valamivel korábban jött mint tegnap mondta volt, azért nem lelé őket itthon, de ha pár perczig vár, bizonyosan megjönnek.

— Hogy esik, hogy önt magánosan hagyták itthon?

— Reggel óta erős főfájásom van, s nem volt kedvem kimenni.

— Valóban, látszik hogy nem érzi magát egészen jól; kissé halvány. . .

— Szót sem érdemlő csekélység az egész. De ön igazán halvány, higye el oly betegen néz ki, hogy tegnap alig ismerém meg. — És Matilda oly részvétteljesen tekintett rám, mint egy testvér tehette volna.

— Pedig már egészen jól vagyok.

— *Igazán* egészen jól? Nem fogja-e mégis e hosszu ut fárasztani?

— Reménylem, nem; már továbbra nem halaszthatom.

A mint e szavakat mondám, nyilt az ajtó s Arthur lépett be. Ugy tetszett nekem, mintha Matilda arcza, bátyját megpillantva, némi türelmetlenséget árult volna el. Én felkeltem, Arthurral kezet szoritani.

— Gondoltam, hogy már itt lesz, — — mondá — azért atyámat és Sir Francist elhagytam. Ők valami revolvert választanak. Én előre siettem, mert már resteltem olyan soká várni rájok.

Még álltunk a szoba közepén, midőn az inas bejött s Arthurnak egy czédulát nyujtott át.

— Ah! tudom kitől jön. Bocsásson meg, kedves barátom, pár sort kell rá válaszolnom. Elmegyek szobámba, de egy percz mulva itt leszek.

Azzal kiment. A mint betevődött utána az ajtó, Matilda felállt, s egy másik asztalhoz menve, a rajta lévő tölgyfa ládácskából egy kis csomagot vett ki.

— Ön holnap elutazik — mondá halkan s kissé reszkető hangon; — most valószinüleg utólszor találkozunk. . . Ne felejtkezzék el egészen rólunk, tegye el emlékül e kis könyvet, s valahányszor lapjait olvassa, gondoljon isten végtelen kegyelmére, ki egy borzasztó betegségből csudaszerüleg felgyógyitá, midőn már az orvos minden reménynyel felhagyott volt. . . . Gondoljon akkor ránk is néha . . . e módon óhajtom, hogy emlékünket fentartsa. . .

Nem voltam képes egy hangot kiejteni. A mint a könyvet átnyujtá, szótlanul emelém kezét ajkaimhoz. Ő hirtelen visszahuzá, s gyorsan elhagyá a szobát.

A könyv, melyet nekem adott, egy vallásos versgyüjtemény volt, csinosan bekötve. Már volt használva, s a czimlap fele ki volt vágva; valószinüleg neve lehetett oda beirva.

Képzelhető, mily hangulatban voltam, midőn Arthur visszatért s szülei is hazajöttek. Alig figyeltem szavaikra; mindegyre félre feleltem: szemeim mindig Matildát látták, a mint reszkető hangon búcsuszavait intézé hozzám.

Az asztalon megpillantám az albumot, melybe ut közben rajzolt volt. Még egyszer át akartam tekinteni lapjait — még egyszer gondolatban átélni a kellemes órákat, melyeket a Rajnán vele tölték. Ott voltak mind a bevégzetlen vázlatok, ugy mint ak-

kor hagyta volt, — de az általam rajzolt Schönburgot hasztalan kerestem. Ki volt véve az albumból.

Darab idő mulva Matilda visszatért, de egy szót sem szóltunk egymáshoz. Midőn mindenkitől elbúcsuztam, vele is kezet szoríték, de mindketten hallgattunk, — sőt Matilda szemeit is elforditá rólam.

Másnap reggel elhagyám Bonnt; de nem mint Lathamék képzelék Cölnbe, hanem hazafelé utaztam, s egészen kimerülve, majdnem ujolag betegen érkeztem meg, nehány nap mulva, Magyarországba.

XII.

Két év telt el a fentebb leirt útam után. Pár hónapig gondolkodó, kedvetlen voltam; aztán elszóródást találtam az elfoglaltatások- és mulatságokban; Matilda képe, bár mindig bizonyos dicskörtől környezve, de mind ritkábban tünt fel lelkem elé; végre, több idő elteltével, ugy tetszett nekem, mintha csak álom lett volna találkozásom vele, és lassanként kezdett elmosódni keblemből a fiatal leány emléke.

November eleje volt, s én testvérem falusi jószágáról Pestre jöttem, hogy onnan Olaszországba utazzam; a tél első felét ott szándékoztam tölteni.

Elindulásom előtt való napon a Dunaparton haladva felfelé, nehány lépésnyire egy, öltözetéről idegennek látszó férfit láték velem szemközt jönni. A mint egészen közel jött hozzám, nem kis meglepetésemre Sir Francis Butnert ismerém fel benne. Ő is azonnal rám ismert, s mindketten megálltunk. Megvallom, kissé zavarba jöttem; de ő sem viszonzá egész fesztelenséggel köszöntésemet.

— Mióta van itt? — kérdém.

— Csak tegnap este érkeztünk meg.

E szó: érkeztünk, oly leirhatlan kellemetlenül hatott rám; de erőt vettem magamon s igyekeztem egészen természetessé tenni hangom midőn kérdém, hogy Lady Butnerrel van-e itt?

— Igen — viszonzá — ő is itt van. — És e szavakat növekedő zavarral ejté ki.

Miután megtudám, hogy az Europában vannak szállva: — Ha megengedi, mondám — délután fel fogom önöket keresni. — Aztán, felajánlva magam, hogy bármiben szivesen leszek szolgálatjukra Pesten létem alatt, elváltunk.

Tehát ujra meg fogom látni Matildát! gondolám magamban, és nem tudtam, hogy e gondolat több örömet vagy kedvetlenséget okoz-e nekem?

Egyik perczben megbántam Sir Francisnak tett igéretemet, a másikban ismét égtem a vágytól ujra látni azon kedves lényt, kihez oly kellemes órák emléke volt kötve, és ki miatt egykor annyit szenvedtem is.

Hat órakor az Europa szállodában voltam, de kérdésemre, hogy Sir Francis és Lady Butner otthon vannak-e? azon választ nyerém, hogy egy félórával azelőtt kocsin kimentek. Azt is megtudám, hogy a szinházba is készülnek. Evvel nagyon meg voltam elégedve, mert reméltem, hogy ott meg fogom láthatni legalább távolról Matildát, a nélkül hogy beszélgetnem kelljen vele.

A zenészekkel egyszerre a szinházban valék én is. A mint a casino erkélyre léptem, egy pillantást veték körül a páholyokra, de még majdnem mind üres volt. Egymásután kezdtek megtelni, de egyikben sem ismerhetém Butnerékat fel.

Az első jelenet vége felé ajtónyilást és ruhasuhogását hallék magam megett, s a mint megfordultam, az erkély bejárója mellett lévő páholyban Sir Francist pillantám meg, és vele — nem tudám ébren vagyok-e vagy álmodom — nem Latham Matildát, de Knite Alicet!

Annyira elcsudálkoztam, hogy, gondolom, alig viszonzám Lady Alice köszöntését, melyet egy hamis mosoly követett.

Midőn a felvonásnak vége volt, felálltam helyemről s Butnerék páholyához mentem. Nemcsak Sir Francis, de még neje is kissé zavarban volt eleinte, de ezélyességével csakhamar oly tárgyra tudta vinni a beszédet, mely körül szabadon mozoghatott.

Magyarországot kezdé dicsérni, és sajnálkozását fejezé ki a felett, hogy csak igen rövid ideig maradhatnak itt, mert

Konstantinápolyba készülnek menni s idejök szűken van kimérve.

Én alig figyeltem szavaira: nem tudtam ámulatomból magamhoz térni, és ugy szerettem volna birni e talány megfejtését.

Midőn ujra felhuzták a függönyt, visszaültem helyemre, de az nap bizony nem a legnagyobb figyelemmel kisérém Hunyady László gyönyörü dallamait.

A darab végeztével Butnerékhez csatlakoztam az előcsarnokban. Kérdém, hogy hol fognak vacsorálni? Még magok sem tudták. Ajánlatomra a casinóba jöttek.

Én is velök vacsoráltam, a kis melléktermek egyikében. Alice egy perczig tartó zavara egészen elmult, s tisztán látszott, hogy igen nagy mulatságot nyujtott neki csudálkozásom és kiváncsiságom, melyet könnyü volt arczomról leolvasni.

A vacsora végeztével Sir Francist bevezetém a casinóba. Ő ujságot akart olvasni s az olvasóteremben maradt, én pedig visszatértem nejéhez.

— Ön, látom, nagyon meg van lepve — mondá Lady Butner nevetve. — Csudálkozik, hogy *engem* lát itt Sir Francisszal!

— Megvallom. . .

— Pedig nincs mit csudálkoznia. Hiszen ön is igen jól láthatta, hogy Sir Francis és Latham Matilda mily kevéssé illenek egymáshoz.

— Azt láttam, de csak egyéni nézetemnek tartottam.

— Csakhamar Sir Francis is e nézetre tért — és e házasság elmaradt.

— Csupán ez okból?

— Azaz... más egyéb is jött közbe... Matilda beteg lett.

— Hogyan? ő beteg volt!

— Igen, mellbeteg; hiszen mindig volt neki rá hajlandósága.

Egy éles kés nem vághatott volna fájdalmasabban, mint a hideg, száraz hang, melylyel e szavak ki valának ejtve.

— Elvitték Bonnból melegebb vidékre — folytatá — és férjhezmenetele természetesen elmaradt. Sir Francis nagyon meghült volt menyasszonya iránt; erről *én* tudhatok valamit! . . .

Ha kevésbbé lettem volna elfogulva, megkérdezhettem volna Lady Butnertől, hogy most nem tartja-e Sir Francist oly együgyünek és elbizakodottnak, mint egykor Bonnban? De akkor nem gondoltam rá, s a leggyötrőbb sejtelmek közt kérdém, hogy Matilda jobban lett-e?

— Biztosan nem tudom ugyan, de alig hiszem. Az orvosok azt állitják, midőn Bonnt az ősz végével elhagyá, hogy már benne van a tüdősorvadásban; már pedig annak legfönebb is elejét lehet venni, ha hajlam mutatkozik hozzá, de kigyógyitani, ha már egyszer létezik, lehetlen. Jövő tavaszszal hallottam is valakitől, ki látta Nizzában, hogy bizony nagyon gyengén van; de azóta nem tudok róla semmit.

Nem tudom aztán miről beszélt még Lady Butner. Alig emlékszem arra is, hogy midőn Sir Francis visszatért, miként bucsuztam el tőlök, mert e pillanattól fogva előttem szüntelenül Matilda halvány arcza lebegett, és másra gondolni sem tudtam.

Szegény Matilda! Mennyi szenvedésen ment át, mióta utólszor láttam! És ily fiatalon már . . . de nem, az nem lehet, ő nem halhatott még meg! . . .

Az érzések, melyeket iránta tápláltam volt, ujra felelevenedtek szivemben, és meg valék győződve róla, hogy soha egy napig sem szüntem meg őt szeretni. Az bizonyos, hogy e perczben inkább szerettem mint valaha.

Azon tudat, hogy nem lett Sir Francis neje, a veszély, melyben élete forgott, vagy, még jobban mondva, a halál, melynek valószinüleg már martaléka lett — ez mind szivem mélyéig hatott, és ismét oly leirhatlanul kedvessé tette előttem a szegény leányt.

Már majdnem elfeledtem volt őt; s csak a kis könyv, melyet emlékül adott, juttatá olykor eszembe a legkedvesebb lényt, kivel valaha találkozám. Most megfoghatlan könnyelmüséggel vádolám magam, és fő ohajtásom volt, hogy legalább még egyszer lássam az életben.

De hol találkozhatom vele?

Nekem alig kellett utitervemtől eltér-

ni, hogy Nizzába menjek, és, ha valahol, legvalószinübben ott lelhetém még fel.

XIII.

Igen rövid idő alatt Nizzában valék. Egy magyarhoni ismerősöm volt ott, kit azonnal felkerestem. Ő az egész telet Nizzában szándékozott tölteni; vig, társaságot kedvelő fiatal ember volt, s biztam benne, hogy, ha Lathamék még ott vannak, ő valószinüleg tudni fogja.

Nem csalódtam. Alig kezdtem a Nizzában lévő angolok felől kérdezősködni, midőn ő valódi elragadtatással említe „egy bizonyos Latham nevü családot.“

Arczkifejezésem váratlan érdekeltséget árulhatott el, mert ő némi csudálkozással kérdé, hogy ismerem-é ezen családot?

— Igen. . . pár évvel ezelőtt találkoztam volt velök. Gondolom . . . az egyik leány beteges . . . és ő végette. . .

— Igen, azt mondják, hogy beteges volt, de most már nincs semmi baja, csak nagyon kimélik s nem merik Olaszhonból elvinni. Társaságba is keveset jár; részint ezért, részint mert szülei épen nem gazdagok. De ha valahol aztán megjelenik, annál nagyobb elragadtatással fogadják. Igen, barátom, *elragadtatással*; — mindenki bámulja, mindenki lábainál van; sőt a legelőnyösebben férjhez is mehetne. Idősebb testvérét, ki sokkal kevésbbé szép nála, tavaly télen egy gazdag olasz vette el; a fiatalabbik valami lengyel gróf menyasszonya, és Matildának még sokkal különb kérői vannak. Nem is hiszem, hogy soká kérlelhetlen maradjon; azt mondják lágyulni kezd s már félig-meddig menyasszony ő is.

A legkülönbözőbb érzések fogták el keblemet; annyira el valék fogulva, hogy nem tudtam egy szót is kiejteni. Ismerősöm órájára pillantott.

— Mindjárt tiz óra! — mondá. — Öltöződnöm kell, mert az estét Zaniski herczegnénél töltöm. Emlékszel-e még rá? Tudod, mikor ezelőtt nehány évvel mind ketten itt voltunk, ő akkor is itt töltötte a telet, és sokat voltunk vele.

— Igen, jól emlékszem. Még most is olyan szép, mint volt?

— Épen olyan szép, és épen olyan kedves. Tudod, hogy sokat emleget téged, és nagyon kérdezősködik utánad? Bizonyosan nagyon örvendene, ha te is eljönnél ma este hozzá. Az egész társasággal megismerkedhetnél nála, mert hozzá mindenki jár. Lathamék is bizonyosan ott lesznek, mert Miss Jane vőlegénye rokona a herczegnének.

Egy óra mulva Zaniski herczegné termeiben valánk. Nehány perczig a háziasszonynyal voltam kénytelen beszélgetni; aztán a másik terembe siettem s türelmetlenül tekinték körül.

Egy pamlagon, több fiatal embertől körülvéve, az élénk beszédtől kipirult, viruló arczczal — Matildát pillantám meg.

Mennyire különbözött azon Matildától, ki nehány nap óta szüntelen képzeletem előtt lebegett! Az halvány, szenvedő, haldokló, vagy épen halott volt. Ez egészség és szépségtől tündöklő, bámulandó és bámult. . . Alig mertem felé közeledni.

Midőn jó estét kivánva megszólitám, hangomra összerezzent. Felém fordità fejét, s arczát egy perczre még élénkebb pir futá el.

Miután kezet szoritánk, én kérdezősködni kezdtem szülei, nővérei és különösen Arthur felől, ki, mint mondá, ezredével Angliában van.

Válaszai rövidek, szórakozottak voltak, s nekem ugy tetszett, mintha szivesebben beszélgetne a többi férfiakkal, kik körülvevék. Felálltam tehát, s a nehány lépésnyire lévő háziasszony mellé ültem le. Bár Zaniski herczegnével beszélgettem, megvallom, szemeim alig vevém le Latham Matildáról.

Mily szép, mily gyönyörü volt e perczben! Mennyire bámulám — mennyire szerettem! . . . És ő mily hideg, mily visszataszitó volt irányomban. Természetes! hiszen talán már nem is igen emlékezett volt rám. Unalmas volt neki jelenlétem, mely félbeszakitá kellemes beszélge-

tését szomszédjával — szomszédjával, ki ma-holnap talán vőlegénye lesz. . .

Darab idő mulva a herczegné felállt. Háziasszonyi kötelességei egy mellékterembe hivák. Én magamban maradtam, s annyira el valék gondolataimmal foglalva, hogy ezt észre sem véve, meg nem mozdultam helyemről.

Alig ültem egy perczig magánosan, midőn egyszerre Matilda felém közeledett, s azon keresetlen fesztelenséggel, mely az angol nőknek férfiak irányában sajátja, a herczegné helyére mellém leült, magokra hagyva udvarlóit.

— Rég nem láttuk egymást! — mondá nyájas, csengő hangján, mintha jóvá akarta volna tenni előbbi hidegségét.

— Már elmult két éve! — Ön, gondolom, rám sem ismert?

Szemrehányólag pillantott felém.

— Meg voltam lepve, de azonnal megismerém.

— Ön, mióta nem láttam, nagyon beteg volt, ugy-e bár?

— Én azt képzelem, hogy nem voltam annyira, mint mennyire hitték. Honnan tudta rosszullétemet?

— Lady Butner beszélte nekem.

Matilda kissé elpirult.

— Mikor találkozott vele?

— Ezelőtt nehány nappal, és —

— És?

— Azonnal ide siettem, hogy meggyőződjem a valóról.

— Ön tehát tudta, hogy itt vagyunk?

— Reméltem.

— Szép, hogy nem feledkezett el régi barátairól és felkeresett. Köszönöm. . .

— Hogyan felejtkezhettem volna el! Nem mindenki felejt oly könnyen.

— Mint ki?

— Nem értettem senkit különösen; mint némelyek.

— Azon *némelyek* nagyon boldogok lehetnek.

— Miért?

— Mert nem törődnek a régi emlékekkel, — inkább tudnak a jelennek élni.

Mielőtt felelhettem volna, gróf Reninski, a hir szerinti vőlegény, lépett hozzánk. Még előbb megismerkedtetett volt Matilda vele, s most leült mellénk s beszélgetni kezdett. Én felálltam s el akartam távozni.

— Maradjon! — mondá Matilda kissé hevesen; — ha nem unja itt magát, — tevé hozzá halkabban s némi zavarral előbbi felkiáltása felett.

— Hárman is beszélgethetünk, folytatá mosolyogva. De ugy látszik Reninski nem volt ezen véleményen; arcza nem kis bosszuságot árult el, s nem sokára eltávozott.

Matilda nem tartá vissza. — Gróf Reninski eszes ember — mondá, — de nekem nem kellemes.

— Nem kellemes önnek? Én pedig épen az ellenkezőt hallottam. — Matilda nem válaszolt. — Azt állitják, hogy önnek tetszik, — hogy vőlegénye.

— És ön elhitte azt?

— Én? igen . . . nem, nem hittem, nem hihettem. Mondja, ugy-e nincs ugy? Ugy-e nem szereti Reninskit?

— Én azt képzeltem, hogy ezt felesleges is önnek mondanom.

Elhallgatott. Szemeit lesüté. Oly végtelen boldognak érzém magam! és . . .

De miért folytatnám? Mindenki kitalálhatja, hogy ez után mi következett. Nehány hét eltelte után Matilda nőm lett, s vele együtt tértem a magyar alföldre vissza.

OV.

OBERON.

V. ÉNEK.

(Vége.)

37.

Mint mikor, régenten, a gorgontőt nyakárul
Levágta Perseus félelmes fegyvere:
Halált oszt e leszelt fővel, a merre járul,
Száz emberéletet egyszerre olt vele;
S midőn a barbarok a fejedelmi házba'
És vár körül, harczhoz készitgetik magok:
A kigyófürtü főt előttök meg-megrázza
S élettelen karú kővé lesznek legott:

38.

Akkép itt is. Alig történt a vakmerő tett:
Erében mindenik aludt vért éreze.
Azután, mintha rém állt volna ott előttek,
Ijedten kard után kap mindenik keze.
De minden kard, félig kihuzva, hüvelyében
Marad, az elzsibbadt kéz nem birván vele.
Erőtelen düh ég a kalifa szemében
S elnémultan rogyik karos székére le.

39.

Azonközben a zaj, mely a teremben támad,
Rézia ábrándit is szélyel kergeti.
Utána nézendő a zürzavar okának,
Szemét, megfordulván, Hüonra ráveti.
„Ő az!“ — kiált Hüon, örömében lehányva
Magáról kardot és turbánt, egy percz alatt.
Őt is felismeri a kalifa leánya,
Hogy szőke fürtei vállára omlanak. —

40.

Ő az-t kiáltana az is, hanem szemérme
Hangját visszafojtá a rózsaajkakon.
Hát még midőn a hős, üléseig elére,
S szerelmi vakmerőn, mindentől láthatón
Megöleli. Dobog a hölgy szive, — miközbe'
Szégyentől elsápad és vágytól elpirul, —
S szüzi aggódással és szerelemmel küzdve
Az első csók mézét rabolja ajkirul.

41.

Még egyszer öleli, még egyszer megcsókolja
S eszébe jut — a mint csilapodik heve —
A jegygyürü. Ekkor szemébe ötlik ujja,
Ott látja, a mit az órjástól elveve;
S bár Rézia kezét gyémántos illetné meg,
(Nem ismerős neki a gyürü nagy becse,)
Ujjára szükségből felhuzza jegyesének
És felkiált: „Enyim vagy szivem kedvese!“

42.

A mint harmadszor is hevesen megcsókolja
A mindég gyöngébben küzdő hölgy ajkait:
„Hah! — ordit a szultán, mérgében fuldokolva, —
S ti folyvást nézitek, hogy e frank kutya itt
Ily szörnyü szégyent hoz fejemre? Fel, ne késsék
A ki még kardot bir! Fel, fel minden hivem!
Iszonyu tettének illendő büntetését
Hadd lelje, csöppenként kiomló vériben.“

43.

Egyszerre száz kardnak van kézben markolatja,
S Hüon felé villog száz meztelen aczél.
Alighogy a vitéz egyszer megforgathatja
Felkapott fegyverét, hogy hölgye, mint a szél
Rohan a kedvesét fenyegető veszélybe,
Paizsként áll meg a megtámadott előtt,
Megfogja, övéi elvesztétől is félve,
Hüonnak jobb kezét s szól: „Vissza, vakmerők!

44.

Máskép nem juthattok hozzá, mint im! e keblen
Keresztül; mert enyim e hősnek élete.“
A csak imént szelid mosolygású szemekben
Medúzának rejlik dühös tekintete.
Nyugtot parancsol az emirek bősz hadának.
„Kiméld őt, oh atyám! s te, sorstól küldetett
Jegyesem, oh! kiméld te is szegény apámat,
Hisz egyaránt becses előttem éltetek.“

45.

Hiába. A szultán dühös fenyegetése
Pogányait folyvást csatára tüzeli.
Hüon, a kedvesért már ugy is sokat késve,
Felfogja fegyverét, bátorsággal teli.
Azonban még fejét egy pillantásig törte:
Hogy védje hölgyét? s a pogányt hogy győzze le?
Midőn eszébe jut nyakában csüggő kürtje,
Ajkához viszi ezt, s szelid dalt fú bele.

46.

Im! a kivont kardok egyszerre mind lehullnak.
Mindent tánczban talál a másik pillanat.
A sok vendég emir bolond forgásban múlat,
S egymás kezét fogván, vadul kurjonganak.
Nem válogatja meg a kürt: kinek zenéljen,
Egyképen húzza vén és ifju láb alá.
Csak Rézia, ki, hogy nevesen-é, vagy féljen,
Nem tudja, áll veszteg mátkája oldalán.

47.

Az egész nagy diván, lábát mozgatja, renddel.
Vénhedt basák hozzá a taktust recsegik.
Maga az ősz Imám egy mágnással kerengel,
Mintha iszánkodnék sik jégen mindegyik.
Nincsen kivétel. Ott ugrál kicsínye, nagyja,
Sőt az öreg szultán is elvegyül bele,
A nagyvezír hosszú szakállát megragadja
S mint a bakkecske, ugy ugrándozik vele. —

48.

Lassankint szétterjed e hallatlan örömnek
Szokatlan híre, az előszobákon át.
Udvarnokok hagyják el helyöket. Bejönnek
Nők és a vár körül strázsáló katonák.
Alighogy lábokat betették: tánczra készek.
Magkapja a varázs magát a háremet,
S a tarka kötöjü hárembeli kertészek
Ifju rabnők karján vigan keringenek.

49.

Szultánleány méltán elbámul mindezekre.
Bámultában csaknem eláll lélekzete.
„Minő csodálatos! — kiált fel meglepetve, —
S pedig: mikor egyéb már meg nem menthete.“
„Mindezt éretted egy jó tündér rendezé el“
Felel Hüon. A jó Serazmin azalatt
A tánczolók során keresztül Fatimével,
Egészen Hüonig baj nélkül áthalad.

50.

„Hagyjuk itt — szól — uram! hogy a bolondját járja,
Ez őrjöngő népet. Odalenn lovaink.
Minden szoba üres, minden kapu kitárva.
A kedvező percz, gyors szabadulásra int.
Itt van Fatime is, motyótól görnyedezve
Mint egy igavonó, s velünk utazni kész.“
„Ah! a legnehezebb még nincsen bevégezve,
Még nem távozhatunk.“ — Felel Hüon vitéz.

51.

A szép szultán-leány elsápad e beszéden.
Aggódó két szeme ezt látszik kérdeni:
A fenyegető vész sziklái közepében
Miért tartózkodunk itt, késlekedve, mi?
„Ah! jertek, siessünk, míg bőszült elleninket
Varázs alatt tartják hatalmas szellemek.“
De Hüontól csak egy érzésteli tekintet,
S egy gyönge kéznyomás az egész felelet.

52.

Lassan lecsillapul a kürt varázs hatalma,
Csuronvíz tánczosok elvesztik kedvöket.
Alig lélekzenek. Feketén és megállva,
A vér pihékelő kebelökben reked.
Szörnyü kin áll elő a kénytelen kedv multán.
Lábuk roskad, fejök körül az ég forog.
Mintha fördőjéből most szállna ki, a szultán
Ugy izzad, a mint egy divánig tántorog.

53.

Egymás után hullnak a drága nyugágyakra,
— Melyek a fal mellett folynak köröskörül, —
A tikkadt tánczosok. Társat nem válogatva,
Rabszolga és emir egymás mellé kerül.
Miként ha forgószél, a kerteket bejárván,
Virágot és kórót egymással összeráz:
Ez alkalommal is, ugyanazon egy párnán
Pihen, meredt testtel, szultána és lovász.

54.

Hasznára forditja Hüon a csendességet,
Mely az egész szobát nyomasztón lengi át,
S a hü Serazminnak, gondos vigyázat végett,
Az ajtóhoz közel, átadja Réziát.
A kürtöt is — ha tán szüksége lenne rája —
Amannak adva át, lassan közelg oda,
Hol az ország tánczban kimerült kalifája
Egy párnatrónuson imént leroskada.

55.

E tompa némaság közepett, a szobában,
Kiterjesztett szárnyú kiváncsiság lebeg,
Hiába dörzsölik szemöket, mind hiában,
A tánez kábultjai, az álomrészegek.
Alig mehetnek rá, hogy gyengén megláthassák,
Mikor az idegen, lerakva fegyverét,
Kérő pillantással, az eltikkadt magasság
Az erre megdöbbent szultán elébe lép.

56.

Egyik térdével ott a földre térdepelve,
Szelidséggel bátor szemében, szól: “Uram!
Kelet országinak hatalmas fejedelme!
A nagy Károly császár köszöntet általam,
És arra kér, — oh! e kivánság szivem tépi,
De a hü szolga szót s tettet nem válogat, —
Hogy ősz fejedről egy marok hajat küldj néki,
Felséges ínyedből pedig négy zápfogat.“

57.

Ezen szavak után nyugodtan áll és várja
A szultán válaszát merész szavaira.
Itt, nem tudom, tüdőm a hangot hol találja,
Elmondani: mint jött dühbe kelet ura,
Öreg vonásihoz mily elvadultság járult,
Mint dult-fult, két szeme mily lánggal lett tele,
Mint ugrott ifjui erővel trónusárul,
Mikép duzzadt, dagadt fel mindenik ere.

58.

Meredten néz körül. Káromkodik. Az átok
Minden szava a száj tajtékán megtörik.
„Fel! rabszolgák, — ordit, — szivét kiszakitsátok.
Szijakkal nyissátok meg minden vérerit.
Máglyán hamvadjon el ízekre tépett teste.
Hamvát szórjátok szét a város-széleken.
Károly császárját meg hogy verje meg az isten...
Ilyen ajánlatot, enházamban, nekem!“

59.

„Az a Károly, kiért hetvenkedni jösz nálam,
Kicsoda ő? s ha már nem nélkülözheti,
Miért nem jön maga, hogy egy marok szakállam,
S négy zápfogam, saját kezével tépje ki?“
„Bizony, bizony, baja van e fiú agyának,“
Az ott levő kánok közzül szól egy öreg,
„Mert effélét okos ember csak ugy kivánhat,
Ha háta megett áll egy roppant hadsereg.“

60.

„Bagdád magas ura! — szól a vitéz nyugodtan —
Némíts el másokat, és hagyj beszélenem.
A rám szabott parancs, és a szó, melyet adtam,
Régóta terhekül feküsznek szivemen.
A sors hatalmas úr, és bármikép óhajtsa
Kerülni vesszejét az ember, idelenn:
A mit tenni s a mint szenvedni int parancsa,
Azt tenni és akkép szenvedni kénytelen.

61.

Itt állok, óh uram! halandó ember mint te;
S e vakmerőségért, igen jól tudhatom,
Hogy semmivé tehetsz, rabszolgáidnak intve.
De hallgasd meg elébb még egy ajánlatom.
Ha Mahomed hitét szivedből számkiüzöd,
Az igaz hitre térsz, s a szent kereszt jelét
Fővárosod magas tornyaira kitüzöd:
Többet tészsz, mint a mit Károly terjeszt eléd.

62.

Akkor a te ügyed enyimmé lesz. Igérem,
Hogy bárki kivánjon tőled ezen felül,
Nem jut személyedig, mig ki nem ontá vérem.
Ki téged bánt, engem talál ellenfelül.
Koromat, kardomat szemed bár még lenézi:
Könnyen beláthatád, hogy oly lény van velem,
Melyet le nem győznek birodalmad vitézi.
Válaszd a jobbik részt, ha bölcs vagy, fejdelem.

63.

Mig a vitéz ifju ezen módon beszéle,
— Szép volt s erős, mikéntha égből szállna le, —
Nem is ügyelve a közellevő veszélyre,
Mely számos kard élén szemközt állott vele:
Addig szép Rézia, kis távolban figyelve,
Küldé szerelmetes tekintetét oda,
Szép arczait piros lánggal festvén szerelme,
És aggasztván szivét sok érthetlen csoda.

64.

Alig volt bajnokunk a végső szóval készen,
Hogy a megbántott sah szörnyü haragra gyúl,
S mint a ki az eszét elvesztette egészen,
Dúlfúl, toporzikol s ordítozik vadul.
A több pogánynak is felzúdul arra vére,
Őrült készséggel mind felugrik székirül,
Kard, láncsa, tőr, rohan Mahomed ellenére,
S vészszel fenyegető csapat veszi körül.

65.

De Hüonnak, mindjárt az első rohanásnál,
Zsákmánya lett egyik pogánynak fegyvere.
Mig aztán a vitéz lassan a falig hátrál,
Folyvást pusztitja az ellenséget vele.
Egy nagy arany edény a lakoma asztalrul
Paizsául szolgál s egyszersmind fegyverül.
Hull a ki hozzájut, s körülte jobbrul-balrul
Rövid idő alatt számos holt test terül.

66.

A jó Serazmin ezt az ajtó mellől nézi,
Hol féltett kedvesét reá bizá ura.
Előtte feltünnek a mult derék vitézi
S volt jó gazdájának gondol csatáira.
De felébresztik őt, a réműlt mátka jajja,
A folytonos zajjal dühöngő lázadók;
S látván a végveszélyt: hogy a holt is meghallja,
Olyat fú a kürtön, mit Hüon átadott.

67.

A fejedelmi vár megcsendül és megrecscsen,
Borzasztó éjjelé átváltozik a nap,
Rémek jönnek-mennek, mint a villám, sebessen,
Dördül az ég, s remeg a bércz a vár alatt.
Imbolyog a pogány, erőtlen, ingadozva,
Hályog lepi szemét, hangot nem hall füle,
Nem birja a fegyvert az elbágyadt kar izma,
S a ház meredt testü pogánynyal lesz tele.

68.

Közöttük a szultán, végkép elbódult észszel;
Mint a kit a halál tusája vett elő.
Lankadt lélekzete üres kebelben vész el,
Ere alig lüktet s izmában nincs erő, —
— De hallga! Uj csoda. A vad vihar elszálla,
Susognak csendesen illathozó szelek.
Oberon megjelen, fekete felhőn állva,
Mint nyájas angyalkép sötét sirbolt felett.

69.

E soha nem képzelt tündéri látomásra
Öröm és félelem lepi meg Réziát.
Bár félig sejti már, hogy megmentőjét lássa,
Mégis önkénytelen borzadva felkiált.
Kezeit tétován kulcsolja kebelére,
S mig arczain kitör a belső láng heve:
Csak áll Hüon mellett, s vádolván szüz szemérme,
Nem meri nézni azt, ki érettök jöve.

70.

„A mit fogadtál — szól tündérország királya —
Meg is tevéd, Hüon. E szép nő a tiéd.
Mint jó vitéz lettél érdemessé reája.
De mielőtt veled elhagyná lakhelyét,
Jól meggondolja most dolgát szultán leánya,
Még most ő rajta áll: maradjon? menjen-e?
Nehogy idő multán kétségbeesve bánja,
Hogy gyorsan választott elcsábitott szeme.

71.

Szülői házában mosolygva néz feléje
A fejedelmi fény, a trónus bíbora.
Az élettengernek vár rá ezer veszélye,
Ha rábizá magát egyetlen férfira
S megy merre ezt viszi bizonytalan nagy utja.
Most emlekezzék meg a sors csapásiról,
Melyekkel az embert olykor kedves kéz sujtja;
Ne késsék, szivét most kikérdezgetni jól.

72.

Ha e merénytől félsz: legyőzni a szerelmet,
Leányom, Rézia, még most könnyű neked.
Csak egy intés tőlem, s mind a kik itt hevernek,
Menten visszanyerik szendergő éltöket.
Bármit vesztett maga e szomoru esetnél,
Megengedend hamar s feledni fog szülőd;
Rövíd idő multán ismét a régi lettél,
És hódol a világ szép Rézia előtt.

73.

Elhallgat a tündér. Csaknem holttá meredten,
Halovány arczczal áll mellette a vitéz.
De, bár minden szava rá nézve oly kegyetlen,
Bármely itéletet bátran fogadni kész.
Nemesebb és büszkébb, hogysem saját ügyében
A tétova között csábos szót ejtene;
Ott áll, aggódását szivébe rejtve mélyen,
S csak egy tekintettel sem bátorít szeme.

74.

De biztatásra nincs szüksége Réziának,
Ajkán az első csók még izzó tűzzel ég.
Az itt hagyandókért nem sujtja semmi bánat,
Mig Hüon az övé, addig van kincs elég.
Szivében fenndobog növekedő szerelme,
Szerelemtől piros egész körömhegyig,
És tétova nélkül borúl a hős kebelre,
Szemérmét rejtve ott és édes könnyeit. —

75.

Felemelé ekkor tündérország királya
Bübájos vesszejét a mátkapár felé,
S érzékeny szivében áldást mondván reája,
A kölcsönös kötést könnyel megszentelé.
„Indulj tehát, indulj, szerelmes mátkapárom!
Reátok vár alant gyors röptü szekerem,
S mielőtt győzelmet vesz a nap a homályon,
Veletek Askalon tengerpartján terem.

76.

Igy szól és eltünik, mihelyest ajakának
Zenéjét a szellő a légben szétviszi.
Utána a világ legjobb illatja támad,
Melyet a szép ara mintegy ébredve szí.
Csak félszemmel meri megnézni édesatyját,
Ki mozdulatlanul fekszik, mint egy halott;
Szivét a fájdalom sohajtási szaggatják
S keserüség vegyül üdvébe általok.

77.

Igy Rézia. Hüon vitéz, kiben szerelme
Egy-egy rég szunnyadó érzéket élesit,
Megsejti bánatát, s gyöngéden átölelve,
Szelíd erőszakkal viszi el kedvesét.
„Menjünk, ugymond, kedves; gyorsan közelg az éjjel;
Az elhaladt idő menekülésre int,
Míg sulyos álmukat aluszszák szerteszélyel
Fegyvert nem fogható, erőtlen ellenink.

78.

Siessünk, mielőtt valami új ellenség
Uj akadályokat elénk görditene.
S ezekkel itt, ne félj, hogy legkisebb baj esnék,
Ki minket megmentett, rájok is lesz szeme."
E szókra, az édes terhet karjára véve,
Ifjú könnyüséggel lépked vele alá
A márvány lépcsőkön, a palota elébe,
Hová Oberon a kocsit parancsolá.

79.

A palota szörnyű némán marad el tőlök,
Mint egy sötét sirbolt, halottakkal tele;
Nyomasztó álomban feküsznek benn az őrök.
Elindulásra vár a tündér szekere.
Kisasszonya mellé fel-űl a kedves dajka,
Utána Serazmin is a szekérre lép.
Annyi csoda történt egyszerre e nap rajta:
Szintén megnyugtató a hölgynek a cseléd.

80.

Pedig korán sincs még a sok csodának vége:
Négyes hattyúfogat áll a hintó előtt.
Egy szép gyermek veszi a gyeplőket kezébe,
És gondolat-gyorsan a légbe száll velök.
Lélekzete eláll benn a négy útazónak
Midőn azt érzi, hogy e megrakott szekér,
Könnyen mint a pehely, és biztosan mint csónak,
Lebeg fenn, hol csupán felhőt és léget ér.

81.

Hogy még azonfelül az éjjel is beálla,
Győzött a félelem a szégyenpír felett,
S ki tudná: hogy, hogy nem? a jó Serazmin válla
Szegény Fatimének hamar fekhelye lett.
Talán azért nem is haraguvék Serazmin,
Álommal szerelem gyakran szövetkezett,
Hanem, annyit meg kell a jó öregnek adni,
Hogy mint jó színarany állá ki a tüzet.

82.

Maga a mátkapár, melyet gyors szárnyu hattyuk,
Vénus kedvenczei, repitettek tova,
Nem bánta, a czélhoz bármily idő alatt jut,
Nem kérdte: nyargal-é avagy repül lova,
Légben haladnak-é avagy csak földi rögbe',
Veszély nem éri-é gyors szekeröket itt,
Simán uszkálnak-e, avagy mennek görögve,
Mindez legkissebbé sem érdekes nekik.

83.

Egy ismeretlen üdv, paradicsomi érzet,
Előttök a jelen tündéri helyezet.
Nem tesznek egyebet, mint hogy egymásra néznek
És némán nyujtanak egymásnak jobb kezet.
A két sziv eltelik édes, hév indulattal,
Előlök eltünik ég és föld csendesen,
S az ember ajkukról folyvást csak ily szókat hall:
Való-e, álom-e? Te vagy, te kedvesem?

84.

„Te voltál az tehát, kit megjövendölt álmom,
— Felfelkiáltani mindegyikök siet, —
Réziámat tehát fel lehetett találnom!
Ki hitte volna ezt? Te enyim, én tied!
Oh! mily boldog vagyok, enyimnek tudva téged!
Lelkünk válhatlanúl összeölelkezék."
— — — — — — — — — —
— — — — — — — — — —

85.

Hiába fedi el az éj göznedves fátyla
Sürü sötétségben a föld térségeit,
Egymást a két boldog, sötétségben is látja,
Egymást mind fellelik szerelmes lelkeik.
Nincsen homályosság a hölgynek s a vitéznek,
Minden ragyog nekik, a naptól éjjelig,
Egymásután fénylik bennök egy-egy uj érzet
S világosságukat önszivökben lelik.

86.

Örömmel telt szivök édes mámorba ring el.
Tündérálmot látnak lehúnyott szemeik.
Érzékeikre már nem hat be semmi inger.
Lerázza szellemök a test bilincseit.
Bennök minden érzés egyetlen érzéssé lett,
Ebben öszpontosul minden vágy, vonzalom,
Reájok nézve már csak ebben áll az élet.
Csak egy érzésök van, de az határtalan. —

ILLÉSY GYÖRGY.

ZENE.

A philharmoniai hangversenyek elseje e hó 18-kán hangzott el a muzeum disztermében, nagy számu közönség s nagy részvét közt. Mint már a mult alkalommal emlitettem, az első szám volt Cherubini Medea nyitánya. (Lágy F.) Cherubini erőteljes drámai gondolataiban, szellemdús ötleteiben sokkal eredetibb kortársainál, s ide számitva alaposságát, azon klasszikusok közé sorozandó, kik a zeneköltészet terén valami ujat tudtak teremteni. Medea operája 1797-ben látott először világot Párisban, hová 1786-ban kapott meghivást, s a hol élt utolsó perczéig. Medea nyitányát — ha jól emlékszem — a philharmoniai hangversenyekben most adták először, oly nagy pontossággal, mintha mindig ezt játszanák. Épen ily remekül müködtek Volkmannak *az éjhez* czimzett ábrándjában, melyben az énekrészt Hofbauer k. a. adta. Cherubini nyitánya után Volkmann ábrándját hallani, hasonlit ahhoz, midőn komor szirtes havas tetejéről alább szállva, végre az örök zöld fenyvesek közül egy nyilt völgybe érkezünk, melynek gazdag növényzete s ezerkép nyilvánuló élete az előbbivel egészen ellenkező látványnyal lep meg, mit csak Markó vagy Ligeti ecsetje tudna hiven elönkbe állitni. Egy ily tájkép csak úgy lehet teljesen kielégitő, ha a dús természet ölében látunk egy alakot, az embert, mely nélkül a legszebb éden is elhagyott pusztaság. Ily képhez hasonlitom Volkmann ábrándját. A zenekar ama gazdag életet lehelő völgy, melyben az énekszólam az emberi alak, melynek keblében a természet költői szépségei visszatükröződnek s a szó hatalma által uj életet nyernek. De a mily hálátlan munka a zeneköltőnek s festésznek a szóköltészetet helyettesitni, szintoly lehetlen egy képet vagy zeneművet élőszóval leirni, kivált ha abban minden hangszer oly összhangzó, s mégis oly különböző szinü költői nyelven szól, mint Volkmann ábrándjában. Semmit sem ohajtottam inkább, mint hogy az elragadó művet a közönség kitörő tapsai után ismételjék; s miután ez ohajtásom teljesült, leginkább szerettem volna Hoffman Meister Floh-jának segitségével látni a közönség coryphaeusi fejében a gondolatokat. A Schumannianerek kétségkivül egy kis aggodalmat igyekeztek elnyomni; Mendelssohn hívei gondolták, hogy maga Mendelssohn is igy irta volna; mások viszont, hogy Volkmann egy ujabb tehetség, mit Mendelssohni s Schumanni elemekre lehet analysálni. S utóbbiaknak valószinüleg legtöbb igazuk van. Volkmann ábrándja zongora kivonatban is megjelent, négy kézre s alt ének szólamra, Heckenast kiadványai közt. Ára 1 forint. Ezenkivül vezérkönyve is kapható 1 frt 50 krért s ennek egyeszólamai 2 frt 50 kr. A zongora kivonat, szép kiállitásban, Erkel Ferencz első karnagyunknak van ajánlva.

Térjünk át most a harmadik számra, Erkel Dózsa indulójára. Nyilt tér; Dózsa lázadói közelednek; a nép moraja nőttön-nő; a polgártársak egyrésze mámoros; torzsalkodnak; veszekednek; egy nagyszakállu csizmadia a szomszéd szabó orra előtt hadonáz s elfojtott méreggel kiabálja: *hát becsület ez? illik-e ez?* jő aztán nagybotu Lőrincz diák; feláll egy emelvényre, s igy kezd a néphez szól: „igaz hivők az urban, ki a kereszt jelét feltüzi, siessen Dózsa táborába; e bulla fegyverét megáldja és minden bünét megbocsátja. Megtörjük a pogány hatalmát s visszaüzzük Azsiába. Igaz hivők! fel tehát csatára, a hit s a haza oltal-

mára stb.“ Ily jelenettel van kapcsolatban Erkel uj dalmüvének indulója, miből azonban csak nagybotu Lőrincz diákot láttuk Kőszeghi ur személyében, ki az induló kezdete előtt a feljebbi szavakat énekbeszéd formában adta elő. A zene az elébb leirt jelenet élethiven jellemzi; a bassusok orgona pontja alatt hol egyik, hol a másik hangszer utánozza a nép zaját, s miután Lőrincz diák elvégzi rövid beszédét, kezdődik az induló a zárütenyig mindig növekedő erővel. Kinek müvét — mint ez indulót — Volkmann ábrándja után zajosan megtapsolják, csalhatlanul arra mutat, hogy műve a sikerültek közé számitandó, s nem azt állitom, a mit egy zenereferens, (kinek önvallomása szerint képzettsége nincs, de van érzése,) hogy e kis episod reményt nyujt, *hogy Dózsa György ha nem is Bánk, de mindenesetre jó opera lesz*, hanem bizton hiszem, hogy Erkel minden eddigi müveit tulhaladja. De felhagyok a jóslatokkal, annyival inkább, mert jelenleg ketten foglalkoznak e hálátlan téren: Guidi Francesco professor és doctor az Europa szálloda nagy teremében adja zenészeti magnetikus akadémiáit; s Mosonyi a „Zenészeti Lapokban“ már régóta irja „*jóslat*“ czimü rovatait. A mit Guidi ur mond, valószinüleg nem teljesedik be; Mosonyi jóslatai pedig arról nevezetesek, hogy minden van bennük, de jóslat egy betü sincs. A jóslatok helyett Mosonyi összejő egy ügyvéddel s beszélgetnek a világ folyása felett. Többek közt csekély személyem is szerencsés volt társalgásuk tárgya lenni; s hol Mosonyi, hol a képzelt ügyvéd tartott szemlét ama csatatér felett, mit nemrég hagytam el. E párbeszédeket kihivásnak is vehetném egy ujabb harczra; de eszembe jut, a mit Mosonyi irt volt a nyáron, midőn Finndalomat megbirálta s birálat közben, a tárgyról kissé eltérvén, igy szólott: „Mondhatnék én valamit Bartalusnak, de nem mondok semmit; mert erre felelne valamit; én viszont felelnék; ő viszont felelne, mindaddig, mig ugy megennők egymást, mint a mondabeli két medve, melyeknek csak a farkuk maradt.“ — Már ekkor figyelmeztetni akartam Mosonyit, hogy jobban teszi, ha a két medve helyett két oroszlánt ir; mert igy, ha megeszszük is egymást, elég hatalmas ismertető jelünk marad az utókorra, holott mint medvefarkokat bizonyos divatlapi Cuvier könnyen óriás nyulak, vagy majmok maradványinak fog tartani. — De ám legyen medve! ha Mosonyi igy akarta, s én most épen abból az okból, hogy e medve éljen, semmit se válaszolok, sőt Mosonyit, mint a kit sokra becsülök bármit irjon ellenem, üdvözlöm az ügyvéddel együtt, s mindkettőjüknek boldog nagy és kis karácsony ünnepeket kivánok, s akár ékes versekben megirnám jókivánatomat, ha még előttem nem állana a philharmoniai hangverseny utolsó száma, Beethoven lágy C. symphoniája. Van már egy évtizede, hogy a nagy heros eme költeményét nem hallottuk. Három első része itt-amott kissé bágyadtan ment; Scherzojában a nagy bőgők több erőt fejthettek volna ki, s különösen több tisztaságot. Az utolsó rész azonban kielégitő volt.

BARTALUS ISTVÁN.

NEMZETI SZINHÁZ.

(Dec. 12.)

Montjoye. Dráma 5 felvonásban. Irta Feuillet Octáv, forditotta Deák Farkas. — A franczia ujabb drámairókról szólva, már többször érintettem azt a különbséget, mely e nemzet régibb és ujabb drámai iskoláját jellemzi, sőt nagyában összsze is hasonlitottam e két korszakot: Hugo Victor, Dumas és Scribe korszakát, napjaink mozgalmával, melynek Feuillet, ifjabb Dumas és Sardou kiválóbb képviselői. Tehetek-e róla, hogy ez állitást semmi sem bizonyitja erősebben mint épen Feuillet Montjoye-ja, mert a legélesben tünteti föl a franczia ujabb dráma tény- és árnyoldalait.

A régibb és ujabb franczia dráma közt egyik legfőbb különbség az, hogy amaz kereste, sőt vadászta a hatást, ez mintegy megvetni látszik; amaz nagy sulyt helyezett a cselekvény gyors fejlődésére, emez egész regényi kényelemmel fejleszt; amaz a bonyolitás kedvéért sokszor mindent feláldozott, valószinüséget és jellemrajzot, s némikép az ellentétre és meglepetésre alapitotta rendszerét; emez a bonyolitásra keveset ad, cselekvénye inkább szegény mint egyszerü, de örömest foglalkozik a viszonyok rajzával; amaz nagy, néha igen durva vonásokat használt, emez kedveli a finom részletezést egész az elmosódásig; amaz barátja volt a pathosznak, bár másnemünek minő a Corneille és Racineé, és szerette minél élénkebben, minél vadabban festeni a szenvedélyeket; emez kerüli a nagy felindulást, s elemében találja magát, ha elmés társalgással, szellemdús reflexiókkal gyönyörködtetheti hallgatóit. Montjoye tükörként sugároztatja vissza a franczia ujabb dráma e sajátságait. Majdnem két hosszu felvonást foglal el az expositio. A mit Hugo egy pár jelenetben eligazitott volna, arra Feuilletnek felvonások kellenek. A harmadik és negyedik felvonásban gyorsabb fejlődés következik s valóban drámai összeütközéseket látunk, de imé az ötödik felvonásban már semmi drámai, a személyek nem tesznek egyebet, mint elmondják, mi a negyedik és ötödik felvonás között történt, olynemü változásokat, melyeket a dráma szük keretében nem is tárgyalhatni. Ily katastrophot Hugo kevésbbé tehetséges tanitványai is elátasitottak volna ily katastróph nem egyéb, mint hadat izenni a specificus drámai compositiónak. Nem tudom, vajon Montjoye regényből irt dráma-e, de azt a hatást teszi, mintha az volna. Átalában a franczia ujabb drámának jellemvonása, csak annyiban lenni dráma, mennyiben a regény is az, melynek szintén vannak drámai mozzanatai. S épen ez a pont az, melyben a

franczia régibb dráma végtelenül felülmulja az ujabbat. Ez ujabb drámának vannak ugyan negativ érdemei, melyeket abban foglalhatni össze, hogy kerüli a phantasia kicsapongásait, a szinpadi hatás mesterkéltségét; azonban, elvből vagy erőtlenségből, oly positive küzd a drámai, a valóban drámai conceptio és compositio ellen, hogy tisztán drámai szempontból, minden nagy árnyoldalai mellett is, a régibb dráma részére kell állanunk.

Denemcsak formára nézve különbözik a franczia uj dráma a régitől, hanem tartalomra és felfogásra nézve is. A régibb dráma a történelemből szerette szedni tárgyait, s csak később merült a jelen társadalom birálatába, midőn a romanticismus a socialismussal vegyült; de Hugo és Dumas, mint drámairók, nem csatlakoztak a romanticismus e fordulatához. Az uj dráma épen nem kedveli a történelmet, csak a jelen élethez fordul előszeretettel, de már nem socialista, sem köztársasági, csak democrata, s ragadt valami reá a napoleoni korszakból, némi könnyelmü élvezetvágy, egy kis tág lelkiismeret; nem idealista, józan, de szeret moralizálni, nem tudhatni, képmutatásból-e vagy szivből, mindamellett elnéző, engedékeny, sőt néha cynikus is a maga finom módja szerint. Hugo és Dumas csak drámáknak nevezték müveiket, hogy megkülönböztessék magokat Corneille-és Racinetől, de tulajdonkép leginkább tragédiákat irtak. Az újabb drámairók nem igen irnak tragédiát; feldolgoznak ugyan egyet-mást a romanticismus hagyományaiból, de a magok rendszere szerint, s lehetőleg őrizkednek az erős felindulástól. Különösen Feuillet a polgári, vagy a mi Franczia-országban mindegy, a salondrámákat kedveli. Ugy látszik, ellenszenve van a tragicum iránt. Nála a befejezésben jóra fordul minden, az összeütközések kibékülnek, a hős megjavul, s azzal a kétes becsü vigaszszal bocsátja el hallgatóit, hogy tévedéseink és büneink nemesise épen nem kiengesztelhetlen. Csak elérzékenyitni kivánja közönségét, de nem tragikailag meghatni. A tévedt vagy bünös szenvedélyek bünhödését, a kérlelhetlen nemesist, mintegy számüzték a franczia ujabb drámából, s épen ez a második fő különbség a régibb és ujabb franczia dráma közt. Hugo és Dumas kedvelték a tragikumot, bár majd mindig vegyitettek belé valami bizarrt, groteszket, s a véghatást néha megzavarta a kegyetlenség vagy iszony. Lehet, ez abból is folyt, hogy a tragicum, oly neme iránt viseltettek nagy előszeretettel, mely jogos ugyan, de kevésbbé természetes, s épen azért nehezebb, mint a szokottabb. Nem a tévedők vagy bünbe sodortak tragicuma volt igazi elemök, hanem a nagy bűnösöké, ugy szólva szörnyeké, kik kész bünösökként lépnek föl, s mint III-ik Richard, merészen haladnak pályájokon, mig végre a siker pillanatában minden ellenök fordul és semmivé lesznek, avagy oly bünösöké, kik egy nemesebb érzés hatása alatt javulni kezdenek, részvétet keltenek magok iránt, de már késő, a multat jóvá nem tehetik, s épen ama fölébredt nemes érzés bonyodalmai készitik elő nemesisöket. Kivált Hugo a tragicum ez utóbbi nemét kedvelte. Ilyen a többek között Borgia Lucretiája, ilyen, bár más árnyalattal, a „Király mulatja magát“ czimü drámájában Triboulet. Mindkét müben sokat hibáztathatni; az elvetemültség és erény vegyületének rajza a lélektani legnehezebb feladatok egyike, kivált oly költőnek, mint Hugo, ki az ellentétből egész drámai rendszert alkotott; de azt el kell ismernünk, hogy mindkét mü tragikai hatásra törekszik s a költőnek sokkal több érzéke van a nemesis iránt, mintsem feltartóztassa a viszonyok kényszerüségét,s az ily hősöket megjavítni s az ellenök küzdő szenvedélyeket kibékitni merje. A mit a régibb franczia dráma nem mert, nagyon ismeri ez ujabb. Eddig csak kerülte a tragicumot s oly tárgyakat választott, melyeket többé-kevésbbé tragikai katastroph nélkül is tárgyalhatni: mert, a mint Montjoye mutatja, divatba jő előszedni a romanticismus kedvencz tárgyait, oly tárgyakat, melyeket szükségeskép tragikailag kell feldolgozni, és feldolgozzák tragikai katastroph nélkül.

Montjoye egy erkölcsi szörny, sőt annyiban felülmulja mind III. Richardot, mind Borgia Lucretiát, a mennyiben III. Richardban a testi rútság gonoszságának egyik forrása; Borgia Lucretiát pedig a női féktelen szenvedélyek tették elvetemültté. Montjoye nyugodt ember, hideg számító, és negatiója minden erkölcsnek, minden idealismusnak. Nem annyira szenvedélye ragadja, mint rendszere, elvei vezérlik. Csalással veti meg vagyona alapját, gúnyt üz a házasságból és barátságból, eszköznek tekint minden embert, még saját gyermekeit is, s gazdagodni, élvezni minden törekvése. Igaz, nem gyilkol mint III. Richard, nem mérgeztet mint Borgia Lucretia, s finom modor alá rejti elvetemültségét: de az a dolog lényegén keveset változtat; Montjoye épen ugy hadat izen az egész erkölcsi világrendnek, mint amazok. S mit mivel Feuillet? Polgári tragédia helyett egy Kotzebue-féle érzékeny drámát ir; e rettentő embert megjavitja és boldoggá teszi, csak azért, mert neje, kit nem szeretett, odahagyja; mert leánya, kit eszköznek tekint, elájul sebesült kedvese mellett, kit ő sebesitett meg egy párbajban. Egy franczia kritikus épen ugy csodálkozik Feuillet merészségén, hogy nem félt ily rettentő embert rajzolni, mint azon, hogy a közönség és kritika nem találta hűtelennek, mert ily ember nincs Franczia-országban. Legyen nekem szabad még nagyobb csodálkozással kérdenem: nem kigúnyolása-e ez a lélektannak, erkölcsnek s mindenek felett a tragicumnak. Ha ily tragicai összeütközést ki lehet békitni, akkor nincs tragicum; akkor nem csak Coriolán, Brutus tragicuma kegyetlenség, hanem az III. Richardé és Borgia Lucretiáé is. Feuillet ki fogja javítni: mi megható lesz, midőn Richard kibékül népével és ellenségeivel s egy derék öreg ur válik belőle; Borgia nem fog

elveszni saját fiától kapott sebében, hanem összeölelkezik vele s holtig boldogul élnek. Feuillettől egy uj Don Juant is várhatunk, ki megjavulva, mint boldog és engedelmes férj végzi pályáját. Feuillet finom érzékenysége ki nem állhatja a nemesis kérlelhetlen boszuját; elé merész egy rettentő alakot rajzolni, de nem elég bátor azt rettentőn lakoltatni is.

A drámai összeütközések kibékéltetése bizonyára nehéz, de nem lehetetlen, s ha ritkán sikerül, oka rendesen az, hogy az összeütközés sokkal erősb, mintsem kibékiteni lehessen. Ezért rosz hirüek a tragikai katastroph nélküli drámák. A drámairók rendesen nagy tévedéseket, erős összeütközéseket vesznek föl, mert hatni akarnak; de nem veszik észre, hogy a véghatást épen azzal rontják el, hogy az előzmények ellenére a katastroph olyan, mely az összeütközést mintegy erőszakosan állitja meg s a nagy tévedés következményeit, becsánat és bünbánat által, némi hamis sentimentalismussal jóra fordítja. De merjen bármit e tekintetben a drámairó, talán még eltürhetni, de a nagy bünök drámáját derült katastrophfal végezni, művészeti lehetlenség. Montjoye nem egyes tévedés vagy bün képviselője, hanem az egész erkölcsi világ negatiója. Ily embert oly kevéssé változtathat meg egy ájulás, ha mindjárt saját leánya ájulása is, mint nem békithet ki se velünk, se az erkölcsi világ nemesisével az a körülmény, hogy szétosztja millióit, elüzött nejét visszaveszi s fiával együtt vitézen harczol Magentánál. A ki annyi szivet megmérgezett, annyi viszonyt széttépett, ki gúnyt üz mindennel mi az emberi szivnek szent — egy pillanatnyi szenvedéssel vagy is inkább ellágyulással vásárolja meg boldogságát, s millióival vált magának bünbocsátó czédulát. Az erőszakos Hugo, a könnyelmü Dumas ilyet nem mertek volna, s már magában ez is mutatja, menynyire felülmulja a franczia régibb dráma az ujabbat. Sokat merhet a költő, lángeszétől függ a siker, de kettő a leglángeszübb drámairónak sem fog sikerülni: az ártatlanok szenvedtetése s a nagy bünösök boldoggá tétele. Ha Feuillet és társai nem kedvelik a tragicumot, ám legyen izlésök szerint; de aztán ne fogjanak oly tárgyhoz, mely tragikai katastrophot kiván, s kivált a romanticusok erkölcsi szörnyeit ne rajzolgassák. Ugy látszik, a franczia ujabb drámát javitási düh szállotta meg, de csak hőseik javulnak s nem egyszersmind közönségök. Az erkölcsöt, a javulást prédikálják, s akaratlanul is a könnyelmüséget és erkölcstelenséget bátoritják föl. Tulajdonkép nem azt hirdetik: javuljatok és boldoggá lesztek; hanem azt: tévedhettek, bünöket követhettek el, azok következményei nem épen oly félelmesek, az erkölcsi világ nemesise nem boszuló cherub, csak jámbor nagybácsi, ki mindent megbocsát a gyermekeknek, ha felfogadják, hogy jók lesznek; üzd el nődet, ne félj, visszajő, mihelyt egy bünbánó arczot vágsz, csald meg barátaidat, de légy bökezü, engesztelékeny s megbocsátanak; neveld roszul gyermekeidet, nézd őket eszközöknek, egy kis összeütközés után nyakadba borulnak s áldani fognak; lehetsz becstelen ember, tagadhatsz minden erkölcsi eszmét, majd elismered később, egy kis vért ontasz Magentánál, s a világ épen ugy becsülni fog, mint te saját magadat.

S különös, a franczia ujabb dráma ez erkölcsös erkölcstelenségét épen Feuillet fejezi ki a legerélyesebben, kit mint regényköltőt méltán tartanak a mérséklet és jó izlés emberének. S vajon megütközött-e Montjoyeén a közönség. A mü nagy hatást tett Párisban s nálunk is elég tetszéssel fogadtatott. Igaz, a részletekben sok olyan van, mit méltányolhatni, de az egésznek conceptioja és compositioja a legélesebb megrovást érdemli. Ez irány nem vezethet egyébre, mint a drámai költészet felbontására, a tragédia megbuktatására, ha ugyan nem csupán egy átmeneti korszak zavara és reactio a romanticusok tulságai ellen. Bármint legyen, feltünő, hogy a franczia kritika oly engedékenységgel viseltetik e mü iránt. Montegut, a Revue des deux Mondes kitünő kritikusa, lapokon át fejtegeti e mü érdemeit, s nagy hibáját, mely az egészet tönkre teszi, csak érinti egy pár sorban. Pedig e hiba olyan, mely iránt a kritika nem lehet eléggé szigoru, sőt kegyetlen, mert a dráma lelkét vesztegeti meg. De miért polemizálni egy franczia folyóirattal? A magyar kritikus szava nem hallik át Francziaországba; boldognak érezné magát, ha legalább hazájában meghallgatnák.

GY. P.

VEGYES.

* Az akadémiának idei utolsó ülése, mely először a philosoph. törvény- és történettudományi osztályoké, azután összes ülés vala, folyó hó 19-kén tartatott meg. *Hunfalvy* Pál, nyelvtudományi rendes tag, ismerteté a finn nemzet történetirását, s mutatványképen a XVI-dik századbeli, ugy nevezett buzogány háborut adta elő; megemlitvén, hogy a finnek, (kiket sok magyar ember lenéz) Portan nevü jeles történetirójok emlékét már szoborral tisztelték meg. Ezután a jegyző, ki egyszersmind a titoknoki terhes hivatalt már hónapok óta viszi, *Fabó* András l. tag közleményét olvasá Vithnyédy István, a Wesselényi összeesküvésből ismeretes történeti egyén levelezéseiből, melyek azonban arra, részese volt-e Vithnyédy és mennyiben a mondott összeesküvésnek, nem deritnek világot. — Végre *Römer* Flóris l. tag a szarvaszói arany müemlékeket ismertette, melyek részint a nemzeti muzeum, részint a Mihályi család birtokában vannak; továbbá egy Veszprém mellett, a csajági határban talált keresztet mutatott be. Az összes ülés tárgyai közül kiemeljük *Óvári* Lipót küldeményét Nápolyból (hazánk tör-

ténelmére vonatkozó érdekes adatok); *Simonyi* Ernő hazánkfiáét Valladolidból, (szintén Magyarországra vonatkozó okmányok, Muglen krónikájának szép másolata; Mátyás király, Beatrix, Corvin János arczképei hű másolatban stb.); *Duka* Tivadar l. tagét, (ázsiai tárgyak). A jegyző inditványára bizottság neveztetik ki, mely az akadémia könyvszállitásai rendezése iránt javaslatot készitsen, minthogy az eddigi könyvárusi út nem mutatkozott czélszerünek. Margó Tivadar l. tag *Jurányi Lajos* urnak növény-élettani értekezését melegen ajánlja kiadásra; de szabályszerüleg még egy birálónak adatik ki vélemény adás végett.

* A nemzeti szinház e hét közepe óta zárva volt a norma napok miatt. Legutolsó előadás az ünnep előtt szerdán, 21-kén volt: „Lignerolles Luiza.“ — 23-án, norma-napon, a herczeg-primás ő emin. engedelmével, szavalati és zenészeti akadémia tartatott a pesti lipótvárosi egyház, a pesti helv. hitv. főiskola és a szinházi képezde javára. — E hétre pedig a következő darabok jelöltettek ki előkészületre: Hétfő december 26. „Lelencz“ Szigligetitől; Kedd 27. „Álarczos bál“ opera. Szerda 28. „Szép marquisné“ Kövér L.-tól. Csütörtök 29. „Fidelio.“ Péntek 30. „Jó barátok.“ Szombat 31. „Faust.“

* Hangversenyekben egyátalán nincs hiány; minden vasárnapra és szombatra jut egy-egy, sőt gyakran kettő is. Igy a mult szombaton (17.) is kettő tartatott az „Európában.“ Délelőtt a Tausigé, délután a pestbudai hangászegyleti zenede javára rendezett, mely utóbbiban az ismert hangversenyző működvelők: Zöllner, Stocker, Allagha, Trux stb. urak vettek részt; Pauli ur és Rabatinszky Mari k. a. énekeltek; Felekiné, Vaisz Sándor szavaltak, az előbbi „Mátyás anyját“ Aranytól, az utóbbi az „Utolsó alamizsnát“ Petőfitől. — Vasárnap (dec. 18.) pedig az első philharmoniai hangverseny ment végbe teljes nagyszerüséggel a muzeum disztermében.

* A képzőművészeti társulat nagy jelmezbáljára erősen készülnek, s csinálják a nagyszerü csoportozatok terveit. A szükséges szöveget Jókai, a zenét Böhm Gusztáv irja, s szavalni a nemzeti szinház nehány tagja fog. A förendezésre Dobsa Lajost kérték föl.

* A redout termeit is ugyan készitik, hogy a farsang elején már lehessen bennök „rugni a port.“ Csak a csemege-terem falfestménye ügyében nem tudtak sokáig tisztába jönni, s mikor tisztába jöttek és határoztak, e határozat általános elégületlenséget szült, mert a kihirdetett, s Than Mór által szépen kidolgozott tárgy, „Attila lakomája“, utólagosan „igen komolynak“ itéltetett, s e helyett Heinrik Edét szóliták föl uj vázlat készitésére, melynek tárgyát Feszl épitész határozza meg. A A P. Napló komolyan és élesen kikel ez eljárás ellen. — Szobrot még tizet akarnak alkalmazni, belül a nagy teremben négyet, kivül hatot, 3 zenész és 3 iró szobrát. Ez irók Zrinyi, Vörösmarty, Petőfi, a zenészek Bihari, Haydn és Liszt. A szobrok anyaga sóskuti kő, magasságuk 9 láb. Készitésökre egy laptársunk Izsót is ajánlá, de Izsó már elútazott külföldre, itthon — épen két nagyszerü középületünk épitése közben — nem találván munkát.

* A görög nem egyesült egyház hivatalos neve felsőbb rendelet következtében, ezután „*görög keleti egyház*“ lesz.

* Az erdélyi muzeum-egylet közelebbi gyülésén Finály titkár egy érdekes régi pénzt mutatott be, mely gyanithatólag az Árpádok korából való; nincs rajta semmi felirat, s eddigelé teljesen unicum. Torma Károly ajándéka.

* Vahot Imre az általa szerkesztendő „Budapesti Ellenőr“ czimü encyclopaediai, társadalmi, szépirodalmi, művészeti, kritikai és ismeretterjesztő füzetekre bocsát ki előfizetési felhivást. A 10 füzet ára csak 5 frt., de 4 füzetre is lehet előfizetni 2 frttal.

* A debreczeni ref. főiskolai Önképezde, tagjainak kiválóbb költői munkálataiból, „Koszoru“ czim alatt, emlékkönyvet bocsát ki. Mint az előfizetési fölhivás mondja, ez Önképző kör, bár önkörében szerényen mindig munkálkodott, Péczely „Lantjá“-nak kiadása (1835) óta nem lépett föl az irodalom terén. Ohajtjuk, hogy e mostani föllépés méltó legyen a régihez. Az emlékkönyv előfizetési ára 1 frt, diszpéldány 2 frt.

* A sajtóhibákról közelebb egy czikk jelent meg a Sajtóban „egy öreg nyomdász“-tól, melyben különösen a nyomdász fiúk grammaticai kiképeztetését hozza inditványba. Helyes inditvány magában véve, csakhogy a magyar sajtóhibák legnagyobb része nem nemtudásból, hanem figyelmetlenségből, elnézésből származik, melyen csak a nyomdai szigoru rend és korrektori pontosság segithet. Igy a napokban egyik lapunk szinházi rovatában a személyek közt ilyen bakot leltünk: „Grof Giory . . . Feleki; Lignerolles Luiza. . . . . Feleky; már ezért csakugyan nem lehet az irót vagy szerkesztőt vádolni. Legveszélyesb faja a sajtóhibáknak, midőn a szedő vagy első javitó maga oktából más szót tesz oda, ugy hogy a mondatnak ezáltal *lesz valamilyen értelme*, de nem az a mit az iró akart és kifejezett: az effélét aztán a legfigyelmesb revisor is nehezen veszi észre, hacsak a kézirattal sorról sorra össze nem veti, a mire sokszor nincs idő.

* Mai számunkhoz mellékelve küldjük szét *Kisfaludy Sándor* arczképét, mely utolsó melléklet e félévben.

UJ KÖNYVEK. *)

SÁROSPATAKI FÜZETEK. Protestans tudományos folyóirat. Szerkeszti és kiadja *Erdélyi* János. Nyolczadik évfolyam vagy új folyam első éve. IX. szállitmány. N8r. 769—864. Ára egész évre 6 ft. (Főiskola nyomd. S.-Patak.)

A NAPKELETI REGÉK GYÖNGYEI. A fiatalság számára átdolgozva *Hohenauer* Ignácz által. Első gyüjtemény. Nyolcz szinezett képpel. N.12r. 168 l. Ára kemény szines kötésben 2 ft.,50 kr. (Lauffer, Pest.)

REGE A CSIZMÁS KANDURRÓL. Az ifjuságnak elbeszéli és rajzokkal előadja *Speckter* Otto. 12 gyönyörü metszett képpel. Forditotta *Vass* Luiza. N12r. 36 l. Ára 30 kr. (Lauffer, Pest,)

MAGYAR TUDOM. AKADÉMIAI ALMANACH, csillagászati és közönséges naptárral, MDCCCLXV-re. 8r. 288 l. (Eggenberger, Pest.)

NYILT LEVELEZÉS.

Nagy-Röcze. H. S. casinoi pénztárnok urnak. Csodálatos. A levélen kivül specificálva: 1 ötös, 1 egy frtos; benne is, *irva* 6 azaz *hat* forint; mégis valósággal 3 egyforintosnál egyéb nem volt benne. Pecsét sértetlen. Kérjük valahogy eligazitani, miután 3 frt csak évnegyedi előfizetés.

*) Hogy ez állandó rovatot minél teljesebbé tehessük, kéretnek a t. kiadó, illetőleg szerző urak, hogy az ujonnan megjelenő művekből egy-egy példányt, vagy legalább annak egész czimét, hozzánk beküldeni szíveskedjenek.

Debreczen, Cs. K. önképezdei főjegyző urnak. Most épen az az időpont van, mikor egy lap sem mondhatja meg előfizetői számát, mert az újévi előfizetéstől függ. Legjobb lenne, ha önök ez új év első vagy második hetében érintkezésbe tennék magokat a kiadó-hivatallal (Emich), mert az ilyes mellékletek ügyét egészen odabiztuk.

Pelsőcz. F. A. p. m. urnak. A Koszorút küldöttük féléven át; de előfizetés mind e napig sem érkezett hozzánk. Kérjük legalább utólag beküldeni.

A szathmári casino a most mult félévre 6 ft helyett csak 5-öt küldvén, ismételve kérjük a hiányzó 1 frt hozzánk juttatását.

A hontmegyei kaszino 6 frt helyett szintén csak 5 fttal szokott előfizetni: figyelmeztetjük az illető t. cz. pénztárnok urat a hiányzó 1 forintok beküldésére.

Vattára T. E. E perczben kapom a szives sorokat. Ha lehetne, ezer örömmel: de az illetők azon kezdik, hogy szóba sem állnak az emberrel, igy aztán nehéz megalkudni. Betegség itt is — quantum satis. Adjon isten jobb ujévet!

TARTALOM.

Életünk folyama és tévelyeink. *Kubínyi L.* — Szász Károlyhoz. *Szemere M.* — Matilda. *OV.* — Oberon. (V. ének). *Illésy Gy.* — Zene. *Bartalus I.* — Nemzeti szinház. *Gy. P.* — Vegyes. — Uj könyvek. — Nyilt levelezés.

Előfizetési felhivás

A

KOSZORÚ

1865. első félévi folyamára.

A KOSZORÚ, (hetilap a szépirodalom és általános miveltség köréből,) az eddigi szellemben és iránynyal, pályáját jövőre is folytatni kivánja.

Megjelenik eddigi alakjában, minden vasárnap, másfél tömött ívnyi tartalommal. Félévi folyam képez egy kötetet.

A „*Magyar költök arczképei*" czimü képmellékletek folytatása (minthogy 800 előfizetőn felül igértem) a t. közönség pártolása mértékétől függ.

Előfizetés a januar—decemberi egész évre, Pesten házhoz hordással, vidékre postán, **12 forint** a. é.; **félévre**, januártól—juniusig **6 frt; negyedévre 3 frt;** mely vagy *alulirt szerkesztő-tulajdonoshoz* (Pest, üllői út, 7. sz.) vagy *Emich Gusztáv* kiadó hivatalába (barátok tere, 7. sz.) küldhető.

Kelt Pesten, dec. 10-én, 1864.

Arany János,
a „Koszoru" felelős szerkesztője és
kiadó-tulajdonosa.

Melléklet: Előfizetési felhivás a „Bazar" czimü német képes lapra.

Arany János felelős szerkesztő és kiadó.

Pest, 1864. Nyomatott Emich Gusztáv magy. akad. könyvnyomdásznál.

M. KIR. EGYETEMI KÖNYVTÁRA